

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

**TDK TÜRKÇE SÖZLÜKTE HALK AĞZINDAN ALINAN MADDE
BAŞLARI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

**SÜMEYYE NUR TEKİN GÜLLER
ORCID: 0000-0001-8466-3589**

BURSA - 2020

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

**TDK TÜRKÇE SÖZLÜKTE HALK AĞZINDAN ALINAN MADDE
BAŞLARI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

**DANIŞMAN:
PROF. DR. HATİCE ŞAHİN**

BURSA - 2020

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Sümeyye Nur Tekin Güller
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı	: Yeni Türk Dili
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: XIX + 1123
Mezuniyet Tarihi	: .... / .... / 20.....
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Hatice ŞAHİN

TDK TÜRKÇE SÖZLÜKTE HALK AĞZINDAN ALINAN MADDE BAŞLARI

Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlükte Halk ağzından alınan madde başları incelenmiştir. Türkçe Sözlükte Halk ağzından alındığı belirtilen kelimelerin Derleme Sözlüğü ve Bölge Ağız Sözlüklerinden kontrol edilerek hangi bölgelerde ve ne sıklıkta kullanıldığını tespit etmek; bu şekilde nitelendirilen kelimelerin edebi dilde ve standart dilde kullanılıp kullanılmadığını kontrol ederek bu kısaltmaların kullanımının kaldırılması yada devam ettirilmesi yönünde görüş bildirmek tezin amacını oluşturur.Çalışma Giriş, İnceleme, Sonuç ve Kaynakça bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmanın Giriş bölümünde sözlük tanım ve tabirleri, sözlük bilimi (Leksikografi), Türkçe Sözlük çalışmalarının tarihi, sözlük sınıflandırmaları ve sözlük düzenleme yöntemleri hakkında gerekli açıklama ve çalışmalara yer verilmiştir. İnceleme bölümünde Güncel Türkçe Sözlükte Halk ağzından alınan madde başlarının sırasıyla Derleme Sözlüğü, Bölge Ağız Sözlükleri, Sevan Nişanyan'ın Etimolojik Türkçe Sözlüğü, Tuncer Gülensoy'un Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü ve yazı dilindeki kullanımları ortaya konmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise incelemede açıklanan veriler doğrultusunda metin örneklerinde yani yazı dilinde veya edebi dilde kullanımı 10 örnekten fazlaysa halk ağzından alınan madde başlarındaki *hkk* kısaltmasının kaldırılması, 10 örnekten azsa kaldırılmaması, devam ettirilmesi yönünde öneriler

sunulmuş ve sonuç maddeleri sıralanmıştır. Kaynakça bölümünde bu çalışma oluşturulurken başvurulan kaynaklara yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler:

Derleme Sözlüğü, Bölge Ağız Sözlükleri, Halk Ağızı, Yazı Dili

ABSTRACT

Name and Surname : Sümeyye Nur Tekin Güller
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Turkish Language and Literature
Branch : New Turkish Language
Degree Awarded : Master's Thesis
Page Number : XIX + 1123
Degree Date : .... / .... / 20.....
Supervisor : Prof. Dr. Hatice ŞAHİN

HEADWORDS TAKEN FROM COLLOQUIAL LANGUAGE IN TDK TURKISH DICTIONARY

In this study, which was prepared as a master's thesis, the headwords taken from colloquial language in the Turkish Language Association's Current Turkish Dictionary were examined. The purpose of the thesis is to determine in which regions and how often the words that are stated to be taken from colloquial language in the Turkish dictionary are used by checking from the Compilation Dictionary and Regional Dialect dictionaries; to check whether the words defined in this way are used in literary and Standard language and to express an opinion on the removal or continuation of the use of these abbreviations. The study consists of Introduction, Analysis, Conclusion and Bibliography sections. In the introduction section of the study, necessary explanations and studies about dictionary definitions and terms, lexicography, the history of Turkish dictionary studies, dictionary classifications and dictionary editing methods are included. In the analysis section, the use of the headwords taken from colloquial language in the Current Turkish Dictionary; in Compilation Dictionary, Regional Dialect Dictionaries, Sevan Nişanyan's Etymological Turkish Dictionary, Tuncer Gülensoy's Dictionary of Etymology of the Words in Turkey Turkish respectively, and in the written language was tried to be revealed. In the conclusion section, in

line with the data explained in the analysis, suggestions were made to remove the abbreviation of hlk in the headwords taken from the colloquial language, if its use in text samples, ie in written language or in literary language, is more than 10 examples, and it should not be removed if it is less than 10 samples, and the result items were listed. In the bibliography section, the sources consulted while creating this study are included.

Keywords:

**CompilationDictionary, Regional Dialect Dictionaries, Colloquial
Language, Written Language**

ÖNSÖZ

Sözlükler; bir dilin söz varlığını, diğer dillerle etkileşimini, kelime hazinesindeki farklılıkları ortaya koyan en önemli belge niteliğindeki eserlerdir. Bu farklılıklar, toplumların kültürel yapısındaki değişme ve gelişmeleri tarihi zaman dilimleri içerisinde etkileyerek sözlüksel birikimlerine katkı sağlar.

Dil canlı bir varlıktır. Gerek dil içi gerekse de dil dışı etkenlerle dilin söz varlığını oluşturan sözcüklerden bazıları yitirilir, unutulur ya da bu etkenlere bağlı olarak bazı yeni sözcükler türetilir veya eklenir. Bu durumda toplumsal ihtiyaç ve kullanıma bağlı olarak sözlükler toplumsal belleği yansıtacak biçimde güncellenir. Sözlükler toplumların belleği, kültürel birikimleridir. Toplumsal ihtiyaç ve amaca bağlı olarak oluşturulan sözlükler için farklı tanımlar ve sınıflandırmalar yapılmıştır.

Tarih boyunca yazılan sözlüklere bakıldığında tek dilli, çok dilli, uzmanlık alanı gerektiren sözlükler, köken bilgisi sözlükleri, alfabetik sözlükler, derleme ve ağız sözlükleri gibi farklı türlerde sözlükler görülür.

Bu tez çalışmasına konu olan kelimeler TDK Türkçe Sözlükteki halk ağzından alınan madde başları olduğu için daha çok Derleme Sözlüğü ve dar alandaki bölge ağızları sözlükleri inceleme gereği duyulmuştur. Madde başı olan bu kelimeleri incelerken şu durum fark edilmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra derleme ve ağız çalışmaları alanında Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi, Anadolu Ağızlarından Derlemeler, Urfa Ağızı, Antep Ağızı, Rize Ağızı, Erzurum Ağızı gibi münhasır çalışmalar olsa da en önemli, derli toplu çalışma Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Derleme Sözlüğüdür (Ankara 1963 – 1982). Ancak ağız çalışmaları üzerinde yapılan çalışmalar Derleme Sözlüğüne belli düzeyde katkı sağlayabilmiştir. Bu çalışmada Derleme Sözlüğü ve her bölgeden kapsamı belirlenen bölge ağızları sözlüklerinden edinilen verilerle Türkçe Sözlükte Halk ağzından alınan madde başlarını incelemeye bir katkı sağlanmak istenmiştir. Bu sözlükbirimlerin yazı dilindeki kullanımını incelenmeye çalışılmış; standart dilde yaygın olarak kullanılan kelimelerde halk ağzı (*hık*)ibaresinin kaldırılması yönünde öneriler sunulmaya gayret edilmiştir.

Yüksek Lisans tez konumu belirlemede ve çalışmamı yönlendirmede yol göstericiliğini esirgemeyen, bilgisini ve çalışmalarını örnek aldığım tez danışmanım

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN'e, lisans d6nemi boyunca ders aldığım ve kendilerinden çok Şey 6ğrendiğim Uludağ Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı B6lm hocalarına, Türkçe S6zlkte halk ağzından alınan madde başlarını tespit etmede çalışmalarından yararlandığım Uzman Belgin Tezcan AKSU'ya, tez aşamasında desteklerini her zaman hissettiğim eşim Mustafa GLLER'e ve aileme sonsuz teŐekkürlerimi sunarım.

Sümeyye Nur TEKİN GLLER
ARALIK 2020 / BURSA

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	iv
İNTİHAL YAZILIM RAPORU	xvi
YEMİN METNİ	vii
ÖZET	vii
İÇİNDEKİLER	xiv
TABLolar LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR	xvi

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
1.2 Araştırmanın Kapsamı	1
1.3 Araştırmanın Yöntemi	2

İKİNCİ BÖLÜM

(SÖZLÜK VE SÖZLÜKÇÜLÜK KAVRAMI, KAPSAMI, TARİHİ)

2.1 SÖZLÜK TANIMLARI	8
2.2 SÖZLÜK İÇİN KULLANILAN TABİRLER	13
2.3 SÖZLÜKÇÜLÜK TARİHİ	15
2.4 İLK SÖZLÜKÇÜLÜK FAALİYETLERİ	16
2.4.1 Batıda Sözlükçülük Faaliyetleri	20
2.4.2 Doğuda Sözlükçülük Faaliyetleri	22
2.5 SÖZLÜKBİLİMİ	24
2.5.1 Leksikografi (Sözlükçülük)	26
2.5.2 Sözlük Bilimi Araştırmalarında Kuramlar, İlkeler ve Amaçlar	31
2.6 SÖZLÜKLERİN HAZIRLANMASINDA UYULMASI GEREKEN İLKELER	34
2.6.1 İyi Bir Sözlük Nasıl Olmalıdır?	35
2.6.2 Madde Başı Seçimi	37
2.6.3 Tanımlama	41
2.7 SÖZLÜK SINIFLANDIRMALARI	43
2.7.1 Ağız Sözlükleri	45
2.8 SÖZLÜK DÜZENLEME YÖNTEMLERİ	50
2.8.1 Arap Sözlükçülüğünde Uygulanan Yöntemler	50
2.8.2 Türkçe Sözlüklerin Düzenleme Yöntemleri	50
2.8.2.1 Mensur Düzenleme	50
2.8.2.2 Satır Arası Düzenleme	51

2.8.2.3 <i>Manzum Düzenleme</i>	51
2.8.2.4 <i>Alfabetik Düzenleme</i>	53
2.9 TÜRK SÖZLÜKÇÜLÜK TARİHİ	54
2.9.1 Cumhuriyet Öncesi Sözlükçülük Tarihi	54
2.9.1.1 <i>Harezmi-Kıpçak Sahası</i>	54
2.9.1.2 <i>Çağatay Sahası</i>	56
2.9.1.3 <i>Anadolu Sahası</i>	56
2.9.2 Cumhuriyet Sonrası Sözlükçülük Tarihi.....	58
2.9.2.1 <i>Türkçe Sözlüğün Tarihçesi</i>	60
2.9.2.1 <i>Derleme Sözlükleri</i>	62
2.9.2.3 <i>Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü</i>	63
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
İNCELEME	
3.1 DERLEME SÖZLÜĞÜNDE OLAN KELİMELER	65
3.2 DERLEME SÖZLÜĞÜNDE OLMAYAN KELİMELER	955
KAYNAKÇA.....	1114

TABLolar LİSTESİ

Tablo-1 DERLEME SÖZLÜĞÜNDE KULLANILAN VE YAZI DİLİNDE YAYGIN OLMASI SEBEBİYLE HALK AĞZI İFADESİ (HLK) KALKMASI ÖNERİLEN KELİMELELER.....	1110
Tablo-2 DERLEME SÖZLÜĞÜNDE KULLANILMAYAN VE YAZI DİLİNDE YAYGIN OLMASI SEBEBİYLE HALK AĞZI İFADESİ (HLK) KALKMASI ÖNERİLEN KELİMELELER.....	1113

KISALTMALAR

AH	: Abu Hayyan: Kitâb al-İdrâk li Lisânü'l Etrâk
Alt	: Altay Türkçesi
An. ağıl.	: Anadolu Ağızları
ATS	: Altayca-Türkçe Sözlük
Az.	: Azeri Türkçesi
bk.	:bakınız
C	: Cilt
CC	: Codex Cumanicus
Çuv.	: Çuvaş Türkçesi
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DBSL	: Dictionary of British Sign Language
DLT	: Divân-ı Lügati't-Türk
DS	: Derleme Sözlüğü
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
EİA	: Erzurum İli Ağızları
Erm.	: Ermenice
ET	: Eski Türkçe
Gaf.	: Gagavuz Türkçesi

GTS : Güncel Türkçe Sözlük
H. : Hicrî
hlk : Halk Ağzı
KB : Kutadgu Bilig
KBLS :Kumuk Balkar Lehçeleri Sözlüğü
Kırg : Kırgız Türkçesi
KTS : Kürtçe-Türkçe Sözlük
KzkTS: Kazak Türkçesi Sözlüğü
Kzk. : Kazak Türkçesi
Laz. : Lazca
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
Muk. : Mukaddimetü'l Edeb
NS : Nişanyan Sözlük
OT : Orta Türkçe
Özb. : Özbek Türkçesi
S. : Sayı
ss. : Sayfadan Sayfaya
TD : Türk Dili
TDAY : Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten
TDK :Türk Dil Kurumu
TDS : Türkmen Dilinin Sözlüğü
TDES : Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü
TMES : Trabzon-Maçka Etimoloji Sözlüğü
Trkm. : Türkmen Türkçesi
TT : Türkiye Türkçesi
TTAS : Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğü

TTK : Türk Tarih Kurumu
TS : Türkçe Sözlük
Tuhf. : Et Tuhfetü't Zekiyye
Tü. : Türkçe
ZTS : Zazaca-Türkçe Sözlük

GİRİŞ
BİRİNCİ BÖLÜM

1.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sözlük çalışmaları bir dilin gelişimini, zenginliğini ve değişim evrelerini ortaya koyan çalışmalardır. Özele indirgenecek olursa ağız çalışmaları, bu değişimin daha net görüleceği alanlardır. Ağız çalışmaları 19.yüzyılın yarısından itibaren yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Günümüzde de yüksek lisans ve doktora tezleriyle ağız çalışmalarına ağırlık verilmeye devam edilmektedir. İl, ilçe ya da bir köyün ağız özelliklerini ele alan dar bölge ağız çalışmaları ve Anadolu ağızlarının tamamını içeren, bir ya da birden fazla bölge ağız özelliklerini içeren geniş bölge ağız çalışmaları yapılabilmektedir. Ağız çalışmalarında öncelikli kaynak olarak alınan Güncel Türkçe Sözlük ve Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğü, çalışmanın amacının ortaya konulmasında iki ana kaynak olmuştur.

Türkçe Sözlükte halk ağzında geçen kelimelerin ağızlar sözlüklerindeki ve yazı dilindeki kullanımına dair detaylı bir çalışma yapılmamış olması, çalışmanın başlıca yapıma sebebidir. Çalışmanın amacı da Güncel Türkçe Sözlükte olan halk ağzındaki kelimelerin Derleme Sözlüğünde ve diğer bölge ağızları sözlüklerinde il ve ilçelere göre kullanım durumunu incelemek; yazı dilinde veya edebi dildeki metin örneklerinde geçip geçmediğini tespit etmektir. Tespit edilen bu örnekler doğrultusunda örneklerin kullanım sıklığına ve yaygınlığına göre halk ağzı ifadesinin kullanılma durumunun devam etmesi ya da kalkması yönünde önerilerde bulunulmuştur.

1.2 Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın kapsamını temelde Güncel Türkçe Sözlük ve Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğü oluşturmaktadır. Bölge Ağızlar Sözlüklerinde de her il, ilçeye ve daha küçük yerleşim birimlerine özgü ele alınan çok fazla ağız çalışması olması sebebiyle her bölgenin ağız özelliklerini temsil edecek 20 ilin bölge ağız sözlüğü esas alınmıştır. Türk Dil Kurumu Yayınlarının Bölge ağızlar sözlüklerinden ve Yüksek Lisans Tezi, Doktora Tezi şeklinde olan bölge ağızlar sözlüklerinden yararlanılmıştır. Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Güney Batı Anadolu, Karaman, Keban, Kütahya, Rize, Sakarya, Trakya, Urfa, Van, Yozgat, Zonguldak-Bartın ağız sözlükleri esas alınmıştır. Etimolojik Sözlük olarak ise Sevan Nişanyan'ın Çağdaş Türkçenin Etimolojisi adlı sözlüğü ve Tuncer Gülensoy'un Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü esas alınmıştır.

1.3 Araştırmanın Yöntemi

Giriş bölümünde literatür taraması yöntemiyle sözlük ve sözlükçülük tarihi, sözlük bilimi (leksikografi), sözlük sınıflandırmaları ve düzenleniş yöntemleri hakkında araştırmacıların görüşlerine yer verilmiş ve bilgi verilmiştir. İlk aşamada Güncel Türkçe Sözlükte halk ağzında geçen kelimeler taranmış, tespit edilmiştir. İkinci aşamada taranan bu kelimeler, Derleme Sözlüğünde (DS) geçen ve geçmeyen kelimeler şeklinde sınıflandırılarak ayrılmıştır. Bu kelimeler madde başı olarak belirtilip Türkçe Sözlük, Derleme Sözlüğü, Bölge Ağzları Sözlükleri, Sevan Nişanyan'ın Çağdaş Türkçenin Etimolojisi Sözlüğü, Tuncer Gülensoy'un Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, yazı dili ve edebi dildeki kullanımları şeklinde incelenmiştir. Etimolojik sözlüklerde geçen ya da geçmeyen sözcükler madde başı altında Tuncer Gülensoy'un ve Sevan Nişanyan'ın sözlüğünde geçmektedir/geçmemektedir şeklinde değerlendirilmemiştir. Bu sözlüklerde geçen kelimeler, madde başı altında sözlüklerdeki açıklamalarıyla birlikte belirtilmiştir. TDK Türkçe Sözlükte *halk ağzında* ifadesinden sonra sözcüğün anlamı verilirken tekrar büyük harf kullanılması imla hatası olarak değerlendirilse de sözlükte kelimelerin açıklanmış şeklinde kullanılan yöntem bu şekilde karşımıza çıktığı için değiştirilme yoluna gidilmemiştir. Türkçe Sözlükte halk ağzında ve DS'de bulunan kelimelerin il ve ilçelerdeki kullanım sıklığı DS'deki anlamlarının yanında il sayısı / ilçe sayısı şeklinde belirtilmiştir. Türkçe Sözlükte tespit ettiğimiz kelimenin birden fazla halk ağzı anlamı varsa, Derleme Sözlüğündeki hangi ve kaçınıcı anlamlara karşılık geliyorsa aşağıdaki örnekteki gibi gösterilmiştir:

ABRA

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Dara.
2. isim, halk ağzında Denge.
3. isim, halk ağzında Bir değiş tokuşta üste verilen şey.
4. isim, halk ağzında, mecaz Angarya, yük.

Derleme Sözlüğü

- hlk.* 1. Dara. **DS(I/II)5/6** (DS 1.anlam/ DS 2.alt anlam) *il sayısı/ilçe sayısı*
2. Denge. **DS(I/III) 1/1** *il sayısı/ilçe sayısı* 3. Bir değiş tokuşta üste verilen şey.
DS(II)1/- 4. *mec.* Angarya, yük. **DS(III/I)1/-** (DS 3.anlam/ DS 1.alt anlam)

Türkçe Sözlük: Kelimenin TS'deki anlamına bakıp halk ağzı olanlar tespit edilmiştir.

Derleme Sözlüğü: TS'de halk ağzında olan kelimenin DS'deki bütün anlamları incelenmiş ancak Türkçe Sözlükte halk ağzıyla uyum gösteren anlamları il ve ilçelerdeki kullanımıyla (il sayısı /ilçe sayısı şeklinde) verilmiştir. Halk ağzında ve DS'de aynı anlam uyumuna sahip olduğu halde genellikle *hlk* anlamı bir tane olan sözcüklerde Derleme Sözlüğünde DS(III) şeklinde ya da verilen anlamın alt anlamları olarak DS(III/II) örnekleri gibi verilmediği sadece sözcük anlamı ve il, ilçe kullanımlarının verildiği görülmüştür. Bu tarz kelimeler de sözcük anlamı, il sayısı/ilçe sayısı şeklinde belirtilmiştir:

AKINDIRIK,-ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Reçine, çam sakızı, akma.

Derleme Sözlüğü

hlk. Reçine, çam sakızı, akma.**3/2**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TS'de halk ağzında birleşik yazımıyla tespit ettiğimiz ve DS'deki anlam uyumuna göre eşleştirdiğimiz kelimelerde ayrı yazılan kelimeler de vardır. Tam tersi durum da söz konusudur. TS'de halk ağzında ayrı yazımı olan ancak DS'de birleşik olarak yazılan kelimeler de görülmüştür. Bu kelimelerin farklı yazım şekilleri de DS'de verilen anlamının yanında koyu yazım şekliyle belirtilmiştir:

AK YILDIZ

Türkçe Sözlük:

hlk. Çoban Yıldızı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çoban Yıldızı. **Akyıldız.9/8**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Alnının ortasındaki ak yıldız mehtapta ışıklar saçarak parılıyordu. Kuyruğu ve bacakları da ıslaktı.” (Cengiz Aytmatov – Kopar Zincirlerini Gülsarı – Sayfa 46)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

Bölge Ağzılar Sözlükleri: Her bölgeden örnekleme belirlenen 20 sözlüğün içerisinden halk ağzındaki kullanımıyla aynı anlamda olan anlamlar karşılaştırılıp madde başı olan kelimeye eklenmiştir:

ADAKLI

Türkçe Sözlük

1. *sıfat Adağı olan, adak adanmış olan.*
2. *isim, halk ağzında Nişanlı.*

Derleme Sözlüğü

1. Adağı olan, adak adanmış olan.(bu anlam da var) 2. *hlk. Nişanlı.DS(II)5/1*

Çankırı Ağzı:Nişanlı.

Nişanyan Sözlükve Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü: Türkçe Sözlükte halk ağzından alınan ve sadece DS’de geçen kelimelerin kök bilimine de bakılmıştır. Madde başında en son incelenen durum, sözcüklerin etimolojisidir. Sevan Nişanyan’ın Etimolojik Türkçe Sözlüğüve Tuncer Gülensoy’un Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü çalışmalarından yararlanılarak bu sözcüklerdeki anlamı da verilmiştir. Nişanyan Sözlüğünde ya da Tuncer Gülensoy’un eserlerinde hiç geçmeyen kelimeler madde başı altında verilmemiştir. Madde başı altında verilmiyorsa bu sözlüklerde geçmemektedir olarak değerlendirilmiştir. Tuncer Gülensoy’un eserinde yararlandığı yöntem aşağıda açıklanmıştır:

KÖK+/-[Türkçe *ad* ya da *eylem* (fiil) kökü] (anlam(ı/ları)
= ET., OT’deki biçimleri başta olmak üzere *DLT.*,
Çağ.Tü., *AH*, *IM*, *Tuhf.*, *Muk.*, *EAT* gibi dönem ve
eserlerdeki biçimleri;
< ***KÖKENİ** (kök + ekleri)
< * (varsa) ***ANA ALTAY/ *ANA TÜRKÇE**
biçimleri;
TT.: (= Türkiye Türkçesindeki *türevleri./Yalnız
ekler gösterilmiş, anlam verilmemiştir.*)
An.ağl. (Anadolu/Türkiye Türkçesi ağzlarındaki
türevleri, anlamları)
Ağzılarda görülen fonetik ve morfolojik farklılıklar.

ÇAĞIRMAK

Türkçe Sözlük

4. *nesnesiz, halk ağzında* Yüksek sesle şarkı, türkü söylemek:

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Yüksek sesle şarkı, türkü söylemek. 1/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesi *çağ* veya *çaw* "ses, nida, avaz" ses yansımali sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +kır- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çağır-[- 'Seslenmek'

= ET. *çağur-* 'iftira etmek, leke sürmek, çamur atmak' (*EUTS*, 58)

< * *çā[r]* 'yansıma' + *kır-* KT, Uyg. *çakrış-* (< *çār+kır-ış-*) DLT, ME, NF, KE. *çakır-* DLT: *çağıla-* 'bağırmaq, çağırmaq'

Nişanyan (*SS*, 89): **çağır[mak/çığırmaq]**

= ET. *çağılamak* bağırmaq, çağırmaq (x1) < **onom** *çağı/çoğı* bağırma sesi (x1)
* Karş. BAĞIR-

YANLIŞTIR: Çünkü, *çā* 'yansıma' + **KİR-** 'yansımadan fiil yapan ek'tir. *Bağırmaq* < *bā+KİR-*, *haykır-* < **hā(y)+KİR-* ...vb.

Yazı Dilindeki Kullanımı: TS'de halk ağzında geçen kelimelerin yaygın olarak kullanılma durumu incelenmiştir. Yaygın kullanım ölçütü ise metin örneklerinin 10 ve 10'dan fazla kullanımudur. 10'dan az kullanım söz konusuyla yazı dilindeki kullanımı yaygın değildir. Sözcüklerin yazı dilindeki kullanımları incelenirken edebi eserlerden, gazete çevresinde gelişen metinlerden, standart dildeki kullanımlarından yararlanılmıştır.

BADAS

Türkçe Sözlük:

hlk. Harman kaldırıldıktan sonra yerde kalan toprak, çöp ve samanla karışık tahıl taneleri, harman döküntüsü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Harman kaldırıldıktan sonra yerde kalan toprak, çöp ve samanla karışık tahıl taneleri, harman döküntüsü. **DS(I/I)16/22**

Çankırı Ağzı: Harman kaldırıldıktan sonra yerde kalan toprak, çöp ve samanla karışık tahıl taneleri, harman döküntüsü.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Tınazın birini az önce yığmış, döveni oğluna vermiş, kendisi kağınının gölgesine uzanmıştı. Ana kız badas süpürüyorlardı." (Mustafa Asoğlu – Ulusu – Sayfa 135)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

EVCEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Bütün ev halkı birlikte.

DerlemeSözlüğü

hlk. Bütün ev halkı birlikte.**1/1**

Balıkesir Ağzı: Bütün ev halkı birlikte.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ev* "yaşam alanı, konut" sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Misafire ikramda kusurum olacağına evcek oruç tutarız daha iyi!” diyordu. Mamafih henüz evcek oruç tutulduğu da yoktu.” (Sabahattin Ali - İçimizdeki Şeytan)

“Ben kan tükürürüm de kızcılık yedim derim. Misafire ikramda kusurum olacağına evcek oruç tutarız daha iyi!” diyordu.” (Sabahattin Ali - ÜÇ ROMAN: Sabahattin Ali'nin Üç Büyük Romanı - Sayfa 289)

“Evcek sırtı sırta verin... Bu olmam diyesticelerin gülmesini, düğün, bayram yapmasını mı istiyorsunuz? Evcek birbirinize düşün...” (Abbas Sayar - Dik Bayır)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
(SÖZLÜK VE SÖZLÜKÇÜLÜK KAVRAMI, KAPSAMI, TARİHİ)

2.1 SÖZLÜK TANIMLARI

Sözlükler, bir dilin bütün ya da belli bir dönemine ait sözcükleri ile bu sözcüklerin diğer öğelerle kurdukları söz öbeklerinin yazılış, söyleyiş, tür ve anlamlarını gösteren önemli eserlerdir.

Özel alanda ise ağız sözlükleri ve derleme sözlükleri, bir dilin canlılığını ortaya koyan önemli sözlüklerdir. Bu sözlükler aracılığıyla her yörede, her bölgede yaşayan canlı dil; dilin kendini ifade ediş şeklinin farklı tezahürleri görülebilir. Bu sözcüklerin yitirilip unutulmaması amacı derleme ve ağız sözlüklerinin önemini daha çok artırmaktadır. Bu amacın önemi doğrultusunda Güncel Türkçe Sözlükte halk ağzında olan kelimeleri ve bölge ağızlar sözlüklerinden belirlenilen kelimeleri Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğünde bulunup bulunmama durumuna ve yazı dilinde kullanım durumuna göre inceleme gereği duyulmuştur.

Sözlükler için çeşitli kaynaklarda araştırmacıların farklı tanımları olsa da bir dilin söz varlığını, bağlam içindeki özelliklerini örnekleriyle beraber yansıtan ve sözlük birimler şeklinde sunulan, bulunduğu toplumun kültürel yaşantısının dildeki ifadesi olan önemli başvuru kaynaklarıdır diyebiliriz.

Doğan Aksan özel bazı sözlükler ile uzmanlık alanı ile ilgili sözlük türlerini bir yana bırakacak şekilde sözlüğü “ Bir dilin (ya da birden çok dilin) sözvarlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların, başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren bir sözvarlığı kitabı.” (Aksan, 1998: 75) şeklinde tanımlamaktadır.

Genel sözlükler, dilin belli bir dönemine yönelmeden bir ortak dili bütün öğeleriyle içermeyi amaçlayan sözlükler olarak nitelendirilmektedir (Aksan, 2009:81). Aksan, başka bir çalışmasında ise tanımın kapsamını genişleterek genel sözlüğü, belli bir dönemde, bir ülkenin konuşulan ve yazılan dilinde yaşayan sözcük, deyim, kalıp söz ve atasözlerini ortaya koyan yapıtlar olarak tanımlamaktadır (Aksan ve diğer, 1997: 233).¹

Topaloğlu - Kaçalın ise özel ve uzmanlık alanı sözlüklerini de kapsayan bir tanımla sözlüğü “bir dilin ya da bir dilin bir bölümünün genel olarak veya belirli bir

---

¹ Ferdi Bozkurt, *Genel Sözlükler İçin Sözlük Birim Seçimi Ölçütleri*, (Doktora Tezi), Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 5.

zamanda kullanılan kelime ve deyimlerini umumiyetle alfabe sırasına, bazen de kavram alanlarına göre ele alıp aynı dille tanımlarını yapan, örnek vererek açıklayan veya başka bir dildeki karşılıklarını yazan kitap” şeklinde tanımlamaktadır.² Günay Karaağaç sözlüğü “Bir dilin bütünü veya o dilin bir bölümünün sözlerini içeren eserler” olarak tanımlar. (Karaağaç, 2013: 761)

Sterkenburg (Sterkenburg, 2003:4)’e göre “Sözlük, belli bir konuşma toplumunun konuşma alışkanlıklarından derlenen ve nitelikli bir okuyucunun her bir formu anlayacağı şekilde yazar tarafından üzerine yorum yapılan toplumsallaşmış dilbilimsel formların sistematik olarak düzenlenmiş listesidir ve ait olduğu toplum içerisinde o formun işleviyle alakalı olgular hakkında da bilgi sahibidir. İlhan (2007:15), "Sözlük bir veya birden fazla dilin kelimelerinin bütünü veya bir bölümünü, genel amaçlı veya özel amaçlı olarak içeren, anlam, açıklama ve örnekleriyle ortaya koyan ve daha çok alfabetik olarak düzenlenmiş eserlerin genel adıdır.” şeklinde tanımlamıştır. Sözlük, “Bir dilin kelimelerini, deyimlerini, atasözlerini genellikle alfabetik düzene uygun olarak sıralayan, anlamlarını açıklayan ve başka dillerdeki karşılıklarını veren eserlerdir (Aydın, 2007:107)”³

Vardar, sözlüğü “bir dildeki sözlüksel birimlerin tümünü ya da bir bölümünü, genellikle abecesel düzene, kimi durumlarda da konulara ya da kavramsal alanlara göre tanımları, tanıkları, söylenişleri, kökenleri, kullanımları, dilbilgisi ulamları, es anlamlıları vb. ya da bir başka dildeki karşılıklarıyla sunan yapıt (Vardar, 2002: 183) biçiminde tanımlamıştır. Grimm’e göre sözlük; sadece bir şeyin anlamına bakmak için değil ara sıra sayfaları karıştırılarak okunması gereken, toplum tarihini yansıtan yazılı belge niteliğinde olan kaynaklardır (Keskin 1998: 234).⁴

Password Dictionary, "Bir dilin alfabetik olarak kelimelerini ve kelimelerin anlamlarını içeren kitap." (2004:219). TDK Türkçe Sözlükte, “Bir dilin bütün veya

---

² Serdal Kara, “Türkçe Sözlük İle Misalli Büyük Türkçe Sözlük’ün Karşılaştırmalı Kısa Bir Değerlendirilmesi”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, Ağustos-2019 Cilt:11 Sayı:2 (24), Sayfa:789-804

³ Mehmet Kahraman, “Sözlük Bilim Kuram, İlke ve Yöntemler Üzerine”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 8, 2016, Sayfa:3288-3312

⁴ Bilge Göktek, *Sözlük Bilim Temelinde Türkiye’de Ağız Sözlükçülüğü (İlke ve Yöntemler)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 45-46.

belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat.” Olarak tanımlanmıştır. (2011:2157).

"Sözlük/sözlükçe (Fr. lexique) bir dilin söz varlığını, sözcük sayısını, sözcüklerin sesletim özelliklerini, yazımla ilgili özelliklerini veren bir kitaptır." (Günay, 2007:28). "Sözlük, bir dilin temel malzemesini yani söz varlığını toplayan ve koruyan bir hazinedir." (Parlatır, 1995:3).

"Ilson, sözlüğü, sözlük bilimsel sözlük (lexicographic dictionary) olarak adlandırılmış ve sözcüksel olarak ilişkili bilgileri (lexically relevant information) sağlayan bir kaynak olarak tanımlanmıştır. Sözcüksel bilgi Ilson'a göre, sözcüksel olarak ilişkili birimlerin (lexically relevant units) sesletim, anlam vb. niteliklerini içeren bilgilerdir." (Tahiroğlu, 2010: 3).

Akalın, sözlüğün temelde dillerin ve "*insanlığın belleği*" olduğunu belirterek, sözlükler aracılığıyla, binlerce yıllık bilgi birikiminin hem bugünün hem de yarının insanına taşındığını vurgulamıştır (Akalın, 2010:163).⁵

"Bir dilin söz varlığının bütünü ya da bir bölümünü, genellikle alfabetik sıra ile kimi zaman da konu veya kavram alanına göre ele alıp inceleyen, açıklayan ve sıralayan eserlerdir. Sözlükler tek dilli ya da çok dilli olabilir. Genel ve güncel sözlükler, köken bilimi sözlükleri, tarihsel sözlükler, terim sözlükleri, derleme ve tarama sözlükleri gibi daha birçok çeşidi vardır." (Buran, 2015: 270)⁶

Hartmann ve James (2002) ise Sözlükbilim Sözlüğü'nde (Dictionary of Lexicography)sözlüğü"En genel referans eseri" olarak tanımlarlar. Berg ise sözlüğü şöyle tanımlar: "Bir sözlük belli bir toplumda konuşma alışkanlıklarından derlenen ve yazar tarafından yorumlanan, nitelikli okuyucunun her birinin tek tek anlamını anlayabildiği sosyalleşmiş dilsel biçimlerin sistematik olarak düzenlenmiş listesidir.

Farklı Türkçe Sözlüklerde de sözlük tanımlarına yer verildiğini görürüz. Bu tanımlardan hareketle şu ortak noktalara ulaşılabilir: Belli bir tarihî zaman dilimine ait söz varlığını ortaya koyan eserler olduğu için o dönemin hayat anlayışını, etkileşimde olduğu dilleri, kültür yapısını da okuyucuya ve araştırmacıya sunar. Bilimsel ya da

⁵ Ahmet Basatemur, *Sözlük birimlerin Tanımlanması Bağlamında Türkçe Sözlüklerin Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s.5-6

⁶ Gökhan Ünlü, *1934 TDK Türkçe Sözlük İle 2011 TDK Türkçe Sözlük'ün Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s.1-2

terimsel bir alanın sözcük kapsamını yansıtır. Yazıldığı çağa, kullanılan alfabeğe göre alfabetik (abecesel), konularına göre, satır arası ve kafiye düzeni gibi farklı düzenleme yöntemleri kullanılabilir. Söz gruplarını da yansıttığı için özellikle deyimler ve atasözleri aracılığıyla dildeki mecazi ifadeleri anlamlandırmaya yardımcı olur. Araştırma alanındaysa özellikle Türkoloji ve sosyoloji alanlarının başvurduğu belge özelliğine sahip önemli kaynaklardır.

“Sözlük, bir dilin bütün ya da belli bir çağda kullanılmış sözcük ve deyimlerini abece sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan ya da başka dillerdeki karşılıklarını veren yapıt, lügat: *TürkçeSözlük. Tanımlarıyla Tarama Sözlüğü.Türkçeden Fransızcaya Sözlük.*”Temel TürkçeSözlük (Demiray, 1994)

“Sözlük; 1. Bir dilin bütün ya da bir çağda kullanılmış sözcüklerini genellikle alfabe sırasına göre sıralayan, karşılarında anlamları aynı dilde ya da yabancı bir dilde veren kitap (*es. eşan.* lügat). 2. Bir bilim, fen, sanat vb. dalının sözcüklerini topluca veren kitapçık. (Kavcar, Hengirmen, Koçak, 2005)

Sözlük, bir dilde ya da bir alanda kullanılan sözcüklerin alfabetik sıra ile dizilip anlamlarının verildiği kitap.(Cağbayır, 2007)

Sözlük, bir dilin bütünsözcük ve deyimlerini ya da belli bir alandaki sözcüklerini ya da belli bir çağda kullanılmış olan sözcük ve deyimlerini abece sırasıyla vererek anlamlarını açıklayan, tanımlayan ya da başka bir dildeki karşılıklarını gösteren yapıt. Türk Dili Sözlüğü (Hançerlioğlu, 2000)

Sözlük, bir dilin bütün ya da belirli bir çağda kullanılmış sözcük ve deyimlerini abece sırasına göre dizen ve tanımlarını yaparak açıklayan, gerekiyorsa başka dillerdeki karşılıklarını da veren yapıt: *Türk Dili Sözlüğü.*⁷

“Sözlük, yalnızca dil üzerine çalışanlar için değil, insan ve toplum bilimleriyle ilgilenen araştırmacılar için de temel başvuru kaynağı ve araştırma nesnesidir” (Yılmaz,2018, s.1). Sözlüğü bir başvuru kitabı olarak gören Jackson, sözlük için sözcüklerle ilgili bir referans kitabıdır, tanımını yapar (Jackson, 2016: 43).

“Sözlük, bir dilin bütün kelimelerini, deyimlerini veya bunların bir kısmını veya bir bilgi dalına ait terimleri tarif edip açıklayan genel olarak alfabetik sıraya göre düzenlenmiş kitap” (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985: 3706).

---

⁷ Emrah Özcan, *Türkçe Genel Sözlük Hazırlama Süreci Üzerine Bir Araştırma*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 40-46.

“Sözlükler, aynı dili konuşan bireylerin de ortak sözcük dağarcığını belirleyen temel kaynaklardan biridir” (Yaman, 2010: 737).

Sözlüğü, belli bir dilin kelimelerini kaynaklarına kadar çıkararak semantik inkişafıyla o dilin yazılı vesikalarına dayanarak alfabetik sıraya uygun olarak sunan kitap olarak tanımlayan Meriç de, sözlüklerin kültür taşıyıcılığı için ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir (Meriç, 1993: 317).

Boz’un “sözlükler bir dilin kelime hazinesini toplamasının yanında dili koruma ve yozlaşmaktan kurtarma işlevlerini de yerine getirmektedir” (Boz, 2011: 123) ve Doulatabadi’nin “sözlükleri bir dili diğer diller karşısında koruyan ve onu garantiye alan en önemli varlık” şeklindeki tanımları (Doulatabadi, 2017: 301) aslında sözlüğün iki önemli görevine işaret eden tanımlardır.

“Bir metin olma” özelliği taşıyan sözlükler” (Dinçer, 2011: 32) evvela bir dile ait kelime hazinesini toplamak ve bu kelime hazinesi koruyarak gelecek nesillere aktarmak üzere iki önemli görevi yerine getirmektedir. Sonuç olarak sözlük için “Bir dilin tüm sözvarlığını kayda geçiren, koruyan ve taşıyıcısı olan eser” demek mümkündür.

Uzun’a göre sözlükler genel anlamda bir dönemin sözvarlığını değil de, bir dilin genel kullanıma yönelik sözvarlığını konu edinmektedir (1999, s.54). Ancak farklı sözlüklerde farklı sözcüklerin bulunması, sözcük kullanım ve anlamlarının tarihsel olarak değişim ve/veya dönüşümlerinden kaynaklanmaktadır. Bu süreçte sözlüklerde kullanımdan düşen sözcüklerin olduğu gibi, başka dillerden geçerek kullanıma giren sözcükler de bulunmaktadır. Sözcüklerin kullanılmaması ve/veya yeni kullanıma giren sözcüklerin olması, anlam daralması ya da anlam kaymasına neden olabilmektedir. Ayrıca sözlükler, bulunduğu toplumun sosyal ve kültürel yaşantısının dildeki ifadesi olan sözcük ve sözcük gruplarını bir arada bulundurarak toplumun kültür öğelerini ve yaşayış biçimlerini de yansıtır (Aksu-Adalı, 2018: 9). Bu bakımdan toplumun sözvarlığını ortaya koyma bağlamında son derece önemli bir görev üstlenen sözlükler, geçmişle bugün arasında bir köprü görevi görmektedirler.⁸

Yılmaz’ın (Yılmaz, 2009: 48) sözlükle ilgili olarak yaptığı detaylı tanım ise şu şekildedir: “Genellikle bir dilin (veya karşılaştırmalı olarak birden çok dilin) belli bir döneminin -özellikle de son döneminin- söz varlığının bütününe veya çeşitli uzmanlık

---

⁸ Mehmet Altıntop, *Sözlükbirimlerin Tanımlanması Açısından İlköğretim Türkçe Sözlükleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2019, s. 17-18.

alanlarını ilgilendiren özel bir bölümünün, alfabetik veya kavramsal olarak ortaya konulmasını amaçlayan; içerdiği söz varlığındaki *sözlüksel* birimlerin ölçünlü dildeki (veya kullanıldığı alandaki) ana biçimlerini, bu biçimlerin vurgu ve tonlamaya göre geçirdiği ses temelli değişiklikleri, kökenlerini, bağlam içindeki kullanım alanlarını, dâhil olduğu çeşitli dilsel tabakaları; bir dil birimi olarak ait olduğu sınıf ve türleri, bağlam içinde gösterdiği çeşitli dilbilgisel özellikleri, anlam/anlamlarını -genellikle- ortak yazı dilinden taranarak belirlenmiş tanıklı (imzalı) örneklerle tanımlayarak veren, bu sözlüksel birimlerin geçtiği deyim, atalar sözü, kalıp söz, birleşik şekilli dil öğelerini de kapsayan, ana dili ve yabancı dil öğrencileri için temel başvuru kaynağıdır.”⁹

Ş. Sami'nin sözlük için ön sözde verdiği “Lügat kitabı bir lisanın hazinesi hükmündedir” kaydını düşmüştür (s.184). *Lügat* biçimindeki çeviri yazımı dizim yanlış kabul etsek de *hazine* sözcüğü Ş. Sami'nin cümlesinde yer almamaktadır. Cümlenin doğrusu şöyledir: “Lügat kitabı bir lisanın hizanesi hükmündedir.” Bu açıklama ise çok eksiktir ve bu açıklamayı tamamlayan cümleler makaleye alınmamıştır. Ş. Sami İfâde-yi Merâm'ın ilk sayfasında sözlüğün bir dil için ne anlama geldiğini şu biçimde belirtmektedir:

“Lügat kitabı bir lisanın hizanesi hükmündedir. Lisan kelimelerden mürekkeptir ki bu kelimeler dahi, her lisanın kendine mahsus birtakım kavaide tevfiikan, tasrif ve terkip edilerek, insanın ifâde-yi merâm etmesine yararlar. İmdi lisanın sermayesi kelimelerle kavaid-i sarfiyye ve nahviyyesinden ibarettir.”

“Lisanımız için tertip olunacak kâmûs bu lisanda müsta'mel gerek Türkiyyül-asl ve gerek elsine-yi sa'ireden me'huz kelimat ve ıstılahatın cümlesini cami', ve lisanımızda müsta'mel olmayan kelimelerden arî olmalıdır.”¹⁰

2.2 SÖZLÜK İÇİN KULLANILAN TABİRLER

Tarih boyunca sözlük için pek çok tanım ve tabir kullanılmıştır. Lügat, kâmus, mucem, ferheng gibi kelimeleri Osmanlı, Tanzimat Dönemi ve Arap sözlükçülüğünde görmek mümkündür. Cumhuriyet sonrasında Arapça, Farsça karşılıklar yerine Türkçe

⁹ Bilal Elbir, Hasan Yıldız, “Türkçe Öğretiminde Sözlük Kullanımı ve Sözlükçülük”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı*, Yıl:6 Sayı:11 Ocak 2013, S. 252

¹⁰ Farhad Rahimi, “Ali Çiçek'in Yazısı Üzerinden Şemsettin Sâmî'nin Kâmus-ı Türkî'sinin Sözlük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* Sayı: 6/1 2017 s. 196-210

kelimelerin kullanımının artmasıyla sözlük kelimesi yaygınlaşmıştır. Orta Asya'daki Türkî Cumhuriyetlerde iselâflık, lügat, slovar, sözlük ve sözdik tabirleri sözlük için kullanılan terimler olarak görülmektedir.

Sözlüğün Arapça karşılığı olan lügat kelimesi “söz söylemek, boş konuşmak; kuş ötmek” anlamlarındaki lağv kökünden türemiş bir isim olup “toplum bireylerinin duygu ve düşüncelerini birbirine anlatmak için kullandıkları kelimelerden meydana gelen eser” demektir. IV. (X.) yüzyılın sonlarına kadar yazılan lügat kitapları konularına göre değişik adlar taşıdığından sözlük kavramını karşılayan ortak bir terim henüz mevcut değildi. Bu dönemde ve daha sonraki süreçte lügat kelimesi “dil, lehçe” manasına geliyordu. “Sözlük bilimi” anlamında ilmi'l-luga ve mu'cemiyât ile sözlük karşılığı olarak kullanılan mu'cem ve kāmûs kelimeleri sonradan terim haline gelmiştir. Mu'cem “sözün kapalı ve anlaşılmaz olması” manasındaki ucme kökünden ism-i mef'ûl veya mastar olup “kapalılığı ve bilinmezliği giderilmiş söz” demektir. Sözlük âlimleri, “kelimelerin alfabetik dizimi” anlamında kullandıkları mu'cem terimini hadisçilerden almakla birlikte bunun tarihi kesin şekilde bilinmemektedir. Bu konuda bilinen husus, İbn Fâris'in (ö. 395/1004) bir sözlüğüne belki de ilk defa Mu'cemü mekâyîsi'l-luga adını vermiş olmasıdır. Ebû Hilâl el-Askerî de (ö. 400/1009) kullanımdan kalkmış kelimelere dair sözlüğünü Mu'cem (el-Mu'cem) fî bakâyâ (bakıyyeti)'l-eşyâ' diye adlandırmıştır. Kâmus kelimesinin “suya dalmak” anlamındaki kamstan türediği veya gavstan dönüştüğü kabul edilir. Batlamyus'a göre kâmus Grekçe okeanustan (okyanus) gelmiştir. Arap coğrafyacıları kelimeyi ûkîyânûs biçiminde almışlar ve manasını tam karşılamak üzere “Bahrü'l-ûkîyânûsi'l-muhît” (arzi kuşatan deniz, Atlas Okyanusu) şeklinde kullanmışlardır. Bu terkip zamanla “el-kâmûsü'l-muhît” olmuştur. IV. (X.) yüzyılın ortalarından itibaren bazı Arap müelliflerinin lügatlerine deniz adını vermeleri gelenek halini almıştır. Nitekim Sâhib b. Abbâd sözlüğüne el-Muhît, İbn Sîde el-Muḥkem ve'l-muhîtu'l-a'zam adını koymuştur. Bu geleneğin bir devamı olarak Fîrûzâbâdî yazdığı sözlüğü el-Ḳâmûsü'l-muhîḫ diye isimlendirmiştir. Bu sözlüğün ilim muhitlerinde çok ilgi görmesiyle kâmus kelimesi “sözlük” anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

2.3 SÖZLÜKÇÜLÜK TARİHİ

Dünyada sözlük ve sözlükçülük geleneğinin ortaya çıkışı ülkeler arası etkileşim, siyasi ve ticari ilişkiler, dil öğrenme isteği gibi sebeplerle ortaya çıkmıştır denebilir. Sözlüğün kültür dünyamızdaki tarihi geçmişine baktığımızda yazının ortaya çıkışıyla eşdeğer vakitlerde Sümerler ve Akadlar döneminde yazıtlar ve kil tabletler şeklinde ortaya çıktığı görülür. Ayrıca eski ve köklü medeniyetlere sahip olan Çin ve Antik Yunan medeniyetlerinde de bazı sözlükler görürüz. Yunanca ve Latince sözlüklerin yazılmasından sonra özellikle 8. ve 9. yüzyıldan itibaren doğuda ve batıda birçok farklı alanda sözlük hazırlandığını, sözlükçülük geleneğinin yaygınlaştığını görürüz.

Eski Çağda Yunanlılar, “sözlük” için *lexseis* ve *lexicon*, Latinler *glossa* terimlerini kullanmışlardır (Yıldız 1998: 190). Doğan Aksan’ın verdiği bilgiye göre, sözlük terimi ilk defa 1225’te John Garland tarafından kullanılmıştır (Doğan Aksan, 2007: III, 70). 1932 yılında o zamanki adıyla Türk Dili Tetkik Cemiyeti olan Türk Dil Kurumu’nun önermesiyle kullanılmaya başlanan “sözlük” terimi, X. yüzyıl ve sonraki süreçte “dil, lehçe” anlamlarında kullanılan “lügat”, “kapalılığı ve bilinmezliği giderilmiş söz” anlamına gelen “mu’cem” ve “okyanus” anlamına gelen “kâmûs” sözcükleri ile karşılanmaktaydı (Durmuş, 2009: 398). Ayrıca sözlük terimi için “ferheng” sözcüğü de kullanılmaktaydı (Topaloğlu- Kaçalın, 2009: 402). Bugün ise Türk dünyasında sözlük karşılığı olarak; tılcıt (Saha), laflık (Gagauz), lügat (Özbek, Azeri, Uygur), slovar (Hakas, Çuvaş, Tuva), sözlik ve sözdik (Türkmence) sözcüklerinin kullanıldığı görülmektedir (Topaloğlu- Kaçalın, 2009: 402).

Genel olarak sözlük ve sözlük bilim hakkındaki bilgiler, bize kadar ulaşan bilgilerle sınırlıdır. Bizlere ulaşan bilgilere göre, M.Ö. XI. yüzyılda Bawetshi’nin hazırladığı yaklaşık 40.000 kelimelik Çince sözlüğü ilk yazılı sözlük çalışması olarak örnek gösterilmektedir. Çinlilerin sözlükçülükteki becerileri, Hu-Shin’in MÖ. 150 yıllarında çıkardığı Shwo-Van isimli sözlüğü ile Ku-eWang’ın M.Ö. 530’da hazırlanan Yu- Pien adındaki sözlüğünden anlaşılmaktadır.

Eski Sümer kalıntılarında çivi yazısıyla yazılmış Sümer ve Akat dillerine ait sözlüğe benzeyen yazıtlara rastlanmıştır. Asurlular çivi yazısının yerine alfabetik yazıyı kullanmaya başlayınca zorluklarla karşılaşmış ve M.Ö. 628-622 yılları arasında terk ettikleri eski sembolik kelimeleri toplayıp Ninova’daki Asur Banibal’daki Büyük

Kütüphane’de koruma altına almıştır. İskenderiye Müzesinin kütüphanecisi Bizanslı Aristophanes’in M.Ö. II. ve I. yüzyıllarda günümüzdekilere benzer bir sözlük meydana getirdiği de nakledilenler arasındadır.

Bilinen en eski sözlük Sâmîler (Asurlular/Akkadlar) tarafından milâttan önce3000’li yılların başlarında Sümerce-Akkadca olarak kil tabletlere yazılmıştır. Bu sözlüğünbir nüshası, Asurbanipal’in (M.Ö. 669-633) Ninevâ’da (Ninova) kurduğu kütüphanedebulunuyordu; günümüzde bazı parçaları Britanya Müzesi’nde (British Museum) mevcuttur.Bunu milâttan öncesine ve sonrasına ait Çince ve Yunanca bazı sözlükler takip etmiştir.Modern sözlüklere benzer ilk örnek, İskenderiye Kütüphanesi’nin yöneticisi BizanslıAristophanes’in (ö. M.Ö. 180) hazırladığı güncel, eski, eş anlamlı ve teknik kelimelerleatasözlerini içeren Lexicon’udur (İslam Ansiklopedisi, 2009, s.398).

Sözcükleri tarihsel birer tanık olarak kayda geçiren sözlük ilk olarak XIII. yüzyıldaAvrupa’da ortaya çıkmıştır. Sözlük teriminin Latincesi olan ‘dictionarizm’ sözcüğünü ilkkez 1225 yılında John Garland kullanmıştır. Bizde ise ‘Sözlük’ terimi cumhuriyettarihinde ilk olarak 1932 yılında Celal Sahir Erozan’ın önerisiyle kullanılmaya başlanmıştır(Boz, 2006, s.5). Osmanlı ve öncesi dönemlerde benzer çalışmalar Arapça kökenli ‘kâmûs’veya ‘lügat’ olarak adlandırılmıştır. Lügatin ilk anlamı “sözcük”tür; fakat kullanmaaşamasında anlam genişlemesine uğrayarak sözlük anlamında da kullanılmıştır. Kamus isedirekt büyük sözlükleri tanımlamak için kullanılmıştır (Boz, 2006: 6).

Dünya tarihinde sözlük görevi görmek üzere oluşturulmuş ilk eseri kimin yazdığınet olarak bilinmemektedir. Bu konudaki genel kanı İskenderiye Müzesi KütüphanecisiAristophones’in hazırladığı sözlüktür (Aksan, 2009: 5).

2.4 İLK SÖZLÜKÇÜLÜK FAALİYETLERİ

Leksikografi teriminin ilk kez ne zaman kullanıldığı ve kökeni hakkında farklı görüşler vardır. Bu terimin Eski Grekçe *lexis* “söz” ve *grapho* “yazı” sözlerinden türetilmiş bir terim olduğu kabul edilir (Kaken, 2008: 187).

Dünya sözlük biliminin tarihinde insanların anlamları belirsiz kelimeleri listeleyip, onlardan glosary, vocable adlarını verdikleri kelime dizinleri oluşturmaları ve çevriler yapmaları insanlık tarihinin en eski dönemlerine rastlamaktadır. Tarih bize ilk

sözlük denemelerini MÖ 3.bin yıllığın sonunda Sümer dilini öğrenmek için Akadlar tarafından yapılan üç dilli Sümer-Akad-Kett kil tabletleri, M.Ö VI. yüzyılda Hindistan’da yazılan kutsal Veda ayin metinlerinde ve M.Ö V.yüzyılda Homeros’un “İlyada” ve “Odysseia” destanlarında rastlanan anlamı belirsiz sözleri açıklamak amaçlı yapılan glossaryler, MÖ 1750 Mısır’da yazılmış kelime dizinleri vocabaleleri, MÖ I.yüzyıla ait Latin dilinin en eski örneklerini kaydetmiş olan Verrius Flaccus’ın 10 ciltli “De Verborum Significaty” (“Sözlerin Anlamı”) gibi eserler şeklinde ulaştırdı. Genelde çevri şeklinde ele alınmış bu sözlüklerin bir başka örnekleri de MÖ III.yüzyılda Çin’de ve MS VIII. yüzyılda Japonya’da yapılmış açıklamalı hiyeroglif sözlükleridir. Leksikografinin daha gelişmiş evresi MS ilk asırlarda konuşma dilinden farklı olarak oluşmaya başlayan edebî dilleri sisteme getirme ve nitelendirme gayelerinden ileri gelmiştir. MS VI-VIII yy. Sanskrit, X.yy Eski Yunan sözlükleri bu tecrübelerin açık örnekleridir.¹¹

İki dilli sözlüklerin ilk örneklerinden kabul edilebilecek bir başka belge ise Kassitlere aittir. Kassitler, İran yaylasından Zagrosları geçerek Babil’e yerleşmiş, MÖ 1750-1170 tarihleri arasında Babil’de egemenlik kurmuş olan bir hanedandır. Bu hanedan devrine ait bize kadar gelmiş olan ve bazı tanrı ve kralları işaret eden bir takım ad listeleri vardır ki bunlar, Hint-İran dil kolu yani Ari dildeki her adın Babil dilindeki karşılığı da verilmek suretiyle düzenlenmiş listelerdir.

Çinlilerin dil ile ilgili çalışmaları M.Ö. XI. yüzyıla kadar uzanır. Çince ilk sözlüklerden birisi, Ku Ye Wang’ın Yu Pi En adlı sözlüğü, ikincisi ise, Şi Wo Wan’ın yazdığı Hu Şin adlı sözlüktür.

Sözlükçülük tarihinde; Eski Yunan, Çin ve Hindistan’daki dil çalışmalarının önemli bir yeri olduğu şüphesizdir. Hintlilerin ilk gramer çalışmaları kutsal kitapları Veda metinlerine dayanmaktadır. Onlara göre, söz sihirli bir güce sahiptir; bir sözcüğün anlamı ne kadar doğru bilinir ve sözcük ne kadar doğru seslendirilirse, sözün sihir etkisi de o kadar güçlü olacaktır. Bu anlamda, yüzyıllarca kutsal metinlerin dili üzerinde, anlam açıklamaları, ses bilgisi, biçim bilgisi ve söz dizimi kuralları bakımından çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaları, M.Ö. beşinci yüzyılda yaşadığı kabul edilen ünlü Hint gramercisi Pānini’nin bugüne ulaşabilmiş Ashtādyāyī adlı gramer kitabından önce ve sonra olmak üzere iki dönemde incelemek mümkündür.

---

¹¹ Gülzura Cumakunova, “Türk Sözlük Biliminin Etkileşim Alanları”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 2011, s.15-30

Hintlilerin ilk sözlükleri M.Ö. VI. yüzyıldan önce yazılmış Amarakumda adıyla bilinen Amarastha'dır. Bu sözlük, eş anlamlı, eril ve dişil sözcükler ile adları içerir. Hintliler, Sanskritçe sözcükleri harf sırasına göre düzenlemişler; harflerin diziminde de seslerin çıkış noktalarını (mahreçlerine) esas almışlardır.

Hintlilerde olduğu gibi Yunanlılarda da dil çalışmalarının temelinde din ile söz arasındaki ilgi ve kutsal metinlerin ilahi gücü önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, Hintlilerden farklı olarak Yunanlılarda sözün ne olduğu üzerindeki felsefi merak ve retoriğe ilgi de önemli bir yere sahiptir. Yunanca için, başlangıçta Homeros'un İlyada ve Odessia'sında, Eflatun gibi felsefecilerin kitaplarında geçen sözcükleri anlamak için hazırlanmış sözlükler veya Yunanlı hatiplerin kullandıkları sözcükleri içeren sözlüklerden söz edilebilir. Bilinen en eski Yunanca sözlük, Julius Pollux'un on ciltlik Onomasticon adlı sözlüğüdür. Eski Yunanlı gramerciler, MS I. yüzyılda Romalılar zamanında, ilginç ve açık olmayan bazı sözcüklerin alfabetik sözlüklerini hazırlamışlardır. Pamphilius'un düzenlediği 95 kitaplık sözlük bunlardan birisidir.¹² Yunanca en önemli sözlük ise, VI. yüzyılda Hesykhios tarafından yazılan Synagoge Pason Lekseon Kata Stoikheion'dur. Latin sözlük biliminin ilk yapıtlarından biri de Verrius Flaccus'un MÖ I. yüzyılda hazırladığı De Verborum Significatu (sözcüklerin anlamı) adlı sözlüktür.

Tarihi çok eskilere uzanan sözlüklerin çoğunluğunu MS V. Yüzyıldan sonra yazılmış olanlar oluşturur: Sanskritçe botanik, tıp ve astronomi sözlükleri; Sanskritçe, Tibetçe, Moğolca ve Çince'den başka dillere yapılmış olan çok dilli sözlükler; Arapçanın bütün söz varlığını içine almayı amaçlayan sözlük çalışmaları, İbranice sözlükler... gibi.¹³

MS. 11-12. yy. yazıldığı ileri sürülen *the Etymologicum Magnum* adlı yayınlanmamış leksikografi çalışmasında ilk kez sözlük yazmakla uğrasan kişi anlamıyla *leksiko-graphos* sözcüğü kullanılmıştır. 1578'de *Deux dialogues dunouueaux langage Francois, italianize* adlı çalışmasında Henri Estienne aynı anlamda "lexicographe" biçimini kullanarak, sözcüğü Fransızcaya kazandırmıştır. Almandada 1641'den beri *Lexicograph* (bugün *Lexikograph*) ve İngilizcede 1658'den beri

---

¹²Gülzura Cumakunova, "Türk Sözlük Biliminin Etkileşim Alanları", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 2011, s.15-30

¹³Emin Eminoglu, "Sözlükçülük Geleneği İçinde Temel Türkçe Sözlük Düzenleme Yöntemleri", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 2011: s.93-121

lexicographer kullanılmaktadır. İngilizce *lexicography* sözcüğü 1680, Almanca *Lexicographie* (bugün *Lexikographie*) sözcüğü 1698 ve Fransızca *lexicographie* ise 1757’de ilk kez kullanılmıştır (Asher, 1994: 2174).

Sözlüklerin ilk ne zaman ve kim tarafından yazıldığı konusundaki bir başka görüş de “Tek dilli, iki dilli ve çok dilli sözlüklerden hangisinin ilk önce ortaya çıktığı sorusu üzerine belirtilir: “1990’lara kadar bu konuda ortak görüş ‘iki dilli sözlüklerin tek dilli sözlüklerden önce geldiği’ yönündeydi. M.Ö. 2600’de, Akadlar ve Babiller, Sümer dilini daha anlaşılır kılabilmek için tabletler üzerine sözlükler yazmışlardı. Araştırmacılarca leksikografinin tarihi 2000 yıl öncesine, eski Yunan, Roma ve Cin’e dek götürülmektedir (Crystal, 1987: 110). Leksikografi modern dillerin sözlükleri ile değil, eski diller, özellikle Latince ile başlamıştır. Orta Çağın başlarında “glossary” adı verilen sözlükler, ender rastlanan sözcüklerin çoğunu ya da bir kısmını alfabetik olarak sıralayarak ise başlamıştır.

Dünyada ilk sözlüğün nerede, hangi dilde hazırlandığı konusunda, kaynaklarda fazla bir bilgi yoktur. Aksan, bugünlere benzer ilk sözlük olarak İskenderiye Müzesi Kütüphanecisi Bizanslı Aristophanes’in (M.Ö. II. yy) hazırladığı yapıtı verir. Bu çalışmada, Yunancada seyrek kullanılan ve açıklanması güç kimi sözcükler tanımlanmıştır. M.S. I. yüzyılda İskenderiyeli Pamphilus’un, daha önceki çalışmalara dayanan, 95 kitaptan oluşan Yunanca sözlüğü, Latinlerde Marcus Verrius Flaccus’un yapıtı anılması gereken örneklerdendir (Aksan, 2007: 69).¹⁴

Türkî dilli halkların miladî yılların başlarına rastlayan dönemlere ait taş tahta, deri ve kaya üzerine küçük çaplı sözlükçe mahiyetinde kelimelerin yazılmış olan belgeler bulunmuştur. Ancak bu alanda daha fazla mesai gerektiren çalışma ve araştırmalara ihtiyaç vardır. Türk dili ve kültürü için önemli bir kaynak eser olan Divân-ı Lügat-it Türk(1073) Kaşgarlı Mahmut tarafından 11. yy. ’da Arapça olarak kaleme alınmıştır. Bu sözlük Araplara Türkçe öğretmek üzere hazırlanan ilk eser olma özelliği yanında, Türk dili ve kültürü ile ilgili verdiği örnekler ve açıklamalarla ansiklopedik özellikler de taşımaktadır(Ölmez, 1998:119).¹⁵

¹⁴ Bilge Gökter, *Sözlükbilim Temelinde Türkiye’de Ağız Sözlükçülüğü (İlke ve Yöntemler)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 14-15.

¹⁵ Mehmet Kahraman, “Sözlük Bilim Kuram, İlke ve Yöntemler Üzerine”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 8, 2016, Sayfa:3288-3312

2.4.1 Batıda Sözlükçülük Faaliyetleri

Batı dünyasında sözlükçülük çalışmaları Doğu'ya göre daha geç bir tarihte olmuştur (Aksan 1990: 72). Avrupa dillerindeki sözlük çalışmaları 16. yüzyılda en parlak dönemini yaşamıştır. İlk Fransızca sözlük (Palsgrave, *Les claircissement de la langueFrancoyse*, 1530) ve ilk İngilizce sözlük (Rebert Cawdrey, *Table Alphabeticall ofHard Words*, 1604) bu dönemde ortaya çıkmıştır (El-Hicazi 2003: 161).

Sözlükçülük, ister bilimsel olsun ister olmasın her hâliyle sözlük araştırmacılığının merkezindedir. Sözlük yazımı aşamasında ortaya bir sözlük çıksın ya da çıkmasın tüm bu çalışmaların toplamı sözlükçülüğü oluşturur (Yüksekkaya-Yavuz, 1999: 210). Sözlükçülükte en önemli aşama, on dokuzuncu yüzyılda olmuş, sözlükçülük bu dönemde Avrupa merkezli olarak büyük ilerleme kaydetmiştir. Almanya'da, sözlükbilimin kurucusu sayılabilecek olan Jacob Grimm ve kardeşi Wilhelm *Grimm Alman Sözlüğü'nün(Deutsches Wörterbuch)* ilk cildi 1854 yılında yayımlanmıştır. On altı ciltlik bu kapsamlı çalışma ancak 1961 yılında tamamlanabilmiştir. Bugünkü anlamıyla ilk Fransızca sözlük dört cilt ve bir ekten oluşan Emile Littre tarafından 1889 yılında, ilk ciddi İngilizce sözlük ise 1933 yılında The Philological Society tarafından bastırılan 13 ciltlik The OxfordEnglish Dictionary'dir (Aksan, 2009: 71).¹⁶

18. yüzyılda, leksikografide dilbilimcilerin karşılaştırmalı çalışmalarını takip eden yeni yöntemler ortaya çıkmış, ilk büyük tarihsel sözlükler derlenmeye başlanmıştır (Crystal 1987: 111). Bu dönemin yeni gelişmelerinden biri de sözlüklerde tanıklara yer verilmesidir. Almanda Frisch'in *Teutsch-lateinischesWorterbuch* (1741) adlı çalışması bu alanda yapılmış ilk sözlüktür. İngilizcede ise bütün İngilizce sözlükler üzerinde büyük bir etkisi olan Bailey'in *ÜniversaEtymological Dictionary of the English Language* (1721) adlı eseri telaffuza yer veren ilk sözlük olmanın yanı sıra resimleri de ihtiva eder. İçerik, dil bilgileri ve sunuş şekli itibariyle Bailey'in sözlüğü, dil sözlükleri tarihinde önemli bir kavşak noktası olarak kabul edilir. Tek dilli sözlükler içinde en çok ilgi gören ve otorite kabul edilen Samuel Johnson'un *Dictionary of the English Language* adlı çalışması da bu yüzyılda yazılmıştır.

19. yüzyıla gelinceye değin her ülkede, gerek belli bir dilin söz varlığına eğilen gerekse birkaç dili bir araya getiren pek çok sözlük yayımlanmıştır. Ancak

---

¹⁶ Mehmet Altıntop, *Sözlükbirimlerin Tanımlanması Açısından İlköğretim Türkçe Sözlükleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2019, s. 20.

sözlükçülükte en önemli asama, 19. yüzyılda olmuştur (Aksan 2007: 71). Bu yüzyılda pek çok büyük ölçekli sözlük ile bir ekip tarafından hazırlanan teknik kelimeler ve diyalekt sözlüğü gibi özel amaçlı sözlükler yazılmıştır. Farklı sözlük türleri; özellikle, resimli ve ansiklopedik karakteri ile 1856'dan sonra yazılmaya başlanan *Larousse* serisi görülmeye başlanmıştır (Crystal, 1987: 111).

Bu dönemde yazımına başlanan bir başka büyük sözlük, *Oxford English Dictionary*'dir. Sözlüğün ilk bölümü 1884'te yayımlanmış, kırk yılı aşkın bir süredetamamlanmıştır. Sözlüğün tamamı, Oxford English Dictionary (OED) olarak, 1933'te yayımlanmıştır (Crystal, 1987: 109).

Amerika'da sözlük çalışmaları, İngilizlerin yaptıklarının bir özetiyle başlamıştır. Sözlük yapımında, Amerikan ekolünde "Sözlükler Savaşı" diye bilinen uzun çatışmalar söz konusu olmuştur. Amerika'daki bu tür faaliyetler, tam olarak Webster'in İngilizce sözlüğüyle baslar. Amerikan hayatını içine alan bir özellik taşır. Amerikan heceleme sistemini ve kelimelerin telaffuzunu gösterir (El-Hicazi 2003: 162). İkinci olarak Amerikan sözlük ekolünde büyük bir gelişme olarak kabul edilen Worcester'in sözlüğü görülür. Worcester, sözlüğünde telaffuza önem vermiş ve kelimelerin eş anlamlılarını zikretmiştir (El-Hicazi, 2003: 162).

Rusya'da sözlükbilimin en canlı dönemi olan 19. yüzyılda değişik tiplerde sözlükler oluşturulmuştur: tarihi sözlükler, yabancı dil sözlükleri, iki dilli sözlükler, açıklamalı sözlükler (Esen, 2009: 472). Çalışmalar, 20. yüzyılda da devam etmiştir. Bu dönemde esas çalışmalar, sözlükçülüğün genel, özel, tarihi, karşılaştırmalı, pratik sözlükleri üzerinde yoğunlaşmıştır (Esen, 2009: 469).

Açıklamalı sözlüklerin arasında V.İ. Dal'in *Tolkoviy slovar' jivogo velikorusskogo yazıka* (1863-1866), *Slovar' tserkovnoslavyanskogo i russkogo yazıka* (1867-1868), Ya. İ. Grot'un *Slovar' russkogo yazıka* (1895, 1.cilt) sözlükleri yer alır. Grot'un busözlüğü daha sonra hem halk dilini hem de ağızları kapsayan bilgileri ile genişletilmiş olarak yeniden yayımlanmıştır. Çağdaş dilbiliminde bu sözlük, Rus dilinin hem kelime bilimi hem de anlam bilimi açısından büyük önem taşır (Esen, 2009: 473).

1960'lı yıllardan itibaren Rus sözlükbiliminde "diyalektoloji sözlükbilimi" adı altında yeni bir dal doğmuştur. Diyalektolojik özellikler F.P. Filin'in başkanlığında hazırlanan Rus Halk Ağızları Sözlüğü yansıtılmıştır (Esen, 2009: 475).

20.yüzyılın ikinci yarısında, sözlükçülükte önemli gelişmeler tarihi sözlükler üzerinde görülmüştür. Bu sözlükler arasında etimoloji ve filoloji çalışmaları için önemli bir kaynak olan, sözlükbilim çalışmalarında araştırma olanağı sağlayan 17 ciltlik *Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo yazıka* (1948-1965) adlı sözlüğü anmak gerekir (Esen, 2009: 475)

2.4.2 Doğuda Sözlükçülük Faaliyetleri

Türk sözlükçülüğünün doğuşuna kaynaklık etmiş olan Arap sözlükçülük çalışmaları kutsal kitap olan *Kuran'dan* sonra ortaya çıkmıştır (Yavuzarslan, 2009:1) İslam'ın kaynaklarını doğru anlama çabasıyla Kuran'da geçen ve dilde çok yaygın olmayan kelimeleri, eş anlamlı kelimeleri, aynı kelimenin çeşitli ayetlerde taşıdığı farklı anlamları açıklama amacıyla başlayan çalışmalar, Arapçanın klasik metnlerinin de taranmasıyla 8. yüzyıldan itibaren gelişme kaydetmiştir.

Arap leksikografisi, Avrupa'dakilerden daha eski, daha köklü, hem de daha uzun süre geçerliliğini sürdürmüştür. Avrupa dillerindeki sözlükler 17. ve 18. Yüzyıllarda belirgin bir sözlük örneği ortaya koyabilirken Arapça sözlüklerin çok önceleri önemli aşamalar kaydettiği bilinmektedir. Bugünkü anlamda bir sisteme oturtulmuş sözlük çalışmalarının öncüleri Araplar olarak gösterilmektedir (Yavuz 2002: 119). Arap dilinin ilk genel sözlüğü ise el- Halil İbn Ahmet tarafından yazılan *Kitābu'l-ayn* adlı çalışmadır (Crystal, 1987: 111).

Arap edebî dilinin temizliğini korumak ve onu çeşitli ağız unsurlarından arıtmak amacıyla Arap lengüistiğinde çeşitli amaçlı (karşılaştırmalı, diyalektolojik) sözlüklerinin yapılmasına gidilmiştir. Bu da sözlük biliminin teorik esasları ve belli derecede prensiplerinin işlenmesine yol açmıştır. VIII. yüzyılın ikinci yarısında dünya dil bilimindeki büyük gelişme, Arap dil teorisinin yaratılması ile gerçekleşmiştir. Bu teoriyi yaratan Basralı âlim, aruz şiir ölçüsünün babası olarak bilinen Abu 'Abd Ar-Rahman al-Halil ibn Ahmad al-Farahidi (öl.791) idi. Al-Halil Farahidi'nin "Kitap'l-'Ayn" adlı Arapçanın ilk açıklamalı sözlüğü dünya leksikografisinin de ilk açıklamalı sözlüklerinden biri sayılır. Al-Halil'in ünsüz+ünlüden oluşan en küçük dil birimi harf'i bulması ve onu sadece şiirdeki aruzun değil, Arap sözünün de ritmik ve şekil modelini oluşturduğunu kanıtlaması dil biliminde büyük buluş olmuştur.¹⁷

¹⁷ Gülzura Cumakunova, "Türk Sözlük Biliminin Etkileşim Alanları", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 2011, s.15-30

XII. yüzyılda Harezmsah Atsız'ın isteği üzerine Zemahşerî tarafından yazılan Mukaddimetü'l-Edeb doğu dünyasının klasik sözlük metinlerindedir. Zemahşeri, hem bu sözlüğü hem de El-Mufassal isimli gramer kitabıyla doğu dünyasında haklı bir şöhretin sahibi olmuştur.

Doğu dünyasının önemli sözlüklerinden biri de Firüzabâdî'nin ünlü Kâmusü'l-Muhit adlı sözlüğüdür. Sözlüğün tesiri o derece belirgindir ki kâmus sözcüğü kendisinden sonra benzer çalışmalar için kullanılmaya başlanmıştır. Bu eserin Murtezâ Ez-Zebîdî tarafından XVIII. yüzyılda yapılan Tâcü'l-Arûs isimli şerhi, en hacimli Arap lügatlerindedir. Diğer hacimli sözlük ise XIV. yüzyılda kaleme alınan İbn Manzûr'un Lisânü'l-Arab adlı çalışmasıdır.¹⁸

İran'da Farsça ilk sözlük çalışması IX. yüzyılın sonlarıyla X. Yüzyıl başlarında yaşayan Ebu İsa b. Ali İsa b. Davud tarafından hazırlanmıştır. İbnü'n-Nedim'in Fihrist'inde adı geçen diğer bir sözlük de XI. yüzyıl şairlerinden Katrân-ı Tebrîzî'nindir. Bu eser, daha sonra yazılan Sürûr-ı Kâşânî'nin Ferheng-i Sürûrî (1599) ve Encû-yi Şîrâzî'nin Ferheng-i Cihangirî (1596/1608) adlı eserlerinin temel malzemesini oluşturmuştur.

Farsçanın ilk kapsamlı sözlüğü, Esedî-i Tûsî tarafından yazılan Lugat-ı Fûrs/Ferheng-i Esedî adlı sözlüktür. Sözlükte son harf sistemi esas alınmıştır. Bu eser, 1940 yılında Abbas İkbâl tarafından Tahran'da neşredilmiştir. İkinci kapsamlı sözlük Muhammed Nahcivânî'nin 1328'de hazırladığı Sihâhü'l-Fûrs'tür. Sözlükte kelimeler son harf sistemine göre düzenlenmiştir. Bu eser, Taitî tarafından 1942'de yayımlanmıştır.¹⁹

Sonuç olarak; Türk sözlükçülüğüne kaynaklık eden, Batıdan daha köklü bir geçmişe sahip olduğu kabul edilen Arap ve İran sözlükçülük geleneği, sözlükbilimin metodik çalışmalarının öncülüğünü yapmış olsa da bugün sözlükçülük alanında İngiliz ve Rus diline ait sözlük çalışmaları bilim dünyasına yön göstermektedir.

---

¹⁸ Gotthelf Bergsträsser, *Sâmi Dilleri Tarihi*, Hazırlayanlar : Hulusi Kılıç-Eyüp Tanrıverdi, Anka Yayınları, İstanbul 2006, s. 123.

¹⁹ Tahsin Yazıcı "Sözlük", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.XXXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 401

2.5 SÖZLÜKBİLİMİ

Sözlükbilimi, batı dillerinde leksikografi (*lexicography*) terimi ile adlandırılmaktadır. Bu bilim dalı, dilimizde sözlük bilim ve sözlükçülük gibi iki farklı terimle karşılanmaktadır. Bilim insanları bu alanı adlandırırken sözlük bilimi, sözlük bilim, sözlükbilgisi, sözlükçülük, leksikografi gibi farklı terimleri kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu bağlamda terimin kullanımını sözlük bilimi (Topaloğlu, 1989: 133; Korkmaz, 2007: 199; Yüksel, 2005: 266), sözlükbilgisi (Vardar 2002: 184; Hengirmen, 1999: 341), sözlükçülük (Akalin, 2010: 165; Usta, 2010: 92) vb. sıralanabilir. Bu terimin İngilizce biçimi, Türkçe telaffuz kurallarına uydurularak leksikografi şeklinde, madde başı olarak alınmış ve tanımı da atıf yapılarak sözlükçülük maddesinde verilmiştir.

Sözlük bilim(*lexicography*), sözlük hazırlama yolları, yöntemleri ve tekniklerini konu alan, işleyen kuramsal ve uygulamalı bir bilim dalıdır. Sözlük bilim, geçmişten bugüne sanat-meslek-bilim çizgisinde gelişen bir bilim dalıdır. Günümüzde sözlük bilim, sözlük hazırlama yöntemleri ile sözlük yapma, yazma ve oluşturma üzerinde duran kuramsal ve uygulamalı bir çalışma alanı haline gelmiştir. Sözlük bilimi, kuramsal ve uygulamalı sözlük bilim olmak üzere iki alt kola sahip bağımsız bir bilim dalıdır. Bu alt kollardan birincisi, sözlük araştırmaları ile ilgilidir. Bu alt kolda, sözlük ve sözlükçülüğün araştırılması; sözlüklerin tipi, yapısı, tarihi, kullanımı ile ilgili çalışmalar yapılır. (Zengin, 2010:227).

Bu araştırmalarda şu soruların cevapları aranır: “Sözlükler nasıl yapılandırılmıştır?”, “Sözlük türleri nelerdir ve bu türler hangi amaçlara hizmet ederler?”, “Bir sözlüğü kimler, niçin kullanır?” Bu sorularla kuram ile uygulamanın karşılaştırılması ve denetlemesi amaçlanır. Buna sözlük eleştirisi de denir. Sözlük biliminin ikinci alt kolu ise sözlük hazırlama ile ilgilidir. Sözlük hazırlama, Kocaman’a göre, “bir ya da daha çok dilin sözvarlığında ve sözcük birleşimindeki birimleri gözleme, derleme, seçme ve betimleme işidir (Kocaman, 1998: 111). Sözlük bilimi, başta dil biliminin verileri olmak üzere pek çok bilim dalının ürettiklerinden yararlanan disiplinler arası bir bilim dalıdır(Usta, 2010:98).

Sözlük hazırlama, sözlük biliminin başlıca çalışma alanına girer. Sözlük bilim yöntemlerine uygun olarak sözlük hazırlamak için söz varlığını, sözlük bilim kuramını ve uygulamasını iyi bilmek gerekir.

Sözlük bilimin asıl amacı, bir dilin kelime hazinesinin tasvirini yapmak için prensip, ilke ve yöntemlerin bilimsel olarak oluşturulması için dilin yapısında yer alan kelimelerin incelenmesini değişik kullanım açılarından ele alarak sözlüğün oluşturulmasını sağlamaktır. Sözlük bilim kuramları, ülkelerin tarihî ve kültürel birikimleri çerçevesinde oluşturulan sözlüklerin içeriğini, yapısını ve metinleri incelemekte, aradaki etkileşim ve bir sözlükten diğer sözlüğe söz geçişlerini incelemekte, ödünçlemelerin gerekçesi ve dile yerleşme şartlarını araştırmaktadır(Usta, 2010:93).

TDK Türkçe Sözlükte leksikografi için "*Sözlük yazarlığı, sözlük bilgisi.*" tanımı yapılırken sözlükbilim için de "*Sözlük yazma ve hazırlama işi, leksikografi.*" tanımı yapılmıştır. (TDK Türkçe Sözlük, 2005: 1305)

Herhangi bir dilin söz varlığını derleyip bir sisteme bağlama işini yapan kişilere sözlükbilimci denir. Sözlükbilimciler, genel olarak bir dilin tanımlanmasına yarayan sözlüklerin derlemesini, bir sisteme bağlanmasını kullanımını düzenleyen kişilerdir. Busözlükbilimcilerin ortaya koyduğu sözlükler genel amaçlı sözlükler ve özel amaçlı sözlükler olmak üzere ikiye ayrılır (Kahraman, 2016: 3293).

Sözlükbilimi dilbilimin bütün alanları gibi iki yönlüdür:

1. Genel sözlükbilimi; sözlükleri yapısı, türleri, hazırlanma ilkeleri ve özellikleri gibikonuları kuramsal ve uygulamalı açılardan inceler. Sözlüklerin niteliğini arttırmak için sözlük hazırlamayla ilgili kuramsal ve uygulamalı araştırma ve incelemeleryapılmalıdır. Bu araştırmalar neticesinde anlamların türleri, anlam ve kullanılış düzenigibi birçok konu genel sözlük bilimi kapsamına girer.

2. Özel sözlük bilgisi veya sözlükçülük; dil bilimcilere göre herhangi bir dilin sözlüğün hazırlama işi veya bilgisidir. Sözlük bilgisi sözlükçülükten ayrıdır. Sözlükçülük, yapıtolarak sözlük hazırlar ve bu bakımdan uygulamalı sözlük biliminin bir alt koludur. Sözlük bilgisi ise bir dildeki sözlüktür. Onların kökenleri, anlamları, yapıları, özellikleri, kullanım yerleri, gibi konuları uygulamalı olarak inceler. Yani sözlük bilgisi bir dilin ses bilgisi, biçim bilgisi ve anlam bilgisiyle yakın ilişki içindedir(Karaağaç, 2018: 782).

Dilbilim dallarından biri olan sözlük bilimi veya sözlükçülük daha önce hazırlanmış sözlükleri çeşitli açılardan sınıflandırır, yeni sözlüklerin hazırlanması sırasında kuralları ve yöntemleri belirler (Aydın, 2014: 139). Aksan ise sözlük bilimini,

“bir dilin ya dakarşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin sözvarlığını sözlük biçiminde ortaya koymayayönelen, bu amaçla yöntemler koyarak uygulama yollarını gösteren dilbilimin bir alt dalı” şeklinde tanımlar (2009, s.69). Korkmaz’a göre ise sözlükbilimi, tek bir dilin veyakarşılaştırmalı olarak birden çok dillerin söz varlığını sözlük biçiminde ortaya koymayöntemlerini ve yollarını gösteren dili bilimi dallarından biridir (2017, s.218). Baskın dasözlükbilimini “sözlükleri iyileştirecek, onları istenen başvuru kaynakları hâline getirecekçeşitli araştırma ve uygulama ve çalışmaların yapıldığı alan” olarak tanımlar (2014, s.3).

2.5.1 Leksikografi (Sözlükçülük)

Doğru, tezinde leksikografi için şu bilgileri aktarır: "Brown, leksikografi için "Leksikografi pek çok kültürde uzun bir geçmişi olan bir çalışma alanıdır. Genellikle derinden ziyade kapsam genişliğini amaçlamaktadır. Leksikografinin amacı bir dilin bütün sözcüklerinin sistematik olarak derlenmesi ve açıklanmasıdır.(Doğru,2011:4). Hartmann & James ise leksikografiyi şu şekilde tanımlamıştır: “Sözlüklerle ve diğer başvuru kaynakları ile ilgilenen profesyonel bir iş ve akademik bir çalışma alanıdır. İki temel bölüme ayrılır: Sözlük yapımı (ya da uygulamalı sözlükbilim) ve sözlük araştırması (ya da kuramsal sözlükbilim). Crystal, leksikografi için ayrıca bir tanım yapmamış, leksikolojinin tanımına göndermede bulunmuştur. Leksikoloji için de “Bir dilin sözvarlığının (tarihini içeren) tüm çalışmaları için anlambiliminde kullanılan terim.” tanımını yapmıştır (Crystal, 2008:278). Crystal, leksikolojinin leksikografiden ayrılan tarafını açıklarken “Sözlükçüler tarafından ortaya konan sözlük yapmanın bilimi ve sanatı, leksikografiden şu şekilde ayırt edilir. Leksikografi uygulamalı sözcükbilimin bir dalı olarak görülebilir.” ifadelerini kullanır (Doğru, 2011: 3).

Boz, "Leksikografi, geçmişten bugüne “sanat, meslek ve bilim” çizgisinde gelişmekte olan bir çalışma alanıdır. Ancak günümüzde leksikografinin sanat tarafından söz etmek mümkün değildir. Geçmişte yazılan sözlükler (özellikle manzum sözlükler) için bir sanat alanı saptaması yapmak ihtimali varsa da bugün o ihtimal tamamen ortadan kalkmıştır. Leksikografinin günümüzde meslek ve bilim çizgisinde olduğunu ama daha çok bilimsel bir nitelik kazandığını söylemek gerekiyor." der (Boz, 2011: 4).

Leksikografinin Türkçe karşılığı için araştırmacıların görüşü ise şöyledir: Türkiye’de leksikografi için *sözlükbilim(i)* ve *sözlükçülük* terimleri kullanılmaktadır. Terim farklılıklarının görülmesinin nedeni aslında yukarıda da bahsettiğimiz gibi

leksikografinin sanat dalı veya meslek alanı mı yoksa bilimsel, akademik bir bilim dalı mı olup olmadığının henüz kesinleşmemiş olmasıdır. Sanat dalı ve meslek alanı olarak görenlerin tercihi *sözlükçülük*; bilim dalı olarak görenlerin tercihi ise genellikle *sözlükbilim*dir. *Sözlükbilim(i)* teriminin kullanılma sebeplerini Boz, *sözlükbilim(i)* terimini tercih edenlerin bir kısmı bu terimi, yalnızca *kuramsal leksikografi* için kullanırken diğer bir kısmı ise hem *uygulamalı leksikografi* hem de *kuramsal leksikografi*yi kapsayacak şekilde *leksikografinin* tam karşılığı olarak kullandıklarını söyler ve Aksan'ın *sözlükbilim* terimini *kuramsal leksikografi* için *sözlükçülük* terimini de *uygulamalı leksikografi* için kullandığını ifade eder. (Boz, 2011: 6).

Akalın, leksikografinin karşılığı olarak *sözlükçülük* terimini benimsemektedir. Bunun sebebi olarak leksikografinin sözcük anlamının 'sözlük yazma' olmasını, bu işi yapan kişi için leksikolog, Türkçe karşılığı olarak da *sözlükçü* teriminin kullanılmasını göstermektedir (Akalın, 2010: 165).²⁰

Usta (Usta, 2010: 92), kaleme aldığı makalesinde *sözlükçülük* terimini genel olarak *sözlük bilim* yerine kullandığı anlaşılmaktadır. O, *sözlükçülük /sözlük bilim* çalışmalarını "pratik ve teorik *sözlükçülük*" olmak üzere iki şekilde ele alıp incelemiştir.

Pratik *sözlükçülük/sözlükbilim*, dil öğretiminde dili tanımlamayı, dili standartlaştırmayı, diller arasındaki etkileşimi, dilin bilimsel olarak incelenmesini sağlamak amacıyla çok önemli toplumsal bir işlevi yerine getirmektedir. *Sözlükçülük* dil hakkında bütün bilgilerin topluca verildiği, *sözlük* kullanıcıları için en uygun ve en iyi yöntemleri bulmaya çalışır (Usta, 2010: 92).

Sözlükçülük terimini kullanan araştırmacılardan Aksan, Bingöl (Bingöl, 2006:197) ve Usta (Usta, 2010: 92) *sözlükçülüğün* sanat ve tecrübe kısmına dikkat çekmektedirler. Ancak *sözlükçülük* terimi daha çok *sözlük yapan, yazan, basıp satan* kişileri ifade etmede kullanıldığı için, kimi araştırmacılar bu terimin kuramsal ve uygulama ile *sözlük araştırmacılığı* konularını kapsamadığı, bu yüzden karışıklığa sebep olacağı fikrini ileri sürerler.

Sözlükler, sözlük yazımı ve sözlükçülük konularında araştırma yapmak söz konusu olduğunda kaynaklarda iki farklı terimle karşılaşılmaktadır: İng. *lexicography*

---

²⁰ Ahmet Basatemur, *Sözlük birimlerin Tanımlanması Bağlamında Türkçe Sözlüklerin Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s.3-5

(Vardar, 2002: 184), İng. lexicology (Koç, 1992: 250; Vardar, 2002: 184). Bu iki terim Türkçeye farklı karşılıklarla çevrilmiştir.

Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlükte hem *leksikografi* ve *leksikoloji* terimlerini hem de *sözlük bilimi* ve *sözlük bilgisi* terimlerini madde başı olarak vermiştir. *Leksikografi* için iki anlam verilmiş, ilk anlamıyla “sözlük yazarlığı”, ikinci anlamıyla da “sözlük bilgisi” olarak açıklanmıştır (TS, 2005: 1304). Ağ ortamındaki Güncel Türkçe Sözlükte (GTS) ise sadece “sözlük bilgisi” anlamı verilmiştir. *Leksikoloji* terimine gelince, bu terim “sözlük bilimi” biçiminde tanımlanmıştır, başka herhangi bir açıklama getirilmemiştir (TS, 2005: 1304) Bu iki açıklamadan Kurumun leksikografi ve leksikolojiyi bilgi ve bilim terimleriyle birbirinden ayırdığı anlaşılmaktadır. Açıklamaların sağlamlasını yapmak için *sözlükbilgisi* ve *sözlük bilimi* terimlerine bakıldığında TS’de *sözlük bilgisinin*, “sözlük bilimine ilişkin bilgiler”; *sözlük biliminin* ise “sözlük yazma ve hazırlama ismi, leksikografi” olarak tanımlandığı görülür (TS, 2005: 1806). Verilen bu tanımlamada bir hata dikkati çekmektedir. Kurum, *leksikoloji* maddesi için “sözlük bilimi” anlamını verirken *sözlük bilimi* maddesinde, bu kez aynı sözcüğü “leksikografi” olarak açıklamıştır. Bu durum, Kurum tarafından da fark edilmiş olacak ki GTS’te *sözlükbilim* terimi, “sözlük yazma ve hazırlama ismiyle uğrasan bilim dalı, leksikoloji” biçiminde düzeltilmiş, *sözlük bilgisi* de yukarıda yazılan anlamına “leksikografi” açıklaması da eklenerek yeniden düzenlenmiştir. Böylece maddeler arasında bir tutarlılık sağlanmıştır. Sık karşılaşılan *sözlükçülük* terimi ise “sözlük yazma veya hazırlama ismi, sözlük yazarlığı, lügatçilik” biçiminde tanımlanmıştır (GTS, 2005: 1806).

Karaağaç ise, sözlükçülük ve söz bilimini iki ayrı terim olarak belirtmiştir. Ona göre sözlük bilgisi, sözlükçülükten farklıdır. Sözcükçülük eser olarak sözlük hazırlamak işidir ve bu bakımdan da sözlük biliminin uygulamalı bir kolu sayılabilir. Sözlük bilgisi diye de adlandırılan bu alanın konusu ise, herhangi bir dildeki sözlerdir ve bir bilim dalı olarak onların kökenleri, anlamları, yapıları, özellikleri, türleri, kullanımları bakımından dildeki yerlerini hem kuramsal olarak hem de uygulamalı olarak inceler (Karaağaç ,2018: 784). Bu sebeple sözlükbilimi, dilin sözlüklerinin hazırlanmasında başvurduğumuz dilbilim dalıdır.²¹

---

²¹ Mehmet Altıntop, *Sözlükbirimlerin Tanımlanması Açısından İlköğretim Türkçe Sözlükleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2019, s. 27.

Berke Vardar, *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğünde*; *sözlükbilgisi* “Sözlük yapımıyla ve bu etkinliğe ilişkin ilke, yöntem vb. ile uğraşan uygulamalı sözlükbilim dalı (sözcük bilgisi + sözlükçülük de denir)”; *sözlükbilim* “Bir dildeki sözlüksel birimleri, bir başka deyişle, anlam birimlerin sözlükbirim niteliği taşıyanlarıyla, dilbilgisel olmayan ve sözlükbirimler gibi işlem gören çeşitli birleşimleri dilbilim yöntemleriyle inceleyen, bu arada sözlük yapımının kuramsal sorunlarını ele alan dal (sözcükbilim de denir)” şeklinde tanımlamıştır.

(Vardar, 2002: 185).

Zeynep Korkmaz, *Grammer Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında konuyla ilgili olarak yalnızca *sözlükbilimi* terimini kullanmış, tanımı ise “bir dilin veya karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin söz varlığını sözlük biçiminde ortaya koyma yöntemlerini ve uygulama yollarını gösteren dil bilimi dalı” şeklinde yapmıştır (1992: 140). Bu tanım, Vardar’ın leksikografi karşılığı kullandığı *sözlükbilgisi* terimiyle örtüşmektedir. Korkmaz, *leksikoloji* terimine yer vermemiştir.

Bir başka terim sözlüğü olan Vecihe Hatipoğlu’nun, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*’nde (1978) ise *leksikoloji* veya *leksikografi* ile ilgili herhangi bir tanımarastlanmamıştır.

Ayşe Pamir Dietrich tarafından İngilizce-Rusça ve Türkçe olarak hazırlanan *Dictionary of Linguistic Terms* adlı çalışmada ise *lexicography* “sözlükçülük, sözlük bilgisi”, *lexicology* ise “sözcük bilgisi” terimleri ile karşılanmıştır (Dietrich, 2001: 85).

Mehmet Rıfat’ın hazırladığı *Dilbilim ve Göstergebilim Terimleri* adlı çalışmada da *lexicographie* “sözlükbilgisi, sözcük bilgisi” ve *lexicologie* “sözlükbilim, sözcük bilim” şeklinde tanımlanmıştır (Rıfat, 1988: 62).

William Bright’ın *International Encyclopedia of Linguistics* adlı çalışmasında “Uygulamalı çalışmalardan biri olan sözlükler iki disipline –leksikografi ve leksikoloji- yol açar” denilmiştir; *leksikografi*, “Bir veya daha fazla dilin sözvarlığı hakkında bilgi veren; sözlükler, kavramlar dizini, terimler sözlüğü, dizin, kullanım kılavuzu gibi sözcüklere ait referans (başvuru) çalışmalarının derlenmesi ve planlanmasının pratik sürecidir. Sözlükçülük bu süreç çalışması ve aynı zamanda sözlüğün yapımı (üretimi)dir. Hem şekil hem içerik bakımından disipline edilen bir bilim dalıdır” şeklinde tanımlanırken *leksikoloji* için “semantik ve gramatik düzeylerin göz önüne

alındığı, sözlük birimlerin ve sözlüklerin teorik çalışması ile ilgilidir” tanımı yapılmıştır (Bright, 1992: 330).²²

Sözlükbilim ya da leksikografi, yukarıda yapılan tanımlarda da belirtildiği gibi uygulamalı dilbilimin bir dalıdır. Sözlükbilim tanımına geçmeden önce uygulamalı dilbilim terimini de açıklamak gerekecektir. “Uygulamalı dilbilim (applied linguistics), sadece uygulamadan oluşan bir dal değildir. Uygulamalarını kuramsal olarak temellendiren, kurama dayalı, uygulamalarının ardında kuramsal bir dayanağı bulunan bir bilim dalıdır” (Kocaman, 1996: 81).

Çeşitli kaynaklardan farklı tanımları verilen sözlükbilimiyle ilgili şu yargıya ve tanıma ulaşabiliriz. Sözlükbilim; sözlüklerin nasıl oluşturulacağını, madde başı (sözlükbirim) olan kelimeleri belirlerken ve sözlük sınıflandırmasında nelere dikkat edileceğini; kelimelerin yapıları, anlamları, özellikleri, türleri ve kökenlerini, kuramsal ve uygulama alanlarını incelemeyi esas alan bir bilim dalıdır.

Kaynaklarda kullanılan bir başka terim ise *sözlükçülük* tür. Kimi araştırmacılar sözlükçülüğü, leksikografi (sözlükbilim) karşılığı kullanırken kimisi leksikografi ve leksikoloji çalışmalarının tümünü ifade etmek için genel anlamda kullanır. Türk sözlükçülüğünün sorunlarını ele aldığı makalesinde Cotuksoken; “Sözlükçülük, bir yandan sözlükbirimlerin niteliğini ve sözlük yapımının kuramsal sorunlarını ele alırken (sözlükbilim), öte yandan sözlük yapımıyla ilgili ilke ve yöntemlerle uygulamalı biçimde uğraşmaktadır.” biçiminde bir açıklama ile sözlükçülük terimini leksikografi karşılığı kullanmıştır. Leksikografinin teori kısmını sözlükbilim, uygulama kısmını ise sözlükbilgisi terimiyle karşılayarak leksikografiyi iki kola ayırmıştır (Cotuksoken, 1996: 85).

“Wiegand, sözlükçülüğü bilimsel olmayan sözlükçülük ve bilimsel anlamdaki sözlükçülük olarak iki yanıya bir uygulamayı, etkinlik şeklinde tanımlar. Ona göre, bilimsel olmayan sözlükçülükte, bu konuda oldukça yüzeysel bilgiye sahip ya da herhangi bir eğitim görmemiş kişiler sadece kültürel amaca yönelik kullanılmak üzere bilimsel olmayan sözlük yapım etkinliklerinde bulunurlar. Bilimsel anlamdaki sözlükçülük ise bağımsız bir etkinliktir, toplum yaşamı ve devlet açısından önemlidir. Bu alanda çalışanlar akademik eğitim görmüş kişilerdir” (Yüksekkaya, 1999: 208).

---

²² Bilge Gökter, *Sözlükbilim Temelinde Türkiye’de Ağız Sözlükçülüğü (İlke ve Yöntemler)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 2-6.

Bingöl, (2006:197) “Sözlükbilimin/Sözlükçülüğün durumu, sözlükçülük tam anlamıyla bir bilim dalı kimliği kazanmış bir disiplin değildir. Ancak iddia edildiği gibi ne uygulamalı dilbilimin, ne de uygulamalı anlam bilimin ve de sözcük bilimin yan dalıdır. O, bağımsız bir araştırma alanı olma yolunda bir çalışma alanıdır.” der. Genel olarak sözlükler hakkında yapılan çalışmaları sözlük hazırlama ve sözlük hakkında araştırmalar olmak üzere iki genel başlık altında toplamak mümkündür. Son zamanlarda bilim insanları bu alandaki çalışmaların bilimsel yönünü sözlük bilim, uygulama yönünü sözlükçülük terimleri ile karşılama yoluna gittikleri görülür. Özellikle sözlük araştırmacılığı(sözlük bilim) başlığı altında ele alınan sözlüksel faaliyetlerin araştırma, inceleme, soruşturma bağlamında sürdürülen faaliyetlerin tamamını kapsadığı görülür.

Ülkemizde, sözlük ve sözlük çalışmalarında Türk Dil Kurumu kurulduğu günden beri öncü rol oynamaktadır. Bu kurumun sözlük araştırmaları başta olmak üzere, sözlüklerle ilgili uzun yıllardır tecrübesinin olması, yayınlar yapması ve bilimsel etkinliklerde bulunması, sözlük dendiğinde ilk akla gelen yer olmasını sağlamaktadır.

Sözlük bilim/sözlükçülük kuramı, sözlük metinlerini her ülkenin kendi kültür tarihi açısından inceler, sözlükler arasındaki verasetin/ intikalin ölçüsünü ve birbirlerine etkilerini belirler, ödünçlemelerin derecesini ve sözlükteki bilgilendirmenin durumunu tespit eder(Usta, 2010: 95). Sözlük tipolojisi, farklı tipteki sözlüklerin birbirleriyle etkileşimlerini birbirlerine zıt olan yönleri sözlüğün genel tipolojisini verir (Usta, 2010: 95)

Terimsel olarak sözlükçülük ve sözlükbilim kavramları şeklinde araştırmacılar tarafından farklı kullanımlar olduğunu görürüz. Bu kullanım farklılığının temeldeki sebebi sözlükçülüğün uygulama alanı, sözlükbilimin ise kuramsal alan olarak görülmesidir. Sözlüklerin hazırlanması ve sözlükbirimlerin niteliğini belirlemede kavram olarak sözlükçülüğün kullanıldığı; sözlüklerin hazırlanmasında, sınıflandırılmasında kuramsal yöntem ve ilkelerin belirlenmesinde ise başvurulan bilim dalı olarak ise sözlükbilimin karşımıza çıktığı görülebilir.

2.5.2 SözlükBilimi Araştırmalarında Kuramlar, İlkeler ve Amaçlar

Sözlükbilim kuramları şu konuları ele alır:

Sözlüğün kuruluşunu, yapısını ve hacminin araştırılması,

Sözlüğün içeriğini ve türlerini araştırılması,

Element ve parametrelerin araştırılması,

Sözlük bilimsel yapının temeli ve bilgisayar destekli ortamda kullanımının araştırılması,
Alışılmış sözlük malzemesinin araştırılması,
Sözlük çalışmalarının planlanması ve organize edilmesi araştırılması,
Sözlükbilim kuram, yöntem, ilke ve kurallarının oluşturulması ve şekillendirilme
çalışmaları(Aliyeva-Esen, 2009:475).

Sözlükbilimin ilkeleri şunlardır:

Gönderene yönelme ve görelilik ilkesi,

Ölçünlük/ standartlık ilkesi,

Ekonomi ilkesi,

Basitlik ilkesi,

Yeterlik ilkesi,

Verimlilik ilkesi,

Anlamsal aşamada tasvir ilkesi (Aliyeva-Esen, 2009: 476; Usta, 2010: 92).

Sözlük kuramı aşağıdaki sorulara cevaplar arar:

Farklı tipteki sözlükler nasıl hazırlamalı?

Farklı tipteki sözlüklerin özellikleri neler olmalı?

Sözlükler hangi esaslara göre sınıflandırılmalı?

Sözlük bilim ile sözlük araştırmacılığı arasındaki ilişkinin iki boyutu vardır:

Kullanım Boyutu: Bu ilişki boyutuna göre sözlüklere ihtiyaç vardır, dolayısıyla sözlük kullanıcıları da olacaktır. Eğer günün birinde sözlük kullanımına ihtiyaç kalmazsa sözlükçülük ortadan kalkar ama sözlük araştırmacılığı değil, çünkü sözlük araştırmacılığının tarihsel boyutu vardır.

Amaç Boyutu: Her ikisinin de ortak amacı sözlük kullanımı diye tanımlayacağımız bir nevi kültürel etkinliği teşvik etmektir. Ancak bu amaca hizmet yolunda her ikisinin yöntemi farklıdır. Sözlükçülük bu amaca etkinlik bazında hizmet eder, her şeyden önce sözlük kullanımını mümkün kılan nesneyi sözlüğü yapar. Sözlük araştırmacılığı ise sözlüklerden en iyi biçimde faydalanılması amacına kuramsal açıdan hizmet eder.

Sözlük araştırmacılığının tarihi 20. yy. başına kadar gerek sayıca gerek kalite bakımından ve de konuca dağınık olan meta- sözlükçülük çalışmalarını beş grupta toplayabiliriz:

Sözlük önsözlerindeki bilgiler,

Kaynaklarda yayımlanan sözlük eleştirileri,

Sözlükler, ansiklopedi ve diğer başvuru kitaplarındaki ilgili maddeler,
El kitaplarındaki yazılar,
Salt sözlük araştırma çalışmaları.

Sözlük çalışmalarında uyulması gereken ilkeleri Nadir İlhan beş maddede toplamıştır:

Sözlük hazırlama ilkeleri:

Tarihi kaynaklara, halk söyleyişine bağlılık,
Dil ve gramer açısından kelimelerin doğru kullanımı,
Amaca uygunluk esası,
Madde başlarının düzenlenmesinin doğru yapılması,
Madde başı olan kelimelerin anlamlarının doğru verilmesi(İlhan, 2009:536).

Sözlüklerin evrensel ilkeleri:

Eğiticilik,
Sistemleştirme,
Bilgi kaynağı,
Gelenekçilik(Aliyeva-Esen, 2009:476).

Sözlükler için veri seçimi ölçütleri:

Gerçeklik,
Sıklıkta tutarlılık,
Uygunluk,
Kuralcılık,
Kullanım/üslup düzenlemesi,
Eski-yeni sözcükler,
Yerel sözlükler,
Kapsam,
Genel ve teknik sözcükler,
Sözlü ve yazılı dil(Kocaman, 1998: 112).²³

Sözlük çalışmalarının amacı:

Dilin söz varlığını tespit etmek,
Dilin mevcut söz varlığına sahip çıkarak zenginliğini korumak,
Dilin özündeki zenginliğine sahip çıkmak,

---

²³ Mehmet Kahraman, "Sözlük Bilim Kuram, İlke ve Yöntemler Üzerine", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 8, 2016, Sayfa:3288-3312

Dilin mevcut zenginliğini gelecek nesillere aktarmak,
Dili yabancı dillerin etkisinden korumak,
Dilin doğru ve etkili kullanımına yardımcı olmak,
Dilin kullanımında yapılan yanlışların önüne geçmek,
Söyleyiş hatalarını önlemek,
Başka dillerin öğrenilmesinde yardımcı olmak,
Diller arasındaki ilişkiyi ortaya koymak,
Yöresel ağızlarda var olan sözleri derlemek, toplamak,
Eğitim-öğretimde yaşanan dilsel sorunları çözüme kavuşturmak (Dursunoğlu, 2011:257).

Dilin doğru ve etkili kullanılmasında rol oynaması, diller arası bağı yabancı dillerle etkileşim içinde olan sözcüklerle ortaya koyması, ağızlarda var olan kelimelerin yitip gitmesini önleme ve söz, kültür varlığını bir sonraki kuşaklara aktarma düşüncesi, söyleyiş hatalarını önleyip kullanım kolaylığını sağlaması sözlük çalışmalarının yapılma amaçlarıdır.

2.6 SÖZLÜKLERİN HAZIRLANMASINDA UYULMASI GEREKEN İLKELER

Sözlüklerin meydana getirilişi sırasında göz önünde bulundurulması gereken bazı ilkelerin, uyulması gereken bir takım kuralların olması gerekir. Zira sözlükbilim (lexiographie) başlı başına bir bilim dalıdır ve her bilim dalında olduğu gibi sözlükbiliminin de kendine göre bir disiplini, bir metodu vardır. Bu sebeple sözlüklerin hazırlanmasında uyulması gereken kuralların, ilkelerin var olması gerekir. Bu ilkeler de şu şekilde sıralanabilir:

1. Tarihi kaynaklara, halk söyleyişine bağlılık: Dilin kelimelerinin tarihi gelişimlerini ve halk ağızındaki yaşayış şekillerini verebilmek için bu iki kaynağa bağlı kalmak gerekmektedir. Bir dilin kelimelerinin yaşama gücü ve ihtiyaçlara göre kendisini yenileyerek devamlılığı tarihi eserler ve halk söyleyişlerinde takip ve tespit edilebilmektedir. Bu sebeple sözlükler hazırlanırken bu iki kaynaktan mutlaka faydalanılmalıdır.

2. Dil ve gramer açısından kelimelerin doğru kullanımı: Bir dilin yapısını bozmamak, dilin sistemini doğru bir şekilde ortaya koyabilmek için dil ve gramer kurallarına bağlı kalınmalıdır. Dilin devamlılığı içerisinde meydana gelen gramer farklılaşmaları ve ses

farklılıklarının sistemli bir şekilde gösterilmesi meydana getirilecek sözlüklerin daha sağlam ve kullanışlı olmasını sağlayacaktır. Bu sebeple bu ilkenin de göz önünde bulundurulması gereklidir.

3. Amaca uygunluk esası: Sözlüklerin ortaya konuş amaçlarına uygun olarak düzenlenmeleri gerekmektedir. Örneğin bir dil sözlüğü ortaya konurken o dilin bütün lehçe, şive ve ağızları göz önünde bulundurularak dilin bütün kelimelerinin tespit edilmesi sağlanmalıdır.

4. Madde başlarının düzenlenmesinin doğru ve düzenli tarzdayapılması: Madde başı olacak ögeler, ev, güneş, ben, çam, su gibi değişik nitelikteki bağımsız biçimbirimlerdir. Bunların dilde kesinleşmiş yazım biçimlerine uygun olarak sözcük türleri açısından dildeki yerleri (isim, fiil, ünlem gibi) gösterilerek sözlükte yer almalıdır.

5. Madde başı olan kelimelerin anlamlarının doğru olarak verilmesi: Madde başı olan kelimelerin öncelikle asıl anlamı tespit edilerek verilmeli, daha sonra kelimelerin yan anlamları sıralanmalıdır.²⁴

İncelenilen sözlük ağız özelliklerini ve halk söyleyişini içeriyorsa sözcüklerin yazım şekli, tarihi kaynaklardaki kullanımı ve anlam özelliklerini doğru yansıtılabilmek oldukça önemli olacaktır. Sözlüğün türüne göre hangi amaca hizmet edeceği de farklılaşır. İki dilli sözlüklerde iki dilin söz varlığını karşılaştırma anlayışı varken abecesel sözlüklerde sadece alfabetik sıraya uygunluğun esas alınması, etimolojik sözlüklerdeyse kelimenin kök olarak hangi dilden geldiği, kök+ek yapısının nasıl olduğu göz önüne alınmaktadır.

2.6.1 İyi Bir Sözlük Nasıl Olmalıdır?

İyi sözlük, kullanışlı ve bilgileri eksiksiz olarak doğru bir şekilde veren sözlüktür. Fakat bunun nasıl olacağı konusunda ortak kabul görmüş bir fikir bulunmamaktadır. Bunun yerine sözlüklerin daha kullanışlı, sözlükleri iyileştirecek ve onları istenen düzeyde başvuru kaynakları olma hâline getirecek araştırmalar, incelemeler ve uygulamalar yapılmaktadır (Baskın, 2014: 3).

İyi sözlük hazırlamada en önemli nokta şüphesiz hazırlanan sözlüğün amacının doğru belirlenmesidir. Yani sözlüğün hangi amaca hizmet edeceğinin çerçevesinin net

---

²⁴ Nadir İlhan, "Sözlük Hazırlama İlkeleri, Çeşitleri ve Özellikleri", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C.4/4, 2009, s.534-554.

olarak çizilmesi gerekmektedir. Böylelikle ne tür bir çalışma yapılacağı ortaya konulmuş olur ve çalışma bu amaca göre şekillendirilir. İkinci nokta, sözlüğün hazırlandığı hedef kitle dikkate alınmalı ve alana uygun söz varlığı ortaya konulmalıdır. Dolayısıyla, sözlükte kullanılan tanım ve açıklamanın verildiği maddelerin/kelimelerin, kullanılan dilin söz dağarcığı içinde dikkat ve özenle seçilmelidir. Bu işlem öncelikle yazılı ürünlerin taranması yoluyla oluşturulmalıdır. Sözlükte yer verilecek sözcükler iyi seçilmeli, kullanım farklılıkları ve anlam katmanları detaylıca araştırılarak yazılmalıdır. Böylelikle o dildeki kelimelerin tarihsel bir haritası çıkarılmış olur ve geçirmiş oldukları değişimler, dönüşümler takip edilebilir.

İyi bir sözlük hazırlama amacıyla yapılan çalışmalarda dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, sözlüğün zaman içerisinde tarihî olma olasılığını da unutmamaktır. Dilin canlı ve devingen yapısının sözlüklere aktarılamadığı durumlarda sözlüğün güncelliğini yitirmesi ve yazıldığı dönemin dil özelliklerini yansıtamaması kaçınılmazdır (Aslan, 2017: 236). Güvenilir, kullanışlı ve istenen düzeyde bir başvuru kitabı olması için sözlük ve sözlükçülük alanıyla ilgili tüm çalışmaların yapıldığı alan olan sözlükbilimi ülkemizde gelişmekte olan bir alandır. Hâlihazırda ülkemizde bu alanın en büyük sorunu terim, tanım ve kapsam sorunudur. Ayrıca bu bilim dalının diğer bilim dalları ile ilişkisi de hâlâ netlik kazanmamıştır (Baskın, 2014: 3).²⁵

Sözlük hazırlanırken dilde en çok kullanılan kelimeleri seçmek, kelimeleri kök ya da gövde olarak almak, alfabe sırasına göre dizmek, kelimenin türü ve yapısını belirtmek, çok anlamlı kelimeleri açıklarken en çok kullanılan anlamı öne alıp diğer anlamları da açıklamak, sözlükte kullanılan kısaltma ve özel işaretleri açıklamak önceliklidir. (Göğüş, 1978: 368).²⁶

İyi ve yararlanılabilecek bir sözlükte basitlik, kullanışlılık, amaca uygunluk, standart dile uygunluk ilkelerine öncelikle dikkat edilmelidir. Halk ağzını ve tarihi kaynakları esas alıyorsa anlamı ve o dönemin söyleyiş özelliğini de yansıtabilmelidir. Kullanım amacına ve hedef kitleye hitap edebilmelidir.

Sözlüklerin anlam ve dil özellikleri açısından gözden geçirilmesi, toplumsal gelişim ve değişim sebebiyle ortadan kalkmış ve farklılaşmış anlamlara göre yeniden

---

²⁵Mehmet Altıntop, *Sözlük birimlerin Tanımlanması Açısından İlköğretim Türkçe Sözlükleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2019, s. 26-27.

²⁶ Bilal Elbir, Hasan Yıldız, "Türkçe Öğretiminde Sözlük Kullanımı ve Sözlükçülük", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı, S.11, 2013: s.249-268.

düzenlenmesi de gerekir. Sözcüklerin zaman içerisinde yazım farklılığı göz önünde bulundurulup yada kullanıldığı belirli zaman dilimindeki anlam farklılığı durumunun değerlendirilip geçirdiği değişim evreleri doğru yansıtılmalıdır.

2.6.2 Madde Başı Seçimi

Sözlükbirimler, dildeki anlamlı en küçük yapılar ve sözlüklerde madde başı olarak bulunan dilsel birimlerdir. Sözlükbirimler, adlandırılan kavramların dökümünü yapmamıza olanak sağlar. Sözlükbirimlere biçimbirimler gelebilir ve gelen her biçimbirim ilgili sözlükbirime yeni bir anlam katar. Her gelen çekimsel biçimbirimler ulandığı sözlükbirime yeni bir anlam katamaz. Sadece ilgili sözlükbirimi işlevselleştirir. Örneğin ‘göz’ sözlükbirimine farklı biçimbirimler eklenebilir. Hatta bazı biçimbirimler, sözlükbirimle birlikte yeni biçimbirim oluşturur. ‘göz-lük-çü-lük-te-ki-ler-den’ bugün ‘gözlük’ bir biçimbirim olmuştur ve sözlükte yer almaktadır. Her ne kadar bazı sözlükbirimler bir sözlükbirim ile bir biçimbirimden oluşmuş olsalar da zamanla bu ikili yapı yeni bir sözlükbirim olarak değer kazanır. Biçimbirim ile sözlükbirim arasındaki en belirgin özellik, birinin tek başına anlamının olması ‘sözlükbirim’; diğerinin ise tek başına bir anlamının olmamasıdır. Genel olarak sözcüksel biçimbirim ile sözlükbirimin (Fr. lexeme) birbirinin eş anlamlısı olduğu kabul edilir (Günay, 2007: 284).

Sözlükbirim “Sözlüklerde madde başı olarak tanımlanan sözlükbirim terimi aynı zamanda bir anlambirim ve sözlükbirimdir.” (Basatemur, 2013: 12). Korkmaz’ın Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü’nde bu terime yer verilmezken Karaağaç, sözlük birimi terimini tercih etmiştir. (Karaağaç, 2018: 783), Vardar sözlüksel birim (2002: 185), Aksan madde başı (2009: 84), Bozkurt sözlük birim, (2017: 23) Boz sözlükbirim ve madde başı terimlerini (2006: 43), Torun madde başı terimini (2009: 379) kullanmıştır.

Sözlükbirimler, tümevarım sonucu ulaşılmış ve nedensiz genellemelerden ibarettir. Genellikle varlık ve eylem isimlerinden oluşurlar. Varlık ve eylemlerin niteliklerine inmeden onları kavramlar hâlinde bildirirler. Sözlükbirimler, toplumsal genellemelerdir ve kuşaklar arasında aktarılan bir sosyal mirastır (Karaağaç, 2018: 784).

“Sözlükte madde başı olarak ele alınan her bir sözcük aynı zamanda sözlükbirimi oluşturur. Bu tanımda anlambirim kavramının ön plana çıktığını görmekteyiz. Bu da aslında sözlükbirimlerin daha çok anlamlı dil birimlerinden oluştuğunu ya da oluşması gerektiğini düşündürmektedir. Yapı olarak sözlükbirimler, yalın, türemiş ve birleşik yapıda olabilir ” (Torun, 2009: 377).

“Tanımlanabilecek veya açıklanabilecek bir özelliğe sahip olup basılı sözlüklerde geleneksel olarak koyu harflerle veya dışarı çıkıntılı olarak gösterilerek sözlüklerde tanımlanan, açıklanan, anlatılan konulardan veya kavramlardan her biri sözlükbirimdir” (Bozkurt, 2017: 29).

Sözlükbirimler bir dildeki anlamlı yapılardır. Günay, biçimbirimlerin tek başlarına bir anlamlarının olmadığını sözlükbirimler ile kullanıldığında anlam kazanarak yeni bir sözlükbirim dahi oluşturabileceğini söylemektedir (Günay, 2007: 27). Bütün bu tanımlar göz önüne alındığında sözlükbirimlerin özellikleri şöyle özetlenebilir:

1. Sözlüklerde koyu harflerle gösterilir.
2. Tek başlarına anlama sahiptirler.
3. Basit, türemiş veya birleşik yapıda olabilir.
4. Kelime grubu şeklinde olan sözlükbirimler, bitişik veya ayrı yazılabilir.²⁷

Sözlükler hazırlanırken sözlükbirimlerin düzenlemesi önemli bir evredir. Sözcükler öğelerine ve bağımsız durumlarına göre değerlendirilmelidir. Özel adlar ve çekimli fiillere yer verilmemelidir. Sözcüklerin tanımları verilirken referans noktalarına dikkat edilmeli ve birden fazla anlamı olan sözcüklerin temel anlam, yan anlam durumları göz önünde bulundurularak kullanım sıklığına göre sıralanmalıdır. Açıklamada verilen deyim ve yazılı ürünlerden derlenen örneklerle anlam desteklenmelidir.

Açıklaması yapılacak olan sözlükbirim iki kelimedenden oluşuyorsa kelimeler arasındaki boşlukların da dikkate alınması gerekmektedir (Kaya, 1999: 85). Sözlükbirimlerin belirlenmesi ve düzenlenmesi bir sözlüğün en önemli aşamalarından birisidir. Sözlük hazırlayanlar sözlüklerin içeriği hakkında bilgi vereceği bölümde sözlükbirimlerin seçilmesi ile ilgili de bilgiler vermelidir. Aksan, “Madde başı olacak öğelerin dilde kesinleşmiş yazım biçimlerine uygun olarak, vurgu özellikleri, sözcük türleri açısından dildeki yerleri (ad, eylem, ünlem gibi) gösterilerek sözlükte yer alır. Özel adlarla birlikte eylemlerin çekimli biçimleri sözvarlığına katılmaz. Değişik söyleyiş biçimlerinin yaygın olduğu durumlarda en yaygın biçim abece sırasında madde başı olarak açıklanmak, ötekinde açıklama yapmadan buna göndermede bulunmak

---

²⁷Mehmet Altıntop, *Sözlük birimlerin Tanımlanması Açısından İlköğretim Türkçe Sözlükleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2019, s. 28-30.

yoluyla gösterilir.” (Aksan, 2009b: 84) diyerek sözlükbirimin belirlenmesi ve düzenlenmesi konusunda nasıl davranılması gerektiğini göstermiştir.

Sözlükbirimi kısaltmalardan, sözcüklerden, öbeklerden, tümcelerden vb. oluşabilir. Bu konuda Aydın, sözlüğü bir dilin sahip olduğu kelimelerini, deyimlerini, atasözlerini veren eser olarak tanımlarken (2014: 141), Bozkurt, sözlükbirimlerin seçiminde daha çok basılı sözlüklerin özelliğini kapsamakta olduğunu belirtir (2017: 32). Atasözleri ve deyimlerin yer aldığı ayrı bir sözlüğün olması, bu durumu doğrulamaktadır.

Sözlüklerde görülen en büyük sorunların başında madde başlarının seçimi gelmektedir. Mevcut sözlükleri gözden geçirdiğimizde bu konuda kesin bir ölçütün belirlenemediği görülür. Her bir sözlüğün sınırları birbirinden farklıdır. Madde başı belirlemede TDK, Dil Derneği, Püsküllüoğlu gibi sözlükler birbirine yaklaşıırken Kubbealtı Lügati onlardan ayrılmaktadır. Adı geçen üç sözlük, söz varlığını çağdaş Türkçe ile sınırlamaktadır. Kubbealtı Lügati ise, "XIII. yüzyıldan itibaren var olup bazıları halk ağzında yaşamakta devam eden ve Arap harfleriyle yazılan eserlerde, belgelerde yer alan kelimeler Eski Türkiye Türkçesi ve halk ağzı notu konularak gösterilmiştir."

Topaloğlu ve Kaçalın, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisine birlikte yazmış oldukları "Sözlük" maddesinde TDK Türkçe Sözlükteki madde başlarını şöyle eleştirmektedirler: "Nihayet 2005 yılında, eserin başında adları anılan birçok dil âliminin altmış yıla yayılan katkılarından sonra dilcilerden oluşan bir komisyonun hazırladığı, bir başka dilcinin denetlediği onuncu baskı gerçekleştirilmiştir. Ancak bu baskıda da sözlük; altmış yıl gibi uzun bir zamana, bunca deneyime ve katkıya rağmen istenen seviyeye ulaşamamış, 1988 baskısında oldukça güzel bir şekil almaya başlayan eser son iki baskıda -güya Türkçenin zengin bir söz varlığına sahip olduğunu ortaya koymak amacıyla- çok karmaşık hale getirilmiştir. Sözlükte daha önceki baskılardan başlayarak eklenen ve sözlük kelimesi niteliği taşımayan pek çok söz bulunmakta, bunların başında *-ma / -me* ekiyle yapılan fiil isimleri gelmektedir. Bir kısmının özel anlamları sebebiyle sözlüğe alınması gerekirse de eserde mevcut 5000'den fazla fiil isminin özel bir anlamı yoktur. Sözlükte ayrıca bazı kök ve gövdelerden türetilen, ancak dilde kullanılmayan çok sayıda yapay kelime yer almaktadır." (Topaloğlu-Kaçalın, 2009: 407).

Türkiye'de hazırlanan Türkçe Sözlüklerdeki maddelerin çoğu daha önce basılmış sözlüklerden aktarmadır. Malzeme hazır bulunduğu için verilen tanımlamalar üzerinde pek fazla düşünülmemektedir. Oysa yazılan her madde üzerinde düşünülmesi, çeşitli cümlelerdeki anlam zenginliği sözlüğe yansıtılmalıdır. Burada gazete, dergi gibi güncel yayınların taranmasının önemi biraz daha önem kazanmaktadır.

Türkçe kelimelerin madde başı olduğu tarihî sözlükler; Türkçe-Arapça, Türkçe-Farsça, Türkçe-Arapça-Farsça veya Türkçe-Arapça-Farsça şeklinde düzenlenmiş iki ve çok dilli sözlüklerdir. Türk dilinin tarihsel sözlükleri arasında yalnızca Divanı Lügâti't-Türk ve Memlûk Kıpçak sahası ürünlerinden Kitâbu'l-İdrâk li-Lisâni'l-Etrâk'ın sözlük bölümü Türkçe-Arapça şeklindedir (Yavuzarslan, 2009: 9). Türkçe-Farsça şeklinde düzenlenen tarihî sözlüklerin büyük bir kısmı Çağatay sahası mahsulleridir. Bedâyi'ü'l-Lügat, Senglah, Hulâsa-i Abbâsî, Et-Tamga-yı Nasirî, Lugât-i Etrâkiye, Kitâb-ı Zebân-ı Türkî (Kelürnâme),Lügat-ı Türkî İran ve Hindistan bölgelerinde yazılmış çok sayıdaki Çağatayca-Farsça sözlükten öne çıkanlardır.

Türkçe kelimelerin yukarıda ifade edilen şekillerde madde başı yapıldığı sözlüklerin büyük bir kısmı da Osmanlı Türkçesi devrinde kaleme alınmıştır. Türk dilinin bu en uzun ve en gelişmiş devrinde Türk sözlükçülüğü, uzunca bir süre edilgen sözlüklerle temsil edilmiştir (Boz, 2013: 80). Osmanlı Türkçesi döneminde gerek manzum gerekse mensur surette; iki dilli, çok dilli ve tek dilli sözlükler telif edilmişlerdir. El yazması sözlükler yanında özellikle matbaanın 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı topraklarında Türkler tarafından kullanılmaya başlamasıyla çok sayıda sözlük yeniden düzenlenmiş ve basılmıştır(Yavuzarslan, 2009: 13).²⁸

Sözlük hazırlamada sözlükbirimlerin düzenlenmesi de önemli bir ölçüt olarak karşımıza çıkar. Sözlükbirimler dildeki anlamlı en küçük anlamlı yapılardır. Bu yapıların üzerine gelen biçimbirimlerle yeni anlam oluşacağı için yeni bir sözlükbirim oluşacaktır. Örneğin “kitap” kelimesi ayrı bir anlamlı bütünken üzerine gelen “-çı, -lık” ekleriyle yeni bir anlam oluşturur. Sözlükbirimler türemiş, birleşik olabileceği gibi bir kelime grubu da oluşturabilir. Oluşturdukları bu kelime gruplarıyla da dilin mecazi ve yan anlamlarını yansıtan, ağızlarda ve yazı dilinde kullanılan yeni anlam birimleri ortaya çıkar.

---

²⁸ Serkan Çakmak, “Madde Başları Türkçe Olan İlk Osmanlı Türkçesi Sözlüklerinden Biri: Cevâhirü'l-Elsine”, S.62, 2019: s. 373-390

2.6.3 Tanımlama

Sözlüklerde madde başı kelimelerin nasıl tanımlandığı, tanımlanış şekillerinde dikkat edilmesi gereken hususlar ve tanım yapılırken kullanılan dil oldukça önem arz eder. Öncelikle sözcüğün yazımını, dilbilgisel ifadesini ve anlamını tutarlı, doğru ortaya koymak gerekir. Madde başı olan kelimenin birden fazla anlamı ya da halk ağzında kullanılan farklı anlamları varsa, temel anlamının yanı sıra yan, mecaz veya terimsel anlamları mevcutsa aynı madde başı içinde ikinci, üçüncü anlam olarak verilmesi daha doğrudur diye düşünülebilir. Sözcüğü açıklarken kullanılan dilin terimsel ve akademik olması da anlaşılabilirliği olumsuz etkileyecektir. Dolaylı ve abartılı bir dilden ziyade kendi içinde tutarlı, açık ve doğrudan anlatılmak isteneni ifade eden bir dilin kullanılması daha uygun olacaktır.

Yapılan bu tez çalışmasında Türkçe Sözlükte (TS) halk ağzından alınan madde başları;Derleme Sözlüğü (DS), Bölge Ağız sözlükleri, Nişanyan Sözlük gibi çeşitli sözlüklerde de incelendiği için açıklamalı sözlük şeklinde ele alınmıştır. Analizi yapılan bu kelimelerde sözcüklerinTS’deki anlamlarında dilbilgisel ulamları önce verilmiştir (isim, sıfat, fiil). Sözcüklerin eş sesli ya da birden fazla birbiriyle bağlantısı olan farklı anlamları varsa üçüncü, dördüncü anlamı şeklinde sıralanmıştır. Tanımlama yapılırken TS’deki halk ağzıyla tespit edilen kelimenin DS’deki ve Bölge Ağızlar sözlüklerindeki anlam uyumuna bakılarak açık, anlaşılır bir dille tanımlara yer verilmiştir.

Sözlük hazırlanırken göz önünde tutulması gereken en önemli noktalardan biri olan tanımda her madde en az üç ögeden oluşmalıdır. Sözcüğün yazımı, söylenişi; dilbilgisi ulamı; anlamı ya da gösterilenin çözümlenmesidir (Öztoğat, 1979: 2). Sayan’a göre maddelerin saptanması ve düzenlenmesinden sonra, üzerinde dikkatle durulması gereken bir diğer konu da tanımdır. Ayrı bir uzmanlığı ve geniş bir kültürü gereksindiren tanımlama işleminde, sözcüğün önce temel anlamı sonra kullanım sıklığına göre sırasıyla yan anlamları verilecektir, diyerek tanımın nasıl yapılması gerektiğini söylemiştir (Sayan, 2005: 26-29). Günay, tanımların sözlükler arasında farklılıklar gösterebileceğini söylerken aynı zamanda tanımların da kendi içinde tutarlı olması gerektiğini vurgular (Günay, 2007: 109).

Tanım yapılırken karşılaşılan ve son derece dikkat edilmesi gereken durumlardan birisi de sesteseş sözcükler ile çok anlamlı sözcüklerin tanımlanması durumudur. Sesteseş sözcükler birbirinden ayrı sözlükbirim veya aynı maddenin ikinci

anlamı olarak verilebilir ama çok anlamlılık ilişkisi içerisinde tanımlanacak sözcüklerin bu şekilde, birbirinden bağımsız anlamlara sahipmiş gibi sunulması çok anlamlılık karmaşasına sebep olmaktadır (Elyıldırım, 2017: 755).

Sözlükbirimlerin tanımlanmasında okuyuculara sunulan tanımların anlaşılabilirlik düzeyi de yine tanım yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlardan birisidir. Yapılan tanımlarda teknik terim ya da belli bir alana özgü dili kullanma eğilimi göstermek, sorun olabilmektedir (Elyıldırım,2017: 756). Boz, sözlük yazarlarının sözlükbirimlerin tanımlanması konusunda kullandıkları yöntem ve ölçütlerin oldukça önemli olduğunu söyleyerek dilbilim çevrelerince kabul edilmiş herhangi bir yöntem ve ölçütün kullanılmaması durumunda tanımların eksik, yanlış ve çelişkili olacağını belirtir (2011, s.43). Tanımlarda esas olanın açık, anlaşılır ve dolambaçsız olma ilkelerine uyulması gerektiğinin altını çizer (Boz, 2011: 217).

Öztokat, sözlüğü tanımlarken en genel anlamda sözcüklerin betimlenmesidir, der (1979: 1). Tanım ya da açıklama yaparken açıklaması yapılacak olan sözlükbirimlerin betimlenmesi de son derece önemli olacaktır. Açıklama yaparken, betimleme yaparken seçilecek olan kelimeler ve örnek cümleler/söz grupları yine titizlikle seçilmelidir. Ayrıca tanım yapılırken salt eş anlamlı bir sözcüğü vererek tanım yapmak sakıncalıdır (Öztokat, 1979: 1). Anlam belirginleşmez. Salt eş anlam ile tanım yaparken dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da gönderme yapmak. Gönderme yapılırken seçilen diğer madde yine ilk bakılan sözlükbirimine gönderme yapıyorsa bu kapalı devre oluşturacaktır. Bunun önüne geçebilmek için mümkün olduğunca açıklamalı tanım yapmalı ve örnek cümleler ile de tanım pekiştirilmelidir.²⁹

Sözlükler üzerinde yapılan değerlendirmelerde, tanımlamaların kimi zaman yetersiz olduğu, kimi zaman da aksine geniş ansiklopedik bilgi verdiği; özellikle terimlerin tanımlarının alan uzmanlarınca yapılmamasından kaynaklanan eksiklik ve yanlışlıkların bulunduğu vb. sorunlar tespit edilmiştir. Türkçe sözlüklerde anlam sıralamasında kimi uyumsuzluk ve karışıklıkların bulunduğu, TDK Türkçe Sözlükte atasözlerine yer verilirken bazı sözlüklerin atasözlerini almadığı görülmüştür.³⁰

---

²⁹Mehmet Altıntop, *Sözlük birimlerin Tanımlanması Açısından İlköğretim Türkçe Sözlükleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2019, s. 30-35.

³⁰ Mustafa Argunşah, "Türkçe Sözlük Tanımlama ve Tanıklama Sorunları", *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S.16, 2019: s.1-13

Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı Türkçe Sözlüğün -ilk baskısından 11. baskısına dek- söz varlığında sürekli bir artış göstermesi, bu bilimsel ilke ve titizliğin en açık örneklerindedir. TS'nin (TDK) 1945'te gerçekleştirilen ilk baskısında 25.574 madde başı, 6.530 madde içi olmak üzere 32.104 söz bulunurken bu sayı ikinci baskıda (1955) kitapların, sözlüklerin, dergi ve gazetelerin taranması, konuşma dilinin de dikkate alınmasıyla 35.738 sözcüğe çıkmıştır. Baskıların üçüncüsünde (1959)37.921, dördüncüsünde (1966) 37.669, beşincisinde (1969) 38.470, altıncısında(1974) 45.178, yedincisinde (1983) 59.727, sekizincisinde (1988) 63.321,dokuzuncusunda (1998) 73.707, onuncusunda (2005) 77.407 ve on birincisinde(2011) 92.292 madde başı ve madde içi söz bulunmaktadır.

Gerek madde başı sözcüklerin sayısında gerek sözcüklerin anlamlarında görülen bu değişim ve gelişim; madde başlarının düzenlenmesi, tanımların verilmesi, temel ve yan anlamların kullanım sıklığına göre sıralanmasının; sözlük yazımında ne denli özenli, yöntemli ve ilkeli çalışma gerektirdiğini (Uzun, 1999: 54) göstermektedir. Bu yüzden ki sözlük hazırlayıcıları, sözcüklerin zamanla kazandıkları yeni anlamları kapsamlı taramalar ve araştırmalar ile tespit etmelidir (Boz, 2009: 148).³¹

2.7 SÖZLÜK SINIFLANDIRMALARI

Sözlükler toplumların belleği, kültürel birikimleridir. Toplumsal ihtiyaç ve amaca bağlı olarak oluşturulan sözlükler; amaçlarına, düzenleniş şekillerine, konularına, uzmanlık alanlarına göre tek dilli, çok dilli, genel, özel sözlükler şeklinde sınıflandırılabilir gibi alfabetik sırayı esas alıp almama durumuna göre de değerlendirilebilmektedir.

Bu çalışmada incelenilen sözlükler Güncel Türkçe Sözlük, Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğü, özel alandaki sözlük türlerinden olan dar bölge ağız sözlükleri ve Sevan Nişanyan'ın Etimolojik Türkçe Sözlüğüdür.

Doğan Aksan özel bazı sözlükler ile uzmanlık alanı ile ilgili sözlük türlerini bir yana bırakacak şekilde sözlüğü “ Bir dilin (ya da birden çok dilin) sözvarlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların, başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren

---

³¹ Gülcan Çolak-Bostancı, “Türkçe Sözlük Birimlerinin Kazandığı Yeni Anlamlar”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, S.16, 2014, s. 133-161.

bir sözvarlığı kitabı.” (Aksan, 1998: 75) şeklinde tanımlamakta ve sözlükleri hazırlanış amaçları ve taşıdıkları niteliklere göre şu şekilde sınıflandırmaktadır:

1. Bir ya da birden çok varlığın sözvarlığını işleme bakımından:

a) Tekdilli

b) Çokdilli sözlükler

2. Abece sırasının temel alınıp alınmamış olmasında göre:

a) Abecesel sözlükler

b) Kavram (ya da kavram alanı) sözlükleri

3. Ele alınan sözvarlığının niteliğine:

a) Genel sözlükler (ortak dil, yazı dili sözlükleri, ansiklopedik sözlükler)

b) Lehçebilim sözlükleri

c) Eşanlamlı, eşadlı, tersanlamlı öğeler sözlükleri

ç) Yabancı öğeler sözlükleri

d) Tarihsel sözlükler

e) Kökenbilgisi sözlükleri

f) Uzmanlık alanı sözlükleri (terim sözlükleri)

g) Argo sözlükleri

h) Deyim ve atasözü sözlükleri

ı) Anlatımbilim sözlükleri

i) Sanatçı ve metin sözlükleri

j) Yanlış yerleşmiş öge sözcükleri

k) Tersine sözlükler ve başka sözlük türleri” (Aksan, 1998: 75-76).

Aksan’ın gruplandığı sözlüklere Böler, kavram sözlüklerine Ş. Recai Cin’in Kavramlar Dizini’ni, genel sözlüklere Şemsettin Sami’nin Kamus-ı Türkî’sini ve Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğünü, lehçe bilimi sözlüklerine Ahmet Bican Ercilasun başkanlığında bir komisyon tarafından hazırlanan Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü ile Derleme Sözlüğü’nü, eş anlamlılar sözlüğüne Mehmet Ali Ağakay’ın Türkçede Yakın Anlamlı Kelimeler Sözlüğü’nü, yabancı öğeler sözlüklerine Mustafa Nihat Özön’ün Türkçede Yabancı Kelimeler Sözlüğü’nü, tarihsel sözlüklere Türk Dil Kurumunun Tarama Sözlüğü’nü ve hazırlıkları devam eden Tarihsel Sözlüğü, köken bilgisi sözlüklerine Hasan Eren’in Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü’nü, terim sözlüklerine A. Ferhan Oğuzkan’ın Eğitim Terimleri Sözlüğü’nü, argo sözlüklerine

Ferit Develioğlu'nun Türk Argo Sözlüğü'nü, deyim ve atasözü sözlüklerine Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünü, metin sözlüklerine Hasan Eren ve Hamza Zülfikar tarafından hazırlanan Anayasa Sözlüğü'nü, tersine sözlüklere Efrasiyap Gemalmaz'ın Türkçe Sözlüğün Ters Dizimi'ni" (Böler, 2006: 103) örnek olarak vermiştir.³²

Topaloğlu-Kaçalinise özel ve uzmanlık alanı sözlüklerini de kapsayan bir tanımla sözlüğü "Bir dilin ya da bir dilin bir bölümünün genel olarak veya belirli bir zamanda kullanılan kelime ve deyimlerini umumiyetle alfabe sırasına, bazen de kavram alanlarına göre ele alıp aynı dille tanımlarını yapan, örnek vererek açıklayan veya başka bir dildeki karşılıklarını yazan kitap" şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımdan hareketle sözlükleri genel sözlük, özel sözlük ve madde başları ile açıklamalarına bağlı olarak tek dilli sözlük, iki/çok dilli sözlük şeklinde gruplandırmaktadır (Topaloğlu- Kaçalin, 2009: 403).

Topaloğlu-Kaçalin sınıflandırmasında Aksan'ın "Ele alınan sözvarlığı niteliğine" göre sözlükler başlığı altında ele aldığı sözlükleri, genel sözlükler sonrası, "özel sözlükler" başlığı altında "ağız sözlükleri, argo sözlükleri, deyim sözlükleri, eş anlamlı-karşıt anlamlı kelimeler sözlüğü, etimoloji sözlükleri, yeni kelimeler sözlüğü, yabancı öğeler sözlüğü ve galatat sözlükleri" şeklinde ele almakta ve özel sözlüklerin en geniş grubunu terim sözlüklerinin oluşturduğunu belirtmektedir (Topaloğlu- Kaçalin, 2009: 403).

2.7.1 Ağız Sözlükleri

Ağızların oluşmasında dil, tarih ve coğrafya ilişkisi oldukça önemli bir yer tutar. Zaman içerisinde bulunduğu coğrafi bölgelerde tarihi ve kültürel değişikliğe uğrayan ağızlar, yazı diline nazaran daha hızlı değişime açıktır. Bu değişimlerin de unutulmaması amacı özellikle son yıllarda ağız çalışmalarındaki hızı artırmıştır.

Ağızların sınırlarını belirlerken geniş bölge ağızları ve dar bölge ağızları karşımıza çıkmaktadır. Dar bölge ağızlarında il, ilçe köy ya da mahalleye kadar indirgeme varken geniş bölge ağızlarında tüm Anadolu ağızlarını görmek mümkün olmaktadır. Bazı dar bölge ağızlarında içinde bulunulan kültürel yapıya göre de farklı

---

³² Bilal Elbir, Hasan Yıldız, "Türkçe Öğretiminde Sözlük Kullanımı ve Sözlükçülük", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı*, S.11, 2013: s.249-268.

ağız özellikleri görülebilmektedir. Göçmen kültürü, Yörük kültürü, Manav kültürü buna örnek verilebilir.

Ağız araştırmalarının dilbilim çalışmalarına sunduğu pek çok yarar vardır. Dilbilgisine, sosyolojiye, tarih ve coğrafya gibi farklı bilim dallarına katkısı açıktır. Anadolu ağızlarında bulunup Türkiye Türkçesi yazı dilinde bulunmayan lehçe veya şivelerde yaşayan bir kelimenin varlığını sürdürdüğü lehçe veya şive aracılığıyla ait olduğu toplumun tarihi, coğrafi özellikleri saptanabilir. En önemli sağladığı yarar ise dilin tarihi akışını ortaya koyar ve eski dönemlerde kullanılan ancak standart dilde kullanılmayan birçok sözcüğü barındırır. Tüm bunlar ağız çalışmalarının ve halk ağzında kullanılan kelimelerin önemli ve incelenmeye değer olduğunu gösterir.

Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan derleme ve araştırma çalışmalarının tarihi Tanzimat yıllarına dayanır. Türkiye’de bu yönde yapılan ilk çalışmayı, İbrahim Şinasi Efendi’nin “Durub-ı Emsal-i Osmanî”siyle başlatmak doğru olur (Akalin, 2002: 3). İkinci önemli çalışma, 1932 yılında “Anadilden Derlemeler” adıyla bir sözlük olarak yayımlanmıştır (Akalin, 2002: 27). “Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi (1934), halk dilinde, eski kitaplarda ve yazma eserlerdeki dil malzemelerini ortaya koymak ve yeni Türkçe kelimeler türetebilmek amacıyla derlenmiş sözlük niteliğinde bir eserdir. Eser, Türk Dil Kurumu tarafından 1976’da XIII. Yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü adıyla 8 cilt olarak yayımlanmıştır.³³

Bütün yazı dilleri içerisinde, bölgelere ve yazı dilini kullanan gruplara özgü söyleyiş farklılıkları da görülmektedir. Ağız denilen bu konuşma ve söyleyiş biçimini Efrasiyab Gemalmaz; “Ağız genel anlamda bir dilin (language) veya lehçesinin (dialecte)sınırları içinde belli bölge veya topluluklara özgü sözlü anlatım yollarının bütünü diye tanımlanabilir.” şeklinde tarif etmektedir.³⁴

Nurettin Demir de yazı dilinden farklılıklar gösteren ağız için oldukça ayrıntılı bir tarif ortaya koymuştur. Demir’e göre “Ağızlar, aynı kökenden geldiği üst sistem durumundaki bir üst dile bağlı, doğal olarak ortaya çıkmış; aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde, okuryazarlığı az, bulunduğu bölgeden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca,

---

³³Ahmet Büyükakkaş, “Türkiye’ Türkçesi Ağız Sözlükleri Üzerine Bir Deneme”, *Turkish Studies*, S.4, 2009: s.184-195.

³⁴ Efrasiyab Gemalmaz, “Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler” *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, TDK Yay., Ankara 1999, s.4.

sözlü iletişimde dilin başka türleriyle karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmi ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, doğal olmakla birlikte yazılı bir gelenek oluşturamamış, iletişim alanı sınırlı, bağlı olduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen, prestiji standart dile göre daha az, okullarda öğretilmeyen yerel konuşma biçimleridir.³⁵

Ağızlarla ilgili Türkiye’de pek çok çalışma yapılmıştır ve gün geçtikçe yenileri de eklenmektedir. 1900lü yılların başında batılı araştırmacılarca Anadolu’da başlatılan ağız çalışmaları, 1950li yıllarda yerli araştırmacıların özellikle de Ahmet Caferoğlu’nun derlemeleriyle istikamet kazanmıştır. Günümüzde ise özellikle üniversitelerimizin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde akademisyenlerin yaptıkları ağız araştırmaları ile lisans, yüksek lisans ve doktora tezi düzeyinde yapılan çalışmalar ağız araştırmaları konusunda, malzemenin derlenmesi ve değerlendirilmesi açısından çok önemlidir.

Bu konudaki eksiklik Demir tarafından, “Ancak DS gibi bir eser ortaya konulmasına, amatör ruhla hazırlanan ağız sözlüklerinin sayısındaki artışa rağmen ağız sözlükçülüğünün teorisi, metotları, sorunları gibi hususlarla, Türkiye Türkçesinden hareketle pek ilgilenilmediğini; monografiler veya metin yayınlarının sonunda ya da zaman zaman popüler bilim dergilerinde yer alan kısa listeler şeklindeki DS’ye katkıları bir kenara bırakırsak, ağız sözlükçülüğünün dil uzmanlarının pek de ilgisini çekmediğini görürüz.” şeklinde dile getirilmektedir.³⁶ Ancak son iki yıldır Türk Dil Kurumunun ortaklığıyla düzenlenen ağız çalıştayları pek çok akademisyeni bu alanda çalışmalar yapmaya yönlendirmekte; önemli tespit ve çalışmalar bu çalıştaylarda tartışılmakta, böylece ağız araştırmalarına önemli katkılar sağlanmaktadır.

Ağız sözlükçülüğü konusunda Türkiye’de yapılan ilk çalışma 12 Temmuz 1932’de Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulmasından sonra, Bakanlar Kurulunca 21 Kasım 1932 tarihinde kabul edilen 13507 sayılı Söz Derleme Talimatnamesi ve ardından da 1933 yılı baharında yayımlanan beyannamelerle, 1933-34 yılları arasında yaptırılan derlemeyle 153.000 fişe ulaşan malzemenin değerlendirilmesiyle 1939-1951 yıllarında yayımlanan 4 ciltlik Söz Derleme Dergisidir. Türk Dili Tetkik Cemiyetinin adı Üçüncü Türk Dil Kurultayında Türk Dil Kurumuna çevrilmiştir. TDK 1952-1959 yılları arasında 917 derleyicinin katıldığı derlemeler sonunda 450.000 fiş daha toplamış, daha öncekilerle beraber 600.000 fişe dayalı olarak, 1962 - 1979 yılları arasında XI

³⁵ Nurettin Demir, “Ağız Terimi Üzerine” *Türkbilgi*, 4, H. Üniv. Yay., Ankara 2002, s.105-116.

³⁶ Nurettin Demir, “Ağız Sözlükçülüğü” *Kebikeç*, Yıl 4- Sayı 7-8, Ankara 1999, s. 68.

ciltlik Derleme Sözlüğü"nü yayımlamıştır. Kurum 1982 yılında XI cildin basılmasından sonra kuruma gelen fişler değerlendirilerek XII. Cilt (ek cilt) yayımlanmıştır.

Yazı dili sözlüklerinde olduğu gibi ağız sözlüklerini de işlediği malzeme, sözlüğe giren kelimelerin sıralanış şekilleri ve malzemenin derlendiği alan açılarından da çeşitli şekillerde sınıflandırmak mümkündür. Ağız sözlüklerinin sınıflandırılması konusunda coğrafi ölçütler ve içindeki malzemeyi esas alan Nurettin Demir de tasnifle ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Ağız sözlüklerini değişik ölçütlere göre sınıflandırmak mümkündür. En basit ölçütlerden birisi malzeme alınan bölgenin sınırlarıdır. Buna göre ağız sözlüklerini, ağız sınıflandırmalarında da esas alınan coğrafi ölçütler yardımıyla üç ana grupta toplayabiliriz: Bunlardan birincisi DS ve Zanaat Terimleri sözlüğü gibi bölgeler üstü veya genel ağız sözlükleri diyebileceğimiz sözlüklerdir. İkincisi ise buna göre daha dar bir bölgeden, mesela belli bir ağız grubundan veya bir coğrafik bölgedeki malzemeye yer veren geniş bölge ağız sözlükleridir. Üçüncü türü ise, il, ilçe, köy gibi daha küçük bir bölgede konuşulan, oldukça homojen bir ağzın veya ağız grubunun söz dağarcığının tespit edildiği dar bölge ağız sözlükleri oluşturur.

Ağız sözlüklerini içerisindeki malzemeye göre ağzın kelime dağarcığına ait genel ağız sözlükleri, atasözleri ve deyimler, dualar beddualar veya belli bir sahayla ilgili kelimeleri içine alan özel sözlükler gibi türlere ayırabiliriz.”³⁷

Araştırmacılar açısından hazine değerinde olan ağız çalışmalarının hacimlerine göre belki de en zayıf yanları, daha doğrusu en kısa alınan bölümü sonlarında yer alan sözlük bölümleridir. Derlenen metinlerin yazıya aktarımı açısından çoğunlukla bir hayli dikkatli ve ayrıntılı olan bu çalışmalar sözlük bölümlerine gelince çok kısa tutulmakta, sözlüğe neredeyse kitabın 10/1'i kadar yer ayrılmaktadır. Sözlükte ele alınan kelimelerse çok kısa olarak karşılıklarıyla verilmekte, bazen geçtiği metinler gösterilmekte, çoğunlukla da gösterilmemektedir. Kökenleri açısından ele aldığımızda, eğer sözcük Türkçe ise sözcüğün yapısı, yabancı kökenli ise kaynaklandığı dil gösterilmemektedir. Anadolu ağzıları Rumcadan, Arapçadan, Farsçadan, Ermeniceden ve daha başka bölge dillerinden çok sayıda sözcüğü kendi ses yapısına uyarlayarak, genellikle de söz konusu dillerin edebî dillerindeki şekillerden değil ağızlarından almıştır.

---

³⁷ Nurettin Demir, “Ağız Sözlükçülüğü” *Kebikeç* Yıl 4- Sayı 7-8, Ankara 1999, s. 68-69.

Anadolu ağızları üzerine yapılan çalışmalar içerisinde sözlük bölümleri öteki çalışmalara örnek olabilecek ayrıntıda (Gemalmaz, 1978: III), etimolojiler konusunda yol gösterici olabilecek (M. Aydın, Aybastı Ağzı), bütün bir yörenin sözlüğünü hazırlama konusunda nasıl titizlikle çalışıldığını gösterecek çalışmaları özellikle anmak gerekir. Ağızların ses özellikleri, ağızlarda halen saklanan sözcükler tarihî metin çalışmalarını aydınlatmakta, çeşitli ünlülerin tespitinde (o – u, ö – ü) yarar sağlamakta, özellikle ötümlü ya da ötümsüz oluşlarının tespiti güç olan ünsüzlerde anahtar rol oynamaktadırlar. Bunların dışında Kaşgarî'nin sözlüğü ile Turfan Uygur metninin sözvarlığına, çok sayıda sözcüğün doğru okunup anlamlandırılışına katkıda bulunmaktadır.

Türkiye'de yayımlanan dil ağız sözlüğüne ya da sözlüklerine gelince, herhalde cumhuriyet dönemine ait ilk çalışma olarak Hamit Zübeyr ile İshak Refet'in yayımladıkları Anadilden Derlemeler ilk akla gelen çalışmadır.

Kitabın önsözünde Türk dili çalışmalarının önünde duran sorunlar, görevler, sözlükçülük ve dilbilgisi alanlarına ait konular kısaca ele alınır. Çalışmaya esas olan malzeme Maarif Vekâleti'nin bünyesinde yürütülmüş, 1925'te de Ahmet Saffet Bey'in yönetiminde bu malzemenin sınıflanmasına başlanmıştır. Derlemenin ise çok önceye, 1920'lere uzandığı 440. sayfadaki “teşekkür ve itizar” başlığının altında, “toplanan malzemenin mühim bir kısmı Sakarya harbi sıralarında ziyana uğradığı için görebildiklerimiz maalesef gönderilenlerin cüzi bir kısmını teşkil etmektedir” sözlerinden anlaşılmaktadır.³⁸

Son olarak yalnızca bibliyografik mahiyette Söz Derleme Dergisi anılmalıdır. Clauson'dan Tietze'ye leksikologların, etimologların 1970'lere değin esas kaynak olarak kullandığı, ilk aşamada 3 ciltte çıkan, daha sonra “ulama”, “indeks” ve “folklor sözleri” ile 6 cilde çıkan bir dizidir.³⁹

---

³⁸ Mehmet Ölmez, “Türkiye'deki Ağız Çalışmalarının Sözlükleri ve İlk Ağız Sözlükleri”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, S. 16, 2006: s. 205-210.

³⁹ Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi, Cilt: 1, A-D, 1939, İstanbul, Maarif Matbaası, 495 s.; Cilt: 2, E-K, 1941, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, s. 501-1019; Cilt: 3, L-Z, 1942, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1029-1589; Cilt: 4 -Ulama-, A-Z, 1951, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1597-1709; Cilt: 5, İndeks (Yazı dilinden halk ağzına) A-Z, TTK basımevi, Ankara, 1957, 427 s.; Cilt: 6, Folklor Sözleri, TTK Basımevi, Ankara 1952, 152 s.

2.8 SÖZLÜK DÜZENLEME YÖNTEMLERİ

Türk sözlükçülüğü geleneğine bakıldığında tarihî bağlamdave etkilendiği diller bağlamında Arap ve İran sözlükçülük geleneğinden, uyguladığı yöntemlerden yararlandığı görülür. Arap sözlükçüğündeki yöntemlerden özellikle konularına göre ve alfabetik akımla düzenleme yönteminden yararlanmışlardır. Bu yöntemlerden yararlanılsa da yine de Türkçenin dil özelliklerine göre yöntemler geliştirilmiştir.

2.8.1 Arap Sözlükçülüğünde Uygulanan Yöntemler

1. Kalbetme ‘yerlerini değiştirme’ akımı (ya da el-Halîl akımı),
2. Konularına göre tasnif akımı (ya da Ebu Ubeyd akımı),
3. Kafiye akımı (ya da el-Cevherî
4. Alfabetik akım (ya da el-Bermekî akımı),
5. Özel Alfabetik Düzen(İbni Dureyd akımı).⁴⁰

2.8.2 Türkçe Sözlüklerin Düzenlenme Yöntemleri

2.8.2.1 Mensur Düzenleme

Türkçenin sözlüklerinin yöntem olarak düzenlenişinde dünyadaki sözlükçülük anlayışından ve yöntemlerinden doğal olarak etkilenilmiştir. İlk Türkdilecisi ve sözlükçüsü Kaşgarlı Mahmud, Divânü Lügâti’t-Türk’ü düzenlerken zamanına kadar Arap ve Fars sözlükçülüğünde belirlenen ve uygulanan yukarıda açıkladığımız yöntemlerin hepsini bilerek ve bunlardan yararlanarak Türkçe için bir çeşit kendine özel bir yöntem geliştirmiştir.

Kâşgarlı Mahmud, Divânü Lügâti’t-Türk’te, Arap sözlükçülerinden Türk asıllı Fârâbî’nin Dîvânü’l-Edeb adlı sözlüğündeki düzenlenişe benzer bir yöntem uygulamıştır. Fârâbî’nin sözlüğündeki ilk altı bölüm Divânü Lügâti’t-Türk ile hemen hemen aynı şekildedir. Kâşgarlı eserine, Dîvânü’l-Edeb’de olmayan, Türkçeye özgü sesleri içeren iki bölümü, Kitâbü’l-Gunne ve Kitâbü’l-Cem Beyne’s-Sâkineyn bölümlerini ilave etmiştir. Bu yöntemi Kâşgarlı’dan başka Arap, Fars ve Türk sözlükçüler kullanmamıştır.⁴¹

⁴⁰ Paşa Yavuzarslan, *Osmanlı Dönemi Türk Sözlükçülüğü*, Tiydem Yayıncılık, Ankara 2009, s. 1-4

⁴¹ Robert Dankoff - James Kelly, *Mahmud al-Kaşgari, Compendium of the Turkic Dialects (Diwan Lugat at-Turk)*, Sources of Oriental Languages and Literatures 7, Harvard, 1982, s. 33-34b

Sözlükte yaklaşık 8000 madde başı bulunmakta;örneklerde geçen sözcüklerle bu sayı, 9200'ü geçmektedir.⁴²Sözlükte, madde başları Türkçe, açıklamalar Arapçadır. Genel olarakArap yazım kurallarına uyulmuş, kısa ya da normal uzunluktaki ünlüler, harekeile; uzun ünlüler ise elif, vav ve ye (ا، و، ي) ile; söz başındaki uzun a ünlüsü de yanyana iki elif (ا ا) ile gösterilmiştir.²⁴ Arap harf sisteminde olmayan p, ç veg ünsüzleri kullanılmamış; Türk dilinde o zaman bulunan b ile f arasındaki ses,üç noktalı f (ف); damak n'si de nun ve kef (ك ن) ile gösterilmiştir.

2.8.2.2 Satır Arası Düzenleme

Türkçenin sözlüklerinin düzenlenmesinde uygulanan ikinci yöntem satır arası tercüme yöntemidir. Bu yöntem, çoğunlukla Arapça ya da Farsça sözlerintercümesi biçiminde kullanılmıştır. Bu yöntemde, Arap dil bilgisi kurallarına göre sınıflandırılmış söz grupları, yine Arap dil bilgisindeki sözcük kökleri kalıplarına göre sıralanır. Arapçadaki sözcük gruplandırmalarına uygun olarak yazılmış dildeki sözcüklerin karşılıkları diğer dil ya da dillerde satır arasına yazılmak suretiyle sözlük düzenlenmiş olur. İki ya da ikiden çok dilli sözlüklerin hazırlanmasında kullanılan bu yöntem, sadece sözlük düzenlemede değil, aynı zamanda bazı metinlerin tercümesinde de kullanılmış bir yöntemdir. Kur'ân tercümelerinde de bu yolla çok eski ve Türkçenin diğer diller karşısında sözcüktüretme, karşılık verebilme gücünü gösterir tercüme yapılmıştır.⁴³

Türkçenin sözlükleri içinde satır arası yöntemle hazırlanmış ilk sözlük, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd bin Ömer bin Muhammed bin Ahmedez-Zemahşerî el-Hârizmî'nin 1128-1144 (?)'te yazdığı Mukaddimetü'l-Edebadlı sözlüğüdür. Değişik kavimlere Arapçayı tanıtmak ve öğretmek için hazırlanmış, Arapça sözcükler ve cümlelerin altına başka dillerden karşılıklarının yazılması şeklinde düzenlenen, başka bir deyişle satır arası tercüme şeklindedir.

2.8.2.3 Manzum Düzenleme

Türkçenin sözlüklerinin düzenlenmesinde uygulanan bir diğer yöntem manzum düzenlemedir. Manzum sözlükler, yukarıda söylenen yöntemlerden yararlanılmadan

⁴² Mustafa S. Kaçalın, "Dîvânü Lügâti't-Türk", DİA/9, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayını*, İstanbul 1994 446-449.

⁴³ Emin Eminoğlu, Abbâs ibni Hamza es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.

oluşturulmuş, kendine özgü amacı, biçimi ve yöntem bakımından özellikleri olan sözlüklerdir. Bu tür sözlükler, daha çok dil öğretiminde bir araç olarak kullanılmak üzere hazırlanmışlardır. Türkçenin öğrenilmesi ve öğretilmesi amacıyla yazılan sözlüklerde, sözlüklerin yazıldığı bölgedeki hâkim dil (ya da lehçe) göz önüne alınarak, sözcüklerin açıklamaları öğrencinin diliyle, geçmişte çoğunlukla Arapça veya Farsça ile yapılmıştır. Başka bir dilin öğrenilmesi ve öğretilmesine yönelik Türkler için yazılan sözlüklerde ise, öğrenilecek dildeki sözcüklerin Türkçe açıklandığı sözlükler düzenlenmiştir. Manzum sözlükler, öğrenilecek dilin sözcüklerini ve onların karşılıklarını ezberleterek kısa sürede ve daha kolay bir şekilde öğretmek amacıyla yazılmış ve bir ders kitabı olarak okunmuş ve okutulmuştur. İkinci dil bilen, özellikle çocukların, yaşlıları arasında üstün karşılanacağına inanılması, ikincil dil öğrenme ve manzum sözlüklerin eğitim-öğretimde kullanılmasında etkili olmuştur. Manzum sözlüklerle dil öğretimi sağlanırken aynı zamanda, öğrencilere edebî sanatlarla ve vezinle ilgili bilgiler kazandırmak; şiir yazmaya karşı eğilimli öğrencilerin bu yeteneklerini geliştirmek; akıcı ve güzel konuşma ve düşünceyi doğru anlatma becerisi edindirmek vb. gibi amaçlara da ulaşılmak istenmiştir.

Gramer ve sözlükle ilgili ilk manzum eserleri, XI. yüzyılda Arap dilcileri yazmışlardır. İbrahim b. Muhammed er-Rib'î'nin Kaydû'l-Evâbid adlı eserinde kaside tarzında yazılmış hadislerde geçen kimi Arapça sözcüklerin karşılıklarını da içeren Arapça bir sözlüktür. İki dilli manzum sözlüklerin ilk örneği, XII. yüzyıl sözlükçülerinden Bedrüddin Ebu Nasr Mesud b. Ebi Bekr el-Ferâhî'nin Arapça-Farsça Nisâbü's-Sıbyân adlı sözlüğüdür.⁴⁴ İlk Arapça-Türkçe manzum sözlük, Ferišteoğlu namıyla şöhret bulan Abdullatif ibn Melek tarafından 1392 yılında yazılmış Ferišteoğlu Lügati; ilk Farsça-Türkçe manzum sözlük, Konyalı Hüsam b. Hasan'ın 1400 yılında yazdığı Tuhfe-i Hüsam; ilk Arapça-Farsça-Türkçe manzum sözlük ise, Bahâüddin ibn Abdurrahman-ı Magalkaravî tarafından 1424'te yazılan Ucûbetü'l-Garâyib fî Nazmi'l-Cevâhiri'l-Acâyib adlı sözlüktür.⁴⁵

⁴⁴Yusuf Öz, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, TDK Yayınları, Ankara 2010, s. 51-56.

⁴⁵Emin Eminoğlu, "Sözlükçülük Geleneği İçinde Temel Türkçe Sözlük Düzenleme Yöntemleri", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S.4, 2011: s. 93-121.

2.8.2.4 Alfabetik Düzenleme

Bugünkü anlamda alfabetik sözlüklerin düzenlenmesinde şüphesizdünyadaki sözlükçülük geleneğinin ve çeşitli dillerde hazırlanmış alfabetiksözlüklerin etkisi olmuştur. Bu etkiyi sağlayan sözlüklerden biri Türkçe sözcüklerimadde başı yaparak Arap alfabesine göre sıralayan Kitâbu'l-İdrâk li-Lisâni'l-Etrâk, birisi de Batıda hazırlanan Osmanlı Türkçesinin söz varlığını içinde bulunduran Meninski'nin 1680'de Viyana'da yazdığı Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae-Arabicae-Persicae adlı sözlüğüdür. Tarihi Kıpçak Türkçesinin söz varlığını içine alan ve Türk sözlükçülüğünün en verimli kısmını oluşturan Kıpçak sahası sözlüklerinden Kitâbu'l-İdrâkli-Lisâni'l-Etrâk, Gırnatalı Ebû Hayyân tarafından H.1312'de yazılmıştır. Kitâbu'l-İdrâk li-Lisâni'l-Etrâk'te Türkçe sözcüklerin köklerindeki tüm sesler, Arap alfabesine göre sıralanmıştır. Zemahşeri'nin Arapça Esâsü'l-Belâga'sında uyguladığı bu yöntemde sözcükler son veya ilk harflerine göre değil, ilk harften başlayarak birinci, ikinci, üçüncü harfine göre eliften yâ harfine kadar sıralanmıştır.

Türkçe sözcükleri madde başı vererek alfabetik dizilmiş bir diğer sözlükde Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae-Arabicae-Persicae, dir; toplam üç cildir. 34 Sözlük, bir sayfada iki sütun olacak şekilde 1. cilt giriş ve 1-1992. sütunlar; 2. cilt 1993-4220. sütunlar; 3. cilt 4221-6080. sütunlar olmak üzere düzenlenmiş ve sütunlarına göre numaralandırılmıştır.

Sözlüğün Türkiye baskısına yazdığı giriş bölümünde Stanislaw Stachowski, Meninski ve sözlüğünü: “Meninski Thesaurus'unu yayımlamakla bize Osmanlı Türkçesinin dönemindeki en büyük sözlüğünü ulaştırmış, Türkçe sözcükleri beş Avrupa diline çevirmesiyle de Avrupalı bütün bilim adamlarınca kullanılabilir bir sözlük ortaya koymuştur. Sözlük, bugün de olağanüstü değerde bir dil anıtı olup Osmanlı tarihi ve kültürünü öğrenmek için zengin bir bilgi kaynağı, hepimizin sürekli yararlandığı bir kaynaktır. Thesaurus'tan yararlanmadan Osmanlı Türkçesi dil ve kültür tarihi üzerine yapılacak ciddiye alınır bir araştırma neredeyse düşünülemez.” şeklinde değerlendirmiştir.⁴⁶

Yapılan tez çalışmasında da Türkçe Sözlükte halk ağzından alınan madde başları alfabetik düzenleme yöntemiyle incelenmiştir. Madde başlarının içeriğine bakıldığında

⁴⁶ Franciscus a Mesgnien Meninski, *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae-Arabicae-Persicae (1680)*, (Yayımlayan: Mehmet Ölmez), 1. cilt, Simurg, İstanbul 2000, s. XXI.

Derleme Sözlüğünde kullanılan ve kullanılmayan kelimeler, Bölge Ağzları Sözlüklerinde ve etimolojik sözlüklerde kullanılanlar şeklinde konularına göre tasniflendirme yöntemi kullanılmıştır.

2.9 TÜRK SÖZLÜKÇÜLÜK TARİHİ

Türk sözlükçülüğünün iki dilli sözlüklerden Osmanlıca sözlüklere ve Türkçe tek dilli sözlüklere geçiş süreci ortaya “Cumhuriyet öncesi” ve “Cumhuriyet sonrası” olmak üzere iki dönemde ele alınacaktır.

Caferoğlu, Türk sözlükçülüğünde iki farklı ekolden söz eder. Bunlardan biri, Kıpçak sahasında gelişen, diğeri ise Çağatay sahasında gelişen sözlükçülük geleneğidir. Kaşgarlı Mahmut’la başlayan Türk sözlükçülüğü, Türk boylarının geniş ülkelere yayılma ve yerleşik medeniyet kuruculuğunu benimsemeleri ile yeni yeni gelişme devreleri geçirmiştir. Türk sözlükçülüğü Kıpçak, Çağatay ve Osmanlı edebi Türkçesi sahasında gelişme göstermiştir (Caferoğlu, 1984: 187).

2.9.1 Cumhuriyet Öncesi Sözlükçülük Tarihi

Türklerde, Doğu dünyası doğrultusunda gelişmiş eski bir sözlükçülük geleneği vardır (Aksan, 1998: 115). Türk sözlükçülüğü, 11. yüzyılda yaşamış unlu Türk bilgini Kaşgarlı Mahmud’un *Divanı Lüğāti’t-Türk* adlı eseriyle baslar. Bir başka deyişle Türk sözlükçülüğünün kurucusu Kaşgarlı Mahmud’dur (Yavuzarslan, 2009: 4). Türk dilinin ilk sözlüğü olan *Divanı Lüğāti’t-Türk*, Kaşgarlı Mahmud’un çeşitli Türk boylarından derlediği dil malzemesine dayanan bir çalışmadır. Bu bakımdan eserde çeşitli Türk boylarının ağızları üzerinde bizzat gözleme dayanan tespitler ve karşılaştırmalar yer almaktadır (Yavuzarslan, 2009: 5). *Divanı Lüğāti’t-Türk*’ün sözlük düzenine gelince, Kaşgarlı Mahmud, Farabi’nin *Divānu’l Edeb*’de uyguladığı kalıp ve uyak ekolünü Türk dilinin ses yapısını dikkate alarak geliştirmiş ve ilk Türk sözlükçülüğü ekolünü de kurmuştur.⁴⁷

2.9.1.1 Harezmi-Kıpçak Sahası

Kaşgarlı Mahmud’dan sonra, Türk sözlükçülük alanında Onun kurduğu ekolden habersiz ve farklı olarak Harezmi ve Kıpçak sahasında gerek Türk gerekse Arap bilginler

⁴⁷ Bilge Gökter, *Sözlükbilim Temelinde Türkiye’de Ağız Sözlükçülüğü (İlke ve Yöntemler)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 21-27.

tarafından Türk dilini öğrenmek ve öğretmek amacıyla çeşitli tarzlarda sözlükler oluşturulmuştur. Harezmi sahasına ait en eski eserlerden biri Zemahseri'nin *Mukaddimetu'ledeb*'idir. Eser, Arapça kelimelerle kısa cümlelerden oluşmaktadır. Eser, Arapça öğrenmek isteyenlerin kolaylıkla kullanabilecekleri şekilde hazırlanmış pratik sözlük türündedir. Türk sözlükçülüğünün en verimli sahası tarihi Kıpçak Türkçesinin söz varlığını toplayan sözlüklerdir (Yavuzarslan, 2009: 8). Memlûklerin Mısır'da yönetimi ele almalarından sonra Kıpçakça önem kazanmış ve karşılıklı olarak çok sayıda sözlük ve gramer yazılmıştır (Ölmez, 1994: 90). Dest-i Kıpçak'ta, Mısır ve Suriye civarında yaşayan Memluk Kıpçaklarının dil malzemesini inceleyen bu sözlükler iki dilli veya çok dillidir .

1. Memlûk sahasında Arap dili kuralları çerçevesinde yazılan sözlük ve gramerlerin en önemlisi, Ebu Hayyan'ın düzenlediği *Kitābu'l-idrāk li-lisāni'l-etrāk*'tır. Kaşgarlı Mahmud'dan sonra, Türkçe-Arapça şeklinde kaleme alınan sözlükler arasında olup Arap modern sözlük düzeninde (alfabetik düzen) hazırlanmıştır (Yavuzarslan, 2009: 9).

2. Bu dönem sözlüklerden biri de Memluk sahasında yazılmış sözlüklerden düzenleniş ve içerik bakımından farklı olan *Codex Cumanicus*'tur. Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Kıpçak (Kuman) Türklerinden İtalyan ve Almanlar tarafından 14. yüzyılda derlenmiş iki bölümlük bir eserdir.

3. Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Kitābü'l-İdrāk li-lisāni'l-Etrāk*. Türkçe'yi öğretmek amacıyla hazırlanmış bir lugat ve gramer kitabıdır.

4. *Kitābü't-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-lugati't-Türkiyye*. Müellifi bilinmeyen sözlüğün Mısır'da 1425'ten önce yazıldığı tahmin edilmektedir. Gramerle sözlük olmak üzere iki bölümden oluşan eserin otuz dokuz yapraklık ilk bölümü Arapça-Türkçe bir sözlüktür ve tek nüshası İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde kayıtlıdır. Besim Atalay Türkiye Türkçesi'ne aktararak neşretmiştir.

5. Ebû Muhammed Cemâleddin Abdullah et-Türkî, *Kitābü Bulgati'l-müştâk fi lügati't-Türk ve'l-Kıfçak*. Memlûkler döneminde yapılan en değerli çalışmalardan biridir. 1451 yılından önce yazıldığı tahmin edilen eserin tek nüshası Paris Bibliothèque Nationale'de kayıtlı olup A. Zajaczkowski tarafından birincisi isimler, ikincisi fiiller olmak üzere iki cilt halinde yayımlanmıştır (Warszawa, 1938: 1954).

2.9.1.2 Çağatay Sahası

Çağatay sahasında gelişen Türk sözlükçülüğü, hem Kaşgarlı'nın kurduğu ekolden hem de Harezmî ve Kıpçak sahası sözlükçülüğünden ayrılmaktadır (Yavuzarslan, 2009: 11). Çağatay sözlükleri başlangıçta Nevai'nin (1441-1501) çalışmalarının okunmasını kolaylaştırmak amacıyla oluşturulmuştur (Eckmann, 1990: 527). Çağatay sözlükçülük ekolunun Anadolu ve Osmanlı Sözlükçülüğünden ayrılan en önemli yanı, sözlüklerde Arapça ve Farsça kelimelere hemen hemen hiç yer verilmemiş olmasıdır. Ancak yöntem ve kelimelerin sözlüklerdeki düzenlenişi açısından Anadolu sahasında düzenlenen sözlükler gibi, Arap sözlükçülük geleneğinin etkisinde kalınmıştır (Yavuzarslan, 2009: 11).

Çağatay sahası sözlükçülüğünün bilinen ilk örneği, Çağatayca-Osmanlı Türkçesi biçiminde düzenlenen *Abuşka Lügati*'dir. *Abuşka Lügati*'nden sonra Çağatay Sahasında düzenlenen sözlükler, genellikle Çağatayca-Farsça ya da Farsça-Çağatayca Biçiminde iki dilli sözlüklerdir. Ali Şîr Nevâî, Muhâkemetü'l-lugateyn. Klasik Çağatay Türkçesi'nin kurucusu Ali Şîr Nevâî'nin Türkçenin Farsçadan üstün olduğunu kanıtlamak amacıyla yazdığı bir eserdir. Nevai'nin eserlerinde geçen kelimeleri açıklayan *Bedayi'u'l-lügat* bu tarzda yazılmıştır. Çağatayca-Farsça yazılan bir diğer sözlük ise Mirza Mehdi'nin *Senglah* adıyla bilinen sözlüğüdür. Feth Ali Kaçar tarafından düzenlenen *Behçetu'l-lügat* ile Osmanlıda, 19. yüzyılda Şeyh Süleyman Efendi'nin *Lügat-ı Çağatay ve Türki-i Osmani* adlı sözlükleri, bu sahanın en önde gelen eserleridir.

2.9.1.3 Anadolu Sahası

Anadolu sahasında, 13. yüzyılda Farsça - Türkçe, Arapça- Türkçe tarzında başlayan Türk sözlükçülük geleneği, 15-18. yüzyıllar arasında manzum ve mensur olmak üzere yüzlerce eser meydana getirmiş, 18. Yüzyılda matbaanın Türkler tarafından kullanılmaya başlanmasıyla, sözlükçülük alanında da birtakım yenilikler yaşanmıştır (Yavuzarslan, 2009: 14). Matbaa ile birlikte Arapçadan ve Farsçadan tercüme sözlükler girmiştir. Bunlardan biri, Vankulu'nun Cevheri'den yaptığı *Sihah* tercümesidir (Yavuzarslan, 2009: 12).

18. yüzyıla kadar yazılmış sözlükler, ya Arapça ve Farsça basta olmak üzere yabancı kelimelerin anlamlarını vermek ya da Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsça karşılıklarını göstermek amacıyla düzenlenmiş iki dilli sözlüklerdi ya da Arapçadan ve

Farsçadan Türkçeye tercüme sözlüklerdi (Parlatır 1995: 5). Türk sozlukculuğunun, her ne kadar Arap sözlükçülük geleneği doğrultusunda bir gelişim izlediği kabul edilse de Arap geleneğinin bütünüyle takip edildiği ve uygulandığı söylenemez. Gerek sözcüklerin secimi gerek düzeni ve yazımında bazı farklı yöntem ve teknikleri kullandıkları görülmektedir (Yavuzarslan, 2004: 193).

Türkler tarafından ise Türkçenin söz varlığı hiçbir dönemde ve eserde ciddiye alınmamış ve sözlüklere girmemiştir yani Türkçe kelimelere madde başında yer verilmemiştir (Parlatır, 1995: 5). Bunların içinde yalnızca Şeyhülislam Esat Efendi'nin *Lehçetu'l-Lügat* (1795) adlı sözlük çalışması, Kaşgarlı'nın *Divan*'ı ve Kıpçak sahasında yazılmış *Kitāb'l-İdrāk* ile Çağatay sahasında kaleme alınan Çağatayca-Farsça sözlükler hariç, uzun bir süre sonra Türk sözlükçülüğünde Türkçe kelimelerin madde başı olarak alındığı bir eserdir (Yavuzarslan, 2009: 15).

Bu dönemde hazırlanan ve Türkçe söz varlıklarına yer veren diğer çalışmalardan da söz etmek gerekir. Ahmet Vefik Paşa'nın unlu *Lehçe-i Osmanî* (1876) adlı denemesidir. Türkçeyi ilk kez "Osmanlıcanın dışında bağımsız bir dil olarak gören ve kabul eden Ahmet Vefik Paşa, daha da ileri giderek Osmanlı halkının konuştuğu dilin Türk dilinin bir lehçesi olduğunu belirtir. Uçuncu sözlük ise Şemsettin Sami'nin *Kamus-ı Türki* (1901) adlı, ilk kez adına Türk sözünü koyma inceliğini gösteren eserdir (Parlatır, 1995: 5-6). Kıpçak sahasında yazılan sözlük ve gramer kitaplarından sonra Osmanlı Devletinde Osmanlı coğrafyası dışında yazılan iki dilli yabancı sözlükler hariç, *Kamus-ı Türki*'ye kadar yazılan sözlüklerin adında Türkçe ibaresi yer almaz ve Osmanlı Devletinin dili de "İsan-ı Osmanî" diye adlandırılır (Yavuzarslan, 2004: 194).

Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türki* adlı sözlüğünü yeni bir tarzda Osmanlı Türkçesinin bütün söz varlığını içerecek şekilde hazırlamıştır. Şemsettin Sami *Kamus-ı Türki*'de modern sözlükçülükte olduğu üzere, madde başı olarak aldığı kelimelerin ses bilgisi, biçim bilgisi, anlam bilgisi ve söz dizimi kullanımları hakkında ayrıntılı bilgi vererek kullanıcıların kelimeler hakkında ihtiyaç duyacağı bütün bilgilere cevap verebilmiştir (Yavuzarslan, 2009:279).⁴⁸

Sonuç olarak, başlangıçtan Cumhuriyet'e kadar Türk dünyasında yalnızca iki dilli sözlükler hazırlama düşüncesi ağır bastığı için tek dilli sözlükler hazırlama

---

⁴⁸Bilge Gökter, *Sözlükbilim Temelinde Türkiye'de Ağız Sözlükçülüğü (İlke ve Yöntemler)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 27-33.

konusunda yöntem ve ilkeler geliştirilememiştir. Bu yüzden, Türk sözlükçülüğünün temel sorunlarından biri, 19. yüzyıla kadar iki dilli sözlüklerin ön planda olması, tek dilli genel bir sözlüğün ortaya konulamamasıdır.

2.10.2 Cumhuriyet Sonrası Sözlükçülük Tarihi

Tarihî sözlüklerimize ve Tanzimat sonrası yazılan sözlüklere baktığımızda iki dili sözlüklerin yaygın olduğu ve sözlük düzenleme yöntemlerinin bu çerçevede gerçekleştiği görülür. Cumhuriyet sonrasında Latin alfabesine geçişle birlikte madde başı şeklinde hazırlanan sözlüklerin daha nitelikli yazıldığı, Türkçe sözlük düzenleme yöntemlerine göre hazırlandığı fark edilir. Harf devrimi sebebiyle ilk etapta yazılan sözlüklerin Arap ve Latin harfleriyle olmak üzere iki ayrı şekli karşımıza çıkar. Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulmasından sonra (1932) tek dilli Türkçeden Türkçeye de sözlükler hazırlanmıştır.

Türk sözlükçülüğünde bu döneme gelinceye kadar yapılan sözlük çalışmaları, “iki dilli sözlükler olmaktan öteye geçememiş, Cumhuriyet dönemine kadar “açıklamalı, izahlı vb.” herhangi bir Türkçeden Türkçeye sözlük yazılamamıştır” biçiminde özetlenebilir (Usta, 2007: 225).

Harf devriminden sonra yayımlanan ilk sözlük, İbrahim Alaettin’in başkanlığında; Ali Sedat, S. Tevfik, Kerim Sadi tarafından 1930 yılında hazırlanan “Yeni Türk Lügati” adını taşımaktadır. Latin alfabesine göre hazırlanan bu sözlükte otuz bin sözcük tanımlarıyla birlikte yer almaktadır (Bingöl, 2006: 204).

Cumhuriyet sonrası için bahsedilmesi gereken bir başka önemli çalışma da Hüseyin Kazım Kadri tarafından hazırlanan ve dört büyük ciltten oluşan *Büyük TürkLügati*'dir. Bu sözlüğün özelliği Türk lehçelerine ait sözcükleri de içine almış olmasıdır. Sözlüğün önsözünde tarihi ve çağdaş Türk lehçelerinin kaynak eserlerinden, bu lehçelerin geçirdiği tarihi gelişmelerden, söz varlıklarından, imla ve ses özelliklerinden ayrıntılı biçimde bahsedilmiştir. Bu özelliğiyle Türk sözlükçülük tarihinde önemli bir yere sahiptir. Arap harfleriyle basılmış olan birinci ve ikinci ciltlerde (1927-1928) madde başı kelimededen sonra transkripsiyonu verilmiştir. Sözlüğün son iki cildi ise Latin harfleriyle (1943-1945) hazırlanmıştır (Bingöl, 2006: 204; Öbek, 2009: 849).

Türk dili ile ilgili araştırmalar yapmak ve Türk dilinin güncel sorunlarına çözüm yolları bulmak amacıyla 1932'de Türk Dil Kurumunun o zamanki adıyla -Türk Dili

Tetkik Cemiyeti- kurulması Türk dili çalışmaları için büyük bir öneme sahiptir. Bu Tarihten itibaren Kurum önce Lügat-Istılah, daha sonra Sözlükbilim ve Uygulama Kolu adı altında sözlükçülük faaliyetlerini yürütmüştür. Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kuruluşundan hemen sonra yayımlanan sözlük niteliğindeki ilk eser *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*'dir. (1934) Türk dili malzemesini ortaya koymak amacıyla halk dilinde ve yazma eserlerde bulunan sözlerin tespit edilmesiyle ortaya konmuştur. Bu eserin devamı niteliğindeki *Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* (1939-1957) de yalnızca halk ağzından derlenmiş sözleri içine almaktadır (Korkmaz, 2000: 9).

Türk Dil Kurumu tarafından yapılan asıl sözlük çalışması ise ilk baskısı 1945, Son baskısı (11.baskı) 2011 yılında yapılan, Türkçenin söz varlığını bütünüyle ortaya koymayı amaçlayan Türkçe Sözlüktür. Cumhuriyet ve sonrasında TDK dışında standart Türkçenin sözcüklerini içine almayı amaçlayan, şahıslara ait pek çok Türkçe sözlük yayımlanmıştır. Ayrıca çoğunluğu Kurumca yürütülen, farklı sözlük türlerinde yapılan çalışmaların da sayısı artmıştır.⁴⁹

1928 yılındaki harf devriminden sonra ilk Türkçe Sözlük basımı 1945 yılında gerçekleşmiştir. Harf devriminin ardından Dil Encümeni adı verilen bir kurul oluşturularak Türkçe sözlük hazırlamakla görevlendirilmiş ve 1939 yılına kadar yapılan araştırmalarla söz varlığı taranmıştır. Süreç sonunda Türk Dil Kurumunun 1945 yılında resmi olarak yani devlet eliyle Türkçe Sözlük ortaya çıkmıştır. 1945 yılında ilk baskısı yapılan Türkçe Sözlüğün kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Örneğin “önerilen sözcükler sözlüğü” olarak hazırlanmasının yanı sıra birçok kavrama karşılık gelecek şekilde türetilen yeni terim ve sözcükleri de barındırmaktadır.

Türk Dil Kurumunun ilk baskısını 1945 yılında yaptığı *Türkçe Sözlük*, 1988 yılına kadar farklı tarihlerde sekiz baskı (I. baskı: 1945, II. baskı: 1955, III. baskı: 1959, IV. baskı: 1966, V. baskı: 1969, VI. baskı: 1974, VII. baskı: 1983, VIII. baskı 1988)yapmıştır. Bütün baskılar aynı kurum tarafından yapılmış olmakla birlikte

---

⁴⁹Demiray, Kemal (1982). *Temel Türkçe Sözlük*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
Tuğlacı, Pars (1971), *Okyanus 20. Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük*. İstanbul: Pars Yay.
Püsküllüoğlu, Ali (2000) *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
Ayverdi, İlhan (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
Cağbayır, Yasar (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
Doğan, Mehmet (2008). *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Pınar Yay. (ilk baskı 1981)

sekizinci baskıya ‘*Yeni Baskı*’ ismi verilmiştir. Bu sekiz baskıyı inceleyen Uzun, her baskının bir önceki baskıdan daha kapsamlı olmakla beraber Türkçedeki yabancı sözcük sayısının da arttığını, Türkçe sözcüklerde yabancılaşma oranının Türkçeleşme oranından fazla olduğunu, genel itibariyle Arapça, Farsça ve Fransızcadan Türkçeye sözcükler girdiğini, ama en çok Fransızca sözcük sayısının artarak devam ettiğini, bunun yanı sıra beşinci baskıdan çıkarılan Arapça sözcüklerin sekizinci baskıda çoğalarak sözlüğe dâhil edildiğini belirtmiştir. (Uzun, 1999: 56)

2.10.2.1 Türkçe Sözlüğün Tarihçesi

1932 yılındaki Birinci Türk Dili Kurultayında, Türk Dili Tetkik Cemiyetinin bir sözlük hazırlaması gündeme gelmiştir ancak o günlerde böyle bir sözlüğü hazırlamak için temel alınacak başka sözlük bulunmamaktaydı. 1939 yılına gelindiğinde ise Tarama Dergisi ve Cep Kılavuzu yayınlanmış ve diğer çalışmalar da hız kazanmıştır. 1942 yılına gelindiğinde Türkçe sözlük için çalışmalar başlayabilmiştir. Türkçe Sözlüğü Örnek Basımı adı altında bir deneme basımı yapılmış ve bu basım olduğu gibi kabul edilmiştir. İlk sözlük ise 1945 yılında basılabilmıştır. Bu ilk baskıda 25.572 maddebaşı, 6530 madde içi bulunmaktadır. Bu ilk baskının önemi kurumun yabancı kökenli sözcükleri sözlüğe katmayarak bu sözcükleri dilden çıkarma girişiminde bulunmasıdır. Yabancı kökenli sözcükler yerine birçok yeni sözcük türetilmiştir. Sözlüğe alınacak sözcükler; dilde kullanılmakta olan ya da kullanılacağı düşünülen Türkçe sözcükler, hangi dilden olursa olsun terim olarak alınmış ve kullanılmakta olan sözcükler ve dönemin günlük konuşma veya yazı dilinde kullanılan yabancı kaynaktan dile geçen sözcükler olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır. Buna ek olarak, yabancı sözcüklerin karşılıklarına öz Türkçe karşılıkları da yazılmıştır. Sözlüğün ilk baskısında yabancı sözcüklere karşı kesin bir tavır takınılmıştır.

İkinci baskı, 1955 yılında yapılır. Bu baskıda, 25.516 maddebaşı ve 10.222 madde içi bulunmaktadır. İlk baskıda yabancı sözcüklere karşı takınılan kesin tavır, bu baskıda yerini daha ılımlı bir yaklaşıma bırakır. 1959 yılında sözlüğün üçüncü baskısı yapılır ve bu baskı bir önceki baskının gözden geçirilmiş biçimidir. Daha sonra 1966’da bir baskı, ardından da 1969’da bir baskı daha yapılır. 1969’da yapılan baskıda daha önce önerilen ancak dilde tutunamayan sözcüklerin çıkarılmış olmasıdır. Yaygın olarak kullanılan yabancı sözcükler ise sözlüğe dâhil edilmiştir. Altıncı baskı olan 1974

baskısında, eski baskılarda yer almayan sözcüklerin sözlüğe eklendiği görülmektedir. Bu eklemenin eski ve Batı kökenli sözcüklerin o döneme dek yazılan eserlerde geçebileceği ve bu eserleri okuyan kullanıcılara o sözcükler hakkında bilgi verme amacıyla eklendiği sözlüğün önsözünde yer almaktadır. 1983 yılında hazırlanan yedinci baskı ise ilk defa iki cilt olarak basılmıştır. Bu baskıda sözlüğün içeriğinin metin taraması yoluyla geliştirildiği ve bölge ağızlarından kimi verilerin de sözlüğe eklendiği bilgisi verilmektedir. Sekizinci baskı da iki cilt olarak 1988 yılında yayınlanmıştır. Bu baskıya aynı zamanda “Yeni baskı” adı da verilmektedir. Bu baskıda yazar ve şairlerin eserleri ile bilimsel metinler taranmış, halk ağzında kullanılan sözcükler sözlüğe dâhil edilmiştir. Sözlüğün önsözünde, bilimsel metinlerde geçip de tartışma konusu olan sözcüklerin sözlükte yer almasının nedeni, bu sözcüklerin yayınlarda geçmesi olarak belirtilmiştir.

Dokuzuncu baskıya gelindiğinde, sözlük yine iki cilt olarak basılmış ve edebi eserler, ortaöğretim kitapları, gazete ve dergiler taranmış, bilim terimlerinden günlük dile geçen sözcükler sözlüğe dâhil edilmiştir. Bu baskıda toplamda 60.152 maddebaşı yer almıştır. Onuncu baskıya geçilmeden önce 2002 yılında sözlük internete aktarılmış ve kurumun web sitesi üzerinde kullanıcılara açılmıştır. 2005 yılında ise sözlük onuncu baskısını yapmıştır. Bu baskıda, 63.818 maddebaşı bulunmaktadır. Bu baskının önemi, baskıda maddenin birleşik sözcük içerisindeki sırasına bakılmadan maddenin altında à imiyle kullanıcıya gösterilmesidir. Önceki baskılarda ise, maddenin ikinci ya da daha sonraki bir sırada yer alan sözcük olması durumunda, birleşik sözcükler sadece birleşimin ilk sözcüğüne göre alfabetik olarak sıralandığından, o birleşik sözcüğü sözlük içerisinde bulmak güçleşmekteydi.

2011 yılında on birinci baskısını yapan sözlükte 77.005 maddebaşı bulunmaktadır. Türk edebiyatından seçilmiş 34.664 örnek tümce maddeleri tanıtlamak için kullanılmıştır. Bu baskının önsözünde sözlüğün veritabanına anlam ve örnek eklemek için yazar ve şairlerin eserlerinden oluşturulan bir derlem kullanıldığından bahsedilmektedir (Türkçe Sözlük, 2011).⁵⁰

Cumhuriyet’ten sonra yayımlanan geniş hacimli sözlüklerden biri de Hüseyin Kâzım Kadri’nin hazırladığı, içinde çeşitli Türk lehçelerinden sözcükleri de içeren

---

⁵⁰Gülcan Çolak-Bostancı, “Türkçe Sözlük Birimlerinin Kazandığı Yeni Anlamlar”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, S.16, 2014, s. 133-161.

Büyük Türk Lügati'dir. Bu sözlüğün 1.cildi 1927'de, 2. cildi 1928'de Arap harfleriyle; 3 ve 4. ciltleri ise yazarın vefatından sonra 1943 ve 1945'te yayımlanmıştır (Aksan, 1998: 116). Harf Devrimi'nden sonra yayımlanan ilk sözlük de İbrahim Alaettin başkanlığında ve Ali Sedat, S. Tefvik, Kerim Sadi tarafından 1930'da hazırlanan ve 30.000 sözcükten oluşan Yeni Türk Lügati'dir (Bingöl, 2006: 204). Cumhuriyet Dönemi'nde sözlükçülük alanında önemli gelişmeler yaşanmış, Türkçenin tarihî kaynaklarının taranması, Anadolu ağızlarının sözvarlığının belirlenmesi amacıyla Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu) tarafından önemli çalışmalar kaydedilmiştir (Aksan, 1998: 116). Türk Dil Kurumu tarafından ilk baskısı 1945'te yayımlanan Türkçe Sözlük, günümüz Türk Sözlükçülüğünün temel eserlerinin başında gelmektedir. Kemal Demiray ve Ruşen Alaylıoğlu'nun 1952'de hazırladığı Ansiklopedik Türkçe Sözlük, Ali Püsküllüoğlu'nun 1966'da yayımladığı Öz Türkçe Sözlük, 1967'de Mustafa Nihat Özön tarafından yayımlanan Resimli Türk Dili Sözlüğü, Meydan-Larousse'un Sözlük Bölümü, Pars Tuğlacı'nın 6 ciltlik Okyanus 20. yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlüğü (1971-1972), Mehmet Doğan'ın 1981'de hazırladığı Büyük Türkçe Sözlük, Dil Derneği'nin 1991'de yayımladığı öğrenciler İçin Türkçe Sözlük, Milli Eğitim Bakanlığının 1995'te yayımladığı örnekleriyle Türkçe Sözlük ve İlhan Ayverdi'nin hazırladığı Misalli Büyük Türkçe Sözlük (2005) ile sözlük çalışmaları gelişmiştir (Eminoğlu, 2010).⁵¹

2.10.2.2 Derleme Sözlükleri

Derleme sözlüklerinin ilk örneği olan F. W. Radloff'un Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte adlı hacimli eseri (Petersburg 1893-1911) aynı zamanda Türk lehçeleri alanında yapılan ilk kapsamlı sözlük çalışmasıdır. Hamit Zübeyr'in I. cildini İshak Refet, II. cildini Orhan Aydın ile birlikte hazırladığı Anadilden Derlemelerden sonra derleme faaliyetleri Türk Dil Kurumu tarafından sürdürülmüştür. Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi, Ahmet Caferoğlu'nun Anadolu Ağızlarından Derlemeler genel başlığı altında yayımladığı çeşitli eserler, Kemal Edip Ünsel'in Urfa Ağzı, Ömer Asım Aksoy'un Gaziantep Ağzı, Turgut Günay'ın Rize İli Ağızları ve Efrasiyap Gemalmaz'ın Erzurum İli Ağızları bu alandaki diğer çalışmalardır. Derleme konusunda en önemli çalışma Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı Derleme Sözlüğü'dür. Eser yayımından itibaren dilcilerin başvuru

---

⁵¹ Gülcan Çolak-Bostancı, "Türkçe Sözlük Birimlerinin Kazandığı Yeni Anlamlar", *Dil Araştırmaları Dergisi*, S.16, 2014, s. 133-161.

kaynaklarından biri olmuştur. Ancak sözlüğün tertibi çok karmaşık olup eserden yararlanmayı güçleştirmektedir. Tarama Sözlüğü gibi Derleme Sözlüğü de eskimiştir ve yapılan birçok derleme çalışmasından faydalanılarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Türkiye Türkçesi ağızlarından derlenmiş kelimeleri içeren Derleme Sözlüğü daha önce 12 cilt hâlinde, 2009 yılında ise 6 cilt hâlinde birleştirilmiş ve tıpkıbasımı yapılmıştır. Türkçenin söz varlığını veri tabanına aktarma çalışmasının bir parçası olarak Derleme Sözlüğü de Genel Ağ ortamına aktarılmıştır.

2.10.2.3 Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü

Türk Dil Kurumunun yayımlamış olduğu Derleme Sözlüğü'nün katkılarıyla geliştirilerek yaklaşık 232.000 söz varlığından oluşan biçimi Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü, 25 Mart 2008 tarihinden itibaren Genel Ağ ortamında kullanıma sunulmuştur. Bunun yanı sıra “Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü”, “Türkçede Eş ve Yakın Anlamalı Kelimeler Sözlüğü”, “Resimli Okul Sözlüğü”, “İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük” ve “Osmanlı Türkçesi Sözlüğü” gibi sözlük çalışmaları, “Türkiye Türkçesinin Tarihî Sözlükleri” gibi projeler de Türk Dil Kurumunun devam eden çalışmaları arasındadır. Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne birçok kurum, kuruluş ve şahıs çeşitli sözlükler yayımlamışlardır. Bu çalışmaların hepsini Türkçeye yapılan çok büyük hizmetler olarak değerlendirmek gerekir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Cumhuriyet döneminde yapılan ilk sözlük çalışması 1945 yılında yapılmıştır.⁵²

---

⁵²Halit Dursunoğlu, “Cumhuriyet Döneminde Yapılan Sözlük Çalışmaları Ve Türkçe Sözlükler Üzerine Bir Kaynakça Denemesi”, *Dergi Park Akademik*, Sayı 31 Aralık 2011, s. 255-271

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İNCELEME

3.1 DERLEME SÖZLÜĞÜNDE OLAN KELİMELER

ABA

Türkçe Sözlük

aba (I)

1. isim, halk ağzında Abla. 2. isim, halk ağzında Anne.

Derleme Sözlüğü

aba(I) *hlk.* 1. Abla. DS(I/I)59/101 2. Anne. DS(I/II)25/35

Elazığ Ağzı, Bilecik Ağzı, Çankırı Ağzı, Diyarbakır Ağzı, Balıkesir Ağzı: Abla

Yozgat Ağzı, Balıkesir Ağzı: Yünün dövülmesiyle yapılan kalın ve kaba kumaş.

Yozgat Ağzı, Balıkesir Ağzı: Bu kumaştan yapılmış yakasız ve uzun üstlük.

Nişanyan Sözlük: Arapça *abā*² veya *ḵabā*² باء/أبءء "keçe cübbe" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Aramice/Süryanice aynı anlama gelen *ḵabāyā* קבאייא sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

aba' 'Abla' (An. ağıl.)
= ET. * *aba* (*Alt.Gr.*, 294 b)
OT. *aba 'ana' ~ *apa* ~ *ana* (DLT)
TT.: ABLA+ (LIK)
An. ağıl.: *aba*, *abaka*, *abalık*,
abba, *abca*, *abeş*, *abi*, *abıca*,
abila, *able*, *abo*, *abu*, *abuca*,
abuş, *apa*, *apbı*, *apla*, *apo*
(*DS.I*, 1-5; *aba*, *abula* *TMES*,
27)

Tü.> **Kürt.** *aba* 'abla'; **Zaza.** *aba*
'1.abla; anne' (*ZTS*, 17)

epe (Kırg., Kar.)
ebe 'annenin en büyük kız kar-
deşi' (Tar.)
appa 'abla' (Çuv.) (*Çuv.Söz.*, 5)

Tü. > **Zaza.** *aba* 'abla' (hitap
ederken kullanılır) (*ZTS*, 17)

Yazı dilinde kullanımı:

Dursunların Ömer'i bu yaz abası everiverse Ayşe ölünceye kadar ne küpe ne bilezik , ne e basma entari isteyecekti. (Kenan Hulusi Koray'dan hikâyeler - Sayfa 232)

Halloğlu abası ile övünür , Abikanın Oğlu da babası ile övünürmüş . Birinin abası , diğerrinin babası ünlüymüş. (Dadaloğlu, İsmail Görkem- Yeni bilgiler ışığında Dadaloğlu: bütün şiirleri - Sayfa 404)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ABACI

Türkçe Sözlük

4. isim, *halk ağzında* Bedavacı.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Bedavacı. 1/1

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“...derziler misillidükkânlarınadest gâh vaz" abacı esnafı olup bezzaz tabir olman esnafa dahi mahsus derzi taifesi müdahale ve mümanaat itmeyüp ve sehrliesvabıtabirolunur.” (İstanbul Ahkâm Defterleri: 1764- 1793 – Sayfa 339)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ABACI KEBECİ (ARA YERDE) SEN NECİ ?

Türkçe Sözlük:

halk ağzında"seni ilgilendirmeyen işe niçin karışyorsun?" anlamında kullanılan bir söz.

Derleme Sözlüğü

hlk. "seni ilgilendirmeyen işe niçin karışyorsun?" anlamında kullanılan bir söz. 1/-

Yazı Dilindeki Kullanımı:

Abacı, kebeci, ara yerde sen neci? “Tamam, ilgililer bu işe karışabilirler, ama sen neci oluyorsun?” anlamında kullanılır. (Öğrenciler İçin Deyimler ve Öyküler- Sayfa 2)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ABE

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Seslenmek ve dikkati çekmek için özellikle Rumeli'de kullanılan bir söz.

Derleme Sözlüğü

hlk. Seslenmek ve dikkati çekmek için özellikle Rumeli'de kullanılan bir söz.

DS(I)12/22

Trakya Ağzı: Seslenmek ve dikkati çekmek için özellikle Rumeli'de kullanılan bir söz.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“...dalgınlıkla başını kaşdıktan sonra düğmeye basıp, “Abe, içeri gel” diye seslendi.(Rashelle Workman- Sürgün – Sayfa 265)

“Abe keşkem hiç uğraşmasaydın, mahkeme kapılarında rezillik çektin. : - Zati ben o zaman söyledim, abe dedim, boşuna dedim.”(Emine Işınsu- Azap Toprakları – Sayfa 108)

“...Osman usta Osman mı adı belki al yavrum ölüye bağlarsın bıçakları ölüye bağlamak gerek kani akmaz bıçaklı ölünün orada çınarın altında suyun başında kalabalık kalabalık kıvıl kıvıl abe kim vurmuş.” (Yaşar Kemal –Yusufçuk Yusuf –Sayfa 410)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

ABİDİK GUBİDİK

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Abuk sabuk.

Derleme Sözlüğü

hfk. Abuk sabuk.1/1

Yozgat Ağzı: Abuk sabuk.

Nişanyan Sözlük: Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Yusuf’un eski çekingenlikleri, sulusepken günlerde sokağa salmayan annesine bağlılığı; “Oliver Twist tüvist”, “Abidik gubidik Moby Dick!” diyerek koşturmacaları...” (Murat Yalçın- Karga Zarif)

“Her sayıda bir çıplak kadın ve onun sağına soluna, üstüne altına, yanına, neresi müsaitse oraya yerleştirilmiş ve o kadın hakkında yorum yapan abidik gubidik tipleriyle dikkat çekiciydi.” (Oğuz Tektaş – Seksenler)

“Dikkat buyurun, bu kazmaların çoğu kâfiristanda okumuşlar, Türkiye’de tahsil görenler ise kafa isteyen tıp ve mühendislik bölümlerinden değil, gönül eğlemek için girdikleri abidik gubidik fakültelerden mezun olmuşlar.” (Şenol Onay- Rezili azam- Sayfa 98)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

ABRA

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Dara.

2. isim, halk ağzında Denge.
3. isim, halk ağzında Bir değiş tokuşta üste verilen şey.
4. isim, halk ağzında, mecaz Angarya, yük.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Dara. **DS(I/II)5/6** 2. Denge. **DS(I/III)1/1** 3. Bir değiş tokuşta üste verilen şey. **DS(II)1/-** 4. *mec.* Angarya, yük. **DS(III/T)1/-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde özel isim olarak geçmektedir.

ABRAMAK

Türkçe Sözlük

1. *-i, halk ağzında* Fırtınalı havalarda gemiyi ustalıkla yönetmek.
2. *-i, halk ağzında, mecaz* Başarmak, bir işi becermek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Fırtınalı havalarda gemiyi ustalıkla yönetmek. **DS(IV)2/-** 2. Başarmak, bir işi becermek. **DS(I/I)7/4**

Nişanyan Sözlük:

Moğolca *abura-* "korumak, kurtarmak, yardım etmek" fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

abra-['Becermek, üstesinden gelmek, yetişmek, büyüme']
< ET., OT. **awla-* 'toplanmak, üşüşmek' (DLT) [> *avla-* > **ab-la-* > *abra-*]

G. Clauson (ED, 17): < ET. *opra-* 'to grow old, decay'

NOT: DLT'te *obra-* ~ *opra-* 'yıpramak' anlamındadır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ABRAŞ

Türkçe Sözlük

5. *sıfat, halk ağzında* Çilli, çopur yüzlü, gözleri açık renk olan (kimse).

6. isim, halk ağzında Atın tüysüz yerlerinde görülen uyuza benzer bir hastalık.

Derleme Sözlüğü

5. hlk. Çilli, çopur yüzlü, gözleri açık renk olan (kimse). **DS(I/I)13/9** 6. hlk. Atın tüysüz yerlerinde görülen uyuza benzer bir hastalık. **DS(yok)**

Çankırı Ağzı:Çilli, çopur yüzlü, gözleri açık renk olan (kimse).

Nişanyan Sözlük:

Arapça *brş* kökünden gelen *abraş* أَبْرَش "çilli, alaca benekli (at)" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *baraş* بَرَش "çil, benek (özellikle atta)"sözcüğünün afal vezninde sıfatıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Melek gönderir, melek ilkin abraş olana geldi: “Senin çok sevdiğin şey nedir?” dedi.” (Muhammed Gazali-Müslüman’ın Ahlakı)

“...Bu yazımızda da derin şekilde okuyup düşündüğümüzde bizleri hizaya getirecek olan kel, kör ve abraş kıssasını ele alıp ...” (Siyer İlim Tarih ve Kültür Dergisi; Sayı: 5 – Sayfa 74)

“Sonra, abraş ile kele verilen hayvanlar üredi, körün de koyunları çoğaldı. Onun bir vadiyi dolduran develeri, bunun bir vadi ...” (Tac Tercümesi – Sayfa 409)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

ABU

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Şaşma ve korku bildiren bir söz.

Derleme Sözlüğü

hlk. Şaşma ve korku bildiren bir söz. **DS(I/I)31/54: Abu, neler oluyormuş!**

Güney-Batı Anadolu Ağzı: Şaşma ve korku bildiren bir söz.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

abo 'Şaşma ve korku ünlemi'
< * **a! bov!** 'yansıma'
An. ağıl.: *obov* (YKS, 13);
abo, abō, aba, abah, abale,
abar, abaré, abarı, abarık,
abari:, abarığ, abaro, abarū,
abaruk, abaruk, abarūv, abav,
abay, abbo, abé, abey, abi, abıg,
abişş, abıy, abıyoh, abih, abiy,
abof, aboğ, aboh, abov, above,
abu, abū, abuabo, abuf, abuğ,
abuh, aburū, abuv, abuy, abuyh,
apari: (DS.I, 24)

Tietze (TTEL): 'Kelimenin menşei için henüz bir nazariye ileri sürülmediği'ni yazar.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ABULLABUT

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Kaba saba ve anlayışsız (kimse).
2. sıfat, halk ağzında Biçimsiz ve kötü giyinen, giyimine özen göstermeyen (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Kaba saba ve anlayışsız (kimse). **DS(var)** **2.** Biçimsiz ve kötü giyinen, giyimine özen göstermeyen (kimse).

abulabut DS(III)2/- , abılobut DS(II/I)3/2

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *ebū-lobūt* أبو الوال بوط "«kalın sopalı», ahmak ve yabani kişi anlamında bir lakap" sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"İsmet İnönü asla abullabut değildir; o, abullabutları kullanan, 80 yaşında bir cin!" (Necip Fazıl Kısakürek - Başmakalelerim 3)

"Mizah mecmualarından birinin " Maganda " adını verdiği aşırı hödük, terbiyesiz " abullabut " tipler ortalıkta kol geziyor. Erkeklerle şunu sormak gerekiyor." (Türk Edebiyatı – 171-176. Sayılar – Sayfa 11)

"Öte yandan o abullabut adamın yaşamı kimbilir ne büyük sıkıntılar içindedir . Abullabut görünüşlüdür ama ince hassas bir ruhu olamaz mı o adamın ?" (Cahit Kayra – Romantik Bir Karga – Sayfa 190)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ABUZAMBAK

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Garip sözler söyleyen, tuhaf hareketlerde bulunan (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. Garip sözler söyleyen, tuhaf hareketlerde bulunan (kimse). **DS(I/II)1/1**
abızambak DS(I/II)1/1, DS(I/III)2/1

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Abuzambak, ayarsız, abidik gubidik bir ilişkiydi bizimki. Hatırlıyorum da, o günlerde her yerde bir dengesizlik gözlemleniyordu.” (Murat Mentş – Dublörün dilenmesi – Sayfa 225)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ACAR

Türkçe Sözlük

3. *sıfat, halk ağzında* Yeni.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Yeni. **DS(I/I)42/51**

Çankırı Ağzı, Bilecik Ağzı, Yozgat Ağzı: Yeni.

Nişanyan Sözlük:

Arapça ‘*cr* kökünden gelen *a‘car* أعجر "kaba, şişman, iri, güçlü" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça ‘*acara* عَجَرَ "kabardı, şişti" fiilinin af‘al vezninde sıfatıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde özel isim olarak geçmektedir.

ACIRGA

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Yaban turpu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yaban turpu.2/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

---

acırga ‘Yaban turbu’

An. ağl.: *acırga* (DS.I, 53)

< Moğ. *ajirğa* (> Çağ. *acırga*)

Clauson (ED, 47b): *adđır, acırğa* <Moğ.
H. Eren (TDES, 2-3): < Moğ.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Lahana, bol miktarda patates, gün çiçeği (sınışka) ” , soğan, tere otu, giran (acırğa) az miktarda domates salatalık yetiştiriyorlar .” (Kars’ta Bir Etnik Grup: Malakanlar’ın Toplumsal Yapısı – Sayfa 68)

“Moğolca ' da Türkçe terimler var, mesela, aygır anlamında acırğa. Aynı zamanda Türk dillerinde Moğolca terimler mesela iğdiş at anlamında akta kelimesi veya at sürüsü manasıyla adun ya da tabun kelimeleri gibi.” (Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ACI SAKIZ

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Çam sakızı.

Derleme Sözlüğü

hık. Çam sakızı. 2/3

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ACI SU,-YU

Türkçe Sözlük:

halk ağzında İçindeki minerallerin etkisiyle tadı sert olan kuyu veya pınar suyu.

Derleme Sözlüğü

hık. İçindeki minerallerin etkisiyle tadı sert olan kuyu veya pınar suyu: Acı su sabunu köpürtmez. **Acısu DS(I)26/23**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

acısu ‘Maden suyu’

< *acı+su*

An.ağl.: *acısu* (TMES, 29)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Al karısını yakalamak için atın üstüne acı sakız koyar, yakasına iğne batırır, her işte çalıştırırlarmış.” (Eren Sarı - Efsane Yaratıklar: Nefes Kesen Efsaneler - Sayfa 39)

“...Meskeni acı su civarında olan kuş, saf ve berrak suyu ne bilsin. 2830.Acı suyla yetişen Ceyhun'u, Fırat'ı nasıl tahayyül edebilir ...” (Mevlana- Mesnevi-i Şerif –Sayfa 120)

“...Küçük ev, bakımlı bahçe ve arı sevgisi o günlerden kalmadır.Birde badem ağaçlarını sevdim hep. Bademler çağlayken. Asmada üzümlerive çardağı vebize acı su verenkuyuyu veonadair öyküyü ve nergisve sümbül veaşılı gülleri...” (Asım Bezirci-Güle Dil Verenler)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

ACI YAVŞAN

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Tüylü dalak otu.

Derleme Sözlüğü

hfk. Tüylü dalakotu. **9/13**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ayrıca dağlardan beyaz kekik, siyah kekik, acı yavşan, adaçayı da toplanarak satılır. Seferberlik sırasında Uşakokutu Beleni'ndeki medreseye Korucuk, Delikkaya, Tepe, Kavakoloğu Köyleri'nden çocuklar öğrenim yapmaya giderlermiş.” (Saadet Bilir – Merv'den anaypazarına Gülнар- Sayfa 344)

“Bir acı yavşan ne desin davara? Onlara gerek şöyle çiçekli tohumlu otlar. Çayırlar ki içinde oğlak kaybola. Bizim yaylalar. . . Hey Allahım, her dere den gümbür gümbür sular akar. Keçilerin koyunların boyunlarında hep birer çan.” (Talip Apaydın – Yoz Davar –Sayfa 11)

“Rüyasında, böğürtlenli, acı yavşan otlarının kopuşup yuvarlandığı tarlalardan geçti. Dikenler, çıplak ayaklarına, ellerine batıyor, kanatıyor, boynuna, omuzlarına dolanıyordu.” (Şahap Sıtkı - Gülen Ayva, Ağlayan Nar – Sayfa 46)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

AÇACAK,-ĞI

Türkçe Sözlük

3. *isim*, *halk ağzında* Anahtar.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Anahtar. DS(I/I)37/41

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe aynı anlama gelen *aç-* fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

aç-['Açmak'
= ET. **aç-** (*Tuny.*, 28)
(< ***haç-**)

An. ağıl.: **aşcak** 'anahtar' (*DS.I*, 351) (< **aç-acak**)
~ as- (Kzk.,KKlp.,Nog., Bşk., Yak.)
aç- (Trkm.)
uş- (Çuv.)
= Moğ. **aça(n)**, Halh. **ats(an)**

açacak 'Anahtar'

< **aç-acak**

An.ağıl.: **açacak, accak, açacah, açcah, açcak, aççak, açecek, açtcah, açacak, açecek** (*DS.I*, 55)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bir kapı bend ederse bin kapı eyler küşad Hazret-i Allah'dır malik-i Fatihu'l-ebvab Şemsî Hazreti Allah, bir kapıyı kapatırsa bin kapıyı açar, Kapalı kapıları açacak (anahtarlar) sahibi O'dur. Halk hep bigâne erbâb-ı dile yok âşinâ Bulmadum ...”(Yavuz Çınar-Beyitlerden Seçmeler: En güzel beyitler - Sayfa 66)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ADAKLAMAK

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Küçük çocuk yürümeye başlamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Küçük çocuk yürümeye başlamak.6/6

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

adakla-[(*hlk.*) 'Küçük çocuk yeni yürümeye başlamak'
< ***ayak** [< ET, OT. *adağ*, *ayak, azak* (DLT)] +**la-**
An.ağıl.: **adahla-, adakla-** (*DS.I*, 62)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ADAKLI

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Nişanlı.

Derleme Sözlüğü

1. Adağı olan, adak adanmış olan.(bu anlam da var) 2. *hlk.* Nişanlı. **DS(II)5/1**

Çankırı Ağzı: Adağı olan, adak adanmış olan.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *ada-* "söz vermek, söz kesmek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

adaklı (hlk.) 'Adanmış'

< **ada-k+lı**

An.ağl.: adaklı, adağlı, adahlı,
aday (DS.I, 62)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Öteki karşılayıcılar da onun gibidir, oğul, ya da adaklı, koca ayırt eden yoktur. Sadece, karşı çıktığını bulamayan boyun büküyor ve Osman Beğ'e yaklaşarak: "Kayı sağ ola." diyor. Orhan, Osman Beğ'in kucağındadır; onu, yaklaşır yaklaşmaz ..." (Tarık Buğra-Osmancık)

"Bu nağmeler, Azeri Türklerinin sözlü şiirinde "adaklı nağmeleri" (nişan nağmeleri) ile başlar. Gençliğin en yüce, en tatlı duygusu "adaklı" (nişanlı)ya duyulan saygı, ona verilen yüksek değer ve doğrudan onun adından kaynaklanır." (Nevzat Kösoğlu-Başlangıcından günümüze kadar Türkiye dışındaki Türk... - Sayfa 184)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

AĞA

Türkçe Sözlük

6. *isim, halk ağzında* Koca.

Derleme Sözlüğü

6. *hlk.* Koca. 1/-

Diyarbakır Ağzı: Geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse.

Bilecik Ağzı: Ağabey.

Nişanyan Sözlük:

Moğolca *aqa* "ağabey, saygı unvanı" sözcüğü ile eş kökenlidir. Moğolca sözcük Arapça *aḫ, aḫī* خ "erkek kardeş, saygı hitabı" sözcüğünden alıntıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ağa ‘Ağa, ağabey’

< Moğ. *āqā

TT.: AĞA+ (BABA/BEY/BEY-LİK/LAN-/LIK)

An.ağl.: *aga, agabek, age, ago, āgu, ağa, ağacı, ağacık, ağadadaş, ağe, ağey, aĝo* (DS.I,74); *agadaş* (s.75); *aga* (TMES, 31)

bk. H. Eren, “Ağabey ve abla”, *TD* 1993/I, s.405-410

S. Nişanyan (SS, 28): **ağa** ~Moğ. *ağa/aqa* 1.büyük erkek kardeş, 2. bir saygı unvanı.

Moğ. ağa: ABİ, ABLA, AĞA

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Nazlı cici anne hastaymış, Ağa deden eskiden olduğu gibi bir yere yalnız salmıyormuş. Kızım senin de maşallahın var, cicianneni hiç sormuyorsun. Dr. Uzman’ı daha çok arıyorsun.” (Halit Küçükütülü – Dr. Çavuş ve Cemal Ağa – Sayfa 115)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

AĞARTI

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Süt, yoğurt, peynir, ayran vb. yiyecek ve içecekler.

Derleme Sözlüğü

2. hlk. Süt, yoğurt, peynir, ayran vb. yiyecek ve içecekler. **DS(I)47/66**

Elazığ Ağzı, Erzincan Ağzı, Tavşanlı ve Yöresi, Balıkesir Ağzı: Süt, yoğurt, peynir, ayran vb. yiyecek ve içecekler.

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *ağar-* "beyazlaşmak, (mec.) ihtiyarlamak" fiilinden evirilmiştir. Türkçe fiil Eski Türkçe *ak* "beyaz" sözcüğünden Eski Türkçe *+Ar-* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ağar-[‘Beyazlamak’

= *ağar-* ~ *akar-*

< **āk+ar-*

TT.: AĞAR- (İK/MA/TI/TMA)

An.ağl.: *ağartı*, *ağaltı*, *ağaran*, *ağarantı*, *ağarı*, *ağarıntı*, *ağartu*, *ağaru*, *ağdaam*, *ağıltı*, *ağırtı*, *ağran*, *ağrantı*, *ağrıntı*, *ārtı* ‘süt, yoğurt, ayran vb. ürünler’ (DS.I, 82)

ağartı (hlk.) ‘Süt ve süttten elde edilen ürünler’

< **āk+ar-tı*

An.ağl. için bk. **ağar-**[

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AĞIRCANLI

Türkçe Sözlük

4. *sıfat, mecaz, halk ağzında* Gebe (kadın).

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Gebe (kadın).

ağır canlı 3/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ağır¹ ‘Ağır’

= *āğır* (DLT) ~ *āğır* (Uyg. Br.)

(~ *āğār*)

< **āğ-(i)r*

Uyg. (İKPO,132): *ağruğ*

An.ağl.: *aurrak* ‘ağırca, oldukça

ağır’, *aurkundurtmak* ‘ağır gös-

termek’, *aursunmak* ‘ağır gör-

mek’ (DS.I, 373-374)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AĞIRLIK,-ĞI

Türkçe Sözlük

11. *isim, halk ağzında* Çeyizini düzmek için damadın geline verdiği para, kalın (II).

Derleme Sözlüğü

11. *hlk.* Çeyizini düzmek için damadın geline verdiği para, kalın (II). DS(II)1/1

Balıkesir Ağzı: Takı.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ağır* "1. hafif zıddı, 2. pahalı, değerli" sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ağırlık 'Ağırlık'

< OT. **āğır+luk* (DLT).

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AĞIZLAMAK

Türkçe Sözlük

3. -i, halk ağzında Bir işi kolaylamak.

Derleme Sözlüğü

3. *hık*. Bir işi kolaylamak. DS(I/I)5/3

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ağızla- [(hık.) 'Bir işe başlayıp kolaylamak; Yemeğin üstünden yemek'

< *ağız+la-*

ağız¹ 'Ağız'

= OT. *ağız* (DLT), *ağız*,
ağz ''XZ (Uyg., İKPÖ)

~ *āğaz~āğiz* (Uyg.Br.)

< *āğiz

uos 'dudak' (Yak.) [T.Tekin
(*Mak.II*, 94): 'ağız sözünün
Yak.daki denктаşı *uos*'tur.
Ağız sözü Yak. *ağak* 'ağız'
sözü ile köktaş olabilir, fakat
bu sözün ilk şeklini, Çuvaşça
şivar'dan ötürü, *āğır* olarak
tasarlamak zorundayız: Çuv.
şivar < *yığar < *yağır < *āğır]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AĞIZLIK,-ĞI

Türkçe Sözlük

7. isim, halk ağzında Yemiş küfelerinin üzerine yapraklı dallarla yapılan kapak.

8. isim, halk ağzında Dokumacılıkta çözgünün açılıp kapandığı ve içinde mekiğin geçtiği yer.

9. isim, halk ağzında Bir şeyin başladığı yer.

10. isim, halk ağzında Huni.

Derleme Sözlüğü

7. *hlk.* Yemiş küfelerinin üzerine yapraklı dallarla yapılan kapak. **DS (I/XI)2/1 8. *hlk.*** Dokumacılıkta çözgünün açılıp kapandığı ve içinde mekiğin geçtiği yer. **DS (I/XIX)19/15 9. *hlk.*** Bir şeyin başladığı yer. **DS(I/I)9/11 10. *hlk.*** Huni. **DS(I/II)17/19**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ağız* "beslenme ve seslenme organı" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük *ā* veya *ağ* "ağız sesi" ses yansımaları sözcüğünden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir. Eski Türkçe *ağız*, *geñiz*, "boğaz", *kögüz* "göğüs" > *ağrı*-/*añrı*-mek, *geğri*-mek, *kökre*-mek. Dört beden bölümünün her birinin adı bir sesle ilişkilendirilmiş ve belki onomatopeden türetilmiş görünüyor.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ağızlık < *ağız* 1, 5 + *lık*

Anadolu ağızlarındaki anlamları

için bk., *DS.I*, 98-100.

~ awızlık (TatK., Nog.)

awıddık (Bşk.)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Tütünü adına cigara kâğıdı denilen ince bir kâğıda sararak içmeye başladıktan bir müddet sonra ağızlık kullanmaya geçtiler." (Şevket Rado – Âletler ve Âdetler – Sayfa 8)

"Kâğıt ağızlık kullanmanın sağlığa daha uygun olduğunu söyledi. Çünkü kâğıt, dumanı emiyor, içi zifir bağlayınca da atılıyordu." (Aziz Nesin – Tek Yol – Sayfa 258)

"Dalgalı ağızlık taşlarından yapılmış yuvarlak cep aynaları, minimini şişelerde çeşitli koku yağları, üç kilo leblebi, üç kilo kuru üzüm, çekilmemiş kahve, sakız, çay şekeri, boyalı şeker; üstü sarı çiviler, küçük aynalarla süslü bir İstanbul ..." (Kemal Tahir – Sağırdere – Sayfa 306)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

AHA

Türkçe Sözlük:

halk ağzında İşte.

Derleme Sözlüğü

hlk. İşte: *Bizim köy aha şuracıkta!* DS(I)56/82

Çorum Ağzı, Diyarbakır Ağzı: İşte.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

aha (hlk.) ‘İşte burada’

< ***ā+ha***

An.ağl.: *aha* ‘işte, hemen şurada, böyle’ (TMES, 33)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ben gendimi bıraktım da, aha şu dal beni bıraktı.” “O da ne?” dedi şaşırarak Güllü.” (Ela Yetkin – Pişmiş Aşk)

“...şimdi biz yemek için aha bu tavuğa mı bakcaz yoğusam dinlemek için sana mı bakcaz?” (Yusuf Aslan – Fethiye’nin Işıkları – Sayfa 222)

“Aha buraya yazıyorum. Hepsi birbirine, görürsek söyleriz der gibi göz kırpyorlardı.” (Seher Çarkım Elmalı – Ben Böyle Aşk Görmedim – Sayfa 27)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

AHACIK

Türkçe Sözlük:

halk ağzında İşte.

Derleme Sözlüğü

hlk. İşte.30/31

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ahacık (hlk.) ‘İşte tam şurada’

< ***aha*** ‘ünlem’ + ***cık***

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bunları kim sular?» diye sorduğu yemiş toplayan kadın, başını döndürüp: — “Ahacık kuyu, ahacık kovalar.” demişti.” (Mehmet Seyda – Nemrut Mustafa – Sayfa 67)

“Ahacık Sakarya, ahacık kahpenin İstanbul ' u!... Ama, ne taşı toprağından dem vurulan, adamı yola kılığa sokan İstanbul'a, ne de kodumun gâvurunun Almanya ' sına bir giden var!” (Dursun Akçam –Türkiye'den Yeni Hikâyeler)

“Gözüm önüne aksın ki, gece yarıları bile uyanıp geliyorum, bakıyorum. Ben şüpheleniyorum. Ahacık doktorun lojmanı şuracık, sağlık ocağının bahçesinin kıyıcığında .” (Muzaffer İzgü – Kasabanın Yarısı – Sayfa 47)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

AHIRLAMAK

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Hayvan ahırda uzun süre kalıp hamlaşmak.

Derleme Sözlüğü

hık. Hayvan ahırda uzun süre kalıp hamlaşmak. **DS(III)4/2**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ahır ‘Ahır; at, eşek barınağı’

< OT. **akur** (DLT, KB)

An.ağl.: *ağar, ağır, ağıor, ağırul*
(DS.I, 81)

Yazı dilinde kullanımı:

“Terkibini eski bir Hind kitabından bulduğu söylenen bel gücü kapının , iki kat olmuş kocaları bile ahırlamış aygırlar gibi eşindirdiği anlatılırdı.” (Mitat Enç- Uzun çarşının uluları: hikâyeler - Sayfa 11)

“Onda, ahırlamadık katırları ahırlamış katırlar ile tranpa ederek doğru Acemistan ' a giderler de , değer bahası ile satarlar idi.” (Mustafa Ekincikli - Türk Ortodoksları - Sayfa 121)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

AHRAZ

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Dilsiz (kimse).

2. *sıfat, halk ağzında* Sağır ve dilsiz (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Dilsiz (kimse).**DS(var)2.** Sağır ve dilsiz (kimse).**DS(I)19/30**

Çorum Ağzı: Dilsiz (kimse).

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ahraz Bir insani istiyorum halimi anlayacak Bir çocuk istiyorum kalbimi dinleyecek Bir yağmur istiyorum her yaramı tuzlayan Bir böcek istiyorum.” (Emre Şimşek – Emredersiniz)

“Anan neden hiç lâf etmez, ahraz mı yoksa ha? Marziye suratını astı: – Anam bana uymaz teyze, anam akli başında kadındır, gerekmeyince boş lâf etmez o.”(Fatma İrfan Serhan – Marziye – Sayfa 77)

“Yalnız ahraz Neco'dan başka. Ahraz Neco, koşarak Şehnaz bacının yanına geldi.”(Muzaffer İzgü – Halo Dayı – Sayfa 43)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

AKA

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Ağabey.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ağabey. **DS(I/II)13/8, DS(II)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Moğolca *aķa* "ağabey, saygı unvanı" sözcüğü ile eş kökenlidir. Moğolca sözcük Arapça *ax, axī* خأ "erkek kardeş, saygı hitabı" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AKAK

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Yatak.
2. *isim, halk ağzında* Irmak, dere, çay, küçük akarsu.
3. *isim, halk ağzında* Suyun ivinti yeri.
4. *isim, halk ağzında* Eğimi, inişi fazla olan yer.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Yatak. **DS (I/I)5/4** 2. Irmak, dere, çay, küçük akarsu. **DS(I/II)3/2** 3. Suyun ivinti yeri. **DS(I/III)2/2** 4. Eğimi, inişi fazla olan yer. **DS(I/IV)2/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ak-* "(sıvı) cereyan etmek" fiilinden evirilmiştir.

Eski Türkçe: "akmak" [Uygurca Altun Yaruk, 1000 yılından önce]

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ak-| '(sıvı veya çok ince taneli maddeler için) Bir yerden başka bir yere doğru gitmek'
< **ak-* 'akmak; akın yapmak; yağma etmek'
Orh. *akit-, akın*; Uyg. *ak-*; OT. *ak-* (DLT), *akın, akınçı*; OAT. *ak-, akın*; TT. *akıncı*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AKARCA

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Kemik veremi.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Kemik veremi. **DS(I/I)15/9**

Çankırı Ağzı: Sürekli işleyen çıban, fistül.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ak-* "(sıvı) cereyan etmek" fiilinden evirilmiştir.

Eski Türkçe: "... akın etmek" [Kaşgarî, Divan-i Lugati't-Türk, 1073]
suw akdı, yağı akdı [düşman ilerledi]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AKBAKLA

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Kuru fasulye.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kuru fasulye.1/-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AKINDIRIK,-ĞI

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Reçine, çam sakızı, akma.

Derleme Sözlüğü

hlk. Reçine, çam sakızı, akma.3/2

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AKITMA

Türkçe Sözlük

4. isim, halk ağzında Enli bilezik.

Derleme Sözlüğü

4. hlk. Enli bilezik. DS(III/III)4/3

Çankırı Ağzı: Hayvanların, özellikle atların alınlarında bulunan ve burunlarına doğru uzanan beyaz leke.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

akıtma '(Hayvanların) alınıdaki beyaz leke'

< **ak+ıt-ma**

An.ağl.: **akıtma, akıtmaç** (DS.I, 153)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Taşlardan biri sarılmış sarmalanmış, giydirilmiş kuşatılmış, belik belik saçlardan örülmüş, akıtma paralarla süslü, renkli puşu ve kefiyeler geçirilmiştir başına da, gökkuşağı rengindeki fesin üstüne de, uçları püsküllü ipek eşarbi sarılmıştır .” (Ömer Seyfettin – Gönen’den Bir Tutam Öykü – Sayfa 126)

“Ama ya gelin namzedi Zehra ' nın « ADINA GELİN TATLISI » dediği koyu üzüm pekmezli bol kalın kaymaklı « AKITMA » her hâlde Anuska' nın bu güne dek yediği tatlıların ' en mükemmeliydi .” (Tayyar Tahiroğlu – Emin’in Ciğeri: Tarihsellikten Güncelliğe “Razgrad Olayları – Sayfa 123)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

AKMA

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Reçine, çam sakızı, akındırık.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Reçine, çam sakızı, akındırık. **DS(I/I)11/24**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AK YEL

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Güneyden esen rüzgâr, lodos.

Derleme Sözlüğü

hlk. Güneyden esen rüzgâr, lodos.

Akyel. DS (I)16/20

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yel* "rüzgâr" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yel*- "koşmak, acele etmek, çırpınmak, uçşmak" fiili ile eş kökenlidir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

Bahar olduğunda bu saatlerde esmeye başladıkları ak yel, ormanın kokusunu taşıyıp getirirdi düzlüklere. (Ali Ezger Özyürek – Muhacirler: Bitmeyen Göç – Sayfa 97)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

AK YILDIZ

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Çoban Yıldızı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çoban Yıldızı. **Akyıldız.9/8**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Alnının ortasındaki ak yıldız mehtapta ışıklar saçarak parılıyordu. Kuyruğu ve bacakları da ıslaktı .” (Cengiz Aytmatov – Kopar Zincirlerini Gülsarı – Sayfa 46)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ALABACAK

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Ayağında şekil olan (at, eşek vb.).
2. *sıfat, halk ağzında, mecaz* Arabozucu, döneke, uğursuz (kimse).

Derleme Sözlüğü

- hlk.* 1. Ayağında şekil olan (at, eşek vb.).
2. *mec.* Arabozucu, döneke, uğursuz (kimse).**DS(III)6/8**

Çankırı Ağzı: Ayağında şekil olan (at, eşek vb.).

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ala² ‘Ala, alaca’
= AT. (Tibet yazısı ile) *hala*
OT. (DLT) *āla*
< *āla* (T. Tekin, *Mak.I*, 363)
TT.: ALA+(CA/CALA-/CALANLI)
~ āla. (Trkm.)
ala (Yak.)
ula (Çuv.)
hālā (Hlç)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Karşılarında alabacak atlara Binmiş aslanlar görünürdü.” (Ahmet Cemil Akıncı – Halid bin Velid – Sayfa 177)

“Alabacak alabacak Mehmet eniştemiz olacak... Sapı samancuk ettik Yüğü tamamıcuk ettik Bıçakçıların Anşa'yı Emiroğlu'na gelin ettik.” (Atilla Atalay – Sıdıka)

“Alabacak alabacak Mehmet eniştemiz olacak.. Sapı samancuk ettik Yüğü tamamıcuk ettik Bıçakçıların Anşa'yı Emiroğlu'na gelin ettik.” (Atilla Atalay – Kalbin Böcüü)

“İlbeylioğlu, bir çift kuş ile bir de kehlân at alıp arkadaşlarıyla birlikte karayel gibi yola koştu. Kuşların adı: Karagücürler, denirdi. Atın adı, Alabacak idi.” (Gaziantep Folkloru)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

ALACA AŞ

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Aşure.

Derleme Sözlüğü

hlk. Aşure. **DS(II)5/5**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ALACALANMAK

Türkçe Sözlük

3. nesnesiz, *halk ağzında* Eriyen karlar arasından yer yer toprak görünmek:

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Eriyen karlar arasından yer yer toprak görünmek. **2/4**

Çankırı Ağzı: Eriyen karlar arasından yer yer toprak görünmek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

alaca 'Çok renkli, karışık renkli'
< ***āla+ca***
TT.: ALACA (+LA-/LAN-/LI)
An.ağl.: **alaca** (*bakla, karga, fa-*
sulye) vb.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ALAÇIK -ĞI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Üzeri dal ve hasırla örtülmüş kulübe, çardak:
2. *isim, halk ağzında* Keçeden yapılan çadır.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Üzeri dal ve hasırla örtülmüş kulübe, çardak. **DS(I)26/24**

2. Keçeden yapılan çadır. **DS(var)**

alacık DS(II)23/28

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *alaçu* veya *alaçuk* "silindir şeklinde büyük çadır" sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

alaçık ‘Çalı çırpıdan yapılmış kulübe’

= *alaçu (Uyg., DLT)
< *ala ‘yarım’ + *açık* = yarım açık

Veya:

< *al ‘ön’ + *aç-(t)k* ‘önü açık’
Kırs. *alabıcık* ‘kulübe’ (DS.I, 174); *alabuçuk* ‘baştan savma, yarım yamalak’; *alaçık*, *alacık* ‘apaçık, açık’ (DS.I, 180)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bunlara alaçık çubuğu denirmiş Vagon Şeklinde Azerbaycan ' da: Bunlarla beraber asıl çadır Keçe ev gördüğüm diğer nevi vardır ki bu cid Alacık'dan şayanı dikkattir.” (Mehmet Eröz – Yörükler – Sayfa 115)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ALAGÜN

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Yazın güneş bulut arkasında kaldığında oluşan gölgeli durum.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yazın güneş bulut arkasında kaldığında oluşan gölgeli durum.

Alagün.DS(I) 2/1

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Nezihe Meriç'in ikinci romanı olan Alagün Çocukları çocuklar için yazılmıştır. Beş altı kitaptan oluşması tasarlanan bir dizinin ilk ürünüdür.” (Asım Bezirci – Nezihe Meriç)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ALAKARGA

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Saksığan.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Saksığan. **1/1**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Kaplumbağa, kabuğundan çıkardığı kafasını sallıyor, kuşlar durmadan kanat çırpıyorlardı. – “Öf!” dedi Başkan, tersledi. Çok şamata ediyorsunuz! Sesleri kesildi, durdular. Serçe, alakarga ve geveze saksığan, bir gözlerini kapatıp, tek ...”(Mehmet Seyda – Süeda Hanım'ın Ortanca Kızı – Sayfa 131)

“Bir gün Ata ile Türk, bahçedeki musluğun yanına konan sabunu çalan alakargayı öldürmek için bir ok yaparlar. Bu ok ile alakarga vurulur .” (Abide Doğan – Cahit Uçuk Hayatı, Sanatı, Eserleri – Sayfa 299)

“Orda, konuşan bir alakarga vardı. Siyahlı beyazlı bu alakarganın başına toplanır, konuşurmaya çalışırdık. Bize hiç aldırılmaz, o canı istediği zaman konuşurdu .” (Meral Çelen – Meral Çelen’in Anıları –Sayfa 196)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

ALA SULU

Türkçe Sözlük

1. *sifat, halk ağzında* Yeni olgunlaşmaya başlamış (yemiş).

2. *sifat, halk ağzında* İyi pişmemiş (yemek).

Derleme Sözlüğü

1. Yeni olgunlaşmaya başlamış (yemiş).**DS(var)1/1. Alasulu. DS(I)11/11**

2.**alasulu**, İyi pişmemiş (yemek).**DS(II)9/8**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

alasulu (hlk.) Yeni olmaya başlamış
meyve'
< **ala** ‘yarı’+**su+lu**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Meço tekrar yürümeye başladı; tekmelerin etkisiyle çuvalın içinde çatlayan yarılan karpuzların ala sulu kanını şıpır şıpır ardına akıtarak. Nerede yeni kazılmış kum tümseği varsa durdu ve bir kez olsun ellerini uzatarak, “Şurayı kazın!” diyemedi.” (Osman Şahin – Selam Ateşleri Ay Bazen Mavidir)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ALATAV

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Az tavlı, yarı yaş yarı kuru olan (toprak).

Derleme Sözlüğü

hlk. Az tavlı, yarı yaş yarı kuru olan (toprak).**DS(I) 23/26**

Çankırı Ağzı: Az tavlı, yarı yaş yarı kuru olan (toprak).

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ekim toprakta çimlenmenin hızlı bir şekilde olacağı, alatav riskinin azaldığı ve kışa girmeden önce iyi bir çıkışın ve gelişmenin sağlanacağı şartlar ve zamanda yapılmalıdır.” (Gürbüz Mızrak- Topraktan Sofraya Buğday – Sayfa 252)

Uzun süre Aladağların (Alatav) manzarasını seyrederek geçtik. Aladağlar etkileyici bir dağ silsilesi. (Oğuzhan Cengiz – Devlet Bahçeli – Sayfa 209)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.
ALAY MALAY

Türkçe Sözlük

2. *zarf, halk ağzında* Olduğu gibi, gelişigüzel.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Olduğu gibi, gelişigüzel.1/1

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“SPOR CEKETLİ: Hani Bakanlık bizi ibret-i âlem olsun diye... DELİ: Yalan, hepsi yalan. Ankara’dakilerin hepsi sizi pek seviyor. Hepsi hayran size. BAŞKOMİSER: Bizimle alay mı ediyorsunuz hâkim bey? DELİ: Kesinlikle alay malay değil.” (Gün Gencer - TÜRKÇEYE ÇEVİRİ/UYARLAMA OYUNLAR - Sayfa 94)

“-Alay malay yok! Beş bilete para aldılar vallahi! -Ama neden? Nedenini doğru söylemiyorsun gibime geliyor. -İşin doğrusu, Tahmisçi Mehmet efendi, buradaki acentesine bizim için on bilet almasını emretmiş. Herhalde on kişi döneceğiz ...” (Hüseyin Adıgüzel - ELVEDA GİRİT 1 - Sayfa 290)

“Gimse benim güzel kızıyla alay, malay edemez! Sen oraya gafanın iç güzelliğini göstermeye gidiyin.” “Doru deyin.8 Amma birazcık da utanıyım!” “Hadi girek içeri çocuklar” dedi Faik Efendi. Akşama doğru güz güneşi boğazdan geçen gemileri ...” (Ela Yetkin – Pişmiş Aşk)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 15’ten fazla yerde geçmektedir.

ALAZ

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Alev, yalaz.

Derleme Sözlüğü

hlk. Alev, yalaz. **DS(III/I)21/20**

Çankırı Ağzı: Alev, yalaz.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *yalabız* veya *yalaz* "alev, parıltı" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

alaz ‘Alev, yalaz’ < *(y)al ‘kıızıl’+(a)z Kırş. DLT: <i>yaldra-</i> , <i>yaldri-</i> ‘az ışımak, az parlamak’; <i>yald-</i> (<i>t-u</i>)k, <i>yuldruk</i> ‘cılalı, parlak, süslü’; <i>yahn</i> ‘alev’	TT.: ALAZ+ (LAMA/LA-) An.ağl.: <i>alaz</i> , <i>alazı</i> , <i>aloz</i> ‘1. alev; 2. ucu ateşli odunun sal- lanmasıyla meydana gelen ışıklı çizgi’ (DS.I, 204-205)
---	--

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde özel isim olarak geçmektedir.

ALAZA

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Dökülen tohumlarla ertesi yıl kendiliğinden çıkan tahıl, soğan vb.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dökülen tohumlarla ertesi yıl kendiliğinden çıkan tahıl, soğan vb. 7/5

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

alaza (hlk.) ‘Dökülen tohumlarla ertesi yıl kendiliğinden çıkan tahıl, soğan vb.’ < ? <i>ala</i> ‘yarım’ + <i>az</i> ‘seyrek, tek tük, yer yer’ An.ağl.: <i>alaza</i> , <i>alavzada</i> , <i>ala-</i> <i>zada</i> , <i>alazı</i> , <i>alazlama</i> (DS.I, 205) ~ <i>halaza</i> (< <i>h</i> + <i>alaz</i> + <i>a</i>) Eren (TDES, 8): Kökünü bilmiyoruz.
--

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Soluk alaza dönüştü. Kapıları, pencereleri, bankoları aştı. Müdürün kapalı kapısına çarptı. Duraklamasız içeri daldı. Bütün bedeninin alaza kestiğini sandı Sedat Bey!..” (Erol Toy – Yenilgi – Sayfa 104)

“Bağ bozumunun buğuya duran üzümlelerinden kahverengi bir alaza mıydı? Hurşit, gerçek bir Hanoğluydu;” (Tarık Dursun – Yabanın Adamları: Bağrıyanık Ömer ile Güzel Zeynep – 110.Sayfa)

“Boruya geldi mi, hem gümülemekte, hem alaza vermekte şimşek gibi. . . - Kapalıda patladığından mı sakalı alıp gitti ?” (Kemal Tahir – Devlet Ana – Sayfa 237)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde özel isim olarak ve 7 yerde geçmektedir.

ALAZLAMAK

Türkçe Sözlük

1. *-i, halk ağzında* Bir şeyin yüzünü alevden geçirmek, aleve tutmak.
2. *-i, halk ağzında* Sızlatmak, yakmak, acı vermek:

Derleme Sözlüğü

- hlk.* **1.** Bir şeyin yüzünü alevden geçirmek, aleve tutmak. **DS(I/I)15/10**
- 2.** Sızlatmak, yakmak, acı vermek. **DS(I/V)2/3**

Çankırı Ağzı: Bir şeyin yüzünü alevden geçirmek, aleve tutmak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

TT.: ALAZ+ (LAMA/LA-)
An.ağl.: *alaz, alazı, aloz* '1. alev; 2. ucu ateşli odunun sallanmasıyla meydana gelen ışıklı çizgi' (*DS.I, 204-205*)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ALAZLANMAK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Alazlama işine konu olmak.
2. *nesnesiz, halk ağzında* İnsan derisinin üstünde kızılılık veya kızıl lekeler belirlemek.

Derleme Sözlüğü

- hlk.* **1.** Alazlama işine konu olmak. **9/7**   **2.** İnsan derisinin üstünde kızılılık veya kızıl lekeler belirlemek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

alazlanmak 'vücut sıcaktan kızarmak; hafifçe ısınmak; yanmak, kavrulmak' (s.205-207)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ALBASMA

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Albastı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Albastı.

al basma DS(I/I), 23/16 DS(I/II)3/2

Çankırı Ağzı: Doğum sırasında temizliğe dikkat edilmemesi yüzünden lohusanın tutulduğu ateşli hastalık, lohusa humması, albasma.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

albastı 'Loğusa humması'

< *āl 'rûh, kötü rûh'+*bas-tı*.

DLT. *alwîr*- < **al+bî-r*-

An. ağıl.: *al basma, albastı,*

algömlék (DS.I, 207); *al-*

bastı (TMES, 36:

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ALDANGIÇ, -CI

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Üzeri ot veya kumla örtülmüş çukur, tuzak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Üzeri ot veya kumla örtülmüş çukur, tuzak. **DS(I) 1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *alda*- "aldatmak, kandırmak" fiilinden Türkiye Türkçesinde +In- ekiyle türetilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *al* "hile" sözcüğünden Eski Türkçe +dA- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

aldan-['İnanmak, kanmak'
Uyg. (*İKPÖ*, 132): *al* 'L
'hile, dolap, çıkar yol'
< *āl* 'hile'+*da-n-* 'dönüşlü-
lük'
TT.: ALDAN- (GIÇ/MA/IŞ)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ALGI

Türkçe Sözlük

algı (II)

1. *isim, halk ağzında* Kazanç, alacak.
2. *isim, halk ağzında* Rüşvet.
3. *isim, halk ağzında, ekonomi* Vergi.

algı (III)

isim, halk ağzında Haşhaş sütünü toplamakta kullanılan kaşık.

Derleme Sözlüğü

algı (II)

hfk. 1. Kazanç, alacak. DS(II/I)4/3 2. Rüşvet. DS(II/II)2/1 3. *ekon.* Vergi.DS(II/III)21/21

algı (III)

hfk. Haşhaş sütünü toplamakta kullanılan kaşık. DS(I/I)6/11, DS(I/II)1/1

Çankırı Ağzı: Haşhaş sütünü toplamakta kullanılan kaşık.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *al-* fiilinden Yeni Türkçe +gU ekiyle türetilmiştir.

Yeni Türkçe: "ganimet" [Cumhuriyet - gazete, 1935]

savaşta ele geçen algı, eski zamanlarda yenen orduları doyurmağa yeterdi.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

algı *YT* (1935) 'Ganimet', (1942)
idrak'

< *al-gı.*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ALGIN

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Cılız, zayıf, hastalıklı.
2. sıfat, halk ağzında Birine gönül vermiş, tutkun, vurgun.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Cılız, zayıf, hastalıklı. **DS(I)2/1, DS(I/I)26/38** 2. Birine gönül vermiş, tutkun, vurgun. **DS (I/IX)6/3**

Çankırı Ağzı: Cılız, zayıf, hastalıklı.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Hoca'nın kaynanası çay kıyısında çamaşır yıkarmış. Çaydan su alırken ayağı kayar, algin suya düşer. Yüzme bilmeyince çayda boğulur.” (Gıyas Ünal – Nasrettin Hocanın Yeni Öyküleri ve Öğretileri – Sayfa 112)

“Bi dalgın, bi algin oldu. Sevdalı da değil, kara sevdalı halı var üzerinde. Emme, sırf sevdadan değil bu çektiği .” (Yusuf Ateş – Kıram Kıyım Kıtık – Sayfa 117)

“Boz Ömer, belinde bir bıçak çıkardı. Deri kaplı bir kını vardı. Ahmet bakıyordu. Soğanı kesecek oldu. Cemal atıldı : « Bıçağı kokutma ula! Soğanı yumrukla gırarlar. » Ömer, bıçağını güne tuttu. İldır ıldır parlıyordu : « Öyle algin ki! » dedi .” (Fakir Baykurt – İrazca'nın Dirliği – Sayfa 20)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

ALICI

Türkçe Sözlük

5. isim, halk ağzında Azrail.

Derleme Sözlüğü

5. hlk. Azrail. **DS(I/I)9/6, DS(I/II)2/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *al-* "tutmak, elde etmek, alt etmek, yenmek" fiilinden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ALICI KUŞ

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Avcı kuş.

Derleme Sözlüğü

hlk. Avcı kuş. 17/15

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Alıcı kuş, evet, bu işte. Bu kadına söylenebilecek şey, mektuba yazılacak hitap “ey benim pamuk prensesim, ey benim minnoşum” olacak değildi elbet.”(Yeşim Monus – Bozkır, Kuş ve Balık)

“İri bir kuzgun mu, yoksa koyu renkli bir alıcı kuş mu kanatlarını açmış süzülüyor.” (Kaan Arslanoğlu – Kuş Bakışı – Sayfa 98)

“Bu alıcı kuş, kendisini görmemi sağlamak için öne geçip halkalar çize çize tepeme çıkıyor.” (Hani Astolin – Tanrının Göksel Çocukları – Sayfa 87)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

ALINLIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Kadınların alınlarına taktıkları altın veya gümüşten süs eşyası.
2. isim, halk ağzında Yapılarda cephe süsü.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kadınların alınlarına taktıkları altın veya gümüşten süs eşyası. **DS(III)1/- 2.** Yapılarda cephe süsü.**DS(I)2/2**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

alın¹ ‘Alın’

= ET, OT. ***alın** (*Alt.Gr.*, 293
b; DLT)

[< ***hālın** ‘alın’] (T. Tekin)

An.ağl.: **arın** (*MI./DAO*, 47);

anné, anni ‘alın’ (*Erz./EĀA*, 25)

~ **ālın** (Trkm.)

hāanl(i) (Hlç.)

alın² ‘ön’

< ***hāl** (T. Tekin)

Eren (*TDES*, 9): **alın^{1/2}** YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ALKARISI

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Lohusalara musallat olarak onları boğduğu sanılan görüntü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Lohusalara musallat olarak onları boğduğu sanılan görüntü. 6/7

Keban Ağzı, Elazığ Ağzı: Lohusalara musallat olarak onları boğduğuna inanılan görüntü, çarşamba karısı.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Şimdi gidiyorum, burada olduğuma sonradan inanman için pencereyi açık bırakıyorum,” dedi bana ve uçup gitti. Çok güzel bir yüzü vardı. “Nine, hayalet buradaydı, bir kadındı.” “Onun adı Alkarısı'dır,” dedi nine.” (Emine Sevgi Özdamar – Hayat Bir Kervansaray)

“Çünkü Alkarısı demirden ve erkekten korkar ve hastaya yaklaşamaz. Şamanizm’de de Al karısı denilen kötü ruhlar vardır ve Lohusaların AL KARISI'nın kötülüğüne uğramaması için önlemler alınır .” (Şakir Keçeli – Alevilik: Bozkırda Yanan Ateş – Sayfa 85)

Erkek at içeri getirilir, at arpayı yer ve kişner ise Alkarısı basmamış, kadın artık hastalıktan kurtulacaktır. Yemez ve kişnemez ise “ At muruzunu astı ” denilir. (Mücahit Önal –Kağızman’ Ismarladım Nar Gele – Sayfa 446)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

ALNAÇ, -CI

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Cephe.

Derleme Sözlüğü

hlk. Cephe.

annaç DS(I/I) 51/72

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

annaç ‘Karşısı, yan’

< **al** ‘ön’+(**i**)n+aç

An.ağl.: *annaç, alnaç, alneç, an-
deç, andıç, angaç, anlaç, anlaş,*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Basit bir örnek; kalkıp sanal dalyanda Los Angeles Halk Kütüphanesinin fotosunu arattırırsanız karşınıza gerçeği iki devasa lamba direği ile maskelenmiş olan bir alnaç çıkar.” (İsmail Deniz – Kapılar Açan – Sayfa 35)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

AMANIN

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Korkma ve şaşma sözü.

Derleme Sözlüğü

ünl. hlk. Korkma ve şaşma sözü: **8/6**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *Amn* kökünden gelen *amān* أمن "güvenlik, güvence" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *amana* أمن "güvendi, inandı, emin idi" fiilinin fa'āl vezninde türevidir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Amanın mor koyun meee, meeler gelir. Amanın mor koyun, meee, meeler gelir. Yavrum dağlaarı aaşaar gelir. Amanın dağlaarı aaşaar gelir.” (Ahmet Ay – Macera Geliyorum Demez – Sayfa 5)

“Önümüzdeki okul, “Amanın mor koyun meler gelir Amanın dağları da deler gelir” eşliğinde yola çıkmış, tribünlerin önünden oynaya oynaya ilerlemeye başlamıştı bile.” (Sezgin Kaymaz – Sandık Odası)

“Amanın! Deminki sincap bakışlı kız, Havva anamız gibi ortaya çıkıverdi! Vedet ki ne vedet?” (Ahmet Say – Kocakurt)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

AN

Türkçe Sözlük

an (II)

isim, halk ağzında İki tarla arasındaki sınır.

Derleme Sözlüğü

an (II)

hlk. İki tarla arasındaki sınır. **DS(I/I)25/57**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *Awn* kökünden gelen *ān* آن "şimdiki zaman, geçmişle gelecek arasındaki süre" sözcüğünden alıntıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

an? 'Tarla sınırı'

< ***añ** (Uyg. *İKPÖ*, s.135)

'kusurlu, eksik, kırık, boş, yarık, esneme' ~ **añ** ?

DLT. **añ** 'yanak' (I,40) ~ **yañ-rak** 'dağ kıvrımı ve büküntüsü' (III, 384)

An. ağıl.: **an, añ, anbaşı, ang, angı, añı, anık, anıt, ankaşı, alık, annik, anyeri** (*DS.I*, 240)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ANACIL

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Anasına düşkün (çocuk).

Derleme Sözlüğü

hlk. Anasına düşkün (çocuk).

Anacı.15/12

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ana 'Anne, ana'

= ***ana** (DLT).

[ayrıca: **apa, aba**]

Tü.> Ar. (Ir.) **āna** (*ALTK*, 32)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu" öyküsünden yola çıkarak, Türklerin İslamiyet'i kabulünün "Şamanist - animist anacıl ruhsal örgütlenmeden, babacıl yöne yönelmesi" şeklinde bir analiz yapmaktadır." (Erol Göka – Türk Grup Davranışı – Sayfa 157)

"Bilinç - dışı anacıl aşamaya saplanmış beynin, uyarınları anlamlandırmakta zorluk çekeceği akıl yürütemeyeceği, düşünemeyeceği açık , " diye sürdürdü Evangelista." (Alev Alatlî –Schrödinger'in Kedisi – Sayfa 54)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ANALIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

5. isim, halk ağzında Üvey ana.

Derleme Sözlüğü

5. *hlk.* Üvey ana. **DS(I/I)64/97**

Çankırı Ağzı: Üvey ana.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ana* "anne" sözcüğünden verilmiştir. Eski Türkçe sözcük *na-na* çocuk sözünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ana 'Anne, ana'

= *ana (DLT).

[ayrıca: *apa, aba*]

Tü.> Ar. (Ir.) *āna* (ALTK, 32)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Evet, toprak tabakası altında çok sert ve büyük bir tabaka oluşturan taş, Allah'ın emrine karşı çok yumuşaktır, çok itaatlidir ve her zaman hazırdır ve şu görevleri eksiksiz yapar: Toprak bitkilere analık ettiği gibi, taş da toprağa analık eder.” (Mehmed Paksu –İman Hayata Geçince)

“Ertuğrul'un kalleş olmadığını söyle, giderse analık hakkımı helâl etmeyeceğimi söyle, ihtilafın böylesinden rahmet ummanın zahmet getireceğini söyle...” (Yavuz Bahadıroğlu – Merhaba Söğüt)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ANDIK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Sırtlan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sırtlan. **DS(I/I)16/34**

Balıkesir Ağzı: Sırtlan.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

andık (~ anduk) ‘Sırtlan’
< DLT. *andı-* ‘avlamak’+*-k*
< OT. *an* ‘vahşi hayvan’+*di-*
‘avlamak’+*-k*
Kırş. → **angıt**
An.ağl.: *andık, anduk, angıt*
kurdu ‘sırtlan’ (DS.I, 259)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ANGIÇ, -CI

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Harman zamanı fazla sap yüklemek için öküz ve at arabalarının iki tarafına takılan parmaklık, kanat.

Derleme Sözlüğü

hlk. Harman zamanı fazla sap yüklemek için öküz ve at arabalarının iki tarafına takılan parmaklık, kanat. **DS (I)12/18**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ANGIN

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Ünlü, meşhur.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ünlü, meşhur.

Angılı. 9/8

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde özel isim olarak geçmektedir.

ANSIZ

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Anlayışsız, akılsız.
2. zarf, halk ağzında (a'nsız) Ansızın.

Derleme Sözlüğü

1. *hlk.* Anlayışsız, akılsız. **DS(I/III)2/2**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *ayışız* "ayırtsız, farksız veya fark etmez" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +(I)n ekiyle türetilmiştir. Türkçe sözcük Orta Türkçe *ay* "ayırt, fark" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +sIz ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ansız (*hlk.*) 'Söz dinlemez, aksi, haşarı'

< ET. *ay* 'anlayış'+*sIz* 'anlamaz, idrak etmez, farkına varmaz'

An.ağl.: *ansız, ayışız* (*DS.I, 279*)

ansızın 'Âni olarak'

< *an* 'zaman, an'+*sIz*+*(i)n* 'instrumental eki'

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Bir Türk Fransız sefirine, Türklerin de Abdi adında bir kuklaları bulunduğunu söylüyor. Sefir, Ramazan ayı imiş, bir gece yanına karısını, tercümanını alıp Şehzadebaşı'ndaki tiyatrosunda Abdi'yi seyretmiş. O geceki oyun " Bir Atta. Ansızdı ..." (Mehmet Zeki Pakalın – Sicill-i Osmanî Zeyli –Sayfa 9)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

APARMAK

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Alıp götürmek:
2. -i, halk ağzında, argo Gizlice almak, alıp kaçmak, çalmak:

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Alıp götürmek. **DS(I/II)24/20**   2. *argo* Gizlice almak, alıp kaçmak, çalmak. **DS(I/II)31/36**

Elazığ Ağzı, Çankırı Ağzı, Urfa Ağzı: Alıp götürmek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

apar-[' Alıp götürmek'

< *ap* [< **al-(i)p*]-*ar-* [< **bar-*]

apar topar 'telâş ve acele ile; yaka paça'

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Görevli veremeyeceğini söyleyince yatağın köşesine büzüşüp çarşafı ikiye katlayarak birkaç saatlik bir uyku aparmak için beyhude bir çabaya girdi.” (F.Scott Fitzgerald –Bir Yazarın Öğleden Sonrası – Sayfa 62)

"Güzel" idrakı, "iyi" ve "doğru"dan ayrılmazlar. Ayrılırlarsa, başkasının estetiklerinden parça buçuk, yamalı bohça aparmak durumunda kalırsın zaten..." (Selim Gürselgil – Din İslam Tartışmaları)

“Hemen arkasından Makedonya'da varlık mücadelesi veriyoruz. 1911'de Osmanlı mirasından Libya'yı aparmak isteyen İtalya ile savaşıyoruz. Trablus Savaşı bitmeden Balkanlar alevleniyor, oraya koşuyoruz.” (Yavuz Bahadıroğlu – Biz Osmanlıyız)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

APAZ

Türkçe Sözlük

apaz (I)

isim, halk ağzında

Avuç.

Derleme Sözlüğü

apaz (I)

hlk. Avuç. DS(II/I)6/4

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

apazlama ‘Avuçlama işi’

< ?**apaz/s** ‘Avuç, avuç dolu-

su’ (DS.I, 285)+**la-ma**

An.ağl.: **apazlamak, apışlamak**

‘avuçlamak’ (DS.I, 286)

H.Eren, “Apazlama”, TD 58, 1989, s.251-254.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Müslümanlıklarını yürüme, yatma, kalkma, içtikleri su ve aldıkları hava gibi, yaşayışlarının tabiatıyla yapılır ve aksi akla bile gelmez, dile bile alınmaz bir gerçeği diye benimsemiş insanlar! . . . Örnekleri böyle apayrı ve apaz kalmış birkaç kişi !” (Ruşen Eşref Günaydın - Ruşen Eşref Günaydın: Bütün Eserleri)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

APIŞAK

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Bacaklarını açarak yürüyen, ayırık bacaklı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bacaklarını açarak yürüyen, ayırık bacaklı. **DS(I/I)10/8, DS(I/II)8/7**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

apışak ‘Ayrık bacaklı’

< **ap-ış-ak**

An.ağl.: *apışak, apış apış, apışık, apışlaya apışlaya, apşak, apşalak, apuşak* (DS.I, 287)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

APIŞIK

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Yorgun, güçsüz.
2. *sıfat, halk ağzında* Şaşkın.
3. *sıfat, halk ağzında* Kuyruğunu apış arasına alarak yılgin yılgin giden (hayvan).

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Yorgun, güçsüz. **DS(I)** **2.** Şaşkın. **DS (I)7/8** **3.** Kuyruğunu apış arasına alarak yılgin yılgin giden (hayvan).

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

apışık ‘Yorgun, güçsüz, şaşkın’

< **ap-ış-ık**

An.ağl.: *apışık, apışak* (DS.I, 288)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Hâlbuki malûm hâdise üzerine bu apışık tavır takınılmayacak, bütün ihtiyat payları muhafaza edilecek, işin doğru ve yalan tarafları sıhhatle ve soğukkanlılıkla gösterilecek ve her şeyden evvel olgun bir pişkinlik edası alınacaktı hatta işin manalı ...”(Necip Fazıl Kısakürek-Başmakalelerim – 2)

“Şimşek hızıyla araya girdi ve gök gibi gürlledi: — İnsanı, Rabbim Allah dediği için mi öldürmek istiyorsunuz? ([6]) Kâfirler apışık kaldılar ve insanlığın Efendisini bırakıp uzaklaştılar. Hazret-i Ebu Bekir (radıyallahuanha), hem diliyle, hem malıyla,”(Mustafa Necati Bursalı-Hz. Aişe)

“O günlerde, o apışık halimle, değişiklik ve hareket değil, ama durgunluk ve sütlümanlık arıyordum. O akşam, dilersem karım olacak kız, bana Üçkuyular ' da kuyu bileziğine oturmuş testisini doldururken gösterdiler. Badem gözleri karaydı .”(Halikarnas Balıkcısı-Aganta burına burinata! - Sayfa 172)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

APIŞMAK

Türkçe Sözlük

3. *nesnesiz, halk ağzında* Oturmak, bacakları ayırarak çömelmek.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Oturmak, bacakları ayırarak çömelmek. **DS(I/I)13/15**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

---

apış-['1) Bacaklarını açarak durmak;
2) şaşsa kalmak'
< ***ap-ış-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

APRİL

Türkçe Sözlük:

halk ağzında Nisan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Nisan.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde özel isim(kişi ismi) olarak geçmektedir.

ARALAMAK

Türkçe Sözlük

3. *halk ağzında* Bitkilerin fazla dal ve çubuklarını kesmek, seyrekletirmek.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Bitkilerin fazla dal ve çubuklarını kesmek, seyrekletirmek. **DS(I/I)12/17**

Balıkesir Ağzı: İki şey arasında açıklık oluşturmak, az açmak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

arala-[‘Yarı açmak’

= **arala-* ~ *arıla-* (DLT)

< *ara (< **ar+a*)+*la-*

An.ağl.: *aralat-* ‘seyrekleştirmek’

(*TMES*, 42)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Demek ki gözümüzde büyüttüğümüz o insan(lar) aslında gözden çıkarılacak insanlar da olabiliyor bazen. Bir kişiyi çok sevmeyip, ileride nefrete de müsaade kapı aralamak; aşırı nefret etmeyip sevgiye de kapı aralamak durumundayız.” (Erkan Haras – Kulağımdaki Küpeler – Sayfa 141)

“Zamanı Aralamak Şimdi şunu soruyorum. Ruşen Hakkı şiirinin estetiği, nasıl bir estetiktir.”(Cengiz Gündoğdu – Taşkıran)

“Bir kapı aralamak için buradayım. Hem de bugüne kadar hiç görmediğim bir kapıyı aralamak için.” (Şafak Pala – Yüzüne Sabah Çiyi Düşmüş)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

ARDA

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* İşaret olarak yere dikilen çubuk.
2. *isim, halk ağzında* Maden üzerine kazıma yapmak ve çıkırıktta çevrilen şeyleri yontmak için kullanılan çelik kalem.
3. *isim, halk ağzında* Ardıl.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. İşaret olarak yere dikilen çubuk. **DS(I/I)1/1** 2. Maden üzerine kazıma yapmak ve çıkırıktta çevrilen şeyleri yontmak için kullanılan çelik kalem. **DS(I/II)1/1, DS(I/IV)1/-** 3. Ardıl.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

arda (hlk.) ‘İşaret çubuğu; ardıl’

< *ard+a*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ARDAKLANMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Ağaçlarda mantarların sebep olduğu çürümeye uğramak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ağaçlarda mantarların sebep olduğu çürümeye uğramak.1/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ardak ‘İçten içe çürümeye yüz tutmuş ağaç’ = OT. *artak* ‘bozuk’
< * *arda-* ‘çürümek’
[< *arta-*] + *-k*
krş. Kırg. *ardak* ‘1.Nazlı, şımarık;
2. Şeref, haysiyet’ (KS.I, 42); Alt.
ardak (ATS, 27)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Çünkü araklanma nedeniyle kütükler kısa sürede çürür. Yakacak odun ve kömür baltalıklarının idare süresi 15-25 yıldır (Ata 1995). Türkiye’de 20 yıllık idare süresi ile işletilmektedir.” (Musa Genç – Silvikültür Tekniği – Sayfa 329)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ARDILMAK

Türkçe Sözlük

1. *halk ağzında* Birisinin sırtına asılmak.
2. *halk ağzında* Sataşmak, çatmak.
3. *halk ağzında*, mecaz Musallat olmak, asılmak, takılmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Birisinin sırtına asılmak. DS(I/II)13/15 2. Sataşmak, çatmak. DS(II/I)5/3
3. *mec.* Musallat olmak, asılmak, takılmak.

Çankırı Ağzı: Birisinin sırtına asılmak.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ARGIT, -DI

Türkçe Sözlük

1. isim, *halk ağzında* Geçit, boğaz, dağ boğazı, derbent.

2. isim, *halk ağzında* Keklik tutmakta kullanılan, tahtadan kapanların yan taraflarına bağlanan ağaç parça.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Geçit, boğaz, dağ boğazı, derbent. **DS (II)2/1** 2. Keklik tutmakta kullanılan, tahtadan kapanların yan taraflarına bağlanan ağaç parça. **DS(I/I)1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ARIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

arık (I)

1. isim, *halk ağzında* Ark:
2. isim, *halk ağzında* Fide veya fidan dikilen yer.

Derleme Sözlüğü

arık, -ğı (I)

hlk. 1. Ark: **DS(I/I)21/41** 2. Fide veya fidan dikilen yer. **DS(I/III)5/4**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *aruk* "yorgun, bitkin" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *ar-* "yorulmak, bitkin düşmek" fiilinden Eski Türkçe **+Uk** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

Tü.> **Laz.** *xargi* 'su yolu, oluk, ark'
(*LTTLS*, 175); **Kbr.** *arık* (İ.Doğan, 316)

~ **ārik** 'hendek, ark, kanal'
(Trkm.)

arık³ 'Nehir, ark, kanal, hendek'
< ***ār-** (~ ***īr-**)-**ık**

īrāx 'parmaklar arasındaki aralık' (Yak.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ARI SİLİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Tertemiz.

Derleme Sözlüğü

hfk. Tertemiz. DS(I/I)15/13

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

arı sili ‘Temiz, temizce’
< **arı** [< * **arığ** ~ **arığ**] **sili** [<
ET. **silig** ‘temiz’]

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“...arı sili etmek yeterli değil, belki önemli de değil bu, asıl önemlisi başkalarının da dünyayı, beni ve kendilerini benzer süzgeçlerden geçirerek gördüklerini bilmek, kabul etmek, bunu da –belki de önce bunu– akıldan çıkarmamak.” (Behçet Çelik – Belleğin Girdapları)

“O gevşek damardan girer bahçeye, beller, kürer, arı sili ederdi bahçeyi...” (Ayşe Kilimci – Sevgi Yetimi Çocuklar – Sayfa 106)

“Otomatik telefonlara falan. Aldı. Yaptığı evin resmini çekti birkaç poz. Sonra düğünü oldu, bağlara bahçelere götürüp Asiye'nin resimlerini çekti. İnegöl'e inip yıkattı. Büyüttürdü. Baya arı sili resimlerdi.” (Fakir Baykurt – Kalekale – Sayfa 39)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

ARIŞ

Türkçe Sözlük

arış (II)
isim, halk ağzında
Çözü.

Derleme Sözlüğü

arış (II)

hfk. Çözü. DS(I/IV)2/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

arış ‘1) Çözü; 2) araba oku’
= ET., OT. ***arış** (DLT)
< ***ar-** ‘dokumak’ +-(**ı**)**ş**
~ **arış** (TatK., Tob.)
arış (Kzk.) < ***arış** < ***harış**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ARKAÇ, -CI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Ağıl.

2. *isim, halk ağzında* Dağ sırtlarında davarların yatırıldığı düz, rüzgâr almayan kuytu yer.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Ağıl. **DS (II/IV)5/4** 2. Dağ sırtlarında davarların yatırıldığı düz, rüzgâr almayan kuytu yer. **DS(II/I)17/28**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

arkaç (hlk.) ‘1. Ağıl; 2. dağlarda
kuytu yer’

< **arka+oç**

An.ağl.: **arkaç, argaç** (*DS.I, 325*)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ARKIT

Türkçe Sözlük:

hlk. Köy evlerinde kapıların arkasına konulan kalın kuşak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Köy evlerinde kapıların arkasına konulan kalın kuşak. **DS(II/III)1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ARTAĞAN

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Alışılardan veya beklenilenden artık verimi olan, bereketli.

2. *sıfat, halk ağzında* Çoğalan, fazlalaşan, artımlı.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Alışılardan veya beklenilenden artık verimi olan, bereketli. **DS(yok)** 2.
Çoğalan, fazlalaşan, artımlı. **DS(I)5/4**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

artağan (hlk.) ‘Çoğalan, fazlalaşan’
< **art-ağan**
= An.ağl.: **artak, artımlı, artırmalı,**
arturumlu (DS.I, 333) < **art-**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bağnaz kafalar istiyor ki döl yataklarımız artağan olsun. Tarlalarımızdan önce. Göğüs gerdim. Yenilgiye pabuç bırakmak istemedim.” (Özdemir Başargan – Gurbet – Sayfa 102)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ARTIKLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Yemekte artık bırakmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yemekte artık bırakmak.16/10

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

artıkla- [(hlk.) ‘Yemekte artık bırak
mak’
< **art-ık+la-**
An.ağl.: **artıklamak, artıhlamak,**
artık etmek (DS.I, 335)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ARTIM

Türkçe Sözlük:

hlk. Artış.

Derleme Sözlüğü

hlk. Artış.3/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

artım (hlk.) ‘Çoğalma, bereket’

< **art-(ı)m**

An.ağl.: *artımlı* ‘çok su çekebilen pirinç’ (TMES, 43) < art-(ı)m+lı

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Sözü edilen bu etkiler, sırasıyla aşağıda açıklanmıştır: 1. Aralamaların Artıma Etkisi Meşcerelerde, progresif azalan artım* dışında üç tip artım söz konusudur.” (Musa Genç – Orman Bakımı – Sayfa 99)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ARTMAK

Türkçe Sözlük

artmak, -ğı (I)

isim, halk ağzında

Büyük heybe.

Derleme Sözlüğü

hlk. Büyük heybe. **DS(I/I)8/7**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

artmak¹ (*hlk.*) ‘Büyük heybe’

(*DS.I*, 336)

< ET. **ard** ‘arka, ense’+**mak**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bundan sonra “artmak”lar kızın yengeleri huzurunda beyin adamları tarafından açılır .” (Enver Uzun –İran Türk Folkloru – Sayfa 71)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ASIM TAKIM

Türkçe Sözlük:

hlk. Takı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Takı. **DS(I)7/4**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Kafeşantan gazinolar balolar Despinamı eğlendirir oyalar Çapkınların derhal çeler aklını Süslü fistan asım takım boyalar Konkordiya salonunda muzika Kadril kankan hele vals ile polka Çalar çalmaz hemen dansa kalkıyor.” (Özdemir İnce – Bütün Şiirlerim – Sayfa 140)

“... Ortaoyununda mazlumun âhını çıkarır aheste aheste Kavuklu Hamdi'yle Pîşekâr İsmail'de Süsleyip asım takım Yamarlar zenneyi Kürde Çalma kapımı çalarlar.” (Ercüment Behzat Lav – Üç Anadolu)

“Bayramdan bir hafta önce, haremde bir hareket başlar; daireler temizlenir, yeniden döşenir, yeni yeni elbiseler, giyecekler ve asım takım satın alınır.” (Pars Tuğlacı – Saray Kadınları – Sayfa 75)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

ASKILIK,-ĞI

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Asılıp saklanacak sebze, meyve.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Asılıp saklanacak sebze, meyve. **DS(I)2/3**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *as-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +gU ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

askı ‘Üzerine herhangi bir şey
asmaya yarayan nesne’
< *as-kı*

An.ağl.: *askı* ‘tohumluk elde et-
mek üzere örülerek asılmış mısır
hevengi’ (*TMES*, 43)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ASLIK

Türkçe Sözlük:

hlk. Kısır olan (kadın veya dişi hayvan).

Derleme Sözlüğü

hlk. Kısır olan (kadın veya dişi hayvan).**DS(V)1/2**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“... Asıp at boynıga bir turfe kut aslık ölgen atının kuyruğu ol Begleri hanlarının buyruğu ol Her halde Özbeklerde ve Timur Çağataylarında bu adet unutulmuş olsa gerektir.” (İbrahim Sarı – Şaman Türkleri – Sayfa 127)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

AŞ DAMI

Türkçe Sözlük:

hlk. Bazı bölgelerde yemek pişirilen yer, mutfak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bazı bölgelerde yemek pişirilen yer, mutfak.

aşdamı 8/5

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

aşdamı (hlk.) ‘Mutfak’

< *aş+dam* ‘ev, oda’+ı

An.ağl.: *aşlık, aşodası, aştami,*

aşevi (DS.I, 351) = *aşana, aşe-*

ne, aşgana, aşhana, aşhane, aş-

kana < Tü. *aş*+ Fars. *hāne*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AŞHANE

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Mutfak.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Mutfak. **DS(I/I)6/5**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *āş* "yemek, özellikle haşlama yemek" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Farsça ve Orta Farsça aynı anlama gelen *āş* sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcük Avesta (Zend) dilinde aynı anlama gelen *āsa-* sözcüğü ile eş kökenlidir. Farsça *χāne* خانه "1. ev, konut, 2. Arap rakamlarında basamak" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Orta Farsça *χānag* "ev" sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *aşut* "geçit" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *aş-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +Ut ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ATAK

Türkçe Sözlük

3. *sıfat, halk ağzında* Geveze.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Geveze. DS(I/I)23/22

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *at-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +(g)Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

atak 'Cüretkâr'

< ***at-(a)k**

An. ağıl.: *atak* 'geveze, mübalâğacı' (DS.I, 364);

atak '1. atıcı, nişancı; 2. atın dört nala koşması; 3. şahin';

atak (~*atgın*, *atık*, *atmık*, *attırak* 'Meni, döl' (s.a.g.e., 365)

[*bat-ak*, *yut-ak*, *kaçak*'ta olduğu gibi fiilden isim yapan ekle kurulmuş olup, Ermenice *adag* "becerikli"

~*OFars.* *âtak* "güçlü" ile ilgisi yoktur.]

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Ne şanslı çocukmuş şu buluştuğu. Kendisi de hırslı, atak. Bu kızdan iyi avukat olur," dedi kendi kendine konuşarak." (Ela Yetkin –Pişmiş Aşk)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ATBALIĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Su aygırı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Su aygırı.
at balığı 2/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ATKI

Türkçe Sözlük

5. *isim, halk ağzında* Büyük yaba.

Derleme Sözlüğü

5. *hlk.* Büyük yaba.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *at-* fiilinden Türkiye Türkçesinde ±gU ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

atkı ‘Atkı, kaşkol’

< *āt-kı

~ *âtkı, âtxı* (Ker./KrTS, 63)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ATLANGIÇ, -CI

Türkçe Sözlük:

hlk. Atlama taşı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Atlama taşı.3/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

atla-ı ‘Aşmak’

< **āt-la-*

TT.:ATLA- (MBAÇ/NDIR-
/NGIÇ/NIL-/N-/TMA/T-)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ATMIK, ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Meni.

Derleme Sözlüğü

hlk. Meni. **DS(var)1/1**
atak DS(IV) 2/2

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *at-* "fırlatmak" fiilinden evirilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Atmık hayvancıklarının kuyruksuz olduklarını gördü. Kuyruksuz atmık hayvancığı dişinin yumurtacığını dölleyemezdi. Bu kez telaşlandı .” (Avni Givda – Erguvanlar: İhlamurlar ve Başka Öyküler)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

AVRAT

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Kadın:

2. *isim, halk ağzında* Karı, eş.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kadın. **DS(I) 1/1** 2. Karı, eş. **DS(yok)**
arvat DS(I/I), DS(I/III)44/25

Güney-Batı Anadolu Ağzı, Yozgat Ağzı: Kadın

Nişanyan Sözlük:

Arapça *ʿwr* kökünden gelen *ʿawra(t)* عورة "kusur, özür, edep yeri" sözcüğünden alıntıdır. Esasen “(özellikle kadının) örtünmesi gereken yeri” anlamına gelen sözcük kullanımda muhtemelen Eski Türkçe *uragut* "kadın" ile birleştirilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Avrat kelimesi de var tabi. Avrat da evlenen kadındır. Arapça avret kelimesinden gelir. “Avrat var, arpa unundan aş yapar; avrat var buğday unundan keş yapar”. “Avrat var ev yapar, avrat var ev yıkar”. Ne güzel bir kelam!” (Ergün Yıldırım – Aile Düşerken)

“Ulan avrat sen hep böylesin zaten. Sen demiyor muydun doğuyu ağaç kapıyor diye.”
“İyi iyi, batıdan aç! Şimdi uyu!” On dakika sonra babam yine aşağıdan seslenirdi:

“Avrat!” “Hı!” “Ben batı dedim amma, sen haklısın, nar ağacını unuttuk.”(Muzaffer İzgü –Zıkkımın Kökü)

“Herif ölürken ben buradaydım, yetişemedim, “ Avrat geleydi de, bana zehir yedireydi,” demiş koca herif. On gün oluyor rüyada gördüm. Bana cennet kuşları avlamış .” (Kemal Tahir – Karılar Koğuşu – Sayfa 11)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'den fazla yerde geçmektedir.

AVUNMAK

Türkçe Sözlük

3. *nesnesiz, halk ağzında* Hayvan gebe kalmak.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Hayvan gebe kalmak. **DS(I)25/25**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *avın-* "yakınlık duymak, ünsiyet göstermek" fiilinden evrilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *av-* "(insan) toplanmak, bir araya gelmek" fiilinden Eski Türkçe *+In-* ekiyle türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir. Gerard Clauson, fiilin yalın kökünün mevcut olmadığını savunurlar. Ancak Uygurca ve Karahanlıcada kaydedilmiş olan *av-* fiiliyle anlam bağı göz ardı edilemez.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

avun- ['Teselli bulmak'
= OT. *awun-* (DLT)
< ***ābın-**
[< ***ābı-n-** (T. Tekin)]
~ Clauson: *abi-*
~YUyg. *avu-* 'teselli ol-
mak'; Uyg.(Br.) *āwinil-*;
Trkm. *āvun-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AYAK ALMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Ayak, çalınan çalgıya uymak. **Ayağı almak** *hlk.* Halay oyunlarında ayağı tempoya uydurmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ayak, çalınan çalgıya uymak. **Ayağı almak** *hlk.* Halay oyunlarında ayağı tempoya uydurmak. **DS(II)1/-**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ayak¹ 'Ayak'

< *ayak* < *adak* < * *adak*~

azak (DLT) < * *aδak* ~

Uyg. *adak*, *yadak* (Alt. Gr., 292 a)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AYAK TUTMAK

Türkçe Sözlük

1. *halk ağzında* mâni yarışmalarında karşısındakine uyması gereken uyağı vermek:

Derleme Sözlüğü

hlk. 1) mâni yarışmalarında karşısındakine uyması gereken uyağı vermek:2) öncülük etmek; 3) söz açmak. **DS (var)1/1; 4)** ileride söylenecek bir söze önceden zemin hazırlamak.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AYAKÇAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Merdiven, merdiven basamağı.

2. *isim, halk ağzında* Dokuma tezgâhı ayaklığı, ayaklık.

3. *isim, halk ağzında* Çocukların, cambazların ayaklarına takıp yürüdükleri çifte sırtık.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Merdiven, merdiven basamağı. **DS (II)15/6** 2. Dokuma tezgâhı ayaklığı, ayaklık. **DS(I)6/6** 3. Çocukların, cambazların ayaklarına takıp yürüdükleri çifte sırtık. **DS (VI/II)1/-**

Çankırı Ağzı: Merdiven, merdiven basamağı.

Çankırı Ağzı Çocukların, cambazların ayaklarına takıp yürüdükleri çifte sırtık.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ayakçak (hlk.) 'Merdiven'
< *ayak+ça+k*
An.ağl.: *ayakçak, ayahçak*
(DS.I, 399); *ayakçak, ayah-*
çah, ayakcağ, ayakcak,
ayakça, ayakçat, ayakçıl,
ayaklı, ayaklık, ayakman
'merdiven'; *ayakçak, ayak*
çah, ayakçık, ayakçıl 'Tak-
ma ayak' (s.401)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AYAKTAŞ

Türkçe Sözlük:

hlk. Omuzdaş.

Derleme Sözlüğü

hlk. Omuzdaş.1/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ayakdaş (hlk.) 'Yol arkadaşı, yoldaş' < *ayak+daş*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AYIKMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Ayılmak, kendine gelmek, uyanmak, aklı başına gelmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ayılmak, kendine gelmek, uyanmak, aklı başına gelmek.21/17

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan *aduk "uyanık, şuurlu" biçimi ile eş kökenlidir. Eski Türkçe biçim Eski Türkçe *adır-* "ayırmaq, fark etmek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ayık-[(hlk.) ‘Ayılmak, uyanmak’
< *ay-(t)k-*
[< ET. *ādiġ (< *āδ-l-ġ)]
TT.: AYIK+(LIK/MAK)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AYLAMAK

Türkçe Sözlük

1. *halk ağzında* Beklemek.
2. *halk ağzında* Sürmek, devam etmek.
3. *halk ağzında* Ayı dolduran bir süre geçirmek, aylarca kalmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Beklemek. DS (I/I)1/- 2.Sürmek, devam etmek. DS(I/III)1/1 3. (-de) Ayı dolduran bir süre geçirmek, aylarca kalmak. DS(I/II)2/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ayla- [‘Beklemek’
< *ay-la-*
TT.: AYLA-(N-)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AYLANMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Bir yerin çevresinde dolanmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir yerin çevresinde dolanmak. DS(I), DS(II)3/2

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AYLI

Türkçe Sözlük

3. *sıfat, halk ağzında* Gebe.

Derleme Sözlüğü

3. hlk. Gebe.1/1

Yazı dilinde kullanımı:

“Avarlarda ve Kumuklarda aylı kadınla tartışılmaz, üzüntüye sevk edilmez. O, gece güzgüye (aynaya) bakmaz. Aylı kadın gece yalnız bırakılmaz .” (Yaşar Kalfat – Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnanışları – Cilt 1- Sayfa 132)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

AYMAK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Kendine gelmek, aklı başına gelmek, ayılmak:

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kendine gelmek, aklı başına gelmek, ayılmak. **DS (I/I)19/14** 2. Gerçeği anlamak. **DS(yok)**

Çankırı Ağzı: Kendine gelmek, aklı başına gelmek, ayılmak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ay-| ‘Ayılmak’
< * **āā-** (T. Tekin)
~ āyıl- (Trkm., Hlç.)
Tü.>Zaza. *aya* ‘uyanık, uyumamış olan’; *aya bıyayış* ‘uyanmak, uyanık olmak’ (ZTS, 27)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AYNAZ

Türkçe Sözlük

aynaz (I)

isim, halk ağzında Batakılık.

Derleme Sözlüğü

hlk. Batakılık.2/-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AYRIÇ, -CI

Türkçe Sözlük:

hlk. Yol kavşağı, iki yolun ayrıldığı yer.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yol kavşağı, iki yolun ayrıldığı yer.5/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ayrı 'Başka'
= OT. *ayru* (DLT)~ *ayruk*
< ***adruk***
[< **adır-* < **hadır-*]
(Räsänen: V)
DLT'te: *adın, adın, edin*
'başka'
TT.: AYRI+(CA/CALI/CALIK
/CALIKLI/CALIKSIZ/CASIZ/
Ç/K/KLI/ KLIK/ KSI/ KSILIK/

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AYVAN

Türkçe Sözlük:

hlk. Eyvan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Eyvan. DS(II/II)3/1, DS(II/V)8/5, DS(II/VI)11/5

Nişanyan Sözlük:

Arapça *aywān* أيوان "büyük kapı, eşik, (mec.) saray" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Orta Farsça aynı anlama gelen *āywan* sözcüğünden alıntıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Mehlenin yahışığı Ayrılıh yaman olur savrulur saman olur. Ben düştüm gurbetlere Sen düşme yaman olur Ayvan ayvan üstüdür.” (Mehmed Şahin Kaçar Külliyyatı –Alfabetik Erzurum Manileri)

“Bir ayakçahla (Taş basamak) yukarı kata çıkılınca, damın bir tarafında üstü kapalı, üç tarafı duvar ve yalnız ön tarafı açık bir ayvan...” (İshak Sunguroğlu – Harput Yollarında – Sayfa 212)

“Sırtında bayramlık ipek urbası üstüne, ayvan'ın direğinde asılı çadırasını kapmak üzere uzanan elini kocası yakalayarak, avucunda sıktı.” (Havva Çınar – Çocuk Edebiyatı Üzerine Cahit Uçuk'un Romanlarında Tip ve İletiler – Sayfa 62)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

AYVAZ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Koca, erkek, eş.
2. *isim, halk ağzında, eskimiş* Savaş gemilerinde çalışan cerrah yardımcısı.
3. *isim, halk ağzında, tarih* Büyük konaklarda mutfak ve yemek hizmetlerinde çalıştırılan uşak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Koca, erkek, eş. **DS(I/I)12/5** 2. *esk.* Savaş gemilerinde çalışan cerrah yardımcısı. **DS(I/II)1/1** 3. *tar.* Büyük konaklarda mutfak ve yemek hizmetlerinde çalıştırılan uşak. **ayvaz, kasap hep bir hesap** *hlk.* "ha öyle ha böyle, ikisi de bir" anlamında kullanılan bir söz. **DS(yok)**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *ʿiwād* ع يواض "birinin yerine geçen, yedek, satık" sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 8 yerde özel ism olarak geçmektedir.

AZI

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Öküz arabalarında ön ve arka yastıkları dingile bağlayan ağaç çivi.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Öküz arabalarında ön ve arka yastıkları dingile bağlayan ağaç çivi. **DS(I/I)12/19**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *azıĝ* "köpek dişi, yırtıcı hayvan dişi" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *az-* fiilinden Eski Türkçe **+I(g)** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

azi 'Azı dişi'
= ET., OT. **azığ** (DLT)
< ? ***ağ-ı** (göçüşme ile)
MA. **azığ** (160-8)
~ ağız çiş 'azı dişi'
(YUyg.)
azığ (Tuv., Hak.)
azi (Trkm.,Az.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AZIKLIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Azık olarak ayrılan veya hazırlanan yiyecekler.
2. *isim, halk ağzında* Azık koymaya yarayan kap veya torba.
3. *isim, halk ağzında* Hemen yemek üzere, harman zamanından önce biçilip savrulan ekin.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Azık olarak ayrılan veya hazırlanan yiyecekler. **DS(II)2/2** 2. Azık koymaya yarayan kap veya torba. **DS (IV)2/2** 3. Hemen yemek üzere, harman zamanından önce biçilip savrulan ekin. **DS (I)10/11**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *azuk* "yol için alınan yiyecek, erzak" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Soğdca *aδūk* "tahıl" sözcüğünden alıntıdır. (NOT: Bu sözcük Farsça *āzūka* أزوقه / مقوداً "tahıl, erzak" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

azık 'Yiyecek, azık'
= OT. **azuk** (DLT)
(DLT, KB)
[< **āzık**]
TT.: AZIK+(LI/LIK)
~ azık (MA. 52-2);
azık (Alt./ATS, 231;
TatK.)
azık-tülük 'yiyecek'
(Alt.)
kül azık (Kırg.)
azok (YUyg.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AZMAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

azmak, -ğı (I)

1. *isim, halk ağzında* Küçük su birikintisi, gölcük.
2. *isim, halk ağzında* Bataklık.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Küçük su birikintisi, gölcük. **DS(I/I)15/11** 2. Bataklık. **DS(I/II)20**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *az-* "ayrılmak, sapmak, taşmak" fiilinden +(A)mAk ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Azmak kenarında bahçeli taş bir binada hizmet veren mekân sade ve özenli bir dekorasyona sahip. Güne geleneksel köy kahvaltısı ya da İngiliz kahvaltısı ile başlayabilirsiniz." (Erdir Zat –Türkiye Meyhaneler Rehberi – Sayfa 238)

"En küçüklüğümde ben bu deyimi her duyuşumda Azmak sularının altında üst üste ayakta duran üç deve bulunduğuna inanırdım." (Nihal Yeğınobalı – Cumhuriyet Çocuğu)

"Buranın ağzıyla "azmak." İki kenarında ılgın ağaçları, bir ayakları suda bir ayakları karada. O kadar da nazlı sallanırlardı ki rüzgârda. Dere ve deniz, ikisinin arasında sürekli bir güç gösterisi yaşanırdı." (Nedim Göknıl – Nasıl Anlatsam Nereden Başlasam: Bodrum Bodrum – Sayfa 20)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

BABAÇ,-CI

Türkçe Sözlük:

hfk. Erkek kümes hayvanlarının en iri ve yaşlı olanı.

Derleme Sözlüğü

hfk. Erkek kümes hayvanlarının en iri ve yaşlı olanı:**DS(I)14/13**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Gecenin güne döndüğü bir saatte, Yol Çavuşu Salih'in babaç horozu o kart sesiyle ötmeseydi, ötüp de Ateşçi Mirza'yı Güleser'in sabun, gülkurusu, sandık elması

kokusuyla buğulanan sıcaklığından çıkarmasaydı.” (Kitaplık – 104-106. Sayı – Sayfa 44)

“Bi baktım, babaç bir tavşan. Tamam dedim, akşama bizim yahni hazır. Tavşan etini de severim. Sine sine sokuldum, bi savurdum taşı.” (Mehmet Başaran – Elif Diye Bir Türkü – Sayfa 15)

“Sultanahmet ' teki babaç güvercinlere dönmüşsün. Sırtır gibi dudaklarını araladı ve dişlerini muayene etti .” (Nadir Kamran –İhanet –Sayfa 121)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

BABALIK,-ĞI

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Üvey baba.

3. *isim, halk ağzında* Kaynata.

Derleme Sözlüğü

2. *hfk.* Üvey baba. **DS(I/II)25/38**   3. *hfk.* Kaynata. **DS(I/I)23/50**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *baba* sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +IIk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

baba ‘Çocuğu olmuş erkek’

= Uyg. *baba* (Alt.Gr. 300 a)

< * yansıma

= Alt. *ada* (ATS, 145); Kumd.

aga/ulug adak ‘baba anne’;

YUyg. *ata, dada; buva* (TUL,78)

An.ağl.: *babo, baw, bawo, bāwo, bāve, bay* (DAO, 54); ~ *babey, babo, baboş, babu, babuş, bıba, bıbe, boba, bobili, bobuş* (DS.I, 452)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ona gerçekten babalık yapmış olan adamı daha yeni tanımaya başlamıştı ve şimdi kendisinden koparıp alınmıştı. Thor Kral’ın son sözlerini unutamıyordu.” (Morgan Rice –Kralların Yürüyüşü)

“İŞİL - Ne konuşuyordunuz babalık? Adem — (İşil ' a.) Sen bugün yine sokağa çıkmışsın! . . İŞİL — Çıktım babalık!... Adem — Yalnız başına mı? ... İŞİL - Babalık sana bir şey söylersem kızar mısın? Adem — (Sezinlemeye çalışarak.) ...” (Bekir Büyükarkın – Soyтары – Sayfa 71)

“Kart Kedi güldü : - Ne o babalık? Gençliğini mi hatırladın? « Babalık » bastonuna dayanarak kalktı : - Allah ıslah etsin – dedi. - Boş ver be! Kırkıktan sonra azanı tenesir paklar. . . Ardında matrak kahkahalar, kahveden ağır ağır çıktı .” (Orhan Kemal – Yağmur Yüklü Bulutlar – Sayfa 85)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

BACA

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Çatı penceresi

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Çatı penceresi. **DS(II/I)11/12**

Diyarbakır Ağzı: Çatı penceresi

Nişanyan Sözlük:

Farsça *bāca* بابه "pencere, havalandırma deliği" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Farsça *bādcāh* بادگاه sözcüğünden evrilmiştir.

Bu sözcük Farsça *bād* باد "hava, rüzgâr" ve Farsça *cāh* جاده "yol, geçit" sözcüklerinin bileşiğidir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Baca temizleyicisi. Adı Fedka'ydı. On sekiz yaşlarında, açık kumral saçlı, pırıl pırıl mavi gözlü, haftanın altı günü ise, kuruma bulanmış, her zaman açık duran kalın dudaklarının arasından iki dizi sık, bembeyaz dişin, neşeli, güzel bir ...” (Maksim Gorki –Makar Çudra)

“Koru yönünde, çatının baca sağ kenarında kabartma Grek başı ile altında Latince “salve” sözcüğü göze çarpar. İtalyanca “selam” anlamına gelen bu sözcük binayı bir İtalyan mimarın yaptığının ipucu sayılabilir.” (Adnan Özyalçın - Öyküleriyle İstanbul Anıtları 2)

“Kızdan ona hayır yok ” nasıl bir laf? Pelvan Vahit, konuşurken, uzun boylu, kalın gövdesiyle, iki yana belli belirsiz sallanıyor, soğuk havaya baca ...” (Kemal Tahir – Sağırdere – Sayfa 16)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

BACI

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Büyük kız kardeş, abla.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Büyük kız kardeş, abla. **DS (var)2/1 4. esk.** Tarikat şeyhlerinin karısı. **5. ünl.** Kadınlara söylenen bir seslenme sözü.

Van Ağzı: Kız kardeş.

Nişanyan Sözlük:

Moğolca *Baca* "büyük kız kardeş, abla" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

---

bacı 'Kız kardeş, abla, bacı'

< ? *bāca

An.ağl.: *bacey, baccı, baci, baco, baji* (*DS.II, 457*); *paçı, paçi* (Kardenez ağzları); *bācı, bacé* (*DA O, 55*); *baci* (*Erz./EİA, 35*)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“BACI — (Etrafına bakınır.) Üstüme... BACI — Hadi oradan kart zampara! (Adem çıkar.) i AFITAP — Ah dadı, ne olacak bizim halimiz? BACI — Kız ne var halimizde? AFITAP — Yanılmışım !” (Bekir Büyükarkın – Soyтары – Sayfa 39)

«Hişt bacı, hişt bacı» dedi İbrahim. Çenesini tutup sarstı. “Hişt bacı', uyan bacı! Uyan ki bak sana ne diyecem?” (Fakir Baykurt – Anadolu Garajı – Sayfa 201)

“KADIN — Bacı o çok getti, hele bir de ben kendime ölçüyüm bacı. 1. KADIN — Hadi bir otur bakayım üstüne. 2. KADIN — Bir tutam naçar, iki tutam naçar, üç tutam karar. Baksana bacı üç tutam...”(Nurhan Karadağ –Köy Seyirlik Oyunları –Sayfa 89)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

BADAL

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Merdiven.
2. *isim halk ağzında* Kardan veya çamurdan oluşan çukur.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Merdiven. **DS(I)17/23** 2. Kardan veya çamurdan oluşan çukur. **DS (II/I)7/5**

Çankırı Ağzı, Çorum Ağzı: Merdiven.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“...merdiven' yerine 'badal' denince siz nasıl anlayabilirsiniz ki? Yine mesela 'değnek' kelimesini ilk defa Tokat yurdunda öğrenmiştim. Benim için bir tek çıkış yolu vardı.”(Demirhan Kadıoğlu – Yetiştirilmiş Hayatlar)

“Kırk badal merdiven indikten sonra karşına bu yerlerin altından akan ulu bir ırmak çıkacaktır. Irmağın karşı kıyısında demirden bir kapı göreceksin.” (Bilge Seyidoğlu – Erzurum Efsaneleri – Sayfa 15)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

BADAS

Türkçe Sözlük:

hlk. Harman kaldırıldıktan sonra yerde kalan toprak, çöp ve samanla karışık tahıl taneleri, harman döküntüsü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Harman kaldırıldıktan sonra yerde kalan toprak, çöp ve samanla karışık tahıl taneleri, harman döküntüsü. **DS(I/I)16/22**

Çankırı Ağzı: Harman kaldırıldıktan sonra yerde kalan toprak, çöp ve samanla karışık tahıl taneleri, harman döküntüsü.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Tınazın birini az önce yığmış, döveni oğluna vermiş, kendisi kağnının gölgesine uzanmıştı. Ana kız badas süpürüyorlardı.”(Mustafa Asoğlu – Ulusu – Sayfa 135)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

BADİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Ördek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ördek. **DS(I/II)12/15**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *bīṭ* kökünden gelen *baṭṭ* بَطَّ "ördek" sözcüğünden alıntı olabilir; ancak bu kesin değildir. Arapçadan etkilenmiş olabileceği gibi, çocuk dilinden müstakil bir gelişme de düşünülebilir. Ermenice *pat* "ördek", *badik* "ördek yavrusu".

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< *bad ‘yansıma’ +*i*

An.ağl.: *badı, badi, badik* (DS.II, 465); *badı badı, badal badal, badıl badıl* ‘Ördek yürüyüşü’

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“BADİ EKREM - Sus ulan! Ben uzatmalı jandarma çavuşu değilim, boyuna komut verecek! Kendiliğinizden toplanacaksınız. Şu hale bak, böyle sınıf nerde görülmüştür! Kimi gözlüklü, kimi uzun, kimi kısa...” (Rıfat Ilgaz – Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı – Sayfa 125)

“Ağa'nın devlet içinde devlet gibi kendine buyruk tavırları, gövde gösterileri yeni Kaymakam Badi Nedim'i iyice huzursuz etmeye başlar.” (Seyfullah Çiçek – Topal Osman – Sayfa 71)

“Kedi gibi gülerdi demiştik değil mi; ama badi badi yürürdü. İki kolunu bacaklarına yapıştırır, hazır ola geçmiş askerler gibi adımlarını atar, savaş kaybetmişler gibi ayaklarını sürürdü.” (Şükran Engin Atmaca – Çok Kedi Gülerdi – Sayfa 28)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 8 yerde geçmektedir.

BADİK

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Ördek.
2. *isim, halk ağzında* Palaz.
3. *sıfat, halk ağzında* Kısa boylu:

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Ördek. DS(I/II)8/7 2. Palaz.3. *sf.* Kısa boylu. DS(II)6/7

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *pati* veya *badi* "ördek, ördek gibi salınarak yürüyen" sözcüğünden türetilmiştir. Türkçe sözcük çocuk dilinden türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Nedir o, Badik Satı? Doğru söyle hele; biz Türk müyüz, Osmanlı mı? Türk’üz. Essah mı? Evet!” (Bekir Büyükarkın –Yoldaki Adam)

“Badik İsmail bu sefer Sadettin'e döndü : « Duydun mu oğlum hikâyemizi? » dedi. « Kıssadan hisse çıkarmak isteyenlere bu kadar. Sen hâlâ kalkmış... » (Kerim Korcan –Ter Adamları – Sayfa 115)

“Bereket versin ki diyorlar, berber Badik Ali, polisi siper alıyordu, dükkânın kapısında durup polisi içeri sokmuş « Hadi bakalım karakola » diye bağıyordu...” (Sadun Tanju – Daha Güzel Bir Dünya – Sayfa 189)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 10’den fazla yerde geçmektedir.

BAĞA

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Kaplumbağa.
2. *isim, halk ağzında* Deniz kaplumbağasının kabuğu.
3. *isim, halk ağzında* Kaplumbağa kabuğu.
4. *isim, halk ağzında* Ur.
5. *sıfat, halk ağzında* Kaplumbağa kabuğundan yapılmış veya bu kabuğu andırır biçimde olan.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kaplumbağa. **DS(II/T)9/17** 2. Deniz kaplumbağasının kabuğu. 3. Kaplumbağa kabuğu. 4. Ur. **DS(I/II)1/1, DS(I/III)7/4** 5. *sf.* Kaplumbağa kabuğundan yapılmış veya bu kabuğu andırır biçimde olan.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *baka* "kurbağa" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bağa ‘Kaplumbağa’
= OT. *baqa* (DLT)
< *bāka (T. Tekin)
AH.: *kaburçaqlı baqa*
TT.: *kaplu baqa* > *kaplumbağa*
An.ağl.: *bağa, бага, bağ,*
bağarcık, bağcık, bābā
‘*kaplumbağa*’ (DS.II, 473)

Yazı dilinde kullanımı:

“Bağası ezilmiş, parçalanmış hayvan tozlu yolun üstünde haki bir kitle ...” (Oya Baydar - O Muhteşem Hayatımız)

“Onun bağası ile beyninden ölümsüzlük iksirleri yapılmaktadır . İmparator makberelerinde her sütun , bir kaplumbağa üzerine konmaktadır.” (Fuat Yöndemli - Hayat ağacı, ejder, yılan - Sayfa 151)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

BAĞDA

Türkçe Sözlük:

hlk. Ayağa vurulan, ipten, ağaçtan veya demirden yapılan köstek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ayağa vurulan, ipten, ağaçtan veya demirden yapılan köstek. **DS(I/III)2/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bağda ‘Güreş çelmesi, sarma’
< **bağ+da**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BAĞDALAMAK

Türkçe Sözlük

1. *-i, halk ağzında* Düşürmek için ayağını birinin ayaklarına takmak, çelme atmak.
2. *-i, halk ağzında, spor* Güreşte rakibe ayak sarması takmak.

Derleme Sözlüğü

- hlk.* **1.** Düşürmek için ayağını birinin ayaklarına takmak, çelme atmak. **DS(var) 5/5**
- 2.** *sp.* Güreşte rakibe ayak sarması takmak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bağda- [‘Çelme takmak, güreşte sarmaya almak’
< **bağ+da-** [< *bağda-ğ]
(T. Tekin, *Mak.II*, 387)
An.ağl.: *bağdala-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BAĞIRDAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Beşikteki çocuğun düşmemesi için beşiğe sarılıp bağlanan, kumaştan yapılmış enli bağ, bağıldak.
2. *isim, halk ağzında* Kadınların âdet zamanında bağladıkları bez, bağıldak.

3. *isim, halk ağzında* Yaklaşık 30 santimetre eninde bir metre boyunda, uçlarında birer metre kaytanı olan, astarlı, ipek ve sırma işlemeli kumaş, bağıldak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Beşikteki çocuğun düşmemesi için beşiğe sarılıp bağlanan, kumaştan yapılmış enli bağ, bağıldak. **DS(I/I)28/22** 2. Kadınların âdet zamanında bağladıkları bez, bağıldak. 3. Yaklaşık 30 santimetre eninde bir metre boyunda, uçlarında birer metre kaytanı olan, astarlı, ipek ve sırma işlemeli kumaş, bağıldak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bağirdak 'Kolan; kadın göğüslüğü'
< **bagır** 'bağır, karaciğer'
+dak
An.ağl. için bk. **bağır**

bağirdak, baardak, bagardak, bagartak, bagartlak, bagirdak, bağarcık, bağardak, bağartlak, bağirtak, bağirtlak, bağitlak, bartlak, bavidak, bavirdak, boğirdak 'çocuğun düşmemesi için beşiğe veya salıncağa bağlanan enli kuşak' (DS.II, 478)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Bağirdak, yirmi beş otuz santim eninde bir metre boyunda astarlı ve kıymetli ipek ve sırma işlemeli bir kumaştır. Uçlarında birer metre boyunda gaytanları vardır." (Musahipzade Celal – Eski İstanbul Yaşayışı – Sayfa 23)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BAĞLI

Türkçe Sözlük

7. *sıfat, halk ağzında* Halk inancına göre, büyü etkisiyle cinsel güçten yoksun edilmiş (erkek).

Derleme Sözlüğü

7. *hlk.* Halk inancına göre, büyü etkisiyle cinsel güçten yoksun edilmiş (erkek). **8/4**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bağ* "1. bağlama eylemi, bağ, düğüm, 2. bağlı şey, bohça, ittifak" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *ba-* "bağlamak" fiilinden Eski Türkçe **+I(g)** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bağ 'Bağ, düğüm, bağlanacak ip vb.'
= ET. *bāğ-*, *bāy-* 'sarmak, bağlamak'
< * *bā-* 'bağlamak' (DLT)
+ *-ğ*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BAĞRI YUFKA

Türkçe Sözlük:

hlk. Yufka yürekli.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yufka yürekli.21/19

Çankırı Ağzı: Yufka yürekli.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bağır* "1. karın, gövdenin iç boşluğu, 2. ak veya karaciğer" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe *yuvka* "ince, zayıf" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe *yuw-* "yuvarlamak, top yapmak" fiiliyle anlam bağı kurmak güçtür.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bağır 'Göğüs' = ET., OT <i>bağır</i> ~ <i>bağar</i> (Uyg., DLT) TT.: BAĞ(I)R+ (İKARA) Tü. > Kbr. <i>bagu</i> 'böğür' (İ. Doğan, 1966, 316)	<i>bağrı yanıt, bağrıyarık, bağrı yırtık, bağrı yufka</i> (=yoha, yoka, yuha, yuka, yüfka) (DS.II, 485); <i>barıyuka, bārıyuka, barnıyuka</i> 'merhametli' (s.533) < <i>bağır</i> + <i>yufka</i>
--	--

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Kâğıdın bağrı yufka, kalemin ise gözleri yaşlı; ben senin bana vermiş olduğun dert ve elimi mektuba nasıl yazayım?" diye sorduğu..." (Mustafa Nejat Sefercioğlu – Divan Şiiri İncelemeleri – Sayfa 45)

"Çok yemek, akli giderir. Açlık nefsi kahreder, bağrı yufka eder ve gönlü nurlandırır..." (Feridüddin Attar – Tezkiretü'l Evliyâ)

“Fransa dökülen insan kanlarına karşı bu kadar bağı yufka idi de yirmi beş sene Beyrut ' ta kan dökülürken, sevgili Fransa niçin harekete geçmek lüzumunu hissetmedi ?” (Ergun Göze – Yaşasın Hatıralar – Sayfa 273)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla geçmektedir.

BAKANAK, ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Geviş getiren hayvanların ayaklarının arkasındaki körelmiş tırnak, kemik çıkıntısı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Geviş getiren hayvanların ayaklarının arkasındaki körelmiş tırnak, kemik çıkıntısı.
DS(I/I)16/19, DS(I/III)7/6

Çankırı Ağzı, Keban Ağzı: Geviş getiren hayvanların ayaklarının arkasındaki körelmiş tırnak, kemik çıkıntısı.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bak-* "bakmak, gözlemek" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bakanak¹ (hlk.) ‘Geviş getiren hayvanların körelmiş tırnakları’
= OT. *bakanak* ~*bakayak*
(DLT’); krş. *bakanuk*, *bakayuk*
< *baka*+*ayak*
An.ağl.: *bakanak*, *bahanah*, *bahanak*, *bakınak*, *bıkanak* (5 anlamı var) (*DS.II*, 490)

A.Tietze (*TETTL*, 265): < *ET. bakanak*
G.Clauson (1972, 316-317): < *baka*
M.Räsänen (*V*, 58): < *Kzk. baki* ‘ayak bileği kemiği’

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BAKI

Türkçe Sözlük

3. *isim*, *halk ağzında* Fal.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Fal.**DS(II)1/-**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bak-| ‘Bakışı bir şeyin üzerine çevirmek’
= OT. *bak-* (DLT)   An.ağl.: *bakımcı, bahıcı, bahımcı, bakıcı* ‘falcı’ (DS.II, 492) < *bak-(ı)mcı/ıcı*
< **ba-k-*
Çağ.: *bakız-* ‘baktır-’
GT.: *bakıt-, baktur-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BAKINCAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Nişangâh.

Derleme Sözlüğü

hlk. Nişangâh. DS(I/II)1/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bakıncak (hık.) ‘Nişangâh’
< *bak-(ı)n-cak*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BAKINDI

Türkçe Sözlük:

hlk. "Bak hele, olacak şey mi?" anlamlarında şaşma bildiren bir söz.

Derleme Sözlüğü

hlk. "Bak hele, olacak şey mi?" anlamlarında şaşma bildiren bir söz.1/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bakındı ‘Bak şimdi!’
< *bak indi* (< *im-di*)

A. Tietze (TETTL, 266): < *bak-in-di* ‘deiktik fonksiyonu olan *-di* edatı.’

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Oysa ' bakındı ' nın anlamı başkadır, şaşkınlık anında kullanılır, şaşkınlık belirtisidir... Sonra da çarşığı, yani göz kapaklarının ötesini / Bulutlar altıydı şurası...” (Edip Cansever – Gül Dönüyor Avucumda – Sayfa 134)

“Hele hele bakındı a dostlar! Kadıncağızın sırtı bağı dört köse morarmış.” (Aka Gündüz – Sansaros –Sayfa 4)

“Kuyruk altına sürülen ve ardımı cayır cayır yakan yağdan ötürü yerimde duramaz, tepinir, kulaklarımı şaklatır ve kuyruğumu habire savururken, sahibim olan herif seviyor; müşterilere , « bakındı hele ne kadar canlı, ne kadar acar ?” (Halikarnas Balıkcısı – Egeden: Denize Bırakılmış Bir Çiçek – Sayfa 84)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

BAKINMAK

Türkçe Sözlük

2. *halk ağzında* Muayene olmak.

Derleme Sözlüğü

2. *hfk.* Muayene olmak.23/22

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bakın-[(hfk.) ‘Tedavi olmak; kendi-
ne bakmak’
= OT. *bakın-* ‘bir şeyin sonu-
na bakmak ve düşünmek; bek-
lemek’ (DLT)
< *bak-(ı)n-* ...

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BALA

Türkçe Sözlük:

hfk. Yavru, çocuk.

Derleme Sözlüğü

hfk. Yavru, çocuk. DS(I/I), DS(I/II)18/13

Van Ağzı: Yavru, çocuk.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bala* "kuş ve hayvan yavrusu" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük çocuk dilinden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bala (hlk.) ‘Yavru, çocuk’
= OT. *bala* ‘Kuş ve hayvan yavrusu’ (DLT)

[< *bāla ‘yavru, çocuk’ (T. Tekin)]
DLT: *balala*- ‘kuş yavrulamak’
An.ağl.: *bala, balaca, balah,*

Ch. Symeonidis (1973, no.159): < *Yun. palladin* ‘bebek, hayvan yavrusu; oyuncak bebek’

YANLIŞTIR. Çünkü, Oğuz, Kıpçak ve Karluk grubu Türk dillerinde **bala** adı kullanılmaktadır. Bu addan türetilmiş **balak ~ malak** (< * **bala+k** ‘küçültme eki’) sözcüğü de Yunanca *palladin* ile yalnız anlam bakımından benzeşmektedir. Ayrıca, *palladin*’i **bala** yapabilmek için orasından burasından kesip biçmeniz ve epey uğraşmanız gerekecektir.

Nişanyan (SS, 57): **bala** = ET. *bala* kuş ve hayvan yavrusu (x1)

Yazı dilinde kullanımı:

“Öldüm zalım balası Yandım zalım balası Ele soyuk bakırsan Dondum zalım balası.” (İsrafil Abbasov - Vatan deyip gece gündüz ağlaram - Sayfa 61)

“Bir çoban balası , müslüman balası... Bütün şark sarhoş , dernekte , düğünde , Çubuğunu savuruyor , afyonunu yutuyor...” (İsmail Otar, Bekir Sıdkı Çobanzade - Kırmırlı Türk şair ve bilgini Bekir Sıdkı Çobanzade - Sayfa 109)

“Yoksa bir ananın balasına yavrusuna çağrısı mı bu? Şol Revan'da kalan balası üstüne mi söylenmiş?” (Emre Sarı - Bizim Türkülerimiz: Toplumlari bir arada tutan ve ... - Sayfa 232)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla geçmektedir.

BALABAN

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* İri, büyük.
2. *sıfat, halk ağzında* Nazik.
3. *sıfat, halk ağzında, eskimiş* Şişman, gürbüz (kimse, çocuk).

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. İri, büyük. DS(II/II)15/8 2. Nazik. DS(II/IV)2/2 3. *esk.* Şişman, gürbüz (kimse, çocuk).DS(II/I)15/7

Nişanyan Sözlük:

Farsça *pahlavān* "yiğit, kahraman" sözcüğünden alıntı olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

balaban ‘Bir cins av kuşu, şahin’

< Tü. **bāla+man*

TT.: BALABAN+ (LAŞMA/
LAŞ-/LIK)

An.ağl.: *balaban* ‘1. av kuşu; 2.
şişman, gürbüz: *balaman, bala-
sır, balacan*’ (DS.II, 496);

balaman ‘mey de denilen ne-
fesli bir saz’ (s.498)

Nişanyan (SS, 57): **balaban** iri cüsseli in-
san, ayı, büyük davul tokmağı ~ *Fa. bālabān*
güreşçi, yiğit, büyük davul ~ *OFa. pahlavān*
→ PEHLİVAN

NOT: Türkçe **balaban** (< *bāla+man*) ile
Farsça **bālabān** arasında anlam bakımından da
büyük fark vardır.

*Türkçe: Atmaca veya doğan gibi yırtıcı bir
kuş; av kuşu; ördek yavrusu.*

*Farsça: İri cüsseli insan, ayı, büyük davul
tokmağı.*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Yanmaz mıyız balaban çırası gibi? Dün gece Ertuğrul’la Dünder’in sohbetinde idim.
Dünder bildiğimiz çocuk değil, büyümüş de farkına varamamışız.” (Yavuz Bahadıroğlu
– Merhaba Söğüt)

“Güzellikte kemalini bulmuşsun Sallana sallana suya gelmişsin Yoksa güzel ziyaret
pınar mı Tor balaban gibi çıkmışsın.” (Yaşar Kemal – Sarı Defterdekiler)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

BALÇAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Kabza.

2. isim, halk ağzında Kabzanın demir siperi.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kabza. DS (I/I)2/- 2. Kabzanın demir siperi. DS (I/II)1/1

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Tutuşu çok rahattı. Yarımküre biçimindeki balçak, bir şemsiye gibi kılıcı tutan eli
korumaya alıyordu.” (Serhan Karal – Tanrıların Sessizliği – Sayfa 387)

“Derken, avucunun içinde sanki bir güvercin varmış gibi kabzayı tutan şövalyenin
meçini, balçak ile namlu arasına sıkıştırıp çekerek düşürdü.” (Zeynep Ergün – Erkeğin
Yittiği Yerde – Sayfa 305)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

BALDIRGAN

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Baldıran.

2. isim, halk ağzında Şeytintersi.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Baldıran. DS (var) 5/4

2. Şeytintersi.DS(yok)

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *baldıran* veya *baldırğan* "bir tür otsu bitki, belki conium maculatum veya valeriana officinalis" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Orta Türkçe *baltır* "bitki gövdesi, sap" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +gAn2ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

baldıran 'Zehirli bir tür bitki'

< ET. *baldır+ğan*

TT.: BALDIRAN+ (LIK)

An.ağl.: *baldırğan, baldırğan, baldırkan* (DS.II, 502)

* Batı dillerine Türkçeden veya üçüncü bir kaynaktan geçtiği düşünülebilir.Karş. *OLat. valeriana, İng. valerian, Alm. Baldrian, Rus. baldıryan* (baldıran).

M.Vasmer :< *Alm. Baldrian* 'Valeriana'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BALKI

Türkçe Sözlük

2. sıfat, halk ağzında Güzel, süslü, parlak.

Derleme Sözlüğü

2. hfk. Güzel, süslü, parlak. DS(I)1/1

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *balkı*- "parıldamak, ışımak" sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BALKIMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Parlamak, parıldamak.

2. nesnesiz, halk ağzında Şimşek çakmak.

3. nesnesiz, halk ağzında Su halkalanmak, dalgalanmak.

4. nesnesiz, halk ağzında Organ, kesik kesik ağrımak, sancımak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Parlamak, parıldamak. DS(I/I)20/1 2.Şimşek çakmak. DS(I/II)15/83.Su halkalanmak, dalgalanmak. DS(III/I)2/1 4.Organ, kesik kesik ağrımak, sancımak. DS(II)2/-

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *balkı*- "parıldamak, ışımak" sözcüğünden evrilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Uzun bir süre aydınlık havada mavi lekeler balkıdı söndü , balkıdı söndü.” (Yaşar Kemal - Demirciler Çarşısı cinayeti - Sayfa 11)

“Beraber aş yedik.” İlaç’ın o günleri zihninde canlandırınca gözleri balkıdı.” (Hasan Erimez, Kadir Yılmaz - Demirdağın Kurtları)

“Ayaklı kandil ateşleri geniş alınlarında balkıdı. Yüzleri erimiş altın içinden ayrılıveren yabancı metaller gibi başkalaşiverdi.” (Osman Özbaş - Son Harabati - Sayfa 186)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla geçmektedir.

BALKIR

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Parıltı.

2. *isim, halk ağzında* Şimşek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Parıltı. DS(I)2/- 2. Şimşek.DS(II)2/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BALLIDARI

Türkçe Sözlük:

hlk. İncir.

Derleme Sözlüğü

hlk. İncir.3/-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BANAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Ekmek parçası, lokma.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ekmek parçası, lokma. DS(I/I)17/12

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ban-* veya *man-* "1. bağlanmak, kuşanmak, 2. bastırmak, batırmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *ba-* "bağlamak" fiilinden Eski Türkçe *+In-* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

banak (hlk.) 'Lokma'

< **ban-** 'parmak batırmak, parmaklamak' + **-(a)k**

An.ağl.: **banak, banaç, banah, bandak, banıç, banım** 'lokma, ekmek parçası' (DS.II, 515)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Ula gardaşlar, pekmezi açap banak banak mi yir, yoksam çanak çanak mı? » Cemal, kızdı. Delikanlılara çıkıştı. (Samim Kocagöz – Bir Karış Toprak – Sayfa 159)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BANLAMAK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Horoz ötmek.

2. *nesnesiz, halk ağzında* Bağırmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Horoz ötmek. DS (I/I)6/1 2. Bağırmak. DS (I/II)5/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

banla- 'Yüksek sesle bağırma'

< Uyg. **mañra-** 'bağırma'

< **māñra-** < ***mā** (veya:

mañ) + **kır-a-**

= EAT. **bañ** 'bağırma, ezan, yüksek ses', **bañ bañlat-** 'ezan okumak' (DDK.II, 37)

An.ağl.: **banlamak, bağlamak, bannamah, baynamah, baynamah, baynamak** '1.horoz ötmek; 2. bağırma, haykırmak' (DS.II, 521); **bangmah** 'bağırma' (Keban-El/DAO, 58); **ven / veng** 'bağırma' (Ovacık-Tn./DAO, 59)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BAR

Türkçe Sözlük

bar (IV)

isim, halk ağzında Ateşten, mide bozukluğundan, ağızda, dil ve dişlerde meydana gelen acılık, pas.

Derleme Sözlüğü

hfk. Ateşten, mide bozukluğundan, ağızda, dil ve dişlerde meydana gelen acılık, pas. **DS (I/III)20/13**

Nişanyan Sözlük:

İngilizce *bar* "1. çubuk, engel, bariyer, 2. içki tezgâhı, ayakta içki içilen yer" sözcüğünden alıntıdır. İngilizce sözcük Fransızca *barre* "çubuk, engel, bariyer" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Latince aynı anlama gelen *barra* sözcüğünden evirilmiştir. Ermenice *bar* uçuş "1. halka, grup, topluluk, 2. halka halinde yapılan dans" sözcüğünden alıntıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bar 'Erzurum yöresinde oynanan halk oyunu'
= OT. *bar* 'büyük' (DLT)

Eren (*TDES*, 39): < *Erm.* yer. *bar* (< *par*) 'dance' (Dankoff: *ALT* 609)
Nişanyan (*SS*, 60): *bar*² ~ *Erm.* *bar* 1.
grup; topluluk, insan çemberi; 2. çember hâlinde yapılan dans.

YANLIŞTIR. Çünkü, DLT'teki **bar** sözcüğü bu etimoloji için yeterli kanıttır. Ermeniceye Türkçeden geçmiş olmalıdır. Ayrıca, DLT'teki **barış-** 'sulh yapmak' (İM. **barlaş-**, Az., TT. **barış-**, Trkm. **barlış-**; **barlışik**, **barsık** 'sulh') sözcükleri de **bar**'ın Ermenice olmadığını göstermektedir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BARAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Tüylü, kıllı çuha.

2. *isim, halk ağzında* Bir cins tüylü av köpeği.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Tüylü, kıllı çuha. **DS (yok)** 2. Bir cins tüylü av köpeği. **DS(I/II)7/3, DS(I/VII)3/3, DS(II)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

barak 'Tüylü köpek'
= OT. *barak* (DLT; eski Kpç.)
'çok tüylü köpek'

< *bar 'değersiz, kötü, pis'
+(a)*k*
An.ağl.: *barak* '1. çok kıllı insan;
çok tüylü köpek; 3. ispinoz kuşu;
4. köstebek' (DS.II, 524)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BARDAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Toprak testi.

Derleme Sözlüğü

4. *hfk.* Toprak testi. DS (I/I)31/40

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *bardak* "testicik" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *bart* "su testisi" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bardak 'Su ve benzeri şeyleri içmek için kullanılan, genellikle camdan yapılan kap'
< OT. *bart~yart* 'su içilen bardak, testi, kap' (DLT) ~ eski Kpç. *bardağ* (*Ettuhfetü'z-Zekiyye*, 148 a)
< *bart+* (a)*k*
An.ağl.: *badak, bādak, badū, bardağ* 'bardak' (DS.II, 461); *bar-*

Tü. > **Rus.** *bardak*; **Blg.** *bardak*; **Srp.** *bàrdak*; **Rum.** *μπαρδάκι*; **Ar.** (Ir.) *berdāg*; (Lib.) *birdāğ*; (Mis., Yem.) *bardāğ* (*ALTK*, 38); **Kürt.** *bardah, bardağ, pordoh* (*DAO*, 60); **Zaza.** *bardaxı* (*ZTS*, 30); **Kbr.** *bardak* (İ. Doğan, 1966, 317)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BARHANA

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Kafile, küçük kervan.

2. *isim, halk ağzında* Göç eşyası, ev eşyası.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kafile, küçük kervan. **DS (I/I)26/26** 2.Göç eşyası, ev eşyası.**DS(II/T)8/3**

Çankırı Ağzı, Erzincan Ağzı: Göç eşyası, ev eşyası.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *bār-χāne* بارخانه "yüklük, depo, eşya ile dolu ev" deyiminden alıntıdır. Farsça deyim Farsça *bār* بار "yük" ve Farsça *χāne* خانه "ev" sözcüklerinin bileşiğidir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Orada barhana kurduk. Sinizi’in önüne bir araba yığıldı ki, size nasıl deyim!”
(Ramazan Akbaş – Kop Savunması’dan Kurtuluş’a – Sayfa 73)

“Meşe ağaçları altında barhana kurduk. Biraz da bahar alacalığı başlamıştı. Biz beş direkli bir çadır kurduk.” (Yıldırım Sezen – İki Kardeşten Seferberlik Anıları – Sayfa 119)

“Erzurum'dan Kars'a ve İstanbul'a kadar katırcılık yaptıklarını kimler hatırlar. Barhana yüklerdiler. 80-90 katır yüküyle giderlerdi. Şimdiki Ali Paşa Mahallesi'nde bir sorun bakalım Alikogili kim hatırlar?” (Şeyhmus Diken – Diyarbekir Diyarım, Yitirmişem Yanarım)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

BARI

Türkçe Sözlük:

hlk. Çit.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çit. **DS (I/I)11/11**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BARIŞ GÖRÜŞ OLMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Her türlü dargınlığı unutarak barışmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Her türlü dargınlığı unutarak barışmak.**1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

barış '1. Barışmak işi; 2. sulh'

< **bar** 'var, mevcut, varlık'

~**bar-** 'gitmek, uzaklaşmak'

< ET. **bar-ış** [> Oğuz: **var-ış**]

TT.: BARIŞ+ (ÇI/ÇIL/ÇILIK/IK/IKLIK/MA)

An.ağl.: **barış, barışık, barışuk**
'Götürü, kabala, toptan' (DS.II, 532)

~ barış 'gezme, gitme' (Alt./ATS, 34; Az., Trkm.: *barış kelış*)

= *kelışim* 'anlaşma, sözleşme'
(Kırg.) < *kelış-* 'anlaşmaya varmak'

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Zira geçmişle nikâh tazelemek, barış görüş olmak zamanı gelmiştir. Yeter ki elimizi çabuk tutmayı ve son fırsatı ganimet sayıp elden kaçırmamayı bilelim." (Samiha Ayverdi – Milli Kültür Davaları ve Maarif Davamız – Sayfa 219)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BASAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Merdiven.

Derleme Sözlüğü

hlk. Merdiven. DS(I/I)11/13

Çankırı Ağzı, Van Ağzı: Merdiven.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

basamak 'Merdiven'

< **bas-(a)mak**

An.ağl.: **basak, basamah, basamak, bāsāmbāk, basancak, basangaç, basçık, basdak, basgaç, basıcak, basımbaç, basıncak, baskancak, baskıç, baskıncak, baslangeç, basmah, basmak, basmalık, bassak, bastak, bastambak, bastır, başak** (DS.II, 536)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BASKISIZ

Türkçe Sözlük

3. sıfat, halk ağzında Terbiyesiz, ahlaksız

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Terbiyesiz, ahlaksız.23/20

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *bas-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +gU ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BASMA

Türkçe Sözlük

8. *isim, halk ağzında* Gübre, tezek.

Derleme Sözlüğü

8. *hlk.* Gübre, tezek. DS(V)13/12

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *bas-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +mA ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

Tü. > Ar. (Mıs., Ir., Lüb., Sud., Sur.) *basma*; (Mıs.) *basmaci*: (ALTK, 38-39); Rus. *basma* (TLČ, Vasm. 1: 59); Romen. *basma* (L. Şaineanu, 34 a; T. Loebel, 117 a; Gülensoy: RT K,3); Fars. *bāsmā/bāsmē* (Gülensoy: FATK, 139; Redh. 134)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BASTIK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Pestil.

Derleme Sözlüğü

hlk. Pestil.15/14

Çankırı Ağzı, Diyarbakır Ağzı: Pestil.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bastık ‘Dut veya kayısı pestili’

< **bas-tı+k**

An.ağl.: **bastık, basdık, basdik, basduh, bastuh, bastuh** ‘pestil’ (DS.II, 546); **bastı** ‘bir tür yemek; bulgurla yapılan kadımbudu köfte’ (s.546); **bastuk** ‘baklava dilimi biçiminde kesilmiş pestil’ (s. 549)

Dankoff (ALT 604): < Erm. **pastel** “fruit leather” [< Rum. **pastilos** (ALT 8. s., 604; Eren, TDES, 41)]

YANLIŞTIR. Çünkü, **bastık** ile Ermenice **pastet** ve Rumca **pastilos** arasında ses ve biçim bakımından büyük fark vardır. Türkçe **bas-** fiili bu köken için yeterli kanıt değil mi?

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Müfettişin önüne ikram olarak " bastık " getirmişler. Ağın ve çevresinde " bastık " in unlanmışı makbul sayılır. Müfettiş daha önce hiç bastık yemediğinden nasıl yeneceğini de bilmiyormuş .” (Saim Sakaoglu – Türk Fıkraları ve Nasrettin Hoca – Sayfa 96)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BASTIRIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Kapıyı arkadan bastırmak için kullanılan ağaç dayak.

2. *isim, halk ağzında* Ağırlık, yük.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kapıyı arkadan bastırmak için kullanılan ağaç dayak. DS(VI/II)1/1, DS(VI/III)2/- 2. Ağırlık, yük.DS(I/D)6/4

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe **bas-** "bastırmak, baskın yapmak, çullanmak, eziyet etmek" fiilinden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bastırık (hlk) ‘1.Ağırlık, yük, baskı;

2. koruma, sıkı terbiye; 3. örtü;

4. kâbus; 5. hâpishane; 6. kapı

sürgüsü; 7. ot yığıcı; 8. yağ, peynir,

yoğurt gibi yiyeceklerin yapıldığı ve saklandığı yer’ (DS.II,

547)

< **bas-tır-(ı)k**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Üstlerine iyi bastırık olmayışından. Bir yığın ot düşün, üstüne ağırlık yapacak bir şey koymazsan ne olur? Yel alır, sel alır.” (Kemal Ateş – Toprak Kovgunları – Sayfa 140)

“Büyük bir takırtı ile de bastırık mandalı sürüldü. «Tamam,» dedi Muhtar Alâettin Efendi, uzandığı sedirden hemen doğruldu.” (Bekir Eliçin – Onlar Savaşırken – Sayfa 7)

“Yaz günleri hayatta seki varsa onun üstüne, yoksa temiz bir yere bastırık yapılır. Yağ yoğurt gibi sıcaktan etkilenen yiyecekler bir araya getirilerek çul çuval gibi kalın bezlerle bürünür .” (Ahmet Talat Duru – Karaman’ın Yakın Tarihteki Kültürü ve Gelenekleri – Sayfa 12)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

BASTIRMAK

Türkçe Sözlük

11. *halk ağzında* Kümes hayvanlarını kuluçkaya yatırmak.

Derleme Sözlüğü

11. *hkk.* Kümes hayvanlarını kuluçkaya yatırmak. **DS(II)7/6**

Trakya Ağzı: Birdenbire gerçekleşmek ve pek çok etki göstermek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bastır-[‘Basmak işiniş yapmak’

< *bas-tır-*

= OT. (DLT): *basur-*

An.ağl.: *basdırma, bastırma, bastırık* (DS.II, 548); *basdırma, basdurma* (s.539)

BAS-T(>d)I(>u)R-MA/-IK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BAŞ / BAŞ BAĞLAMAK

Türkçe Sözlük

4. *halk ağzında* nişanlanmak.

Derleme Sözlüğü

hkk. Nişanlanmak. (**nişanlamak**) 1/-

Trakya Ağzı: Bir topluluğu yöneten kimse.

Van Ağzı: Çıban.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe aynı anlama gelen bağla- fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe bağ sözcüğünden Eski Türkçe +IA- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

baş¹ ‘Baş, kafa; başlangıç’
= ET. *baş*; OT. *baş* (DLT)
< *bāş (Hamilton); < *bal
(Ramstedt, 1957: 111); < *balç
(T. Tekin, *Mak.II*, 496)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Biraz başını bağlama maksatlı gibi anlattılar.” Erhan, söylediklerimin doğruluğunu anlamak için gözlerime baktığımda görmezlikten gelip Salih'e oynamaya, hislerinin zayıf taraflarını vurma çabama devam ettim.” (Mehtap Soyuduru Çicek – Güven Bana)

“Ev işlerini yapar, kocasının ilk iki karısından olan çocuklarına hizmetçilik eder. Artık başını bağlama yaşı da gelmiştir.” (Neslihan Önderoğlu – Burada Öyle Biri Yok)

“Ne var ki, Sultan Hanımın gözü korkmuş bir kere; oğlunun başını bağlama hevesine kapılmış.” (Erhan Bener – Aşk-ı Muhabbet Sevda – Sayfa 84)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

BAŞ GÖZ ETMEK

Türkçe Sözlük:

hkk. Evlendirmek.

Derleme Sözlüğü

hkk. Evlendirmek. 1/1

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Seni baş göz etmek isteyen oydu, değil mi? Âlâ bir kaz buldu. İşine devam etmek için seni baş göz etmek istiyordu, değil mi?” (Emile Zola – İçimizdeki Hayvan – Sayfa 41)

“Bu sözleri dinlemek mi, bunlardan bıkmak mı, muhatap olmaktan utanmak mı, az da olsa inanmak ve geçerli bulmak mı, başka bir örnek görmeyip bunalmak mı, her ne ise hepsi birleşip beni baş göz etti.” (Şule Gürbüz – Coşkuyla Ölmek)

“Hacı zevahiri kurtarmak için anasının memleketlisi bir Çerkes kızını, Lütfiye’yi buldu buluşturdu, İsmail ile baş göz etti .” (Tarık Dursun – Denizin Kanı – Sayfa 110)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

BAŞA VERMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Değiş tokuş yaparken üste bazı şeyler vermek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Değiş tokuş yaparken üste bazı şeyler vermek. **1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BAŞAK

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Tarlalarda, bağlarda dökülmüş veya tek tük kalmış olan ürün.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Tarlalarda, bağlarda dökülmüş veya tek tük kalmış olan ürün. **DS (I/I)26/28**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *başak* "başçık, mızrak ve ok başı" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *baş* sözcüğünden Eski Türkçe +Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

başak ‘Arpa, buğday, yulaf gibi ekinlerin taneleri taşıyan kılçıklı başı’
= OT. *başak* ‘temren; tahıl ve meyveleri deşirdikten sonra geriye kalan döküntüler’
< **baş+ak* ‘küçültme eki’
DLT: *başak, başakla-, başaklan-, balaklıg*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ayırır buğday başakları bizi, bir başak size, bir başak bize, bir başak size, bir başak bize. Burada, barikatlarımız yükseliyor burada.” (Sennur Sezer – Akdenizli Şiirler)

“Bir kefesine ürkek ışını, dizi dizi rakamları, uzayı, dünyaları; öbür kefesine ise önce filizlenen, zamanla başak bağlayan, sonra da kuruyup giden bir tohumun acınası yaşamını koyacağız.” (İlya Ehrenburg – On Üç Pipo)

“Yanı başımızdaki başak dahi başını uzatsa göremez içimizdekini... Islandığımız yağmuru çeker miyiz içimize ve şeffaf mıdır dışımız güneş girsin yükümüze?” (Rabia Nazik Yüksel – İyi Ki Var Hüzün İyi Ki Var Mutluluk)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

BAŞAKLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Tarlalarda, bağlarda kalmış döküntüleri toplamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tarlalarda, bağlarda kalmış döküntüleri toplamak. **DS (I/I)24/21**

Çankırı Ağzı: Tarlalarda, bağlarda kalmış döküntüleri toplamak.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Tarla, bağ, bahçe gibi yerlerden mahsul toplandıktan sonra geride kalan tek tük mahsulü başaklamak/toplamak caizdir. Ancak bunlar toplandıktan sonra malın sahibi gelip isterse vermek gerekir.” (Cemal Nar – İslam’da İnsan İlişkileri)

“Ekinler başakladı mı, mısırlar püskülünü çıkardı mı musallat olurdu tarlaya.” (Kenan Erzurum – Sevgi Hayattır- Sayfa 71)

“Ben önlerine koştum ama yetişemedim. Tosunlarla dana ötekilerden ayrılıp kuyruğu omuzladılar. Yeni başaklamış bir ekin tarlasının içinde alabildiğine koşuyor, koştukça da keyiflenip oynuyorlardı.” (Kenan Erzurum – Dağlı- Sayfa 32)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

BAŞ BEZİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Mendil.

Derleme Sözlüğü

hlk. Mendil.1/1

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Yeni doğmuş, evren hafif ve tatlı bir ışıkla aydınlatıldığı bir zamanda, ev sahibinin kızları ile aynı biçimde, yani belimde peştamal, başımda baş bezi, elimde değnek, azağım da yanımda olduğu halde ineklerle kıra giderdik .” (Mediha Kayra – Hoşça Kal Trabzon – Sayfa 31)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BAŞ BIÇAĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Ustura.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ustura.21/27

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bir iğne, bir sabır taşı, bir de baş bıçağı al, demiş. - Tamam, demiş. Kel Kız tekrar: - Eğer almadan gelersen yoluna boz dumanlar çöksün, gelemeyesin, demiş.” (Necati Demir – Anadolu Türk Masallarından Derlemeler)

“...bas bıçağı pisliğini temizle... ” dedi. Ben de bıçağı dayadım. Şeker Ali güldü : - Sende kendi dizini bıçaklayacak yürek ne gezsün .” (Kemal Tahir – Notlar/ 1950 öncesi: Cezaevi Notları: Sayfa 341)

“Bir baş bıçağı (ustura) verin de tıraş olalım! Yahut bizi tıraş ediverin! ” Genç Abdullah Fevzi Efendi, emmisini bir kenara çeker ve konuşur ;” (Ali Osman Koçkuzu – Çanakkale Cephesinde Bir Müderris: Abdullah Fevzi Efendi)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

BAT

Türkçe Sözlük:

hlk. Kurşun boruların ağzını açmakta kullanılan, şimşirden yapılmış, ucu sivri bir takoz türü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kurşun boruların ağzını açmakta kullanılan, şimşirden yapılmış, ucu sivri bir takoz türü. **DS (V)1/-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BATAR

Türkçe Sözlük:

hlk. Zatürree.

Derleme Sözlüğü

hlk. Zatürree. **DS(II)2/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BATSAT

Türkçe Sözlük:

hlk. Ara sıra, seyrek olarak, tek tük.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ara sıra, seyrek olarak, tek tük.**10/13**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BAYATSI

Türkçe Sözlük:

hlk. Bayatlamaya başlamış.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bayatlamaya başlamış.**23/17**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *byt* kökünden gelen *bāʾit* بَاءِت "geceden kalmış" sözcüğünden alıntı olabilir; ancak bu kesin değildir. Arapça sözcük Arapça *bāta* بَاتَ "geceledi" fiilinin fāʿil vezninde etken fiil sıfatıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bayat ‘Eskimiş, taze olmayan’
= OT.(KB) *bayat* ‘kadim (Tanrı)’
< OT. *baya* ‘az önce’ + *t*
TT.:BAYAT+(LAMA/LA-/LAT-)
An.ağl.: *bayak, bayassı* ‘1. Taze olmayan, bayat; 2. Eski’ (DS.II, 577) < * *baya+k/+s+sı*

A. Tietze (Ar. 317): < Ar. *bā’it*, Sur.
bēyet
Fars: *bāyāt*

Tietze’nin bu etimolojisine katılmak mümkün değildir. Çünkü, ET.’deki *bayat* adı ve sıfatı aynı zamanda bir Türk boyunun da adıdır. Ar. *bā’it* anlam bakımından da farklıdır.

Suriye Arapçası ile Farsçadaki biçimleri Türkçe yazılış ve söylenişe daha uygundur. Dolayısıyla Tü. *bayat* > Ar. (Sur.) *bēyet*; Fars. *bāyāt* olmalıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BAYATSIMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Bayatlamaya yüz tutmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bayatlamaya yüz tutmak.10/9

Çankırı Ağzı: Bayatlamaya yüz tutmak.

Yazı dilinde kullanımı:

“Pot kırabilirdim, balgamsız kusmuğumu Fulya'ya yakalatmamalıydım, “Pehpeh, kiraz reçeli yemiştin, galiba bayatsımış, sen veri dosyalarımı ciltlet ve etiketlet,” dedim, onu teksif ettim.” (Şenol ONAY - Vatansavar - Sayfa 77)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BAYLAN

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Zarif, çekici:

2. *sıfat, halk ağzında* Zengin.

Derleme Sözlüğü

1.*hlk.* Zarif, çekici. DS(II/II)3/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

baylan (hlk.) ‘Nazlı’

< **bay-** ‘hayıltmak’+ **-la-n**

TT.: BAYLAN

TT.: BAYLAN- < *bay-la-n-*

An.ağl.: *baylan, baydañ, bayık, bayılğan, bayın, baylak, baylam, baymak* ‘şımarık, yüzşüz, nazlı, yaramaz, terbiyesiz, arsız, den-siz’ (DS.II, 581); *baylan, baylak*

‘tembel, işsiz güçşüz’; *baylanlık*

‘naz, işve, şımarıklık’; *baylan-*,

baynan- ‘şımarık, nazlanmak’

(s. 581-582)

Eren (TDES, 44): YOK

Nişanyan (SS, 62): YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde özel isim olarak geçmektedir.

BAYLANMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Nazlanmak, şımarık.

Derleme Sözlüğü

hlk. Nazlanmak, şımarık. DS (I)3/2

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BAYMAK, -AR

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Yiyecek baygınlık vermek, mideyi bulandırmak, midede ezinti yapmak.

2. *nesnesiz, halk ağzında* Aldatmak, kandırmak, etki altında bırakmak.

3. *nesnesiz, halk ağzında* Can sıkıntısı vermek, sıkmak, bunaltmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Yiyecek baygınlık vermek, mideyi bulandırmak, midede ezinti yapmak. DS (I/I)13/17 2. Aldatmak, kandırmak, etki altında bırakmak. DS(II)16/18 3. Can sıkıntısı vermek, sıkmak, bunaltmak. DS (IV/II)1/1

Çankırı Ağzı: Yiyecek baygınlık vermek, mideyi bulandırmak, midede ezinti yapmak.

Çankırı Ağzı: Aldatmak, kandırmak, etki altında bırakmak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

baymak '(Yiyecek) baygınlık vermek, mideyi bulandırmak'
< **bay-mak**

An.ağl.: **baymak** '1.aldatmak; 2. Büyüme, gelişme; 3. Bir acıya dayanmak; 4. İnanmak; 5. Kurtulmak) < **bay-mak**
5. Zengin olmak' (DS.II, 582-583), **bayal-**, **bay ol-**
< **bay** 'zengin' + **mak** = OT.
bayu- (DLT)

Yazı dilinde kullanımı:

"Off, kocası da çok geveze, içimi baydı. Teyzemle niye bu kadar samimiler acaba?" (Defne Duman - Keşkelerin Gölgesinde Yaşamak - Sayfa 204)

"Hamdi'nin etli ekmeğin takıntısı içimi baydı. Etli ekmeğe bu." (Şebnem Güler Karacan - Of Ya Yine mi Ödev - Sayfa 38)

"Resim öğretmenimiz şişman , ahlak yüzlü , orta yaşlı bir baydı . Hep kürsüde oturur , hemen hiç konuşmaz , gözlerini kısarak sürekli bize bakardı." (Sami Gürtürk - Savaşım sürüyor - Sayfa 9)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

BEDEL

Türkçe Sözlük

6. *isim, halk ağzında* Bir ücret karşılığında çalışan kimse.

Derleme Sözlüğü

6. *hlk.* Bir ücret karşılığında çalışan kimse. **DS(I)8/16**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *bdl* kökünden gelen *badal* بدال "eşdeğer, karşılık" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BEDİRİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Temizlenip taranmış ve eğrilmeye hazır duruma getirilmiş yün veya pamuk topağı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Temizlenip taranmış ve eğilmeye hazır duruma getirilmiş yün veya pamuk topağı.
DS (I)12/9

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BEK

Türkçe Sözlük

bek (I)

1. sıfat, halk ağzında Sert, katı.
2. sıfat, halk ağzında Sağlam.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Sert, katı. **DS(I)22/25** **2.** Sağlam. **DS(I)22/25**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bek ‘Katı, sağlam, sert’, krş. **berk**
An.ağl.: bek, beki, berk ‘Katı,
sert, sağlam, kuvvetli’ (*DS.II*,
600)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BEKİNMEK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* İnat etmek, direnmek.
2. *nesnesiz, halk ağzında* Kapanmak, tıkanmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** İnat etmek, direnmek. **DS (II/I)5/2** **2.** Kapanmak, tıkanmak. **DS (I)1/-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BEKİTMEK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Kapamak, tıkamak. **DS(II)1/1, DS(II/D)14/15**

Tavşanlı ve Yöresi Ağzı: Kapamak, tıkamak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bekit- ['Sağlamlaştırmak, kapatmak'
= OT. *bekit-* (DLT)
< **berk+i-t-* 'Kilitlemek, sağlamlaştırmak'
DLT: *bekiş-, bekit-, bekle-, beklen-, bekleş-, beklet-, bekreş-, bekriş-, bek tur-, beküş-, beküt-*
< **bek/berk*

An.ağl.: *beketmek, begetmek, bekemek, bekitmek, berketmek, berkitmek* 'kapamak, tıkamak, örtmek' (DS.II, 601)

Uşak ağzı: *kapıyı beket-* 'kapatmak'

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"...bir bekitti ki sanırsın düşmanına vuruyor. Bunun için mi boya başa getirdim, yemedim yedirdim, içmedim içirdim? Anneye el kalkar mı hiç?" (Günay Aktürk – Ölüler Konuştuğunda – Sayfa 87)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BEL

Türkçe Sözlük

bel (I)

halk ağzında İşaret.

Derleme Sözlüğü

hlk. İşaret. **DS (I)14/10**

Van Ağzı: İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm.

Van Ağzı: Toprağı aktarmaya veya işlemeye yarayan, uzun saplı, ayakla basılacak yeri tahta, ucu sivri kürek veya çatal biçiminde bir tarım aracı.

Van Ağzı: Meni.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bél* "1. gövdenin orta bölümü, 2. iki dağ arasındaki alçak yer" sözcüğünden evirilmiştir. Farsça *bīl* بیل "bir tarım aleti, kürek" sözcüğünden alıntıdır. Türkiye Türkçesi *beler-* "gözlerini akı görülecek şekilde açmak" fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bel³ (hlk.) ‘İşaret, im’

Krş. OT. *belgü* ‘nişan, im’

< * *bel+gü/ bel+gü+lüg* ‘belli’

An.ağl.: *bel et-, bel bas-, bel bel et-, bel koy-, bellek koy-, belle-, bellik et-, bellile-, bellilik et-, bellil-, bel yap-* (DS.II, 615)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BEL BAĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Bel kemeri.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bel kemeri.

belbağı DS(I/I) 20/17

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Kemer yerine geçecek bel bağı kalın iptendi. O bağı bele bağlarken ilmekli bağlamak gerekir. Aksinde çözülmez kör düğüm olur. Biz çocuklar o ilmeği yapamaz el âleme reklam olurduk.” (Ali Bulut – Sıcak Sarı Kan kırmızı)

“Bele dolayarak toka ile tutturulan kumaş, deri veya metalden yapılan bel bağı. Etek, pantolon gibi giysilerin bele gelen bölümü: Ketengillerden, çiçekleri mavi renkli ve beş taç yapraklı lifleri dokumacılıkta kullanılan bir bitki.” (Meral Erdiren Çelebi – Mustafa Kemal Atatürk’ün Şıklığı – Sayfa 164)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

BELEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Kundak, çocuk bezi:

2. *isim, halk ağzında* Beşiğe konulan yatak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kundak, çocuk bezi: DS(I/I)27/29, DS(II)1/- DS(I/II)1/1, DS(I/III)2/2

2. Beşiğe konulan yatak.

Keban Ağzı, Yozgat Ağzı: Kundak, çocuk bezi.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *belē*- "1. bulamak, bulaştırmak, çamur veya boya sürmek, 2. kundaklamak" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

belek¹ (hlk.) 'Kundak, çocuk bezi'

< * **bé:l+e-k**

An.ağl.: *belek, belak, bele, beleg, beleyh, bez belek, bölek* (DS.II, 608), *belenk* (s.612); *belek* (YKS, 19)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde özel isim olarak geçmektedir.

BELEMEK

Türkçe Sözlük

1. *halk ağzında* Çocuğu kundaklamak.
2. *halk ağzında* Beşiğe yatırıp bağlamak.
3. *halk ağzında* Bulamak, bulaştırmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Çocuğu kundaklamak. DS(I)48/78 2. Beşiğe yatırıp bağlamak. 3. Bulamak, bulaştırmak. DS (II/I)27/32

Çorum Ağzı, Balıkesir Ağzı: Çocuğu kundaklamak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *belē*- "1. bulamak, bulaştırmak, çamur veya boya sürmek, 2. kundaklamak" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bele-¹ 'Beşiğe bağlamak'

< OT. *bēlā-* (DLT) < **bé:l+e-**

[< **bēle-** 'kundaklamak'] (T. Tekin)

TT.: BELE- (ME/N-)

An.ağl.: *bele-, bēle-, bekle-* (DS.II, 610)

~ *bēle-* (Hlç.)

biälā- (Yak.) < *bēlā-*

bele-² 'Bulaştırmak'

< ET. **bulğa-**

An.ağl.: *bele-, bile-, bulakla-*

'1. bulamak, bulaştırmak; 2. karıştırmak, katıştırmak' (DS.II, 611);

beleş- 'yere yuvarlanmak' (s.615)

Eren (TDES, 46): **bele-^{1/2}** YOK

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bu kana susamış cellât onu kana belemiş. Bu yakışksız işten sonra sarayda duramayacağı için kaçıp gitmiş ve tekrar isyana karar verip, eski günlerine dönmüş.” (Oğuzhan Cengiz –Timur – Sayfa 12)

“Ak ellerinle ak beklere belemiş, sarmıştın beni, Ak sütünle emzirmiş, sağlamıştın sen büyümemi, Öğretmiştin bana dürüstlüğü doğru yolu bilmemi, Nefesini duymamak çok zormuş sevgili annem.” (İbrahim Sarı – Anneye Şiirler – Sayfa 40)

“Isınırken iki kere mi ne bağırdı. Kapı aralandı, suyu istedi ebe, “Bir oğlun var” dedi. Az sonra odaya çağırdı. Belemiş, avucuna almış, el kadar bir şey.” (Yusuf Atılğan – Anayurt Oteli – Sayfa 13)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

BELEN

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Bel.
2. *isim, halk ağzında* Tepe.
3. *isim, halk ağzında* Bayır.
4. *isim, halk ağzında* Dağ üzerindeki yüksek geçit, dik dağ yolu.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Bel. **DS(yok)** 2. Tepe. **DS(I/I)18/33** 3. Bayır. **DS(I/II)18/19** 4. Dağ üzerindeki yüksek geçit, dik dağ yolu. **DS(I/IV)13/9**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *beleḡ* "yokuş, dağ" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *bél* "dağ geçidi" sözcüğünden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

belen¹ ‘Dağ sırtında geçit veren çukur yer’

< **bél+(e)n**

An.ağl.: *belen, beleḡ, belalan, belan, belenḡ, belenk, belon, bilan, bilān* (DS.II, 611)

Krş. **bel¹**

Eren (TDES, 47): YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde özel isim olarak geçmektedir.

BELENMEK

Türkçe Sözlük

1. *halk ağzında* Kundaklanmak:
2. *halk ağzında* Bulanmak, bulaşmak:

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kundaklanmak **DS(III/I)15/11** 2. Bulanmak, bulaşmak **DS(var)5/4**

Çankırı Ağızı: Bulanmak, bulaşmak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *belē-* "1. bulamak, bulaştırmak, çamur veya boya sürmek, 2. kundaklamak" fiilinden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

belen-¹[‘Bulaşmak, bulanmak, ser-
pilmek’
< ***bula-*** [*<* bulğa-*]
+**-n-**
An.ağl.: *belen-, bélen-, bölén-
mah, bölén-, böyen-* (DS.II,
613)

belen-²[‘Çocuk kundaklanmak’
< ***bele-n-***

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Beri yandan da Minette'den vazgeçemez: Onunla günaha girip çamura belenmek ihtiyacından ötürü.” (D.H. Lawrence – *Âşık Kadınlar*)

“Lâkin dış kapıdan çıkarken, atının nalları kale dışına yeni basmıştı ki, göğsüne iki kurşun ve başına da bir püsküllü ok isabet edip, o süslü şapkası al kanlara belendi.” (Emrah Bilge Merdiven – *Büyük Cihan Padişahı Kanuni Sultan Süleyman: Öykü Tadında Tarih-4 – Sayfa 209*)

“Şimdi, o tellerden bir tane kalmadı, kalansa toprak altında çamura belendi.” (İbrahim Mutlu – *Sonsuz Aşk – Sayfa 153*)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

BELERMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Göz, akı iyice belirecek bir biçimde açılmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Göz, akı iyice belirecek bir biçimde açılmak. **DS(II)3/1,** **DS(V)30/29**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *bel bel* "gözlerini aşırı ölçüde açarak" deyiminden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

beler-[(hlk.) '(Göz için) Akı iyice belirecek biçimde açmak'
< *bél+(e)r-* < *bél 'şişkinlik, kabarıklık'+ *(e)r-*

Krş. *mor+(a)r-*, *kız+(a)r-*, *sarar-*
(< ET. *sarığ+(a)r-* [> *sarğar-* > *sarar-* (-ğ- düşmesi ile)]

An.ağl.: *beler-* 'göz, haddinden fazla açılmak, açılıp kalmak'
(*DS.II*, 614)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Birhan'la Ateş'in gözleri belerdi. Ağızları açıldı. İkisi de sapsarı oldular. Tam anlamıyla korkmuşlardı." (Perihan Karayel – Kaçkınlar – Sayfa 201)

"Frenk tüccarın hayretten gözleri belerdi, bütün seyahati boyunca ilk defa bir hükümdardan böyle bir söz işitiyordu." (Elçin – Mahmut ile Meryem – Sayfa 3)

"Oğuz alpları, Çin safındaki Karlukların saf değiştirdiğini görünce gözleri alarıp belerdi. Çobanoğlu: "Vay çakalın Karluk'u vay! Demek düzen içinde düzen buydu ha!" (Hasan Erimez – Bin Yılın Göçü 1: Alper Çağı)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

BELERTMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Gözünü, akı iyice belirecek bir biçimde açmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Gözünü, akı iyice belirecek bir biçimde açmak. **DS(I)25/18**

Çankırı Ağzı: Gözünü, akı iyice belirecek bir biçimde açmak.

Nişanyan Sözlük: Türkiye Türkçesi *bel bel* "gözlerini aşırı ölçüde açarak" deyiminden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

belert- ['Gözlerini, akı çok görünecek biçimde açmak'

< **bél+(e)r-t-**

An.ağl.: *belert-, berelt-* (DS.II, 614; YKS, 19)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Yefimuşka şaşırıldı, gözlerini belertti, yarım dakika kadar sustu. Mahpusun neden böyle birdenbire değişerek şakacı bir adam olduğunu anlayamıyordu bir türlü." (Maksim Gorki – Makar Çudra)

"...görünce gözlerini belertti ve "Hadi!" diye uyardı. Hamama girdiğimden beri kendimi cehennem ateşinde yanıyormuş gibi hissettiğim için soğuk su musluğunu açtım." (Mehmet Bilal Dede – Bela-Osmanlı'da Bir Vampir)

"Çabuk su koy ocağa! . . » Böyle derken gözlerini belertti, anam korktu." (Fakir Baykurt – Kalekale: Hikâyeler – Sayfa 134)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

BELİK

Türkçe Sözlük:

hlk. Saç örgüsü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Saç örgüsü. **DS(I/I)20/26**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

belik (*hlk.*) 'Saç örgüsü'

= OT. *belik* 'fitil, kandil fitili'

(DLT)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ellerini sanki anasının belik belik örülmüş saçlarında gezdirir gibi toprağa sürdü. Hiç bilmiyordu anasının saçlarının kokusunu.” (Fatih Duman – Pir-i Türkistan Ahmet Yesevi'nin Romanı)

“Kadan alırım kırkısrak Gelir nalına basarak Sen gidiyon babam oğlu Gelin kaldı ak beserek Saltaları belik belik Ediğine kanlar doluk...” (Yaşar Kemal – Ağıtlar: Folklor Denemesi)

“Gökyüzünde bir cayırtı koşturdu, sığırcıklar uçuyordu belik belik. Şerif'in aklına dedesi düştü.” (Kemal Vural Tarlan – Desenler Kavgaya Vurdu)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

BELİNLEMEK

Türkçe Sözlük:

hık. Birden uyanarak çevresine korku ile şaşkın şaşkın bakmak, irkilmek.

Derleme Sözlüğü

hık. Birden uyanarak çevresine korku ile şaşkın şaşkın bakmak, irkilmek. **DS(I) 29/25**

Çankırı Ağızı: Birden uyanarak çevresine korku ile şaşkın şaşkın bakmak, irkilmek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

belinle- [(hık) 'Korkmak'
= OT. (KB) *beliŋ* 'korku' +*le-*
EUYT. *beliŋ*
DLT: *beliŋ* 'düşman gelmesi
yüzünden halka düşen ürküntü
ve korku'; *belingle-*; *belingçi*
'çok korkak, çok ürkek'
An.ağl.: *belinle-*, *beliŋle-*, *beğil-*
le-, *beğirle-*, *behikle-*, *bekele-*,

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Yazar epey dalmışken, köşede satranç oynayan bir grup gencin ansızın bir gürültü koparmalarıyla belinledi.”(Fahri Erdinç – Kardeş Evi – Sayfa 29)

“Beyter'in yerden kalkmadığını, hatta kımıldamadığını görünce belinledi.[30] Cesede doğru eğildi, şöyle bir baktı ve onun öldüğünü anlayınca iki elini başına çarptı, ağlamaya koyuldu.” (Turhan Tan – Cengiz Han)

“Emir Timur değil Firavun olsa şaşardı soruya, sorunun soruluş şekline, soran o uzak derviş sese; Timur belinledi ayrıca: «Şimdi nedir bu? Soru mudur?» dedi.” (Mustafa Necati Sepetçioğlu – Bu Atlı Geçide Gider – Sayfa 252)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

BELLEME

Türkçe Sözlük

belleme (II)

isim, halk ağzında At vb. hayvanların sırtına, eyerin altına konulan keçe, meşin veya kalın kumaş parçası, yapık, yuna.

Derleme Sözlüğü

hlk. At vb. hayvanların sırtına, eyerin altına konulan keçe, meşin veya kalın kumaş parçası, yapık, yuna. **DS(I/I)30/28**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *bellü bil-* veya *bellüle-* "ayan ve aşikâr bilmek, teşhis etmek" fiilinden evrilmiştir. Türkçe fiil Türkiye Türkçesi *bellü* "belli, belirli" sözcüğünden türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *belgülig* sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

belleme (hlk.) '1. Binek hayvanını soğuktan korumak için beline sarılan veya eyerin altına konulan keçe, meşinlenmiş keçe; 2. Eyerin üstüne konulan yastık; 3. Ar-

kası basık bir tür erkek ayakkabısı; 4. Ayakkabıya vurulan yarım pençe; 5. Eteklik; 6. Yarım; 7. Kapı arkasına iki yerinden çakılan kalın ağaç' (*DS.II*, 621)

< *bél* 'gövdenin ortası, бүkülen yeri' +*le-me*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BEN

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Saçta, sakalda beliren beyazlık.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Saçta, sakalda beliren beyazlık. **DS(III)1/1**

Diyarbakır Ağzı: Çoğu doğuştan, tende bulunan ufak, koyu renkli leke veya kabartı.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ben² ‘Tende bulunan koyu renkli leke ya da kabartı’
< ET. *beñ* (xı.yy.); *māng* (EU TS, 129)
TT.: BEN+ (LENME/LEN-/Lİ)
An.ağl.: *benk, beğ, beğ* (DS.II,

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BEN

Türkçe Sözlük

ben (II)

1. *isim, halk ağzında* Olta veya tuzağa konulan yem.
2. *isim, halk ağzında* Kuşun yavrusuna taşıdığı yem.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Olta veya tuzağa konulan yem. DS(II/II)2/2 2. Kuşun yavrusuna taşıdığı yem. DS(II/I)5/4

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ben* veya *men* "birinci tekil şahıs zamiri" sözcüğünden evirilmiştir. Orijinal biçim muhtemelen *ben* olduğu halde, Oğuzca dışındaki Türk dillerinde sonsesteki burunsul etkisiyle *men, meñi, maña* biçimleri tercih edilmiştir. Eski Türkçe *beñ* veya *meñ* "1. kuş yemi, 2. ciltte benek" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Farsça *ban* "tanecik, tohum" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BENĞİ

Türkçe Sözlük

bengi (II)

isim, halk ağzında Ege ve Güney Marmara bölgesinin halk oyunlarından biri.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ege ve Güney Marmara bölgesinin halk oyunlarından biri. DS(II/II)2/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *meᅅgü* "ölümsüz, ebedi" sözcüğü ile eş kökenlidir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **beᅅgü* biçiminden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bengi ~ beᅅgü 'Ebedî'

= ET. *beᅅgü*,

Uyg. *meᅅgü, meᅅü; māᅅgi*

~*māᅅigi* (EUTS, 129)

MA: *meᅅgü* (70-6)

< **meᅅ+(g)ü*

TT.: BENGİ+ (LE-/LEŞ-/LİK)

An. aᅅl.: *bengutaᅅ, beᅅgütaᅅ,*

beᅅgü 'amit' (DS.II, 628)

Eren (TDES, 47): YOK

Tarihî Türk dili alanında: *beᅅgü,*

meᅅgü, meᅅgü, meᅅgi, mingi,

miᅅü biçimleri kullanılmıştır.

Räsänen'e göre: < Çince: *man* 'on bin'

+*ko* 'alt' (s.335, 342)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BENİLDEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Belinlemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Belinlemek: 7/6

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Omzuna vurulunca benildedi birden. - Yahu, ne biçim çalışma böyle, kaptırmışın kendini. Alıcılar gittikten sonra yeniden işe koyuldu : " Gören beni işiyle uğraşır sanıyor, bense nerelerdeyim ." (Varlık Yıllığı – Sayfa 488)

"O gece uykusunda – doğrusu şaşılır şey - Korkulu bir düş görüp benildedi Kazan Bey." (Dede Korkut Kitabı: Aktarmalar – Sayfa 737)

" "Usta, Usta!" diye bağırdıklarını duymuyordu. Omzuna vurunca benildedi birden." (Ayhan Sarısmaloğlu - Baba Lüferle Balıkçı: hikâyeler - Sayfa 85)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

BEREKET

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Yağmur:

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Yağmur:1/1

Nişanyan Sözlük:

Arapça *brk* kökünden gelen *baraka(t)* بركة "Allah'ın verdiği nimet, bolluk, verimlilik" sözcüğünden alıntıdır.

Arapça sözcük Aramice/Süryanice *barākā* veya *barāktā* ברכא/ברכתא "1. diz çökerek yapılan dua, 2. nimet, bolluk, verimlilik" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük İbranice aynı anlama gelen *barakah* ברכה sözcüğü ile eş kökenlidir. İbranice sözcük İbranice *berek* ברך "diz" sözcüğünden türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Tarlaya, bağa, bahçeye, eve, çarşıya, şehre, işe, esere ve kaleme bereket geri gelecektir.” (Sezai Karakoç – Sütun 1.cilt – Sayfa 294)

“Umudum umut Bulutum bulut Gökten rahmet Yerden bereket Muhammed'e salavat İn yağmur in Âmin. Yağmur yağmur yağ ister...” (Sabahattin Eyüpoğlu- Gökyüzü Mavi Kaldı: Halk Edebiyatı Seçkisi)

“Başka türlü düşer Medine'nin üstüne bereket... Aşk, bazen berekettir. Bir gün Hz. Ebu Bekir ve sana yemek getirmişti Hz. Eyüp...” (Ayşenur Menekşe - 63 Yıla Adanmış 63 Mektup)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

BERENARI

Türkçe Sözlük:

hlk. Şöyle böyle, az çok, biraz, oldukça

Derleme Sözlüğü

hlk. Şöyle böyle, az çok, biraz, oldukça. **16/29**

Tavşanlı ve Yöresi Ağzı: Şöyle böyle, az çok, biraz, oldukça.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BERİBENZER

Türkçe Sözlük:

hlk. Sıradan, bayağı, alelaide.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sıradan, bayağı, alelaide. **DS(I)18/19**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BERTİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Yara, bere.
2. *isim, halk ağzında* Deride mor leke, çürük.
3. *sıfat, halk ağzında* İncinmiş, burkulmuş.

Derleme Sözlüğü

- hlk.* 1. Yara, bere. **DS(I)8/5** 2. Deride mor leke, çürük. **DS(IV)4/2**
3. İncinmiş, burkulmuş. **DS(II)10/9**

Çankırı Ağzı: İncinmiş, burkulmuş.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bertik (hlk.) ‘1.Yara, bere; 2. İncinmiş, burkulmuş eklem’
< **bert-(i)k**
An.ağl.: *bertik, bertig, bertük, börtük* (DS.II, 636) **bertik** ‘yara, bere; incinmiş, burkulmuş’

= OT. **bert-** (DLT)+ **-(i)k**
An.ağl.: *bertik, bertig, bertük, börtük* ‘yara, bere’ (DS.II, 636)
BE(>ö)RT-İ(>ü)K
~ bertük ‘bere, çıkık, kırık’ (MA., 72-5)
bertik ‘çıkık’ (Alt.)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Sadece belim bertik. Oram bir iyileşse, hemen ayağa kalkacağım. Eee, ne etmeli, bertikliği nasıl gidermeli? » Bekir, amacına umduğundan daha kolay ve daha çabuk erişmişti .” (Gülten Dayıoğlu - Geride kalanlar - Sayfa 117)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BERTİLMEK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* İncinmek, burkulmak.
2. *nesnesiz, halk ağzında* Berelenmek, yaralanmak.
3. *nesnesiz, halk ağzında* Morarmak, çürümek.

Derleme Sözlüğü

- hlk.* 1. İncinmek, burkulmak **DS(I/I)23/25** 2. Berelenmek, yaralanmak. **DS(I/II)3/2** 3. Morarmak, çürümek. **DS(I/III)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bert-* "yaralamak" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *bez* "yara kabuğu" fiilinden Eski Türkçe *+It-* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bertil-| 'Bertilmek, berelenmek'

< *bert-il-*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Sıcağı, sıcağına duymamışım, ayağım zonklıyor , " dedi. " İncindi mi, bertildi mi?" (Metin İlkin - Yarın için: Büyük Hikâye - Sayfa 70)

"Hayır, kafası yarılmamıştı ama kafa derisi yırtılmış, bertilmiş ve ciddi şekilde ezilmişti. Hiç ateşlenmemişti, hayır." (Sezgin Kaymaz – Kün)

"Babam izliyormuş, koşup geldi, kaldırdı onu. Sağ ayağı burkulmuş, bertilmiş." (Mahmut Özay - Deli manda: bütün hikâyeleri: öykü - Sayfa 197)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

BERTMEK, -ER

Türkçe Sözlük:

hlk. Bertilmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bertilmek. DS(I)6/3, DS(III)1/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bert-* "yaralamak" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *bez* "yara kabuğu" fiilinden Eski Türkçe *+It-* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bert-| 'Yara olmak, incinmek'

= OT. (DLT, KB) *bert-* 'berelenmek'

~ MA. *bert-*

< **ber-t-*

DLT: *bertin-* 'berelenmek',

bertiş- 'sertleşmek, birbirini kesmek ve yaralamak'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BESEREK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. İki hörgüçlü deve ile boz devenin melezi olan tülü devenin erkeği.

Derleme Sözlüğü

hlk. İki hörgüçlü deve ile boz devenin melezi olan tülü devenin erkeği. **DS(I/T)18/21**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *bés* "besleme, semirtme" sözcüğünden +AlAk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

beserek (hlk.) 'İki hörgüçlü deve'
= eski Kpç. *birsek* 'erkek ve kızgın deve' (*Ettuhfetü'z-Zekiy-ye*, 152 b)
< Moğ. *besereg* 'melez'
(*KWb.* 43; *Räsänen, V* 71 b)
TS.I de yok.
An.ağl.: *beserek, beselek, besirek, besrek, biserek* 'Tüylü ve besili deve, damızlık deve' (*DS. II*, 639)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Kadan alırım kırkısrak Gelir nalına basarak Sen gidiyon babam oğlu Gelinkaldıak beserek Saltaları belik belik Ediğine kanlar doluk..." (Yaşar Kemal - Ağıtlar: Folklor Derlemesi)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BESLEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Besleme, hizmetçi, ahretlik.

Derleme Sözlüğü

hlk. Besleme, hizmetçi, ahretlik. **DS(I)19/22**

Çankırı Ağız: Besleme, hizmetçi, ahretlik.

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *bésle-* "(hayvan, köle) yetiştirmek, eğitmek" fiilinden evirilmiştir. Türkçe fiil Orta Türkçe *bés* sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +1A- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

beslek (hlk.) 'Besleme, hizmetçi, evlâtlık'
< *bés(i)+le-k*
An.ağl.: *beslek, béslek, beslegen, besleh, beslengi, beslenki, besleni* (DS.II, 640)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Şuna beslek demeye dilin varmıyo mu? Çiğdem — Besek, besleme, hizmetçi, halayık, evlâtlık, kulunç kırıcı, küçükhanıma postacılık, küçükbeye oynaşlık, kapıcıyı yoldaşlık..." (Rıfat Ilgaz - Hababam sınıfı sınıfta kaldı: güldürü, 2 bölüm - Sayfa 86)

"Arkadaşlardan biri, galiba iktisatçı Kemal Ziya, alabildiğine yayılıp giden ağaçsız düzlüğü yazısız bir tabaka kâğıda benzetti. Bir başkası o hali tıraş edilmiş beslek başına ..." (Turhan Tan – AvrupaNotları - Sayfa 11)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

BEZEKÇİ

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Gelinleri süsleyen kadın.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Gelinleri süsleyen kadın. 2/2

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bezek* "nakış, süsleme" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *beze-* "süslemek" fiilinden Eski Türkçe +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bezek ¹ 'Süs, nakış' = OT. <i>bezek</i> 'nakış' (DLT) < <i>bez-e-k</i> [< <i>bediz+ek</i>]	ET.: <i>beze- ~ bezü-; bezeklik</i> < <i>*bez-e-k+lik</i> (Arat, ETŞ 412) An.ağl.: <i>bezek, bezék, bezeyh, bezenk</i> 'süs, ziynet' (DS.II, 650)
--	---

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BEZELEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Hamur topağı yapmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hamur topağı yapmak.1/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

hamurun ayrıldığı toparlakları
her biri, pazı'

< ET. **béz+e** (+*ele*, +*i*)

An.ağl.: *beze, béze, bez, beze-
le, bezi* '2. küçük yufka ek-
meği; 3. dinî bayramlarda ha-
yır için çocuklara dağıtılan
yağlı ekmek; 4. ekmek maya-
sı; 5. yufka' (*DS.II*, 649)

Ağızlardaki **bezeme, bezeleme, bezile-
me, bezime, bızeme** 'Vücutta şiş ve kızartılar-
la beliren bir çeşit deri hastalığı; 2. Kızıl has-
talığı vb. '; **bezemek** 'İnsan veya hayvan vücu-
dunda meydana gelen şişlik; Hamuru parça
parça açmak; Yufka ekmeğinin küçük açılmış
olanı'; **bezi** 'Beze' (*DS.II*, 651-652) sözcükle-
rinin kökenindeki **bez** de 'kabarıklık, şişkinlik'
anlamlarını vermektedir ki sözcüğün Türkçe
yansıma olduğuna kanıttır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BEZELİ

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Bezeği olan, bezekli.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Bezeği olan, bezekli. **DS(II)**

Bezekli 4/3

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bedze-* "nakşetmek, resimlemek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *bediz* "nakış, resim" sözcüğünden Eski Türkçe **+(g)A-** ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"...mücevher bezeli yelpazeler ve hatta sinek kovucular, altın süslemeli yemek servis takımları, elmas ile bezeli kahve takımları..." (İsmail Deniz - Halvet: Bir Dönem Hikâyesi – Sayfa 343)

"Düşünmesine gerek yok doğrusu dün yeni dokuma bezleri getirdik Ehrman'dan: asma yaprakları ve salkımlarla bezeli iki yastık bezi, kedi kafasıyla bezeli küçük bir kilim..." (Cengiz Dağcı - Yansılar 3)

“Kocaman salonda çok az eşya var: bir köşede düz beyaz bir oturma grubu, ortada uzun, büyük bir yemek masası, üzerinde, beyaz incilerle ve beyaz işlerle bezeli krem rengi bir örtü...” (Kayıp Söz - Oya Baydar)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

BIÇIK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Sel veya dere yatağı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sel veya dere yatağı. **DS(I)23/23**

Çankırı Ağzı: Sel veya dere yatağı.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BIÇILGAN

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Azmış, yayılmış yara.

2. *isim, halk ağzında* Hayvanların tırnak kökünde oluşan yara.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Azmış, yayılmış yara. **DS(I)** **2.** Hayvanların tırnak kökünde oluşan yara. **DS(I)17/19**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bıçılğan* "çatlak" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *bıçıl-* "kesilmek, yarılmak" fiilinden Eski Türkçe **+(g)An** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bıçılğan ‘1. Azmış, yayılmış (yara);
2. Hayvanların tırnak kökünde oluşan yara’
= OT. *bıçılğan* ‘Elde, ayakta ve yeryüzünde olan yarıklar’ (DLT)
< **bıç+(ı)l-** ‘kesilmek’
+ğan

An.ağl.: *bıçılğan, bıçılğan, bıçılkan, bıçırgan, bıçırgı, bıçırgan, bıçık, bıçılğan, bıçılğın, bıçılığan, bıçılkan, bıçırgan, bıçırgan, bıçırgan, bıdılcın, bıjırgan, bıkcın, bıçık, bıçılgen, bıçırgan, bıçırgan, bışirgen, bışirgen, bışirik, bışirük, bıtilgen* ‘sulu yara’ (DS.II, 656)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BILDIR

Türkçe Sözlük:

hlk. Geçen yıl, bir yıl önce.

Derleme Sözlüğü

hlk. Geçen yıl, bir yıl önce. 9/-

Balıkesir Ağzı, Bilecik Ağzı, Çorum Ağzı, Erzincan Ağzı, Elazığ Ağzı: Geçen yıl, bir yıl önce.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bıldur* "önceki yıl" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bıldır 'Geçen yıl'

= eski Kpç. *bıldır* (*Ettuhf.*, 151 b)

< *bir+yıl+dır*

< * *bir+yıl+turur*

An.ağl.: *bıldır, buldur*. (DS.II, 788); *bıldır, bıldırılarn, bıldır se-ne* (DS.II, 690); *buldur* (s.788); *buldur* (TMES, 58)

Tü. > **Kürt.** *bıldır* (DAO, 76)

= *geçen yıl* (Trkm.)

keçän il (Az.)

ötkön cıl (Kırg.)

ütkän (uz,ğan) yıl (Bşk.)

ütkän yıl (TatK.)

Eren (TDES, 51): YOK

Nişanyan (SS, 68): **bıldır** = ET. *bıldır* geçen yıl.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Fransızca şiir çevirisinde olağanüstü başarılı olan Sabri Esat Siyavuşgil bunu "Ama nerde bıldır yağan kar şimdi?" diye çevirmişti." (Murat Belge - Başka Kentler, Başka Denizler 4)

"Düş müydü gerçek miydi, hani o tatlı bıldır Çok akıl eskittim de çözemedim bu gizi..."(Bahaettin Karakoç – Seyran)

"Gülmenin yersiz Tüfeklerin kötü olduğu saattir Yüreğin saatidir bu saat Senin göğerdğin saattir Bir türkü söyledim di ben bıldır..." (Nevzat Üstün- Köprübaşı: şiirler - Sayfa 276)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

BILKIMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Bozulmak, yumuşamak, zedelenmek, erimek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bozulmak, yumuşamak, zedelenmek, erimek. **DS(II)21/27**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *bılkı*- "yumuşamak" fiilinden Türkiye Türkçesinde +Im ekiyle türetilmiştir. Türkçe fiil *bılk* "yumuşak, gevşek" ses yansımali sözcüğünden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BİBİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Hala.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hala. **DS(I/I)49/68**

Keban Ağzı, Erzincan Ağzı, Urfa Ağzı: Hala.

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *bibi* "hanım, saygın kadın" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük çocuk dilinden türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Zeko Bibi kırk kilo vardı yoktu. Verem geçirmiş ciğerleri ağzına gelecek gibi öksürür, gene de dudaklarından sigarasını düşürmezdi. Sigarası, kuru dudaklarında durmadan titreyen ek bir uzuv gibiydi.” (Adnan Binyazar - Masalını Yitiren Dev)

“Sana uygun bir eş, Kayı'ya da Beykonağı'nı yönetecek görgülü bir kadın gerek. Doğru söylüyorsun bibi. İznin olursa ben evdeşin olacak biri için bir soruşturma yapayım.” (Gökhan Maraş - Şeyh Edebalı)

“Daha tam oturmamişken tekrar kalktım ve “Öğretmenim bir şey daha, Bibi'min ördüğü hırkaları halk havada kapışıyor. İstiyorsanız size ve eşinize de birer tane örer,” dedim.” (Houshang Moradi Kermani - Mecit'in Maceraları 1 / İlk Yıllar - Sayfa 17)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

BİCİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Meme.
2. *isim, halk ağzında* Meme başı.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Meme. **DS(I)** 2. Meme başı. **DS(I)23/39**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BİLECEN

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Her şeyi bilen, her şeyden anlayan.
2. *sıfat, halk ağzında* Bilgiçlik taslayan, ukala.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Her şeyi bilen, her şeyden anlayan. **DS(I/II)7/3** 2. Bilgiçlik taslayan, ukala. **DS(I/I)7/7**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bilecen (hlk.) 'Bilgiçlik taslayan'
< ***bil-ecen***
An.ağl.: *bilecen, bilegen, bile-
ğen, bilican, bilicen, bilici* (DS.
II, 691)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BİLENGİÇ, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Ucu çivili değnek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ucu çivili değnek. **DS(I)10/9**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BİLİŞ

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Bildik, tanıdık.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Bildik, tanıdık. **DS(I)10/9**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bil-* "bilmek" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bilış ‘Tanış’
= OT. *bilış* ‘tanış; bilen,
bilici’ (DLT)
< **bil-iş**
TT.: BİLİŞ
An.ağl.: *bilış, bilışik, bilış ta-
nış, bilüş* (DS.II, 693)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Âşık, daha dünya ve ruhlar ona âşık ve bilış olmuştur. Bu âşıklar zümresi içinde yer alan Muhibbi de elest meclisinde aşk şarabı içtiğinden çılgındır.” (Mahmut Kaplan - Aşkın Sultanı)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BİLİŞMEK

Türkçe Sözlük:

2. *hlk.* Öğrenmek.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Öğrenmek. **DS(II)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

biliş-[‘Karşılıklı olarak birbirini tanımak’
= OT. *bil-iş-* (DLT)
< *bil-(i)ş-*
TT.: BİLİŞ- (İM/ME)
An.ağl.: *bilişiklik* ‘tanışıklık’
(DS.II, 694); *biliş-* ‘1.Öğrenmek;
2. Tanıdık çıkmak’

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“İşte şimdi biz yine yaylaya gidiyoruz. Ve hem kaynanam ve hatunum dahi kardeşimin hatunuyla bilişmek ...” (Ahmet Refik - Bizans karşısında Türkler (699-857 - Sayfa 9)

“Kayınvalidem ve hanımım da kardeşimin annesiyle tanışıp bilişmek isterler.” (Oğuzhan Cengiz - Ertuğrul Gazi Kuruluş - Sayfa 71)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

BİNİ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Binme işi.
2. *isim, halk ağzında* Kapı, dolap vb. şeylerin, kanatları kapandığında kalan aralığı örtebilmek için bu kanatların kenarına çakılan çıta.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Binme işi:DS(yok) 2. Kapı, dolap vb. şeylerin, kanatları kapandığında kalan aralığı örtebilmek için bu kanatların kenarına çakılan çıta. DS(I/I)5/1

Nişanyan Sözlük:

Farsça *bīnī* ب بینی "burun" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Kürtçe (Kurmanci) aynı anlama gelen *bēn* sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcük Avesta (Zend) dilinde aynı anlama gelen *vaēnā-* sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bini (hlk.) ‘Binme işi’
< *bin-i*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BİNİT

Türkçe Sözlük

binit (II)*halk ağzında*

Hamur durumundaki ekmeklerin, fırına atılmadan önce içine konulduğu oyuk gözlü tahta.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hamur durumundaki ekmeklerin, fırına atılmadan önce içine konulduğu oyuk gözlü tahta. **DS(I)2/1**

Balıkesir Ağzı: Binilecek taşıt veya hayvan

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bin-* veya *min-* "ata binmek" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

binit' 'Ekmek olacak hamurların (bezelerin) konulduğu ağaçtan yapılmış gözlü taşıma aracı olup, omuza alınarak götürülür'

< **bin-(i)t** [Krş. *biniç* 'cübbe' sözcüğü de *bin-* fiilinden yapılmıştır. *Cübbe* de 'omuza alınarak' giyilir.]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BİŞEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Yayık dövmede kullanılan araç.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yayık dövmede kullanılan araç. **DS(I)14/17**

Çankırı Ağzı: Yayık dövmede kullanılan araç.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bişek (hlk.) 'Yayık dövmede kullanılan araç'

< **biş-** (< **biş-**) 'yayıkta dövmek; olgunlaşmak' + **-ek**

An.ağl.: *bişşeg, bişşek* (DS.II, 705) ~ *fışek, mişek, pişek*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Çilem'e, kaymağı alınmamış taze bişek ayranından getirmesini söyledi. Eylem Öğretmen'e dönerek de taze ayranın yol yorgunluğuna iyi geleceğini, çayları ise sonra içeriz, diye söyledi.” (Yılmaz Yavuz - Kurban - Sayfa 320)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BIŞI

Türkçe Sözlük:

hkk. Çörek, tatlı bir tür ekmek.

Derleme Sözlüğü

hkk. Çörek, tatlı bir tür ekmek. **DS(I)34/44**

Balıkesir Ağzı: Çörek, tatlı bir tür ekmek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bişi 'Çörek'

< **biş-** [*** bış-**] + **-i**

An.ağl.: *bişe, bişi* (DS.II, 705)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Şerfe : « Bişi yapıyor. » dedi. Osman : « Bişi bişi, bişi, bişiiii... » diye uzattı. « Bubam delince yices... Ninem bişi dapıyooo... Çok yices... bişi... bişi... bişi ...” (Fakir Baykurt - Irazca'nın dirliği: roman - Sayfa 33)

“Ramazan bayramında, her evde 'bişi' bişer ki, bir nevi yağlı çörektir. Bişi, gelenlere ikram edilir: 'bişi' isteyen "bişi vâamı ?" diye soran çocuklara verilir, ellerinde birer kese ile, ev ev dolaşıp bişi isterler; bunun yanında bazı çerezler de alabilirler ...” (Tuncer Baykara - Yatağan, her şeyi ile "tarihi yaşatma denemesi" - Sayfa 151)

“Yarın gece yarısı kalkıp kaçalım , » dedi. Keloğlan kapı arkasından bunları duydu. Karı koca bişi pişirmekte olsun, Keloğlan saklandı.” (Ümit Kaftancıoğlu - Tek atlı Tekin olmaz - Sayfa 219)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

BİTİK

Türkçe Sözlük

3. *sıfat, halk ağzında* Yapışık, dolaşık, ekli.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Yapışık, dolaşık, ekli. DS(I/T)22/23

Çankırı Ağzı: Yapışık, dolaşık, ekli.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *büt-* "tamamlanmak, bütünlenmek, kemale ermek, olgunlaşmak" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bitik³ (*hlk.*) ‘Bütün, ayrılmamış, tek parça’

< **büt-(ü)k**

An.ağl.: *bitik, bitav, btev* (DS. II, 709) [< * *büt-* (> *bit-*)+ *-av/-ev*]

bitevi, bitevü, bitteki, bitevi, bitürem, bitürev, btevi, bütüley, bütürem, bütürüm
‘tamamen, hepsi, tümünden’

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BİTMİŞİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Bir şeyin son fiyatı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir şeyin son fiyatı.1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BİZLEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Ucu çivili değnekle hayvanı dürtmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ucu çivili değnekle hayvanı dürtmek. DS(I/T)8/8

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bizle-[‘Ucu sivri değnekle insanı,
hayvanı dürtmek’

< **biz+le-**

An.ağl.: **bizle-**, **bizzikle-**, **büzle-**
(*DS.II*, 714)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Herkes korku içinde Melek dayı camızlara çivili övendireyi bizledi.” (Yüsek Bozkırlı - Mavi benler - Sayfa 58)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BODUÇ, -CU

Türkçe Sözlük:

hlk. Ağaç veya topraktan yapılmış küçük su kabı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ağaç veya topraktan yapılmış küçük su kabı. **DS(I/T)35/45**

Çankırı Ağzı, Sakarya Ağzı: Ağaç veya topraktan yapılmış küçük su kabı.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

boduç ‘Ağaç testi’
= ET. *butik* ‘deriden su kabı,
küçük kırba’
< * **bodu+ç**
Kırş. DLT.: *botu* ‘deve yavrusu’
bukaç ‘su kabı’
An.ağl.: **boduk**, **boduh**, **bodağ**
‘ağaç kovuğu’ (*DS.II*, 721);
boduç ‘deve yavrusu’;

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Tarlaya iki tas yerine üç tas pilav geliyor, yanında da bir boduç ayran oluyordu artık.” (Mehmet Gün - Bozkır’dan Dünyaya... Avukat Olmak- Sayfa 43)

“Yumrulaşmış bedeni üstündeki küçük, boduç kafası önünde bocaladım. “Bir kilo patates” diyemedim.” (Murat Yalçın - Kesik Hava)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

BOĞANAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Sağanak, bora.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sağanak, bora. DS(I)26/30

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

boğanak ‘Sağanak, şiddetli yağmur’

< **boğ-(a)nak**

An.ağl.: *boğanak, buğunak* (DS. II,781) ~ *beğanak, boganak, boğmak, boğnak, boğunak, boğuntu, buanak, buğana, buğanak, buğnak, buğanak, buvanak* (DS.II, 722) ~ *buğanak, buğunak, boğanak* (s.779)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ah iki boğanak yağmur daha, bire elli olacaktı! Harman kalktı. Karamana kiralandı. 16 kilosu 35 ile 65 kuruş arasında satıldı. Karnı doyan çiftçi, avar tarlasına seğirtti.” (Ülkü - 4. cilt - Sayfa 455)

“Diye birbirimizle titrek, boğanak, tıkanık seslerle lâkırdı ederken, kurşun cıv cıvları da işitilmesin mi! Anlaşıldı ki düşman, ordugâhımız üzerine ateşle bir hücumda bulunuyor .” (Mehmet Arif - Başımıza gelenler - 1. cilt - Sayfa 156)

“...öyle bir boğanak / fırtına çıktı ki, güneş görünmez oldu; şimşek çakıp, yıldırımlar düştü. Sonunda, yiyecek sıkıntısından ve binek hayvanlarının kırılmasından, ayrıca çevreye azık aramaya çıkanlara Kızılbaşların saldırması yüzünden ...” (M. Fahrettin Kırzioğlu - Osmanlıların Kafkas ellerini fethi: (1451-1590) - Sayfa 187)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

BOĞASAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Boğaya gelmiş veya boğa isteyen inek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Boğaya gelmiş veya boğa isteyen inek.30/43

Çankırı Ağızı: Boğaya gelmiş veya boğa isteyen inek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

boğasak 'Boğa isteyen inek'

< **boğa+sa-k** 'fiilden sıfat yapan ek'

An.ağl.: *boğasak, bogarsak, bogasak, boğusak, boğarsak, boğasak, boğazsak, boğörsek, boğsak, boğursak, boğusak bonarsak, borsak, bögesek, buasah, bugarsak, buğasay, buğarsak, buğasak, buğusak, buhrasak, busak* (DS.II, 724, 778)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Boğasak demek, düve istiyor hamile kalmak istiyor, bu da boğa ile çiftleşmesi ile mümkün. Düve daha genç, boğa ise güçlü, istekli boğasak ama korkuyor. Bak sırtı ıslak dahi olmamış. Boy farkı da var ya hep boşa gitmiş anlaşılan...” (Halit Küçüktülü - Dr. Çavuş ve Cemal Ağa - Sayfa 210)

“Seksen, yüz adım öteden geçip giden kızışmış, boğasak ineklerin kokusunu anında alan güçlü, cins boğalardı bunlar...” (Osman Şahin - Selam Ateşleri - Ay Bazen Mavidir)

“Sanki boğasak bir ineğin ardında yüz, yüz elli kara dana. Tiren gibi birbiri ardına eklenmişler, geliyorlar. Kalktım hemen. Bizim köye geliyor bunlar dedim .” (Fakir Baykurt - Amerikan sargısı - Sayfa 50)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 8 yerde geçmektedir.

BOĞASAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. İnek boğa istemek veya boğaya gelmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. İnek boğa istemek veya boğaya gelmek.20/13

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< **boğa+sa-**

An.ağl.: *boğasamak, bağarsamak, bağırsamak, bağsamak, bığasak, boğarsamak, boğarsımak, boğasaklanmak, boğasımak, boğassamak, boğazsamak, boğlemek, boğsamak, boğsumak, boğusamak, bögesemek, buğasamak,*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BOĞAZ OLA

Türkçe Sözlük:

hlk. "afiyet olsun, yarasın, bereketli olsun" anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü.

Derleme Sözlüğü

hlk. "afiyet olsun, yarasın, bereketli olsun" anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü.

Boğazın olsun 4/2

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *boğuz* "anatomide boğaz, her türlü dar geçit" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *boğ-* "sıkmak, özellikle boğaz sıkmak" fiilinden Eski Türkçe ±Uz ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

boğaz 'Boğaz'

= Uyg. *boğuz* PWXWZ
(İKPÖ, 172)

~ OT. *boğaz* ~ *boğ(u)z* (DLT)

Ar. *būğāz*, ç. *bevāğiz*

(Redh.188;Gülensoy:
FATK, 140)

Eren (*TDES*, 56): < *boğ-* + *-(u,a)z*
Doerfer (*TMEN*, 792): < *boğ-* köktün-
den geldiğine katılmaz.

Clauson (*ED*, 322): *boğaz* "gebe" ile
boğaz'ı karşılaştırmıştır.

Nişanyan (*SS*, 72): *boğaz* = *ET. boğuz*
viii) < ? *BOĞ-*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Boğaz ola kardeş!" demiş. "Gelenden gidenden, bu bağıın sahibinden korkmuyor musun hiç?" "Ne bağı, ne sahibi?" demiş tilki." (Tarık Dursun K. - Bir küçücük aslanlık varmış - Sayfa 15)

"Boğaz ola enişte, dedi kapıda duran adam. Emine de orda duruyordu ." (Burhan Günel - Ökse: roman - Sayfa 126)

"Boğaz ola millet.. Osman, Ahmet, Mehmet – (Hepsi birden söylerler.) Hah, işte doktor... – Ooo doktor bey, buyurun. – Oo... Doktor, merhaba... Osman – Hele gelebildin..." (Galip Arcan - Kimsesizler: piyes 3 perde - Sayfa 26)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

BOĞULMAK

Türkçe Sözlük

4. nesnesiz, halk ağzında Kumarda hileli oyun sonunda her şeyini yitirmek:

Derleme Sözlüğü

4. hlk. Kumarda hileli oyun sonunda her şeyini yitirmek: **1/-**
Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

boğ-' ['Boğmak'

= ET., Uyg., OT. (DLT) **bog-**
TT.: BOĞ- (MAK/MAKLI/U
CU/UK/UKLAŞMA/UKLAŞ-/
ULMA/UL-/UM/UMLANMA/

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BOĞUNUK

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Kısık, boğuk.
2. *sıfat, halk ağzında* Sıkıntılı, kapalı, donuk

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Kısık, boğuk. **2.** Sıkıntılı, kapalı, donuk.**2/1**

Yazı dilinde kullanımı:

“ “Karartık”a benzer bir sözcük daha kullanıyor: Boğunuk... Ne demek? Sayfa 98'den: Kimileri de kara, boğunuk. Bungun mu demek istiyor? Hiç anlayamadım. Dokumacının Ölümü öyküsü şu tümceyle başlıyor.” (Aziz Nesin - Okuma Güncesi - Sayfa 533)

“Titrek bir arayışın en süslü dudaklarından aralık kalan tıkanık sözlerin boğunuk şekilleri Ve nefessiz geçen gayelerim imkâna feryadı, Söz anlam bulamazken bir divane dilin aralık cümlelerini, Orada nice canların düşürük haliydi.” (Şemsettin Can -Golha - Sayfa 128)

Yolun hemen bitmesini mi yoksa karşıdan hızla gelen kamyonlardan birinin otobüse çarparak parçalamasını mı düşünüyordu, kesin olarak bilmiyordu ama sis bulutları altında boğunuk boğunuk duran ışıklara benzer birtakım ışıkların kafasının... (Muzaffer Buyrukçu - Mağara: hikâyeler - Sayfa 156)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

BOLALMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Bollaşmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bollaşmak.4/4

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bolart- [(hlk.) ‘Genişletmek’
< *bol+ar-t-*
An.ağl.: *bolara-, bolal-, bola-*
‘Genişlemek, çoğalmak’; *bolart-,*
bolalt- ‘Genişletmek’ (DS.II,734)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BOL BOLAMAT

Türkçe Sözlük:

hlk. Bol bol, döke saç:

Derleme Sözlüğü

hlk. Bol bol, döke saç: **16/10**

Çankırı Ağzı: Bol bol, döke saç.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bol ‘Kıt’ın aksi; geniş’
DLT’te yok
< ***bōl**
TT.: BOL+ (CA/LAN-/LANMA
/LAŞ-/LAŞMA/LAT-/LATMA/
LAŞTIR-/LAŞTIRMA/ LUK)
An.ağl.: *bolamadı, bolamat, bol-*
tuk, bosbolamat ‘bol, geniş’
(DS.II, 734)

Yazı dilinde kullanımı :

“Ha işte, o ev benim evim. A’şama bendesin... Yimek yir sona da bol bolamat konuşuruk.” (Kudret Ayşe Yılmaz – Ruh),

“Tabii haklısın, madem sabun alamadık bol bolamat, ilk işimiz bol bolamat kil almak olmalı .” (Fakir Baykurt - Köygöçüren: roman - Sayfa 197)

“Bol bolamat rakı şarap, bol bolamat et, varsılların harcı! Bize yılda âlemde! Karami, eskiden de az çok varlıklıydı, şimdi daha varlıklı .” (Fakir Baykurt - Keklik: roman - Sayfa 112)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

BOL BULAMAÇ

Türkçe Sözlük:

hlk. Bol bol, pek çok.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bol bol, pek çok. 3/-

Bilecik Ağzı: Bol bol, pek çok.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bulğama* "unlu haşlama yemeği" sözcüğünden türetilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *bulğa-* "karıştırmak, pişirmek" fiilinden Eski Türkçe +(A)mAç ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bulamaç' '1. Sulu, cıvık hamur; 2. bu koyulukta yapılan hamur yemekleri'

< *bula-maç*

< **bula-ma+aş*

An.ağl.: *bulamaç, bulemeç; bulambaç, bulmaç, bulmeç* (DS.II, 785-86); *bulama, bulamuk;*

Yazı dilinde kullanımı:

"Çok şükür bol bulamaç yiyip içip yaşıyoruz," denilecek." (Aziz Nesin - Aziz Nesin'in Anıları: Böyle Gelmiş Böyle Gitmez 3 cilt bir arada)

"Makyaj malzemelerimi bol bulamaç kullanıyorsun ve masayı hazırlamama yardım ediyorsun, okey? Suzan'ın kendine gelmesi tam bir saat sürdü." (Nurcan Elver - Geç Buluşma - Sayfa 133)

"Surat asmak, somurtmak elde değil. Yeşil bol bulamaç, bereket yeşili... Koyu yeşilin arasında yuvarlacık yuvarlacık kırmızılar..." (Aziz Nesin - Yurt Gezileri - Sayfa 372)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

BOR

Türkçe Sözlük

bor (I)

halk ağzında İşlenmemiş, taşlık, sert, ekilmemiş (toprak), borak.

Derleme Sözlüğü

hlk. İşlenmemiş, taşlık, sert, ekilmemiş (toprak), borak. **DS(I/II)20/26**

Elazığ Ağızı: İşlenmemiş, taşlık, sert, ekilmemiş (toprak), borak.

Nişanyan Sözlük:

Fransızca *bore* "borakstan elde edilen ametalik element" sözcüğünden alıntıdır. Fransızca sözcük Yeni Latince aynı anlama gelen *boracium* sözcüğünden türetilmiştir. (İlk kullanımı: 1812 Sir Humphrey Davy, İng. kimyacı .) Bu sözcük Geç Latince *borax* sözcüğünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bor² 'Sarı toprak; ekilmemiş toprak'

= eski Kpç. *bor*

< Tü. *bōr (T. Tekin)

Eski Kıpçakçadan itibaren Türkçenin hemen hemen bütün şivelerinde bulunan **BOR** sözcüğünü Kürtçeye bağlamak isteyen T. Tekin'i okuyalım: (bk. *Mak.II*, 394): (Aslı Kürtçe *bor* 'ekilmemiş arazi; yalnız çalılık ve fundalık yer' (İzoh, *Ferheng Kırdî-Tirkî*, 1987) sözcüğü olabilir.

Sözcüğün Kürtçede küçültme eki *-ik* ile türetilmiş 'yeni yetiştirilen ve henüz ürünleri toplanmayan bostan' biçimi de vardır (Amir, *Kurdisch-deutsch Wörterbuch*).

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BORAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Bor.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bor. **DS(I) 1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BORANI

Türkçe Sözlük:

hlk. Pirinçli, yumurtalı, yoğurtlu ıspanak vb. sebze yemeği.

Derleme Sözlüğü

hlk. Pirinçli, yumurtalı, yoğurtlu ıspanak vb. sebze yemeği. **DS(I)24/14**

Van Ağzı: Pirinçli, yumurtalı, yoğurtlu ıspanak vb. sebze yemeği.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *būrānī* ب و رانده "kesilmiş hamur parçaları ve sebze ve etle yapılan bir yemek, Acem yahnisi" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Farsça *buğrā* *χānī* sözcüğünden evirilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir. Bu sözcük *Buğrā* "10. yy'da yaşamış bir Türk hakani" özel adından türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BOSTANA

Türkçe Sözlük:

hlk. Domates, soğan, yeşilbiber ve pul biberin nar ekşisi ve sirke ile karışımından yapılan sulu salata.

Derleme Sözlüğü

hlk. Domates, soğan, yeşilbiber ve pul biberin nar ekşisi ve sirke ile karışımından yapılan sulu salata. **1/-**

Urfa Ağzı: Domates, soğan, yeşilbiber ve pul biberin nar ekşisi ve sirke ile karışımından yapılan sulu salata.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BOZLAMAK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Deve bağırarak.
2. *nesnesiz, halk ağzında, mecaz* Çığlık koparmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Deve bağırarak. **DS(I)** **2.** Çığlık koparmak. **Bozulamak 15/11**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bozla-* "bağırarak, böğürmek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bozla-[(Deve) bağırmak'
= OT. *bozla-* 'ses vermek,
bağırmak; bozlamak' (DLT)
< **boz(u)+la-*
IM.: *bozla-* (Mel. *bužla-*)
Çağ.: *bozla-* (*tive bozlamağı*
'devenin yavrusunu çağır-
ması')
An. ağıl.: *bozulamak, bozlamak*
'deve acı acı bağırmak' (DS.II,
752)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BOZUMCA

Türkçe Sözlük:

hık. Kurşun renginde iri bir kertenkele.

Derleme Sözlüğü

hık. Kurşun renginde iri bir kertenkele.1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BOZ YEL

Türkçe Sözlük:

hık. Lodos.

Derleme Sözlüğü

hık. Lodos. **Bozyel 8/5**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bōz* "bulanık renkli, gri veya kahverengi" sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

boz 'Boz renk'
= ET., OT. *boz* (KT D 32; DLT)
< *bōz
Krş. **bor**
= *moz* (EUTS, 1312)
= EAT. *boz* (DKK.II, 56)
TT.: BOZ+ (AR-/CA)
An.ağl.: *boz* '1. okumamış, ol-
gunlaşmamış, basit adam; 2.
kurt' (DS.II, 748)

FKS, 38); **Romen.** *boz* ~ *bozie*
'dwarf elder' (L. Şaineanu,
49 a; T. Loebel, 146 a; Gü-
lensoy: *RTK*, 4); **Zaza.** *boz*
'boz, gri', *bozek* 'açık sarı
renkli incir çeşidi; kumral',
bozi 'boz', *bozo* 'boz renk-
li; sarışın' (*ZTS*, 49)

Yazı dilinde kullanımı:

"Uçağa çıkan merdivenleri hızla tırmanırken, şoförün, paranın üstünü verebilmek için arkasından koşup bağırıldığını işitmemişti. Hava alanında oldukça güçlü bir boz yel esiyordu ." (Orhan Hançerlioğlu - Yedinci gün: Roman - Sayfa 8)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BÖCE

Türkçe Sözlük:

hlk. Böcü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Böcü.DS(I/I)6/10, DS(I/III)6/9

Balıkesir Ağzı, Çankırı Ağzı: Böcü.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *bö* veya *böy* "büyük ve zehirli örümcek" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +çAk ekiyle türetilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe aynı anlama gelen *bög* sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

böce 'Böcek' → **böcek**
TT.: BÖCE+ (LEN-)
An.ağl.: *böce* 'sırtlan' (DS.II,
754)

Yazı dilinde kullanımı:

"Uç uç böce... Böcek, yöresi duvarla çevriliymiş gibi avucun hep aynı noktalarından geri dönüyordu... Sünbül, Salim'in koluna sıkı sıkıya sarılıyor." (Güney Dal - E-5 - Sayfa 137)

“Böce yir, bit düşer, dura - dura çürür orda. . . » Muavin, cambaz gibi arabanın üstünden yere atladı, indi.” (Tarık Dursun - Yabanın adamları: hikâyeler - Sayfa 32)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

BÖCEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Kelebek, kurt ve tırtılın dışında kalan küçük hayvancıklar:

Derleme Sözlüğü

hlk. Kelebek, kurt ve tırtılın dışında kalan küçük hayvancıklar. **DS(III)4/2**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *bö* veya *böy* "büyük ve zehirli örümcek" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde **+çAk** ekiyle türetilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe aynı anlama gelen *bög* sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

böcek ‘Böcek’

= ET. *bög* ‘bir tür büyük ve zehirli örümcek’

< * *bö:çek* (T. Tekin)

[< *bög-çek] (Räsänen, V 83)

TT.: BÖCEK+ (BAŞI/ÇİL/KA-PAN/LENME/LEN-/LER/Lİ/LİK/SİZ)

An. ağıl.: *böcük, böccük, böce, böce börtü, böcü, böcü börtü,*

Yazı dilinde kullanımı:

“Erzurum’da bir böcek Bir kara toprağın altında Duydu ki basmış yabancılar ayağını Pis bir ağırlık yurttan Dağlar taşlar...” (Fazıl Hüsnü Dağlarca - Delice böcek - Sayfa 5)

“Kocaman yumrukları dizlerinde. Ablak yüzünde gözleri iki kara böcek gibi kıvıl kıvıl. Ali Kiraz'ın sesi güzel.” (Günay Özkılınç - Nâzım'ın Bursa Yılları)

“Odada iki kişi daha vardı Murat Bey. Onlar telefonla, elektrikle ilgileniyorlar. Görünce hatırladım. Geçen yıl da gelmişlerdi.” Beklediğim bilgiyi almıştım. Demek hoca, dünkü darbeden sonra böcek aramasına kendi odasından başlamıştı.” (Özcan Atacık - Ölüm Korkusu: Liseli Ajanlar 1960'lı Yıllar - Sayfa 373)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

BÖCELENMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Tahıl böceklenmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tahıl böceklenmek. **DS(II)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

böcelen-['Böceklenmek'
< **böce+k+le-n-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BÖCÜ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Kurt.
2. isim, halk ağzında Böcek.
3. isim, halk ağzında Çocukları korkutmak için söylenen ve hayalet, hortlak vb. hayalî varlık.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Kurt. **DS(I/II)21/28** **2.** Böcek. **DS(I/III)14/18** **3.** Çocukları korkutmak için söylenen ve hayalet, hortlak vb. hayalî varlık. **DS(I/I)5/4**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *bö* veya *böy* "büyük ve zehirli örümcek" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde **+çAk** ekiyle türetilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe aynı anlama gelen *bög* sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

böcü '1.Kurt; 2.böcek; 3. umacı'

< * **bö:** + **cü**

An.ağl. için bk. **böcek**

~ böce /Trkm.)

böci (Özb.)

bö: (Kırg.)

bökäy (Bşk.)

Yazı dilinde kullanımı:

“Osturgan böcü bir metelik bulmuş. Bu meteliğe şaşmış yanılmış. “ Ben buna neci alayım acaba ?” (Ali Berat Alptekin- Taşeli masalları - Sayfa 218)

“Dağdan indi desek, yazın bu gününe böcü dağdan nasıl iner? Görülmüş mü daha? Görülmemiş bugüne dek! Gümanım o ki benim, böcü değil olsa olsa bu çakal işidir .”(M. İhsan Şimşek - Obanın töresi - Sayfa 73)

“İkinci siyah balık Karaböcü'nün ta kendisiydi ve bir böcü asla kendini yemezdi.”(Niran Elçi - Karaböcü 4-Karaböcü Kayboldu)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

BÖLE

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Teyzekızı.
2. isim, halk ağzında Amca, dayı, hala çocuğu.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Teyzekızı. DS(I/D)10/11 2.Amca, dayı, hala çocuğu.DS(I/II)2/1, DS(I/VIII)2/-, DS(I/IX)1/1.

Urfa Ağzı: Teyzekızı.

Urfa Ağzı: Amca, dayı, hala çocuğu.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BÖLME

Türkçe Sözlük

4. isim, halk ağzında, Kalın ağaç gövdesinden odun veya tekne yapmak için ayrılan tomruk.

Derleme Sözlüğü

4. hlk. Kalın ağaç gövdesinden odun veya tekne yapmak için ayrılan tomruk. DS(I/D)4/2

Nişanyan Sözlük:

Kaşgarî'de Eski Türkçe *bölük* "takım" ve *bölük*- "gruplara ayrılmak" vardır, ancak fiilin yalın haline 14. yüzyıldan önce rastlanmaz. Sonseste +l içeren fiilin özgün anlamının geçişsiz olması gerekir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

böl-| ‘Bir bütünü iki veya daha büyük parçaya ayırmak’
< * **bö:l-** (T. Tekin)
TT.: BÖL- (DÜR-/EN/GE/GECİ/
GECİLİK/GESEL/ME/MELİ/Ü/
ÜCÜ/ÜCÜLÜK/ÜK/ÜM/ÜMLE
ME/ÜMLE-/LÜMLENDİRME/

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BÖRKENEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Yağmurdan veya soğuktan korunmak için giyilen ucu sivri boşluk, külah.

Derleme Sözlüğü

2. *hfk.* Yağmurdan veya soğuktan korunmak için giyilen ucu sivri boşluk (başlık), külah. 9/8

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *börk* "bir tür başlık, külah" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +AnAk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

börkenek ‘1.İşkembenin ikinci bölümü; 2. külâh’
< * **bük-** ‘yemekten doyup usanmak, doymak, kanmak’
(DLT)+-**en** +(**e**)**k**
[-r- türetilir]
Krş. OT. **bıkın** ‘böğür, boş böğür’ ; **bukak** ‘kuş kursağı’

H. Eren (TDES, 61): *börk* ‘başlık’+ **-(e)nek** eki. ‘Yalnız Anadolu ağızlarında kullanılan *börkenek*’in yeni bir türev olduğu anlaşılıyor.’

YANLIŞTIR. Çünkü, Kerkük Türkçesindeki **bögen** sözcüğü **börkenek**’in yeni bir türev olmadığına kanıttır. DLT’teki örnekler de bunu desteklemektedir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BÖRTMEK, -ER

Türkçe Sözlük

1. *halk ağzında* Az pişirmek, haşlamak.

2. *halk ağzında* Kabarmak, şişmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Az pişirmek, haşlamak. DS(I/VI)1/-, DS(II)1/1 2. Kabarmak, şişmek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bört-[‘Az pişirmek, haşlamak’
< * **bö:r-** ‘yansıma’+-**t-**

Yazı dilinde kullanımı

“Toplanabilen selintiler, kuruması için taşındı. Bulgurluk börtme gibi serilmeye başlandı yamaçlara.”(Osman Şahin - Kırmızı Yel Acenta Mirza

“Gözlerimin seyah börtmüş sanki camlara” (H. Zekayi Yiğitler-Senin Gözlerine Bakmak - Sayfa 4)

“Sıcaktan börtmüş, siyahlar giymiş iki madama kiliseden çıkmış eve.”(Güven Taneri Uluköse-Sait Faik: Prens Adaları'nın dünya edebiyatına armağanı - Sayfa 92)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

BÖRTTÜRMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Börtme işi yaptırılmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Börtme işi yaptırılmak. 3/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

börtle-[(*hlk.*) ‘Az haşlamak’
< **bört-le-**
An.ağl.: **börtle-**, **börtür-**, **bö-
gürtle-**, **böğürt-**, **bögürttür-**,
bögüttür-, **börktür-**, **börküt-**,
börtür-, **bört it-**, **börtlet-**,
bört-, **börtür-**, **börtür-**, **bö-
rükür-**, **burut-** ‘az haşlamak’
(DS.II, 771)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BÖRTÜ BÖCEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Çeşitli böcekler.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çeşitli böcekler.2/-

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

börtü böcek 'Çeşitli böcekler'

< ? Moğ. *börte* 'boz' + Tü.

bög+cek

An.ağl.: *börtü böcek/böcük*

(*DS. II*, 772)

An.ağl.: *böce, böcü; böce/böcü*

börtü (*DS.II*, 754)

Krş. *böcü* [Ayrıca bk. *Mak.II*, 543, 544]

Yazı dilinde kullanımı:

“Uğursuz, hayırsız olacağına inanırlarmış. Ha bir de 'Ayn yenisinde olur börtü böcek, eskisin de olur börek çörek.'de derlermiş.”(CENGİZ ÇETİK - POKENTRANLI GÖKMEN: ZAMANIN DIŞINDAKİ GÜÇ - Sayfa 207)

“...niyetlenmişlerdi ama kapağın altından börtü böcek, yılan, çıyan, hatta belki de akrep çıkar korkusuyla bu niyetlerini her seferinde bertaraf etmişlerdi.” (Metin Savaş - Kuvayı Milliye'nin Hazinesi)

“Aç hayvanlar, yırtıcı kuşlar, börtü böcek sesleri. İrkilmemek için tespihe durdu Hacer.”(Nurdan Damla - Aşkın Gül Bahçesi)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde10'dan fazla yerde geçmektedir.

BUĞUR

Türkçe Sözlük:

hlk. Buğra.

Derleme Sözlüğü

hlk. Buğra. **DS(II/I)2/2, DS(II/II)2/-, DS(II/III)1/1, DS(II/IV)1/1.**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

buğur (hlk.) ‘Damızlık deve’
bk. **buğra**
= OT., Kpç. **buğra** (DLT)
An.ağl. **buğur, buhar** ‘Damızlık deve’ (DS.II, 781); **puhur**
~ **buğra** ‘çift hörgüçlü deve’
(Tkm.)
būra (Kzk., Kırg.)
buğurçı ‘üç yaşında erkek deve’ (Trkm.)
buurcun ‘genç erkek deve’
(Kırg.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BUKANAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Ayak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ayak.2/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bukanak (hlk.) ‘Ayak, bilek, diz eklemi’
< **buk-anak**
An.ağl.: **bikanak, bikağılık, bikanık, bıkulgan, bıkınak, bık-mak** (DS.II, 663)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BULA

Türkçe Sözlük:

hlk. Yenge, amca veya dayı karısı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yenge, amca veya dayı karısı. DS(I/I)1/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bula (hlk.) ‘Yenge, amca veya dayı karısı’
< * **abla** [> *bula* > *a+bula*]
EAT (XVII yüzyıl):
TS (s. 686): **bula** ‘abla, hizmetçi, evin hanımı’

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BULAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Kaynak, pınar.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kaynak, pınar. **DS(I)1/-, DS(I/T)18/10**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bulak* "pınar, yerden kaynayan su" sözcüğünden alıntıdır. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *bulgak* "kaynama, kaynaşma" sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *bula-* veya *bulga-* "kaynamak" fiilinden Eski Türkçe +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bulak ‘Pınar’
< **bula-** [< **bulga-*]+**-k**
KB.: *bulak*
An. ağıl.: *bulak, balak, bilah, bilağ, buğlek, bulag, bulah*
‘kaynak’ (DS.II,785)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BUNCAĞIZ

Türkçe Sözlük:

hlk. 1. Bu kadar, bu kadarlık. 2. Bu zavallı, bu küçücük.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Bu kadar, bu kadarlık. 2. Bu zavallı, bu küçücük. **DS(var)2/-**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

buncağız ‘Buncağız, bu kadarcık’
< *bu[nj]+cağız*

Yazı dilinde kullanımı:

“Buncağız karin - barsak için mi dövdü anan seni? - Oy, oy kaçırdım, oy oy, diye, oy oy, dövdü .”-(Ümit Kaftancıoğlu - Yelatan: roman)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BUNMAK, -AR

Türkçe Sözlük:

hlk. Beğenmemek, azımsamak, küçümsemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Beğenmemek, azımsamak, küçümsemek.8/6

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BURCUMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Güzel koku yaymak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Güzel koku yaymak.1/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

burcu-[(hlk.) ‘Koku çıkarmak’

<OT. **bur-** ‘kokmak, güzel kokmak’ (KB III, 116)+**-cu-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BURMA

Türkçe Sözlük

6. isim, halk ağzında Musluk.
7. isim, halk ağzında Eğrilmek için bükülmüş yün.
8. isim, halk ağzında Yaşken burularak kurutulan ot.
9. isim, halk ağzında Kuru incir.

Derleme Sözlüğü

6.*hkk.* Musluk. **DS(I/I)21/28,DS(III) DS(II/I)15/23** 7. *hkk.* Eğrilmek için bükülmüş yün. **8. hkk.** Yaşken burularak kurutulan ot. **DS(IV/I)15/16** 9. *hkk.* Kuru incir. **DS(yok)**

Diyarbakır Ağzı: Burmak işi.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bür-* "bükmek, büzmek, sıkmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **bügür-* biçiminden evirilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *bük-* "sıkılmak, boğulmak [geçişsiz fiil]" fiilinden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

burma 'Burma'
= OT. *bür-* 'büzmek' (DLT) < *bur-ma*
TT.: BURMA+ (LI)
An.ağl.: *burma* 'musluk; çeşme
oluğu' (DS.II, 799)
Tü.> Ar. (Lib., Sud., Sur.) *bürmā*
(ALTK, 49)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BURTLAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hkk. Taşlık, çalılık yer.

Derleme Sözlüğü

hkk. Taşlık, çalılık yer.1/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

burtlak 'Domuz yavrusu'
< *bo(>ö)[r]t+le-* 'doğur-
mak'
[-r- türeme ünsüzdür.]
An.ağl.: *bodla-*, *bodukla-*,
bortla-, *botla-*, *börtle-* 'doğur-
mak (manda, deve)' (DS.II,
718)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BURU

Türkçe Sözlük:

hlk. Sancı, buruntu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sancı, buruntu. **DS(VI)2/-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BURUNLUK, -ĞU

Türkçe Sözlük:

hlk. Burunsak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Burunsak.

Burunsak 12/11

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

burunsak 'Hayvan yavrusunun anasından süt emmesini önlemek için burnuna geçirilen başlık'
~ **burunsalık**
<**burun+sa+k**(~-**sa+luk**)
Krş. **burunduruk**
An.ağl.: **burunsak, burundağı, buruntalık; burunsalık, buruncalık, burunsuluk, burunsalıg, burunsuluk** (DS.II, 804)

Nişanyan (SS,77): *burun/burn* = ET. *burun* 'koku alma organı, çıkıntı, uç' (xt)

* ET. *bu* (buğu, buhar) sözcüğüyle ilişkisi açık değildir.

Nişanyan'ın bu tesbiti doğru değildir: Çünkü, sözcük (< ***bu-r-**) fiilden türemiş olup, anlam olarak *çıkıntıdır*.

Eren (TDES, 64): < **bura-**, ***bur-** 'kokmak, koku vermek'+ **-(u)n**

Sözcüğün '*önce, evvel*' anlamları da göz önüne alınırsa, bu sözcüğü **burun¹**, **burun²** olarak ele almak gerekecektir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BURUNTU

Türkçe Sözlük:

hlk. Buru, sancı, bağırsak bozukluğu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Buru, sancı, bağırsak bozukluğu. **2/1**

Yazı dilinde kullanımı:

“Hafif hafif buruntu başladı. . Buruntu kuruntudan iyidir zira buruntunun akıbeti malûmdur, kuruntununki?” (Burhan Felek- Felek - 2. cilt - Sayfa 129)

“Bir buruntu, bir buruntu... Zor yetiştim ayakyoluna. Sabaha kadar taşın bre taşın!”
“Keçi etidir!” dedi.” (Rıfat Ilgaz -Meşrutiyet kiraathanesi - Sayfa 64)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

BUYMAK, -AR

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Çok üşümek.

2. *nesnesiz, halk ağzında* Soğuktan donarak ölmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Çok üşümek. 9/1 2. Soğuktan donarak ölmek. 5/1

Karaman Ağzı: Çok üşümek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

buy- [‘Soğuktan donmak, üşüyüp donmak’

<ET. *bud-* [< **bu-* ‘dondurmak’ + *-d-*] ~ OT.(DLT) *bud-* ‘donarak ölmek, ölüp donmak’

EAT: *buy-* ‘insan ve hayvan soğuktan donmak’ (YTS, 41)

An.ağl.: *buyumak, bıymak, biymak, bucumak, buymak, buyuhmah, buyumah, buzmak, büymek* ‘donmak, üşümek’ (DS. II, 808); *buyuşuk* ‘uyuşmuş, uyuşuk’ (s.809); *boğmak* ‘donmak’ (TMES, 57)

~ *buy-* ‘çok üşümek, soğuk almak, donmak, buz kesmek’

Yazı dilinde kullanımı:

“Hem yandım da dondum, buydum, üşüdüm, Mana veremedim durdum, düşündüm.” (Ferhat Akın - Senem (Şiir Kitabı) - Sayfa 231)

“Aç be yahu, buydum soğuktan! - - Sen misin Battal, dur hele azıcık. - Ne « dur u be? Durulacak zaman mı ?” (Talip Apaydın - Emmioğlu: roman - Sayfa 42)

“Hele herif, devlerin dızmanı, canavarların azmanı herif, çekme yorganı, buydum, dona yazdım.” (Tahir Alangu - Keloğlan masalları - Sayfa 145)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

BUZLUĞAN

Türkçe Sözlük:

hlk. Üzerinde buz eksik olmayan yüksek dağ tepesi.

Derleme Sözlüğü

hlk. Üzerinde buz eksik olmayan yüksek dağ tepesi.1/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

buzluğan ‘Üzerinde buz eksik
olmayan yüksek dağ tepesi’

< **buz+lu+ğan**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BÜĞEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Önüne bent yaparak suyu toplamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Önüne bent yaparak suyu toplamak.8/6

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< ***böge-** ‘önünü tutup engel

olmak’+**-k**

An.ağl.: **büğek, büğenk, bünek,**
büvek, büvenk (DS.II, 813)

Yazı dilinde kullanımı

“Su soğuk ve derin, üstelik de yavrucağa ancak bir bügedi geçerek...”(Kenan Erzurum -Dağlı: Hikâyeler - Sayfa 19)

“Meydana o kalabalığın toplandığı günden önce Nehrin darboğaza girdiği bir yer vardı, oranın önünü bügemiş.” (Deniz Karakurt - Elma: Geleneksel Bir Halk Öyküsü - Sayfa 157)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

BÜGET

Türkçe Sözlük:

h1k. Gölet.

Derleme Sözlüğü

h1k. Gölet.DS(II)3/3

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *büget* veya *bügüt* "bir engelden ötürü oluşan su birikintisi" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *büge-* "suyun önünü tıkamak" fiilinden Türkiye Türkçesinde +U_t ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *bük* "engel, tıkaç, set" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +(g)A- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

büget 'Su birikintisi' = **büvet**
[< * *böge-* 'önünü kesmek'+-t]
NOT: TS, I (s. 735) *büge-*
(doğrusu: *böge-*'tir.)
An.ağl.: *böget, bölet, böned, bö-*
net, büvet '1. havuz; 2. gölün
derin yeri' (DS.II, 758)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BÜKLÜM (METİN ÖRNEĞİ BAK)

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Dönemeç, viraj.

Derleme Sözlüğü

2. h1k. Dönemeç, viraj,2/1

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *bükül-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +Im ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bük- ['Sertçe çevirmek; kıvrırmak'
< OT. *bök-, büg-, bük-,*
buk-
(DLT) 'durdurmak, toplanmak,
bükülmek;yere kapanmak, doy-
mak, kanmak'
< **bü-k-* (krş. *bü-z-, bu-r-*)
TT.: BÜK- (EN/LÜK/LÜM/ME/
TÜR-/ÜK/ÜLGEN/GENLİK/ÜL

“Onda yollar daha büküm büküm, göbekler daha müselseldir. Onun taflanlarla kestanelerden hıyabanları, bambularla koyu ve açık çamlardan, iri ve cilalar yapraklı büyük manolyalarla geniş fıstık ağaçlarından tarhları vardır.” (Ruşen Eşref Ünaydın - Dergi ve gazete yazıları - 1. cilt - Sayfa 79)

“...büküm büküm, çok bükümlü, kıvrım kıvrım. (Büküm büküm yoldan geçtik.) bütün bütün, bütün olarak.” (Nejat Muallimoğlu - Türkçe bilen arıyor - Sayfa 541)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

BÜKÜNTÜ

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Dönemeç, viraj.

Derleme Sözlüğü

3. hlk. Dönemeç, viraj. 1/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bük-* "iki büküm olmak, midesi bulanmak, boğulmak [geçişsiz fiil]" fiilinden evrilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı

“Söğütlerin bulunduğu tarafta çok geniş bir büküntü yapan bir dere akıyor, düzlük o yana doğru, alabildiğine uzanıyordu.” (Ziya Yamaç - Mehmet - Sayfa 60)

“Şehre tatlı bir büküntü ile sokulan şehir endamlı bir sarılışla kucaklamış.” (İsmail Habip Sevük – Tuna’dan batıya - Sayfa 48)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

BÜRGÜ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Başörtüsü.
2. isim, halk ağzında Çarşaf.
3. isim, halk ağzında Atkı.
4. isim, halk ağzında İnce perde.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Başörtüsü. DS(I/I)25/24

2. Çarşaf. DS(I/II)16/13

3. Atkı. DS(I/III)1/-

4. İnce perde. DS(yok)

Çankırı Ağzı: Başörtüsü.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

bürgü ‘Baş örtüsü’

< **bü-r-gü**

An.ağl.: *bürgü, börge, burgu, bürgü, bürkü, bürüğü* ‘baş örtüsü’ (DS.II, 825)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BÜZÜK, -ĞÜ

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Anüs.

Derleme Sözlüğü

1. hlk. Anüs. DS(II)1/-

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *büzük* "anüs" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *büz-* fiilinden Eski Türkçe +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

büzük ‘Toplanarak büzülmüş; kış’

< * **bü-z-ük**

Krş. **büznük**

An.ağl.: *büzük, bızık, bizik*

‘büzük, kış’

Yazı dilinde kullanımı

“Bunun dışında yine sifinkter (büzük kası) zafiyetine bağlı çünkü prostatı çıkarırken hem büzük kasında hem mesane bölümünde her dokunduğumuz yere hasar veriyoruz.” (İhsan Karaman - Pozitif Cinsellik - Sayfa 159)

“İnci, oğluyla birlikte arkaya oturmuştu. Durmuş'un uzattığı sigarayı almadı Erol. “Büzük kadarlık bir oylumun içindeyiz!” (Fakir Baykurt - Gece vardiyası: öyküler - Sayfa 192)

“Büzük denilen halkanın dış kısmı bizim isteğimizle büzülüyor.” (İhsan Karaman - Cinsel Sağlıktan Mutlu Aileye)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

CAFCAF

Türkçe Sözlük

2. sıfat, *halk ağzında* Ağız kalabalığı ile bir şeyi elde eden, şirret.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Ağız kalabalığı ile bir şeyi elde eden, şirret. **1/1**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *cāfcāf* جاف جاف "çok süslü kadın, fahişe" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Farsça *cāf* جاف "fahişe" sözcüğünden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CAĞ

Türkçe Sözlük

cağ (I)

halk ağzında Parmaklık, korkuluk.

cağ (II)

halk ağzında Büyük bez veya deri torba, cav.

cağ (III)

halk ağzında **1.**Lavabo, banyo. **2.** Hamam, duş, banyo vb. yerlerde atık suyun akmasını sağlayan delik.

Derleme Sözlüğü

cağ (I)

hlk. **1.**Parmaklık, korkuluk. **DS(III)11/8**

cağ (II)

hlk. **2.**Büyük bez veya deri torba, cav. **DS(I/III)12/11,** **DS(I/IV)3/2**

cağ (III)

hlk. **1.** Lavabo, banyo. **DS(IV/I)13/10** **2.** Hamam, duş, banyo vb. yerlerde atık suyun akmasını sağlayan delik. **DS(yok)**

Erzincan Ağzı, Van Ağzı: Parmaklık, korkuluk.

Çankırı Ağzı: Büyük bez veya deri torba, cav.

Yazı dilinde kullanımı:

“Kara, kirli, yıpranmış bazalttan yapılmış, kemerleri, kafesleri “cağ” denilen demirlerle örülmüş pencereleri, iki kat, toprak damlı evler.” (Yaşar Kemal - Nuh’un Gemisi: Bu Diyar Baştanbaş)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

CAHİL

Türkçe Sözlük

3. sıfat, *halk ağzında* Deneysiz, genç, toy (delikanlı veya kız).

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Deneysiz, genç, toy (delikanlı veya kız).2/-

Nişanyan Sözlük:

Arapça *chl* kökünden gelen *cāhil* جاهل "bilmeyen, bilgisiz" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *cahala* جاهل "bilmedi" fiilinin *fā'il* vezninde etken fiil sıfatıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CANAVAR

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Kurt, domuz vb. cana kıyan yaban hayvanı.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Kurt, domuz vb. cana kıyan yaban hayvanı.6/1

Nişanyan Sözlük:

Farsça *cānvar* veya *cānāvar* جانور "canlı yaratık, her çeşit hayvan" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CAN TAHTASI

Türkçe Sözlük:

hlk. Göğüs kemiği.

Derleme Sözlüğü

hlk. Göğüs kemiği.13/14

Nişanyan Sözlük:

Farsça *cān* جان "yaşam" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Orta Farsça *gyān* "ruh" sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcük Sanskritçe *vyāna-* "ruh" sözcüğü ile eş kökenlidir. Farsça *taḫte* تخته "enlemesine biçilmiş ağaç, tabla" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Orta Farsça aynı anlama gelen *taḫtag* sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcük Avesta (Zend) dilinde *taḫ-*, *taḫta-* "biçmek, özellikle ağaç biçmek, inşa etmek" fiili ile eş kökenlidir. Avestaca fiil Hint Avrupa Anadilinde yazılı örneği bulunmayan **tek-se-* "marangozluk veya yapı ustalığı yapmak" kökünden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CAR

Türkçe Sözlük

car (I)

1. *isim, halk ağzında* Çağrı, tellal ile duyurma.

2. *isim, halk ağzında* İlan.

3. *isim, halk ağzında* Tehlike durumu.

car (II)

isim, halk ağzında

Kadınların örtündükleri çarşaf, zar (III).

Derleme Sözlüğü

car (I)

hlk. 1. Çağrı, tellal ile duyurma. **DS(VII)1/-** 2. İlan. **DS(yok)** 3. Tehlike durumu. **DS(VIII)6/3**

car (II)

hlk. Kadınların örtündükleri çarşaf, zar (III). **DS(I/I)14/8**

Tavşanlı ve Yöresi Ağzı: Kadınların örtündükleri çarşaf, zar.

Nişanyan Sözlük:

"bağırma ve çağırma sesi" Ses yansımali sözcüktür.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

car, çar ‘Çağrı, tellâl ile duyurma’
< Moğ. *car* (G.Doerfer: *ED*, no. 146); *carci* ‘tellâl’ < *car+çi*
R. Dankoff (no. 448): < *Erm. caş* < *EErm. caş* ‘çağrı’
NOT: Ermeniceye Moğolcadan girmiş olmalıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CARCAR

Türkçe Sözlük:

hlk. Geveze, yaygaracı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Geveze, yaygaracı. **DS(I)18/12**

Van Ağzı: Geveze, yaygaracı.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CARCUR

Türkçe Sözlük

carcur (I)

"Gelişigüzel konuşmak" anlamındaki carcur etmek deyiminde geçen bir söz.

carcur (II)

isim, halk ağzında Fermuar.

Derleme Sözlüğü

hlk. Fermuar. **DS(II)9/10**

Yazı dilinde kullanımı:

“Bir sazım var abi. Karı bebek gibi kollar sazımı; ha ben, ha sazım! Bir torba dikti sazıma, büzgülü, kırmalı... Bir de carcur aldım, iki buçuk kâğıdı bayıldım .”(Rıfat Ilgaz - Tuh sana! - Sayfa 139)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

CAVLAMAK

Türkçe Sözlük

cavlamak (I)

Kavlamak, tüyünü dökmek, çıplak kalmak.

cavlamak (II)

Ölmek.

Derleme Sözlüğü

cavlamak (I)

hlk. Kavlamak, tüyünü dökmek, çıplak kalmak. **DS(I/I)13/12**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *cıblak* veya *cııldak* sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

cavla- [*hlk.*] ‘Tüyünü dökmek’
< *cav* [< OT. *yaw* ‘zayıf’
(DLT)] + *la-*
DLT.: *yawlak* ‘düşkün, her
şeyin kötüsü’
< * *yaw+la-k*

Yazı dilinde kullanımı:

Diyelim bozkıra düştün, bozarmıştır her yöre, cavlamak yetmez, elvermez. Bozdur o kadar. Ora insanı nasıl beller, bulur yolunu deyip düşünürsün.”(Füruzan - Kırk Yedi'liler)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

CAYGIN

Türkçe Sözlük

1. sıfat, *halk ağzında* Vazgeçip işin ardını bırakan.
2. sıfat, *halk ağzında* Dönek.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Vazgeçip işin ardını bırakan. **2.** Dönek. **20/24**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kay-* "dönmek" fiilinden evrilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

cay- ['Sözünden, kararından dönmek,
vazgeçmek'
< ? *çav-*
TT.: CAY- (DIRICI/DIRICILIK/
DIRIL-/DIRMA/DIR-/GIN)

Yazı dilinde kullanımı:

Anadolu ağızlarından ortak dile geçmiş bir deyim olsa gerekir. Karş. *caygın, cayğan, caypak* "vazgeçen, işin ardını bırakan, dönek" (▪ Türkiye'de Halk Ağızlarından Derleme Sözlüğü sf. 868). Eski Türkçe ve erken Türkiye Türkçesi *kay-* "dönmek" fiilinin yerel bir varyantı olması mümkün görünüyor

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CAZGIR

Türkçe Sözlük

2. isim, *halk ağzında* Fitneci.

Derleme Sözlüğü

2. *hfk.* Fitneci. **DS(I)3/4**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *cihazgir* "tören gereçlerini taşıyan, çeyiz taşıyan" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Arapça *cihāz* جهاز "donanım, her türlü tören için gerekli eşya ve gereçler" ve Farsça *gīr* بر گ "tutan" sözcüklerinin bileşiğidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

cazgır 'Özellikle yağlı güreşlerde, güreşecek pehlivanları nağmeli biçimde bağırarak seyircilere tanıtan, onların meziyetlerini sayarak, dualarla meydana salan kimse. (*Aynı olay Moğollarda da vardır.*)
< Moğ. *car* 'çağrı, telâl ile duyurma'+*gır* 'addan ad yapan ek'
~ Kırg. *cazgır*- 'baştan çıkarmak'
An. ağıl.: *cazgır, cazgır, cazgır* 'cadı, fitneci' (*DS. III, 870*);
cazgır 'sözünden dönen, sözünde durmayan'

Tietze (*TETTL, 421*): < *Fars. şādgīr*
[< *Ar. şadd* 'kuşak' + *Fars. -gīr* 'tutan']

YANLIŞTIR. Çünkü, anlam olarak kuşak tutmak ile 'güreşçilerin meziyetlerini anlatmak' arasında büyük fark vardır. Türk ve Moğol güreşlerinde **cazgır** bulunması da bu görüşe uygun değildir. Acaba, Araplarda ve Farslarda **cazgır** var mı? Sonra, **şadd** ile **caz** arasında ses ve biçim olarak benzerlik var mı?
Anadolu ağızlarındaki örnekler de **şādgīr** sözcüğüne uygun düşmez. Demek ki, **cazgır** < Moğolcadan alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı:

"Öyleyse Cazgır Mustafa da gelsin, dediler. Cazgır Mustafa, Yarım Dünya güreşip dünyanın yarısını yenerken hep onun yanında imiş. Onun cazgırlığı olmasa..." (Turhan Temuçin -Yahya Dayı - Sayfa 68)

“Yoksa karşı evin gelinlik çağındaki iki kızı ve cazgır anneleri derhal kapıya çıkar , ' Aa bize misafir geldi zannetmiştik ' diyerek konuşmaya başlarlardı ki, felaketi olurdu .” (Kaan Arslanoğlu- Devrimciler - Sayfa 132)

“Talat Kılıç, yakalarını tutup çekiştirirdi, « Mahalleliyi birbirine 26 düşürdükten sonra karşıya geçip katıla katıla gülen o cazgır karılar.” (Muzaffer Buyrukçu - Arkası yarın: günlük - Sayfa 26)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

CEBBAR

Türkçe Sözlük

cebbar(I)

2. *sıfat, halk ağzında* Becerikli, açkgöz (kadın).

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Becerikli, açkgöz (kadın).3/1

Nişanyan Sözlük:

Arapça *cbr* kökünden gelen *cabbār* جَبَّار "cebr eden, Allah'ın sıfatlarından biri" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *cabara* جَبْر "güçlü idi" fiilinin *fa^{ss}āl* vezninde meslek adıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CEBEL

Türkçe Sözlük

cebel (I)

1. *isim, halk ağzında* Sahipsiz, boş toprak.

2. *isim, halk ağzında* Ekilmemiş tarla, ekime elverişli olmayan yer.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Sahipsiz, boş toprak. **DS(IV/I)1/-** 2. Ekilmemiş tarla, ekime elverişli olmayan yer. **DS(IV/II)1/-,** **DS(IV/III)5/3**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *cbl* kökünden gelen *cabal* بَلْ ÷ "dağ" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CEDELLEŞMEK

Türkçe Sözlük

1. *halk ağzında* Tartışmak, münakaşa etmek, becelleşmek, cebelleşmek.
2. *halk ağzında* Uğraşmak, çabalamak, becelleşmek, cebelleşmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Tartışmak, münakaşa etmek, becelleşmek, cebelleşmek. **DS(yok)** **2.** Uğraşmak, çabalamak, becelleşmek, cebelleşmek. **DS(var)1/-**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *cdl* kökünden gelen *cadal* جدل "kavga, niza, (ilimde) münazara, (mantıkta) diyalektik" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *cadala* جدل "burdu, doladı, katıştırdı" fiili ile eş kökenlidir. Bu sözcük Aramice/Süryanice *gdl* kökünden gelen *gədal* ܓܕܠ "burmak, ip örmek, sarmaştırmak, dolamak" fiili ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Biri bitmeden diğeriyle cedelleşmek olmazdı. Sakız Adası'nda parasını verip ikmal yaptılar, kimseye ilişmediler.” (Emrah Bilge Merdivan - Büyük Cihan Padişahı Kanuni Sultan Süleyman: Öykü Tadında Tarih-4)

“Viskonsül: Ben kalayım, dedi, cedelleşmek istemiyorum. Kolundan yakaladı, koltuktan kaldırdı .” (Refik Halit Karay - Dişi örümcek: roman - Sayfa 189)

“Bunlardan biri akıl ve istidlâl sahiplerinin yoludur; ikincisi de, nef sini, kendini yoldan çıkararak nesnelere korumak, nef siyle cedelleşmek ve tarikat yolunu tutanların yoludur.” (Orhan Şaik Gökyay - Kâtip Çelebi - Sayfa 23)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla geçmektedir.

CEREN

Türkçe Sözlük:

Moğ. hlk. Ceylan.

Derleme Sözlüğü

Moğ. hlk. Ceylan. **DS(I/I)4/2**

Nişanyan Sözlük:

Moğolca *cegere(n)* "yaban keçisi, antilop" sözcüğünden alıntıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ceren ‘Ceylân’ < Moğ. (<i>KWb.</i> 478) <i>cegeren</i> ~ Tü. <i>yégr-en</i> An. ağıl.: <i>ceran, caran</i> ‘sevimli, uzun boylu, güzel gözlü insan, hayvan’; <i>ceran, ceren, calan, ceyla, ceyran</i> ‘1.ceylan;	TÜ. > Kürt. <i>ceren, ceyran, céyran</i> (<i>DAO</i> , 95) ~ <i>dyegren</i> (Tel.) <i>yigren</i> (Leb.) > Rus. <i>ugreniy</i> <i>yărăn</i> (Oyr.) <i>yirän</i> (Miş.) <i>ciyren</i> (KKırg.)
--	---

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CIBIL

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Çıplak.
2. *sıfat, halk ağzında* Yoksul, parasız, geçim darlığı çeken.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Çıplak. **DS(I/I)9/3** 2. Yoksul, parasız, geçim darlığı çeken. **DS(II)15/10**

Nişanyan Sözlük:

cıp "çıplak cilt sesi, suda yıkanma sesi" ses yansımali sözcüğünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

cıbil (hlk.) ‘1. Çıplak; 2. yoksul’
< *cıp ‘yansıma’ + *-(i)l*
An.ağıl.: *cıbil, cıbilıdıcık, cıbcı-
bil, cıbirdak, cıblacık, cıccıl-
bak, cılcıbil, cıpcıbil, cıpcıbil,
cıpcırıl, cırlıcıbilıdık, cıscıbil-
dak, cıscıtır, cıscıblak, cıscıl-
bak, cıscıplak, cıpcıbil, cıpci-
bil* ‘çırılçıplak’ (*DS.II*, 891);
cıbiz ‘sade’ (*TMES*, 63)

Yazı dilinde kullanımı:

“Kabuğundan soyunmuş bir kaplumbağa gibi dolaşamam ortalıkta. Çıplak bir kaplumbağa. Tosbağa cıbil! Tosbağa cıbil! Tosbağa cıbil!” (Oya Baydar - O Muhteşem Hayatınız)

“Uzaktan görüldüğü kadarıyla bu seccadelerin üstüne birtakım cıbil baylar bayanlar uzanmıştı.” (Ahmet Say – Kocakurt)

Orada bir cıvıl giz varmış! Mukaddes Hanım bir kahkaha attı. İri ve hâlâ ferî sön. Nemiş findık rengi gözlerini oğlunun gözlerinin içine dikti .” (Halide Edib Adıvar - Akile Hanım Sokağı: roman - Sayfa 129)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla geçmektedir.

CIBILDAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Çıplak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çıplak. **DS(II/II)4/3**

Nişanyan Sözlük:

cıp "çıplak cilt sesi, suda yıkanma sesi" ses yansımali sözcüğünden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“SAVAŞ: Şey diyor Hâkim Bey, cıvıldak cıvıldak turistleri Ayasofya'da görünce şaşırđı tabi HÂKİM: Öhö... BARIŞ: Şaşkınlıktan öylece olduğu yere yığıldı.” (Arda Murat Akdağ - Hasret-i Fatih)

“Bunlardan hoşlaşmadum” diyorum, “Memaliki Osmanî'de şuncağız açık başlı hatunlarla şuncağız garip urbalı baldırı cıvıldak oğlanlar görmek istemezük.” (Yavuz Bahadıroğlu - Yürek Seferi)

“İmdat, burada cıvıldak cıvıldak kızlar var! Biri polisi arasın!” diye bağırarak istiyordum.” (Beyza Aksoy - Denizimsi: Martıya Âşık Balık)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla geçmektedir.

CIDAĞI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Atın iki omzunun arası.

2. *isim, halk ağzında* Derin, işleyen yara, büyük çıban.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Atın iki omzunun arası. **2.** Derin, işleyen yara, büyük çıban. **DS(var)1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CİK

Türkçe Sözlük:

hlk. "Yok, olmaz" anlamında kullanılan bir söz.

Derleme Sözlüğü

hlk. "Yok, olmaz" anlamında kullanılan bir söz. **DS(I)10/9**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CILK

Türkçe Sözlük

4. *sıfat, halk ağzında* Sözü'nün eri olmayan.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Sözü'nün eri olmayan. **DS(I/I)13/8**

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir. Onomatope olabileceği gibi, Farsça *çirk* "pis" ile ilişkisi de düşünülebilir. 19. yüzyıldan itibaren kaydedilmiş olan *cilk çıkmak* "bozuk çıkmak" deyimini ile halen kullanılan *cilki çıkmak* "aşırı yorulmak, bozulmak" arasındaki anlam evrimi ilgi çekicidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

cilk '1. Bozularak kokmuş; 2. cıvık'

< OT. **çulk** (DLT)

TT.: CILK+ (LAŞMA/LAŞ-/LIK)

An. ağıl.: **cilk, cilg, cilkısız, cillik**

'sözü'nün eri olmayan; kötü

kalpli' (DS.III, 912)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CIMBAR

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Çımbar.

2. *isim, halk ağzında* Filiz.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Çımbar. 2. Filiz. **DS(I/I)4/3**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CIMBARLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Dokunmakta olan halının veya bezin kenarını cimbarla geriye almak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dokunmakta olan halının veya bezin kenarını cimbarla geriye almak.1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CINCIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Bardak, kadeh, tabak vb. sırçadan veya porselenden yapılan şeyler, züccaciye.

2. *isim, halk ağzında* Bilye.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Bardak, kadeh, tabak vb. sırçadan veya porselenden yapılan şeyler, züccaciye.

DS(I/I) 21/14 2. Bilye.DS(II/II)1/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

cıncık < *c+inci* : *inci boncuk* > *cinci boncuk* > *cincik* (Eren, *TDES*, 70)
An.ağl.: *cıncık, cıncık, cıncık, çinçik, çinçik, çinçi* ‘camdan ve porselenden yapılmış şey’ (*DS. II*, 918); *cinci, cincibir* (s. 976)

Yazı dilinde kullanımı:

“Bir de en çok cıncık oynardık. Eh, saçma İstanbul'da bilye diyorlar cıncığa. Olmuyor, hiç olmuyor.. Yakışmıyor bu isim!” (Emine Işınsu - Canbaz: roman - Sayfa 114)

“Cıncık boncuk, yemeni, esvaplık basma, arpa, buğday, yumurta.. Sanan ki gittiğimiz ev odası kumarhane değil, pazar yeri...” (Abbas Sayar - Yorganımı Sıkı Sar)

“Yüzü cıncık kırığıyla sıyrılmış! – Cıncık, değil, cam kırığıyla... – Cam, cıncık hepsi bir!” (Orhan Kemal - Müfettişler müfettişi: roman - 1. cilt - Sayfa 105)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla geçmektedir.

CINGİL

Türkçe Sözlük

cıngıl (I)

1. *isim, halk ağzında* Küçük üzüm salkımı.
2. *isim, halk ağzında* Boncuk, gümüş veya altın para ile yapılmış, başlığa veya giysiye takılan süs.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Küçük üzüm salkımı. **DS(I)18/18** 2. Boncuk, gümüş veya altın para ile yapılmış, başlığa veya giysiye takılan süs. **DS(II)10/10**

Balkesir Ağzı: Boncuk, gümüş veya altın para ile yapılmış, başlığa veya giysiye takılan süs.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çigil* "küçük metal nesne sesi" ses yansımali sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük *çık* ses yansımali sözcüğünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

cıngıl '1. Küçük üzüm salkımı; 2. boncuk, gümüş veya porselenden yapılan şeyler; cingil' (TS.I, 257)
< * *cing* ~ *çing* 'yansıma' +(y)l
An.ağl.: *cıngıl, cıngıl, cingil, cıngıl, cıngıl, cıngıl, cıngıl, cıngıl, cıngıl, cıngıl* 'küçük üzüm salkımı' (DS.II, 920-921)

Yazı dilinde kullanımı:

"Kimse bu sarkan dallardan bir cıngıl üzüm koparmazdı. Herkes komşu malına saygılıydı. Çocuklar akli erik çağa gelince: «Aman,» derlerdi." (Abbas Sayar - Dik Bayır)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

CIRCIR

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Pamuk kozalarının pamuğunu ve çekirdeğini birbirinden ayıran çıkırık.

2. isim, halk ağzında Ağustos böceği.

3. isim, halk ağzında Fermuar.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Pamuk kozalarının pamuğunu ve çekirdeğini birbirinden ayıran çıkırık. DS(III)13/8 2. Ağustos böceği. DS(I)28/18 3. Fermuar. DS(II)8/10

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *cır* "yarma ve yırtma sesi" ses yansımali sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük bir sözcükten türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

cırcır böceği 'Ağustos böceği'

< *cır 'yansıma'

An.ağl.: *cırcır, cırcı, cıgırcığı, cıgırgan, cıgırtgan, cıkırıyık, cırğa, cırlavuk, cırlağan, cırlangıç, cırlavuk, cırlağan, cırlağuk, cırlak, cırlangeç, cırlangıç, cırlavık, cırlavuh, cırlavuk, cırlayık, cırcır, cırcık, cırcığan, cıgırgan, cıgırtgan, cıgırtkan, cırcır, cırcıra, cırgan, cırlagaç,...* vb. (DS.II, 926)

Yazı dilinde kullanımı:

"Kırlardan bir kırdan, bir cırcır böceği ile bir karınca, yaşarmış. Aslında karıncalar da, cırcır böcekleri de çokmuş ya, biz sadece ikisini aldık." (Sadettin Kaplan - Heybe - Masallar)

"Birden, Kızılderili durdu ve "Bir cırcır böceğinin sesini duyuyorum" dedi. Arkadaşı "Ne? Çıldırılmış olmalısın. Bu gürültüde cırcır böceğini duymanın imkânı yok" diye karşı çıktı. "Eminim" diye ısrar etti Kızılderili. "Bir cırcır böceği duydum." (Ekrem Çulfa, Şakir Ernas - Farkındalık: Mutlu Olma Sanatı ve Yaşam Sevinci - Sayfa 57)

"Cırcır böceği çorbaya düşüp boğuldu, ağlıyor minik karınca ben de kuyruğumu kestim bundan böyle."

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla geçmektedir.

CIR CIR

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında İshal.

Derleme Sözlüğü

2. *hık*. İshal.

cırcır DS(VII)2/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CIRLAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. *isim*, *halk ağzında* Cırcır böceği.

2. *sıfat*, *halk ağzında* Hoşa gitmeyen, göze batan (renk).

Derleme Sözlüğü

hık. 1. Cırcır böceği. **DS(II)4/3**

2. *sf.* Hoşa gitmeyen, göze batan (renk). **DS(yok)**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *cırta-* veya *cirtla-* "tiz ve kulak tırmalayıcı ses vermek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

cırlak '1.(ses için) hoşa gitmeyen;
2.(hık.) cırcır böceği';
3. karga (*DS.III*, 932)
(Başka anlamları da vardır.)
< *çır 'yansıma' +*la-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CIRLAMAK

Türkçe Sözlük:

hık. İnce ve usandırıcı ses çıkarmak.

Derleme Sözlüğü

hık. İnce ve usandırıcı ses çıkarmak. **DS(II/I)8/7**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

cırla- [‘İnce ve usandırıcı ses çıkarmak’, bk. **cırla-**
< ET. *ır* ~ *yır* ‘türkü, nağme’ ~ *cır*
~ *çır*
KT., Uyg., DLT, NF., KE. **cırla-**
An.ağl.: **cırlavuk** ‘bok böceği,
Ağustos böceği’ (YKS, 214)

Yazı dilinde kullanımı:

“Elimi ona uzattığımda cırladı ve pençelerinden biriyle elimi çizdi. “Ne yapıyorsun be, aptal kuş!” diye acıyla bağırıp elimden sızan kanı emdim.” (T.A Barron - Merlin: 1. Kitap - Kayıp Yıllar - Sayfa 125)

“Şimdi, diye cırladı. Şimdi... Tek gözü kör ve sarılı adam, sanki bir şey olmamış gibi sedire oturmuş, yarıda bıraktığı kızarmış bir koyun budunu dişliyordu.” (Mehmet Seyda - Sultan döşeği: tarihî roman - Sayfa 18)

“Az dur!” diye cırladı kadın. Hem nerden bulacaktım ben onları? Yaratacak mıyız? Köylük yeri burası yavrum .” (Talip Apaydın - Ateş düşünce: hikâyeler - Sayfa 108)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla geçmektedir.

CIRLAYIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Ağustos böceği.

Derleme Sözlüğü

2. *hfk.* Ağustos böceği. DS(I)4/3

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

cırlavuk ‘Ağustos böceği’

< **cır+la-v-(u)k*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CIRMALAMAK

Türkçe Sözlük:

hfk. Tırmalamak.

Derleme Sözlüğü

hfk. Tırmalamak.31/36

Çankırı Ağzı: Tırmalamak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

cırmala-[(hlk.) ‘Tırmalamak’

< *tırmala-*

[< ET. **tırnak+la-*]

Yazı dilinde kullanımı:

“Yüzüne tükürmek haktır. Sen ölümün eşiğine diz çökmüşsün de haberin yok. Seni kesin vuracaklar, kefenini boynunda bil! Hamey yığitti, kurt bilekliydi,” diyerek elini yüzünü cırmaladı Miran'ın.” (Osman Şahin - Darağacı Avı)

“Kediyle oynuyordu... Kuyruğunu çekti, kedi de onu cırmaladı.” “Allah Allah...” Bir şaplak duyuldu aşağıdan ve çocuk daha fazla ağlamaya ...” (Hüseyin Kıyar - Hisar'dan Ahmet)

“Cevdet boydan boya tırnak izli yanağını gösterip “Kadın çok pis cırmaladı,” dedi. Tahsin, “Tamam,” dedi.” (Emrah Serbest -Son Hafriyat: Behzat Ç. Bir Ankara Polisiyesi)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

CIRMIK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Tırnak izi.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tırnak izi. **DS(II)5/2**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *tırnak* veya *tırmık* "tırnak" sözcüğünden evrilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“...sırada birkaç tane de cırmık yedim. Yüzüm iyice mahvoldu. Demim halamdan bir yumruk yedim şimdi de Mary'den cırmık. Rezillik diz boyu artık.” (Emre Şeyda - Bir Cimrinin Günlüğü - Sayfa 27)

“Boyu devrilsin! Cırmık cırmık etti her bir yanıma şıllık... DOMDOM ALI – Tüfeğimi getir dedim. . . Tüfeğimi. . . MUNISE — (Yüksek :) Ne edeceksiniz tüfeği şimdi ?” (Adalet Ağaoğlu - Oyunlar - Sayfa 399)

“Rüzgâr cırmık cırmık, o ufuktan Öbür ufku cırmıkladı. Biz, cümbüşte devam eyledik. Gönlümüzde her Şeyler gelecek muntazam ve mesut günlerin hayaliyle sermest idi.” (Attılâ İlhan - Abbas yolcu: Yolculuk Notları - Sayfa 66)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 8 yerde geçmektedir.

CIRNAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Yırtıcı hayvan tırnağı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yırtıcı hayvan tırnağı. **DS(I)31/21**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

cırnak (hlk.) ‘Yırtıcı hayvan tırnağı’

< *tıryak

An.ağl.: cırnak, caynak, cernak, cimak, cınak, cınnah, cınnak, cırmak, cırmık, cırnah, cıynak, cırmak, cıynak, çaynak, çırmık, çırnah, çırnak, çıynak, çıynak
‘Tırnak, pençe’ (DS.II, 935)

Yazı dilinde kullanımı:

“O gün, Kel Ağanın sadece yüzündeki cırnak yaraları tazelenmekle kalmamış, gömleğinin yakası yırtılmış ve sağ gözünün altı morarmıştı.” (Âşık İhsânî - Ağali dünya - Sayfa 14)

“...cırnak atacağımı bilemiyordum... Ama bütün bunları annem babam idrak etmemekte -ta tam bir çöküntü noktasına kadar- diremiyor.” (Ayşe Şasa, Leyla İpekçi, Meryem Atlas - Bir ruh macerası - Sayfa 88)

“Şeytan bu kez ortacıya yanaştı, adam elini uzatacak oldu, hop tırnak, hop cırnak, korkunç bir pişşş sesi çıkardı.” (Hülki Aktunç - Bir yer göstericinin hayatı - Sayfa 111)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

CIRNAKLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Tırmalamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tırmalamak. **6/3**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CIVMAK, -AR

Türkçe Sözlük

1. *halk ağzında*, Hızla giden bir şey bir yere çarpıp yön değiştirmek, sekmek, sapmak, inhiraf etmek.
2. *halk ağzında*, mecaz Sapmak, yol değiştirmek, amaçtan şaşmak, çavmak.

Derleme Sözlüğü

halk. 1. Hızla giden bir şey bir yere çarpıp yön değiştirmek, sekmek, sapmak, inhiraf etmek. 2. Sapmak, yol değiştirmek, amaçtan şaşmak, çavmak. **DS(I/III)2/1**

Yazı dilinde kullanımı:

"Kurşun taşa değmiş sonra taştan cıvmış, Dursun Hoca'ya değmiş." - Memduh Şevket Esendal -Ev ona yakıştı: hikâyeler - Sayfa 248)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

CIZIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Çizgi.
2. *isim, halk ağzında* İz.

Derleme Sözlüğü

halk. 1. Çizgi. **DS(I/I)16/12** 2. İz. **DS(I/II)2/1**

Yazı dilinde kullanımı:

« Başka biraz oksijenli su. » Elbet bunun neli su olduğunu da sordu. Söyledim. Bi cızık daha ...» (Fahri Erdinç - Diriler mezaliği: Hikâyeler - Sayfa 83)

“Meyhaneci iki çotura arakı, bir kurban keser, duvara bir cızık daha çeker. Her arakı gelip kurban kesilince meyhaneci duvara bir cızık çekiyor.” (Hüseyin Bayaz - Köroğlu: Antep rivayeti - Sayfa 142)

Şarlatanlaşmayın, sadakatlilik, sevgi gibi yararsız mantıksızlıklara cızık atın, zati öyle bir mefhum yok, kafadan uyduruyoruz, varsa pulun, herkes kulun! (Şenol ONAY - Paramatör - Sayfa 38)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

CIZIKTIRMAK

Türkçe Sözlük:

hkk. Yazmak, karalamak.

Derleme Sözlüğü

hkk. Yazmak, karalamak. **DS(I)6/3**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

cızıktır-['Yazmak'

< *cız-t+k-tır-*

An.ağl.: *cızığla-*, *cızıhdır-*, *cız-
ıktır-*, *cızıktır-*, *çızıhtır-*, *çızıştır-*,
çızıttır- (DS.III, 949)

Yazı dilinde kullanımı:

“Onun için kadın açıklamalarını sıraladıkça hekim bunları fiş üzerinde kısa kısa cızıktırdı.” (Avni Givda - Naftalin Hocanım ve başka öyküler - Sayfa 287)

“Görevli derin, uzun incelemelerini bitirdikten Sonra başvurma pusulasının arkasına bir iki lakırdı cızıktırdı.” (Avni Givda - Emekliler: üç uzun öykü ya da üç kısa roman - Sayfa 12)

“Herhalde jandarmanın biri cızıktırmış olacak bu bıyıkları. Hele telefonla konuşanın başucundaki resim, enfes.” (Fahri Erdinç - Ali'nin Biri - Sayfa 35)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

CIZ SİNEĞİ

Türkçe Sözlük:

hkk. Bir tür bügelek.

Derleme Sözlüğü

hkk. Bir tür bügelek.1/-

Nişanyan Sözlük:

"ateşte kızarma sesi" Ses yansımali sözcüktür.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CİCİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hkk. İnsan veya hayvan memesı.

Derleme Sözlüğü

hlk. İnsan veya hayvan memesi. **DS(I)18/18**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

cicik ‘Meme’

< *cik+cik* ‘yansıma’

Krş. OT. *emik(g)* ‘meme’(DLT)

An.ağl.: *cicik, cicig, cicin, cijik,*

çicik, çiçik, çüçük (DS.III, 958)

Ch. Symeonidis 1973 no. 223: < *Yun.*

tsitsi ‘meme’ < *EYun. tittion.*

YANLIŞTIR. Çünkü, ses ve biçim olarak uyuşmamaktadır. Yun. *tsitsi* [< *tittion*] nerede, Tü. *cicik* nerede? Anadolu ağızlarındaki söylenişleri de *tsitsi* ile ilgili mi?

Yazı dilinde kullanımı:

“Onca araştırdım, iki cicik türü arasındaki nüansı fark edemedim. Aleni arsızlık, oldu olacak meme uçlarına bant konulsun, avrat madara edilmesin.” (Şenol ONAY - Paramatör - Sayfa 12)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

CİLBAN

Türkçe Sözlük:

hlk. Çok küçük taneli fasulye.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çok küçük taneli fasulye. **DS(I/D)1/1**

Yazı dilinde kullanımı:

“Yazdan evine fazla saman koymuş bir köylü, mesut ve müsterihtir. Kışları saman ile ıslanmış küşne ve cilban, elem yapılarak öküzlere öyle verilir. Saman ya kendisinin ektiği hububattan tedarik edilir yahut ta komşu köylerden satın alınır .” (İsmail Hakkı Tonguç - Köyde eğitim - Sayfa 270)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

CİLLOP

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Parlak, pürüzsüz, tertemiz.

2. *sıfat, halk ağzında* Yeni.

Derleme Sözlüğü

hlk. "Parlak, pürüzsüz, tertemiz" anlamlarındaki **cillop gibi** deyiminde geçen bir söz.
DS(I),DS(II)1/-

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *cülāb* veya *cüllab* "çeşitli meyve ve çiçeklerden yapılan şekerli şerbet" sözcüğünden evrilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir. Türkçe sözcük Arapça *culāb* "gülsuyu, şerbet" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Farsça *gulāb* "gülsuyu" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı:

"Emekliliğimiz geldi cillop gibi asistanlarımıza bile dokunamadık! Artık canıma tak dedi!" (Kemal Doğan -Tenhalılar - Sayfa 59)

"Bir kuruma girdiğinde eğer cillop gibi giyinmişsen çalışanların çoğu "bu büyük adam kim" diye bakıyor, "kim bu" diye değil hatta endişeyle bakıyor ama tanıdık mı acaba büyük biri mi aman yanlış yapmayalım düşüncesi." (Nuh Temiz - Eğitimin Püf Noktası - Sayfa 140)

"Gereksiz şeyler listesine korkuyu ekledi ve oturup çayını içmeye koyuldu. Henüz bir şey yememişti. Biraz sonra Paşa uyandı. "Vay Halit, bu ne mutfak! Cillop gibi olmuş. Eline sağlık," dedi ve kendine bir çay doldurmaya koyuldu. "Günaydın." (Bahri Gördebak -Olmayan - Sayfa 214)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

CİNYOLU

Türkçe Sözlük:

hlk. Tarlaların arasında görülen verimsiz topraklar.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tarlaların arasında görülen verimsiz topraklar.

Cin yolu 1/-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CİVANKAŞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Bir nakış ve işleme türü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir nakış ve işleme türü.**1/1**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *cavān* veya *cuvān* جوان "genç, delikanlı, yiğit" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Orta Farsça aynı anlama gelen *yavān* veya *yuvān* sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcük Avesta (Zend) dilinde aynı anlama gelen *yvan-* sözcüğü ile eş kökenlidir. Avestaca sözcük Hint Avrupa Anadilinde aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan **h₁iuh₁en-* (**ajūen-*) biçiminden evrilmiştir. Bu biçim Hint Avrupa Anadilinde yazılı örneği bulunmayan **h₁óiu-* (**aóiu-*) "genç olma, canlılık" kökünden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CORUM

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Balık akını.

2. *isim, halk ağzında* Uskumruların büyük balıklardan korkarak kıyıya sığınması durumu.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Balık akını. 2.Uskumruların büyük balıklardan korkarak kıyıya sığınması durumu. **DS(var)2/2**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CUDAM

Türkçe Sözlük:

hlk. Beceriksiz, güçsüz, görgüsüz kimse.

Derleme Sözlüğü

hlk. Beceriksiz, güçsüz, görgüsüz kimse. **DS(I/I)13/6**

Çankırı Ağzı: Beceriksiz, güçsüz, görgüsüz kimse.

Yazı dilinde kullanımı:

“Velâkin bu adam, onları adam edeceğine cudam ediyor. ” buyurdun. Ne etmişiz de cudam olmuşlar? Şunu anlayalım. . . Müftü, sözü Hacı Ömer ' e söylüyor.” (Cumhuriyet yazınından örnekler - Sayfa 203-Türk dil kurumu)

“... Burası Allah'ın evi sayılır... Sizin tezekli ahır sekisi eviniz mi zannettin burayı?” - “Adam olacağına, büyüdükçe cudam oluyor bu sığa yahu!” (Gönül Doktoru-Prof. Dr. Mehmet Yaşar Kandemir)

“Ben ona adam ol, derken o büsbütün cudam oldu be! Hey beri bak! Hele şöyle gımılda bahayım!” (Bir Destandır Çanakkale - Vehbi Vakkasoğlu)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

CUKKA

Türkçe Sözlük:

hlk. Hayvan ve insan memesi.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hayvan ve insan memesi.5/3

Nişanyan Sözlük:

Roma dilinde (Çingenece) *cukka* "meme, göğüs" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CURA

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Bir tür küçük atmaca.

3. *sıfat, halk ağzında* Ufak tefek, gelişmemiş.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Bir tür küçük atmaca. **DS(IV/I)4/3 3.sf.** *hlk.* Ufak tefek, gelişmemiş. **DS(I)17/10**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *cūra* veya *curra* جوره/جره "tambura benzer çalgı" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CÜCÜK, ĞÜ

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Kümes hayvanlarının yavrusu, civciv.

5. *isim, halk ağzında* Kuş yavrusu.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Kumes hayvanlarının yavrusu, civciv. **DS(I/I)31/22**
DS(I/II)15/5

5. *hlk.* Kuş yavrusu.

Keban Ağzı, Erzincan Ağzı: Kumes hayvanlarının yavrusu, civciv.

Keban Ağzı, Erzincan Ağzı: Kuş yavrusu.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *cūcak* جوجك "yavru, civciv" sözcüğü ile eş kökenlidir. Farsça sözcük sözcüğünün küçültme halidir.

Yazı dilinde kullanımı:

Hep birbirinin altında 'cücük' arar. Beni bu densiz ömrümde bir hayrına solutmadılar.(Dik Bayır - Abbas Sayar)

Evlerin üzerinden uçup gittiklerini, mutlu tüten bacaların çevresine süzülüp içeriye iyilik döktüklerini. O zaman dünyanın küçüldüğünü, cücük kadar kaldığını. (Teklifinizle İlgilenmiyorum - Başar Başarır)

"Cücük çok da sen hangi cücükleri soruyusun ki?" diye yanıtladı, Mamoğ da onlara "Yav hangi cücükler olacak, tabii ki keklik cücükleri," dediğinde... (Fethiye'nin Işıkları - Sayfa 190 - Yusuf Aslan)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

ÇAĞIRMAK

Türkçe Sözlük

4. *nesnesiz, halk ağzında* Yüksek sesle şarkı, türkü söylemek:

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Yüksek sesle şarkı, türkü söylemek. 1/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesi *çağ* veya *çaw* "ses, nida, avaz" ses yansımali sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +kIr- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çağır- ['Seslenmek'

= ET. *çağur-* 'iftira etmek, leke sürmek, çamur atmak' (EUTS, 58)

< * *çā[r]* 'yansıma' + *kır-* KT, Uyg. *çakrış-* (< *çār+kır-ış-*) DLT, ME, NF, KE. *çakır-* DLT: *çağıla-* 'bağırmaq, çağır- Mak'

Nişanyan (SS, 89): **çağır[mak/çığırmaq]**

= ET. *çağılamak* bağırmaq, çağırmaq (x1) < **onom** *çağı/çoğı* bağırma sesi (x1)
* Karş. BAĞIR-

YANLIŞTIR: Çünkü, *çā* 'yansıma' + **KIR-** 'yansımadan fiil yapan ek'tir. *Bağırmaq* < *bā+KIR-*, *haykır-* < **hā(y)+KIR-* ...vb.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇAĞMAK, -AR

Türkçe Sözlük:

hlk. Güneş ışığı vurmak(güneş doğmak).

Derleme Sözlüğü

hlk. Güneş ışığı vurmak(güneş doğmak).**DS(I/I)2/3**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇAKAL

Türkçe Sözlük

3. *sıfat, halk ağzında* Titiz, huysuz.

4. *sıfat, halk ağzında* Görgüsüz.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Titiz, huysuz. **DS(I/I)17/18** 4. *hlk.* Görgüsüz. **DS(yok)**

Çankırı Ağzı: Titiz, huysuz.

Nişanyan Sözlük:

Farsça ve Orta Farsça *şagāl* شذغال "köpekgillerden yırtıcı bir hayvan" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Sanskritçe aynı anlama gelen *śrgāla* veya *śrkāla* शृगाल sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇAKAL YAĞMURU

Türkçe Sözlük:

hlk. Güneş varken yağan yağmur.

Derleme Sözlüğü

hlk. Güneş varken yağan yağmur.**11/3**

Yazı dilinde kullanımı:

“Nitekim işe başladıktan iki saat sonra ince ince bir çakal yağmuru indirdi.” (Toprak Kokusu - Reşat Enis)

“Derken bir gün, önce çakal yağmuru uç verir. Sonra koca gökyüzü yarılr. Yeşilirmak öyle bir kabarı ki, uçsuz bucaksız Çarşamba ovası kaynayan bir göle dönüşür.” (Emre Sarı - Bizim Türkülerimiz- Sayfa 17)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ÇAKIR AYAZ

Türkçe Sözlük:

hık. Açık ancak çok soğuk hava.

Derleme Sözlüğü

hık. Açık ancak çok soğuk hava. **13/8**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çakır* veya *çakrı* "1. alaca renk, alaca mavi, 2. doğana benzer yırtıcı kuş" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *çak-* "harelemek" fiilinden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çakır¹ ‘Gök gözlü, çakır gözlü’
= OT. *çakır* (DLT) ~ MA. *ça-*
kır (164-4; Clauson: ED 409)
An. ağıl.: *çakır* ‘yeni olgunlaşmaya başlamış meyve; ısır-gan otu; karışık içki’ (DS.III, 1044); *çakırca* ‘pamuk kozasının açılmak üzere olan durumu’;

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇAKIŞMAK

Türkçe Sözlük

3. *nesnesiz*, *halk ağzında* Söz yarıştı etmek:

Derleme Sözlüğü

3. *hık.* Söz yarıştı etmek. **DS(I)5/4**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çakış- [(hlk.) 'Söz yarışması yapmak'
< **çak-(ı)ş-**

An.ağl.: **çakıştırıcı** 'dedikodu-
cu, fitneci'; **çakıştır-** 'mukaye-
se etmek; iki kişiyi birbirine
düşürmek; eğlenmek' (DS.III,
1045)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇAKMA

Türkçe Sözlük

5. isim, halk ağzında Deri hastalığı, yara, çıban.

Derleme Sözlüğü

5. hlk. Deri hastalığı, yara, çıban. DS(I)15/10

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *çak-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +mA ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çakma (hlk.) '1. Deri hastalığı, yara,
çıban ~ **çakmaca, çakmak**; 2.
hayvanlara işaret vermek için
kullanılan araç; 3. gelin teli'
< **çak-ma** [+ca/+mak]
(DS.III, 1045)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇAL

Türkçe Sözlük

halk ağzında Taşlık yer, çıplak tepe.

Derleme Sözlüğü

hlk. Taşlık yer, çıplak tepe. DS(I/I)15/11

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çal* "alaca, benekli" sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çal² (hlk.) ‘Taşlık yer, çıplak tepe’
< ET. **çal**
An.ağl.: *çal* ‘1. etrafı çitle örül-
müş yazlık ağıl; 2. taştan yapılmış
çit’ (DS.III, 1046), *çalık*
‘yara, çıban izi; bir tarafı yon-
tulmuş ağaç’ (DS.III, 1054)

Tü. > **Zaza.** *çale* ‘çukur’, *çaleki*
‘küçük çukur’, *çalı* ‘çukur’,
çalıkı (ZTS, 63); **Kürt.** *çal*
‘büyük çukur’ (KTS. 49),
çalık ‘küçük çukur’

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇALACAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Yoğurt mayası.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yoğurt mayası. DS(I)16/18

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇALGIÇ, -CI

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Bahçe süpürgesi, çalkı.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Bahçe süpürgesi, çalkı. DS(III)4/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çal-* "1. (sesli olarak) vurmak, darp etmek, 2. ses etmek, 3. boya vurmak, alaca kılmak, harelemek" filinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çalgiç (hlk.) ‘Bahçe süpürgesi’

< **çal-giç**

An.ağl.: *çalgiç, çalgu, çağgı,*
çalgu, çalkı, çalkıç, çalku, çalkı
(DS.III, 1051)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇALGIN

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Sıcak veya soğuktan gelişemeyerek cılız kalan ekin.
2. *isim, halk ağzında* Uzun zaman bakır kapta kalan tadı bozulmuş yemek, çalık.
3. *sıfat, halk ağzında* Kötürüm, inmeli, sakat.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Sıcak veya soğuktan gelişemeyerek cılız kalan ekin. **DS(I/I)15/17** 2. Uzun zaman bakır kapta kalan tadı bozulmuş yemek, çalık. **DS(V)4/6** 3. Kötürüm, inmeli, sakat. **DS(III)11/4**

Çankırı Ağzı: Kötürüm, inmeli, sakat.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çal-* "1. (sesli olarak) vurmak, darp etmek, 2. ses etmek, 3. boya vurmak, alaca kılmak, harelemek" fiilinden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

"Başka kimle konuşacaksın burada? Şu yukarıda bunların değirmenleri bostanları filân var. Birlikte oralara gider gezersiniz. Bak çalgın da var, onlar hoşlanır öyle şeylerden. Karış aralarına şöyle." (Talip Apaydın - Ortakçılar: Roman - Sayfa 27)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ÇALINMAK

Türkçe Sözlük

2. *nesnesiz, halk ağzında* İnme inmek.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* İnme inmek. **DS(I/I)22/19**

Çankırı Ağzı: İnme inmek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çalın- ['Yere vurulmak'

= OT. **çalın-** 'kendini yere atmak; kulağına söz erişmek; zayıflamak'

çalış 'çelme, güreş'

çalış- 'güreşmek' (DLT)

< **çal-(ı)n-**

An.ağl.: **çalın-** '1. inme inmek;

2. deli olmak; 3. cin çarpmak; 4.

ölmek üzere olan bir hastanın

dili peltekleşmek; 5. sürünmek,

uğraşmak, sokulmak' (DS.III,

1055)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇALKAĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Çalkar.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çalkar. DS(I)6/5

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çalka-| ~ çalkala-| ‘Çalkalamak’

= ET. *çal-ka* ‘yansıma’+*la-*

< **çā-l-*

TT.: ÇALKA- (ĞI/K/LAMA/
LA-/LANIŞ/LANMA/LAN-/
LATIŞ/LATMA/LAT-/LAYIŞ/
MA/NIŞ/N-/NTI/NTILI/TISIZ/
R/TMA/T-/YIŞ)

An. ağıl.: *çalkama, calhama,*
çalhantı, çalhantu, çalkamaç
‘sulandırılmış ayran’ (DS.III,
1056);

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇALKAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Çalkar.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çalkar. DS(I/I)5/7

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇALKAR

Türkçe Sözlük:

hlk. Tahıl tanesini yabancı nesnelere seçmeye veya tohumlukta kullanılacak tahılı ayırmaya yarayan döner kalburlu araç, çalkağı, çalkak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tahıl tanesini yabancı nesnelere seçmeye veya tohumlukta kullanılacak tahıl ayırmaya yarayan döner kalburlu araç, çalkağı, çalkak. **DS(II)1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇALKI

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Tırpan.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Tırpan. **DS(II/I)2/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇALMA

Türkçe Sözlük

6. *isim, halk ağzında* Kibrit.

Derleme Sözlüğü

6. *hlk.* Kibrit. **DS(III)12/10**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇALMAÇ, -CI

Türkçe Sözlük:

hlk. Tahtadan yapılmış kap.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tahtadan yapılmış kap. **DS(I)8/7**

Çankırı Ağzı: Tahtadan yapılmış kap.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çalmaç ‘Pekmeze yapılan yemek’

< ***çal-ma** + **aş**

Tü. > **Zaza. çalma** ‘kuru pekmez’
(ZTS, 63)

Yazı dilinde kullanımı:

“Zaten çok yalnız kalırdı. Ağanın mutfağından aldığı bir ağaç kap ile demin çıktığı merdivenlerden inmeye başladı. Gülem Ağa'nın köyünde bu ağaç kaplara süt sağılır adına da çalmaç denirdi. Ahirin kapısını açtı Köle Kadın.” (Hasan Demir - Köle kadın - Sayfa 4)

“Bir çalmaç ayran kenara bırakılmış. Görünürlerde kuzu yokmuş. Sadece iki iri soğan, kök tarafı ayıklanmış halde önlerine sunulmuş. Ev sahibi, soğanın birisine bir yumruk indirmiş.” (Fuat Yaşar - Her yönüyle Araç - Sayfa 217)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ÇALMAK, -AR

Türkçe Sözlük

12. *halk ağzında* Süpürmek, temizlemek.

Derleme Sözlüğü

12. *halk*. Süpürmek, temizlemek: *Tozu çalmak*.1/-

Diyarbakır Ağzı: Başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırılmak.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇALTI

Türkçe Sözlük:

halk. Diken, çalı.

Derleme Sözlüğü

halk. Diken, çalı. **DS(I/T)22/18**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çaltı ‘Diken, çalı’

< **çal-** ‘batmak, dalamak;

ısırmak’ + **-tı**

TT.: ÇALTI+ (LIK)

Nişanyan (SS, 89): YOK

NOT: Bu sözcükler aynı **çal-** kökünden geldikleri için birbirine benzemektedir. Krş.

Kırg. çalkan ‘ısırgan otu’ < **çal-** ‘batmak, dalamak, ısırmak’

Eren (TDES, 77): **çaltı** ‘diken, çalı’. Yalnız Anadolu ağızlarında kullanıldığı anlaşılıyor. Türkçe **çaltı** sözüyle **çaltı** arasındaki benzerlik düşündürücüdür.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇANDI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Çivisiz, birbirine geçirilme yöntemine göre kesilmiş hazır kereste.
2. *isim, halk ağzında* Tahta kapak veya tavan.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Çivisiz, birbirine geçirilme yöntemine göre kesilmiş hazır kereste. **DS(I/V)9/62.**
Tahta kapak veya tavan. **DS(I/IX)4/2**

Sakarya Ağzı: Tahta kapak veya tavan.

Yazı dilinde kullanımı:

“Orada yer alıyordu işte, Baba Hasan Alemî mahallesi, Horhor caddesi, Kavalalı sokakta, 936 ada 55 parsel üzerinde çandı kurmuştu.” (Mustafa Özdamar - Dersâadet dergâhları - Sayfa 81)

“Sürülerin arasından geçerken hayvanlar kulaklarını indirir, kuyruklarını kısar dururlardı. Evi, ahır, samanlığı babadan kalma, çandı, yani çivisiz yapılmış keresteler birbirine geçirilerek yapılmış .” (Halide Edip Adıvar- Kubbede kalan hoş sada: hikâyeler, mensur şiirler, sohbetler - Sayfa 48)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ÇANDIR

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Karışık, melez.
2. *sıfat, halk ağzında* Aşılanmamış, yaban.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Karışık, melez. **DS(I)14/17** 2. Aşılanmamış, yaban. **DS(IX/I)1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇANGAL

Türkçe Sözlük

çangal (II)

2. isim, halk ağzında Fasulye sırığı, sırık.

Derleme Sözlüğü

2. hlk. Fasulye sırığı, sırık. DS(I/II)9/9

Çankırı Ağzı: Dallı budaklı ağaç.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çangal² ‘Dallı budaklı ağaç’

< * **çan+ga-l**

An.ağl.: *çangal, çangır, çan-*
kal, çantak ‘dallı budaklı,
eğri ağaç’ (DS.III, 1069)

Yazı dilinde kullanımı:

“Köylü de Hüseyin’in çangal bıyıklarından tutmuş gelen Cemşit’i konuşmadı. Çocuklar gene tembelleştiler.” (Yaşar Kemal - Kale kapısı - Sayfa 278)

“Aşırtma fişeklikli, dürbünlü, çangal bıyıklı başkanlarının çivi gibi delici bakışları vardı.” (Osman Şahin - Sonuncu İz)

“... Böylesi lezzetli bir yemeği insanoğlu ancak ömründe bir sefer yemiştir, o da yemişse, sonra o çangal bıyıklı adamlar dağlar boyunca akarken, yöreyi yankılandırarak uzun sesleriyle türküler de söylemişlerdi.” (Yaşar Kemal -Yağmurcuk kuşu - Sayfa 327)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

ÇAPAR

Türkçe Sözlük

çapar (I)

4. isim, eskimiş, halk ağzında Çiçek bozuğu yüz.

çapar (II)

halk ağzında Takadan büyük, baş ve kık tarafı yukarı kalkık bir tür Karadeniz kayığı.

Derleme Sözlüğü

çapar (I)

4. hlk. Çiçek bozuğu yüz. DS(II)9/10

çapar (II)

hlk. Takadan büyük, baş ve kış tarafı yukarı kalkık bir tür Karadeniz kayığı. **DS(III)5/3, DS(III/II)3/2**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *çap-* "1. sesli vurmak, 2. tez gitmek, dörtнала at sürmek, akın etmek" fiilinden evirilmiştir. Türkçe fiil Eski Türkçe *çap-* "sesli vurmak, boya ve çamur vurmak" fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesi *çapar* "çilli, alacalı, çiçek bozuğu" sözcüğü ile eş kökenlidir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *çap-* "çarpmak, lekelemek, alaca yapmak" fiilinden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çapar¹ (esk.) 'Postacı'

< **çap-ar** '(kalıplaşmış partisip)

çap- 'hayvan, at koşturmak, at sürmek' (M. Öner)

çapar² '(hayvan ve bitki için) be-nekli'

< **çal-par** [<*çil]

An.ağl.: *çapar, çapur, çıpar* 'çiçek bozuğu yüz' (DS.III, 1074)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇAPARIZ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* İçinden çıkılamayacak kadar güç olan, karışık iş.
2. *isim, halk ağzında, denizcilik* Demir zincirlerinin birbirine dolaşıp karışması.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** İçinden çıkılamayacak kadar güç olan, karışık iş. **DS(I/II)5/4** **2.**Demir zincirlerinin birbirine dolaşıp karışması.

Yazı dilinde kullanımı:

"Boş gemi, kötü havalarda demir tarar, zincir keser, demirlenen mevkiye çaparız verme²⁹ ihtimali olan gemi varsa üzerine düşebilirdi." (Babür Hüseyin Özbek - Denizdekiler - Sayfa 169)

"Ben de! Bir de içtenliksizlik örneği vereyim: Hani o, eski bakanlık var ya, Devlet Tiyatrosunun karşısında, bulvara çaparız veren." (Nimet Arzık -Tek at, tek mızrak: anılar - 2. cilt - Sayfa 75)

"... Çaparız adımlarla dolaş, kismetin ayağına çarpınca hemen yala yut. Bu geçim dünyasında doğruluk taslayanlardan çokları rızık dağıtanlara karşı birer parça rahatsız

eden dilenci, birer parça gizli, ikiyüzlü hırsız, sözün kısası birer parça...” (Hüseyin Rahmi Gürpınar -Utanmaz adam: roman - Sayfa 41)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

ÇAPRAZ

Türkçe Sözlük

6. *isim, halk ağzında* Kopça, düğme.

Derleme Sözlüğü

6. *hlk.* Kopça, düğme. **DS(I/I)10/9, DS(I/II)2/2**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *çap-rāst* ر است چپ "«sol-sağ», zıt yönlerde gidip gelen, diyagonal, karşılıklı" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Farsça *çap* چپ "aykırı, sol" (NOT: Bu sözcük Farsça *çapīdan* چپیدن "dönmek, sapmak" filinden türetilmiştir.) ve Farsça *rāst* ر است "düz, sağ" sözcüklerinin bileşiğidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇAPULA

Türkçe Sözlük:

hlk. Kaba deriden yapılmış ucu sivri ve kıvrık ayakkabı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kaba deriden yapılmış ucu sivri ve kıvrık ayakkabı. **DS(I/I)19/22**

Zonguldak Ağzı: Kaba deriden yapılmış ucu sivri ve kıvrık ayakkabı.

Yazı dilinde kullanımı:

“Karanfilli kokteyller ile Bonzai şerbetleri galvaniz maşrapalardan yanık genizlere akıp giderken çapula pabuçlu alingan garson da Mevlevî pilavının baldo pirincinin taşını ayıklıyordu surat bir karış.” (Metin Savaş - Dehşet Palas Avm)

“Sınırlar tükenince, ilkin biriktirdiğini yemiş bizim yüce beylerimiz. Yıllar, yüzyıllar boyu biriken, hiç gereksinim duyurmamış, çapula... Ne var ki, dibi görünmüş sonunda altın yığınlarının. Yeniden çapula oturup, kefareyi soyayım desen, sopa var.” (Erol Toy - Son seçim - Sayfa 148)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ÇAPUT

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Eskimiş bez parçası, paçavra.
2. *isim, halk ağzında* Bez.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Eskimiş bez parçası, paçavra. **DS(var)42/31** 2.Bez.

Güney-Batı Anadolu Ağzı, Kütahya Ağzı: Eskimiş bez parçası, paçavra.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çapğut* "örme giysi" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *çap-* "vurmak?" fiilinden Eski Türkçe **+Ut** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çaput 'Paçavra'
= OT. *çapğut* (DLT)
< *çap-ğut* [TT'nde /g/
düşmüştür.]
An. ağıl: *çabıt* (DS.III, 1031);
çapıt, capıt, çapurt, çaput 'eski
bez parçası' (s. 1075); *çaput*
(TMES, 66)

ÇAP(>b)U(>ı)[R 'türeme']T

Yazı dilinde kullanımı:

"Bir başka erkek sesi: "Yoktan mı eline geçmedi bir iplik bir bez, bir çaput da bir ağacın ..." (Hani Astolin -Tanrı'nın Göksel Çocukları - Sayfa 404)

"Tüfeğin barut kabağı ve kapsül, saçma, çaput gibi tüfekte ilgili malzemelerin konulduğu bir de çantası bulunurdu. Tüfek şöyle doldurulurdu. Namlu içine önce bir miktar barut konur sonra üzerine bir parça çaput çubukla iyice basılır." (Ekrem Özbay - Oğuz Türkmen boylarından varsaklar - Sayfa 259)

"Bağdat halkı, akın akın Ali'ye gitmeye başlamıştı. Çaput bağlayanlar ve dua edenler ..." (İffetî Yaşayanlar – Said Demirtaş)

"Hem de yağında çaput, elinde kazma, kürek ile. Günümüzde maske değişti. Topla, tüfekte işgalin maliyeti ağır gelmeye başladı."(Arif Nacaroğlu – Deniz Bitti)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ÇARKIT

Türkçe Sözlük:

hlk. Eski, bozuk, sakat.

Derleme Sözlüğü

hlk. Eski, bozuk, sakat. **DS(I)8(8)**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇAŞIT, -DI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Casus:
2. *isim, halk ağzında* Ara bozmak amacıyla söz taşıyan kimse.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Casus. **DS(I/I)12/5** 2. Ara bozmak amacıyla söz taşıyan kimse. **DS(I/II)4/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çaşut* "fitneci, casus" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *çaşur-* "iftira etmek" fiilinden Eski Türkçe +Ut ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çaşıt 'Casus' [<i>DLT</i> 'te yok] = ET. <i>çasut</i> 'iftira, leke' (<i>EUTS</i> , 60) < * çaw 'ses; ün' (<i>DLT</i>) + şu-t [<i>An.ağl.</i> 'ndaki örnek bu görüşü desteklemektedir.] TT.: ÇAŞIT+ (LA-/LIK) An.ağl.: <i>çaşıt, çaşıtçaşara, çaşarat, çasut, çavşut</i> (<i>DS.III</i> ,	Nişanyan (<i>SS</i> , 91): çaşıt = <i>ET. çasut</i> yalancı, ikiyüzlü, casus. NOT: <i>DLT</i> 'te <i>çaşut</i> sözcüğü yoktur.
--	--

Yazı dilinde kullanımı:

"Ötükenliler bunu kimseden işitmedikleri halde kendi sezgileriyle bulmuşlardı. Türlü türlü söylentiler dolaşıyordu: - Çalık bir çaşıt yakalamış." (Hüseyin Nihal Atsız - Bozkurtlar: Bozkurtların Ölümü ve Bozkurtlar Diriliyor)

“Neden şeytan apışlarda yaşar, orada yetişir, Türklere ad değiştirip çaşıt/ajan gider?”
(Hani Astolin - Türk’ün Gizlenen Bilgisini Arayan Türk)

“Evet! – Seni çaşıt mı vurdu? Çalık susmuştu, bu kez, onbaşı Sançar sordu.” (Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu - Bozkurtların destanı - Sayfa 148)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

ÇAT

Türkçe Sözlük

çat (II)

halk ağzında İki yolun veya iki derenin birleştiği yer, kavşak.

Derleme Sözlüğü

hlk. İki yolun veya iki derenin birleştiği yer, kavşak. **DS(I/I)29/27**

Çankırı Ağzı: İki yolun veya iki derenin birleştiği yer, kavşak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çat* "darbe sesi" ses yansımali sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük bir sözcükten türetilmiştir. Türkiye Türkçesi *çat*- "bitişmek veya bitıştirmek, bir araya gelmek veya getirmek" fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çat² ‘İki yol ya da derenin birleştiği yer, kavşak’
< ET. **çat/çat-** (EUTS, 60)
DLT: **çat** ‘kuyu’

An.ağl.: *çat* ‘orta yeri’ (YKS, 26); *çat, catak, çatak, çatal, çatan, çatayaz, çatık, çatıntı, çatır, çatırık, çatırık, çatuk, çatum, çat-yol* ‘1.iki dere veya iki yolun birleştiği yer; 2. orta yer; 3. köşebaşı; 4. iki tepe arasındaki geçit; 5. tam karşı, yüz’ (DS.III, 1087); *çat* ‘kuyruk sokumu’

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇAV

Türkçe Sözlük

çav (II)

halk ağzında At, eşek vb. hayvanların erkeklik organı.

Derleme Sözlüğü

hlk. At, eşek vb. hayvanların erkeklik organı. **DS(I)35/27**

Çankırı Ağzı: At, eşek vb. hayvanların erkeklik organı.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çav 'Hayvanların erkeklik organı'
= ET., OT. **çav** (DLT)

Tü. > **Kürt.** *çaw* 'bükülerek bir şeyin etrafına sarılan ağaç kabuğu' (KTS. 50)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇAVMAK, AR

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Güneş doğmak.
2. *nesnesiz, halk ağzında* Dağılıp yayılmak, saçılmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Güneş doğmak. **DS(I/I)20/13**
3. Cıvmak. **DS(yok)**

2. Dağılıp yayılmak, saçılmak. **DS(III/II)4/3**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çav- 'Doğruca hedefe giderken tam hedefe ulaşılacağı sırada biraz sapmak' (YKS, 27)

Krş. ET. **çavık-** '1. güçlenmek;
2. ün sahibi olmak' (EUTS, 60)

Yazı dilinde kullanımı:

"...burada da buldu, yolumu gözlüyor, gittikçe hızlanarak yoldan sola çavdı, Akdeniz'e doğru gittikçe hızlanarak pamuk tarlalarının içine vurdu." (Yaşar Kemal - Demirciler Çarşısı cinayeti - Sayfa 312)

"Metinin birden ayağa fırladığını sonra yavaşça gerisingeri toprağa diz çöktüğünü gördüm. Tam bu sırada üstümüzden de bir küme kuş çavdı geçti." (Yaşar Kemal - Allahın Askerleri)

"At çavdı, ağaçlara kadar gitti, atlı oradan atının başını çevirdi. « Bu kamışları nereden kestiniz? » diye bağırdı gelirken." (Yaşar Kemal - Yusufçuk Yusuf - Sayfa 43)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ÇAYAN

Türkçe Sözlük:

hlk. Akrep, yılan, çıyan, kırkayak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Akrep **DS(I/I)7/7**, yılan **DS(I/III)1/1**, çıyan, kırkayak **DS(I/II)11/13**, vb. zehirli hayvan.

Nişanyan Sözlük: Eski Türkçe *çadan* "akrep" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *çat-* "vurmak, sokmak" fiilinden Eski Türkçe **+(g)An** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çayan 'Akrep, kırkayak, çıyan'

< OT (KB) *çadan*

An.ağl.: *çayan, çagana, çağna, cahana, cana, cane, çağana, çiyangaç* 'akrep; kırkayak, çıyan; yılan; midye' (*DS.III*, 1096)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇAYKARA

Türkçe Sözlük:

hlk. Çay kenarında çıkan göze, kaynak, pınar.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çay kenarında çıkan göze, kaynak, pınar: **18/14**

Çankırı Ağzı: Çay kenarında çıkan göze, kaynak, pınar.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çaykara (hlk.) ‘Çay kenarında çıkan göze, pınar, kaynak’

< **çay**+ OT. **kara** [k] ‘göz, göz bebeği’ (DLT)

An.ağl.: *çaygara, çaygāra, çaygara, çaykara* (DS.III, 1096-7)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEBİÇ, -Cİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Bir yaşındaki keçi yavrusu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir yaşındaki keçi yavrusu. **DS(I/I)30/33, DS(I/II)11/8, DS(I/III)12/8**

Karaman Ağzı: Bir yaşındaki keçi yavrusu.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çepiş* "büyükçe keçi yavrusu" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Farsça aynı anlama gelen *çapış* veya *çapus* چش چ sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çebiş (~ çebiç), bk. çepiç

An.ağl.: *çebiç* ‘ölçü birimi’
[Benzetme yoluyla: *çebiç burunlu*] (TMES, 67)

An.ağl.: *çebiç, cebiç, cebis, cebiş, cemiş, cibiş, cibişce, çebil, çeliç, çemiç, çemiş, çepiç, çibiş, çepiş* (DS.III, 1099)

Yazı dilinde kullanımı:

“Kalaycı Murat, – Kazanı kalaylarım karşılığında bir çebiç (bir yaşında keçi yavrusu) alırım dedi. Gençler birebirinin yüzüne baktı.” (Ekrem Özbay - Yörükler böyle ölür: Anadolu kültürü (Hikâyelerle Anadolu kültürü)

“... Bir iki çebiç eksiliyor. Köpekler de olmasa Karahoca Medine'nin davarları çakallar için bir ziyafet sofrası...” (Kenan Erzurum - Kurtuluşun Bedeli 2 - Sayfa 36)

“Dişinin üzerine ala bezler, kilimler örtülüp , “ alıver oğlum... Sana ala çebiç alacam, toklu alacan ” diye zorla aşım yaptırılmış .” (Mehmet Eröz - Yörükler - Sayfa 147)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

ÇECİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Madenî kulp, halka, çivi.

Derleme Sözlüğü

hlk. Madenî kulp, halka, çivi. **DS(I/I)5/5, DS(I/II)6/5**

Çankırı Ağzı: Madenî kulp, halka, çivi.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEDENE

Türkçe Sözlük:

hlk. Kendirin tohumu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kendirin tohumu. **DS(I/I)21/18, DS(I/II)4/3**

Van Ağzı: Kendirin tohumu.

Yazı dilinde kullanımı:

“Kahveden söz edince, tam bir kahve tiryakisi olan babaannemin çedene kahvesi içişinden bahsetmeden geçmemeliyim.” (Birten Engin Naliş - Mutfak Büyücülerimden Masallar - Sayfa 36)

“...diye çuvallar dolusu bitki tohumlarından avuç avuç çedene tohumunu Harput'un bayırlarına dökmüş.” Bu sözlere biri dayanamıyor; “Adım Hıdır, bu lafları yutmam, yahu bizi eğleme işimize bakalım.” (Aydın Doğan - Yiğikili Zülküf)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ÇEDİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Mesh üzerine giyilen sarı pabuç:

2. *isim, halk ağzında* Terlik.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Mesh üzerine giyilen sarı pabuç. **DS(I/II)1/1**

2. Terlik. **DS(I/I)13/8**

Yazı dilinde kullanımı:

“Başında abani sanki bir kavuk, sırtında kırmızı çuhadan cübbe ve topuklarına kadar inen boy entarisi, cübbenin renginde çakşır, belinde sal kuşak, ayağında ise çedik ...” (Sâmiha Ayverdi - İbrâhim Efendi konağı - Sayfa 181)

“Tekkedeki herkesin sevgisi ve ikramıyla yaşayan kedi, şeyh ne zaman sohbet etse gelir, hemen yanına kıvrılırdı. Kedi temiz bir hayvandı ama yine de ayaklarına bir çedik geçirirlerdi.” (Şerif Yusuf - Karınca Basmaz Efendiler: İnce Ruhlardan Öyküler)

“Kıyafeti: Bıyıklı. Başında kâtibi kavuk, arkasında üç etek entari, kürk. Ayağında dökme şalvar, sarı çedik pabuç. Belinde altın tokalı sırma kemer ve hançer.” (Musahipzade Celâl – Yedekçi)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

ÇEKEK, -Ğİ**Türkçe Sözlük:**

hkk. Kayık, mavna ve küçük gemilerin karaya çekildikleri yer.

Derleme Sözlüğü

hkk. Kayık, mavna ve küçük gemilerin karaya çekildikleri yer: 3/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çek-* "sürmek, özellikle kendine doğru sürmek" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çekek ‘Kayık, mavna ve küçük gemilerin karaya çekildikleri yer’
< *çek-(e)k*

Yazı dilinde kullanımı:

“Kalyataları için uygun bir çekek yeri ayarlayayım. Leventler için kışla, reisler için konak tahsis edeyim. Kethüdama da gerekli erzakların temini için emir vereyim.” (Dursun Saral - Oruç Barbaros Sultan)

“Oysa doğdu doğalı dünyaya hep intiharla bakmıştı. Kasığındaki beni Yorgo ' ya kaptırdığım günlerdeydi. Marinanın çekek yerinde kalafata alınmış bir tekneye gizlenmiş.” (Sema Kaygusuz - Yere düşen dualar - Sayfa 29),

“Haliç'te çekek yerinde bizişarap mavnasına götürecektir sandalı bekliyorduk... Islaktı sabah... Arasokaklarda güvercinler...” (Uğur Yücel - Yağmur Kesigi)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

ÇEKEL

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Küçük çapa.

2. *isim, halk ağzında* Üvendirenin alt ucunda bulunan, pulluğa yapışan toprağı ayırmaya yarayan demir bölüm.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Küçük çapa. DS(3)2/2 2. Üvendirenin alt ucunda bulunan, pulluğa yapışan toprağı ayırmaya yarayan demir bölüm. DS(I)22/25

Çankırı Ağzı, Sakarya Ağzı: Üvendirenin alt ucunda bulunan, pulluğa yapışan toprağı ayırmaya yarayan demir bölüm.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEKELEZ

Türkçe Sözlük:

hlk. Sincap.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sincap. DS(I)12/9

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çekelez ‘Sincap’

< ? * **çekel+(e)z**

An.ağl.: **çekelez, cökelez, çakaloz, çekelebüz, çekelevüz, çekeles, çekeleviz, çekelos, çekeloz, çehenez, çekgaleviz, çökelles, çökelez, çökölöz** (DS.III, 1109)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEKEM

Türkçe Sözlük:

hlk. Yeşil yapraklı, dikensi, ateşe atıldığında çatırdayarak yanan bir bitki.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yeşil yapraklı, dikensi, ateşe atıldığında çatırdayarak yanan bir bitki. **DS(III/I)2/2**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEKİ

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Kadınların başlarına bağladıkları örtü.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Kadınların başlarına bağladıkları örtü. **DS(I/I)19/32, DS(I/II)9/11**

Balıkesir Ağzı, Çankırı Ağzı: Kadınların başlarına bağladıkları örtü.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *çek-* "çekmek, tartmak" fiilinden Türkiye Türkçesinde +I(g) ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çeki² (*hlk.*) '1. Kuşak; 2. Pantolon;
3. Hayvan palanının üstüne çekilen çul' (*DS.III, 1112*)
< *çek-i*

An.ağl.: *çekidik* 'kadın yemenisi' (s.1112); *çekü* 'yemeni' (s. 1116); *çekülük* 'pullu fes üzerine bağlanan şerit' (s.1117)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEKİŞ

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Ağız kavgası.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Ağız kavgası. **DS(I)10/8**

Bilecik Ağzı, Çorum Ağzı, Karaman Ağzı: Ağız kavgası etmek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çekiş (hlk.) ‘Ağız kavgası’
< çek-(i)ş

Yazı dilinde kullanımı:

“Zeren ile lafla, annenle çekiş. İbrahim gelince onunla kah kah, keh küh. Sonra yemek faslı, sofraya kur, topla bulaşık. . .” (Kaan Arslanoğlu - Devrimciler - Sayfa 266)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ÇEKİŞKEN

Türkçe Sözlük:

hlk. Çekişmeyi seven, kavgacı (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. Çekişmeyi seven, kavgacı (kimse).1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEKİŞTE

Türkçe Sözlük:

hlk. Tuzla terbiye edilmiş yeşil zeytin.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tuzla terbiye edilmiş yeşil zeytin. 4/7

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇELEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Boynuzu kırık veya eğri hayvan. DS(I/II)24/29

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇELEN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Ev saçağı. **DS(I)17/29**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇELGİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Alna bağlanan yazma, yemeni.

Derleme Sözlüğü

hlk. Alna bağlanan yazma, yemeni. **4/5**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çelgi '(hlk.) 'Alına bağlanan yazma'

< **çel-** 'bağlamak'+ **-gi**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇELİM

Türkçe Sözlük:

hlk. Güç, kuvvet.

Derleme Sözlüğü

hlk. Güç, kuvvet. **DS(II)21/15**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *çalım* sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çelim (hlk.) 'Güç kuvvet'

< **çal-ım**

TT.: ÇELİM+ (Lİ/SİZ/SİZLİK)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇELMİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Buğday ve başakla karışık iri saman.

Derleme Sözlüğü

hlk. Buğday ve başakla karışık iri saman. **DS(I)8/15**

Yazı dilinde kullanımı:

“...çelmik sürüyor. Herkesin " Dev zenaati ” dediği reşberliği köyde yalnız ona uygun görürler...” (Fakir Baykurt - Efendilik savaşı - Sayfa 73)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ÇELTEK, -Ğİ**Türkçe Sözlük:**

hlk. Çoban yamağı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çoban yamağı. **DS(I/I)12/13**, yardımcı, uşak.**DS(I/II)10/8**

Çankırı Ağızı, Karaman Ağızı: Çoban yamağı, yardımcı, uşak.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEMÇE**Türkçe Sözlük**

isim, halk ağzında

Tahta kepçe, çemçe.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çömçe.**11/11**

Urfa Ağızı: Tahta kepçe, çemçe.

Nişanyan Sözlük:

Oğuzca *çomça* "kepçe" sözcüğünden evirilmiştir. Oğuzca sözcük Eski Türkçe *çom-* "suya dalmak" fiilinden Eski Türkçe *±çA* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çömçe (hlk.) 'Kepçe, susak'
= OT. *çömçe* (DLT)
< ***çöm-** 'dalmak, çimmek'
+-(ü)ç+e
ya da:
< ***çom** 'ağaç gövdesindeki
yumru' + **ça**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEMİÇ, -Cİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Dut veya üzüm kurusu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dut veya üzüm kurusu. **DS(I/I)11/10, DS(I/II)4/1**

Erzincan Ağzı: Dut veya üzüm kurusu.

Nişanyan Sözlük:

Ermenice *çamiç* շ աւի ի շ "üzüm kurusu" sözcüğü ile eş kökenlidir. Ermenice sözcük Türkiye Türkçesi *çemiş* "yemiş" sözcüğünden alıntı olabilir; ancak bu kesin değildir. Bu sözcük Türkiye Türkçesi *yemiş* sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çemiş² ~ çemiç 'Dut ve üzüm kurusu'
< OT. **yé-miş, yemiş* (DLT)
An.ağl.: *çemiç, cemiç, çemin,*
çemit (DS.III, 1129)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEMKİRMEK

Türkçe Sözlük

2. *nesnesiz, halk ağzında* Köpek kesik kesik havlamak.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Köpek kesik kesik havlamak. **DS(II/I)25/24, DS(II/IV)2/-**

Çankırı Ağzı: Birine karşı gelmek, sert cevap vermek.

Çankırı Ağzı: Köpek kesik kesik havlamak.

Nişanyan Sözlük:

Ses yansımali sözcüğünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çemkir- [(hık.) '1. Karşı gelmek; köpek, olduğu yerde kesik kesik havlamak'
< **çem** [cem/cem/çav] 'yansıma'+**Kİr-** 'yansımadañ fiil yapan ek'
TT.: ÇEM- (KİR-/KİRİŞ)
An.ağl.: *çemkir-, çemkiriş-, çemkir-, çemkirt-, çemkür-, çimkir-, cavkir-, çavkir-* (DS. III, 1130)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEMREK

Türkçe Sözlük:

hık. Kolları ve bacakları sıvanmış (kimse).

Derleme Sözlüğü

hık. Kolları ve bacakları sıvanmış (kimse).DS(I/II)4/2

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çerme-* "kıvırmak, bükme, örmek" fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çemre- [(hık.) 'Kolunu ve paçalarını sıvamak, eteğini toplamak'
< **çem-re-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEMREMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Kolunu veya paçalarını sıvamak, eteğini toplamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kolunu veya paçalarını sıvamak, eteğini toplamak. **DS(I)32/34**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çerme*- "kıvırmak, bükme, örmek" fiili ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEMRENMEK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Kendi kol ve paçalarını sıvamak, eteğini toplamak.
2. *nesnesiz, halk ağzında*, Bir işe girişmek için hazırlanmak, paçaları sıvamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Kendi kol ve paçalarını sıvamak, eteğini toplamak. **DS(I)28/17** **2.** Bir işe girişmek için hazırlanmak, paçaları sıvamak. **DS(yok)**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çerme*- "kıvırmak, bükme, örmek" fiili ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇENÇEN

Türkçe Sözlük:

hlk. Geveze.

Derleme Sözlüğü

hlk. Geveze. **6/7**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çene 'Çene'

< * **çeṇe** (< ?+ ***āṇāk**

'Kinn' + **çäkü** 'Schläfe')

(Räsänen, *V* 104) / ***iç+engek**
(Tietze)

Krş. OT. **çangula-** 'Kötü söy-
leyip bağırarak' < ***çangi+la-**

An.ağl.: **çegesek** 'geveze'
(-*Yz./DS.III*, 1107);

çeṇe = **çençen**

çençen, **çemçem**, **çene**, **çene-**
sek, **çengi**, **çenki** 'geveze'

(s.1134); **çençen et-** 'çok ko-
nuşmak; köpekler sert ve acı
sesle havlamak' (s.1134);

Yazı dilinde kullanımı:

"Yıllarca kapımızda çalıştılar çoluğuynan çocuğuynan. Yol parasını vermemek ayıp olur şimdi. Bizim de bir şanıımız var. Yakışmaz bize. Keşke daha gerilere oturaydım. Karı da çençen çen..." (Özgür Soylu - İyi Yolculuklar)

"Ulan, senin gibi çençen bir kaltakla fanfini fon yapacağıma kerhaneye giderim, icabında hadım olurum." (Şenol Onay - Deliminatör - Sayfa 13)

"Çençen oğlum çürük çarık olsa bile bir şeylerle meşgul olsun, hayata bağlansın ve sıkılmadan yaşasın,' diyen babasının ayarladığı küçük bir elektrik dükkânında yapayalnız günler geçirmeye başladı." (Şenol Onay - Errorist - Sayfa 43)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

ÇENE

Türkçe Sözlük

5. *isim, halk ağzında* Köşe.

Derleme Sözlüğü

5. *hfk.* Köşe. **DS(I/I)20/23**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *çāṇa* veya *çeṇe* "alt çene" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Farsça *çāne* چانه "çene kemiği, alt çene" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Eski Farsça aynı anlama gelen *çanu-* sözcüğünden evirilmiştir. Eski Farsça sözcük Hint Avrupa Anadilinde aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan *génu-s biçiminden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇENİLEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Canı yanan köpek ağlar gibi acı acı ses çıkarmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Canı yanan köpek ağlar gibi acı acı ses çıkarmak. **DS(I)17/13**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEPEL

Türkçe Sözlük

4. *sifat, halk ağzında* Bozuk, kapalı (hava).

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Bozuk, kapalı (hava). **DS(III)7/4**

Balıkesir Ağzı, Çankırı Ağzı: Kir, bulaşık, çamur, pislik.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *çepel* "bulaşık, pis; pislik" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *çap-* "çalmak, bulamak, alaca yapmak" fiilinden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çepel ‘1. İçinde sap, taş, toprak gibi yabancı madde bulunan tahıl; 2. çalı çırpı, çer çöp; 3. çamur,

TT.: ÇEPEL+ (LEN-/Lİ/LİLİK)
An.ağl.: *çepel, çepel, çepeli* (DS. III, 1141); *çepелеk* ‘göz çapağı’; *çepelleş-* ‘karışmak, kirlenmek; karmakarışık olmak’; *çepelli,* *çepirli* ‘karışık, pislikli, çöplü’; *çepellik* ‘1. çamurlu, kirli yer;

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEPER

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Çit:

2. isim, halk ağzında Ahlaksız, huysuz, geçimsiz kimse.
3. isim, halk ağzında Bağ çubuğu, çalı çırpı.
4. isim, halk ağzında Sebze bahçesi.
5. isim, halk ağzında Zar.

Derleme Sözlüğü

- hlk. 1. Çit: **DS(I/I)26/13** 2. Ahlaksız, huysuz, geçimsiz kimse. **DS(III)2/-** 3. Bağ çubuğu, çalı çırpı. **DS(I/III)1/-** 4. Sebze bahçesi. **DS(IV)1/1** 5. Zar. **DS(yok)**

Keban Ağzı, Rize Ağzı: Çit.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *çapar* veya *çanbar* چ/چر/ن بر "1. kuşak, halka, kasnak, 2. daire şeklinde çadır veya saz kulübe, 3. çit, çevre duvarı, çevirme" sözcüğünden evirilmiştir. Farsça sözcük Farsça *çapīdan* چ/چر/ن پیدن "dönmek" fiilinden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çeper 'Duvar, çit'
 < OT. **çew-** [> *çeb-* >
çep-] (DLT) + **ir-**
 Bk. **çep** 'barikat, set; sığınak'
 (Kırg./KS.I, 261)
 An.ağl.: **çeper, çeper, çepil**
 (DS.III, 1142); **çeperle-** 'çit-
 ten duvar çevirmek'; **çeperlik**
 'çeper yapmaya yarayan şey-
 ler' (s. 1143)

Yazı dilinde kullanımı:

"Çeper iki ayrı parça halinde ortadan ayrılmaya başladı ve hapis ruh kendini çevreleyen duvarlardan, bu ruh çeperinden kurtuldu. Artık çeper olmadan da bütünlüğünü koruyabilecek güce ve yapıya sahipti." (Oğuzhan Özbay - Zabkaf Ouzalm: Zaman Boyut Kaşifi - Sayfa 12)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ÇEPEZ

Türkçe Sözlük:

hlk. Bozuk ipek kozası.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bozuk ipek kozası. **DS(I)2/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEPİN

Türkçe Sözlük:

hlk. Bahçelerde kullanılan küçük çapa.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bahçelerde kullanılan küçük çapa. **12/16**

Çankırı Ağzı: Bahçelerde kullanılan küçük çapa.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *çapa* veya *çapan* "bahçe kazma aleti" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *çap-* "vurmak, çarpmak" fiilinden Türkiye Türkçesinde *+a* ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇERMİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Kaplıca, ılıca.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kaplıca, ılıca. **20/18**

Nişanyan Sözlük:

Ermenice *çermig* ջ է ր ի Լ "ılıca" sözcüğünden alıntıdır. Ermenice sözcük Ermenice *çerm* ջ է ր ի "ısı, sıcak" sözcüğünden türetilmiştir. Bu sözcük Farsça ve Orta Farsça aynı anlama gelen *garm* م ر گ sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEVİRME

Türkçe Sözlük

4. isim, *halk ağzında* Dikenlerden, ağaç dallarından yapılmış duvar.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Dikenlerden, ağaç dallarından yapılmış duvar. **DS(I)11/9**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çevür-* "çevirmek, döndürmek" fiilinden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çevirme 'Döner kebab; çevirmek işi'

< çevir-me

Tü. > Ar. (Lib.) *şāvurma* 'kı-zartılış et'; (Mıs.) *şāvirma* 'dö-ner' (ALTK, 54)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ÇEVİMLİ

Türkçe Sözlük:

hlk. İş iyi yöneten, becerikli, idareli.

Derleme Sözlüğü

hlk. İş iyi yöneten, becerikli, idareli.1/-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇİĞ

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Bölme veya paravana.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Bölme veya paravana. DS(I/II)2/1

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *çiğ* veya *çiw* veya *çoğ* "kalabalık, gürültü" ses yansımali sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *çağı* veya *çav* "ses" ses yansımali sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇİĞA

Türkçe Sözlük

çığa (I)

Yumurtasından havyar yapılan bir tür mersin balığı (Acipenser ruthenus).

çığa (II)

Horoz, cennet kuşu vb. kuşların kuyruğundaki tüylerden en uzun ve gösterişli olanı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Horoz, cennet kuşu vb. kuşların kuyruğundaki tüylerden en uzun ve gösterişli olanı.
DS(I/II)1/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çığa (hlk.) ‘Yaramaz çocuk’, bk.
çağa

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇIĞIRMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Çağırarak, seslenmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çağırarak, seslenmek. DS(I/I)22/15

Güney-Batı Anadolu Ağızı: Çağırarak, seslenmek.

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe (sadece Kıpçak ve Oğuz lehçelerinde) *çığır-* "seslenmek, bağırarak" fiilinden evrilmiştir. Türkçe fiil Orta Türkçe aynı anlama gelen *çağır-* fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çığır- [‘Bağırarak, feryat etmek, çığlık atmak’
< **çī** ‘yansıma’ + **kır-**
TT.: ÇIĞIR- (IŞ/MA/TL/TKAN/
TKANLIK/TMA/TMACI/T-IŞ
MA/IŞ-)
An.ağl.: **çığırılı** ‘acı acı, ince ve keskin bağırma, çığlık’ (YKS, 27)

Nişanyan (SS, 93): **çığırarak** = ÇAĞIR-

YANLIŞTIR. Çünkü, **çağır-** [<*çākır-] eyleminde ‘to call out, shoot’; **çığır-** [<*çīğır-] eyleminde ise ‘to cry, yell scream’ anlamları vardır.

Yazı dilinde kullanımı:

“Topunun Allah belasını versin! Aptal numarasını bırakıp böyle böyle söylenmek, ne söylenmesi bağırıp çığırnak, ...” (Murat Yalçın -Dayı Parçası)

“Şimdi çığırnak için üzerime düşüyor olman gerekir. Dur, hayır yapma. Düşme. Gökmen çabuk!” (F. Dize Sürünme -Çetrefil - Sayfa 51)

“Beg çığırnak seni. İrıza beg arabasını kapının önünden derakap çeksin der. Herkes bugün İrıza begin arabasıyla bozmuş kafasını sanki. Cavit abi de bağırarak çığırnak.” (Demirtaş Ceyhun - Apartman - Sayfa 73)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

ÇILBIR

Türkçe Sözlük

çılbr (II)

isim, halk ağzında

Yulara takılan ip veya zincir.

Derleme Sözlüğü

çılbr (II)

hlk. Yulara takılan ip veya zincir. **DS(I/T)18/15**

Van Ağzı: Kaynamış suyun içine kırılan yumurta piştikten sonra kevgirden geçirilip üzerine sarımsaklı yoğurt ve sos dökülerek hazırlanan bir yemek türü.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *çırpır* "çırpılmış yumurta aşısı, omlet" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *çırp-* fiilinden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir. Moğolca *cilbugur* "yular, dizgin" sözcüğünden alıntıdır. Moğolca sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan *yilbūr biçimi ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çılbr² ‘Yulara takılan ip veya zincir’

< Moğ. **çilbuğur** (KWb.,

433; **çilbūr** (Kow., 2166)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇIMBAR

Türkçe Sözlük:

hlk. Dokuma tezgâhındaki kumaşı germeye yarayan iki tarafı dişli araç.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dokuma tezgâhındaki kumaşı germeye yarayan iki tarafı dişli araç.9/8

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Dağdan gelir nar ilen, ayakları çimbar ilen. Nedir bunun yavuzluğu, sirçe gibi temizliği?” (İlhan Başgöz, Andreas Tietze -Türk halkının bilmeceleleri - Sayfa 120)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ÇINGI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Kıvılcım.
2. *isim, halk ağzında* Parça, zerre.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kıvılcım. DS(I)30/39   2. Parça, zerre. DS(III)3/1

Yazı dilinde kullanımı:

“Bir de gökyüzünde çingı çingı yıldızlar, gittikçe sönükleşen... İrazca , “ Hele azcık daha uyuyayım! " diye karar verdi .” (Fakir Baykurt - İrazca'nın dirliği - Sayfa 114)

“Annem ve babamla vedalaşıyorum... Kapıyı açmamla birlikte döşümden hırsla bir iten oluyor. Bakıyorum kaynanam. Gözleri çingı çingı.” (Necdet Ekici - Yüreğimdeki cemre: hikâyeler - Sayfa 39)

“Duvardaki delikten Peder Gediği'ne doğru baktı. Hiçbir şey seçilmiyordu. Gökyüzünde çingı çingı yıldızlar.” (Fakir Baykurt - İrazca'nın dirliği - Sayfa 62)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ÇIRA

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Lamba.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Lamba. **DS(II)20/20**

Erzincan Ağzı: Bu bölümden küçük küçük kesilerek hazırlanmış, tutuşturma ve aydınlatma işlerinde kullanılan parça.

Erzincan Ağzı: Lamba.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *çarāg* veya *çirāg* چراغ "kandil, meşale" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Orta Farsça aynı anlama gelen *çarāg* sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük Proto-İranca (Ana-İranca) yazılı örneği bulunmayan **çira-* "yanmak, ışımak" kökünden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇIRAKMA

Türkçe Sözlük:

hlk. Şamdan. (Kandil).

Derleme Sözlüğü

hlk. Şamdan. (Kandil). **DS(I)10/7**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇIRÇIR

Türkçe Sözlük

çırçır (II)

halk ağzında Küçük pınar.

çırçır (III)

halk ağzında Cırcır böceği.

Derleme Sözlüğü

çırçır (II)

hlk. Küçük pınar. **DS(V/I)3/1, DS(V/II)2/-, DS(VII)3/-**

çırçır (III)

hlk. Cırcır böceği. **DS(III)1/-**

Nişanyan Sözlük:

Yeni Yunanca tzutzuria τζουτζούρια "alaca renkli ve eti tatsız bir balık" sözcüğünden alıntıdır. *Çır çır* "gıcırdama sesi, çırpma sesi" ses yansımali sözcüğünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çırçır² '1. Küçük pınar; 2. cırcır bö-
ceği'
< * *çır* 'yansıma'

Yazı dilinde kullanımı:

"Güneşin okşayan ışıkları altında Kalp atıyor Kalp atıyor Gerisi bana teferruat Ritim tutuyorum Çırçır böceğinin sesi ..." (Feridun Eren - Cemre 1 - Sayfa 106)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ÇITAK

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Dağda yaşayan ve geçimini odun satarak sağlayan.
2. *sıfat, halk ağzında* Kaba, huysuz, kavgacı.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Dağda yaşayan ve geçimini odun satarak sağlayan. DS(II/I)4/6 2.Kaba, huysuz, kavgacı. DS(II/III)2/1, DS(III/I)13/12

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *çatak* "çatan, çarpışan, kavgacı" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *çat-* fiilinden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çitak '1.Dağda yaşayan ve geçi-
mini odun satarak sağlayan
(kimse); 2. kaba, huysuz,
kavgacı (kimse)'
< *çit+ak*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇITLIK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Çitlembik.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çitlembik. **DS(I/T)11/12**

Çankırı Ağzı: Çitlembik.

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *çitlamuk* veya *çatlağuk* "findık, çekirdek" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Orta Türkçe *çatla-* veya *çitla-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +**mUk** ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük *çat* veya *çit* ses yansımali sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +**IA-** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çitlik 'Çitlenbik'

< ***çit** 'yansıma'+**lık**

Yazı dilinde kullanımı:

"Camiye gelenler ezanın okunmasını beklerken kocaman çitlik ağacına yaslanmış Tahtadan Köşk'te (hâlâ "Yaka Dibi" tabir edilir) sohbet ederlermiş." (Melahat Ocak - Mavi Gözlerin Gördükleri - Sayfa 114)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ÇIVGAR

Türkçe Sözlük:

hlk. Çift sürmekte veya araba çekmekte olan hayvanlara yardımcı olarak koşulan hayvan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çift sürmekte veya araba çekmekte olan hayvanlara yardımcı olarak koşulan hayvan. **DS(I)12/9**

Nişanyan Sözlük:

Yeni Yunanca *zevgári(on)* ζευγάρι "çift, çift koşulan hayvan" sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük Eski Yunanca *zeûgos* ζεῦγος "çift" sözcüğünün küçültme halidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇIVGIN

Türkçe Sözlük:

hlk. Şıvgın.

Derleme Sözlüğü

hlk. Şıvgın. DS(I)19/19, DS(II)15/16

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *çığgın* "taze dal, filiz" sözcüğünden evrilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *çık-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +gIn ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çıvgın (~ şıvgın) 'Ağaçların verdikleri yeni sürgün, filiz'
= OT. *çiwgin* 'yağlı, doyurucu, besleyici' (DLT)
< çiw-gün [+le-] (DLT)

Eren (TDES, 91; TD 628, 291): < çiv- (ağaç) filiz vermek' + -gün/+ğa

Dankoff (ALT, 559): *şığva, şıvga, şıfka, şıvgın, şıfkın* < Erm.

YANLIŞTIR. Çünkü, OT'deki *çiwgin* sözcüğü *çıvgın*'ın Türkçe olduğuna kanıttır. /ç-/ > /ş-/ değişmesi Türkçede sık görülen fonetik bir olaydır.

(Eren de bu görüşe katılmaz (TD 628, s. 291)

Nişanyan (SS, 93): YOK

Yazı dilinde kullanımı:

"Sert, deli bir rüzgâr esiyor; boşluk inliyor deli rüzgârla; buzu söküyor topraktan, unufak ediyor buzu; bir çıvgın gibi gelip yüzüne vuruyor insanın; kesici bir çıvgın, yakıcı bir çıvgın..." (Cengiz Tuncer -Kerkenez: roman - Sayfa 282)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ÇIVMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Atlamak, sıçramak, zıplamak.

2. nesnesiz, halk ağzında Cıvmak.

Derleme Sözlüğü

hlk.1.Atlamak, sıçramak, zıplamak. DS(I/I)14/17 2.Cıvmak.DS(I/II)4/3,DS(I/III)4/3, DS(I/IV)2/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çiv-[(hlk.) 'Atlamak, sıçramak'
< * **çiv** 'yansıma'
TT.: ÇIV+ (DIR-/GIN)

Yazı dilinde kullanımı:

"Binekle binici bir tek hız parçası olarak, çığlık gibi çivdi. O vahşî, dötrnala uçuşta."
(Halikarnas Balıkcısı -Deniz gurbetçileri - Sayfa 76)

"Usu çivdi. Alnına Ayşe yazıldı. Ömer, garip Ömer geldi Dumru Hüsrev'e Tanrı adına, Hasan geldi Dumru Hüsrüv'e Tanrı adına." (Yüksel Pazarkaya - Oturma izni: öyküler - Sayfa 12)

"Hızla çivdi, boşluğa, baş üstü. Böğ. Böğ. Gövdeler. Gömgök. Yığın yığın. Üst üste. Sürttinen, kıvrantılı. Yarık karın." (Vüs'at O. Bener -Yaşamamız: Hikâyeler - Sayfa 42)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ÇİFTELİ

Türkçe Sözlük

4. *sıfat, halk ağzında* Uğursuz.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Uğursuz.8/5

Yazı dilinde kullanımı:

"-Yani bilmece şöyle kurulmuş olacak: "Bana dünyanın en çifteli hayvanı ile, dünyanın en çifteli insanının birleştiren, bundan dünyanın en huysuz insanının adı çıksın!" (İsmet Bozdağ - Beyaz arılar - Sayfa 28)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ÇİĞİN

Türkçe Sözlük:

hlk. Omuz.

Derleme Sözlüğü

hlk. Omuz. DS(I)35/54

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çiğın 'Omuz'

< OT. **çik** 'dik'+(i)n

= Çağ., EAT.: **çigin**

TT.: ÇİĞİN+ (DİRİK)

An.ağl.: **çiğın, ceğın, cığın, ci-**

ğın, ciğni, cimi, cine, ciyin, ce-

ğın, çekin, çeyin, çiğil, çiğn,

çiğne, çiğni, çin, çini, çinil,

çinin, çiniz, çinçi, çiyil, çiyin,

çiyin, çizın, çöğın '1.omuz;

2.hayvanların sırtındaki etli

kısım' (DS.III, 1207-1208)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇİĞİNDİRİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. İki ucuna su kabı, yoğurt tablası vb. taşınacak şeyler asılarak omza alınan ağaç, omuzluk.

Derleme Sözlüğü

hlk. İki ucuna su kabı, yoğurt tablası vb. taşınacak şeyler asılarak omza alınan ağaç, omuzluk. DS(II)1/2

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇİĞİT, -Dİ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Pamuk çekirdeği.

2. isim, halk ağzında Çekirdek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Pamuk çekirdeği. DS(yok) 2. Çekirdek.DS(I)33/39

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *çığirt* veya *çığirdim* veya *çığirdek* "çekirdek" sözcüğü ile eş kökenlidir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *çigit* "pamuk çekirdeği" sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çiğit (hlk.) ‘Çekirdek, özellikle pamuk çekirdeği’
= OT. **çigit** ‘pamuk çekirdeği’ (DLT)
< OT * **çik** [*çikin* ‘üzüm bağlarında biten hayvanların yediği başaklı bir ot’ <**çik+in* (DLT)]
+it

An.ağl.: *çiyit, çivit, çiyö, çiyt* ‘pamuk tohumu, çekirdeği’ (DS.III, 1250); *çiğit, cığıt, cigit, ciğit, civit, ciyirt, çığıt, çigit, ciyirt, çığıt, çigit, ciğid, çiğirt, çit* ‘çekirdek’ (s. 1209); *çivit* (TMES, 72)

Yazı dilinde kullanımı:

“Yarmanın en fenasını lâpa yapıp yedirir, aşı kattığı bir damla çiğit yağının da en ucuzunu seçerdi.” (Reşat Enis - Toprak Kokusu)

“Fabrikadan biberlik çiğit çekiyor (*) tutmalar da, oradan geliyor. Hadi dedim bir soluk uğrayayım Reşit’in oraya...” (Orhan Kemal - Vukuat var! roman - 1. cilt - Sayfa 186)

“Vitali fabrikası kâtibini kandırmış, çiğit çalacaklar! Kadının uykusu filân dağılıverdi : - Çiğit mi çalacaklar? - Çiğit çalacaklar, hem de on bin kilo .” (Orhan Kemal - Kanlı topraklar: Roman - Sayfa 47)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

ÇİĞNEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Yol üstü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yol üstü. **DS(I)10/7**

Yazı dilinde kullanımı:

“Kabak çekirdeği yiyordum da, ağladı, istedi. Ben de çiğnedim çiğnedim, parmağımla ağzına verdim. Çiğnek deriz biz buna. Bir şey değil hanım çiğnek verdim .” (Adalet Odyak - Şaşırtıcı bir eğitim olayı: bir öğretmenin anıları - Sayfa 71)

“... Kurşun, et ve kemik çürütmüş olan bu çiğnek toprak, avuçlayıp sıktın mı yine kan kokuyordu. Havada yine barut kokusu vardı.” (Fahri Erdinç - Acı Lokma - Sayfa 225)

“Çetük künyeli tütün sarısı tüy yumağı kısırlaştırılmış dişi kedi köhne konaktan firar ederek yatır civarında seyrana çıkmıştı, işlek ve geçek ve çiğnek pazar alanında kendisini kısırlaştıran baytarı aranıyordu.” (Metin Savaş - Melengicin Gölgesinde)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

ÇİĞNEM

Türkçe Sözlük:

hlk. Çiğnemlik.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çiğnemlik. **DS(I)6/6**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *çayna-* "çiğnemek" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çiğne¹-[(~ *çiyne-*) '(ağızla) Çiğne-
mek'

< OT. **çik-ne-** (KB)

~ EAT. *çeyne-*

TT.: ÇİĞNE- (M/ME/NE-/NE-
MİK/NEMİK/MLİK/NİŞ/NEN
ME/NEN-/TME/T-/YIŞ)

An.ağl.: *çiynem* 'lokma'; *çiy-
nelemek* 'çiğnemek' (DS.III,

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇİLEMEK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Yağmur çiselemek:
2. *nesnesiz, halk ağzında* Nemlenmek, ıslanmak.
3. *nesnesiz, halk ağzında* Bülbül şakımak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Yağmur çiselemek. **DS(I)23/27**   2. Nemlenmek, ıslanmak. **DS(III)4/2**
3. Bülbül şakımak. **DS(yok)**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çile*- "az ıslatmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *çi* "ıslaklık, nem" sözcüğünden Eski Türkçe +lA- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< OT. **çila(n)**- 'yaşıktan ıslanmak'; **çılaş-**, **çilat-** (DLT) ~ **çile-** 'yaşartmak, ıslatmak'
[< ***çila-** < ***çī+la-** 'nemlenmek']
TT.: ÇİLE- (NTİ)
An.ağl.: **çilemek**, **çilenti**, **çilibik**, **çilpik** (DS.III, 1217); **çilesi-** (YKS, 28)

Yazı dilinde kullanımı:

"Sağ kolumda camgöbeği deniz, solumda orman zümrüdüyle pür neşe Ege'den Akdeniz'e inerken begonviller döküldü yollarıma, bülbüller çiledi." (Can Dündar - Yârim Haziran)

"O "Bülbül-i bâğ-ı sühan" (Söz-şiir bahçesinin bülbülü) tıpkı bir bülbül gibi hiçbir şey beklemeden çiledi ve çilesini doldurup göçtü." (Sadettin Kaplan - Hüzün Adrese Gelir)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ÇİMDİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

4.*isim*, *halk ağzında* Tatar böreği.

Derleme Sözlüğü

4. *hkk.* Tatar böreği. DS(II)3/3

Nişanyan Sözlük:

OrtaTürkçe *çimdük* sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Orta Türkçe *çimdi-* "çimdiklemek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çimdik 'Çimdik'
= ET. *çimdi-* 'çimdiklemek'+ *-k*
KT.,Uyg.,DLT,ME,HF,KE,CC.:
çimdi-
< *çım/çim* 'yansıma'+*di-k*
TT.: ÇİMDİK+ (LEME/LE-/
LENME/LEN-)
~ çimdik (Az.)
çimdaş (Uyg.)
çimçilâş (Özb.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇİMEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Çimecek yer.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çimecek yer. DS(I)4/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇİMMEK, -ER

Türkçe Sözlük:

hlk. Suya bütün vücuduyla girip çıkmak, yıkanmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Suya bütün vücuduyla girip çıkmak, yıkanmak. DS(I)62/92

Erzincan Ağzı, Elazığ Ağzı, Van Ağzı: Suya bütün vücuduyla girip çıkmak, yıkanmak.

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *çim-* "suda yıkanmak" fiilinden evirilmiştir. Türkçe fiil Eski Türkçe *çom-* veya *çöm-* "suya dalmak" fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çim-['Yıkanmak'
= ET. *çom-* 'batmak, dalmak'
(EUTS, 65)
~ OT. *çum-* ~ *çöm-* (DLT)
< *çi(o/ö/u)m-*
DLT: *çum-* 'insan suya dalmak'
çumruş-
çumtur-

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Büyüklerin de yardımıyla; çimmek (yüzmek) için yaptığımız göletler. Balık tutma teknikleri ve taktikleri. Arkadaşlarla, ailemizle o cennetlerde geçen, hızla geçen çocukluk yılları.” (Doğan Sofracıoğlu - Clanbol: Yedikır'ın İri Gözlü Kuğusu - Sayfa 43)

“Biz de Giresun ' da “ çimmek " derdik. Sözcüklerin çağrışım gücü ne kadar önemlidir! " Çimmek ” sözcüğü, çocukluğumun bir parçasıdır. Uzunca ' da, bir kayadan bir kayaya “ çimerek " öğrenmişim “ çimmeyi.” (Fethi Naci - Eleştiri günlüğü: kitap. Gücünü yitiren edebiyat - Sayfa 31)

“Şayet akşam gölde yıkandığımız fark edilirse acılı bir sopa yerdik. Yozgat çocuklarına gölde çimmek yasaklanmasına rağmen, yasağın doğurduğu bir arzu olsa gerek ki...” (Temel Sönmez - Geçmişteki Yozgat 1955/1997 - Sayfa 123)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

ÇİNTİYAN

Türkçe Sözlük:

hlk. İçi astarlı, uzun kadın donu, kadın şalvarı.

Derleme Sözlüğü

hlk. İçi astarlı, uzun kadın donu, kadın şalvarı. **DS(I)3/2**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇİR

Türkçe Sözlük

hlk. Kayısı, erik, zerdali vb. meyvelerin kurusu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kayısı, erik, zerdali vb. meyvelerin kurusu. **DS(III)25/33**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇİSE

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. İnce yağmur, çisenti. **DS(I)13/19**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *çise*- "hafifçe yağmur yağmak" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *çi* "nem, yaşlık" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +sA- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çise-[~ **çisele**-['İnce yağmur yağmak'
[< * *çēs* 'çise, duman' (T. Te-
kin)] + **e-le-**
An.ağl.: *çis, çise, çisa, çisek,*
çiseme, çisen, çisengi, çisenti,
çisin, çisinti, çise, çişengi, çiş-
şenti, çize 'ince yağmur' (DS.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Yağmur yağacak çise çise... Kan düşmeyecek beyaz karın üzerine, beyaz hep beyaz kalacak..." (Mahir ADIBEŞ -Merhamet Gölgeleleri - Sayfa 59)

"Hafif hafif, çise çise yağıyor şimdi. Bir ağırlık var üzerimde ama titremem dinmiş. Bu kanepede neden oturduğumun bile farkında değilim." (Varlık - 541-564. sayılar - Sayfa 18)

"Kar mı yağar kar mı yağar, Çöl Bayburt'un düzüne, Çise vurmuş çise vurmuş, Nazlı yarın yüzüne Aşık oldum âşık oldum." (Adnan Özberk - Dersim: yaylaların delisi - Sayfa 40)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ÇİSEN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. İnce yağmur. **Çisen çisen yağmak** ince ince yağmak. **8/4**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *çise-* "hafifçe yağmur yağmak" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *çi* "nem, yaşlık" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +sA- ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Çisen çisen yağmur yağar çiçekler / Haziranda mavi nergis hâllenir.” (Halvet: Bir Dönem Hikâyesi - Sayfa 14)

“Ocağın önünde bir tas süt, dışarıda çisen çisen yağmur var şimdi. Şimdi bir başka Merih düşünüyorum.” (M. Fahri Oğuz - Denize düşen taşlar: hikâyeler - Sayfa 50)

“Tenime değse çisen, çekinmez ykanırım, Geographica adlı eseride Trabzon’un üst tarafında doğudan batıya doğru Moskhia dağları, Skydises/İskit dağı Samsun bölgesine kadar uzanan Paryados dağlarından bahseder.” (İbrahim Sarı - Sürmene: Yeşilliklerin gelin gibi süslediği güzel ilçe; Sürmene)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

ÇİT

Türkçe Sözlük

çit (II)

1. *isim, halk ağzında* Pamuktan dokunmuş basma.
2. *isim, halk ağzında* Başörtüsü, yazma, yemeni.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Pamuktan dokunmuş basma. **DS(I/II)21/23** 2. Başörtüsü, yazma, yemeni. **DS(I/I)17/18**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çit* veya *çit* "çalı çırpıdan yapılan ayıraç" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çit ‘Kamıştan veya dikenden yapılmış duvar, çardak’
= ET., OT. *çit*, *çit* (DLT)

< **çit**

TT.: ÇİT+ (LE-)

An.ağl.: *çit* (DS.III, 1240)

~ çet ‘uç, yan’ (Trkm., Kırg.)

çit (Türkî, TatK.)

çitän (TatK.)

Yazı dilinde kullanımı:

“Muhammed çarıklarını çıkarıp çit boyunca kendi arazisini geziyordu.” (Elçin-Ak Deve)

“Bazıları kırmızı bir topla oynuyordu; bazıları daire halinde el ele tutuşmuş dönüyordu; ve birkaçı da çit boyunca koşuyordu.”(Dan Alatorre - Tatlı Kız)

“Dapş Ahmeyd olayı kavramıştı, az ileride çit üstüne tüneyip çakı ile ağaç tırtıklayan Zekâi'yi görünce ona yönelip gülümseyerek göz kırptı.” (Hilmi Taşkın - Ne İstiyor Bu Şemsi? Bir Anadolu Çerkezinin Anıları - Sayfa 45)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ÇİTEN

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Saman taşımak için arabalara konulan ince dallardan örülmüş büyük sepet veya çit.

2. *isim, halk ağzında* Kuzu ağılı.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Saman taşımak için arabalara konulan ince dallardan örülmüş büyük sepet veya çit. **DS(I/II)12/11** 2. Kuzu ağılı. **DS(III)6/8**

Çankırı Ağzı: Kuzu ağılı.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çiten ‘Saman taşımak için kağınlara konulan büyük sepet veya çit’

< **çit+(e)n**

An.ağl.: *çeten, çiten* ‘küçük sepet, küfe’ (*DS.III*, 1242)

Yazı dilinde kullanımı:

“Çit çiten ağacı Çitte biten ağacı Kırmızı leylek Gül biten ağacı “Biber” Dal ucunda tüylü dümbelek.” (Recep S. Tatar -Bilmeceler, tekerlemeler - Sayfa 38)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ÇİTMİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Üzüm salkımının küçük dalı. **DS(II)1/-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇOR

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Hastalık.

2. *isim, halk ağzında* Sığır vebası.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Hastalık. **DS(I/I)34/39**

2. Sığır vebası. **DS(I/III)12/7**

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

[Türkiye'de Halk Ağzlarından Derleme Sözlüğü, 1930 yılından önce]
çorlanmak: Hastalanmak, dertlenmek (...) Çorlu: Hastalıklı, dertli, illetli

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çor 'Hastalık, dert'

< OT. **ÇOR** 'avret yeri bitişik olan kadın; sarılgan bitki' (DLT)
~ çor 'katılaştıran şiş, ur' (Kırg.)

Anadolu ağı: çor ~ çör 'dert, keder, hastalık';

çor 'tuzlu; tuz; zehir; çok tuzlu yoğurt;

çor 'söz, konuşma; küfür; kötü huylu kimse';

çor 'çam kabuğu';

çor 'merak, heves';

çor 'ağzın eğriliği'

çor 'kısır, mahsul vermeyen toprak'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇORLU

Türkçe Sözlük:

hlk. Hastalıklı, dertli.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hastalıklı, dertli. **DS(I/I)25/24**

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

[Türkiye'de Halk Ağızlarından Derleme Sözlüğü, 1930 yılından önce]
çorlanmak: Hastalanmak, dertlenmek (...) Çorlu: Hastalıklı, dertli, illetli

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çor+lu : 1) hasta; 2) deli; 3) vücut-
ça tam olgunlaşmamış kimse;
hastalıklı, dertli, illetli; tuz ve-
ya toprak yiyen kimse

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇOTANAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Üzerinde birçok fındık bulunan dal.

Derleme Sözlüğü

hlk. Üzerinde birçok fındık bulunan dal.3/4

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇÖĞDÜRMEK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* İşemek.
2. *nesnesiz, halk ağzında* İleri doğru fişkirtmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. İşemek. **DS(I/I)25/30** 2. İleri doğru fişkirtmek. **DS(I/II)1/1**

Çankırı Ağızı: İşemek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çöğ- [(hlk.) ‘Alçalmak, aşağıya inmek’

< **çök-**

TT.: ÇÖĞ- (DÜR-/ÜNCEK/
ÜN-)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇÖKELGE

Türkçe Sözlük:

hlk. Bataklık, su kenarı, balçık.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bataklık, su kenarı, balçık.5/6

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çök- [‘Bulunduğu düzeyden aşağıya inmek, çukurlaşmak’

< ET. **sök-** ‘çökmek’

sökü- ‘diz çökmek’,

sökür- ‘çöktürmek’,

söküt- ‘diz çöktürmek’

OT.: ‘diz çökmek, oturmak, çukur olmak; dibe çökmek’

DLT: **çök-**, **çöktür-**, **çökür-**, **çöküt** ‘kısa’, **çökütlük** ‘kısalık’

KB.: **çöküt** (< **çök-(ü)t**) ‘kısa, cücelik’

→ **çökek**, **çökel**, **çökelge**, **çökelme**, **çökelti**, **çökeltme**, **çökermek**, **çökertme**, **çökkün**,

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇÖMÇE

Türkçe Sözlük:

hlk. Tahta kepçe, çemçe.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tahta kepçe, çemçe.DS(I/I)32/36

Urfa Ağzı: Tahta kepçe, çömçe.

Nişanyan Sözlük:

Oğuzca *çomça* "kepçe" sözcüğünden evirilmiştir. Oğuzca sözcük Eski Türkçe *çom-* "suya dalmak" fiilinden Eski Türkçe *+çA* ekiyle türetilmiştir. Türkçe özgün biçimin *çomiç* olduğu düşünülebilir. Farsça *çomça*, Kürtçe (Kurmanci) *çemçik* (aynı anlamda) Türkçeden alıntı olmalıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çömçe (hlk.) 'Kepçe, susak'
= OT. *çömçe* (DLT)
< **çöm-* 'dalmak, çimmek'
+-(*ü*)ç+e

Yazı dilinde kullanımı:

"Önce büyücek bir çömçe buldular. Ha size çömçeyi tanıtayım. Çömçe, kepçe demek. Ağaçtan yapılmış kepçe. Uzun bir sapı vardır. En uzun çömçe sapının 70 cm kadar olduğunu biliyorum." (TESLİME GÜLSEN NURDOĞAN - KAFDAĞI YOLCUSU KALMASIN - Sayfa 129)

Uğradıkları büyük bir köyde, "Çömçe gelin" alay ile karşılaştılar. Çerçöpten yapılmış, başına çiçekler takılmış bodur bir bebeği taşıyan köy çocukları, bir ağızdan haykırıyor, yağmur dileniyordu. (Reşat Enis - Toprak Kokusu)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ÇÖMMEK, -ER

Türkçe Sözlük:

hlk. Çömelmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çömelmek. **15/9**

Çankırı Ağzı: Çömelmek.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *çönel-* "çökmek, dizleri üstüne oturmak" fiilinden evirilmiştir. Türkçe fiil Eski Türkçe *çök-* veya *çöñ-* "çökmek" fiilinden Türkiye Türkçesinde *+Al-* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çöm-['Çömelmek'

< ***çö-m-**

~ çömb otur- (Az.)

krş. **çök-**

TT.: ÇÖM- (ELİŞ/ELME/EL-/

MELT-)

An. ağıl.: *çömmek, çömbelmek, çöm çöm etmek, çömek, çömelmevh,*

Yazı dilinde kullanımı:

“Döşlerime yeniden tekmeleri kakaladığında gözümün yaşını, inlememi tutmadım. Herifim dayağı kesti, karşıma çömdü.” (Füruzan - Gecenin Öteki Yüzü)

“Ağır adımlarla bara yaklaşıp yanıma çömdü. “Bonjur.” Umulmadık net bir sesi vardı bir tiyatro oyuncusu gibi diyaframdan konuşuyordu.” (Orhan T. Özdemir - Zebra Tuzağı: Polisiye Roman - Sayfa 15)

“Sonra sırtını denize dönüp, keyifle uzaklaştı kumsaldan, tekel büfesine gidip bir poşet dolusu şişeyle döndü geriye. Çömdü kayaların üzerine ve denizin tuzlu kokusunu içine çekerek gözlerini saldı.” (Uygar Yeni - Gece Lacivert Renkteydi: Yeşil Erik Topluyordum Senin Yüreğinden)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

ÇÖRTEN

Türkçe Sözlük:

hlk. Dam çevresindeki yağmur sularını oluklardan alıp duvar temelinden uzağa akıtan, saçak kenarlarından dışarı doğru uzanmış ağaç oluk.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dam çevresindeki yağmur sularını oluklardan alıp duvar temelinden uzağa akıtan, saçak kenarlarından dışarı doğru uzanmış ağaç oluk. **DS(I/I)26/22**

Çankırı Ağzı: Dam çevresindeki yağmur sularını oluklardan alıp duvar temelinden uzağa akıtan, saçak kenarlarından dışarı doğru uzanmış ağaç oluk.

Nişanyan Sözlük:

Ermenice *çrortan* շ ր ն ղ ու ղ "su oluğu" sözcüğünden alıntıdır. Ermenice sözcük Ermenice *çur* շ ու ղ "su" ve Ermenice *ortan* ն ղ ու ղ "oluk" sözcüklerinin bileşiğidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

çörten ‘Çatılardaki su oluğu’

< ***ÇÖR**~*çor*~*şor*~*şur*~*şır*~ vb.

‘su sesi yansımaları’ + *-tAn*

An. ağıl.: *çörten, cortum, cörten, cörtlen, çoratan, çortan, çorten, çorturk, çortum, çortun, çөгerten, çögürtlen, çökkek, çöklem, çöklen, çöldek, çöleki, çölen, çöllem, çölten,*

Yazı dilinde kullanımı:

“Parmaklığının her dört duvarında ikişer tane canavar oymalı taştan çörten vardı.” (Thomas Hardy - Çılgın Kalabalıktan Uzak)

“Bu ayırım sandığına gelen su, duvardan bir karış çıkmış bir çörten'den tekneye akmaktadır. Çörten'in üst kısmında, şiir şeklinde bir tarih manzumesi, sağ ve solunda ise, düz yazı şeklinde birer kitabe mevcuttur.”(Çelik Gülersoy - Taksim: bir meydanın hikâyesi - Sayfa 14)

“Damın saçağındaki çörten düşmüş, damdan akan sular çörtenin yeriyle duvarın üstünde bir yarık açmıştı.” (Mehmet Rauf İnan - Bir ömrün öyküsü - 2. cilt - Sayfa 276)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

ÇÖZ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Bumbar, bağırsak.
2. isim, halk ağzında Bumbarın yağı.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Bumbar, bağırsak. **DS(I/I)10/7**   2. Bumbarın yağı. **DS(I/II)14/7**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇÖZMEK, -ER

Türkçe Sözlük

7. *halk ağzında* Çözgü ipini tezgâha yerleştirmek.

Derleme Sözlüğü

7. *hlk.* Çözgü ipini tezgâha yerleştirmek. **DS(III)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çöz-* "çekip uzatmak" fiilinden evrilmiştir.

Eski Türkçe: [Kaşgarî, Divan-i Lugati't-Türk, 1073]

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

Clauson (ED, 400): < ET. *çöc-* 'çözmek, gerilmek'

Nişanyan (SS, 95): *çöz[mek = ET. çöjmek (x1), çözmek (x1v)* iplik gibi bir şeyi çekip sökmek, bir bağı çözmek.

ET. **çöz-*: ÇİZME, ÇÖZ-, ÇÖZELTİ, ÇÖZÜM, ÇÖZÜLME.

NOT: *çizme* sözcüğünün **çöz-* ile ilişkisi yoktur. Bk. *çizme* (TG.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇULLAMA

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Tavşan ve kuzu eti ile kızartılmış hamur yemeği.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Tavşan ve kuzu eti ile kızartılmış hamur yemeği. **DS(I/VII)4/4**

Çankırı Ağzı: Tavşan ve kuzu eti ile kızartılmış hamur yemeği.

Yazı dilinde kullanımı:

"Hani, çardakta toplanmış, yengeda, yenge bir yandan tabaklarımıza daha çullama koyuyor." (Adalet Ağaoğlu - Gece hayatım - Sayfa 53)

"Yerli aileler bu yemeğe "çullama" derler. Bunun üzerine topraktan yapılmış kapak örtülür. Üzeri ocaktan alınan ateş ile kaplanır. Böylece cadı ekmeği pişirilir." (Hüseyin Cangüloğlu, Ahmet Cangüloğlu-Hayatın Her Rengi: Çayyaka (Bedre) - Sayfa 118)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ÇÜKÜNDÜR

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Pancar. **DS(I)27/27**

Çankırı Ağzı: Pancar.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *çuğundur* veya *çuğundur* چو گوند / چو گوند "pancar veya şalgam" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇÜKÜR

Türkçe Sözlük:

hlk. Bir yüzü balta, bir yüzü kazma olan araç.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir yüzü balta, bir yüzü kazma olan araç. **DS(I)4/4**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇÜLAKİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Kalın kumaş.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kalın kumaş: **1/1**

Yazı dilinde kullanımı:

“Soğuk nedir bilmezdi. Keçe pantolonu her zaman dizine kadar sıvalı, gömleği de karnına kadar açıktı. Alabrost kesilen saçları kırılmış da olsa, sırtından hiç eksik etmediği o çülaki yeleğiyle kuşağı ve dimdik yürüyüşle hep gencecikti.” (Agop Arslanyan - Adım Agop, memleketim Tokat: tanıklık - Sayfa 64)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

DADAŞ

Türkçe Sözlük

3. *ünlem, halk ağzında* Yakın dostlar için kullanılan bir seslenme sözü.

Derleme Sözlüğü

3. *ünl. hlk.* Yakın dostlar için kullanılan bir seslenme sözü. **1/-**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *dada* veya *dadak* "erkek kardeş, ağabey" sözcüğü ile eş kökenlidir. Türkçe sözcük *da-da* çocuk sözünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dadaş '1.Erkek kardeş; 2.delikanlı, yiğit'
< * **dada** 'yansıma'+(o)ş
'okşama eki'
Krş. **gakkış** < ***gakka**+(o)ş
TT.: DADAŞ+ (LIK)
An.ağl.: **dada, dadaş** (DS.IV, 1319)

Tü. > **Fars. dādāş** (Redh. 265; Gülensoy: FATK, 147)

Eren (TDES, 103): YOK

Yazı dilinde kullanımı:

"... Bir şekliyle meşgul oluyor, kahvaltımızı köşk sahibesiyle beraber yapıyor ve akşamları da Dadaş'la beraber yemeklerimizi yiyor ve günün hadiselerinden konuşuyorduk, daha doğrusu şehirde olup bitenlerden Dadaş bize bahsediyordu." (Süleyman Nuri -Çanakkale Siperlerinden TKP Yönetimine Uyanan Esirler)

"Dadaş olduk Şehit yatan diyerek sorduk da Dadaş olduk Tarih boyu düşmana asla boyun eğmedik Allah diye cepheye vardık da Dadaş olduk." (Ali Rahmanî -Öğütler destesi - Sayfa 59)

"Bu sokağa girişte sağdaki bahçe Dadaş Mahmut Reis'indir. İçinde ahşap ev vardı, şimdi yerinde apartman. Bitişiginde Dadaş Mahmut Reis ' in kendi evi. . ." (İbrahim Balcı - Simas'tan Sarıyer'e - Sayfa 271)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DAL

Türkçe Sözlük

dal (II)

1. isim, halk ağzında Arka, sırt.
2. isim, halk ağzında Kol.
3. isim, halk ağzında Omuz:
4. isim, halk ağzında Boyun, ense.

Derleme Sözlüğü

dal(II)

hfk. 1. Arka, sırt. DS(I/III)28/17 2.Kol. DS(I/II)6/2 3.Omuz. DS(I/I)19/19
4. Boyun, ense. DS(I/IV) 1/1

Keban Ağzı:

dal (I): Ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tāl* "ağaç dalı" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dal³ 'Arka'

[Krş. OT.(DLT) *talğuç* 'hayvan sırtına yükletilen yükü sıkıştırmak için kullanılan ağaç'

< **tal+* *ğuç*]

= EAT. *dalı* 'omuz'

< Moğ. *dalı* 'kürek kemiği'

An.ağl.: *dal*, *dahl* 'omuz, omuzbaşı" (DS.IV, 1332); *dal* '13 farklı anlamı vardır' (gös.yer.)

~ tıl (Alt.) 'arka, geri'

Eren (TDEŞ, 103): YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DALAN

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Biçim, şekil.

Derleme Sözlüğü

2. hfk. Biçim, şekil. DS(I/I)10/6

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DALBASTI

Türkçe Sözlük:

hfk. Bir tür iri, aşılı kiraz.

Derleme Sözlüğü

hfk. Bir tür iri, aşılı kiraz.4/3

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tāl* "ağaç dalı" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dalbastı (~ **dalbasan**) ‘Bir tür iri,
aşılı kiraz’

< **tal +bas-tı/-(a)n**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Mürver yetiştirdim ama şimdi köyümde yetişen o eski erikleri, dalbastı kirazlarını ve kaysıları özlüyorum. Niğrik armutlar, yaz armutları, beyaz çıtır çıtır mayhoş elmalar, kırmızı elmalar, tatlı ve içi siyahlanan elmalar...”(Hüsamettin Kırmızıgül-Anılardaki Pegir(Sıra Konak)-Sayfa 184)

“Kader Dağının Eteklerinde Başım, çiçek açmış bir kiraz ağacına dönüştü, Bir görsen, yüreğim dalbastı kiraz... Umutla, tutkuyla hep seni bekliyorum; Sen gittin, belime him taşı düştü... Yıllar dönüyor bir plak gibi ağır ağır Ve yılların türküsü, Yâr ...”(Bahaettin Karakoç-Seyran)

“Cehennem ateşinde yanan, öfkelenen, kuduran, dövünen, çırpınan, inleyen insan feryatları... Okşayıcı gölgeler, akar pınarlar, şakıyan kuşlar, öten bülbüller, dalbastı kirazlar... Hevenk hevenk yemişler, salkım salkım asmalar... Şırıl şırıl ırmaklar.”(Hüseyin Karatay-Ana: roman - Sayfa 150)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

DALDALANMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Gölgele yere saklanmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Gölgele yere saklanmak. **DS(I/I)11/10**

Urfa Ağzı: Gölgele yere saklanmak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

daldala-[(hlk.) ‘1.Örtmek; 2. kapıyı
yarı kapamak; 3.güneş, yağmur
ve rüzgârdan korumak’

< **dulda+la-**

Yazı dilinde kullanımı:

« Kim aşladı seni? » « Taş atanım çok, sahibim yok! . . Bir yere daldalanmak isterdim.”
(Dursun Akçam - Kanlıderenin kurtları - Sayfa 464)

“Bir gün çok yağmur yağdı da bi çam ağacının dibine daldalandı. Çam ağacının dibinde otururken değneği ile beraber yeri eşeleyudi .” (Ali Çelik -Trabzon: Çaykara halk kültürü - Sayfa 134)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

DALDIZ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Marangozların kullandığı ağaç oymaya yarayan oluklu demir alet.
2. isim, halk ağzında Ağaçtan oyulmuş arı kovanı.
3. isim, halk ağzında Ağaçtan oyulmuş yayık.
4. isim, halk ağzında Petekten bal almak için kullanılan demir kepçe, demir bıçak.

Derleme Sözlüğü

- hlk.* **1.** Marangozların kullandığı ağaç oymaya yarayan oluklu demir alet. **DS(I/I)10/9**
2. Ağaçtan oyulmuş arı kovanı. **DS(I/II)1/1** **3.** Ağaçtan oyulmuş yayık. **DS(I/III)1/1**
4. Petekten bal almak için kullanılan demir kepçe, demir bıçak. **DS(II)5/5**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

daldız (hlk.) ‘1. Marangozların kullandığı, ağaç oymaya yarayan mir aygıt; 2. ağaçtan oyulmuş arı kovanı; 3. ağaçtan oyulmuş yayık; 4. döven, döven taşı; 5. petekten bal almak için kullanılan demir kepçe”
(*DS.III*, 1342-1343)
< **tal-** ‘dalmak, batmak’+**dız**
[<? Fars. *düz* (*çuvaldız*’daki -dız < *düz* gibi)]

Yazı dilinde kullanımı:

“Bal takımı dediği arıcı elbisesi, maske, eldiven, körük, el demiri / namıdiğer daldız, fırça falan...” (Mustafa Uslu - Mesela Hayat)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

DALGI

Türkçe Sözlük:

hlk. Aymazlık.

Derleme Sözlüğü

hlk. Aymazlık. **DS(I)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dalgı ‘Gaflet’

< **tal-ğı**

TT.: DALGI+ (N/NCA/LAŞ-
MA/LAŞ-/NLIK)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DALGIR

Türkçe Sözlük:

hlk. Bir yüzeyde renk dalgalanması sonucu görülen parlaklık, meneviş, hare.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir yüzeyde renk dalgalanması sonucu görülen parlaklık, meneviş, hare. **2/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DALKIRAN

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Şiddetli esen rüzgâr.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Şiddetli esen rüzgâr. **1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DALLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Budamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Budamak. **DS(V)12/12**

Yazı dilinde kullanımı:

“İçlerinde paradan anlayan, okuması yazması olan, hesap bilen oydu. Bir iki dalladı, yeniden dalladı. . .” (Mustafa Balel - Kurtboğan - Sayfa 40)

“Üstelik Yuva Gelişim, bizim oğlumuzu geliştirdikçe geliştirdi, dalladı budakladı, bir dilli düdük yaptı ki inanamazsınız.” (Güneş Sayın Kalyoncu - Stiletolu Anne ve Made in Barcelona Bebek - Sayfa 181)

“ Sesime öteki çobanlar geldi. Kimi kolumdan sarsar, kimi omzumdan. Baktılar ki kendime gelesim yok; birisi beni dalladı.” (Erdem: Atatürk Kültür Merkezi dergisi - 1-3. sayılar - Sayfa 205)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

DAM

Türkçe Sözlük

dam (I)

4. *isim, halk ağzında* Ahır.

Derleme Sözlüğü

dam(I)

4. *hlk.* Ahır. DS(VII)30/25

Urfa Ağzı, Karaman Ağzı: Üzeri toprak kaplı ev, küçük ev, köy evi.

Çorum Ağzı, Kütahya Ağzı: Ahır.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tam* "duvar" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe "duvar, özellikle kerpiç ve taş duvar" anlamındayken 14. yüzyıldan sonra "ev çatısı", "ev" ve "hapisane" anlamlarını kazanmıştır. Fransızca *dame* "hanımefendi" sözcüğünden alıntıdır. Fransızca sözcük Latince *domina* "ev sahibesi, hanımefendi" sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük Latince *domus* "ev, hane" sözcüğünün dişilidir. Latince sözcük Hint Avrupa Anadilinde aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan **dóm-o-s* biçiminden evirilmiştir. Bu biçim Hint Avrupa Anadilinde aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan **dem-* kökünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dam ‘yapıları dış etkilerden koru-
mak amacıyla üzerlerine yapılan
çoğu kiremit kaplı bölüm’
= ET. (KT) *tām* (> OT. *tam*.
‘duvar, dam, kale’ DLT)

< * *tām*

~ Trkm. *tām üsti*, *dām* (Räsänen);

Hlç. *dāam*

~ Moğ. (KWb.377) *tama* ‘Wand,
Mauer’ ~ Kore (SKE, 254) *tam*

Yazı dilinde kullanımı:

“Maraş’ın Andırın ilçesinden Gaffarın oğlu Hacı karlı bir günde eve odun getirmek için, damları sökmeye gidiyor. Hacı damı sökerken dam yıkılıyor, delikanlı yıkığın altında kalıyor. “ (Yaşar Kemal - Ağıtlar: Folklor Derlemesi)

“Camiler bile toprak dam. Çok erkenden de sığır böğürtüleriyle uyanıyorsunuz.” (Yaşar Kemal –Nuh’un Gemisi: Bu Diyar Baştanbaşa)

“Demek şöyle: Koskoca ve bomboş ovanın küçük bir bölümünde, sıkış sıkış birbirine bitişmiş, üst üste yığılmış bir dam kalabalığı.”

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DAMIZLIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Maya.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Maya: *Yoğurt damızlığı. Peynir damızlığı.* **DS(I/I)32/44**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tamuz-* "damlatmak" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +Ilk ekiyle türetilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *tam-* "damlamak" fiilinden Eski Türkçe +Uz- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

damızlık ‘Yalnız dölü alınmak için
yetiştirilen yüksek nitelikli
(hayvan veya bitki)’
< *tam-ı(u)-z-* ‘damlatmak’+*lık*
< *tam-ı-r ‘kök’
Uyg.: *tamız-*; OT (DLT), Çağ.
tamuz-, *tamız-*.
An.ağl.: *damızlık*, *damazlık*,
damızlıh, *dımız*, *domazlık*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DAMLA

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Kalbe inen inme, felç.

Derleme Sözlüğü

3. *hkk.* Kalbe inen inme, felç.17/10

Çankırı Ağzı: Kalbe inen inme, felç.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *damlam* "damla" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *damla-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +Im ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *tam-* fiilinden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

damla ‘Damla’
< *tam-ı-ğ-la-ğ* (M. Öner)
TT.: DAMLA+ (LIK)
An.ağl.: *damla*, *damlacık*, *dam-*
na, *domla* ‘felç, inme’ (DS.IV,
1353).

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DANACI

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Dana çobanı.3/2

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *tana* "bir yaşında sığır yavrusu" sözcüğü ile eş kökenlidir. Türkçe sözcük Proto-İranca (Ana-İranca) aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan *daēnu sözcüğünden alıntıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dana 'Dana, sığır yavrusu'

< ET. *tāna 'Bir yaşında sığır yavrusu'; eski Kıpç. *tana*

~ *tāna* (Trkm.)

tana (Çağ., Nog., Kırg., Özb. TatK.)

dana (Az.)

tına, tīna, tēne (Çuv.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DARI

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında MısıR.

Derleme Sözlüğü

3. hlk. MısıR. DS(I)16/21

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tarıĝ* "her türlü ekin, tahıl" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *tari-* "ekin ekmek, tohum saçmak" fiilinden Eski Türkçe +I(g) ekiyle türetilmiştir.

Çağatayca *tarıĝ/tarıĝ*, Kırgızca *taru/tarı*, *tarik/tarıĝ* "ekin". Aynı kökten Eski Türkçe *tar-* "dağıtmak, yaymak, saçmak" ≈ Moğolca *tara-/tarka-* "dağılmak, saçılmak". Anlam ilişkisi için karşı. Eski Yunanca *spérma/sporá* "tohum" < *speírō* "saçmak, dağıtmak"; Arapça *darra(t)* "tohum" < *darra* "saçmak".

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

darı 'Darı, mısır'
= OT. *tarig* 'ekin, bitki, arpa,
buğday, tane, tohum' (DLT)
< *tarı-* 'ekin ekmek' + *-g*
~ tarı (Oyr., Tel., SUyg., Krç.-
Blk., Kar., Bşk., Kzk.,
TatK.)
tari (Çağ.)
taru (SUyg.)
tarū (Kırg.)

Yazı dilinde kullanımı:

Ben de laf olsun diye “ bir şeyin üstüne darı ekilirse üstü iyi mi olur fena mı? ... Ailece hayli gülüşüldü , “ darı ekmenin ” sahiden darı değil. (Kâzım Karabekir - Hayatım - Sayfa 48)

“Çok üstüme geldiklerinde de , “ Ben darı tanesi benzetmesini genel olarak kullanmıştım. Kendimi öğütülen bir darı tanesi gibi değil, zaman zaman değirmen taşlarını aşındıran bir çelik bilye gibi görüyorum ” diye savunma yapmıştım .” (Emre Kongar - Ben müsteşarken - Sayfa 14)

Seksen bin şehir dolusu da darı vermiş. Ve de bu darılar bitince öleceksin demiş ona. Kuştur, kuş olduğu halde, düşünmüş taşınmış, aklını kullanmış. (Demirtaş Ceyhun - Yağmur sığacı: roman - Sayfa 97)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DAVGANA

Türkçe Sözlük:

hık. İnce, dar boyunlu küçük testi, toprak sürahi.

Derleme Sözlüğü

hık. İnce, dar boyunlu küçük testi, toprak sürahi. **4/3**

Yazı dilinde kullanımı:

“Birdenbire üçü de, yine süzülür gibi bir yürüyüşle gelmekte olan Gökçen'i görerek dikkat kesildiler. Yüzü peçeliydi. Elinde davgana olduğu halde pınara gitmeyerek yerde oturan üç kişinin önüne geldi.” (Atsız - Deli kurt - Sayfa 198)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

DAYAMAK

Türkçe Sözlük

7. *halk ağzında* Kapı veya pencereyi ardına kadar açmak.

Derleme Sözlüğü

7. *hlk.* Kapı veya pencereyi ardına kadar açmak. **DS(I)1/-**

Trakya Ağzı:

Dayanmak: Bir yere yaslanmak, kendini dayamak.

Trakya Ağzı:

Dayanmak: Güç bir duruma katlanmak, çekmek, sabretmek, tahammül etmek.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *taya-* "yaslamak, isnat etmek" fiilinden evrilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *tay* sözcüğünden Eski Türkçe *+(g)A-* ekiyle türetilmiştir. Eski Türkçe *tay* adından türetilmiş olduğu açıktır, ancak buradaki *tay*, "at yavrusu" anlamına gelen sözcük olmayabilir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

daya- ['Bir şeyi bir yere dokunur duruma getirmek ve bu durumda bırakmak veya tutmak'
= ET, OT. *taya-* (DLT)
< * *tay* 'eş, destek, denk'
+*a-*
TT.: DAYA- (LIK/MA/NAK/
NÇ/NDIRMA/DIR-/IKLI/IKLI
LIK/NIKSIZ/NIKSIZLIK/NIL-/
NIM/NIRLIK/NIŞ/NIŞIK/NIŞ-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DAYANTI

Türkçe Sözlük:

hlk. Dayanıklılık.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dayanıklılık. **DS(II)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *taya*- "yaslamak, isnat etmek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *tay* sözcüğünden Eski Türkçe +(g)A- ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DAYI

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Cesur, yiğit.

3. *ünlem, halk ağzında* Yaşlı erkeklere söylenen bir seslenme sözü:

Derleme Sözlüğü

2.*hlk.* Cesur, yiğit. **DS(II)4/-** 3. *ünl. hlk.* Yaşlı erkeklere söylenen bir seslenme sözü: **DS(yok)**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tağay* "annenin erkek kardeşi" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dayı 'Dayı, annenin erkek kardeşi'
< OT. *tağay* (DLT)
< *tāy* 'anne tarafından akraba'
TT.: DAYI+ (LIK)
An.ağl.: *dayı, dayca, dayıca*
'1. güzel, iyi; cesur, babayı-
ğit' (DS.IV, 1388); *dayni, day-*
yı 'dayı' (s.1390); *dayıbaşı*
'amele başı'; *dayılanmak*
'büyüklenmek, böbürlenmek';
'güvenmek' (s.1388)

Yazı dilinde kullanımı:

"Yahya Dayı sarılık olunca, ona çaktırmadan erik hoşafı içinde loğusa kadın idrarı içirdiler ." (Turhan Temuçin - Yahya Dayı - Sayfa 5)

"Evet VELİ DAYI — Hay oğlum ne vakitten beri yangınsın, bunca zamandır ne kokun çıktı, ne dumanın görüldü? İBİŞ — Onun kokusu sonradan çıkar ." (Hamdi Olcay -Köy orta oyunları - Sayfa 32)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

DAYLAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Dişi deve.

2. *sıfat, halk ağzında* Çıplak.

Derleme Sözlüğü.

hlk. 1. Dişi deve. DS(I/I)2/2 2.Çıplak. DS(II/III)3/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

daylak (hlk.) '1.Dişi deve; 2. damızlık erkek deve; 3. boynunda tüyü olmayan pehlivan deve; 4. deve yavrusu; 5. at, eşek yavrusu; 6. İki yaşında hayvan; 7. sakalı bıyığı çıkmamış delikanlı; 8. ince, uzun boylu (kimse); 9. çıplak, sivri; 10. baldırı, bacağı açık (kimse)' (DS.IV, 1388-1389)
< **day** [< * *tay*] +**lak**

Yazı dilinde kullanımı:

“Çek deveci develerin engine aman yar yar aman Şimdi rağbet güzel ile zengine aman aman aman Develi daylak .” (Sadi Yaver Ataman - Memleket Havaları - Sayfa 116)

“İnsanın yavrusu çocuk Koyununki kuzu Keçinin oğlak Ceylanın ceren Atın tay Devenin daylak Tilkininki neden tilki Kurdun neden kurt Yılanın neden yılan Hiç düşündünüz mü çocuklar?” (Kanatlı Sözler Bahçesi)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

DAZLAK

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Dazlak.

2. *sıfat, halk ağzında* Çıplak (toprak).

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Dazlak. DS(I/II) 20/8

2. Çıplak (toprak).DS(I/III) 6/4

Elazığ Ağzı: Dazlak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tazla-* "kelleşmek" fiilinden türetilmiştir.) Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *taz* "kel" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +lAk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dazlak ‘Saçsız, kel’

< ET. *taz+la-k* ‘sıfat yapan ek’

Yazı dilinde kullanımı:

“Ama bedeninin tepkisinin bilince yansımaya zaman kalmadan, dazlak adam gene önüne dikildi.” (Tahsin Yücel – Komşular)

“Dazlak, Salih’i tepeden tırnağa süzdükten sonra “Ulan bunun tipi tıpkı polis tipi” dedi.” (Müzeyyen Yılmaz - KOD ADI CEYDA: FIRTINA - Sayfa 115)

“Neden?” Dazlak Hasan, yapmacık bir gururla çocuğa cevap verdi. “Neden olsun... Yiğit lâkabı ile anılır.” Çocuk, Dazlak Hasan’ın lakabıyla övündüğünü sandı.”

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DEBBE

Türkçe Sözlük:

hlk. Kulplu ve ağız kapaklı bakırdan su kabı, güğüm.

Derleme Sözlüğü:

hlk. Kulplu ve ağız kapaklı bakırdan su kabı, güğüm.**DS(I/I)9/6**

Erzincan Ağız: Kulplu ve ağız kapaklı bakırdan su kabı, güğüm.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DEĞİN

Türkçe Sözlük

değın (II)

halk ağzında Sincap.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sincap.1/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *teg* "dek, denk" sözcüğünden Eski Türkçe **+(I)n** ekiyle türetilmiştir. Eski Türkçe sözcük Orta Türkçe sadece bileşiklerde görülen *tegin* "e kadar" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

değın² 'Sincap'

< OT. **teging** 'tekin, samur'

(DLT) [*'samur'* sözcüğü *'sincap'* olmalıdır.]

An.ağl.: *deyin, déyin, değin*

'sincap' (DS.IV, 1446) ~

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DEĞİRMEK

Türkçe Sözlük

1. *halk ağzında* Duyurmak, bildirmek, ulaştırmak.

2. *halk ağzında* Değdirmek, dokundurmak.

Derleme Sözlüğü:

hlk. 1. Duyurmak, bildirmek, ulaştırmak. DS(I)4/3
dokundurmak. DS(II) 4/5

2.

Değdirmek,

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

değır- 'Değirmek'

= OT. **teğır-** 'yaklaştırmak, eriştirmek, dokundurmak' ~ **teğür-**

(DLT)

Çağ.: **teğür-**; **tägüz-** (Brock.)

CC.: **teyir-**

~ EAT. **degür-**

< * **teg-(ü)r-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DEĞİRMİ

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Yemeni, yazma, başörtüsü.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Yemeni, yazma, başörtüsü. DS(D)8/7

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tegirmi* veya *tegirme* "yuvarlak, daire" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **tegir-* "döndürmek" biçiminden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

değirmi 'Yuvarlak'

= ET. *tügirmi* (EUTS, 231)

~ OT. *tägirmä* (DLT)

< * *täg-ir-mi*

TT.: DEĞİRMİ+(LE-/LEŞ-/LİK)

~ An. ağıl.: *degirmi, deermi,*

Yazı dilinde kullanımı:

"Yüzü değirmi, cildi pembe, elleri ve ayakları gayetle ufaktır. Sesi kalın, tesirli, konuşması pek güzel ve muntazam, tavırları, muamelesi fevkalâde nazik ve caziptir."(Eski Zaman Kadınları - Sayfa 87)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

DEĞİŞİK

Türkçe Sözlük

4. isim, halk ağzında Yedek iç çamaşırı, giyecek:

5. isim, halk ağzında Çok hastalık geçirerek gelişmemiş çocuk.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Yedek iç çamaşırı, giyecek. **DS(I/D), DS(I/II)7/4** 5. *hlk.* Çok hastalık geçirerek gelişmemiş çocuk. **DS(yok)**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tegiş-* veya *tejiş-* "1. denkleşmek, eşleşmek, 2. yerine geçmek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *teg-* "ulaşmak, kadar olmak" fiilinden Eski Türkçe *+İş-* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

değişik (hlk.) ‘Yedek; fazla elbise,
iş elbisesi’

< **teg-(i)ş**

An.ağl.: *değişik, deşik, deşik-
tirik, deyişeyh, deşik* (DS.IV,
1402)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DELECEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Delgeç.

Derleme Sözlüğü

hlk. Delgeç. DS(I/I)2/1

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *del-* fiilinden Yeni Türkçe **+(g)Aç** ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DELİBAŞ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Koyunlarda ve danalarda görülen tehlikeli bir hastalık.

2. isim, halk ağzında Huysuzluk yapan hayvan.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Koyunlarda ve danalarda görülen tehlikeli bir hastalık. DS(I/I)7/9 2. Huysuzluk yapan hayvan. DS(I/II) 1/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *telü* "deli" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe aynı anlama gelen *tilve* sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

deli ‘Deli’

= OT. *telü~telwe* (< KT,Uyg.
télwe)

[< * *tēlü* (T. Tekin)]

~ MA. *telwe*; NF,KE,CC. *teli*;
Terc. *tēli*; Tefs. *dēlü*.

TT.: DELİ+ (BAŞ/CE/CESİNE/
KANLI/ KANLILIK/ R-/ RİŞ/
RME/LİR-/RT-/ŞMEN/İŞMEN/
İŞMENLİK)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DELİCE

Türkçe Sözlük

5. *isim, halk ağzında* Atmaca, şahin.

Derleme Sözlüğü

5. *hlk.* Atmaca, şahin. DS(I/I)14/10

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *telü* "deli" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe aynı anlama gelen *tilve* sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

delice ‘Şahin, atmaca; çaylak; deli
gibi’

< *deli* [< *tēlü*]+ce

An. ağıl.: *delice, delce* (DS.IV,
1411) [*Başka anlamları da var.*]

deldelice, deldelice ‘kıvrık ga-
galı, oldukça yırtıcı bir kuş’
(YKS, 30)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DELİKLİ

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Kevgir.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Kevgir.5/3

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *telük* "delik" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *tel-* fiilinden Eski Türkçe +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

delik 'Delik'

= OT. *telik* (DLT)

< **del-** [< *tel-*] + **-(i)k**

TT.: DELİK+ (Lİ/LİLER/SİZ)

An.ağl.: *delik, dellük* "Kızlığı giderilmiş" (DS.IV, 1412)

~ deşik 'delik' (Trkm.)

teşik (Kırg., Özb.)

tişik (Bşk., TatK.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DELME

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Yelek.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Yelek. DS(I/I)33/42

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

delme '1. Delmek işi; (hlk.) cepken, yelek'

< **del-** [< *tel-*] + **-me**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DEM

Türkçe Sözlük

dem (I)

3. *isim*, halk ağzında Pişirilen yemeklerin yenecek kıvamda olması.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Pişirilen yemeklerin yenecek kıvamda olması. **DS(V)2/1**

Nişanyan Sözlük:

Farsça ve Orta Farsça *dam* دَم "1. nefes, soluk, 2. an, zaman" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Sanskritçe *dhámi* veya *dhamáni* "nefes, soluk, üfleme" sözcüğü ile eş kökenlidir. "Vakit" anlamı ikincil olup Farsça "soluklanmak, es vermek" anlamında *dam xōrdan* ve *dam zadan* deyimlerinden türediği düşünülebilir. • Çaya ilişkin kullanımı "soluklanmak, vakit geçirmek" anlamında *demlenmek* fiilinden türetilmiş olmalıdır. Arapça *dm* kökünden gelen *dam* دَم "kan" sözcüğünden alıntıdır. (NOT: Arapça sözcük Aramice/Süryanice aynı anlama gelen *dām*, *dāmā* דַּמָּה sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcük İbranice aynı anlama gelen *dām* דַּם sözcüğü ile eş kökenlidir. İbranice sözcük Akatça aynı anlama gelen *dāmu* sözcüğü ile eş kökenlidir.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DEME

Türkçe Sözlük

6. *isim, halk ağzında* Atasözü.

Derleme Sözlüğü

6. *hlk.* Atasözü. **DS(I/I)3/2**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

deme (hlk.) 'Deyiş' (YKS, 31)

< **de-me** [< * *té-*]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DERİ

Türkçe Sözlük

deri (II)

1. *isim, halk ağzında* Toplantı, düğün.

2. *isim, halk ağzında* Pazar veya panayır kurulan gün, dernek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Toplantı, düğün. **DS(I) 4/3** 2. Pazar veya panayır kurulan gün, dernek. **DS(II) 12/11**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *teri* "cilt" sözcüğünden evrilmiştir. Avesta (Zend) dilinde *deretō-* "yüzülmüş deri", Eski Yunanca *dérō* "deri yüzmek", *dorós* ve *dérma* "deri" biçimleri nihai olarak Hint Avrupa Anadilinde **der-* "deri yüzmek" köküne dayanır. Benzerlik tesadüfî olmalıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

deri² (hlk.) 'Toplantı, düğün'

< *té:r-i*

An.ağl.: *deri, déri, deri gün,*

derinti, dernek, dernek günü
(DS.IV, 1433); *deri* 'perşembe'
(YKS, 31)

DER-İ/-İNTİ/-NEK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DERİNTİ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Toplantı.
2. isim, halk ağzında Gelişigüzel toplanmış eşya.
3. isim, halk ağzında İnsan kalabalığı, guruh.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Toplantı. DS(I) 2/2 2. Gelişigüzel toplanmış eşya. DS(II)6/4 3. İnsan kalabalığı, guruh. DS(yok)

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

derinti 'Toplantı'

< ET., OT. *té:r-inti*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DERMEK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir araya getirmek, derlemek, toplamak, devşirmek.2/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

der-['Derlemek, toplamak, devşirmek'
= OT. *tî:r-* (DLT)
< *té:r-*
~ *tî:r-* (Trkm.)
té:r- (Koyb., Hak.)

Yazı dilinde kullanımı:

“Aşk kardeşlerinin attığı kara bir kuyudan güller dermek olsa gerek... Bir rüya olsa gerek aşk...”(Fatih Duman - Ah: Ahım Günahımdır)

“... Bu üçü birleşip gelecek olurlarsa tehlikede kalacağız. Bir şey yufka iken dermek, ince iken kırmak kolaydır. Yufka kalın olursa dermek güç olur. İnce yoğun olursa kırmak güç olur.” (Atsız -Bozkurtlar diriliyor - Sayfa 58)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

DERNEŞİK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Derli toplu, düzenli. **DS(I) 4/1, DS(II)4/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DEVELİK

Türkçe Sözlük

develik, -ği (I)

Özellikle Güneydoğu Anadolu'daki evlerin alt katında bulunan, develerin korunduğu veya bağlandığı bölüm.

Derleme Sözlüğü

hlk. Özellikle Güneydoğu Anadolu'daki evlerin alt katında bulunan, develerin korunduğu veya bağlandığı bölüm. **DS(II/IV) 3/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tebe* "maruf hayvan, camelus" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Moğolca aynı anlama gelen *temegen* biçimi ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

deve 'Deve'
= OT. *devey, tewey, teve, tewe,*
téwi, tiwi; tiwē (DLT)
İM: *tübü*: [ikinci /ä/ uzun]
< Tü. *tewä*:
~ Moğ. *teme* (+gen)
TT.: DEVE+ (Cİ/CİLİK/LİK)

Yazı dilinde kullanımı:

“Önce, Anadolu içlerinden getirilen, bitkisel hammaddelerin bulunduğu kervansaraya gidiyoruz; develik bir kervan -ki develer Mısır'da gördüklerimden çok daha iriydi.” (İlhan Pınar -İzmir: - Sayfa 243)

“Usta demircilerini çağırıp : “ Oğlumla gelinimin otağını Oba arkasında Kutsal sarı bozkırın ortasına Göğe - âleme denk kılıp Yüz develik Yük kılıp hazırlayıp Yapın ” diye buyurup Öğütlemiş .” (Metin Ergun -Tıva kahramanlık destanları - 1. cilt - Sayfa 270)

“Sekiz-on silâhlı, fakat muallim askerden ibaret bir manga, çölde seyyar bir kale hükmünde olduğu halde, yüz develik bir nakliye kafilesi her an baskın veya pusuya maruz ve daima yağma edilmeye amade bir kitle halindeydi.” (Naci Kâşif Kıcıman - Medine Müdafası Yahut Hicaz Bizden Nasıl Ayrıldı?)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

DEVRE

Türkçe Sözlük

devre (II)

halk ağzında Ters, yanlış bir biçimde.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ters, yanlış bir biçimde. **DS(I/I)15/15**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *dwr* kökünden gelen *dawra(t)* دورة "bir dönüş, döngü, dönem" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *dāra* دَار "döndü" fiilinin *fa'la(t)* vezninde ismi merresidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

DEVİRİSİ

Türkçe Sözlük:

hık. Bir sonraki, ertesi (gün, hafta, ay, yıl).

Derleme Sözlüğü

hık. Bir sonraki, ertesi (gün, hafta, ay, yıl). **20/12.**

Yazı dilinde kullanımı:

“Devrisi gün yola çıkanda, Yüzbaşı'nın elini öptüm, şehir kapısına dek uğurladım. Aylar böyle geçti.” (Kemal Bilbaşar –Cemo)

“Devrisi gün de davarı, sığırı celebe satıp ondörtbin kaymeyi cebime yerleştirdim.” (Aziz Nesin - Vatan Sağ olsun - Sayfa 205)

“Devrisi hafta toplantıya hep geldiler, dedi. Bu kez Su Müdürü ile çekişmeye başladılar.” (Aziz Nesin -Havadan Sudan - Sayfa 74)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

DIĞAN

Türkçe Sözlük:

hık. Yağ tavası.

Derleme Sözlüğü

hık. Yağ tavası. **DS(I/I) 17/25**

Balıkesir Ağzı: Yağ tavası.

Yazı dilinde kullanımı:

“Kaplar işlevlerine göre şöyle ayrılabilirler: Derince olanı tencere, kazan eniği, kazan; daha yaygın olan ise dığan ve sahandır. Yemek malzemesinin en başında, tencere büyük ailelerde ise kazan gelmektedir.”

“Pehlivan rahatladı : “Şimdi bir dığan bulgur aşısı furduracam. Bir çanak ilâna turşusu! ,,.” (Fakir Baykurt - Onuncu köy: roman - Sayfa 81)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

DILAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Bızır.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bızır.1/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tlak* "dıcık, klitoris" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *tl* "dil" sözcüğünden Eski Türkçe **+Ak** ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DIZMAN

Türkçe Sözlük:

hlk. İri yapılı, uzun boylu, şişman.

Derleme Sözlüğü

hlk. İri yapılı, uzun boylu, şişman. **DS(I/I)15/11***Dızman bir adam.*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİDON

Türkçe Sözlük

didon (I)

1. isim, halk ağzında Halkın İstanbul'daki yabancılara, özellikle Fransızlara verdiği ad, didona.
2. isim, halk ağzında, argo Züppe.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Halkın İstanbul'daki yabancılara, özellikle Fransızlara verdiği ad, didona. **DS(yok)** **2.** *argo* Züppe.**DS(I)1/1**

Yazı dilinde kullanımı:

“Şimdi de geldik didon sakala. Bu da Kırım Savaşının, daha doğrusu Kırım Savaşına Türklerin yanında katılan Fransızların bir ...”(Salâh Birsell -İstanbul-Paris - Sayfa 150)

“Didon Arif Bey ve Alafranga Yaşam... Ülkenin sınırlı mekanlarında (İstanbul ' da sözü edilen semtler ile büyük şehirlerdeki yenileşme oluşumları) gelişen yeni yaşama biçimlerini en iyi vurgulayan kelime ' alafranga ' dır .”(İsmail Doğan - Osmanlı ailesi: sosyolojik bir yaklaşım - Sayfa 86)

“Didon Şükrü abdest alıyor, namaz kılıyor ve dakikalarca Allah ' a yalvarıyordu. Eski sertliğinin yerini yumuşaklık, eski argo konuşmalarının yerini nezaket almıştı .”(Hekimoğlu İsmail -Maznun - Sayfa 74)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

DİKEÇ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Bağ çubuğu dikmek için delik açmaya yarayan demir.
2. isim, halk ağzında Kazık, sırık, ağaç çubuk.

Derleme Sözlüğü

hfk 1. Bağ çubuğu dikmek için delik açmaya yarayan demir. **DS(I/I)1/1** 2. Kazık, sırık, ağaç çubuk. **DS(I/II) 5/5**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tik-* "1. dik kılmak, 2. dik veya sivri bir şey saplamak, iğne ile dikmek" fiilinden evrilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *tirig* "canlı, dik" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dikel 'Çapa biçiminde çatal bel'

< ET., OT. **tike-** 'dikmeye

gücü yetmek' (DLT) + **-l**

An.ağl.: **dikel, dikeleç** '1. kürek; 2. bel; 3. çapa; 4. küçük ve ucu sivri kazık' (*DS.IV*, 1485); **dik- kel** 'bağ çapası' (s. 1488); **dik- ki** 'dikey direk, çadır direği';

Ağızlardaki:

diğrek (< dik+rek), **diğre-**, **dikçe**, **dike**, **dikelek**, **dikko**, **dinek**, **dinelek**, **dijelek**, **dikecek**, **dikeç** (sacayak), **dikemek**, **dikeleç**, **dikelmek**, **diğelmek**, **dikelemek**, **diklelemek**, **diklenmek**, **dinelmek**, **direlmek**, **dirilmek**, **dikeme**, **dike**, **diken**, **dikme** vb. gibi fiil, ad ve sıfatların kökleri de **dik-** [< ET. **tik-**] fiiline bağlıdır. Türkçe olan bu fiil kökünün de Rumca ya da Yunanca **dikelli** ile ilgisi yoktur.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİKME

Türkçe Sözlük

4. isim, halk ağzında Ağaç, direk.
5. isim, halk ağzında Fidan, yeni dikilmiş fidan.

Derleme Sözlüğü

4. hlk. Ağaç, direk. **DS(II/VI), DS(II/VII), DS(II/VIII), DS(II/IX), DS(II/X) 21/115.**
hlk. Fidan, yeni dikilmiş fidan. **DS(II/I) 22/26**

Çankırı Ağzı, Bilecik Ağzı: Ağaç, direk.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tik-* "1. dik kılmak, 2. dik veya sivri bir şey saplamak, iğne ile dikmek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *tirig* "canlı, dik" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dikme = OT. *tikme* (neng)
'dikilmiş(nesne)'
...

Yazı dilinde kullanımı:

“Kuşkusuz bu hareket dikme taşta duyulan ilgiden değil, aynı zamanda düşmanı büyüsel bir biçimde zayıflatma umuduyla yapılmıştı.” (İbrahim Sarı - BABİL İMPARATORLUĞU)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

DİKMEN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Koni biçiminde tepe. **DS(I/I)7/6**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dikmen 'Koni biçiminde sivri tepe'
< **dik** [< **tik**] + **men**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİL

Türkçe Sözlük

dil (I)

8. isim, halk ağzında Anahtar.

Derleme Sözlüğü

8. hlk. Anahtar. DS(I/I)21/12

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *til* veya *til* "1. dil (organ ve işlev), 2. casus" sözcüğünden evirilmiştir. Farsça *dil* دل "kalp, yürek" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Orta Farsça aynı anlama gelen *dil* veya *dilēr* sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük Avesta (Zend) dilinde aynı anlama gelen *zarəd-* sözcüğü ile eş kökenlidir. Avestaca sözcük Hintavrupa Anadilinde aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan **krd-* biçiminden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dil 'Dil, lisan'
= KT, Uyg. OT. *til* 'dil, söz, lügat' (DLT)/*til*
< * **ti-** 'demek'+ **-l** (Brockelmann: OGM 72.ş; Ligeti: TörK 230)

Bu konuda bk. **An.ağl.:** *dil* 'anahtar; kilidin içindeki dilcik; kapı mandalı; koyun ve sığırlara takılan çanın içindeki madeni parça'; 'yazı kaleminin ucu'; 'zar içindeki sazın balığı yumurtaları'; 'tekerleklerin geçirildiği eksenin, mazının ileri geri oynamasına engel olan ağaç kazık'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİLLEŞMEK

Türkçe Sözlük

2. nesnesiz, halk ağzında Dırlaşmak.

Derleme Sözlüğü

1. Karşılıklı tatlı tatlı söyleşmek. **DS(var)4/3**   2. *hlk.* Dırlaşmak.3/2

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİLLİ DÜDÜK

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Söğüt, kavak vb. ağaçların ince dallarından veya kamıştan yapılan bir düdük türü.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Söğüt, kavak vb. ağaçların ince dallarından veya kamıştan yapılan bir düdük türü. **DS(II)15/13**   2. Çok konuşan (kimse). **DS(yok)**

Çankırı Ağzı: Söğüt, kavak vb. ağaçların ince dallarından veya kamıştan yapılan bir düdük türü.

Yazı dilinde kullanımı:

“Misafirlerin, anası mutfağa gider gitmez arkasından, “Bu da iyi dilli düdük ha,” diye konuştukları evi.” (Gamze Arslan – Kanayak)

“Bir valizin vardı senin, içi kitap dolu, onunla gelip gittikçe arkandan dilli düdük çalarlardı kahvede...” (Yekta Kopan - İçimde Kim Var)

“... Şu kepaze halımızı bir gören olsa alim Allah bizi yedi düvele dilli düdük ederler.” (Yusuf Aslan -Fethiye'nin Işıkları - Sayfa 15)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DİN

Türkçe Sözlük

din (III)

isim, halk ağzında

Bir şeyin en yüksek ve sivri noktası.

din (IV)

isim, halk ağzında

İlmek.

Derleme Sözlüğü

din (III)*hlk.* Bir şeyin en yüksek ve sivri noktası. **DS(III) 1/-**

din (IV) hlk. İlmek. DS(I) 6/4

Nişanyan Sözlük:

Arapça *dyn* kökünden gelen *dīn* دین "inanç ve ibadet kuralları sistemi" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Orta Farsça aynı anlama gelen *dēn* sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Avesta (Zend) dilinde *daenā-* "a.a., özellikle Ahuramazd veya Zerdüşt dini" sözcüğünden alıntıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

din (hlk.) 'Bir şeyin en sivri ve en yüksek noktası'
< *di-* 'Dik durmak, ayakta durmak' [< * *ti-*]+ *-n*
Kırş. : *dik-*, *dinet-* (< *di-n-(e)l-*)
DLT: *ting* 'dik'

Eren (*TDES*, 114): < Kökünü bilmiyoruz.
Nişanyan (*SS*, 110): YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİNCELMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Dinçleşmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dinçleşmek. DS(II) 2/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dinç 'Dinç'
= ET. *tünç* (*EUTS*, 258) ~
ET.,OT. *tinç* 'dinç, sakin'
(T. Tekin)
< * *tinj* 'zinde, diri, canlı'
(DLT)+ç
TT.: DİNÇ+ (LEŞME/LEŞ-/LİK)

Yazı dilinde kullanımı:

“Hayli gidenden sonra bu defa gelip bir bulağın başına çıktılar. Derviş bir kadar dincelmek istedi. Dayanıp su içtiler.” (İsrafil Abbasov -Vatan deyip gece gündüz ağlaram - Sayfa 76)

“Saltuk Koca yeniden dinceldi, yeniden genceldi. Yeniden gencelse bile mavi umut ışıklarının parladığı gözüne iki damla yaş tanesinin dolmasını engellemek için.”(Alper Aksoy - Kutlu töre - Sayfa 335)

“Kavacık'ta “ dincelmek ” derler, iyice dinceldi, şimdi dönüyor. Çalışır, sınavlarını verir artık. Veli'yi uğurladık. Bir saat kadar sonra Gönen ' den sınıf arkadaşım Refet Özkan çıktı ortaya .” (Fakir Baykurt – Özyaşam: Köşe bucak Anadolu - Sayfa 124)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DİNE

Türkçe Sözlük:

hık. Konaklama yeri.

Derleme Sözlüğü

hık. Konaklama yeri. **Dinek DS(IV)4/3**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"İsmi duyduklarımızın, bildiklerimizin kimi çayımdan, kimi dinemden geçti." (Falih Rıfki Atay)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

DİNEK

Türkçe Sözlük:

hık. Dinlenmek için durulan yer.

Derleme Sözlüğü

hık. Dinlenmek için durulan yer. **DS(IV)4/3**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİNELMEK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Ayakta durmak.
2. nesnesiz, halk ağzında Ayağa kalkmak, dik durmak:

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Ayakta durmak.2. Ayağa kalkmak, dik durmak. **DS(var)9/2**

Çankırı Ağzı: Ayakta durmak.

Çankırı Ağzı: Ayağa kalkmak, dik durmak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dinel- [‘Ayakta durmak’

< **ding** [< * *ting*]+el-

An.ağl.: *dınarmak* (DS.IV, 1462);

dingalmak (DAO, 146)

Yazı dilinde kullanımı:

“Kavruk, güçsüz kollarıyla oturağa tutunup dinelmek hiç de kolay değildi. Küçük gövdesi güvensizlikle sarsılıyordu.” (Füruzan - Gecenin Öteki Yüzü)

“Ah bir tam anlamı ile derdini anlata bilseydi her birini uzun uzun dinelmek için günlerimi verirdim.”(Oğuz Kağan İNGENÇ - Kayıp Topluluk - Sayfa 65)

“Bıçkın, arkası üstü çömelerek önyaklarıyla dinelmek için uğraşiyor, ayaklarının üzerinde durmaya çalışıyor, sendeliyordu.” (Ali Rıza Kars -Atların Kardeşliği: Roman - Sayfa 50)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DİNK

Türkçe Sözlük

1. *isim*, halk ağzında Pirinci kabuğundan ayırmak veya bulgur dövmek için kullanılan dibek.
2. *isim*, halk ağzında Şayak, aba vb.ni dövmek için kullanılan araç.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Pirinci kabuğundan ayırmak veya bulgur dövmek için kullanılan dibek. **DS(II) 12/10** 2. Şayak, aba vb.ni dövmek için kullanılan araç.**DS(V) 2/1**

Erzincan Ağzı, Elazığ Ağzı, Çankırı Ağzı: Pirinci kabuğundan ayırmak veya bulgur dövmek için kullanılan dibek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dink (hlk.) 'Döğme yapılan taş değirmen'
=Az. *ding* 'değirmen' (AHYÖ, 484)
< ET. *ting* 'seda, sesperdesi';
OT. *ting* (DLT: *tingıla-/tingile-* 'ağır bir şey yere düşerek ses vermek'
An.ağl.: *dink, dişk, denk, dik, dinkene* (DS.IV, 1507)

Eren (TDES, 114): **dink** < Far. *ding* 'a woden istrument with iron teeth, used in separating rice from the chaff'. Farsça bu araca *dingi* adı da verilir. Kürtçede *dink* 'mortier' olarak kullanılır.'

YANLIŞTIR. Çünkü, sözcük ET ve OT'de de görüldüğü gibi '*YANSIMA*'dan başka bir şey değildir. Yansıma bir sözcüğün Farsçadan alınmış olduğunu kanıtlamak için oldukça uğraşmanız gerekir. Çünkü, Türkçede çok sayıda yansıma sözcük bulunmaktadır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİNLENDİRMEK

Türkçe Sözlük

4. *halk ağzında* Yanan lamba, ateş vb. söndürmek.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Yanan lamba, ateş vb. söndürmek.2/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tın* veya *tıñ* "nefes, soluk" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +lAn- ekiyle türetilmiştir. Tüm Türk dillerinde *tınla-/diñle-* fiili "kulak vermek" anlamı kazanırken, sadece Türkiye Türkçesinde *diñlen-* başka bir anlama evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dinlen-['Dinlenmek'
< OT. *ñn* 'nefes' (DLT)+*la-n-*
Uyg. *tın-* 'nefeslenmek'
(İKPÖ, 222)
TT.: DİNLEN- (CE/DİRİCİ/
DİRİLMİŞ/DİRME/DİR-/ME)
An. ağl.: *diğlenmek, dignen-*
mek, diğnenmek, dinelmek, diğ-
nenmek (DS. IV, 1483)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİPLEMEK

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Bitkiyi kökünden sökmek.
2. -i, halk ağzında İçilecek bir şeyi dibine kadar içmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Bitkiyi kökünden sökmek. **DS(II)1/1** 2. İçilecek bir şeyi dibine kadar içmek. **DS(I) 5/3**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tūp* "kök" sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

diple- ['Dibine kadar bırakmak,
koymak'
< *tip+le-* < *tüp+le-*
(KT, Uyg., DLT) < **tūp+le-*

Yazı dilinde kullanımı:

“Diyeceğim, lafımı getireceğim nokta şu: O gün Alevi'nin bardağını diplemek şöyle dursun, yalandan kadehi indirdim kaldırdım.” (Abbas Sayar -El Eli Yur, El de Yüzü)

“Acele tarafından, yanladığı rakı kadehini kocaman eliyle kavrayıp, “ şerefine " hareketi yaptıktan sonra dipledı .” (Cüneyt Arkın -Adını unutan adam - Sayfa 70)

“Çayını tek yudumda dipledı, ücreti masaya bırakıp çay bahçesinden çıktı. Falezlere yöneldi. Yamacın aşağısında bir yer vardı.” (N. Toygar Ateş - Sürünün Dışında: N. Toygar Ateş - Sayfa 70)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DİREMEK

Türkçe Sözlük

1. *halk ağzında* Bir şeyi dikine koymak, dayamak, durdurmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Bir şeyi dikine koymak, dayamak, durdurmak. **DS(I) 10/6**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dire-['Diremek'

< ET. * **ti:re-** (T. Tekin)

~ **di:re-** (Trkm.)

Nişanyan (SS, 111): **dire**[mek = *ET*.
tirmek dayak dikmek, direnç göstermek (x1)
< *tir sağ, sağlam, güçlü, direnen

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİREŞMEK

Türkçe Sözlük:

hkk. Sebat etmek.

Derleme Sözlüğü

hkk. Sebat etmek. **DS(I/T)9/8**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

direş-['Dayanmak, sebat etmek'

< **ti:re-ş-**

TT.: DİREŞ- (KEN/ME)

Yazı dilinde kullanımı:

“Vermem diyemiyordu, ama gözleri bir bende, bir dedesinde, bilmiyorum neden, direşmek istiyordu.” (Fakir Baykurt - Keklik: roman - Sayfa 98)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

DİRGEN

Türkçe Sözlük:

hkk. Genellikle harmanda sapları yaymaya yarayan demirden, çatalı bir tarım aracı, diren.

Derleme Sözlüğü.

hkk. Genellikle harmanda sapları yaymaya yarayan demirden, çatalı bir tarım aracı, diren. **DS(I)42/60**

Balıkesir Ağzı, Çankırı Ağzı: Genellikle harmanda sapları yaymaya yarayan demirden, çatallı bir tarım aracı, diren.

Nişanyan Sözlük:

Yeni Yunanca *dikrânion* δίκρανιον "iki uçlu çatal" sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük Eski Yunanca *dikrânon* δίκρᾰνον "iki boynuz, iki uçlu çatal" sözcüğünden evrilmiştir.

Bu sözcük Eski Yunanca *di-* δι- "iki" ve Eski Yunanca *krânon* κρᾰνον "boynuz" sözcüklerinin bileşiğidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dirgen 'Harmanda sapları yaymaya yarayan demir ya da tahtadar yapılmış ucu çatallı tarım aytığı'
< ***ter-** 'dermek, toplamak'
+ **-gen**
[**sergen** < **ser-gen** gibi]

Yazı dilinde kullanımı:

"Fakat annem bir çingâr çıkacağını herkesten önce hissetmişti; avlu kapısının sürgüsünü çekmiş, beni kardeşimle kilere kapatmış, kendisi de elde dirgen beklemeye durmuştu." (Metin Savaş - Yeşil Çeşme)

"İyidir güzeldir, gibidir olsunlar, diri olsunlar, yaba, ananat (anadut) yanında dirgen nasıl sağlamdır haniya, dirgen gibi direnen uzun yaşam sürsünler." (Hani Astolin - Tanrı'nın Göksel Çocukları - Sayfa 233)

"Mulla Mustafa evinin önündeki devedikenlerini temizletmekle uğraşıyordu. Ellerinde orak, dirgen bulunan bir kaç kişi dikenleri toplayıp bir yere yığıyorlar." (İbrahim Sarıbrahimoğlu - Ocak taşı - Sayfa 200)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

DİŞEĞİ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Taşları yontmak için kullanılan dişli bir tür çekiç.**DS(I)14/7**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİŞEĞİLEMEK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Dişegi ile değirmen taşı üzerinde diş yapmak, değirmen taşının dişlerini bilemek.1/-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİŞEMEK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Diş çıkarmak.**DS(I/I) 22/18, DS(I/II) 25/23**

Çankırı Ağzı, Yozgat Ağzı: Diş çıkarmak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dişe-['bebek ve hayvan yavrusu diş çıkarmak'

< **ti:ş+e-**

An. ağıl.: dişemek, dişlemek, diş yerimek (DS.IV, 1521)

Yazı dilinde kullanımı:

“Kerim Kirve her şeye boş veren bir hava verdi sesine: -Yaşını yaşadı, dişini dişedi, ölse ne olacak sanki!” (ALİ RIZA KARS - ATLARIN KARDEŞLİĞİ: ROMAN - Sayfa 23)

“Daha bu yaşta, bu başta, dişedi adamım! . » dedi Anış, güldürdü Osman ' ı da, Gülcan ' ı da. “Kendiminkiler de çıkıp gitti çoktan. . .” (Fakir Baykurt -Yayla: roman - Sayfa 61)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

DİŞİNDİRİK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. İpe ilmik atarak hayvanın ağzına takılan gem.**26/27**

Yazı dilinde kullanımı:

“Kama nasıl tutulur, çıplak gemsiz ata dışındirik vurarak nasıl binilir, taş kavgalarında nasıl kaçılır nasıl kovalanır.” (Nevzat Üstün - Çıplak - Sayfa 360)

“Yularla dışındirik de (Yuların alt çeneye giren geniş düğümü) takmamıştım. Bacaklarımı karnına sarmış, gövdemi de boynuna uzatıp yapıştırmıştım.” (S. Edip Balkır - Eski bir öğretmenin anıları, 1908-1940 - Sayfa 9)

“Ata dışındirik vurmasını ve üzengisiz üstüne atlamağı beceriyordum. Doru atın yürüyüşüne bayılırdım .” (İsmail Hakkı Tonguç - Canlandırılacak köy - Sayfa 229)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

DİVLEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Kalın kabuklu olgun kavun.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kalın kabuklu olgun kavun. **DS(I)6/4**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

divlek (hlk.) 'Kalın kabuklu olgun kavun'

< * **düğü** 'tatlı' + **le-k**

An.ağl.: *divlek, diblek, divle, divlik, dövelek, düglek, dügelek, düğlek, düğülek, düklek, dülek, düvelek, düvlek, düylek, düyüleg, düyülek, düzlek* (DS.IV, 1527)

~ tüvelek (Trkm.)

Yazı dilinde kullanımı:

“Sonra sofraya ırmik helvası, bamya çorbası, zerde, pilav hoşaf veya mevsimine göre divlek ve üzüm sunulurdu.” (Abdullah Karaman - Yerel Turistik Değerler - Sayfa 296)

“Ramazanlar yaz mevsimine gelirse yemeklerden sonra kavun, divlek, karpuz, üzüm gibi meyveler yenilirdi. Bütün bu yemekler, tandır ekmeği, çarşı ekmeği, yufka şebitle yenilirdi .” (Arif Nüşet Turgut - Eski Konya evleri - Sayfa 70)

“Sen kara Fedime'den geçme yine. - Bir Konyalı soruyor: - - - Bizim Konya'nın divlek (kavun) zamanı geliyor.” (M. Şevki Yazman - Mehmetçik Avrupa'da - Sayfa 7)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

DİZLEMEK

Türkçe Sözlük

1. *halk ağzında* Dize kadar batmak.
2. *halk ağzında* Dizini kullanarak bastırmak.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Dize kadar batmak. **DS(yok)** 2. Dizini kullanarak bastırmak. **DS(II)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

diz 'Diz'

= OT. *ti:z* (DLT)

< **ti:z* (T. Tekin, *Mak.II*, 602)

/ < **ti:z* (Räsänen, *V*)

// DLT: *tirsgek* 'dirsek'; TT., Az.
dirsek, Trkm. *tirse* <
**ti:r+s+gek*

TT. : DİZ+ (LE-/LİK)

An.ağl. : *dizle-*, *dizleme*, *dizlik*

~ *diz* (Trkm.) < **ti:z*

tize (Alt., Kzk., Kırg., KKlp.,

Yazı dilinde kullanımı:

"Süleymanşah'ın çetresi, çerileri izledi; Çeriler saltanatın heybetini dizledi. Ne sakındı sözünü, ne de cemden gizledi." (Hakan İlhan Kurt - Kutalmışoğlu Süleymanşah Ululaması)

"Bu sırada bir ulak hızla girdi içeri, Böğü Alp'in önünde dizledi yağız yeri." (Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu - Bozkurtların destanı - Sayfa 164)

"Saltuk Koca geldi, dizledi yeri. Titreyerek dizleri, titreyerek elleri, ezik, bitkin bir halde gelip durdu." (Alper Aksoy - Kutlu töre - Sayfa 335)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

DİZLİK

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında İç donu.
4. isim, halk ağzında Şalvar.
5. isim, halk ağzında İş önlüğü.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* İç donu. DS(III/II)33/26 4. *hlk.* Şalvar. DS(III/I)13/6 5. *hlk.* İş önlüğü. DS(II) 5/5

Çankırı Ağzı: İç donu.

Çankırı Ağzı: Şalvar.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tiz* "bacak eklemi" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dizlik ‘Dize, korumak amacıyla geçi-
rilen şey’
< *diz* [ET., OT. *tiz*] +*lik*

Yazı dilinde kullanımı:

“Böylece beyefendiyle konuşmayı keserek dosdoğru evime gittim, çantama beş altı gömlek, bir de siyah ipekliden dizlik pantolon koydum.” (Laurence Sterne -Duygusal Bir Yolculuk)

“Denizde kayıp dizlik yüzünden antrenmana geciktiği için oflayıp pufluyordu.” (Tuna Kiremitçi - Yolda Üç Kişi - Sayfa 110)

“Sol eli çenesinin altına yumruk edilmiş, sağ eli oynar, Salta ve bacağında dizlik, aayğında yemeni vardır.” (Mustafa Nihat Özön - Kanlı kavak - Sayfa 19)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DOĞRAM

Türkçe Sözlük:

hlk. Doğrama sonucu ortaya çıkan parça.

Derleme Sözlüğü

hlk. Doğrama sonucu ortaya çıkan parça. 3/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

---

doğra-[‘Doğramak’
= ET,Uyg., OT. *toğra-* (DLT)
< *toğ-ra-*
TT. : DOĞRA- (M/MA/MACI/
MACILIK/NMA/RAN-/TMA/
T-/YIŞ)
Tü. > **Zaza.** *dorğamah* (DAO, 152)
[-gr- >-rg- göçüşmesi olmuştur.

Yazı dilinde kullanımı:

“Eyvah! Şimdi Kırık Ali bir azarsa, hoca moca demez, sakalından tuttuğu gibi bunu doğram doğram doğrar.” (Aziz Nesin - Biz Adam Olmayız - Sayfa 36)

“Ben bu kızların üçünü bir yatırıp kör bıçakla doğram doğram doğramazsam, ben bunların derilerini yüzüp de içine saman doldurmazsam, ben bunların saman torbalarını hükümet konağı önünde dibinden kazığa geçirmezsem...” (Aziz Nesin - Zübük - Sayfa 48)

“Eyvah! Şimdi Kırık Ali bir azarsa, hoca moca demez, sakalından tuttuğu gibi bunu doğram doğram doğrar.” (Aziz Nesin - Sizin Memlekette Eşek Yok mu - Sayfa 105)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DOKUMAK

Türkçe Sözlük

3. *halk ağzında* Ağacın yemişlerini sılıkla vurarak indirmek.

Derleme Sözlüğü

3. *halk.* Ağacın yemişlerini sılıkla vurarak indirmek. **DS(II)8/7**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe tokı- "dövmek, vurmak, bıçak çalmak, taşta yazı yazmak" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

doku- [‘Dokumak’

= ET, OT. *tokı-* ‘vurmak, dövmek, çakmak, tıkladmak, dokumak, argaçlamak’ ~ *toxt-* (EUTS, 243)

< *tokı-* [Mak.II, 49]

TT. : DOKU-(MA/MACI/MA CILIK/TMA/T-/YUCU/YUŞ)

An.ağl. : *doku-* ~ *toku-* (Rize)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DOKURCUN

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Ot veya ekin yığını.

2. isim, halk ağzında Dokuztaş oyunu.
3. isim, halk ağzında Çizgili şayak kumaş, tokurcun.

Derleme Sözlüğü

- hlk.* 1. Ot veya ekin yığını. **DS(II)7/8** 2. Dokuztaş oyunu. **DS(I/I)8/5**
3.Çizgili şayak kumaş, tokurcun. **DS(III/II)7/6**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *tokurçin* "dokuztaş oyunu" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *tokuz* sözcüğünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dokurcun '1. Dokuz bağlamdan yapılmış ekin yığını; 2.Dokuz taş oyunu'; 3. Patiska'
< * **dokur** [< ?* *tokuz*]
+**cun/cum/ cün**
An.ağl.: *dokurcun, dokurcum*
'dokuz taş oyunu' (*DS.IV*, 1541);
dokurcun, dokuzcum 'çeşitli sayılardaki ekin demetlerinden yapılmış yığın'

dokurcun 'patiska, desenli ya da yollu dokunmuş yün kumaş'
dokurcum 'ahenk, gidiş';
dokurcunlu 'dokuma hatası çok olan kumaş';
dokurcünü düzgün ol- 'hali vakti yerinde olmak' (s.1541)

Yazı dilinde kullanımı:

"Dokurcun suyu" nun buz gibi sularından aldığı kuvvetle büyüyen levent kavaklardan başlar; sırasıyla meşe, ayva, köknar ve çamlarla biterdi ." (Sait Faik - Sait Faik bütün eserleri: Semaver. Sarnıç - Sayfa 56)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

DOLAK

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Tozluk yerine bacaklara ayak bileğinden dize kadar dolanan ensiz ve uzun kumaş parçası:
2. isim, halk ağzında Başörtüsü, yazma:
3. isim, halk ağzında Boyun atkısı.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Tozluk yerine bacaklara ayak bileğinden dize kadar dolanan ensiz ve uzun kumaş parçası. **DS(III/III)17/19** 2. Başörtüsü, yazma: **DS(III/I)5/4** 3. Boyun atkısı. **DS(III/II)9/9**

Balıkesir Ağzı: Boyun atkısı.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tolğa*- "dolamak" fiilinden Türkiye Türkçesinde +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dolak 'Atkı, boyuna dolanan şey'

< OT. *tolğa*- 'takınmak, dolamak' (DLT)+-k

An.ağl.: *dolah*, *dolak* (DS.IV, 1541-1542), *dolağ* (DAO, 150)
~ *dolağ(h)* (Az.) (AHYÖ, 484)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DOLAYI

Türkçe Sözlük

1. *sıfat*, *halk ağzında* Çevrede, etrafta bulunan.

2. *zarf*, *halk ağzında* Ötörü.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Çevrede, etrafta bulunan. **DS(I)5/1** 2. *zf.* Ötörü. **DS(yok)**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *dolayı* "dönerek (zarf), çevre, etraf, muhit (ad)" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *dola*- fiilinden Türkiye Türkçesinde +IAyU ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dolayı 'Dolay, çevre'

< *dol-a-y-ı* < *tol-ğa-y-u*

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DOLAYI DOLAYI

Türkçe Sözlük:

hlk. Dönerek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dönerek.1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DOLUKMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Göz yaşarmak, ağlayacak duruma gelmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Göz yaşarmak, ağlayacak duruma gelmek. **DS(I)27/29**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dolu² ‘Dolu, boş olmayan’
= ET. *tolı* / OT. *tolu* (DLT)
< **töl-u**
TT. : DOLU+(K-/LUK)
Eren (*TDES* 118) : **dolu**^{1/2} YOK
dolu³ ‘İçki dolu kadeh’
< *dol-u* < **töl-u**

Yazı dilinde kullanımı:

“Doluktu, boşta kalan elini güçlkle kaldırıp saçlarında dolaştırdı, okşadı... Eğilip yüzünü öptü, yaşlar bulaştı yanaklarına. Kahrın komasında bir nefes aldı Ekrem, doluktu.” (Ahmed Günbay Yıldız -Mavi Gözyaşı - Sayfa 86)

“Hatice Ananın Dikçe'ye hitabı duyuldu: “Dikçeeeee... Bu kalabalıkla ne getirirsin? Düğün mü var?” Doluktu... Boşalmak istiyordu.” (Ahmed Günbay Yıldız -Yanık Buğdaylar - Sayfa 399)

“Gözleri doluktu. Konuşmaya başladı. -Artık sağlık bizden uzaklaştı. Şu anda benim için en hayırlı şey imanlı bir şekilde ruhumu teslim etmektir.”(MEHMET BÜYÜKŞAHİN - ZİL ÇALINCA)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DOMALMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Dizler bükük, baş ileride, çömelmiş bir durum almak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dizler bükük, baş ileride, çömelmiş bir durum almak. **DS(III/I)19/10**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *tomal-* "şişinmek, top haline gelmek" fiilinden evrilmiştir. Türkçe fiil Eski Türkçe *toj* "dolu, dolgun" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde **+Al-** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

domal- 'Dizler bükük, baş ileride çömelmiş bir durum almak'
< **dom/döm** 'yuvarlak, çıkıntı'

[< ET. *tom* 'DLT: *tomrum yıgaç; tomruş-; tomşuk; tomur-*]

+al-

= EAT. *tomal-* 'tümsek veya yuvarlak hâle gelmek' (xv)

TT.: DOMAL- (T-)

An. ağıl.: *domalmak, dobalmak, dombalmak, donbalmak, döbelmek, dömelmek, dömlemek*

Yazı dilinde kullanımı:

"...bilim koyup savaşmaktır ya da şeytan şulmus Erlik öğretisi gibi, 'Sınavımız bu,' deyip büzülüp domalmak, bu boyutta dönüp durmaktır." (Hani Astolin -Türk'ün Gizlenen Bilgisini Arayan Türk)

"Anadan doğma kalınca o eski usta hırsız, – Domal ulan! diye bağırdı. Bu kez anlatıcı bozuldu." (Aziz Nesin -Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz - Sayfa 25)

"Ezel zaman içinde Halbir sarat içinde Sarada bir od düştü Karpuz domaldı kaçtı Balık kavağa uçtu..." (Pertev Nailî Boratav - Zaman zaman içinde - Sayfa 58)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DOMBAY

Türkçe Sözlük:

hlk. Manda, su sığırı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Manda, su sığırı. **DS(I)28/39**

Balıkesir Ağzı, Bilecik Ağzı, Sakarya Ağzı: Manda, su sığırı.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *toḡa* "tosun, iri, güçlü" sözcüğü ile eş kökenli olabilir; ancak bu kesin değildir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Sivrisinekler Cavit ' i, Dombay Muzaffer ' i, Sarı Memet ' in çocuklarını yiyebilirlerdi yalnız. Hepsi onların kanıyla yaşıyordu.” (Faik Baysal -Rezil dünya: Roman - Sayfa 15)

“Öküzsüz çalışmış, gündeliğe gitmiş, dul kadınların tarlalarını sürmüş, üç sene çalışmış ve nihayet iki şişman kocaman dombay almıştı.” (Halil Gökhan-Türk Edebiyatından 50 Öykü)

“Dombay, hiçbir şey görmeden ve ne yapacağını bilmeden dururken yanına gidip başını kestim.” (Yaşar Bağ - Çerkez (adige) masalları - Sayfa 148)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DOMUR

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Kabarcık.
2. isim, halk ağzında Tomurcuk.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kabarcık. **DS(III)5/3** 2. Tomurcuk.**DS(I) 1/-**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

domur (hlk.) ‘Kabarcık’

< **dom-** [< ET. *tom*](u)r

Yazı dilinde kullanımı:

“Hatta çiçek açmak üzere bir dil, domur domur. Dillerde kök salıp boy atacak. Kokusu dağı, taşı ve bilumum aşk meclislerini dolduracak.”(Mustafa Uslu - Aşk Yolcusu)

“Alnı sararıp domur domur terlemişti. Cennet, varıp ocağın başına oturdu.” (E. Ali Okur - Böyle Bırakıp Gitme Beni)

“Dede kuş da dışarıda Tazı Tahsin gibi donacak. Tüyleri kabarmış, tüyleri domur domur olmuş .” (Yaşar Kemal - İnce Memed 3 - Sayfa 466)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DON

Türkçe Sözlük

don (I)

1. isim, halk ağzında Giysi.

2. isim, halk ağzında Vücudun belden aşağısına giyilen uzun veya kısa iç giysisi, külot.

Derleme Sözlüğü

don (I)

hlk. 1. Giysi. DS(I/II), DS(I/IV), DS(I/V), DS(I/VI)8/6 2.Vücudun belden aşağısına giyilen uzun veya kısa iç giysisi, külot.DS(I/I) 11/7

don (II)

don kesmek hlk. bitki soğuktan bozulmak, donmak. DS(I)19/13

Diyarbakır Ağzı, Keban Ağzı: Vücudun belden aşağısına giyilen uzun veya kısa iç giysisi, külot.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tōn* "giysi" sözcüğünden evirilmiştir.19. yüzyıla dek sadece "giysi" ve "at rengi" anlamında görülür. "Giysi" > "pantolon" > "iç pantolon" evrimi 20. yy başlarında gerçekleşmiştir. • Saka dilinde *thauna* "giysi" sözcüğüne bağlanması zorlamadır. Eski Türkçe *toŋ* "donma, donmuş şey" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *ton-* "donmak" fiilinden Eski Türkçe +I(g) ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

don¹ 'İç çamaşırı; elbise, üst baş'
< ET. **ton** 'giysi, elbise ; kürk' ;
Uyg. *tōn*
< *tōn
TT.: DON+ (AN-/AMA/A-/AN-
IM/ ANMA / AN-/ ATI/ ATIL-
MA/ ATIL- / ATIM/ ATIMCI/
ATIŞ / ATMA /AT- / ATTIR-)
An. ağıl. : *don, donah, donak*
'iç çamaşırı, gelin elbisesi, ka-
dın elbisesi' (DS.IV, 1558); *do-*

don² 'Donmuş şey, buz'
< ET. *toŋ*
Tü. > Kürt. *don* 'iç yağı' (DAO,
152)
Eren (TDES 120) : **don²** YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DONAM

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Bir evin kapı, pencere, tavan, döşeme vb. bölümleri.
2. *isim, halk ağzında* Gemi ve sandalların donanımları:

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Bir evin kapı, pencere, tavan, döşeme vb. bölümleri. **DS(I)1/-** **2.** Gemi ve sandalların donanımları. **DS(II)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dona- 'Süslemek, tezyin etmek'

< **don** [< ET. *tōn*] + **a-**

TT. : DON+(AM/NAMA/A-/
ANIM/ANMA/AN-/TI/TIL-/
ATIM/IMCI/ATIŞ/ATMA/AT-
/ATTIR-)

Yazı dilinde kullanımı:

“Dışarı rüzgârları sertçe esiyor, bizden önce gelen hamsi kayıkları da alışılmış bağışmalarla kıyılara çekilmiş, anlaşılmaz bir hayhuy içerisinde “donam” ile çark ve halatlarla bu iş de tamamlanmış.” (Doç. Dr. Mustafa AÇA -Denizin çocukları)

“Çünkü o topların lombazlarının önüne yığılan direklerin, serenleri, yelkenlerin ve donam iplerinin ilkönce temizlenmesi lâzımdı .” (Halikarnas Balıkçısı - Uluç Reis: - Sayfa 136)

“En son, donam, boya, vernik. . . Bir türlü bitmeyecek gibi görünen tekne, bir gün, bir saat geliyor, içine motor yerleşmiş.” (Yaman Koray -Büyük orfoz - Sayfa 330)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

DONRA

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Saç kepeği, kaş konağı.
2. *isim, halk ağzında* Kalınlaşmış, tabaka durumuna gelmiş kir.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Saç kepeği, kaş konağı. **DS(yok)2.** Kalınlaşmış, tabaka durumuna gelmiş kir.**DS(I)4/3**

Çankırı Ağzı: Kalınlaşmış, tabaka durumuna gelmiş kir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DORUKLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Bir kabı tepeleme doldurmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir kabı tepeleme doldurmak.**8/2**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *toruğ* veya *toruk* "dağ zirvesi, yüksek şey" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *toğur-* "kaldırmak, yükseltmek" fiilinden Eski Türkçe +**Uk** ekiyle türetilmiştir. Moğolca *toruğ* "zirve" ve *toruy-* "yükselmek, çıkmak" Türkçeden alıntı olmalıdır. Anadolu ağızlarında *dora* ve *doran* "zirve" görülür.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

---

doruk 'Tepe, uç, zirve'
= *toruk* (xıv)
< **tur-** [< ET., OT. *tur-* 'çık-
mak, yükselmek']+-**(u)k**
Krş.: **turk** 'bir cismin uzunlu-
ğu, boyu' (DLT)
TT.: DORU+ (LAMA/LA-)
An.ağl.: *doğruk, dogruk, do-
rok* (DS.IV, 1537) ~ *doruk, do-
ra, dorak, doran, doru, dorug,*
doruh, dörük, duruk (s. 1564)
dorukla- 'tepeleme dol-
durmak'; *doruk-* 'bir şey bi-
rikmek, toplanmak' (s.1566)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DORUM

Türkçe Sözlük:

hlk. Deve yavrusu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Deve yavrusu. **DS(I)19/20**

Karaman Ağzı: Deve yavrusu.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

---

dorum 'Deve yavrusu'
= OT. *torum* (DLT)
< **tō+rum*

[Krş. *tosun* '(haşarı) atlar için,
tosun tay' (DLT)]

~ *dorum* (Tuv.)
  tōrum (Trkm.)
An.ağl.: *dorum, darum, doğrum,*
doğurum, dōrim, durumcuk,
dorun (DS.IV, 1566) ~ *torum*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DOYUNMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Yeteri kadar yemiş olmak, doymak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yeteri kadar yemiş olmak, doymak.3/1

Bilecik Ağzı: Yeteri kadar yemiş olmak, doymak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tod-* "1. doldurmak, tıkmak [geçişli fiil], 2. doymak [geçişsiz fiil]" fiilinden evrilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *to-* "doldurmak, tıkmak" fiilinden Eski Türkçe *+id°* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

---

doy-['Doymak']
< *toy-* < *toğ-* < *toδ-* (KT, Uyg.,
OT)
< **tō-δ-*

TT.: DOY- (GU/GUN/GUN-
LUK/ MA/ MAZ /MAZLIK/
MUŞ/ULMA/UL-/ UM/UM-
LUK/UMSUZ/UN-/ URAN/

Yazı dilinde kullanımı:

“...uzun bir masanın çevresine toplanıp, doyunmaya başladılar. “Karnılarını doyurmaya” yerine “doyunmaya” demiş.” (Aziz Nesin - Okuma Güncesi - Sayfa 133)

“Fırsatı bulmuşken yumulup doyunmak gerek.” Hindiden fişkırarak sıcak kan, içini bulandırdı. İşini tezelden bitirip sokağa fırladı .” (Gülten Dayıoğlu - Geride kalanlar - Sayfa 144)

“Bir kahveye oturup tek kadeh şarapla doyunmak. (Acaba aç karnına şarapla midem yine kazanacak mı; biçimindeki kaygılardan arınış.) Saat 17.00. İşte yine yeni bir filmdeyim.” (Adalet Ağaoğlu -Damla damla günler: 1969-1983 - Sayfa 341)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

DÖLEK

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Ağırbaşlı, uslu, ağır davranışlı.
2. *sıfat, halk ağzında* Düz, engebesiz (toprak parçası).

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Ağırbaşlı, uslu, ağır davranışlı. **DS(II/I)26/22** 2.Düz, engebesiz (toprak parçası). **DS(I/I)25/25**

Çankırı Ağzı, Yozgat Ağzı: Dölek yer.

Nişanyan Sözlük:

Oğuzca *tölek* "sakin, dinç, mutlu" sözcüğünden alıntıdır. Oğuzca sözcük Eski Türkçe *töle* -"yavrulamak" fiilinden Eski Türkçe **+Uk** ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *töl* "yavru" sözcüğünden Eski Türkçe **+(g)A-** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

---

dölek 'Ağır başlı, uslu, sakın'
= OT. * *tölek* 'gönlü sakın kişi'
(DLT)
EAT. (DKK; TS): *dölek*
< **tö:l+(e)k**
~ tülük (Kırg.)
An.ağl.: *dölek* '1.uslu, terbiyeli, ağırbaşlı (kimse)';
3.uyanık, dikkatli; 3. uysal;
4.dürüst, ciddi, mert; 5.Güzel,
iyi; 6.doğru, düzgün' (DS.IV,
1577)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DÖNELEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Dolaşmak, dolaşıp durmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dolaşmak, dolaşıp durmak. **DS(I)3/2**

Nişanyan Sözlük:

Oğuzca *tōn-* "dönmek" fiilinden evirilmiştir. Oğuzca fiil Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **tegün-* veya **tevün-* biçiminden evirilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *tegir-* veya *tevür-* "döndürmek" fiilinden Eski Türkçe **+In-** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dönele- [< *dōn-e-le-*

< *tō:n-*

Yazı dilinde kullanımı:

“Öğle saatleri yaklaşık on üç kırk beş Yalnızlıkta bir eş, ayrılamazken yarından Feryatlarda beleş, sabahlarken ardından Vurulmak avcıyken yaban elde sırtından Dönelemek çaresizce etrafında hırsından Gün de bölünmüş ikiye ama fazlaca ...”(Ahmet Karakurt - Periliçe - Sayfa 63)

“Ahlayıp oflayaraktan dönelemek faydasız. En iyisi, ata gizliden eğeri kapatır ılgarla sarayı tutarım .” (Kemal Tahir - Göl insanları: öykü - Sayfa 320)

“Bata çıka gidildiğinden, yedekteki hayvanlar da huysuzlanıp zorluk çıkarmaya başladıklarından yürüyüş çok yorucuydu. Bu da, aşılmaz bir genişliğin ortasında, dönelemek duygusu veriyor ...” (Kemal Tahir - Devlet ana - Sayfa 72)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DÖNENMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Olduğu yerde veya bir şeyin çevresinde dönmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Olduğu yerde veya bir şeyin çevresinde dönmek. **DS(II/I)1/1,DS(II/II)1/1, DS(II/III)2/-**

Nişanyan Sözlük:

Oğuzca *tōn-* "dönmek" fiilinden evirilmiştir. Oğuzca fiil Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **tegün-* veya **tevün-* biçiminden evirilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *tegir-* veya *tevür-* "döndürmek" fiilinden Eski Türkçe +In- ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Onun zamanında değil böyle ulu orta erkek kısmının etrafında dönmek, akşam oldu mu çarpılırsınız korkusuyla bahçeye bile çıkamazlardı.” (İsmail Ünver -En Güzel Uyuyan Adam: ATATÜRK - Sayfa 9)

“...diye dönmek, nerde! . . Biz ezik çocuklar mıydık diye düşünüyorum. . . Benim önüme bir tahta koyarlar, elime bir çekiç tutuştururlar.” (Memet Fuat - Gölgede kalan yıllar: anı - Sayfa 83)

“Avuntunun yelinde alabildiğine dönmek tutkusıyla okşayışları hızlandı. Saçlarından yüreğine bir güvenin sızdığını sezdi Osman.” (Erol Toy -İğrip - Sayfa 15)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DÖNGEL

Türkçe Sözlük:

hlk. Muşmula.

Derleme Sözlüğü

hlk. Muşmula. **DS(I/I)30/37**

Çankırı Ağzı, Bilecik Ağzı: Muşmula.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *dön-* fiilinden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

döngel (*hlk.*) ,1. Saat ; 2.sözünde durmayan; 3. eğri; 4. muşmula'
< *dön-ge+I*

Yazı dilinde kullanımı:

“Çarşamba Karısı da kendisine özgü bölünmüşlüğünde Yiyici Delbegen ve döngel çehreli kadın şeklinde çatallanıyor.” (Metin Savaş - Çarşamba Karısı Cinayetleri)

“İrice bir ceviz büyüklüğünde olan bu meyvelere “döngel” derdik, “muşmula” derdik. Dedem, sadece “döngel” der, onu da “töngel” gibi söylerdi.”(Necati Mert - Kapıdan içeri girmek: deneme - Sayfa 97)

“Süpürge tellerini kulaklarında dolaştırır, huylandırırđım. Komşu çocuklar ile birlikte, dizleri dibine serdiği yazma mendildeki onlukları toplardık. Kendimize “döngel” ziyafetleri çekerdik.” (Reşat Enis -Afrodit Buhurdanında Bir Kadın)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

DÖRTLEME

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Tarlayı dört kez sürme.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Tarlayı dört kez sürme. (Tarlayı dördüncü kez sürme) **DS(I)11/7**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dört 'Dört'
= ET., OT. *tört*
< *tö:rt*
TT.: DÖRT+ (GEN/LEME/
LE-/LÜ/LÜK)
An.ağl. : *düöd, düöt* (DS.IV,
1633)
~ dö:rt (Trkm.)
dört (Nog.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DÖŞ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Göğüs, bağır:
2. *isim, halk ağzında* Kaburga altı.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Göğüs, bağı. **DS(V/I)48/34** 2. Kaburga altı. **DS(yok)**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *töş* "göğüs" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

döş 'Döş'
= OT. *töş* 'döş, göğüsün başı'

Tü. > Ar. (Mıs.) *doş* (ALTK, 62);
Zaza. *doş* '1.omuz; 2. yamaç'
(ZTS, 96), *doş-i* 'omuzlar'

Yazı dilinde kullanımı:

"Zülal ya, bu döş ne demek? - Gerçekten çok ilginç bir çocuksun Etem. Nasıl bilmiyorsun bunu? Döş göğüs demek. Döş eti hayvanın göğüs kısmından alınan et anlamına geliyor." (Süleyman Ezber - Sizin Orada Ne Diyorlar - Sayfa 37)

"Çocukluk üzerinde dekolte bir giysiyle kapı aralığında dikiliyor, kırmızıya çalan döş etleri açık seçik görülüyordu ." (Kâmuran Şipal - 1Buhûrumeryem: hikâyeler - Sayfa 100)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

DÖŞEK

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Dövülmek üzere harman yerine serilen ekin sapları.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Dövülmek üzere harman yerine serilen ekin sapları. **DS(II/T)11/10**

Diyarbakır Ağzı: Yatak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *töşe-* "yatak veya sedir yaymak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *töş* "göğüs, sedir" sözcüğünden Eski Türkçe +(g)A- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

döşek 'Döşek'
= OT. *töşek* (DLT)
< *tö:ş+(e)k*
An. ağıl.: *döşek, döşsek* (çeşitli anlamları var. Bk. DS.IV, 1589)
doşsek, döşsek, döşseh, düşsak, dorşeng, devşek (s. 1591; DAO, 153)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DÖVEÇ

Türkçe Sözlük:

hlk. Ağaçtan yapılmış havan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ağaçtan yapılmış havan. **15/15**

Balıkesir Ağzı: Ağaçtan yapılmış havan.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tög-* "havanda dövmek, ezmek" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

döveç (hlk.) 'Tahta havan ve eli' **An.ağl.:** *döveç, dogecek, doğeç, döğeç, döğgeç, dövçe, dövecek, düğgeç, düveç* (DS.IV, 1592)
< *döv-(e)ç* < **tög-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DÖVME

Türkçe Sözlük

5. *isim, halk ağzında* Dövülerek kabuğu çıkarılmış buğday, yarma.

Derleme Sözlüğü

5. *hlk.* Dövülerek kabuğu çıkarılmış buğday, yarma. **DS(I)5/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tögün* "dağlama" sözcüğü ile eş kökenlidir.) Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *tög-* "dövmek" fiilinden Eski Türkçe **+mA** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dövme² (hlk.) ‘1.Dövülmüş buğ-
daydan yapılan yemek ; 2. Ah-
lat, armut, üvez unu’ (DS.IV,
1592), bk. **döğme**
< **töt-me**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DULDA

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Yağmur, güneş ve rüzgârın etkileyemediği gizli, kuytu yer, siper:
2. isim, halk ağzında, mecaz Esirgeme, koruma, himaye:

Derleme Sözlüğü

- hlk. 1. Yağmur, güneş ve rüzgârın etkileyemediği gizli, kuytu yer, siper. **DS(I/T)30/43**
2. Esirgeme, koruma, himaye. **DS(II)5/3**

Çankırı Ağzı: Yağmur, güneş ve rüzgârın etkileyemediği gizli, kuytu yer, siper.

Nişanyan Sözlük:

Moğolca *dalda* "gizli, saklı, sinmiş" sözcüğünden alıntıdır. Moğolca sözcük Moğolca *daldala-* "gizlemek, saklamak" fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dulda ‘Kuytu yer, siper’

< Moğ. **dulda**

TT.: DULDA+ (LA-/LAN-/LI/
SIZ)

An. ağıl.: *dulda, dalda, dalda-
lıh, daldalık, dalla, dalta, delde,
dolda, dölde, dudalıh, duldalık,
dulga* ‘yağmur, güneş ve rüzgârın
etki yapmadığı gizli, kuytu yer,
kenar, saklanılacak yer, ağaç,
bina gölgesi, gölge’

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DULUK

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Yüz.

2. isim, halk ağzında Şakak.
3. isim, halk ağzında Yüzün şakakla çene arasındaki yanı.
4. isim, halk ağzında Şakak üzerinde saç ile sakalın birleşimi olan kısım, favori.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1.Yüz. DS(I/I)5/4 2.Şakak.DS(I/III)16/7 3.Yüzün şakakla çene arasındaki yanı. DS(I/II), DS(I/IV)16/11 4.Şakak üzerinde saç ile sakalın birleşimi olan kısım, favori. DS(I/IX), DS(I/X) 10/6

Yozgat Ağzı: Yüzün şakakla çene arasındaki yanı.

Nişanyan Sözlük:

Moğolca *dalda* "gizli, saklı, sinmiş" sözcüğünden alıntıdır. Moğolca sözcük Moğolca *daldala-* "gizlemek, saklamak" fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dulun (hlk.) 'Yüz, çehre; şakak'

= OT. *tulung* 'kulak altı; gem-kulak altında bulunan bir halka' (DLT); *tulungla-* 'kulak altına vurmak'

< *tulung*

An.ağl.: *duluk, doluk, dulug, duluh, dulum, dulun* (DS.IV, 1598); *dulukluk* 'kadın başlıklarının iki tarafına şakakların üstüne gelmek üzere takılan süs' (s.1599)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DUMAĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Nezle.

Derleme Sözlüğü

hlk. Nezle. DS(I)25/31

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DUŞAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Hayvanın iki ayağını ipe bağlayarak yapılan köstek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hayvanın iki ayağını iple bağlayarak yapılan köstek. **DS(I)17/23**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

duşak 'Köstek' (DS.IV, 1610)
= *tuşa-* (KT., Uyg., DLT, KB)
< *tuş+a-k* [DLT: *tuşagu*]
An. ağıl.: *duşak, dıvşak, doşak, durşak, duşşak, düşak* (DS.IV, 1609)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DUŞAKLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Hayvanın iki ayağını duşakla bağlamak, kösteklemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hayvanın iki ayağını duşakla bağlamak, kösteklemek. **9/7**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DUVAK

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Küp, tandır, baca vb.nin taş veya topraktan yapılmış kapağı.
3. *isim, halk ağzında* Yeni doğan bazı bebeklerin doğduğu zaman başlarını çevreleyen zar.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Küp, tandır, baca vb.nin taş veya topraktan yapılmış kapağı. **DS(I/I), DS(I/II) 7/4**
3. *hlk.* Yeni doğan bazı bebeklerin doğduğu zaman başlarını çevreleyen zar. **DS(yok)**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *tuğak* veya *duğak* "gelinin yüzünü örten perde" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *tuğ* "sancak, alem" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

duvak 'Yüz örtüsü'

= EAT. **tuğak** (xv)

< ET, OT. **tuğ** '1.örtü, kapak;
2. tuğ, bayrak' (DLT)

+ **(a)k**

Eren (*TDES*, 124): < **tuğ**+ **-(a)k** kü-
çültme eki.

Nişanyan (*SS*, 117): **tuğak** yüz örtüsü,
kırmızı tül (xı) < TUĞ

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DÜDÜKLÜ

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Düdüklü tencere.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Düdüklü tencere.1/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tütek* "üfleneyen şey, büyük ağza benzer şey" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük *düt* veya *tüt* "üfleme sesi, düdük sesi" ses yansımali sözcüğünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

düdük 'Düdük'

= ET. **tütek** 'ağızlık, emzik'
(xı), kaval (xiv)

< **tüt-** 'emmek' (DLT)+**ek**

TT.: DÜDÜK+ (ÇÜ/LE-/LÜ)

An.ağl. : **düdük** '1.ıslık ; 2.bo-
ru ; 3.kaval ; 4.boğaz, gırtlak ;
5.incik kemiği' (*DS.IV*, 1617)

düdeyh 'kamyştan yapılan dü-
dük'

Yazı dilinde kullanımı:

"Bir düdüklü tencere almayışım, başka hiçbir şeyden değil, parasızlığımdandı. Karım hiç durmadan düdüklü tencerenin faziletlerini anlatıyordu." (Aziz Nesin İhtilali Nasıl Yaptık - Sayfa 112)

"Biliyorsunuz bu fabrika... Düdük... Yani... Düdüklü tencere fabrikasıdır. Fabrikamızda günde yirmi yedi tane düdüklü tencere yapılır. Ben geldiğim zaman ..." (Aziz Nesin-Fil Hamdi: Aziz Nesin - Öykü - Sayfa 18)

«Düdüklü tencere» diye cevap verirdim. Merak etmeyin aklımı kaçırmadım. Hoş kaçırısam daha iyi olacaktı ya. Malum, deliye her gün bayram.” (Emil Galip Sandalcı - Biz bize - Sayfa 120)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DÜĞMEK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Düğüm yapmak.9/8

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tügme* "düğüm" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *tüg-* "bağlamak, düğümlmek" fiilinden Eski Türkçe +mA ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

düğ- [(hlk.) 'Düğüm yapmak'
< ET., OT. *tüg-* ~ *tük-* 'buruşmak, somurtmak' (EUTS, 257; DLT)
TT. DÜĞ- (ÜM/ÜMLEME/ÜMLE-/LENME/LEN-/ÜMLÜ/ÜMSÜZ)
An. ağıl.: *dügle-, duğle-, düğle-, düğ-, dügmükle-, dügmük yap-, düğüle-, dümüle-, düvle-, düy-, düyüle-* (DS.IV, 1621)

Yazı dilinde kullanımı:

“Evvel düğüm kim düğdü, Allah adı ile. İkinci düğüm ki, Cebrail adı ile düğdü. Üçüncü düğümü benim adıma ki, Muhammed Resulullah. - Ol şeddin uçlarını birisini yeminden yana ve birisini yesardan yana soktu.” (Sefer AYTEKİN - Buyruk - Sayfa 236)

“Kuşağı Ali'nin beline bağladı. Birinci düğümü Tanrı'nın, ikinci düğümü Cebrail'in, üçüncü düğümü kendi adını anarak “Muhammed Resulullah” deyip düğdü.” (Fuat Bozkurt -Buyruk: İmam Cafer-i Sadık Buyruğu - Sayfa 33)

“Geceleyin, uyanan kral kızı yine caddelerden geçirilirken cepten birkaç bezelye düğmüş.” (Eren Sarı -MASALLAR DİYARI)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

DÜĞÜ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Elendikten sonra geriye kalan en ince bulgur.
2. *isim, halk ağzında* Pirinç.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Elendikten sonra geriye kalan en ince bulgur. **DS(I/I)13/12** 2. Pirinç. **DS(I/IV)4/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

düğürçük (*hlk.*) 'İnce bulgur'

< **dög-ü** [*< ET. tög-i*]+*r*

+*cük*

An.ağl.: düğü, dögücük, dögülcek dugurcuk, duğurcuk, dücük, dügi, düğü, dügül, dügür, dügürçük, düğçek, düğe, düğücek, dügücük, dügül, dügülcek, dügülcük, dügür, dügürcek,

Yazı dilinde kullanımı:

"Biz burada, aramızda, ev içi ancak bir düğü yaparız." "Düğü mü?" dedim. - "Düğü, evet!" (Tarık Dursun K. - Bizimkisi zor zanaat - Sayfa 120)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

DÜĞÜRCÜK

Türkçe Sözlük:

hlk. İnce bulgur.

Derleme Sözlüğü

DS(I)12/12

Yazı dilinde kullanımı:

"Köz ateşini hemen alevleyip küçücük tencerede düğürçük çorbası yaptı. Önüne yufka ekmeği yığdı." (Abbas Sayar –Çelo)

"Şayet o şahsın karnı aç ise, düğürçük çorbasının içine bayat ekmekleri doğrayıp, içine de biraz limontuzu atarak büyük bir iştahla şımşır kaşık kullanıp karınlar doyurulurdu ." (Temel Sönmez -Geçmişteki Yozgat 1955/1997)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

DÜNÜR

Türkçe Sözlük:

hlk. Eşlerin baba ve annelerinin birbirlerine göre durumu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Eşlerin baba ve annelerinin birbirlerine göre durumu. **DS(I)13/6,DS(II)12/12**

Güney-Batı Anadolu Ağı: Baba ve annelerinin birbirlerine göre durumu.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tünür* "evlilik yoluyla akraba, hısım" sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dünür '(birbirlerine göre karı kocanın baba ve annelerinin her biri'
= OT. *tünür* 'karının hısımları' (DLT)

< *tün-(ü)r*

~ *düngür* 'hısım' (MA. 13-2)

TT.: DÜNÜR+(CÜ/LEŞ-/LÜK)

An. ağıl.: *dügür, döğürşü, düğüşü, düğür, düğürşü, düngür, dünürşü, dünüş, dünüşü, düvür,*

Yazı dilinde kullanımı:

"İşi gücü dünür gezmek...- Şimdi bir de hastalanırsan. . . - Acımdan öleceğim. . . Adam kısmı ölümü görünce hastalığa razı oluyor ." (Kemal Tahir -Karılar koğuğu - Sayfa 287)

"Duran küskün bir sesle, -Anamların dünür gittiğı Saruların kızı, dedi. Alpdoğan'ın içi bir hoş oldu, rahatladığını Duran'dan saklasa bile kendinden saklayamazdı." (Zeynep KAYADELEN -Alpdoğan)

"Bülent oğlum, bugün dünür yemeğine çağrılı imişiz; git Fikret amcana bir sor da, saat kaçta hazır olmamız gerektiğini öğren." (Hilmi Taşkın - Tayyibe - Sayfa 79)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DÜRME

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Lahana.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Lahana. **DS(I/T)6/7**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dürme' (hbk.) '1.Lahana ; 2.Sarma '
< *dür-me*
< **tür-*
An.ağl. : *dülme, dürül, dürülgen*
(DS.IV, 1634)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DÜRÜ

Türkçe Sözlük

dürü (I)

1. isim, halk ağzında Dürülmüş şey.
2. isim, halk ağzında Armağan.
3. isim, halk ağzında Çeyiz.
4. isim, halk ağzında Düğüne çağrılanlara düğün sahibi tarafından verilen armağan.

dürü (II)

isim, halk ağzında
Bel denilen tarım aracı.

Derleme Sözlüğü

dürü (I)

hbk. 1.Dürülmüş şey. 2.Armağan. DS(I/I)6/4 3.Çeyiz. DS(I/IV)13/6 4.Düğüne çağrılanlara düğün sahibi tarafından verilen armağan. DS(I/II), DS(I/III), DS(I/V)48/51

dürü (II)

hbk. Bel denilen tarım aracı. DS(II/I), DS(II/II)8/8

Çankırı Ağzı, Sakarya Ağzı: Düğüne çağrılanlara düğün sahibi tarafından verilen armağan.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tür-* "top veya rulo yapmak, bohça etmek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *tevür-* "döndürmek" fiilinden evirilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dürü¹ 'Bohça'
< ET., OT. *tür-üg*
DLT: *türgek, türkek* 'bohça'
< *tür-ü(g)*
An.ağl.: *dürü, dörü* '1. He-
diye; 2.düğün hediyesi; 3.ge-
linlerin damat ve akrabaların,
damatların da gelin ve akraba-
larına verdikleri hediyeler“;
4.paket; 5.tırpanla ekin biçen
adamın bir gidişte biçtiği yer“
(DS.IV, 1636)

dürü² (hlk.) 'Bel, çapa' (DS.IV,
1636) < eski kaynaklarda :
* *türü*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DÜRÜM

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* İçine türlü katıklar konularak sarılmış yufka ekmeği veya ince pide.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* İçine türlü katıklar konularak sarılmış yufka ekmeği veya ince pide. **DS(I)30/37**

Erzincan Ağzı: Dürme işi, silindir biçiminde kıvrırma.

Erzincan Ağzı: İçine türlü katıklar konularak sarılmış yufka ekmeği veya ince pide.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *dür-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +Im ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

dürüm 'Dürme, silindir biçiminde
kıvrırma'
< *tür-üm*
TT.: DÜRÜM+(LE-)
An.ağl.: *dürüm, durum* 'yufka
ekmeğinin içine çeşitli katıklar
konularak sarılmış durumu'
(DS.IV, 1637)

Yazı dilinde kullanımı:

“Bildiğimiz kadarıyla dürüm çeşitlerini saydık ama Bünyemin amca cevaplarımızı yeterli bulmadı. Sonunda, — Hayır... Tavuk dürüm, et dürüm bir de geberdürüm, deyip kakkahayı bastı.” (İmran Aksoy - Hayrettin - Anca Beraber Kanca Beraber - Sayfa 74)

“Yumurta kaynatsınlar da soğanla ezip dürüm yapsınlar. Seversin öyle ya? — Sağ ol Ağa! Severiz. Sevilmez mi? Maraz Ali o geceyi pek tedirgin geçirdi .” (Kemal Tahir - Rahmet Yolları Kesti - Sayfa 131)

“Yemek parası yok, bir iyi söz yok söylenen. En az 12 saat, kimi zaman 16saat çalışıyorlar, dürüm, ekmek arası haşlanmış nohuda talim edip, günışığı girmeyen bodrumlarda saatlerce ter döküyorlar.” (Ali Karataş -Direnişi nasıl dokuduk)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DÜZEN

Türkçe Sözlük

10. *isim, halk ağzında* Alet edevat takımı.

11. *isim, halk ağzında* Bez dokuma tezgâhı.

Derleme Sözlüğü

10. hlk. Alet edevat takımı. **DS(I)18/19**   **11. hlk.** Bez dokuma tezgâhı. **DS(II)15/9**

Balıkesir Ağzı: Alet edevat takımı.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *düze-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +In ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DÜZÜM DÜZÜM

Türkçe Sözlük:

hlk. Dizim dizim.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dizim dizim: 1/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tüz-* "düzenlemek, doğrultmak" fiilinden evrilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“... Göçek gızcağızım göçek Yaz gününde bitmez çiçek Atmış ayak gara çadır Gapıda oynardı köçek oturalım düzüm düzüm Düğün mü gurdunuzgüzün” (Yaşar Kemal - Ağıtlar: Folklor Derlemesi)

“Yârim gurbet ilde ağlar Sümbül der ki boynum uzun Yapraklarım düzüm düzüm Beni ağ gerdana düzün Benden âlâ çiçek var mı ?” (İlhan Başgöz - Türkü - Sayfa 148)

“Boyum uzun, yavrularım düzüm düzüm, saçımdan görmüyor gözüm? 975 – Çayır çemen atlamış, haşladıkça patlamış, inci dişli...” (Naki Tezel - Türk halk bilmeceleri - Sayfa 53)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

EBE

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Büyükanne, nine.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Büyükanne, nine. **DS(I/I)48/90**

Çankırı Ağzı: Doğum işini yaptıran kadın.

Çorum Ağzı: Büyükanne, nine.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ebe* veya *epe* "anne, büyük anne" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *aba* veya *apa* "baba, dede" sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcük çocuk dilinden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ebe 'Ebe'

= ET. *ebe* (Hak. x1), *ana* (Oğ. x1), *büyükanne*, *nine* (x1v), *ab-la* x1v)

< * *apa*

TT. : EBE+ (Lİ/LİK/SİZ)

~ *kindik äbisi* (TatK.)

kindik äbihi (Bşk.)

= *kindik ene* (Kzk., Kırg.)

Yazı dilinde kullanımı:

“Önce Ebe Hatun: Ebeyi nineyle eşdeğer sayan, böylece bebeği dünyaya getiren emeği mükâfatlandırılan töremize uygun olarak, Şehzade Mehmet, ebesini yarı anne saymış.” (Yavuz Bahadıroğlu - Fatih Sultan Mehmet)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

EBEBULGURU

Türkçe Sözlük:

hlk. Bulgur iriliğinde yağan kar.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bulgur iriliğinde yağan kar.7/7

Yazı dilinde kullanımı:

“O gün de, karlı bir havada, ılıcanın bir saat ötesindeki Klisura köyü bayırında arabadan inmişlerdi. Ebebulguru bir kar sepelerken, köye doğru iniyorlardı.” (Fahri Erdiñç - Kardeş evi - Sayfa 191)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

EDE

Türkçe Sözlük:

hlk. Ağabey.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ağabey. DS(I/I)26/31

Erzincan Ağzı: Ağabey.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ede (hlk.) 'Ağabey'

Bk. eçi

Tietze (*TETTS*, 688): < *Belki Lallwort*, krş. *dede*. Manâca *ece* kelimesine yakındır, fakat ünsüzlerdeki fark güçlük yaratır.

Yazı dilinde kullanımı:

“...her ikisi de birlikte lokantaya girerler, karson tezgâha, Ede Hüsov da Murtaza'nın olduğu masaya giderek ooo Mirto sen mi çağırttın beni. (Yusuf Aslan -Fethiye'nin Işıkları - Sayfa 287)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

EDİK

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Yumuşak ve renkli sahtiyandan yapılmış yarım konçlu lapçın.
2. *isim, halk ağzında* Kısa çizme.

Derleme Sözlüğü

- hlk.* 1.Yumuşak ve renkli sahtiyandan yapılmış yarım konçlu lapçın. **DS(I/III)8/3**
2. Kısa çizme. **DS(I/I)23/23**

Çankırı Ağzı: Kısa çizme.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *etük* "ayakkabı, çizme" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *ét-* "yapmak, imal etmek" fiilinden Eski Türkçe **+Uk** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

edik(~ **hedik**) 'Pabuç'
= ET. *etük, edük*
~ OT. *etik, etük* (DLT)
[**h+** *türemiş ikincil bir sestir*]
< ***ötlüg** 'delikli, delinmiş'
(DLT) < *öt* 'delik, çukur'+**lüg**
[> -I- düşmesi ile: **ötüg**]
An.ağl.: *edik, edik pabuç, edük, etik* 'köylü çizmesi; patik; mest; yünden örülen kısa konçlu çorap;

Blässing (*ALT 67; FO 29: 32-33*): <Erm.
hedik (YANLIŞTIR)

Dankoff (*ALT 429*): < Erm. **hedik** (YANLIŞTIR)

Eren (*TDES 129*):< Tü.**hedik** [**h+edik**]
Nişanyan (*SS, 121*): YOK

NOT: Hiç bir dilci Türk şivelerindeki *ötük, ödük, üdük, itik, idik* biçimleri üzerinde durmamış, OT (DLT)'deki **ötlüg** sözünü de görmemişlerdir. **Ötlüg** 'delik' sözcüğü etimoloji için en uygun olanıdır. Çünkü, semantik (anlam) olarak da en yakışanıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EFELEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Labada.

Derleme Sözlüğü

hlk. Labada. **DS(I/I)9/7**

Nişanyan Sözlük:

Ermenice *avelug* աւելուկ "labada bitkisi, tirşik, rumex" sözcüğü ile eş kökenlidir. Ermenice sözcük Ermenice *avel* աւել "süpürge" sözcüğünün küçültme hali olabilir; ancak bu kesin değildir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Yabani pazı, efelek otu, taze soğan, tere, ayva, fındık, turp, mandalina. Bir dalda adaçayı. Kışın en diplerindeyiz artık. Etraf karanlık ve soğuk ama tam buradan sıçrayıp, bahara ereceğiz.” (Elif Türkölmez - Ormanın İçinden, Denizin Kıyısından)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

EĞİÇ

Türkçe Sözlük:

hfk. Yemiş koparıırken dalları çekmeye veya kovandan bal almaya yarayan araç.

Derleme Sözlüğü

hfk. Yemiş koparıırken dalları çekmeye veya kovandan bal almaya yarayan araç. **DS(I)**
1/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

eğič 'Yemiş koparmak için ağaç dallarını çekmeye yarayan ucu eğri ağaç'
< *eğ-iç*, krş. **eğış**
An.ağl.: *egış, eğış, eğışmeç, eyiş* (DS.V, 1673); *egişi, egeş, eğıç, eyeç* (s. 1679); *eyiş, egeş, egüç, ekis* (s.1822)

'Maden eritildiği zaman çıkan pislik' kıvrım kıvrım olur. *Çögen* de 'topu çekmek için kullanılan ucu eğri bir değnek' (DLT) olup, bu eyleme **egışmek** denmektedir. Demek ki, sözcük en az bin yıldan beri Türkçenin öz malıdır ve Ermeniceden ya da Farsçadan ödünçleme değildir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Kazan kazıyan araç, egeş istemeyen, yemiş çeken, bal almaya yarayan eğič gerektirmeyen yumurta gibisi var mı?” (Hani Astolin - Türk'ün Gizlenen Bilgisini Arayan Türk)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

EĞİN

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Arka, sırt.
2. isim, halk ağzında Beden, vücut:
3. isim, halk ağzında Boy bos, endam.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1.Arka, sırt.3/- 2.Beden, vücut. 3.Boy bos, endam.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *egin* "hayvan sırtı, omuz" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *eg-* "bükmek, eğmek" fiilinden Eski Türkçe *+In* ekiyle türetilmiş olabilir ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

eğın 'Sırt, arka'
= OT. *egin* (Uyg., DLT, KB)
'sırt, arka, omuzlar; boy, pos, endam'= *üngin* 'omuz' (EUTS, 69)
~ İM. *ikin*; AH. *iyin* 'arka'
< * *ēk-(i)n*
TT.: EĞİN+ (İK/İN-/Tİ)
An.ağl.: *éyin, egni, eğil, eğen, eğin* '1. vücut, beden; 2.sırt,

Clauson (ED, 109a) : Tü. **eg-in**
Sevortyan (ĖSTJa 1974, 225-227): <
eg-in
Doerfer (TMEN, 652): -n ile yapılmış
bir türev
Ramstedt (NyK 42: 73-74): <***egen**
"omuz" / (KWb. 130b): **eğın** ~ Moğ. **egem**
Eren (TDES, 130): < **eg-in**
Nişanyan (SS, 122): YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EĞİNTİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Eğelenen bir şeyden dökülen ince toz.

Derleme Sözlüğü

hlk. Eğelenen bir şeyden dökülen ince toz: **6/1** *Demir eğintisi*.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EĞİR

Türkçe Sözlük:

hlk. Arıların çıkardığı bir salgı türü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Arıların çıkardığı bir salgı türü. **DS(II/I)3/3**

Nişanyan Sözlük:

Yeni Yunanca ve Eski Yunanca *ákoros ákopoç* "sulak yerlerde yetişen bir bitki, acorus calamus" sözcüğünden alıntıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

eğir (hlk.) '1. Arıların çıkardığı bir tür salgı; 2. karın ağrısına karşı kullanılan bir çeşit kök; 3. bir tür baharat' (*DS.V*, 1678)

< OT. **egir** 'Karın ağrısını sağaltmak için kullanılan bir kök (ilâç)'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EĞRİCE

Türkçe Sözlük

eğrice (III)

isim, halk ağzında Buttan yapılan pastırma.

Derleme Sözlüğü

hlk. Buttan yapılan pastırma. **DS(V)1/-**

Çankırı Ağzı: Sığır sineği.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *egri* "kıvrık, dönük" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *egir*- "çevirmek, döndürmek" fiilinden Eski Türkçe **+I(g)** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

eğri 'Eğri'
= OT. *egri* (KB)
< *eg-ir-i*
< **ek-*
KB.: *egrilik* 'eğrilik'
TT.: EĞRİ+ (CE/LİK/LİŞ/LME
/L-/LTME/LT-/M/TME/T-)
An.ağl. : *eğri* 'harman takısının
ucu' (TMES, 85)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EĞSİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Ucu yanmış odun, köseği.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ucu yanmış odun, köseği. **DS(I/I)19/23**

Çankırı Ağzı: Ucu yanmış odun, köseği.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

eğsi (hlk.) 'Ucu yanmış odun'
= OT. *közegü* (DLT)
< *köz* 'ateş koru'+*e-*
'ateş çevirmek'+*gü*
An. ağl.: *eğsi, egsi, eğse, ehsek,*
eksevü, esevi, eşsel, eşsi, esi,
eskā, evsevü, eyis, eyisi, eyse,

Eren (TDES, 131): *öysü > öğsü > öksü*
~ *eysi > eğsi > eksi* [*köseği* (~ *kösevi, kösevü,*
köseyi) nin yan biçimi.] der. Fakat DLT'te
geçen *közegü* sözcüğünden bahsetmez. Sözcü-
đün etimolojisi < *köz+e-gü* 'dır. Ağzlardaki
köseği, kösevi, kösevü, köseyi biçimleri DLT'
te verilen örneğe uygundur. Diğer biçimler
için başka denemeler yapmak gerekir.
Eren (TDAY-Belleten 1978-1979, s. 12-
13; TD 1995/2, s. 895-896): < *köseği* [> *öseği* >
eseği > eğsi > eksi]

Yazı dilinde kullanımı:

"Hani Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş'ı Anadolu'ya görevlendirmişti de orada bulunan erenlerden biri, ortada yanmakta olan ateşten bir odun (köseği=eğsi) alıp Rum ülkesine yani Anadolu'ya doğru fırlatmıştı." (Metanet Aziz Aliyeva -Karanlık Noktadaki Beyaz Evren 2. Cilt - Sayfa 270)

"Ol atılan eğsi dut ağacı idi. Konya ' da Hoca Faki derler Hak Ahmet Sultan tuttu. Emir cem Sultanın icazetli halifesidir ve silsillerden ondan tuttu ." (Fikret Otyam - Hû dost: gezi notları - Sayfa 54)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

EKE

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Büyük, yetişkin, yaşlı, kart.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Büyük, yetişkin, yaşlı, kart. **DS(I)25/17**

Çankırı Ağzı: Büyük, yetişkin, yaşlı, kart.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

eke (hlk.) 'Büyük, yetişmiş, olgun'

< ET., OT. **eke, eçe eze**
(DLT)

An.ağl.: *eke* '1.kurnaz , açık-
göz (insan); 2. tecrübeli, us-
ta; 3.yaşı küçük olduğu halde

sözleri ve işleri büyük olan ço-
cuk; 4. çok konuşan, geveze;
5. küçük kardeş; 6. baş çoban'
(*DS.V*, 1692) ~ *ekeşmiş, ekki,*
ekebüke, ekece, eketaka, eke-
toha, eketoka

Tü. > Kürt. *eke, eze, ezik, ekik*
(*DAO*, 159)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EKECEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Tohum.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tohum. **16/13**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ek-* "(tohum) serpmek" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ekecek (hlk.) 'Tokum'

< **ek-ecek**

An.ağl.: *ekenek, ekilge* (*DS.V*,
1692)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EKİNCİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Tahıl yetiştirip satan kimse.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tahıl yetiştirip satan kimse.1/-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EKİNTİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Ekilen şey.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ekilen şey.6/4

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ekinti (hlk.) 'Ekilen şey'

< **ek-inti**

An.ağl.: *ekinti, ekintü, eküntü*
(DS.V, 1695)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EKMEK

Türkçe Sözlük

ekmek, -ği (I)

3. *isim, halk ağzında* Yemek, aş.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Yemek, aş.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *etmek* "ekmek" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe aynı anlama gelen *ötmek* veya *etmek* sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *üt-* "ateşte kızartmak" fiilinden Eski Türkçe +(A)mAk ekiyle türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ekmek ‘Yenecek ekmek’

< OT. *etmek* ~ *étmek*

~*epmek* ~ *ötmek* (DLT)

TT.: EKMEK+ (Çİ/ÇİLİK/LİK /SİZ)

An.ağl.: *ekmek aşısı*, *ekmâşısı* (DS. V, 1696); *émek* (s.1732); *etmek*, *etmak*, *etmeh*, *etmeyh*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EKSİKLİ

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Kadın.

Derleme Sözlüğü

2. hlk. Kadın.12/11

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *egsük* "eksik" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *egsü-* "eksik olmak" fiilinden Eski Türkçe +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

eksik ‘Eksik’

= ET., OT, *ek(g)sük* (DLT,KB)

< **eg- sü/eksü + k*

veya *eksü-k

~ Uyg. *égsük*, *éksük* (EUTS, 70)

An.ağl.: *eysiyh*, *eēsük*, *eğsik*, *eğsük*, *esik*, *esük*, *evsük* (DS. V, 1827); *egsiketek*, *eğsigetek*, *eksigetek*, *eksüetek*, *eksüvetek*, *esgiyeteyh*, *esketek*, *eysikli* (DS.

Yazı dilinde kullanımı:

“kadını “eksiltme” ya da onun eksikli olduğunu kanıtlama ritüelinin altında, kadının, kadında olmaması gereken bir şeye ...” (Süha Oğuzertem -Eleştirirken: Modern Türkçe Edebiyat Üzerine Yazılar)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

EKŞİMEK

Türkçe Sözlük

6. *nesnesiz, halk ağzında* Kaşlarını çatıp yüzüne küskün veya dargın bir anlam vermek, somurtmak.

Derleme Sözlüğü

6. *hlk.* Kaşlarını çatıp yüzüne küskün veya dargın bir anlam vermek, somurtmak. DS(I)1/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ekşig* "ekşi, asitli" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan *ekşi- biçiminden Eski Türkçe +I(g) ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ekşi-²[(hlk.) 'Surat asmak'
An.ağl.: *ekşime, ekşitme* 'hoşnutsuzluk' (DS.V, 1699)
Bk. **ekşi**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EKŞİMİK

Türkçe Sözlük:

hlk. Yağı alınmış süttten yapılan peynir, kesmik, çökelek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yağı alınmış süttten yapılan peynir, kesmik, çökelek. DS(I)16/9

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *ekşi*- fiilinden Türkiye Türkçesinde +mUk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ekşimik (hlk.) 'Kaynatılmış ayran ya da kesilmiş süttten yapılan kesmik ya da çökelek'
< **ekşi**+**me**[i,ü]+**k**
Bk. **ekşi**
An.ağl.: *ekşimik, ekşimek, ekşimük* (DS.V, 1699)

Yazı dilinde kullanımı:

“Seyde Çene (Seyde yenge), ineğimiz buzağılayınca, annem ilk sütünden ekşimik yapacak. Bundan birazını küçük Amantur'a da getiririm. Artık yemek yemesini biliyor değil mi? Ekşimik çok güzel bir şey, tıpkı beyaz peynir gibi oluyor.”(Cengiz Aytmatov, Refik Özdek -Yıldırım Sesli Manasçı – Yüzyüze - Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek: Hikâyeler)

“Sabahları torbasına bir somunla, büyüklüğü sigara kâğıdından fazla olmayan bir bez parçasına, ceviz içi kadar ekşimik bağlayan ağa karısının cömertliği Boya Mehmed'i şaşırttı .” (Ziya Yamaç -Mehmet - Sayfa 265)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

EKTİ

Türkçe Sözlük

5. *sıfat, halk ağzında* Arsız, yüz­süz, görgüsüz.

6. *sıfat, halk ağzında* Anası ölüp başka bir koyuna alıştı­rılan veya elle beslenen (kuzu).

Derleme Sözlüğü

5. *hlk.* Arsız, yüz­süz, görgüsüz. **DS(II/III)7/4**

6. *hlk.* Anası ölüp başka bir koyuna

alıştı­rılan veya elle beslenen (kuzu). **DS(I/T)12/6**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ekti (hlk.) ‘1. Her yiyeceği canı çe­ken; 2. asalak; 3. anası ölüp başka bir koyuna alıştı­rılan veya elle beslenen kuzu‘

= OT. ***iktü** (DLT)

Fakat, **ekdi** ‘mezbaha’ (DLT)

< ET. * **igîd-** ‘beslemek’

(Eren: *TDES*, 132)

TT.: EKTİ+ (LİK)

An.ağl.: **ekti**, **ehdi**, **ehiti** (DS.V, 1701)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ELCİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Bazı yörelerde mevsimlik tarım işçisi toplayıp işçi ile işveren arasında aracılık yapan kimse.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bazı yörelerde mevsimlik tarım işçisi toplayıp işçi ile işveren arasında aracılık yapan kimse. **DS(II/III)2/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

elci² (hlk.) 'Pamuk üreticisine ırgat sağlayan ve ırgatbaşılığı yapan kimse' (YKS, 35)

< **el** 'yabancı, il'+**ci**

Yazı dilinde kullanımı:

"Bunun gibi birkaç elci var bizim mahallede, bu onlardan biri. Biz bu adamla Adana'ya pamuk kazmaya gideceğiz, onun için gelmiş, bize hazırlanın dedi." (Mehmet İdo İsmetoğlu - Efsane Gibi Adam - Sayfa 46)

"Elci geliyor baba! Topal eskiciyle karısı davranıp kalktılar. Dışarı çıktılar ." (Orhan Kemal - Eskici ve oğulları: roman - Sayfa 175)

"Beraber gideriz. . Elci cevap bekliyordu. Diken üzerinde gibiydi Genç kadın. Şu sıra öyle de para lâzımdı ki. İlle babasını getirtmek için. Yalnız babası mı? Kocasını da işsizdi." (Orhan Kemal -Dünya evi: roman - Sayfa 181)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla geçmektedir.

ELÇEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Gelinin elinin içine kına yakılmasından sonra giydiği, kumaştan yapılmış bir eldiven türü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Gelinin elinin içine kına yakılmasından sonra giydiği, kumaştan yapılmış bir eldiven türü. **DS(V)5/3**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ELÇİM

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Bir defada ele alınabilecek kadar az olan nesne.

2. isim, halk ağzında Tutam, bir demet, bir parça.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Bir defada ele alınabilecek kadar az olan nesne. **DS(I/T)14/9** 2. Tutam, bir demet, bir parça. **DS(I/II) 14/13**

Yazı dilinde kullanımı:

“Ferhat, para bekliyordu kardeşinden. Çıkarıp bir elçim uzatmasını bekliyordu. Vermezse getirdiklerinden bir mendil bile almayacaktı .” (Ümit Kaftancıoğlu - Çarpana: hikâyeler - Sayfa 40)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ELENTİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Arpa, buğday vb.nin kalburdan geçirilmiş bölümü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Arpa, buğday vb.nin kalburdan geçirilmiş bölümü. **DS(I)28/32**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

elenti (hlk.) 'Arpa, buğday ve benzerlerinin kalburdan geçirilmiş kısmı'

< **ele-n-ti**

An.ağl.: **elenti, elemük, elenik, elentü** (DS.V, 1710)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ELİBELİNDE

Türkçe Sözlük:

hlk. Halı ve kilimlere yapılan, ellerini beline koymuş insan figürünü andıran bir motif türü, eli böğründe, koçboynuzu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Halı ve kilimlere yapılan, ellerini beline koymuş insan figürünü andıran bir motif türü, eli böğründe, koçboynuzu. **DS(I) eli belinde.1/2**

Yazı dilinde kullanımı:

“Havva bir elibelinde en yufka görünüşünde bile apaçık her ...” (Cengiz Bektaş - Sevgi Alnımın Teri)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ELİBÖĞRÜNDE

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Halı ve kilimlerde kullanılan eski bir motif türü, elibelinde.

Derleme Sözlüğü

2. *hfk.* Halı ve kilimlerde kullanılan eski bir motif türü, elibelinde. **DS(III)1/1**

Yazı dilinde kullanımı:

“Altın sarısı demirlere kısıtarak aşağıdan yukarı döşedikleri «eliböğründe» li halı, ya Türküm ya da İranlıyım diyor söylediği türküde, ama seçemiyorum nereli olduğunu.” (Mahmut Makal - Bir işçinin günlüğünden - Sayfa 67)

“Acemi ocağındaki yeniçeri adayı oğlanların taş döşediği bu yolu, çınar, ıhlamur ve servi ağaçları yanı sıra, ustalarının “eliböğründe” tabir ettiği payandalarca taşınan çıkmaları ve cumbalarıyla, âdeta yükseldikçe genişleyen ahşap ve sarp ...” (İhsan Oktay Anar - Suskunlar - Sayfa 84)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ELİK

Türkçe Sözlük:

hfk. Dağ keçisi.

Derleme Sözlüğü

hfk. Dağ keçisi. **DS(I)18/22**

Çankırı Ağzı: Dağ keçisi.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

elik (hlk.) ‘Dağ keçisi, karaca’
< ET. **elik** ~ eski Kpç. **elik**
An.ağl.: **elik keçi, eliyh geçisi**
(DS.V, 1717)
~ elik (Kzk., Kırg., Alt., Şor,
Tel., Tuva)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ELİ SELEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Eli açık, cömert (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. Eli açık, cömert (kimse). **DS(I) eliselek. 8/6**

Yazı dilinde kullanımı:

“Eli selek biri için dostluğun açısında önemsiz sayılan yardım, paragöze göre akıldan çıkmayacak bir alacak olabilirdi.” (Perihan Karayel -Gegepos - Sayfa 64)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ELLEME

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Elle seçilmiş, iyi.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Elle seçilmiş, iyi. **DS(V)4/1 Elleme kömür.**

Yazı dilinde kullanımı:

“Maltıza elleme kömürü tepeleme doldurulur, boş kibrit kutuları parçalanır, kömürlerin arasına sokulur .” (Oktay Rıfat - Bir kadının penceresinden - Sayfa 14)

“Dükkânın önüne elleme kömürler özenle üst üste dizilmiş, istiflenmiş. Dükkânın öbür yanında da kesilmiş odunlar yine özenle istifli.” (Aziz Nesin - Böyle gelmiş, böyle gitmez: Yol - Sayfa 215)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ELLEŞMEK

Türkçe Sözlük

1. -le, *halk ağzında* Elle dokunmak.
2. -le, *halk ağzında* Elle itişerek şakalaşmak.
3. -le, *halk ağzında* Alışverişte, alanla satan birbirlerinin ellerini tutup sıkarak uzlaşmak.
4. -le, *halk ağzında* Birbirinin elini sıkarak güç denemesi yapmak.
5. -le, *halk ağzında* El sıkarak selamlaşmak.
6. -le, *halk ağzında* Ağır bir yükü kaldırmak için birkaç kişi birden tutmak.
7. -le, *halk ağzında*, mecaz Birine dokunacak söz söylemek.
8. -le, *halk ağzında*, mecaz Yardımlaşmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Elle dokunmak. **DS(I/IV)13/2** 2. Elle itişerek şakalaşmak. 3. Alışverişte, alanla satan birbirlerinin ellerini tutup sıkarak uzlaşmak. 4. Birbirinin elini sıkarak güç denemesi yapmak. **DS(I/V)1/1** 5. El sıkarak selamlaşmak. 6. Ağır bir yükü kaldırmak için birkaç kişi birden tutmak. **DS(I/I)26/35** 7. Birine dokunacak söz söylemek. 8. Yardımlaşmak. **DS(I/II)3/2**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

elleş- ['Elleşmek'

< OT. **elig+le-ş-** (KB)

TT. : ELLEŞ-(ME)

Yazı dilinde kullanımı:

“... Kararmak. Dolukmak: Ağlayacak gibi olmak. Dorum: Devenin yavrusu. dulkutmak: Sidikle, suyla fazlaca ıslatmak. Elleşmek: Çuvalı iki kişi tutup kaldırmak .” (Fakir Baykurt -Tırpan: roman)

“Bekir bey'le elleşmek ataşla oynamaktı! Yel kayadan ne götürebilirdi? “At kazığı koparır, kendi kışına vurur!” (Dursun Akçam -Kanlıderenin kurtları - Sayfa 292)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ELLİK

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Eldiven.
2. *isim, halk ağzında* Ekin biçerken sol elin parmaklarına geçirilen, eldiven biçiminde, tahtadan yapılan bir araç.
3. *isim, halk ağzında*, denizcilik Yelken dikenlerin kullandığı, madenî yüksüğü olan meşin eldiven.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Eldiven. **DS(I/I)31/44** 2. Ekin biçerken sol elin parmaklarına geçirilen, eldiven biçiminde, tahtadan yapılan bir araç. **DS(I/II)25/27** 3. Yelken dikenlerin kullandığı, madeni yüksüğü olan meşin eldiven. **DS(I/III)1/1**

Çorum Ağzı: Ekin biçerken sol elin parmaklarına geçirilen, eldiven biçiminde, tahtadan yapılan bir araç.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ellik 'Eldiven '
< OT. **elig+lik** (DLT)
Krş. **eldiven**

Yazı dilinde kullanımı:

“Bir dağın yamacında yol alırken karşıdan bir ellik görüldü. Yayladan iniyorlardı. Sinan kendi elliğini andı, aldı sazı eline: Uzak göçler yakın olur tez gelir.” (Ümit Kaftancıoğlu -Koroğlu kolları: Halk Destanları - Sayfa 304)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ELÖPEN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Kertenkele. **23/22**

Elazığ Ağzı: Kertenkele.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EM

Türkçe Sözlük:

hlk. İlaç, merhem.

Derleme Sözlüğü

hlk. İlaç, merhem. **DS(I)28/30**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *em* "ilaç" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

em' 'ilâç, merhem'
= ET., OT. *em* (DLT); *emçi* 'eczacı, ilâç yapan' ~ *em sem* 'ilâç'
Uyg. *âmlâmâk* 'tedavi etmek'
(EUTS, 72 > Moğ. *âmnâx*, *âmnâ* / *KWb.* 121)
< *em*
An.ağl.: *em*, *emçe*, *emsem* 'ilâç'
(DS.V, 1729) ; *em* (DAO, 161)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EMCEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Meme.

Derleme Sözlüğü

hlk. Meme. DS(I/I)16/8

Keban Ağzı: Meme.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *em-* filinden Türkiye Türkçesinde +çAk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

emcek (hlk.) 'Meme'
Krş. **emig**
Kıpçak ağızları ve Özb. : **emçek**
XIII.yy.öncesi : **emig** (*emigdeş*) ;
XIX-XX.yy.: **emçek** (*emçektaş*)
< **em-cek**
An.ağl. : **emcek**, **emcik**, **emecen**,
emicek, **emicik**, **emme** (DS.V,
1730)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EMCİK

Türkçe Sözlük:

hlk. Meme.

Derleme Sözlüğü

hlk. Meme. DS(I)8/10

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EMEN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Bağ çubuğu, ağaç veya sebze dikmek için açılan çukur. DS(I/I)15/19

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

emen (hlk.) ‘Çukur, bağ çubuğu,
ağaç veya sebze dikmek için açılan çukur’

< * **em-(e)n**

An.ağl. : **emen, eben, emmen**

(DS.V, 1733)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EMİK

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Emmekten çürüyen yer, emme izi.
2. isim, halk ağzında İnsan beyni.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Emmekten çürüyen yer, emme izi. DS(yok) **2.** İnsan beyni. DS(I)5/5

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *em-* "emmek" fiilinden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

emik² ‘İnsan beyni’

< OT. **ümgük** ‘İmik, çocukların tepesinde bulunan yumuşak yer’
(DLT)

Yazı dilinde kullanımı:

“Ne yazık ki şehrin emik algısına ilişkin elimizde kayıt yoktur! Bu yüzyıl Ankara'sını ancak devlet ve kadı kayıtlarından izleyebiliyoruz .” (Suavi Aydın - Küçük Asya'nın bin yüzü: Ankara - Sayfa 150)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

EMİŞMEK

Türkçe Sözlük

2. *nesnesiz, halk ağzında* Sağılmadan önce koyunlar kuzular tarafından gizlice emilmek.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Sağılmadan önce koyunlar kuzular tarafından gizlice emilmek. **DS(III/I)9/8**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EMLEMEK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. İlaç sürmek, ilaç vermek. **DS(I)11/8**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

emle- [(hlk.) ‘İlâç sürmek’ (YKS, 37)

< ET. **em** ‘ilâç’+**le-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EMLİK

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Emme döneminde olan çocuk.
2. *isim, halk ağzında* Zamanından daha geç doğan kuzu veya oğlak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Emme döneminde olan çocuk. **DS(I)19/26** 2. Zamanından daha geç doğan kuzu veya oğlak. **DS(II/I)6/6**

Çankırı Ağzı: Zamanından daha geç doğan kuzu veya oğlak.

Yazı dilinde kullanımı:

“Ağıtta öleni emlik kuzuya benzetiyor. Çıkılmak Bir çıkının içine koymak. Örneğin bir mendilin içine birkaç altın koyup mendili düğümlemek. Buna çıkılmak denir.” (Yaşar Kemal -Ağıtlar: Folklor Derlemesi)

“Dev üç kardeşin yüzüne gülerek alıp evine götürmüş ama Misdik emlik kuzudan ağzı yandığı için- bir daha yaş tahtaya basar mı kulaklarını onlardan ayırmamış .(Eflâton Cem Güney -Evvel zaman içinde - Sayfa 28)

“XXVII O, şimdi bir masal oldu: Ana oldum, emzirdim; bir emlik kuzu oldu; sütüm yetmedi... Çoban oldum, güttüm; kuzum koç yiğit oldu; çiçek çiğdem yetmedi...”

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

EMMİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Amca.

Derleme Sözlüğü

hlk. Amca: 38/47

Kütahya Ağzı, Çorum Ağzı, Karaman Ağzı, Keban Ağzı, Yozgat Ağzı: Amca.

Nişanyan Sözlük:

Arapça *'ammī* عَمِّي "amcam" sözcüğünden alıntı olabilir; ancak bu kesin değildir. Arapça sözcük Arapça *'amm* عَم "amca" sözcüğünden türetilmiştir. Bu sözcük İbranice ve Aramice/Süryanice *'amm* אַמ "her çeşit akraba" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Kasabada Hoca Emmi denilen yaşlı biri var, bütün kasaba halkı Hoca Emmi'ye çok saygı duyuyor.” (Aziz Nesin -Bütün Oyunları 3 - Sayfa 259)

“Emmi! Emmi! Yetiş emmi! Gündoğdu elindeki bıçağı âdeta avucuna batıracaktı. Şu yörük kızı, insana hiç rahat vermiyordu! Şımarık, geveze, ne yaptığını bilmeyen budalanın birisiydi.”(Bekir Büyükarkın –Tanyeri)

“Kalan vakit namazlarını da Kandil emmi gibi az çok Kur'an okumasını bilenler kıldırıyorlardı... Şimdi öyle mi? Hamdolsun, şimdi köyümüzden yetişme hocalarımız ...”(Yusuf Akkaya- Hıristiyan Mezarlığında Bir Gül - Sayfa 37)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

EMZİK

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Sigara ağızlığı.

Derleme Sözlüğü

4. *hfk.* Sigara ağızlığı. **DS(V)2/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *emüz-* "emdirmek, emzirmek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

emzik 'Emzik'

< ET. *emüz-* 'emdirmek'

+ °*k*

An.ağl.: *emze* 'kardeş'; *emzek*
'biberon' (*DS.V*, 1742); *emzik*
'sigara ağızlığı'; El-Idr. *emzük*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EN

Türkçe Sözlük

en (II)

Hayvanlara veya eşyaya vurulan damga, işaret.

Derleme Sözlüğü

hfk. Hayvanlara veya eşyaya vurulan damga, işaret. **DS(I)30/43**

Çankırı Ağzı: Hayvanlara veya eşyaya vurulan damga, işaret.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *en* "mübalğa edatı" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe *en* veya *en* "1. iniş, çukur, 2. yatay boyut, vüsat" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *en-* "inmek, yatmak" fiilinden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

en³ 'Koyun, keçi gibi hayvanların kulağını keserek, oyarak ya da delerek yapılan işaret'
= ET. *en*
~ OT. (KB) : *eη* 'yüz, yanak'
< *en(/η)*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ENEK

Türkçe Sözlük:

hık. Enenmiş, burulmuş, erkekliği giderilmiş.(hayvan için)

Derleme Sözlüğü

hık. Enenmiş, burulmuş, erkekliği giderilmiş.(hayvan için)**DS(II/I)10/13**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *en-* "aşağı inmek, yatmak, yatay olmak" filinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

enek² 'Enenmiş, burulmuş, erkekliği giderilmiş'
< *ene-k*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ENEZ

Türkçe Sözlük:

hık. Hantal, vurdumduymaz.

Derleme Sözlüğü

hık. Hantal, vurdumduymaz. **DS(I/II)1/-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ENEZE

Türkçe Sözlük:

hlk. Cılız, zayıf, güçsüz.

Derleme Sözlüğü

hlk. Cılız, zayıf, güçsüz. **DS(II/I)8/5**

Çankırı Ağzı: Cılız, zayıf, güçsüz.

enez ~ eneze (hlk.) 'cılız, zayıf, güçsüz'
[iğ 'hastalık' > **iy+ez(e)** > **eη**
+**ez(e)** > **enez(e)**]
An.ağl.: **enez, eneze, ijez, ijeze**
'cılız, zayıf, halsiz, hastalıktan
yeni kalkmış' (DS.)

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

Eren (TDES, 135): < **iğ + (e)z(e)**
Fakat, Eren (TD 637, s. 26): 'Etimolojisi karışık', der.

Ayrıca bk. H. Eren, 'Anadolu Türkçesinde cılız kavramı', *Hungaro-Turcica. Studies in Honour of Julius Németh*, Budapest, 1976, s. 225-229.

Tietze (TETTL): < Rum. **αχνός**
YANLIŞTIR.

Yazı dilinde kullanımı:

"Bir tartışma başlaması, ushak (dedikodu); güvenilirliğimizi cılız bir güce dönüştürür, eneze oluruz düşüncesiyle, öteki üyelerle bile konuyu paylaşmadan daha burada bu olaya son benek konuldu." (Hani Astolin -Tanrı'nın Göksel Çocukları - Sayfa 116)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ENGİN

Türkçe Sözlük

engin (II)

1. *sıfat, halk ağzında* Değer ve fiyatı düşük olan.
2. *sıfat, halk ağzında* Yüksekte olmayan, alçak (yer), ingin, münhat.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Değer ve fiyatı düşük olan. **DS(I)17/14**   **2.** Yüksekte olmayan, alçak (yer), ingin, münhat. **DS(II/I)14/8**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *en-* "inmek, alçalmak, çukur olmak" fiilinden Türkiye Türkçesinde **+gIn** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

engin¹ 'Çok geniş, uçsuz bucaksız'
< ET., OT. ***eng** 'şaşma'
(DLT)+**gi-n**
An.ağl.: **engin** 'iyi, temiz, güzel,
sağlam' (DS.V, 1755)
~ **ängin** (Az.)

engin² (hlk.) 'Değeri ve fiyatı düşük;
alçak (yer).'
< ET., OT. **én ~ in** 'çukur'
(DLT)+**gi-n**
An.ağl.: **engin, eğin** 'alçak yer;
geniş alan' (DS.V, 1755); **engin**
'bulutlu hava; yatık kumaş'

Eren (TDES, 135): **engin^{1,2}** YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ENİKLEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Kedi, köpek vb. doğurmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kedi, köpek vb. doğurmak.11/6

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *enük* "hayvan yavrusu" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *en-* "inmek" fiilinden Eski Türkçe **+Uk** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

enik 'Kedi, köpek yavrusu'
= OT. **enük** 'hayvan yavrusu,
arслан, sırtlan, kurt, köpek
yavrusu' (DLT)
< **yenük** [**yenü-** 'yavrula-
mak, doğurmak'+ **-k**]
An.ağl.: **enik, encek, encik, en-
çek, enek, enig** (DS.V, 1757);
enik, enük (DAO, 163)

enikle- ['(Kedi, köpek, kurt) yavru-
lamak'
< **enik+le-**

Yazı dilinde kullanımı:

"Dede, sen ineği otlatırken, komşunun aç kalıp sana sığınan köpeği enikledi, bir dolu yavrusu oldu. Anne gözümün önünde bir sürü yavrusundan en güçsüz olanını yedi."
(Hani Astolin - Türk'ün Gizlenen Bilgisini Arayan Türk)

“Benim derdim de o, bizim avrat da enikledi geçenlerde. Söz yalnız sana değil, bana da batıyor da yakınmam ondan.” (Erol Toy - Son seçim - Sayfa 39)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

EPRİMEK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Bozulmak, ekşiyip çürümek.
2. *nesnesiz, halk ağzında* Yemiş dura dura olgunlaşmak, yumuşamak.
3. *nesnesiz, halk ağzında* Erimek:

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Bozulmak, ekşiyip çürümek. **DS(I/I) 4/-** 2. Yemiş dura dura olgunlaşmak, yumuşamak. **DS(I/VI) 2/-** 3. Erimek. **DS(I/II)3/2**

Urfa Ağzı: Bozulmak, ekşiyip çürümek.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *opra-* "(giysi) eskimek, aşınmak, (deri) büzüşmek" fiilinden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

epri- ['(giysi) Eskimek, dökülmek, yıpranmak; (yemiş) olgunlaşmak; erimek' → **erpi-**
< OT. **obramak, opramak**
'yıpramak' (DLT): **oprak, opraş-opratmak.**
TT.: EPRİ- (ME)
An.ağl.: **eprimek, ebrimek, ebrümek, epirmek, eprümek** '1. bozulmak, eskiyip çürümek, peltenlemek; 2. Erimek' (DS.V, 1762)

Yazı dilinde kullanımı:

“Kapıp koyuvermiş beni bir korkulu yaşamak Çekinmiş kalmışım sinmeye yer olmayınca Sağlam görünüp eprimek alttan altta...” (Hicran Saka - Gel - Sayfa 6)

“... Tosun, erkek sığır dizmek dizi, takım muhtaç kadınlar için kullanılan bir yakıştırma öyle ilişmek, karışmak, dokunmak götürmek, iletmek eğri eski tip büyük, çıkıntılı anahtar eskimek, eprimek ırzı kırık namussuz, ırzı lekeli esemesi okunmak adı, ...” (Ömer GÖKÇE - Son Saklambaç - Sayfa 192)

“... Baktığında Kürşat çoktan kaybolmuş oluyordu. Zaman ağır taşlarıyla aktı. Her doğan gün devrildikçe geride kalan anlar uçlarından epridi,” (Ahmet Büke - Çiğdem Külahı)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

ER

Türkçe Sözlük

er (I)

5. isim, halk ağzında Koca.

er (II)

zarf, halk ağzında Erken.

Derleme Sözlüğü

er (I)

5. hlk. Koca. 3/-

er (II)

hlk. Erken. 3/1

Rize Ağzı: Koca.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *er* "adam, kişi" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe *ir-* fiili ile eş kökenlidir. *İr-* fiilinden türeyen *irken* "erken" ve *irte* "erte" sözcükleriyle anlam birliğine sahiptir. Ancak yapısı açık değildir. Türkiye Türkçesi dışında bağımsız sözcük olarak rastlanmaz.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

er¹ 'Erkek, adam'

< ET., OT. **er** (DLT)

KB.: **er+deş** 'arkadaş', **er+keç**,

er+kek

TT.: ER+(baş, başlık/bezi/dişi/
GEN/LEŞ/GENLİK/SELİK/SE
LİKLİK/SİZ/SİZLİK/ suyu)

~ er (Kzk., Özb.)

är (Uyg.)

erkek (Kzk., Kırg., Trkm.)

er² 'Erken'

< ET. **er** < ***é:r**

~ ér (Az.)

i:r (Trkm.)

ir (Çuv.) (> Çer. *er*, *irē*)

[NOT: Uyg.'daki *ür* 'uzun za-
man, uzun süre' sözü 'erken'
anlamından farklıdır.]

~ Moğ. (KWb. 126) *erte* ~ Man.

erde

Tü. > Zaza. *erey*, *erê* 'geç'; *erey*
kewtiş 'gecikmek' (ZTS, 105)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ERGÜRMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Ulaştırmak, eriştirmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ulaştırmak, eriştirmek. **DS(I)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ergi- ['Ergimek'
< OT. *ergürmek* (< *ergü-r-*
(> *erü-* > *eri-*)
TT.: ERGİ- (ME/GİMİŞ/TME/
T-)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ERİNCEK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Tembel, üşenen. **17/5**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *irin-* "tiksinmek, üşenmek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *ir-* "nefret etmek, yalnız kalmak" fiilinden Eski Türkçe **+In-** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

erin- ['Üşenmek'
= Uyg. *erin-* ~ *yerin-* 'üşenmek,
tembellik etmek, ihmal etmek'
~ OT. *erin-* (DLT)
~ *irin-* (KB); ET. *ermegü*
'tembel'
< **ērin-* < **ēr-*

Yazı dilinde kullanımı:

"Erincek, demiş. Kocasını için iki adım fazla atmak istemediğine göre onu sevmediğini, kendini düşündüğünü demek istemiş. Dahası da ince fikirli değil, beysiz demeye getirmiş ..." (Mahmut Makal - Bizim köy 1975 - 2. cilt - Sayfa 41)

“Hafızsın erincek Gani Seni sevmeyenin olur mu dini Deryada, eşyada hep cümle canı Senin sağ dediğin ölebilir mi ?” (Sadık Baba -Sadık Baba: hayatı ve deyişleri - Sayfa 16)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ERİŞTE

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Deniz yosunu.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Deniz yosunu.3/3

Keban Ağzı, Van Ağzı: İnce ince kesilip kurutulan hamur.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *rişte* ريشته "ip, iplik, şerit" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Farsça ve Orta Farsça *riştan*, *rēš-* ريشتن, ريش "eğirmek, bükmek" fiilinin geçmiş zaman fiil-sıfatıdır. Bu sözcük Avesta (Zend) dilinde aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan **rēš-* sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Enfedum, bizum ayağı kısa, "Eflen" pazarına erişte götürmüştü. - Dur, dur, dur! Birer birer, tane tane suule.. yok pişinde atlı ya, kovalar? - Hayır efendum atlu deyüldü, gaturluydu.” (Mustafa Apaydın - Osman Cemal Kaygılı'nın hikâyeciliği - Sayfa 339)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ERSEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Erkek istemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Erkek istemek.4/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

erse- (hlk.) 'Erkek istemek'

< *er+se-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ESEME

Türkçe Sözlük:

hık. Mantık. (mıntık)

Derleme Sözlüğü

hık. Mantık. (mıntık)DS(I)2/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

es 'Bellek, hafıza, hatır'

= ET. (Yenisey): *ēsü-*
'hatırlamak'

< * *ēs*

TT.: ES+ (ELE- 'kandırmak'/E
ME 'mantık')

An.ağl.: *esem* 'sağlam', *eseme*
'mantık', *eser* 'sara', *eserli*, *es-*
erik, *eserük*, *esedrükli*, *esirek*,
esirik 'delişmen, deli' (DS.V,
1780); *esrü-* 'sarhoş olmak';
esrük 'sarhoş'

Yazı dilinde kullanımı:

“Bu nasıl eseme? Muhammed göğe bakınca ikisini görünüş bakımından özdeş büyüklükte sanıyor! Dahası Ay'ın, Güneş'in yeryuvarlağından uzaklıklarını da bilmiyor.” (Abdullah Rıza Ergüven - Muhammed'in Tümceleri: İslam ve Muhammed'in tümceleri üzerine inceleme)

“Yalnız sanatçılık düzleminde değil, bütün genelliğiyle insan ilişkileri düzleminde bir sorum bilinci açısından bireycilik kavramı ele alındığında en yalın eseme (en basit mantık) her bir insanın bir birey olma ayrıcalığını elinde bulundurduğunu...” (İlhan Kemaleddin Mimaroğlu - Geldim, gördüm, geçtim, gittim: bir özgeçmiş - Sayfa 143)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ESERMEK

Türkçe Sözlük:

hık. Bakmak, beslemek, yetiştirmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bakmak, beslemek, yetiştirmek. 1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ESİK

Türkçe Sözlük:

hlk. Çukur yer.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çukur yer. DS(I/T)17/21

Çankırı Ağzı: Çukur yer.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

esik(li) kesik(li) (hlk.) 'Engabeli'
(YKS, 37)
< *es-(i)k+li kes-(i)k+li*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ESİN

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Sabah yeli.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Sabah yeli.1/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *esin* "esinti, hafif rüzgâr" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *es-* fiilinden Eski Türkçe +In ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

esin¹ 'Rüzgâr'
< *es-en*
Bk. **esen²** **An.ağl.:** *esen, eser, esgin, esgün, esi, esiş, eskin, esük* (DS.V, 1779)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ESİRMEK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Sarhoş olmak.
2. *nesnesiz, halk ağzında* Aklını yitirmek, delirmek.
3. *nesnesiz, halk ağzında* Çok kızmak, sertleşmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Sarhoş olmak. **DS(VII)4/1** 2. Aklını yitirmek, delirmek. **DS(I/I)16/7** 3. Çok kızmak, sertleşmek. **DS(I/II), DS(I/III)6/5**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ESLEK

Türkçe Sözlük:

Başkasının buyruk ve dileklerini yerine getiren, söz tutan, yumuşak başlı, itaatli, muti.

Derleme Sözlüğü

hlk. Başkasının buyruk ve dileklerini yerine getiren, söz tutan, yumuşak başlı, itaatli, muti. **DS(I)5/-**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

eslek (hlk.) ‘Söz tutan, yumuşak başlı’ (*TMES*, 90)
< **ēs+le-k**

Yazı dilinde kullanımı :

“...çağına girmeden Vakfa giren çocuklar eslek edininceye, daha doğrusu kendi ar üstünde duruncaya değin, Vakfın ması altındadır.” (Aziz Nesin, Ali Nesin - Canım oğlum, canım babacığım, Aziz Nesin-Ali Nesin mektuplaşmaları)

“O eslek yanı? Ne dese, hemen kabullenivermiştir her zaman. Ama niçin olmasın sanki ?” (Demirtaş Ceyhun - Yağmur sığağı: roman - Sayfa 303)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ESLEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Önem vermek, aldırış etmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Önem vermek, aldırış etmek.**DS(I)8/2**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

esle- [(hlk.) ‘Aldırış etmek, önem vermek’

< **ēs+le-*

TT. : ESLE-(K)

An.ağl.: *esle-, esleme-* (DS.V, 1785)

Yazı dilinde kullanımı:

“Dağları görünce yüreği kabardı. Üç telli sazı bağrına basıp dedi: Beni ta baştan besledi Dağlar koynunda, koynunda, Kurnaz yiğitler esledi, Dağlar koynunda, koynunda.” (İsa Öztürk -Köroğlu destanı)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ESSAH

Türkçe Sözlük:

hlk. Doğru, gerçek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Doğru, gerçek.**6/2**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *şhḥ* kökünden gelen *aş-şāḥḥ* الصّاح "sahici, doğru (the truth)" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı:

“Essah mı?” Gardiyan yavan yavan güldü. “Ney essah mı?” “Dediğin!” “Essah ya. Aldığın parayla da bir iş tutarsın. Bir taka alıp balığa.” (Mahir ADIBEŞ -Eylülde Soldu bu Çiçekler - Sayfa 32)

“Essah... Kilerde kızlar kalacağına göre... Bak ben bunu hiç düşünmemiştim.” “Ben sana demedim mi? Bana bırak her şeyi diye.” (Binnaz Öner - Geride Kalanlar)

“Çerçi bizi burada dört hayvanla bekleyecek... Katır Adil atıldı : - Deme aman! Essah mı İskender, essah mı?— Elbet essah...” (Kemal Tahir -Rahmet Yolları Kesti - Sayfa 314)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

EŞ

Türkçe Sözlük

5. isim, halk ağzında Kuma, ortak.
6. isim, halk ağzında Arkadaş.
7. isim, halk ağzında Döl eşi.

Derleme Sözlüğü

5. hlk. Kuma, ortak. **DS(I/T)10/11**   6. hlk. Arkadaş. **DS(I/II) 6/3**   7. hlk. Döl eşi.
DS(II) 13/9

Erzincan Ağzı: Birbirinin aynı olan veya birbirine çok benzeyen iki şeyden her biri, benzeri.

Erzincan Ağzı: Arkadaş.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe eş "yoldaş, arkadaş" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

eş '1. Eş, arkadaş; 2. çiftten biri'

= ET.,OT. *eş* (~ *i:ş*) (*EUTS*, 98; **An.ağl.:** *eş* '1. kuma, ortak; 2. DLT) arkadaş; birbirine düşman
KT. (*ä*)*ş*; Uyg. *eş*; Br.yazısında: kimse; 3. son, etene; 4. iyi'
eş; KB. *äş* (*DS.V*, 1788)
< **é:ş* (T. Tekin) Eren (*TDES* 138): YOK
~ *éş* (Az., Özb., Uyg.)
iş (Bşk., TatK.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EŞEK

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Odun kesme, duvar örme, sıva yapma vb. işlerde kullanılan üç veya dört ayaklı sehpa.

Derleme Sözlüğü

2. *hık*. Odun kesme, duvar örme, sıva yapma vb. işlerde kullanılan üç veya dört ayaklı sehpa. **DS(I/I), DS(I/II)13/11**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *eşgek* "«yürügen», malum yük hayvanı" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *eş-* "(at vb.) yorga yürümek" fiilinden Eski Türkçe **+(g)Ak** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

eşek¹ 'Eşek'
= ET., OT. *eşgek* ~ *eşyek* ~ *eşek*
(DLT)
< ***eş+(g)ek**
TT.: EŞEK+ CE/Çİ/LEŞME/
LEŞ-/LİK)
An.ağl.: *eşek, eşşek* (DS.V,
1795).
Fakat: *eşek, eşşek, eşik* 'odun kesmek için kullanılan üç ya da dört ayaklı sehpa' (s.1789); ke-
mençenin tellerinin bindiği köp-
rü'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EŞELEK

Türkçe Sözlük:

hık. Elma, armut, ayva vb. meyvelerin yenmeyen iç bölümü.

Derleme Sözlüğü

hık. Elma, armut, ayva vb. meyvelerin yenmeyen iç bölümü. **DS(I/II)12/11**

Çankırı Ağzı: Elma, armut, ayva vb. meyvelerin yenmeyen iç bölümü.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *eş-* "kazımak" fiilinden Türkiye Türkçesinde **+AlAk** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

eşelek (hlk.) 'Elma, armut, ayva gibi meyvelerin yenmeyen bir bölümü'

< **eş-elek**

An.ağl.: *eşelek, eşelek haşalak*

'1.ceviz içinin ortasında bulunan ve içi ikiye ayıran sert madde; 2.mısır koçanı; 3. olgunlaşmamış meyve' (DS.V, 1790)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EŞKİN

Türkçe Sözlük

eşkin (II)

isim, halk ağzında Filiz.

Derleme Sözlüğü

eşkin (II)

hlk. Filiz. DS(I)6/3

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *eşkin* "hızlı, akıcı, yorga yürüyen (at)" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *eş-* "(at) yorga yürümek, dörtnala kalkmaksızın hızlı yürümek" fiilinden Eski Türkçe +gIn ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EŞME

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Kaynak, pınar.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk. Kaynak, pınar. DS(I)20/21*

Çankırı Ağzı: Kaynak, pınar.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

eşme '1.Eşme işi ; 2.kaynak, pınar'

< **eş-me**

An.ağl.: **eşme** (DS.V, 1794-1795)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EŞTİRMEK

Türkçe Sözlük

eştirmek (II)

-i, halk ağzında Atı hızlı sürmek, koşturmak.

Derleme Sözlüğü

eştirmek (II)

hlk. Atı hızlı sürmek, koşturmak. **DS(I)3/2**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

eştir- ['Eştirmek'

= OT. **eştür-**

< **eş-tür-**

An.ağl. : **eştir-** '1. koşturmak ;

2. kazdırmak' (DS.V, 1795)

Yazı dilinde kullanımı:

“Mervan soyu Gördüğüne sarılırsın... Maskaralık Yöğrük olur aşkın atı Binip eştirmek ustalık Fark ...” (Emre Sarı - Aşık Hekimhanlı Esiri: Öz Anadolu Türkü olan aşığın Türkçeye olan sevgisi)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ETEN

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Etene.

2. isim, halk ağzında Yemişlerin yenilen bölümü.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Etene. **DS(I) 21/24** 2. Yemişlerin yenilen bölümü.**DS(II) 5/5**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

eten ‘Yemişlerin yenilen bölümü ‘

< * **etyin** ‘vücut’ (DLT)

TT. : ETENE+ (LENME/LEN-/
Lİ/LİLER/SİZ/SİZLER)

An.ağl.: **eten, etene, etine** ‘insan
ya da hayvanın eşi, sonu’ (DS.V,
1797)

Eren (TDES, 141): YOK

Nişanyan (SS, 135): YOK

Yazı dilinde kullanımı:

“Kabukların beyaz eten kısımlarını kesip ayıklayın ve atın. Elinizde turuncu-sarı renkte kalan kabukları olabildiğince incecik doğrayın.” (Birten Engin Naliş -Mutfak Büyücülerimden Masallar - Sayfa 243)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ETLİK

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Kış için etinden kıyma, kavurma, pastırma ve sucuk yapılan semiz hayvan.
2. isim, halk ağzında Buzdolabında et koymak için ayrılmış yer.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Kış için etinden kıyma, kavurma, pastırma ve sucuk yapılan semiz hayvan.
DS(I/25/26 2. Buzdolabında et koymak için ayrılmış yer.DS(yok)

Çankırı Ağzı: Kış için etinden kıyma, kavurma, pastırma ve sucuk yapılan semiz hayvan.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

etlik ‘1. Etlik, kış için etinden kıyma, kavurma, pastırma ve sucuk yapılan semiz hayvan; 2. buz dolabında et koymak için ayrılmış yer’

= OT. **etlik** ‘kesilmek için hazırlanan koyun’ (DLT)

< **et+lik**

An.ağl.: **etlik,ettiyyh** (DS.V,
1799)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ET TOPRAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Yumuşak, kırmızı ve özlü toprak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yumuşak, kırmızı ve özlü toprak. **DS(I)15/11, DS(III)6/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ETYARAN

Türkçe Sözlük:

hlk. Genellikle parmaklarda olan, derinlere kadar işleyen dolama, kurlağan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Genellikle parmaklarda olan, derinlere kadar işleyen dolama, kurlağan. **22/29**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

etyaran (hlk.) 'Dolama'
< **et+yar-an**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EVCEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Bütün ev halkı birlikte.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bütün ev halkı birlikte. **1/1**

Balıkesir Ağzı: Bütün ev halkı birlikte.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ev* "yaşam alanı, konut" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ev ‘Yalnız bir ailenin oturabileceği biçimde yapılmış yapı; konut’ = KT., *ew*; Uyg.(*İKPÖ*, 139) *äβ* ~ *β; OT. (DLT.) *ew, ef, ev, öw, üv, üw*
< *eb [> *ew ‘Oğuzlar’]
TT.: EV+(Cİ/CİL/CİLİK/CİLEŞME/CİLEŞ-/CİMEN/Lİ/LİK/LİLİK/SE-/SİN)

Munkácsy (*KcsA* 1:314): *ev* < Süm. *ab* (*Hommel de bu bağlantı üzerinde durur.*)
Doerfer (*TMEN*, 675): *ev* < Süm. *ab* (*Her ikisi de yanlıştır.*)
Polivanov (*ArOr* 9 :406.s. 1.not): < Çin. [Çince: *ip* “köy”]
Räsänen (*LTS* 128; *V* 34a): < ?
Clouston (*ED* 3-4): < ?
Doerfer (*KhalMat* 279, 280, 291):
ev < *pāb*
~ Orta Kore: *ip* “Haus”
~ Japon: *iba* „Haus“
NOT: Korece *ip* ~ Japonca *iba* sözcüklerinden, Türkçe *eβ sözcüğünün Altaycada var olduğu görülmektedir. Çince, Sümerce ya da başka bir dilde köken aranması uygun değildir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Misafire ikramda kusurum olacağına evcek oruç tutarız daha iyi!” diyordu. Mamafih henüz evcek oruç tutulduğu da yoktu.” (Sabahattin Ali - İçimizdeki Şeytan)

“Ben kan tükürürüm de kızılılık yedim derim. Misafire ikramda kusurum olacağına evcek oruç tutarız daha iyi!” diyordu.” (Sabahattin Ali - ÜÇ ROMAN: Sabahattin Ali'nin Üç Büyük Romanı - Sayfa 289)

“Evcek sırtı sırta verin.. Bu olmam diyesicelerin gülmesini, düğün, bayram yapmasını mı istiyorsunuz? Evcek birbirinize düşün...” (Abbas Sayar - Dik Bayır)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

EVDECİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Çiftliklerde işçilere yemek hazırlayan aşçı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çiftliklerde işçilere yemek hazırlayan aşçı. **3/2**

Yazı dilinde kullanımı:

“Evdecinin önüne düşüyor, çiftliğin az ilerisindeki hendeğin içine yürüyüveriyordu. Fazla soluklanmasına göz yumsun diye ırgatbaşının; gündelikleri daha dolgun ödesin diye elcinin gönlünü hoş ediyordu.” (Reşat Enis - Kara toprak [Roman] Birinci baskı - Sayfa 144)

“Yüz seksen ırgat, “evdecinin bir kazan içinde, tarla çavuşlar ile çiftlikten yolladığı yarma pilâvının başına çöktü.” (Reşat Enis - Toprak Kokusu)

“Yerel tipleri tüm ayrıntılarıyla verir: Gezgin manifaturacı, Batöz ırgatlığı, yerli bekâr, istifçi, tarla çavuşu, evdeci, çiftçi başı, elçi.Fabrikalardaki çalışma koşullarının ilkelliğini ve işçi tipolojisinin henüz oluşmamış hamlığındaki sömürüyü anlatır.” (Aydan Gündüz - REŞAT ENİS Tozlu Raflardaki Gölge - Sayfa 192)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

EVDEŞ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Aynı evde oturanlardan her biri.
2. *isim, halk ağzında* Eş.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Aynı evde oturanlardan her biri. 2. Eş. **DS(var)3/1**

Yazı dilinde kullanımı:

“Ne de olsa Kağan'a evdeş veriyordu, kalını da en iyilerinden olmalıydı. Şu geyiklerin birkaç tanesini bu yay mevsiminde iyi bir karşılıkla elinden çıkarsa, kalın için yaptığı harcamaları karşılayıp güze kadar rahat ederdi.” (Hasan Erimez, Kadir Yılmaz - Demirdağın Kurtları)

“Annesine, bir evdeş istediğini söyledi. Böylelikle çevresine ve akraba soylarla bağ kurabilir atasına karşı destek bulabilirdi.” (Ramazan Ateş - Atam Oğuz: Acunun Kağanı, Türklerin İlk Fatih Hükümdarı! - Sayfa 108)

“Karanlık gözlerim. n aydını bellediğim oğul, sen kız değil, bir cilâsın bahadır da değil, erenler evreni istersin... Böyle evdeş mi olur?” (Emine Işınso -Ak topraklar: roman - Sayfa 130)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

EVERMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Evlendirmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Evlendirmek: **53/62**

Bilecik Ağzı, Yozgat Ağzı: Evlendirmek.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *ev* sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +(g)Ar- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

---

ever-[(hlk.) ‘Evlendirmek’

< **ev+er-**

An.ağl.: *evermek, evemek, evenmek, evermeg* (DS.V, 1805)

Tietze (TETTL, 203): < *ev-e-ir-

Yazı dilinde kullanımı:

“Yaptırmasam satar mıydım? Satmazdım. Oğlan askerden geldi, evermek lazım. Askerden gelmese, evermek icap etmese satar mıydım?” (Ömer Sevinçgül - Hayat Sevince Güzel)

“Babası dedi: “Oğul, ya seni evermek mi gerek?” “Evet ya, aksakallı aziz baba, evermek gerek.” (Yunus Zeyrek -Dede Korkut Kitabı)

“Evermek lâzım Seni, evermek... Zeynel, son günlerde Hancı zade’lerin konağına çok sık girip çıkıyordu. İlçenin bu eski ve büyük konağında, hâlâ söz sahibi bir aile yaşıyordu.” (Şakir Balkı - Büyük usturalar: roman - Sayfa 87)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

EVGİN

Türkçe Sözlük:

hlk. Acil.

DerlemeSözlüğü

hlk. Acil. 9/7

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EVİN

Türkçe Sözlük

1. isim, *halk ağzında* Bir şeyin içindeki öz, lüp.
2. isim, *halk ağzında* Buğday tanesinin olgunlaşmış içi, özü, habbe.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Bir şeyin içindeki öz, lüp. **DS(yok)** 2. Buğday tanesinin olgunlaşmış içi, özü, **DS(I/I)** habbe. **Evin bağlamak** ürün tanelenmek, tane bağlamak, olgunlaşmak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

evin¹ 'Tane, tahıl özü'
= ET., OT. *evin* ~ *ewin*
TT.: EVİN+ (LEN-/Lİ/SİZ)
evin² (hlk.) 'Öğün'
< *öğün*
< **öd+(ü)n* < *öd 'za-
man'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EVİNLENMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Buğday, arpa vb. olgunlaşmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Buğday, arpa vb. olgunlaşmak. 8/8

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

evinlen- [(hlk.) '(Buğday, arpa, vb.)
olgunlaşmak'
< *evin¹+le-*
An.ağl.: *evinlenmeg* (DS.V,
1807)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EVİNLİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Özlü ve dolgun (tohum).

Derleme Sözlüğü

hlk. Özlü ve dolgun (tohum).11/15

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EVİNSİZ

Türkçe Sözlük:

hlk. Boş, kof.

Derleme Sözlüğü

hlk. Boş, kof. DS(II/I) 8/11

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

evinsiz (*hlk.*) ‘Özsüz, boş, kof’

< ***evin+siz***

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EVİRGEN

Türkçe Sözlük:

hlk. İşini bilen, ölçülü ve hesaplı iş gören.

Derleme Sözlüğü

hlk. İşini bilen, ölçülü ve hesaplı iş gören.1/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ebir-* "çevirmek, döndürmek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe aynı anlama gelen *egir-* sözcüğü ile eş kökenli olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

evir- [‘Evirmek, döndürmek, çevirmek’

= ET. *ebir-*, *evir-*

~ OT. *ewür-* ‘çevirmek, döndürmek’ (DLT)

< ****ew-ür-*** < * ***äbir-***

DLT: *ewürdi tewürdi* ‘evirip çevirdi, alt üst etti’; ***ävür-är***

< * ***äbirä-r***

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EVLEK

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Tarlanın, tohum ekmek için saban iziyle bölünen bölümlerinden her biri.
2. *isim, halk ağzında* Dönümün dörtte biri kadar olan alan ölçüsü.
3. *isim, halk ağzında* Tarlalarda suyun akması için açılan su yolu.
4. *isim, halk ağzında, eskimiş* On liralık kâğıt para.

Derleme Sözlüğü

hık. **1.** Tarlanın, tohum ekmek için saban iziyle bölünen bölümlerinden her biri. **DS(I/I) 32/30** **2.** Dönümün dörtte biri kadar olan alan ölçüsü. **DS(var) 1/-3.** Tarlalarda suyun akması için açılan su yolu. **DS(I/III) 5/4** **4.** *esk.* On liralık kâğıt para. **DS(IV) 1/1**

Çankırı Ağzı: Tarlanın, tohum ekmek için saban iziyle bölünen bölümlerinden her biri.

Nişanyan Sözlük:

Yeni Yunanca *avlakion* αβλάκιον "sabanla toprakta açılan yarık, kanal, su arki" sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük Eski Yunanca aynı anlama gelen *aúlaks* αὐλαξ sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcük Eski Yunanca *elkō* ἔλκω "1. sürmek, sürüklemek, ağır bir şey çekmek, 2. tarla sürmek" fiilinden türetilmiştir. Yunanca fiil Hint Avrupa Anadilinde aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan **selk-* biçiminden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< * ET., OT. **ewle-** 'toplamak, yığmak' (DLT) + **-k**
DLT: **ewdil-** 'toplanmak'
ewdi- 'toplamak'
ewdin- 'toplamak'
ewleş- 'toplanmak, yığılmak'

TS.I, 479 : < **Yun.**
Eren (TDES, 141) : **evlek** < **R. αβλάκι**
Nişanyan (SS, 136) : **evlek** ~ **Yun. avlá-**
kı avlakı

OT'deki **ew-** fiili ile Kırgız Türkçesindeki **üy-**, Kazak Türkçesindeki **üy-** fiilleri aynı anlamda olup, **ew-** (> **üy-**) kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı:

"Evlek nedir mi? Dolar'i bilirsiniz de evlek'i nasıl bilmezsiniz? H05, dolarla ilgisi olan, evlek'i nereden bilsin? Bi: (evlek) on liradır. Eskiciler kendi aralarında evlek ..." (Fikret Otyam - Ha bu diyar: Gezi notları - Sayfa 48)

"Dönüm, ülkelere ve bölgelere göre değiştiğinden evlek de dönüme bağlı olarak değişirdi. II. Meşrutiyet döneminde bir evlek 400 mimar arşını kare, 4 evlek de bir dönüm sayıldı ." (İ. Gündoğ Kayaoğlu, Ersu Pekin - Eski İstanbul'da gündelik hayat - Sayfa 156)

"...dünyanın egemeni olmak amacını güden bizler barış barış biz emekçiler Bir yıldırım gibi evlek açıyor yarınlar başkentlerde genişliyor ülkeler halkaların dirsek dayatmalarından baltalar gibi iniyor gölgeler saraylara bir yüksek ateşin nabzıdır ..." (Tasos Livaditis - Bir Yel Esiyor Dünya Kavşaklarında)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

EVREN

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Büyük yılan.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Büyük yılan. **DS(I)12/13**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *evren* "1. döngü, çark, 2. kubbe" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *evir-* veya *evür-* "evirmek, döndürmek" fiilinden Eski Türkçe +(g)An ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EZGİ

Türkçe Sözlük

5. *isim, halk ağzında* Üzüntü, sıkıntı.

Derleme Sözlüğü

5. *hlk.* Üzüntü, sıkıntı. **DS(I)7/2**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *ez-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +gU ekiyle türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ezgi < ET. *egzig*
= EAT. *ezgü*
An.ağl. : *ezgi, ezginlik, ezgi, ezgü* 'eziyet, sıkıntı' (DS.V, 1829)
< **ez-** + **-gi/ği/ğü**
= küy (Kzk.)
köy (Bşk., TatK.)
kū (Kırg.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EZGİN

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Paraca durumu bozuk olan (kimse).
2. *sıfat, halk ağzında* Çok cefa görmüş (kimse):
3. *sıfat, halk ağzında* Çürük, ezik (meyve).
4. *sıfat, halk ağzında, mecaz* Üzüntü veren:

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Paraca durumu bozuk olan (kimse). **DS(I/I)9/12** 2. Çok cefa görmüş (kimse). **DS(I/II)2/1** 3. Çürük, ezik (meyve). **DS(IV)1/1** 4. Üzüntü veren. **DS(yok)**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ezgin (*hlk.*) ‘Çok küçük yaşta hayatın sıkıntılarını görmüş (kimse)’
(*DS.V*, 1829)
< **ez-gin**

Yazı dilinde kullanımı:

“Yukarıdan, kentten seyrek, ezgin ezgin çan sesleri geliyordu; kiliseyi bekleyenler çalıyorlardı çanı.”(Maksim Gorki – Bozguncu)

“Polisin sevilmediği yerde, seilmeyen, mutlaka hükümettir; nüfuzsuz olduğu yerde, nüfuzsuz; ezgin olduğu yerde, ezgin, yine o...” (Necip Fazıl Kısakürek -Başmakalelerim – 2)

“Birer cigara daha tellendirip tam kalkarken baktık, o kadının girdiği çadırın içinden ezgin, baygın bir mırıltı gelmeğe başladı...” (Osman Cemal Kaygılı – Çingeneler)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

EZİMEVİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Tohumların ezilip yağ çıkarıldığı yer. (Susam yağı ve tahin çıkararak fabrika.)

Derleme Sözlüğü

hlk. Tohumların ezilip yağ çıkarıldığı yer. (Susam yağı ve tahin çıkararak fabrika.)**2/-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

FARIMAK

Türkçe Sözlük

4. *nesnesiz, halk ağzında* Kocamak, yaşlanmak, ihtiyarlamak.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Kocamak, yaşlanmak, ihtiyarlamak. **DS(I/I)15/21**

Bilecik Ağzı: . Kocamak, yaşlanmak, ihtiyarlamak.

Yazı dilinde kullanımı:

“Yenindeki kanın bir kısmı dokuma çarşafa boşandı. - Dur bre, diye haykırdı Yunus ağa ,berbat ettin ! Yozgatlı faridi, soluk soluğa çöktü iskemleye ...” (İlhan Tarus - Hükümet meydanı - Sayfa 143)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

FELFELLEMEK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Eski canlılığını yitirmek.
2. *nesnesiz, halk ağzında* Afallamak, şaşırmaq.
3. *nesnesiz, halk ağzında* Dönen, hareket eden bir cisim, durmadan önce hızını yitirmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Eski canlılığını yitirmek. **DS(I/II)4/3** 2. Afallamak, şaşırmaq. **DS(II)1/-**
3. Dönen, hareket eden bir cisim, durmadan önce hızını yitirmek. **DS(III) 2/1**

Yazı dilinde kullanımı:

“Yanık sesi yayılınca, herkes önce bir felfelledi, ardından nefes almaya korktu. O kadar içten söylüyordu ki...” (Adnan Gerger - Yüzsüz Hayat)

“Penceredeki muhtar amca felfellemiş gözlerini Suat Katran'la Mücevher arasında getirip götürdüktan sonra aşağıya inmeyi kabul etti.” (Metin Savaş –Erlık)

“Leydi Bilberry felfellemiş bakışlarıyla etrafı kolaçan etti. Burası gerçekten de dört dörtlük bir meskene benziyordu.” (Metin Savaş -Dehşet Palas AVM)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

FERİK

Türkçe Sözlük

ferik, -ği (I)

1. isim, halk ağzında Kumes hayvanlarının civcivlikten çıkmış yavrusu, piliç.
2. isim, halk ağzında Bir tür gevrek elma, ferik elması.

Derleme Sözlüğü

ferik, -ği (I)

hlk. 1. Kumes hayvanlarının civcivlikten çıkmış yavrusu, piliç. DS(I/I)46/47 2. Bir tür gevrek elma, ferik elması. DS(yok)

Çankırı Ağzı, Diyarbakır Ağzı, Keban Ağzı, Erzincan Ağzı: Kumes hayvanlarının civcivlikten çıkmış yavrusu, piliç.

Nişanyan Sözlük:

Arapça *frk* kökünden gelen *farîk* ف ر ي ق "askeri birlik, müfreze, bölük" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *faraka* ف ر ق "ayırdı" fiilinden alıntıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ferik (hık.) '1.kümes hayvanlarının civcivlikten çıkmış yavrusu, piliç; 2. dişi piliç; 3. dişi hindi; 4. kuma, ortak; 5. taze fasulye; 6. genç, taze, körpe; 7. sarı akrep; 8. buğday başaklarının yeni sertleşmeye başladıkları durumu' (DS.V, 1846)
[**bili bili** 'yansıma' > **bili+ç** > **piliç** > **filiz** > **firik** > **ferik(+e)**
~ **ferük** ~ **firig**;
filiz > **finik** > **fenik**]
bili bili için bk. DS.II, 692

Ferik sözcüğü Ermenice **varik**'ten öte Türkçedir. Kürtçedeki **firik** de pek çok sözcükte olduğu gibi Türkçeden alınmıştır. Bu sözcüğün, 1100 tarihlerinden beri Türklerle iç içe yaşayan Ermeniceye Türkçeden girmiş olması hem tarihi gerçeklere, hem Türkolojinin kurallarına daha uygundur.

Yazı dilinde kullanımı:

"Ferik elması ve Amasya elması yerine Vaşington elması. Özellikle askerlikte kullandığımız kavramlarda da yenilikler oldu." (Aziz Nesin - Bir Koltuk Nasıl Devrilir - Sayfa 171)

"En çok da Hacı Gil'in ön bahçedeki Ferik Elması... Ve salkım salkım, değişik renk ve değişik tadı olan üzümler..." (Hüsamettin Kırmızıgül - ANILARDAKİ PEGİR: (SIRA KONAK) - Sayfa 184)

"Meselâ ferik üzümü , meselâ ekşi karadut , meselâ böğürtlen , meselâ çitlenbik , hatta hünnap , meselâ ferik elması..." (Burhan Felek - Hayal belde Üsküdar - Sayfa 29)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

FIKRAMAK

Türkçe Sözlük:

hfk. Herhangi bir yiyecek ekşimek, fişlamak.

Derleme Sözlüğü

hfk. Herhangi bir yiyecek ekşimek, fişlamak. **DS(I/T)13/10**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

FİREZ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Ekin.
2. isim, halk ağzında Biçilmiş tarlada kalan tahıl kökleri, anız.

Derleme Sözlüğü

hfk. **1.** Ekin. **DS(I) 2/1**   **2.** Biçilmiş tarlada kalan tahıl kökleri, anız. **DS(III) 13/11**

Yazı dilinde kullanımı:

“Ağlasalar da seslerini kim duyacaktı ki? Uçsuz bucaksız firez tarlalarının ortasında sıcaktan korkmuş, koyun koyuna girmiş, bedenleri birbirine dolaşmış, yapayalnız ırgat çocukları...” (Osman Şahin -Ağız İçinde Dil Gibi Acı Duman)

“Ağzındaki firez sapıyla dişlerini kurcalamaya devam etti ...” (Çetin Yiğenoğlu - Haydar'ı öldürmek: roman - Sayfa 323)

“Köye yaklaşmışlardı. Bir an durdu Mulla Mustafa, başını eskiden bük, şimdi yer yer firez, yer yer pamuk ekili olan tarlalara çevirdi, baktı, baktı da: «İsteseydim» dedi,” (İbrahim Sarıbrahimoğlu -Ocak taşı - Sayfa 329)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

FİRİK

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Olgunlaşmak üzere olan tahıl:
2. *isim, halk ağzında* Çerez olarak yenen tahıl kavurgası.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Olgunlaşmak üzere olan tahıl. **DS(I/I) 17/122.** Çerez olarak yenen tahıl kavurgası. **DS(I/II) 10/3**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *frk* kökünden gelen *farīk* ف ر ي ك "1. kavrulmuş taze buğday tanesi, 2. kuş veya tavuk palazı" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *faraka* ف ر ك "ufaladı" fiilinin *fa'āl* vezninde sıfatıdır. Bu sözcük Aramice/Süryanice *prk* kökünden gelen *phārak* פ ר כ "yarmak, tahılı ovarak kepeğini ayırma" kökü ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Orta Anadolu'nun toprağı şubat ayına karşı uyanıktır. Ama ikiyüzlü mart geliverince ayağının biri çelmeye gelir. Firik firik olmak ister. İnsan da toprağın bu yanılışına uyar.” (Abbas Sayar -Dik Bayır)

“... Yedikçe doydu ölüm yüzümde bahar kalmadı çiçek açmaya kirpikleri firik kokmaya annem kalmadı toprağa desem gülden açardı bağrını suya desem ipekten sümbüllere akraba bir keder taşırdı esmerliği ve unutulmuş gülücüklerde hatırlardı ...” (Savaş Çekiç -Ülke ve Ekmek)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

GAYRI

Türkçe Sözlük

2. *zarf, halk ağzında* Artık, bundan böyle.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Artık, bundan böyle. **11/7**

Bilecik Ağzı: Artık, bundan böyle.

Nişanyan Sözlük:

Arapça *ğyr* kökünden gelen *ğayr* غ ي ر "başka, diğer" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GAZEKİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Cepken altına giyilen kolsuz bir tür giysi.

Derleme Sözlüğü

hfk. Cepken altına giyilen kolsuz bir tür giysi. **DS(I)12/7**

Yazı dilinde kullanımı:

“Mağaranın girişinde ise üstlerinde lacivert çuha kumaştan dikilmiş 'zığva' ve yelek üstüne 'gazeki' denilen ceketlerini giymiş fesli iki Türk hizmetkâr, yarıya kadar mağaranın girişine tırmanmış.” (Behman R. Mentosoglu - DAWA: SIR BEKÇİLERİ - Sayfa 25)

“...Ne kadar da naif görünüyordu. Hartı adı verilen paltosunun altında gazeki isimli cepkeni, zığva şalvarının beline doladığı Acem şalına sıkıştırılmış meşin bir silah kılıfı, başında da Kandilli yazmasıyla her şeyden önce kendisiydi bu adam.” (Okay Tiryakioğlu - Abdülhamid - Sayfa 200)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

GAZEL

Türkçe Sözlük

gazel (II)

isim, halk ağzında Sonbaharda kuruyup dökülen ağaç yaprağı.

Derleme Sözlüğü

gazel (II)

hfk. Sonbaharda kuruyup dökülen ağaç yaprağı:2/-

Nişanyan Sözlük:

Arapça *ğzl* kökünden gelen *ğazal* غزل "flört etme, aşk sözleri, aşk şiiri" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *ğazala* غزل "yün eğirdi" fiili ile eş kökenli olabilir; ancak bu kesin değildir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GECE KUŞU

Türkçe Sözlük

4. *isim, mecaz, halk ağzında* Yarasa.

Derleme Sözlüğü

4. hfk. Yarasa.

Gecekuşu. 33/30

Çankırı Ağzı: Yarasa.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kéçe* "gece, geç vakit" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kéç* "geç" fiilinden Eski Türkçe +A ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gece 'Gece'

= (Orh.) *kiçä* 'geceleyin'

ET. *kiç* 'geç' [*ür kiç* 'uzun zaman'] < * *kēç*

Krş. ET. *küçä* ~ *kiçä* 'öte tarafa geçerek' (EUTS, 103, 108-109)

~ *kiçe* (Uyg.Br.) ~ *kéçe*, *kiçe* (DLT)

Zajaczkowki ve Banguoğlu (1959: 20):

< *geç* (< *keç*)+*çe*. T. Tekin bu görüşü kabul etmez. (Mak.II, 515)

G. Clauson (ED, 694) : < ET. *kéç*-/*kiç*- 'gecikmek, geç olmak'. T. Tekin bu görüşü kabul etmez. (Mak.I, 201, 356)

Yazı dilinde kullanımı:

"Bir gece kuşu telaşla kanat çırparak ateşin çevresinde geniş bir halka çizdi. " Bunu kimseye söyleme, ama en son bir çarpışmaya katıldığımdan bu yana çok zaman geçti Mahmud ." (Thorvald Steen -Tozkoparan / Bir Selahaddin Eyyubi Romanı - Sayfa 71)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

GEÇE

Türkçe Sözlük

geçe (II)

isim, halk ağzında Karşılıklı iki yandan her biri, yaka.

Derleme Sözlüğü

geçe (II)

hlk. Karşılıklı iki yandan her biri, yaka. **25/27**

Çorum Ağzı: Karşılıklı iki yandan her biri, yaka.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *keç*- "aşmak, öte gitmek, zaman geçmek" fiilinden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GEÇEK

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Çok geçilen yer, işlek yol.
2. *isim, halk ağzında* Küçük tahta köprü.

Derleme Sözlüğü

- hfk.* 1. Çok geçilen yer, işlek yol. **DS(I/I) 1/1**   2. Küçük tahta köprü. **DS(I/III) 5/4**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

An.ağl.: *geçek, geçembek* 'çok geçilen yer' (*DS.VI*, 1960); *geçelik* 'karşılık, cevap'; *geçemek, geçek* 'dar geçit' (s. 1961);
geçgili, geçgel, geçgil, geçgin, geçgülü, geçkel 'sözü geçen, sözü etkili (kimse)' (s.1962)

GEÇ-EK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GEÇİNMEK

Türkçe Sözlük

5. *nesnesiz, halk ağzında* Ölmek.

Derleme Sözlüğü

5. *hfk.* Ölmek. **30/26**, **geçinip gitmek DS(yok)** çok iyi değilse de şöyle böyle geçinmek.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *geç-* fiilinden Türkiye Türkçesinde **+In-** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

geçin- [*hfk.*] 'Ölmek'
< **geç-(i)n-**
An.ağl.: *geçinmek(g), geçirinmek* (*DS.VI*, 1962)
~ *geçin-* 'ölmek' (Gag.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GEÇMEK

Türkçe Sözlük

38. *halk ağzında* Çekiştirmek, yermek.

Derleme Sözlüğü

38. *hlk.* Çekiştirmek, yermek. **DS(II) 2/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *keç-* "aşmak, öte gitmek, zaman geçmek" fiilinden evrilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GEDİLMEK

Türkçe Sözlük

2. *nesnesiz, halk ağzında* Bıçak, keser vb.nin ağızları aşınmak.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Bıçak, keser vb.nin ağızları aşınmak. **1/1**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *gedük* "kazılmış veya oyulmuş şey" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *kert-* veya *ket-* "oymak, çentmek" fiilinden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gedik 'Kertik, gedik'

< **kēt-* 'gedik açmak' (T. Tekin, *Mak.I*, 63; Räsänen, *V* 258)

< **kēt-(ü)k*

TT. : GEDİK+(Lİ/İL-)

An.ağl.: *gedik* '7 farklı anlamı var' (*DS.VI*, 1966); *geduk, gedük* (s.1968)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GEDMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Gedik açmak, çentmek, delmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Gedik açmak, çentmek, delmek. **DS(I) 4/2**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *gedük* "kazılmış veya oyulmuş şey" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *kert-* veya *ket-* "oymak, çentmek" filinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ged- ['Gedik açmak'
< **kēt-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GELBERİ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Büyük ocaklardan ateşi dışarı çekmek için kullanılan uzun saplı demir araç.
2. *isim, halk ağzında* Tırmık.
3. *isim, halk ağzında* Harman döküntülerini toplamaya yarayan araç.
4. *isim, halk ağzında* Ağaç dallarını budamak için kullanılan eğri demir.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Büyük ocaklardan ateşi dışarı çekmek için kullanılan uzun saplı demir araç. **DS(I/I) 41/47** **2.** Tırmık. **DS(I/II) 10/12** **3.** Harman döküntülerini toplamaya yarayan araç. **DS(I/V) 5/3** **4.** Ağaç dallarını budamak için kullanılan eğri demir. **DS(I/VIII) 1/1**

Çankırı Ağızı: Büyük ocaklardan ateşi dışarı çekmek için kullanılan uzun saplı demir araç.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *gel beri* sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

---

gelberi (hık.) 'Yüksek dallardaki meyveleri toplamak için kullanılan çatalı sopa'

< **gel+beri**

An.ağl.: *gelberan, gelbere* (DS. VI, 1971); *geberi, gelberü, gelveri, geveç* (s. 1972)

Yazı dilinde kullanımı:

“Anası babası ona bir gelberi yaptırmış. Kız da oturduğu yerden işini gelberiyle yapıyormuş. Kızının evlilik çağı gelmiş. Anası babası kızını bir avcıyla evlendirmiş.” (Eren Sarı -En Güzel Masallar Kitabı)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

GELEME

Türkçe Sözlük:

hık. İki yıl sürülmeyen, boş tarla.

Derleme Sözlüğü

hık. İki yıl sürülmeyen, boş tarla. **DS(II)2/2**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GELENİ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hık. Tarla faresi, büyük fare. **9/12**

Yozgat Ağzı: Tarla faresi, büyük fare.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

geleni 'Tarla faresi'

= OT. *kelegü* 'tarla sıçan soyundan bir hayvancık'(DLT)

An.ağl.: *gelengi, gebenu, geleğen, geleği, geleğü, gelengü, geleni, gelenki, gelenu, gele-vun, gelevü, gelni, gemesiçan*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GELGEL

Türkçe Sözlük

1. isim *halk ağzında* Başa takılan elmas veya altın iğne.
2. isim, mecaz *halk ağzında* Çekicilik.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Çekicilik. DS(III) 4/1 2. Başa takılan elmas veya altın iğne. DS(I) 2/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gelgel 'Albeni, alım, çekicilik'
< *gel+gel*
< **kel-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GELİN ABLA

Türkçe Sözlük:

hlk. Yenge.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yenge. Gelinabla. 8/3

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gelinaba (hlk.) 'Yenge'
< *gelin* [< ET. *kelin*]+aba
An.ağl.: *gelinaba, geliba, gelin-
abba, gelinana, gelinbaba, ge-
linbaci, gelinge, gellaba, gelli-
ba, gelnāba, genaba, genapla,
geniba, gennaba* (DS.VI, 1978)

Yazı dilinde kullanımı:

“Gelin Abla Doru At'a binecekti. Bir kere uğurlu bir attı o. Annesi de aynı ata binmişti... Kim bilir babası nasıl süsleyecekti Doru At'ı...” (Ali Balkız - Yüzüstü Düşler)

“Nihayet çocuklar, apartmandan içeriye bakarak hep bir ağızdan: - Geliyor... Geliyor... Gelin abla geliyor...” (Şule Yüksel Şenler - Huzur Sokağı - Sayfa 104)

“Şükran, gülümseyerek çocuğun çenesini okşadı: - Gelin abla benim cicim... Küçük kız, onun siyah elbiselerine bakıyor, inanmıyordu.” (Reşat Nuri Güntekin -Akşam güneşi: Roman - Sayfa 100)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

GELİNCİK

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Yılancık, arpacık, çıban vb.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Yılancık, **DS(II/III) 4/3**; arpacık, **DS(II/IV) 1/1**; çıban.**DS(II/VII)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *gelin* sözcüğünden Türkiye Türkçesinde **+çUk** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gelincik¹ 'Gelincik çiçeği'
< **gel-in+cik**
< **kel-in+cik**
~ kilinçek (Oyr., Tel.)
kilincek (Leb.)
kilindyek 'Sünde',
xilinçek, xinçek 'gore,muka'
< Moğ. (KWb. 231) **kilince** <

gelincik² 'Gelincik denilen bir tür hayvan'
< **gelin+cik**
An.ağl.: **gelincüyh** (DS.VI, 1981)

Yazı dilinde kullanımı:

“Ova bayır gelincik içinde. Gönlüm ateşlerde... Ödevleri teslim edeline kadar oldu bilmiyorum. Merak da etmiyorum.” (Hanım Karavelioğlu -Güneşin Çocukları)

“Gelincik tarlası ortasında Başaran'ın fotoğrafları zihinlere kazıldı. Şair Arif Damar usta, Mehmet Başaran'la ilgili olarak; “Mehmet Başaran, Hakkı Tonguç'un evlatlarından, çalışkandır, bu toprağın çocuğudur. Uzun yıllardır, belki de kırk yıldır ...” (Mehmet Başaran - Pir Sultan Ölür Ölür Dirilir – Sayfa 37)

“... Mezarlığa kadar gidebileceğiz, o da helva yemek için... O, yamaçlarında navruz, gelincik topladığımız; göbelek, yerelması, çiğdem, kenger eşelediğimiz buz gibi soğuk sularıyla içimizi ısıttığımız Bakırtepe'ye bile uzaktan bakabiliyoruz ancak, ...” (Ali Balkız - Yüzüstü Düşler)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

GELİNKUŞAĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Gökkuşağı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Gökkuşağı. DS(I)7/5

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kelin* "evlenerek hane halkına katılan kadın" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kel-* "gelmek" fiilinden Eski Türkçe +In ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bazen hani, göğün bir yerinde yağmur yağar, öteki yanında günlük güneşlik olunca, yedi renk gelin kuşağı mı gökkuşağı mı ne olur a ?” (Halikarnas Balıkçısı -Ege'den: hikâyeler - Sayfa 126)

“Kız gülümsüyordu, Cennet ' in apaydın gülümsemesi yüzünün çevresine aydınlık yedi elvan gelin kuşağı doluyordu İmdat'ın gözlerinde .” (Halikarnas Balıkçısı -Deniz gurbetçileri - Sayfa 191)

“Düşümde, uzun sarı saçları başının çevresine bir gelin kuşağı dolamıştı : - Korkma, babanın söylediklerine bakma. Ben denizin içindeydim.” (Halikarnas Balıkçısı -Aganta! Burina! Burinata! - Sayfa 28)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

GELİŞMEK

Türkçe Sözlük

3. nesnesiz, halk ağzında Şişmanlamak.

Derleme Sözlüğü

3. hlk. Şişmanlamak. DS(I)13/7

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *gel-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +İş- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

geliş- ['Büyüyüp boy atmak, yetişmek; ilerlemek, olgunlaşmak, genişlemek'

< **gel-(i)ş-**

TT.: GELİŞ-(İM/ME/TİRİLME/TİRİL-/TİRİM/TİRME/TİR-/TİRİM/TİRME/TİR)

An.ağl.: **geliş-** '1.şişmanlamak; 2.işi yoluna girmek, zengin olmak;3.uğurlu gelmek; 4.uymak'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GEN

Türkçe Sözlük

gen (III)

sifat, halk ağzında Bir süre sürülmeyle boş bırakılmış (tarla).

Derleme Sözlüğü

gen (III)

hlk. Bir süre sürülmeyle boş bırakılmış (tarla). **DS(I/I)39/45**

Balıkesir Ağzı: Bir süre sürülmeyle boş bırakılmış (tarla).

Nişanyan Sözlük:

Almanca *Gen* "canlılarda kalıtımı düzenleyen hücre birimi" sözcüğünden alıntıdır. Almanca sözcük Eski Yunanca *génos* γένος "soy, zürriyet" sözcüğünden türetilmiştir. *Kenar* < Farsça *kanār* sözcüğünden esinlendiği rivayet edilirse de Yeni Yunanca *gōnía* "köşe, açı" daha belirgin bir çağrışım kaynağıdır. Karş. Yeni Yunanca *trígōnos* "üçgen", *tétragōnos* "dörtgen" vb.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GENELMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Genişlemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Genişlemek. **DS(I)3/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

genel- 'Genişlemek'

< *gen+el-*

< ET. *keñ*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GENZEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Genizden konuşan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Genizden konuşan.11/7

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

genzek 'Genizden konuşan'

< ***keḡ(i)z+ (e)k**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GERELTİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Engel, perde.

Derleme Sözlüğü

hlk. Engel, perde. DS(I)10/19

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gerelti (*hlk.*) 'Engel, perde'

< **ger-el-ti**

An.ağl.: gerelti, gergi, gerilti
(DS.VI, 1997)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GEREN

Türkçe Sözlük:

hlk. Kuruyunca çatlayan toprak, verimsiz, tuzlu, killi toprak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kuruyunca çatlayan toprak, verimsiz, tuzlu, killi toprak. **DS(I/I) 15/16,**
DS(I/II) 13/22

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *gere-* "örtmek, yaymak" filinden **+In** ekiyle türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

geren (hlk.) 'Hafif bulutlu, sisli hava'
< *ger-* 'kapamak, örtmek'+-e-
'fiilden fiil yapan ek'+-n
An.ağl.: *geren, gerengi, gerengilik, gereñimek, gerenlik, gerense* (DS.VI, 1998) ; *gerenle-, gereñlen-, gerenne-, gereylen-*
'hava bulutlanmak' (s.1999)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GERGİ

Türkçe Sözlük:

hlk. 1. Perde.2. İp, kayış, tel vb.ni gerginleştirme işinde kullanılan araç.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Perde. **DS(I/VIII)6/9** 2. İp, kayış, tel vb.ni gerginleştirme işinde kullanılan araç.**DS(yok)**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ker-* "1. enlemesine kesmek, engellemek, 2. (ip) çekerek uzatmak" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gergi (hlk.) '14 farklı anlamı var'
(DS.VI, 2000-2001)
< *ger-gi*
< **ker-*

Yazı dilinde kullanımı:

“Daha sonra Tetimme Medreseleri'nin yıktırılması, Akdeniz Medreseleri'ni yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığından duvarlar, kalın gergi demirleriyle desteklenmiştir.” (Adnan Özyalçiner - Öyküleriyle İstanbul Anıtları-1)

“Bu arada cambazın ipe çıkması hususunda kutlu buyruk çıktı ancak gergi ipleri henüz çekilip sağlamlaştırılmamıştı ve bu da büyük hazırlık gerektirmekte idi, bu yüzden de: Bugün hiçbir şekilde mümkün değildir ” diye cevap verilmişti .” (Seyyit Vehbî, Mertol Tulum - Sûrnâme: Sultan Ahmet'in düğün kitabı - Sayfa 255)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

GERİ

Türkçe Sözlük

geri (II)

isim, halk ağzında Araba üzerine gerilerek kenarları arabanın korkuluğuna tutturulan ve içine saman veya tahıl doldurulan büyük kıl çuval.

Derleme Sözlüğü

geri (II)

hlk. Araba üzerine gerilerek kenarları arabanın korkuluğuna tutturulan ve içine saman veya tahıl doldurulan büyük kıl çuval. **DS(I)10/14**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kérü* "geri, arka, batı" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **kér-gerü* biçiminden evirilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *kir-* "girmek" fiilinden Eski Türkçe +(g)ArU ekiyle türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GERİŞ

Türkçe Sözlük:

2. *hlk.* Sırt.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Sırt. **DS(I/T)13/14**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *keriş* "tepe, dağ sırtı" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *ker-* "enlemesine kesmek, engellemek" fiilinden Eski Türkçe +Iş ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

geriş 'Dağların ve tepelerin üst kısmı'
= OT. *keriş*
< * *ker-*
An. ağıl.: *keriş*
~ *geriş* (Trkm.)'sırt'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GERME

Türkçe Sözlük:

2. *hlk.* Bir yeri bölmek, sınırı belli etmek için yapılan tahta perde.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Bir yeri bölmek, sınırı belli etmek için yapılan tahta perde. **DS(I/T)8/8**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

germe (hlk.) 'Bir yeri bölmek, sınırı belli etmek için yapılan tahta perde ; avlu ; bahçe ; tavuk kümesi'

< **ker-me**

An.ağl. : **germe, germeç, gerni** (DS.VI, 2004); **germeç, gerimecek** 'çamaşır ipi'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GEVMEK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Ağızda katı bir şey çiğnemek, geniş getirmek. **DS(I) 27/ 37**

Yozgat Ağızı: Ağızda katı bir şey çiğnemek, geniş getirmek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gev- 'Gevmek'
= ET., OT. **kew-** (DLT)
[< * **kēb-** (T. Tekin)]
krş. İM. **kevek** 'saman'
AH., MA. **kävük**; OT. **küvük**
< * **kābük** (Räsänen, V 245)
TT.: GEV- (ELEM(K)/ELE-
YİŞ)

Yazı dilinde kullanımı:

“Yavaş yavaş ağzına götürüp başlamasın mı gevmeğe! Aşkolsun valla! “Ben kaymakam, vali, yardımcı, şu bu olmam okusam, okuyabilsem!” dedim. « Kim bilir ne zordur bunca gün kalem gevme!» (Keklik: roman - Sayfa 187)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

GEVREMEK

Türkçe Sözlük

2. *nesnesiz, halk ağzında* Ekin olgunlaşmak.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Ekin olgunlaşmak. **DS(II/I) 2/2**

Çankırı Ağzı: Ekin olgunlaşmak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kegre-* veya *kevre-* "koflaşmak, kırılğan olmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **kegiz* biçiminden Eski Türkçe +(g)A- ekiyle türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gevre-['Gevremek'
= OT. *kewre-* ~ *kefre-*
~ *köwre-* ~ *küfre-* (DLT)
< * *kēb-re-*

[Tü. {-rA-} = Moğ. {-**(I)r-**}]

TT.: GEVRE- (K/KÇİ/KLİK/
ME/MEK/TİLMEK/TME(K)
= Moğ. *kebi-*, *kebere-*
< **kebire-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GEZEĞEN

Türkçe Sözlük:

hlk. Çok gezen (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. Çok gezen (kimse).**DS(I)12/9**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gezegen 'Çok gezen'
< **gez-**[< **kez-**]+-**egen**
An.ağl.: *gezeğen, gezeğente,*
gezek, gezençi, gezenki, ge-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GEZELEMEK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Gezinmek.
2. nesnesiz, halk ağzında Sıkıntılı bir durumda dolaşmak, gezinmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Gezinmek. **DS(I/II)1/-2.** Sıkıntılı bir durumda dolaşmak, gezinmek. **DS(I/I)14/11**

Çorum Ağzı: Gezinmek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gezele- (hlk.) 'Can sıkıntısından boşuboşuna gezmek'
< **gez-e-le-**
An.ağl.: *gezele-, gezelet-, gezenne-* (DS.VI, 2021)

Yazı dilinde kullanımı:

«Sele çatarım, malı ararken candan olurum» diye tepikleyip sürememiş yüreksiz... Sel savuşup Erkek Su geçit verene kadar, evinin sayvanında, tabanı yanmış it gibi gezelemiş Zeynel Ağa...”(Kemal Tahir - Bozkırdaki çekirdek: roman - Sayfa 309)

“... Bunlar ki ellerinde bir kap, içerisinde kireç tozu ve kömür külü olduğu halde sokakları gezeler, sokaklara tükürenlerin üzerine bu tozu dökeler,” diyor!” (Mim Kemâl Öke - Aşkın Ekolojisi)

“Bunlar ki, ellerindeki bir kap içerisindeki kireç tozu ve kömür külü olduğu halde günün belirli saatlerinde bu sokakları gezeler. Bu sokaklara tükürenlerin, tükürdükleri üzerine bu tozu dökeler ki, yevmiye 20'şer akçe alsınlar.” (Ahmet Efe - Sultan Fatih'in Düşü)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

GEZENTİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Vaktini gezmekle geçiren, gezmeyi çok seven, gezeğen.

Derleme Sözlüğü

hlk. Vaktini gezmekle geçiren, gezmeyi çok seven, gezeğen. **DS(I/I)14/11**

Bilecik Ağzı: Vaktini gezmekle geçiren, gezmeyi çok seven, gezeğen.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kez-* "dolanmak, gidip gelmek" fiilinden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Masa basına takılmayıp kendini kaldırımlara fora eden ve yürüyüşe vuran " gezenti - şairler " ise, bu dünyanın dingilini " feriskopla " izleyip " hergelle " hesaplamış akıllı bıdıklardır.” (Yaşar Aksoy - İzmir'i sevme sanatı - Sayfa 93)

“Evde otursa sünepe, a-sosyal, dışarıda gezinse adı gezenti olur. Durgun olup konuşmasa, bunda bir hal var denir, “Anneee!” dese “bana anne deme” denir. Hâsılı ergen ağzıyla kuş tutsa yaranamaz.”(Ayhan Sever - Çekirdek Yeme Kılavuzu)

“Arkadaşlık böyle günde belli olurdu, kimi baldızını vermek istedi Erol beye, kimi çok yakın tanıdık birini, kimi de mahallesindeki : « Ah yavrum, senin iyi tanıdıkların vardır, şu bizim gezenti kızı bir baş göz ediversen vallahi de billahi de sana ...” (Muzaffer İzgü -Donumdaki para - Sayfa 167)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

GEZİNCİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Gezerek iş gören, gezici, seyyar.

Derleme Sözlüğü

hlk. Gezerek iş gören, gezici, seyyar. **DS(I)8/6**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *gez-* fiilinden Türkiye Türkçesinde **+gIn** ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“O günlerde Yeni cami avlusunda gezginci berberlik, gezginci dişçilik edenler vardı. Bu gezginci dişçiler, dişçilik diploması olup da, parasızlıktan muayenehane açamayan dişçilerdi.” (Aziz Nesin - Böyle gelmiş, böyle gitmez - Sayfa 396)

“Bu gezginci derviş zümresi, Türkçeye, saf, bir şeyi tam manasıyla araştırmaz, bu yüzden de anlamaz anlamına gelen ve zamanla bön - ahmak, anlayışsız anlamlarını veren örf mecazı , " Abdâl " sözünü verdiği gibi gerçeği sezer.” (Ali Alparıslan - Abdülbâki Gölpınarlı - Sayfa 83)

“Gezginci misiniz siz?” “Sayılır... Köyünüzde mola vermek istedik.” Adam bir süre durduktan sonra: “Niçin gezersiniz?” “Allah için gezeriz biz.” “Nasıl?” “Bu gençler İstanbul'dan, ben de Sakarya'dan beri yürüyoruz.” (Can Güzel, Ahmet Ay - Deryada Yunus Olmak)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

GEZİNTİ

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Evlerde oda kapılarının açıldığı aralık, koridor.

5. *isim, halk ağzında* Sofa, balkon.

Derleme Sözlüğü

4. *hfk.* Evlerde oda kapılarının açıldığı aralık, koridor. **DS(yok)** 5. *hfk.* Sofa, **DS(I/I)** 2/2 balkon. **DS(I/II)** 3/1.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *gez-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +(In)tI ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GIDIM GIDIM

Türkçe Sözlük:

hfk. Azar azar.

Derleme Sözlüğü.

hfk. Azar azar. **DS(I)14/-**

Çankırı Ağızı: Azar azar.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kıt kıt* "azar azar, yavaş yavaş" deyiminden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gıdım 'Lokma'

< **tk-ım** 'lokma' [g-d > t-k
göçüşmesi olmuş]

An.ağl.: *gıdım, gıdımcık, gıdıman, gıdımcuk* 'pek az' (DS.VI, 2034); *gıdım gıdım, gıdımcık gıdımcık, gıdım gıymık, gıdımcık gıdımcık, gıdır gıymık* ,azar azar' (s. 2034)

Yazı dilinde kullanımı:

"... Makyajdan kaçır gibi bir kadın gördüğümüzde korkmamız bundan mı? Gıdım gıdım yaşayıp gıdım gıdım ölüşümüz hep bundan mı acaba?" (Tarhan Gürhan - Alkoliçe: Kendini Kundaklama Dersleri)

"Parasal birikimlerini yeterli görünce, etap etap yol alarak yine Mersin'e geçtiler; geçen ay gemiye kaçır bindikleri liman kentinde günlerce boşuna iş aradılar; gıdım gıdım kazandıkları paralarını, yine gıdım gıdım harcayarak, batıya giden yola ..." (Hilmi Taşkın -Ne İstiyor Bu Şemsi? Bir Anadolu Çerkezinin Anıları - Sayfa 295)

"Millet senelerini veriyor felsefeden gıdım gıdım unvan almak için, adam öldürmeye niyetlenip profesör oluyor. Yazının ciddi kısımlarına geliyoruz, tabi siz yukarıyı otuz saniye civarında okumuş bitirmişsinizdir," (Emin Reşah - Gece Dikilen Ağaç - Sayfa 99)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

GIRNATA

Türkçe Sözlük:

hık. Klarnet.

Derleme Sözlüğü:

hık. Klarnet.3/3

Elazığ Ağzı: Klarnet.

Nişanyan Sözlük:

Fransızca *clarinette* "bir nefesli çalgı, klarinet" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GİCİŞMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Kaşınmak, kaşıntı duymak, gidişmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kaşınmak, kaşıntı duymak, gidişmek. **DS(I)22/17**

Tavşanlı ve Yöresi Ağzı: Kaşınmak, kaşıntı duymak, gidişmek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

giciş- ['Kaşınmak'

< **ki:çi-ş-/kīçı-ş-**

~ gi:ce-, gīca- (Trkm.)

'gicik (Az.) < *kīçik*

[Fakat, *kiçik* 'küçük']

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GİDİ

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Ahlaksız, pezevenk.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Ahlaksız, pezevenk. **DS(I)13/14**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *gīdī* گیدی "deyyus, karısının iffetsizliğine göz yuman kimse" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GİDİŞMEK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Kaşıntı duymak, kaşınmak, gicişmek. **DS(I)23/24**

Tavşanlı ve Yöresi Ağzı, Bilecik Ağzı: Kaşıntı duymak, kaşınmak, gicişmek.

Yazı dilinde kullanımı:

“Sonra kuşta, ite, böcekte gördüm, Sonra anamda babamda gördüm, Anladım, her erkek bir dişiye muhtaç Her dişi bir erkek için dem çeker. Hele bir de bahar gelmez mi bahar, Gidişir cümle mahlûkatın bir yanı,” (Orhan Asena - Fadik kız: - Sayfa 15)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

GİNE

Türkçe Sözlük

hlk. Gene, yine.

Derleme Sözlüğü

hlk. Gene, yine. **28/26**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yana* "tekrar, yeniden" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yan-* "geri gelmek, dönmek" fiilinden Eski Türkçe +A ekiyle türetilmiştir.

14. yüzyıldan itibaren kaydedilen Türkiye Türkçesi *gene/gine* biçimi, belki /yi/ çift seslisinin disimilasyonundan türemiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Biz o sıra, aha gine böyle, oturduk laflıyoz arkadaşlarla, yok, elli bir oynuyoz. Herifçioğulları almışlar ellerine bi tomar kaat, gelenin geçenin eline tutuşturuyolar.” (Elif Çınar -Bahar Dalı)

“Gine Yeşillendi Niğde Bağları Yöresi: Niğde Hey hey gine yeşillendi Bacacılar Yüksek Yapar Bacayı ...” (Sevtap Yazar - Türkülerden Seçmeler)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

GİREN

Türkçe Sözlük

hlk. Hafif bulutlu, sisli hava.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hafif bulutlu, sisli hava. **DS(I)18/26**

Çankırı Ağzı: Hafif bulutlu, sisli hava.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖBEL

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Kimsesiz, başıboş çocuk.
2. *isim, halk ağzında* Yaramaz çocuk.
3. *isim, halk ağzında* Sınırları ayırmak için tarla kenarlarında yapılan toprak tepcikler.

Derleme Sözlüğü

- hlk.* 1. Kimsesiz, başıboş çocuk. **DS(I/IV)4/4**   2. Yaramaz çocuk. **DS(I/III)6/3**
3. Sınırları ayırmak için tarla kenarlarında yapılan toprak tepcikler. **DS(III) 6/6**

Çorum Ağzı: Kimsesiz, başıboş çocuk.

Çorum Ağzı: Yaramaz çocuk.

Nişanyan Sözlük:

Yeni Yunanca *kopéli* κοπέλι "oğlan çocuğu (argo ve lehçelerde)" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

göbel 'Çocuk; piç; başıboş çocuk'

< ? ***köp** 'gür ve sık + (e)l

An. ağıl: *gobel* ~ *kobel*;

gübez '1. köpek yavrusu; 2.

dişi hindi' (*DS.VI*, 2205);

gölbez, gobel, gobez, goblez,

godük, golez, goplez, göbel,

göbelez, göbez, göbles, göb-

lez, göbül, göcen, göğelez,

Tietze (*Gr [I]* 227/143): < Rum. **kopil**
κοπέλι 'Bursch, Diener'

Eren (*TDES*, 157): 'Tietze'ye göre Rum-
cadan alınmıştır. "der, görüş belirtmez. 'ko-
pil' maddesinde de (s.252): 'Kökeni karışıktır.'
diye yazar, bazı görüşler hakkında bilgi verir.

Yazı dilinde kullanımı:

"Dolmuştaki teyzeyi hatırlıyor musun? Yanındaki çocuğa göbel demişti. Niye öyle dedi ona dede?" (Süleyman Ezber -Sizin Orada Ne Diyorlar - Sayfa 41)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

GÖBELEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Rengi siyah beyaz veya bej beyaz olan, kurutulabilen, yenebilen bir tür şapkalı mantar.

Derleme Sözlüğü

hlk. Rengi siyah beyaz veya bej beyaz olan, kurutulabilen, yenebilen bir tür şapkalı mantar. **DS(I)27/25**

Elazığ Ağzı, Çankırı Ağzı, Keban Ağzı, Van Ağzı: Rengi siyah beyaz veya bej beyaz olan, kurutulabilen, yenebilen bir tür şapkalı mantar.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

göbelek 'Yenilen bir tür mantar'

< *göv+el+ek*

< **kö:k+el+ek*

An. ağıl.: *gövelek ~ gömelek ~ gübelek.*

güvelek ~ göylek ~ güveldek
'ağaçlarda biten asalak bitki'
(*DS.VI, 2240*)

Eren (*TDES 157*): < **göbek+ -lek** 'küçültme eki'

Eren: *J.Deny Arm.s.86-87 (Gök kökünden geldiği yolundaki açıklama yanlıştır)* der, niçin yanlış olduğunu açıklamaz.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖBELEZ

Türkçe Sözlük

hlk. Köpek yavrusu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Köpek yavrusu.2/-

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *köpek* "köpek" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *köp* "çok, kalabalık" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde **+Ak** ekiyle türetilmiştir. Eski Türkçe *it* yerine 11. yüzyılda yaygınlaşan mecazi tabirdir. Küçüklük ve tekillik ifade eden **+Ak** ekiyle, muhtemelen "it sürüsü gibi çok olan şeyin teki" gibi bir anlam ifade eder. Kaşgarî'de zikredilmediği halde yaklaşık aynı tarihte Kutadğu Bilig'de görüldüğüne göre, bu tarihte henüz yaygınlaşmamış ya da "uygunsuz" sayılan bir sözcük olsa gerekir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Göbelez, havlamaktan yorulmuş olacaktı ki, arabanın altında yatıyordu. Zöhre hanım balıkçıyla konuşuyor, ben göbeleze bakıyorum.” (Cengiz Dağcı - Badem dalına asili bebekler: Roman - Sayfa 247)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

GÖBÜT

Türkçe Sözlük

hlk. Yuvarlak, yassı, içine yumurta vb. malzemeler konan ekmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yuvarlak, yassı, içine yumurta vb. malzemeler konan ekmek. (DS(IV/I) 1/-

Çankırı Ağzı: Yuvarlak, yassı, içine yumurta vb. malzemeler konan ekmek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

göbüt 'Buğday ekmeği; yağlı ekmek; pişmemiş ekmek' (DS.VI, 2118)
< ? **göm-ü+t** [<* **köm-**]
(-t türemedir.)
An. ağıl.: **göbü** 'saç ekmeği; bir tür börek' (DS.VI, 2117)
Eren (TDES 157): < ?

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖCE

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Tarhana, bulgur yapmak için kullanılan kabuğu soyulmuş ve kırılmış buğday.

2. *isim, halk ağzında* Yarılmış ve kırılmış bulgurdan yapılan çorba.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1.Tarhana, bulgur yapmak için kullanılan kabuğu soyulmuş ve kırılmış buğday. DS(I/I)15/18 2. Yarılmış ve kırılmış bulgurdan yapılan çorba.DS(I/VIII)2/1

Balıkesir Ağzı, Çankırı Ağzı: Tarhana, bulgur yapmak için kullanılan kabuğu soyulmuş ve kırılmış buğday.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

Eren (TDES 158): < Farsçadan alındığı anlaşılıyor.

Tietze (Gr [I] 226-133): < Rum.

< göv (<gök [<*kök]+ce [>gö:ce
> göce]

An. ağıl. : göce ~ göcü ~ göçü

~ güce (DS.VI, 2118)

~ köçö 'tarhana yapılmaya

yarayan un'(Kırg.) (Eren, TDES, 158);

İKİSİ DE YANLIŞTIR.

Çünkü, sözcük Kıpçak grubu Türk şivelerinde de yaşamaktadır. Karakalpak, Altay, Sagay, Teletit ve Kırgız gibi Türk şivelerine Rumca-dan girmesi imkânsızdır.)

Yazı dilinde kullanımı:

“Adam karısına dönerek “Bu şişeye süt doldur; şu çocuğa da biraz göce ver” deyince kadın, bağırarak kocasıyla kavga etmeye başladı. Kocası ağır başlılıkla “Bak hatun, böyle yapma; küçük çocukları hastaymış.” (Alihantöre Saguni - Türkistan Kaygısı - Sayfa 166)

“Unutmuşum buğdaydan tam on iki çeşit yemek yapılırdı. Bunlardan en hoşuma giden göce dolmasıydı. Kavut çok ince tozdu .” (Orhan Keskin -Bütün yönleriyle Sivrihisar - Sayfa 339)

« Bir yere konuk vardım mı , gar - gatik aramam . Acı soğan, kuru yavan, önüme ne gelirse, yir, ağzımı silerim! Keh keh keh! . . Hebip dayı, bir hafta eyi kahrımızı çektiydi. Çökelek, pekmez, hemi de göce aşı, yumurta, bükme ...” (Fakir Baykurt -Onuncu köy: roman - Sayfa 335)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

GÖCEN

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Tavşan yavrusu.
2. isim, halk ağzında Kedi, köpek yavrusu.
3. isim, halk ağzında Domuz yavrusu.

Derleme Sözlüğü

- hlk. 1. Tavşan yavrusu. DS(I/I) 36/57   2. Kedi, köpek yavrusu. DS(I/III) 3/2
3. Domuz yavrusu.DS(I/V) 1/1

Çankırı Ağzı: Domuz yavrusu.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

göcen (hlk.) 'Tavşan, kedi, köpek
ve domuz yavrusu'
< ***göç**-(k)**en**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖÇELGE

Türkçe Sözlük

hlk. Göçülen yer.

Derleme Sözlüğü

hlk. Göçülen yer.1/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

göçelge (hlk.) 'Göçülen yer'
< **göç**-**el**-**ge**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖÇKÜN

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Göçecek duruma gelmiş;
2. *sıfat, halk ağzında* Göçebe.
3. *sıfat, halk ağzında* Yaşı ilerlemiş (kimse), çok yaşlı (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Göçecek duruma gelmiş. **DS(yok)**. 2. Göçebe. **DS(I)5/4** 3. Yaşı ilerlemiş (kimse), çok yaşlı (kimse). **DS(II)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

göçkün '1. Göçecek duruma gelmiş;
2. (hlk.) göçebe; 3. yaşı ilerlemiş (kimse), çok yaşlı (kimse)'
< **göç**-**kün**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖÇÜRMEK

Türkçe Sözlük

4. -i, *halk ağzında* Bitkileri yerinden çıkarıp başka yere dikmek, göçermek.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Bitkileri yerinden çıkarıp başka yere dikmek, göçermek. **DS(I/I) 5/4**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

göçür-['Göçürmek'
= ET., OT. *köçür-* (DLT)
< *köç-ür-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖDEŞ

Türkçe Sözlük

hlk. Semiz, etli.

Derleme Sözlüğü

hlk. Semiz, etli. **DS(I) 2/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖK

Türkçe Sözlük

5. *sıfat, halk ağzında* Olgunlaşmamış:

Derleme Sözlüğü

5. *hlk.* Olgunlaşmamış. **DS(I)11/11**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kōk* "gökyüzü, mavi" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe *kōt*- "kaldırmak" ve *kōt* "sırt" sözcükleriyle kökteş olduğu düşünülebilir. Hint Avrupa Anadilinde **lev-* "kaldırmak" > *Ger* *luftuz "hava, gökyüzü". Anadolu ağızlarında yaşayan *gökçe* sözcüğü edebî kaynaklarda "mavi" anlamında kullanılsa da, yer adlarında daima "yeşil" anlamına gelir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gök '1. Gök, hava, sema; 2. gök rengi, lácivert; 3. ham, olmamış (meyva); 4. yeşil'
= ET. *kök* '1. mavi, gök rengi; 2.sema; 3. gece' (EUTS, 114);
köök (Eleges, 3)
~ *kö:k* 'mavi'(DLT)
DLT: *kökşin* 'mavimsi' = Moğ.
kökeçin ay.
< *kö:k* [> PAlt. *kö:ke*]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖKÇEK

Türkçe Sözlük

hlk. Güzel, sevimli (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. Güzel, sevimli (kimse).DS(I/I)19/17

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< *gök* [< *kö:k*] + *çe+k*

Yazı dilinde kullanımı:

“Gökçek gözleri adeta baktığı yeri deliyordu. Tebessümü etrafı okşuyordu. Yaşlı analar, genç kızlar, dedeler, alperenler, beyler, çoluk çocuk herkes “Yaşa, var ol Sultanımız!” nidalarıyla ortalığı inletiyordu.”(Mikail Çolak - Hünkar Yolu)

“...patlak verip yedi düvelle savaşa girildiğinde Anadolu coğrafyasının bütün eli silâh tutan gökçek yüzlü yiğitleri askere çağrılır. Bu daveti alanlar arasında bıyığı henüz terlememiş Murat isminde bir delikanlı da vardı.” (Cengiz Tan - Yürekten Hikâyeler)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

GÖKÇÜL

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Maviye çalan renk.
2. *sıfat, halk ağzında* Bu renkte olan.
3. *sıfat, halk ağzında* Gökle ilgili, semavi.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Maviye çalan renk.**DS(var)1/-2.** *sf.* Bu renkte olan.**3.** *sf.* Gökke ilgili, semavi.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gökçül 'Gökçül'

< **gök** [< *kö:k*] + **çül**

Yazı dilinde kullanımı:

“Gökçül bir kuş olduğu için sürekli göklerde yaşar ve yılda bir kez, o da tam gece yarısında yeryüzüne inermiş, efsaneye göre Simurg kuşu.” (Bahaettin Karakoç – Seyran)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

GÖKMEN

Türkçe Sözlük

hlk. Mavi gözlü (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. Mavi gözlü (kimse). **DS(I/I)6/3**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gökmen 'Mavi gözlü (kimse)'

< **gök** [< *kö:k*] + **men**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖLEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Gölet.

Derleme Sözlüğü

hlk. Gölet. **DS(I/I)21/22**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *göle-* "su birikmek, gölleşmek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +U ekiyle türetilmiştir. Türkçe fiil Türkiye Türkçesi *göl* sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +(g)A- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gölek (hlk.) 'Küçük su birikintisi'
< **göl** [< ET. *köl*] + **(e)k**
Krş. **An.ağl.**: *göllek* '1. sazlık;
2. ağaçları sulamak için kökle-
rinde açılan çukur' (DS.VI,
2145)

Yazı dilinde kullanımı :

"Elimdeki değnekle suyu akıtıp gölek yaptım... Kendi kendime oynuyorum... Ablam geldi kafama vurdu..." Baban öldü sen gölek yapıyorsun burada," diye..." (Ercan Kesal - Peri Gazozu)

"Haber edin biz de gidek Akşamdan haberim olsa Adardım yavruma adak Kanlar akmış gölek gölek Haber edin biz de ..."

"... Kürekiçeri girdim de kan gölek gölek Sana ben ne yaptım ey zalim felek Bayramımız kara geçti bu sene Ölene rahmet kalana selâmet Yollarda yorulduk ." (Keskin - Sayfa 144)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

GÖLERMEK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Göl durumuna gelmek.
2. *nesnesiz, halk ağzında* Hayvanın ipi ayağına ve boynuna dolaşarak kalkamayacak biçimde yere yıkılmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Göl durumuna gelmek. **DS(I)4/4** **2.** Hayvanın ipi ayağına ve boynuna dolaşarak kalkamayacak biçimde yere yıkılmak. **DS(II/I)7/7**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖLET

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Birikinti suların sulamak amacıyla genellikle bir set ardında toplandığı küçük göl, gölcük, gölek, büvet, büğet.
2. *isim, halk ağzında* İçinde ham deri ıslatılan taş havuz.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Birikinti suların sulamak amacıyla genellikle bir set ardında toplandığı küçük göl, gölcük, gölek, büvet, bütet. **DS(I/I) 9/14, DS(I/II)6/5** 2. İçinde ham deri ıslatılan taş havuz. **DS(II) 2/-**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *göle-* "su birikmek, gölleşmek" fiilinden Türkiye Türkçesinde **+Ut** ekiyle türetilmiştir. Türkçe fiil Türkiye Türkçesi *göl* sözcüğünden Türkiye Türkçesinde **+(g)A-** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gölet 'Küçük su birikintisi'

< **göl** [**< kö:l**]+**(e)t**

[Buradaki küçültme eki+(e)k >
+(e)t değişmesiyle oluşmuştur.]

krş. **gölcük**

Tü. > **Zaza. golek** (ZTS, 131)

An.ağl.: *gölek, golmeç, gölbeç, gölbek, gölbent, gölbet, gölebek, göleç, gölembeç, gölen,*

Yazı dilinde kullanımı :

“Şelalenin üstünde daha büyük bir gölet vardı; ırmağın, ana su kütlelerinin hızla yamaçtan aşırıttığı, kara kayalar arasındaki başka bir gölete aktardığı, orada fokur fokur kaydığı nokta dışında karanlık, durgundu gölet.” (Doris Lessing - Gene Aşk)

“Garavi vadisindeki gölet de çok güzeldi. Çoğu sene Nil taşkınları köyümüz için büyük sorun olurdu.” (Mehmet Tanberk - Çağlar Ötesi Aşk - Sayfa 53)

“Bir ev, hizmet ve çiftlik binaları, bir bahçe ve bir gölet yaptırmış, iki de kuyu açtırmıştı; fakat yeni fidanlar iyi büyümemişti, göletteki su çok azdı, kuyulardaki suda acımsı çıkmıştı.” (İvan Turgenyev - Babalar ve Oğullar)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

GÖLLENMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Su, çukurlarda birikmek, gölcük olmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Su, çukurlarda birikmek, gölcük olmak. **21/17**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

göllen- ['Akarsu çukurlarda birikmek, gölcük olmak'
< *göl* [< ET. *kö:l*] + *le-n-*
An.ağl. : *göllen-, göler-, gölle-*
(*DS.VI*, 2145)

Yazı dilinde kullanımı:

“Yağmur döşemelerde göllendi. “Sana ne diyeyim, oğul?” diyor kadın. “Bizim de toprağımız vardı... Neler gelecek bu garip başıma.” (Yaşar Kemal – Nuh’un Gemisi: Bu Diyar Baştanbaşa)

“Adiye gelmiş yav, inlemesiyle gözleri göllendi. Şıpır şıpır bir gülüş. Âdem Bey şaşırды, elindeki poşetleri koyacak yer aradı.” (Murat Yalçın - Dayı Parçası)

“O çocuğun her gülümseyişi damlaya damlaya gönlüne göllendi; okyanusa dönüşüp kıtaları kavuşturan, berrak suları gökyüzünün rengine boyanan, atmosfere çıkıp yeniden yuvasına akan iç huzuru körüklü arabasını sürdürü verasetli ...” (Kudret Ayşe Yılmaz – Gülhatmi)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

GÖLÜK

Türkçe Sözlük

hlk. Yük taşıyan ve binilen at, eşek, beygir, katır vb. hayvan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yük taşıyan ve binilen at, eşek, beygir, katır vb. hayvan.**DS(I/I)43/54**

Çankırı Ağzı, Çorum Ağzı: Yük taşıyan ve binilen at, eşek, beygir, katır vb. hayvan.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gölük (hlk.) 'At, katır, eşek, beygir
vb. yük taşıyan ve binilen hayvan'
= ET. *kölük* ~ *külük* (*EUTS*,
115); OT. *kölük* (DLT)
< ET. *kö(/ü)lük*
An.ağl.: *golük, gölük, görük*
(*DS.VI*, 2145)

Yazı dilinde kullanımı:

“Ey Konur Alp, Osmancığın yoldaşı: Bu ilki gölük mü ola, binit mi ola?” diye sormuştu. Konur Alp, “Gölük” ...” (Tarık Buğra – Osmancık)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

GÖMGÖK

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Olgunlaşmamış.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Olgunlaşmamış. **DS(I) 2/2**

Bilecik Ağzı: Masmavi.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kök* "gökyüzü, mavi" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe *köt-* "kaldırmak" ve *köt* "sırt" sözcükleriyle kökteş olduğu düşünülebilir. Hint Avrupa Anadilinde **lev-* "kaldırmak" > *Ger *luftuz* "hava, gökyüzü". •

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖMÜLEMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Para veya değerli şeyleri toprak altına gömerek saklamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Para veya değerli şeyleri toprak altına gömerek saklamak. **5/2**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

---

gömü 'Gömü, define'
= OT. *kömüç* ~ *kömçü* (DLT)
< **kö-m-ü**
An.ağl.: *gömü, gömbe, göme, gömme, gömük* (DS.VI, 2150)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖN

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Hayvan derisi:

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Hayvan derisi. **DS(I/I)29/23**

Kütahya Ağzı: İşlenmiş deri.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kön* "işlenmemiş deri" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gön 'Deri, at derisi, ham deri; tabaklanmış deri'
= ET., OT. *kön* (EUTS, 115 ; DLT)
< **kö:ŋ*
TT. : GÖN+(CÜ)
An.ağl.: *gön, göncü* (DS.VI, 2152)

Yazı dilinde kullanımı:

"Gön kuruyunca sana da bir çarıklık gön veririm. Hatta istersen gel istediğin yerden kes kendin al." dedi." (Kenan Erzurum - Kurtuluşun Bedeli 2 - Sayfa 136)

"Palamut değirmende buğday taneleri büyüklüğünde öğütülür, gön dağarları içinde bir kat gön; üzerine bir kat çevk ekerek ve üzerini ağzına kadar su ile doldurarak ham kösele parçaları pişmeye bırakılırdı." (Halit Bardakçı - Bütün yönleriyle Ermenek - Sayfa 284)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

GÖNCÜ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Ham veya işlenmiş deri satan kimse.
2. *isim halk ağzında* Ayakkabı tamircisi.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Ham veya işlenmiş deri satan kimse. **DS(I/I)7/4** 2. Ayakkabı tamircisi. **DS(I/II) 1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kön* "işlenmemiş deri" sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖNÇ

Türkçe Sözlük

hlk. Zengin, varlıklı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Zengin, varlıklı. 9/-

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *könen*- "nimete kavuşmak, sevinmek" fiilinden evirilmiştir. Türkçe fiil Eski Türkçe *köni* "düz, doğru, sağ" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +(g)An- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gönç 'Zengin, varlıklı'
= *gönenç
Krş. *gönenç*
TT.: GÖNÇ+(LÜK)
An.ağl.: *gönç* 'zengin, varlıklı; neşeli; gamsız; yiğit; kuvvetli' (DS.VI, 2152)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖNDER

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Kayık ve yelkenli gemilere yön vermeye yarayan, ucunda metal olan ağaç sopa.

Derleme Sözlüğü

3. hlk. Kayık ve yelkenli gemilere yön vermeye yarayan, ucunda metal olan ağaç sopa. DS(II) 4/2

Nişanyan Sözlük:

Yeni Yunanca *kontáron* κοντάριον "küçük mızrak, kargı" sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük Eski Yunanca *kontós* κοντός "direk, sırik, kargı, mızrak" sözcüğünün küçültme halidir. Bu sözcük Eski Yunanca *kentéō* κεντέω "saplamak" fiilinden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< ET. *köndger-* 'doğrultmak, düzeltmek, dikmek, yola kılvuzlamak' (DLT) ~ *köndgür-*, *könger-* [> *könder-* > *gönder-*]

TS.I, 561: gönder < Yun. kontari

(Tartışılması gereken bir sözcük olup, Eren ve Nişanyan tarafından da Yun. olarak gösterilmiştir. ET'deki *köndger-* fiilinin anlamları sözcüğün Türkçe olabileceğine işaret eder.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir..

GÖNDERİ

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Yolcu etme, uğurlama.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Yolcu etme, uğurlama. **DS(I) 1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *könger-* "düzeltmek, yöneltmek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *köni* "düz" sözcüğünden Eski Türkçe +(g)Ar- ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖNEN

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Ekilecek toprağın sulandırılması.

2. *isim, halk ağzında* Nem, rutubet.

3. *sıfat, halk ağzında* Nemli (toprak).

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Ekilecek toprağın sulandırılması. **DS(I/I)8/9**

2. Nem, rutubet.

DS(I/II)12/14

3. Nemli (toprak). **DS(yok)**

Çankırı Ağzı: Nem, rutubet.

Çankırı Ağzı: Nemli (toprak).

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gönen (hlk.) 'Nemli toprak; nem'

< ET. **könä-** 'nemlendirmek'

(*EUTS*, 115) **+ -n**

ET: **könäk ~könyäk** 'kova'

An.ağl.: **gönen** 'ekilecek toprağın sulandırılması, tavlandırılması' (*DS.VI*, 2153) ~ **gönen; gönen et-, gönenle-, gönen-** 'tarlayı sulamak' (s.2154)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖNÜL GEZDİRMEK

Türkçe Sözlük

hkk. Seçmek için aklından birçok şey geçirmek.

Derleme Sözlüğü

hkk. Seçmek için aklından birçok şey geçirmek.1/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gönül ‘Gönül’
= ET., Uyg. (*İKPÖ*, 196) *kö-
nül, könl*; *köngül* (*EUTS*,
115)
~ OT. *könül* (DLT)
< * *kön’ül*
[< ? *kö-n-gü+I*]
~ MA. *köngül* (44-5)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖNÜL UĞRUSU

Türkçe Sözlük

hkk. Gönül almayı bilen kimse.

Derleme Sözlüğü

hkk. Gönül almayı bilen kimse.1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖRESİMEK

Türkçe Sözlük

hkk. Göreceği gelmek, görmek isteği duymak, özlemek.

Derleme Sözlüğü

hkk. Göreceği gelmek, görmek isteği duymak, özlemek.10/7

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

göresi-[(hlk.) ‘Göreceği gelmek, öz-
lemek’

< **gör-**[< ET. *kör-*]+-**esi-**

An.ağl.: *goresimek, göresimek, gereslemek, göreslemek, göresmek, görülenmek, göresi gel-*
(DS.VI, 2159-2160)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Şehriyar sultandır, küçük kardeşini göresidi. Aradan on yıl geçmiştir çünkü... Hemen bir elçi donatıp yola sürdü.” (Kemal Tahir - Göl insanları: Bütün öyküleri 4: eleştirel basım - Sayfa 300)

“Çoktandır karısının köyüne gitmeye niyet etmişler ama dört günlük yol gözlerinde büyüdüğü için günü güne atmışlar; ne ise günün birinde nasip kısmet çekmiş de yola revan olmuşlar; hatuncuk, baba evini öyle bir göresimiş ki ,” (Eflâton Cem Güney - Nasrettin Hoca Fıkraları - Sayfa 10)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

GÖRKLÜ

Türkçe Sözlük

hlk. Güzel, gösterişli.

Derleme Sözlüğü

hlk. Güzel, gösterişli. 2/-

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *görk* "görüntü, görünme, güzellik" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe aynı anlama gelen *körk* sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *kör-* "görmek" fiilinden Eski Türkçe +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

görk 'Güzellik, gösteriş'
= ET.(Uyg.) *körk~körg*
'güzellik, görünüş, güzel' (EUTS,
116)
< **kör-(ü)k**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Görklü yüzünü gören Gönlünü sana veren Belli tapında duran Ne doydı ne usandı”(Eren Sarı-Yunus Emre Dergahı: Bilmeyen Ne Bilsin Bizi..Bilenlere Selam ...)

“Emeran Kâhin: “Hazret-i Ali baz bendi okudum ki, yüreğindeki o kara pus dağılıp yok ola. Hazret-i Ali ki bir yiğit pîrimizdir. Ondan üstün çıkıcı yiğit gelmemiştir ve vallahi gelmeyecektir. Haydi iç! Adı görklü Yiğit Ali babamızın baz bendini okudum.”(Hasan Erimez-Bin Yılın Göçü 1: Alper Çağı)

“Kan gibi akan görklü suyun kurumasın! Kanatlarının ucu kırılmasın! Kaadir seni namerde muhtaç etmesin! Koşarken ak-boz atın sürçmesin! Çaldığında kara polat öz kılıcın kedimlesin! Dürtüşürken ala gönderin ufanmasın! Aksakallı baban yeri ...”(Emre Sarı-Aşıklarımız: Şair, düşünür, Horasan ereni Abdal Musa ... - Sayfa 235)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

GÖTÜRÜM

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Kötü ve güç durumlara karşı koyabilme gücü.
2. *isim, halk ağzında* Şaka kaldırma özelliği.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kötü ve güç durumlara karşı koyabilme gücü. **DS(var)4/4** 2. Şaka kaldırma özelliği. **DS(yok)**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖVEK

Türkçe Sözlük

hlk. Cevizin yeşil kabuğu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Cevizin yeşil kabuğu. **1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖVEL

Türkçe Sözlük

hlk. Yeşil başlı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yeşil başlı. **DS(I)5/5**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *gök* "açık mavi veya yeşil renk" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +II2 ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gövel (hlk.) 'Yeşil baş (ördek için)'

< **göv** [< *göğ* < *gök* < ET.

kö:k]+**el**

~ *kāvakal* 'ördek' (Çuv.)

< **kö:ke+l*

Yazı dilinde kullanımı:

"Yeşilbaşlı gövel ördek, Uçar gider göle karşı. Eğricesin tel tel etmiş, Döker gider yâre karşı." (Eren Sarı - KARACAOĞLAN: Karacaoğlan, 17. yüzyıl da yaşadığı sanılan, göçebe Türkmen ...)

"Din İslâm içinde olmaz gideler Ağ elini altın tasta yudular Seni bana gövel ördek dediler ..." (Ahmet Z. Özdemir - Avşarlar ve Dadaloğlu - Sayfa 321

"Oturdum al tavanlı çardağa Yürüyüşün benzer gövel ördeğe Gölde misin gölde misin ..." (Sabahattin Eyüboğlu, Yaşar Kemal - Gökyüzü Mavi Kaldı: Halk Edebiyatı Seçkisi)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

GÖVEM

Türkçe Sözlük

hlk. Sığırlara dadanan zar kanatlı bir tür sinek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sığırlara dadanan zar kanatlı bir tür sinek.**DS(I)4/2**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *gök* sözcüğünden türetilmiştir. Türkiye Türkçesi *gök* sıfatı ve türevleri her türlü açık renk (mavi, yeşil, sarı) anlamında görülür. Sözcüğe eklenen *+em* ekinin işlevi açık değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gövem (hlk.) '1. Bitki yeşilliği; 2. kınalı; 3. sonbaharda yetişen bir tür üzüm'

< **göv** [< *göğ* < *gök* < ET.

kö:k] + **em**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖVERİ

Türkçe Sözlük

hlk. Sebze.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sebze. DS(I/I) 4/3

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

göveri (hlk.) 'Bostan, bahçe'

< **göv** [< göğ < gö k < kö:k]

+**er-i**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖVERTİ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Sebze.
2. *isim, halk ağzında* Morartı.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Sebze. DS(I)11/6 2. Morartı. DS(yok)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖYNÜK

Türkçe Sözlük

5. *isim, halk ağzında* Orman yakılarak açılan tarla.

Derleme Sözlüğü

hlk. 5. Orman yakılarak açılan tarla. DS(III/I)6/7

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *köy-* "yanmak" fiili ile eş kökenlidir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *köñ-* fiilinden evrilmiştir. Arkaik /ñ/ sesi Asya Türkçesinde y, Türkiye Türkçesi *-yn* biçimini

alır.Türkiye Türkçesi *göyündür* "yakmak", *göynük* "yanık" Anadolu ağzlarında yaygındır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

göynük '1. yanık; 2. orman yakılarak açılan tarla.'

< OT. **köy-** 'yanmak'

(DLT)+**ün-(ü)k**

DLT. **köyük** (< **köy-(ü)k** 'yanmış')

~ MA. **köynük** 'yanık',

köyüklen- 'yanmak' (176-4)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖYNÜMEK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Dertlenmek, üzülmek, içlenmek.
2. *nesnesiz, halk ağzında* Ham meyve olgunlaşmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Dertlenmek, üzülmek, içlenmek. **DS(IV/I)2/2** 2. Ham meyve olgunlaşmak.**DS(I)16/15**

Çorum Ağzı: Ham meyve olgunlaşmak.

Yazı dilinde kullanımı:

Yanmak bir andır, göynüme sündürülmüş acı; yanmak pervanenin raksı, göynüme çarmıhta İsa. Güldürme beni. Seninki de acı mı şimdi? (Hanife Altun - MASALINDAN GÖÇEN KUŞ)

“İçi yandı, özü göynüdü. Geçen sene, yine bu günler onun gölgesinde oturup halleşmişlerdi.” (Ahmet Efe – Yunus)

“Göynümü meyve kokusu, armut, elma, ayva karışımı bir koku vardı sanki evin içinde. Pencerenin altında dizilmiş saksılardaki sardunya, karanfil kokusu da olabilirdi...” (Mehmet Akif Ertaş - IHLAMUR 34 - Sayfa 63)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

GÖZE

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Su kaynağı.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Su kaynağı. **DS(I/I)29/18**

Erzincan Ağzı: Su kaynağı.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *göz* sözcüğünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

göze 'Pınar, kaynak'

< **göz** [*< ET. kö:z*]+*e*

~ MA. **közenek** 'pınar' (156-6)

NOT: Farsçadaki **çeşme** (< *çeşm* 'göz' sözcüğüne benzetilmiş olmalı.)

Eren (*TDES*, 164): YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖZEMEK

Türkçe Sözlük

1. *-i, halk ağzında* Kumaştaki deliği örerek kapatmak.
2. *-i, halk ağzında* Dikilen bitkilerin seyrek yerlerini sıklaştırmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kumaştaki deliği örerek kapatmak. **DS(I)21/24** 2. Dikilen bitkilerin seyrek yerlerini sıklaştırmak. **DS(II/I)3/2**

Çankırı Ağzı: Dikilen bitkilerin seyrek yerlerini sıklaştırmak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

göze- [*hlk.*] 'Kumaştaki deliği örerek kapatmak'

< **göz** [*< ET. kö:z*]+*e-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖZENE

Türkçe Sözlük

hlk. Kovandan bal alırken arılardan korunmak için başa giyilen, ön tarafı telden başlık, gözlük.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kovandan bal alırken arılardan korunmak için başa giyilen, ön tarafı telden başlık, gözlük. **DS(I) 1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖZENEK

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Pencere.

3. *isim, halk ağzında* Bir işlemede, örgüde, ipliklerin kesilmesi, ayrı tutulması yoluyla oluşturulan boşluk, ajur.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Pencere. **DS(I/I)7/3** 3. *hlk.* Bir işlemede, örgüde, ipliklerin kesilmesi, ayrı tutulması yoluyla oluşturulan boşluk, ajur. **DS(II/III)2/-**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *göz* sözcüğünden Türkiye Türkçesinde **+AnAk** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gözenek 'Gözenek, göz göz'
< **göz** 'oda, bölme'+**enek**
TT.: GÖZENEK+Lİ/LİLİK/
SİZ)
~ **küzgânâs** (Bşk.)
küzânâk (TatK.)
= **öycük** (Trkm.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖZER

Türkçe Sözlük

hlk. Buğday, toprak vb.nin elendiği iri gözlü kalbur.

Derleme Sözlüğü

hlk. Buğday, toprak vb.nin elendiği iri gözlü kalbur. **36/55**

Yozgat Ağızı: Buğday, toprak vb.nin elendiği iri gözlü kalbur.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gözer (hlk.) 'İri gözlü kalbur'
< **göz** [< ET. *kö:z*]+**er**

Yazı dilinde kullanımı:

“Tümünün ışıl原因 gözlerinde bir kucak ot ya da bir gözer samanın umarı vardı. Sakız ettikleri gevişlerini yutup gözlerini samanlığa diktiler.”(Mehmet Güler - Ak badanalı ev: hikâye - Sayfa 116)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmemektedir.

GÖZLEĞİ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Gözetleme yeri.
2. *isim, halk ağzında* Dağların yüksek yerlerinde nişan almak için ağaç veya taştan yapılan belli yer.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Gözetleme yeri. **DS(var)3/3** 2. Dağların yüksek yerlerinde nişan almak için ağaç veya taştan yapılan belli yer. **DS(yok)**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gözle- { 'Gözetlemek'
< **göz** [< ET. *küzä-*]+**le-**
Bk. **gözet-**
TT.: GÖZLE-(M/MCI/MCİLİK,
MLEME/NME/LEN-/ T-/ YICI/
YIŞ)
~ **gözle-** (Trkm., TT.)
kördö- (Yak.) < **kör-lä-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜBÜR

Türkçe Sözlük

hlk. Çöp, süprüntü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çöp, süprüntü. **DS(I)29/25**

Çankırı Ağzı: Çöp, süprüntü.

Nişanyan Sözlük:

Arapça *ğbr* kökünden gelen *ğubār* غُبَار "toz" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *ğubra(t)* غُبْرَة "boz, gri-bej renk" sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcük Arapça *ğabira* غَبْرَة "bozuldu, gücendi" fiilinden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Lülü onlara 'gübür' derdi. Anneler derdi ki 'Elinde gübür olmayanı terlikle döverim.' Ve elinde gübür olmayana verirdi, en çok gübürü toplayan!”(Sevda Akyüz - Devletin Kızı Lülü)

“Kel bulaştı da öğretmenim, babam başıma gübür çalıp bağladı... Ne? Deli olacaktım. Oğlanın başından çaputları sökünce, gerçekten de başına yaş fişkı buladıklarını gördüm.” (Aziz Nesin - Vatan sağolsun - Sayfa 86)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

GÜCÜ

Türkçe Sözlük

hlk. Bez tezgâhında ipliği ayarlayan tezgâh tarağı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bez tezgâhında ipliği ayarlayan tezgâh tarağı. **7/4**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜCÜK

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Kısa, bodur, gelişmemiş, güdük.
2. *sıfat, halk ağzında* Kuyruksuz, kuyruğu kesik (hayvan).

Derleme Sözlüğü

2. *sf. hlk.* Kısa, bodur, gelişmemiş, güdük. **DS(II)17/17**
3. *hlk.* Kuyruksuz, kuyruğu kesik (hayvan). **DS(I)12/16**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kiçicük* sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *kiçi* "küçük, yavru" sözcüğünün küçültme halidir. Bu sözcük çocuk dilinden türetilmiştir.

TürkiyeTürkçesi *cüçük, küçük, gucuk, gücük, güdük, gedek, kodak* ve Farsça *cūcak, kūç ak, kūdak, gūdik* "küçük, yavru, cüce" sözcükleri arasındaki köken ilişkisi belirsizdir. Çocuk diline ait ekspresif deyimlerin iki dilde paralel olarak yapılandıkları varsayılmalıdır.

Yazı dilinde kullanımı:

“Zemheri bitti, karakış bitti, kala kala gücük kaldı. Kaç gün sürer ki gücük dediğin? Bundan böyle yağın durmaz, doğan ölmez.” Cidden de çok sürmezdi gücük.” (Emir Kalkan - Türk Düğünü)

“Bir bakıversem ki kediler bir gücük sıçan yakalamışlar. “Amanım, bu gücük sıçanı ne eyleyeceksiniz?” dedim .” (Sabahattin Eyüboğlu, Yaşar Kemal - Gökyüzü mavi kaldı: halk edebiyatından seçmeler - Sayfa 310)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

GÜCÜK AY

Türkçe Sözlük

hlk. Şubat. (“gücük ay” değil de “gücük” olarak geçiyor)

Derleme Sözlüğü

hlk. Şubat. (“gücük ay” değil de “gücük” olarak geçiyor) **DS(III/I)34/26**

Yazı dilinde kullanımı:

“Şeref her zaman ki gibi ciddiyetini bozmadan devam etmişti: “Yok tabii ki, ancak dedim ya bana göre şubat özellikle seçilmiş, biliyorsunuz gücük ay diye de anılır.” (Seyfi Bozçelik - Üç Saniye - Sayfa 17)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

GÜCÜN

Türkçe Sözlük

1. *zarf, halk ağzında* Dara dar.
2. *zarf, halk ağzında* Güçlülle, ancak, zorla.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Dara dar. **DS(I)6/6** 2. Güçlülle, ancak, zorla. **DS(II)2/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *küç* "zor, şiddet, kudret" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **kü-* kökünden Eski Türkçe +*İş* ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜÇSÜNMEK

Türkçe Sözlük

hık. Bir şeyin yapılması zor gelmek.

Derleme Sözlüğü

hık. Bir şeyin yapılması zor gelmek.8/5

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

güç 'Yardım, destek ; kuvvet'

< ET., OT. *küç*

TT. : GÜÇ+(LENDİRİCİ/LENDİRME/LENDİR-/LENIŞ/LENME/LEN-/LEŞME/LEŞ-/LEŞTİRME/LEŞTİR-/LÜ/LÜK/LÜKLE/LÜLÜK/SÜN-/SÜZ/SÜZCE/SÜZLÜK)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜDELEMEK

Türkçe Sözlük

hık. Ardına düşmek, kovalamak, sürmek.

Derleme Sözlüğü

hık. Ardına düşmek, kovalamak, sürmek.1/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

güdele- (hık.) 'Ardına düşmek, kovalamak'

< *güt-e-le-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜDÜCÜ

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Çoban, sığırtmaç.

Derleme Sözlüğü

2. hlk. Çoban, sığırtmaç. DS(II)1/-

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *güt-* fiilinden Yeni Türkçe +I(g) ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜLEĞEN

Türkçe Sözlük:

hlk. Güler yüzlü, çok gülen (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. Güler yüzlü, çok gülen (kimse).4/4

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

güleğen 'Güler yüzlü'
< **gül-** [<ET. *kül-*]+**eğen**

Yazı dilinde kullanımı:

“Karşılıklı kanepelere gömülerek birbirlerinin körpe vücutlarını seyrediyorlar, göz zinası mukabilinde güleğen mimikleriyle biteviye göz süzerekten.” (Metin Savaş - Dehşet Palas AVM)

“Aşk nedir bilmeyenler, ana güleğen olur. Sakın gülme sen ona, iyi değildir sana, Adam neye gülerse, başa geleğen olur.” (Hikmet Anıl Öztekin - Fesleğen: 'Bir' olana meftun o kızın hikâyesi...)

“Uzaktan akrabamız olduğu için mi bizim yengemizdi, yoksa kasabada adı yengeye çıktığından mı yarı sevecen, yarı neşeli, yarı güleğen o kadın bizim de yengemizdi?” (Adnan Binyazar - Bozkır Aydınlığında Aşk)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

GÜLÜK

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Hindi.
2. isim, halk ağzında Sebze yetiştirmek için açılan ocak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Hindi. DS(I/I)5/1 2. Sebze yetiştirmek için açılan ocak. DS(III)1/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gülük 'Hindi'
< *gulu/gülü* 'yansımaya'+k
'yansımadan ad yapan ek'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜME

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Avcı kulübesi.
2. isim, halk ağzında Bostanda yapılan bekçi kulübesi.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Avcı kulübesi. DS(I/I)17/16 2. Bostanda yapılan bekçi kulübesi.
DS(I/II) 5/2

Çankırı Ağzı, Bilecik Ağzı: Avcı kulübesi.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

güme (hlk.) 'Bağ ve bahçedeki tek odalı ev'
< ET. *kongu* (EUTS, 181)
Tü. > *Zaza. gome* (ZTS, 132)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜMÜL

Türkçe Sözlük

hlk. Susam ve ekin demeti veya yığını.

Derleme Sözlüğü

hlk. Susam ve ekin demeti veya yığını. **DS(I/I)4/7, DS(I/II)9/9**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜMÜŞ GÖZ

Türkçe Sözlük

hlk. Para canlısı, açgözlü, cimri.

Derleme Sözlüğü

hlk. Para canlısı, açgözlü, cimri. **10/10**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gümüş 'Gümüş'

= ET., OT. *kümüş* (KT., Uyg., DLT)~ *künük* (EUTS, 122, 123)

< ET. *kü-* 'saklamak, korumak'

(EUTS, 121)+-*m-üş*

Yazı dilinde kullanımı:

"O zamanlar Galata ' da " Gümüş Göz " adlı bir berber vardı. Bu adam, dükkânına giren müşteriden fazla para çekmek için akla gelmez yollara başvururdu ." (Şemsettin Kutlu - Eski İstanbul'un ünlüleri - Sayfa 219)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

GÜNÂŞIK

Türkçe Sözlük

hlk. Ayçiçeği.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ayçiçeği. **2/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜNCEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Şemsiye.

Derleme Sözlüğü

hlk. Şemsiye.2/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

gün 'Gün'
< ET.,OT. *kün* (DLT);Uyg. *küün*
< * *kün* 'gün, güneş'
TT.:GÜN+(AŞIRI/CE/CEK/CEL
/CELİK/CELLEŞ-/CELLEŞME/
CELLİK/DELİK/ DELİKÇİ/DE-
LİKÇİLİK/DELİKLİ/DEM/DEŞ

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜNEÇ

Türkçe Sözlük

hlk. Çok güneş alan yer.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çok güneş alan yer.2/4

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜNEŞ ÇAVMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Güneş yayılmak, güneş doğmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Güneş yayılmak, güneş doğmak. 14/13

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜNİNDİ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Gurup zamanı.
2. *isim, halk ağzında* Batı, garp.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Gurup zamanı. DS(I)10/4 2. Batı, garp. DS(II)10/4

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜNÜ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Haset.
2. isim, halk ağzında Zamanından önce doğan yavru.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Haset. 2. Zamanından önce doğan yavru. 18/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *küni* "1. kıskançlık, 2. kuma, cariye" sözcüğünden evirilmiştir. (NOT: Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kün* "cariye" sözcüğü ile eş kökenlidir.) Bu sözcük Orta Farsça *knīg* veya *kanīg* "kız" sözcüğünden alıntıdır. Orta Farsça sözcük Avesta (Zend) dilinde *kainyā*, *kainīka* "kadın veya kız" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜNÜLEMEK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Kıskanmak, çekememek, haset etmek.36/25

Çankırı Ağzı, Bilecik Ağzı: Kıskanmak, çekememek, haset etmek.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *küni* "1. kıskançlık, 2. kuma, cariye" sözcüğünden evirilmiştir. (NOT: Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kün* "cariye" sözcüğü ile eş kökenlidir.) Bu sözcük Orta Farsça *knīg* veya *kanīg* "kız" sözcüğünden alıntıdır. Orta Farsça sözcük Avesta (Zend) dilinde *kainyā*, *kainīka* "kadın veya kız" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Günüledi beni, elbet... Ee, elbet. Bayram, yorgunluğunun üstesinden geliyor. Usulca düşen omuzlarını yeniden dikletiyor.” (Adalet Ağaoğlu - Fikrimin ince gülü: roman - Sayfa 13)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

GÜN YAĞMURU

Türkçe Sözlük :

hlk. Güneş çıkmışken yağan iri damlalı yağmur.

Derleme Sözlüğü

hlk. Güneş çıkmışken yağan iri damlalı yağmur. **10/11**

Yazı dilinde kullanımı:

“Bu onun için gökyüzünü kara bulutların kapladığı bir gün yağmuru beklemek kadar olağanmış. Her an yağabilirmiş de, bulutlar dağılıp kaybolabilirmiş de.” (Nibel Genç - Mısır Koçanlarını Kızartan Koku)

“Kırk gün yağmuru, altmış gün çamuru meşhurdur!” diyenlerin yerden göğe hakkı var! diye mırıldanıyordu. — Muhakeme gününden evvel sana celp çıkar; köyüne yollanır! dedi başkâtip...”

“O gün yağmuru dinlemek için insanlar susmuş, kuşlar susmuş. Yağmursa bütün neşesiyle konuşmuş. Bereketli şiiirler okumuş üç beş dakika.” (Nurefşan Çağlaroğlu - İstanbullu Masallar - Sayfa 58)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

GÜN YELİ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Doğu rüzgârı. **Günyeli. 8/5**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜRE

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Çiftleşmek isteyen kısırak veya dişi eşek.
2. *isim, halk ağzında* Bir yaşından üç yaşına kadar olan tay.

Derleme Sözlüğü.

hlk. **1.** Çiftleşmek isteyen kısırak veya dişi eşek. **DS(I/I)12/15** **2.** Bir yaşından üç yaşına kadar olan tay. **DS(I/II)15/15**

Çankırı Ağzı: Bir yaşından üç yaşına kadar olan tay.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

güre 'Çiftleşmek isteyen kısırak veya dişi eşek'
< OT. **kür** 'yiğit, pek yürekli'
(DLT)+**e**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜZLEK

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Güz yağmuru.
2. *isim, halk ağzında* Güz mevsiminin geçirildiği yer.
3. *isim, halk ağzında* Havalanın soğuması üzerine yaylalardan dönen hayvanların otlatılması ve bir süre barındırılması için ayrılmış, dağ eteklerinde bulunan mera.

Derleme Sözlüğü.

hlk. **1.** Güz yağmuru. **DS(I/I)2/2** **2.** Güz mevsiminin geçirildiği yer. **3.** Havalanın soğuması üzerine yaylalardan dönen hayvanların otlatılması ve bir süre barındırılması için ayrılmış, dağ eteklerinde bulunan mera. **DS(III)5/3**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *küz* "sonbahar" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kü-* "beklemek" fiilinden Eski Türkçe **+Uz** ekiyle türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

güz 'Güz, sonbahar'
< ET., OT. **küz** (DLT)
TT. : GÜZ+(EY/LE-/LEK/LE-
ME/LÜK/ÜN)
An.ağl.: *güz, güy, güzey* 'güneş
görmeyen yer' (DS.VI, 2243)
~ *güz* (Ker.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜZLÜK

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Güzün ekilen tahıl.

Derleme Sözlüğü

1. *hık*. Güzün ekilen tahıl. **29/43 DS(var)**

Çankırı Ağzı: Güzün ekilen tahıl.

Yazı dilinde kullanımı:

“... Kendi gelen buğdaylar ve yabancı buğdaygiller üzerinde geçirirler. Bunlardan güzlük ekilmiş buğdaylara geçerler.” (Gürbüz Mızrak - Topraktan Sofraya BUĞDAY - Sayfa 95)

“Muhtara seslenerek: – Aleksi amca, hele senin Çatırlık semtindeki güzlük ekinin! Bir görmelisin onu! Bundan iyisi can sağlığı... diye sözlerine ekledi.” (Yordan Yovkov - Tekerleklerin Türküsü)

“Güzlük dediğimiz çavdar sapından, cil dediğimiz sazdan, yeşil söğüt dalından, kamıştan, kazkanadından... Yaşam, gizemli bir fısıltıdır, çığıktır, haykırıştır !” (A. Alper Akçam -Çalı Çiçeği - Sayfa 70)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

HALAZA

Türkçe Sözlük

hık. Ekinler biçilirken tarlaya dökülen tanelerden ertesi yıl kendiliğinden yetişen ekin.

Derleme Sözlüğü

hık. Ekinler biçilirken tarlaya dökülen tanelerden ertesi yıl kendiliğinden yetişen ekin.
DS(I/I)16/12

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HALLETMEK

Türkçe Sözlük

6. -i, *halk ağzında* Bir yemeği yenecek duruma getirmek.

Derleme Sözlüğü

6. *hık*. Bir yemeği yenecek duruma getirmek.1/-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HANAY

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* İki ve daha çok katlı ev.
2. *isim, halk ağzında* Sofa, hol.
3. *isim, halk ağzında* Avlu.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. İki ve daha çok katlı ev. **DS(I)22/21** 2. Sofa, hol. **DS(V)14/13** 3. Avlu. **DS(VII)2/-**

Yazı dilinde kullanımı:

“Hanay kahve dedikleri iki katlı gazinonun üst katında, daha geldikleri akşam, elbiselerinde otomobil yolculuğundan kalma tozlarla oyun vermeğe başlamışlardı .” (Sabahattin Ali - Kağrı. Ses - Sayfa 38)

“Cami - i kebir mahallesinde, bayramlarda, sünnetlerde, düğünlerde kullanılan, arta kalan sürece takım taklavatıyla kilitli duran hanay var ya, oraya !” (Attilâ İlhan -Bıçağın ucu - Sayfa 58)

“Bir hanay kurarız Çampınarı'nın başına. Sayvanı saçağıyla. Damında kırmızı kiremidi, içinde gusulhanesiyle. Beyaz badanayı da bi çekeriz .” (Erol Toy -Doruktaki öfke - Sayfa 140)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

HANEK

Türkçe Sözlük:

hfk. Söz, konuşma.

Derleme Sözlüğü

hfk. Söz, **DS(I)7/5** konuşma. **DS(II)3**

Diyarbakır Ağızı: Söz, konuşma.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HAPAZ

Türkçe Sözlük:

hlk. Avuç.

Derleme Sözlüğü

hlk. Avuç. **DS(I)28/35**

Çankırı Ağzı, Çorum Ağzı: Avuç.

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir. Ermeniceden alıntı olduğuna dair Dankoffun görüşü yanlıştır.

Yazı dilinde kullanımı:

“Oysa bu köyde bizi adam yerine koymazlar, ama ne işleri olursa bizi çağırıp, gecelere kadar çalıştırıp, bir hapaz buğday ile yolcu ederler.” (Ali Bayram - ARSİNE - Sayfa 187)

“Neticede Yemen tarafından bir hapaz çekirge bulunmuş da kıyamet alâmetlerinden olan çekirge yok olmamıştır. Henüz kıyamet kopmayacak buyurmuş.”(Muhammed Sıddık HEKİM - Fırka-i Naciye'nin Hükümleri)

“Herkes evinden bir şeyler almış: Kimi bir topak yağ, kimi bir hapaz kıyma, kimi bulgur, kimi soğan, ...” (Tarık Buğra - Dönemeç'te - Sayfa 193)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

HARANI

Türkçe Sözlük:

hlk. Büyük tencere.

Derleme Sözlüğü

hlk. Büyük tencere. **DS(II)25/30**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HARAZA

Türkçe Sözlük

haraza (I)

1. *isim*, *halk ağzında* Kavga, gürültü, karışıklık:
2. *isim*, *halk ağzında*, *mecaz* Öfke, sinir.

haraza (II)

isim, halk ağzında Sığırın öd kesesinden çıkan taş.

Derleme Sözlüğü

haraza (I)

hlk. 1. Kavga, gürültü, karışıklık. (DS(V/I)2/2 2. Öfke, sinir. DS(V/II)2/1

haraza (II)

hlk. Sığırın öd kesesinden çıkan taş. DS(III/III) 1/1

Çankırı Ağzı: Kavga, gürültü, karışıklık.

Yazı dilinde kullanımı:

“Mihmandar Jale mini eteğinin fileli ucunu çemreyip sançarken (belki çok ötelerde, belki çok berilerde) yeni bir haraza çıkmış olduğunu hissederek transistorlu radyoya kulak kabarttı.” (Metin Savaş - Dehşet Palas AVM)

“Koğuşlara verildi, haraza çıktı. Bir kadın gibi şişkin, kabarmış göğüsleri, enli - toplu kalçaları var. Sesleniyorsam da sesim çıkmıyor.” (Mehmet Seyda - Kör şeytan: hikâyeler - Sayfa 156)

“Şu, bu delâlet eder, Beyi oradan çıkarırlar, kasaba girer, onunla da bir miktar ağız şakası eder, bakkala başvurur, orada da biraz haraza ...” (Refik Halit Karay – İstanbul’un öbür yüzü - Sayfa 110)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

HARIM

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Sebze ve meyve bahçesi.
2. *isim, halk ağzında* Tarla ve bahçe çevresindeki çit.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Sebze ve meyve bahçesi. DS(I/I)16/22 2. Tarla ve bahçe çevresindeki çit: DS(II)13/20.

Yazı dilinde kullanımı:

“Ganunda var mı harım arasına mal salmak? Çok sinirliydi Asım. Sesi ince tel gibi çıkıyordu. Köylüler gülüştüler.” (Fakir Baykurt - İçerdeki oğul - Sayfa 272)

“Teşkil ettiği harım direklerinin aralarına aşağıdan yukarıya doğru yapraklı zeytin, pırnal dallarından, dikenler - falanlardan örgü yapmaktaydı .”(Nâbizâde Nâzım - Hikâyeler - Sayfa 69)

“Paran olmayınca elin oğlu sana radyoda nutuk okutur mu? Ama paran olunca okutur. İşte paran oldu mu harım da alınır!” (Fakir Baykurt - Yılanların öcü - Sayfa 39)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

HARIN

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Bir şeyden huylanıp yürümeyen, geri geri giden (hayvan).
2. *sıfat, halk ağzında, mecaz* Hain, huysuz.
3. *sıfat, halk ağzında, mecaz* Obur.

Derleme Sözlüğü

hık. 1. Bir şeyden huylanıp yürümeyen, geri geri giden (hayvan). **DS(V) 10/9** 2. *mec.* Hain, huysuz. **DS(X)1/-** 3. Obur. **DS(IV)13/19**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HARLAK

Türkçe Sözlük:

hık. Harıltı ile akan su, çağlayan.

Derleme Sözlüğü

hık. Harıltı ile akan su, çağlayan. **DS(I/I)12/8**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

harla-² [(hık.) (su) harıltı ileakmak’
< **har** ‘yansıma’+**la-**
An.ağl.: **harlak, harbek, harıl-**
dak, harlayık, harlık (DS.VII,
2291)

NOT : Az., Bşk., Kzk., Kırg.,
Özb., TatK., Trkm., Uyg. Türk-
çelerinde **harla-** fiili yoktur.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HARTADAK

Türkçe Sözlük:

hık. Ansızın ve sertçe (ısırmak, kapmak).

Derleme Sözlüğü

hlk. Ansızın ve sertçe (ısırmak, kapmak). **1/1**

Yazı dilinde kullanımı:

“...Cırnaklarıyla ormanlık alanlarda dehşet saçan yırtıcı jaguarları, parsları, pumaları hartadak ısırma kalkanı. Evet, oflamanın puflamanın anlamı yoktu.” (Şenol ONAY - Errorist - Sayfa 184)

“Buğday benizli manitam "kuduruk" dediği vakit kasılıyordum, triplere giriyordum ama geçenlerde alacalı bir köpek bileğimi hartadak ısırıyor.” (Şenol ONAY - Paramatör - Sayfa 139)

“Kes, ben bu insan etini yemem.” Bu sefer baktı gördü, iş esasa biniverecek, “yerim” deyip bu sefer . Kesilmekten ise “yerim” deyip. Ehdiyar parmağını hartadak kesip giza dutuveriyor.” (Ali Berat Alptekin - Taşeli masalları - Sayfa 220)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

HARTAMA

Türkçe Sözlük:

hlk. Kiremit yerine kullanılan veya kiremit altına konulan ince tahta.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kiremit yerine kullanılan veya kiremit altına konulan ince tahta. **DS(D)10/12**

Yazı dilinde kullanımı:

“Bre muhtar, madem bunlar böyledir de ne diye bana, “haklısın bey,” deyip durursunuz? hartama: Giresun ve Sivas dolaylarındaki köy evlerinin damlarını kaplayan bir tür ağaç yongasıdır.” (Aziz Nesin - Vatan Sağ olsun - Sayfa 87)

“Bu yapıların damları da ahşap malzeme olan hartama ile örtülürdü. Helâlar evlerin dışında yapılarıydı.” (Eren Sarı - AHA (Aylık Dergi): OCAK SAYISI - Sayfa 3)

“Evlerin üstünü örtmeye yarayan ancak dalsız budaksız ağaç tomruğundan çıkarılan "hartama" adı verilen ince tahta yapımı çam ormanlarına büyük yıkım getiriyordu.” (İsmet Zeki Eyüboğlu - Anılar - Sayfa 233)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

HAŞILLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Dokumayı unlu veya çirişli sıvıya batırmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dokumayı unlu veya çirişli sıvıya batırmak. **DS(I)2/2**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HAYAT

Türkçe Sözlük

hayat (II)

1. *isim, halk ağzında* Genellikle köy ve kasaba evlerinde, üstü kapalı, bir veya birkaç yanı açık sofa.
2. *isim, halk ağzında* Avlu.
3. *isim, halk ağzında* Balkon.
4. *isim, halk ağzında* Sundurma.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Genellikle köy ve kasaba evlerinde, üstü kapalı, bir veya birkaç yanı açık sofa. **DS(I/I)34/30** 2. Avlu. **DS(I/II)40/37** 3. Balkon. **DS(I/V)7/5** 4. Sundurma. **DS(I/VI)4/4**

Urfa Ağzı: Avlu.

Nişanyan Sözlük:

Arapça *hyw* kökünden gelen *hayā'a(t)* حَايَة "1. canlı olma, yaşama, 2. yaşam" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *hayya* حَيَّ "canlı idi, yaşar idi" fiilinin *fa'āla(t)* vezninde mastarıdır. (NOT: Bu sözcük İbranice *hy* kökünden gelen *hay* veya *hayah* "canlı (sifat), canlı varlık, hayvan (ad)" sözcüğü ile eş kökenlidir. Arapça *hwṭ* kökünden gelen *hayāt* حَيَات "1. duvarlar, çitler, 2. çitle çevrili avlu, dış duvar içinde fakat ev kapısı dışında olan alan" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *hā'it* حَائِت "çevre duvarı, çit" sözcüğünün *fa'āl* vezninde çoğuludur. Bu sözcük Arapça *hāṭa* حَاط "çitle çevirdi, kuşattı" fiilinin tekilidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HAYDAMAK

Türkçe Sözlük

1. *-i, halk ağzında* Çifte koşulan hayvanı sürmek, dehlemek.
2. *-i, halk ağzında, argo,* Kovmak, defetmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Çifte koşulan hayvanı sürmek, dehlemek. **DS(I)13/12** 2. *argo* Kovmak, defetmek. **DS(yok)**

Yazı dilinde kullanımı:

“Tanrının adını, başı sıkıldıkça hatırlardı. Olağan üstü haller dışında, ondan hiçbir isteği yoktu. Duadan vazgeçti ve öküzleri haydadı.” (Tahir Alangu - Cumhuriyetten sonra hikâye ve roman)

“Mersin yoluna doğru atını haydamış. Çok geçmeden, cenkçi düşman, göçebenin çadırlarına çıkagelmiş. Düşmanını sormuş.” (Reşat Enis - Toprak Kokusu)

“Kasımdan mayısın on beşine kadar, öküz haydamış, çifte gitmiş; bazen hergeleyi götürmüştü.” (Reşat Enis - Kara toprak [Roman] Birinci baskı - Sayfa 138)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

HAYDİN

Türkçe Sözlük:

hlk. Birden çok kişiyi isteklendirmek ve harekete geçirmek için kullanılan bir seslenme sözü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Birden çok kişiyi isteklendirmek ve harekete geçirmek için kullanılan bir seslenme sözü. **1/-**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi “*hay de!*” deyiminden evirilmiştir. Türkçe deyim *ha* veya *hay* "teşvik ünlemi" ünleminden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Asıl benim aklım Meryem'de kalır bre, gene pek fena üksürür kızçem,” dedi Hüseyin sarılıp karısına. “Tasalanma sen, haydin yolunuz açık olsun.” (Tülin Çayırıcı - Gülcemal: Mübadele günlerinde hazin bir aile dramı - Sayfa 288)

“Haydin kahveye! Haydin kahveye! Haydin gazaaa! Haydin basmaya! Haydin şeker! Şeker tatlıdır, şeker tatlıdır!...” diye okudu ezanı .” (Fakir Baykurt - Can parası: öyküler - Sayfa 140)

“Halid Bey ' in alayı, Bütün olmuş fedai, Zapt etmişler dünyayı, Haydin kardaşlar , haydin . Ahmet Bey ' in bölüğü, Kabul etmiş ölümü.” (Gürsoy Solmaz - Deli Halid Paşa - Sayfa 136)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

HAYMANA

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Tembel.

Derleme Sözlüğü

2. hlk. Tembel. DS(I/I)5/4

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HAYVAN

Türkçe Sözlük

4. isim, halk ağzında At, eşek, katır gibi türlü hizmetlerde kullanılan yaratık.

Derleme Sözlüğü

4. hlk. At, eşek, katır gibi türlü hizmetlerde kullanılan yaratık. 2/-

Nişanyan Sözlük:

Arapça *hyw* kökünden gelen *hayawān* حَيَوَان "1. yaşama, canlı olma, 2. her çeşit canlı varlık, canavar" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *hayya* حَيَّ "yaşadı, canlı idi" fiilinden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“İşte bana da böyle bir padişahlık vermeliler de şu Sungurlu'nun hayvan sürekçilerine, namert celeplerine ağızlarını belletmeliyim.” (Kemal Tahir - Rahmet Yolları Kesti - Sayfa 95)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

HE

Türkçe Sözlük

he (II)

edat, halk ağzında Evet.

Derleme Sözlüğü

hlk. Evet. DS(I/I)48/33

Urfa Ağızı: Evet.

Nişanyan Sözlük:

"olumlama ünlemi" ünlemdir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

he (hık.) 'Evet anlamında sözcük'
< **he** 'yansıma'
An.ağl.: *he, hee, hege, heğe,
heh, hehe, hek, heki, heñye,
heye, heyek, hıyya* (DS.VII,
2323)

Yazı dilinde kullanımı:

"Ekmek he mi? Anan öle Muhtar, sen bu akılsızlıkla köyünüze çoban duramayacaktın ya, muhtarlığı nasıl kaptın bilmem!" (Kemal Tahir – Damağası: notlar, müsveddeler - Sayfa 278)

"He ağam..." diye başladı anlatmaya Kör İzo... *** Böyle geceler kaçakçılık için birebirdi. Sınırdaki nöbetçi askerler el ayak çeker, yaya ve motorize devriyeler mümkün olduğunca azaltılırdı." (Adnan Gerger - Yüzsüz Hayat)

"Yaşlı adam ayranı dikti, sonra beyaza kesmiş bıyıklarını elinin tersiyle sildi. "He ya," dedi." (Yavuz Bahadıroğlu –Sel)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

HECE TAŞI

Türkçe Sözlük:

hık. Mezar taşı.

Derleme Sözlüğü

hık. Mezar taşı.5/2

Yazı dilinde kullanımı:

"Yunus, mezar taşına «hece taşı» demekle ne kadar derinlere inmiştir. Evet, hayat tek bir heceden ibarettir ve onun ismi andır." (Necip Fazıl Kısakürek - Kafa Kağıdı)

"... Günahımla Kapındayım Yüce Mevlâ'm Bitmeyen dünya telaşı Yapar asilerin başı Dikilmeden hece taşı Kapındayım Yüce Mevlâ'm Her adımda beni güttüm Nefsimin emrinde gittim." (SONGÜL ALTINKAYNAK - TADINI AŞAN ŞİİRLER - Sayfa 73)

"Kabir, yatır, hece taşı, çaputlu sopa, her simgesiyle kalınlaştırır mezarlık, topografik boyutlarını. Şehrin kestirme yollarım kurar." (Enis Batur - Son Kare: Kaan Çaydamlı'nın 30 Kare Mezar Fotoğrafi üzerine Yeniden-dokunma)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

HEDİK

Türkçe Sözlük:

hlk. Kaynatılmış buğday, bulgur, mısır vb. şeyler.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kaynatılmış buğday, bulgur, mısır vb. şeyler. **DS(I/T)42/46**

Çankırı Ağzı, Erzincan Ağzı, Van Ağzı: Kaynatılmış buğday, bulgur, mısır vb. şeyler.

Nişanyan Sözlük:

Ermenice *hadig* h uuñ lı "tanecik, tahıl" sözcüğünden alıntıdır. Ermenice sözcük Ermenice *had* h uuñ "tane" sözcüğünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

2. aşure ; 3. bulgur ; 4. kalın, kısa başlıklı ve kırmızı taneli buğday; 5. çocukların ilk dişlerinin çıktığı zaman yapılan mısır haşlaması; 6. çerez; 7. taze fasulye.
= OT. *katk* 'katkı, herhangi bir nesneye katılan (DLT)
< *kat-(I)k*
An.ağl.: *hedik, hadik, hatik, hedek, hedik aşı, hedük, hevdek*

Eren (*TDES*, 176): < *Erm. hat: hatik*
'grain'.
Dankoff (*ALT* 415); Blässing (*AL* 65):
(Ermenice *hadik*).
YANLIŞTIR.

Yazı dilinde kullanımı:

"Acıdım ona: - Çılgın Erol, gel buraya birazdan hedik yiyeceğiz, sakın ol oğlum, gel buraya. Bak anlatmaya devam ediyorum." (Akın Tekin - Sahipsiz Gezegen: Çingiraklı Kızaklar - Sayfa 92)

"Hedik sermiş kilime Düşmüş köyün diline Burun kıvırıyordu Benim kendir çuluma Sınırsız bir bulutum Dostuma iyi dostum Duvarlar öte dursun." (ALİ RIZA KARS - HAYALİN GÖZÜMDE KIZIL GÜL OLDU: şiir - Sayfa 62)

"Bence yanımıza daha çok yedek hedik almalıyız," dedi huysuzca gayet resmi bir tavırla konuşan Stan. Mahzendekiler artık Stan'in şövalye yaklaşımına alışmışlardı," (Onur DİLER, Umut ÇAVUŞGİL, Alp KÖKLÜ - Kış Çağı Serisi - 4.Kitap DOST ATEŞİ)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

HELİK

Türkçe Sözlük:

hlk. Duvar örülürken büyük taşların arasına konulan ufak taşlar.

Derleme Sözlüğü

hlk. Duvar örülürken büyük taşların arasına konulan ufak taşlar. **DS(I/I)28/44**

Yazı dilinde kullanımı:

“Bir de bağlar arası ufak tefek, helik taşlarından örülmüş duvar “Merhaba” deyişime dek saklardı beni...” (Abbas Sayar - Can Şenliği)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

HELKE

Türkçe Sözlük:

hlk. Bakırdan yapılan bakraç, kova.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bakırdan yapılan bakraç, kova. **DS(I/I)46/65**

Çankırı Ağzı, Van Ağzı, Çorum Ağzı: Bakırdan yapılan bakraç, kova.

Yazı dilinde kullanımı:

“Sana teslim olmaktan ötede bir ülke yok, Kuyudan su çekmeye bundan sağlam helke yok.” (Bahaettin Karakoç - Beyaz Dilekçe)

“... Önüne yakmış. Önceleri değirmenden dereden, kuyudan çeşmeden taşıdıkları helke helke, bakraç bakraç suyla söndürmeye çalışmışlarsa da, şu gizli elin kararlılığına iyiden iyiye kanaat getirdiklerinde yılıp, ana ata ocağı köylerini terk etmeye.” (Hatice Meryem - İnsan Kısım Kısım, Yer Damar Damar)

“ Burada bir guyu vardı, içinde su olurdu, bir helke alalım da bir sarkıtalım. ” (Ali Berat Alptekin -Taşeli masalları - Sayfa 276)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

HEPTEN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Tamamıyla, büsbütün.1/-

Rize Ağzı: Tamamıyla, büsbütün.

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *ham* veya *hem* "tüm, tümü, daima" sözcüğü ile eş kökenlidir. Türkçe sözcük Farsça ve Orta Farsça aynı anlama gelen *ham* هَم sözcüğünden alıntıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

hep (zf.) 'Bütün olarak'

< ET. **kop, köp** (DLT)

TT.:HEP+(İMİZ/İNİZ/Sİ/TEN)

An.ağl.: **hepi, hepedek, hepici, hepıcik, hepücüğü** 'hepsi' (DS.

Yazı dilinde kullanımı:

"Bu onarımda hepten kilit olan trafik yuvamızı dağılmanın eşiğine getirdi. Hayat arkadaşım Vedat köprü trafiğini bahane edip eve gelmez oldu." (Atilla Atalay - Yavaş Tren)

"Sen hepten gittin," dedi. "Sonunu hiç iyi görmüyorum." Ben o sırada, nasıl etsem de Hülya'nın kısık sesle konuşmasını sağlasam diye düşünüyordum." (Sezgin Kaymaz - Sandık Odası)

"Hepten sürdü." Güldü karısına, sıcacık. "Bir yaman kadınsın ki, bir yamansın sen. Görmüş gibi anlatırsın da içim gider." (Yavuz Bahadıroğlu - Sel)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

HERK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Sürüldükten sonra bir yıl dinlendirilen, nadasa bırakılan tarla. **DS(I/I)29/28**

Yazı dilinde kullanımı:

"İşte şimdi gurbet ve köş bu yıl için son bulmuş olduğundan yeniden toprakla buluşma mevsiminde herk hazırlıkları yoğun ve büyük bir özlem ve hevesle başlardı." (Ali KURDOĞLU - Lamba Işıklarını Yutan Karanlıklar - Sayfa 62)

"Vakit herk vakti. Çifti bırakan öküzleri taze ota salar. Şurada burada hayvan otlatanlar vardır. Herifleri uyandırırın. – Şimdi, herk yorgunu fukara köylülerden mi korktun ?" (Kemal Tahir - Rahmet Yolları Kesti - Sayfa 214)

"Herk edilen tarla ikinci yıla yeniden sürülmek için bırakılır. Bunun da hesabını varın siz yapın. Bir de hasat vardır." (Yaşar Kemal - Ağacın Çürüğü)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

HILTAN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Top biçimindeki çiçekleri kurduktan sonra sapları kürdan olarak kullanılan yabancı bir bitki.8/3

Yazı dilinde kullanımı:

“Kapkara bir yılan yeşillenerek çiçekli bir hiltan otunun gölgesine upuzun serilmiş uyukluyordu.” (Yaşar Kemal - Ölmez otu - Sayfa 293)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

HILTAR

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Davar ve sığırların boyunlarına takılan ip veya kayış. DS(I/II)3/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HIMIŞ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Ağaç çatkılarının arasına kerpiç doldurularak yapılmış duvar veya bina. DS(I/I)4/4

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HIRLI

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* İşinde doğru, uslu, iyi (kimse).
2. *sıfat, halk ağzında* Yaramaz, şımarık, kötü (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. İşinde doğru, uslu, iyi (kimse). DS(I)26/24 2. Yaramaz, şımarık, kötü (kimse). DS(II)2/2

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *hayırsız* "hayırsız, uğursuz" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Arapça *çayır* sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +sIz ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

"Yalnız buradaki yüz yukarıdakilerden farklı olarak "orda, merkez, yerleşim yeri" manasındadır. Hırsız kelimesi ise Arap alfabesiyle yazılan Arapça hayırlı ve hayırsız kelimelerinin hırlı, hırsız şeklinde değişik bir okunuşundan meydana gelmiştir." (Adil Hikmet Bey- Asya'da Beş Türk)

"Kahveci, biraz düşündükten sonra : - Hırlı mısın, hırsız mısın, bilmiş olsam, seni burada alle koyardım ." (Aka Gündüz –Sansaros: Roman - Sayfa 116)

"Hırlılar maskesiz, hırlı olmayanlar maskeli, öyle mi abi yani?" dedi Talip. "Sen de rasistsin yani?" "Sus lan, şimdi ha!" diye homurdandı." (Yıldırım Keskin - Yoldan geçen adam: öyküler - Sayfa 15)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

HIŞIR

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Olmamış meyve.
2. sıfat, halk ağzında Taşkınlık gösteren, yaramaz (kimse):

Derleme Sözlüğü

- hlk.* 1. Olmamış meyve. **DS(II/I) 14/22** 2. *şf.* Taşkınlık gösteren, yaramaz (kimse): **DS(I/VI)1/1**

Nişanyan Sözlük:

hış veya *hışır* "gevrek nesne sesi" ses yansımali sözcüğünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

hışır '1. Olmamış kavun; 2. yaramaz (kimse); 3. (argo) aptal, sersem'
< ***hış** 'yansıma'+**ır**
TT.:HIŞIR+(DA-/DAMA/DAT-
/DATMA/DAYIŞ/HIŞIR/LIK/
TI/TIL/TISIZ)
An.ağl.: *hışır, haşal* (DS.VII,
2377)

NOT: *hışır* sözcüğünün ağızlar-
da 29 farklı anlamı daha vardır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HİLAF

Türkçe Sözlük:

2. *hlk.* Yalan.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Yalan. 1/-

Nişanyan Sözlük:

Arapça *χlf* kökünden gelen *χilāf* خلاف "1. karşı olma, karşı gelme, 2. zıtlık, karşıtlık" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *χalafa* خلف "birinin ardından konuştu, muhalefet etti" fiilinin *fi'āl* vezninde mastarıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HORA GEÇMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Beğenilmek, hoşla gitmek, makbule geçmek, kendisine verilen kimsenin çok işine yaramak.

Derleme Sözlüğü

Hlk. Beğenilmek, hoşla gitmek, makbule geçmek, kendisine verilen kimsenin çok işine yaramak. **31/34**

Balıkesir Ağzı, Tavşanlı ve Yöresi: Beğenilmek, hoşla gitmek, makbule geçmek, kendisine verilen kimsenin çok işine yaramak.

Yazı dilinde kullanımı:

“Annesi ve kız kardeşi, gencin tavırlarından utanıp eziliyordu. Havayı yumuşatmak için az evvel bitirdiği ihlamur bardağını kaldırıp, “Elinize sağlık. Çok hora geçti,” dedi.” (Ayfer Kafkas -Kızıl Şebeke: Bir Osmanlı Polisiyesi)

Bana verdiğiniz o önemli haber bakın ne hora geçti ama ne yapayım, dostum, çoktandır bir ot gibi yaşıyorum. Altı haftadan çok oluyor, bir tek neşeli gün geçirmeye cesaret edemedim” (Choderlos de Laclos - Tehlikeli İlişkiler)

“Hastanın başından kalkamadım. Ne iyi oldu! Ne hora geçti, amanın! Bir kuzu var ahırda, kurbanlık edelim diyoruz .” (Fakir Baykurt - Tırpan: roman - Sayfa 206)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

HORANTA

Türkçe Sözlük:

hlk. Aile halkı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Aile halkı.4/-

Balıkesir Ağzı, Elazığ Ağzı, Yozgat Ağzı, Tavşanlı ve Yöresi: . Aile halkı.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *çorande* خوردند "yiyen" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Farsça *çordan*, *çor* "yemek" fiilinden **+anda** ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Kamyona yalnız onlar mı, kızın arkadaşları, eşyayı orada indirecek erkek akrabalar, tüm horanta doluşurdu.” (Perihan Karayel - Sihirli Çaylar - Sayfa 74)

“Evlerinde kendilerinden başka kimseler yoktu. İki baş horanta idiler. Ayşe hiç sesini çıkarmadan Ömer ' in yemeğini getirip önüne koydu, kendisi de karşısına çöktü.” (Nevzat Üstün - Çıplak - Sayfa 70)

“On beş horanta, gözüne bakıyorduk. Süt, yoğurt, ayran, yağ derken geçimimizi inekle sağlayacaktık.” (Behzat Ay - Kuşku ve korku; Yalnızlık kuyusu: öyküler - Sayfa 27)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

HOŞLAŞMAK

Türkçe Sözlük

3. *halk ağzında* Birbirinden hoşlanmak.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Birbirinden hoşlanmak.2/-

Rize Ağzı: Birbirinden hoşlanmak.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HOZAN

Türkçe Sözlük:

hlk. Dinlenmeye bırakılmış, birkaç yıl işlenmemiş tarla.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dinlenmeye bırakılmış, birkaç yıl işlenmemiş tarla. **DS(I/I)35/20**

Erzincan Ağzı, Elazığ Ağzı, Keban Ağzı, Van Ağzı, Rize Ağzı: Dinlenmeye bırakılmış, birkaç yıl işlenmemiş tarla.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HÖDÜK

Türkçe Sözlük

2. *isim, argo, halk ağzında* Korkak, ürkek kimse.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Korkak, **DS(I)19/14;** ürkek. **DS(II)4/2**

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

hödük '1. Görgüsüz, kaba, anlayışı kıt (kimse) ; 2. korkak, ürkek'

< **höt** (ünl.) 'yansımaya' + **(ü)k**

An.ağl.: **höbüdük** 'sersem, aptal';

hödelek, hödük 'salak' (*DS.VII*, 2426, 2427); **hoduk, hödük, hödek, hödelek, hüdük** '1. korkak;

Eren (*TDES*,180): **hödük** < *öt* (*öd*)+(ü)k

NOT: Bana göre, 'korkak, ürkek' anlamındaki **ödek, hodek, ödelek, ölek, ödelek** biçimleri ile **hödük** sözcüğü arasında yapı ve anlam farkı vardır.

1) [h+] **öt** (~ **öd**) 'safra'+[e]+le-k

2) **hö:t** 'yansımaya'+(ü)k

Nişanyan (*SS*, 185): **hödük** ~ *Fars. xodük* bencil < *xod* kendi → HODBEHOD

YANLIŞTIR. Çünkü, Farsça **hod-be-hod** 'kendi kendine, kimseye danışmadan' demektir. Farsça **xod** ile, Türkçe [h+]**öt/öd** arasında yapı farkı da vardır.

Yazı dilinde kullanımı:

"Hödük Celal'e baktı, kendisini her zaman aşağılayan bakışı yine görüyordu yüzünde." (Ali İhsan Konuklu - Çerçi: Bir Dönem Romanı - Sayfa 18)

"Hödük Prens mi? Allah aşkına, bu da kimdi? Ben böyle birini kaydetmemiştim ki telefonuma. Ayrıca kimseye de böyle seslenmiyordum." (Rabia Osman -İki Yaralı)

"Sıska adam yine : – Sen hiç kalıbının adamı değilmişsin, bana Hödük desinler bu adamların anasını ağlatırım!" (Şakir Balkı - Büyük usturalar: roman - Sayfa 221)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

HÖKELEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Çalım, kurum, gösteriş.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çalım, kurum, gösteriş. **DS(I)16/14**

Çankırı Ağzı: Çalım, kurum, gösteriş.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

hökelek (hlk.) 'Büyüklük, çalım, kurum, gösteriş'
< [h+] *ök* 'akıl ve anlayış' + *elek*
An.ağl.: *hökelek, hokelek, hökel, höykelek* (DS.VII, 2429);
hökeleklî, hökerekli, hökleklî, höykerekli 'çalımlı, gösterişli'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HÖLLÜK**Türkçe Sözlük:**

hlk. Kundak çocuklarının altına bez yerine konulan toprak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kundak çocuklarının altına bez yerine konulan toprak: **DS(I/I)14/17**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *öl* "nem, nemli" sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

höllük 'Bazı yerlerde kundak çocuklarının altına konulan toprak'
< [h+] *öl* [< ET., OT *öl 'ıslak, yaş, nem' (EUTS, 150; DLT)]
+ *lük*
DLT: *öl+i-* 'ıslanmak', *öl+i-ş* 'nemlenmek'

Yazı dilinde kullanımı:

"Yamulup gitmiş, çakıl çukul sayıklamaya başlamış, höllük höllük ufalanmaya durmuştu." (Metin Savaş- Dehşet Palas AVM)

"Taavv! Bunlara kalsaydı şimdi şaşırır, kapı kapı bir avuç höllük arardık. Gittim de Çöpür ' ün tarlasından ..." (Ümit Kaftancıoğlu -Yelatan: roman - Sayfa 73)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

HÖŞMERİM

Türkçe Sözlük:

hlk. Tuzsuz taze peynir, nişasta, pirinç unu konularak yapılan bir tatlı türü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tuzsuz taze peynir, nişasta, pirinç unu konularak yapılan bir tatlı türü. **DS(II)3/1**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *χ^woş-maram* مرم خوش "kaymakla yapılan bir tatlı" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Farsça *χ^woş* خوش "tatlı" ve Farsça *maram* veya *malham* مرم "kaymak" sözcüklerinin bileşiğidir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Höşmerim tatlılarını şimdi naylon keselere katar komşularımız. Öğle oldu olmadı, geniş bir sofraya kurulur. Tavuklu pilâvı ağaç kepçeyle bol bol verir Nazik Nine.” (Fakir Baykurt - Yüksek fırınlar: roman - Sayfa 186)

“Sepetin içinde kardelen kolonyası, pahalı bir parfüm şişesi ve şu an hatırlayamadığım birkaç parça şey daha vardı. Füsün'un istediği höşmerim tatlısı ayrı bir poşetin içindeydi.” (Metin Savaş- Baykuşlar Geceleyin Öter)

“En azından verdiğimizizin bi mislini kazancez. Umduğum fiata okuttuk mu bi” mandagözlük (*) höşmerim alcem sana, Söz! Elimi alır, Sallardı.” (Kemal Bilbaşar - Irgatların öfkesi - Sayfa 274)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

HÖYKÜRMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Heyecanlı veya kızgın bir biçimde bağırarak konuşmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Heyecanlı veya kızgın bir biçimde bağırarak konuşmak. **DS(I)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

höykür-['Tarikatteki kimseler dua ederken kendilerinden geçerek hep bir ağızdan yüksek sesle bağrışmak'
< ***hö:y** 'yansıma' + **kür-**
bk. +**KI4r-** eki.

Yazı dilinde kullanımı:

“Özlem omzundaki çantayı kavrayıp küstah gencin kafasına var gücüyle savurdu. Kaknem görünümlü küstah genç tekrar höykürdü.” (Metin Savaş -Kuvayı Milliye'nin Hazinesi)

“Deli Faik zemheride höykürdü, “Başvekilin telaşlılığını muzipçe iğneliyorum ya, aldırış etmeyin.” (Şenol ONAY- Deliminatör - Sayfa 35)

“Askerlerin vagonlarına yöneldiklerini görünce de höykürdü: “Şvayk, sen kal!” İkisi karşı karşıya kaldılar.” (Jaroslav Hašek -Aslan Asker Şvayk)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

HUĞ

Türkçe Sözlük:

hlk. Çubuk veya kamıştan yapılmış bağ ve bahçe kulübesi.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çubuk veya kamıştan yapılmış bağ ve bahçe kulübesi: 1/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

huğ¹ 'Çubuk veya kamıştan yapılmış bahçe kulübesi'
< [h+] ET. **üw** (~ öw ~ üv) 'ev'
huğ² (hlk.) 'Kumaşlardaki ince tüy'
< **hav** < ***kaw**

Yazı dilinde kullanımı:

“Eski zaman içinde, kalbur saman içinde köyün birinde, huğ bir evde bir Keloğlan'la anası yaşarmış.” (Dr. Kenan Erzurum - Ciğersiz köse - Sayfa 59)

“Akarca Ali doğru değil Döne döne huğ dutmuş da Bir günceğiz yatamamış Gelin almış babam oğlu Bir mıraza yetememiş Sak Sakınca.” (Yaşar Kemal - Ağıtlar: Folklor Derlemesi)

“Hasan Hüseyingil, hayvan pazarınaçıkan aralıklardan birinde, belvermiş bir kerpiç huğ'un geniş bir odasında otururlardı .” (Orhan Kemal - Baba evi - Sayfa 107)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

IĞIL

Türkçe Sözlük:

Yavaş akan su.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yavaş akan su: **1/-**

Çankırı Ağızı: Yavaş akan su.

Yazı dilinde kullanımı:

“Hâlbuki şu anda, şimdi Boynundan, Şahdamarındaki kana koşut, Vücutundan ığıl ığıl akan hasret duygusu.” (Kadir Selçuk Şen -Vaktinde Olmalı Her Şey - Sayfa 27)

“İçimden patlayan bir damarın kani ığıl ığıl yine içime aktı. Ana, oğul kanlarımız kaynaşıyordu .” (Hüseyin Rahmi Gürpınar - Gönül ticareti: tam metin - Sayfa 32)

“Yüreğimden ığıl ığıl bir şeyler iniyordu. İçimdeki heyecan anlatılmaz anlamda bir heyecandı .” (Kerime Nadir - Yeşil Işıklar: roman - Sayfa 63)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

IĞRIP

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Bir tür balık ağı, ırıp.
2. isim, halk ağzında Yalan, düzen.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Bir tür balık ağı, ırıp. **DS(II)1/-**   **2.** Yalan, düzen. **DS(I/I)12/11**

Nişanyan Sözlük:

Yeni Yunanca *grīpos* γρῖπος "bir tür balık ağı ve balıkçı teknesi" sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük Eski Yunanca *grīpos* veya *grīphos* γρῖπος/γρῖφος "balıkçı sepeti, balık tutma" sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcük Hint Avrupa Anadilinde yazılı örneği bulunmayan **g^hrebh₂* -(**g^hreb-*) "yakalamak, tutmak" kökünden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Hele ıgırıp bir yaklaşsın... Yüzündeki sevinç, bakışlarındaki umut dondu. Motor, denizin içinde kalp atışına benzer gümbürtüler bırakarak, Asmalı yönünde uzaklaştı.”(Erol Toy - Iğırıp - Sayfa 143)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

IHMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Deve çöküp oturmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Deve çöküp oturmak. **DS(I/T)22/26**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ih-| (hlk.) '(Deve) çöküp oturmak'
< **ih** 'yansıma'
TT.: IH+(MA/MAK/TIRILMA/
IHTIRIL-/TIR-/TIRMA)

Yazı dilinde kullanımı:

“Çöktü olduğu yere, ihtı. Süleyman Hakim Ata kalkar mı acaba? diye deveyi dürtükledi, itip kalktı, incitmemeğe çalışarak tepikledi.” (Mustafa Necati Sepetçioğlu -Can ocağında pişen aş)

“Deve de ihtı olduğu yere. Bedreddin'in babası kalabalığı yarıp geldiğinde Kara Mustafa'nın yoksul gözleri yarı söyünmüştü ama aranıyordu.” (Mustafa Necati Sepetçioğlu -Bu atlı geçide gider - 1. cilt - Sayfa 137)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

IHTIRMAK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Çöktürüp oturtmak.**18/24**

Yazı dilinde kullanımı:

“Bir an önce deveyi ihtırıp, oğlunu kucaklamak istiyor. Oba hareketli. Herkes devesini ihtırıp, yükünü boşaltıyor.” (Emre Sarı – Türküler)

“Böyle bir anda birdenbire ortaya çıkan Juan Juan'a görünmemek için devesini ıhtırdı ve üzerine bindi.” (Cengiz Aytmatov - Gün Olur Asra Bedel)

“Devesini ıhtırdı (çöktürdü) uzaklaşarak: - “Deveye bin!” dedi. Bindim. Safvân yuları tuttu. Sıcak basınca askere yetiştik.” (Seval Alkan- Hanım Sahabiler)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

İKİL İKİL

Türkçe Sözlük

1. *zarf, halk ağzında* Boğulur gibi, sıkıntı ile soluyarak.
2. *zarf, halk ağzında* Güçlülükle, zorla.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Boğulur gibi, sıkıntı ile soluyarak. 2. Güçlülükle, zorla: **DS(var) 4/2**

Yazı dilinde kullanımı:

“Ahize, ıkil ıkil nefes alır ve ağlarmışçasına, gürültülü bir şekilde çaldı: "Gök mavim, felaket! Size kızımın olduğundan bahsetmişim.” (Andrey Astvatsaturov, Apollinaria Avrutina - Çağdaş Rus Öykü Antolojisi - Sayfa 139)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

IKLAMAK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Yük altında güçlülükle solumak.
2. *nesnesiz, halk ağzında* Ağlarken bunalır ve soluğu kesilir gibi iç çekmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Yük altında güçlülükle solumak. **DS(var) 1/-** 2. Ağlarken bunalır ve soluğu kesilir gibi iç çekmek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ıkla- (**hlk.**) ‘1. Yükün altında güçlülükle solumak; 2. ağlarken bunalır ve soluğu kesilir gibi iç çekmek’

< **ik** ‘yansımaya’ + **la-**

TT. : IKLA-(MA)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ILGAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Atı dörtnala sürmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Atı dörtnala sürmek.1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ILGAR

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Dizginleri koyuverilmiş atın dörtnala koşması.
2. *isim, halk ağzında, tarih* Atla ansızın yapılan doludizgin saldırı.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Dizginleri koyuverilmiş atın dörtnala koşması. **DS(I/II) 10/4** 2. *tar.* Atla ansızın yapılan doludizgin saldırı. **DS(yok)**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *ılğar* "akın, akıncı birliği" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Moğolca *ılgara-* "seçilmek, ayrılmak" fiilinden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Yalangezen ve At İmgesi “Bugün atım ılgar gidiyor Dört ayak vuruşu kalbimle bir Sorudur bilincin kamçısı ya Ölüm hiçbir şeye yanıt değildir.” (Mehmet Akif Ertaş - IHLAMUR 22)

“Elbette Sultan Süleyman bunu değiştirmeyecek, babasının işaretlediği istikamete doğru atını ılgar eyleyip yeni fetihlere doğrukoşacaktı.” (Yavuz Bahadıroğlu - Kanuni Sultan Süleyman)

“Bu gözlerle iyice süzdü Bağatur Şad'ı: – Dedi: at ılgar ettim, Dokuz gün yol tükettim.” (Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu - Bozkurtların destanı - Sayfa 29)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

ILGIM SALGIM

Türkçe Sözlük:

hlk. Belli belirsiz bir biçimde.

Derleme Sözlüğü

hlk. Belli belirsiz bir biçimde.2/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ılgım 'Serap'

< ***ıl-gı-m**

An.ağl. : *ılgım, ılgıt, ılkım, ılkıt*
'göz erimi, ufuk ; belli belirsiz'
(DS. VII, 2468); *ılgın, ılgı, ılgam,*
ılgım, ılgır, ılgam, ılgıt, ılkım
'serap; hayal' (s. 2469)

ILG(>k, ğ)I(>a)M(~T, R)

~ ılgam, ılgam (Ker.) (K^rTS
202)

ılgım salgım (hlk.) 'Belli belirsiz'

→ ılgım

Yazı dilinde kullanımı:

“Sonbahar mevsiminin polenleri ılgım salgım dört bir yanda uçuşurken Teşvikiye Camii'nin musalla taşındaki dişbudak tabutun başucunda bildik bir çehre nöbet tutuyordu.” (Metin Savaş - Dehşet Palas AVM)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ILICAK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. İlkça. **DS(I/I)6/6**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *ılı* veya *ılık* sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +çA ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ılcak 'Az ılık, ılıkça'

< **ılg+cak**

An.ağl.: *ılcak, ılcactık, ılcak,*
ılcak, ılıh, ılmuk, ılmucak (DS.
VII, 2471)

ILI[G > h]+CAK(> h)

Yazı dilinde kullanımı:

“Çalışanlar Ali'yi görünce, ne kadar yorgun olsa da yüzleri, sıcak ve ılıcak selamlaşmışlardı Ali ile.” (Uygar Yeni - Gece Lacivert Renkteydi: Yeşil Erik Topluyordum Senin Yüreğinden)

“Topraktı elbet. El ile tutulur, üstünde yürünür, yüreğe yakın, ılıcak, besleyici ana ...” (Cengiz Dağcı - O Topraklar Bizimdi)

“Avucunun ortasından doğru, yumuşacık, ılıcak bir akım yükseliyordu. Eli, yapışıp kalmıştı sanki kızın omzuna.” (Erol Toy -Yenilgi - Sayfa 46)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

ILTAR

Türkçe Sözlük:

hlk. Çoban köpeklerinin boğazına takılan çivili demir.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çoban köpeklerinin boğazına takılan çivili demir. **DS(I)5/2**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İMİZGANMAK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Uyku ile uyanıklık arası bir durumda bulunmak, uyuklamak.
2. *nesnesiz, halk ağzında* Kararıp söner gibi olmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Uyku ile uyanıklık arası bir durumda bulunmak, uyuklamak. **DS(I/I) 14/9 2.** Kararıp söner gibi olmak. **DS(yok)**

Nişanyan Sözlük:

ımız veya *ımir* "mırıldanma sesi" ses yansımali sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +(g)An- ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Dördüncü gece kulak urdum, biraz ımızgandı. Yine dura geldi. Hak ile münacaat iderdi.” (Feriüddin Attar - Tezkiratül Evliya)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

IPIL IPIL

Türkçe Sözlük:

hlk. Pırıl pırıl.

Derleme Sözlüğü

hlk. Pırıl pırıl. **DS(I/I)14/13**

Yazı dilinde kullanımı:

“Yine Hülya'nın o masum, o yıldız yıldız, ıpıl ıpıl yağın bakışları geldi aklına.” (E. Ali Okur - Aşk Yüreğe Düşünce)

“Ve ışıırken ıpıl ıpıl üzümler Işıırken orman Yusuf kuytuda otururdu Gözünü kekitmeden Elinde ...” (Enver Gökçe - Bütün Şiirleri)

“Çocukluğu ıpıl ıpıl depreşti içinde. Sandalın yeni boyanmış gövdesinden ellerinin kaymasıyla bacaklarına yer yer sıvayan mavi yağlıboyayı çıkarmakiçin sahilde taşla kumla kazımıştı derisini.” (Füruzan – Kuşatma)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

IRAKSINMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Uzak bulmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Uzak bulmak. (uzak sanmak)1/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ırak* "uzak" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **ırğak* biçiminden türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *ırğa-* "yerinden oynatmak" fiilinden Eski Türkçe **+Uk** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ırak 'Uzak'

= ET. (Orh., Uyg.) *ırak*

~ OT. *yırak* (DLT; EUTS, 294)

~ MA. *yırak* (10-2)

< [y]**ira-** 'uzaklaşmak' **+k**

< AT. ***hīrak**

TT.: IRAK+(LAŞMA/LAŞ-/LIK/SAK/SAMA/SA-/SIN-)

An.ağl. : *ırak, irah, irağ, irah, irak* (DS.VII, 2480)

[Y+] I(>i)RA-K(>ğ, h)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

IRAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Uzaklaşmak, uzamak, ara açılmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Uzaklaşmak, uzamak, ara açılmak: **DS(I)23/30**

Çankırı Ağzı: Uzaklaşmak, uzamak, ara açılmak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ırak* "uzak" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **ırgak* biçiminden türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *ırğa-* "yerinden oynatmak" fiilinden Eski Türkçe **+Uk** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ıra- ['Uzaklaşmak, uzamak'
= ET. (Orh., Uyg.) **ıra-**
~ OT. **yıra-** (DLT), **yırā-** (KB)
Muk. : **yıra-** 'uzaklaşmak'
< ıra- ~ yıra-

Yazı dilinde kullanımı:

"Aradığımı bulamamanın hayal kırıklığı ile bir an önce oradan ıramak istediğim için, geri dönüp olumsuz yanıt verdim." (Hilmi Taşkın -Tayyibe - Sayfa 90)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

IRGAMAK

Türkçe Sözlük

1. *-i, halk ağzında* Çabuk olmak, davranmak.
2. *-i, halk ağzında* Oynatmak, kımıldatmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Çabuk olmak, davranmak. **DS(I)1/1** 2. Oynatmak, kımıldatmak. **DS(II)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ırğa-* "yerinden oynatmak, depretmek" fiilinden Eski Türkçe **+IA-** ekiyle türetilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **ırığ* "ayrı, uzak"

biçiminden Eski Türkçe +(g)A- ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *ır-* veya *yır-* "ayırarak, uzaklaştırmak" fiilinden Eski Türkçe +I(g) ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

irga- ['Çabuk olmak, davranmak;
sallanmak'
= OT. *irga-* (DLT)
EAT. *irgan-*, *iran-* 'sallanmak'
TT. : IRGA-(N-)
Bk. *irgala-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İSTAR

Türkçe Sözlük:

hlk. Halı, kilim dokunan tezgâh.

Derleme Sözlüğü

hlk. Halı, kilim dokunan tezgâh.17/21

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İŞILAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Parıltı. (parlak)

Derleme Sözlüğü

hlk. Parıltı. (parlak) DS(I)16/18

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ışılak (hlk.) '1. Parlak ; 2. göz'
< *ışıl-* [< ET. * *yaşu-*] + *-k+la-k*
An.ağl. : *ışılak*, *ışılak*, *ışılak*,
ışıldak (DS.VII, 2495)

Yazı dilinde kullanımı:

"Baksa ki pınarın içinde ışılak ışılak taşlar var. Kız : " Çocuk, diyor, in de, şu taşlardan kırk tane al. Bunlar değerli bir şeye benziyor ." (Oğuz Tansel - Altı kardeşler: masallar - Sayfa 21)

" "ışılak"ı, "kırmızıgül"lü papatyalara kucak açmıştı." (Tarık Sezai Karatepe - HENÜZ ON DÖRDÜNDEYDİ - Sayfa 87)

“Senin bu sandıhta yalnız ışılak urbanla, kılıcından başka bişey yoh, diyerek Hemen yerinden kalktı, sandığı açtı.” (Ebubekir Hazım Tepeyran - Küçük Paşa: roman - Sayfa 101)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

İŞILAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Işıldamak, parlamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Işıldamak, parlamak. **DS(I)8/5**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ışı- ['Işıklanmak, aydınlanmak'
= OT. **yaşu-** 'parlamak, şimşek
çakmak' ~ **yaşu-** (DLT)
Har., Id. **yışı-** 'ışımak, parlamak'
Osm. **ışı-** < **yaşı-**
< ET. **yaşu-** [*yaru- yaşu-* ;
yalrı- yaşu- birlikte] < **yışı-** ara
şekli ile, < **yaşu-/yaşı-**]

Yazı dilinde kullanımı:

“Bunu ben kurdum, kurup Zilo’ya söyledim, önce birden sevindi, gözleri ışıldı, sonra birden olmaz, der gibi, kesinlikle olmaz, der gibi başını salladı.” (Yaşar Kemal - Allahın askerleri - Sayfa 63)

“Anaaa” diye bağırdım. Zavallı anacığımın gözleri ışıldı. Babam şaşkın; “Ulan nasıl geldiniz?” (Muzaffer İzgü - Zıkkımın Kökü)

“Çizmelerini eline alarak kapının ağzına vardıktan sonra giyindi, mahmuzları yeni doğan günle ışıldı.” (Deniz Karakurt - Elma: Geleneksel Bir Halk Öyküsü - Sayfa 179)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

İŞILDAK

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Parlayan, ışıltılı.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Parlayan, ışıltılı. **DS(I/I)12/8**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *ışıl-da-* fiilinden Yeni Türkçe +Uk ekiyle türetilmiştir. Türkçe fiil *ışıl* ses yansımali sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +dA-2 ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ışılak (*hlk.*) '1. Parlak ; 2. göz'
< *ışi-* [< ET.* *yaşu-*]+*-k+la-k*
An.ağl. : *ışılak, ışılak, ışlak,*
ışıldak (*DS.VII, 2495*)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

IŞKI

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Deri, tahta kazımakta kullanılan, iki ucu saplı eğri bıçak.3/3

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

IŞKIN

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Kayalık yerlerde ve dağlarda yetişen, yenilebilir bir tür ot.
2. *isim, halk ağzında* Filiz.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kayalık yerlerde ve dağlarda yetişen, yenilebilir bir tür ot. **DS(II)1/1** 2. Bir yıllık ağaç sürgünü. **DS(I)20/9**

Keban Ağzı: Kayalık yerlerde ve dağlarda yetişen, yenilebilir bir tür ot.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ışgün* "ravent bitkisi, özellikle yabancı ravent, Rheum ribes" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ışkın 'Dağlarda yetişen ve baharda çubuk gibi gövdesi soyularak yenilen ekşimsi bir ot' ~ **uşkun**
= OT. **uşgun** ~ **kuşgun** 'ekşi bir çeşit ot' (DLT.I, 440)
< *Tü. **uşgun** (> **ışgın**)
[DLT'te **kuşgun** biçimindeki **k**+
ikincil ses olabilir.]

Eren (TDES 184): < Fars. **aşhūn** (< **aşxū-vān**) 'a sort of dock (plant)' ~ **ışxūn** 'a sort of dock'

YANLIŞTIR. Çünkü, DLT'te **ışgunmak** adı ile verilen ve [Farsçası '**aşhun**', Arapçası '**el-ribās**' olan bitki] diye adlandırılan bitki ile **uşgun** ~ **kuşgun** adı ile verilen bitki arasında fark vardır. Bu fark Kâşgarlı Mahmud tarafından da bilindiği için iki ayrı başlık altında verilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı :

"Yöresel dilde 'ışkın' ya da 'sırık' denilen genç, ham fındık ya da fındık dallarından 'kertme' ile çıkarılan 'çıkıntı'lar 'eşek' adı verilen tezgâhta 'fıçı bıçağı' ile soyulduktan sonra elde, çıkıntı bıçağı ile işlenerek yumuşatılır, örülecek kıvama getirilir." (Özcan Temel - Mavi Dalgalar Beyaz Köpükler - Sayfa 56)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

İBİK

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Köşe, kenar, uç.

Derleme Sözlüğü

4. *hfk.* Köşe, kenar, uç. **DS(I)19/17**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *ibük* "alaca ibikli bir kuş, çavuş kuşu" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe aynı anlama gelen *üpgük* sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük bir sözcükten türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ibik 'Bazı kuşların tepesinde bulunan kırmızı deri uzantısı'
= **ibibik** < ***ip+ibik**
An.ağl.: **ibik, ibicik** 'köşe, kenar, uç' (*DS.VII, 2501*)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İBRET

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Çirkin, kötü, acayip.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Çirkin, kötü, acayip.1/-

Nişanyan Sözlük:

Arapça *'br* kökünden gelen *'ibra(t)* عِبْرَة "öğüt" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *'abara* عَبَرَ "geçti, yol aştı, düşündü, inceledi" fiilinin *fi'la(t)* vezninde ismi merresidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İÇİRİK

Türkçe Sözlük:

hlk. Yatak doldurmaya yarayan yün, pamuk, kıtık vb. şeyler.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yatak doldurmaya yarayan yün, pamuk, kıtık vb. şeyler. **DS(I/I)5/3**

Yazı dilinde kullanımı:

"Gıcırdayan kapılar, boyası soyulmuş koyu yeşilçerçeveli pencereler, parçalanmaya yüz tutmuş içirik kilimleri..." (Vildan Serdar - Sabahsız Gece)

"Duvar diplerine de dikkörtgen biçiminde hasır yastıklar koyulmuş. Eprimiş, zaman içinde renkleri solmuş elbiselerden bozularak yapılmış minderlerin içi, içirik dedikleri bez kırpıntılarıyla doldurulmuş." (Şükran Engin Atmaca - İnsan Çok Üşür Ya - Sayfa 18)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

İÇLİK

Türkçe Sözlük:

hlk. İçe giyilen çamaşır, iç gömleği.

Derleme Sözlüğü

İçe giyilen çamaşır, iç gömleği: **DS(I)17/14**

Çankırı Ağzı: İçe giyilen çamaşır, iç gömleği.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

içlik 'İçe giyilen çamaşır'

< **iç+lik**

OT. : **içlik** 'eyer keçesi' (DLT)

An.ağl. : **içlık, işlik, éşlık**
(DAO, 238) ; **içlik** (DS.VII,
2506)

Tü. > **Kürt.** *içlık* 'iç çamaşırı,
gömlek' (DAO, 238); **Zaza.**
işlig 'gömlek' (ZTS, 168)

Yazı dilinde kullanımı:

"Bir ara içliğim geçti elime. Rüstem, söve saya ovunuyordu. Bundan yararlanarak içliği sırtıma geçirdim, kapıya atıldım." (Gülten Dayıoğlu - Geride kalanlar - Sayfa 69)

"İçliğim terden ıslandı, tenime batıyor. Şeytan diyor, kalk kız Menekşe, gece mece, karanlık maranlık deme, in dereye, bul bir bend, gir suya, oooh!" (Tarık Dursun K. - Alçaktan uçan güvercin - Sayfa 56)

"İçliğim de yaş. Nedecem şimdi? diye ağlamaya başladı ." (Muzaffer İzgü - İt adası: roman - Sayfa 47)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

İFİLDEMEK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Hafifçe titremek.
2. *nesnesiz, halk ağzında* Ürpermek.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Hafifçe titremek. **DS(I)2/2** **2.** Ürpermek. **DS(yok)**

Yazı dilinde kullanımı:

"Tunç kolları titredi, demir bağı ifildededi. Kalbi kabul etmedi. Edemedi, eyleyemedi." (Emir Kalkan-Gül Ayinleri)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

İĞ

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Araba okunun eksen.
4. *isim, halk ağzında* Değirmen taşının ortasında bulunan ve yukarıdaki üst taşa geçen demir eksen.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Değirmen taşının ortasında bulunan ve yukarıdaki üst taşa geçen demir eksen.
DS(III/I)11/7

Çankırı Ağzı: Pamuk, yün vb.nden iplik eğirmekte kullanılan, ortası şişkin, iki ucu sivri ve çengelli olan, ağaçtan yapılmış araç, eğirmen, kirmen.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *īg* veya *yīg* veya *yīk* "iğne, iplik eğirme aygıtı" sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

iğ 'iğ'
= ET., OT (DLT) *ig* ~ *ik*~*yig*~
yik
< **i:g* ~ **i:k*
TT. : İĞ+(DEMİR/LİK)
~ iy (Az.)
iyik (Kırg.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İĞDEMİR

Türkçe Sözlük:

hlk. Marangozlukta ağaç delmek için kullanılan çelik araç.

Derleme Sözlüğü

hlk. Marangozlukta ağaç delmek için kullanılan çelik araç.**11/11**

Çankırı Ağzı: Marangozlukta ağaç delmek için kullanılan çelik araç.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İKİ CANLI

Türkçe Sözlük:

hlk. Gebe.

Derleme Sözlüğü

hlk. Gebe: 1/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

iki ‘2, iki’
= ET. (KT) (*ä*)*ki*, *eki*
(Uyg.) *ékki*
'YKY (*JKPÖ* 143)~ *äki*; OT.
ikki ~ *iki* (DLT) < **i:ki*
< *ēki

Yazı dilinde kullanımı:

“İniltiler... Sancılar... Gebeyim ben.” Karım iki canlı. Nasıl oldu bu iş? Birdenbire ana oluvermesi...”(Bekir Yıldız - Halkalı köle - Sayfa 21)

“Şiran 'ın sözlerini bağıra bağıra hep bir ağızdan tekrarlıyorlardı: Avratın biri iki canlı .” (Seyit Alp - Dino ile Ceren - Sayfa 150)

“Evde üç çocuğumu bırakarak geldim, buraya. İki canlı olduğum halde kimse ...” (Mehmet Davaz - Dört duvar: Roman - Sayfa 24)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

İKİLEMEK

Türkçe Sözlük:

3. -i, *halk ağzında* Tarlayı iki kez sürmek.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Tarlayı iki kez sürmek. **DS(I/I)40/55**

Çankırı Ağzı: Tarlayı iki kez sürmek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ikileme (hlk.) 'Sürülen tarlayı ikinci defa sürmek'

< *iki+le-me*

An.ağl.: *ikilemek, ikilemek, ikizlemek* (DS.VII, 2514)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İKİRCİK

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* İşkil, şüphe, kuruntu.
2. *isim, halk ağzında* Kararsızlık, tereddüt.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. İşkıl, şüphe, kuruntu. **DS(II)5/4** 2. Kararsızlık, tereddüt. **DS(I)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ikirçgü* "ikilik, tereddüt" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *ikiz* sözcüğünden Eski Türkçe +gU ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ikircik '1) İşkıl, şüphe; 2) kararsızlık'
= OT. *ikirçkün* (DLT)
< *iki* [< *eki] + *r-ç-kün*
TT.: İKİRCİK+(LENME/LEN-/
Lİ/LİK)

Yazı dilinde kullanımı:

"Belli ki ikircik geçiriyordu. « Söyle. » « Öyleyse söyleyim, bu İnce Memed var ya , » eliyle Memed'i gösterdi." (Yaşar Kemal - İnce Memed 4 - Sayfa 514)

"Bu sırada bir opera yazılacak, bestelenecek, ezberlenecek, oynanacaktı. Genç adam bütün atılganlığına, yürekliliğine bakmadan ikircik içinde kaldı ." (Hasan İzzettin Dinamo - Kutsal barış: Ulusal KurtuluşSavaşı sonrasının gerçek hikâyesi)

"Hazreti Ali'nin Hayber Kalesi'ni zaptı dahi bundan daha fazla şaşırtmazdı o an Hayri'yi. Mansur parmak uçları kilime basılı ve boynu bükük dinliyordu dedeyi. Bir ikircik içinde bocaladığı ..." (Turgut Ulucan – Nergis)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

İLGİLEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Teyellemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Teyellemek. **DS(I)11/12, DS(II)5/3**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ilgile- ['Teyellemek'
< *il-gi+le-*
TT. : İLGİLE-(ME/NDİRİŞ/N-
DİRME/NDİR-/NİŞ)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İLİNTİ

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* İnsanlar arasındaki bağ:
3. *isim, halk ağzında* İç sıkıntısı.
4. *isim, halk ağzında* Seyrek dikiş, teyel.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* İç sıkıntısı. **DS(I/I)10/9**
4. *hlk.* Seyrek dikiş, teyel. **DS(II)18/11**

Çankırı Ağzı: Seyrek dikiş, teyel.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *ilin-* fiilinden Yeni Türkçe **+(In)ti** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ilinti ‘İlişmek, asılmak; bağlanmak; tutulmak; yakalanmak; iliş- kili olmak’
< **il-(i)n-ti**
TT.: İLİNTİ+(LE-/Lİ)

Yazı dilinde kullanımı:

“Ruhlarla doğrudan doğruya ilinti, biz istemeden, uyku rüya halinde kurulan ilintidir ” demişti ...” (Kemal Tahir - Kurt Kanunu - Sayfa 303)

“Bu elemanların arasında, yukarıdaki misallerde görülenin, tersine, soyut bir ilinti yoktur. İlinti metinden doğar. Metin bilinince, yani şairin dünyası tanınınca, birbiriyle ilk bakışta ilintisiz görülen elemanlar birbirine bağlanmış olur.” (Hüseyin Cöntürk - Turgut Uyar - Sayfa 45)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

İLİSTİR

Türkçe Sözlük:

hlk. Süzgeç.

Derleme Sözlüğü

hlk. Süzgeç. **DS(I)32/32**

Çankırı Ağzı: Süzgeç.

Yazı dilinde kullanımı:

“İlistir gibi delik deşik çiftin kafası.» «Nerde şimdi o?» «Burada. Hücrede. Kumanislikten yatıyor.» «Görebilir miyim kendisini?»” (Fahri Erdiç - Acı Lokma - Sayfa 242)

“Her tarafı ilistir gibidir. Yazın sıcak burgu gibi insanın beynini oyar, kışın ustura gibi dokunur. Soba, diyeceksiniz, o da ayrı bir felaket ya !” (Namdar Rahmi Karatay - Kitaplarımın hikâyesi - Sayfa 9)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

İLİŞKEN

Türkçe Sözlük:

hlk. Deniz dibinde batık ve atıkların oluşturduğu tabaka.

Derleme Sözlüğü

hlk. Deniz dibinde batık ve atıkların oluşturduğu tabaka. **DS(I)2/-, DS(II)1/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *iliş-* "(iki şey bir birine) takışmak, tutuşmak, kapışmak" fiilinden evrilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *il-* "takılmak, tutmak" fiilinden Eski Türkçe *+İş-* ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İLİŞMEK

Türkçe Sözlük

6. *-e, halk ağzında* Şaka etmek.

Derleme Sözlüğü

6. *hlk.* Şaka etmek. **DS(I)20/19**

Van Ağzı: Karışmak, rahat vermemek, müdahale etmek.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *iliş-* "(iki şey bir birine) takışmak, tutuşmak, kapışmak" fiilinden evrilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *il-* "takılmak, tutmak" fiilinden Eski Türkçe *+İş-* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

iliş- { 1. Hafifçe dokunmak, takılmak;
3.dokunmak ; bir şeyin kenarına
oturmak; 4. karışmak; 5. değin-
mek ; 6. şaka etmek'
= ET. *ilin-* ~ (*é*)*lin-* (EUTS, 93)
OT. *iliş-* 'birbirine ilişmek'
(DLT)
< **il-(i)ş-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İLLE

Türkçe Sözlük:

hlk. İlla.

Derleme Sözlüğü

hlk. İlla.1/-

Urfa Ağzı, Bilecik Ağzı, Çorum Ağzı: İlla.

Nişanyan Sözlük:

Arapça *illā* لا "ama bundan başka, hariç (edat)" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *in* ان "ilgi edatı ki" ve Arapça *lā* لا "değil" sözcüklerinin bileşiğidir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Âdem ile Havva'dan bu yana insan, Eti yenilmez insanın, onu hoş kılan lisan, Lisan da insana yetmez bazen, İlle de edep, ille de izan!” (Sadun Ak - Babalar da Ağlar - Sayfa 40)

“İlle yıktırtmak mı lâzım?” dedi titrek sesiyle, “ille de mi?” (Yavuz Bahadıroğlu - Hayata Dair Öyküler)

“Bir de, diyeceksiniz, ille de yakışan ad mı gerek bu arkadaşlara, alışkanlık, yazı yazmak, insanlara yazı yazar,hikâye kurarken, yakışanadı bulmak bizim ezeli huyumuzdur.” (Yaşar Kemal - Allahın Askerleri)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

İLMEK

Türkçe Sözlük

ilmek, -er (III)

-e, halk ağzında Değmek, dokunmak.

Derleme Sözlüğü

ilmek, -er (III)

hlk. Değmek, dokunmak. **DS(I/T)18/22**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *ilnik* "düğüm" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *ilin-* "takılmak, ilişmek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

il- 'Bağlamak, birleştirmek'
= ET. (Uyg.) *il-, yil-* 'iliştir-
mek, bağlamak', *yilin-* ~ *ilin-*
(edilgen çatı) ; OT. *il-* (DLT)
'ilişmek' (DLT)
< AT. ***il-** < ***ī-**
ET. **il-** = **tart-** (eş anlamlı): **ilip**
tardıp 'iliştirip çekerek'
OT.: *il-, ilet-, ilt-, ilin-, iliş-,*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İMAMEVİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Kadınlara özgü cezaevi.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kadınlara özgü cezaevi. 2/-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İMAN TAHTASI

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Göğüs kemiği: 2/-

Yazı dilinde kullanımı:

"Hacı, dervişçe iki elini göğsüne, iman tahtası üzerine ..." (Hüseyin Rahmi Gürpınar - Hakka sığındık: roman (Tam metin) - Sayfa 29)

"Aştı belimi. Göğsümü sarmaya başladı. İşte. İman tahtası. Kaburgalarım çatırdar gibi. Ezileceğim. Nefes alamıyorum." (Ali H. Neyzi - Çoban - Sayfa 117)

"İçini ne bileceksiniz? Mübarekte öyle bir sakal vardı ki... Sakalından iman tahtası görünmüyordu ." (Asım Öz - Saatçi Musa - Sayfa 77)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

İNCE HASTALIK

Türkçe Sözlük:

hlk. Verem.

Derleme Sözlüğü

hlk. Verem.ince ağrı. DS(I/I)13/4

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ince ‘İnce; kalın karşıtı’
= ET. *yinçgä, yinçkä*
(EUTS, 297) ~ *inçgä*
~ OT. *yinçge* ~ *yinçge* (DLT)
MA. *yinçge* (73-1)
< **yi:nçge* (T. Tekin)

Yazı dilinde kullanımı:

“... Hasta mı, dedi, nesi var? -Hasta, ince hastalık. Tahsin Bey bu İstanbul tabirini bilmiyordu. - Nasıl ince hastalık? diye sordu.” (Peyami Safa - Cumbadan Rumbaya)

“Ama önce söz kestiğim sonra birden bire bu sağlık sorunlarım nedeniyle bıraktığım Gül'ümün hakkı üzerimdeyken, affa mazhar olabilir miyim, bilmiyorum ki? Yara ince, dert ince, hastalık ...” (Şener İşleyen - Buğlem - Sayfa 447)

“On beş yaşındaymış ince hastalıktan vefat ettiğinde halamız Fikriye Hanım.” (Sibel Eraslan - Babam İçin Beyaz Bir Kuğu)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

İNCİK

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Bazı bölgelerde diz, ayak bileği, baldır veya kaval kemikleri.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Bazı bölgelerde diz, ayak bileği, baldır veya kaval kemikleri. 1/-

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *inçik* veya *yinçik* "bacağın ince bölümü, ayak bileği" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **yinç-* "daralmak, incelmek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

incik¹ ‘Baldır kemiği; bacağıın
topuğa yakın olan kısmı’
Hou. **yüncük** ‘kemiğin ön
kısmı’ < *yincük < *inçük
< * **inçük**

Nişanyan (SS, 198): **incik** < ? ET. *in*
yokuş aşağı, iniş → İN-
YANLIŞTIR.

Yazı dilinde kullanımı:

“Tim amcamın incik kemiğine benziyor, Şimdi yatıyor olması gerekirdi mezarında .”
(John Ronald Reuel Tolkien - Tehlikeli Diyardan Öyküler - Sayfa 119)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

İNİ

Türkçe Sözlük:

hık. Kayın.

Derleme Sözlüğü

hık. Kayın. DS(I/T)12/14

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ini ‘Kayınbirader’
= OT. **ini** (DLT)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İPİLEMEK

Türkçe Sözlük:

hık. Az ışıkla yanmak.

Derleme Sözlüğü

hık. Az ışıkla yanmak. 3/2

Yazı dilinde kullanımı:

“Küçük bir kıvılcıma dönüştü alevler, ipiledi, ipiledi, söndü.”(Çetin Öner - Dağlara Yazılıdır)

“Herkes güldü bu söze. En çok da Hörü Ana tabii. O gülünce sapasağlam dişleri gün ışığında ipiledi.” (Ömer Açık - Yaz Gezgini ile Hapşu Teyze)

“Karnı iyice doymuştu. Tüfeğini aldı eline. Geri yerine koydu. Sedefi doğan günün ilk ışıklarında maviledi, söndü, ipiledi .” (Yaşar Kemal - Yılanı öldürseler - Sayfa 10)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

İPİLTİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Hafif esinti.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hafif esinti. **DS(II)2/-**

Yazı dilinde kullanımı:

“Bir salkımda on binlerce arı, titreyen kanatlarında on binlerce ipilti. Bir ipilti yumağı binlerce ipilti, binlerce renkle birlikte çakararak...” (Yaşar Kemal - Fırat Suyu kan akıyor baksana - Sayfa 131)

“Kanı kayalarda dondu. Burada ipileyen mor kayalar var. Her ipilti keskin, her ipilti ...” (Nedim Gürsel - Yaşar Kemal: bir geçiş dönemi romancısı - Sayfa 156)

“Bir kış boyu kar yağmuru emmiş, şimdi fazlasını geri veriyor, dokunulmaz sıcacık bir ipilti toprağın bağrında titreşip duruyordu .” (Mustafa Asoğlu - Ulusu: roman - Sayfa 29)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

İRİNTİ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Elek ve kalbur üzerinde kalan iri taneler.
2. *isim, halk ağzında* Hayvanların beğenmeyerek yemedikleri iri saman.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Elek ve kalbur üzerinde kalan iri taneler. **DS(I)7/7** **2.** Hayvanların beğenmeyerek yemedikleri iri saman. **DS(II)5/5**

Yazı dilinde kullanımı:

“Hayvanların yemediği irinti denilen iri saman artıkları vardı. O samanların üstüne kadını yatırdı.” (Halil Erdem - Dirmil Ömürçüsü: Roman)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

İRKİLMEK

Türkçe Sözlük

4. *nesnesiz, halk ağzında* Akan bir şey, bir engel karşısında duraklayıp birikmek.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Akan bir şey, bir engel karşısında duraklayıp birikmek. **DS(I/II)4/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *irik-* veya *irk-* "tiksinmek, korkarak kaçmak, yalnız kalmak" fiilinden Türkiye Türkçesinde **+II-** ekiyle türetilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *ir-* "nefret ve bulantı duymak, sıkılmak" fiilinden Eski Türkçe **+Ik-** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

irkil- ['Ürkerek geri çekilir gibi olmak veya şaşırıp kalmak'
< ***ürk-(ü)l-** (DLT)
TT.: İRKİL-(İŞ/ME/TİCİ/İLT-)
~ ürki- (Uyg.)
ürk- (Az., Kzk., Kırg.)
hürk- (Özb.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İRKİNTİ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Su birikintisi.
2. *isim, halk ağzında* Ürperme, irkilti:
3. *isim, halk ağzında* Korku, çekinme, irkilti:

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Su birikintisi. **DS(I)14/8**   2. Ürperme, irkilti. **DS(yok)**   3. Korku, çekinme, irkilti. **DS(yok)**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

irkinti '1) Su birikintisi; 2) ürperme, tiksinti'
DLT: *irkin suw* 'su birikintisi'
< ***irk-in-ti.**

Yazı dilinde kullanımı:

“Stepan Nogayko, az ötedeki bayır dibinde yatan kadının gerçekten ölü olduğunu anlamak istiyordu galiba ki, dudaklarını büzdü, ama yüzünde çirkin bir irkinti, ıslık çala çala ...” (Cengiz Dağcı - O Topraklar Bizimdi)

“... Kuyruğunu sallayarak, kulaklarına kavgacı bir irkinti yansıtmadan, ona yaklaştı.” (Jack London - Katıksız Sevgi)

“Acaba, başımızdan geçen belalar, çektiğimiz mihnetler ve nihayet rahat, zengin bir memleketin batışını görmüş olmamız bizde, artık, dünya hazlarına karşı bir nevi irkinti mi hasıl etmişti?” (Yakup Kadri Karaosmanoğlu - Zoraki Diplomat)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

İRKMEK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Birikmek.
2. *nesnesiz, halk ağzında* Tiksinmek.
3. *nesnesiz, halk ağzında, eskimiş* Biriktirmek, toplamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1.Birikmek. **DS(yok)** 2.Tiksinmek. **DS(II/I)2/2** 3. *esk.* Biriktirmek, toplamak. **DS(var) 28/22**

Balıkesir Ağzı, Bilecik Ağzı: Biriktirmek, toplamak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

irk- ['1) Birikmek; 2) biriktirmek, toplamak; 3) tiksinmek'
= ET. **irkle-** 'bir şeyin üzerine çıkmak' (*EUTS*, 97)
~ OT. **irk-** (DLT'te: *irkeş-*, *irkil-*, *irkin*, *irkin-*, *irkiş-*); KB. **irik-** 'toplanmak'
< **irk-**
= Moğ. **irgä-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İSOT

Türkçe Sözlük:

hlk. Kırmızı, acı biber.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kırmızı, acı biber. **DS(IV)6/1**

Elazığ Ağzı, Urfa Ağzı:

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *issi ot* "karabiber" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *issi* "sıcak, harlı" ve Türkiye Türkçesi *ot* sözcüklerinin bileşiğidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

isot (hlk.) 'Biber

< **İS** [< ET. *isig* 'sıcak'] + **OT**

An.ağl.: *isat, isot, isdot, isdotu,*

ishot, issat, issot, istot, isut, izot

(*DS.VII, 2557*)

İS(>Z)[S/T/D/H]O(>a, u)T+U

Tü. > **Zaza. isot** 'biber' (*ZTS, 167*)

Yazı dilinde kullanımı :

"Urfalılar sabretmişler sabretmişler ki bir 11 Nisan günü, "Hahoo yettişinnn, Fransızlar isot tarlalarını yakıyor!" nidasını işitinceye kadar." (Mehmet Saraç - Canlarına değsin - Sayfa 10)

"O şakacı bir insan. Soruyor bana: "Fakir Ağabey, isot da getireyim mi?" (Fakir Baykurt - Özyaşam: Bir TÖS vardı - Sayfa 170)

"Çevre köylerden Türk, Kızılbaş , Kürt kadınları gelir , kap kap götürürler hastalarına : " Heste için, içi yanıyor, canı isot istiyor ." (Hakob Mndzuri - Armıdan, Fırat'ın öte yanı: öykü - Sayfa 21)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

İŞLİK

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Gömlek.

Derleme Sözlüğü

2. hlk. Gömlek. **DS(III/I)34/46**

Erzincan Ağzı, Elazığ Ağzı: Gömlek.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ış* "ediş, çalışma" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe *ét-* "düzenlemek, yarar hale getirmek" ve *éd* "işlenmiş şey, iyi" ile ortak bir kök varsayılmalıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

işlik (hlk.) ‘Gömlek’

< **īş+lik**

Tü. > **Zaza. işlıg** (ZTS, 168)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İŞMAR

Türkçe Sözlük:

hlk. El, göz veya baş ile yapılan işaret.

Derleme Sözlüğü

hlk. El, göz veya baş ile yapılan işaret. **DS(I)34/24**

Nişanyan Sözlük:

Ermenice *nşmar* ü 2 ú uup "işaret, simge, alamet" sözcüğünden alıntıdır. Ermenice sözcük Orta Farsça aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan *nişmār biçiminden alıntı olabilir; ancak bu kesin değildir. Bu sözcük Orta Farsça *oşmürdan*, *oşmār-* "saymak, sanmak, anlamak, fark etmek" fiilinden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Patron, tezgâhtar kıza “idare et” anlamında aynı şekilde gözleriyle işmar etti.”(Mehmet Emin Poyraz- Yüzleşmenin Tereddüdü)

“Sonra yolun başında ileri geri manevra yapan traktörün Rum şoförüne bir işmar geçti.” (Derleme - Ekmek Kavgası)

“Sakallıya kaş gözleo da işmar işmar üstüne. Onun da meramı “ Bunları sat da biz işimize bakalım!”(A. Sermet Muhtar Alus - Onikiler - Sayfa 203)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

İTEĞİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Un elerken dökülmemesi için yere serilen örtü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Un elerken dökülmemesi için yere serilen örtü. **DS(I)19/25**

Çankırı Ağzı: Un elerken dökülmemesi için yere serilen örtü.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *it-* "yürütmek, sürmek, kakmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **i-* veya **iy-* "yürüme, gitme" biçiminden Eski Türkçe +It- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

iteği 'Un elerken dökülmemesi için yere serilen örtü'
< ***etek+i** [> *eteğ+i* > *iteği*]
veya: < **it- + -egü**
Eren (TDES 196): < ?

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İT ÜZÜMÜ

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Böğürtlen (Solanum nigrum).

Derleme Sözlüğü

2. *hfk.* Böğürtlen (Solanum nigrum). **itüzümü DS(I)10/7**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İYİCENE

Türkçe Sözlük:

hfk. Tam olarak, adamakıllı.

Derleme Sözlüğü

hfk. Tam olarak, adamakıllı.1/-

Urfa Ağız: Tam olarak, adamakıllı.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *edgü* "fayda (isim), faydalı, iyi (sıfat)" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *ét-* "düzenlemek, hazırlamak, yarar kılmak" fiilinden Eski Türkçe +gU ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

iyi 'İyi, hoş, güzel; istenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan'

< **eyi** <EAT. **eyü** < ***eygü**

< ET. (Uyg.) **ädgü** 'DKW (IKPÖ)

OT. (DLT), MA. ***edgü**

< ***äd** 'değer, kıymet, mal'

+**gü**

TT.: İYİ+(CE/ÇENE/CİL/LEŞ-

Yazı dilinde kullanımı:

"O acı günde, iyicene acıyla yoğrulmak gibi bir alışkanlıkları vardı ahalinin." (Yusuf Baran Beyi - Kırılarda Buzlar Çözülünce: Acısı Bitmeyen Bir Gazap Öyküsü)

"Su içmeye geldiğinde pınarın yanındaki bir ağacın ardına saklanmış, olanı biteni bir iyicene seyreylemişti." (Yaşar Kemal -Üç Anadolu Efsanesi: Köroğlunun Meydana Çıkışı, Karacaoğlan, Alageyik)

"İyicene başlar başlamaz yağmur, Gece yarısında, ikindiüstü, Bir iner, bir kalkar, yerinde durur ," (Osman Attilâ - Baştanbaşa: Şiirler - Sayfa 106)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

İZLEK

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Keçi yolu, patika.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Keçi yolu, patika. **DS(I)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *izle-* fiilinden Yeni Türkçe **+Uk** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

izle- ['Birinin veya bir şeyin asrka-sından gitmek, takip etmek'

< **iz+le-** [<***iz** 'tekerlek izi']

TT.: İZLE-(K/M/ME/NCE/NİM/
NİMCİ/NİMCİLİK/NİŞ/NME/

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KABAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

9. *isim, halk ağzında* Kısa boynuzlu hayvan.

Derleme Sözlüğü

9. *hlk.* Kısa boynuzlu hayvan. **DS(I/I)3/3**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kabak* "tuluma benzer sebze" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kāp* "tulum" sözcüğünden Eski Türkçe **+Ak** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kabak¹ 'Kabakgillerden bir bitki'
= OT. *kabak (/k)* (DLT)
< * *kap+(a)k* 'küçültme
eki'

kabak² (hlk.) 'Kısa boynuzlu
hayvan; boynuzsuz hayvan'
bk. **kabak¹**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KABAKLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Ağaçların gençleşmesi için dallarını budamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ağaçların gençleşmesi için dallarını budamak. **DS(I)3/2**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KABA KUŞLUK, -ĞU

Türkçe Sözlük:

hlk. Öğleden bir iki saat önceki zaman.

Derleme Sözlüğü

hlk. Öğleden bir iki saat önceki zaman. **Kabakuşluk. 39/45**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kaba¹ 'Özensiz, gelişigüzel yapılmı sakil'
< OT. **kapa** 'kaba ve yüksek olan her nesne' (DLT)
< * **kāpa**

Nişanyan (SS 212): **kaba**=ET. *kaba* kaba-
rık, şişkin, yoğun, kalın (x1).
* Eş anlamlı ET *kaba* ve *kebe*
sözcükleri arasındaki ilişki açık değildir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KABALAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

kabalak, -ğı (II)

isim, halk ağzında, bitki bilimi Kabak yaprakları biçiminde etli ve tüylü yaprakları olan, kırlarda ve su kenarlarında yetişen bir bitki.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kabak yaprakları biçiminde etli ve tüylü yaprakları olan, kırlarda ve su kenarlarında yetişen bir bitki. **DS(I/I)12/8**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kabalak (hlk.) '1.Çam ağacının so-
yulmuş kabuğu; 2. toprak tes-
ti' (DS. VIII, 2580)
< * **kap+alak**
An.ağl. : **kabalak** :
1. geniş yapraklı bir tür bitki ;
2. arpacık soğanı;
3. vesil soğan:

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KABAN

Türkçe Sözlük

kaban (I)

1. *isim, halk ağzında* Dik yokuş.
2. *isim, halk ağzında* Tepe.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Dik yokuş. **DS(I/I)12/4**   2. Tepe. **DS(I/II)3/1**

Nişanyan Sözlük:

Fransızca *caban* "gemici paltosu" sözcüğünden alıntıdır. Fransızca sözcük İt (Sic) aynı anlama gelen *cabano* veya *gabbano* sözcüğünden alıntıdır.

Bu sözcük Arapça *kbA* kökünden gelen *ḵabāʾ* ق ب ا "önü açık ve çoğu zaman külahlı yün cübbe" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Aramice/Süryanice aynı anlama gelen *ḵbāyā* קבא sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

---

kaban² (hlk) 'Dik yokuş, uçurum, kayalık' (DS.VIII, 2650)
Krş. ET. *kaban* 'tabak, tepsi' (EUTS, 159)
An.ağl.: *kaban, kapan, kabalak* (DS.VIII, 2580)

Tü. > Kürt. *kapan* (KTS, 194 b)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KABA YEL

Türkçe Sözlük:

hlk. Lodos.

Derleme Sözlüğü

hlk. Lodos. **Kabayel7/4**

Yazı dilinde kullanımı:

"Sayın Müdür, biz sizin huzurunuza dilenci olarak gelmedik. Köylünün hakkını sizden istemek için buradayız. Sen öyle kaba yel gibi esip durma..." (Abbas Sayar - El Eli Yur, El de Yüzü)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KAÇAMAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

kaçamak, -ğı (II)

isim, halk ağzında Mısır unundan yapılan yağlı bir yemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Mısır unundan yapılan yağlı bir yemek.1/-

Balıkesir Ağzı: Mısır unundan yapılan yağlı bir yemek.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kaç-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +(A)mAk ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAÇINTI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Erken doğan kuzu.
2. *isim, halk ağzında* Sızıntı, kaçak

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Erken doğan kuzu. **DS(I)6/6** 2. Sızıntı, kaçak. **DS(II)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

- kaçıntı** (*hlk.*) '1. Erken doğan kuzu;
2. sızıntı, kaçak'
< **kaç-(ı)ntı**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAFA KAĞIDI

Türkçe Sözlük:

hlk. Nüfus cüzdanı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Nüfus cüzdanı. **14/8**

Yazı dilinde kullanımı:

“Sonra pürtelâş çıkardığı kafa kâğıdı ile bir yukarı bir aşağı hareket ederek kapının dilini arıyor.” (Kerem Özdemir - Ateş'i Uyandırmak)

“Yeni kafa kâğıdı (nüfus cüzdanı) çıkartmaktansa, "Hasan'ın kafa kâğıdını kullansın bu" deyip, beni onun yerine saymışlar.” (Mehmet Cimi - O Yıllar Dile Gelse - Sayfa 99)

“Öbürü de : - “Bilmez, diyor, ağabey, kafa kâğıdı yokmuş. Bizim köy, KARAKOÇAN ' a çok çok uzak Çoğumuzun kafa kâğıdı bulunmaz.” (Halil Aytekin - Doğuda kıtlık vardı - Sayfa 149)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KÂFİR

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Genellikle Müslüman olmayanlara verilen ad.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Genellikle Müslüman olmayanlara verilen ad. 1/-

Nişanyan Sözlük:

Arapça *kfr* kökünden gelen *kāfir* كافر "dinsiz" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *kafara* كفر "örttü, inkâr etti" fiilinin fâ'il vezninde etken fiil sıfatı olabilir; ancak bu kesin değildir.

Yazı dilinde kullanımı:

"Kara dinli kâfir erlerinin kara başlarını kopardılar. Han'ım hey! Talih zebun, düşman kuvvetliydi." (Oyhan Hasan Bildirki - Koçaklar 1915 – Çanakkale)

"Yani güzelliğin can yakan alevi misin kâfir? Bu gizli gizli ahlâr, yaka yırtmalar nedir? Acaba sen de bir şuhun inleyen âşığı mısın kâfir?" (Akın Arlısoy - Güneşin Solduğu Yaz - Sayfa 15)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KAĞŞAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Eskimiş, gevşemiş, dağılmaya yüz tutmuş (eşya, yapı).

Derleme Sözlüğü

hlk. Eskimiş, gevşemiş, dağılmaya yüz tutmuş (eşya, yapı). **DS(I)13/9**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *koğşa*- "içi boşalmak, koflaşmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *koğuş* "içi boş, kof" sözcüğünden Eski Türkçe +(g)A- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kağşa-['Eskimek, dağılmaya yüz tutmak'

< ET. **koğşa**-

TT. : KAĞŞA-(K/MA)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAĞŞAMAK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Eskimek, dağılmaya yüz tutmak:
2. *nesnesiz, halk ağzında* Herhangi bir şey ek yerlerinden ayrılmak, oynamak.
3. *nesnesiz, halk ağzında* İhtiyarlamak:
4. *nesnesiz, halk ağzında, mecaz* Zayıflamak, gevşemek, güçsüzleşmek:

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Eskimek, dağılmaya yüz tutmak. **DS(I/I)10/-** 2. Herhangi bir şey ek yerlerinden ayrılmak, oynamak. **DS(I/II)6/3** 3. İhtiyarlamak. **DS(II/I)2/1** 4. *mec.* Zayıflamak, gevşemek, güçsüzleşmek. **DS(II/II)3/1**

Çankırı Ağzı: Eskimek, dağılmaya yüz tutmak.

Çankırı Ağzı: Herhangi bir şey ek yerlerinden ayrılmak, oynamak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *koğşa-* "içi boşalmak, koflaşmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *koğuş* "içi boş, kof" sözcüğünden Eski Türkçe +(g)A- ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

"Olmayınca hiç olmaz. Ve de olmadı mı dünyanın çivisi kağşar ki düzeni bozulup ve de her bir şeyler karmakarış olup..." (Kemal Tahir - Yol ayrımı - Sayfa 88)

"Hayat karşısında çöktü çökecek hissediyordu kendini, kağşar evler gibi tıpkı, sanki az sonra büyük gürültülerle yıkılacaktı." (Selim İleri - Cehennem kraliçesi - Sayfa 284)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KAK

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Elma, armut vb. meyvelerin kurutulmuşu:

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Elma, armut vb. meyvelerin kurutulmuşu. **DS(I)39/38**

Çankırı Ağzı: Elma, armut vb. meyvelerin kurutulmuşu.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kak* "kurutulmuş meyve veya et" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Farsça aynı anlama gelen *kāk* sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kak 'Elma, armut, erik gibi meyvelerin kurusu' > **kah**
< ET., OT. **kak** 'kurutulmuş nesne' (DLT),
kaḫḫuk 'kurutulmuş et veya meyve'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAKAÇ, -CI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Tuzlanıp kurutulmuş yiyecek.
2. *isim, halk ağzında* Manda pastırması.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Tuzlanıp kurutulmuş yiyecek. **DS(I/II)2/2** 2. Manda pastırması. **DS(I/T)17/13**

Çankırı Ağzı: Tuzlanıp kurutulmuş yiyecek.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAKIMAK

Türkçe Sözlük

1. *-i, halk ağzında* Bir kimsenin yaptığı işin beğenilmediğini kendisine sert sözlerle söylemek.
2. *-i, halk ağzında* Öfkelenmek, kızmak.
3. *-i, halk ağzında* Darılmak.
4. *-i, halk ağzında* Paylamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Bir kimsenin yaptığı işin beğenilmediğini kendisine sert sözlerle söylemek. 2. Öfkelenmek, kızmak. **DS(var)** 3. Darılmak. **DS(var), (ikisi bir anlam içinde)13/4** 4. Paylamak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kakı- (hlk.) 'Kızmak, öfkelenmek,
darılmak'
= OT. **kakı-** (DLT), krş. ET.
kakın- 'nedamet etmek, pişman
olmak' (EUTS, 162)
< **kak-ı-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAKINTI

Türkçe Sözlük:

hlk. Sözü dinlenmeyen, rezil, itilip kakılan kimse.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sözü dinlenmeyen, rezil, itilip kakılan kimse. **DS (II)1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAKLIK,

Türkçe Sözlük:

hlk. Sözü dinlenmeyen, rezil, itilip kakılan kimse.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kaya ve ağaç oyuklarında su birikintisi. **DS (I/I)26/33**

Çankırı Ağız: Kaya ve ağaç oyuklarında su birikintisi.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kak* "kurutulmuş meyve veya et" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Farsça aynı anlama gelen *kāk* sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kaklık (hlk.) 'Yağmur yağınca içine
su biriken kaya oluşu, ki sarnıç
gibi kullanılır' (YKS, 53)
< OT. **kak** 'göl, su birikintisi,
kurumuş göl' (DLT)+**lık**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KALABA

Türkçe Sözlük:

hlk. Kalabalık.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kalabalık. **DS(I)7/5**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *galaba(t)* غلبَة "sayıca çok veya üstün olma, çokluk, kalabalık" sözcüğünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kalaba '(hlk.) kalabalık'

< **kala-** 'yığmak, sandığa koymak' (DLT)

+**ma** ~ *kamak* (DLT)+

Yazı dilinde kullanımı:

"İstanbul'a gelende, bir kalaba bir kalaba, Ökkeş Ağam korkiy, – Aman deyiş bana, elimi sıkı tut ki birbirimizi yitirmeyek..." (Aziz Nesin - Nah Kalkınırız - Sayfa 153)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KALAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Burun, burun ucu.
2. *isim, halk ağzında* Gelin tacı.
3. *isim, halk ağzında* Tezek yığını.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Burun, burun ucu. **DS(III/I)12/8** 2. Gelin tacı. **DS(II/II)2/3** 3. Tezek yığını. **DS(I/I)11/9**

Van Ağzı: Tezek yığını.

Yazı dilinde kullanımı:

"Bunları içinden geçirdi. Sonra da : - Davran, biraz çabuk et! Daha yedi kalak var ." (Ümit Kaftancıoğlu - Yelatan: roman - Sayfa 109)

"Köy ezik, yıkılmış, güvensiz yaşamını sürdürüp gidiyordu. Çocuklar ot toplamaya, kadınlar, kızlar yaban tezeği toplamaya gidiyorlardı dağlara. Yaşlılar kalak diplerinde, dam gölgelerinde oturup ömür dolduruyorlardı." (Ömer Polat – Dilan)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KALGIMAK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Sıçramak, fırlamak, şaha kalkmak:
2. *nesnesiz, halk ağzında* Öfkeyle kalkmak.
3. *nesnesiz, halk ağzında* Çapkınlık, serserilik yapmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Sıçramak, fırlamak, şaha kalkmak. **DS(var)2/1** **2.**Öfkeyle kalkmak.
DS(var)1/- **3.** Çapkınlık, serserilik yapmak.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KALIÇ,

Türkçe Sözlük:

hlk. Orak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Orak. **DS(I)2/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KALIK

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Kalmış, artmış.
2. *sıfat, halk ağzında* Eskimiş.
3. *sıfat, halk ağzında* Evlenme çağı geçmiş, evde kalmış (kız).
4. *sıfat, halk ağzında* Eksik, noksan.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Kalmış, artmış. **2.** Eskimiş. **3.** Evlenme çağı geçmiş, evde kalmış (kız).**DS(II)8/-**
4. Eksik, noksan.

Erzincan Ağzı, Elazığ Ağzı: Eskimiş.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kal-* "konulmak, bırakılmak, baki olmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *ka-* "koymak" fiilinden Eski Türkçe +II- ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KALIN

Türkçe Sözlük

kalın (II)

isim, halk ağzında Gelin olacak kıza erkek tarafından verilen para veya armağan, ağırlık.

Derleme Sözlüğü

hlk. Gelin olacak kıza erkek tarafından verilen para veya armağan, ağırlık. 4/-

Balıkesir Ağzı, Elazığ Ağzı: Gelin olacak kıza erkek tarafından verilen para veya armağan, ağırlık.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kalın* "sayıca çok, kalabalık, yoğun" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kalın² 'Çeyiz'

= OT. *kalıng* (DLT)

~ kalun (Alt.) 'başlık' (ATS, 55);

koloñ toy (ATS, 182)

Tü. *kalın* > Fars., Tac. (Doerfer: *TMEN* 1407); Kürt. *kalın, kalıng* (DAO 250); *ķelen* (KTS, 172 b)

Eren (TDES 202): < ?

Nişanyan (SS 217): YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAMA

Türkçe Sözlük

5. *isim, halk ağzında* Oyunda kazanılan her parti.

6. *isim, halk ağzında* Oyunda sayı.

Derleme Sözlüğü

5. *hlk.* Oyunda kazanılan her parti. 6. *hlk.* Oyunda sayı. **kama basmak** *hlk.* Oyunda yenmek.1/1

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kakma* "çivi, özellikle küt başlı çivi" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kama 'Ucu sivri, iki ağız da keskin
uzun bıçak' < Tü.

TT.: KAMA+(CI/LAMA/LA-/
LI/SIZ)

Tü.> **Kürt.** *qame* (KTS. 167 b),
qeme (DAO. 252); **Ar.** (Ir.)
qāma (ALTK, 81); **Kbr.** *kama*
(İ.Doğan, 1999, 320); **KbRum.**
kama

Nişanyan (SS 217): **kama** „büyük çivi,
saplama, haçer“ ~ *Erm. kam* „çivi, mih“
TS.II, 7743: **kama** < Tü.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAMGA

Türkçe Sözlük:

hlk. Yonga.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yonga.16/15

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAMKAZ

Türkçe Sözlük:

hlk. Kesme özelliğini yitirmiş, körleşmiş, keskin olmayan bıçak, orak vb. araç.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kesme özelliğini yitirmiş, körleşmiş, keskin olmayan bıçak, orak vb. araç.1/2

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KANGAL

Türkçe Sözlük

kangal (II)

isim, halk ağzında Deve dikenini.

Derleme Sözlüğü

hlk. Deve dikenini. **DS(I)17/12**

Nişanyan Sözlük:

Yeni Yunanca *kançalı* καγγάλι "ip halkası, kıvrılmış küme" sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük Eski Yunanca *kánchalos* κάγγαλος "halka, halka şeklinde kapı tokmağı" sözcüğünden evirilmiştir. *Kangal* "Sivas'ın bir ilçesi" özel adından türetilmiştir. Bu sözcük *Kanlı* "bir Türk aşireti" özel adından türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KANIK

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Kanaatkâr.
2. *sıfat, halk ağzında* Tokgözlü.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Kanaatkâr. **2.** Tokgözlü. **DS (III)3/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kan-* "doymak, tatmin olmak, inanmak" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kanık (hlk) 'Elindekenden hoşnut olan, yetingen, kanaatkâr; tok gözlü'
< ***kān-(ı)k**
TT.:KANIK+ (LAN/ LİK/ MAK)
An.ağl.: *kanık, kanalga* (DS. VIII, 2623)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAPAKSIZ

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Görgüsüz, terbiyesiz.

Derleme Sözlüğü

1. Kapağı olmayan. **2.** hlk. Görgüsüz, terbiyesiz. **DS(var)5/2**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kapak 'Kaplari örtmeye veya delik-
leri kapatmaya yarayan nesne'
= ET. *kapıg/kapağ*
~ OT. *kapak* '1. göz kapağı;
2. bekâret' (DLT)
< *kā-p 'kapamak'
+*ğ(a)k*
< *kapğa-*
[NOT: **kapa-*'tan değildir.]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAPANCA

Türkçe Sözlük

kapanca (II)

isim, halk ağzında Tütün fidelerini örtmek için kullanılan hasır veya ottan örtü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tütün fidelerini örtmek için kullanılan hasır veya ottan örtü. **DS (II)3/3**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *kapğan* "tuzak" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *kap-* fiilinden Eski Türkçe *+(g)An* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kapanca 'Küçük kapan'

< *kap-an+ca*

An.ağl.: *kapanca, kapaça*

(*DS.VIII*, 2630)

Yazı dilinde kullanımı:

"Tanyeri ağarırken giderdik Kara Memet'in fidanlığıma. İki kapanca* kaldırırdık." (Fahri Erdinç -Acı Lokma - Sayfa 75)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmemektedir.

KAPUZ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Kanyon.

2. *isim, halk ağzında* İçine girilmeyen sık orman.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kanyon. 2. İçine girilmeyen sık orman. **DS(var) 2/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= ET. **kapız** 'tabut' < ***kapır** =
Mac. **koporsó** [koporşō]
< Eski Çuv. **kopurçağ** <
kapurçağ
~ DLT. **kapırçak**

Eren (TDES, 220): < **kap** 'kabuk' +(u)z
Nişanyan (SS, 222): YOK
T. Tekin (Mak.II, 602 662; Mak.I, 120):
< * **kapır** = Mac. **koporsó** [koporşō] 'tabut'
< Eski Çuv. ***kopurçağ** < ***kapuçak**
S. Tezcan (Hsüan Tsang Biyografisi, X.
Bölüm, s. 144): **qapız** 'coffin' < ***qapır**².

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARABAŞ

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Rahip.
6. isim, halk ağzında Kışa dayanıklı sert buğday.

Derleme Sözlüğü

3. hlk. Rahip. DS(I)3/1   6. hlk. Kışa dayanıklı sert buğday. DS(II/T)1/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

karabaş (~ **karavaş**) 'Avam'
< OT. **karabaş** 'hizmetçi kadın'
(DLT)
< **kara** 'avam' + **baş**
(> **vaş**) 'kişi'
KB. **qara** 'halk'
An.ağl.: **karabaş**:

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARACAOT

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Çörek otu.

Derleme Sözlüğü

- hlk. Çörek otu. DS(var) karacot.5/4

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

karaca '1. Rengi karaya yakın olan;
2. geyikgillerden bir av hayvanı'
< **kara+ca**
An.ağl.: **karaca** 'farklı 10 anlamı var' (DS.VIII, 2639); **karaca-ot** 'çörekotu'~ **karacot**, **karaca-otu**, **karcotu** (DS.VII, 2639, 2640)
karacaot, bk. **karaca**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARA DAMAKLI

Türkçe Sözlük:

hlk. İnatçı, aksi (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. İnatçı, aksi (kimse). **Karadamak. 6/4**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARAĞI

Türkçe Sözlük

karağı (II)

isim, halk ağzında Tavukkarası.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tavukkarası. **DS(IV) 2/1**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kar-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +AgU ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

karağı (hlk.) 'Tavuk karası'

< **kara+ğI**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARAKAÇAN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Eşek. 1/

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARAKAVUK

Türkçe Sözlük:

hlk. Hindiba.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hindiba. DS(I/I)12/10

Çankırı Ağız: Hindiba.

Yazı dilinde kullanımı :

“Ahh, bir de vere içilen karakavuk kavemiz (kahve) olsaydı. Yanında da Türk lokumu...” (Hani Astolin - Türk’ün Gizlenen Bilgisini Arayan Türk)

“Aklım tepemden çıkıp gidiyor karşısında... Sultancagil'in tarladan biraz karakavuk, tekesakalı, kuzukulağı kazdılar ...” (Fakir Baykurt - Kara Ahmet Destanı: roman - Sayfa 68)

“Yanına üç dört kişi alarak madımak, tekecen, yemlik, karakavuk denilen ve insanların yiyebildiği, çorbası, yemeği ve hatta kavurması yapılan bu otları toplamak için tepelere doğru yürüdüler.” (Ali Bayram - Marazın Kahvesi - Sayfa 35)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

KARA KOCA

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Saçı ağarmamış yaşlı kimse. DS(I)2/-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARAKUŞ

Türkçe Sözlük

karakuş (II)

isim, halk ağzında, (kara'kuş)Atların ayaklarında şiş yapan bir hastalık.

Derleme Sözlüğü

hlk. Atların ayaklarında şiş yapan bir hastalık. **DS(I)16/14**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARAMAK

Türkçe Sözlük

1. *-i, halk ağzında* Hor görmek:
2. *-i, halk ağzında* Karalamak, kara çalmak, lekelemek.
3. *-i, halk ağzında* Kötülemek, yermek.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Hor görmek. **2.** Karalamak, kara çalmak, lekelemek. **3.** Kötülemek, yermek.**DS(I/I)16/13**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kara-[(*hlk.*) '1. Hor görmek; 2. kara çalmak, lekelemek;3. kötülemek']

< ET., OT. **kara-**

An.ağl. : *kara-, karan-*
(*DS.VIII*, 2650)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARAMUK,

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Vücutta kara renkli kabarcıklara sebep olan bir hastalık.
3. *isim, halk ağzında* Koyunlarda görülen bir hastalık türü.

Derleme Sözlüğü

2. hlk. Vücutta kara renkli kabarcıklara sebep olan bir hastalık. **DS(I/I)3/2** **3. hlk.** Koyunlarda görülen bir hastalık türü. **DS(I/II)2/-, karamık DS(II) 6/2**

Yozgat Ağzı: Karanfilgillerden, ekin tarlalarında biten, yaprakları karşılıklı, çiçeği pembe mor renkte, zararlı bir bitki (*Agrostemmagithago*).

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *karamuk* "kara tanecik şeklinde bir buğday paraziti, *agrostemma*" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kara* sözcüğünden Eski Türkçe **+mUk** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

karamuk '1. Ekin tarlalarında biten, zararlı bir bitki; 2. (hık.) vücutta kara renkli kabarcıklara sebep olan bir hastalık ;3. koyunlarda görülen bir tür hastalık'
= OT. *karamuk* (DLT)
< *kara* 'kara' + *muk* (?)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARA YER

Türkçe Sözlük:

hık. Mezar, sin, gömüt. Karayer.

Derleme Sözlüğü

hık. Mezar, sin, gömüt. Karayer. **DS(I/T) 15/10**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARDEŞLENMEK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Ekin bir kökten birkaç sap birden üremek.
2. *nesnesiz, halk ağzında* Kardeş sahibi olmak.

Derleme Sözlüğü

hık. **1.** Ekin bir kökten birkaç sap birden üremek. **DS(var)12/12** **2.** Kardeş sahibi olmak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *karındaş* "aynı anadan doğma" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *karın* sözcüğünden Eski Türkçe *+dAş* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kardeş 'Aynı anne ve babadan doğmuş veya ana babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı'
= OT. *kadaş* ~ *kadaş* ~ *karındaş* (DLT)
< *kā* 'arkadaş, akraba' (EUTS, 159) + *daş*

Yazı dilinde kullanımı:

"Fosfor yetersizliğinde buğday bitkisi kısa kalır ve az kardeşlenir, sap incelik, kök gelişmesi zayıf olur, yapraklar küçülür ve koyu yeşil renk alır," (Gürbüz Mızrak-Topraktan Sofraya BUĞDAY - Sayfa 80)

"Kardeşlenmiş ekinler boy sürmüştü. Kelleye yatan başakları ile artık orağa gelmişti ." (M. İhsan Şimşek - Obanın töresi - Sayfa 111)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KARGABURNU

Türkçe Sözlük

4. *isim*, halk ağzında Kapı mandalı.

Derleme Sözlüğü

4. *hfk*. Kapı mandalı. DS(I)6/5 , kargaburun DS(I/I) 19/10

Çankırı Ağzı: Kapı mandalı.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

karga 'Karga kuşu'
= ET., OT. *karğa* (DLT) ~
h,arğa (EUTS, 81)
< *kā 'yansıma' + *r* 'türeme ünsüz' + *-ğa* (> *-ga*) 'yansıma'
TT.: KARGA+(BURNU/BU-
RUN/+BÜKEN/CIK burgacık/
DELEN/GİLLER/ TULUM-

karganın çıkardığı sestten geldiği açıktır.
(Bang: *KOsm.* 2:22; Brockelmann: *UJb* 8: 261)
Nişanyan (SS 223): **karga** = ET. *karğa* karga, lanet kuşu (xı). ET. *karğa*- : KARGA, KARGIŞ.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARGA DÜLEĞİ

Türkçe Sözlük:

hfk. İt hıyarı.

Derleme Sözlüğü

hlk. İt hıyarı. **kargadüleği 4/3**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARGIMAK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Birine, Tanrı'nın, insanların sevgi ve ilgisinden yoksun kalıp nefretlerine uğraması dileğinde bulunmak, ilenmek, kargışlamak, lanet etmek, lanetlemek.1/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kargış* "lanet, beddua" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *karga-* "lanetlemek, beddua etmek" fiilinden Eski Türkçe +İş ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *karak* "göz bebeği, göz" sözcüğünden Eski Türkçe +(g)A- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kargı- ['Lânetlemek'
= ET., OT. *karga-* (EUTS, DLT)
Kış. *karga-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARGIŞ

Türkçe Sözlük:

hlk. Kargıma işi veya bu maksatla söylenen sözler, lanet, telin, beddua, ilenç, **alkış** karşıtı. **Kargış etmek** (veya **vermek**) kargılamak, kargışlamak, lanet etmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kargıma işi veya bu maksatla söylenen sözler, lanet, telin, beddua, ilenç, **alkış** karşıtı. **Kargış etmek** (veya **vermek**) kargılamak, kargışlamak, lanet etmek.11/6

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kargış* "lanet, beddua" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *karga-* "lanetlemek, beddua etmek" fiilinden Eski Türkçe +İş ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *karak* "göz bebeği, göz" sözcüğünden Eski Türkçe +(g)A- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kargış 'Beddua'
= OT. **ķarġiř** (DLT)
~ **ķarġaķ**; **ķarġa-** arķa-; **ķarġa-**
na-; **ķarġař-**; **ķarġat-**.
< OT. **ķarġa-** 'beddua etmek'
+ **-ř** (> **kargış**)

Yazı dilinde kullanımı:

"Genel, milyonlarca sınıra sürülmüş kişi adına, adsız bir kargış kavimi adına yazmayı başarabilen bu tansık kişisi ilk romanının başına yazmış sözalma gerekçesini." (Aziz Nesin - Surnâme: roman - Sayfa 217)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KARI

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Yaşlı, ihtiyar.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Yaşlı, ihtiyar. **DS(var)1/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *karı* "yaşlı kişi, pir" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kārı-* "yaşlanmak" fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

karı? 'Yaşlı, ihtiyar'
=ET.**ķarı** ~ **ķariġ** (EUTS, 168)
~ OT. **karı** (DLT); KB. **ķarı** ~
ķariġ.
< ***ķārı**
An.aġl.: **karı** 'yaşlı, eski' (DS.
VIII, 2660)
~ **karıya** (Kırg.)
ġarrı (Trkm.)
Eren (TDES, 213): YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARIK, -ġI

Türkçe Sözlük

karık, -ġı (II)

1. *isim, halk ağzında* Ark.

2. isim, halk ağzında Arklar arasında kalan toprak parçası.
3. isim, halk ağzında Sabanla açılan çizi.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Ark. DS(I/II)24/23 2. Arklar arasında kalan toprak parçası. DS(I/I)31/36
3. Sabanla açılan çizi. DS(III)1/1

Çankırı Ağzı: Arklar arasında kalan toprak parçası.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *ark* veya *arık* veya *hark* "hendek" sözcüğü ile eş kökenli olabilir ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

karık 'Su yolu, ark'

< **kar-** 'arkın suyu çoğalmak,

taşmak' + **-(ı)k** (H. Eren)

An.ağl.: *garık; harh, harıh;*

harık (DS.VII, 2288); *karık*
(s.2661)

~ karık (KKlp.)

kırık 'oluk' (Blk.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARIKMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Göz fazla ışıktan kamaşmak.
2. nesnesiz, halk ağzında Göz kar yağmış bir alana bakmaktan kamaşmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Göz fazla ışıktan kamaşmak. 2. Göz kar yağmış bir alana bakmaktan kamaşmak.
DS(I/I)5/3

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

karık-ı (hlk.) '1. (göz) fazla ışıktan

kamaşmak; 2. (göz) kar yağmış

bir alana bakmaktan kamaşmak'

< **kara-k-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARILMAK

Türkçe Sözlük

2. nesnesiz, halk ağzında Hayvan çiftleşmek.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Hayvan çiftleşmek. DS(I)23/21

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

karıl- ['Karmak işi yapılmak, karışmak'

< **kar-(ı)l-**

TT.: KARIL-(MA)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARIMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Yaşlanmak, kocamak, ihtiyarlamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yaşlanmak, kocamak, ihtiyarlamak. DS(I/I)7/7;kadın için yaşlanmak.DS(II)3/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *karı* "yaşlı kişi, pir" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kāri-* "yaşlanmak" fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

karı- [(hlk.) 'Yaşlanmak, kocamak'

= OT. **karı-** 'kocalmak, yaşlanmak, kocamak' (DLT); **karıla-**, **karıt-**, **karızan** 'kocamış kişi'

KB.: **karı-**

< * **kāri-** (T. Tekin)

An.ağl.: **karimah**, (DAO, 256);

karımak, **karimah**, (DS.VIII,

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARINMAK

Türkçe Sözlük

2. nesnesiz, halk ağzında Çiftleşmek.

Derleme Sözlüğü

1. Sallanarak karışmak. 2. *hlk.* Çiftleşmek. DS(II)karılmak, DS(I)25/21

Çankırı Ağzı: Çiftleşmek.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARMIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Çay ağzında yapılan balıkçı büteti.
2. *isim, halk ağzında* Mersin balıklarının üremek için denizden nehirlere geçişleri sırasında avlanmalarında kullanılan ve nehir ağızlarına kurulan çok iğneli bir olta takımı.

Derleme Sözlüğü

hfk. **1.** Çay ağzında yapılan balıkçı büteti. **DS(II)1/1** **2.** Mersin balıklarının üremek için denizden nehirlere geçişleri sırasında avlanmalarında kullanılan ve nehir ağızlarına kurulan çok iğneli bir olta takımı. **DS(III)1/1; karmuk 3/2**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARNIKARA

Türkçe Sözlük:

hfk. Börülce.

Derleme Sözlüğü

hfk. Börülce. **DS(I)12/9**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARTALMAK

Türkçe Sözlük:

hfk. Yaşlanmak, kartlaşmak.

Derleme Sözlüğü

hfk. Yaşlanmak, kartlaşmak. **4/-**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kartal- ['İhtiyarlamak, kartlaşmak'
< **kart+al-**

kart 'Yaşlı, eski'
= ET. **kart** (EUTS, 169)
< **kari-** 'yaşlanmak'+-t
DLT.: *kart* 'yara', *kart er* 'huy-
suz adam'
TT.: KART+(AL-/LAŞ-)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KASTAR

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Pamuk ipliğini veya bezini bol ve soğuk su ile yıkayarak ağartma işi. **DS(var) 1/1, kasar DS(I/III), DS(V/I)5/2**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KASTARLAMAK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Kastar işi yapmak. **DS(II)2/1, kasarlamak DS(I),DS(II) 6/3**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAŞ

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Sarp kayalık, uçurum.
4. *isim, halk ağzında* Bağ ve bahçelerde toprak yığarak yapılan sınır, set.
5. *isim, halk ağzında* Ocağın veya şöminenin üst tarafında bulunan, üzerine malzeme konulan çıkıntı.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Sarp kayalık, uçurum. **DS(I/I)16/10, DS(II)1/1**
4. *hlk.* Bağ ve bahçelerde toprak yığarak yapılan sınır, set. **DS(I/III)11/9**
5. *hlk.* Ocağın veya şöminenin üst tarafında bulunan, üzerine malzeme konulan çıkıntı. **DS(VI/I)2/-**

Erzincan Ağzı: Eyerin ön ve arkasındaki çıkıntılı bölüm.

Çankırı Ağzı, Elazığ Ağzı: Sarp kayalık, uçurum.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kāş* "1. kaş, 2. kenar" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kavış* "bitişme, kavuşum" sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *kavuş-* "kavuşmak" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kaş' 'Herhangi bir şeyin kıyası'
< OT. *kāş* (DLT)
~ kaş (Tar., YUyg.)
gāş (Trkm.)
xās (Yak.) < *kāş
= Moğ. *kalca* 'ön, karşı; önde, ileride'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAŞANDIRMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Hayvanı durdurup işetmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hayvanı durdurup işetmek. 2/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kaşan- ['(at, eşek) işemek'
= OT. *kaşan-* (DLT)
< ET. *kaşanıġ* 'sidik'
(EUTS, 168)
[< *kaşa-n-ıġ]
TT. : KAŞAN+-(DIR-)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAŞANMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Hizmet ve binek hayvanları durup işemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hizmet ve binek hayvanları durup işemek. 24/21

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAŞBASTI

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Başa ve alna bağlanan bağ, çatki. DS(II)1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAŞIK ÇALIMI

Türkçe Sözlük:

hlk. Ortalığın kararmaya başladığı zaman, akşam yemeği zamanı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ortalığın kararmaya başladığı zaman, akşam yemeği zamanı.21/19

Çankırı Ağzı: Ortalığın kararmaya başladığı zaman, akşam yemeği zamanı.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kaşık çalımı (hlk.) ‘Akşam yemeği zamanı’
< *kaşık* (bk.) *çal-(ı)m+ı*
= OT. *kaşık* ~ *kaşuk* (DLT)
< **kaş+(ı)k* ‘küçültme eki’
[*kaş*’a benzediği için]
DLT: *kaşıkla-* ~ *kaşukla-*;
kaşıklık müngüz ‘kaşık yapmak için hazırlanan boynuz’,
kaşukluğ ‘kaşıklı’

Yazı dilinde kullanımı:

“Birer kara somunla, yarma çorbası doldurulmuş karavanaların etrafında kaşık çalımına çöktüler.” (Reşat Enis - Toprak Kokusu)

“Öyle ya, tam kaşık çalımı zamanı; yağlı, yavan herkes sofrasının başında...” (Eflâton Cem Güney - Âşık Garip - Sayfa 23)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KATARLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Katar durumuna getirmek, arka arkaya dizmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Katar durumuna getirmek, arka arkaya dizmek. **Katar DS(I) 3/3**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *ḳṭr* kökünden gelen *ḳaṭār* قاطر "dizi, koşma, kervan" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Aramice/Süryanice *ḳṭr* kökünden gelen *ḳaṭar* קטר "bağlamak, (iki şeyi) koşmak" fiili ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KATIKLAMAK

Türkçe Sözlük

1. *-i, halk ağzında* Katık etmek.
2. *-i, halk ağzında* Çorbayı yoğurtlamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Katık etmek. **DS(III)1/-**   **2.** Çorbayı yoğurtlamak. **DS(II)2/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *katık* "katılan şey" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kat-* fiilinden Eski Türkçe *+Uk* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

katık 'Ekmekle beraber yenilen peynir, zeytin, helva gibi yiyecek'
= OT. *ḳatıḳ* 'katgı, herhangi bir nesneye katılan' (DLT) ~
ḳatut < *kat-* (i)k
TT.: KATIK+(LA-/LI/SIZ)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KATINTI

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Hayvan sürüsüne dışarıdan gelip katılan (hayvan).

Derleme Sözlüğü

1. Birbirine katılmış karışık şeylerin her biri: *Birçok dillerin katıntısı bir lehçe.* 2. *hlk.* Hayvan sürüsüne dışarıdan gelip katılan (hayvan). **DS(var), DS(II)9/6**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

katıntı (hlk.) 'Sürüye dışarıdan katılan hayvan'
< **kat-in-ti**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KATKI

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Düğün günü davetlilerin öğleye kadar gönderdikleri armağan.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Düğün günü davetlilerin öğleye kadar gönderdikleri armağan. **Katkıda bulunmak** bir şeyin oluşmasına, gelişmesine veya gerçekleşmesine emek, bilgi, para vb. ile yardım etmek. **1/1**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kat-* fiilinden Türkiye Türkçesinde **+gU** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

katkı '1. Yardım; 2. ek'
= OT. **katık** 'katkı, herhangi bir şeye katılan nesne' (DLT)
Fakat, DLT'te: **katı, katkı**
'katı, sert, sıkı, kuvvetli'
TT.: **KATKI+(LAN-/LI/SIZ)**
An.ağl.: **katkı** 'düğün günü davetlilerin öğleye kadar gönderdikleri armağan' (DS.VIII,

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KATLAMA

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Mayasız hamurdan yapılan, peynirli veya peynirsiz pide, yufka.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Mayasız hamurdan yapılan, peynirli veya peynirsiz pide, yufka. **DS(var)7/3, kartalaç DS(I/I) 8/4**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KATMA

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Kıldan veya yünden yapılmış ip.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Kıldan veya yünden yapılmış ip. **DS(I)11/7**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kat* "tabaka" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +IA- ekiyle türetilmiştir. Eski Türkçe *kat-* "1. eklemek, karıştırmak [geçişli fiil], 2. katılmak [geçişsiz fiil]" fiilinden evrilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *ka-* "koymak" fiilinden Eski Türkçe +It- ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KATMAK, -AR

Türkçe Sözlük

4. *halk ağzında* Döllenmeyi sağlamak için erkek hayvanı dişinin yanına salmak.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Döllenmeyi sağlamak için erkek hayvanı dişinin yanına salmak. **DS(var)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kat- ['Eklemek, ilâve etmek, karıştırmak'
= OT. *kat-* (DLT) 'eklemek, ilâve etmek; karıştırmak'
KB.: *kata* 'defa', *katığ, katığ-*
lan-, katıglık, katık, katıl-, katkı 'katı, haşın, kibir'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KATMER

Türkçe Sözlük

1. *isim* Bir şeyi oluşturan katlardan her biri.

2. *isim* Yağda veya sacda pişirilen bir börek türü.
3. *isim* Arasına yağ ve kaymak sürülerek katlanmış yufka ekmeği.

Derleme Sözlüğü

1. Bir şeyi oluşturan katlardan her biri. 2. Yağda veya sacda pişirilen bir börek türü. 3. Arasına yağ ve kaymak sürülerek katlanmış yufka ekmeği. **Katmer kaldırmak** *hlk.* Karışıklık çıkarmak. **DS(var)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kat-* ve sözcüklerinin bileşiğidir. +*mer* ögesinin anlamı ve ses uyumsuzluğunun nedeni açık değildir. Çağatayca *katım* "çok katlı çiçek, katmer".

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

katmer 'Arasına yağ, haşhaş, susam ezmesi veya kaymak sürülerek katlanmış yufka'

< **kat-mar**

TT.: KATMER+ (Cİ/LEŞME/LEŞ-/Lİ)

An.ağl.: *katmer, katmar* (DS. VIII, 2685)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAV

Türkçe Sözlük

kav (I)

2. *isim, halk ağzında* Yılanın deri değiştirenken attığı deri.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Yılanın deri değiştirenken attığı deri. **DS(I)5/2, DS(II)1/-**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kav '1. Kav mantarından kurutulmuş elde edilen, çabuk tutuşan, süngerimsi madde'

= OT. **ḳāw** (DLT)

[< * **ḳāb** (Räsänen: V 211)]

TT.: KAV+(LAMA/LA/LAN MA/LAN-/LAŞMA/LAŞ-/LA TMA/LAT-/LIK)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAVARA

Türkçe Sözlük

kavara (I)

1. isim, halk ağzında Balı alınmış petek.
2. isim, halk ağzında Kovanda özellikle kış aylarında arıların yemesi için bırakılan bal.

kavara (II)

1. isim, halk ağzında Yel, gaz.
2. isim, halk ağzında Gürültü, patırtı.

Derleme Sözlüğü

kavara (I)

- hlk.* 1. Balı alınmış petek. **DS(IV/I)2/5** 2. Kovanda özellikle kış aylarında arıların yemesi için bırakılan bal. **DS(IV/II)2/-**

kavara (II)

- hlk.* 1. Yel, gaz. **DS(I)11/7** 2. Gürültü, patırtı. **DS(II)6/5** kavara çekmek *kaba* yellenmek.

Rize Ağzı: Yel, gaz.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAVLAĞAN

Türkçe Sözlük:

hlk. Çınar ağacı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çınar ağacı. **12/9**

Çankırı Ağzı:Çınar ağacı.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kavla-* "kabuk dökmek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +(g)An ekiyle türetilmiştir. Türkçe fiil Türkiye Türkçesi *kav* "ağaç kabuğu" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +IA- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kavla- [‘Deri soyulmak’
< ET. *kaw* ‘yılanın deri değiş-
tirirken attığı deri’+*la-*
< **kāb+la-*
DLT : *kawık* ‘kepek, kavuz’ ;
kawrul-, kagrul-, kowur-, ku-
wur-; kawruş-; kawurmaç,ko-
gurmac. kowurmac.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAVLIK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. İçine genellikle kav konulan torba veya kap. **DS(I)8/3**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kavlık (hlk.) ‘İçine çakmak, para,
vb.şeyler konulan kese’
< *kav+lık*
An.ağl.: *kavlık, kavlığ, kav-*
lıkça, kavluğ, kavluk (DS.
VIII, 2690)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAVRAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Ateş yakmak için kullanılan kuru yaprak, ince dal.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ateş yakmak için kullanılan kuru yaprak, ince dal. **DS(II)2/-**

Yazı dilinde kullanımı:

“... Kuru ve kavrak otu yokladı. Uzun uzun sessizliği dinlediler; sonra, önce Bogurçı, onun ardından Temuçin atlarından indiler ve atların gemlerinden tutarak yanyana yürüdüler.” (Cengiz Dağcı - Genç Temuçin)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1yerde geçmektedir.

KAVRAM

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Karın zarı, periton.
4. *isim, halk ağzında* Tutam, avuç dolusu.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Karın zarı, periton. **DS(yok)** 4. *hlk.* Tutam, avuç dolusu. **DS(I/I)20/19**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kavra-* fiilinden Yeni Türkçe **+Im** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kavra- ['1.Elle sıkıca tutmak ;2.
(mec.) her yönünü anlamak,
iyice anlamak, tam anlamak'
= ET. **ķavra-** (EUTS, 190)
~ OT. **kawra-** ~ **kawur-** (DLT)
Kış. **ķavır-** 'bir araya getir-
mek, toplamak' (Uyg., DLT.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAVRAMA

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Küçük orak.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Küçük orak. **DS(I/I)13/9**

Çorum Ağzı: Küçük orak.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kavra-* fiilinden Yeni Türkçe **+Im** ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAVUK, -ĞU

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* İçi boş şey.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* İçi boş şey. **DS(IV)3/2**

Çankırı Ağzı: İdrar torbası.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kavuk* "sidik torbası, mesane" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kāp* "torba, tulum" fiilinin küçültme halidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

---

kavuk 'İçi boş şey'
= ET. *kavuk* 'kabarcık' (EUTS, 172)
~ OT. *kawuk* 'sidiklik, mesane; kavuk' (DLT)
< *ḳāp+(u)*k*
TT.: KAVUK+(ÇU/LU/LUK)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAVURGA

Türkçe Sözlük:

hık. Buğday, mısır vb. tahılların kuru yemiş gibi yenilmek için ateşte kavrulmuşu.

Derleme Sözlüğü

hık. Buğday, mısır vb. tahılların kuru yemiş gibi yenilmek için ateşte kavrulmuşu.
DS(I/I)34/22

Van Ağzı: Buğday, mısır vb. tahılların kuru yemiş gibi yenilmek için ateşte kavrulmuşu.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kağur-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +gA ekiyle türetilmiştir. "Güneydoğu mutfağına özgü kızartılmış et yemeği" anlamında son yıllarda *kaburga* yazımı yaygınlaşmıştır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

---

kavurga (hık.) 'Buğday, mısır gibi tahılların kuru yemiş gibi yenilmek için ateşte kavrulmuşu'
< *kavur-ğa* < *kağur-ğa*
< *ḳaḳ+*ur-ğa*
An.ağl. : *kavurga*, *kavırğa*, *kavırğa*, *kavırka*, *kavurka*, *kavuruge* (DS.VIII, 2693)

Yazı dilinde kullanımı:

“Cebimiz hep kavurğa dolu olurdu. Çeteneyle karışık. Bayılırdım ağzımın içindeki kavurğa kokusuna.” (Asım Bezirci - Nezihe Meriç)

“Kopardığımız başaklı saplan mutfaktan aşırduğumuz kibritle evin arkasında yakıp "kavurğa" yaptık.” (Akın Tekin - Sahipsiz Gezegen: Çıngıraklı Kızaklar - Sayfa 93)

“Bu sebepten zavallı askerler öbek öbek toplanıp saman ateşi üzerinde kavurğa yapıyor, aç midelerinin feryadını dindirmeye çalışıyorlardı.” (Metin Özata - Bir doktorun harp ve memleket anıları - Sayfa 106)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KAVUZ

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında İçi boş, kabuklu yemiş.

Derleme Sözlüğü

1. Buğdaygillerin başağında, başakçıkları veya çiçeği saran kabuk. 2. hlk. İçi boş, kabuklu yemiş. DS(I/II)7/6

Çankırı Ağzı: Buğdaygillerin başağında, başakçıkları veya çiçeği saran kabuk.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kavuz '1. buğdaygillerin başağında, başakçıkları veya çiçeği saran kabuk ; 2. (hık.) içi boş, kabuklu yemiş'

< ET., OT. **kap** (DLT)+(u)z

TT. : KAVUZ+(LULAR)

An.ağl.: **kavuz** '1. gelişmemiş çürük meyve; 2. içi boş, kabuklu yemiş; 3. saç diplerinde olan kepek; 4. tahıl kepeği' (DS.VIII, 2695)

Yazı dilinde kullanımı:

“Anu, konuşmak için ağzını açıp görkemli İştar'a şöyle dedi: "Kızım, benden istediğini yerine getirirsem, yedi kavuz (İçi boş, özsüz buğdaya "kavuz" denir.” (Mustafa KARNAS, Reha Sezai YİĞİT - Yarı Tanrının Efsanesi Gılgamış - Sayfa 78)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAVZAMAK

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Sıkı tutmak, kavramak.

2. -i, halk ağzında Korumak, muhafaza etmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Sıkı tutmak, kavramak. DS(yok) 2. Korumak, muhafaza etmek. DS(I)9/7

Çankırı Ağzı: Korumak, muhafaza etmek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kavza- [(hlk.) '1. Sıkı tutmak, kavramak; 2. korumak, muhafaza etmek'

< OT. **kapsa-** 'kaplamak, sarmak' (DLT)

An.ağl.: **kavza-**, **kavzi-** 'korumak' (DS.VIII, 2695)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAYAN

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Yassı, düz, kat kat oluşmuş taş.

3. isim, halk ağzında Dağdan inen sel.

Derleme Sözlüğü

1. Kayarak yer değiştiren. 2. hlk. Yassı, düz, kat kat oluşmuş taş. DS(I)2/2 3. hlk. Dağdan inen sel. DS(II)2/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kayan 'Dağdan inen sel'

< **kay+(a)n**

[< **kay** (<* **kaδ** 'kar fırtınası, tipi') + **-(a)n**] (Eren,

TDES, 220; Doerfer: TMEN

316)

Nişanyan (SS, 229): YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAYAR

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Hayvanların eskiyen nallarının çivilerini değiştirme işlemi.

2. isim, halk ağzında Pay.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Hayvanların eskiyen nallarının çivilerini değiştirme işlemi. **DS(I/I)22/20, DS(II/II)1/-** 2. Pay. **DS(yok)**

Çankırı Ağzı: Hayvanların eskiyen nallarının çivilerini değiştirme işlemi.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAYARLAMAK

Türkçe Sözlük

1. *-i, halk ağzında* Hayvanın eskiyen nallarını onarmak, eskiyen nalın çivilerini yenilemek.
2. *-i, halk ağzında* Düven taşlarını yeniden koymak veya onarmak.
3. *-i, halk ağzında* Sövmek, küfretmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Hayvanın eskiyen nallarını onarmak, eskiyen nalın çivilerini yenilemek. **DS(I/I)23/17** 2. Düven taşlarını yeniden koymak veya onarmak. **DS(yok)** 3. Sövmek, küfretmek. **DS(II/I)14/11**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAYGIN

Türkçe Sözlük:

hlk. Gebe deve.

Derleme Sözlüğü

hlk. Gebe deve. **DS(I)3/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAYIR

Türkçe Sözlük:

hlk. 1. Kalın kum. 2. İnce kum.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kalın kum. **DS(I/I)6/1** 2. İnce kum. **DS(I/II)4/3**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAYITMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Bir şeyi yapmaktan vazgeçmek, bir karardan dönmek, nükûl etmek, rücu etmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir şeyi yapmaktan vazgeçmek, bir karardan dönmek, nükûl etmek, rücu etmek.

DS(I)6/5

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAYNANADİLİ

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Dil biçiminde yassı ve dikenli dalları olan bir tür kaktüs.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Dil biçiminde yassı ve dikenli dalları olan bir tür kaktüs. **DS(I/I)12/8**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *til* veya *til* "1. dil (organ ve işlev), 2. casus" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kaynana 'Kadına göre kocasının, kocaya göre karısının annesi'

< *kayın'* [*< *kādın*]+*ana*

TT.: KAYNANA+(LIK/ ZIRILTISI)

~kaynana (TatK.)

kayınana (TatK.)

kaynānā (Özb.)

kayın ene (Kzk., Kırg.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAYNAR

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Kaynak, pınar.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Kaynak, pınar. **DS(I)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kañā*- "1. (su) galeyan etmek, 2. (metal) erimek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *kañ* "su fişkıran yer, kaynak" sözcüğünden Eski Türkçe *+(g)A-* ekiyle türetilmiştir."Lehim" anlamı "metal eritmek" fikrinden türemiştir.

Karş. Moğolca *kayl-* "metal veya buz erimek, metal dökmek". Ayrıca karşı. Moğolca *kañda* "özsuyu, usare, kaynatıp yoğunlaştırarak elde edilen esans".

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAYNAŞIK

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Kıpırdak, oynak (kadın).

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Kıpırdak, oynak (kadın). **DS(I)5/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kaña-* "1. (su) galeyan etmek, 2. (metal) erimek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *kañ* "su fişkiran yer, kaynak" sözcüğünden Eski Türkçe +(g)A- ekiyle türetilmiştir. "Lehim" anlamı "metal eritmek" fikrinden türemiştir. Moğolca *kayl-* "metal veya buz erimek, metal dökmek". Ayrıca Moğolca *kañda* "özsuyu, usare, kaynatıp yoğunlaştırarak elde edilen esans".

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAYRAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Ekime elverişli olmayan, taşlı, kumlu toprak.
2. *isim, halk ağzında* Yassı, düz taş.
3. *isim, halk ağzında, mineraloji* Bileği taşı.
4. *isim, halk ağzında, mineraloji* Kayağan taş.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Ekime elverişli olmayan, taşlı, kumlu toprak. **DS(I/T)14/9** 2. Yassı, düz taş. **DS(I/II)12/10** 3. *min.* Bileği taşı. **DS(I/III)10/9** 4. *min.* Kayağan taş. **DS(I/IV)3/2**

Balıkesir Ağzı, Çankırı Ağzı: Ekime elverişli olmayan, taşlı, kumlu toprak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kadrak* "kıvrım, büküm, özellikle bükümlü kaya" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kat* veya *katığ* "büküm, kat" sözcüğünden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bir kulaç kadar derinliğe indiğinde büyükçe bir kayrak taş çıktı karşısına.” (Mustafa Uslu - Mesela Hayat)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KAYRAN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Orman içinde geniş ve çıplak alan, düzlük. **DS(I/VI)2/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAYTAK

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Kuytu.
2. *sıfat, halk ağzında, mecaz* Sözünde durmayan.
3. *sıfat, halk ağzında, argo* Yağcı, dalkavuk, numaracı.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Kuytu. **2.**Sözünde durmayan. **DS(var)8/3** **3.** *argo* Yağcı, dalkavuk, numaracı.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kayt-* "döndürmek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +(g)An ekiyle türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir. Türkçe fiil Eski Türkçe *kay-* "dönmek" fiilinden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAYTARMAK

Türkçe Sözlük

1. *-i, halk ağzında* Geri çevirmek, iade etmek.
2. *-den, halk ağzında* İş yapmaktan kaçmak:

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Geri çevirmek, iade etmek. **DS(II/I)10/3** **2.** İş yapmaktan kaçmak. **DS(yok)**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **kadtar-* "döndürmek, geri vermek" biçiminden evrilmiştir. Eski Türkçe biçim Eski Türkçe *kadıt-* "dönmek" fiilinden Eski Türkçe +Ar- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kaytar- ['1. Geri çevirmek; 2. işten kaçmak ; 3. geri dönmek']
= **kaytar-** ~ **katar-** 'yöneltilsin-
de döndürmek, çevirmek'
< **kay-** 'geri dönmek'

[< *kaç-t-t- 'dönmek']

Yazı dilinde kullanımı:

“Ya Sarı Paşa'dan kurtulup devlete konacaklar ya da durmadan para sızdıran, suikasttan başka söz etmeyen belayı başlarından atacaklar. “ İt dişi, domuz derisi ” deyip kaytarmak...” (Kemal Tahir - Kurt Kanunu - Sayfa 67)

“Ortaklaşa kitabımızın önsözünde Aydınlar dilekçesini imzalamaktan kaytarmak isteyenlerin uydurdukları bahaneler anlatılmıştır .” (Aziz Nesin - Korkudan korkmak - Sayfa 114)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KAZĞIÇ, -CI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Tandırdan ekmeği çıkarmaya yarayan bir araç.
2. isim, halk ağzında Bitki kökü çıkarmaya yarayan ucu sivriltilmiş sopa.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Tandırdan ekmeği çıkarmaya yarayan bir araç. **DS(I)1/-** 2. Bitki kökü çıkarmaya yarayan ucu sivriltilmiş sopa. **DS(II)4/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kaz-* "eşmek, kazmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe *kazı-* ve *kaşı-* fiilleri eş anlamlı varyantlarıdır. Moğolca *karu-* "kazımak, sıyırmak".

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kazğıç (hlk.) 'Tandırdan ekmeği çıkarmaya yarayan bir araç'
< **kaz-gıç**
An.ağl.: *kangıç, kangıç, kazgılıç, kazguluç, kazkuç, kazkulaç, kozguç* (DS.VIII, 2711);

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAZIMIK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Süt, muhallebi ve yemek pişerken tencerenin dibinde yanan yapışkan bölüm.

Derleme Sözlüğü

hlk. Süt, muhallebi ve yemek pişerken tencerenin dibinde yanan yapışkan bölüm.2/3

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kaz-* "eşmek, kazmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe *kazı-* ve *kaşı-* fiilleri eş anlamlı varyantlarıdır. Moğolca *karu-* "kazımak, sıyırmak".

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kazımık (hlk.) 'Süt, muhallebi ve yemek pişerken tencerenin dibinde yanan, yapışkan kısmı'

< *kazı-mık*

An.ağl.: *kazımak, kazımık, kazımık* (DS.VIII, 2713)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KEFE**Türkçe Sözlük****kefe (II)**

isim, halk ağzında Semercilerin atların tüylerini parlatmak için kullandığı bir araç türü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Semercilerin atların tüylerini parlatmak için kullandığı bir araç türü. **DS(III)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *kff* kökünden gelen *kaffa(t)* كَفَّة "1. avuç, el ayası, 2. kepçe, çanak, terazi gözü" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Aramice/Süryanice *kp* kökünden gelen aynı anlama gelen *kaph, kappā* כַּפַּ sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KEKEÇ**Türkçe Sözlük:**

hlk. Kekeme.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kekeme. DS(I/I)34/34

Çankırı Ağzı, Elazığ Ağzı: Kekeme.

Nişanyan Sözlük:

keke "kısa ve tutuk ses, kekeleme sesi" ses yansımali sözcüğünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

keke (hlk.) 'Kekeme'

< **ke+ke** 'yansıma'

TT.: KEKE+(Ç/LEME/LE-/LE

YİŞ/LİK/ME/MELEŞME/ME

LEŞ-/MELİK)

An.ağl.: *kekeç, keheç, keke, ke-
kec, kekecen, kekeş, kekevi,
kekez* (DS.VIII, 2722)

Yazı dilinde kullanımı:

"hayat hırpaladığım kirli çamaşır belleğinde kilise kulesinde kekeç bir yalnızlık suyun kararsızlığı medcezirlerde sızılı bir duble sarhoşluk içtiğin ulaşamadığın bir gezegen belki sesi sessizliğe ulanan çığlık acılar sofrasına bağdaş kuran zikri ..." (Mehmet Hameş - Yaşlı Kelebek)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KELE

Türkçe Sözlük:

hlk. Boğa, tosun.

Derleme Sözlüğü

hlk. Boğa, tosun. **Keleye çekmek** boğaya çekmek. DS(III)11/4

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KELEM

Türkçe Sözlük:

hlk. Lahana.

Derleme Sözlüğü

hlk. Lahana. 31/26

Çankırı Ağzı, Van Ağzı, Bilecik Ağzı: Lahana.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KELEME

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Sürülmeden bırakılmış (tarla).
2. *sıfat, halk ağzında* Bakımsız bırakılmış (bağ veya bahçe).

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Sürülmeden bırakılmış (tarla). **DS(I)12/7** 2. Bakımsız bırakılmış (bağ veya bahçe). **DS(II)4/1; keleme olmak** bakımsız kalmak.

Bilecik Ağzı, Sakarya Ağzı: Sürülmeden bırakılmış (tarla).

Yazı dilinde kullanımı:

“... Berbat giyimlere, güzelleşme uğruna bozulan ciltlere, dikenli otların sardığı keleme tarlaya düşmüş darı tanesini aranan toygâr gibi nedenini bilmeden şaşakalıyordu.” (Recep Yılmaz - Kül ve Nal)

“Birçok yerler işlenmeden keleme halinde terk edilmiş duruyor.” (Hüseyin Aydın - Acı hatıralar - Sayfa 50)

“Haydar Gürer, babadan kalma keleme bağ yerini yavaş yavaş temizletti, onardı, tımar etti; etrafına dikenli tel çekti,” (Mahmut Özay -İhtiyar elma ağacı: hikâyeler - Sayfa 64)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

KELEP, -Bİ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Büyük iplik çilesi.
2. *isim, halk ağzında* Bağlam, demet.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Büyük iplik çilesi. **DS(I/I)43/27** 2. Bağlam, demet. **DS(I/III)2/1**

Çankırı Ağzı, Sakarya Ağzı: Büyük iplik çilesi.

Sakarya Ağzı: Bağlam, demet.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bazen bir kelep tatlı iki çocuğa bölünerek pay edilirdi.” (Ali Bulut - Sıcak Sarı Kankırmızı)

“Âlem halkı, gene önümde kelep kelep iplik görmede Gene elim oynuyor.” (Sâmiha Ayverdi -Hancı - Sayfa 113)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KELEPLEMEK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. İpi çile yapmak. 16/11

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KELEŞ

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Yiğit, cesur, bahadır.
2. *sıfat, halk ağzında* Çok yakışıklı, çok güzel.
3. *sıfat, halk ağzında* Vücut yapısı gösterişsiz.
4. *sıfat, halk ağzında* Çirkin, kötü.
5. *sıfat, halk ağzında* Kel.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Yiğit, cesur, bahadır. **DS(I/II)12/4** 2. Çok yakışıklı, çok güzel. **DS(I/I)38/313.**
Vücut yapısı gösterişsiz. **DS(I/III)1/1** 4. Çirkin, kötü. **DS(I/IV)1/15.**
Kel. **DS(II/I)6/5**

Karaman Ağzı: Çok yakışıklı, çok güzel.

Nişanyan Sözlük:

Kürtçe (Kurmanci) *keleş* "haydut, eşkıya" sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

keleş '1. Yiğit, cesur; 2. çok yakışıklı, çok güzel; 3. vücut yapısı gösterişsiz; 4. çirkin, kötü; 5. kel' (TS.II, 831)

Tü. > **Kürt.** *keleş* '1. yiğit (Kocaköy-Lice-Dy./DAO. 266) (KTS. 266); **Zaza.** *keleş* 'haydut', *keleşey* 'haydutluk', *keleşı* 'haydut' (ZTS, 176)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KELİK

Türkçe Sözlük:

hlk. Eski ayakkabı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Eski ayakkabı. **DS(I/I)18/18**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KELLİ

Türkçe Sözlük:

hlk. "Sonra" edatı gibi, çıkma durumundaki sözlerin ardı sıra geldiğinde birbirine bağladığı iki yargıdan birincisini zorlayıcı bir sebep olarak gösteren bir söz.

Derleme Sözlüğü

hlk. "Sonra" edatı gibi, çıkma durumundaki sözlerin ardı sıra geldiğinde birbirine bağladığı iki yargıdan birincisini zorlayıcı bir sebep olarak gösteren bir söz. **DS(I)11/7**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *gayri* sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Copla neler yapıldığını biliyor musun?” “Copu baa sor, baa. Onu benden kelli dadmış vaa mı?” (Cengiz Gündoğdu -Estetik Kalkışma - Sayfa 816)

“Dürzü bundan kelli upuslu durur.” (M.Eloğlu O. Tansel- Bektaşî Dedikleri)

“Bundan kelli Sultanımız Mustafa Handır, bilesin. Ferman onundur.” (Yavuz Bahadıroğlu - 4. Murat (1. Cilt))

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KEME

Türkçe Sözlük

1. *isim*, *halk ağzında* Büyük sıçan.

2. *isim*, *halk ağzında* Domalan.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Büyük sıçan. **DS(I/I) 16/16** 2. Domalan.

Nişanyan Sözlük:

Arapça *kamʿa(t)* كَمَاة "mantar, özellikle domalan, trüf" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Akatça *kamʿatum* "mantar" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

keme 'Büyük fare'

< ? OT. **kem-ür-** 'kemirmek'

+ge

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KEMRE

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Gübre, tezek.
2. *isim, halk ağzında* Deride kalınlaşmış kir tabakası.
3. *isim, halk ağzında* Baştan olan kepek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Gübre, tezek. **DS(I)37/31** 2. Deride kalınlaşmış kir tabakası. **DS(II/I)2/-** 3. Baştan olan kepek. **DS(II/II)2/1 kemre bağlamak** deride kir tabakası oluşmak.

Çankırı Ağzı: Gübre, tezek.

Yazı dilinde kullanımı:

“Dışkıyı nasıl yok edersin kız, bitkiye kemre (gübre) ederek değil mi, bu kadarını biz de biliyoruz da gerisi, ya gerisi, bok böceğinin dışkı içinde yavrularını büyütmesi seni şaşırtmıyor mu?” (Hani Astolin - Tanrı'nın Göksel Çocukları - Sayfa 221)

“İçinde tezek, yapma, kemre, çalı çırpı, bağ çubuğu, yavşan kökü, geven, çeşitli yapraklar, sebze kökleri yakılan bu ocak, kışın yemek pişirmenin yanında odayı da ısıtıyordu.” (ALİ RIZA KARS - ATLARIN KARDEŞLİĞİ: ROMAN - Sayfa 35)

“Sokaklar « kemre » doluydu. Kasnaklayıp sermişler, ya da toparlayıp yığmışlardı .” (Fakir Baykurt - Kaplumbağalar - Sayfa 20)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

KEMRELEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Gübrelemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Gübrelemek.1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KENDİRİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Deriden veya çadır bezinden yapılan ve hamur tahtasının altına serilen yaygı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Deriden veya çadır bezinden yapılan ve hamur tahtasının altına serilen yaygı.

DS(I)5/3. Kendürük 9/5

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kendir 'Kenevir'

= ET. (Uyg.) **kentir** (*İKPÖ* 193). DLT'te YOK.

TT.: KENDİR+(CİLİK/GİLLER)

An.ağl.: **kendir** '1. urgan, ip; 2. yaygı; 3. minder' (*DS.VIII*, 2742) ~ **kendirik** '1. kenevir; 2. börtülce'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KEPENEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

kepenek, -ği (II)

isim, halk ağzında Pervane.

Derleme Sözlüğü

hlk. Pervane. **DS(V)2/2**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *kebenek* "kalın yün üstlük, palto" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Orta Türkçe *kebe-* veya *kebel-* "giyinmek" fiilinden türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *kap* "torba, kılıf" sözcüğünden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kepenek¹ 'Çobanların omuzlarına aldıkları dikişsiz, kolsuz, keceden üstlük'

< ***kap+a-n-(a)k**

An.ağl.: **kepenek, kepelek, kepeneyh, kepenk, köpelek** (*DS.III*, 2746)

kepenek², krş. **kelebek**

'Tüylü buğday böceği' (*BTS*, 703); pervane (*TS.II*, 838)

An.ağl.: **kepenek, kepelek, kepeneyh, kepenk, köpelek** (*DS.VIII*, 2746)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KEPEZ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Yüksek tepe, dağ.
2. *isim, halk ağzında* Dağların oyuk, kuytu yerleri.
3. *isim, halk ağzında* Gelin başlığı.
4. *isim, halk ağzında* Tavuk ve kuşların ibiği veya başındaki uzun tüyler.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Yüksek tepe, dağ. **DS(I/II)2/2** 2. Dağların oyuk, kuytu yerleri. **DS(I/III)2/1**
3. Gelin başlığı. **DS(II/I)5/1** 4. Tavuk ve kuşların ibiği veya başındaki uzun tüyler. **DS(II/II)12/9**

Balıkesir Ağzı: Gelin başlığı.

Nişanyan Sözlük:

Orta Yunanca *kapásion* καπάσιον "başlık, külah" sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük Latince aynı anlama gelen *capitium* sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcük Latince *caput* "baş" sözcüğünden +ium ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kepez [*TT'nde söyadı*] '1. Yüksek tepe, dağ ; 2. dağların oyuk, kuytu yerleri ; 3. gelin başlığı ; 4. tavuk ve kuşların ibiği veya başındaki uzun tüyler' (*TS.II*, 538)
= OT. *kepez* ~ *kebez* 'pamuk' (DLT)
< *kapa 'kaba ve yüksek

Tü. > Kürt. *kepez* 'küçük tepe, tümsek' (*KTS*. 60)

Eren (*TDES*, 231): YOK

Nişanyan (*SS*, 232): YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KEPİR

Türkçe Sözlük:

hlk. Çorak, çamurlu, verimsiz toprak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çorak, çamurlu, verimsiz toprak. **DS(I/I)28/24**, **DS(I/IV)5/4**

Çankırı Ağzı: Çorak, çamurlu, verimsiz toprak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kepir (hlk.) ‘Verimsiz, kıraç toprak’

< OT. **kepi-** ‘bazı yerleri kurumak’ (DLT)+-r

An.ağl.: *kepir, kepis, kepiür* (DS. VIII, 2747)

Yazı dilinde kullanımı:

“Toprağın sinesinde sivri dişli yılan kaldı, dikenli ot kaldı, bir kepir taş, bir karaçalı, bir ayaz yel kaldı...” (Alper Aksoy - Kutlu töre - Sayfa 319)

“Kökünden kopmuş. Uzaktan, kıraç, kepir taşlı yörepten aşağı, karnı karnına geçmiş, dili...” (Yaşar Kemal - Ölmez otu - Sayfa 156)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KEPMEK, -ER

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Çökmek, yıkılmak. DS(I/T)11/15

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KERDE

Türkçe Sözlük:

hlk. Sebze fideliği.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sebze fideliği. 1/2

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KERKİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Keser.

Derleme Sözlüğü

hlk. Keser. DS(II)6/5

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KERTİ

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Bayat (ekmek, et).

Derleme Sözlüğü

2. *hfk.* Bayat (ekmek, et). **DS(I)16/12**

Erzincan Ağzı: Bayat (ekmek, et).

Nişanyan Sözlük:

İtalyanca *quarta* "1. çeyrek, 2. pusula kadranının sekizde bir dilimi" sözcüğünden alıntıdır. İtalyanca sözcük Latince *quartus* "çeyrek" sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük Latince *quatuor, quatr-* "dört" sözcüğünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kerti '1. İşaret için yapılmış çentik,
kerte;2. (hfk.) (ekmek ve et için)
bayat'

< OT. **kert-** (DLT)+-**i**

Yazı dilinde kullanımı:

"Kerti ekmekler kapının kolundaki torbanın içinde. "Kerti" demek, bayat demek. Allahüâlem, ekmekler on gündür torbada bekliyordur." (İsmail Saymaz- Balkon Sefası)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KERTMEK

Türkçe Sözlük

2. *-i, halk ağzında* Sertçe sürtünmek:

Derleme Sözlüğü

2. *hfk.* Sertçe sürtünmek. **DS(II)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kert-* "çentmek, çenterek işaret koymak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan **keri-* biçiminden Eski Türkçe **+It-** ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *kez* "oyuk, çentik" sözcüğünden Eski Türkçe **+I-** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kert- ['1. Bir şeyin kenarından kertik açmak; 2. sertçe sürtünmek'
= Ana Alt. *kerti-*

~ OT. *kert-* (köleyi yola getirmek için söylenir) (DLT)

< * *ker-t-* [= Çuv. *kart-*]

DLT: *kerki* 'dülger keseri'

kertik~ kertük 'çetele'

Yazı dilinde kullanımı:

"Kılıcım çıkardı yere çaldı, kertti, dedi ki: Yer gibi kertileyim, toprak gibi savrulayım, kılıcıma doğranayım, okuma saplanayım, oğlum doğmasın." (Dede Korkut Dergahı - İbrahim Sarı)

"Dip yanından kertti direklik çamı. Gelirken eşeğe asmıştı boyunduruğu. Kestiği dallardan, kuru köklerden bir yük de odun etti." (Fakir Baykurt - İrazcanın dirliği: roman - Sayfa 15)

"Birinin suratına bir yumruk attı; yanlmasına bir masanın üstüne yıkıldı adam, çökertti." (Yusuf Atılgan - Anayurt Oteli: roman - Sayfa 65)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

KES

Türkçe Sözlük

kes (I)

isim, halk ağzında

Genellikle yakmak için kullanılan iri saman.

Derleme Sözlüğü

hlk. Genellikle yakmak için kullanılan iri saman. **DS(I/I)28/19**

Çankırı Ağzı, Erzincan Ağzı: Genellikle yakmak için kullanılan iri saman.

Nişanyan Sözlük:

Keds "US Rubber Company'ye ait ayakkabı markası" ticari markasından türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KESE

Türkçe Sözlük

kese (II)

sıfat, halk ağzında Kısa, kestirme (yol).

Derleme Sözlüğü

hfk. Kısa, kestirme (yol). 32/26

Çankırı Ağzı, Erzincan Ağzı: Kısa, kestirme (yol).

Nişanyan Sözlük:

Farsça *kīse* کيسه "torba, özellikle para torbası, cenin kesesi" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Aramice/Süryanice aynı anlama gelen *kīsā* כיסא sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Akatça *kīsu* "para kesesi" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kese 'Kestirme yol'

< *kes-e*

An.ağl.: *kese, kesa, kesen, kesit, keskel, kesmen, kestirim, kestürüm* (DS.VIII, 2760)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KESENE

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Sözleşme, yazılı anlaşma.
2. isim, halk ağzında Götürü veya toptan satış.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Sözleşme, yazılı anlaşma. DS(VII)2/1 10/10 2. Götürü veya toptan satış.DS(I)

Rize Ağzı: Götürü veya toptan satış.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kesene (hfk.) '1. Sözleşme, anlaşma;
2. götürü, toptan iş'

< *kes-en+e*

An.ağl.: *kesenali* [< kes-e+ne+li], *kesene, kesenek, keseri, keseriye, kesimiş, kesmet* (DS.VIII, 2762)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KESİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

11. *isim, halk ağzında* Tarla, bağ ve bahçe çevresine açılan hendek.

Derleme Sözlüğü

11. *hlk.* Tarla, bağ ve bahçe çevresine açılan hendek. **DS(I/I)7/12**

Çankırı Ağzı: Çökelek.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kes-* "biçmek" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kesik² (*hlk.*) 'Sıra, nöbet'

< Moğ. **keşik** (*bk.*)

An.ağl.: **kesikçi** 'kısa ve öz konuşarak tartışmaya son veren'

(*DS, VIII, 2764*)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KESİM

Türkçe Sözlük

8. *isim, halk ağzında* Boy bos, endam.

9. *isim, halk ağzında* Pazarlık, anlaşma.

Derleme Sözlüğü

8. *hlk.* Boy bos, endam. **DS(II/II)1/-**

9. *hlk.* Pazarlık, anlaşma. **DS(I/I)15/11**

Urfa Ağzı: Pazarlık, anlaşma.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kes-* fiilinden Türkiye Türkçesinde **+Im** ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KESİNMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Kesme işi yapılmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kesme işi yapılmak. **1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kesin- [(hlk.) ‘Elbise dikenmek; kendisi için kesmek’

< **kes-(i)n-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KESKENMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. El ile veya başka bir şeyle vuracak gibi yapmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. El ile veya başka bir şeyle vuracak gibi yapmak. **18/20**

Yazı dilinde kullanımı:

“Öyle ki, birinde Lömen (Nûman) deriz, bir yarma vardı, güldü diye kızdı, tokat keskendi.” (Orhan Kemal - Müfettişler müfettişi: roman - 1. cilt - Sayfa 20)

“Yaşasın hakikat! Ali'nin yardımcısı elindeki kalın sopayı kaldırdı, ta sırtına kadar keskendi.” (Radi Fiş - Ben de Halimce Bedreddinem)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KESMİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Kesilmiş sütün koyu bölümü.
2. *isim, halk ağzında* Başakla karışık iri saman.
3. *isim, halk ağzında* Taş gibi olmuş toprak parçası.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Kesilmiş sütün koyu bölümü. **DS(yok)** **2.** Başakla karışık iri saman. **DS(var)** **3.** Taş gibi olmuş toprak parçası. **DS(yok)**

Erzincan Ağzı: Başakla karışık iri saman.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kes-* fiilinden Türkiye Türkçesinde **+mUk** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kesmik¹ (hfk.) ‘1. dövülmüş ot, hayvan yemi; 2. tavuğun son yumurtası’ (DS.VIII, 2767)

< **kes-mik**

kesmik² ‘Kesilmiş olan sütün koyu bölümü’

< **kes-mik**

An.ağl.: *kesmük, kesnik, kesnük, kesinti, kesük* (DS.VIII, 2768)

Yazı dilinde kullanımı:

“Geride, harmanın dibinde, arpa, buğday ve yulafın karışık olduğu, 'kesmik' denilen bir yığın kalırdı.” (Ercan Kesal - Cin Aynası)

“Git, icik kesmik getir. Alaf tutsun şu ateş.” (Abbas Sayar - Yılkı Atı)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KESTİRME

Türkçe Sözlük

7. isim, halk ağzında Kaynatılıp limon sıkılarak koyulaştırılmış şeker şerbeti.

Derleme Sözlüğü

7. hfk. Kaynatılıp limon sıkılarak koyulaştırılmış şeker şerbeti. DS(II/II)4/1

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kes-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +mUk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kestirme (hfk.) ‘Bir taşım kaynamış şıradan yapılan pekmez’

< **kes-tir-me**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KEŞ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Yağı alınmış süttten veya yoğurttan yapılan peynir.

2. isim, halk ağzında Kış için kurutulan yağsız, tuzsuz yoğurt.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Yağı alınmış süttten veya yoğurttan yapılan peynir. DS(I/I)14/13
için kurutulan yağsız, tuzsuz yoğurt. DS(I/II)26/23, DS(II/I)1/1

2. Kış

Çankırı Ağzı, Erzincan Ağzı, Bilecik Ağzı: Yağı alınmış süttten veya yoğurttan yapılan peynir.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *kaş* کش "çekiş, çeken" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Farsça ve Orta Farsça *kaşīdan* کشیدن "çekmek" fiilinden türetilmiştir. Bu sözcük Avesta (Zend) dilinde aynı anlama gelen *karş-* sözcüğü ile eş kökenlidir. Avestaca sözcük Sanskritçe *kr̥ṣ-*, *karṣa* कर्ष "çekmek, sürmek" fiili ile eş kökenlidir. Farsça *kaşk* کشك "kurutulmuş yoğurt, kurut" sözcüğü ile eş kökenlidir. İngilizce *cash* "para kasası [esk.], nakit" sözcüğünden alıntıdır. İngilizce sözcük İtalyanca *cassa* sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı:

"Keş, bir günde bir haftada kurumaz ki... O akşam dersten çıkınca bir bakkala uğradım: "Keş!" dedim." (Rıfat Ilgaz - Şevket Ustanın kedisi: hikâyeler - Sayfa 211)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KEŞİK

Türkçe Sözlük:

hlk. Sıra, nöbet.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sıra, nöbet. **DS(I)33/24**

Çankırı Ağzı, Çorum Ağzı: Sıra, nöbet.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

keşik' (hlk.) 'Sıra, nöbet'
(*DS.VIII, 2771*) < Moğ.
TT.: KEŞİK+(LEME/LEŞ-)
An.ağl.: *keşik, keşik, kişik* (*DS.VIII, 2771*) ~ *keşiyh(g)* (*EİA.III, 198*); *keşikçi* 'nöbetçi'; *keşikleş-* 'sıraya girmek, nöbetleşmek'; *keşik olmak* 'sıra ile yardımlaşmak'; *keşik tutmak* 'sıra beklemek' (*DS.VIII, 2771*)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KEŞİKLEŞMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Keşikle çalışmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Keşikle çalışmak. 5/5

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KEŞKEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. İyice dövülmüş buğdayın etle birlikte uzun süre kaynatılmasıyla yapılan bir yemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. İyice dövülmüş buğdayın etle birlikte uzun süre kaynatılmasıyla yapılan bir yemek. 44/33

Elazığ Ağzı, Erzincan Ağzı, Keban Ağzı, Urfa Ağzı: İyice dövülmüş buğdayın etle birlikte uzun süre kaynatılmasıyla yapılan bir yemek.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *kaşk* ك شك "1. süt pıhtısı veya peynir altı suyu, 2. arpa suyu, arpa" sözcüğünden +ak2 ekiyle türetilmiştir. Farsça sözcük Orta Farsça *kaşk* "peynir suyu, kurut?" sözcüğünden evrilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

"Keşkek. Çeken. Abdal. Hayır sahibi arkadaşlarımdan birisi bana şöyle anlattı." (İmam Yafii - Salihlerin Hikâyeleri)

"Keşkek pişirip getirecekti gelirken, diye düşündü anası, caba ekmeği de yapacaktı." (Rıfat Ilgaz - Yıldız karayel - Sayfa 7)

"Hadi keşkek meşkek sormuyorum, onu da hatırlayan, bilen, pişiren pek kalmadı ya, en azından adını duymuşlar az değil, "Ne güzel aşdu keşkek," (Engin Ardiç - Teğel teğel hüzün - Sayfa 108)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KETE

Türkçe Sözlük:

hlk. Yağlı, mayalı veya mayasız hamurdan yapılan çörek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yağlı, mayalı veya mayasız hamurdan yapılan çörek. DS(I)24/15

Erzincan Ağzı: Yağlı, mayalı veya mayasız hamurdan yapılan çörek.

Nişanyan Sözlük:

Ermenice *gata* Է ցաթ Է "külde pişmiş yassı ekmek" sözcüğü ile eş kökenlidir.

kete 'Yağlı, mayalı veya mayasız hamurdan yapılan, külde pişirilen çörek'

< **köb-** [< *köm-*]+**et-e**

[> *köbete* > *köbte > *köte > *kete*]

An.ağl.: *kete* (DS.VIII, 2773);

kete 'düğün armağanı'

~ *kete* 'sebzeli çörek, koyu lâpa'

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

Eren (TDES, 235): < *Erm. gat'ay* 'a type of cake' (**Yanlıştır**. Çünkü, 'külde pişirilen çörek' açıklaması bu fiilin **köm-** 'le ilgili olduğunu açıkça göstermektedir.) Krş.DLT: **kömeç** 'küle gömülerek pişirilen çörek'. Ayrıca bk. Anadolu ağızları: *kömbe*, *kombe*, *könbe*, *kumpe*, *kümbe* 'iki saç arasında ya da külde pişirilen mayasız ekmek'~ *kömeç* (DS.VIII, 2955)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KEZZAP, -BI

Türkçe Sözlük:

hık. Nitrik asit.

Derleme Sözlüğü

hık. Nitrik asit: 1/-

Nişanyan Sözlük:

Farsça *tizāb* تيز آب "«keskin su», her çeşit asit" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı:

"Sonra kezzap [nitrik asit] ve kalaycı pamuğu ile temizler." (Ahmet Yüksel Özemre - Hasretini çektiğim Üsküdar - Sayfa 184)

"Bana bir numara yaparsan yüzüne kezzap atarım, geberinceye kadar acılarla kıvranırsın!" sözlerini fırtına hızıyla söyleyen Yalçın'a." (Muzaffer Buyrukçu - Bin hüzün: hikâyeler - Sayfa 141)

"Ama hikâyenin asıl sonunu, yıllar sonra, dalgın dalgın okuduğu bir gazetenin manşetinden çıkarmış: "Suratına Kezzap Attı!" (Orhan Pamuk - Kara kitap - Sayfa 169)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KIÇ

Türkçe Sözlük

4. *isim*, *teklifsiz konuşmada*, *halk ağzında* Bacak, ayak.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Bacak, ayak. DS(I/I)36/32, DS(I/II)2/1, DS(I/III)1/1, DS(I/IV)1/1

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe (sadece Kıpçak ve Oğuz lehçelerinde) *kıç* "bacağın arkası" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kıç 'Arka, makat, kıç'

< ? **köç** [= *köt/ küt/koy*]

NOT: Hepsi de 'arka, geri' anlamını veren bu sözcüklerin bir varyantı olabilir.

TT.: KİÇ+(İN KİÇİN)

An.ağl.: *kıçın kıçın, kıçınla-, kıçın üstü, kıçmık, kıçmuk* 'tekme'; *kıçmala-* 'çifte atmak' (DS.VIII, 2785)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KİÇİN KİÇİN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Geri geri. Kıçın kıçın gitmek. 2/-

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe (sadece Kıpçak ve Oğuz lehçelerinde) *kıç* "bacağın arkası" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kıçın kıçın (*hlk.*) '1. Oturarak; 2.

geri geri, arka arka'

< bk. *kıç*

Yazı dilinde kullanımı:

"Sen de gel bu yan odaya ama gözlerini yum, kıçın kıçın gel ki çıplak tenimi görmeyesin." (Aziz Nesin - Vatan Sağ olsun - Sayfa 69)

"Kıçın kıçın kapıya gitti. Girmek bir bela, çıkmak bir bela..." (Aziz Nesin - Gözüne Gözlük - Sayfa 34)

"Hasibe taşlanmış it gibi kıçın kıçın kaçtı kapının ardına." (Cemil Kavukçu - Düşkaçıran)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KIĞ

Türkçe Sözlük:

hlk. Koyun, keçi veya deve pisliği, kığı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Koyun, keçi veya deve pisliği, kığı. DS(var)2/2.kıh DS(I) 4/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kığ ~ kığı ‘Koyun, keçi ve deve pisliği’
= OT. **kığ** ‘toprağı kabartmakta kullanılan gübre’ (DLT)

< kığ

An.ağl.: **kığ, kıh, kıak, kığalak, kığı, kığıl, kıhak, kıkı; kıkın, kıyak, kıyığ** (DS.VIII, 2790); **kığılamak, kığırlamak** ‘koyun, keçi, deve gibi hayvanlar pislemek’ (a.g.e., 2789); **kıldık,**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIĞI

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Kığ. Kıh. DS(I) 4/1

Yazı dilinde kullanımı:

“Hârice350 evinin önünde otururken, kendisine, kığı (hayvan pisliği) toplayan bazı kadınlar uğradı. Onlara: Siz kimlersiniz, dedi.”(Ebu Bekr Muhammed B. Cafer Sehl El-Hârâitî - Mekârimu'l Ahlak: Ahlak Hadisleri - Sayfa 168)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yere geçmektedir.

KIĞILAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Koyun, keçi, deve pislemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Koyun, keçi, deve pislemek. **DS(II)1/-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KILCAN

Türkçe Sözlük:

hlk. Atkuyruğu kılından yapılmış kuş tuzağı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Atkuyruğu kılından yapılmış kuş tuzağı. **DS(III)1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KILIK,-ĞI

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Bir kimsenin resmi, fotoğraf.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Bir kimsenin resmi, fotoğraf. **DS(VIII)6/3**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kılık* "tavır ve hareket, karakter" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kıl-* fiilinden Eski Türkçe **+Uk** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kılık' 'Bir kimsenin giyinişi, giyim,
üst baş, kıyafet, kisve'
= OT. *kılık* ~ *kalk* 'huy, gidiş'
(DLT, KB)
< *kıl-* < * *kī-l-*
TT.: KILIK+ (LI/SIZ/SIZLAŞ-
MA/ SIZLAŞ-/SIZLIK)

Tü. > **Kürt.** *kılık, kılığ* (DAO, 280)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KILIKLI

Türkçe Sözlük

3. *sıfat, halk ağzında* Güzel, temiz.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Güzel. **DS(I/D)6/4,** temiz.**DS(II) 1/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kılık* "tavır ve hareket, karakter" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kıl-* fiilinden Eski Türkçe **+Uk** ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIMKIM

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Ağır ağır konuşan (kimse).
2. *sıfat, halk ağzında* Her işinde ağır davranan (kimse).

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Ağır ağır konuşan (kimse). **DS(I)3/2** 2. Her işinde ağır davranan (kimse). **DS(II)1/-**

Çankırı Ağzı: Her işinde ağır davranan (kimse).

Yazı dilinde kullanımı:

“Kımkım ederek yuvarlanıyor kendi dünyasında.” (Yiğit Bener - Öteki Kabuslar)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KINDIRA

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hfk. Sulak yerlerde yetişen, ince uzun yapraklarının kenarları keskin, koyu renkli bir tür çayır otu. **DS(I)14/13**

Çankırı Ağzı: Sulak yerlerde yetişen, ince uzun yapraklarının kenarları keskin, koyu renkli bir tür çayır otu.

Nişanyan Sözlük:

Orta Yunanca *kanthēlē* κανθήλη "bir tür hasır otu" sözcüğünden türetilmiştir. Yunanca sözcük Eski Yunanca aynı anlama gelen *kalamanthēlē* καλαμανθήλη sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Kafile yeşil tarlalardan ve Kindıra bitkileriyle örtülü ovalardan geçerci.” (Malik Bin Nebi - Çağa Tanıklığım)

“Tutunacak dal bir yana, tutunacak bir kindıra bile yok.” (Ali Rıza Kars - Atların Kardeşliği: Roman - Sayfa 197)

“Kendim tuttum beş on tane, kolunu kanadını koparıp koparıp verdim. Bir de kindıra çektim.” (Fakir Baykurt - Keklik: roman - Sayfa 24)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

KIPKIP

Türkçe Sözlük:

hlk. Gözünü çok kırpan (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. Gözünü çok kırpan (kimse).5/3

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIRAN

Türkçe Sözlük

kıran (II)

1. *isim, halk ağzında* Kıyı, kenar, çevre, uç.
2. *isim, halk ağzında* Dağ sırtı, tepe, bayır.
3. *isim, halk ağzında* Kıraç toprak.
4. *isim, halk ağzında, coğrafya* Birbirine paralel olarak uzanan iki akarsu arasında kalmış dağ sırtı.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kıyı, kenar, çevre, uç. **DS(I/I)16/14, DS(I/X)2/1** 2. Dağ sırtı, tepe, bayır.
DS(I/II)17/14 3. Kıraç toprak.**DS(I/VI)5/3** 4. *coğ.* Birbirine paralel olarak uzanan iki akarsu arasında kalmış dağ sırtı.

Elazığ Ağzı: Bir topluluğun ve özellikle hayvanların büyük bir bölümünü yok eden hastalık veya başka neden, ölet, afet.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kır-* "1. kesmek, 2. öldürmek, katliam etmek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +(g)An ekiyle türetilmiştir. Türkiye Türkçesi *kıraç* "kenar, kıyı" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *kır-* fiilinden türetilmiş olabilir ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kıran¹ 'Kıyı, kenar, çevre, uç'

< **ķıran** < ***ķır**

An.ağl.: *kıra, kıran, kıraç, kırağı, kirah, kirak, kıramık, kırancık, kırata, kirav, kiravga, kiravka, kıreş, kırkı* (DS.VIII, 2815)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIRCI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Dolu.
2. isim, halk ağzında Ufak ve sert taneli kar.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Dolu. DS (I/I)13/12 2. Ufak ve sert taneli kar. DS(I/II)5/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kırcı (hlk.) '1. Dolu ; 2. ufak ve sert taneli kar'

< **ķır-(ı)cı**

An.ağl. : *kıcı, kıcır, kırcı, kırcı, kırcı* (DS.VIII, 2818)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIRGIN

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Toplu ölümlere yol açan bulaşıcı hastalık.

Derleme Sözlüğü

3. a. hlk. Toplu ölümlere yol açan bulaşıcı hastalık. DS(I/I)9/8, DS(I/II)1/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ķır-* "kazmak, kazımak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *ķıy-* fiilinden Eski Türkçe *+(g)Ur-* ekiyle türetilmiştir. Kaşgarî'deki tek ve şüpheli örnek dışında Eski Türkçesi kaydı ve türevleri yoktur. Eski Türkçe *ķıy-/%ıku-* "bıçakla kesmek, kan dökmek" fiilinden 11. yy dolayında türetilmiş derivatif bir biçim olduğu kabul edilebilir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kırgın '1. Bir kimseye gücenmiş,
gönlü kırılmış; 2. toplu ölümlere yol açan hastalık'

< **kır-gın**

TT.: KIRGIN+(LIK)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIRIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

kırık, -ğı (II)

isim, halk ağzında Kadının veya erkeğin yasalara ve törelere aykırı olarak ilişki kurduğu erkek veya kadın.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kadının veya erkeğin yasalara ve törelere aykırı olarak ilişki kurduğu erkek veya kadın. **Kırığı olmak** yasa ve törelere aykırı olarak karşı cinsten biriyle sürekli ilişki içinde bulunmak. **DS(I/I)16/19, DS(I/IV)1/1, DS(II)4/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kır-* "kazmak, kazımak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *kıy-* fiilinden Eski Türkçe *+(g)Ur-* ekiyle türetilmiştir. Kaşgarî'deki tek ve şüpheli örnek dışında ETü kaydı ve türevleri yoktur. Eski Türkçe *kıy-/%ıku-* "bıçakla kesmek, kan dökmek" fiilinden 11. yy dolayında türetilmiş derivatif bir biçim olduğu kabul edilebilir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIRINMAK

Türkçe Sözlük

2. *nesnesiz, halk ağzında* Oynamak, raks etmek.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Oynamak, raks etmek.2/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kırın-[- 'Yürürken salınmak'

< **kır-(i)n-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIRINTI

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Kurumak için kesilip yerde bırakılan odun.

Derleme Sözlüğü

2. *hkk.* Kurumak için kesilip yerde bırakılan odun. **DS(I)6/5**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kır-* "kazmak, kazımak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *kıy-* fiilinden Eski Türkçe *+(g)Ur-* ekiyle türetilmiştir. Kaşgarî'deki tek ve şüpheli örnek dışında Eski Türkçe kaydı ve türevleri yoktur. Eski Türkçe *kıy-/%ıku-* "bıçakla kesmek, kan dökmek" fiilinden 11. yy dolayında türetilmiş derivatif bir biçim olduğu kabul edilebilir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kırıntı 'Bir şeyden ayrılan küçük parça'

= OT. *kırındı* 'her şeyin kırıntısı, kazıntısı, soyuntusu' (DLT)

< *kır-(ı)ntı* [*< -(ı)n-tı*]

TT. : KIRINTI+(LI)

An.ağl.: *kırıntı* '1. kurumak üzere kesilip bırakılan odun; 2. yemiş, çerez' (DS.VIII, 2826)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIRKAMBAR

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Çerçi.

Derleme Sözlüğü

3. *hkk.* Çerçi.1/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kırk* "40" sözcüğünden evirilmiştir. Farsça *anbār* ب انبار "depo, mağaza" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Orta Farsça aynı anlama gelen *hanbārag* sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük Sanskritçe *sambhāra* "bir araya getirme, birikim, erzak, kumanya" sözcüğü ile eş kökenlidir. Sanskritçe sözcük Hint Avrupa Anadilinde yazılı örneği bulunmayan **sem-* "bir, beraber, birlikte" ve Hint Avrupa Anadilinde yazılı örneği bulunmayan **b^her-* "taşımak, getirmek" sözcüklerinin bileşiğidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIRLANGIÇ

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Öküz arabasında arka dingil ve tekerlekleri özeğe bağlayan çatal ağaç.

4. *isim, halk ağzında* Köyleri dolaşarak göz hastalıklarını ve özellikle akbasmayı iyi ettiğini öne süren sahte hekim.

Derleme Sözlüğü

3. *hfk.* Öküz arabasında arka dingil ve tekerlekleri özeğe bağlayan çatal ağaç. **DS(I)12/11** 4. *hfk.* Köyleri dolaşarak göz hastalıklarını ve özellikle akbasmayı iyi ettiğini öne süren sahte hekim.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *karlıgaç* veya *kargılaç* "kırlangıç kuşu, hirundo" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kırlangıç 'Geniş gagalı, çatal kuyruklu, ince uzun kanatlı, küçük göçebe kuş'
= *karlıgaç* (EUTS, 169)
~ OT. *karlıgaç~kargılaç* (DLT)
< *kar(ı)lı+gAç*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIRLANGIÇKUYRUĞU

Türkçe Sözlük:

hfk. Hayvanın kulağını delerek yapılan işaret. Kırlangıç kuyruğu.

Derleme Sözlüğü

hfk. Hayvanın kulağını delerek yapılan işaret. Kırlangıç kuyruğu. **3/3**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *karlıgaç* veya *kargılaç* "kırlangıç kuşu, hirundo" sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIRNAK

Türkçe Sözlük

6. *isim, halk ağzında* Cariye.

Derleme Sözlüğü

hfk. 6. Cariye. DS(VI/II)1/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kırnak '1. Cariye ; 2. çalınmış, süslü kimse ; 3. güzel, titiz, ; 4. cilveli'
= OT. *ķırnaķ, hız, ķırķın, kız*
'cariye' (DLT)
< *ķīz

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIRNAV

Türkçe Sözlük:

hfk. Çiftleşmek isteyen dişi kedi.

Derleme Sözlüğü

hfk. Çiftleşmek isteyen dişi kedi. DS(I)18/13

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KISARAK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hfk. Daha kısa:1/1 Kısaletin.2/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kısa '1.Boyu, uzunluğu az olan ; 2. kestirme ; 3. Ayrıntısı çok olmayan; 4. (zf.) Kısaca'
= ET. *ķısga* (EUTS, 176)
~ OT. *ķısga* (DLT)
< **ķıs-ōa/ka*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KISIMLAMAK

Türkçe Sözlük:

hfk. Tek elle avuçlamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tek elle avuçlamak.3/-

Nişanyan Sözlük:

Arapça *kism* kökünden gelen *kism* قِسْم "bölme, bölüm, pay, hisse" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *kasama* قَسَم "böldü, pay etti" fiilinin fi'l vezninde mastarıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kısım 'Avuç'

< *kıs-ım*

TT.: KISIM+ (LA-)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KISIRGANMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Esirgeyip bir şeyi vermekten çekinmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Esirgeyip bir şeyi vermekten çekinmek.6/3

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kısır¹ 'Üreme imkânı olmayan, döl vermeyen (insan veya hayvan) ileürün vermeyen toprak'
= OT. *kısır* (DLT)

< *kıs-ır*

TT.: KISIR+(GAN-/LAŞMA/
LAŞ-/LAŞTIRMA/LAŞTIR-/
LIK)

Nişanyan (SS, 236): **kısır**¹ = *ET*.
kısır doğurmayan insan veya hayvan (x1)
* *Ar. qasr* (eksiklik, kusur)
sözcüğüyle ilişkisi olması ihtimal dahilindedir.

YANLIŞTIR. Çünkü, *kıs-* fiili bu sözcük için yeterli anlamı vermektedir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KISKA

Türkçe Sözlük:

hlk. Arpacık soğanı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Arpacık soğanı.24/20

Erzincan Ağzı: Arpacık soğanı.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kıska 'Tohumluk küçük soğan'
= OT. *ķisġa* (DLT)

< *ķis-ġa*

An.aġl.: *ġisġa, ġisġa, ġisġa,*
ġiska (DS.VI, 2062) ~ *kıska,*
kıhsa, kısga, kihsa, kiswa
(DS.VIII, 2842)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KISMAK, -AR

Türkçe Sözlük

8. -i, halk ağzında Pintilik etmek.

Derleme Sözlüğü

8. *hık*. Pintilik etmek.6/4

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kıs- 'Azaltmak, alçatmak'
= OT. *ķis-* 'kısaltmak, kıstır-
mak' (DLT)

OT.: *ķisġa, ķisġaç, ķisık*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KISMIK

Türkçe Sözlük:

hık. Cimri.

Derleme Sözlüğü

hık. Cimri.11/9; kısır 13/8

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kısmık (*hık*.) 'Cimri'
An.aġl.: *ķisnik* 'Orta Anadolu'
(N. Özkan)

< *ķis-m(/n)ık*

NOT: *-mık* eki, fiilden ad ya-
pan ek olup, pek fazla işlek de-
ğildir: *ķismuk, atmık*.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bilmez miydi Evran Ağa gibi cimri, kısmık bir adamdan sadaka çıkmayacağını?”
(Osman Şahin - Başaklar gece doğar: roman - Sayfa 46)

“Oldum olası cimri-kısmık bir adam olan ağalarının durup dururken bu yemeği verişine bir türlü anlam veremediler.” (Osman Şahin - Ağız içinde dil gibi: öyküler - Sayfa 70)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KIŞ KAYITI

Türkçe Sözlük:

hlk. Kış için saklanan yiyecekler.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kış için saklanan yiyecekler.1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIŞLA

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Koyun ve keçi sürülerinin gecelediği veya kışın barındığı kapalı ağıl.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Koyun ve keçi sürülerinin gecelediği veya kışın barındığı kapalı ağıl. **DS(I)12/7**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kışlağ* veya *kışlak* "kışlama yeri" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kışla-* fiilinden Eski Türkçe +I(g) ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *kış* sözcüğünden Eski Türkçe +IA- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kışla 'Askerlerin toplu olarak barındığı büyük yapı'

= ET., OT. *kışlağ* (DLT)

< *kış+la-ğ*

An.ağl.: *kışla* '1. koyun ve keçi sürülerinin gecelediği ya da kışın barındıkları kapalı ağıl; 2. köye yakın tarla; 3. yakın köye gönderilen kışlık eşya'(DS. VIII, 2846)

NOT: Az., Bşk., Kzk., Kırg., Özb., TatK., Trkm. ve Uyg. Türkçelerinde *kışla* sözcüğü yoktur.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIŞLAK

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Kışın barınılan yer.
2. *isim, halk ağzında* Kışın orduların, göçebe oymakların hayvanlarıyla birlikte yayladan inip konakladıkları yer.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kışın barınılan yer.**1/12.** Kışın orduların, göçebe oymakların hayvanlarıyla birlikte yayladan inip konakladıkları yer.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kışlağ* veya *kışlak* "kışlama yeri" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kışla-* fiilinden Eski Türkçe +I(g) ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *kış* sözcüğünden Eski Türkçe +IA- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kışlak (hlk.) 'Kışın barınılan yer'

= ET., OT. *kışlağ* (DLT)

< **kış+la-ğ**

~ kıştağ (Tuv., Şor.)

kışlağ (Hlç.)

kışlâğ (Hlç.)

kıştu (Alt.)

ğışlağ (Az., Trkm.)

xıştağ (Hak.)

K(>ğ)IŞ+LA(<Ā)K(~ğ)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIŞLAMAK

Türkçe Sözlük

kışlamak (II)

-i, halk ağzında Kuş ve kümes hayvanlarını ürkütmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kuş ve kümes hayvanlarını ürkütmek.**2/2. Kişelemek. DS(I)18/17**

Nişanyan Sözlük:

"kovma ünlemi" ünlemdir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Güvercinler, dağılıp uçuşuyorlardı üzerimizde, süpürgeyi bize - bize kış kışladı.”
(Leylâ Erbil - Karanlığın günü: roman - Sayfa 208)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KITIR

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Patlamış mısır.

Derleme Sözlüğü

3. *hfk.* Patlamış mısır. **DS(V)2/1**

Nişanyan Sözlük:

"gevrek nesne sesi, kesme sesi" Ses yansımali sözcüktür.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kit² 'Kuru ve gevrek ses'

< ***kīt**

TT.: KIT+(IR/İK)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIVRAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

3. *sıfat, halk ağzında* Aceleci.

4. *sıfat, halk ağzında* Güzel, şık, yakışıklı.

5. *isim, halk ağzında* İnce tülbent veya ipekli başörtüsü.

6. *isim, halk ağzında* Yerli dokuması kara bezden yapılmış köylü kadın yeldirmesi.

Derleme Sözlüğü

3.*hfk* Canlı, hareketli, atik.4.*hfk* Akıcı, işlek.

5.*hfk.* Aceleci. **DS(II/I)19/296.** *hfk.*

Güzel, şık, yakışıklı. **DS(III)8/7**

Çankırı Ağzı: Canlı, hareketli, atik.

Çankırı Ağzı: İnce tülbent veya ipekli başörtüsü.

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe (sadece Kıpçak ve Oğuz lehçelerinde) *kıvrak* "kıvrık, kıvrıcık" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Orta Türkçe *kıvrur-* "bükme, buruşturma, kıvrım" fiilinden Türkiye Türkçesinde +(g)Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kıvrak 'Canlı, hareketli, atik'

< **kıv-(ı)r-ak**

TT. : KIVRAK+ (ÇA/LİK/)

An.ağl. : *kıvrak* '12 ayrı anlamı var' (DS.VIII, 2851-2852)

~ gıvrağ (Az.)

Öteki şivelerde yok. (KTLS, 482-483)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIVRAMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Buruşup toplanmak, kıvırcık duruma gelmek:
2. nesnesiz, halk ağzında Hızlı yürümek.
3. nesnesiz, halk ağzında Harekete geçmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Buruşup toplanmak, kıvırcık duruma gelmek: *İplik kıvradı.* 2. Hızlı yürümek. DS(I)10/9 3. Harekete geçmek.

Çankırı Ağzı: Hızlı yürümek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kıvra- '1.Buruşup toplanmak ;

7. hızlı yürümek; 3. harekete geçmek'

< ***kıw-(ı)r-a-**

TT. : KIVRA- (K/NDIRMA/NDIR-/ İŞ/NMA/N-)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIVRATMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. İpi katladıktan sonra iyice bükme veya tel gibi şeyleri burmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. İpi katladıktan sonra iyice bükme veya tel gibi şeyleri burmak. DS(I)15/10

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kıvra-* "kıvrılmak, buruşmak" fiilinden Türkiye Türkçesinde +In- ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIYAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

3. *sf. hlk.* Güzel, biçimli, yakışıklı, düzgün giyimli.
4. *sf. hlk.* Kıyıcı, zalim, gaddar.

Derleme Sözlüğü

3. *sf. hlk.* Güzel, biçimli, yakışıklı, düzgün giyimli. **DS(I)35/3** 4. *sf. hlk.* Kıyıcı, zalim, gaddar. **DS(VI/I)1/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kıy-* filinden Türkiye Türkçesinde +(g)Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kıyak (bk. *TS.İI*, 865). OT.'deki anlamları çok farklı. **kıyak** 'Et suyu yağı, tereyağı, kaymak' (DLT) ~ **kayak** ~ **kıyak** (Trkm., Kzk., TatK.) (> Çer. *TLÇ*. 39: *kiyak*) **kıyak** (Çağ., Tar.) (>Çuv. *xEya*; Çer. *xEyak*) (Räsänen, *V*)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Cemil sevinir ve Sabriye döner Cemil -Vallamı abi çok severim ben lunaparkı Sabri- Hemde dönme dolap varmış kocaman ona bineceğiz sonra nasipse çarpışan araba falan Cemil Abi kıyak adamsın senin hakkını nasıl ödeyeceğim ben ya ...”

“Pijaman çok kıyak,” dedi. Ama Peygamber işitmemiş gibi davrandı. “Kitaplarımı neden sattığımı merak etmedin mi?” diye sordu. “Ettim, hemde çok merak ettim,” dedi kitapçı. “Doğrusu, herhangi bir neden de bulamadım. Neden peki? Sıkıyönetim ...”(Tahsin Yücel-Peygamberin Son Beş Günü)

“Evet, beğendin mi?’ ‘Kıyak arabaymış’ Camları da boyası gibi siyah renk olan spor arabanın sağ kapısını açtı, kızın binmesine yardımcı oldu, kapıyı kapattı ve diğer tarafa gidip kendidebindi. 'Burada otelden bol bir şey yok, nereye gidiyoruz ki?’”(Adnan Kurt-Ölmek İçin Doğmayanlar: Limitsiz Hayat)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

KIYIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında İğne, kalın yorgan iğnesi.
2. isim, halk ağzında Çuvaldız.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. İğne, kalın yorgan iğnesi. **DS(I/II)1/2, DS(II/I) 9/8 2. Çuvaldız.DS(I/I)2/-, DS(II/II)17/15**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kıyık' (hlk.) 'Yonga'

< **kıy-ık**

Krş. OT. **kıyık** 'cayma, caymak; eğri, eğrilik' (DLT)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIYIN KIYIN

Türkçe Sözlük:

hlk. Kıyıdan, gizli gizli.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kıyıdan, gizli gizli: **3/1**

Yazı dilinde kullanımı:

“Kıyın kıyın giderken kapıya Yere çarpan ayaklarından Sesler çıkar fışır fışır diye.” (John Ronald Reuel Tolkien - Tehlikeli Diyardan Öyküler - Sayfa 129)

“Geceleri, babamın malı gibi gezindiğim sokaklardan, artık kıyın kıyın geçiyorum.” (Figen Şakacı - Pala Hayriye)

“Çağırın olmadığı için kıyın kıyın yanaşılıyor. İşte Zonguldak ' tan Terkos ' a kadar geldi .” (Kemal Tahir - Göl insanları: öykü - Sayfa 22)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KIYIŞMAK

Türkçe Sözlük

3. *nesnesiz, halk ağzında* Yüreklilik göstermek, cesaret etmek.

Derleme Sözlüğü

1. Karşılıklı sözleşmek, anlaşıp karar vermek. 2. Biriyle yarışmaya kalkmak: *Sen onunla kıyışamazsın.* 3. *hlk.* Yüreklilik göstermek, cesaret etmek.**7/7**

Yazı dilinde kullanımı:

“Nasıl kıyıştı buna? Sığmaz böyle bir olay hiç Türk'ün usuna!” (Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu - Bozkurtların destanı - Sayfa 84)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KIYMA

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Küçük kuşbaşı etlerden kavru olarak yapılmış kışlık kavurma.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Küçük kuşbaşı etlerden kavru olarak yapılmış kışlık kavurma. **DS(III/I)10/11**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kıy-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +mA ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kıyma ‘Makinada çekilmiş veya kıyılmış et’

= ET., OT. *kıyma* (DLT)

< *kıy-ma*

TT. : KIYMA+(LI/LIK/SIZ)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIZAN

Türkçe Sözlük

kızan (I)

1. isim, halk ağzında Erkek çocuk.
2. isim, halk ağzında Silahlı köy delikanlısı:
3. isim, halk ağzında Çoluk çocuk.

kızan (II)

isim, halk ağzında

Dişi köpek, kedi gibi hayvanların çiftleşme isteği gösterdikleri durum veya zaman.

Derleme Sözlüğü

kızan (I)

hlk. 1. Erkek çocuk. **DS(I/II) 15/15**
DS(I/I) 18/19, kız kızan DS(I/III)3/1

2. Silahlı köy delikanlısı. 3. Çoluk çocuk.

kızan (II)

hlk. Dişi köpek, kedi gibi hayvanların çiftleşme isteği gösterdikleri durum veya zaman. **kızana gelmek** dişi kedi ve köpek erkek istemek. **DS(II)24/25**

Erzincan Ağzı: Dişi köpek, kedi gibi hayvanların çiftleşme isteği gösterdikleri durum veya zaman.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kız-* "kızırmak, çiftleşme istemek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +(g)An ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kızan¹ '1. Erkek çocuk; 2. delikanlı'

< **kız+an** 'eski bir küçültme eki'

[*eren, oğlan* gibi sözlerde de var.]

An.ağl.: *kızan* '1. çocuk; 2. erkek çocuk, delikanlı' (*DS.VIII*,

kızan² (*hlk.*) 'Dişi köpek, kedi, kurt vb. hayvanların çiftleşmek isteğinde gösterdikleri durum ya da zaman'

< **kız-an**

An.ağl.: *kızana gel-, kızanla-, kızan ol-, kızansa-, kızansaya gel-* 'dişi kedi ve köpek erkek istemek' *kızansak, kızığan, kızanlık, kızgın* 'kızana gelmiş hayvan' (*DS.VIII*, 2861)

Yazı dilinde kullanımı:

"Neden sonra yine Süleyman, alçak sesle konuşmaya başladı : « Sabrın sonu selâmettir kızan." (Samim Kocagöz - Ahmet'in kuzuları: hikâyeler),

"Niye sevindin marıkızan? Küçük kız omuzlarını kaldırdı, şaşarak baktı yaşlı kadına ." (Füruzan - Benim sinemalarım - Sayfa 64)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KIZDIRMA

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Yüksek vücut ısısı, ateş.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Yüksek vücut ısısı, ateş. **DS(I)2/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kız-* "kızarmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *kıd-* "kan dökmek, kıymak" fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kızdır-['1. Kızmasına sebep olmak, kızmasını sağlamak; 2. ısıtmak'

< **kız-dir-**

TT.: KIZDIR-(LI-/ILMA/MA)

An.ağl.: *kızdırma* '4 farklı anlamı var' (DS.VIII, 2862)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIZIL

Türkçe Sözlük

6. isim, halk ağzında Altın.

Derleme Sözlüğü

6. hlk. Altın. DS(I)4/2

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kızıl* veya *kızıl* "kızıl, kan rengi" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan *kızığ biçiminden Eski Türkçe +II2 ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kızıl 'Parlak kırmızı renk'

= OT. *kızıl* (DLT)

< **kız-ıl**

TT.:KIZIL+(CA/CIK/LAŞMA/

LAŞ/LIK/TI/Elma/ısı/kanat/

kök/ kurt/ötesi/yaprak)

An.ağl.: *kızıl* '1. altın; 2. kızıl

Renkli küçük küpo; 3. akciğer;

4.geçimsiz, idaresiz; 5. genç;

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIZILCIK TARHANASI

Türkçe Sözlük:

hlk. Kızılıcık suyu ile yoğrularak yapılan tarhana.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kızılıcık suyu ile yoğrularak yapılan tarhana.2/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kızıl* sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +çUk ekiyle türetilmiştir. Farsça *tarχīna* veya *tarχāne* رخ‌پنه/رخوانه "kurutulmuş yoğurttan yapılan çorba"

sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Farsça *tar* تار "yaş, ıslak" ve Farsça *χ^wān* خوان "yemek" sözcüklerinin bileşiğidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kızılçık 'Bir ağaç ve meyvesi'
= ET. *kızıl+cık*
< *kız-ıl+cık*
TT.: KIZILCIK+ (GİLLER)
~ gızılçığ (Az.)
kızıl (TatK.)
kız,ıl (Bşk.)

Yazı dilinde kullanımı:

“Bumbar dolmasından tut, çiğköfteye, keşkeğe, karalâhana, Çerkez tavuğu, arnavutciğeri, şevketi bostan, kızılçık tarhanası, kuzu kapama, sirkeli havuç, pırasa sarması, hatta sütlü tavuk tiridine kadar, Türkiye'nin dört bir tarafında yapılan ...”
(Ayfer Tunç - Memleket Hikâyeleri)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KIZILYARA

Türkçe Sözlük:

hlk. Şirpençe.

Derleme Sözlüğü

hlk. Şirpençe.1/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kızgıl* veya *kızıl* "kızıl, kan rengi" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan *kızığ biçiminden Eski Türkçe +II2 ekiyle türetilmiştir. Orta Türkçe *yara* sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Moğolca *yara* sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIZILYÖRÜK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Yılandık.5/2

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kızgıl* veya *kızıl* "kızıl, kan rengi" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan **kızığ* biçiminden Eski Türkçe +II2 ekiyle türetilmiştir. Eski Türkçe *yügrük* "hızlı, koşucu" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yüğüür-* "koşmak" fiilinden Eski Türkçe +Uk ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIZLIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Üvey kız.

Derleme Sözlüğü

3. hlk. Üvey kız. DS(II)1/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kız* "1. kıt, nadir, 2. cimri, 3. yetişkin olmayan dişi, bakire" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük "cömert, bol" kavramının zıddı ve *kıs-* fiilinin eşdeğer sıfatıdır. "Evlenmemiş dişi, bakire" anlamı muhtemelen "bereketsiz" fikrinden türemiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kız 'Dişi çocuk'
= GT., OT. *kız* (DLT)
< * *kīz* < * *kīr*
[= Çuv. *hir* < *kīr*
Volga Blg. *hīrxum* 'cariye' <
*kīr 'kızlar, cariyeler'
< * *kīr+ğun* (ET topluluk eki :
{+KIn}]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KİLİT, -Dİ

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Atların alnından alt çenesine uzanan beyazlık.

Derleme Sözlüğü

3. hlk. Atların alnından alt çenesine uzanan beyazlık. 4/3

Nişanyan Sözlük:

Farsça *kilīd* veya *kelīd* کِلید "anahtar" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Eski Yunanca aynı anlama gelen *kleīs*, *kleid-* κλεις, κλειδ- sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Eski Yunanca *kleiō* κλειώ "kapatmak, kapalı olmak, örtmek" fiilinin fiilden

türetilmiş isimidir. Yunanca fiil Hint Avrupa Anadilinde aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan **kleh₂ u-* (**klāw-*) biçiminden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kilit 'Anahtar, düğme gibi takılıp çıkarılabilen bir parça yardımıyla çalışan kapatma âleti'
= OT. *kirit* 'anahtar, kilit'
(DLT)
KT., Uyg. *kiritile-*; DLT. *kiritlig*
TT.: KİLİT+ (LEME/LE-/LEN
ME/LEN-/Lİ/SİZ)

TS.II, 871: < Fars. *keli:d* < Yun. *kleidi*
Nişanyan (*SS, 238*): **kilit** (~ Ar. *iqīd*) ~
Yun. *klidi* κλειδί anahtar, kilit
< *klino* = EYun. *klein* kapatmak
~ Havr. **klāu-* kapatmak.
* Karş. Lat. *claudere, claus-* (kapatmak),
clavis (kilit), clavus (çivi). Lat. *clavus*
ve *clavis* biçimleri arasındaki ilişki açık
olmamakla birlikte, en eski kilitlerin tah
ta bir çividen ibaret olduğu bilgisine iti-
bar edilebilir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KİP

Türkçe Sözlük

3. *sfat, halk ağzında* Uygun, tıpatıp gelen.

4. *sfat, halk ağzında* Sağlam, dayanıklı.

Derleme Sözlüğü

3. *sf. hlk.* Uygun, tıpatıp gelen. DS(I)26/21
DS(II)14/1

4. *sf. hlk.* Sağlam, dayanıklı.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kīp* "kalıp" sözcüğünden alıntıdır. Kullanımdan düşmüş olan sözcük Dil Devrimi döneminde Kaşgarî'de bulunarak arkaik telaffuzla yazı diline sokulmuştur. Telaffuzun *gib* veya *gip* olması gerekir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kip (hlk.) 'Sağlam, dayanıklı'
(*DAO, 289*)
= OT. *kip* 'kalıp, benzer'
(DLT)
An.ağl.: *kip* ~ *kif* (*DS.VIII,*
2874)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KİRDE

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Genellikle mısır unuyla yapılan bir pide türü. **DS(II)1/-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KİRKİT

Türkçe Sözlük:

hlk. Dokumacılıkta atkı ipliğini sıkıştırmak için kullanılan, demirden veya ağaçtan yapılmış dişli araç.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dokumacılıkta atkı ipliğini sıkıştırmak için kullanılan, demirden veya ağaçtan yapılmış dişli araç. **DS(I)35/36**

Balıkesir Ağzı, Yozgat Ağzı, Güney-Batı Anadolu Ağzı: Dokumacılıkta atkı ipliğini sıkıştırmak için kullanılan, demirden veya ağaçtan yapılmış dişli araç.

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kirkit 'Dokumacılıkta atkı ipliğini sıkıştırmak için kullanılan, demirden veya ağaçtan yapılmış dişli araç'

< ***kirit** 'kilit' (DLT)

[/-k-/ türemedir.]

An.ağl.: **kirkit, kırkut, kilkit, kirgü, kirlit, kirtme** (DS. VIII,

Yazı dilinde kullanımı:

"Kirkit, çezgiye düğümü attıktan sonra kullanılan, parmaklı, demir bir alettir ve düğümü sıkılaştırmak için vurduğunuzda özel bir ses çıkarır. Biliyorsunuz, Enver Gökçe'nin Kirtim Kirt şiirinde geçer; o Erzincanlıdır. Biz de aynı toprakların insanıyız ..." (Ercan Kesal - "Aslında...")

"Yeni evimizde, annemi istarın başında gece gündüz kirkit sallarken, ebemi de yorgan kaplarken hatırlarım. Bozkırın ortasında nasıl bir çaba, nasıl bir inanç." (Ercan Kesal - Peri Gazozu)

"Biri biter, biri başlar... Mor cepkenli ergen kızların, al yazmalı gelinlerin diz çöküp kirkit vurduğu tezgâhların başında şekillenir duygular..." (Sadettin Kaplan - Hüzün Adrese Gelir)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

KİRLOŞ

Türkçe Sözlük:

hlk. Kirli ve pasaklı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kirli ve pasaklı.2/-

Yazı dilinde kullanımı:

“Sokakta oynayan kirloş kirloş küçük çocukları öyle özlemle sevdi ki...” (Aziz Nesin - Tatlı Betüş: roman - Sayfa 272)

“Sıskacık, kavruk, kirloş bir şeydi. Elleri yüzü kir pas içindeydi.” (Aziz Nesin - Nah Kalkınırız - Sayfa 6)

“Çilingirlerin Nikolka'sının yaşıtı olan, yaramaz, kirloş çocukların hepsi de önemli kimseler olmuşlardı şimdi.” (Maksim Gorki – Bozguncu)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KİRMEN

Türkçe Sözlük:

hlk. Elde yün eğirmeye yarayan tahtadan yapılmış araç.

Derleme Sözlüğü

hlk. Elde yün eğirmeye yarayan tahtadan yapılmış araç. **26/27**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *çirman* خرمَن "biçilmiş ekini yığma ve bu işin yapıldığı yer, harman yeri" sözcüğünden alıntıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kirman (~ **kirmen**) 'Elde yün eğirmeye yarayan tahtadan yapılmış araç'
< **egirmen** (< **eg-(i)r-men**
< ***hegir-men**)
[Ön ses /e-/ düşmesi ile:
girmen > ([**g->k-** ile)
kirmen]

Dankoff (*ALT*, 782): < *Erm. k'arman*
YANLIŞTIR. Çünkü, Tü. **egir-** fiili
bu etimoloji için en uygun görüştür.
Nişanyan (*SS*, 238): YOK
Eren (*TDES*, 245): < *Tü. egir-men*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Anası da durmadan kirmen çevirip ip eğiriyordu. Bütün ömrü boyunca kirmen elinden düşmemiştir.” (Yaşar Kemal - Yağmurcuk kuşu - Sayfa 247)

“Erkeklerin elinde de birer kirmen, eğiriyorlardı.” (Yaşar Kemal, Alpay Kabacalı - Bin bir çiçekli bahçe: yazılar-konuşmalar - Sayfa 223)

“Babacık? Ha, bunların hepsi de ellerinde birer kirmen, kıl eğiriyorlardı.” (Yaşar Kemal - Denizler kurudu - Sayfa 21)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

KİRTİKLİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Kenarları girintili çıkıntılı olan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kenarları girintili çıkıntılı olan. **DS(I)4/2.**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< OT. **kirt** ‘kısa’ (DLT)+(I)**k**
küçültme eki’
n.ağl. : *kırsık, kırtık, kırtık, kirtik, kirtik, kiltik, kirtik, kirtik, kirtiyh, kitlek, kitlek* (DS.VIII, 2882)

Yazı dilinde kullanımı:

“Çuval dolusu bakır kabı, kirtikli sahanı, ibriği hurda niyetine çerçilere verip karşılığında aldıkları üç beş plastik tası ocak başında, soba dibinde unutup göymüşlerdir.” (Murat Yalçın - Kesik Hava)

“... Buna kirtikli derizbüyük sinilerde taşınan yiyecekler sofaya dizilirdi .” (Kemal Tahir - Notlar: Mektuplar - Sayfa 172)

“Ne var? - Sovan soyduğumuz bıçaknan kirtikli sahanı al, birkaç baş sovanla gel !” (Orhan Kemal - Eskiçi ve oğulları: roman - Sayfa 179)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

KİRVE

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Sünnet olan çocuğun bütün masraflarını üstlendikten sonra sünnet sırasında çocuğu kucağına alarak elini, kolunu tutan ve bütün hayatı boyunca çocuk üzerinde babasına yakın hak taşıyan kimse. **DS(I/I)11/5**

Nişanyan Sözlük:

Kürtçe (Kurmanci) *kirîv vok. kirîvo* "çocuğu sünnet ettiren ve yaşam boyu sahip çıkan kişi" sözcüğü ile eş kökenlidir. Kürtçe sözcük Süryanice *karîvō* ܟܪܝܘܘܐ "yakın kişi, akraba, vaftiz babası" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Arapça *karîb* "yakın kişi, akraba" sözcüğü ile eş kökenlidir. Doğu ve Güneydoğu bölgelerine özgü bir kurumdur.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

Eren (TDES, 246): < 'Ermeniceden alındığı anlaşılıyor.' diyor, ama nedenini açıklamıyor. Kırgız Türkçesindeki *kirme* ' kabul edilmiş, içeriye alınmış' (KS.II, 474) sözcüğünü gözden kaçırmış.

Sonra, Ermenilerde İslâmî sünnet geleneği var mı ki çocukların elini kolunu tutsunlar ve el-kol tutana da *kirve* desinler?

Ermeniceki *k'awor* 'godfather' sözcüğü ile Türkçe *kirve* ~ *kiyre* 'dost, arkadaş; dostluk, sevgi' anlamları arasında çok büyük farklar var. Bunu da açıklamak gerek.

Symeonidis (Gr. 182/112): < Rum. der ki, **BU DA YANLIŞTIR. Türkçeden Rumcaya geçmiş olmalıdır.**

Görüldüğü gibi, Türkler ve Türklerle içiçe yaşayan Kürtler ile Zazaların Türkçeden alıp kullandıkları KİRVE sözcüğüne komşu iki dil (Ermenice ve Rumca)den köken aranması şaşkınlık vericidir.

Ermenice ve Rumca biçimleri de Türkçeden geçmiş olmalıdır.

Yazı dilinde kullanımı:

"Satamam kirve. Bu kağınyı kendime yaptım." "İyi ya kirve, sen ustasın. Bir daha yaparsın." (Namık Doymuş - GELECEK İÇİN: Roman - Sayfa 90)

"Faik Ağa, bir hışım girdi içeri, arkasından Muhabbet Hanım, onun arkasından Kirve Hasan koşuşturuyordu." (Adnan Gerger - Yüzsüz Hayat)

"Kimdi? Anımsamıyorum. İçerde gramofon çalınacak. Dahaaydınlıktı galiba ortalık. Kollarımı sırtıma çevirtip sıkicatuttu kirve, diz çöktürdü." (Vüs'at O. Bener - Havva: Seçme Öyküler)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

KİŞİ

Türkçe Sözlük

4. isim, halk ağzında Eş, koca.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Eş, koca. **DS(I) 17/10**

Van Ağzı: Eş, koca.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kişi* "insan, kimse" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kişi 'İnsan, kimse, şahıs' = ET., OT. <i>kiyi</i> 'kişi, adam, in- san, kimse ; halk ; karı, kadın' (DLT)
ET: <i>kisi=kiyi</i> 'canlı, yaratık'; <i>kişilän-</i> 'evlenmek' <i>kişisiz</i> 'insansız, boş' (EUTS)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIZIR

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Köy muhtarı yardımcısı.
2. *isim, halk ağzında* Köy kâhyası.
3. *isim, halk ağzında* Köy bekçisi.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Köy muhtarı yardımcısı. 2. Köy kâhyası. **DS(I) 20/18** 3. Köy bekçisi.
DS(I)20/18

Erzincan Ağzı: Köy muhtarı yardımcısı.

Erzincan Ağzı: Köy kâhyası.

Erzincan Ağzı: Köy bekçisi.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *gizîr* veya *gazîr* گزیر "yönetici yardımcısı, vergi memuru, vezir" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Orta Farsça *guzîr* "yargıç" sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Ovada jandarmalar, dağda yolda yüzler yürüyor, Kizir Mustafa Onbaşı ile çocuk köye doğru koşuyorlardı ." (Yusuf Ateş - Kiram kıyım kitlik - Sayfa 209)

"Ahırda Alâettin Efendi'nin alını akıtmalı, ayağı sekili al atını tımar etmekte olan Kizir Kel Aziz, onun çıktığını görünce içeriye koştu." (Bekir Eliçin - Onlar savaşıırken: roman - Sayfa 20)

"Kizirin kırçıl kaşları, az önceki sertçe konuşmasını bağışlatmak istercesine indi gözlerine, yumuldu: Kaçar sanıyorsan... Hani..." (Mustafa Necati Sepetçioğlu - Bu atlı geçide gider - 1. cilt - Sayfa 114)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

KOCABAŞ

Türkçe Sözlük

4. isim, halk ağzında Pancar, şeker pancarı.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Pancar, şeker pancarı. **DS(I/T)23/15**

Çankırı Ağzı: Pancar, şeker pancarı.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *koca*- "saygın kişi, efendi" sözcüğü ile eş kökenlidir. Türkçe *koca / çoca* ile Farsça kaynaklı *çodā* "efendi, ulu kişi" sözcükleri, 12. yüzyıldan itibaren Acem ve Türk dil alanlarında eşdeğer olarak kullanılmıştır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KOCABAŞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Köy ihtiyar heyetinin başı, muhtar.

Derleme Sözlüğü

hlk. Köy ihtiyar heyetinin başı, muhtar. **DS(II)1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KOCA KUŞLUK

Türkçe Sözlük:

hlk. Öğleye yakın zaman.

Derleme Sözlüğü

hlk. Öğleye yakın zaman. **4/5**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *koca*- "saygın kişi, efendi" sözcüğü ile eş kökenlidir. Türkçe *koca / çoca* ile Farsça kaynaklı *çodā* "efendi, ulu kişi" sözcükleri, 12. yüzyıldan itibaren Acem ve Türk dil alanlarında eşdeğer olarak kullanılmıştır. Oğuzca *kuşluk* "gün doğumundan sonraki zaman" sözcüğünden evrilmiştir. Oğuzca sözcük Eski Türkçe *kuş* sözcüğünden Eski Türkçe **+IIk** ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KOÇAN

Türkçe Sözlük

6. isim, halk ağzında Tapu senedi.

Derleme Sözlüğü

6. *hfk.* Tapu senedi. **DS(I) 9/5**

Nişanyan Sözlük:

Bulgarca ve Sırpça *koçan* *кочан* veya Rusça *koçán* *кочán* "meyve ve sebze ve özellikle lahana sapı" sözcüğünden alıntıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

koçan '1. Mısırın taneleri alındıktan sonra kalan sert bölüm ; 2. defter biçimindeki makbuz ve biletlerin zımbalı bölümü koparıldıktan sonra cilde bağlı kalan parçası'

< **koç-** 'kucaklamak'+**-an**

An.ağl. : *koçan* 'tapu senedi'
(*DS.VIII*, 2894)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KOKAK

Türkçe Sözlük:

hfk. Kötü, pis kokan.

Derleme Sözlüğü

hfk. Kötü, pis kokan. **7/5**   **kokar ağa.5/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kōk-* "kokmak" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kok- ['Koku çıkarmak'
= ET., OT. **koğ-** (DLT)
El-ldr. **koku-**
< **koğ-**

ET : **koğmak** 'azalmak, küçül-
mek' ; **koğ** 'toz, toprak, pislik'
(EUTS, 180)

TT.: KOK- (AK/ARCA/LAMA/
LA-/LAŞMA/LAŞ-/LATMA/

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Gün topal yaban hayvanından daha ağır aksak ilerlemekte; üstelik hava sıcak, nemli ve kokak..." (Recep Yılmaz - Kül ve Nal)

"Tam bir ay, Erol, tam bir ay titiz, densiz, şımarık ve midesi fena halde kokak bu adamın eğlence esiri oldum ." (Aka Gündüz - Bir şoförün gizli defteri - Sayfa 174)

"Ben korktum ama kokak değilim... " Sonra BBC'den arıyorlar... İyi olduğumu anlatmama rağmen telefonda uzun uzun sakinleştirici sözler sarf etmeye çalışıyorlar ."(Faruk Balıkçı, Namık Durukan - Ölümün iki yakasında - Sayfa 96)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

KOKURDAN

Türkçe Sözlük:

hlk. Kalkerli ve karstik özelliği ağır basan yerlerde çukurlukları bol, engebeli arazi.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kalkerli ve karstik özelliği ağır basan yerlerde çukurlukları bol, engebeli arazi.2/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KOKUŞMAK

Türkçe Sözlük

3. *nesnesiz, halk ağzında* Koklaşmak.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Koklaşmak. DS(I)6/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kokuş- ['Çürütüp bozularak kötü
bir koku çıkartmak'

< **kok-(u)ş-**

TT.: KOKUŞ-(MA/TUR-/UK)

~. goh,ulaşmag (Az.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KOLAN

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Yünden veya iplikten yapılmış, üzeri işli ince kuşak.

Derleme Sözlüğü

3. *hfk.* Yünden veya iplikten yapılmış, üzeri işli ince kuşak. **DS(I)5/6**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kolan* "eğer kayışı" sözcüğünden evirilmiştir. "Kolan salıncakları: Uzun seren direklerinin tepesine bağlanan kuvvetli halat ipleriyle kurulduktan sonra aşağısına ayak basacak bir tahta bağlanır ." (Musahipzade Celâl)

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kolan¹ (hfk.) 'Yaban eşeği'
= OT. **kolan** 'yaban eşeği'
(DLT; ~ Kıpç. **kolan** (Et-
tuhf., 203)

kolan² 'Eğer kuşağı ; bağırdağ'
= ET., OT. **kolan** (DLT) ~
kolun (Br.)
< ***kolun** (ED 622 b)
TT.: KOLAN+ (CI/CILIK)
An.ağl. : **kolan** (DS.VIII, 2907)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

KOLTUK

Türkçe Sözlük

10. *isim, halk ağzında* Mısır ve buğday fidesinin yanlarından çıkan filizler.

Derleme Sözlüğü

10. *hfk.* Mısır ve buğday fidesinin yanlarından çıkan filizler. **DS(III)1/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *koltuk* veya *koltuk* "koltuk altı, kol eklemine iç kısmı" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kol* sözcüğünden Eski Türkçe +tlk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

koltuk '1. Omuz başının altında, kolun gövde ile birleştiği yer; 2. kol dayanacak yerleri olan geniş ve rahat sandalye'
= OT. **koluk** (DLT)
< ***kol+tlk**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KOM

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Ağıl, davar ağılı.
2. *isim, halk ağzında* Yayla evi.
3. *isim, halk ağzında* Bir kimseye ait küçük yerleşim yeri, çiftlik.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Ağıl, davar ağılı. **DS(I/I)21/16** 2. Yayla evi. **DS(I/II)4/2** 3. Bir kimseye ait küçük yerleşim yeri, çiftlik. **DS(I/III)1/-**

Yozgat Ağzı: Bir kimseye ait küçük yerleşim yeri, çiftlik.

Erzincan Ağzı, Elazığ Ağzı, Keban Ağzı: Ağıl, davar ağılı.

Nişanyan Sözlük:

Ermenice *kom* q n ul "ahır, ağıl, hayvan beslenen yer, mezra" sözcüğünden alımtır. Ermenice sözcük Hint Avrupa anadilinde yazılı örneği bulunmayan **g^hom*- biçiminden evirilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kom¹ '1. Ağıl ; 2. yayla evi ; 3. köy, çiftlik'
= OT. *kom* 'ağıl, ahır' (DLT)
< ***ko:-m**
krş. *ḱōm* 'deve hamudu' (DLT)
An.ağl.: *ḡom, kōm, ḡun, ḡon, koma, kem, konur, kōn, kūm*
(*DS.VIII*, 2913; *DAO*, 294)

Eren (*TDES*, 250): < Erm. *gom* 'stable, sheepfold' **YANLIŞTIR**. Dankoff da Eren de *DLT*'teki **kom** sözcüğünü gözden kaçırmışlardır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KONAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

konak, -ğI (II)

1. *isim, halk ağzında* Kundak çocuklarının başlarında görülen kepek tabakası.
2. *isim, halk ağzında* Gözde oluşan ince tabaka.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Kundak çocuklarının başlarında görülen kepek tabakası. **DS(I/I)14/8, DS(I/II) 6/4** 2. Gözde oluşan ince tabaka. **DS(yok)**

Rize Ağzı: Yolculukta geceyi geçirmek için inilen, konaklanılan yer.

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *konak* "1. konaklayan kişi, konuk, 2. konaklama yeri, menzil" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *kon-* "durmak, yolda geceleme" fiilinden Türkiye Türkçesinde +(g)Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

konak² 'Kundak çocuklarının başlarında oluşan kepek tabakası'
~ OT. *kalıjuk* ~ *kaljuk* (DLT)
< **ko-n-(a)k**
An.ağl.: *konak, koñak, koğak, kovak, gonak, govak* ; *kagak*,

konak³ 'Darı'
= OT. *konak* ~ *koyak*
'bir tür kaba darı' (DLT)
< **kona-k**
krş.DLT: *konat* 'birbirine yanaşık toplanan insan kümesi'
Eren (*TDES*, 250): YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KONALGA

Türkçe Sözlük:

hfk. Göçebe ve yolcuların yolculuk veya göç sırasında konakladıkları sulu ve otlulu yer, konak yeri.

Derleme Sözlüğü

hfk. Göçebe ve yolcuların yolculuk veya göç sırasında konakladıkları sulu ve otlulu yer, konak yeri.7/9

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kon-* "kendini koymak, yerleşmek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **ko-* "koymak, bırakmak" biçiminden Eski Türkçe +In- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

konalga (*hfk.*) 'Göçün konakladığı yer' (*YKS*, 58)
< **kon-al-ga**
An.ağl.: *konalga, konalka, konarga* (*DS.VIII*, 2916)

Yazı dilinde kullanımı:

“Kuşkulu geçen yolculukta ilk konalga Kesiküstü oldu. Öğlenin çat sıcaklığında, değirmen arkının kenarındaki iri çınarların koyu gölgesinde tatlı, iç ürpertici bir serinlik vardı.” (İbrahim Sarıbrahimoğlu - Ocak taşı - Sayfa 80)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KONUKLAMAK

Türkçe Sözlük

1. -i, *halk ağzında* Konuk olmak.
2. -i, *halk ağzında* Yemeğe çağırarak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Konuk olmak. DS(II)2/1 2. Yemeğe çağırarak. DS(I)2/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *konuk* "1. konaklayan kimse, misafir, 2. konaklanan yer, menzil" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kon-* fiilinden Eski Türkçe *+Uk* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

konuk 'Misafir, mihman'
= ET. *konuk* (EUTS, 181)
~ OT. *konuk(+la-)* (DLT)
< *ko-n-(u)k*
TT. : KONUK+ (ÇU/ÇULUK/
EVİ/ LAMA/LA-/LUK/SEVER/
SEVERLİK)
An.ağl. : *konuk* ; *konukçu* 'ev
sahibi' ; *konukla-* ; *konukluk* ;
konukmak 'selâmlaşmak'

Yazı dilinde kullanımı:

“Esmer, tıknaz şoför: - Niçin ayıp olsun, dedi, yeğenini konuklamak isteyen adamdan özür dileriz, olur biter.” (Beyaz kanatlı kuş - Sayfa 82)

“Seni konuklamak bizler için mutlulukların en büyüğü. Buyur içeriye!” Eliyle içeriye buyur etti.” (Muammer Yüksel - Tanrılar ve İnsanlar - Sayfa 316)

“Öteki dostları, arkadaşları, tanıdıkları, Ali Durana konuk olan Nişancı Veli'nin, onun evine yiyecekler taşıdığını duyunca herkes onu konuklamak için çabalar harcadılar .” (Yaşar Kemal - Tanyeri Horozları - Sayfa 184)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KONUR

Türkçe Sözlük:

hlk. Esmer, açık kestane renginde olan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Esmer, açık kestane renginde olan. **DS(I/I), DS(I/IV)8/8**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe (sadece Kıpçak ve Oğuz lehçelerinde) yazılı örneği bulunmayan *koḡral "kestane rengi" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *koḡur* "kestane" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +II2 ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük Moğolca *konggur* "doru (at veya deve rengi)" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

TT.: KONUR+(AL 'kumral')
An.ağl.: *koḡur, konur* (DS.VIII, 2918); *koḡur, kongur, koḡur, konkur* (s. 2902)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KOPARAN

Türkçe Sözlük:

hlk. Kolları geriye sarkık cepken biçiminde, beyaz keçeden yapılmış kaytanla işlemeli bir tür ceket.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kolları geriye sarkık cepken biçiminde, beyaz keçeden yapılmış kaytanla işlemeli bir tür ceket. **DS(I/I)5/5**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KOPMAK, -AR

Türkçe Sözlük

8. *nesnesiz, halk ağzında* Koşmak, hızla gitmek.

Derleme Sözlüğü

8. *hlk.* Koşmak, hızla gitmek. **Kopup gelmek** uzak bir yerden ayrılarak gelmek.**DS(I)38/23**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kop-* "çıkmaq, harekete geçmek" fiilinden evrilmiştir. Esasen "çıkmaq" anlamında geniş kapsamlı bir eylem iken, modern kullanımda dar bir anlam alanına sıkışmıştır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= ET. (KT., Uyg.), OT. *kop-*
TT. : KOP- (AR/ARIL-/ARIL-
MA/ARIŞ/ARMA/AR-/ART-
MA/ART-/ARTTIR/UK/UK-
LUK/UNTU)

An.ağl.: *kopmak, kopetmek, kopturmak* 'koşmak, hızlı gitmek (DS.VIII, 2921); *koptur-*, *kopart-*, *koçur-*, *kopdur-* 'atı

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KORKALAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Korkar gibi olmak, biraz korkmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Korkar gibi olmak, biraz korkmak. 1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KORLUK, -ĞU

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Mangal.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Mangal. DS(I)2/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

korluk¹ (hlk.) 'Mangal'

< *kor* (bk.)+*luk*

korluk² (hlk.) 'Maya'

= OT. *korluk* 'içinde kırmızı biktirilen küçük testi' (DLT)

< OT. *kor* 'yoğurt mayası'

(DLT)+*luk*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KOSTAK

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Zarif, kibar, çalımlı, güzel giyinmiş, yakışıklı.
2. sıfat, halk ağzında Yiğit, kabadayı, yürekli.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Zarif, kibar, çalımlı, güzel giyinmiş, yakışıklı. **DS(I/I)34/47** 2. Yiğit, kabadayı, yürekli. **DS(I/III)6/3**

Çankırı Ağzı: Zarif, kibar, çalımlı, güzel giyinmiş, yakışıklı.

Nişanyan Sözlük:

Anadolu ağızlarında *koska* ve *kostul* "havalı, çalımlı" ve *kossak* "çiftleşme zamanı gelmiş koyun" biçimleri görülür. Küstah < Farsça *gustaç* sözcüğüyle irtibatlandırılması düşünülebilir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KOSTAKLANMAK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Zarif, kibar görünmeye çalışmak, çalım satmak, gösteriş yapmak. 1/-

Nişanyan Sözlük:

Anadolu ağızlarında *koska* ve *kostul* "havalı, çalımlı" ve *kossak* "çiftleşme zamanı gelmiş koyun" biçimleri görülür. küstah < Farsça *gustaç* sözcüğüyle irtibatlandırılması düşünülebilir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KOŞAM

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Avuç.
2. isim, halk ağzında İki avuç dolusu.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Avuç. **DS(I)8/4** 2. İki avuç dolusu. **DS(II)13/6**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ve dar yatağına gönül rahatlığı ile uzanmıştı. Evlerde ahırlar şenlendi, ama ne şenlik! Köylünün elinde üç beş koşam saman vardı.” (Abbas Sayar - El Eli Yur, El de Yüzü)

“Aşır dağarcığı bıraktı. Korktu. Çaykelik ' ten koşam koşam su içirdi, olmadı .” (Ümit Kaftancıoğlu -Yelatan: roman - Sayfa 206)

“Bizim Durak, elleri dert görmesin, bir torba erik getirdi. Bir oturuşta yarısını yedim. Yarısını da birer koşam, birer koşam yedi avrata vereceğim .” (Yusuf Ziya Bahadınlı – Güllüce’yi sel aldı: roman - Sayfa 143)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KOŞAMLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. İki elle avuçlamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. İki elle avuçlamak. 2/2

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KOŞUK

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Koşma, türkü.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Koşma, türkü.3/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *koşuğ* "kafiyeli beyit" sözcüğü ile eş kökenlidir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *koş-* "ikilemek, yanyana koymak" fiilinden Türkiye Türkçesinde +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

koşuk ‘Nazım, manzume; koşma, şiir, türkü’
= ET., OT. *koşuğ* ‘şiir, kaside’ (DLT)
< *koş ‘sich vereinigen’
(Räsänen)+*(u)k*
TT., An.ağl.: *koşuk*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KOŞUN

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Asker, yan yana durmuş asker dizisi, saf.
2. *isim, halk ağzında* Yan yana dizilmiş insanların oluşturduğu dizi.
3. *isim, halk ağzında* Koşu, yarış.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Asker, yan yana durmuş asker dizisi, saf. **DS(I)1/1** **2.** Yan yana dizilmiş insanların oluşturduğu dizi. **3.** Koşu, yarış. **Koşun bağlamak** koşun durumuna girmek, saf tutmak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

koşun 'Asker, yanyana durmuş asker dizisi, saf' ~ **koşu**
< Moğ. **koşigun**
TT.: KOŞUN (bağlamak)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KOT

Türkçe Sözlük

kot (III)

isim, halk ağzında Yörelere göre değişen ölçüde tahıl alabilen, tahtadan yapılmış bir ölçek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yörelere göre değişen ölçüde tahıl alabilen, tahtadan yapılmış bir ölçek. **6/3**

Elazığ Ağzı: Temel ile zemin arasındaki yükseklik.

Nişanyan Sözlük:

Fransızca *côte* "1. kaburga, 2. haritacılıkta eş yükselti eğrisi" sözcüğünden alıntıdır. Fransızca sözcük Latince *costa* "kaburga, vücudun yan tarafı" sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcük Hint Avrupa Anadilinde aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan **kost-* biçiminden evrilmiştir. *Kot* "blucin markası" ticari markasından alıntıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kot (hlk.) 'Tepe, tepecik'
< **kötki** 'Tepe, dağlık yer, toprak yığını' (DLT)
Eren (*TDES*, 253), Nişanyan (*SS*, 251): YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KOTAN

Türkçe Sözlük:

hlk. Pulluk, büyük saban.

Derleme Sözlüğü

hlk. Pulluk, büyük saban. **DS(I/I)12/6, DS(I/II)2/2**

Van Ağzı: Pulluk, büyük saban.

Nişanyan Sözlük:

Ermenice *kotan* q n pə uŋ "ağır pulluk" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kotan (hlk.) 'Kara saban; büyük çift demiri'

< OT. **kot-** [< *bırakmak, koy-
mak' **+-(a)n**

Eren (*TDES*, 253): < **Erm.**
gut'an, k'öt'an [Peki, Ermenice
gut/k'öt ile **'an** nedir?]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KOV

Türkçe Sözlük:

hlk. Dedikodu. **Kov etmek** dedikodu yapmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dedikodu. **Kov etmek** dedikodu yapmak. **Koğ. DS(I) 42/35**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kov (hlk) 'Yerip çekiştirme, gıybet'

< ET. **kovı** 'kof, boş' (*EUTS*,
183 ; DLT)

TT. : KOV+(CU/CULUK/LA-)

An.ağl. : **kovculuk, kavculuk**
'dedikoduculuk' (*DS.VIII*, 2939)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KOVALIK

Türkçe Sözlük:

hlk. Sazlık yer.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sazlık yer. **DS(I/T)6/4, DS(I/II)8/6**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kovğa* "sutaşıma kabı, kova" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Moğolca aynı anlama gelen *qobuga(n)* biçimi ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kova² 'Bataklıklarda yetişen bir tür saz, hasır dokunan ot'
< ET. *kowı* (EUTS; DLT)
TT.: KOVA+(LIK)
An.ağl.: *kova, kofalık, kovalık*
'hasır örülen ot, saz'; *kovalık*
'sazlık yer' (*DS. VIII, 2938*)
Eren (*TDES, 254*), Nişanyan (*SS, 251*): YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KOVAN

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Yayık.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Yayık. **DS(I)2/2**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi yazılı örneği bulunmayan **kova-* "içini boşaltmak?" fiilinden Türkiye Türkçesinde +In ekiyle türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir. Türkçe fiil Eski Türkçe *kovi* "boş, kof" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +(g)A- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< *kowı ~ kovı ~ kov-
uk~kowuk + an*
TT.: KOVAN+(otu/LIK)
An.ağl.: *kovan* '1. yayık; 2.
küfe; 3. yivsiz av tüfeği; 4.
baltanın sap geçen kısmı'
(*DS. VIII, 2939*)

Nişanyan (*SS, 251*): **kovan** < ET. *kovi*
içi boş → KOF
Dmitriev (*DAN B, 1926, 68*): -ğan eki
ile kurulduğunu yazmış, kökünü belirtmemiştir.
Räsänen (*V 275 b*): <**kobğa* biçimi
ile karşılaştırmış, **kova** biçimini de vermiştir.
Eren (*TDES, 254*): görüş belirtmemiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir..

KOYAK

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Dağlar ve kayalıklarda oluşmuş doğal çukur.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Dağlar ve kayalıklarda oluşmuş doğal çukur. **DS(I/I)20/34, DS(I/III)12/9.**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *koy* "çukur, vadi" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

koyak (hlk.) '1. Bir ucu dağda son bulan kapalı boğaz, iki dağ, tepa arasındaki boşluk, vadi'
< ET., OT. *koy* (DLT)+(a)*k*
An.ağl.: *koyak, kayak, kayah* (DS.VIII, 2941); *koysak* 'üç yanı kaya ile çevrilmiş yer';

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KOYGUN

Türkçe Sözlük:

hlk. Dokunaklı, etkili, içli, acıklı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dokunaklı, etkili, içli, acıklı. **DS(I/I)13/12**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

koygun (hlk.) 'Yoğun' (YKS, 58)
= OT. *koyuğ* '(akarlarda) koyu' (DLT)
< *koyuğ* [> *koyu*]+*un*
An.ağl.: *koygun, koygul, koykul, koyok* (DS.VIII, 2942)

Yazı dilinde kullanımı:

“Orman yüzlerce yıldır koygun, kimsesiz bir gölgelikti. El değmemiş, ağaçların kimsesizlikten çağıldayarak büyüdüğü, sonra likenlerin mor mor kabarıp irileştiği.” (Faruk Duman-Köpekler İçin Gece Müziği)

“Koygun koygun öten horozlar birer baykuş olmuşlardı sanki .” (Abidin Parıltı – Heveskuşu - Sayfa 89)

“Uzaktan, denizin üstünden, ışıklarını takıyorlar, havaalanının üstünü bir dolanıp, alana birışık seliyle iniyorlardı, boğuk, uzak, koygun uğultularla.” (Yaşar Kemal - Allahın Askerleri)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KOYUNTU

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Sıkıntı, üzüntü, keder.
2. isim, halk ağzında Sopa, baston koymaya yarayan yer.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Sıkıntı, üzüntü, keder. **DS(var)1/-** 2. Sopa, baston koymaya yarayan yer.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmemektedir.

KOZALAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Olmamış, kuru, ham meyve.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Olmamış, kuru, ham meyve. **DS(II/I)1/1; kozak DS(II)4/3**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kozak* "pamuk kozası, çam veya meşe kozalağı" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +AlAk ekiyle türetilmiştir.

Türkçe sözcük Farsça *gōza* veya *gōzak* غوزا "pamuk kozası" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KÖKEN

Türkçe Sözlük

4. isim, halk ağzında Kavun, karpuz, kabak vb. bitkilerin toprak üstünde yayılan dalları.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Kavun, karpuz, kabak vb. bitkilerin toprak üstünde yayılan dalları. **DS(I/I) 24/32**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kök* sözcüğünden Türkiye Türkçesinde **+(g)An** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

köken (hlk.) 'Kavun, karpuz, kabak gibi bitkilerin toprak üstünde yayılan dalları'
= ET. *köken*
< **kök+(e)n**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KÖKERTMEK

Türkçe Sözlük

1. *-i, halk ağzında* Kökleme.
2. *-i, halk ağzında* Fide, sebze veya asma çubuğunun ufaklarını köküyle çıkararak başka yere dikmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kökleme. 2. Fide, sebze veya asma çubuğunun ufaklarını köküyle çıkararak başka yere dikmek. **DS(II)1/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kök* "bitki kökü" sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kökertme (hlk.) 'Filizlenmiş asma çubuğu'
< **kök** 'yeşil+*er-t-me*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KÖLE

Türkçe Sözlük

1. isim, tarih Savaşta tutsak alınan, yabancı ülkelere zorla kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan veya başkasından satın alınan kimse, kul, esir(I).
2. isim Birinin emri altında bulunan, özgür olmayan kimse.

3. isim, mecaz Herhangi bir şeye aşırı derecede bağlı olan kimse.

Derleme Sözlüğü

3. mec. Herhangi bir şeye aşırı derecede bağlı olan kimse. **Kölen** (veya **kulun**) **olayım!**
hlk. Yalvarırken söylenen bir söz.**1/- köleniz** (veya **köleleri**) *esk. 1*) söz söyleyen erkek tarafından söz söylenen kimseye aşırı bir saygı gösterilmiş olmak için ben zamiri yerine kullanılan bir söz; **2)** yakınlarından söz edilirken saygıyla söylenen söz: *Oğlum köleniz.*

Nişanyan Sözlük:

15. yy sonlarında Türkiye Türkçesinde belirmiş olan sözcüğün kaynağı muammadır. Arapça *gūlām* "köle", Farsça *kola* "piç" veya Türkçe *kul* düşünülebilir. Diğer yandan *kölük* "yük hayvanı".

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< ***kül-** 'elini ayağını bağla-

mak'+**e**

TT. : KÖLE+ (LEŞME/LEŞ/LEŞ
TİRİŞ/LEŞTİRME/LEŞTİR-**Lİ/**
LİK/MEN/SİZ)

An.ağl.: *köle* 'süpürge'; *köle do-
yuran* '1. iri ve yuvarlak taneli,
koyu renkli bir türüzüm ;2. pilâv';
köle döğen 'ev hanımı' (DS.VIII,

Yazı dilinde kullanımı:

"Resulüne, Kuran'ına, uyan olayım! Kalbimi zikrinden mahrum eyleme, Senin için yanan, kuldan olayım! Ey Resulüm kapında kölen olayım!" (Sami Aslan - Siyah Lale: Genişletilmiş 7.Baskı - Sayfa 168)

"Benim güzel, tatlı İpsithilla'm, kölen olayım, bir tanem, canım, öğleden sonra beni yanına çağır. Haber sal ki, kafam karışmasın." (Celâl Üster - Kolektif / Aşk Olsun(Eski Ozanlardan Sevda Şiirleri)

"Mecit kölen olayım... MECİT: (işaret eder, adamlar durur) Sen neyine güvenip, basın toplantısı yaparsın salak koca kan..." (Vasıf Öngören - Bütün oyunları - Sayfa 224)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KÖLÜK

Türkçe Sözlük:

hlk. İş ve yük hayvanı.

Derleme Sözlüğü

hlk. İş ve yük hayvanı. **DS(VII)3/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kölük (hlk.) 'Hayvan'
= ET. *kölük~külük* 'yük hayvanı' (EUTS, 115);
~ OT. *kölük* 'arka, yük yükletilen herhangi bir hayvan'
(DLT)
< *kö(/ü)l+(ü)k*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KÖMÜŞ

Türkçe Sözlük:

hlk. Manda.

Derleme Sözlüğü

hlk. Manda.26/35

Çankırı Ağzı, Çorum Ağzı: Manda.

Nişanyan Sözlük:

Arapça *cāmūs* veya *cāmūş* جاموس/جاموش "manda, su sığırı" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Aramice/Süryanice aynı anlama gelen *gamūš* גמורש sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcük Farsça ve Orta Farsça aynı anlama gelen *gaw mēš* وم يش گ deyiminden alıntıdır. Farsça deyim Orta Farsça *gaw و گ* "inek, sığırı" sözcüğünden türetilmiştir. Orta Farsça sözcük Hint Avrupa Anadilinde aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan **g^wōw-s* biçiminden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“He mi de etten düşmüş zebun kömüş belleme, fıstık gibi besili kömüş boğası... Pelvan kömüş boğası diyeyim de sen anla...” (Kemal Tahir - Damağası: notlar, müsveddeler - Sayfa 278)

“Bu bizim bildiğimiz kömüş sığırının kellesi... - Aman olmaz. Nasıl kömüş sığırı ?” (Kemal Tahir - Yediçınar Yaylası - Sayfa 74)

“Sırayla önce seyrek basan için sonra kömüş yiyen için ardından taş yoğuran için ve en son da kendisi için kızları göndermiş.” (Necati Demir - Anadolu Türk Masallarından Derlemeler)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KÖPEKLEMEK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Çok yorulmak.
2. nesnesiz, halk ağzında Varlık, güç ve sağlık yönünden düşkünleşmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Çok yorulmak. **DS(II)1/1** 2. Varlık, güç ve sağlık yönünden düşkünleşmek. **DS(III)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *köpek* "köpek" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *köp* "çok, kalabalık" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +Ak ekiyle türetilmiştir. Eski Türkçe *it* yerine 11.yüzyılda yaygınlaşan mecazi tabirdir. Küçüklük ve tekillik ifade eden +Ak ekiyle, muhtemelen "it sürüsü gibi çok olan şeyin teki" gibi bir anlam ifade eder. Kaşgarî'de zikredilmediği halde yaklaşık aynı tarihte Kutadğu Bilig'de görüldüğüne göre bu tarihte henüz yaygınlaşmamış ya da "uygunsuz" sayılan bir sözcük olsa gerekir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< OT. küwük 'erkek' ; küwük muş 'erkek kedi' (DLT) [<i>küwük</i> > * <i>küwek</i> > * <i>kübek</i> > <i>köbek</i> > <i>köpek</i>]	Eren (<i>TDES</i> , 257-258): 'Köpeğin çıkar- dığı sestem (<i>göv göv, köv köv</i>) geldiği anlaşı- lıyor.' Nişanyan (<i>SS</i> , 252): köpek iri, gür (xiii), it (xv) < ? <i>köp</i> çok, hep, gür, sık (x1). *Asıl anlamı muhtemelen 'iri, güçlü köpek' olmalıdır.
---	--

Yazı dilinde kullanımı:

"Gördün mü, Ziya Çalakçı nasıl köpekledi... Senden korkusundan üç buçuk atıyor da, ne yapacağını şaşırırdı herif." (Aziz Nesin - Bütün Oyunları 2 - Sayfa 81)

"Demiş ki, "Ağam beni bağışlamazsa Üçüncü Kısmı versin" demiş... — Fasarya... Yukarının Sarafım Ağası, bize benzemez. İstavrozuna yemini var. Şart olsun bitirecek. — Bana sorarsan, iyice köpekledi." (Kemal Tahir - Esir şehrin mahpusu - Sayfa 64)

"Torik hemen köpekledi. Tehdidime cevap vermeksizin önüne baktı." (Ercüment Ekrem Talu - Meşhedî ile devriâlem: roman - Sayfa 129)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KÖPÜKLEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Şilte, yastık, yorgan vb.ni kalın ve aralıklı, sıkıca dikmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Şilte, yastık, yorgan vb.ni kalın ve aralıklı, sıkıca dikmek. **1/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *köpük* "köpük" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **köprük* biçiminden evirilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *köpür-* "kabarmak" fiilinden Eski Türkçe +Uk ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KÖRE

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Karınca yuvası.
2. isim, halk ağzında Demirci körüğünün, kömürlerin yandığı bölüme açılan deliği.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Karınca yuvası. **DS(I)2/2** 2. Demirci körüğünün, kömürlerin yandığı bölüme açılan deliği. **DS(yok)**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KÖROĞLU

Türkçe Sözlük:

hlk. Kocanın karısına verdiği ad.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kocanın karısına verdiği ad. **1/1**

Nişanyan Sözlük:

Farsça ve Orta Farsça *kūr* veya *kōr* كور "gözü görmeyen" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Soğdca aynı anlama gelen *kōr* sözcüğü ile eş kökenlidir. Fransızca *coeur* "1. kalp, 2. iskambilde kalp işareti" sözcüğünden alıntıdır. Fransızca sözcük Latince *cor, cord-* "1. kalp, 2. akıl, gönül" sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük Hint Avrupa Anadilinde yazılı örneği bulunmayan **krd-* biçiminden evirilmiştir. Bu biçim Hint Avrupa Anadilinde yazılı örneği bulunmayan **kér* "kalp" kökünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

köroğlu (hlk.) 'Kocanın karısına verdiği ad'

< [Fars. *kūr*]+Tü. *oğ(u)l+u*

Tü.>Ar. (Lib.) *koroglı* (ALTK, 93)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÖR SIÇAN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Köstebek. **Körsiçan.3/1**

Yazı dilinde kullanımı:

“Ay siçan, vay siçan İki gözü kör siçan Balyemezın balına Dalar çıkar bu siçan.”
(Cengiz Dağcı - Onlar Da İnsandı)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KÖSEĞİ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Ateş karıştırmaya yarayan odun veya demir.
2. isim, halk ağzında Ucu yanık odun, eği.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Ateş karıştırmaya yarayan odun veya demir. **DS(I)12/8, DS(II)6/6 2.** Ucu yanık odun, eği.**1/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *közegü* "maşa" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *köze-* "köz karmak" fiilinden Eski Türkçe *+gU* ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *köz* sözcüğünden Eski Türkçe *+(g)A-* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

köseği (hlk.) ‘1. Ateş karıştırmaya yarayan odun veya demir; 2. Ucu yanık odun, eği’
= OT. *közegü* (DLT.I, 448)
DLT: *köze-* ‘ateş çevirmek, karıştırmak, toplamak’
< **köz** ‘ateş koru’+**e-** ‘ateş çevirmek, karıştırmak’+**gü** ‘ateş çekmek veya aktarmak için kullanılan aygıt’

Eren (TDES, 260): < **köse**+**-gü** eki.
Eski ve yeni diyalektlerde **köse-** ‘ateşi karıştırmak.’ ... Orta Türkçede de **köze-** olarak kullanıldığını görüyoruz. Diyalektlerde yaygın olarak kullanılan **köse-** yanında Orta Türkçe **köze-** biçimi **düşündürücüdür**.

Eren’in ‘düşündürücüdür’ dediği **köze-** biçimi [< **köz**+**e-**] göz önüne alındığında daha uygundur.

Yazı dilinde kullanımı:

“Dut köseği sanki ateşte yeni çekilip atılmış gibi kor halinde olmasını fark eder. Hiçbir yeşilliğin olmadığı ...” (Ahmet Özden Özen- Yukarı Fırat Efsaneleri)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KÖSEM

Türkçe Sözlük:

hlk. Kösemen.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kösemen. 13/9

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kösen* veya *köseme* "sürünün önünden yürüyen koç" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +mAn ekiyle türetilmiştir. Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KÖSEMEN

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Sürünün önünden giderek ona kılavuzluk eden koç veya teke.
2. isim, halk ağzında Dövüşken iri koç veya teke.
3. isim, halk ağzında Yol gösteren kılavuz.
4. isim, halk ağzında, ekonomi Borsada öncülük yapan hisse.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Sürünün önünden giderek ona kılavuzluk eden koç veya teke. **DS(I)2/1** 2. Dövüşken iri koç veya teke. **3.** Yol gösteren kılavuz. **DS(II)1/-** 4. *ekon.* Borsada öncülük yapan hisse.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kösen* veya *köseme* "sürünün önünden yürüyen koç" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +mAn ekiyle türetilmiştir. Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Yazı dilinde kullanımı:

"On koyunla bir kösemen [kılavuz teke], bir sürü sayılmazdı." (Ömer Seyfettin, Nazım Hikmet Polat - Turan Masalları)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KÖSNÜK

Türkçe Sözlük:

hlk. Eş isteme zamanı gelmiş (hayvan).

Derleme Sözlüğü

hlk. Eş isteme zamanı gelmiş (hayvan). **DS(II)27/19**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kösnü*- "(dişi) azmak, kızıışmak" fiilinden türetilmiştir. Türkçe fiil Türkiye Türkçesi *kösen* "erkek koyun veya keçi, kösem" sözcüğünden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kösnü (hlk.) 'Erkek ve dişinin birbirine karşı duydukları cinsel istek, şehvet'
< ET., OT. **köse-** 'arzu etmek' (*EUTS*, 118; *DLT*)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KUBARMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Hindi veya güvercinin tüyleri kabarmak.
2. nesnesiz, halk ağzında, mecaz Çalımlı bir tavır takınmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Hindi veya güvercinin tüyleri kabarmak. **DS(III)3/2** **2.** *mec.* Çalımlı bir tavır takınmak. **DS(I)18/16**

Yazı dilinde kullanımı:

"Öptün, diye kubardı Atom Salih, bacakları birbirine dolanarak vardı Remzinin koluna girdi" (Yaşar Kemal - Deniz küstü - Sayfa 17)

"Duydum, diye kubardı sultan. Onu duydum. Belkıs'ın sarayı altındandı. Ben onu gördüm, dedi ulukepez." (Yaşar Kemal -Filler sultanı ile Kırmızı sakallı topal karınca - Sayfa 62)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KUBAŞMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. İmece ile iş yapmak, yardımlaşmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. İmece ile iş yapmak, yardımlaşmak. **DS(I)12/12**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KUBAT

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Kaba, biçimsiz.
2. sıfat, halk ağzında Davranışları kaba olan.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Kaba, biçimsiz. **DS(var)31/26**   **2.** Davranışları kaba olan.

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmemektedir.

KUÇMAK, -AR

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Kucaklamak:
2. -i, halk ağzında Cinsel ilişkide bulunmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Kucaklamak. **DS(I)5/1**   **2.** Cinsel ilişkide bulunmak. **DS(II)2/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KUÇUŞMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Kucaklaşmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kucaklaşmak. **1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KULUNLUK, -ĞU

Türkçe Sözlük:

hlk. Kısırak, eşek vb. hayvanlarda döl yatağı.

Derleme Sözlüğü

hkk. Kısırak, eşek vb. hayvanlarda döl yatağı.4/2

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kulun* "at yavrusu" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kulun 'At ve eşek yavrusu'
= ET.,OT. *kulun* 'tay' (DLT)
< *kol 'yaban eşeği'
+(u)n
DLT : *kulunla-*, *kulunluğ*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KUMPİR

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Patates.

Derleme Sözlüğü

2. hkk. Patates.6/4

Güney-Batı Anadolu Ağzı: Patates.

Nişanyan Sözlük:

Bulgarca ve Sırpça *krumpír* "patates" sözcüğünden alıntıdır. Bulgarca sözcük Almanca *Grundbirne* "«yer armudu», patates" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Almanca *Grund* "yer" ve Almanca *Birne* "armut" sözcüklerinin bileşiğidir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Türk öğretmenlerimiz oranın çok ünlü bir yemeği olduğunu ve kesinlikle tatmamız gerektiğini söylediler.” Özge başıyla onaylayarak bana döndü. “Kumpir, gerçekten tadı çok güzeldir.”(Elif Melissa - Eylül - Sayfa 148)

“Kumpir Osman, koca kısırağın üstünde, irlana irlana evine doğru geliyordu .” (Fakir Baykurt – Çilli)

“Bir saatliğine kiraladım, yarışa başlıyoruz hemen.” “Yarışa!” “Evet, yarışa Buket. Peki, kazananın hediyesi ne olsun?” “Hım... Kumpir !” (SEVİLAY BÜLBÜL - DERİN: Adım Adım Düşüm Bu Aşka)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

KUMUÇ, -CU

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Sivrisineğe benzer çok küçük bir tür sinek.
2. isim, halk ağzında İçine et veya peynir konarak yapılan bir tür sigara böreği.

Derleme Sözlüğü

- hlk.* 1. Sivrisineğe benzer çok küçük bir tür sinek. **DS(I)1/1** 2. İçine et veya peynir konarak yapılan bir tür sigara böreği. **DS(II)2/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kumuç (hlk.) ‘Sivrisineğe benzer çok küçük bir tür sinek’
< OT. *kümüçe* ~ *kimünçe*
(DLT)

Yazı dilinde kullanımı:

“Yufkanın içine yağ koydum kumuç yaptım, eline verdim. Bu sönecekler, “ bize de kumuç " diyerekten sabinin elinden çekip aldılar.” (Dursun Akçam - Analar ve çocuklar - Sayfa 42)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KUNDURU

Türkçe Sözlük:

hlk. Başağı dört sıradan oluşan, bir tür sert, sarı, iyi buğday.

Derleme Sözlüğü

hlk. Başağı dört sıradan oluşan, bir tür sert, sarı, iyi buğday. **9/6**

Çankırı Ağzı: Başağı dört sıradan oluşan, bir tür sert, sarı, iyi buğday.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KUNT

Türkçe Sözlük:

hlk. Ağır, kalın, dayanıklı ve sağlam.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ağır, kalın, dayanıklı ve sağlam. **DS(II/I)10/11**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *kund* کند "1. top, 2. kaba, kalın" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KURADA

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında İşe yaramaz, yıpranmış, eskimiş, bozulmuş (eşya).
2. sıfat, halk ağzında Gelişmemiş, cılız.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. İşe yaramaz, yıpranmış, eskimiş, bozulmuş (eşya). **DS(I)18/9** 2.
Gelişmemiş, cılız. **DS(II/I)10/6**

Yazı dilinde kullanımı:

"...o nedenle kurada çıkacak başka bir malla pipoyu değıştokuş edebileceğini söyledi arkadaşları." (İlya Ehrenburg - On Üç Pipo)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KURSAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

4. *isim*, halk ağzında Boğaz.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Boğaz. **Kursağında kalmak** istenilen bir şey gerçekleşmemek, yarım kalmak.1/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kurğsak* veya *kuğursak* "mide" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kurug* "gergin? kuru?" sözcüğünden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kursak 'Kuşların yemek boorusu üzerinde bulunan, yiyeceklerin toplandığı torba biçimindeki şişkin organ'
= ET. *koğursak* ~ *kurğsak* (EUTS, 180)
~ OT. *kurğsak* 'mide, kursak'

DLT: *bukak* 'kuş kursağı' (II, 284)

Yazı dilinde kullanımı:

“Kollarım havada, gözlerim yollarda, aşkın kursağında kaldı.” (Adem Dutar - Yalnızlığın Üstadı BYM3 - Sayfa 152)

“Ablana, bomba gibi bir sürpriz yapacaktım, fakat hevesim kursağında kaldı işte.” (Faruk Kadri -Hüzzam Hanım - Sayfa 238)

“BÖLÜM “Bütün dileğim sahnede seyirci karşısında oyuncu olmaktı, işte bu sevgili hevesim kursağında kaldı” (Ayşegül Çelik - Ölmeyi Bilen Adam - Muhsin Ertuğrul)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KURSAKLI**Türkçe Sözlük**

2. *sıfat, halk ağzında* Guatr hastalığı olan (kimse).

Derleme Sözlüğü

1. Kursaklı olan: *Kursaklı düdük*. 2. *hlk.* Guatr hastalığı olan (kimse). **DS(I)2/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kuruğsak* veya *kuğursak* "mide" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *kuruğ* "gergin, kuru" sözcüğünden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KURUT**Türkçe Sözlük:**

hlk. Kurutulmuş süt ürünü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kurutulmuş süt ürünü. **DS(II)17/5**

Van Ağzı: Kurutulmuş süt ürünü.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kurut* "çökelek" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Moğolca aynı anlama gelen *qurud* sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= OT. *kurut* 'çökelek, kurut'
(DLT) ; MA : *kurut, kurud*
< *ķuru-t*
An.ağl.: *kurut* '1. kurutulmuş
süzme yoğurt; 2.meyve kurusu'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KUŐANE

Türkçe Sözlük:

hlk. Özellikle kuş etlerini pişirmekte kullanılan, yayvan, küçük tencere.

Derleme Sözlüğü

hlk. Özellikle kuş etlerini pişirmekte kullanılan, yayvan, küçük tencere. **2/1**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *kuőġāne* "kuş evi, kuş yuvası" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kuőane¹ 'İçinde süs kuşları beslenilen ve üretilen küçük oda veya büyük kafes'

< Tü. *kuş* + Fars. *hāne*

kuőane² 'Yayvan küçük tencere'

An.đl.: *guőgana, gurőana, guőgane, guőhana, guőkana* 'kulp-suz bakraç, küçük tencere' (DS. VI, 2202); *ķuőġane, kuskanı, kuchane* (DAO, 310-311)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KUTNU

Türkçe Sözlük:

hlk. Pamuk veya ipekle karışık pamuktan dokunmuş kalın, ensiz kumaş türü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Pamuk veya ipekle karışık pamuktan dokunmuş kalın, ensiz kumaş türü. **2/1**

Yazı dilinde kullanımı:

"Kağan, kutnu dőőekte kan ter içindeki evdeőini gördü. Yanı başında da kendisi oturuyordu." (Hasan Erimez – Demirdağ'ın Kurtları)

“Estireyim, estireyim Kutnu kumaş kestireyim Kestirdiğim kutnuları Ben kimlere giydireyim?” (Necati Demir- Anadolu Türk Masallarından Derlemeler)

“Şu halılara, kilimlere, kutnu dokumalara, altın liralara, boyalanmış süslenmiş, boynuzlarına elma saplanmış koçlara bak...” (Ali Balkız - Yüzüstü Düşler)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

KUYMAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. **1.** Mısır ununun erimiş tereyağıyla kavrulması, su eklenmesi, bir miktar peynir katılması ve bir süre kaynatılmasıyla elde edilen yemek.**2.** Karadeniz bölgesinde ve özellikle Trabzon'da yapılan bir yemek türü.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Mısır ununun erimiş tereyağıyla kavrulması, su eklenmesi, bir miktar peynir katılması ve bir süre kaynatılmasıyla elde edilen yemek.**DS(I)7/6** **2.** Karadeniz bölgesinde ve özellikle Trabzon'da yapılan bir yemek türü.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kuyma* "1. dökme metal, 2. dökme ekmek, lavaş" sözcüğü ile eş kökenlidir. Eski Türkçe sözcük Moğolca *qoymaq* "katmer, gözleme" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kuyma (hlk.) ‘Yumurta, un ve peynirle yapılan bir tür omlet’
= OT. *kuyma* ‘bir tür yağlı ekmek’ (DLT)
< *kuy-ma*
An.ağl. : *koymaça, koymak, kuymak, kuymah* (DS.VIII, 3020)

Yazı dilinde kullanımı:

“Trabzon mutfağı deyince akla hemen lahana, hamsi ve kuymak gelir. Bir de çay ve fındık tabii” (Benian Çulhaoğlu - Yalnız Gezginin Gezi Defteri - Sayfa 188)

“Bu sırada ince, yumurta biçimi kemikli sarışın yüzü ve tatlı - tatlı bakan çakır gözleriyle Şakire eşikte dikildi: «Kuru, haydi, kuymak pişti.» (Hasan İzzettin Dinamo - Savaş ve açlar - Sayfa 20)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KUYRUKLU

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Akrep.

Derleme Sözlüğü

2. *hfk.* Akrep. **DS(I)11/18**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kudruk* "kuyruk" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Moğolca *qudurga(n)* "1. atın kuyruğundan geçen eğer kayışı, kuskun, 2. atın sağrısı" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kuyruk 'Hayvanların çoğunda, gövdenin art yanında bulunan, omurganın uzantısı olan uzun ve esnek organ'
= ET. *kuδruk/ğ* (EUTS, 185)
~ OT. *kuδruk* (DLT)
< * *kuδ(u)r+uk*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KUZU DİŞİ

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında İleri yaşlarda çıkan diş, peynir dişi.

Derleme Sözlüğü

2. *hfk.* İleri yaşlarda çıkan diş, peynir dişi. **DS(I)kuzudişi 6/3**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kozi* veya *kuzi* "koyun yavrusu" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kuzu 'Koyun yavrusu'
= ET., OT. *kozi* (DLT)
[1972'de yayımlanan
'DİZİN'de *kuzi* olarak geçer.]
TT.: KUZU+(dişi/göbeği/kestanesi/ kulağı/ LAMA/ LAŞ-/ LAŞMA/ LÜ/LUK/ mantarı/ sarmaşığı)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KUZULUK, -ĞU

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Kuzu kapısı.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Kuzu kapısı. DS(III/I)2/2

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kozi* veya *kuzı* "koyun yavrusu" sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÜL ÇÖREĞİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Külde pişirilen çörek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Külde pişirilen çörek. **kül çöreği 2/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *çörek* "yuvarlak ekmek" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *çevür-* "çevirmek, yuvarlamak" fiilinden Eski Türkçe +(g)Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

külcük (hlk.) 'Külde pişirilen çörek'

< *kül+cük*

An.ağl.: *külçöre, külçöreği,*

külüçe, küluk, külleme,

kullama (DS. VIII, 3027)

KÜ(<U)L+ÇÖRE/+ÇÖREĞİ/+Ü-

ÇE/UK/LEME

Yazı dilinde kullanımı:

"Abblasına, bir iki kül çöreği pişirmesi için kocaman bir ateş yakmış olan Hasan, biraz kenarda oturmuş, sigara içiyordu ." (Ziya Yamaç -Mehmet - Sayfa 75)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KÜLDÖKEN

Türkçe Sözlük:

hlk. Kadın, eş.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kadın, eş.4/3

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *kül* "ateş artığı" sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı:

“Daha düne kadar erkeklerin önünden geçmeyen, erkeklerin yanında ağızlarını yüzlerini sarıp göstermeyen, eksik etek, küldöken, tekne düşmanı ...” (Mahmut Makal - Bizim köy 1975 - 2. cilt - Sayfa 42)

“Küldöken de evlere çalışıyor, yevmiyesi elli kâğıt. Çocuklar dersin okuyor .” (Talip Apaydın - Kente indi İdris: roman - Sayfa 6)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KÜLTE

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Demet, bağlam.

Derleme Sözlüğü

3. hlk. Demet, bağlam. DS(I/I)19/12, DS(I/II)1/1, DS(I/III)1/-

Çankırı Ağzı: Demet, bağlam.

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir. Muhtemelen *küttele* veya *külçe* sözcüğünün varyant biçimi iken, Dil Devrimi döneminde Öz Türkçe sayılıp leksikona dahil edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

külte '1. Külçe; 2. demet, bağlam'

< ? **kül-* 'bağlamak' + *-te*

An.ağl. : *külte* : 1. toplu, çok ;
2. balta ya da keserin çivi çakılan kalın yanı;
3. içiçe konmuş 3-4 yufka ekmeğinin katlanmış hâli;
4. onbeş-yirmi sıra inci dizisi ; 5. çöreklenmiş yılan'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÜNCÜ

Türkçe Sözlük:

hlk. Susam tanesi.

Derleme Sözlüğü

hlk. Susam tanesi.24/15

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

küncü 'Susam'
= ET., OT. *künçü ~küç*
(DLT)
< *kün* 'gün, aydınlık'+*cü*
Krş. Kırg. *künkarama* 'güne-
bakan, ayçiçeği'
An.ağl.: *küncü, künci, küncük,*
kündüç, künlü 'susam tanesi'

Yazı dilinde kullanımı:

"Küncü göneni, Dayı... Osman Dayı burada rutubete gönen, susama küncü denildiğini öğrenmişti." (Reşat Enis - Toprak Kokusu)

"O yıl, Şahlıgil, bostanlarının kıyısına küncü ekmişlerdi ." (İlhan İlhan - Baraj altında kalan Eğribük - Sayfa 121)

«Ömer Ağa,» dedi, sen tarlaya küncü eksen, kaç gülek küncü alırsın? Söyle. Güz gelince ben sana o kadar küncü alıp vereyim." (İbrahim Sarıbrahimoğlu - Ocak taşı - Sayfa 35)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KÜPLEME

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Karında su birikmesi sebebiyle oluşan, şişmeyle beliren hastalık.5/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *küp* "su veya şarap küpü" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Farsça aynı anlama gelen *kūb* veya *χumb* کوب sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcük Aramice/Süryanice *gūb, gob* גוב, גוב "özellikle yere gömülen küp, sarnıç" sözcüğü ile eş kökenlidir. Aramice/Süryanice sözcük Akatça aynı anlama gelen *gubbu* sözcüğü ile eş kökenlidir. Fransızca *cube* "kare prizması" sözcüğünden alıntıdır. Fransızca sözcük Latince *cupus* "oyun zarı, oyun zarına benzeyen geometrik şekil" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Eski Yunanca aynı anlama gelen *kýbos* κύβοç sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük Ana-Samice bir sözcükten alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÜRNEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Hayvanlar sıcakın veya soğğun etkisiyle birbirine sokulup toplanmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hayvanlar sıcakın veya soğğun etkisiyle birbirine sokulup toplanmak. **DS(I)3/3**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÜRTÜN

Türkçe Sözlük

kürtün (I)

isim, halk ağzında Yük hayvanlarına vurulan semer, palan.

kürtün (II)

isim, halk ağzında Rüzgârın etkisiyle kuytu yerlere toplanmış kar yığını.

Derleme Sözlüğü

kürtün (I)

hlk. Yük hayvanlarına vurulan semer, palan. **DS(II/I)11/14, DS(II/II)3/1**

kürtün (II)

hlk. Rüzgârın etkisiyle kuytu yerlere toplanmış kar yığını. **DS(I/II)3/-**

Nişanyan Sözlük:

Anadolu ağızlarında görülen "dağ kuytusunda erimeden kalan kar yığını" anlamı muhtemelen "semer" fikrinden türemiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

kürtün¹ 'Eşek, katır gibi hayvanlara vurulan semer ; eğer keçesi, telti; âdi palan'
= eski Kıpçak: *kürtün*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÜSEĞEN

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Çabuk ve sık sık küsen (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Çabuk ve sık sık küsen (kimse).DS(var)9/7

Nişanyan Sözlük:

Oğuzca *küs-* "gücenmek" fiilinden evirilmiştir. Ön seste ötümsüz /k/ sesinin korunmuş olması ilgi çekicidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< OT. *küs-* (DLT)+-*eğen*

An.ağl.: *kuseğen, küsek, küseyen, küşegen* (DS.VIII, 3049)

Yazı dilinde kullanımı:

“Ezberle inanınmayacak hesapları yapardı. Buyarıyla bütün ilde ünlüydü. Çok güzel özlentürküleri söylerdi. Yukarda da söyledim ya, küseğen birkişiydi.” (Yaşar Kemal - Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor: Alain Bosquet ile Görüşmeler)

“Temiz yürekli, küseğen huyluydu. İyi yürekli, insan olsun, hayvan olsun, hep küseğen olurlar. Sanki yunusla Selim balıkçı aynı anadan doğmuşlardı.” (Yaşar Kemal -Deniz küstü - Sayfa 51)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KÜSKÜ

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Taş kaldırmakta kullanılan uzun demir çubuk veya basit, ağaçtan kaldıraç.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Taş kaldırmakta kullanılan uzun demir çubuk veya basit, ağaçtan kaldıraç. DS(I/I)30/21

Çankırı Ağzı: Taş kaldırmakta kullanılan uzun demir çubuk veya basit, ağaçtan kaldıraç.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *közegü* "maşa" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *köze-* "köz karmak" fiilinden Eski Türkçe +gU ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *köz* sözcüğünden Eski Türkçe +(g)A- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< OT. **közegü** 'küşkü, ateş çekmek veya aktarmak için kullanılan aytıt' (DLT)

< **köz+e-** 'ateş çevirmek, karıştırmak'+ **-gü**

Yazı dilinde kullanımı:

“Bir miktar da küskü demiri, dinamit vs. verdiler. Baktım bir gün işçilerden biri küskü ile dinamit deliğini karıştırıp duruyor .” (Sadi Borak - Bir duruşmanın öyküsü - Sayfa 180)

“Açılın bakayım!” Araba okunu elinden fırlatır. Tekrar arabanın içine eğilir. Bir demir küskü çıkarır.” (Fyodor Dostoyevski - Suç ve Ceza - Sayfa 95)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KÜŞÜM

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Kuşku.
2. isim, halk ağzında Kaygı.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Kuşku.DS(I)12/9 2. Kaygı.DS(III)6/5

Yazı dilinde kullanımı:

“Almazlarsa ne küşüm? Bir lise mektebi mi sankim?”(Ali Yüce - Şeytanistan: roman - Sayfa 221)

“İnanç ile küşüm, dogma ile deney bağdaştırılamaz. Papanın baskı makinesi karşısındaki tutumuna gelince, İncil ' in basılı kitapla daha çok yazılacağını düşünmüş o dinsel inançlara düpedüz karşı olmasa da, o inançların herhalde dışında ...” (Melih Cevdet Anday - Bakır çağı - Sayfa 164)

«Üç yıla kalmaz dönerim, elimde iki öküz parası, bir de evlenme, bir de kötüen, bir de bir inek, bir de bir at parasıyla. Sen hiç küşüm çekme benim güzel nenem.»” (Yaşar Kemal - Yağmurcuk kuşu - Sayfa 232)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KÜŞÜMLENMEK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Kuşkulanmak.
2. *nesnesiz, halk ağzında* Kaygılanmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kuşkulanmak. DS(III)1/1 2. Kaygılanmak. DS(I)3/2

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

LAZUT

Türkçe Sözlük:

hlk. Mısır.

Derleme Sözlüğü

hlk. Mısır. 15/7

Elazığ Ağzı, Keban Ağzı: Mısır.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *lağız* veya *lağoz* veya *lağuz* "mısır (Doğu Karadeniz ağızları)" sözcüğü ile eş kökenlidir. Türkçe sözcük Yeni Yunanca *λαχαινῶ λαχαινῶ* "kazmak, toprağı sürmek" fiilinden türetilmiş olabilir ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< **Laz + ot+u**
An.ağl.: lazut, lazıt, lazot, lazotu, lazud 'mısır' (DS.IX, 3069)
lağız, lağoz, lağuz, lavus, lavust, lavuz 'mısır, mısır unu' (3058)

Eren (TDES, 280): 'Dankoff (ALT E 63) Ermenice **lazut** 'corn' biçimiyle birleştirmiş, Lazca **lazudi** ve Mingrelce **lezəti** karşılıklarını da vermiştir.' der, fakat kendi görüşünü belirtmez.

Görüldüğü üzere, sözcük iki kök ve bir ekten oluşmaktadır: < **Laz** 'Bir Kafkas kavminin adı olup, bir bölümü Doğu Karadeniz bölgesinde yaşamaktadır' + Tü. **ot** + Tü. **+u** 'ek'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

LEÇE

Türkçe Sözlük:

hlk. Taşlı tarla.

Derleme Sözlüğü

hlk. Taşlı tarla. DS(I/II)1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

LEÇEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Baş örtüsü, yün atkı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Baş örtüsü **DS(II)18/9**, yün atkı. **DS(I)1/1**

Van Ağzı: Başörtüsü.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *laçak* لچك "üçgen şeklinde bağlanan kadın baş örtüsü" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“On kişiden fazlaydılar. Bu nedenle fazla bir şey yapamadım” diye 26 Leçek: Tülbent, kadınların başını örttüğü bir ...”(Müslüm Üzulmez-Yoldaş Koçero - Sayfa 46)

“... veya renkli bir başörtüsü takan kadınlar, diğer zamanlarda daima beyaz lecek örterlerdi. Bizim toplumumuzda lecek ' in sembolik bir anlamı da var; lecek kadının namusunu ve onurunu temsil eder .” (Alican Baytekin-Öteki Aleviler: Şare Ma - Sayfa 45)

“Başında renkli dantelli, beyaz bir leçek, tam anlığın ortasında çift düğümle bağlanmış, ön tarafından ve yan tarafından siyah saçları görünüyordu.”(Nihat Altunbulak-Önce Vatan Dedik: Eleşkirt'ten Balyoza - Sayfa 204)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde

LIĞLAMAK**Türkçe Sözlük:**

hlk. Sel, akarsu, ince çamur, birikinti getirip yığmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sel, akarsu, ince çamur, birikinti getirip yığmak.**DS(I/I)8/7**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

LODA**Türkçe Sözlük**

1. *isim, halk ağzında* Küme, yığın:
2. *isim, halk ağzında* Demet.
3. *isim, halk ağzında* Taneli veya tanesiz saman yığını.

4. isim, halk ağzında Üzeri toprak veya otlar örtülmüş saman yığını.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Küme, yığın. **DS(II/I)10/5** 2. Demet. **DS(II/II)1/1** 3. Taneli veya tanesiz saman yığını. **DS(II/III)17/9** 4. Üzeri toprak veya otlar örtülmüş saman yığını. **DS(II/IV)27/10**

Çankırı Ağzı: Taneli veya tanesiz saman yığını.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

LOĞ

Türkçe Sözlük:

hlk. Yollarda, tarlalarda toprağı ezme veya toprak damlı evlerin üstündeki killi toprağı sert bir katman durumuna getirmek için dam üzerinde yuvarlanan, silindir biçimindeki ağır taş, yuvgu, yuvak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yollarda, tarlalarda toprağı ezme veya toprak damlı evlerin üstündeki killi toprağı sert bir katman durumuna getirmek için dam üzerinde yuvarlanan, silindir biçimindeki ağır taş, yuvgu, yuvak. **DS(I)24/22**

Erzincan Ağzı, Elazığ Ağzı: Yollarda, tarlalarda toprağı ezme veya toprak damlı evlerin üstündeki killi toprağı sert bir katman durumuna getirmek için dam üzerinde yuvarlanan, silindir biçimindeki ağır taş, yuvgu, yuvak.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *lōg* "damları düzeltmek için kullanılan silindir" sözcüğü ile eş kökenlidir. Farsça sözcük Ermenice aynı anlama gelen *log* լ ո ղ sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Ermenice *log*- լ ո ղ - "yuvarlanmak" fiilinden türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Korkuyordum çünkü loğ taşımız çok ağırdı. Ben bizim loğ taşından daha ağır taş görmüş değildim." (Tahsin Yücel, Bekir Yıldız, Adnan Binyazar-Doğu Öyküleri)

"Loğ ve dam yuvalağı: Bilindiği üzere orman ve kerestesi bulunmayan yerlerde, çatı yerine toprak damlar yapılırdı. Ve bu damlar da, zaman zaman yuvarlak bir taşla bastır lirdi ." (Bahaeddin Ögel - Türk kültür tarihine giriş: Göktürklerden Osmanlılara - Sayfa 21)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

LOĞLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Üzerinde loğ gezdirip toprağı bastırmak, sıkıştırmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Üzerinde loğ gezdirip toprağı bastırmak, sıkıştırmak. **10/5**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *lōğ* "damları düzeltmek için kullanılan silindir" sözcüğü ile eş kökenlidir. Farsça sözcük Ermenice aynı anlama gelen *loğ* Լ ռ ղ sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Ermenice *loğ*- Լ ռ ղ - "yuvarlanmak" fiilinden türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Loğlamak: Loğ denen silindir Çeklindeki büyük taş ile damların veya yolların toprağını pekiştirmek.” (Deniz Karakurt-Elma: Geleneksel Bir Halk Öyküsü - Sayfa 68)

“Ev de akıyordu. Damı topraklayıp iyice loğlamak ...”(Faruk Kadri-Fedai - Sayfa 21)

“Köy kadınlarının ve erkeklerinin bellibaşlı işleri nelerdir: a) Çift sürmek, bel bellemek, budam budamak, dam loğlamak, kar sıyırmak, ekin ve bahçe sulamak...”(İsmail Hakkı Tonguç- Köyde eğitim - Sayfa 287)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 9 yerde geçmektedir.

LÖK

Türkçe Sözlük

lök (I)

isim, halk ağzında Yedi yaşından büyük erkek boz deve.

lök (II)

isim, halk ağzında Kireç, zeytinyağı, pamuk ve yumurta akının karıştırılması yoluyla, kırık çanak çömlekleri, künkleri birleştirmekte kullanılan macun.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yedi yaşından büyük erkek boz deve. **Lök gibi** bütün heybetiyle, ağırlığıyla (oturmak, çökmek). **DS(I/I)16/19**

hlk. Kireç, zeytinyağı, pamuk ve yumurta akının karıştırılması yoluyla, kırık çanak çömlekleri, künkleri birleştirmekte kullanılan macun, lökün. **DS(VI/I)19/16, DS(VI/II)5/4**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *lūk* لوك "1. ur, 2. eli ayağı kesik gövde, 3. bir tür deve" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

LÖKLEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Lökke yapıştırmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Lökke yapıştırmak. **DS(I/I)1/1, DS(I/II)15/14**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *lūk* لوك "1. ur, 2. eli ayağı kesik gövde, 3. bir tür deve" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

LÜLE

Türkçe Sözlük

3. isim, eskimiş, halk ağzında Su akan musluksuz boru.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Su akan musluksuz boru. **DS(I/I)2/-**

Elazığ Ağzı, Keban Ağzı: Tütün çubuğu, pipo, nargile vb.nin ucuna takılan, tütün konulan yuva.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *lūle* لوله "burulmuş veya dürülmüş şey, saç burgusu, her türlü boru, kâğıttan külâh, su borusu veya musluk ağzı" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MADIMAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. İlbaharda kırlarda yetişen, ufak yeşil yapraklı, ıspanak gibi pişirilip yenilen bir bitki.

Derleme Sözlüğü

hlk. İlbaharda kırlarda yetişen, ufak yeşil yapraklı, ıspanak gibi pişirilip yenilen bir bitki. **9/3**

Yozgat Ağzı: İlkbaharda kırlarda yetişen, ufak yeşil yapraklı, ıspanak gibi pişirilip yenilen bir bitki.

Nişanyan Sözlük:

Ermenice sözcük Farsça *mardumak* "«adamcık», kökü insana benzeyen bitki, ginseng" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Farsça *mardum* "adam" sözcüğünden +ak2 ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“... Koştursam atı Taşkent yaylasında madımak otu Yolmadan ölürsem ona yanarım Madımak toplasam yesem o anda Yola revan olsam aynı zamanda Bir gece misafir Azerbaycan’da Kalmadan ölürsem ona yanarım Azerbaycan’dan da Kerkük’e ...”(İbrahim Sarı-Ozan Arif: O bu yurdun aşığıydı, Türklük ve Türk Milleti... - Sayfa 140)

“Ertesi gün Durulara, Duru'nun bebeklik bakıcısı Sivaslı Sultan Ana, köyünden yeni getirdiği madımağı pişirmeye gelmiş. Duru, madımağı çok sevdiği için Sultan Ana sık sık yapıyormuş bunu. Sultan Ana mutfakta madımak pişirirken Duru da ...”(Halil Şahan-Cart Sarı Küçük Kurşun Kalem: Yediveren Kitaplar - Koza ... - Sayfa 45)

“Kadın — Şu madımağı beş dakikada toplıyak da gidek. 1. Kadın — Hadi bacım hadi. 2. Kadın — Madımağa bak madımağa. 1. Kadın — (Islık çalar) Burada bir babayığit yatıyor, hiç haberin var mı? 2. Kadın — Hani? 1. Kadın — Bak ...”(Nurhan Karadağ-Köy seyirlik oyunları - Sayfa 87)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

MALAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Manda yavrusu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Manda yavrusu. **DS (I/II)38/44**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *balak* "hayvan yavrusu" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *bala* "yavru, küçük" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

malak 'Manda yavrusu'

< **bala** 'çocuk' + **k** 'küçültme eki'

An.ağl. : **malak, malah** '1. buzağı ; 2. manda yavrusu ; 3. tavşan yavrusu ; 4. ayı yavrusu' (DS.IX, 3108)

Ağızlarda 9 farklı anlamı daha vardır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Köylülere de aksi davranır, her hayvanı yavrularıyla görmek ister, köylülere, "Hani bunun kuzusu, hani bunun oğlağı, hani bunun malağı?" diye bağırıp çağırırımış. Sayım yaptığı bir gün, inek sandığı bir dananın altında buzağısını göremeyince ..." (Yüksel Mert-Öğrenciler İçin Deyimler ve Öyküler)

"Taze kabak tarlasında iken, manda kabağın içini yiyince, malağı kabağın içine düşse çıkamazmış, çünkü bana böyle söylendi. Böyle kabak üretilebilen bereketli topraklara gidilince, o kabak ekilip üretilmez mi?" (Hilmi Taşkın-Tayyibe - Sayfa 167)

"Bana bi şey demedi, vallah billah demedi. Öylece gelmiş... Elif bu sırada göründü, parmaklarını toplayıp ağzına götürdü : - Oğlak da oğlak! Getirene kadar kolum koptu. Manda malağı kadar bi oğlak. . . Sizin gelini güç ile razı edebildim ." (Kemal Tahir-Rahmet Yolları Kesti - Sayfa 182)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir..

MALAKLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Manda, yavrulamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Manda, yavrulamak. **DS(I)5/5**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *balak* "hayvan yavrusu" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *bala* "yavru, küçük" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde **+Ak** ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MALAMA

Türkçe Sözlük:

hlk. Samanla karışık tahıl.

Derleme Sözlüğü

hlk. Samanla karışık tahıl. **DS(I/I)1/1, DS(I/II)41/36**

Çankırı Ağzı, Erzincan Ağzı: Samanla karışık tahıl.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MALAZ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Sulak yer.
2. *isim, halk ağzında* Sürülmemiş, ot bürümüş toprak.
3. *isim, halk ağzında* Su altında kalan, su basmış tarla.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Sulak yer. **DS(II/I)2/1** **2.** Sürülmemiş, ot bürümüş toprak.**3.** Su altında kalan, su basmış tarla. **DS(II/II)1/-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MALKIRAN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Hayvan vebası. **1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MANDAL

Türkçe Sözlük

mandal (II)

isim, halk ağzında Evlek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Evlek. **DS(II/II)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Yeni Yunanca ve Eski Yunanca *mándalos* μάνδαλος "kapı ve pencere sürgüsü" sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük Akatça aynı anlama gelen *mēdelu* fiili ile eş kökenlidir. Bu sözcük Akatça *edēlu* "kilitlemek, sürgülemek" fiilinden türetilmiştir. Yeni Yunanca *mantēla* veya *mantila* "sofra örtüsü" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Pamuk tarlasında kürekle mandal yapıyordu. Ben de onunla beraber mandal yapıyordum.” (Hasan Ali Çakır-Dedemin Kemanı - Sayfa 67)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

MAPUS

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Mahpus.
2. isim, halk ağzında Cezaevi.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Mahpus. **DS(var)** 1/-

2. Mahpushane, cezaevi, hapisane.

Nişanyan Sözlük:

Arapça *ħbs* kökünden gelen *maħbūs* مدبوس "hapsedilmiş" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *ħabasa* حبس "hapsetti" fiilinin *maf'ūl* vezninde edilgen fiil sıfatıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Umutlu mapus resmi yapmak için, gülümseyen bir model tutmalıyım karşıma diyerek koğuşları dolaşmaya başladı.” (Balaban-Şair baba ve damdakiler - Sayfa 208)

“Niçin? Çünkü, çulsuz garibin birisin ki, burdan sepetlenip dehlenirsen, aç susuz kalacağımı ve darda kalınca bir rezil hırsızlıkla yine mapus damına düşeceğini ...”(Aziz Nesin-Tek Yol - Sayfa 124)

“Mapus Türküsü Volta atmaktan, Nasır tuttu tabanlarım. Düşünüp durmaktan, Uçtu gitti akıllarım.”(Muhammed Dalar-Sürgün Mevsimi - Sayfa 72)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

MARABA

Türkçe Sözlük:

hlk. 1. Çiftçi. 2. Ortakçı.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Çiftçi. DS(I/I)1/1 2. Ortakçı. DS(I/III)9/2

Nişanyan Sözlük:

Arapça *rb*^ç kökünden gelen *murāba'a(t)* مراب ع "yükü veya işi paylaşma, kâr ve zararın bir payını üstlenerek bir arazi veya sermayeyi işletme" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *rub*^ç ر ب ع "çeyrek, dörtte bir" sözcüğünün mufā'ala(t) vezninde (III) mastarıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ağa arabadır, maraba ise arabanın yanında yürümektedir. Yerde taze bir tezek kümesi görürler.”(Fehmi Demirbağ-Bağırsakları Bağırmasak: Biz Bu Haltı Neden Yedik - Sayfa 92)

“Feodal düzen sürdükçe, feodal mantığa dayanan siyaset ağalığı ve marabalık düzeni egemen oldukça, maraba marabalıktan kurtulamayacaktır.”(Milay Köktürk-Toplum ve Kültür: Eleştirel Yazılar 3)

“Maraba ile ağa, ağanın arabasında tıngır mingır kasabaya gidiyorlar.”(Ferudun Babacan-Aha Buraya Yazıyorum: Düşünce Suç Mudur? Sucuk mudur? - Sayfa 31)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

MARAZA

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Hastalık.
2. isim, halk ağzında Anlaşmazlık, çekişme, kavga.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Hastalık. 2. Anlaşmazlık, çekişme, kavga. DS(var) 1/-

Nişanyan Sözlük:

Arapça *rd* kökünden gelen *mu'araḍa(t)* معارضة "karşı gelme, çatışma, kavga etme" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *'araḍa* عَرَضَ "aykırı geldi, önüne çıktı" fiilinin mufā'ala(t) vezninde (III) mastarıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Gökhan'la arasında en kolay maraza “Davut Bey” sayesinde çıkıyordu her zaman.”(Sezgin Kaymaz-Zindankale)

“Pera', Türk milliyetçiliğinin tahammül sınırının hemen dışında kalıp, Türklüğe maraza çıkartanlar listesinde en prestijli mevkiye yerleştirildi.”(Mesut Yeğen-Son Kürt İsyanı)

“tehlikesine maruz kalınması, mutlaka ve içtimai, ahlâki bir maraza (hastalığa) müptela olması neticesidir.”(A. Mithat İnan-Atatürk'ün not defterler - Sayfa 88)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

MAŞALA

Türkçe Sözlük:

hlk. Bağ ve bahçelerde kenarları set biçiminde birbirinden ayrılan, genellikle dikdörtgen toprak parçası.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bağ ve bahçelerde kenarları set biçiminde birbirinden ayrılan, genellikle dikdörtgen toprak parçası. **DS(I/I)1/1, DS(I/II)1/-, DS(I/III)17/12**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Maşala sebze ekmek için tohum saçtığımız yer, ark da o maşalalara su gitmesi için açtığımız küçük kanallar.”(Tolga Akpınar-Deva - Sayfa 65)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

MAVRA

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Gevezelik:
2. *isim, halk ağzında* Palavra.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Gevezelik: **DS(I)2/1** **2.** Palavra. **mavra atmak** (veya **sıkmak**) **1)** gevezelik etmek; **2)** palavra atmak.

Nişanyan Sözlük:

Yeni Yunanca *mávros* μαύρος "kara, koyu renk, esmer" sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük Eski Yunanca *amaurós* αμαυρός "karanlık" sözcüğünden evrilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Deniz, biz arka hücelere getirilir getirilmez ' mavra'ya başlıyor. " Vaay garson Ayhan ! Ben sana savunmayı okuma demedim mi ?”(Atilla Keskin-Herkesin bir deniz gezmiş öyküsü vardır: aykırı öyküler - Sayfa 29)

“O zamanlar Adana'nın belediye başkanı Ege Bağatur, Yılmaz abinin çocukluk arkadaşı, akşamları onunla, başkalarıyla Adana kebabçı meclislerinde buluşup mavra* yapıyoruz, ama hikâyeleri bir türlü konuşmuyoruz.”(Behçet Çelik-Adana'ya kar yazmış: Adana üzerine yazılar - Sayfa 42)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

MAYA

Türkçe Sözlük

maya (II)

1. *isim, halk ağzında hayvan bilimi* Damızlık dişi hayvan.
2. *isim, halk ağzında* Dişi deve.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Damızlık dişi hayvan. **DS(I/II)1/1** 2. Dişi deve. **DS(I/VI)22/19, DS(II/I)2/2**

Çankırı Ağzı: Damızlık dişi hayvan.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *māye* مایه "öz, hammadde, maya, sermaye" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Orta Farsça *mādag* "madde, hammadde" sözcüğünden evrilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MAYALIK

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Damızlık (hayvan):

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Damızlık (hayvan). **DS(I)8/6**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *māye* مایه "öz, hammadde, maya, sermaye" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Orta Farsça *mādag* "madde, hammadde" sözcüğünden evrilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MAYIS

Türkçe Sözlük

mayıs (II)

isim, halk ağzında Taze sığır dışkısı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Taze sığır dışkısı. **DS(I)40/40**

Erzincan Ağzı: Taze sığır dışkısı.

Nişanyan Sözlük:

Orta Yunanca *Máios* μάιος "ay adı" özel adından alıntıdır. Bu sözcük Latince aynı anlamagelen *Maius* sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük *Maia* "Büyük Hanım, Mayıs başında bayramı kutlanan Roma tanrıçası" özel adından türetilmiştir. Bu sözcük Latince yazılı örneği bulunmayan **mag-ia* biçiminden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MAYIŞMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Çok yemekten, sıcaktan veya zevkten gevşemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çok yemekten, sıcaktan veya zevkten gevşemek. **DS(I)17/20**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *mayış-* "gevşemek, kendinden geçmek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe aynı anlama gelen *mayıl-* fiili ile eş kökenlidir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Biliyorlardı, bazı sözler yanındakiyle güçlü bir anlam kazanırdı: "Deli manyak", "puştun karanfillisi", "herifi kafaladık ki mayıştı", "suyu dibine akmış Çanakkale testisi" gibi sözcüklerin tadını çıkararak, bağırarak Bünyamin'den yana döndüler."(Füruzan-Gecenin Öteki Yüzü)

"Sumru'nun gazal gözleri mayıştı. Teyze devam etti: "Başlangıçta hepimize yalan konuşuyordum. Bilip bilmeden sizlere neden güvenecektim ki? Zivircik adında bir oğlan durup dururken kapımı çalıyor. Polis şefi ikametgâhıma musallat oluyor."(Metin Savaş-Çarşamba Karısı Cinayetleri)

"Annesinin şefkatinde olmanın keyfiyle mayıştı. Sanki annesi başını okşuyor, hastalıklı zayıf sesiyle ona bir şeyler mırıldıyordu. Kirpiklerininkoyu gölgesinin altında minicik damlalardan biri toprağa düştüğünde, ağırlaşan göz kapaklarını açmaya ..." (Hülya Yakut Üstündağ-Çağla Zamanı)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

MAZI

Türkçe Sözlük

mazi (II)

isim, halk ağzında Kağnı ve arabalarda iki tekerleği birbirine bağlayan ağaç dingil.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kağnı ve arabalarda iki tekerleği birbirine bağlayan ağaç dingil. **DS(I/I)26/29**

Çorum Ağzı: Kağnı ve arabalarda iki tekerleği birbirine bağlayan ağaç dingil.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *māzū* مازو "meşe uru" sözcüğünden alıntıdır. (NOT: Farsça sözcük Sanskritçe *māyu-phala* मायुफल "safra kesesi" sözcüğü ile eş kökenlidir.) Farsça sözcük esasen meşe ağaçlarında oluşan ve sepicilikte kullanılan yumrunun adı iken, Türkçede, o yumruya benzer kozalakları olan bir ağaca aktarılmıştır. Tıpkı İngilizce *gall* "1. safra, 2. meşe uru, mazi" gibi, Sanskritçe eşdeğer sözcük "safra" anlamına gelir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Kağnısındaki mazi ağacı kullanıla kullanıla bi yanından iyice aşınmış incelmış. Bizim köyde çok yaşlı bir meşe ağacından başka ağaç yoktur.”(Aziz Nesin-Sosyalizm Geliyor Savulun - Sayfa 156)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

MEHLE

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Kasaplık hayvanların omuz başından çıkan külbastılık veya pastırmalık yumuşak et. **DS(III)3/4**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MEKE

Türkçe Sözlük

meke (II)

1. *isim*, *halk ağzında* Mısır ve tanesi.
2. *isim*, *halk ağzında* Mısır unundan yapılan ekmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Mısır ve tanesi. **DS(V/I)6/5** **2.** Mısır unundan yapılan ekmek. **DS(V/II)2/-**

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MELEME

Türkçe Sözlük

3. *sıfat, halk ağzında* Ağırkanlı, rahatına düşkün.

Derleme Sözlüğü

3. *sf. hlk.* Ağırkanlı, rahatına düşkün. 1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MELEŞ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. İki kuzulu koyun.2/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= OT. *mē* 'oğlakların ve kuzuların seslerini bildiren bir sözcük'

(DLT) + *le-*

TT. : MELE- (ME/Ş 'iki kuzulu koyun'/ŞME/LEŞ-)

An.ağl.: *melemes* '1.beceriksiz, tembel ; 2. utangaç' (DS.IX, 3155)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MENENGİÇ, -Cİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Çitlembik.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çitlembik.3/1

Nişanyan Sözlük:

Farsça *mīnā-vaş* "boncuk gibi" sözcüğünden alıntı olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< **melen+giç**

Krş. *melencük* 'kiraz' (-Tr./
DS.IX, 3155)

An.ağl.: *melengiç, melangeç, melengeç, melengiş, melenküş, mellengêç, mellengiç* 'çitlem-bik' (DS.IX, 3155)

melen '1. balık sürüsü ;
2. işlenmemiş toprak, kıraç toprak; 3. durgun su' (DS.IX, 3155)

Eren (TDES, 291) : YOK

Nişanyan (SS, 288) : YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MEREK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Samanlık, odunluk, hayvan yemi deposu veya ahır.

Derleme Sözlüğü

hlk. Samanlık, odunluk, hayvan yemi deposu veya ahır. **DS(I/I)1/-, DS(I/II)1/-, DS(I/III)28/24**

Rize Ağzı: Samanlık, odunluk, hayvan yemi deposu veya ahır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ahir, Merek O günlerde hemen hemen ayrıksız tüm kent evlerinin bir ahir vardı. Ahirin olduğu evde, bir merak (samanlık) le bir de çöplüğün (gübre için) bulunması kaçınılmaz bir koşuldur.”(Nizamettin Özbek-Erzincan'dan Kemah'tan - Sayfa 61)

“Kaloköyü Kırgını'nda, yakılmak için dolduruldukları merak'ten (saman ve yem anbarından) bir mucize ile kurtulan ÂŞİK KAHRAMAN, dağ yolları ile Digor'a doğru kaçarken Gorhana (Eşmeyazı) köyünde Ermeniler tarafından yakalanıyor ve esir...”(M. Fahrettin Kırzioğlu-Kars'ın kurtuluşunun 50. yıldönümü dolayısıyla: Kars İli ve ...)

“Erzurum evlerinin ahır bitişiğinde muhakkak merak bulunurdu. Merakler basit örtü ile örtülür, onların da duvar penceresi olmaz, sadece tepeden bir aydınlık penceresi bırakılırdı. Bu pencere mereği ışıklandırdığı gibi, uzun bir kış ...”(Sebahattin Bulut-Erzurum çarşı pazar - Sayfa 60)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

MERES

Türkçe Sözlük:

hlk. Köpekte yaş.

Derleme Sözlüğü

hlk. Köpekte yaş. **DS(I/II)1/2, DS(II/I)16/16**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MERET, -Dİ

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Uğursuz.

Derleme Sözlüğü

2. *sf. hlk.* Uğursuz. **DS(I)3/2, DS(I/II)25/25**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *mrd* kökünden gelen *marad* مرد "inatçı, asi, şeytan" sözcüğünden alıntı olabilir; ancak bu kesin değildir. Arapça sözcük Arapça *marada* مرد "inat etti" fiilinin *fa'al* vezninde türevidir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Baba, durmadan ağlayan bebeğe sinirlendiği için ona, Meret diye diye ad koymayı unuttu"(İffet Evin-Yaşadığım boğaziçi: anılar, öyküler - Sayfa 153)

"Ninem derdi rahmetli, iki uzun boyludan levent, bir uzun bir kısadan bülent, iki kısadan da meret doğar. . . İşte biz öyle, meret olarak doğmuşuz ."(Muzaffer İzgü - Donumdaki para - Sayfa 55)

"Memo, kurban olduğum, sen bu meret narı yeme. Ben, hileyle Kaşan yılanı zehrini koyduklarını bilmiyordum."(Destana Memê Alan - Sayfa 377)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

MERHABA

Türkçe Sözlük

1. *isim* Selam.

2. *ünlem (me'rhaba:)* "Geniş ve mamur yere geldiniz, rahat ediniz, günaydın, hoş geldiniz" anlamlarında bir eslenme veya selamlaşma sözü.

Derleme Sözlüğü

1. Selam:1/- 2. *ünl.(me'rhaba:)* "Geniş ve mamur yere geldiniz, rahat ediniz, günaydın, hoş geldiniz" anlamlarında bir eslenme veya selamlaşma sözü: **Merhaba çakmak** *hlk.* Selamlamak.

Nişanyan Sözlük:

Arapça *marhaban* (*bika*) مرحباً "«(size) ferahlıkla» (karşılama sözü)" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *rḥb* kökünden gelen *marḥab* مرحب "ferahlık" sözcüğünün zarfıdır. Bu sözcük Arapça *raḥaba* رحب "ferah ve geniş idi, rahat etti" fiilinin maʿf'al vezninde mastarıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Eli işte, gözü oynasta olan, burnu Kaf dağında olan, ey zümrüt anka, ey şahmeran, merhaba!”(Aziz Nesin-Merhaba - Sayfa 13)

“Çevresinde, dolayında, yanında, söylemesini çok sevdiği allasmarladık diyeceği hiç kimse olmamalıydı. Sonradan merhaba diyeceği bir kimse olmayacaksa, bir öncekine allasmarladık ...”(Aziz Nesin-Yetmiş Yaşım Merhaba - Sayfa 145)

“Merhaba. Bir Kutlu Şehre doğru başlar yolculuk... Merhaba bu şehrin insanları...” (Ayşenur Menekşe-63 Yıla Adanmış 63 Mektup)

“Balıkçı Merhaba! ve Üstad Cevat Şakir Kabaağaçlı ' nın sonsuzluğa Bodrum uğurlanışının 25. Yıldönümünde sizlere " Merhaba " demekten onur duyuyorum.”(Özgen Seçkin, Aydın Şimşek-Balıkçı'ya merhaba: Halikarnas Balıkçısı Günleri: Bodrum... - Sayfa 126)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

MERYEMANAKUŞAĞI**Türkçe Sözlük:**

hlk. Gökkuşığı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Gökkuşığı.1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MIGİR**Türkçe Sözlük:**

hlk. Küçük, işe yaramaz (oyun kâğıdı veya eşya).

Derleme Sözlüğü

hlk. Küçük, işe yaramaz (oyun kâğıdı veya eşya).3/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MIHLAMA

Türkçe Sözlük

2. *isim*, *halk ağzında* Yumurta, un, soğan, ıspanak karışımıyla yağda yapılan bir yemektürü.

Derleme Sözlüğü

2. *hfk.* Yumurta, un, soğan, ıspanak karışımıyla yağda yapılan bir yemek türü. DS(V/I)2/1, DS(V/III)19/14, DS(V/IV)5/3

Çankırı Ağzı: Yumurta, un, soğan, ıspanak karışımıyla yağda yapılan bir yemek türü.

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

mıhlama 'Soğanlı kıyma veya pastırma üzerine yumurta kırılarak yapılan bir yemek'

< Tü. **buğu+la-ma**

[> *buhulama > *buhlama > *muhlama > *mıhlama*]

An.ağl. : *mıhlama*, *mıhlıma*, *mıklama*, *mihleme*, *muhlama*

Nişanyan'ın Eren'in görüşünü kabul etmeyen açıklaması daha doğrudur. Ancak, sözcük Ermenice *mux* (duman) ile ilgili değildir. Türkiye Türkçesinde **buğu**, ağızlarda **buğ**, **boğ**, **boğu**, **bü**, **buhu**, **bug** biçimlerinde yaşanan (bk.DS.II, 778) sözcük ile yapılan '**buğ-lama** < **buğu+la-ma**' yemek adı **mıhlama** için en uygun olanıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MISMIL

Türkçe Sözlük:

hfk. Eti yenilebilen, murdar olmayan.

Derleme Sözlüğü

hfk. Eti yenilebilen, murdar olmayan. DS(III/II)21/15

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Murdar olmayan. (Senin kestiğin hayvan mısımlı mı?) Middik: Genellikle bostanlarda ot ve böceklerle beslenen küçük bir kuş.”(Ekrem Özbay-Oğuz Türkmen boylarından varsaklar - Sayfa 90)

“Eğer yel esmiyeydi mecmuu âlem kokudan helâk olayıdı (olurdu). Pes imdi, helâl ve haram, mısmıl ve murdar, kamusu şeriat birle mâlûm...”(Hacı Bektaş Veli -Makalât - Sayfa 26)

“Habs içinde ölmeyeyin deyu aç Mısmıl - u murdar yedüm bir iki kaç.”(Yunus Emre-Yunus Emre divanı - Sayfa 8)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

MIŞMIŞ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hfk. Kayısı veya zerdali. **Mışmış DS(II) 2/1**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“... Emmi, iyi söyledin. Dabak: - Ben dört kilo mişmiş yersem sen hem bu mişmiş ödersin, hem de cemaate bir kilo mişmiş ısmarlarsın. Şayet ki yeyemesem ben ödeyeceğim. Diyo tereddütsüz.”(Sedat Murat-Çarnaçar mahallesi: roman - Sayfa 164)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

MİLLET

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Benzer özellikleri olan topluluk.

Derleme Sözlüğü

3. *hfk.* Benzer özellikleri olan topluluk. **1/1**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *mll* kökünden gelen *milla(t)* ملة "din, töre, bir din ve töreye bağlı cemaat" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Aramice/Süryanice *millā* מלל "söz" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Aramice/Süryanice *mālal*, *mālal* מלל "konuşmak, söylemek" fiilinden türetilmiştir. Arapça sözcük "din" ve "dinî cemaat" anlamındadır; Türkçede 19. yy sonuna dek bu anlamda kullanılmıştır. Fransızca *nation* karşılığı olan modern anlamı Türkçede 1860'lardan itibaren ağırlık kazanmış ve 1920'den sonra dini çağrışımını kısmen yitirmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bu halkaların bireylerde apayrı şekilde teşekkülü de millet oluşumunun sorunluluğunu ifade eder.”(Milay Köktürk-Millet ve Milliyetçilik: Eleştirel Yazılar 1)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

MOTOR

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Motosiklet.

Derleme Sözlüğü

3. hlk. Motosiklet. **Motoru bozmak** bağırsakları bozulmak, ishal olmak.1/-

Nişanyan Sözlük:

Fransızca *moteur* "1. hareket ettiren, 2. hareket üreten aygıt" sözcüğünden alıntıdır. Fransızca sözcük Latince *motor* "hareket ettiren, saik" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Latince *mouēre* "hareket ettirmek" fiilinden +(t)or ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MOZAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Domuz yavrusu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Domuz yavrusu. **DS(I)5/2**
moza DS(I), mazak DS(IV)14/15

Nişanyan Sözlük:

Ermenice *mozi* veya *mozig* $\text{u n q h} / \text{u n q h l}$ "buzağı, hayvan yavrusu" sözcüğünden alıntıdır. Ermenice sözcük Hint Avrupa Anadilinde aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan **mos-ğ^h-o-* biçiminden evirilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Hayvan. . . ama ne hayvan! Bir dane de değil. Bir göreceksin vaziyeti. . . » « Neymiş ki be? » « Domuz be Hasan! Domuzlar be. Bir ana, beş dane de mozağı. Heme koştum geldim sana, diyeyim. . . Hadi çabuk ol gidelim. Kaçmasınlar ."(Yaman Koray-Gelin taşı: roman - Sayfa 304)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

MOZALAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Olgunlaşmamış, eğri büğrü meyve.

Derleme Sözlüğü

hlk. Olgunlaşmamış, eğri büğrü meyve. **DS(III/I)3/2**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Oğullarım için meyva almaya gittiğim manavlarda, mozalak mozalak şeftaliler görmüş alamamıştım.”(Meral Çelen-Meral Çelen'in anıları - 2. cilt - Sayfa 259)

“Şimdi gezgin satıcılar, kentin ağaçsız alanlarında, güneşin tam altına çektikleri el arabalarında, dıştan patatesi andıran, yumruk kadar, mozalak kivileri, naylonla bölmelenmiş güzel kutular içinde taneyle satıyorlar.”(Adnan Özyalçiner - Cambazlar Savaşı Yitirdi- Sağanak)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

MUCUK, -ĞU

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir tür küçük sinek. **DS(VI/D)6/6, DS(VI/II)4/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

muçuk ‘Bir tür küçük sinek’

Krş. **miçek**

An.ağl.: *muçuk* ‘tatarcığa benzer küçük bir sinek’ (YKS, 63)

~ miçeg, miçek (Ker.) (KrTS, 261)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Arada bir üst üste birkaç tüfek patlıyor, sonra yerini uğuldayıp gelen gürültülere bırakıyordu. Yürüdüler. Hüseyin Velinin koluna girmişti. Artık yüzlerine sıvanmış mucuğu kovamıyorlardı. Güneş kızdırdıkça kızdırıyor, hava gittikçe ağırlaşıyor ...”(Yaşar Kemal-Demirciler Çarşısı cinayeti - Sayfa 131)

“Dünyaya gözünü sümbül kokan dağlarda açan, anasının ak sütünden önce sağaltıcı yayla suyu içen Yörük için ölüm kokar “ Çukurova yaz aylarında. Yosunludur suları, içilmez. Üvezi® , mucuğu ' sokar, öyle bir sokar ki can dayanmaz .”(Oya Adalı-Dadaloğlu - Sayfa 21)

“Ali, Şevket Beyi değil, karıncayı bile, öldürmez, sineği bile, solucanı bile, mucuğu bile, hiç bir mahlûkatı öldüremez. Anasını öldürdü, o başka. Alin Aliyi götürün. Güneş geçer başınıza, sonra hasta olursunuz. Ali anasını bile öldürmezdi ...”(Yaşar Kemal-Ölmez otu - Sayfa 141)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

MUHANNET

Türkçe Sözlük:

hlk. Alçak, korkak, namert.

Derleme Sözlüğü

hlk. Alçak, korkak, namert.1/-

Nişanyan Sözlük:

Arapça *χnθ* kökünden gelen *muχannaθ* مَخْنَث "pasif eşcinsel, hermafrodit" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *χanaθa* "büküldü, eğildi, dişi gibi davrandı" fiilinin *mufa^{ss}al* vezindedir. Halk ağızlarında sadece ozan geleneğinde "alçak, kalles" anlamıyla görülen sözcükte /th/ > /t/ ses evrimi dikkat çekicidir. Türkçede sadece *matkap* sözcüğünde görülen bu hadise Kürtçede standarttır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Dinle sözlerimi ey arif kardeş Dünyanın her yanı dolu muhannet Nefesle kibiri insana verdi O zaman eyledi kulu muhannet Muhannet insanla çıkılmaz düze Fırsatını bulur atar denize Türü yalan söyler gelse yüz yüze Sokar yılan gibi dili ...”(Erman Artun-Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı - Sayfa 401)

“Bugün dost elinden aldım bir nâme Bu nasıl haberdî yazdı muhannet Beni de düşürdü feryadı game Aşkın çemberinde ezdi muhannet.”(Emir Kalkan-XX. yüzyıl Türk halk şairleri - Sayfa 454)

“Gökyüzünde bölük bölük turnalar İnsafınız yok mu aldı dert beni Gece gündüz hayalına yandıgım ooooy oy oy Mecnun gibi Çöle saldı dert beni muhannet öldürdü.”(Sadi Yaver Ataman-Memleket havaları - Sayfa 124)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

MUNDAR

Türkçe Sözlük:

hlk. murdar.

Derleme Sözlüğü

hlk. murdar. **Murdar 1/1**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *murdār* مردار "dinen veya ahlaken kirlî, necis" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Orta Farsça *murdār* "leş, ceset" sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük Orta Farsça *murdan*, *mīr*- "ölmek" fiilinden türetilmiştir. Orta Farsça fiil Eski Farsça ve Avesta (Zend) dilinde aynı anlama gelen *mar*- sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bir süre orada durup o insanların tamamının mundar olduklarından emin olunca sadece birini alıp yuvalarına götürüyorlar.”(Murat Kaplan-Kaplan Köşesinden - Sayfa 117)

“Değdiyse mundar olmuş raketi atacaktı. Gül Nazmiye raketin var olmayan fareye Vallahi de billahi de değmediğini söylediye de ikna olmadı.”(Ayfer Tunç-Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi)

“Mundar kahpe. . . Sarhoş, iki yanına yalpalaya yalpalaya karisinin üzerine atılarak: – Mundar kahpe mi? Ha? Boğazını sıkayım da...”(Hüseyin Rahmi Gürpınar-Namuslu kokotlar: roman (tam metin) - Sayfa 158)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

MUT, -DU**Türkçe Sözlük****mut, -du (II)**

isim, halk ağzında Yaklaşık iki avuç dolusu tahılı içine alan ölçek.

Derleme Sözlüğü

hık. Yaklaşık iki avuç dolusu tahılı içine alan ölçek. **DS(V)8/6**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MÜSLÜMAN**Türkçe Sözlük**

2. *isim, halk ağzında* İslam dininin kurallarını yerine getiren kimse.

Derleme Sözlüğü

2. *hık.* İslam dininin kurallarını yerine getiren kimse. **1/-**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *muslimān* veya *muselmān* مسلمان "İslama mensup olanlar" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Arapça *muslim* مسلم sözcüğünün çoğuludur.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Allahu Ekber! Evdekiler de tekbir getirdiler... – Allahu Ekber! Böylece Hz. Ali'nin Müslüman oluşunu kutlamış oldular.”(Adem Saraç-İlk Müslüman Çocuk)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

NAHIR

Türkçe Sözlük:

hlk. Sığır sürüsü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sığır sürüsü. **DS(II/III)32/19**

Erzincan Ağzı, Keban Ağzı, Van Ağzı:Sığır sürüsü.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Gün boyunca Erzincanlıların nahır dediği hayvan sürüsünü köy girişinde bekler, uzaktan ilk sığırlar, ilk mandalar, yanlarında taylorıyla birlikte ilk atlar görüldüğü an çığına döner “Nahir geliyor! Nahir geliyor!” diye bağırırdık...”(Murat Öz-Sirke - Sayfa 565)

“Gün batarken nahır* bozkırdan döndü.”(Mihail Şolohov-Durgun Don Cilt:4 - Sayfa 163)

“... Sürerek e malum a her köyde çiftçilerin sınır sınır harmanları, e yaz oldu mu çiftçiler nahır malına atları da katarlar, küheylanlar, nahır ile beraber otlar...”(Behçet Mahir-Köroğlu destanı - Sayfa 1)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

NAMAZLAĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Üstünde namaz kılınan seccade.

Derleme Sözlüğü

hlk. Üstünde namaz kılınan seccade. **25/26**

Çankırı Ağzı: Üstünde namaz kılınan seccade.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *namāz* نماز "1. saygı veya ibadet amacıyla yere kapanma, temenna, 2. İslami ibadet biçimi" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Orta Farsça aynı anlama gelen *namaç* veya *namāz* sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük Avesta (Zend) dilinde *nəmah-* "temenna, ibadet" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Namazlağı da bunlardan birisidir. Türk lûgatları böyle bir kelimeyi tanımıyorlar.” (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü-Türk kültürü: aylık dergi - Sayfa 624)

“Güneş, öğle yerine tırmanınca anam aptes alıp öğle namazını kıldı ve sonra namazlağı üzerine alıp ocağın bir kenarına kıvrıldı.”(Kenan Erzurum-Kurtuluşun Bedeli 1 - Sayfa 224)

“Çadır döşeme eşyaları: Şilte, keçe, minder, yastıklar, yatak, yorgan, kıl haba ve diğer kilimler, süs eşyaları, mangal, namazlağı (seccade), vs.”(Prof. Dr. Nuri Bilgin-Eşya ve insan - Sayfa 152)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

NAMAZLIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Namazda okunan kısa sureler.

Derleme Sözlüğü

3. *hfk.* Namazda okunan kısa sureler. **DS(I)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *namāz* نماز "1. saygı veya ibadet amacıyla yere kapanma, temenna, 2. İslami ibadet biçimi" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Orta Farsça aynı anlama gelen *namaç* veya *namāz* sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük Avesta (Zend) dilinde *nəmah-* "temenna, ibadet" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

NAMLI

Türkçe Sözlük

namlı (II)

isim, halk ağzında Samanından ayrılmış arpa, buğday yığını.

Derleme Sözlüğü

hfk. Samanından ayrılmış arpa, buğday yığını. **DS(I/III), DS(I/V)22/12**

Çankırı Ağzı: Samanından ayrılmış arpa, buğday yığını.

Nişanyan Sözlük:

Farsça ve Orta Farsça *nām* نام "ad, isim" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Eski Farsça ve Avesta (Zend) dilinde aynı anlama gelen *nāman-* sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük Hint Avrupa Anadilinde aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan **h□néh□-m̥* (**enō-m̥*) biçiminden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

NODUL

Türkçe Sözlük:

hlk. Hayvanın yürüyüşünü hızlandırmak için üvendirenin ucuna çakılmış sivri demir çivi.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hayvanın yürüyüşünü hızlandırmak için üvendirenin ucuna çakılmış sivri demir çivi.33/27

Bilecik Ağzı, Kütahya Ağzı, Çankırı Ağzı: Hayvanın yürüyüşünü hızlandırmak için üvendirenin veya kısa bir sopanın ucuna çakılmış sivri demir çivi.

Nişanyan Sözlük:

Yeni Yunanca *mutúli* μουτούλι "hayvan dürtmek için kullanılan ucu çivili değnek veya değneğin ucundaki çivi" sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük Yeni Yunanca *mytē* μύτη "burun" sözcüğünden türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Öküzler durur gibi olunca elimizdeki üvenderelerle yani sırkılarla öküzleri nodulluyorduk Tâbi nodul nedir anlamadınız.”(Akin Tekin-Sahipsiz Gezegen: Çingiraklı Kızaklar - Sayfa 103)

“Sonra hırsını öküzlerden alıyor, habire nodul vuruyordu but etlerine.”(Abbas Sayar-Çelo)

“-Övendiyesinin (sopasının) ucunda nodul da var mıydı Hayriye Ana? diye espriyle sordum...”(Yılmaz Yavuz-Sinopeli-Sinop - Sayfa 291)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

NODULLAMAK

Türkçe Sözlük

1. *-i, halk ağzında* Hayvanı üvendireyle veya sopayla dürtmek.
2. *-i, halk ağzında* mecaz Dürtmek, uyarmak, hatırlatmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Hayvanı üvendire ile dürtmek. **DS(I)11/8** 2. *mec.* Dürtmek, uyarmak, hatırlatmak. **DS(II)5/3**

Nişanyan Sözlük:

Yeni Yunanca *mutúli* μουτούλι "hayvan dürtmek için kullanılan ucu çivili değnek veya değneğin ucundaki çivi" sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük Yeni Yunanca *mytē* μύτη "burun" sözcüğünden türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Merkebi nodulladı yeniden.. Dağlara ilk morluk çöküyordu, köye yaklaştığı saatlerde.. Güneş başını yastığına dayamış gibiydi. Dört bir yönünde ekin sarısı uzayıp gidiyordu. Yer yer ekin yığınları çarpıyordu göze... Hava buğday kokuyordu.”(Abbas Sayar-Yorganımı Sıkı Sar)

“Kağının gerisinde saygı ile kendine bakan gelinini gördü. Biliyordu kağının peşinden geldiğini.. Güldü: Sevgili yavrum, Raşit'imın emâneti, hep sizler için duva ediyorum, dedi. Öküzleri nodulladı ama, yalandan, yavaştan vurdu nodulları.”(Abbas Sayar-Dik Bayır)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

NÜZUL, LÜ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. İnme. **Nüzül 1/-**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *nzl* kökünden gelen *nuzûl* نزل "1. inme, iniş, 2. felç, nezle" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *nazala* نزل "indi" fiilinin fu'ûl vezninde mastarıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OCAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

11. isim, halk ağzında Halk hekimliğinde bir önceki kuşaktan el verme suretiyle aktarılan bilgileri kullanarak belirli bir şikâyeti veya hastalığı iyileştirdiğine inanılan aile.

Derleme Sözlüğü

11. hlk. Halk hekimliğinde bir önceki kuşaktan el verme suretiyle aktarılan bilgileri kullanarak belirli bir şikâyeti veya hastalığı iyileştirdiğine inanılan aile.**DS(III/II)3/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *oçak* "ateş yakılan yer" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan *õt-çak biçiminden evirilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *õt* "ateş" sözcüğünden Eski Türkçe +çAk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= ET. *oçak* ~ *oçuk* ~ *ocuk* (EU-
TS, 138); Uyg. *otçuk*, *oçuk*;
OT. *oçak* (DLT)
CC.: *oçak* (KLS, 143)

< *ōcak* < *ōçak

[< *ōç+ak*]

< *ōçuk < *ōtçuk [*ōt*

'ateş']

(T. Tekin, *Mak.I*, 121, 131)

[< **hōtçuk/+çak*]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OCAKLIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

4. isim, halk ağzında Mutfak.

5. isim, halk ağzında Baca.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Mutfak. **DS(II)7/5**   5. *hlk.* Baca. **DS(III)9/11**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *oçak* "ateş yakılan yer" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan *ōt-çak biçiminden evrilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *ōt* "ateş" sözcüğünden Eski Türkçe *+çAk* ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Kışın bu ocaklığı yakarak ısınırdık. Kıl çadır, her zaman yüklüğün bir kenarında hazır beklerdi, ama bizim yazlağa çıkıp da o çadırı tuttuğumuzu hiç hatırlamıyorum. Karşımızda Muhacir Bilal'in evi vardı. Onun hemen ötesinde Torunlar ve ...”(Kenan Erzurum-Kurtuluşun Bedeli 1 - Sayfa 13)

“... Bu tamaşalığın en hallice evlerinden birinin sokak yüzünde bir odası idi. Evin bundan başka, bir yarım odası, ufak bir taşlığı ve bu taşlığın dibinde mutfak vazifesi gören bir ocaklığı vardı. Ev sahibi Nuri Niğâh kalfa adında bir hasta bacı idi .”(Reşat Nuri Güntekin-Miskinler tekkesi: Roman - Sayfa 51)

“Zaten odanın ocaklığı, ocağın iki tarafında iki göz hücresi vardı. Kapı arkasında da testiler için bir bölme yapıldı. Hücrelere cezve, fincan, kahve, şeker kapları gibi şeyler aldırıldılar. Odanın idare veya 5 numara lambayla değil de, daha...”(Şevket Süreyya Aydemir-Toprak uyanırsa? Ekmeksiz Köy Öğretmeninin hatıraları - Sayfa 119)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

OCUMAK

Türkçe Sözlük

1. *-den, halk ağzında* Bir şeyden korkmak, ürkmek, çekinmek.
2. *-den, halk ağzında* Bir şeyden soğumak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Bir şeyden korkmak, ürkmek, çekinmek. **DS(I)12/14** 2. Bir şeyden soğumak. **DS(III)4/2**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OFLAZ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. İyi, güzel, mükemmel. **DS(I)22/31**

Çankırı Ağzı: İyi, güzel, mükemmel.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

oflaz (hlk.) ‘1. İyi, mükemmel; 2. güzel; yakışıklı; 3. gürbüz’

<*ob [*< *ob* ‘küçük, yavru’]+laz
[*< *+la-z*]

Tü.> Kürt. oflaz ‘sevimli’ (FKT, 74)

An.ağl.: oflaz, oflas, ohlaz (DS.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OĞULDURUK, -ĞU

Türkçe Sözlük:

hlk. Döl yatağı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Döl yatağı. **DS(I/I)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *oğul* "yavru, çocuk" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= ET. *oğul* (EUTS, 139)
~ OT. *oğul* 'oğul, çocuk'
(DLT)
CC.: *oğul, ovul* (KLS, 142)
< **oğ-* [~ *yoğ-*] 'yoğun-
laşmak' + *-öl* 'fiilden ad yapan
ek'

Kononov (*Vladimirtsov Arm.* 175-176):
oğul < *oğ* (< *ög* 'ana' ~ ok, oğ 'soy, boy') + *l*
'küçültme eki' [Krş. *siñ-il* 'kız kardeş']
Németh (*Melich Arm.* 296-297): *oğul* <
oğu-l 'ek.'
Eren (*TDES*, 305): < ? [Kendi görüşü-
nü belirtmez.]
Nişanyan (*SS*, 328): *oğul/oğl-* = ET.
oğul döl, çocuk, yavru, erkek çocuk (viii)
ET. *oğul*: AYOL, OĞLAK, OĞLAN, OĞUL,
ULAN

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OĞULLUK, -ĞU

Türkçe Sözlük

2. *isim*, halk ağzında Üvey oğul.

Derleme Sözlüğü

2. *hkk.* Üvey oğul. DS(I)16/12

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *oğul* "yavru, çocuk" sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OK

Türkçe Sözlük

1. *isim* Yayla atılan, ucunda sivri bir demir bulunan ince ve kısa tahta çubuk.
2. *isim* Yön göstermek amacıyla belli yerlere konulabilen, oka benzer işaret.
3. *isim* At arabası, kağrı vb. araçlarda koşum hayvanlarının bağlandığı ağaç.
4. *isim*, *matematik* Bir dairede bir kirişin ortasında bu kirişi gören yayın ortasına indirilen doğru parçası.

Derleme Sözlüğü

1. Yayla atılan, ucunda sivri bir demir bulunan ince ve kısa tahta çubuk. 2. Yön göstermek amacıyla belli yerlere konulabilen, oka benzer işaret. 3. At arabası, kağrı vb. araçlarda koşum hayvanlarının bağlandığı ağaç. 4. *mat.* Bir dairede bir kirişin ortasında bu kirişi gören yayın ortasına indirilen doğru parçası; **ok atmak** *hkk.* miras kalan malları paylaştırmak için ad çekmek. DS(VII)6/2

Balıkesir Ağzı: At arabası, kağrı vb. araçlarda koşum hayvanlarının bağlandığı ağaç.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ok* "ok" sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ok ‘Yayla atılan, ucunda sivri demir bulunan ince ve kısa tahta çubuk’
< ET. **oĸ** (EUTS., DLT: *oĸ* +çı; *oĸluĸ kirpi*; *oĸluĸ*; *oĸta-*; *oĸtaş-*)
CC.: **oh** (KLS, 143)
TT.: OK+(ÇU/ ÇULUK/ LA-/ LUK/LU kirpi)
An.aĸl.: *ohlav* <*ok+lava*; *ohlavı* < *ok+lava*; *ok* ‘oklava’ (DS.IX,

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OKRAMAK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hkk. Acıkmış, susamış olan at yiyecek veya su gördüğü zaman kişnemek. DS(I)1/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= ÖT. **oĸra-** ‘yem zamanında kişnemek, homurdanmak’ (DLT)
< ***oĸ** ‘yansıma’+**ra-** ‘addan fiil yapan ek’

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OKUMAK

Türkçe Sözlük

10. -i, *halk ağzında* Bir yere çağırarak, davet etmek, okuntu göndermek.

Derleme Sözlüğü

10. *hkk.* Bir yere çağırarak, davet etmek, okuntu göndermek. DS(II)16/12

Balıkesir Ağzı: Bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmenin yanında veya yazılı şeyler üzerinde çalışmak, öğrenim görmek.

Balıkesir Ağzı: Bir yere çağırarak, davet etmek, okuntu göndermek.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *okı-* "çağırarak, seslenmek, (yazı) seslendirmek" fiilinden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= ET., OT. *oƣı-* 'okumak; çağır-
mak, davet etmek' (EUTS, 140;
DLT: *oƣıl-, oƣın-, oƣıt-, oƣıtsa-*)
CC.: *oku-* (KLS, 144)
< *oƣ* 'ok'+*ı-*'belirtmek, davet
etmek, çağırarak, okumak'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OKUNTU

Türkçe Sözlük:

hlk. Küçük armağanlarla yapılan düğün çağrısı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Küçük armağanlarla yapılan düğün çağrısı. **DS(D)10/6**

Balıkesir Ağzı, Yozgat Ağzı: Küçük armağanlarla yapılan düğün çağrısı.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< *oƣ* 'ok'+*ı-*'belirtmek, davet
etmek, çağırarak, okumak'
TT.:OKU-(MA/MUŞ/MUŞLUK
/N-/NAKLI/NTU/NUL-/NUŞ/
R yazar/T-/TMA/TMAN/MAN-
LIK/TUL-/TULMA/TUŞ/YU-
CU/YUS)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OKUYUCU

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Düğüne çağrı yapan kimse.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Düğüne çağrı yapan kimse.**8/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *okı-* "çağırarak, seslenmek, (yazı) seslendirmek" fiilinden evrilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OLÇUM

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Hekimlik taslayan kimse.
2. *isim, halk ağzında* Kendini becerikli, usta gösteren kimse.
3. *isim, halk ağzında* Eli işe yatkın, becerikli kimse.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Hekimlik taslayan kimse. **DS(II/II)** 2. Kendini becerikli, usta gösteren kimse. **DS(I/III)** 3. Eli işe yatkın, becerikli kimse. **DS(I/I)12/6**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OMA

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Kalça kemiği.
2. *isim, halk ağzında* Bel kemiği.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kalça kemiği. **DS(II/VI)10/5** 2. Bel kemiği. **DS(II/I)2/1**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *om* "kemik başı, özellikle uyluk kemiğinin yuvarlak ucu" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *oy-* fiilinden Eski Türkçe **+Im** ekiyle türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

oma (hlk.) 'Kalça kemiği; bel kemiği'
< OT. **um+a**
An.ağl.: *oma, omāca* (DS.IX, 3279)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Yarılkta dip ile oma, lim demek olan dipte bel kemiği olan oma vardır. Lim demek olan dipte boşboğazlık olan oma vardır."(Hani Astolin-Türk'ün Gizlenen Bilgisini Arayan Türk)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

OMCA

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Kalça kemiğinin bir bölümü.

2. isim, halk ağzında Kesilmiş ağaç kökü, bağ kütüğü.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kalça kemiğinin bir bölümü.2. Kesilmiş ağaç kökü, bağ kütüğü. DS(I)7/2, omaca DS(II)4/5

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi om "kemik başı, özellikle uyluk kemiğinin yuvarlak ucu" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe oy- fiilinden Eski Türkçe +Im ekiyle türetilmiş olabilir ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

omaca (hlk.) 'Asma kütüğü, kesilmiş ağaç kökü'

< OT. **um+a+ça**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OMUZLUK, -ĞU

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Omza alınıp iki ucuna yük asılan kısa sırık, çığindirik.

Derleme Sözlüğü

3. hlk. Omza alınıp iki ucuna yük asılan kısa sırık, çığindirik. DS(I)3/1

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe omuz "köprücük kemiği veya o kemiğin başı" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

omuz 'Boynun iki yanında, kolların gövdeye bağlandığı bölüm'

< ***omur** = Çuv. *imur*

ET. ve OT (DLT)'te YOK.

Tuhf.: *omrav* 'boyun kemiği'

TT.: OMUZ+(DAŞ/DAŞLIK/
LA-/LAMA/LAN-/LUK)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Kero omuzluğu usulca aldı omzundan. Altay geri döndü, suya baktı, fırladı. Kero kovanın tekini aldı atın yanına gitti. Kovayı dizine dayadı, taya doğru uzattı. Al tay suya ağız deydird ..."(Ömer Polat-Dilan)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ORAK AYI

Türkçe Sözlük:

hlk. Temmuz.

Derleme Sözlüğü

hlk. Temmuz. 1/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *orğak* "ot biçme aleti" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *or-* "biçmek" fiilinden Eski Türkçe +(g)Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< ET. *or-* 'biçmek, kesmek, vur-'

mak' (EUTS, 142)+ *-ğ-a-k*

TT.: ORAK+ (böceği/ÇI/ÇILIK/
LAŞ-)

An.ağl.: *orak* 'ekin biçme zama-

nı'; *orakay, orakayı* 'Temmuz';

orakçılık; orakeriği 'mürdümeri-
ği' (DS.IX, 3285-3286); *orek*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Bu mevsime 'Orak ayı' da denirdi ki temmuz ayının ilk yarısına denk gelir."(Recep Seyhan-Günşin Doğduğu Yerde - Sayfa 158)

"Hatay çevresinde temmuz ayı, orak ayı olarak da bilinir."(Muzaffer Azazi-Canlı Öyküler: Bir çırpıda okunacak derslik hikâyeler - Sayfa 118)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ORCIK, -Ğİ**Türkçe Sözlük:**

hlk. Şekerle kaplanmış ceviz içi.

Derleme Sözlüğü

hlk. Şekerle kaplanmış ceviz içi. DS(I)3/3

Elazığ Ağzı, Keban Ağzı: Şekerle kaplanmış ceviz içi.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

orcik¹ (hlk.) ‘Cevizli sucuk’

< ET., OT. **öl** ‘ıslak, nem, yaş’

-(i)ş- ‘nemlenmek’ (DLT)+**ik**

An.ağl.: **orcik, oricik, orocik,**

orucik, ölcik (DS.IX, 3287);

örücük ‘cevizli sucuk’ (s.3352)

NOT: Eren’in Dankoff (ALT 648)’a dayanarak Ermeniceden geçtiğini kabul etmesi ve Anadolu ağzlarından hiç örnek vermesi olacak şey değil. Ağzıldaki **ölcik**’in Elazığ’da, **örücük**’ün de Bolu’da kullanılması sözcüğün Ermeniceden alındığına delildir: <öl >ör]+ü+cük

Bu sucuğun yapılışı da öl ‘ıslak, nem, yaş’; öli- ‘ıslanmak’ anlamlarına uygundur: İpe dizilen taze ceviz içi, üzüm ya da dut şirasının içine daldırılarak etrafı bu şıra ile kaplanır; sonra, asılarak kurutulmaya bırakılır. Kurutulan bu yiyecek yumuşak ve nemli olur.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Cevizlerin çevresi bulamaçla iyice kaplanınca elde edilen orcik dizileri, bu kez dama gerilmiş bir ipe baş aşağı asılır, kurumaya bırakılırdı.”(Metin Önal Mengüşoğlu-Yerler Mühürlendi)

“Bir diğer köşede orcik askıları kurulmuş ve içi ceviz dolu orcikler iplerde sallanıyorlar.” (Birten Engin Naliş-Mutfak Büyücülerimden Masallar - Sayfa 90)

“diye sordu Rukiye endişeyle. “Ne üşümesi anam? Gör hele orcik istedi benden” “Orcik? Ne orciği?” “Neblem, töbe töbe. Di hadi gızım yatın yuhlayın yorgunsuz.” Herkes uyuyunca evin en son uyuyan tek canlısı Fethiye Hanım kaldı ayakta.”(Metin Önal Mengüşoğlu -Yerler Mühürlendi)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

ORDUBOZAN

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Varis.

Derleme Sözlüğü

3. hlk. Varis. DS(I)1/1, DS(II)10/6

Çankırı Ağzı: Oyunbozan.

Çankırı Ağzı: Varis.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ordu 'Bir devletin silâhli kuvvetlerinin tümü'
= ET. *ordu* ~ *ortu* 'saray, orda, karargâh' (EUTS, 142); *orta* = *orda* ~ *ortu* (s. 143) ~ *otra* (s. 144) ~ OT.(DLT) *ordu 'hakanın oturduğu yer'; *ordu* 'sıçan, köstebek gibi yerde yaşayan hayvanların yuvası'; *ordulan-* 'şehir edinmek'
< **OR** 'kale; ana meydan',

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OTACI

Türkçe Sözlük:

hlk. Çeşitli bitkilerle tedavi uygulayan kişiler için halk arasında hekim veya eczacı anlamında kullanılan bir unvan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çeşitli bitkilerle tedavi uygulayan kişiler için halk arasında hekim veya eczacı anlamında kullanılan bir unvan. **DS(I)5/-,DS(II)5/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *otaçı* "şifalı otları bilen kişi, hekim" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *ota-* "şifalı otlarla tedavi etmek" fiilinden Eski Türkçe **+çI** ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *ot* sözcüğünden Eski Türkçe **+(g)A-** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

otaçı, otçu (hlk.), bk. *ot*²
~ otohut 'yerli (Yakut) hekim'
(Yak.) < *ota-çıt
utä, vutî (Çuv.)
= Moğ.: *otaçi(n)* 'hekim, tabip'
~ otoç (Hlh.)
otaçıla- 'tedavi etmek' (Mo.)
otoçlo- 'tedavi etmek' < **oğta-*
< **oğto-* (Mak.I, 96)

OTA(<o)Ç[I]+LA(>o)-

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Bu arada Sanibeg, iyi geldi dediği, Otacı'nın ilâcından iki kere daha içti."(Necati Gültepe-Munzur'daki Zorbaz)

"Otacı da yetiştii, oğlanı bileğine doladığı ipten kurtardı. Güçlülkle doğrulan Böke, kan revan içindeki halini umursamadan güldü."(İsmet Bertan-Anadolu'da Bir Zamanlar Dizisi - Boğa Güreşçisi)

“Onu bir Otacı'ya yetiştirmeliyiz!” Dövmeli Adam savaştığı iblislerden ayrıldı ve bir anda Rojer'in yanına geldi.”(Peter V. Brett-Çöl Mızrağı: İblis Döngüsü 2)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

OTALAMAK

Türkçe Sözlük

1. *-i, halk ağzında* Zehirlemek, ağılamak.

2. *-i, halk ağzında* Otamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Zehirlemek, ağılamak. **DS(I) 10/8** 2. Otamak.**DS(yok)**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ot* "yabani küçük bitki, özellikle şifalı bitki, ilaç" sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

otala-(n-) (hlk.), bk. **ot²**

EAT. (TS): otala-, otla- 'ilâç yapmak'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OTAMAK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Bitkinin yaprak veya köklerini vererek hastalığı iyi etmeye çalışmak, tedavi etmek.

DS(II)1/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ot* "yabani küçük bitki, özellikle şifalı bitki, ilaç" sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OTARMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Otlatmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Otlatmak. **DS(I/II)11/5**

Rize Ağzı: Otlatmak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

otar-[-] (*hlk.*), bk. **ot'**

< **otğar-** 'otlatmak' (DLT)

Krş. *otuxmağ, otuxmax* 'ot yemeye başlayan hayvan' ~ *oturxan*
(*Az./ağl., ADL.II, 430*)

Tü.> Kürt. *otar-* (*DAO, 368*)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Beni babalığım kuzuları otarmak için kuzucu yaptı. Yapılacak biğey yoktu, çobandım artık."(Bekir Can-Hatıralarım - Sayfa 23)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

OTÇU

Türkçe Sözlük:

hlk. Köylerde hekimlik yapan kimse.

Derleme Sözlüğü

hlk. Köylerde hekimlik yapan kimse. **DS(I)1/1, DS(II)1/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ot* "yabani küçük bitki, özellikle şifalı bitki, ilaç" sözcüğünden evrilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Otçu Hekim de homurdanıyordu. "Benle ne alakası var? Ben sadece talimat verdim." (Rıza Amirkhani-Onun Beni - Sayfa 163)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

OVMAÇ, -CI

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Hamuru ovalayarak yapılan kırıntılarla pişirilmiş çorba.
2. *isim, halk ağzında* Taze tarhana.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Hamuru ovalayarak yapılan kırıntılarla pişirilmiş çorba.**1/12.** Taze tarhana.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *uv-* "eliyle ezerek ufalamak" fiilinden evirilmiştir. Türkiye Türkçesi kullanımında "ezerek ufalamak" ve "bastırarak elini sürmek" anlamları ayrılmıştır. Birinci anlam ufak ve ufala- sözcüklerinde, ikincisi ov- ve ovuştur- fiillerinde görülür.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ov- ['Bir şeyin üzerine bastırarak el gezdirmek'
= OT. *uv-* ~ *uw-* ~ *ow-* ~ *öw-*
< *o(ö/u)v(w)-*
TT.: OV-(MA/MAÇ/UL-/UL-
MA/UN-/UNMA/UŞTUR-/UŞ
TURMA)

An.ağl.: *ovamaç* (~ *oğamaç*);
ovar 'sıcak hava, sam yeli';
ovaş- '(el, ayak) uyuşmak';
ovcala-, *övcele-*, *övüle-* 'bir şeyi avuçta sıkarak ezmek, ov-alamak, ufalamak'; *oveç* 'enenmiş koç'; *ovkula-* 'ufaklamak'; *ovma* 'deve hamuru'; *ovmaç* (~ *oğmaç*) çorbası (DS.IX, 3299)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OYULGAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Oyulgalamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Oyulgalamak. DS(I)16/11

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

oyulga- ['Seyrek seyrek, gelişigüzel dikmek'

< *ōy-(u)l-ga-*

TT.: bk, *oyulga*

An.ağl.: *oyulga-*, *oygala-*, *oyğala-*, *oyuhla-*, *oyukla-*, *oyulka-*, *oyurgala-*, *oyurga-* (DS. IX, 3304)

OY[UL(>r, k, h)]G(>ğ, h)A-LA-

Eren (TDES, 311): YOK

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Yorgan "oyulgamak" var bir de; "oyulgamak" kelimesini pek kimse kullanmıyor artık."(Ercan Kesal-"Aslında...")

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

OYULGANMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Bir şeyin içine iyice girmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir şeyin içine iyice girmek. **DS(II)1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖĞREK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. At sürüsü.

Derleme Sözlüğü

hlk. At sürüsü. **DS(IV)20/22**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

öğrek¹ (hlk.) 'Eğitilmeye elverişli'

< **öğre-k**

An.ağl.: *öğerek, öğrek* (DS. IX, 3317)

ÖG+[E]REK

öğrek² (hlk.), bk. **öğre**

öğrek³ (hlk.) 'Kaburga kemikleri'

< OT. **eyegü** (DLT) [> *ey-regü > *öyregü > *öğregü > *öğreg > **öğrek**]

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Öğrek'te dokutam atım çulunu, Üç güzele ördüreyim palanı. Som gümüşten döküreyim nalını, Bu gece Öğrek'te yatalım atım."(Eren Sarı-KARACAOĞLAN: Karacaoğlan, 17. yüzyıl da yaşadığı sanılan, ...)

"Kime sordumsa öğrek de, toprak da onların, dediler. Hemi de kupkuru, ağaçsız, bahçasız, beygirsemiş kısrak gibi döle, berekete hazır topraklar. Tohumu saç yüzüne, bire yüz kaldır ama otlak, öğrek otlığı her yeri, Kaç bin yörük çadırı ..." (Duran Yılmaz-Yörük hikâyeleri - Sayfa 37)

"Sultan Öyüğünde de birkaç öğrek yundları ve bir nice çift eyer depingisi kaldı."(Sefa Öcal-Devlet Kuran Kahramanlar - Sayfa 73)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

ÖĞRENCELİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Öğrenmek amacıyla ilk yapılan iş.
2. isim, halk ağzında Gerçeğe uygun yapay öğrenme aygıtı, simülator.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Öğrenmek amacıyla ilk yapılan iş. **DS(I)15/16** 2. Gerçeğe uygun yapay öğrenme aygıtı, simülator.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *öğren-* "alışmak, evcilleşmek, ünsiyet kazanmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *ögür* "sürü, topluluk" sözcüğünden Eski Türkçe +An- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

<p>öğren-[-] 'Bilgi edinmek; bellemek; yetenek, beceri kazanmak' = ET. <i>öğren-</i> 'alışmak' (EU TS, 147) ~ OT. <i>öğren-</i> (DLT) ET. <i>öğret-</i> (EUTS, 148) CC.: <i>övrən-, üren-</i> 'öğrenmek' <i>övrət-, üret-</i> 'öğretmek' (KLS, 153) < * <i>ögür</i> 'sürü'+A-n-(t-</p>	<p>Nişanyan (SS, 336): öğren[mek/öğret- t-]mek = ET. <i>öğrenmek/öğretmek</i> (x1) < *<i>öğremek</i> < ? <i>ög/ök'</i> akıl, zihin, hatır (vın) < <i>ömek</i> düşünmek, anlamak, bilinçli olmak ET *<i>ögre-</i> : ÖĞREN-/ÖĞRET-, ÖĞRENCİ, ÖĞRENİM, ÖĞRETİ, ÖĞRENİM, ÖĞRETMEN ET <i>ög/ök'</i> : ÖĞÜT, ÖZEN, ÖZLE- *** M. Erdal (OTWF, 33): <i>öğret-</i> 'alışmak, alıştırmak, ehlileştirmek' Ş. Tekin (İK, 213, not 6): öğren-(t-) < <i>ögür</i> 'sürü, ehli hayvan, dost'+e- 'ehli olmak'</p>
---	---

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Öğrencelik kitaplar yazmış da oldum. Sizi yazıcı olarak salt kadın-mutfak-aile-çocuk meseleleriyle sınırlamaya çalışan, dahası yazarlık alanında kendini veya çevresini size vasi tayin etmeye kalkışan feodal-pederane bir zihniyete, zihniyetlere ..." (Nurettin Duruman-Yazmak ve Yaşamak)

"... Dış dünyaya öğrencelik denemeler şeklinde tanıtılma tehlikesini önemsemek durumundayız." (Prof. Dr. Gürsel Aytaç-Edebiyat yazıları 1 - Sayfa 113)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ÖĞÜR

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Akran.
2. sıfat, halk ağzında Öğrenmiş.
3. sıfat, halk ağzında Alışılmış, yadırganmaz olmuş, menus.
4. isim, halk ağzında Takım, firka, zümre.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Akran. **DS(II/I)8/7, DS(II/II)7/3** 2. Takım, firka, zümre. **3. sf.** Öğrenmiş. **4. sf.** Alışılmış, yadırganmaz olmuş, menus. **DS(II/IV)7/4** **ögür olmak** çokça birlikte bulunmaktan çok sıkı bir alışkanlık edinmek.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ögür* "evcil hayvan sürüsü" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ögür '1. Yaşça yakın, boydaş, yaşıt, taydaş, akran; 2. öğrenmiş, alışmış; 3. alışılmış; 4. takım, firka, zümre'
= OT. *ögür* 'bazı hayvanların toplu halde bulunması, bunların sürüsü, bölük' (DLT: *ögür-len-*, *ögürlüg er*)
< **ök-* 'yığmak, biriktirmek'
(DLT)+-*ür*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖĞÜRMEK

Türkçe Sözlük

2. *nesnesiz, halk ağzında* Böğürmek.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Böğürmek; **ögüreceği** gelmek çok iğrenmek. **DS(I/II)4/2**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *ögür-* "bağırarak, böğürmek" fiilinden evirilmiştir. Türkçe fiil ses yansımaları sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +kIr- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ögür-['Kusarken veya kusacak gibi olurken öğürtü sesi çıkarmak'
CC.: *ögür-* (KLS, 150)
< **ö:*'yansıma'+**KIr-**
[+**KIr** eki
ile yapılmış yansımalar ve örnekleri için bk., T. Tekin, (Mak. I, 63: *hıçkır-*, *kıykır-*, *sıkır-*, *kakır-*, *geğir-*, *böğür-*]
Krş. *ör-* ~ *örü-* '(küttele hâlinde) yukarı doğru çıkmak'

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bir, iki, üç kere öğürdü. Midesi sökülüyormuş gibi oldu yerinden. İçinde ne var ne yoksa boşalttı. Yeniden öğürdü sonra, bomboş midesiyle sancılı sancılı öğürdü. Kusamadı; bir daha öğürdü, midesi ağzından kumlu yola fırlayıverecekmiş ...”(Cengiz Tuncer-Kerkenez: roman - Sayfa 38)

“Tekrar öğürdü. Gebe miyim? Parkın karla kaplı çimlerine koşup kustu. Karnı aç ve midesi boş olduğundan fazla bir şey çıkmamıştı. Etrafına bakındı. Parkın kuytu bir yerinde beyaz mermerden süslü bir çeşme vardı. Çeşmeye seğırtip yüzünü bol ...”(Metin Savaş-Kuvayı Milliye'nin Hazinesi)

“... Sevgiyle bakıyor, içmek istemiyor ama beni yine de kırmamak için son canıyla sütü yutuyordu. Canım bir tanem sonra kusmaya başladı, süt fazla geldi diye düşündüm, bekledim, çıkartsın rahatlasın. Kesilmedi. Öğürdü, öğürdü halsiz kaldı.”(Konca Altan-Rüyaların Öldüğü Ada)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ÖĞÜRTLEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Ayırmak, ayıklamak, seçmek, temizlemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ayırmak, ayıklamak, seçmek, temizlemek. **DS(I)1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖKÇE

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Saban demirinin geçtiği ağaç parçası.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Saban demirinin geçtiği ağaç parçası. **DS(I)13/19**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *ökçe* "topuk, ayağın arka ucu" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Orta Türkçe yazılı örneği bulunmayan *ök "geri, arka" sözcüğünden Eski Türkçe ±çA ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ökçe ‘Ayakkabı altının topuğa rastlayan yüksek bölümü’
< ***ük-** ‘yığmak, kümelemek; yükseltmek’ (EUTS, 271)+-e
+çe
TT.: ÖKÇE+(Lİ/SİZ)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖKSEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Özlemek, göreceği gelmek, istemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Özlemek, göreceği gelmek, istemek. DS(I)21/17

Urfa Ağzı: Özlemek, göreceği gelmek, istemek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ökse-[(*hlk.*) ‘Özlemek’   **An.ağl.:** *ögre-, ökse-, öksi-, öksü-, önse-, ösge-, öyse-, özke-*
< OT. *öztik-, östik-*   (*DS.IX, 3326*); *özüle-* (s. 3373)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Neysel, bir çareyi düşün hele” dedi. Hüzzam sarıldı boynuna, “Ah be canım dayzam (teyzem). Ges kazanıyı mı öksedi (özledin). Kurban olurum siyede, o ges kazanıyada... Şeyda abla ve Şükran ana da, demlerler birer demlik çay, - Faruk Kadri ...”(Faruk Kadri-Hüzzam Hanım - Sayfa 400)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ÖLÇER

Türkçe Sözlük:

hlk. Ateşi karıştırarak demir kol.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ateşi karıştırarak demir kol. DS(III)2/3

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ölç-* filinden Türkiye Türkçesinde +(g)Ak ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖLÇERMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Sönmekte olan ateşi, lambayı canlandırmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sönmekte olan ateşi, lambayı canlandırmak. **DS(I)22/23, DS(II)2/2**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ölçer- [*hlk.*] ‘Sönmekte olan ateşi, külünü alarak, yeni odunlar atıp canlandırmak’ (*YKS, 67; DS.IX, 3329*)
< **öl-* ‘ölmek’ + *-çe-r-*
An.ağl.: *ölçer-, olçar-* ‘ay.’ (*DS.IX, 3329*); *ölçer-* ‘1. bir konu ya da iş için düşüncelerini söyleyerek yol göstermek; 2. kıskırtmak, ara bozmak; 3. düzenlemek’

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Sönmekte olan odunları birbirine sürterek ateşi ölçerdi. İlk hamuru o avuçladı. Ekmeği ateşten ilk o aldı. Asıdan ekmeğin ve ateşin kokusunu, sıcaklığını yüzünde ilk taşıyan anne oydu. Hızır baba ta kaf dağının ardından bu kokuyu duyup ...” (Halil Erdem-Dirmil Ömürçüsü: Roman)

“Daha sert söyledi. Anam içinde boğdu öfkesini. Tencereyi doldurup geldi, koydu ocağa. Ateşi yeni baştan ölçerdi. Kepek getirdi ambarın üstündeki çuvaldan. Salacaktı. « Heey! . . » diye bağırdı babam. « Yavan yal istemem! . . Un getir !” (Fakir Baykurt-Kalekale: hikâyeler - Sayfa 134)

“Ocağımızı söndürüp, evimizi başımıza yıktılar da gittiler. Mestanımızı da, o babayığidimizi öldürdüler de gittiler. Siz hoş geldiniz, sefalar getirdiniz, Mestanın cenazesine geldiniz herhalde. » Ateşi ölçerdi, yere kilim, döşek serdi, buyur etti.” (Yaşar Kemal-İnce Memed 4 - Sayfa 519)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

ÖLET

Türkçe Sözlük:

hlk. Öldürücü hastalık salgını, kıran.

Derleme Sözlüğü

hlk. Öldürücü hastalık salgını, kıran. **DS(I)23/15**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ölet (*hlk./DAO*, 370) ‘Öldürücü hastalık salgını’
< **öl-et**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖLMEZOĞLU

Türkçe Sözlük:

hlk. Çok dayanıklı şey.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çok dayanıklı şey.2/2

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖLÜMSEK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Ölümcül. **DS(I)5/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ölüm* "ölme hali ve eylemi" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *öl-* fiilinden Eski Türkçe +Im ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ölümsek (*hlk.*) ‘Ölecekmiş gibi zayıf, cılız olan’
< **öl-üm+sek**
An.ağl.:ölmese, ölümseg, ölümsek, ölümsürek (DS.IX, 3332)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bu daha çok sevindirdi onu. Ayakları daha çabuklaştı. Bu havalarda çabuk yürümeli. Öyle ölümsek ölümsek yürürsen donar kalırsın.”(Yaşar Kemal-Yer demir, gök bakır - Sayfa 72)

“Sokak lambalarının etrafa yaydığı turuncumsu karanlık, benimle birlikte, bahçenin içine hiç girmeden kaldırımın kenarında kalakalıyor. O büyük ağacın gövdesi ve yaprakları o ölümsek turuncuyu emip karanlığı...”(Oylum Yılmaz-Gerçek Hayat)

“Kendi ülkesinin yurttaşları gözünde yüceltilmeme amacı taşımaktadır. Papa ' nın topraklarında eski inanci sürdürme isteği , “ ölümsek hastaların saçlarını taratmak istemeleri gibi” (Fusun Akatlı, Müge Gürsoy Sökmen-Bilge Karasu aramızda - Sayfa 148)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ÖNCÜ

Türkçe Sözlük

5. isim, halk ağzında Önder, kılavuz.

Derleme Sözlüğü

5. *hlk.* Önder, kılavuz. **DS(II)20/15**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *öη* veya *yöη* "1. yüz, çehre, ön taraf, 2. doğu" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *ön-* "yönelmek, yüzünü (bir yöne) çevirmek, öne çıkmak" fiilinden Eski Türkçe *+I(g)* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ön 'Bir şeyin esas tutulan yüzü'
= ET., OT. **öng** (*EUTS*, 151;
DLT: *öngdün* 'önce'; *öndüng-ki* 'önceki'; *öngeyük* 'bir şeye, bir kimseye mahsus olan, ayrılan, özel)
CC.: **ön, öng** (*KLS*, 151)
< ***öη**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖNCÜL

Türkçe Sözlük

5. *isim, halk ağzında* Kılavuz, öncü.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Kılavuz, öncü. **DS(III)4/2** 5. *sf.* Önde giden, önde olan, **Artçıl** karşıtı. **Öncül olmak** *hlk.* kılavuzluk, öncülük etmek.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *ön* sözcüğünden Yeni Türkçe **+çII** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

öncül (*hlk.*) ‘Önde gelen, birinci, başta giden’
< **ön+cül**
An.ağl.: *öncül, öncülü, öndel, önecek, öngül* (*DS.IX, 3336*)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖNEZE

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Avcıların av beklemek için taş yığınlarından yaptıkları pusu, evsin.
2. *isim, halk ağzında* Sürek avında pusuda av bekleyen avcı.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Avcıların av beklemek için taş yığınlarından yaptıkları pusu, evsin. **DS(II/II)12/11** 2. Sürek avında pusuda av bekleyen avcı. **DS(II/I)5/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖREK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Duvar.

Derleme Sözlüğü

hlk. Duvar. **DS(III)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

örək (*hlk.*) ‘1. Duvar; 2. bağırdağ; 3. avlak yeri; 4. bir yerin verimli olan çevresi; 5. dal budak salarak büyüme’ (*DS.IX, 3344-3345*)
< **ör-ek**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖRK

Türkçe Sözlük:

hlk. Hayvanları çayıra bağlamaya yarayan kalın ip, örük.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hayvanları çayıra bağlamaya yarayan kalın ip, örük. **DS(I/I)22/27**

Çankırı Ağzı: Hayvanları çayıra bağlamaya yarayan kalın ip, örük.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= OT. *örk* 'yular; at tavlasi' (DLT)

CC.: *örken* 'organ' (KLS, 152)

<*ör-k* [*ör-(ü)k*] > *örük*

> *örk*]

An.ağl.:*örk, örkan, örken* (DS.

XI, 3347); *örg* 'sap' (s. 3346);

örkle-, örükle-'hayvanı otlama-
sı için uzunca iple çayıra bağla-
mak' (s.3348)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖRKLEMEK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Hayvanları otlamaları için uzun bir iple çayıra bağlamak. **20/19**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“O, turnaların arasında yürüdükçe yüreği kıvılcımlanıyor, içine mutluluk doluyordu. Dağın dibinden çıkan, yöresinde kırmızı çiçekler açmış ak çağşaklı pınara gitti atını sulayıp yakına örkledi. Çok çiçekli toprağa oturup heybeden azık çıkını ...”(Yaşar Kemal-Karıncanın su içtiği - Sayfa 369)

“Eşeği de bir kenara örkledi. Otlaması için hayvanı ayağından uzunca bir iple bağladı, ipin diğer ucundaki kazığı da yere çaktı. Bir sigara tütürerek toprağa oturdu. Bir saat önceki çalışma arzusu birden kaybolmuştu. Oysa ne kadar azimliydi.”(Talip Demir-Maveraya Giden Sır)

“Suladı onu,sonra çukurun bol otlu bir yerine örkledi. Köyün neredeyse bütün çocukları dereyeddi. Birbirlerini kovalıyor, yüzüyor, birbirlerine çamur fırlatıyorlardı. Umut, hemen elbiselerini çıkarıp onlara karıştı. Şişşelli: Bir güvercin ...”(Arif Berberoğlu-Küçük öğretmen)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

ÖRTME

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Başörtüsü.
3. isim, halk ağzında Üstü kapalı, önü açık yer.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Başörtüsü. **DS(I/I)9/8** 3. *hlk.* Üstü kapalı, önü açık yer. **DS(II/I)21/21**

Elazığ Ağzı: Üstü kapalı, önü açık yer.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ört-* "gözden saklamak, kapatmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *ör-* "dokumak" fiilinden Eski Türkçe *+It-* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< **ör-* ~-*ür-* 'kapanmak,
örtülmek, örülmek'
TT.: ÖRT-(bas/ENEK/ME/ME-
CE/TÜR-/TÜRME/Ü/ÜK/ÜL-/
ÜLÜ/ÜN-/ÜNME/ÜSÜZ/ÜŞ)
An.ağl.: *örtme, örtük* 'başörtü-
sü' (*DS.IX*, 3350); *örtmelik, ör-
tü, örtüş, örtük, örtülük, örtmen*
(s. 3350-3351)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖRÜ

Türkçe Sözlük

örü (I)

2. *isim, halk ağzında* Yama olarak yapılan örgü.
3. *isim, halk ağzında* Tarlalarda sele karşı taştan yapılmış set.

örü (II)

isim, halk ağzında Otlak.

Derleme Sözlüğü

örü (I)

2. *hlk.* Yama olarak yapılan örgü. 3. *hlk.* Tarlalarda sele karşı taştan yapılmış set. **DS(IV/II)1/1**

örü (II)

hlk. Otlak. **DS(I/I)19/13**

Çankırı Ağzı: Otlak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

örü¹ ‘1. Örmek işi; 2. yama olarak yapılan örgü’

< **ör-** ‘örmek’+**-ü**

örü² (hlk.) ‘1.Otlak; 2. avlak’
= ET., OT. **örü** ‘yukarı, dik’
(*EUTS*, 153; DLT)

< ***ör-** ‘çıkmaq, yükselmek’-**ü**

[Kış. **örgü-**, **örgüt-** ‘konaklamak’ (Alt.); **örük** ‘konak’]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖRÜK, -ĞÜ

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Saç örgüsü.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Saç örgüsü. **DS(III)1/-, DS(IV/I)12/12, DS(IV/II)2/-**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

örük ‘Örölmüş olan yer’

= OT. **örük** (DLT)

< **ör-ük**

An.ağl.: **örük** ‘1.organ; 2. saç

örgüsü’ (*DS.IX*, 3352)

~ höriğ ~ höriğ (Ker.)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Meyro ' nun gül saçları örük örük, Bengîn ' in bıyıkları burma imiş. Atlıların dediğine göre Bengîn ile Meyro, zehirle öldürölmüşler.”(Mehmed Uzun-Abdalın bir günü - Sayfa 171)

“Hoşlanılmayan kısadan uzun, istenmeyen uzunluktan kısaydı.Başı büyükçe,saçları uzundu. Saçları fazla uzadığında örük yapardı.”(Hilal Çelikkol Kara, Abdullah Kara-Hz. Hatice: Cennet Kadınlarının Efendisi)

“Yıkamayı bitirdiğınızde bana haber verin. Allah Resûlü'nün (a.s.m.) kızını yıkadıktan sonra saçlarını tarayarak üç örük yaptık. Sonra onları sırtına getirdik.”(Hilal Çelikkol Kara, Abdullah Kara-Hanım Sahabeler)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde

ÖRÜM

Türkçe Sözlük:

hlk. Sürünün gece veya sabaha karşı otlaması.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sürünün gece veya sabaha karşı otlaması. **DS(IV/I)24/27, DS(IV/II)5/4**

Yozgat Ağzı: Sürünün gece veya sabaha karşı otlaması.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

örüm '1. Sınır; 2. çevre; 3. tarlanın çevresine yapılan çit; 4. ağıl'
< **ör-(ü)m**
An.ağl.: *örüm, örü, örün, örüt*
'sürünün gece otlaması' (DS. IX, 3353)
~ örüm '1.matkap; 2.örme' (Tel.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖRÜMCE

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Örümcek. **DS(I)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *örümçek* "«küçük örücü», a.a." sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe aynı anlama gelen *örümçi* sözcüğünden Eski Türkçe **+Ak** ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **örüm* "örmek" sözcüğünden Eski Türkçe **+çI** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

örümcek 'Örümcekgiller takımından eklemlili hayvan'
= OT. *örümçek* (DLT)
< **ör:r-** [< **hö:r-*] + **-üm+çi**
[= DLT.: *bi, böğ, böy*]
Hou.: *yörümçäk*
Çağ.: *yörimçi* < **hö:r-* 'örmek'
örümcek
İM.: *ör:rümçik, ö:rümçük*
CC.: *örümçik* (KLS, 152)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Karnımın içinde ve çevresinde yaşayan örümce ağı, istikrarlı korkumu damarlarıma sızdırmaya devam ederken bir panzehire duyduğum ihtiyaçla yutkundum.”(Emine Tavuz-Çürük Vişne)

“Örümce kafalı, çağdıışı, gerici, yobaz, eller aya gidiyor, bu hâlâ mini eteğin peşinde.”(Yavuz Bahadıroğlu-Yolbaşı)

“Kırpiklennin siyah örümce- gi altında gözleri kayıp kayıp giden Akın, iç karanhklanndan zar zor çıkarabildiği ürkek bir sesle: "- Kontes Dracula, diyor ona, vampirler kralı- çesi!" Doktor Sevim'in sevişmek denince böylesini aradığını ve...”(Attilâ İlhan-Sırtlan payı - Sayfa 176)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

ÖTÜRMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. İshal olmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. İshal olmak. **DS(I)38/35**

Çankırı Ağzı, Tavşanlı ve Yöresi Ağzı: İshal olmak.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖTÜRÜK

Türkçe Sözlük:

hlk. İshal.

Derleme Sözlüğü

hlk. İshal. **DS(I/I)34/39**

Çankırı Ağzı: İshal.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ötürük¹ (hlk.) ‘İshal’
= ET. **ötürük** (EUTS, 155)
~ OT. **ötür-** ‘ötürtmek, sürdürmek’ (DLT)[< *öt-‘(karın sürmek)’] (Ayrıca bk. **ötrüm** ‘müşhil, sürgün ilâcı’)
<***ö:t-** ‘yansıma’+**-ür-ük**
TT.: ÖTÜRÜK+(LÜ)
An.ağl.: için bk, **öt-¹**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖVEÇ, -Cİ

Türkçe Sözlük:

hlk. İki üç yaşındaki erkek koyun.

Derleme Sözlüğü

hlk. İki üç yaşındaki erkek koyun. **DS(III/III)17/11**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

öveç' 'İki yaşındaki erkek koyun'

< ET. **ög** 'orta yaşı bulup bü-

yümüş hayvan'+**(e)ç** 'küçült

me eki' [*ögeç* > *öveç*]

An.ağl.: *öveç*, *öğçe* 'damızlık keçi' (*DS.IX*, 3361)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Koç Kırat'a Binip İnem Sazan'a" Koç Kırat'a binip inem Sazan'a Bir düzen vereyim yoldan azana Yüz bin öveç ısmarladım Hozan'a Yesin yiğitlerini ta ben gelende Koç Kırat'a binip gidem yabana Belki kar yağar da yollar kapana Yüzbin öveç ..." (Eren Sarı-Köroğlu: Köroğlu; halk şairlerimiz içerisinde kavganın ve... - Sayfa 151)

"Kızarmış bildircin ve öveç etinden oluşan yemek nefisti ancak çok bol değildi." (Radi Fiş-Ben de Halimce Bedreddinem)

"Ayvaz bana ver bu sazı Hak versin sana mirazı Bin öveç, sekiz yüz kuzu Al evlâdım, ver Ayvaz 'ım" (Hüseyin Bayaz-Köroğlu: Antep rivayeti - Sayfa 50)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

ÖZ

Türkçe Sözlük

öz (III)

1. *isim*, *halk ağzında* Dere, çay.

2. *isim*, *halk ağzında* Sulak, verimli yer.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Dere, çay. **DS(I/II)15/15** 2. Sulak, verimli yer. **DS(II/II)6/3**

Yozgat Ağız: Kendi, zat.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *öz* "benlik, kendi" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *ö-* "düşünmek, bilincinde olmak" fiilinden Eski Türkçe *+Uz* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

öz² (hlk.) '1. Dere, çay; 2. sulak, verimli yer'
= ET., OT. *öz* 'iki dağ arasında bulunan dere'; *öz* 'vadi'
(Eleges, 1)
~ *öđ, özi* (DLT)
< **ö-z(+i)*
An.ağl.: *öz, özen, özbek, özden*
'1. su arığı; 2. dere, çay, ırmak, 3. küçük göl; 4. pınar, derelerin çıktığı yer'; *öz, özek, özelti, özen, özmek, özü* '1. tepeler arasındaki çukur, düzlük yer, koyak;

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖZEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Merkez. DS(VIII)3/2

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *öz* sözcüğünden Yeni Türkçe *+Ak* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

özek *YT* (1935) 'Nüve'
= OT. *özek* 'belin iç yanında bulunan damar' (DLT)
< *öz+e-k*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Elbette her iki yolunda tartışılacak yönleri var. Ama ikisinde de kentin özeği, insanların toplanma yeri agora, agoralar... Daha sonraki kentlerde her iki deneyimden de yararlanıldığı olmuş... Örneğin, bana göre, İstanbul hem akıl, hem coşku."(Cengiz Bektaş-Kentli Olmak ya da Olmamak)

"Doğal konumu, havası, suyu, yerel yapısıyla, tarımla hayvancılığa çok elverişli olan Çıldır, söz konusu yaşam biçimleri yönünden binlerce yıl öncesinden Cumhuriyet Dönemi 'ne dek çok önemli bir yerleşim, yönetim özeği (merkezi) olarak ..." (Feridun Ababay-Çıldır tarihi - Sayfa 4)

“Belki daha fazla; altın bir dünyanın özeği üstünde durduğumu, çevremde canlı cansız her şeyin bana bağlı olduğunu hissediyordum. Ekin tarlasına giresim, güneş ışınlarında yıkanan başakları, kadının tazecik ve capcanlı bacaklarını okşayasım ...”(Cengiz Dağcı-Benim Gibi Biri)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

ÖZEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Yoğurt, pekmez vb. koyu şeyleri suyla inceltmek, sulandırmak

Derleme Sözlüğü

hlk. Yoğurt, pekmez vb. koyu şeyleri suyla inceltmek, sulandırmak. **DS(III/II)1/-, DS(V/II)14/13**

Çankırı Ağzı: Yoğurt, pekmez vb. koyu şeyleri suyla inceltmek, sulandırmak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

öze- [(hlk.) ‘1.Eskiyen çorabı örerek onarmak; 2. hamur ya da çamuru yoğurarak özlendirmek; 3. cıvı-mak’

< **öz+e-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖZENÇ, -Cİ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* İstek.
2. *isim, halk ağzında* İmrenme.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. İstek.**DS(I)5/3** 2. İmrenme.**DS(II)6/1**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *öz* "akıl, zihin" fiilinden Türkiye Türkçesinde +(g)An- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

özenç (hlk.) ‘1. İstek; 2. imrenme
< **öz+en-ç**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“... Çok daha sonradır. Bu sayfayı uzun süre İbrahim Alaettin Gövsa yönettikten sonra Faruk Nâfiz Çamlıbel yönetmeye başladı. Her ikisinin bu işi ne denli ciddiye aldıkları, o sayfada genç ve özenci şair ve öykücülere verdikleri yanıtlardan ...”(Aziz Nesin-Bütün Şiirleri 2 - Sayfa 259)

“Gel gelelim, elde yok avuçta yok. Ha deyince de yuva kurulmuyor ki. Kızın özenci çok. Biz diyordu, yatak odasını şuradan, mutfakı buradan aldık. Çıkıp bir dolaşsak da adam gibi bir yerden salon baksak... Hayaller uçtu, uçtu, gelip zihnine ...”(Heyet-Yağmur Dergisi Mayıs - Haziran 2016 - Sayfa 35)

“Ona annesinin, babasının gösterdiği yakınlığı, özenci gösteriyordu. Çocuğun annesi düşünürdü : « insan kendi evlâdı olmayınca, hele böyle kendi çocuğunun acısını görmüşken bir çocuğu nasıl sevebilir? Üstelik o çocuk zenginlerin ...”(Afet Muhteremoğlu-Başörtülüler: hikâyeler - Sayfa 70)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

ÖZLEŞMEK

Türkçe Sözlük

3. *nesnesiz, halk ağzında* Tahıl olgunlaşmak.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Tahıl olgunlaşmak. **DS(I)1/-**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *öz* "benlik, zihin, düşünce" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +1A- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

özleş- [(hlk.) ‘1. Olgunlaşmak; 2.
kaynayan sıvı koyulaşmak’
< **öz** ‘öz, kendi’+**leş-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PAÇAL

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Ekmek yapmak için çeşitli tahılların yasaya göre belirlenen gerekli karışım oranı.
2. *isim, halk ağzında* Çeşitli şeylerin karışımı.

Derleme Sözlüğü

- hfk.* 1. Ekmek yapmak için çeşitli tahılların yasaya göre belirlenen gerekli karışım oranı.
2. Çeşitli şeylerin karışımı. **DS(I)13/17**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *pāçāl* پاچال "1. dokuma tezgâhı pedalı, 2. bakkal, aşçı, ekmekçi vs. esnafın durduğu tezgâh ardındaki çukur alan" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Farsça *pā* پا "ayak" ve Farsça *çāl* چال "çukur" sözcüklerinin bileşiğidir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Paçal başlığı altında, Mart 1979'dan 12 Eylül'e kadar yazdı. Son yazısının tarihi 11 Eylül 1980 Aydınlik gazetesi ile birlikte, onun köşesi de kapandı. Paçal, "türlü şeylerin karışımı" demek. Gerçekten de bu sütunda her konuya değindi Cemal..."(Cemal Süreya-Aydınlik yazıları paçal - Sayfa 7)

"Yüksek Proteinli Un: Yüksek proteinli un protein oranı %13.615 arasında, kuvvetli glutenli ve sert dane yapılı ekmeklik buğdaylardan elde edilen unlar olup kaliteli ekmek yapımında paçal olarak kullanılırlar."(Gürbüz Mızrak-Topraktan Sofraya BUĞDAY - Sayfa 153)

"Köylerden topladığı üzümle numaralarına göre ayırıp, çöplerden topladığıyla paçal etmeye başladı ve işletmeler, Hasan Hüseyin ' e, paçal noksanlarını tamamlamak için haber gönderir oldular. . . Dokuz numara paçal için, bir ton üzümün..."(Erol Toy-Bal tutanlar - Sayfa 207)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

PAÇALIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Gelinin paça günü giydiği giysi.

Derleme Sözlüğü

4. *hfk.* Gelinin paça günü giydiği giysi. **1/1**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *pāça* veya *pāyçe* پاچه "ayakçık; hayvan ayağı, pantolon bacağı" sözcüğünden alıntıdır. (NOT: Farsça sözcük Orta Farsça *pāçag* sözcüğünden evrilmiştir.) Bu sözcük Farsça *pā* "ayak" sözcüğünden ±ça ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

Ayaklığın uç kısmında ise çiçek motifleriyle süslü kısım yer alır ki bunun adına, "Paçalık" denir. Paçalıklar, iğne ve kasnak işi ile işlenir ya da ayaklık yapılırken çiçek

süslemeleri de beraber işlenebilir. Paçalıklı don, evliliğin ilk günü giyildiği için ...”(Ayten Alkaşı-Halk kültürüyle söyleşi - Sayfa 68)

“Kocamı elimden kaçırmayayım da bana paçalık da o, kemer de o, para da 0, değil mi? - Paçalığın acaba ne eder? - - Bilmem. . . - Vaktiyle kaçta çıktıydı? - İyi aklımda kalmadı ama galiba iki yüz elliye, üç yüze doğru olacak...”(Hüseyin Rahmi Gürpınar-Tesadüf: milli roman - Sayfa 36)

“bir kıza üç yazlık, üç kışlık, gündelik entari ile iki takım iş ve mutfak şalvarı, biri yabanlık, ikisi gündelik üç hırka, görücüye çıkarken yapılan mantın veya canfes bir elbise ile paçalık olarak (düğün ertesi ziyafetinde giymek üzere) ya diba veya...”(Sennur Sezer-Bir zamanların İstanbulu: eski İstanbul yaşayışı ve folkloru - Sayfa 61)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

PAHAL

Türkçe Sözlük

1. *sıfat, halk ağzında* Ters, aksi.
2. *sıfat, halk ağzında* Ağır, hantal.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Ters, aksi. **DS(III)12/14** 2. Ağır, hantal. **DS(yok) pahal gibi** aksi gibi.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PALA

Türkçe Sözlük

pala (II)

1. *isim, halk ağzında* Bez parçalarından dokunan basit kilim veya yaygı:
2. *isim, halk ağzında* Eski, kullanılmış eşya veya giysi.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Bez parçalarından dokunan basit kilim, yaygı. **DS(II/VI)14/10** 2. Eski, kullanılmış eşya veya giysi. **DS(II/T)4/1**

Balıkesir Ağzı: Kavisli, kısa, uç bölümü geniş, kabzasına doğru daralan bir tür kılıç.

Nişanyan Sözlük:

İtalyanca *pala* "1. kürek, 2. kürek şeklinde enli kılıç" sözcüğünden alıntıdır. İtalyanca sözcük Latince *pala* "bahçe veya kayık küreği" sözcüğünden evrilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PALAS

Türkçe Sözlük

palas (II)

isim, halk ağzında Keçi kılından dokunmuş kaba kilim, yaygı.

Derleme Sözlüğü

hfk. Keçi kılından dokunmuş kaba kilim, yaygı. **DS(IV/III)9/4**

Keban Ağzı, Van Ağzı: Keçi kılından dokunmuş kaba kilim, yaygı.

Nişanyan Sözlük:

Fransızca *palace* "saray, görkemli konut" sözcüğünden alıntıdır. Fransızca sözcük Latince *palatium* "saray" sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcük Latince *Mons Palatinus* "Roma kentinde Augustus'un sarayının bulunduğu tepenin adı" özel adından +ium ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük Etrüskçe *Pales* "çobanları ve davarı koruyan tanrıçanın adı" sözcüğünden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PASAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hfk. Kir.

Derleme Sözlüğü

hfk. Kir. **DS(II/II)10/8**

Zonguldak Ağzı: Kir.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *pas* sözcüğünden türetilmiş olabilir ancak bu kesin değildir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Aslında plaket verilmesi gereken binlerce düşünürden istifade edemedik, yok yere kurtlandık; aydın öğretmenler, mühendisler, subaylar, projeciler ve mülteciler örgütsel faaliyette buldukları için pasak içindeki zindanlarda çürüdüler, telef..."(Şenol Onay-Reziliyam - Sayfa 459)

"İnsanın karnındaki bağırsaklar gibi, koskoca otelde de gizli bir kir damarı dolanırdı. Kir, pasak dışında da, patron müşterileri alabildiğine kazıklardı."(George Orwell-Paris ve Londra'da Beş Parasız - Sayfa 106)

“Benim en az altı saat baş başa nöbet odasında bulunduğum bu kaçak herifi bu kir pasak içinde tanımak çok zordu.”(Ali Rıza Öge-Meşrutiyetten cumhuriyete bir polis şefinin gerçek anıları - Sayfa 46)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

PASTAL

Türkçe Sözlük:

hlk. Tütün yaprağı dizisi.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tütün yaprağı dizisi. **DS(II)4/2**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Rodop Göçmeni * Destan doğmuşum artağan bir yaz bitiminde sen mevsimin eşiğinde pastal ' / zamanı Rodopların kuru / soğuk günleri iz sürerken ağaçlar soyunuk insanlar üç kat giyinirken doğmuşum altın sarısı tütün kurutulmuşluğunca...”(1996-Türk dili: dil ve edebiyat dergisi - 529-532. sayılar - Sayfa 572)

“Pastal: Kök ve kuyrukları birbiri üzerine gelen uygun nitelikteki 15-20 yapraktan oluşan kümeye verilen ad. Bu kümelemeye Samsunkâri ve İskenderiyekâri denklemede demet, Rumelikâri tarzda ise pastal adı verilirdi. **Rumelikâri: Rumeli'de...”(Zehra Kosova-Ben İşçiyim)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

PATİ

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Küçük çocuk ayağı.

Derleme Sözlüğü

2. hlk. Küçük çocuk ayağı. **DS(II/II)1/-**

Nişanyan Sözlük:

“Ayak, yürümek” anlamına gelen ve /pat/ sembolik sesiyle yapılan sözcükler birçok dilde birbirinden bağımsız olarak mevcuttur. Fransızca *patte* "hayvan ayağı, paça", Yeni Yunanca *pátos* "ayak tabanı", Eski Yunanca *patéō* "yürümek".

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PAT SAT

Türkçe Sözlük:

hlk. Zaman zaman, ara sıra, tek tük.

Derleme Sözlüğü

hlk. Zaman zaman, ara sıra, tek tük. **DS(I)17/14**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bu kış tezek derdi çekmedik. Hasan'ın boyu bulgur, beşon günlük ekmek var daha. Turşuyu sevmem. Tamatos pekmeziyle sırsıydı yağımız. Bir hönkeriden fazlaca pekmez yedik. Ete vızzo, emme şeker tatmadık. Tavuklar pat sat yumurtluyor.”(Ali Kemal Gözükara-İbili'ye mektuplar - Sayfa 24)

“İçlerinden birisi pat sat Türkçe biliyordu. O : « Seramik, e seramike » « Başka » diyen okul müdürüne : « Sarı çimente » Kara taş kırıntılarını incelediler. İngilizce kıvrak kıvrak konuşuyorlar ve gülüyorlardı. Taşı anlamayan Okul Müdürüne...”(Fazlı Aydemir-Pilot köy - Sayfa 56)

“Pat sat kiminin şehit künyesi geliyorsa da kalanların ne oldukları belli değildi. Pendik İskelesi'nden atılmış bir iki mektuptan anlaşıldığına göre sağ kalanların bir bölümü vapurlara doldurulup Yemen'e yollanmışlardı.”(Bekir Eliçin-Onlar savaşıırken: roman - Sayfa 15)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

PAVKIRMAK**Türkçe Sözlük**

1. *nesnesiz, halk ağzında* Tilki veya çakal ulumak:
2. *nesnesiz, halk ağzında* Ateş, alev alev yanmak.
3. *nesnesiz, halk ağzında* Alev, bir yere doğru yönelmek.
4. *nesnesiz, halk ağzında* Çok öfkelenmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Tilki veya çakal ulumak. **DS(I/V)15/18** **2.** Ateş, alev alev yanmak. **DS(II) 3.** Alev, bir yere doğru yönelmek. **DS(II)3/3** **4.** Çok öfkelenmek. **DS(I/I)3/3**

Çankırı Ağzı: Çok öfkelenmek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

pavkur- [(hlk.) 'Çok öfkelenmek'
< ***pav** 'yansıma'+**kir-**
An.ağl.: *pavfur-, pavkur-, pen-*
kürpevkir-; pavla-, pevle-
(*DS.IX*, 3413); *pavkur-, pavkur-*
'ateş alev alev yanmak' (s. 3414)
**PA(>e)V(> n)+K(>f)I(> i, u,
ü)R- [*pavfur-* 'taki +*FUR-*
(<+klr-) yansıma addan fiil
yapan ek ilginçtir.]**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PEK

Türkçe Sözlük

4. *zarf, halk ağzında* Hızlı olarak.

Derleme Sözlüğü

4. *zf. hlk.* Hızlı olarak.**DS(II)3/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bek* "sert, sağlam, katı, korunaklı" sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

pek¹ '1. Sert, katı; 2. muhkem, dayanıklı'
= ET., OT. *bek* (*EUTS*, 38;
DLT)
< **bek**
ET: *bäkirä* 'sağlam, güçlü; açık'
bäklä- 'kilitlemek, kapatmak'

pek² 'Çok'
< **bek**
TT.: PEK+(ÇE 'istekle'/iyi
~İ 'kabul')
~ *bik* (Bşk., TatK.)
bäk (Uyg.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PETEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

5. *isim, halk ağzında* Balçıktan yapılan ve dikine duran sandık biçimindeki tahıl ambarı.

6. *isim, halk ağzında* Arıkovanı.

Derleme Sözlüğü

5. *hlk.* Balçıktan yapılan ve dikine duran sandık biçimindeki tahıl ambarı.**DS(III)5/4** 6. *hlk.* Arıkovanı. **DS(I/II)16/11**

Nişanyan Sözlük:

Ermenice *petag* փեթաղ "bir tür sepet, arı kovanı" sözcüğü ile eş kökenlidir. Ermenice sözcük Orta Farsça yazılı örneği bulunmayan **petāk* "sepet" biçiminden alıntıdır. Bu sözcük Sanskritçe *peṭaka* पेटक "küçük sepet" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

petek (hlk.) 'Ayı yavrusu'
= OT. *botu, botuk* 'potuk, deve yavrusu' (DLT)
< *botu+k* 'küçültme eki'
An.ağl.: *potuk, paduk, poduh, poduk, portanak, pot, potak, potar, potik, potlak, potnak, potok, pötik, puduk, putuh, putuk* 'deve yavrusu' (DS., IX, 3474)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"İmparator arının saklandığı peteği bulup getirene ödülleri vaat etti. Sonunda birisi bulup getirdi. Hayretle gördüler ki, petek mabet maketi şeklindeydi, mihrapta da kutsal ekmek lokması duruyordu. > Ayasofya'yı Kıyamete Kadar Bekleyen Melek ..." (Adnan Özyalçın-Öyküleriyle İstanbul Anıtları-1)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

PIRTI

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Ufak tefek ev eşyası.
4. *isim, halk ağzında* Basma ve ketenden yatak, yorgan yüzü, giysilik kumaş.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Ufak tefek ev eşyası. DS(III/II)5/5
4. *hlk.* Basma ve ketenden yatak, yorgan yüzü, giysilik kumaş. DS(III/I)10/6

Karaman Ağzı, Yozgat Ağzı: Basma ve ketenden yatak, yorgan yüzü, giysilik kumaş.

Erzincan Ağzı: Eskimiş giysi.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *yırtık pırtık* sözcüğünden türetilmiştir. *Yırtık* sözcüğünden kafiye yoluyla üretilmiş olmalıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

pırtı 'Değersiz şey, eşya'
< **pirt* 'yansıma'+*t*
TT.: PIRTI+(K: yırtık pırtık/
pılı pırtı)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Pırtı aramaya. Gider bakarlarsa ki sesli osuruk bir köşede ayak ayaküstüne atmış, ağzında piposu, elinde tespihi keyif çatıyor.”(Haydar Karataş-Ejma'nın Rüyası)

“Bu pılım pırtı içinde mi oturak? Düşmanımız var diye, hey Cemo,” dedim. Celallendiğimi görende kolunu boynuma doladı, saçım başım okşadı. “Neye pırtı içinde oturak? Babomun değirmenine gitmeyecek miyik kurban?”(Kemal Bilbaşar- Cemo)

“Bütün bu buruşuk pılı pırtı, birbirine dolaşmış, pis kokulu kümeler halinde burada çürüyüp durur.”(Anton Çehov-Doktor Çehov'dan Öyküler)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

PİRPİRİM

Türkçe Sözlük:

hlk. Semizotu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Semizotu. **DS(I)27/10**

Elazığ Ağızı, Urfa Ağızı: Semizotu.

Nişanyan Sözlük:

Ermenice *prprem* փր փր է ս "semizotu" sözcüğü ile eş kökenlidir. Ermenice sözcük Kürtçe (Kurmanci) aynı anlama gelen *pirpir* veya *pirpar* sözcüğü ile eş kökenlidir.

Bu sözcük Farsça aynı anlama gelen *parparan* veya *parparī* ر ڤ ر ڤ / ر ڤ ر ڤ sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“... Ve ağılıyor gizlice Pardösüsüne sarılmıştır, yollara düşmüştür, kimsesiz. Benimse söyleyecek bir şeyim yok bu gece Sözlerim duvardadır, duvarlarsa hep sessiz. Akşam olurken Parkta pirpirim toplayan küçük kız söyle bana.”(Mevlana İdris Zengin-Kuş Renkli Çocuklugum - Sayfa 78)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

PİSİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Kedi.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kedi. DS(I/T)31/34

Urfa Ağzı, Rize Ağzı: Kedi.

Nişanyan Sözlük:

"kedi çağırma ünlemi" ünlemdir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

pisı/pısı pısı '(Çocuk dilinde) Kedi'
An.ağl.: *pisik, pisik, pışik, pisigen*
pissik, pistan, pisuk, pişik, pusuk
püşü, püşük, püşük 'kedi' (DS.IX
3460); *pisile-* 'kedi çağırma';

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Minik karşı çıksa da Pisik konağın penceresinden içeri girmiş. Bir müddet konağın içinde dolaşmış. Akşam olup da padişahın kızıyla bir delikanlı yatınca Pisik, bir tane sıçan tutup kuyruğunu kızın ağzına sürmüştü." (Necati Demir-Anadolu Türk Masallarından Derlemeler)

"Kedi Pisik de orada işte, yerde, biraz daha uzağa düşmüş fotoğrafta, beyaz göğsünü sergiliyor. Kediciği kucağıma almış, göğsüme bastırmışım. Eğilip Pisik'i ve kendimi yerden kaldırıyorum, Efşin'le çocuğu da şoförüm topluyor yerden." (Oya Baydar-O Muhteşem Hayatınız)

"Buralarda kediye halk arasında "pisik" denir. Yanılmıyor isem Ali'nin çocukluğunda pisiklerle ilgili bir söyleminden olsa gerek "Pisik Ali" lakabı verildi." (Doç. Dr. Mustafa Aça-Denizin çocukları: Giresun ve Trabzon yöresi balıkçıların...))

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

PİŞEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Pişegen.

Derleme Sözlüğü

hlk. Pişegen. DS(II)1/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

piş- ['Pişmek, olgunlaşmak; meyve olmak'
= ET.(KT, Uyg.), OT. *bış-* ~
bış- (DLT) ~ *piş-* (DLT)
< ***bış-***
Çağ.: *bış-*, *piş-*
MA: *bış-* 'olgunlaşmak, piş-
pişmek'
TT.: PİŞ- (EĞEN/EK/İ/İK/İM/
İRİCİ/İRİL-/İLİŞ/İLME/İRİM/

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PIŞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Mayalı hamurdan yapılan, yağda kızartılarak pişirilen bir yiyecek türü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Mayalı hamurdan yapılan, yağda kızartılarak pişirilen bir yiyecek türü. **DS(I)12/12**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bışığ* "pişmiş" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *bış-* fiilinden Eski Türkçe **+I(g)** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

---

pişi (hlk.) 'Mayalı hamurdan yapılan, yağda kızartılarak pişirilen bir tür yiyecek'
< ****bış-i***
An.ağl.: *pişe*, *pişek*, *pişşek*, *pişi*
(DS.IX, 3461, 3462); *pişinti*,
piş miş 'tarhana hamuru'

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Pişi o." "Ekmek hamuru işte." "Pişi kızım o, ben kendim tutuyom o hamuru. Ekmek hamuru olsa kafanı yarar." "Ya tamam, ben öyle diyeyim sen anla. Açım." "Anlayamam pişi de, vermem valla." "Pişi ya işte pişi." "Hah aferin kız, sıkıyı görünce..."(Rüzgar Ceyda Alpak-Yeldeğirmeni Öyküleri)

"Tam o sırada yanındaki yoldaşlarına "Bugün bizim Arife günüdür, pişi pişer" dedi. Bu sözler Hünkâr Bektaş'a malum oldu. O sırada da evde pişi yapılmaktadır. Evdekilere "bir tepsiye pişi koyun ve bana verin" dedi. Nişabur'da bulunan Hünkâr..."(Kevser Yeşiltaş-Işık Eri Hünkar Hacı Bektaş)

"Pişi de getirirlerdi, ortası delik kırmızı pişiler! Fatma'nın kızı Güsi görürdü, ona hiç bir lokma vermeyecektim, inadına gözünün önünde yiyecektim! O da bana vermemişti.

Anası öldüğü zaman onlara da pişi getirmişlerdi. Güsi pişiyi eline alarak...”(Dursun Akçam-Ölü ekmeği: hikâyeler - Sayfa 50)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

POHPOHLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Birini, yüzüne karşı gereğinden çok övmek, koltuklamak, pehpehlemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Birini, yüzüne karşı gereğinden çok övmek, koltuklamak, pehpehlemek.

pehpehlemek 4/2

Nişanyan Sözlük:

"beğenme ünlemi" ünlemdir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Yüksek memur ve saylav çocuklarının yanından ayrılmamak, onları pohpohlamak yetiyordu. Şimdi kimi pohpohlamak gerek peki? İlçeye dönüp babasını mı? Çok geç. Ailenin yaşam kavgası içinde kendisini yüzüstü, tek başına bırakıp şimdi...”(Adalet Ağaoğlu-Ölmeye yatmak: roman - Sayfa 329)

“Aleksios, sultanı kendi tarafına çekmek için açıkça pohpohlamak istiyordu. Diğer yandan Anna, eseri boyunca Selçuklu hanedanı ve onun göçebe takipçileri arasında bir ayırım yapar. Dolayısıyla imparatorun, sultanın asil soyunu ve onun...”(Songül Mecit-Anadolu Selçukluları: Bir Hanedanın Evrimi)

“Siz benim için bunları bunları demişsiniz sırf Melih'i pohpohlamak için”. “Aman efendim, hiç olur muymuş öyle şey? Melih de kimmiş? Esas ben çok efendi, olgun, ağırbaşlıymışım.”(Eray Sezer-Bazı Bilinmesi Gerekenler)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

POŞU

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Kenarları saçaklı ipek, pamuk, yün vb.nden yapılmış bir başörtüsü türü, dolama. 1/-

.

Bilecik Ağzı: Kenarları saçaklı ipek, pamuk, yün vb.nden yapılmış bir başörtüsü türü, dolama.

Nişanyan Sözlük:

Kürtçe (Kurmanci) *pûşî* veya Farsça *pōšī* پ و شى "örtü, özellikle başörtüsü veya peçe" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Farsça ve Orta Farsça *pōšīdan* پ و شدیدن "örtmek, örtünmek" fiilinden *±ī* ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Kürtçe Kurs Başlıyor” (Fikret Bila, Milliyet, 3 Eylül): Şekil şartları arasında “poşu takma” ve “özel renkler giyme” yasağı da var. Böylece devlet, türban sömürüsü yanında kendine bir de poşu sömürüsü imal etmiş oluyor.”(Baskın Oran-Türkiyeli Kürtler Üzerine Yazılar)

“Adamların yüzlerinde poşu sarılıydı. Küpçüler sokağından kalabalığın bir kısmı görülüyordu. Kalabalık henüz damda pusuya yatanların görüş alanına girmemişti. Halkın Malatya Caddesine yürüyüşünün bir kışkırtma olduğunu, Malatya ...”(Cemal Yılmaz-Simitçi- Sayfa 92)

“Bu konuya dair yaşlı Poşalar sadece şu anlatıyı tekrarlamışlardır : " Bizim dedelerimiz eskiden başlarına “ poşu ' bağlarlarmış. Biz ekmek parası için gezen bir halk olduğumuz için elek satmaya gittiğimiz köylerde bizi görenler ve daha...”(Ç. Ceyhan Suvari-Artakalanlar: Anadolu'dan etnik manzaralar - Sayfa 318)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

POTUK, -ĞU

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Deve yavrusu.
2. *sıfat, halk ağzında* Kırmalı ve geniş.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Deve yavrusu. **DS(II/I)23/21 2. sf.** Kırmalı ve geniş. **DS(yok)**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *boduk* veya *bıdık* "küçük, yavru" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= OT. *bodu, boduk* 'deve yavrusu' (DLT)
< OT. *botu* (DLT)+*k*
[*/b-/>/p-/* değişimi ile]
An.ağl.: *paduk, poduh, poduk,*

potuk² (hlk.) 'Bir yıllık, otsu ve tüksüz bir bitki'
< **bodu, badi* 'küçük, ufak'+*k* 'küçültme eki'

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Potuk yırtıyordu kendini. —Benimle gell dedim. Bahçe kapısını açmamla Potuk dışarı fırladı, yerdeki adamı yalamaya başladı. O an adım atmadım. Biraz önceki adamın bögürüne saplanan bıçak, benim yüreğime saplandı.”(Orhan Kural-Seferiler - Sayfa 405)

“Başka mucizeler de olur doğumla birlikte. Baksı Bekir, onu kimse görevlendirmedığı halde Ahmed'e bakmanın derdine düşer. İbrahim Şeyh Sayram'a geldiğinde kapılarına çöken Ak Potuk adındaki deve yavrusu sadece Ahmed'in yanında...”(Hülya Argunşah-Mustafa Necati Sepetçioğlu - Sayfa 270)

“Ruh içerik, mühürlü zarftır beden Her şifre nem kapıp çözülen tuz mu? Gökler maden gibi eriyip akar, Dağları yün gibi attırır hallaç. Su yutar, ateşse özünü yakar Bir lâv denizinde kim atar kulaç? Kurt kuzuyu görmez, deve potuğu; Her can nefsi ...”(Bahaettin Karakoç-Ihlamurlar Çiçek Açtığı Zaman)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 8 yerde geçmektedir.

PÖÇ, -CÜ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Kuyruk sokumu kemiği. **DS(I)13/9, DS(V)1/1**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Oynaşıyorlar tavanda çiviler. Gözlerim salt tuzlu ovalarda yankılar yaparken, sesim varlığımdan işkilli boğazımda dingin duruyor. Pöç kemiğimde ağrı. Benliğim pöç kemiğimi denetliyor. Yeniden başlıyoruz satranca.”(Üstün Akmen-Suçsuz laleler - Sayfa 51)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

PÖÇÜK, -ĞÜ

Türkçe Sözlük:

hlk. Kuyruk sokumu, kuyruk.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kuyruk sokumu, kuyruk. **DS(I/I)16/9, DS(I/IV)7/3, DS(I/V)1/-**

Yozgat Ağzı: Kuyruk sokumu, kuyruk.

Nişanyan Sözlük:

Ermenice *boçig* պոչիկ "kuyrukçuk" sözcüğünden alıntıdır. Ermenice sözcük Ermenice *boç* պոչ "kuyruk" sözcüğünün küçültme halidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

pöçük (hbk.) '1. Püskül; 2. eteklik'

< OT. **pürçek** (DLT)

[< OT. ***pür+le-n-** 'tomurcuklanmak' (DLT)] veya

< ***pör** [< ***pür**]+çü-
'havlanmak' +**k**

Yazı dilinde kullanımı:

"Katılışp da, "Yo, pöçüğüm zonkuyor, şartlı keseneğim nedret kesbedecek, taksirli yanılışımın ivazını faturalatacağım." (Şenol ONAY - Vatansavar - Sayfa 80)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

PÖRTLEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Cıvık şeylerin çatlayan kabuktan, delikten dışarıya çıkmış durumu.

Derleme Sözlüğü

hbk. 1. Cıvık şeylerin çatlayan kabuktan, delikten dışarıya çıkmış durumu. DS(II)4/3 2.

Nişanyan Sözlük:

pört "patlama ve dışarı fırlama sesi" ses yansımali sözcüğünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

pörtlek '(Göz için) Dışarıya doğru çıkık, patlak'

< ***pört+le-k**

An.ağl.: **pörtlek**, **perlek**, **petlek**,

pürtlek, **püttek** (DS.LX, 3480);

pötelek 'tomurcuk' (s. 3481)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Bilim, sanat, plastik sanatların her dalı, müzik, ses, yazın, ekonomi, konuşma, politika, demogoji ve hatta gürültüyle ve ve ateşle bile. - Dur bi dakika... Temin ben mısır pörtleği yirken, salonun arkalarından " Hışırtilı yiyecek yiyip gürültü ..."(Ünsal Özünlü-Gülmececinin dilleri - Sayfa 88)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

PÜR

Türkçe Sözlük

pür (II)

isim, halk ağzında Çam, ardıç, ladin ağaçlarının iğne gibi ince yaprakları.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çam, ardıç, ladin ağaçlarının iğne gibi ince yaprakları. **DS(I/V)36/39**

Nişanyan Sözlük:

Farsça ve Orta Farsça *pur* پور "dolu, çok" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Orta Farsça aynı anlama gelen *purr* veya *purn* sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük Avesta (Zend) dilinde aynı anlama gelen *pərəna-* sözcüğü ile eş kökenlidir. (NOT: Avestaca sözcük Sanskritçe aynı anlama gelen *pūrna* sözcüğü ile eş kökenlidir.) Sanskritçe sözcük Hint Avrupa Anadilinde aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan **p̥lh₁-nó-s* (**p̥l̥-nó-s* biçiminden evirilmiştir. Bu biçim Hint Avrupa Anadilinde yazılı örneği bulunmayan **pleh₁-* (**plē-*) "çok olmak, dolu olmak" kökünden türetilmiştir. Fransızca *pure* "saf, katıksız" sözcüğünden alıntıdır. Fransızca sözcük Latince aynı anlama gelen *purus* sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

pür 'Çam, ardıç, ladin ağaçlarının iğne gibi ince yaprakları'
= OT. *pürçek* (DLT)
< ***pür**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PÜRÇEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

- isim, halk ağzında* Şakaklardan sarkan saç, zülüf.
- isim, halk ağzında* Bitkilerin saçaklı kökü veya püskülü, pürçük.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Şakaklardan sarkan saç, zülüf. **DS(I/I)20/13** **2.** Bitkilerin saçaklı kökü veya püskülü, pürçük. **DS(II/I)5/4**

Çankırı Ağzı, Diyarbakır Ağzı, Elazığ Ağzı: Şakaklardan sarkan saç, zülüf.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bürçek* "saç kıvrımı veya örgüsü, püskül" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *bür-* "kıvrırmak" fiilinden Eski Türkçe **+çAk** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= OT. *pürçek* (DLT)

< * *pü+r+çek*

TT.:PÜRÇEK+(LEN-/LENME/
Lİ/SİZ)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Başındaki fuçu, çenesindeki havuç pürçeği sakal ayırdı sanki. Elleri olağandışı bir hızla paltosunun, ceketinin, pantolonunun ceplerine dalıp çıkmaya başladı.”(Erol Toy-Yenilgi - Sayfa 40)

“Zikriye koştu, Fetina'nın mısır pürçeği gibi kara saçlarını okşadı, çemberini düzeltti. “Sizin suçunuz değil Fetina.” Fetina hıçkırıklara boğuldu o an.”(Salim Nizam-Son Kazak Kocagöl: Onlar, Rüzgarın Oğulları - Sayfa 357)

“Kırmızı gülü budarlar (aman aman) Altına meclis kurarlar Güzeli candan severler (aman aman) Ah bu gönül arzular seni seni yar seni Kırmızı gülün pürçeği (aman aman) Yar önünde oynar köçeği Neyleyim yarsız döşeği (aman aman) Ah bu...”(Prof. Dr. Atilla İlhan, Arş. Gör. Sema Bulat-Düşüncelerden Yansımalar - Sayfa 186)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

PÜRÇÜK, -ĞÜ

Türkçe Sözlük:

hlk. Pürçek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Pürçek. DS(I/II)1/-, DS(I/IV)2/2

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bürçek* "saç kıvrımı veya örgüsü, püskül" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *bür-* "kıvrırmak" fiilinden Eski Türkçe *+çAk* ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Horon De ki sular kıpırdandı Kanımız kıpırdandı içimizde Memleketi düşündük Davul - zurna döğende De ki fındıklar pürçük - pürçük Mısır tarlalarında ırgatlar Yum gözlerini tamam Kemençenin telleri kıpırdandı De ki tezden başlayalım...”(Yaşar Nabi-Yeni şiirler - Sayfa 98)

“Pürçük Püskül. Bunu bana eş ederim Çocuğunu gösteriyor. Bundan sonra eşim bu olacak diyor. Çocuğum için, kocam için duruyordum burada, kor da Avşar'a giderim diyor. Gelinin Avşar'dan olduğunu anlıyoruz.”(Yaşar Kemal-Ağıtlar: Folklor Derlemesi)

“Efsaneler de dağınık, perem pürçük bir durumdaydı ama Sir. Thomas Malory onları yeniden yazıp yayımladıktan sonra İngiliz mitolojisinin kaynağı onun Kıral Artur'ün Ölümü adlı yapıtından akmaya başlamış, o mitoloji o kitapla özdeşleşir...”(Cemal Süreya-Günöbirlik: deneme - Sayfa 121)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

PÜRÇÜKLÜ

Türkçe Sözlük:

hlk. Pürçeği olan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Pürçeği olan. **DS(II)2/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bürçek* "saç kıvrımı veya örgüsü, püskül" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *bür-* "kıvrırmak" fiilinden Eski Türkçe +çAk ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Onlara soğan pürçüklü, sarımsaklı, güzel kokan çiçekli belirtisi coşkulu, gökten gelen erti (bereketi) bol, topraktan gelen ertisi (sebzesi) çok büyük büyük göğertiler ver.”(Hani Astolin-Tanrı'nın Göksel Çocukları - Sayfa 99)

“Ağacı kavak, yemişi pürçüklü, sebzesi madımak, kuşu karga. Bilmem, ekinler yatarmış bir yana dalga dalga, pur dağları yanarmış sabah akşam pırl pırl.”(Hasan İzzettin Dinamo-Musa'nın mahpushanesi; roman - Sayfa 173)

“Duraksayanlar çabucak yollarına düzölüyorlardı. Bir köşe başındaydılar. Aydın caddesiyle sıra hamamların bulunduğu sokağın kavşağıydı burası... Kâtip, başını eğip sustu. Pürçüklü duvara dayamıştı sırtını. Elleri cebindeydi.”(İlhan Tarus-Vatan tutkusu: Roman - Sayfa 247)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

PÜREN

Türkçe Sözlük:

hlk. Süpürge otu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Süpürge otu. **DS(I/I)13/10**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

püren¹ (hlk.) → **püre**

püren² (hlk.) 'Meşe ağacı filizi'

< ***pü+r+en**

An.ağl.:pürenlik 'çalılık, fundalık' (DS.IX, 3498)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Ceyhan ırmağının kıyılarında "püren" dediğimiz bir bitki vardır. İşte burada, toprak kokusuna karışan koku, bu "püren" kokusudur. İnsan neler düşünmüyor: Bir yangın içindeki Çukurova... Ala karlı Ağrı Dağı. Nereden nereye!.. Pürenle ellerimiz..."(Yaşar Kemal- Nuhun Gemisi: Bu Diyar Baştanbaşa)

"Bizim ballarımız da püren kokar. Püren mavi çiçekli bodur bir çalıdır. Püren o kadar çiçek açar ki bütün çalı tepeden tırnağa maviye keser. Bizim arılar da pürenlere çokuşurlar."(Yaşar Kemal-Tanyeri horozları - Sayfa 85)

"Abdullah Ataç elindeki ekmek dolu torbayı sallıyor: "Sana püren yedirecem tadını unutmayacaksın." "Neymiş bu püren, sen beni zehirleyeceksin besbelli!" Heyecanla püreni anlatıyor. Oba kuracak bir iki yer belirliyoruz önce."(Lütfi Ö. Akad-Işıkla Karanlık Arasında)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

PÜSÜR

Türkçe Sözlük

3. *sıfat, halk ağzında* Tembel, kalpazan.
4. *sıfat, halk ağzında* Karışık, dolaşık (ip, saç vb.).
5. *sıfat, halk ağzında* Karışık, kusurlu (iş).

Derleme Sözlüğü

3. sf. hlk. Tembel, kalpazan. **DS(D)8/5** **4. sf. hlk.** Karışık, dolaşık (ip, saç vb.)**DS(III/I)3/55. sf. hlk.** Karışık, kusurlu (iş).**DS(III/II)2/4**

Nişanyan Sözlük:

Ermenice *psor* veya *pşor* ψ u n p / ψ 2 n p "kırıntı" sözcüğünden alıntı olabilir; ancak bu kesin değildir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Bu aşk dedikleri sonsuz bir umman, Geçip bu denizi gezen olmadı, Öyle püsür(1) bir keleple bir yumak, Kimse bu düğümü çözen olmadı."(Ferhat Akın-Senem: Ferhat Akın - Senem (Şiir Kitabı) - Sayfa 128)

“Elleri kabalaşıyor, saçlarını taramıyor, ıslatıp bastırarak kurur kurumaz püsür püsür olan saç örgüleriyle geziyordu.”(Füruzan-Kırk Yedi'liler)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde yerde geçmektedir.

RAHMET

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Yağmur:

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Yağmur. 3/1

Güney-Batı Anadolu Ağzı, Diyarbakır Ağzı: Yağmur.

Nişanyan Sözlük:

Arapça *rhm* kökünden gelen *rahma(t)* رَحْمَة "merhamet, esirgeme, şefkat gösterme" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *rahima* رَحِم "merhamet etti" fiilinin *fa'la(t)* vezninde mastarıdır. Bu sözcük Arapça *rahim* رَحِم "ana rahmi, uterus" sözcüğünden türetilmiştir. Arapça *rhm* kökünden gelen *rihma(t)* رِهْمَة "ince ve sürekli yağmur" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *rahama* رَهَم "yağmur çiseledi" sözcüğünün *fi'la(t)* vezninde ismi merresidir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Kepçe gelin ne ister Bir kaşıcak un ister Un bulamazsa tuz olsun Tuz bulamazsa buz olsun * Umudum umut Bulutum bulut Gökten rahmet Yerden bereket Muhammed'e selevat İn yağmur in Âmin * Yağmur yağmur yağ ister Kaşık kaşık bal ister...”(Sabahattin Eyüboğlu, Yaşar Kemal-Sabahattin Eyüboğlu, Yaşar Kemal)

“Rahmet duası için Küre Türbesi'ne gidilip orada yağmur duası edildi. Hepimiz Hacı Mehmed Efendi'nin (Ahmed Fuad Efendi'nin amcası) duasına 'Âmin!' dedik. Şiddetli bir kuraklık olmuştu. Bu hâl insanları o kadar etkilemişti ki, sular kesilmiş, ...”(Yılmaz Dinç-Ahmed Fuad Efendi)

“Nisan yağmuru hafiften tozlu sokakları yıkamaya başlamış. Rahmet nokta nokta İstanbul'un üstüne düşüyor. Yağmur başlayalı beri halk âdeta bir felâketten kaçmak istercesine aceleci adımlarla duraklara akıyor.” (Yavuz Bahadıroğlu-Yolbaşı)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

REŞME

Türkçe Sözlük

reşme (I)

1. isim, halk ağzında Hayvanın başlığı, yuları ve gemi.

2. isim, halk ağzında Atların koşum takımlarına gümüş ve altın yaldızlı pullarla yapılan süsleme.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Hayvanın başlığı, yuları ve gemi. **DS(var) 6/2** **2.** Atların koşum takımlarına gümüş ve altın yaldızlı pullarla yapılan süsleme.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SAÇI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Gelinin başından aşağı saçılan çiçek, şeker, arpa, para vb. şeyler.
2. isim, halk ağzında Düğün armağanı.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Gelinin başından aşağı saçılan çiçek, şeker, arpa, para vb. şeyler. **DS(II)8/4**
2.Düğün armağanı. **DS(I)16/11 saçı kılmak** (veya **atmak**) gelinin başından çiçek, şeker, arpa, para vb. saçmak.

Bilecik Ağzı, Çankırı Ağzı: Gelinin başından aşağı saçılan çiçek, şeker, arpa, para vb. şeyler.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan *saçığ "saçılan şey, saçak" biçiminden evrilmiştir. Eski Türkçe biçim Eski Türkçe saç- fiilinden Eski Türkçe +I(g) ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

saçı '1. Gelinin başından saçılan çiçek, şeker, para gibi şeyler; 2. düğün armağanı'
< **saç-ı** [Fakat, DLT'te: saçu 'elbise ve mendil saçağı']

Yazı dilinde kullanımı:

“Kapının eşiğinde İhsan Efendi saçı saçı. Düğünün duasını Müderris Hüseyin Efendi yaptı.” (Alim Akca - Beni Göremezsın - Sayfa 152)

“Cengiz Han böylece kurtulduktan sonra bu dağa kurban sundu, dokuz defa yükündü, kımızdan saçı saçı; bu kurtuluşun hatırası olarak bu dağa kurban sunmalarını torunlarına vasiyet etti.” (Belleten - Sayfa 527)

“Moğolların Gizli Tarihi » nde : Temuçin (Merkitlerin elinden kurtulduktan sonra) güneşe bakıp saçı saçı ve « Burkan Haldun ' a her sabah tapmalıyım . Neslimin nesli

böyle bilsin » diyerek kuşağını boynuna astı.” (Mehmet Eröz - Türkiye’de Alevîlik-Bektâşîlik - Sayfa 378)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

SAK

Türkçe Sözlük

sak (I)

1. sıfat, halk ağzında Uyanık, gözü açık, müteyakkız.
2. sıfat, halk ağzında Uykusu hafif.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Uyanık, gözü açık, müteyakkız. **DS(I/I)15/12** 2. Uykusu hafif. **DS(I/II)24/18**
Sak durmak dikkatli, uyanık durumda bulunmak. **Sak yatmak** derin uykuya dalmadan uyumak.

Çankırı Ağzı: Uykusu hafif.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sak (hlk.) ‘1. Uyanık, gözü açık; 2. uykusu hafif’
= ET. *saḡ* ‘özenli, dikkatli, itinalı’ (*EUTS*, 194)
~ OT. *saḡ* (DLT)
< ET., OT. **sa-* ‘saymak’+*k*
An.ağl.: *sak, sayah, sayak, sok*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SAKANDIRIK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Baş giysilerinde çene bağı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Baş giysilerinde çene bağı. **DS(I)**, **sakandırak DS(I) 7/5**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sakandırak (hlk.) → **sakalduruk**
< *sakal* [*>sakan*]+*duruk*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SAKIRGA

Türkçe Sözlük:

hlk. Kene.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kene. DS(I)10/8

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sakırku* "kene" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sakırğa (*hlk.*) 'Kene'
= OT. *saķırķu* 'kene' (DLT)
< ET. *sakı-* 'beslemek'
(EUTS, 94)+-r 'elbiseye bula-
şan meyve suyu veya hurma

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Ya Ayşecik? O "melek"ti benim için... Yatalak bir filozof, sakırğa gibi beynime yapışma çabasında: Bir hayranı "sen güneşin oğlusun!" demiş. Filozof: "Onu bir de oturmağımı dökene sor!" diye yanıtlamış."(Reşat Enis-Kırmızı Karanfil - Sayfa 104)

"Bu çapulcu, doyumsuz, sakırğa (kene) gibi emen apış kavmi üzerimize üzerimize geliyor. Birlik olup savaşmak gerekiyor."(Hani Astolin-Türk'ün Gizlenen Bilgisini Arayan Türk)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

SAL

Türkçe Sözlük

sal (II)

halk ağzında Tabut.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tabut. DS(I/II)1/1, DS(II/V)12/9

Çankırı Ağzı: Tabut.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sal* "platform, özellikle suda yüzen platform" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sal 'Direklerin birbirine bağlanması
ile yapılmış deniz va nehir aracı'
= OT. sal (DLT)
< *sāl
TT.: SAL+(CI/LIK)
An.ağl.: *sal, sala, salaca, salac-*
cak, salağacı, salı (DS.X, 3520-
3521);

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SALLASIRT

Türkçe Sözlük:

hlk. Ağır bir nesneyi araç kullanmaksızın elle başka bir yere atma veya aktarma.
Sallasırt etmek sırtına almak, yüklenmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ağır bir nesneyi araç kullanmaksızın elle başka bir yere atma veya aktarma.
Sallasırt etmek sırtına almak, yüklenmek. **DS(var)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sallasırt (*hlk.*) 'Sırtına almak'
< *sal-* '*koymak'+*la sırt*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Mahpusa güldü. Aklında mı, bir gün Osman Ağa sallasırt ettiydi de, cebren bahçeye çıkarttıydı? . . . Birdenbire bir şey hatırlayarak ceplerine saldırdı."(Kemal Tahir-Esir şehrin insanları - Sayfa 121)

"Efendim" diyen bozguncuyu da işçiler hemen kargatulumba edip döverek sallasırt götürdüler. Sait Küplü Bey sözlerini işçilerin coşkunu alkışları arasında bitirdi."(Aziz Nesin-Gözünüz Aydın Efendim - Sayfa 37)

"Çıplak sırtlarındaki çukurumsu yapı yardımı ile, üvey kardeşlerine ait yumurtaları, Sirkeci hamalları gibi sallasırt ederek birer birer aşağıya atarlar."(Tarık Uslu-Şu Acayip Anneler - Sayfa 97)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

SALMA

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Genellikle köylerde işlerin görülmesi için ihtiyar heyetinin kararıyla her evden toplanması gereken para.

Derleme Sözlüğü

3. hlk. Genellikle köylerde işlerin görülmesi için ihtiyar heyetinin kararıyla her evden toplanması gereken para. **DS(I/I)1/1,DS(XI)17/9**

Bilecik Ağzı, Rize Ağzı: Genellikle köylerde işlerin görülmesi için ihtiyar heyetinin kararıyla her evden toplanması gereken para.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SALMALIK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Otlak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Otlak. **DS(I)7/5**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

salmalık¹ (hlk.) 'Otlak'

< **sal-ma+lık**

An.ağl.: **salmalık, salan, salan**

(DS, X, 34529)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SANGI

Türkçe Sözlük:

hlk. Sersemleşmiş, şaşkınlamış olan, sözü kolayca anlamayan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sersemleşmiş, şaşkınlamış olan, sözü kolayca anlamayan. **DS(I)3/3, sangama 4/3**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sangı (hfk.) 'Sersemlemiş, şaşkınlasmış olan, sözü kolay anlamayan'

< OT. **san** 'sanmak' (DLT)

+**-ğı**

TT.: SANGI+(LA-/LIK)

An.ağl.: *sankı, sankabak, sankıbak, sangama, sanana* 'aptal, sersem' (DS.X, 3536);

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SAP

Türkçe Sözlük

6. isim, halk ağzında Demet durumundaki ekinler.

Derleme Sözlüğü

6. hfk. Demet durumundaki ekinler. 1/1

Erzincan Ağzı: Demet durumundaki ekinler.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sap* "bıçak veya kılıç kabzası" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *sap-* "delmek, sivri bir şey sokmak" fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< ***sa-p**

TT.: SAP+(ÇIK)

An.ağl.: *sap* '1. iplik tiresi; 2. bir dikişlik iplik'; *sapağ* 'sap, kulp' (DS. X, 3539); *saplam, saplum, saplum* 'iğneye takılan bir sap iplik' (s. 3541)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SAPLI

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Büyük kepçe.

Derleme Sözlüğü

2. hfk. Büyük kepçe. DS(I)6/2

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sap* "bıçak veya kılıç kabzası" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *sap-* "delmek, sivri bir şey sokmak" fiili ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SARARTMA

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Cılız ve soluk renkli kimse.

Derleme Sözlüğü

2. hlk. Cılız ve soluk renkli kimse.2/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sarğar-* "sararmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *sarığ* sözcüğünden Eski Türkçe *+Ar-* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sarar- ['Sararmak, rengi sarıya dönmek'
= ET., OT. *sarğar-* (EUTS, 197;
DLT)
< ET, OT. *sarığ [>*sarı*]
'sarı'+*ar-*

[ET.'deki *-ğ* düşmüş; *-ğ* düşünce sözcüğün kökünde yalnız /*ı*/ ünlüsü kaldığı için addan fiil yapan *+(A)r-* ekinin içinde eriyip kaybolmuştur.]

TT.: SARAR-(IŞ/MA/TI-/TMA)

An.ağl.: *saral-* 'sararmak', *saralt-* 'sarartmak' (DS.X, 3542)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Yazık ki, sıska, sarartma bir kabak yavrusu. . . Miz miz miz tıpkı aç kedi gibi ağlar. Anasına meme ver de sustur şunu derim."(Hüseyin Rahmi Gürpınar-Ölüm bir kurtuluş mudur?- Sayfa 18)

"Caize o kadar şiddetli yürek üzüntülerini, öldürmeğe, ölmeğe kadar varan büyük yeisleri, bu sarartma adam için mi çekmişti? Umranî ilk karısının bu acıklı bakışları önünde büsbünü sarardı. İclâl ile yaptıkları müşterek hıyanete karşı bu surette..."(Hüseyin Rahmi Gürpınar-Deli filozof - Sayfa 275)

"Hanımefendi, kocasını çok seven kıskanç, dırdırcı, bunaltıcı, belki de çehre düşkünü zayıf, sarartma, çekilmez bir kadın... Beyefendi genç, güzel, yanaklarından kan damlayan, karısını hiç umursamayan zevkinden, sefasından başka..."(Hüseyin Rahmi Gürpınar-Billûr kalp: roman (tam metin) - Sayfa 55)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

SARAT

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Büyük delikli kalbur. 16/14

Keban Ağzı: Büyük delikli kalbur.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SARGIN

Türkçe Sözlük:

hlk. İçten, yürekten.

Derleme Sözlüğü

hlk. İçten, yürekten. DS(I/T)16/15

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sargin 'içten, yürekten'

< *sar-gın*

TT.: SARGIN+(LIK) [TS'te yok]

An.ağl.: *sargin* 'candan, içten, yürekten'; *sargin* 'değirmenin iyi ve düzgün çalışması durumu'; *sargin* 'kolaylıkla toprağa gömülen'; *sar-gın* 'uygun, tıpatıp' (DS.X, 3544)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SARIERİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Kayısı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kayısı.2/1

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Dövüşmeden kırıldık şiştik davullar gibi katranlara bulandık. Savaş bittiğinde dal boyunlu sarierik benizliydi çocuklar analar yel vurgunu.”(Ruşen Hakkı-Değirmen)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

SARPIN

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Tahıl kuyusu, zahire ambarı, silo.
2. isim, halk ağzında Ekmeği koymaya yarayan dört gözlü sandık.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Tahıl kuyusu, zahire ambarı, silo. **DS(I)8/8** 2. Ekmeği koymaya yarayan dört gözlü sandık. **DS(II)4/1**

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir. Anadolu yer adlarında sıkça görülen bir sözcüktür. Yerel ağzılarda *sarpın*, *serpin* biçimleri görülür.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Serpın ya da sarpın ya da barla çevrilmiş ambar; tak nen yağmurun serpintisine bağlı.’
'Depe depe doldurduğumuz depolara, doğmaya ardıl olan, çıkış ağzı ambarla korunmuş ambar deriz biz. Ancak herkülü anlatan sözlerimiz bizim de var.”(Hani Astolin-Türk’ün Gizlenen Bilgisini Arayan Türk)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

SASIMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Kokuşmak, tefessüh etmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kokuşmak, tefessüh etmek. **5/2**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sası- ‘Çürümek, bozulmak’
= ET., OT. *sası-* (EUTS; DLT)
< *sāsi-*
TT.: SASI-(MA)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SATLICAN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Zatülcenp. **12/6**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *zatülcenb* sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Arapça *dātu'l-canb* "kaburga iltihabı, pleuritis" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Fadıma teyzem, önce anamın nasıl hastalandığını sordu, sonra “Satlıcan tutmuş.” dedi. Birinin böğürleri ağrıyorsa satlıcan olduğunun işaretiydi.”(Kenan Erzurum-Kurtuluşun Bedeli 1 - Sayfa 232)

“Ne bilecek romatizman olduğunu? Mevsim ıslak. Yaz olsa, ellerim şişmezdi. Satlıcan geçirdin mi sen hiç? Satlıcan geçireni çürüğe çıkarıyorlarmış.”(Adalet Ağaoğlu-Fikrimin ince gülü: roman - Sayfa 263)

“Doktorun sözlerinden yalnız kalbimin zayıf, kanımın az olduğunu ve “ satlıcan dediğimiz zatülcenbe tutulduğumu anlamıştım .”(M. Turhan Tan-Üç ay yatakta: Roman - Sayfa 42)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

SAVAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Suyu başka yöne akıtmak için yapılan düzenek.
2. isim, halk ağzında Değirmen arkındaki fazla suyun akması için açılan ikinci su yolu.
3. isim, halk ağzında Bir barajın fazla suyunu akıtmak için yapılan düzen.
4. sıfat, halk ağzında Aptal, salak.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Suyu başka yöne akıtmak için yapılan düzenek. **2.** Değirmen arkındaki fazla suyun akması için açılan ikinci su yolu. **DS(X/I)3/2, DS(X/II)7/4, DS(X/III)7/4, DS(X/V)10/6, DS(X/VI)9/7, DS(X/VII)10/8** **3.** Bir barajın fazla suyunu akıtmak için yapılan düzen. **DS(I/V)1/1, DS(I/VI)1/-** **4.** *sf.* Aptal, salak.**DS(I/I)24/21, DS(II)3/4**

Çankırı Ağzı: Suyu başka yöne akıtmak için yapılan düzenek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< **sa-v-**

TT.: SAV-(MA)

An.ağl.: *savacak, savah, savak, savak, savakbaşı* '1. değirmen suyunu başka yöne çevirmek için oluk önüne konulan tahta; 2. değirmen arkındaki fazla suyun akması için açılan ikinci su yolu; 3. genel su arkı, su ana yolu' (DS.X, 3551); 'arklardaki küçük bentler; su yolu'; *savakla-* 'suyu arklara salmak' (s. 3553); *savga* 'baştan savılan belâ' (s. 3553)

Yazı dilinde kullanımı:

“... yerleştirilen tahtanın adı savaktır. Su bentlerinde suyu tutmak için tahtadan yapılan kapaklara da savak adı verilir.” (Hüner Şencan - Güdük Minare - Sayfa 63)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

SAVAKLAMAK

Türkçe Sözlük:

hfk. Suyu arklara salmak.

Derleme Sözlüğü

hfk. Suyu arklara salmak.**DS(I)1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SAVAN

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Pamuk ipliğinden yapılan kalınca kilim.
2. isim, halk ağzında Yaygı, örtü:
3. isim, halk ağzında Tropikal iklim bölgesinin tipik bitki örtüsü.

Derleme Sözlüğü

hfk. **1.** Pamuk ipliğinden yapılan kalınca kilim. **DS(I)4/4** **2.** Yaygı, örtü. **DS(II)5/23.** Tropikal iklim bölgesinin tipik bitki örtüsü.

Nişanyan Sözlük:

Yeni Yunanca *sávano* σάβανο "kefen, yatak örtüsü" sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük Eski Yunanca *sábanon* σάβανον "keten örtü, peşkir" sözcüğünden evirilmiştir. Fransızca *savane* "tropik bölgelere özgü ağaçsız çayır" sözcüğünden alıntıdır. Fransızca sözcük İspanyolca aynı anlama gelen *sabana* sözcüğünden alıntıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Savan ormanlarının bulunduğu yerler (URL-19). Savan ormanları, Ön Hindistan'da, Tropik Avustralya'nın pek çok kısmında, Brezilya'nın karasal iklimli kısımlarında, Büyük Sahranın güneyinde Tropik Afrika'da ve Güney Amerika'da Amazon...”(Prof. Dr. Musa Genç-Silvikültürünün Temel Esasları: Basic Principles of Silviculture)

“Ama sen bilmezsün “savan” ne demek. Görünce tanırsın ama başkadır adı senin için. “Köylüm,” dersin bana. Gülerek yinelersin, “savan, savan” diye... Bir ara kalkar pınarın çevresindeki erimemiş karların yanına gidersin. Bana kartopları atmaya...”(Behçet Çelik-Yazyalınızı - İki Deli Derviş)

“Bu sahalarda, ağaçların arasında bir takım boşluklar meydana gelir; ve bu boşlukları « savan » adı verilen (Güney Amerikada aynı anlama gelen « yanos » « yanura » , « kaatinga » « kampos ») ot örtüsü doldurur. İşte bu sahalarda gerçek...”(Necdet Tunçdilek-Sıcak Kusak - Sayfa 62)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

SAY

Türkçe Sözlük

say (I)

Düz, ince, yassı taş.

Derleme Sözlüğü

hlk. Düz, ince, yassı taş. **DS(I/I)19/12**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *sʿy* kökünden gelen *saʿy* سدى "emek, mesai" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *saʿā* سدى "1. yürüdü, zahmetle ilerledi, emekledi, 2. çaba gösterdi, çalıştı" fiilinin *faʿl* vezninde mastarıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

say¹ (hlk.) '1. Düz, tabaka biçiminde ince, yassı taş; 2. iri, büyük kaya; 3. ekime elverişsiz, killi kumlu toprak; 4. dik kayalık, taşlık yer'
= ET. *say* 'kır, çöl, taşlık, bozkır' *EUTS*, 199)
~ OT. *say* 'kara taşlık yer' (DLT: *saygır*- 'yer kara taşlı olayazmak; *sayık*- 'yert kara taşlı olmak')
< *sā+y*
An.ağl.: *say* (*DS.X*, 3556)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SAYA

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Gebe koyunların karnındaki yavru yüz günlük olduğunda çobanların yaptığı tören.
3. isim, halk ağzında Yayla ve kırlarda hayvanlar için yapılan üstü samanla örtülü yer.
4. isim, halk ağzında Kadın giysisi.
5. isim, halk ağzında İş önlüğü.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Gebe koyunların karnındaki yavru yüz günlük olduğunda çobanların yaptığı tören. **DS(VIII)1/1** **3.** *hlk.* Yayla ve kırlarda hayvanlar için yapılan üstü samanla

örtülü yer. **DS(II/III)4/1** 4. *hık.* Kadın giysisi. **DS(III/III)8/6** 5. *hık.* İş önlüğü. **DS(III/VII)5/1**

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir. Osmanlı kaynaklarında görülen diğer *saya* "1. koyun barınağı, 2. koyun vergisi memuru", Farsça *sāya* "saye, gölge" ile ilgili olmalıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

saya 'Ayakkabıların yumuşak yüzü üst bölümü'

< OT. **say** 'vücuda giyilen zırh'

+a

(DLT: *say yarık* 'demir göğüs-lük')

TT.: SAYA+(CI)

An.ağl.: *saya* 'kundura yüzü; kundura yüzündeki dikişler' (DS.X,

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Bunun Anadolu'da en yaygın biçimi Saya Gezme denilen dolaşmadır. Bunun Koç Katımı'yla yakın bir ilintisi vardır. Katım bir çeşit davar düğünüdür, koçların koyunlarla çiftleşmesidir. Bu, örneğin Uludağ'da Kasımdan 20 gün önce başlar."(Metin And-Türk Tiyatro Tarihi: Başlangıcından 1983'e)

"Saya geleneğinin kendi içinde farklı kültürlerin izlerini taşımış olması bu değişikliklerin sebebi olmaktadır. Saya, Anadolu ' nun birçok yerinde değişik adlarla bilinmekte ve değişik amaçlarla kutlanmaktadır."(M. Muhtar Kutlu-Şavaklı Türkmenlerde göçer hayvancılık - Sayfa 119)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

SAYLAMAK

Türkçe Sözlük:

hık. Seçmek.

Derleme Sözlüğü

hık. Seçmek. **DS(II/III)4/1**

Nişanyan Sözlük:

Çağatayca *sayla*- "seçmek, saymak, hesaba katmak" fiilinden Yeni Türkçe **+Av** ekiyle türetilmiştir. Çağatayca fiil Eski Türkçe *say*- fiilinden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sayla- (hlk.) 'Seçmek, ayırmak'
< **sa-y-la-**
An.ağl.: **saylan-** 'seçilmek'

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Geçen numaralarımızda Dağıstan ahalisinin Millet Meclisi ' ne vekil saylamak (seçmek) istemedikleri haber verilip ve buna sebep ne olduğu...”(İsmail Bey Gasprinski-Kendi kaleminden İsmail Bey Gaspıralı: idealleri, işleri, ...)

“Ahali, halifenin işinden habersiz ise de düşmana care ve mukabele edemediğinden narazı olup (karşılık verememesinden şikâyetçi olup) , Elhamra sarayını basıp, ikinci halife saylamak efkârında (ikinci bir halife seçmek düşüncesinde) idi .”(İsmail Bey Gasprinski-İsmail Gaspıralı: Roman ve hikâyeleri - Sayfa 199)

“Balık isteyen suya varıp avlamak, yemiş (meyve) isteyen ormana gidip saylamak (seçmek, toplamak) , süt isteyen çıkıp sığırı sağmak iktizada (gerekir) idi. Lâkin insanların bir kısmı bu tabii işlerden kaçıp muhtelif bahaneler ile başka bir ...”(İsmail Bey Gasprinski-İsmail Gaspıralı: Fikrî eserleri - Sayfa 191)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

SEKİ

Türkçe Sözlük

seki (I)

1. isim, halk ağzında Oturmak için evlerin önüne taş ve çamurdan yapılan set.
2. isim, halk ağzında Oturulacak sedir biçiminde taş veya set.
3. isim, halk ağzında Toprak üstündeki yükseklik, doğal set, taraça.
4. isim, halk ağzında, coğrafya Akarsuların iki yakasındaki yamaçlarda, bazı deniz ve göl kıyılarında görülen basamak biçiminde yeryüzü şekli, teras.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Oturmak için evlerin önüne taş ve çamurdan yapılan set. **2.** Oturulacak sedir biçiminde taş veya set. **DS(II/I)9/8** **3.** Toprak üstündeki yükseklik, doğal set, taraça. **DS(I/I)25/17** **4.** *coğ.* Akarsuların iki yakasındaki yamaçlarda, bazı deniz ve göl kıyılarında görülen basamak biçiminde yeryüzü şekli, teras.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sekü* "ayaklık, basamak, banko" sözcüğünden evrilmiştir. Türkiye Türkçesi *seki* "at ayağındaki aklık" sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

Eski Kıpç.: *sekü*

< * *sēk* 'seki' (T. Tekin)

TT.: SEKİ+(LE-/LEME/Lİ)

An.ağl.: *sek, seki, sekemek, seklām, sekmeç, sekmen, sekü* '1. toprak üstündeki yükseklik, doğal set; 2. ormanlık, kayalık ya da dağ başındaki düzlük; 3. tarla ve bahçelerdeki basamak biçimindeki düzlükler; 4. yer,

Tietze (*Gr [2]* 381-383): seki < *Fars. sakū* 'en elevated bench, platform' **YANLIŞTIR.**

Tietze (*ZBalk. 18: 191/228*): < *Tü. seki* (>*Fars. sakū; Kürt. seko*)

Ramstedt : seki < *Kore. sjek* 'a mat, matting, seat' **YANLIŞTIR.**

Ercen (*TDES, 359*): < ? [Görüş belirtmez]

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Şöyle ki: Sekiz basamaktan sonra, kemerlerin önünde görülen sekiler gibi bir seki gelir. Sonra iki basamak daha gelir ve bundan sonrası gözle görülebilir.”(Lütfullah Yavuz-Mir'atü'l Haremeyn Bir Generalin Hac Notları - Sayfa 142)

“Sırtüstü beton sekinin üzerinde uzanmış olan Hayri, saçı sakalı birbirine karışmış; bu haliyle bir dervişi andırıyordu.”(Selim Cürükkaya-12 Eylül Karanlığında Diyarbakır Şafağı - Sayfa 548)

“Suffe, eski evlerdeki seki, sed gibi yüksekçe eyvan demektir. Dilimizde buna sofa da denir. islâm tarihinde "suffe" denilince, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Medine'deki mescidinin bitişiğindeki bu isimle anılan yer anlaşılır.”(Adnan Şensoy-Sahabeler ve Günümüze Mesajlar: 2000 Yılından bugüne... - Sayfa 24)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

SEKLEM

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Kıldan, yünden dokunmuş çuval.
2. sıfat, halk ağzında On batman (un, vb.).

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Kıldan, yünden dokunmuş çuval. **DS(I)21/17** **2.** *sf.* On batman (un, vb.).**DS(II)1/1**

Çankırı Ağzı, Yozgat Ağzı:Kıldan, yünden dokunmuş çuval.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

seklem (hlk.) ‘Kıldan, yünden dokunmuş çuval’

<?**sē-k+le-m* [→ *sekle*-²]

An.ağl.: *sehlem, seklem, seklüm* (DS.X, 3571); *seklem* ‘10 batman un vb. şeyler’; *seklem* ‘yarıya yakın, yarım’; *seklem* ‘giysi’; *seklem* ‘domuz yavrusu’; *seklem* ‘kısa, alçak’

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Canı yanmış iyisinden. “Ulan bana bakın!” diye bağırmış köylülere “Yoksa bana da mı vuruyorsunuz?” Ben de bu babayiğit gibi elli yüz deynek yedikten sonra ayıktım. “Ulan” dedim, kendi kendime “Ev senindi. Seklem senindi, sepet senindi.”(Abbas Sayar-Can Şenliği)

“Canlandırma Tren lokantasındaki adamın çay içişi, çıkardığı höpürtülerle anlatılır. Memo hastanede yatarken, arkadaşı Ali Naki'nin üzüntülü bekleyişi, kendirden yeni dokunmuş ve içi boşaltılmış bir seklem çuvalının gevşekliğine benzetilir.”Cengiz Gündoğdu-Romanda estetik kalkışma - Sayfa 244)

“... Yükünüzü, seklem sepetinizi denkleştirin! Çoluk çocuğunuz bir yola çıkacağınız günü bilsin. Ben de o günü size söyleyeceğim. Benim dileğim, ayağınızın üzengide olması.. Bana gelince; ben bir yanlara gitmem.”(Abbas Sayar-Dik Bayır)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

SELEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Cömert.

Derleme Sözlüğü

hlk. Cömert. DS(I)2/-, DS(I)11/19

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

selek (hlk.) ‘Cömert, eli açık’

< *sē-l-ek

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SELEN

Türkçe Sözlük:

hlk. Ses, haber, bilgi.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ses, haber, bilgi. **DS(I/I)7/2, DS(I/II)2/2**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SELİNTİ

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Selin bıraktığı çer çöp.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Sel sularının bıraktığı çer çöp. **DS(I),DS(I/II)19/17**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Selinti' var bilirsin de mi, sel akar geçer gider. Köklediği ağaçları kökleri, dalları, odun parçalarını geçtiği yerlere bırakır. Bunlara 'selinti' deriz. Sel mel sonrası insanlar selinti toplamaya giderler. Sobada yakmak ya da yufka ekmeği işkefe...”(Hani Astolin-Türk'ün Gizlenen Bilgisini Arayan Türk)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

SENEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Çam ağacından yapılmış su testisi. **DS(I/I)30/29**

Çankırı Ağzı: Çam ağacından yapılmış su testisi.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

senek (hlk.) ‘Çam ağacından yapılmış su testisi’
= OT. *sengek* ‘su içilen testi’;
ağaçtan oyulmuş su kabı’
< *seng+ek*
[Krş. OT. *sengeç* ‘fındık gibi küçük ve tatlı bir elma’ ~ *senkeç*;
sengil ‘siğil’; *sengir* ‘dağ burnu’;
sengregü ‘sümüklü çocuk’]

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“notunda Besim Atalay Bey, “Senek” kelimesinin Batı Anadolu'da Çal kazasının köylerinde, “ağaçtan oyma su kabı anlamında” kullanıldığını söyler. Bir İngiliz araştırmacısı, İran Şahseven Türkmenleri arasında gördüğü, Türkçe konuşan “Senekli...”(Mehmet Eröz-Doğu Anadolu'nun Türklüğü)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

SENİR

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. İki dağ arasındaki sırt.9/15

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

seğir (hlk.) ‘1. Sıradağ; 2. dağ sırtı, bayır; 3.iki tarla arasındaki sınır’
→ **senir**
= ET. seğir ‘dağın eteği, yamacı, ön cephesi’ (EUTS, 200)
~ OT. *sengir* ‘dağ burnu’ (DLT)
< **seng+ir**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SENİT, -Dİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Hamur tahtası.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hamur tahtası.6/4

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

senit (hlk.) ‘Ekmek tahtası’
= Eski Kıpç.: *senit*
< **se(/a/i)n+i(/t)t**
[Kırş. OT. *sinçe* ‘somunla yufka arası bir çeşit ekmek, pide’]
An.ağl.: *sekmen, semen, sement, semet, senedi, senet, seyit* ‘1. ekmek tahtası; 2. et tahtası; 3. sini, tepsi’;

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Dulupla kabartılan pamuklar ağaç bir tabla, özellikle ekmek senidi üzerinde "çirpi" denilen ağaç çubuk vasıtasıyla ve avuç içi yardımıyla parmak kalınlığında 30-35 cm uzunluğunda yuvarlak fitiller haline getirilir. Bu fitillerin 8-10 tanesi bir ...”(Halit Bardakçı-Bütün yönleriyle Ermenek - Sayfa 280)

“How Anan, baca kaşından okunuk ipiyle, sayılı börtücelerini aldı. Kemik saplı çakısını da çıdardı kuşağının arasından, Ekmek teknesiyle senidi ortaya koydu. " Aletlerim hazır. " dedi. Yalnız ortaya biraz para koyun, ırsıfa için. Parasız olmaz .”(Fakir Baykurt-Karın ağrısı: hikâyeler - Sayfa 181)

“Tekneyi, senidi çıkardı hayattaki ocağın önüne. Eleği getirdi. Un getirdi ambarın dibindeki çuvaldan. Sıçan gibi hiç çıtırdatmadan yapıyordu bunları. « Aman çocuklar uyanmasın, aman Hıdır uyanmasın. . Uykularına ganiversinler azcık daha ...”(Fakir Baykurt-Köygöçüren: roman - Sayfa 68)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

SERE

Türkçe Sözlük:

hlk. Açık duran başparmağın ucundan işaret parmağının ucuna kadar olan uzaklık, sele.

Derleme Sözlüğü

hlk. Açık duran başparmağın ucundan işaret parmağının ucuna kadar olan uzaklık, sele.
6/5

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sere ‘Açık duran başparmağın ucundan işaret parmağının ucuna kadar olan uzaklık, sele.’

< **ser-** ‘açarak yayamak’+**-e**

[Krş. sele]

An.ağl.: **sere** (DS.X, 3586); **sele** (s.3574) Krş. **sıyam, sile, siye, süyem** ‘aynı anlamda’ (s. 3728)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SERGEN

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Raf.
2. isim, halk ağzında Nesnelere, insanlara gösterilmek, satılmak için sergilendiği camlı bölme veya yer, camekân, vitrin.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Raf. **DS(I/T)26/27** **2.** Nesnelere, insanlara gösterilmek, satılmak için sergilendiği camlı bölme veya yer, camekân, vitrin.

Bilecik Ağzı, Çankırı Ağzı:Raf.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *ser-* filinden Türkiye Türkçesinde +(g)An ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sergen (hbk.) '1. Raf; 2. mutfak rafı;
3. camekân, vitrin'

< **ser-gen**

An.ağl.: *seref, serek, seren, serenlik, sergene, sergenlik, sergin, serğen, seri, serken* (DS.X, 3587)

Eren (TDES, 362): YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SERĞİ

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Yaygı, kilim.

Derleme Sözlüğü

4. *hbk.* Yaygı, kilim. **Sergi açmak** sergilemek. DS(I)4/3, DS(I/I)19/14

Çankırı Ağzı: Yaygı, kilim.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **ser-* "yaymak" biçiminden Türkiye Türkçesinde +gU ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sergi '1. Alıcının görmesi, seçmesi için dizilmiş şeylerin tümü ve bu nesnelerin seridiği yer; 2. yaygı, kilim.'

< **ser-gi**

TT.: SERGİ+(Cİ/LE-/LEME/LEN-/LENİŞ/LENME/LEYİŞ)

An.ağl.: *sergi, serği, sergene* 'yaygı, kilim'; *sergi* '1. balkon; tarla sınırı; 2. bir çeşit heybe' (DS.X, 3589)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SERME

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Sac ekmeği.

Derleme Sözlüğü

1. Sermek işi. 2. hlk. Sac ekmeği. DS(var)4/2

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ser-* "1. yaymak, 2. sabretmek" fiilinden evrilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SESLEMEK

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Dinlemek, kulak vermek.
2. -i, halk ağzında Çağırarak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Dinlemek, kulak vermek. DS(var)11/10 2. Çağırarak.DS(II)3/1

Çankırı Ağzı: Dinlemek, kulak vermek.

Nişanyan Sözlük:

Ses yansımali sözcüğünden türetilmiştir. Türkiye Türkçesine özgü olan sözcük, 15. yüzyıldan itibaren Türkiye Türkçesi *çav* (aynı anlamda) sözcüğünün yerini almıştır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< **sē+s* 'yansıma'
TT.: SES+(Çİ/ÇİL/ELİM/LEM/LE-/
LENDİR-/LENDİRİŞ/LENDİRME/
LENIŞ/LEN-/LENME/Lİ/SSİZ/SİZ-
CE/SİZLEŞ-/SİZLEŞME/SİZLİK/
TAŞ~TEŞ/yazar)
An.ağl.: *ses* 'oy'; *sesde-* 'çağırarak,
seslenmek'; *sesen-* 'konuşmak, söy-
leşmek'; *sesirge-* '1. bir ses duyar
gibi olmak; 2. uyanmak'; *sesi sema-*
dan gel- 'ölmek'; *sesit-* 'ses çıkar-
mak'; *sesle-* 'dinlemek'; *sesmez*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Siyah gece, bin bir renkli koyu, gece, kapısı açılmış susam, yazmadığım gülüşler edinmek zor, gece uyurgezer yankılar seslemek... öyle geç kalmış bir yara ki içimdeki diş izlerin, yürüyorum dilimdeki tadını: zifir! çiziyorum uzaktaki sırtını: acı!"(Gökçe Tuncer-Gölgesi İnce Kız - Sayfa 52)

"Birisi dinledi mi, yanarmışık ki, kül - kömür! – Peki. . . - Biran düşündü gitmeye davranan Toros'u tuttu : – Beri bak! - Buyur Çelebi, emret! — Bundan böyle. . . Beni

seslemek gerekirse « Çelebi » demeyeceksin , « Kerim Can > diyeceksin.”(Kemal Tahir-Devlet ana - Sayfa 140)

“Küçük Emrah, Maradona resimleri yapıştırılmış, yağlıboyayla, acemi bir elin, acemi sevdasını âleme seslemek için yazdığı « Ahh, minel - aşk » la süslü sandığın, karacot ve besmele ile daha bir bilenmiş, güvence kazanmış, bereketi ...”(Ayşe Kilimci-Sevgi yetimi çocuklar: hikâyeler - Sayfa 159)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

SETİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. İnce bulgur.

Derleme Sözlüğü

hlk. İnce bulgur.**DS(III/I)4/2**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Düğün Çorbası (Topalak Çorba) Bulgur ile setik karıştırılarak üzerine biraz sıcak su dökülür ve özlü hâle gelene kadar yoğrulur.”(Ekrem Özbay-Oğuz Türkmen boylarından varsaklar - Sayfa 197)

“Bulgur, setik, yarma için hedik, tarhanalık döğme, domates suyu, biber suyu ve çeşit çeşit pekmez kaynatılıyordu. İlk akşamdan yatan avratlar gece yarısı kalkarak işe koyulmuştu. Avratları uyandırdıktan sonra uykuya dalan erkekler ise...”(Çetin Yiğenoğlu-Haydar'ı öldürmek: roman - Sayfa 310)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

SIÇANOTU

Türkçe Sözlük:

hlk. Arsenik.

Derleme Sözlüğü

hlk. Arsenik.**DS(II)1/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sıçğan* "fare, sıçan" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *sıç-* fiilinden Eski Türkçe +(g)An ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< sıç-(ğ)an

TT.: SİÇAN+(dişi/giller/ımsılar/kulağı/kuyruğu/otu/yolu)

An.ağl.: *sıçancık, sıçancıl* 'kerkelez kuşu'; *sıçancıl* 'çitasız kâğıt uçurma'; *sıçandışi* 'küçük ince kar'; *sıçanduzacağı* 'aldatılma'; *sıçankulağı, sıçanotu* 'kaşık saplarına süs yapmak için kullanılan bir araç'; *sıçanla-* 'kır-

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Güllü ' nün geçenlerde anlattığı sıçanotu meselesi aklına geldi, gözlerini kıstı — : Dur bakalım! Kimin öldürdüğünü elbet anlarız. Bu herif durduğu yerde ölmedi ya. .”(Kemal Tahir-Yediçinar Yaylası - Sayfa 325)

"Arsenik zehrinin bulunduğu sıçanotu da, onun panzehirleri de bu toprakta yetişirler. Altın, gümüş ve farklı farklı değerli taşların hepsi yine aynı toprak tarafından meydana getirilir. Benzer şekilde yeryüzünden yükselen buharlar, göğün..."(Hz. Mirza Gulam Ahmed Kadiyani-Berekât-üd Dua - Sayfa 52)

"Hanim Kuzu, kocasına yumurta pişirmiş, yumurtaya, halk arasında köpek zehiri veya sıçanotu denilen arsenik serpmiş, babasının kucağına oturup yumurtadan yemek isteyen ve bir lokma da yiyen büyük kızı 7 yaşındaki Ayşe ' yi , ' Babanı..."(Kemal Tahir-Karılar koğuşu - Sayfa 58)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

SIFAT

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Yüz, kılık ve dış görünüş:

Derleme Sözlüğü

3. *hık*. Yüz, kılık ve dış görünüş. 1/-

Erzincan Ağzı: Yüz, kılık ve dış görünüş.

Nişanyan Sözlük:

Arapça *wşf* kökünden gelen *şifa(t)* صفة "1. tasvir etme, niteleme, 2. nitelik" sözcüğünden alıntıdır.

Arapça sözcük Arapça *waşafa* وصف و "niteledi" fiilinin *fi^lla(t)* vezninde ismi merresidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SIKMA

Türkçe Sözlük

6. isim, halk ağzında Dar bir tür kadın yeleği.

Derleme Sözlüğü

6. *hlk.* Dar bir tür kadın yeleği. **DS(I/II)10/7**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sık-* "daraltmak, sıkıştırmak" fiilinden evirilmiştir. Dönüştürme bildiren *+Ik-* ekiyle esasen "daralmak, sıkılmak" anlamındayken geçişli anlam kazanması ilgi çekicidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sık- [Çevresine sarılarak veya bir şey sararak basınç altına almak'
= ET., OT. *sık-*
< **sī-k-*
TT.: SIK-(I/ICA/ICI/IL-/ILA-/
ILAMA/ILAN-/ILANMA/IL-
GAN/ILGANLIK/ILIK/ILİŞ/
ILMA/ILMAZ/ILMAZLIK/IM/

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SIMAK, -R

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Kırmak, bozmak.
2. -i, halk ağzında Yenmek, mağlup etmek.

Derleme Sözlüğü

1. Kırmak, bozmak. **DS(II)1/-, DS(III)1/-** 2. Yenmek, mağlup etmek.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sı-* "kırmak, kesmek, mec. yenmek, öldürmek" fiilinden evirilmiştir. Anadolu ağızlarında *sındı* "makas", *sıngın* "kırık, mağlup", *sınık* "kırık" biçimleri halen kullanılır. *Sırp sındığı* "Sırp kırımı", *Sındırgı* "kırım yeri".

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sı- [hlk.] 'Kırmak'
= ET. *sı-* 'kırmak, sıdırmak'
(EUTS, 203: *sın-* 'kırılmak, parçalamak')
~ OT. *sı-* 'kırmak; bozmak;
yenmek, galebe etmek' (DLT:
sındı 'makas'; *sın-* 'kırılmak,
bozulmak, incimek'; *sınuk* 'kırılmış')

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SINDI

Türkçe Sözlük:

hlk. Makas.

Derleme Sözlüğü

hlk. Makas.DS(I)40/35

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sı-* "kırmak, kesmek, yenmek, öldürmek" fiilinden evirilmiştir. Anadolu ağızlarında *sındı* "makas", *sıngın* "kırık, mağlup", *sınık* "kırık" biçimleri halen kullanılır. *Sırp sındığı* "Sırp kırımı", *Sındırgı* "kırım yeri".

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SINDIRMAK

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Kırmak, parçalamak.
2. -i, halk ağzında Yenerek bozmak, mağlup etmek.
3. -i, halk ağzında Sindirmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kırmak, parçalamak. DS(IV)3/-, DS(V/II)1/1 2. Yenerek bozmak, mağlup etmek. DS(I/III)1/1 3. Sindirmek.DS(II)1/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sı-* "kırmak, kesmek, yenmek, öldürmek" fiilinden evirilmiştir. Anadolu ağızlarında *sındı* "makas", *sıngın* "kırık, mağlup", *sınık* "kırık" biçimleri halen kullanılır. *Sırp sındığı* "Sırp kırımı", *Sındırgı* "kırım yeri".

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Esasen baskı yapmak ve sindirmek için fırsat araştıran iktidar bu yazısından dolayı onu ağır ceza mahkemesine vermiş ve mahkeme Büyük Millet Meclisini tahkir suçu gördüğünden kendisini ve refikasını büyücek birer cezaya çarptırmıştı.”(Süleyman Külçe-Mareşal Fevzi Çakmak - 1-2. bölümler - Sayfa 87)

“Bu temiz üreyi sindirmek [kırmak] olmaz. Bu temiz kalbin bugün bizi konak elemeye menevi hakkı var! Tı moy dorogoy!”162 Ve şair Ali Paşa'yı yine kucaklayıp öptü, sonra şiddetle alkışlamaya başladı. Meclistekiler de şairin gür sesini, alevli...”(Elçin-Sarı Gelin)

“Araziyi yalnız fethetmişlerdi, oralarda yaşayan milyonlarca insanı yüksek bir irfanla temsil etmek, kendilerine sındırmak, refah ve saadette, adalet ve kanunda müsavi muameleye mazhar kılmak hatırlarına bile gelmemişti. Dindaşlarına bile...”(Recai G. Okandan-Âmme hukukumuzun anahtarları: kitap. Osmanlı devletinin... - Sayfa 106)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

SINGIN

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Gözü korkmuş, sinmiş (kimse).
2. sıfat, halk ağzında Çekingen, ürkek.
3. sıfat, halk ağzında Üzgün, düşünceli.

Derleme Sözlüğü

- hlk.* 1. Gözü korkmuş, sinmiş (kimse).**DS(I)3/3** 2. Çekingen, ürkek.**DS(II),DS(II/II) 3/3**
3. Üzgün, düşünceli.**DS(II/I), DS(III)5/4**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sı-* "kırmak, kesmek, yenmek, öldürmek" fiilinden evrilmiştir. Anadolu ağızlarında *sındı* "makas", *singın* "kırık, mağlup", *sınık* "kırık" biçimleri halen kullanılır. *Sırp sındığı* "Sırp kırımı", *Sındırgı* "kırım yeri".

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

singın (hlk.) '1. Gözü korkmuş, sinmiş kimse; 2. çekingen,ürkek; 3. üzgün, 4. bıkkın, usanmış; 5. yenişmiş, yenik; 6. bakımsız, zayıf; 7. sersem, budala'

< **sī-n-** [< *sī-n-]+-**gın**

An.ağl.: *singın, sinğın, sınık* (DS.X, 2610-3611)

Tü.> Kürt. *sınuk* 'kırık; güçsüz, mahcup' (DAO, 423: *Lı karşı mın sınıke* = sana karşı mahçuptur.)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bir güvercin durmadan öpücükler kondurur halhalına; Sağalır renk renk çiçeklenir en singin yanları. Gariplerin yitik yurdu, her hastanın derdi bende Ahlarına havuz benim, aşk vurgunu âşıkların... Bülbüle figan ibadet, kusur ne gülde ne de...”(Bahaettin Karakoç-Ihlamurlar Çiçek Açtığı Zaman)

“Sıl: Sıla sözcüğündeki gibi amacının özleminde misin? Yoksa Yoksul, varsıl daki gibi sonlarda kalan bir anlamsız ek misin? Sın: Sındı gibi keskin bir kesici olup seni üzen acıları doğramak mı istersin? Yoksa Singin biri gibi sinmiş, kaybolmuş...”(Perihan Karayel-Gegepos - Sayfa 79)

“Her şey ateş pahasıydı; küçücük, singin bir tilki yirmi beş bin liraya.. Ama alan alıyordu işte - kurumundan yanına varılamıyordu kokonanın.”(Selim İleri-Cehennem kraliçesi - Sayfa 242)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

SINIK

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Kırık, çıkık.
2. sıfat, halk ağzında Yenilmiş, bozguna uğramış.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kırık, çıkık. **DS(I) 15/4** 2. Yenilmiş, bozguna uğramış.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sı-* "kırmak, kesmek, yenmek, öldürmek" fiilinden evirilmiştir. Anadolu ağızlarında *sındı* "makas", *singın* "kırık, mağlup", *sınık* "kırık" biçimleri halen kullanılır. *Sırp sındığı* "Sırp kırımı", *Sındırgı* "kırım yeri".

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SINMAK, -AR

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Kırılmak, parçalanmak, bozulmak.
2. nesnesiz, halk ağzında Yenilmek, bozguna uğramak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kırılmak, parçalanmak, bozulmak. **DS(I), DS(VI/II)8/3** 2. Yenilmek, bozguna uğramak. **DS(I/II)6/3**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sı-* "kırmak, kesmek, yenmek, öldürmek" fiilinden evirilmiştir. Anadolu ağızlarında *sındı* "makas", *singın* "kırık, mağlup", *sınık* "kırık" biçimleri halen kullanılır. *Sırp sındığı* "Sırp kırımı", *Sındırgı* "kırım yeri".

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Güneşle Sınmak, rüzgârla sallanmak ne güzel, diye Şarkı söylemişler. Çiftçiye kızmakta haksız olduklarını anamışlar.”(Bestami Yazgan-Masal Salıncağı - Sayfa 43)

“İmdi pâdişâhlara sınmak“ ve habs olunmak acerb° değildir, gönlünüzü hoş dutub âzürde-hâtır“ olmayasız, eyle° olsa bizim âbâ-i kirâm ve ecdâd-ı izâmımız-”(Turgut Güler-Demir Kuşaklı Cihangir: Süleymanname)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

SIRIMAK

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Yorgan, şilte vb.ni iri ve aralıklı dikmek.
2. -i, halk ağzında Sağlam ve sıkıca dikmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Yorgan, şilte iri ve aralıklı dikmek.**DS(I/I)8/5** 2. Sağlam ve sıkıca dikmek.**DS(I/II)6/7**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sırı- [(hlk.) '1. Yorgan, şilte vb. iri iri, aralıklı dikmek; 2. sağlam ve sıkıca dikmek, çitirmek'
= OT. *sırı-* 'sık dikişle dikmek'
(DLT)
< *sır-t-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SIRTARMAK

Türkçe Sözlük

2. nesnesiz, halk ağzında Karşı koymaya hazırlanmak.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Karşı koymaya hazırlanmak.**DS(II/I)2/1**

Çankırı Ağzı:Sırtmak.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *sırtar-* "1. sırtüstü dönmek, 2. sırtmak" fiilinden evirilmiştir. Türkçe fiil Türkiye Türkçesi *sırt* sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +(g)Ar- ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SIYIRGA

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Harmanda sap toplamaya veya damlardan karı küremeye yarayan araç.
2. isim, halk ağzında Kar küremekte kullanılan büyük kürek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Harmanda sap toplamaya veya damlardan karı küremeye yarayan araç. 2. Kar küremekte kullanılan büyük kürek. **DS(II)1/1, DS(III)2/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sıdır-* "soymak, deri yüzmek, yüzeyini kesmek, kar küremek" fiilinden evirilmiştir. Eğer kompleks yapıda bir fiil ise, yapım ekinin +*dIr-* veya +*Ir-* olduğu açık değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= OT. **sıdır-* (DLT) [< **sıdır-*]

< **sī-δ-ır-a-*

= Moğ. *şudur-* < **sidur-* <

**sidura-* [Mak.I, 337]

TT.: SIYIR-(GA/İŞ/MA/T-/TMA/

İK [> sıyrık]/İL-/İLİŞ/İLMA/INTI)

An.ağ.: *sıyırda-*, *sıyırđım*, *sıyırđım-oluk*, *sıyırğa*, *sıyırğaç*, *sıyırğalla-*, *sıyırğı*, *sıyırık*, *sıyırku*, *sıyırğı*, *sıyrı*, *sıyma*, *sıyr-*, *sıyirtlama-*, *sıyirtma* (DS.X, 3623-3626)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Her kar yağışında damın üstündeki karı kürekle küreyip sıyırğa ile sıyırmak gerekiyordu. Duvarlar taş ile örülmüş, samanlı çamurla içten ve dıştan sıvanmıştı.”(Ali Rıza Kars-Atların Kardeşliği: Roman - Sayfa 11)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

SIYRINTI

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Bir bezden el ile koparılan uzunca parça.

3. isim, halk ağzında Sıyrık.

Derleme Sözlüğü

1. Kapta kalan yemek, yemek artığı. 2. *hlk.* Bir bezden el ile koparılan uzunca parça. 3. *hlk.* Sıyrık. **DS(II)3/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sıdır-* "soymak, deri yüzmek, yüzeyini kesmek, kar küremek" fiilinden evirilmiştir. Eğer kompleks yapıda bir fiil ise, yapım ekinin +*dIr-* veya +*Ir-* olduğu açık değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sıyrıntı '1. Kapta kalan yemek artığı;
2. bir bezden el ile koparılan
uzunca parça; 3. sıyrık'

< **sıy(ı)r-in-tı**

An.ağl.: *sıyrıntı* '1. kumaş kıyılarından kesilen ensiz, uzun parça; 2. derin olmayan yara; 3. yağ; 4. son doğan çocuk' (DS.X, 3627)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SIZAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Dağ sırtlarında, taş aralarından sızan su, küçük pınar.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dağ sırtlarında, taş aralarından sızan su, küçük pınar. **4/3**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sız-* "(katı şey) erimek, (sıvı) yavaş akmak, damlamak" fiilinden evrilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *sırı-* "(yağ, macun) bulaşmak, dışkılamak" fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= ET., OT. *sız-, sız-* (EUTS;
DLT)

< **sız-* < **sır-*

[= Çuv. *sur-* < **sar-*] (Mak.I,
15)

CC.: *sız-*

IM., AH: *sız-, sızdır-*

TT.: SIZ-(AK/DIR-/DIRIL-/DIRIL-
MA/DIRMA/GIT/I/ICI/INTI/INTI-
LI/IR-/IŞ)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SIZGIT

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Kavrulmuş et, kavurma. **9/7**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bir teker sızgıt. Yazdan hazırlanıp, kışa saklanan ve genellikle tavana ipe asılarak bekletilen kavrulmuş et tekeri. Yarıyı yenmiş. Dışarıda, genç kadını yıkayacak su dolu kazanın yanında sessizce bekleyen köylüler.”(Ercan Kesal- Peri Gazozu)

“Gurubu seyredip kayabaşında, Şıra kaynatayım Kala dışında, Sızgıt dürümünde, arabaşında, Eski lezzet var mı sorayım derim. Azrail gelirse şu genç yaşında, Bir türkü yakılsın dombul başında, Okçu suyu içip sabah beşinde, Bor'da canımı al...”

“O hep çantasından bal, yağ, kaygana, sızgıt dürümleri çıkarırdı. Ben, ekmeğime katik yapacak acı bir kök soğanla, tuzlu çökelekten bile mahrumdum.”(Halil Aytekin-Harman yangını: hikâyeler - Sayfa 72)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

SİFTİNMEK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Oyalanmak, vakit geçirmek.
2. nesnesiz, halk ağzında Bir yere sürtünerek kaşınmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Oyalanmak, vakit geçirmek. **DS(II)8/3** 2. Bir yere sürtünerek kaşınmak **DS(I)15/10**

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“... hayat kavgasından artakalan Müslüman yatağı – çocuk bırakmak için kadınlarımıza Hasta yatağı değil– bu yatakta kadınlar durup düşünmez İç geçirmez dış bilemez burunlamaz dudak bükmez Siftinmek ımızganmak mundar olmak yoktur bu...”(Hakan Arslanbenzer-Çok Üzgünüm - Sayfa 61)

“Müştaçığım evim barkım varken bu tekkede siftinmek öyle gücüme gidiyor ki.. bak bu vakitler oldu, hâlâ eve gitmiyoruz. Müştak - A ben seni götürüyüm. Annen ne vakit isterse gelsin.. haydi ört başını.”(Musahipzade Celâl-Mum söndü: komedi, 5 [ie., beş] tablo - Sayfa 45)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

SİĞİL

Türkçe Sözlük

siğil (II)

isim, halk ağzında Odun yarmakta kullanılan ağaç veya demir kama.

Derleme Sözlüğü

hlk. Odun yarmakta kullanılan ağaç veya demir kama. **DS(I)4/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sigil* "siğil" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *sige*- "işemek" fiili ile eş kökenli olabilir; ancak bu kesin değildir. Bu sözcük Eski Türkçe *sig* "idrar" sözcüğünden Eski Türkçe +(g)A- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= OT. *sigil* 'siyil' (DLT)

< *süngü* 'süngü, mızrak'

(DLT)+*l*

An.ağl.: *sigil* 'kalın kütük kesmekte kullanılan ağaç ya da demir kama';

singil 'ayrı'; *singil* 'meyve sapı'

~ savâl 'kama' (Çuv.)

= *sığıs* 'kama' (Kumd.)(Egerov: *ÉS* 74) [Eren'e göre Çuv. *savâl* ile birleştirmek yanlıştır.]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SİKKE

Türkçe Sözlük

sikke (II)

isim, halk ağzında Hayvanları bağlamak için yere çakılan demir veya ağaç kazık.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hayvanları bağlamak için yere çakılan demir veya ağaç kazık. **20/15**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *skk* kökünden gelen *sikka(t)* سَكَّة "1. dövme demirden yapılan herhangi bir şey, saban demiri, üzerinde para basılan koni şeklinde demir kalıp, 2. madeni para, 3. bazı tarikatlere özgü koni şeklinde külah" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Aramice/Süryanice *sikkā* veya *sikkātā* סַכְכָּא/סַכְכָּא "1. çivi, saban demiri, 2. metal para" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Akatça *sikkatu* "mih, çivi" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SİLGI

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Hamam takımı, havlu.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Hamam takımı, havlu. **DS(I), DS(I/II)9/6**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sil-* fiilinden +gU ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sil- ['1. Arındırmak, temizlemek;2. ağzına kadar doldurmak'
= ET. *sili-* (EUTS, 205)
~ OT. *sīl-* (DLT)
TT.: SİL-(DİR-/DİRİL-/DİRİLME/
DİRME/DİRT-/DİRTME/ECEK/Gİ
/İ/İCİ/İK/İKLEŞ-/İKLEŞME/İKLİK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SİM

Türkçe Sözlük

sim (II)

İşaret.

Derleme Sözlüğü

hlk. İşaret.1/-

Nişanyan Sözlük:

Farsça *sīm* veya *sīmīn* سیم "gümüş" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Orta Farsça aynı anlama gelen *asēm* veya *asēmēn* sözcüğünden evirilmiştir. Bu sözcük Eski Yunanca *ásēmōn* ἄσημον "1. damgasız, 2. sikke olarak basılmamış altın veya gümüş, külçe, 3. genel olarak gümüş" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SİMİT, -Dİ

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında İnce bulgur, düğürcük.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* İnce bulgur, düğürcük. **DS(I/II)4/2**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *samīd* سميد "ince öğütülmüş un veya irmik" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Aramice/Süryanice *samīdā* סמידא "un" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Akatça aynı anlama gelen *samīdu* sözcüğünden alıntıdır. Akatça

sözcük Akatça *samādu* "öğütmek" fiilinden türetilmiştir. Esasen "rafine un" demek iken İstanbul ağzında 17. Yüzyıldan önce "halka şeklinde ekmek" anlamını kazanmıştır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

simit 'Halka biçiminde, genellikle üzerine susam konmuş çörek'
< ET. **sim-** 'eritme, *ezme'
(EUTS, 205: **simlä-** 'eritmek, ezmek')+-**it**

[-(I)t eki fiilden ad yapar: *bin-it*, *yan-* 'dönmek'+-*it* 'cevap'; *kon-ut* ..vb.]

An.ağl.: **simit** (DS.X, 3637)

[Arapçada (sin+mim+ye+dal) ile yazılan sözcük Yeni Farsça'da (sin+pe+ye+dal) veya (sin+fe+ye+dal) ile sözcük 'beyaz' anlamında olup, Türkçedeki anlamından farklıdır.]

Eren (TDES, 368): **Rum. σιμιγδάλι**
[Tietze: *Gr.*(1) 239-240'tan naklen]

Nişanyan (SS, 401): < **Ar. semīd** irmik
~ **Aram. ṣmīd** arpa ekmeği, irmik bulamacı, keşkek? ~ **Akad. samīdu** kaba un, irmik

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SİNGİN

Türkçe Sözlük:

hlk. Utangaç, sıkılğan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Utangaç, sıkılğan. **DS(I)4/3**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *siŋ-* "emilmek, hazmolunmak, içine işlemek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *süŋ-* "saklanmak, batmak" fiili ile eş kökenli olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sin- 'Gizlenmek, saklanmak'

= OT. **siŋ-** (DLT)

< **sin(g)-**

TT.: SİN- 'saklanmak, pusmak' (İŞ/
LE 'mezarlık'/LİK 'mezarlık, gö-
mütlük'/ME 'sinmek işi'/Sİ/SİCE/
SİLEŞ-/SİLEŞME/SİLİK)

An.ağl.: için bk. → **sin**

Eren (TDES, 368): YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SİPSİ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Ağaç dallarından yapılan düdük.
2. isim, halk ağzında, denizcilik Gemici düdüğü.
3. isim, halk ağzında, müzik Zurnanın dudaklara gelen kamış bölümü.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Ağaç dallarından yapılan düdük.**DS(I/I)15/14** 2. *den.* Gemici düdüğü.3. *müz.* Zurnanın dudaklara gelen kamış bölümü.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sıbzıǵu* "düdük" sözcüğünden evirilmiştir. Kazakça ve Tatarca *sıbzıǵı* "düdük". • Eski Türkçe *sibek* "küçük çocukların işemesi için kullanılan kamış" bununla ilgili olabilir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sipsi (hlk.) ‘Ağaç dallarından yapılan düdük’

< **sip** ‘yansıma’+**sip**

An.ağl.: *sibsi, sipsi, süpsübü*

(*DS.X*, 3645)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bir çift eski çocuk çarığı, nakışlı bir çorap eskisi, bir sipsi, bir kırık kamış gördü. Sipsiyi yerden alıp çalmağa başladı. Çocukken güzel sipsiler yapar, çok da güzel çalardı.”(Yaşar Kemal-İnce Memed 3 - Sayfa 509)

“Sahneye çıkmadan önce belki on kere yokluyordum tabancayı. Kapsüller, yani kurşunlar yerinde mi diye. Eskişehir’de oynuyoruz. Sıra son sahneye geldi. Tabancayı bir daha yokladım. Tamam. Kapsüller yerinde. Yanımda yordakçım Sipsi...”(Ülkü Tamer-Yaşamak hatırlamaktır: anılar kitabı - Sayfa 172)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

SİRKEN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Yabani ıspanak (*Chenopodium album*).**15/15**

Çankırı Ağzı: Yabani ıspanak (*Chenopodium album*).

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sirken (hlk.)‘1. Yabani ıspanak; 2. yabani semizotu; 3. labada’

< **sir** ‘yabani’+**ken**

[< +KAN]

[Krş. ısır-gan otu]

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bir de chenopodium opulifolium denilen ot vardır, mahallî adı ' sirken ' dir. O da çok fenadır. . . » « Ohhhoooo ! Biz onun otluemeğini yapar yiriz. Hatta bükme deriz bu ekmeğin adına. O sirken ' i diyorsun sen. Haha haha! Dediğin sirken...”(Fakir Baykurt-Köygöçüren: roman - Sayfa 412)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

SİTİL

Türkçe Sözlük:

hlk. Büyük bakraç, su kovası.

Derleme Sözlüğü

hlk. Büyük bakraç, su kovası.**DS(I/I)28/28**

Çankırı Ağzı, Erzincan Ağzı:Büyük bakraç, su kovası.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sitil (hlk.) Kulplu su kabı, bakraç, kova’

< **su+tul** [Krş. OT. *susık*

‘kova’; *susgak* ‘kendisiyle su ve benzeri şeyler daldırılarak alınan nesne; susak’ (DLT)]

An.ağl.: *satıl, satır, setil, sıtıl, sıtır, sitik, sitilik* (DS.X. 3647)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SOFRA

Türkçe Sözlük

5. isim, halk ağzında Anüs.

Derleme Sözlüğü

5. *hlk.* Anüs. **DS(II)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *sfr* kökünden gelen *sufra(t)* سُفْرَة "1. yolcu yiyeceği, azık, 2. üzerinde yemek yenen yer, örtü, sini" sözcüğünden alıntıdır.

Arapça sözcük Arapça *safar* سَفَر "yolculuk" sözcüğünün *fu^lla(t)* vezninde ismi merresidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SOĞUKLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Üşüterek hastalanmak, soğuk almak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Üşüterek hastalanmak, soğuk almak.**DS(I)2/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *soğık* "soğuk" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *soğı-* fiilinden Eski Türkçe **+UK** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

soğuk 'Isısı düşük olan, sıcak karşıtı'
= ET. *soğığ soğık* (EUTS, 207, 208)
~ OT. *soğuk* (DLT)
Çağ.: *savuk*
MA.: *sawuk* (237-6) ~ *savut-*
'soğuk' (70-4)
< **soğı(/u)-k**
TT.: SOĞUK+(bez/kanlı/LA/LAMA
/LAŞ-/LAŞMA/LAŞTIR-/LAŞTIR-
MA/LUK)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Çocuk düşürme de var, soğuklamak da. . . - Evde çocuk düşürenin hali budur işte. . . Başımıza gelenler hep bilgisizlikten. . . Çocuk mu düşüreceksin, yat kliniğin birine..."(Kemal Tahir-Yol ayrımı - Sayfa 221)

"Hazırlanan mezarın mümkün olduğu kadar uzaklarına dağılıp öbek öbek oturanlar, çömenler hatta gazete veya pardösüsünü serip uzananlar; soğuklamak korkusuyla yalnız arkalarının bele kadar olan kısmını bir ağaca sıkıca yaslayıp..."(Reşat Nuri Güntekin-Miskinler tekkesi: roman - Sayfa 131)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

SOĞULMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Suyu veya sütü çekilerek pörsümek.
2. nesnesiz, halk ağzında, coğrafya Irmak, kuyu, pınar vb. yerlerde su çekilip yok olmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Suyu veya sütü çekilerek pörsümek. **DS(var) 26/23** 2. *coğ.* Irmak, kuyu, pınar vb. yerlerde su çekilip yok olmak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

soğul-| (hlk.) ‘Süt kesilmek’

→ **soğ-**

= OT. *soğul-* ‘(su) toprağa sızıp kaybolmak, (su, süt) çekilmek, azalmak’ (DLT: *soğulğan* ‘sızıp kaybolan’)

< **soğ-(u)l-**

An.ağl.: *sogul-, soğul-* (DS.X, 3656)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SOKMAN

Türkçe Sözlük:

hlk. Bir çeşit uzun konçlu çizme.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir çeşit uzun konçlu çizme. **DS(II)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sokman ‘Bir tür uzun konçlu çizme’

< ***sok-man**

[Krş. *çizme* < **çek-men*]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SOKRANMAK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Söylenmek, homurdanmak. **26/18**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sokran-[‘Söylenmek, homurdanmak, isteksiz görünmek’
< ***sokra-n-**
CC.: **soxran-** ‘yas tutmak, matemlemek’
Osm.: **soġran-** ‘homurdanmak, söylemek’
~ Moğ. **surkira-** ‘(rüzgâr) ılık çalmak’, (uçan bir ok gibi) vınlamak’;

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Beş yaşlarındaki Lâle'nin saçlarını tarıyordu. Tarağı bir yana atıp önüne durdu: “Canını sikkın görürüm.” “Eğilmezler hapisten çıktı.” Hatice Kadın'ın rengi kaçmıştı: “Erimeyesiler,” diye sokrandı. Murat ocak başında oturuyordu. Babası içeri girer ...”(Ahmed Günbay Yıldız-Yanık Buğdaylar - Sayfa 94)

“diye sokrandı. Kimi de; “İt öldürür gibi öldüreceksin bu namussuzları!” diye kükredi. Karakol ana baba gününe döndü. “Biz namusumuz için yaşıyoruz komiserim, namusumuz için!” diye haykırdı Hanzade'nin kocası. Akrabaları hep bir ağızdan; ...”(Emir Kalkan-Kayıp Yüzler)

“Osman efe'nin mırıltısını Kâtip bile işitiyordu: – Ekrem efe Allah vere de iyi gizlenmiş ola! Birkaç saniye sonra tekrar sokrandı: – Bizden önce kurşun sıkarsa yandı. – Sıkılmaz! Çakır'dı bunu fıslıyan. – Ulan, sen burada mısın? – Yanındayım ağam!”(İlhan Tarus-Vatan tutkusu: Roman - Sayfa 65)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

SOKU

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Taş dibek:
2. isim, halk ağzında Dibekte, havanda tahıl dövmeye yarayan tokmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Taş dibek. **DS(I/I)29/25** **2.** Dibekte, havanda tahıl dövmeye yarayan tokmak. **DS(I/II)9/12**

Elazığ Ağzı, Keban Ağzı: Taş dibek.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *soku* "havan, dibek" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *sok-* "havanda dövmek, öğütmek" fiilinden Eski Türkçe +gU ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

soku '1. Taş dibek; 2. dibekte, havan-
da tahıl dövmeye yarayan tok-
mak'
= OT.soku ~ sokku (DLT)
Çağ.: **sokku**
< **sok-u**
An.ağl.: **sohu, soku, sohur, soka,**
sokki, sokku, soko, sokueli, sol-
gu, solku (DS.X, 3659); **soku**
'kısa boylu kimse'; **soku** 'kapı
sürgüsü'; **suku** 'ağaçtan yapılmış
havan eli' (s. 3690)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Sabah namazından sonra, cami dönüşü, dedem nineme dönerek: -Hatun, gelirken baktım da soku taşının başında kimse yoktu. Geçenlerde kaynattığımız buğdayı hazırla da kimse yokken onu da aradan çıkaralım. Ninem: -Tamam bey, diyerek..."(Ayşe Karaca-Gülüm Dedem - Sayfa 98)

"Soku dibi insanları, Anıt gibi durur hayalimde Anam oturmuş hamur yoğurur Yarın ekmek yapacak, öğlene kadar Gözleri tandır dumanından yanacak Yüksel, yardıma gelecek söz vermiş Alnında ter bulgur bulgur kabarcak Sıcak bir katıklı..."(İbrahim Sarı-Anneye Şiirler: Anneye Yazılmış En Duygusal Şiirler... - Sayfa 371)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

SOKUM

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Lokma.
2. isim, halk ağzında Yufka ekmeğinden yapılan dürüm.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Lokma. DS(I)6/6 2. Yufka ekmeğinden yapılan dürüm. 2/-,
sohum 1.DS(I/I)27/22, 2. DS(I/II)2/2.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *sok-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +Im ekiyle türetilmiştir."Lokma" anlamı muhtemelen "ağıza sokulan şey" kavramından.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sokum 'Lokma'
= ET. **sokım** 'bir şey sokulabileceğ kadar yer'
< **sok-um**
An.ağl.: **sohum, sok, sokum, sokum-
tukım** (DS.X, 3657)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Saffet Ağa yufkadan kopardığı parçayı irice bir sokum yapıp patates yemeğine daldırdı. Hemen ardından iri bir lahana yaprağını ağzına attı. Elleriyle yeni bir sokum hazırlarken, pek memnun olmuş bir tavırla karısına yaranmak istedi: -Sarı...”(Ali Rıza Kars-Atların Kardeşliği: Roman - Sayfa 61)

“... her bir eşkıyaya, içine peynir, çökelek koyarak birer sokum yaptı, ellerine tutuşturdu. Sokumu, yiyip bitirenler Hacıdan bir sokum daha istiyorlar, daha onlar ellerini uzatmadan Hacı ellerine sokumu veriveriyordu.”(Yaşar Kemal-İnce Memed 4 - Sayfa 120)

“Keşke herkes gibi çarşıda bir işliği olaydı da, ayda bir olsun evinde karısı çocuklarıyla bir sokum ekmek çökelek yiyeydi... Kawa giyindi, yeni çarıklarını çıkardı heybesinden.”(Bülent Ulus-Kawaye Min)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

SOLUĞAN

Türkçe Sözlük

3. sıfat, halk ağzında Sık soluyan (hayvan):

Derleme Sözlüğü

3. *hfk.* Sık soluyan (hayvan). **DS(II)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *solu-* "(zorlukla) nefes almak" sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SOMAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Hayvanlarda yüzün çıkıntılı ve az çok sivri olan ön bölümü.
2. isim, halk ağzında Taneleri alınmış mısır koçanı.

Derleme Sözlüğü

hfk. **1.** Hayvanlarda yüzün çıkıntılı ve az çok sivri olan ön bölümü. **2.** Taneleri alınmış mısır koçanı. **DS(III)20/15**

Çankırı Ağızı, Zonguldak Ağızı: Taneleri alınmış mısır koçanı.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Mahir'in elinde yarısı yenmiş haşlanmış bir mısır somağı vardı. “Dürümde almamışsınızdır Allah bilir?” derken arabanın arka koltuğundaki kanlı manzarayı gördü.

-Oha... Kebapçıyı mı vurdunuz oğlum? İçeriye ceset torbasıyla gizlice soktukları ...”(Emrah Bilge Merdivan-Ejder Doğu Fenerleri - Sayfa 32)

“Ne anlarsın karudan, var mı sağa misir somağı. » : Kazmacı yedeği gülüyor : : « Senin ağnadığın çok belli oldu. Ulan, avrat nerdeyse senin burnuna sürttüde sen: ört, aybediyon, dedin. A gibi hemsici. Siz hemsinin hoşafından gayri ne ...”(Ahmet Naim-Bir yudum soluk - Sayfa 60)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

SORMAK, -AR

Türkçe Sözlük

sormak, -ar (II)

-i, halk ağzında Dudakları uzatıp soluğu kuvvetle çekerek emmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Dudakları uzatıp soluğu kuvvetle çekerek emmek.19/19

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sor-* "sormak, aramak, peşinden gitmek" fiilinden evrilmiştir. Eski Türkçe fiil Moğolca aynı anlama gelen *sura-* veya *sorti-* sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sor-²| ‘Emmek’
= ET. *sor-* ~ *sur-* (EUTS, 208)
~ OT. *sor-* ‘*emmek’ (DLT:
sorğ ‘hacamat aygıtı’; *soriş-*
‘yüzü ekşimek’; *sorti-* ‘emdir-
mek’; *sortur-* ‘emdirmek’)
< **sōr-**
TT.: SOR-(MUK/U-/UŞ-)
An.ağl.: *samruk, somruk, sorağaç,*
sorak. sormac. sormuk. soruk

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SORMUK, -ĞU

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Çocuk emziği.
2. isim, halk ağzında Tülbent içine lokum, şeker konularak küçük çocuklara verilen emzik biçiminde nesne.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Çocuk emziği. **DS(I)16/13, DS(I/II)1/-** 2. Tülbent içine lokum, şeker konularak küçük çocuklara verilen emzik biçiminde nesne.**DS(I/I)2/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sōr-* "emmek" fiilinden evirilmiştir.Halk ağızlarına özgü olan fiil Dil Devrimi döneminde Fransızca *absorber* karşılığı olarak yazı diline alındı. • Anadolu ağızlarında halen *sormuk* ve *sormaç* "bebek emziği", *soruş-* "emişmek, kuruyup buruşmak", *sorun-* "yutkunmak" biçimleri görülür.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Sanki ağızında bir sormuk şekeri var da, sordukça şekerleniyo!” “Sonra subay sorarmış: -“Ne yapıyorsun?” “Hanım ballandıra ballandıra cuvap verirmiş: -İnek sa..ğı..yoruun!”(Prof. Dr. Mehmet Yaşar Kandemir-Gönül Doktoru)

“... kuruşa satılan " Sormuk Şekeri " bulunurdu . Lisenin bahçesine gelen Hasan ağa, tenefüse çıkan biz öğrencilere en çok bu şekerden satardı. Şekeri ücretsiz aşırıanlar parası olunca Hasan ağaya borcunu samimi bir şekilde öderdi.”(Temel Sonmez-Gecmisteki Yozgat 1955/1997 - Sayfa 76)

“Ağızına üzümden sormuk vererek tahta beşiği yel gibi sallaması da yok. Çocuğunun sağlığı da yerinde. Köyün kadınları şaşılar bu işe: Nasıl olur, yapılması gereken birçok işlemlerden yoksun tutulan bu bebek nasıl uyur?diye”(Mahmut Makal-Bu ne biçim ülke? : Denemeler - Sayfa 123)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

SORUŞMAK

Türkçe Sözlük

soruşmak (II)

1. nesnesiz, halk ağızında Kurumak:
2. nesnesiz, halk ağızında Çamaşır kurumaya başlamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kurumak. 2. Çamaşır kurumaya başlamak.**DS(var)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

soruş-² [‘Kurumaya başlamak (çamur vb.)’
< **sor-²** ‘emmek’
†-(**u**)**ş-** ‘işteşlik eki’

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SORUTMAK

Türkçe Sözlük

2. nesnesiz, halk ağzında Ayakta durmak, dikilmek, beklemek.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Ayakta durmak, dikilmek, beklemek. **DS(I)22/10**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SOYKA

Türkçe Sözlük

soyka (I)

halk ağzında Ölünün üzerinden çıkan giysi.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ölünün üzerinden çıkan giysi. **2/- , soyha DS(II)31/15**

Nişanyan Sözlük:

Bulgarca *soyka* сойка "ala karga, garrulus" sözcüğünden alıntıdır. Türkiye Türkçesi soy- fiilinden türetilmiştir. +kA ekinin işlevi açık değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

soyka¹ (hlk.) 'Ölünün üzerinden çıkan giysi'

< **soy-¹+ka**

An.ağl.: *soyha, soyka, soha, sōyka*
(*DS.X*, 3669)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Cürmün kaç ki, dokunulmaz büyüklerimize dokundun. Soyka!" hitabı ağır geldi, sana. Ölü elbisesi soymamıştın, oysa. 'Soyka' seni zemmedendi. Çokça dinlemiştin, provokasyonlar tarihini. Beynin çatlamış, bir seferinde, "Çanakkale bile mi?" (Tarık Sezai Karatepe-Henüz On Dördüneydi - Sayfa 29)

"Ağaca dağda oturdular Ne vefasız yalan dünyne Haçca gızı göturdüler Seğmen golgol olmuş gezer Beş katipcehizin yazar Haçca gızdan soyka galan On lirelik sırmaizar Başında..." (Yaşar Kemal-Ağıtlar: Folklor Derlemesi)

"Elim kolum tutmaz oldu sinek kovmaktan... Bedenim tüm parça parça." Toprakta geniş geniş döndü... gerindi. Sonra: "Uy,uy," dedi. "Öldüm gayri." Yırtarcasına bacaklarını, kalçasını, göğsünü kaşımaya başladı. "Soyka kalsın böyle dirlik." (Yaşar Kemal-Yolda: Seçme Öyküler)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

SOYMUK. –ĞU

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Çam ağacının çiğnenip emilen iç kabuğu ve bunu almak için ağacın gövdesine açılan yara, yalamuk.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Çam ağacının çiğnenip emilen iç kabuğu ve bunu almak için ağacın gövdesine açılan yara, yalamuk. **DS(I)9/3**

Çankırı Ağzı: Çam ağacının çiğnenip emilen iç kabuğu ve bunu almak için ağacın gövdesine açılan yara, yalamuk.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *soy-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +mUk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< *soy-^I+⁻muk*

Krş. → **soymak**

An.ağl.: *saymuk; soymuk soymuk*

'deri, ağaç kabuğu yer yer soyulmuş olma durumu' (DS.X, 3670)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Nerelerden çıkıp nerelere geldiğini anlamadan, nasıl olduysa kendini bir ağacın odunuyla soymuğu arasında buldun. Çok sonra duyumsayacağın bedensel esrikleşmelerin yarattığı tutkular götürmüştü seni oraya. Bunu, sana 'bağışlanmış bir ...'"(Adnan Binyazar-Şah Mahmet)

"Altan alıp, yumşak konuştu : « — Gomalak çıkarma diye her zaman söylerim ona , » dedi , « Ağaç soymuğu bu yediğin şey, bari bir işe yarasa. . . Çamın gövdesini kavlat da sen, soymuk çıkar. Gomalak yiye yiye kurudu, sancıya kesti ..."(M. İhsan Şimşek-Obanın töresi - Sayfa 9)

"Ölürken köydeki pınardan su istediymi babam Biraz soymuk, ahlat çördük bir de Soymuğu ben getirdim suyu bizzat içirdim, lakin Zamanı değildi ahlatın üzerlik otlarının. İçimde hâlâ ukdedir. Sade ekmekler, yeminler değil üsküdar bile ..."(Ali Emre-Meryem'in Yokluğunda)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

SÖKEL

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Sakat (kimse), malul.
2. sıfat, halk ağzında Güçsüz.
3. sıfat, halk ağzında Hasta.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Sakat (kimse), malul.**DS(V)3/2** 2. Güçsüz.**DS(II)10/63**. Hasta.

Çankırı Ağzı: Güçsüz.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sökel (hlk.) ‘1. Humma, ateşli bir hastalık; 2. güçsüz, düşkün; 3. tifo; 4. zatürre; 5. sakat; 6. öldürücü grip’ (*DS.X*, 3676)

< **sök-** ‘*ateşli hasta olmak, *güçsüz olmak’

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SÖLPÜK

Türkçe Sözlük:

hlk. Gevşeyip kendini koyuvermiş.

Derleme Sözlüğü

hlk. Gevşeyip kendini koyuvermiş. **DS(I/III)9/6**

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sölpük (hlk.) Gevşeyip kendini koyuvermiş’

< **sül+pü-k**

An.ağl.: *sölbük, sölpük* (*DS.X*, 3677); *sölbük, sölpük, sölpeşik, sölyeşik, sörpüh, sörpük, sülpük, sünpeşik* ‘1. kötü giyimli, kılıksız; 2. uyuşuk, dalgın kimse; gevşek, pörsük, sarkık’ (*DS.X*, 3677)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Speranski'nin, içinin okunmasına izin vermeyen, ayna gibi soğuk bakışı ile o bembeyaz, sölpük elleri; iktidar sahibi olanların...”(Lev Nikolayeviç Tolstoy-Savaş ve Barış Cilt:2 - Sayfa 229)

“Hey devletsiz sölpük ayaklı herif. . Öylece küfür edip, homurdanarak döndü. Göroğlu arkasından düşündü. Göroğlu alnından vurulsa da " vah. " diyecek değildi.”(Göroğlu: Türkmen halk destanı - Sayfa 69)

“Acımış mıydı Arife? Telefon kulübesine yöneldi, sölpük sölpük. «Aramızda çok büyük ayırım var.”(Özdemir Başargan-Gurbet sofrası: roman - Sayfa 162)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

SÖLPÜMEK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Şişmanken zayıflamak.
2. nesnesiz, halk ağzında Gevşemek, pörsüme.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Şişmanken zayıflamak.**DS(I)4/2** 2. Gevşemek, pörsüme.**DS(II)8/4**

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sölpü- [(hlk.) ‘1.Şişmanken zayıflamak; 2. gevşemek, pörsüme’
< OT. **sül** ‘ette ve ağaçta olan yaşlık, tazelik’(DLT)+**pü-** ‘tazeliğini kaybetmek’
An.ağl.:*sölpü-,sörpü-, sörpür-, sül-pü-* (DS.X, 3678)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SÖVEN

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Büyük sopa:
Akşamdan sonra gelene ya soğan ya da söven.
2. isim, halk ağzında Çit yapmakta kullanılan büyük kazık.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Büyük sopa. 2. Çit yapmakta kullanılan büyük kazık. **DS(I)13/16**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SU, -YU

Türkçe Sözlük:

hlk. küçük abdest bozmak.

Derleme Sözlüğü

Su dökmek *hlk.* küçük abdest bozmak. 1/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *suv* "su" sözcüğünden evrilmiştir. Son sesteki dudaksıl *suvar-*, *siva-*, *sivik*, *sivi* vb. türevlerde korunmuştur.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SULUK, -ĞU

Türkçe Sözlük

7. *isim*, *halk ağzında* Oda içinde yıkanmak için ayrılmış küçük yer, gusülhane.

Derleme Sözlüğü

7. *hlk.* Oda içinde yıkanmak için ayrılmış küçük yer, gusülhane. **DS(I/I)13/13**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *suv* "su" sözcüğünden evrilmiştir. Son sesteki dudaksıl *suvar-*, *siva-*, *sivik*, *sivi* vb. türevlerde korunmuştur.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SUMSUK, -ĞU

Türkçe Sözlük

1. *isim*, *halk ağzında* Yumruk.
2. *isim*, *halk ağzında* Yumrukla vurma.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Yumruk. **DS(I/I)15/11** 2. Yumrukla vurma. **DS(I/II)4/4**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sumsuk (hlk.) 'Yumruk'

< OT. ***SUMSI-** '*incinmek'

(DLT: *samsıt-* 'incitmek') **+k**

TT.: SUMSUK+(LA-)

An.ağl.: *sumsuk*, *sımsık*, *somsak*,
sumsa, *sumsak*, *sümsek*, *sümsük*
(*DS.X*, 3694); *sunruk* (s. 695)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Sumsuk vuruyola! – Efendim? – Buncağızla deyom sumsuk vuruyolamış. Buksör gibi sumsuk vuruyolamış. – Haaa! Tamam tamam anladım. Yumruk atıyorlar doğru. Başka? – Bi de yavrıcaazlarını doğrup duru ve diktene, yavrucaazları bunların...”(Tarık Uslu-Şu Acayip Anneler - Sayfa 23)

“Ayhan Işık bir saniye bile sektirmeden duvara yapışan adamın üzerine abanıp sert bir sumsuk indirdi. Ense köküne sumsuk yiyen adam avlu zeminine yığılıp kaldı. Bu adamın diğer iki arkadaşı da Ayhan Işık'ın üzerine hücum etmişlerdi.”(Metin Savaş-Baykuşlar Geceleyin Öter)

“Böğrüne iki sumsuk attığı Bismilli mi? Onlar için de Allah taksiratımı affetsin. Suçlarımı bağışlasın. Tutamaksızlık...İnsan havada dayanaksız uçarken oraya da toslar, buraya da. Elinde mi? Savrulup gidiyosun. Bak işte Balkız ' a . . Yaa”(Adalet Ağaoğlu-Fikrimin ince gülü: roman - Sayfa 288)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

SUMSUKLAMAK

Türkçe Sözlük:

hık. Yumrukla vurmak, yumruklamak.

Derleme Sözlüğü

hık. Yumrukla vurmak, yumruklamak.**12/8**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Oğlunun kafasını sumsukladı. «Hay benim uyurgezerliğime hay. Geçen sabah boş bir çuval aramak için dükkânın altına indim. Orayı burayı karıştırırken bir de ne göreyim? Merdivenin altına yeniden tıkmış tıkıştırmış. Ülen sen bunu o gün, ben ...”(Adalet Ağaoğlu-Ölmeye yatmak: roman - Sayfa 205)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

SUNA

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Göl ördeği.

Derleme Sözlüğü

2. *hık.* Göl ördeği. suna gibi suna boylu.**DS(II)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *suna* "erkek ördek" sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.Moğolca *sono*, Kırgızca *sono*, *sona* "yaban ördeği".

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< Moğ. **sona/sono** 'erkek

ördek' (KWb., 331)

Çağ.: **sona**

Tü.> **Kürt. suna** 'yeşilbaş
ördek./Ad olarak da kullanılır.
(DAO, 433)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SUNDURMA

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Üstü kapalı balkon, evlerin önündeki taşlık.

Derleme Sözlüğü

3. *hfk.* Üstü kapalı balkon, evlerin önündeki taşlık.**DS(I/I)12/7**

Çankırı Ağzı: Üstü kapalı balkon, evlerin önündeki taşlık.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *sundur-* "uzatmak" fiilinden Türkiye Türkçesinde **+mA** ekiyle türetilmiştir. Türkçe fiil Türkiye Türkçesi *sun-* "uzanmak" fiilinden Türkiye Türkçesinde **+tUr-** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sundurma '1. Sundurmak işi; 2. yağ-
murdan, güneşten korunmak için
yapılan ve arkası bir duvara veri-
len çatı'

< **sun-dur-ma**

An.ağl.: *sundur, sundurma* (DS.X,
3696)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SUNDURMAK

Türkçe Sözlük

2. -i, halk ağzında Vermek.

Derleme Sözlüğü

2. *hfk.* Vermek.1/1

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *sundur*- "uzatmak" fiilinden Türkiye Türkçesinde +mA ekiyle türetilmiştir. Türkçe fiil Türkiye Türkçesi *sun*- "uzanmak" fiilinden Türkiye Türkçesinde +tUr- ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“çok güzelsin ama bana ne faydan var Haberler doğru olsaydı onları güzel kadınlara sundurmak zorunda kalmazlardı. Televizyon yalanın kalesidir. O yüzden devlet tekelindeydi zaten. İlk özel televizyonun Özallarla Cem Uzan tarafından...”(Emrah Serbes-Hikâyem Paramparça - Sayfa 3)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

SUNTURLU

Türkçe Sözlük

2. sıfat, halk ağzında Gösterişli, görkemli:

Derleme Sözlüğü

2. *hkk.* Gösterişli, görkemli. **DS(I/T)3/2**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *santur* "telli bir çalgı" sözcüğünden evrilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bütün olup bitenlerden sonra masayı düşündü iskemleyi düşündü günün birbiri ardı sıra doğuşunu batışını Hacıbektaşlı Hazım fırlattı şapkasını üstüne masanın sunturlu bir küfür çekerek dağlara ormanlara karşı meleklerle...”(Abdullah Rıza Ergüven-Huriler ve Gılmanlar: Şiir - Sayfa 134)

“Müttefik tayyareler, Müttefik kuvvetler, Müttefik tanklar, filân, falan... Birinci sunturlu yanlış budur; ve lisan dehası bakımından ayıpların ayıbıdır. Böyle bir terkip ancak tavsifi terkip olarak kullanılabilirdi; izafet terkibi olarak değil.”(Necip Fazıl Kısakürek-Edebiyat Mahkemeleri: Edebiyat Mahkemeleri Doğu Edebiyatı ...)

“Oysa İsmail'in sunturlu küfürleri ikimiz için. Benim bildiğim Çatal Celal, en küçük küfrü kaldıramaz. Küfür edeni başından alır çarpar yere. “Dayı kulağın sağır mı senin? Bu herif anamızda avradımız da hayır komadı. Sense ağzını açmıyorsun,” (Osman Şahin-Darağacı Avı)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

SUNUM

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Lokma, parça.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Lokma, parça. 6/7

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sun-* "uzanmak (geçişsiz fiil), el uzatmak (dönüşlü fiil)" fiilinden evirilmiştir. Özgün anlamı geçişsiz ve dönüşlü iken, "el uzatmak" anlamından evrimle geçişli kullanım kazanmıştır. Türkiye Türkçesi *sün-* "uzanmak" fiili, aynı fiilin geçişsiz varyantıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sunum (hlk.) 'Lokma, parça'

< *sun-(u)m*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SUR

Türkçe Sözlük

sur (II)

isim, halk ağzında Uğur, alın yazısı, talih.

Derleme Sözlüğü

hlk. Uğur, alın yazısı, talih. **DS(I)9/10**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *swr* kökünden gelen *sūr* سور "savunma duvarı, sur" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Aramice/Süryanice *šwr* kökünden gelen aynı anlama gelen *šūr*, *šawarā* שׁוּר, שׁוּרָא, שׁוּרָא sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük İbranice *šawrah* שׁוּרָה "hat, sıra, saf" sözcüğü ile eş kökenlidir. Urfa'nın *Savur* ilçesinin adı Süryanice "sur" anlamına gelen sözcükten gelir. Arapça *šwr* kökünden gelen *šūr* صور "boynuz, av borusu" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SURET

Türkçe Sözlük

5. isim, halk ağzında Resim, fotoğraf.

Derleme Sözlüğü

5. *hlk.* Resim, fotoğraf. 3/2

Nişanyan Sözlük:

Arapça *ṣwr* kökünden gelen *ṣūra(t)* صورة "1. görüntü, resim, imge, biçim, 2. insan yüzü" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Aramice/Süryanice *ṣūrāṭā* ܣܘܪܐܬܐ "çizgi, çizim" sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcük Akatça aynı anlama gelen *uṣurtu* sözcüğünden alıntıdır. Akatça sözcük Akatça *eṣēru* "çizgi veya resim çizmek" fiilinden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SUSAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Su kabağından yapılmış veya ağaçtan oyulmuş maşrapa.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Su kabağından yapılmış veya ağaçtan oyulmuş maşrapa. **DS(I/I), DS(I/II)46/39**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *susgak* "su kovası, kepçe" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *suvısı-* "sulamak" fiilinden Eski Türkçe **+(g)Ak** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

susak (hlk.) 'Ağaçtan oyulmuş su kabı'
= OT. *susgak* (DLT)
eski Kıpç.: *susgak*
< ***sus-** 'su çekmek'
+(ğ)ak

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SU SIĞIRI

Türkçe Sözlük:

hlk. Manda.

Derleme Sözlüğü

hlk. Manda. **susığırı 10/6**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *sıgır* "evcil çift toynaklı hayvan, özellikle inek" sözcüğünden evirilmiştir. Belki *sığ-* fiilinin arkaik anlamından (kesilmek?) yapılmış bir türev düşünülebilir. Eski Türkçe *sıdır-* "yarmak, kesmek" > *sıdırgak* «çatal ayak» > "çift toynaklı hayvan"; *sıgra* "iki dağ arasındaki yarık".

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Onlar kendilerinin melek olmalarına güvendiler Su sığırı arslana nasıl güvenebilir ki? Gerçi o su sığırı boynuzuyla yüz türlü tedbîr ederse de Arslan onun boynuzlarını paramparça yapar, Sığırın boynuzları kirpi dikenini gibi her tarafını kaplasa da...”(İsmail Hakkı Bursevi - Ruhul Beyan Cilt:1)

“Ekmek he mi? Anan öle Muhtar, sen bu akılsızlıkla köyünüze çoban duramayacaktın ya, muhtarlığı nasıl kaptın bilmem! – Uzatma rezil, ziftin pekini yesin... Nedir yediği? – Yediği... Hey Şaban Ağa... Bu arslanın her günkü tayını bir baş su sığırı.”(Kemal Tahir-Dam ağası: notlar, müsveddeler - Sayfa 278)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

SÜBEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hkk. Bazı yerlerde beşikteki çocukların bacakları arasına yerleştirilen sidik şişesi veya sidiği bir kaba akıtacak boru.

Derleme Sözlüğü

hkk. Bazı yerlerde beşikteki çocukların bacakları arasına yerleştirilen sidik şişesi veya sidiği bir kaba akıtacak boru. **DS(D)9/5**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sübek → sibek

= OT. *sibek* ‘Çocuğun içine işemesi için beşiğe konan kamyş’
(DLT)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bu kodamanlar, ağızlarında emzik, altlarında sübek, bebekler değil ki yabancı dansözlere karşı onları korumak için üzerlerinde “Beni öpmeyiniz!” yazılı mama önlüklerini göğüslerine takalım. Zavallı önemli “şahsiyet”lerimiz, ne de çabuk baştan...”(Aziz Nesin-Tatlı Betüş - Sayfa 240)

“Hanımlar hani oğlumun ararotu, sübeği? . . , Bu kadar haraza ve şamataya can dayanmak mümkün mü? . . Cevdet efendi, manyatizma olmuş gibiydi. Sağına soluna şaşkın şaşkın bakınıyor, nutku tutulmuş da lâkırdı edemiyormuş gibi ...”(A. Sermet Muhtar Alus-Harp zengininin gelini - Sayfa 319)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

SÜMSÜK, -ĞÜ

Türkçe Sözlük

sümsük, -ğü (I)

isim, halk ağzında Uyuşuk davranan, miskin, aptal, mıymıntı, sünepe, pısrık (kimse).

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Uyuşuk davranan, miskin, aptal, mıymıntı, sünepe, pısrık (kimse).**DS(I/I)11/7**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *süm-* "görgüsüzce yemek, sömürmek" filinden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sümsük (hlk.) 'Uyuşuk davranan' < ET. sün- 'gevşemek, hafiflemek' (EUTS, 214)+ sü-k TT.: SÜMSÜK+(LEŞ-/LEŞME/LÜK) An.ağl.: <i>sümsük, sümsüm, sümtük, sündük</i> '1. aptal, mıymıntı, sünepe' (DS.X, 37123) → sün- Eren (TDES, 379): YOK Nişanyan (SS, 414): YOK

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Beyimiz çileden çıktılar, demek. Oysa, ben senin sümsük halini seviyordum. " " Sümsük halimi herkes seviyor. " Onun aklından geçenleri adım gibi biliyorum. Aslında ruhen darmadağın olmuşken, maço bir tavırla duygularımı sakladığımı ya..."(Michael Robotham-Şüphe - Sayfa 21)

"Şairi bilenler, tanıyanlarla da konuştum. "Sülük gibi, sümük gibi, sümsük bir oğlandı. İnsanın içinden, hemen suratına iki tokat atası geliyor, hem de elinin tersiyle..." diyorlardı. Hatta kaç kişi konuşma sırasında birden oğlanın suratını görünce, ..." (Aziz Nesin-Tatlı Betüş - Sayfa 118)

"Damarlarımdan, daha doğrusu, bir mumya kutusuna benzeyen vücudumu tika basa doldurmuş olan ruhumdan bir öfke ve kin kasırgası geçiyor. Geçmiyor, delirmiş de ruhumu zangır zangır sarsıyor. " Haydi oradan sümsük! " demez mi ?"(Kemal Tahir-Dutlar yetişmedi - Sayfa 153)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

SÜNDÜRME

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Taze peynir ve şekerle yapılan bir tatlı.

Derleme Sözlüğü

1. Sündürmek işi.2. *hlk.* Taze peynir ve şekerle yapılan bir tatlı. **DS(I/I)4/2**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe (sadece Kıpçak ve Oğuz lehçelerinde) *sün-* "uzanmak, uzamak" fiilinden evirilmiştir. Türkçe fiil Eski Türkçe aynı anlama gelen *sun-* fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sündürme¹ (hlk.) '1. Höşmerim; 2.

lahana ve bulgurla yapılan bir yemek'

< *sün-dür-me*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"İçine sararmış çökelik ufaladı, bir tabak dolusu südürme koydu kocasının önüne... Yağda yüzüyor südürme. Aşır bir iyice yedi. Bir yıl oluyordu Gülü geleli, ağız tadıyla yenen ilk yemektir bu. - Öküzün işi nasıl oldu? dedi sigarayı yaktıktan ..." (Ümit Kaftancıoğlu-Yelatan: roman - Sayfa 48)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

SÜREK, -Çİ

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Satmak için pazara götürülen hayvan sürüsü.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Satmak için pazara götürülen hayvan sürüsü. **DS(I/I)8/11**

Çankırı Ağzı: Satmak için pazara götürülen hayvan sürüsü.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *sür-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +(g)Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

sürek² (hlk.) '1. Tavını bulmuş top-rak; 2. satmak için pazara götürülen hayvan sürüsü'

< *sü-r-ek*

TT.: SÜREK+(Çİ 'davar alışverişleriyle uğraşan kimse')

An.ağl.: *sürek* 'iri, koşum öküzü' (DS.X, 3718)

sürek³ (hlk.) 'Ateş küreği'

< *sü-r-ek*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Sürek Avı Kızık köyünde güz çalışmaları başlamadan köy kurulunun belirlediği günde köyün çevresinde sürek avı yapılırdı. Sürek avı köy arazilerinde bulunan ürünlerin yaban hayvanlardan korunması için düzenlen ve bir gün süren ...”(Nafi Çağlar-Kızık Boyu: Cilt:2 Türkiye Kızıkları - Sayfa 197)

“-Ata'nız bu sabah beni otağına buyruk etti. Ben de hemen gittim tabii. Yarın bir sürek avı yapılacak, bütün ordunun katıldığı bir av olacak bu. Sizi de görmek ister avda. Şad tek gözünü kısmıştı, bunu tekrar yapmıştı.”(Yusuf Kayaalp-Kut'lu Dava Mete Han - Sayfa 160)

“bulduğu büyük ordu ve devlet sürek avları ile yalnızca ekonomik amaçla yapılan avları birbirine karıştırmamak gereklidir. Çünkü Çingiz Han bu çağlarda, henüz bir çete reisi gibiydi. Çok av avlayarak halkını memnun etmek zorundaydı.”(Bahaeddin Ögel-Türklerde Devlet Anlayışı - 1. Cilt)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

SÜREKÇİ

Türkçe Sözlük:

hkk. Davar alışverişiyle uğraşan kimse.

Derleme Sözlüğü

hkk. Davar alışverişiyle uğraşan kimse.1/1

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *sür-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +(g)Ak ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Oğurmuş başı önde, anasının her sözünde bıçak saplanır gibi acı duyarak bir cevap veremiyor, salt umarsız bir suskunlukla yetiniyordu. Oğurmuş has demirci, yaman sürekçi ve çobandı. Fakat yıllar yılı akınlarda, baskınlarda, uruşlarda bir türlü ...”(Hasan Erimez-Bin Yılın Göçü 1: Alper Çağı)

“... gösterdiği türlü çeşitli hünerlerle az zamanda üstlerinin yakın sevgisini kazanan Şaban Paşa, bu alayların dağılmasından sonra, uzun süre hayvan bakıcılığının verdiği uzmanlıkla sürekçi yamaklığında hemen sivrilmiş, sonunda Dördüncü ...”(Kemal Tahir-Zehra'nın defteri - Sayfa 137)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

SÜYÜM

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. İğneye geçirilen bir sap iplik. DS(I)15/14, DS(I/II)2/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

süyüm (hlk.) 'Bir sap iplik, kol gerilişiyle kirmene sarılacak yün'
< **sü-y-** 'uzamak'+**üm**
Krş. **süyem**¹
An.ağl.: **siyim, süğüm, süynüm, süyümlük, süyün** (DS.X, 3729)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SÜZEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Süzgeç.
2. isim, halk ağzında, sinema ışığının önüne konulan, ince kumaş veya tül den yarı saydam yayındırıcı.

Derleme Sözlüğü

1. hlk. Süzgeç. DS(I)33/27
2. sin. Işığın önüne konulan, ince kumaş veya tül den yarı saydam yayındırıcı.

Elazığ Ağzı, Keban Ağzı:Süzgeç.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *süz-* "(sıvı) akıtmak, filtre etmek" fiilinden evrilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **süd-* kökünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

süzek '1. (hlk.) Süzgeç, filtre; 2. ışığın önüne konulan, ince kumaş veya tül den yarı saydam yayındırıcı'
< **süz-ek**
Çağ.: **süzek** 'bel soğukluğu'
(Radl.)
Kzk.: **sözük** 'ateşli sıtma'
Kırg.: **sözük** 'uzun süren hastalık'

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Süt süzeği, ince tül benttir. Bey evlerinde süt süzmek için halis tül bentten süzek yaparlar. . . Bir kadının temizliği süzeğinden belli olur. Zeliha Hanım 'ın süzeği dersin

kar parçası gibi tabii. . . - Yalana bak! Kürt evinde temiz süzek mi olurmuş ...”(Kemal Tahir-Zehra'nın defteri - Sayfa 160)

“Süzeği yaşlı adamla arasındaki taşın üzerine yaydı. Peynir, domates, biber ve buğday ekmeğinden ibaret olan sofralarında karınlarını doyurdular. İhtiyar, şapkasını çıkarıp, diz çökerek kafasını pınara daldırdı. Hızlı içtiği için su biraz bulanıklaştı.”(Murat Kahraman-Çığlık)

“Haçça, çömleği, süzeği yıkamağa çıktı dışarı. Ardından Irazca da çıktı. Dastarını açıp yellendirdi : « Biştim kadın gizim. » dedi. « Bayram böyün nadası gurtarmış. Saban demirini getirip hamur teknesine uzattı. Eski edetlerden edet galdıysa...”(Fakir Baykurt-Irazca'nın dirliği: roman - Sayfa 36)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

SÜZGÜ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Delikli çanak.
2. isim, halk ağzında Balıkçı kepeci.
3. isim, halk ağzında Fide sulamak için tenekeden yapılan, ucunda süzgeci olan kap.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Delikli çanak.**DS(I)1/1** 2. Balıkçı kepeci.**DS(II)1/1** 3. Fide sulamak için tenekeden yapılan, ucunda süzgeci olan kap.**DS(III)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *süz-* "(sıvı) akıtmak, filtre etmek" fiilinden evrilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **süd-* kökünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

süzgü (hlk.) → **süz-**
= ET. **süzkü** (EUTS, 215)
< **süz-kü**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ŞALAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Büyümemiş karpuz.

Derleme Sözlüğü

hlk. Büyümemiş karpuz.**DS(I/I)23/15**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“9 Ekim Cumartesi birinci dersten sonra çocuklara sordum. Bu sabah 21 kişi hiç bir şey yemeden aç geliş, on kişi yavan ekmek dörünüp yemiş. 11 Ekim öğleden nra: 31 kişi de hep karpuz şalağı ile ekmek yemiş. İkinci yoklama, 20 Ocak ...”(Mahmut Makal-Bizim köy: (Bir köy öğretmeninin notları) - Sayfa 97)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ŞALLAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Giyimine özen göstermeyen kimse.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Giyimine özen göstermeyen kimse.**DS(II)1/1** 2.Çıplak.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *cavlak* veya *cııldak* veya *çıplak* "çıplak" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

şalak² (hlk.) ‘1. Aptal, budala; 2. huysuz; 3. arsız; 4. geveze; 5. değersiz, olgunlaşmamış kişi; 6. pisboğaz, obur; 7. erkek çocuk; 8. büyümemiş dana, tosun; 9. giyinin etek baskısı’

< ***şā+lak**

An.ağl.: *şelek* (DS.X, 3739);

Şamşalak ‘şaşkın’ (s. 3742)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ŞAPŞALAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Özensiz, düzensiz (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. Özensiz, düzensiz (kimse).**DS(III/I)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Fanatik şakşakçılara acıyorum, körleşiyorlar, şapşalak başkanları bile sahipleniyorlar, rakip takımın başarılı sporcularını aşağılayabiliyorlar. Anadolu kulüpleri figürana döndürüldü, üç İstanbul takımı apaçık kollanıyor, hakem hatalarını ...”(Şenol ONAY-Delimitatör - Sayfa 216)

“... çekiyorsun, pürtüklü testislerini ovalatıyorsun, şapşalak hovardaların cillop gibi kızları kafeslemesini normal buluyorsun. Eh, o kadar dangalak değilim vesselam! Tahammülsüz tavrımı, "sözde değil özde devrimciyim" diye tercüme edebilirim.”(Şenol ONAY-Paramatör - Sayfa 45)

“İlk etapta kendisine bir otelin süitini kiralaması gerekiyordu, o işi beraber hallettik. Operasyona hazır hâle geldiğimize kanaat getirince, hapçıya telefon açıp öğle yemeğinde buluşmak istediğimi söyledim. Kathy, ben ve şapşalak esrarkeş ...”(Şenol ONAY-Errorist - Sayfa 410)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

ŞAVK

Türkçe Sözlük:

hık. Işık.

Derleme Sözlüğü

hık. Işık. **DS(I)27/21 şavkı vurmak** bir şeyin ışığı yansıtmak.

Karaman Ağzı:Işık.

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.Halen Anadolu ağızlarında "ışık" anlamında kullanılır. • Arapçada bu anlamda bir *şawķ* mevcut değildir. Türkçe *ışık* sözcüğüyle ilişkisi muğlaktır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Işık zerrecikler çarpışma yapmadan süzülürlerse şavk çıkmaz, yani ışık meydana gelmez. O yüzden biz, örneğin Güneş'i çevreleyen perdeleri, uzay boşluğunu ve atmosferin katmanlarını göremiyoruz. Ampulde de atomaltı zerrecikler tele çarptığı ...”(Cafer Gezgez Abdullah-Son Adem - Varoluşun Sırrı: - Sayfa 117)

“çat şavk yandı, aha bir çat, şavk söndü, aha oldu oda cin kuyusu, aha oldu oda ışık kutusu... «Anaaa deliğini bulamıyorum.» Şuna bak şuna, bizim beşincinin çatlak sesi... Helaya gitmiş de ağam ağambeyim, ötürüyor, ancak kışına deliği ...”(Muzaffer İzgü-Siz bilirsiniz paşam-Sayfa 112)

“Biliyorsunuz, ülkemiz çağların yüce efsanesidir, Bizim şavklar umut evreninin sevecen annesidir! işimiz pir pir edip, şavk şavk olup, parıldamaktır, Girip gizlendiğiniz biricik yer sımsıcak yataktır! Sen ey yüce Ay dostumuz, sevimli Yei ...”(Hasan Mercan

-Güneşin gözlükleri: (çocuklara şiirler) - Sayfa 245)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

ŞAVUL

Türkçe Sözlük:

hlk. Şakul, çekül.

Derleme Sözlüğü

hlk. Şakul, çekül. **DS(I)6/5**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *şāğūl* veya *şāhūl* "şakul" sözcüğünden türetilmiştir. Farsça sözcük Arapça aynı anlama gelen *şāḳūl* شاكل sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ŞAVULLAMAK

Türkçe Sözlük

2. -i, halk ağzında Şakullemek.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Şakullemek. **DS(var) 2/-**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *şāğūl* veya *şāhūl* "şakul" sözcüğünden türetilmiştir. Farsça sözcük Arapça aynı anlama gelen *şāḳūl* شاكل sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Dizlerinin çözüldüğü, ayakta durmakta zorluk çektiği, öne arkaya sallandığı görülüyordu. Artık kaçacak yer de kalmamıştı. Ponta vuracağı yeri şavullamak ister gibi bir ...”(Jack London-Oyun - Sayfa 64)

“Ne ki, onlara selam sarkıtmak, bir iki söz şavullamak istememişsem o anda bu işlerin beni sıkacağına sezinlediğimdir. Çünkü o dakikada usum, başka düşünceler, başka çağrışımlar, başka dünyalarla şırıliyordur.”(Salâh Birsal-Halley kimi kurtarır - Sayfa 142)

“Tiryakioğlu, son sayfayı şavullamak için mürettiphaneye mi inmişti, yemeğe mi çıkmıştı, hatırlamıyorum, birdenbire odanın kapısı açıldı, lacivert şayak elbiseli, simsiyah burma bıyıklı, cins bir kadana kadar iri bir adam içeri girdi.”(Şinasi Nahit Berker-Matbuat hazretleri - Sayfa 37)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.
ŞELEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Sırtta taşınan yük.
2. *isim, halk ağzında* Boynuzunun biri kırık hayvan.

Derleme Sözlüğü

hfk. **1.** Sırtta taşınan yük. **DS(I/I)22/17** **2.** Boynuzunun biri kırık hayvan. **DS(II/I)4/4**

Yozgat Ağzı:Sırtta taşınan yük.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Kendini güçlükle toparlayıp: Ağlama Hacıke, ağlama kardeşim, dedi. Sen ve ben Çabdar'a biner, dörtnala gideriz babamı karşılamaya. Yeter ki dönsün... Biçtikleri çöğenotlarını biraraya getirip bağladılar ve üç büyük şelek yaptılar. Sultanmurat ...”(Cengiz Aytmatov-Cemile - Sultan Murat)

“Onlar bunu bildikleri için neşe ve çeviklikle desteleri şelek şelek harman yerine taşırlar. Beş on metre uzunluğundaki bir sicim ikiye katlanarak yere uzatılır, sonra desteler toplanarak o sicimin ortasına konur. Daha sonra ipin ucu orta yerden ...”(Ekrem Özbay-Oğuz Türkmen boylarından varsaklar - Sayfa 105)

“Artık harar da şelek de sepet de sessizce elini ayağını çekiyor, yöremizden; harara çuval, şelege çanta, sepete naylon torba göz dikeli beri... Yalnızca harar, şelek, sepet değil terk ettiklerimiz; onlarla birlikte oluşan zengin kırsal kültürümüzü de ...”(Özcan Temel- Mavi Dalgalar Beyaz Köpükler - Sayfa 59)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ŞENELMEK

Türkçe Sözlük

1. *nesnesiz, halk ağzında* Boş bir yer, insanların yerleşmesiyle yurt durumuna gelmek, meskûn olmak.
2. *nesnesiz, halk ağzında* Sevinmek, keyiflenmek, neşelenmek.
3. *nesnesiz, halk ağzında* Bitki gelişmek, büyüme, serpilmek.

Derleme Sözlüğü

hfk. **1.** Boş bir yer, insanların yerleşmesiyle yurt durumuna gelmek, meskûn olmak. **2.** Sevinmek, keyiflenmek, neşelenmek. **DS(var)2/1** **3.** Bitki gelişmek, büyüme, serpilmek.**DS(var)1/1**

Urfa Ağzı: Sevinmek, keyiflenmek, neşelenmek.

Nişanyan Sözlük:

İslami döneme ait Farsça sözlüklerde bu sözcük görülmez. Ancak Ermenice *şén*, Gürcüce *şeni* "meskûn yer, köy" ve Süryanice *şainā* "meskûn yer, başarı, neşe" biçimleri, ortak İrani kaynağa işaret ederler.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

şen 'Sevinçli, neşeli'

< ***şē-** 'yansıma'+-n

TT.: ŞEN+(EL-/ELME/ELT-/ELT-
ME/LEN-/LENDİR-/LENDİRİL-/
LENDİRİLME/LENDİRME/LEN-
İŞ/LEN-/LENME/LİK/LİKLİ/LİK SİZ)

An.ağl.: *şendik* 'şenlik'; *şenelt-*
'1. şenlendirmek; 2. kurmak, ge-
liştirip canlandırmak;'; *şenlik*, *şen-
lig*, *şennik* 'kalabalık, bayram kala-
balığı'; *şenlikli* 'kalabalık, eğlen-
celi' (DS.X, 3761-3761)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Budur asıl neden.." "Ufak tefek insanım diyorsun yahu Naci abi! Dış görüntü ne bakıyorsun? Geldim geleli hakkında konuşulanları dinliyorum. Bu fabrikada bomboştu yerin. Geldin nasıl şeneldi bak! Şu topluluk nasıl uğulduyor bak! Kulağımı ver ..."(Derleme-Dokumacının Ölümü)

"Yol arkadaşım İsa Bal: – Yağmurdan sonra şeneldi bu arsalıklar, dedi. – Yanılıyorsun, dedim. Ne demek istediğimi anlamamıştı. – Çocukların canına bu arsalıklarda kıymadılar mı? Açık hedefler buraları değil miydi? diye sordum. Heyecanla: ..." (Adnan Özyalçın-Ayak İzleri)

"... kuşu Şeneldi Türklerin kadim ocağı Samsun'a çıkınca bir asker idi Bir aydınlık şarka doğru yürüdü Emsali bulunmaz bir cevher idi Edeb erkan medeniyet membağı Tokat'tan Sivas'tan doğru Erzurum Kurdu kongreyi düzeldi durum Yollardan ..." (Emre Sarı-Ünlü Halk Ozanı Aşık Veysel - Sayfa 162)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ŞEPİT, -Dİ

Türkçe Sözlük:

hık. Hamurdan çok ince açılarak sacda pişirilen ekmek.

Derleme Sözlüğü

hık. Hamurdan çok ince açılarak sacda pişirilen ekmek.1/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

şebit, şepit 'Yufka; ince' → şepit

< *ş(/ç)ep-(i)t

An.ağl.: çebit, çepit; şipit (Uşak);

şebit, şefit, şımit (DS.X, 3755)

~ şepirek 'zayıf, cılız, hoş'

(Uyg.) (YUTS, 376)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Epmek bulduk... Köylüler acıdılar halımıza.. Acıdılar da şepit epmeği verdiler. Pendir verdiler.. Verdiler de Feride'm yiyemedi. Ölmüştü de!.. Oturur gimiydi Tıpkı oturur gimiydi anası Gülizar'ın kucağında..”(Fikret Otyam-Karasevdam Anadolium - Sayfa 102)

“Salih “Haklı galiba,” demeye kalmadan o posbıyıklı irikıyım adam elinde dürülmüş bir şepit ile geldi. Konuşmanın bir kısmını duymuş olmalıydı. Ekmeği uzatırken: “Ye bakalım Onbaşı. Ye de ekmek nasıl yenirmiş bi görelim.” Adam Doktor'dan...”(Tarık Buğra-Küçük Ağa)

“Hepsi kalkarak yemek odasına gittiler. Burası da ayrıca güzeldi. Masa ve iskemlede yemek yenmiyordu. Yere bir örtü serilmiş, üzerinde gayet büyük bir bakır sini bulunu yordu. Sofranın üzerinde kemik kaşıklar ve şepit şeklinde bir pide ekmek...”(Enver Behnan Şapolyo-Alparslan)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ŞERGİL

Türkçe Sözlük:

hlk. Askıntı, baş belası.

Derleme Sözlüğü

hlk. Askıntı, baş belası.4/4

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ŞIKIRDAMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz Birbirine çarpan metal nesnelere şıkırtı sesi çıkarmak:
2. nesnesiz, halk ağzında Aydınlanmak, parlamak.

Derleme Sözlüğü

1. Birbirine çarpan metal nesnelere şıkırtı sesi çıkarmak. 2. *hlk.* Aydınlanmak, parlamak. DS(II)1/1

Nişanyan Sözlük:

"küçük metal nesne sesi" Ses yansımaları sözcüktür.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

şıkırda-['Birbirine çarpan metal paraların çıkardığı sese benzer bir ses çıkarmak'
< *şir 'yansıma' + *kır-da-*
TT.: ŞIKIRDA-(MA/T-/TMA)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ŞIRLAĞAN

Türkçe Sözlük:

hlk. Susam yağı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Susam yağı. DS(I)1/- ,şırlanyağı 4/4

Nişanyan Sözlük:

Farsça *şir rawğan* شیر روغن "susam yağı, bitkisel yağ" deyiminden alıntıdır. Farsça deyim Farsça *şir* شیر "süt, bitkilerden elde edilen özsu" ve Farsça *rawğan* روغن "yağ" sözcüklerinin bileşiğidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

[NOT: Farsça *şir* 'süt'+*rawğan* 'yağ' (*susam yağı*) sözcüğünden Anadolu ağızlarına giren *şırlağan~şırlanyağ* ile ilgisi yoktur.

TS.II, 1385: şırlağan (*hlk.*) 'susam yağı' < *Fars.* olarak düzeltilmelidir.]

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Görmez misin ki, şırlağan bir yağdır. Aslı susamdır, ne zaman gülle hem sohbet olur, artık ona susam yağı ya da şırlağan demezler, gül yağı derler."(Mehmed Paksu-İslam Alimlerinden Gençlere Sesleniş - Sayfa 45)

"Şırlağan yağı, gül yağı olmuştur; şırlağan yağı kalmamıştır. Ey akıllı er, zamanlar, zamanların üstüne geldi; hepsi de birer birer, bir seviye gelip geçti."(Mevlana Celaleddin Rumi-Aşkname - Sayfa 152)

"Şırlağan yağı, gül yağı olmuştur; şırlağan yağı kalmamıştır. Allah Abdal'ı da, fani varlıklarını değiştirdiler mi artık halktan değildirler, çevir bu yaprağı. Birlik kıblesi,

nasıl olur da iki olur? Toprak, nasıl olur da meleklerin secde ettikleri bir şey ...”(Celalettin Aksu-Katre-i Aşk - Sayfa 129)

“Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

ŞIVGIN

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Budanmış yaşlı ağaçların budanan yerlerinden çıkan taze sürgün, çıvgın.
2. isim, halk ağzında Rüzgâr ve karla karışık yağın yağmur, çıvgın.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Budanmış yaşlı ağaçların budanan yerlerinden çıkan taze sürgün, çıvgın. **DS(II)18/112.** Rüzgâr ve karla karışık yağın yağmur, çıvgın. **DS(I)15/12**

Çankırı Ağzı: Budanmış yaşlı ağaçların budanan yerlerinden çıkan taze sürgün, çıvgın.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *çığgın* "taze dal, filiz" sözcüğünden evirilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *çık-* fiilinden Türkiye Türkçesinde *+gIn* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

şivga (hlk.) ‘Filiz’

Krş. OT. *çıp* ‘her ince ve yumuşak dal’ (DLT)

< *çıp (DLT)+*ga* [> *çıwga* >
çıvga > *şivga*. /ç-/ > /ş-/
değişmesi ile]

An.ağl.: *şıvva* ‘ince, düzgün bedenli delikanlı’ (Artvin, Erzurum, Sivas/ *HDSDS*, 131); *şivga* ~ *şivka* ‘ince, zayıf, uzun; kadadayı, çapkın; güzel ve kıvrak kadın’

Krş. **Çıvgın**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ŞİF

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Pamuk kozası:
2. isim, halk ağzında Şırası alınmış üzüm posası.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Pamuk kozası. **DS(I/III)1/-** 2. Şırası alınmış üzüm posası. **DS(I/I)6/5**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

şif (*hlk.*) '1. Pamuk kozası; 2.şırası alınmış üzüm posası'
<ET., OT. *çig(it)* 'pamuk çekirdeği'
[çig > *çiw > çiv > çif > şif]
TT.: ŞİF+(LE- '1.pamuğu kozasından ayırmak;2. mısırı kozasından ayırmak'
An.ağl.: *şif* '1. şırası alınmış üzüm posası; 2. meyve posası; 3. sebze posası; 4. pamuk kozası'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ŞİNANAY

Türkçe Sözlük

1. ünlem, halk ağzında Sevinç, mutluluk, hoşnutluk, kıvanç belirten bir söz.
2. ünlem, halk ağzında, argo "Yok, kalmadı, tükendi" anlamında kullanılan bir söz:
3. isim, halk ağzında İdare lambası.
4. sıfat, halk ağzında Cicili bicili.

Derleme Sözlüğü

ünl. hlk. 1. Sevinç, mutluluk, hoşnutluk, kıvanç belirten bir söz. 2. *argo* "Yok, kalmadı, tükendi" anlamında kullanılan bir söz.**DS(IV)2/2** 3. *a.* İdare lambası. **DS(I)11/6** 4. *sf.* Cicili bicili.

Nişanyan Sözlük:

Roma dilinde (Çingenece) *şinanay* "yok" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ŞİŞE

Türkçe Sözlük

şişe (II)

halk ağzında Tavan tahtaları arasındaki açıklığı kapatmak için uzunluğuna çakılan çita.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tavan tahtaları arasındaki açıklığı kapatmak için uzunluğuna çakılan çita.**DS(I)13/14**

Nişanyan Sözlük:

Farsça *şīše* شیشه "cam, camdan mamul kadeh veya sürahi" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Aramice/Süryanice *ašīšā* אשישא "sürahi, şarap testisi" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Eski Mısır dilinde *šš* "şeffaf kristal mermer, alabaster" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ŞİŞEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında İki yaşındaki koyun.
2. isim, halk ağzında Kuzulama dönemine girmiş veya doğurmuş koyun.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. İki yaşındaki koyun.**DS(I)47/46** 2. Kuzulama dönemine girmiş veya doğurmuş koyun.**DS(II)15/15**

Erzincan Ağzı: İki yaşındaki koyun.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

şişek 'İki yaşındaki koyun'	An.ağl.: <i>şişak, şişek, şişik, şiş-</i>
< * <i>tīšāk</i> < * <i>tīšā-</i> 'diş çı-	<i>şik, şüşek</i> (DS.X, 3786)
karmak'/ <i>şişük</i>	Tü. > Laz. <i>şişegi</i> 'bir yaşında
AH.,MA., Hts., Osm., Çağ.:	koyun' (LTS, 316)
<i>şişük</i>	

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Telaşla, bir şişegi göstererek kekeledi: "Şuşuşunun olabilir." "Bilemedin Efendi Ağa, o daha şişek... Ana koyunla, şişegi bile ayıramıyorsun sen." Bu kez Koca Emmi sordu: "Kadı Efendi, sabah namazı kaç rekattır?" "Dört..." "Vur dört tokat kadıya ..." (Mehmet Başaran-Çoban Dedenin Çocukları)

"Yarım şişegi bağlayın. Sabah oğlan giderken alıp götürsün. Sabah davulun sesiyle uyandı köy. Aptal Höçülü Temir'in evinin önüne durmuş, vuruyordu davula. Kolu inip kalktıkça, meçik gergin derinin üzerinde zıplıyor ses daha da yüksek ..." (Kenan Erzurum-Kan suyu - Sayfa 80)

"Hazel gözüyle karanlığa karışan genç çobanı takip etti. Çok geçmeden şişek kesildi. Fero'nun getirdiği çalılarla ateş yeniden canlandı. Apo Mahacırlı alışımlı elleriyle şişegi soydu, tulum çıkardı. Butlar ağırdan kızarmaya başladı ateşin üstünde." (Ömer Polat-Mahmudo ile Hazel)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

ŞOPAR

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Çingene çocuğu.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Çingene çocuğu. **DS(var)6/4**

Nişanyan Sözlük:

Roma dilinde (Çingenece) *şopar* "oğlan" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Güya benim şopar daha delikanlıyken, sinemada seyrettiği Zerrin adında bir artiste vurgunmuş. Doğumdan önce tutturmuş kız olursa adını Zerrin koyalım diye. Ben de, “Olur” demişim. Eli ayağı düzgün olsun da ismi ne olursa olsun demişim, ...”(Hatice Meryem-Sinek Kadar Kocam Olsun Başımda Bulunsun)

“Yukarı çıkıyoruz balkona, şopar sek içer, doldurdu vurdu kadehi.. “Ne yapıyorsun abla?” Aslında benden iki yaş büyük ama yine de abla der... “İyi, ne yapıcım, pinekliyorum serinde, bir hikaye var onu bitirmeye çalışıyorum ama bitmedi gitti ...”(Rüzgar Ceyda Alpak-Yeldeğirmeni Öyküleri)

“Şopar Hüseyin * Deri amelesinden Osman Ağa ' dan dinledim: Küçük Hüseyin bir Urumeli havası tutturmuştu . Ben açık pencereden bakardım. Ortalık sakindi. Deniz insana kasvet verirdi. Denize bakınca gamım dağılırken bu akşam neden...”(Sait Faik-Hikâyecinin kaderi: yazılar - Sayfa 183)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

ŞOROLOP

Türkçe Sözlük

1. zarf, halk ağzında Birdenbire ve hırsla (yutmak).

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Birdenbire ve hırsla (yutmak). 2.*argo* Yalan. **DS(I)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Cup veya *cumbur* "düşme sesi, özellikle suya düşme sesi" ses yansımali sözcüğünden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TABAN

Türkçe Sözlük

13. isim, halk ağzında Tarlanın düz ve verimli kesimi.

Derleme Sözlüğü

13. *hlk.* Tarlanın düz ve verimli kesimi. **DS(II/II)2/2, DS(II/III)6/4**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *taban* "ayağın altı, özellikle deve ve ayının ayak altı" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan *tapan biçiminden evirilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir. Eski Türkçe *tep-* "ayak basmak" fiiliyle semantik ilişkisi belirgindir; ancak ses değişimini açıklamak güçtür.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

taban '1. Ayağın alt yüzü; 2. tavan karşısı'
= ET., OT. *taban* 'taban; deve tabanı' (EUTS; DLT)
< *tāpan* (T. Tekin; Räsänen, V 45)
TT.: TABAN+LI/SIZ/SIZLIK)
An.ağl.: *taban* '1. tekerlek çemberi; 2. tarlanın çukur yeri; 3. tarlanın düz yeri; 4. evlerin zemin katı; 5. toprağı verimli tarla; 6. toprak tabanlı ev; 7.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TABUT

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında İçine yumurta konan uzun sandık.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* İçine yumurta konan uzun sandık.1/1

Nişanyan Sözlük:

Arapça *tbwt* kökünden gelen *tābūt* تَابُوت "1. Yahudilerin Musa Yasasını sakladıkları sandık, 2. sanduka, lahit" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Aramice/Süryanice aynı anlama gelen *tēbūthā* תְּבוּתָא sözcüğünden alıntıdır (NOT: Bu sözcük İbranice *tēbah* תְּבַח "a.a. (özellikle Nuhun gemisi veya Musa yasalarının saklandığı sandık)" sözcüğü ile eş kökenlidir.) İbranice sözcük Eski Mısır dilinde aynı anlama gelen *tbt* sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TAHRA

Türkçe Sözlük:

hlk. Bir tür eğri budama bıçağı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir tür eğri budama bıçağı. **35/37**

Çankırı Ağzı: Bir tür eğri budama bıçağı.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *dahre* دهره "orak, ağaç budama bıçağı" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Eski Farsça yazılı örneği bulunmayan *dāthra biçiminden evirilmiştir. (NOT: Bu sözcük Sanskritçe *dātra* दात्र "orak" sözcüğü ile eş kökenlidir. Sanskritçe sözcük Sanskritçe *dāti* "ekin biçmek" fiilinden türetilmiştir.)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Terörist cesetlerinin yanında bir şehit cenazesi yatıyordu. Elinde tahra, belli ki mermisi biten Mehmetçik, hainlere tahra ile karşı koymuş, iki tanesini de öldürmüştü. Telsizin başında şehit ve gazilerin bir bir bulunuşunu takip eden hoca, yanmış ...”(Cemal Yılmaz-42 Nolu Mevzi - Sayfa 219)

“Elindeki keskin tahra ile uykudaki karısının başını gövdesinden ayırır. Hacı Ahmet Ağanın yanılmıyorsam hayattaki tek kızı Fadime Hanım, Beşbucak Köyü’nün Kavak Obasında yaşamaktadır.”(Celil Çankır-Toroslar Ve Çukurova'dan Sözlü Kültür Çıkmı: (Hikayeli ...)

“Yalman yalman inen tahra izlerine bakmaya başladı. Tahranın ağzında üç gedik vardı. İki ufak gedik, fidanları keserken en çok kullanılan yerinde de biraz büyücek bir gedik. Çizgi çizgi inmeliydi şimdi bu gediklerin izleri kesilen yerlerde .”(Fakir Baykurt-Can parası: hikayeler - Sayfa 224)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

TAKANAK, -ĞI**Türkçe Sözlük**

1. isim, halk ağzında Alacak.
2. isim, halk ağzında Borç.
3. isim, halk ağzında İlişki.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Alacak.**DS(I/I) 2.** Borç.**DS(I/I) 11/9 3.** İlişki.**DS(I/II) 7/2**

Çankırı Ağzı: İlişki.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tak- [^{تاک} 'İliştirmek, geçirmek'
= ET. (KT.,Uyg.), OT. *tak-*
(DLT: *takl-*)
< **tak-*
TT.:TAK(I/ILGAN/ILGANLIK/ILI/
İLİŞ/IL-/ILMA/İM/İMADA/İN-
/INAK/ INAKLI/INAKSIZ/İNMA/

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Tefeciye beş bin lira takanak, kumar masasında kaybettiğim bin dolar ve menkul kıymetler borsasındaki tepetaklak durumum göz önüne alınacak olunursa şayet, polis herkesten önce benden şüphe etmeyecek mi?”(Metin Savaş-Melengicin Gölgesinde)

“Mükrimin bey kızdığımı ya da korktuğumu düşünse ne çıkardı, düşünmese ne çıkardı? Hiç. Ama bir takanak olup çıktı bu iş. Başka sorun kalmamış gibi, gece gündüz Mükrimin beyin ünlü yalısını düşünür oldum. Tıpkı on iki yaşındaki gibi. Ama ...”(Tahsin Yücel-Aykırı Öyküler)

“... tümüyle kopmuş gibi, dalgın dalgın sigarasının dumanlarına bakışını gözlerinin önüne getirmeye çalışıyordu. Bu kadının yavaş yavaş bir takanak olmaya başlamasına şaşıyor, “Cemile hanım yüzünden, o karıştırdı kafamı!” diye söyleniyordu.”(Tahsin Yücel-Yalan)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

TALAZ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Dalga, kasırga.
2. isim, halk ağzında İpekli kumaşların örselenmesiyle yüzündeki tellerde oluşan kabarıklık.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Dalga, kasırga.DS(I/I)23/22, DS(I/II)1/1 2. İpekli kumaşların örselenmesiyle yüzündeki tellerde oluşan kabarıklık.

Çankırı Ağzı: Dalga, kasırga.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

talaz (hlk.) ^{تالاز} Kasırga, fırtına'
[Krş. OT. *talğ(u)r-* 'kar tipisi
kopmak'
(DLT) < **tal-gur-*; *talğag* 'insanı
öldürecek derecede şiddetli tipi'
< *tal-ga-g]
< *tala-* 'talan etmek'+-z
An.ağl.:*talas*, *talat*, *talaza* (DS.X,
3814); *talazlı gün* 'fırtınalı gün'

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“En erken örneklerde dalaz/talaz görülüyor: “geldi ol gemilere bir katı yel ve geldi anlara talaz/dalaz her haraftan,” yaklaşık 1430'lardan. Dalazlanmak/talazlanmak “dalgalanmak” 19. yüzyıla kadar yaygındır; Anadolu ağzlarında hala ...”(Sevan Nişanyan-Ağır Kitap)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

TANLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Şaşmak, şaşırmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Şaşmak, şaşırmak.**DS(II)4/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tanla- ['Şaşmak, şaşırmak'
= OT. *tangla-* 'şaşırmak' (DLT:
tanglaş- 'şaşmak'; *tanglat-* 'şa-
şırtmak'; *tangsuk* 'şaşılacak,
acayip')
< *tang* 'olağan üstü, az rast-
lanan'+*la-*
An.ağl.: *tanla-*, *tan-* '1. kına-
mak, ayıplamak' (*DS.X*, 3821)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TAPIKLAMAK

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Birini beğenerek arkasını okşamak, tapışlamak.
2. -i, halk ağzında Tıpışlamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Birini beğenerek arkasını okşamak, tapışlamak.**DS(I) 6/2** **2.** Tıpışlamak.**DS(II)3/1**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Yedigey kendini tutamayıp hayvanın böğrünü tapıkladı: Hay Maşallah! Pek yamansın! Tam kapıdan içeri gireceği sırada, nedense birden dün geceyi hatırladı. Bozkır tilkisinin demiryoluna kadar gelişini, onu vurmak için eline aldığı taşı ...”(Cengiz Aytmatov-Gün Olur Asra Bedel)

“... dedikten sonra annemin sırtını tapıkladı. — Sevde kızım, gözün aydın... Ailenizi güzel günler bekliyor, dedi. Annemin, zaten ince olan dudakları gerilerek daha da incelmiş. Gamzeleri belirginleşti. Gülümsedi. Beni, dizinin üzerine doğru çekti.”(Mehmet Büyükaşahin-Uçan Traktör - Sayfa 71)

“Gel otur yanımdan , » diye yeri tapıkladı. « Otur şuradan.) Yel Veli kuzu kuzu onun yanına oturdu. « Yemenden öte bir yerde Düldül hâlâ savaştadır, bilir misin? » « Bilmem.) « İki at var, ölmez. Yaşama suyu içmiştir ikisi de. . . Birisi Hazreti ...”(Yaşar Kemal-Yusufcuk Yusuf - Sayfa 184)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

TAPIŞLAMAK

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Tapıklamak.
2. -i, halk ağzında Hamurun üzerini düzeltmek için hafif hafif vurarak elle sıvamak.

Derleme Sözlüğü

- hfk.* 1. Tapıklamak. **DS(I)10/4,** **DS(II)2/-**
2. Hamurun üzerini düzeltmek için hafif hafif vurarak elle sıvamak. **DS(III)5/2**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tapışla- [‘1. Birini beğenerek arkasını okşamak; 2. çocuğu uyutmak ya da susturmak için arkasına yavaş yavaş vurmak’
< OT. **tapış** ‘iki kişinin işlerini bir tapşırması’ (DLT)+**la-**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Evet evet, böylesi daha iyiydi. Yastığı birkaç kere tapışlamak, yatağın içinde dört dönmek, gerinmek, kaşınmak, yellenmek serbestti.”(Figen Şakacı-Pala Hayriye)

“... pek az tanıdığı birini tapışlamak ve tek bacağı üstüne sıçramak için acele ediyordu: - Onu kandırdım, Adrien, onu kandırdım! diye fisıldıyordu delikanlının kulağına eğilip.”(Panait İstrati-Kira Kiralina)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

TARABA

Türkçe Sözlük:

hfk. Tahta perde.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tahta perde. **DS(I/I)6/4**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *drb* kökünden gelen *darrāba(t)* درّابة "kepenk, ahşap paravan" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *darb* درب "kapı, özellikle kale kapısı veya dağ geçidi" sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcük Orta Farsça *darbāzag* "eşik, kapı, bâb" sözcüğü ile eş kökenlidir. Orta Farsça sözcük Akatça *tarbāşu* "1. ağıl, avlu, 2. kral sarayı (= Alm Hof)" sözcüğünden alıntıdır. Orta Farsça *darbāzag* > Farsça *darvāze* ,ıpak küyüb" دروازه "eşik", Süryanice *tarbāşāta* "avlu, selamlık", Ermenice *tarbas* դ ւր ւ ւ ւ ւ "büyük hane, konak", Gürcüce *darbazi* "konak" biçimleri nihai olarak eski Mezopotamya kültürüne dayanır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Bu kez önlerine, tahtalarını yılların kararttığı, yer yer çürüttüğü bir taraba engeli çıktı. Geri dönebilirler, taraba boyunca bahçede ilerleyebilirler ya da bu engeli aşabilirlerdi. Duruşlarındaki kararsızlık yolculuklarının bir amaca yönelik olmadığını ..." (Deniz Kavukçuoğlu-Kedi Gülüşü)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

TARANGA

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir tür tatlı su balığı. 1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TARAŞ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Tarla, bağ, bahçe vb. yerlerden toplanan üründen artakalanlar. **DS(I)5/6**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

taras (hlk.) 'Tarla, bağ, bahçe gibi yerlerden toplanan ürünlerden artakalanlar'
< *tar-a-ş* 'fiilden ad yapan ek'
TT.: TARAŞ+(LA-/LAMA)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TARAŞLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Tarla, bağ, bahçe vb. yerlerden kaldırılan üründen artakalanları toplamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tarla, bağ, bahçe vb. yerlerden kaldırılan üründen artakalanları toplamak. **DS(I)7/9**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TASLAMAK

Türkçe Sözlük

3. -i, halk ağzında Gözetlemek, gizlice izlemek.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Gözetlemek, gizlice izlemek. **DS(I/I)4/3**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *tasla-* "kabaca ölçmek, model çıkarmak" fiilinden evirilmiştir. Türkçe fiil Oğuzca *tas* "kötü, kaba" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +IA- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tasla- '1. Kendinde olmayan bir de-
ğeri varmış gibi göstermek; 2.
(taşılıktta) bir taşın kaba bölüm-
lerini, çıkıntılarını almak'

< **tas+la-**

TT.: TASLA-(K/MA)

An.ağl.: *tasla-* '1. gözetlemek,
gizlice izlemek; 2. uzağa bak-
mak; 3. bir şeyi başkasına gös-
termek; 4. yapılacak bir işi
aklından geçirmek, tasarlamak;

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TAT, -DI

Türkçe Sözlük

tat (II)

halk ağzında Dilsiz.

Derleme Sözlüğü

hfk. Dilsiz.DS(I/I)17/13

Elazığ Ağzı: Dilsiz.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tat* "yabancı, kâfir, özellikle İranlı" sözcüğünden evrilmiştir.Eski Türkçe tatıg "lezzet" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe tat- veya tatı-"tatmak" fiilinden Eski Türkçe +I(g) ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tat 'Dilsiz'

= ET., OT. *tat* 'tat, yabancı;

Acem' (DLT)

Eski Kpç.: *tat* 'ekinci'

< *tat*

An.ağl.: *tat, tatat, tatışman*

'1.dilsiz; 2. kekeme; 3. çirkin, sevimsiz; 4. kaba (kimse); 5. şaşkın,

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TATARCİK

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Şiddetli karın ağrısı.

Derleme Sözlüğü

2. *hfk.* Şiddetli karın ağrısı.2/2

Nişanyan Sözlük:

Tatar "Türk veya Moğol asıllı bir göçebe halk" özel adından Türkiye Türkçesinde +çUk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tatarcık 'Türlü hastalıklara yol açan küçük bir sinek'

< *tatar* +*cık* 'addan hayvan,

bitki ve hastalık adı yapan ek'

-*cık* eki için krş. *sığır+cık*;

kızıl+cık; *badem+cık*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TATARI

Türkçe Sözlük:

hlk. Tam pişmemiş.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tam pişmemiş.5/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tatarı (hlk.) 'Tam pişmemiş, yarı pişmiş'
< *tatar+î* [< Ar.]
An.ağl.: *tatarıca, tatarı* (DS.X, 3843)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TAY

Türkçe Sözlük

tay (II)

1. sıfat, halk ağzında Denk, eşit, eş.
2. isim, halk ağzında Hayvanın bir yanındaki yük.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Denk, eşit, eş.DS(I)17/14 2. Hayvanın bir yanındaki yük.DS(II/I)16/11 **tay gelmek** *hlk.* denk, eşit olmak.

Erzincan Ağzı: Hayvanın bir yanındaki yük.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tay* "at yavrusu" sözcüğünden evrilmiştir. Fransızca *taille* "kesim, özellikle giysi kesimi" sözcüğünden alıntıdır. Fransızca sözcük Fransızca *tailler* "kesmek" fiilinin fiilden türetilmiş isimidir. Bu sözcük Geç Latince *taliare* fiilinden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tay ‘Üç yaşına kadar olan at yavrusu’
= OT. *tay* (DLT)

< *tāy ‘ince, genç, taze’

[Krş. *taylang er* ‘ince, kibar, güzel, boylu poslu’; *tayuk, taylang yigit* ‘dalyan (< *daylan* < *taylang*) gibi genç’; *tayuk er* ‘ince, kibar genç’ (DLT)]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TAYDAŞ

Türkçe Sözlük:

hlk. Akran.

Derleme Sözlüğü

hlk. Akran.DS(II)15/10

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Çocuklar güldüler; ikisi de taydaş, henüz on beş, on altı yaşlarında. Demlik yetmedi, bir kaç bardak da kahveden geldi. Kahveci garsonu çağırmadı, ara sıra kapıdan başını uzatıp bizi kolladı; çayların takibini yapıyordu, Arnavut kılıklı köse.”(Mahir Adıbeş-Yârenim Var Yıldızlardan - Sayfa 30)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

TAYGELDİ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. İkinci kez evlenen kadının beraberinde getirdiği çocuk veya çocuklar.15/17

Çankırı Ağzı: İkinci kez evlenen kadının beraberinde getirdiği çocuk veya çocuklar.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TAYLAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. At veya deve yavrusu.

Derleme Sözlüğü

hlk. At veya deve yavrusu. **DS(I/I), DS(I/II), DS(I/III)12/7, DS(I/VII)4/2**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

taylak (hlk.) ‘At veya deve yavrusu’

< Tü. **tay** ‘tay; at yavrusu’

+**-lak** [< *la-k*]

An.ağl.: **taylak** ‘1.yeni doğmuş at yavrusu; 2. biniye gelmiş iki yaşında at yavrusu; 3. bir yaşında at yavrusu; 4. dört yaşında at; 5.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TEBELLEŞ

Türkçe Sözlük:

hlk. İstenmediği hâlde, birinden veya bir yerden ayrılmayan, gitmeyen, musallat olan.

Derleme Sözlüğü

hlk. İstenmediği hâlde, birinden veya bir yerden ayrılmayan, gitmeyen, musallat olan.1/-

Çorum Ağzı: Bir kimsenin veya şeyin başına dert olmak, musallat olmak.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *beleş* sözcüğünden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“(Ayakkabısızlık, pantolonsuzluk, subaylıkta şapkasızlık tebelleş rüyamdır.) Bir taksiye binmek üzere aranıyorum. Taksi de bulamıyorum. Sonra dik bir yerden çıkmaya çalışıyorum, o dik yer yumuşak, kayan toprak, kül gibi bir şey... (Bu da tebelleş ...”(Aziz Nesin-Unutulmayan Rüyalar - Sayfa 132)

“Gerçekten de bu zavallı adama tebelleş oldular. Gördün mü, nasıl?.. Eh... Şu insanlar adamı deli edebilir. Tahtakuruları gibi tebelleş olurlar. Ondan sonra da işin iştir. Tahtakurusu nedir ki!.. Bunlar tahtakurusundan da beter...”(Maksim Gorki-Ekmeğimi Kazanırken - Sayfa 131)

“14 Aralık 1966 Güvercin Kakaları'nı bugün yeniden yazıp bitirdim. Adını da Tebelleş koydum. 7 Ocak 1967 12 Nisan 197229 Perşembe günü Çatalca'ya gittiğimde, oradaki kadastro memuru boynuma sarıldı, öpüp özürler diledi. Öykülerimi ...”(Aziz Nesin-Aziz Nesin güncesi - Sayfa 99)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

TEĞELTİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Binek hayvanlarında eyerin altına konulan keçe.

Derleme Sözlüğü

hlk. Binek hayvanlarında eyerin altına konulan keçe. 7/3

Nişanyan Sözlük:

Farsça *tagaltū* veya *tagalti* "eyerin altına konulan keçe, dolgulu battaniye" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

teğelti 'Binek hayvanlarında eyerin altına konulan keçe'
< Moğ. *degel* 'Art Kleidung'
(Doerfer: *TMEN*, 2002)+-tü
'versehen mit' (Doerfer: *TMEN*, 919-920)
An.ağl.: *tegelti, teğelti, teğaltı, teğeltü, tekelti, teyelti* (*DS.X*, 3859)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TELEF

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Boş yere harcama, yıpratma.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Boş yere harcama, yıpratma. **Telef etmek.1/-**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *tlf* kökünden gelen *talaf* تَلَف "ziyan olma, boşa gitme" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *talifa* تَلِف "ziyan oldu" fiilinin *fa'al* vezninde mastarıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Çılgılık çılgılığa bağırıyor, sancı kesilir kesilmez 'Telef olacak bebem telef...' diye inliyormuş Nayiha. Komutan daha fazla dayanamamış, 'Madem durum böyle, tankla gideriz biz de,' demiş. Atlamışlar tanka, yetmişmişler hastaneye. Anasına çekmiş ..."(Attilâ Şenkon-Telef)

"Bunlarda da telef olma sebebinin kendisinden kaynaklanmadığını ispat ederse yine tazmin etmez. Dediler ki: Âriyet telef olursa -korumada kusur olmasa veya semavî bir afetle telef olsa da-âriyet alan öder" "Ancak müsaade edilen şekilde ..." (Nureddin Itr-Buluğu'l Meram Şerhi – 3)

“Bir kimsenin râkib olduğu (bindiği) hayvan gerek kendi mülkünde ve gerek başka yerde ön veya arka ayağıyla bir adamın üzerine basıp telef eylese, râkib mübâşeretden ol adamı telef etmiş addolunarak onun diyetini zâmin ...”(Turkey, Ahmet Akgündüz-Mukayeseli İslâm ve Osmanlı hukuku külliyyatı - Sayfa 903)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

TELESİMEK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Yorulmak, güçsüz kalmak, yorgunluktan bayılacak duruma gelmek.
2. nesnesiz, halk ağzında Zayıflamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Yorulmak, güçsüz kalmak, yorgunluktan bayılacak duruma gelmek. **DS(II)6/5 DS(III)5/3** 2. Zayıflamak yok. **Telezimek 1. DS(I) 5/4** 2. **DS(III) 3/3**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

telese-| (hlk.) '1. Hızlı hızlı solumak; 2. kaygıyla ivmek; 3. yorgunluktan ya da sıcaktan bayılacak gibi olmak; 4. sabırsızlanmak; 5. zayıflamak, güçsüzleşmek; 6. can çekişmek; 7. aşırı, taşkın davranışlar yapmak'
= OT. *telge-* 'sıkmak, can sıkmak'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TELTİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Yanlış, hata. **DS(I/I)17/13, DS(I/II)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

-----
teltik¹ (hlk.) ‘Silâh tetiği’
→ **tetik** [/I türeme ünsüzdür]
teltik² (hlk.) ‘Kekeme’
< ET. **tultağ(k)** ‘sebep, mucip’
[< *tl*‘dil’+*ta*- ‘itiraz etmek’+ğ(*k*)]
An.ağl.: *teltek, teltik, teltel*
(DS.X, 3873)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TEMEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Ahırdaki gübreyi dışarı atmak için kullanılan kapaklı veya kapaksız delik, pencere.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ahırdaki gübreyi dışarı atmak için kullanılan kapaklı veya kapaksız delik, pencere.
DS(I/I)20/33

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TEMSİL

Türkçe Sözlük

3. edat, halk ağzında Söz gelişi.

Derleme Sözlüğü

3. e. *hlk.* Söz gelişi. 1/-

Nişanyan Sözlük:

Arapça *mal* kökünden gelen *tamīl* تم تیل "benzetme, benzerini yapma, örnek verme, resmetme" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *maṭala* م تل "benzedi" fiilinin *tafīl* vezninde (II) mastarıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TENTENE

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Dantel. 16/10

Keban Ağzı, Erzincan Ağzı, Van Ağzı: Dantel.

Yazı dilinde kullanımı:

“Günümüzde bakımsız bir müze olan o zarif köşkte , koltuklarda , Hüseyin Rahmi'nin “ bizzat ” ördüğü tentene yastıklar ... Bu ' tentene ' sözcüğünde durakaldım .” (Selim İleri - İstanbul, ilk romanımda leylâk - Sayfa 76)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

TEPİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Tekme.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tekme.DS(I)8/4

Nişanyan Sözlük:

Normal ses evriminde Türkiye Türkçesi *dep-* beklenirdi. Türevlerde ötümlü önses yaygındır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tepi̇k (hlk.) ‘Tekme’
= OT. *tepi̇k* ‘tepiş, tepme’
(DLT)
< **te-p-(i)k**
IM.: *tebi̇k* ‘top’
AH.: *tebi̇k* ‘bir tür çocuk oyunu’
TT.: TEPİK+(LE-/LEME)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Furur furur, tepik de furur. . . » « Tepik furunca çok gıdıklıyorum! Bek de hoşuma gidiyor. . . Bayâ hazzediyorum. Emme Senem aba, o baş dönmesi, o bulantı, kusma. . . Ona dayanamıyorum. Diyorum ki bunlar olmasa bu iş çok eyi .”(Fakir Baykurt-Kaplumbağlar - Sayfa 120)

“Gazeteci - Onların işi gücü ayak oyununa almak . Biri düştü mü , bir tepik de sen indir . K . Memed – Hemi öle bir tepik endir ...”(Haşmet Zeybek-Irgat: (oyun, 2 bölüm). - Sayfa 114)

“Hepiciği birden paramızı artıracaksın dediler mi... – Artırmam der yahu, mal onun keyif onun. Artırmaz. – Onlar da işlemezlermiş. Yaa... – İşlemesinler, ağa da onların gerilerine birer tepik vurur başkalarını alır işletir.”(Fatma İrfan Serhan-Marziye: roman - Sayfa 365)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

TEPİKLEMEK

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Binek hayvanını yürütmek için ayakla vurmak, tekmelemek.
2. -i, halk ağzında Otomobilin gaz pedalına sonuna kadar basmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Binek hayvanını yürütmek için ayakla vurmak, tekmelemek. **DS(I)3/1** 2. Otomobilin gaz pedalına sonuna kadar basmak. **Tepüklemek 4/2**

Nişanyan Sözlük:

Normal ses evriminde Türkiye Türkçesi *dep-* beklenirdi. Türevlerde ötümlü önses yaygındır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Frenlerin 'futbol' adını verdikleri oyunu görünce, ata sporu güreşi neden hemen boşlayıp, toz toprak arasında, kan ter içinde bir o yana bir bu yana, tepiklemek için bir topun peşinden koşuşturan Müslüman gençlerin asıl gayelerinin Sultan'ın ...”(Sebahattin Demiray-Kayıp İsimler Sözlüğü)

“Bu yorgan tepiklemek işi, köy yerinin ev hovardası oyunudur. Sakın oğlan. . . - İyi bildin! Meğer Yusuf ağam uyumazmış... Anamı görmesiyle yorganı kötülükten depmiş. . . - Tamam! . . Fukara Ümmühan ablam, oğlanı öyle görmesiyle .”(Kemal Tahir-Kelleci Memet: roman - Sayfa 291)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

TEPİR

Türkçe Sözlük:

hlk. Tahılı saman ve kavuzlardan ayırmaya yarayan, kıldan veya kamıştan yapılmış elek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tahılı saman ve kavuzlardan ayırmaya yarayan, kıldan veya kamıştan yapılmış elek. **DS(I)9/2**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tepir (hlk.) ‘Tahılı saman ve kavuzlardan ayırmaya yarayan, kıldan veya kamıştan yapılmış elek’

< **te-p-(i)r**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TEPİRLEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Tahılın taşını ayırmak, elemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tahılın taşını ayırmak, elemek.7/4

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TEPME

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Tekme.

3. sıfat, halk ağzında Suda çiğnenerek keçeleştirilen yünden dokunmuş (kumaş, keçe vb.).

Derleme Sözlüğü

1. Tepmek işi. 2. *hlk.* Tekme.DS(II)5/2, DS(III)1/1 3. *sf. hlk.* Suda çiğnenerek keçeleştirilen yünden dokunmuş (kumaş, keçe vb.). DS(I)4/2, DS(II)1/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tepme 'Tekme, ayağın altı ile vurma'

< **te-p-me**

An.ağl.: **tepme** '1. suda çiğnenerek keçeleştirilen dokunmuş kalın kumaş; 2. su kabı; 3. tekme' (DS.X,3885)

~ tepme, tepme atmağ, tepme

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TEPSERMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Kuruyup çatlamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kuruyup çatlamak. DS(I)27/28

Balıkesir Ağzı, Çankırı Ağzı: Kuruyup çatlamak.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TERBİYE

Türkçe Sözlük

terbiye (II)

Araba hayvanlarının dizginleri.

Derleme Sözlüğü

hlk. Araba hayvanlarının dizginleri. 5/3

Nişanyan Sözlük:

Arapça *rbw* kökünden gelen *tarbiya(t)* تربية "1. büyütme, yetiştirme, eğitme, 2. suda yumuşatma" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *rabā* رَبَا "1. büyüdü, yetişti, besili hale geldi, 2. suda şişti" fiilinin *taf'ila(t)* vezninde (II) mastarıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TERLİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Beyaz patiskadan dikilen veya yünden örülen takke, başlık:

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Beyaz patiskadan dikilen veya yünden örülen takke, başlık. DS(I/I)30/21

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *terlik* "ter tutan, keçe" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *ter* "yaş" sözcüğünden Eski Türkçe +lik ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

terlik 'Genellikle ev içinde giyilen hafif ve türlü biçimlerde ayak-kabı'
= OT. *terlik* 'teri çekmek için eyerin veya palanın altına konulan keçe' (DLT)
< **ter+lik**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TERME

Türkçe Sözlük:

hlk. Bir tür yaban turpu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir tür yaban turpu. 1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TEŞT

Türkçe Sözlük:

hlk. Çamaşır leğeni.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çamaşır leğeni.2/-

Erzincan Ağzı, Çankırı Ağzı, Keban Ağzı, Van Ağzı:Çamaşır leğeni.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Biri elinde bir teşt ile çıkageldi. Teşt güneş gibi ışıldıyordu, tertemizdi, tek tek o ulu kişilerin önünden geçti. Teştin içerisine sıcak kan dökmüşlerdi, yaklaşınca teştı yavaşça yere bıraktı. Bu durumu gören ulular teştten yüzlerini çevirdiler, ...”(Firdevsi-Şahname II - Sayfa 1146)

“Her ikisi de damdan teşt/leğen gibi düştü. Mûsâ (sav.) devrindeki sihir de, sihirbazlar da gitti. Mûsâ (sav.)in mu'cizesi de kendisiyle beraber geçti-gitti. Fakat bu olaylar, damdan düşen leğenin ses çıkarması gibi büyü yankıları yaptı ve târihin ...”(Hüseyin Top-Mesnevî-i Mânevî Şerhi (7. Cilt) - Sayfa 663)

“Büyük bir hevesle dalıp gittiğim kitapta kâh bir dev, kâh cüce kesilip, Liliput'la Brobdingnag arasında mekik dokurken, omzuma yerleştirilen hamur "teşt"iyle evden fırna angarya yolculuklarımdan bir yenisine çıkıp bu uğurda mekik görevini ister ...”(Mkrnich' Markosean, Mıgırđıç Margosyan-Tespîh taneleri: anı-roman - Sayfa 129)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

TETİR

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Cevizin yeşil kabuğu ve yaprağı.
2. isim, halk ağzında Yeşil ceviz kabuğu, nar vb. bitkilerin bıraktığı kalıcı boya lekesi.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Cevizin yeşil kabuğu ve yaprağı. **DS(II)3/1** 2. Yeşil ceviz kabuğu, nar vb. bitkilerin bıraktığı kalıcı boya lekesi. **DS(I)10/12**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TEVEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Asma, kavun, karpuz vb. bitkilerin sürgünü veya dalı.
2. isim, halk ağzında Üzüm kütüğü, çotuk.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Asma, kavun, karpuz vb. bitkilerin sürgünü veya dalı. **DS(I),DS(II),DS(III),DS(IV),DS(V)38/33** 2. Üzüm kütüğü, çotuk. **DS(VI)12/8**

Keban Ağzı: Asma, kavun, karpuz vb. bitkilerin sürgünü veya dalı.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tevek '1. Asma, kavun, karpuz gibi bitkilerin sürgünü veya dalı; 2. üzüm kütüğü, çotuk'
< OT. **tay** '*ince, taze' (DLT)
+(u)**k** 'küçültme eki'
[> *teyek* > *tevek* > *teğek* > *tiyek*]
An.ağl.: *teğ, teğe* '1. Asma; 2. bitki dalları'; *teğek, tevek, tefek,*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Ardından tahrayı alarak tevek yapmak için ince ağaç dalı kesmek üzere ormana gitti. O devirde saban oku ile boyunduruk birbirine tevekle33 bağlanırdı. Demir halka, zincir gibi malzeme henüz dağ koluna gelmemişti. Örme ve kolan da bu işe ..." (Kenan Erzurum-Kurtuluşun Bedeli 2 - Sayfa 111)

"Tarladır, bölünmüştür evlek evlek... Bağdır, sayılmıştır tevek tevek... Yüklüktür, boşalmıştır yorgan döşek, çul çuval... Babadan kalan bir çift öküzdür, bölünmez beşe... Baba dostları konuklardır, çalarlar kapıyı: bir dünya yaratmaktır sofraya kurmak, ..." (Haydar Koyunoğlu-Dilşo ile Dilşe: öyküler - Sayfa 36)

"... yaprağı Mersinin toprağı Ya bunu bileceksin Ya bu gece öleceksin (Hamaylı) Bir bakarız hepten Sakalı kızıl etten Yumşak yumşak kürkü var Divlim divlim borkü var (Havuz) Teğem teğem terazi Bu tevek neden bitmemiş Muncu büyük Murtaza ..." (Yaşar Kemal-Sarı Defterdekiler: Folklor Derlemeleri)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

TEZ BERİ

Türkçe Sözlük

1. zarf, halk ağzında Kolaylıkla.
2. zarf, halk ağzında Çabucak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kolaylıkla. **DS(II)** 2. Çabucak. **DS(II)**tezbereye / tezberi tezce 9/5

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tez* "kaç! (emir)" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *tez-* "kaçmak" fiilinden türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Genco eliyle gözünü akıp giden karaltıya bağlayarak kıyı boyunca, Devekaya'ya doğru koştu. Anası Fado da peşinden geliyordu. Remo'nun nefesi karışmaya başladı. Yamaca çöp seren karısına bağırdı: “Gülbooo, adımını tez beri veresin.”(Osman Şahin-Kırmızı Yel Acenta Mirza)

“Ne olursa olsun, tez beri kuruyacağa benzemeyen geniş dere yatağından, ani bir yeşillik fişkırıyor, bakışlarını derenin içine doğru çekiyordu: Asırlık ağaçların, kara çalıların, suyu çekilmiş kütüklerin ve kimi atıkların sıkıca birbirine dolandığı ...”(Şükran Farımaç-Aşk Bu)

“Tez beri çıkmaz, bırakmaz adamın yakasını. Onun için kardaşını kıskanmamalı, dövmemeliymiş. Anası küçükken bir kardaşını yitirmişmiş, onun için iyi bilirmiş kardaş acısını. Ezan bitmişti. Yana yakıla, ortalığı kavurarak kesilmişti ses seda.”(Metin Önal Mengüşoğlu-Yerler Mühürlendi)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

TEZEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Sıkışmış, kuru toprak parçası, kesek.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Sıkışmış, kuru toprak parçası, kesek.**DS(I)**18/16

Keban Ağzı, Van Ağzı: Yakıt olarak kullanılan kurutulmuş sığır dışkısı.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tezek* "hayvan dışkısı" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük yapısı muğlaktır. Öteden beri "hayvan dışkısı" anlamında kullanılan *ters* sözcüğü ile ilgili olabilir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tezek ‘Yakıt olarak kullanılan kurutulmuş sığır tersi’
= OT. *tezek* ‘at gübresi’ (DLT: *tezekle-* ‘pislemek’)
< *tez-* ‘pislemek’+-(*e*)*k*
Eski Kıpç.: *dezek*
AH., Hts., Çağ.: *tüzäk*
An.ağl.: *tezek* ‘saban ya da belin kaldırdığı iri toprak parçası’

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Tezek ve Ötesi Doğuda köy olsun, kent olsun bir görünüşten ayırmıyor varlığını. Bu da, evlerden daha çok özenilerek süslü şekillerde dizilmiş tezek yığınlarıdır. Onlara sadece tezek deyip geçemiyoruz. Aldırmazlıktan gelemiyoruz.”(Şefik Öztürk-Anılarla Yurttan Sesler)

“Saat on buçuk olmuştu. Yedide işbaşı etmişler; dokuzda on beş dakikalık kısa bir soluktan ve diş etlerini kanatacak derecede kurumuş, ufak bir tezek parçası kadar kara somunu geveledikten sonra; yeniden kazmaların sapına yapışmışlardı.”(Reşat Enis-Toprak Kokusu)

“... dere taşlarından yapılmış duvarlar yığılıp kalmışlardı birden günün ortasına yıkıntının içindeydik tezek yığınının o günlük gereksinimini ayırıyordu nine biz koca kentlerde yaşayanlardık biz koca kentlerde yapı yapı ısınarlardı aydınlanarlardı ...”(Cengiz Bektaş-Can Suyu)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

TEZLEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Bir şeyi çabuklaştırmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir şeyi çabuklaştırmak.**DS(I)2/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tez* "kaç! (emir)" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *tez-* "kaçmak" fiilinden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TIFIL

Türkçe Sözlük

3. sıfat, halk ağzında Zayıf, ufak tefek.

Derleme Sözlüğü

3. *sf. hlk.* Zayıf, ufak tefek. **DS(var)2/2**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *tfl* kökünden gelen *tifl* طفل "çocuk, yavru" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Aramice/Süryanice *tpl* kökünden gelen *tāphel* תפיל "taallukat, bağımlılar, evlat ve ayal" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Pezo Ferhat tıfil garsonun da adını hatırlamıyordu; ama para için her türlü çakallığı yapan kaypak biri olduğunu çok iyi biliyordu. Tıfil garson sigarasını yakıp Pezo Ferhat'a “Hoş geldin abe, burada n'apıyon, içeri gelsene” dedi, kaypak kaypak.”(Önder Deligöz-Senden Sonra Aşk)

“Tıfil adam gözlerini odanın dört duvarı arasında çekintiyle gezindirdi, Ebesiz Doğan'ın odada yalnız olduğunu görünce söz almak istiyormuşçasına öksürdü. Ebesiz Doğan bu tıfil adamı hemen tanıdı. Bu tıfil adamla aylar öncesinde tanıştığı ...”(Metin Savaş-Kuvayı Milliye'nin Hazinesi)

“Miss Moss kendini, beyaz dantel şapkasının etrafı kiraz süslü, sarışın, otuz yaşlarında tıfil bir şeyin yanında buldu. “Amma kalabalık ha!” dedi. “Özel bir durum falan mı var?” Tıfil şey olağanüstü iri olan, soluk renk gözlerini açarak, “Haberin yok ...”(Katherine Mansfield-Bahtiyarlık ve Diğer Öyküler)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

TIPIŞLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Çocuğu uyutmak veya susturmak için arkasına yavaş yavaş vurmak, tapıklamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çocuğu uyutmak veya susturmak için arkasına yavaş yavaş vurmak, tapıklamak. **DS(I)2/2**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tıpış tıpış ‘1. Kısa zamanda yürümeyi anlatır; 2. (mec.) ister isteme: bir yere gitmek veya bir yerden ayrılmak’

An.ağl.: *tıpış tıpış* ‘şişman ve sevimli (çocuk için)’ (DS.X, 3917)

→ *tıpışla-*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“İçimden Franzl'ın omuzlarını tıpışlamak, elimi beline dolamak ya da göbeğine pat pat vurmak geldi, fakat sizden utandım...” Christine kendisini gülümsemekten alamıyor. O her şeyi anlıyor, adamın eniştesinin tombul bedenini pat patlamasını ...”(Stefan Zweig-Değişim Rüzgarı)

“Sırtını tıpışlamak gerekir hep, iteceksin ki adım atsın, o itmeyle gider ne gidebilirse... Şikâyetçi değildir elbette, olur mu hiç, ama üzülür, ana yüreği yanar için için, ne ahretliğine, komşularına anlatabilir, ne kızıyla paylaşabilir içindeki lavı.”(M.Sadık Aslankara-Sığınak)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

TIRKAZ

Türkçe Sözlük:

hlk. Kapı mandalı, sürgü.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kapı mandalı, sürgü.**DS(I/I)14/12**

Çankırı Ağzı: Kapı mandalı, sürgü.

Nişanyan Sözlük:

Yeni Yunanca ve Eski Yunanca *tróchos* τροχος "tekerlek, değirmen taşı" sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük Yeni Yunanca ve Eski Yunanca *tréxō*, *drom-tréxō* "koşmak" fiilinin fiilden türetilmiş isimidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tirkaz (hlk.) ‘Kapı mandalı, sürgü’

< *tī ‘yansıma’+*r+k+a-z*

An.ağl.: *trgıç, trhuç, trhuş, tirkıç*
‘parmaklıklı bahçe kapısı’ (*DS.X*,
3919); *trgaz, turka, turkaz, turkala,*
turki, turkis, turkız, turtuz, tussak,
(*DS.VI.2001*)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Taktak için, bir neni başka bir yere uygun bir biçimde tutturmak için uğraşan kilit/tirkaz gibi takılı ölü taklidi yapan uç uç böceklerine ne söylersen bana da söyle. Ey yağmur! Sen ki yeryüzünün bütün sularından buğu toplar, bol bol harcarsın.”(Hani Astolin-Türk’ün Gizlenen Bilgisini Arayan Türk)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

TIRKAZLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Tırkazı sürmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tırkazı sürmek.8/9

Çankırı Ağzı:Tırkazı sürmek.

Nişanyan Sözlük:

Yeni Yunanca ve Eski Yunanca *tróchos* τρόχος "tekerlek, değirmen taşı" sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük Yeni Yunanca ve Eski Yunanca *tréχō*, *drom-tréχō* "koşmak" fiilinin fiilden türetilmiş isimidir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“İvecen yinelemelerle kapıyı tırkazladı. Dönüşünde eteklerini havalandırarak, Osman'ın kucağına düştü... Burnunu, göğsünün ağarmaya başlayan kıllarına sürttü. Her nefeslenişinde denizi kokladı. Elleri gömleğinin altına kaydı Osman'ın.”(Erol Toy-İğrip - Sayfa 76)

“Kapıyı tırkazladı. Odada iki yana gitti geldi. Pencerenin perdesini araladı. Dışarıya baktı. İri dut yapraklarının alaca, belece izleri düşmüştü camlara Perdeyi yavaşça kapadı yeniden. Ocağa doğru yürüdü. Lambayı ocağın sergenine koydu ...”(Nadir Gezer-Hanife Nine'den öyküler - Sayfa 71)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

TISLAMAK

Türkçe Sözlük

3. nesnesiz, halk ağzında Ağır yük altında iniltiye benzer sesler çıkarmak.
4. nesnesiz, halk ağzında Haksızlığını anlayıp susmak, sesi soluğu kesmek.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Ağır yük altında iniltiye benzer sesler çıkarmak.DS(I)2/-
4. *hlk.* Haksızlığını anlayıp susmak, sesi soluğu kesmek. **Tıslamak DS(I/I)8/8**

Nişanyan Sözlük:

"dental üfleme sesi, sönme sesi" Ses yansımali sözcüktür.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tısıla-| (hlk.) ‘1. Ağır yük altında
iniltiye benzer sesler çıkarmak’
< ***tī+s+t+la-**
An.ağl.: *tısulda-*, *tısul tısul öt-*,
tısla- (DS.X, 3925)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“... kızın elbisesi ve buraya doğru attığı bakışlar gözümden kaçmamıştı. Ömer'i kollarımın arasına alıp "Benim o!" diye tıslamak hatta hırlamak istiyordum. Kızların bazılarının özellikle paragöz ve dedikoduyu seven kesimin yanımdaki...”(Elif Yağmur Urfalıoğlu-Seni Bana Vermişler)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

TİKE

Türkçe Sözlük:

hlk. Et, ekmek, peynir vb.nde parça, lokma, dilim.

Derleme Sözlüğü

hlk. Et, ekmek, peynir vb.nde parça, lokma, dilim. **DS(I)25/13**

Erzincan Ağzı, Urfa Ağzı: Et, ekmek, peynir vb.nde parça, lokma, dilim.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *tike* "lokma, ufak parça" sözcüğünden Yeni Türkçe +Al ekiyle türetilmiştir. Bu sözcüğün kökeni belirsizdir. Gaziantep ağzında kullanılan *tike kebabı* ("lokma kebabı") deyiminden esinlenmiş Yeni Türkçe felsefe terimidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tiki (hlk.) ‘Lokma, parça, dilim’
= OT. *tikim*, *tikü*, *tikkü* (DLT)
< **tī:k+ü**
An.ağl.: *tığım*, *tihım*, *tıkı*, *tıkıcık*,
tukım, *tukkım*, *tıkna*, *tiğ*, *tiği*, *tika*,
tiki, *tille*, *tiyi* (DS.X, 3929)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Güzel kızıma söyleyeyim, Alık hem küçük hem de safmış. Ala karga, 'Bana yağlı tirit ekmeğinizden bir tike verirsiniz size bir haber söyleyecem,' der. Alık, ala karganın etraflarında dolanıp tiritlerine ortak olmasına kızar, kalkıp kovalamak ister.”(Haydar Karataş-Gece Kelebeği: Perperık-a Söe)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

TİRİLDEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Titremek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Titremek.4/1

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tirilde- ['Titremek'

< **t̪i/i*: 'yansıma'+*r*+(*i/i*)*l*

+*da(e)*-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TİRİT, -Dİ

Türkçe Sözlük

3. sıfat, halk ağzında Yaşlı ve zayıf (kimse).

Derleme Sözlüğü

3. sf. hlk. Yaşlı ve zayıf (kimse). DS(IV)1/1

Balıkesir Ağzı, Bilecik Ağzı, Elazığ Ağzı, Keban Ağzı: Et suyuna kızartılmış veya bayat ekme konularak yapılan yemek.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *tarīd* تَرِيد "süt veya suyla ıslatılmış ekme" sözcüğü ile eş kökenlidir. Farsça sözcük Arapça *ṣrd* kökünden gelen aynı anlama gelen *tarīd* تَرِيد sözcüğünden alıntıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"... palmyeler, fundalıkların orasında burasında hastaneden arta kalanlar, patikanın öteki ucunda, tirit gibi ihtiyar badem ağaçlarının arasında Montessori evi, istasyona bakan, o tarihî büyüklüğünden hiçbir iz kalmamış taş döşeli meydan."(Gabriel García Márquez-Anlatmak İçin Yaşamak)

"Oysa Pantalone , tıpkı Tirit gibi , yalnızca gülünecek bir zavallı , biraz da suratsız bir ihtiyardır . Uşak ise ne Kavuklu ' dur ne de dell ' Arte ' deki Zanni ' dir . Uşak , dell ' Arc ' nin en ünlü uşak tipi Arlecchino gibi harckculi , " anasının gözü " ..." (Özdemir Nutku-Zümrüdüanka'nın külleri - Sayfa 144)

“Tirit gibi ihtiyar, ama çene sağlam. Hem öyle çene ki eski yapı. Birkaç beygir kuvvetinde bir makine gibi durmaz işler .”(Hüseyin Rahmi Gürpınar-Tünelden ilk çıkış - Sayfa 44)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

TOHT

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Çoban köpeklerinin boynuna takılan dikenli demir halka, tasma.**DS(I)4/4**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

toht (hlk.) Köpeklerin boğazına ta kılan dikenli demir halka’

< OT. **toku** ‘toka, kemer tokası’ (DLT)

An.ağl.: *toh, toht, tohk, tokt, tort* (DS. X, 3945)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TOKAT, -DI

Türkçe Sözlük

tokat, -dı (II)

1. isim, halk ağzında Hayvan ağılı:
2. isim, halk ağzında Tarla, bahçe veya mandıra kapısı.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Hayvan ağılı. **DS(I/I)13/19, DS(II/I)1/12.** Tarla, bahçe veya mandıra kapısı. **DS(II)8/7**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *tokı-* veya *toka-* "dövmek, vurmak" filinden Türkiye Türkçesinde +Ut ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tokat² (hlk.) '1. Hayvan ağılı; 2. tar-
la, bahçe veya mandıra kapısı'
[İç Anadolu'da il, Beykoz'da köy
adı]

< ***toku** 'toka; tutturmalık'

[→ **toka**] +**t** [> **tokat**]

Eren (*TDES*, 410): < ? [Kökenini
bilmiyoruz.]

Nişanyan (*SS*, 449): YOK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TOKMAKBAŞ

Türkçe Sözlük:

hlk. Kaya balığı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kaya balığı.1/-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TOKMAKÇI

Türkçe Sözlük:

hlk. Jigolo.

Derleme Sözlüğü

hlk. Jigolo.1/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tokmak* "vurma aleti" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *tokı-* "vurmak" fiilinden Eski Türkçe +(A)mAk ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TOL

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Taş kemer veya taş kemerlerle yapılmış ev, oda, kapı vb. şey.
2. isim, halk ağzında Yayla veya bahçe kulübesi.
3. isim, halk ağzında Küçük köy.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Taş kemer veya taş kemerlerle yapılmış ev, oda, kapı vb. şey. **DS(I/I)3/2** 2. Yayla veya bahçe kulübesi. **DS(I/VII)2/2** 3. Küçük köy. **DS(IV)1/-**

Karaman Ağız:Küçük köy.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TOMURMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Ağacı dibinden kesmek.
2. nesnesiz, halk ağzında Ağaç ve asmalarda filiz vermek üzere gözler kabarmak, tomurcuklanmak.
3. nesnesiz, halk ağzında Şişip kabarmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Ağacı dibinden kesmek. **DS(I/I)2/2, DS(I/II)3/1** 2. Ağaç ve asmalarda filiz vermek üzere gözler kabarmak, tomurcuklanmak. **DS(III)5/2** 3. Şişip kabarmak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tomur-* "şişmek, yuvarlak hale gelmek" filinden Türkiye Türkçesinde +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tomur-['1. Ağacı dibinden kesmek;
2. asma ve ağaçlarda filiz vermek üzere gözler kabarmak'
= OT. *tomur-* (DLT: *tomrum*
yığaç 'ağaç kütük'; *tomruş-*
'tomruk yapmakta yardım etmek')
< **to-m+(u)r-*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Önümdeki çimen yapraklarında gözyaşlarım çiğ taneleri gibi tomur tomurdu. İyice yaklaştım o tomurlara ve onlardan birinin yuvarlak aynasında yansıyan yüzümü gördüm. Çimen yaprağında tomurlanmış gözyaşıma, "Sizlerle konuştuğuma ..." (Aziz Nesin-Yetmiş Yaşım Merhaba - Sayfa 26)

"Coşkun olur ulu suyun geçeceği Kadir Mevlâm balığa halk eylemedi bıçağı Tomurdu da açılmadı bizim elin çiçeği Çiçek melûl melûl bilmem nedendir Aman dağların dumanları gitsin Karları erisin sümbülü bitsin Gelinleri dolanarak ev tutsun Kızlar ..." (Yaşar Kemal-Sarı Defterdekiler: Folklor Derlemeleri)

"Bebeğin sağ eli ağzımda; dişlerimin arasında sallanıyordu bebek. -Çıkar şunu ağzından, duymuyor gibi yapma, çıkar dedim. Çıkarmadım. Bebeğin sağ elinde minik

ezikler, delikler. Zeytin ağacının gölgesine sığındık. Portakallar tomur tomurdu ...”(Cemal Şakar-Mürekkep)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

TOPAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

5. isim, halk ağzında Şişe veya kadeh.

Derleme Sözlüğü

5. *hlk.* Şişe veya kadeh.**DS(V)1/1**

Bilecik Ağzı: Yuvarlak biçimde olan nesne, toparlak.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *top* sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

topak ‘1. Yufka açmak için avuç içinde yuvarlak biçim verilen hamur parçası; 2. bu biçim verilmiş herhangi bir şey’
< **to-p+(a)k**
TT.: TOPAK+(LA-/LAN-/LAN-MA)
An.ağl.: *topa, topah, topak, to-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TOPUR

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Kestanenin dikenli olan dış kabuğu.
2. isim, halk ağzında Fındığın dışındaki yeşil kabuk.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kestanenin dikenli olan dış kabuğu. **DS(IV/I)2/1** 2.Fındığın dışındaki yeşil kabuk.**DS(IV/II)1/-**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

olan dış kabuğu; 2. fındığın dışındaki yeşil kabuk’
< **to-p+ur**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TOR

Türkçe Sözlük

tor (II)

1. sıfat, halk ağzında İşe alışkın olmayan, yabancı:
2. sıfat, halk ağzında Toy, acemi kimse.
3. sıfat, halk ağzında Olgunlaşmamış, ham.
4. sıfat, halk ağzında, mecaz Çekingen, utangaç.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. İşe alışkın olmayan, yabancı.**DS(I/I)27/29** 2. Toy, acemi kimse.**DS(IV) 4/2** 3. Olgunlaşmamış, ham. **DS(VII)1/1** 4. *mec.* Çekingen, utangaç.**DS(I/II)9/5**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tor² (hlk.) '1. Toy, işe alışkın olmayan (insan ya da hayvan için); 2. ürkek, çekingen, urgun, utangaç; 3. soğukkanlı; 4. ters (kimse); 5. aptal; 7. toksözlü' ~ **torlak**

< ? OT. **toğ** [~ toh ~ toy]

(DLT)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TORAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Çökelek.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Çökelek.**5/2**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

torak ‘Çökelek’
[Krş. OT. **tār** ‘yağ tortusu’
(DLT); TT. **tortu**]
Eski Kıpçak: **torak**
Çağ.: **torak** ‘peynir’
< ***to-** ‘toplanmak, bir araya
gelmek; olgunlaşmak’
+r+(a)k

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Çantayı açtı , kursağına bir şeyler giderse belki kızışır diye torağı bazlamayı acele acele yedi . Ama iş aksine oldu , ayağı büsbütün üşümeğe, dizlerinden yukarısı da uyuşmağa başladı . « Olan oldu bize , tipi beyle gederse iş yaş, gemiğimizi ...”(Muhtar Körükçü-Doğu’dan hikâyeler - Sayfa 9)

“Feyzo torağı da peşğunun ortasına yerleştirdi . Ağa sofrasına çağırılmayanlar , ikinci sofranın başına sessizce oturdular . Elleri usuldan ekmeğe torağa uzandı . Başları önünde sessizce. Feyzo , kirli dolabın içinden bir sürü bardak çıkardı .”(Ömer Polat-Mahmudo ile Hazel - Sayfa 93)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

TORUM

Türkçe Sözlük:

hlk. Deve yavrusu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Deve yavrusu.**DS(I)11/8**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *torum* "genç, yavru" sözcüğü ile eş kökenlidir. Eski Türkçe sözcük Avesta (Zend) dilinde *tauruna-* "insan ve hayvan yavrusu, genç" sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcük Sanskritçe aynı anlama gelen *tāruṇa* तारुण्य sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

torum ‘Deve yavrusu’
= ET., OT. **torum** (DLT)
Çağ., IM.: **torum**
EAT: **dorum**
< **tōrum**
[< ***tōr** ‘genç, toy’+(**u**)**m**]
An.ağl.: **torum** ~ **türün** ‘deve yavrusu’; **torum** ‘kibar’ (DS.X, 3970)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TOSBAĞA

Türkçe Sözlük:

hlk. Kaplumbağa.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kaplumbağa.DS(I)36/28

Erzincan Ağzı, Güney-Batı Anadolu Ağzı: Kaplumbağa.

Nişanyan Sözlük:

tos "toslama sesi?" ve Türkiye Türkçesi *bağa* "kurbağa" sözcüklerinin bileşiğidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tosbağa 'Kaplumbağa'

< *tō 'yansıma'+s+*bağa* [< OT.

*bağa]

An.ağl.: *tosba*, *tosbaa*, *tosbağ*,

tosbağa, *tosbağı*, *tosbağu*, *tosbo*

[< *bağa*], *tosgaba*, *toskaba*

[< *tosbağa* 'göçüşme ile'],

toskabağa [/ka/ türemedir],

toslumbā [/lum/ türemedir; bā

< *bağa*];

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Tosbağa yanımdan geçip o yeni yetme siyah kanatlının karşısına dikilerek büyük bir hürmetle elini öpmüştü. Buna karşın siyah kanatlı, sadık bir köpeğin başını okşar gibi Tosbağa'nın başını okşamıştı. O an gözlerime inanmamıştım. Bu kendi ..." (Erkan İşeri-Beyaz Kanatlı Vampir 3- İkinci Şans - Sayfa 13)

"Sonra yazar Tosbağa'ya döndü. "Tosbağa sen sınır devriyesine çık. Siyah Kanatlıların geldiğini gördüğün an bize haber ver." dedi. Tosbağa mermi gibi yerinden fırlayıp bir asker misali: "Emredersiniz!" dedikten sonra saniyeler içinde kapıyı ..." (Erkan İşeri-Beyaz Kanatlı Vampir 8-Son Gece (Yoğun istek üzerine seri ...)

"Çatırtıdan başını kabuğuna çeken tosbağa, içeriden bakmış tavşana: « Ne o arkadaş, niçin saklanıyorsun? » sormuş. Tavşan yakarmaklı : « Aman sus beni avcılar vurdu, köpekler arkam sıra geliyorlar burada olduğumu bilmesinler ."(Balaban-İzdüşümü [yazan] Balaban - Sayfa 111)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

TÖKEZMEK

Türkçe Sözlük:
hlk. Tökezlemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tökezlemek. 7/2

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *tökez* "ayak kayması, düşeyazma" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +IA- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tökezle- ['Yürürken ayağı bir yere çarpıp sendelemek'
< ***tök-*ez-le-***
TT.: TÖKEZLE-(ME/N-/NME)
An.ağl.: *tekezle-, tokezi-, tokezle-, tökeci-, tökenne-, tökese-, tökesi-, tökeş-, tökeze-, tökezi-, tökez-, tökozi-, tözek-, tukez-, tügezle-, tükzinmek, tüköz-, tükzi-* 'ayağı engele takılıp sendelemek, düşer

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TÖS

Türkçe Sözlük:

ünl. hlk. Hayvanı töskürtmek için söylenen bir söz.

Derleme Sözlüğü

ünl. hlk. Hayvanı töskürtmek için söylenen bir söz. DS(II)5/5

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tös¹ (hlk.) 'Boyunla başın birleştiği yer'
→ **töş**
tös² (hlk.) 'Hayvanı töskürtmek için söylenir'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TÖSKÜRMEK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Hayvan geri geri gitmek.
2. nesnesiz, halk ağzında Düşman geri çekilmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Hayvan geri geri gitmek. 2. Düşman geri çekilmek.**DS(var)1/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

töskür- ['Hayvan geri geri gitmek'
< ***tö:**+**s** 'yansıma'+**kür-**
'yansıma addan fiil yapan ek'
An.ağl.: **töskür-** 'kavgadan yı-
lıp geri çekilmek' (*DS.X*, 3984)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TÖSKÜRTMEK

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Hayvanı geri geri yürütmek.
2. -i, halk ağzında Düşmanı püskürtmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Hayvanı geri geri yürütmek.2. Düşmanı püskürtmek.**DS(var)6/6**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

töskürt- [(hlk.) 'Hayvanı geri geri
yürütmek'
< ***tö:**+**s** 'yansıma'+**kür-**
'yansıma addan fiil yapan ek'
+t-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TULUK, -ĞU

Türkçe Sözlük:

hlk. Tulum.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tulum.**DS(I/I)36/33**

Çankırı Ağzı, Van Ağzı: Tulum.

Nişanyan Sözlük:

Moğolca *tulum* "deri torba" sözcüğünden alıntıdır.Eski Türkçe *tulğuk/tolkuk* ("deri torba") ile Moğolcadan alıntı olan *tulum* eş kökenli olmalıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tuluk¹ (hlk.) ‘Tulum’ → **tulum**
= ET. *tulkuq* ‘yüzme tulumu, torba’ (EUTS, 245 [*tolkuq* biçimindedir.]) ~ *tuluq* (s. 252)
~ OT. *tulkuq* ‘tulum, örülmüş ve şişirilmiş tuluk’
< **tū-** ‘kapatmak’ + **l+(u)k**
An.ağl.: *tuluk* ‘Tombul, şişman’ (DS. X, 3988)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ey kaplan, o zaman senden bir tuluk süt istiyorum. Kaplan ona bir tuluk sütü vermiş. Keloğlan binmiş atına, yola devam etmiş. Gide gide yine bir ormana gelmiş. Orada da bir ses duymuş. Bakmış ki bir aslan inliyormuş. Aslanın yanına gitmiş ...”(Necati Demir-Anadolu Türk Masallarından Derlemeler)

“Çünkü tuluk, yağı getiren köylüye aittir, biz de ona iade edeceğiz' dedim. Kadın, 'Tamam,yağı boşaltıp getiririm' dedi, teşekkür edip, gitti. Gitti ama gelmedi. Bu arada, tuluğun sahibi olan köylü geldi. Yağın satıldığını söyledim ve parasını verdim.”(Vehbi Vakkasoğlu-Sandal Hoca)

“Ana, kurban olayım ana! Babam Köroğlu'na utandım, korktum, gidemedim, sana geldim. Senden istiyorum. Bana bir tuluk rakı, babamdan emir al, verdir.”(Behçet Mahir-Köroğlu destanı - Sayfa 184)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

TULUP, -BU

Türkçe Sözlük:

hlk. Atılmış, eğrilmeye hazırlanmış, top biçiminde yün veya pamuk.

Derleme Sözlüğü

hlk. Atılmış, eğrilmeye hazırlanmış, top biçiminde yün veya pamuk.DS(II)7/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tulup¹ (hlk.) ‘Atılmış, eğilmeye hazırlanmış, top biçiminde yün veya pamuk’
< **tū-l+(u)p*

Eren (TDES, 417-418): **tulup** < R. *τουλόπα* ‘Knäuel; Wolballen auf dem Spinnrocken’
Rumcadan (veya Türkçeden) Bulgarcaya da geçmiştir.

NOT :

Eren’in naklettiği görüş Tietze ve Tzitzilis’in yazdıklarıdır. Anadolu ağzlarındaki **tulup** ‘1. kürk; 2. yanak, şakak’ anlamları üzerinde durulmamıştır.

R. *touloúpa* [< ?]

Tü. **tulup** [< *tū-l+(u)p*]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TUMAN

Türkçe Sözlük:

hlk. Don, şalvar.

Derleme Sözlüğü

hlk. Don, şalvar. DS(I/T)44/39

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tuman¹ (hlk.) ‘Dön, şalvar’

< ET., OT. **ton** ‘giysi’ (DLT: *tonat-* ‘giydirmek’; *tonid-* ‘elbise göndermek, donatmak’; *tonluq* ‘elbiselik’)+ **man**

An.ağl.: *tuman, tımmar, toman, tomman, tuman, tumman, tüman, tümen* (DS.X, 3989)

Yazı dilinde kullanımı:

“Başımda yemenim, ayağımda tumanım, ahıra süt almaya, sağmaya gidiyorum. Uyumuyorum, ayaktayım, uçmaya değil hayalim ve de tercihim bir elimde kova, ahıra uçuyorum.” (Halit Küçüktülü - Dr. Çavuş ve Cemal Ağa - Sayfa 146)

“İçimizden bir bayan birden ortaya fırladı eteğini iki eliyle dizlerinin üstüne kadar çekerek ' Bak müdür bey tumanım küçülmüş mü ? ' dedi.” (Metin Gür - Sütü küstürmek: Almanya'da Anadolu kadınları - Sayfa 58),

“Dorani değil ! » dedi . Dorothy ! » « Dorothy , kızım ! Madem tumanı da çıkaracam , beş dakika ardına dön !” (Fakir Baykurt - Amerikan sargısı - Sayfa 371)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

TUN

Türkçe Sözlük:

hlk. Gizli yer, köşe bucak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Gizli yer, köşe bucak.**DS(I)2/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TURA

Türkçe Sözlük

4. isim, halk ağzında Bazı oyunlarda, vurmak için kullanılan düğümlenmiş mendil.

5. isim, halk ağzında Ucu düğümlenmiş bir mendil aracılığıyla yanan veya yanılanların ebe tarafından cezalandırıldığı bir tür çocuk oyunu.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Bazı oyunlarda, vurmak için kullanılan düğümlenmiş mendil. **DS(V/I)10/8**

5. *hlk.* Ucu düğümlenmiş bir mendil aracılığıyla yanan veya yanılanların ebe tarafından cezalandırıldığı bir tür çocuk oyunu.

Balıkesir Ağzı, Çankırı Ağzı: Halat gibi örülmüş iplik çilesi.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *tuğra* "padişah mührü" sözcüğünden evirilmiştir."Paranın arka yüzü" anlamı, Osmanlı paralarının arka yüzünde bulunan padişah tuğrasından ötürü.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tura² 'Bazı oyunlarda, vurmak için kullanılan düğümlenmiş mendil'
< OT. **tur-** 'toplanmak; dürümek' **+-a** 'toplanış, dürülmüş'
An.ağl.: *tura* (DS.X, 3993-3994)

tura³ (hlk.) '1. Ev duvarlarını dış etkenlerden korumak için üzerine çakılan tahta perde'
= OT. **tura** 'kalkan, siper'
(DLT)
< **tur-** 'yükselmek; kalkmak'
(DLT) **+-a**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TUTARAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Sara.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sara. DS(II) 5/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tutarak ‘Ruh hastalığı nöbeti; sara’

< **tuta-rak**

An.ağl.: **tutarak** ‘1. Direnme, inat’; 2. → **tutalga**’

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“... kimse iş vermeyecek sana! Dımdızlak açıkta kaldın...” Ben, “Yeni usta buldunuz mu?” diye sordum. “Yeni değil, eskilerdendir. Yamağımı benim. Ah, ne yaman bir ustadır göreceksin! Altındır altın! O da içkiye düşkündür ya, tutarağı geldiği.”(Maksim Gorki-Yaşanmış Hikayeler)

“Küçük çocuklar için açtıkları bir öksüzler yurduna para topluyordu. Bulaşıcı hastalığı olanlar ya da tutaraklılar dışında bütün küçük çocukları alıyorlardı yurda. Ya içlerinden biri yurda alındıktan sonra tutarağı tutarsa ne olur, diye düşündüm; ...”(Katherine Mansfield-Bir Hüzün Güncesi: (Günce 1914-1922))

“İnsanın bazı böyle tutarağı tutunca babasının adını bile unuttur . » dedi ve hemen bohçasını kapınca kendini dışarıya attı . Nadire hanım bunu o kadar canlandırarak anlatıyordu ki , sofrada hizmet eden Şadan bile kahkaha ile gülmek için ...”(Refî Cevad Ulunay-Köle: Millî roman - Sayfa 92)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

TUTARGA**Türkçe Sözlük:**

hlk. Sara.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sara.DS(I)3/2

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TUTARIK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Sara.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sara.1/1

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bellisiz zamanlarda kadına tutarık nöbeti geliyordu. Üstelik bu nöbetler çok uzun, kimileyin iki üç saat bile sürüyordu. Sara nöbetleri geldiğinde kadın düşüp, yaralanıp bereleniyordu. Hasan Usta hergün işine, oğlu da çırak olduğu bakkal ...”(Aziz Nesin-Aziz Nesin'in Anıları: Böyle Gelmiş Böyle Gitmez 3 cilt bir ...)

“Annem, 1916 da ağabeyi Ali Yemen vurulduktan sonra tinsel bir bunalıma girmiş, bizim tutarık (Sar ' a) dediğimiz dengesizliğe uğramıştı. Sık sık, özellikle bir olaydan derin üzüntü duyduğunda dengesi bozulur, bayılır, boğulur gibi kıvrırır ...”(İsmet Zeki Eyuboğlu-Anılar - Sayfa 30)

“Çarpılma 'nin en yaygın durumu halkın tutarık dediği sara ' dır. Tutarıklı denen saralı kimselerin genellikle çarpıldığı inancı yaygındır. Tutarık, insanın cinlerin, perilerin (kötü güçlerin) saldırısına uğraması, iyilik eden güçlerin (meleklerin) ...”(İsmet Zeki Eyuboğlu-Anadolu inançları - Sayfa 93)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

TUTMAÇ, -CI

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Dört köşe kesilmiş küçük hamur parçalarından yapılan yoğurtlu çorba. **DS(I)20/12**

Çankırı Ağzı, Elazığ Ağzı: Dört köşe kesilmiş küçük hamur parçalarından yapılan yoğurtlu çorba.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tutmac* "doğranmış hamur yemeği, erişte" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *tut-* fiilinden Eski Türkçe **+(A)mAç** ekiyle türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tutmaç 'Dört köşe kesilmiş küçük hamur parçalarından yapılan yoğurtlu çorba'
= OT. *tutmaç* ~ *tutma aç*
(DLT)
< *tut-maç* < **tut-*
ma+aş
Tü.> Rus., Fars. *tutmaç*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Doğana, tutmaç verir. Zavallı kuş alışık olmadığı bu çorbayı pek yiyemez. Yemeyince kocakarı hiddetlenir; kuşa olan sevgiyi, şefkati bir kenara atar ve ona söylenmeye başlar.”(Hüseyin Top-Mesnevî-i Mânevî Şerhi (8. Cilt) - Sayfa 265)

“Doğanın önüne tutmaç kor da o, az yedi mi kızar. Sevgiyi yırtar atar! Senin için böyle bir tutmaç pişirdim de sen ululuk gösteriyor, haddini bilmiyorsun ha! Sen o eziyetlere, belalara layıksın.”(Mevlana Celaleddin Rumi-Herkes İçin Mesneviname)

“Oğuzların milli yemekleri, diğer bazı Türk ellerinde olduğu gibi tutmaç idi. Tutmaç, tarih boyunca birçok kaynaklarda Türklerin milli yemeği olarak geçer. Tuğrul Beğ ' i Horasan ' da iken bir davette yediği badem helvası için « İy ...”(Ömer Faruk Yaldızkaya -Her yönüyle Emirdağ - Sayfa 48)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

TUTURUK, -ĞU

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Ateş tutuşturacak çalı, çırpı, yonga vb. şeyler.
2. sıfat, halk ağzında Çok ekşi.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Ateş tutuşturacak çalı, çırpı, yonga vb. şeyler. **DS(I/I)16/8, DS(I/II)1/- 2. sf.**
Çok ekşi. **DS(II)6/4**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tuturuk (hfk.) ‘1. Āteş tutuşturacak çalı, çırpı, yonga gibi şeyler; 2. çok ekşi’

< ***tüt-ü-**[< OT. *tüti-, tüte-* ‘duman tütme’]+**-r-** [< OT. *tütür-, tütür-* ‘*duman tütme’]
+**-(ü)k**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TUZLA

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Davarlara kırda tuz verilen düz, taşlık ve kayalık yerler.
3. isim, halk ağzında Tuzlak.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Davarlara kırdada tuz verilen düz, taşlık ve kayalık yerler. **DS(I)5/4 3. *hlk.* Tuzlak. DS(II)2/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tüz* "tuz" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan *tuwuz biçiminden evirilmiş olabilir ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tuzla ‘Tuz çıkarılan ya da tuzlu su kurutulmuş tuz elde edilen yer’
= OT. *tuzla-* ~*tuz-a-* [*< tüz+a-*]
(DLT)
< tuz+la(k)
→ **tuz/tuzlak**
An.ağ.: *tuzla* ‘Davarlara kırdada tuz verilen düz, taşlık ve kayalık yerler; 2. otları tuzlu ya da hiç ot bitmeyen çorak, verimsiz yerler’

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TUZLAK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Otları tuzlu olan veya ot bitmeyen, çorak, verimsiz (yer), tuzla. **tuzla 2/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tüz* "tuz" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan *tuwuz biçiminden evirilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Koşevoy’la birlikte Tatarların peşine düşenler de çoktandır yoktu; hepsi başlarını vermişler, hepsi ölmüşlerdi; kimi savaşın ortasında vermişti onurlu başını; kimi Kırım’ın tuzlak arazilerinde susuzluktan ve açlıktan, kimi utanca dayanamayıp ...”(Nikolay Vasilyeviç Gogol-Taras Bulba)

“Volga’nın sol kıyısından da tank birlikleri, topçu tümenleri dumanları tüten ve gümbürdeyen Stalingrad’ı geride bırakarak ıssız, tuzlak bozkırlardan güneğe doğru yürüyorlar ve küçük nehir koylarına doğru uzaklaşıyorlardı.”(Vasili Grossman-Yaşam ve Yazgı)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

TUZLU BALGAM

Türkçe Sözlük

2. isim, eskimiş, halk ağzında Egzama.

Derleme Sözlüğü

2. *hkk.* Egzama. **Tuzlubalgam 3/1**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *blgm* kökünden gelen *balgam* ب لغم "irin, iltihap, eski tıbbi göre insanı oluşturan dört unsurdan biri" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Eski Yunanca aynı anlama gelen *phlégma* φλέγμα sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Eski Yunanca *phlégō* φλέγω, φλογ- "yanmak, iltihaplanmak" fiilinden +ma(t) ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Coictier hararetle atıldı: “Öyleyse damla hastalığının insanın vücudundaki tuzlu balgam olduğu, bir top yarasının kızartılmış fareyle iyileştirileceği, genç bir kanın gerektiği gibi verildiğinde yaşlı damarları gençleştirileceği de doğru değil o zaman!”(Victor Hugo-Notre Dame'ın Kamburu)

“Rakibin yüzünde tuzlu balgam denilen hastalık kastedilmiştir. Şiirde bu derece edebî zevki öldüren beyitlerin sayısını çoğaltmak mümkündür. Böyle olmakla beraber, şiirlerinin hepsini bu tarzda telakkî etmek doğru olmaz Mizacındaki asabilik ...”(Sabit Alaeddin Ali-Divan - Sayfa 75)

“Mayasıla tuzlu balgam derler. . . Ölü denizler mi, başka vapur dalgası mı bilmem bizimkini hafif hafif yalpalandırıyor. Benim midem dönmeğe başladı. Hemen yukarı fırladım. . . Arkamdan bağırdılar! . . . - Nezle olursun, terlisin? . . - Zarar yok ...”(Burhan Felek-Felek - 1. cilt - Sayfa 95)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

TÜKENMEZ

Türkçe Sözlük

4. isim, halk ağzında Bir kapta ekşitilen ve alındıkça su eklenerek çoğaltılan üzüm veya üzüm, elma, armut karışımı bir içecek türü.

5. isim, halk ağzında Bir tür peynirli çorba.

Derleme Sözlüğü

4. *hkk.* Bir kapta ekşitilen ve alındıkça su eklenerek çoğaltılan üzüm veya üzüm, elma, armut karışımı bir içecek türü. **DS(II)5/3** 5. *hkk.* Bir tür peynirli çorba. **DS(I)1/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tüke-* "bitmek" fiilinden Türkiye Türkçesinde *+In-* ekiyle türetilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **tük* "bitik, gitmiş" biçiminden Eski Türkçe *+(g)A-* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tükenmez (hlk.) '1. Peynirli çorba;
2. bir kaptaki ekşitilen ve alındıkça su eklenerek çoğaltılan, üzüm ya da elme, armut, üzüm karışımı bir tür içki'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TÜM

Türkçe Sözlük

tüm (II)
Tümsek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tümsek.DS(I)5/2

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *tom* veya *dom* "top, küme" sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tüm² (hlk.) 'Tepe, tümsek'
< ? **tom** [Krş. *tomrum* yığaç 'ayakkabıcıların üzerinde gön kestikleri kütük'; *tomruş-* 'tomruk yapmak'; *tomşuk* 'kuş gagası'; *tomur-* 'tomruk kesmek' (DLT) ad ve fiillerinin kökündeki **TOM**, **tüm**'ün aslı olabilir.]
TT.: TÜM+(BEK/SEK/SEKLİ/ÜR).

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TÜMBEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:
hlk. Tümsek.

Derleme Sözlüğü

hbk. Tümsek. DS(I)11/8

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TTMEK, -ER

Türkçe Sözlük

4. nesnesiz, halk ağzında İyi veya kötü kokmak.

Derleme Sözlüğü

4. hbk. İyi veya kötü kokmak. DS(III)9/5

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tt-* "duman etmek, ttmek" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

~ OT. *tt-* (DLT: *ttet-*, *ttit-*,
tütün, *tütün-*)

< **t* 'yansıma'+*t-*(e-)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TÜTÜN

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Duman.

Derleme Sözlüğü

3. hbk. Duman.15/3

Elazığ Ağzı: Duman.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *tütün* "duman" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *tt-* fiilinden Eski Türkçe +In ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

tütün '1. Tütün bitkisi; 2. tütün bitkisinin kıyılarak sigara biçiminde veya pipo ile içilen yaprağı; 3. (hlk.) duman'
= ET., OT. *tütün* 'duman'
(EUTS, 260; DLT)
< **tū̄*+*t-(ü)n*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UCA

Türkçe Sözlük

uca (II)

Yüce.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yüce. **DS(II)4/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *uç*a "kuyruk sokumu" sözcüğünden alıntıdır. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *uç* "son, bitim" sözcüğünden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UĞRA

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Yufka açılırken hamurun tahtaya yapışmaması için serpilene kalın un. **28/24**

Çankırı Ağzı: Yufka açılırken hamurun tahtaya yapışmaması için serpilene kalın un.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= ET. *ügra* 'bulamaç, öz, lâpa'
(EUTS, 271)
~ OT. *ügre* 'tutmaca benzer ve ondan daha sulu şehriye çorbası, erişte' (DLT)
< *uw*(/v/g)- 'oğmak, ufalamak'+*-(u)r-a*
TT.: UĞRA+(LA- 'uğra serpmek')

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Keloğlan, başının kelini kaşımış da, bir duralamış, şöyle bir tasarlamış « Bu işte köse ziyanlı, uğra ne kadar gidecek? Unu ondan olunca ben kârlıyım » diye düşünüyor da razı geliyor. Kalkıyor köse, bir tekneye un döküyor. . - Unu benden ...”(Tahir Alangu-Keloğlan masalları - Sayfa 24)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

UĞRALAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Uğra serpmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Uğra serpmek. **DS(I)1/1**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UĞRAMAK

Türkçe Sözlük

6. -e, halk ağzında Cin, peri çarpmak.

Derleme Sözlüğü

6. *hlk.* Cin, peri çarpmak. **DS(I)10/9**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *oğra-* veya *uğra-* "1. kast etmek, hedeflemek, saldırmak, 2. rast gelmek, denk gelmek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *uğur* "kasıt, fırsat" sözcüğünden Eski Türkçe *+(g)A-* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= ET. *oğra-* 'rastlamak, karşılaşmak, birleşmek; planlamak, niyetlenmek, arzulamak';
oğura- 'niyetlenmek' (EUTS,

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UĞRATMAK

Türkçe Sözlük

2. -den, halk ağzında Savmak, çıkmak, dışarı atmak, kovmak.

Derleme Sözlüğü

2. (-den) *hlk.* Savmak, çıkmak, dışarı atmak, kovmak.11/7

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *oğra-* veya *uğra-* "1. kast etmek, hedeflemek, saldırmak, 2. rast gelmek, denk gelmek" fiilinden evrilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *uğur* "kasıt, fırsat" sözcüğünden Eski Türkçe *+(g)A-* ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UĞUNMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Büyük bir üzüntü veya acıdan kıvranmak.
2. nesnesiz, halk ağzında Ağlaya ağlaya bayılmak.
3. nesnesiz, halk ağzında Soluğu tıkanmak.
4. nesnesiz, halk ağzında İsteksiz davranmak, savsaklamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Büyük bir üzüntü veya acıdan kıvranmak. DS(III)4/2, DS(IV/I)4/1, DS(IV/II)1/-, DS(IV/III)1/1 2. Ağlaya ağlaya bayılmak.DS(I)24/20 3. Soluğu tıkanmak. 4. İsteksiz davranmak, savsaklamak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

uğun-ı (*hlk.*) 'Büyük bir üzüntü veya acıdan kıvranmak, soluğu tıkanmak, ağlaya ağlaya bayılmak'

= OT. *uwun-* '1. ovuşturmak; 2. kendi kendine ufalama' (DLT)

< *ū 'yansıma'+*ğ(v)*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Leylâ Erbil ölmüştü, gündüzden almıştım haberini ya, düşünmek için de, yas'lanmak, uğunmak için de, beklemiştim işte geceyi. İçim geceye çekilir gündüzden, edebiyat yapar bunu bana hep, belki de en çok Leylâ Erbil. Kelimelerin karanlıkta ..." (Kolektif-Bir Tuhaf Kuştur, Gölgesi Zihin... - Sayfa 111)

"... Kaderimiz olur elde avuçtakinden uğunmak, Kolay mı sürekli hücum altındaki bir kaleyi savunmak?" "Kadın biraz aptal olsa bu kez de suratın asılır, Dersin ki 'Her gördüğü erkeğe bu kız asılır, Adamın üstüne sıçrar hemen, tıpkı bir finoya Benzer ..." (Geoffrey Chaucer-Centerbury Hikâyeleri)

“diye uğunmak için sabırsızlandı. Yoktu. Sordu. Görmemişlerdi. Arattı, bulunamadı. - Acaba.. diye mırıldandı, acaba, şüphelerimde haklı mıydım? Karşısında heykel gibi dikilen Potapıç, anlayamadı, söyledi: - Afedersiniz Yoldaş Komiser, ...”(Hasan Kayıhan-Acı su - Sayfa 165)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

UĞUR, -ĞRU

Türkçe Sözlük

uğur, -ğru (III)

Ön veya yan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ön veya yan. **DS(I/II)9/6**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *oğur* veya *uğur* "1. kasıt, 2. fırsat, denklik, tesadüf, 3. (Oğuzca) rastlık, şans" sözcüğünden evrilmiştir. Anlam evrimi "kasıt" > "fırsat, tesadüf" > "iyi denklik, şans" şeklindedir. Kaşgari'ye göre Oğuzcaya özgü olan son anlamı Farsça *rāst* "denklik, uğur, hayır" karşılığıdır. Yeni Yunanca *ğurlıs* γουρλής ve *ğursúzis* γουρσοúζης biçimleri Türkçeden alınmıştır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< oğ-(u)r
TT.: UĞUR+(böceği/LA/LAMA/
LAN-/LANIŞ/ YICI/ LAYIŞ/
LU/ LUK/ SA-/ SUZ/ SUZLUK)
An.ağl.: *uğur* 'vakit, kez, kere,
defa' Uşak: *bir uğurda* 'bir ke-
rede'; *uğur* '1. yön; 2. ön; 3. kı-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UĞURLUK, -ĞU

Türkçe Sözlük:

hlk. Uğur sayılan kimse, hayvan veya nesne, maskot.

Derleme Sözlüğü

hlk. Uğur sayılan kimse, hayvan veya nesne, maskot. **DS(II)2/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *oğur* veya *uğur* "1. kasıt, 2. fırsat, denklik, tesadüf, 3. (Oğuzca) rastlık, şans" sözcüğünden evrilmiştir. Anlam evrimi "kasıt" > "fırsat, tesadüf" > "iyi denklik,

şans" şeklindedir. Kaşgarî'ye göre Oğuzcaya özgü olan son anlamı Farsça *rāst* "denklik, uğur, hayır" karşılığıdır. • Yeni Yunanca *ğurlis* γουρλής ve *ğursúzis* γουρσοúζης biçimleri Türkçeden alınmıştır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Uğurluk yaptı bana bühtân eyledüm ana Bir çerçi de geldi eydür kanı aldığın gözgü dediği beyti bilesiz ki , bu beyt âşık ile mâşûkun mermûzâtıdır . Âşıkdan murâd Yûnus 'dur.”(Yunus Emre, Mustafa Tatçı-Yunus Emre külliyyâtı: Yunus Emre şerhleri - Sayfa 127)

“Gene uğurluk (Talisman) olarak kullanılan ve zararlı etkilere karşı bir fayda sağlayan taşla ilgili bir inanca temas etmek istiyoruz. Ava çıkan bir balıkçının kıyıda, renk ve şekilce farklı bir taşı görerek onu oradan ailesine hediye etmek gayesiyle ...”(Hikmet Tanyu-Türklerde taşla ilgili inançlar - Sayfa 185)

“Ama o canlı bir varlık değil, hiç kimsenin nereye gittiğini bilimsel olarak bilmediği madensel bir uğurluk sayılıyordu. Doktor Urbino hayvanlardan nefret ettiğini itirafa yanaşmıyor, karısından başka birçoklarını inandıran bin bir çeşit bilimsel ...”(Gabriel García Márquez-Kolera Günlerinde Aşk)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

UĞURSAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Herhangi bir olguyu veya nesneyi uğur saymak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Herhangi bir olguyu veya nesneyi uğur saymak. **1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *oğur* veya *uğur* "1. kasıt, 2. fırsat, denklik, tesadüf, 3. (Oğuzca) rastlık, şans" sözcüğünden evrilmiştir. Anlam evrimi "kasıt" > "fırsat, tesadüf" > "iyi denklik, şans" şeklindedir. Kaşgarî'ye göre Oğuzcaya özgü olan son anlamı Farsça *rāst* "denklik, uğur, hayır" karşılığıdır. Yeni Yunanca *ğurlis* γουρλής ve *ğursúzis* γουρσοúζης biçimleri Türkçeden alınmıştır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

uğursa- (hlk.) 'Herhangi bir olgu
veya nesneyi uğur saymak'
→ **uğur**[+sa-]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UĞUT

Türkçe Sözlük:

hlk. Çimlenmiş buğdayın kaynatılmasıyla yapılan bir çeşit yemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çimlenmiş buğdayın kaynatılmasıyla yapılan bir çeşit yemek.**DS(I/I)7/8**

Çankırı Ağzı: Çimlenmiş buğdayın kaynatılmasıyla yapılan bir çeşit yemek.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

uğut (hlk.) Çimlenmiş buğdayın kaynatılması ile yapılan bir tür yemek'
= OT. *uğut* 'içki mayası'
(DLT)
< *uw(>v/ğ)*- 'ufalamak, ezmek'+-(*u*)*t*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Uğut'un kaynamasını seyrediyorlardı şimdi de. Bu iş onların en eğlenceli işlerinden biriydi. Uğut, çimlenmiş buğdayın öz suyuna un karıştırılarak elde edilen herlenin kaynamasıyla yapılıyordu. Bunun için önce istenilen miktarda buğday ...”(Namık Doymuş-Gelecel İçin: Roman - Sayfa 127)

“Cennet hanım, Eskiden, uğut ve uğut çöreği yapardık ama, şimdi yapmıyoruz, diyor. (Uğut, buğdayın çimlendirilip, köklerinin dövülmesi ile elde edilen tatlımsı sıvının pişirilmesi ile yapılan geleneksel bir tatlıdır ve bir adı da uğut helvasıdır .”(Kutlu Özen-Âşık Veysel: selam olsun kucak kucak-- : hayatı ve şiirleri - Sayfa 91)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

URBA**Türkçe Sözlük:**

hlk. Giysi.

Derleme Sözlüğü

hlk. Giysi. 7/1

Balıkesir Ağzı, Bilecik Ağzı, Zonguldak-Bartın-Karabük Ağzı, Güney-Batı Anadolu Ağzı: Giysi.

Nişanyan Sözlük:

İtalyanca *roba* "1. eşya, bagaj, 2. uzun etekli giysi" sözcüğünden alıntıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

urba (hlk.) ‘Giysi’
= ET. *urbak* ‘elbise, giyecek’
(EUTS, 266)
< ***urba**[k=ø]

[TS.II, 1516: *urba* < İt. *roba*.
terzilikte kullanılan *roba* sözcüğü anlam
bakımından ET’deki *urbaktan* farklı olup,

İt.’dan ödünç alınmış olabilir. Fakat, halk
dilindeki *urbanın* İt.’dan alınmış olması
ET’deki biçiminden dolayı imkânsızdır.
Çünkü, *roba* > *ruba* > *urba* [/ru/ > /ur/
göçüşmesi ile] olması bir yana ET’deki
urbak’taki -k’nın düşmesini göz ardı
edemeyiz. Sözcük içinde ve sonunda
/g/k/’nin Batı grubu Türk dillerinde
düşmesi olağandır: *kapgak* > *kapak*; *kapug*
> *kapu* > *kapı*; *ayıg* > *ayı*; *arı(r)ıg* > *arı*
‘temiz’; *ayru/ayruk* > *ayrı* ‘başka’ vb.
örneklerinde görüldüğü gibi.]

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Urba alımından önce güz mevsiminde ilçede kurulan panayırdan yorgan, sandık, pamuk gibi eşyalar alınırdı. Düğünden bir ay kadar öncede urba alımına gidilirdi. Urba alımına gidilecek günün akşamı kız evinin istekleri bir ...”(Mesut Şener-Nallıhan - Sayfa 166)

“Len uryan kalacaksın, şordan git sırtına bir urba uydur... – Durun hele... Dayısı iyice kızdı: –Tövbeli misin hey oğlum, senin besbelli ar damarın çatlamış, git şordan... – Canım dayı, bizim de bir bildiğimiz var helbet. – Neymiş o bildiğin?”(Aziz Nesin-Nazik Alet - Sayfa 52)

“Büyük oğlu babasına bakarak gizleyemediği bir sevinçle : — « Bize urba dağıtacaklar » dedi. - « Ne urbası be Sıtkı? » Baba meraklanmıştı : — « Bandocu urbası. » diye Sıtkı yutkundu. - « Deme » dedi anası. « Demek urba verecekler ...”(İlhan Engin-Göç yolları tıkadı - Sayfa 7)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

URUP, -BU

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Arşının sekizde biri uzunluğundaki ölçü.
2. isim, halk ağzında Bir şeyin dörtte biri, çeyrek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Arşının sekizde biri uzunluğundaki ölçü. 2. *hlk.* Bir şeyin dörtte biri, çeyrek.
DS(I/III)3/1

Balıkesir Ağzı, Elazığ Ağzı, Erzincan Ağzı: Arşının sekizde biri uzunluğundaki ölçü.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

USANGIN

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Usanmış, bıkmış.
2. zarf, halk ağzında Usanmış, bıkmış bir biçimde.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Usanmış, bıkmış.6/7 2.Usanmış, bıkmış bir biçimde.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *osan-* "üşenmek, işi umursamamak" fiilinden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

usangın (hfk.) 'Bıkkın, bezgin'

< *us+a-n-gın*

An.ağl.: *usangınlık gel-* 'bıkkınlık, bezginlik gelmek'

(*DS.XI*, 4042)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Bu gündelik ve alışılmış çekişmenin üstüne Yeliz geldi okuldan. Okul giysilerini soyunurken usangın usangın buruşturdu yüzünü: – Ayyyyy! dedi iğrenircesine. Yine mi kuyruk-mucuk sorunu? bıktım bu çocuktan! Ne söz dinlemez şeysin lan sen!"(Vehbi Bardakçı-Yarım kalan türkü - Sayfa 42)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

UTANGAN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hfk. Utangaç. 3/1

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *utan-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +(g)Aç ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

utangaç 'Sıkılğan, mahcup'

→ *utan-[+gaç]*

An.ağl.: *udlu, utancak, utangan, utangan, utangaç, utansak, utlu, uyalçak, uyalğan, uyalüvçu* (*DS.XI*, 4045)

~ utancağ (Az.)

utancağ (Trkm.)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Uzun kirpiklerin altında utangan ve durgun düşünen iri gözlerin bir kere açılmasın; kalın kaşların bir kere çatılmasın; o zaman varlığın, benliğin köpürür, taşar! O zaman ceberûtun, haşmetin parlar, yükselir. O zaman cebbar olursun.”(A. Hikmet Müftüoğlu-Çağlayanlar)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

UTULMAK

Türkçe Sözlük:

hkk. Utma işi yapılmak veya utma işine konu olmak.

Derleme Sözlüğü

hkk. Utma işi yapılmak veya utma işine konu olmak. **5/6**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UYARMAK

Türkçe Sözlük

4. -i, halk ağzında Öğütle yola getirmeye çalışmak.

5. -i, halk ağzında Uyandırmak.

Derleme Sözlüğü

4. hkk. Öğütle yola getirmeye çalışmak. **5. hkk.** Uyandırmak. **DS(II)46/36**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *odgur-* "uyandırmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **od-* "uyanık olmak?" biçiminden Eski Türkçe *+(g)Ur-* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< *odgur-* 'uyandırmak'

(DLT)

An.ağl.: *uyar-, uyandır-, uyat-*

'öğütle, eğitimle yola getirmeye

çalışmak' (DS. XI, 4048)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UYAROĞLU

Türkçe Sözlük:

hlk. Bulunduğu ortama ve koşullara kolaylıkla uyum sağlayan kimse.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bulunduğu ortama ve koşullara kolaylıkla uyum sağlayan kimse.1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UYKULUK, -ĞU**Türkçe Sözlük**

2. isim, halk ağzında Kundaktaki çocukların avucunda biriken kir.
3. isim, halk ağzında Karaciğer.
4. isim, halk ağzında Dalak.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Kundaktaki çocukların avucunda biriken kir. **DS(II/II)2/1** 3. *hlk.* Karaciğer. **DS(I/I)2/-** 4. *hlk.* Dalak. **DS(I/II)3/1**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *uyu-* filinden Türkiye Türkçesinde +gU ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

uykuluk' '1. Kasaplık hayvanların timüs ve pankreas bezlerine verilen ortak ad;2. (hlk.) kundaktaki çocukların avucunda biriken kir; 3. (hlk.) kara ciğer, dalak'

< **uyku+luk**

uykuluk' (hlk.) 'Uyku muskası'

< **uyku+luk**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Uykuluk var mı? Tamam, uykuluk da koydur. Beyler, siz de söyleyin...” Beyler de söylüyorlar. Onlar da karışık ızgara yiyeceklermiş. Tabii, uykuluk da olsunmuş. “Bu işi ben bir düşüneyim.” “Düşünecek bir şey yok ağabeycim, burada güven önemli.”(Cemil Kavukçu-Dönüş)

“Amcam bazen eve uykuluk da getirirdi . Yazılı olmayan bir geleneğe göre , uykuluk mezbahada çalışan işçilerin hakkıymış . Kestikleri hayvanın uykuluğunu ayırır , önlüklerinin önündeki cebe atarlarmış . Sonra , öğleyin kömür ateşinde pişirip ...”(Ari Çokona-Fener - Sayfa 6)

“Oysa hiç okumamış Türk köylüsü, Türkmenler ve Özbekler, pankreasa uykuluk adını vermiş ve yemeğini yapıp yemektedir de, sindirim hastalıkları öğretim üyeleri dahil, dirgerlerimiz bundan habersizdir. Bilim adamlarımıza düşen görev ...”(Nidai Sulhi Atmaca-Çırpınış: Türkçenin çırpınışı - Sayfa 175)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

UYLAŞMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Birbiriyle uyuşmak, uzlaşmak, anlaşmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Birbiriyle uyuşmak, uzlaşmak, anlaşmak. **DS(I)35/31**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

uylaş- [(hlk.) 'Birbiriyle uyuşmak, uzlaşmak, anlaşmak'

< **uy-** [→ **uy-**] + **-la-ş-**

An.ağl.: **uylaş-, uylaştır-**
(*DS.XI*, 4050)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UYUNTU

Türkçe Sözlük:

hlk. Uyuşuk, tembel, miskin.

Derleme Sözlüğü

hlk. Uyuşuk, tembel, miskin. **DS(I)26/24, DS(I/I)8/7**

Çankırı Ağzı, Keban Ağzı, Elazığ Ağzı: Uyuşuk, tembel, miskin.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

uyuntu (hlk.) 'Uyuşuk, tembel, miskin'

< **uyu-n-tu**

An.ağl.: **uyuntu, uynuk, uyun-tulu** 'kişiliksiz, onun bunun arkasına takılan, serseri, tembel, uyuşuk (insan)' (*DS.XI*, 4051)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Uyuntu derdi Kantarcıya, pısırik derdi. . . Yere sinirli sinirli tükürdü. Uyuntu mu, pısırik mi gösterecek ona. . . yıkıldı yıkılacak bir evinde, sarı sıcakların sivrisinek yüklü gecelerine bırak, sonra da karı uyuntu demesin, pısırik demesin !"(Orhan Kemal-Kanh topraklar: Roman - Sayfa 42)

“Sonra babam, o insanı önüne baktıran küçümseyici sesiyle söylendi: “İşe başlarken uyuntu, bitirirken yalap şap çabuk!” Her zamanki konuşmasıydı bu, sakın sakın söyledi bu sözleri; ve bu sözler, bana, babamın sevgiyle, ilgiyle ya da hoşça ...”(Howard Fast-Nisan Sabahı)

“Neden bu kadar uyuntu olduğunuzu şimdi anlıyorum! Uyuşukluk sizin kalbinize bile sinmiş canım...” Baron, sözde afyon satıcısına Madam du Val-Noble'u işaret ederek sesini yükseltti: “Görüyor musunuz, siz de benim gibisiniz; milyonerler ...”(Honore de Balzac-Kibar Fahişelerin İhtişam ve Sefaleti)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

UZUN

Türkçe Sözlük

1. sıfat İki ucu arasında fazla uzaklık olan, maksî, kısa karşıtı.
2. sıfat Başlangıcı ile bitimi arasında fazla zaman aralığı olan, çok süren.
3. sıfat Ayrıntılı.
4. zarf Ayrıntılı olarak, derinlemesine:

Derleme Sözlüğü

uzun oturmak *hlk.* 1) uzanarak oturmak, yarı yatmış durumda oturmak. 1/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *uzun* "uzun" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan *uz biçiminden Eski Türkçe +(In) ekiyle türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= ET. *uzun, usun* 'uzun, daimî' (EUTS, 267, 270)

< *ū-z 'uzun'+-(*u*)n

veya:

< **ūz-/oz-* 'başkasından ileriye geçmek'(DLT)+ -(*u*)n

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“(Ben o kadar tembelim ki canım, bazen bu kadarına dayanamayıp hemen oturuyorum.) Benim oturmam da merasime tabi. Şezlong gölgeye kurulacak, üzerine minderler koyulacak. Adeta uzanacağım. (Ben buna " uzun oturmak " diyorum.) ...”(Kemal Tahir-Notlar: Mektuplar - Sayfa 340)

“Uzun okumak, uzun yazmak, uzun konuşmak, uzun atlamak, uzun koşmak yasak! Yalnız yasak olmayan bir uzun şey var: Uzun oturmak! Ötekiler insanın vücudunu,

kafasını falan yorarmış da ondan. Uzun oturmak rahatlıkmiş da ondan .”(Aka Gündüz-Üvey ana: roman - Sayfa 122)

“Hakikaten göğüs boşluğunun içinde gittikçe kuvvetlenen, yayılan ve bir kuşun kanat çırpmasını andıran bir titreşme de başlamıştı. Arada bir geniş nefes almak ve uzun oturmak ihtiyacını hissediyordu. Mister Stanley de Belma 'daki bu gayri ...”(Etem İzzet Benice-Pota: roman - Sayfa 219)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

ÜLEN

Türkçe Sözlük:

hlk. Ulan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Ulan. 3/1

Diyarbakır Ağzı, Urfa Ağzı: Ulan.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *oğlan* sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ülen Hasan, sen ne demeye böyle insan gibi elbise giyiyorsun HASAN: N'apayım ağam? TAHİR: Semer vursana sırtına. Neden dersen, sen eşeksin ülen. Sen şeddeli eşeksin. Şeddeli eşek, o gavat muhtarın he demeye geldiğini nasıl ...”(Cengiz Gündoğdu-Sapak)

“Kaç kitap var burada? Taş çatlasa üç bin.” “Çatlayan taş olsun ülen. Kütüphanemize besmelesiz girdin. Deist misin sen ha?” “Gibi gibi.” “Bana buralarda Deist-kıran Efe derler ülen.” “Hadi be!” “Nah şurada gazete arşivi var. Gördün mü şefim?”(Metin Savaş-Çarşamba Karısı Cinayetleri)

“-Nerde yatıverdün ülen? -Nerde olacak vay Tuzsuz'un evinde. (Tuzsuz'un evi o dönem hapisane için kiralanmıştı) -Hem de bir kerecik öpmeden öyle mi? -Öpmeden valla! -Öteki öptüklerine tutuversin gayri, dedi onu her cümlesinden ...”(Halil Erdem-Göl Hikayeleri: Gahbe Gençlik)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ÜMÜK, -ĞÜ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Boğaz.
2. isim, halk ağzında Gırtlak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Boğaz. 2. Gırtlak. **DS(I)28/26**

Çankırı Ağzı:Gırtlak.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *ünük* "hançere, ses aygıtı" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *ün-* "ses etmek, ünlemek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +(g)Uk ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“... bidon bidon şilepler. tersi: adamın ümük kanseri olabilme olasılığı. 2. başrahibe (the high priestess): mehçeye takılı kalmış lolita küloğu. ters falso gövdeler. kilise arkasında bayılmışım. sual soran sessizlik, el cevap: bir ilim. yüzeysel his. ayak ...”(küçük İskender-Dedem Beni Korkuttu Hikâyeleri)

“Ümük kemiği yine bir yukarı bir aşağı hareket etti. Bu sırada Mecid de geldi ve birlikte esrar tezgâhının başına geçtiler. Şerif esrar çekmeye başladı ve sohbet sırasında Mecid ' in gelişini merkeze bildireceğini ve bir iki ay sonra da maaşının ...”(Şâdiq Hidâyat-Aylak köpek: öykü - Sayfa 34)

“tartışmaları karı kocayı birbirine düşürüyor, kiminde tırnakla yüz kanatmacalar, ümük sıklıklar bile eksik olmuyordu. İşte bunlar yüzünden, kız on sekizini doldurunca okuldan ve sokaktan alınıp eve kapatılıyor, değeri daha çok yükseltilmek ..”(Mehmet Seyda-Kapatma - Sayfa 169)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ÜSKÜRE

Türkçe Sözlük:

hlk. Topraktan veya madenden yapılmış çorba tası, çukur çanak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Topraktan veya madenden yapılmış çorba tası, çukur çanak. **DS(I/I)10/6, DS(I/II)1/1, DS(I/III)3/3, DS(I/IV)13/10**

Diyarbakır Ağzı: Topraktan veya madenden yapılmış çorba tası, çukur çanak.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Yeryüzünde kuzey-güney ile doğu-batı ya da sağ-sol ikileminde bir yandaki üsküre ile diğer yandaki üsküre, bu iki çukur kap nasıl iki elmanın yarısı gibi birleşir de tek bir

istence yumuş eder? Türkçe de tak kişinin öz istencine muştuluk eder.”(Hani Astolin-Türk’ün Gizlenen Bilgisini Arayan Türk)

“Yok, sen o dağı vurmuş gelmişsin, bir üsküre sütümü içmeden seni buradan buraya bırakmam.” Gagım, bu kadar misafirperver bir davet beklemiyordu. “Tamam, içelim,” dedi, “ama bizim çok acelemiz var.” Çöyt: “Yok, siz bana Sultan Baba ...”(Haydar Karataş-On İki Dağın Sırrı: Bir Göz Ağlarken)

“Böyle bir üsküre, şu sitilin altına koy, mayalayıp çoluk çocuğa Hızır orucunda gavut yapalım. Bir üsküre sütle kim ölmüş? Anam, boşa dememişler Allah ağalara fırsat vermesin. Şu Musa'nın ineği vardı, dağ taşa dağıttı sütünü. Gelmek kendisi ...”(Haydar Karataş-Gece Kelebeği: Perperik-a Söe)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

ÜŞMEK, -ER

Türkçe Sözlük:

hlk. Üşüşmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Üşüşmek. DS(I/I)11/6

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

üşüş (hlk.) ‘Toplanış’
< OT. **üş-** ‘tolanmak’+-(**ü**)ş
‘filden ad yapan ek’
üşüş- ‘Her yandan bir araya gelmek,
toplanmak, birikmek’
< **üş-(ü)ş-** ‘işteşlik eki’

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“... selamını ve hayır dualarını bildirdi. Birçok vaatler ve tatlı sözlerle gönüllerini okşadı, moral verdi. 'Yüce Tanrı fırsat ve zafer verirse kendinizi tutun, açgözlülük etmeyin; düşman döküntülerine üşmek nice muzaffer askerin felaketine yol açmıştır ...”(Nazım Tektaş-Şehzade Mustafa ve Bayezid)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ÜTMEK, -ER

Türkçe Sözlük

ütmek, -er (I)

1. -i, halk ağzında Bir şeyi, tüylerini yakmak için alevden geçirmek.

2. -i, halk ağzında Taze buğday veya mısırı ateşe tutup pişirmek.

ütmek, -er (II)

-i, halk ağzında

Oyunda yenerek bir şey kazanmak, utmak.

Derleme Sözlüğü

ütmek, -er (I)

hlk. 1. Bir şeyi, tüylerini yakmak için alevden geçirmek. **DS(II/I)18/12** 2. Taze buğday veya mısırı ateşe tutup pişirmek. **DS(II/II)11/9**

ütmek, -er (II)

hlk. Oyunda yenerek bir şey kazanmak, utmak. **DS(I)33/31**

Çankırı Ağzı: Oyunda yenerek bir şey kazanmak, utmak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ut-* "yenmek, kazanmak" fiilinden evrilmiştir. Türkiye Türkçesi *ut-* ve *üt-* biçimlerine eşit sıklıkta rastlanır. Kaşgarlı *üt-* biçiminin Oğuzca olduğunu belirtir, ancak *ütüş* "bir çeşit çocuk oyunu" sözcüğünü standart Türkçe olarak gösterir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

üt-¹ ['(Kesilmiş tavuğun) tüylerini yakmak; 2. (kesilmiş koyun, keçi, dana) baş ve ayak tüylerini yakmak'
= OT. *üt-, üti-* '(kıl) yakmak, ütmek' (DLT: *üti-* '(kıl) ütülemek'; *ütük* 'ütü'; *ütül-* '(kıl) ütülenmek; yanmak')
< ***[h+]**üt- < ***[p+]**üt-
TT.: ÜT-(ME/Ü/ÜCÜ/ÜLE-/ÜLEME/ÜLEN-/ÜLENME/ÜLÜ/ÜSÜZ)
An.ağl.: *üt-, ütele-, ütüle-*

üt-² ['Oyunda, kumarda kazanmak, yenmek'
= OT. *ütüş* 'bir çeşit çocuk oyunu; bu oyununda ütme,

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Harbî olan bir gayr-i müslim ile kumar oynayıp ütmek ve bey'i fâsit yolu ile ona bir şey satıp parasını almak da bu espriye dayanmaktadır. Bu gibi şeyler zimmîyi maddî yönden zayıflatma fikrine dayandığından, hırsızlık ve gasp yoluyla onların ..." (Mehmed Emre-Müslümanca Yaşama Sanatı)

"... dörtte bir yavaşça yenmek, ütmek yenilmek, ütülmek ovalamak beyazlamış saçlar için yakıştırma gaz lambası fitilinin içinden geçtiği bölüm uslu, sükut üveyik, güvercine benzeyen bir kuş tütsü yapılan bitki tohumu ceviz kabuğundan yapılan, ..." (Ömer Gökçe-Son Saklambaç - Sayfa 214)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ÜTÜLMEK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Oyunda, yenilmek, kaybetmek.**DS(I)24/23**

Çankırı Ağzı: Oyunda, yenilmek, kaybetmek.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ut-* "yenmek, kazanmak" fiilinden evrilmiştir. Türkiye Türkçesi *ut-* ve *üt-* biçimlerine eşit sıklıkta rastlanır. Kaşgarlı *üt-* biçiminin Oğuzca olduğunu belirtir, ancak *ütüş* "bir çeşit çocuk oyunu" sözcüğünü standart Türkçe olarak gösterir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ütül- [(hlk.) ' (Oyunda) yenilmek, kaybetmek']
= OT. *ut-* 'oyunda yutmak, ütmek' (DLT)
< *ut-/üt-* (DLT)
An.ağl.: *uddur-, udul-, uduz-, utul-, utuz-, üdül-, üttür-, ütür-, ütüz-* (DS.XI, 4081)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"... Savaşmağa hazır çatıldı kaşlar, Sözcükler geriye, diller geriye. Giyimde tesettür seçildi moda, Bu günün makbulü sayıldı bu da Böyle buyurmuşmuş deniyor hüda, Yaşamlar geriye, haller geriye. Gerici kazandı, çağdaş ütüldü Nice soytarılar ..." (Kenan Erzurum-Nasıl desem bilmem ki (taşlamalar III) - Sayfa 96)

"... kafayı çekince, elinde bir sürüper görüyor," dedi Şerif, düşünceli. "Hem de haddinden fazla," diye onayladı sefa düşkününü dava vekili. "Onun kadar içen biri, asla poker oynamamalı. Bu gece ne kadar ütüldü, merak ediyorum." "İki yüze yakın." (O. Henry-Dünya Vatandaşı)

"Biraz ütüldü." dedi Hüda Ağa. "Sen sobanın üstüne düşmeyesin diye araya girince... Kuzinenin kapağı da kayıp açılınca..." Sırtüstü kızarmaya uçarken nasıl da birden çarpılıp yan yan giderek duvara vurduğu geldi Muzaffer Hoca'nın gözüne." (Sezgin Kaymaz-Kün)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ÜZLÜK, -ĞÜ

Türkçe Sözlük:

hlk. Topraktan yapılmış, kulpsuz, küçük çömlek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Topraktan yapılmış, kulpsuz, küçük çömlek. 9/8

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

üz² (hlk.) ‘Yağ’
= OT. **üz** (DLT: *üzlen-* ‘yemekte yağ üste çıkmak, kabarmak’)
< **üz(/s)**
~ üz (Az./ağızlar)
üs (Alt., Tel., Soy., Sag.)
An.ağl.: *üzlük* ‘içine yağ konulan küçük toprak çömlek’ ~ *uzluk, üznük* (DS.XI, 4085)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

VALLAHA

Türkçe Sözlük:

ünl. hlk. Vallahi.

Derleme Sözlüğü

ünl. hlk. Vallahi. 1/-

Nişanyan Sözlük:

Arapça *wa-llāhi* و الله "Allah adına (yemin sözü)" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Vallaha... Garı yukardan, “On şişe bire, iki şişe fiski!” deyi ses eder. Alır götürürüm, parasını vimez. Gomisyon deşel mi bu? – Eeee sornam? – Gelelim beşinci gata... Orda bi garı tohdorunun mayenanesi va... Üfff... Ganber Ağa, görseñ nasın ...”(Aziz Nesin-Yedek Parça - Sayfa 103)

“Vallaha sen bize kızmışsın, vallaha kızmış. Senin kızmana hayran... Of of, ne etsek de şahan bakışlı Muhtarımızın gönlünü alsak?” “Bir an önce zıkkımlanıp gitseniz nasıl olur Ahmet Ağa,hi? Yeterin! Vallaha kafam şişti.Ben ihtiyar adamım, artık ...”(Binnaz Öner-Geride Kalanlar)

“Sultan Zöhre'nin gidip de Mamoğ ile Abbas'a niye baktığını sorunca, Zöhre de, “Gız Sultan korktum vallaha, adamlar kocaman büyük şişe rakıyı içtiler nolur nolmaz diye onun için baktım,” deyince, Sultan da “Ey amaan seninkini bilmem de ...”(Yusuf Aslan-Fethiye'nin Işıkları - Sayfa 185)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

VARIYET

Türkçe Sözlük:

hlk. Varlık, zenginlik.

Derleme Sözlüğü

hlk. Varlık, zenginlik.2/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *bār* "sahip olunan, mülk (ad); var (yüklem)" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *bar-* "gitmek" fiili ile eş kökenli olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

variyet [*yanlış kurulmuş bir sözcüktür*] 'Varlık, zenginlik'
< *var*+Ar. *-iyyet*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

VAZGELMEK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Vazgeçmek.1/1

Nişanyan Sözlük:

Farsça *bāz āmadan* بآز آمدن "geri dönmek" deyiminden alıntıdır. Farsça deyim Farsça *bāz* بآز "geri" sözcüğünden türetilmiştir. Bu sözcük Orta Farsça aynı anlama gelen *abāz* veya *abāç* sözcüğünden evirilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"böyle ikrar ilen böyle yolunan mihnetli yar bana lazım değilsen deli gönül sevmiş vazgeçmek olmaz cefalı yar bana lazım değilsen deli gönül sevmiş vazgeçmek olmaz"* vazgeçersen yoksun! yokluk en ..." (Osman Olmuş-Kuduruk Kalpler Malikânesi -Sayfa mi)

"Böyle ikrar ile böyle yol ile Mihnetli yar bize lazım değilsin Deli gönül sevmiş, vazgeçmek ister Cefalı yar bana lazım değilsen Gönül kalk gidelim sılaya doğru Bülbülün davası hep güllerinen Senin şirin dilin hep güllerinen çık salın sevdiğim ..." (Fuat Bozkurt-Semahlar: Alevi dinsel oyunları - Sayfa 114)

“Ağa 'nın koyunları üredi. Yağı peyniri çoğaldı bir iyice. Diyordum ki kendi kendime. . Durakladı. Yutkundu. Anası hiç ses etmedi. Bir süre bekledi. Oğlunun sözlerinden vazgeçmek üzere olduğunu anlayınca, üsteledi. - Ne diyordun ?”(Erol Toy-Son seçim - Sayfa 97)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

VERGİLİ

Türkçe Sözlük

3. sıfat, halk ağzında Hayırsever.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Hayırsever. **DS(II)2/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *birgü* "verilen şey, borç, bahşiş" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *bir-* "vermek" fiilinden Eski Türkçe *+gU* ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“vergili değilmişiz! Hele durun bakalım, dün bir, bugün iki... Daha kendimiz kanmadık, hem sanki eski zenginler daha mi vergili idi! Asıl kızdığım cihet halkın onlara sabır edip bizi çekemeyişi... Türedi zenginliğinin envaini görmüş, geçirmiş ...”(Refik Halit Karay-İstanbul'un Bir Yüzü: roman - Sayfa 39)

“Osman efendi vergili adamdır. Kaç tane fukarası var! - O istediği kadar vergili olsun! Karı cibilletsiz! . Allah vermesin, doymak bilmiyor ki! - Hakkı da var. Ben ayıplamam. Herifin günün birinde ayağının bağını çözüvereceği, yahut ki üstüne ...”(Ercüment Ekrem Talu-Beyaz şemsiyeli - Sayfa 21)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

VURUNMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Kendine vurmak.
2. nesnesiz, halk ağzında Giyinmek, örtünmek:
3. nesnesiz, halk ağzında Koymak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Kendine vurmak. **DS(II)1/1** 2. Giyinmek, örtünmek. **DS(I)1/-** 3. Koymak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ur-* "darp etmek" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

vurun- ['1. Kendine vurmak; 2. giyinmek, örtünmek, koymak'
< *vur-(u)n-*
An.ağl.: *vurun-* 'giyinmek'
(*DS.XI*, 4109)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Yazık yazık, ne değer bilmezlik! diye yakınıp vurundu taze. — Baksana, çamaşır dövme taşı yapmışlar canım başlığı, dedi sakallı. Başlık dediğiyse ince nakışlı, ak bir kaya. — Şekerim, dedi taze, nasıl olup durur kaç uygarlık ah ah! Roma ..." (Füruzan-Gecenin Öteki Yüzü)

"Ölürken ağladı arkadaşları, Vurundu döğündü öz kardeşleri Çaldı mızıklar matem marşları. sönmüştü bir yıldız, birde Erzurum. İyiliği severdi Allah yoluna, Vakfetti ömrünü eş, dost uğruna, Ölürken kavuştu tanrı nuruna, Ağlasın paşaya ..." (Sebahattin Bulut-Damla damla Erzurum - Sayfa 87)

"Fidan Gelin süğüm süğüm döktü ki gözyaşlarını, bir de vurundu ki şap şap dizlerine, bir de höykürdü ki, tüm bedeni dışına çıkar gibi, amma kaldırmadı başını Ferhat, açmadı gözlerini Ferhat. Eh, bunu kaldırırsa 71 Ferhat Ayağa Kalktı ~" (Muzaffer İzgü-Bir Mayıs polis bayramı - Sayfa 71)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YABAN

Türkçe Sözlük

6. isim, halk ağzında Yabancı, el, yerli halktan olmayan kimse:

Derleme Sözlüğü

6. *hlk.* Yabancı, el, yerli halktan olmayan kimse. **DS(II/II)3/1**

Bilecik Ağızı: Yabancı, el, yerli halktan olmayan kimse.

Nişanyan Sözlük:

Farsça *yābān* یابان veya Farsça *biyābān* بیابان "verimsiz ve çorak yer, çöl, bozkır" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Farsça *yāb* یاب "verimsiz, faydasız, boş" sözcüğünden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yaban ‘İnsan yaşamayan ıssız yer’
= OT. **yawa** (~ **yafa**,
yava) ‘sıcak, kuytu (yer)’
(DLT)+n
TT.: YABAN+(arısı/asması/CI/
CIL/CILA-/CILAMA/CILAŞ-/
CILAŞMA/CILAŞTIR-/CILAŞ-

Eren (TDES, 437): < *Fars. biyābān* (<
OFars. viyāpan ‘uncultivated, desert; a desert’
[Tü’de *bî-* düşmüştür.]

YANLIŞTIR. Çünkü, OT’deki **yawa/**
yava/yafa sözcüğündeki **w(v/f)**’nin > **b**’ye
dönüşmesi ET’den beri görülen bir ses olayıdır:
bar ‘var, mevcut’ > **var**, **bar-** > **var-**, **bér-** >
ver-, **owrug** ‘dağın yamacı ve bittiği yer’ >
obruk gibi.

Farsçadan geçmiş *biçāre*, *bigāne*, *bivefā*
vb. gibi sözcüklerdeki *bî-*’yi düşürmeyen
Türkçe, durduğu yerde niye *biyābān*’daki *bî-*’yi
düşürsün?

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ardından aynı mağaraya kendisinden habersiz bir başka kedi daha gelmiş, ama bu yaban kediymiş. Yaban kedinin rengi de bembeyazmış, görüntüsü sanki kar yumağını andırıyormuş. Ve yaban kedi de mağaranın üst katına yerleşmeyi uygun ...”(Halime Uraylı-Evcil Kedi Yaban Kedi İbrahim(A.s) - Sayfa 2)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YAĞAR

Türkçe Sözlük:

hlk. Yağmur.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yağmur. DS(II)1/-, DS(V)1/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yağar² (*hlk.*) ‘Yağmurlu’ → **yağaç**

An.ağl.: **yağar yeli** ‘kuzeyden
esen, yağmur getiren yel’(DS.XI,
4118)

Tü. > **Zaza.** (Siverek) **yağar**
(DAO, 506)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Kasım ayından martın ortalarına dek boyuna ak pullar yağar, (Allah’ın dediği oliy, babam; bakarsın nisanda kar yağıyor) gece ve gündüz, seherde, kuşlukta, zifir karanlıkta, kör ışıkta hep yağar, ekmek vakti, namaz vakti, uyku vakti demeden, ...”(Gülsüm Cengiz-Ağaçlar Çiçekteydi)

“şimdi konduların girişleri kurtağzı eylül bulutları yağar her akşam kan rengi güllerdir ekmekler ve ağıtlar kanatlanır sevdalar kirli büyür şimdi sevdadır saçlarından tutulan apış arasından burulur çırpınış başlar kondularda ellerimiz tırpan olur ...”(Derleme-Emek Şiirleri 1)

“Bana,“Bu suda nur vardır, yıkanana nur yağar,” dediler. Çünkü Şeyh Ehmed onlara öyle demişti. Şeyh'in ölümünden sonra “Şeyh Ehmed ölmemiş,” diye ortada dolaşan bir kısım mürit vardı. Onlara göre Şeyh, geceleri karısının yatağına gelip ...”(Cegerxwîn-Hayat Hikayem)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

YAĞIR

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Sırt, arka, iki kürek arası.
2. isim, halk ağzında Atın omuzları arasındaki yer.
3. isim, halk ağzında Çoğunlukla bu yerde eyer ve semerin açtığı yara.
4. isim, halk ağzında Kel.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Sırt, arka, iki kürek arası. **DS(II)7/4, DS(III)1/1** 2. Atın omuzları arasındaki yer. 3. Çoğunlukla bu yerde eyer ve semerin açtığı yara. **DS(I/I)31/30, DS(I/II)2/-** 4. Kel. **DS(I/III)5/6**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yağır* "sürtünmeden oluşan yara, yanık" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **yağ-* "yanmak/yakmak" biçiminden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= OT. *yağır* 'at, katır ve eşek gibi hayvanların sırtında semer, eyer ve yük vurmasından meydana gelen yara' (DLT: *yağır-* 'yağır olmak'; *yağırın-*, *yarın-* 'yarına, sırta, vurmak'; *yağırıt-* 'yağır etmek, yağırлатmak')

< **yağ(ı)r+[(ı)n]**

An.ağl.: *yağırılan-* (Uşak)

[< OT. *yağırılan-*];

yağarsak 'sığırlarda görülen bir hastalık' (DS. XI, 4118) < *yağır +*sa-k*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Gördü kim, mübârek arkası azîm yağır olmuş. Eyitdi: – Yûnus, arkan yağır olmuş. Bir mikdâr mum yağı sürdü. Yûnus yine meşîni giyip kırbayı alıp su getirmeye gitdi. Ol dervîş, Şeyhi Tapduk Yûnus'a varıp eyitdi: – Sultânım şu sakkâ Yûnus'un ...”(Sadık Yalsızuçanlar-Anadolu Erenleri)

“... ufalandım küçücük oldum küçüldüm: sığmadım hayatta hiç bir yere sokaklar kadar: alışamadım bu hayata hayat da bana karışamadı.benim karıştığım kadar: hepten kir ve

yağır! bulaşmıyor artık bana bağışıklık kazandım.kime ne! yazmayı ve ...”(Osman Olmuş-Kuduruk Kalpler Malikânesi - Sayfa cmlxxiii)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

YAĞIZ

Türkçe Sözlük

3. sıfat, halk ağzında Yiğit.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Yiğit.DS(II/I)1/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yağız* "kahverengi, yanık renk" sözcüğünden evirilmiştir. (NOT: Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yağır* "sürtünme sonucu meydana gelen yara, yanık" sözcüğü ile eş kökenlidir.) Bu sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **yak-* "yakmak" biçiminden Eski Türkçe *+Uz* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yağız¹ '1. Esmer; 2. doru; 3. (hlk.) yiğit'
= ET. *yağız* (EUTS, 280); *yağız*
'yağız (yer)'
(ETG., 307)
~ OT. *yağız* 'kızıl ile kara arası renk' (DLT)
< *yağ+(ı)z* [< Ana Tü.
*dağız 'kahverengi']

yağız² (hlk.) 'Ters, huysuz, inatçı; şımarık'
→ *yanaz*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Araba durdu . Sağındaki sarı yağız herif kolunu tuttu : - Geldik ! Sonra fısıldadı : Arkadaş korkma ! Bir bok olacağı yoktur ! . . Selim ' in yüreğine hem ferahlık , hem de minnet duygusu doluverdi . Bir an içinde anladı ki , yolda maskaralığa vurması ...”(Kemal Tahir-Yol ayrımı - Sayfa 363)

“Bir süre başucumdan ayırmadığım, sık sık kendimden geçerek baktığım bu fotoğrafta tekerlekleri tel çubuklu, üstü açık bir otomobil görünüyordu. Bıyıkları yukarı kıvrık, başları fesli iki yağız adam, ellerinde bira bardaklarıyla otomobilin önünde ...”(Kemal Özer-Trenler Ne Güzeldir - Sayfa 36)

“Gelen adam kara bıyıklı, yağız,haşin bir adamdı. Kapıdan hızla girdiği halde, reisin gözünü görür görmez durakladı. Ağır ağır yürüdü. Üç dört tayfa ile reisin oturdukları masanın önünde durdu. Ötekiler hiç oralı değillerdi. Hesaplarına dalmış ...”(Derleme-Ekmek Kavgası)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YAĞLAMA

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Küçük tabak büyüklüğünde açılan yufkaların tavada pişirilmesinden sonra aralarına kıymalı iç konulup üzerine sarımsaklı yoğurt dökülerek hazırlanan bir yemek.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Küçük tabak büyüklüğünde açılan yufkaların tavada pişirilmesinden sonra aralarına kıymalı iç konulup üzerine sarımsaklı yoğurt dökülerek hazırlanan bir yemek.2/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yāğ* "hayvansal yağ veya süt yağı" sözcüğünden evrilmiştir.Eski Türkçe *yayı-* "çalkalamak" fiiliyle ilgisi üzerinde durulabilir. • Ermenice *yeğ/yüğ* ի լ ղ "zeytinyağı" ile benzerliği muammadır. Ermenice sözcük Eski Yunanca *wélaia* > Latince *oleum* "zeytinyağı" eşdeğeridir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yağlama² (hlk.) 'Sacda pişmiş, üstüne tereyağı sürülmüş ekmek'
< **yağ+la-ma**
An.ağl.: *yağlamaç, yağlambaç*
(DS.XI, 4121)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAĞRIN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Kürek kemiği. 11/11. Yağarnı 13/14

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yağrın 'Kürek kemiği'
= OT. *yārin* 'kürek kemiği, çin kemiği' (DLT)
< **yağ(i)r** 'sırt, arka'+(i)n

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAHŞİ

Türkçe Sözlük:

hlk. İyi, güzel, çok güzel.

Derleme Sözlüğü

hlk. İyi, güzel, çok güzel. **DS(II)5/3**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yakşı* "güzel, uyumlu" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yakış-* fiilinden Eski Türkçe +I(g) ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yahşi 'İyi, güzel, çok güzel; Yer adı:

Yahşihan'

= ET. *yakşı* 'iyi, âla' (*EUTS*, 281)

~ OT. *yakşı, yahşi* 'iyi, güzel, her şeyin güzeli' (*DLT*)

< **yak-* 'hoşa gitmek'

+-(*ı*)*ş-ı*

→ *yakşı*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAKALI

Türkçe Sözlük

yakalı (II)

Boynu üzerinde manto yakasına benzeyen tüyleri bulunan bir tür güvercin.

Derleme Sözlüğü

hlk. Boynu üzerinde manto yakasına benzeyen tüyleri bulunan bir tür güvercin.

DS(II)1/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yaka* "yan, kıyı, sınır" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yak-* "yaklaşmak, yanına gelmek" fiilinden Eski Türkçe +A ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAKARCA

Türkçe Sözlük:

hlk. Tatarcık.

Derleme Sözlüğü

hlk. Tatarcık.14/18

Çankırı Ağzı:Tatarcık.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yakarca (hlk.) 'Tatarcık'

< *yā-k-(a)r+ca*

An.ağl.: *yahağan, yakaca, yakağan* (DS.XI, 4127)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Diğer binlercesinin ölümü gibi bu ölüm onlara bir yakarca ısırtığı kadar önemsiz, gelip geçen bir bulutun gölgesi kadar hissedilemez gelmiş olmalı. Bir iflas belgesi böylelikle Jim'in hayatı ve ölümünün bu hikâyesi üzerinden tebliğ ediliyor.”(Fred A. Reed-Bir Zamanlar Biz Birdik)

“Girse de, şu halinin görülmesini ister miydi hiç?. Boşta kalan elleriyle Mahmut'u yumrukladı. Birkaç tokat yapıştırdı yüzüne. Oysa, azgın boğa kalçasını yakarca sıkıyor, külotunu aşağılara doğru kaydırıyordu. Canavarın gözlerine korku ile baktı: ...”(Abbas Sayar-Dik Bayır)

“Gelenler , çaktıkları yakarca ışığında yönlerini buluyorlardı . Gelen bir gardiyanla , âdem baba koğuşundan iki çulsuzdu . Gardiyan , getirdiği lambayı yuvasına yerleştirip elektrik düğmesini çevirince orası aydınladı , kör bir aydınlık ama olsun .”(Aziz Nesin-Surnâme: roman - Sayfa 74)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

YAKASIZ GÖMLEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Kefen.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kefen. 9/9

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yaka* "yan, kıyı, sınır" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yak-* "yaklaşmak, yanına gelmek" fiilinden Eski Türkçe +A ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Gelenler, çaktıkları yakarca ışığında yönlerini buluyorlardı. Gelen bir gardiyanla, Âdem baba Koğuşundan iki çulsuzdu. Gardiyan, getirdiği lambayı yuvasına yerleştirip elektrik düğmesini çevirince orası aydınladı, kör bir aydınlık ama olsun.”(Aziz Nesin-Surname - Sayfa 65)

“Diğer binlercesinin ölümü gibi bu ölüm onlara bir yakarca ısırtığı kadar önemsiz, gelip geçen bir bulutun gölgesi kadar hissedilemez gelmiş olmalı. Bir iflas belgesi böylelikle Jim'in hayatı ve ölümünün bu hikâyesi üzerinden tebliğ ediliyor.”(Fred A. Reed-Bir Zamanlar Biz Birdik)

“Girse de, şu halinin görülmesini ister miydi hiç?. Boşta kalan elleriyle Mahmut'u yumrukladı. Birkaç tokat yapıştırdı yüzüne. Oysa, azgın boğa kalçasını yakarca sıkıyor, külötünü aşağılara doğru kaydırıyordu. Canavarın gözlerine korku ile baktı: ...”(Abbas Sayar-Dik Bayır)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YAKIM

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Önemli bir olay üzerine yakılmış türkü.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Önemli bir olay üzerine yakılmış türkü.**DS(II) 11/10**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yak-* "yaklaşmak, (el) dokundurmak, (yağ, merhem) sürmek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *yağ-* "yaklaşmak" fiili ile eş kökenlidir. Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **yak-* "ateş yakmak" biçiminden verilmiştir. Yalın hali Eski Türkçe kaydedilmemiştir ancak Eski Türkçe *yağız* "yanık", *yaktur-* "ateş yaktırmak", *yaktu* "ışık". Dönüşlü anlam taşıyan Eski Türkçe *yan-* fiilinin **yağın* biçiminden evirilmiş olması gerekir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yakım '1. Yakma işi; 2. (hlk.) önemli bir olay üzerine yakılmış türkü'
< *yä-k-(ı)m*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAKIMCI

Türkçe Sözlük:

hlk. Türkü yakan kimse.

Derleme Sözlüğü

hlk. Türkü yakan kimse. 4/3

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yak-* "yaklaşmak, (el) dokundurmak, (yağ, merhem) sürmek" fiilinden evrilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *yağ-* "yaklaşmak" fiili ile eş kökenlidir. Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **yak-* "ateş yakmak" biçiminden evirilmiştir.

Yalın hali ETü kaydedilmemiştir; ancak karşı. Eski Türkçe *yağız* "yanık", *yaktur-* "ateş yakturmak", *yaktu* "ışık". Dönüşlü anlam taşıyan Eski Türkçe *yan-* fiilinin **yağm-* biçiminden evrilmiş olması gerekir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Kadir mevlam daha nice yanalım, Bizden oldu şu yığılan kömürler.”⁵ Yakımcı bir kadını Sultan Ana. Uzak seslenişliydi. Tizdi sesi. Uyaklı şiirler söyler, mâniler düzerdi. Yüzü, ellerinin üstü, ağır güneş lekeleriyle kaplıydı. Duruşunda, bakışında ...”(Osman Şahin-Darağacı Avı)

“Sarıkeçili Aşiretinden Ali Osman Efendi ' nin (Karadinköyü - Korkuteli) anlattığına göre, cirit oyunlarını şiirle dile getiren yakımcı varmış (Ozan olacak) Buna (Tatar) derlermiş Hadiseli geçen bir cirit oyununu Tatar şöyle tasvir ediyor: Değnek...”(Mehmet Eröz-Yörükler - Sayfa 160)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

YAL**Türkçe Sözlük:**

hlk. Köpek ve sığırlara yedirilmek için un ve kepekle hazırlanan yiyecek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Köpek ve sığırlara yedirilmek için un ve kepekle hazırlanan yiyecek. **DS(I) 53/54**

Keban Ağzı: Köpek ve sığırlara yedirilmek için un ve kepekle hazırlanan yiyecek.

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yal (hlk.) 'Köpek ve ineklere yedirilmek için un ve kepekle hazırlanan yiyecek'
= ET. *yal* 'maaş, ücret, aylık' (EUTS, 280)
< OT. **yal** [*yalaçı (yuga)* 'bir çeşit ince katmerli (ekmek, yufka)' DLT]
An.ağl.: *yal, yalmaç* (DS.XI, 4131)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Saman ve yal mı? Samanı anladım da yal ne ki? - Yal ne mi? Yal işte... Bilmiyor musun? Yal buralarda bizim için hazırlanan bir yiyecek. - Nasıl bir yiyecek bu? - Otları kazanda kaynatıyorlar, içine de un ve kepek katıyorlar. Beni oldukça tok ..." (Süleyman Ezber-Sizin Orada Ne Diyorlar - Sayfa 22)

"Köylüler "yal gibi" derdi böyle bir denize. Ayın dolunaylarında ay, bu yalın üstünde koca beyaz bir delik gibi dururdu. Köylüler sandallarla Ege türküleri okurlardı Rumca. Sandallar mum. Sahil meyhanesinde buzukiler çalmır ve balıkçılar ağlardı ..." (Uğur Yücel- Yağmur Kesiği)

"... Arada galdı arada İki oğlumbirtek gızım Evimizin uğruyazı Yayılır garabaş guzu Seni de göresimgeldi Yal döktüğüm gara tazı Yük yığarım esik kesik Düyneden umudum kesik Seni de göresim geldi Beslediğim gara püsük gelinin ağıdı..." (Yaşar Kemal-Ağıtlar: Folklor Derlemesi)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

YALABIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Alev'in oynayarak parıldaması, parlama, parıltı.
2. isim, halk ağzında Şimşek.
3. sıfat, halk ağzında Parlak, parıltılı, ışıltılı.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Alev'in oynayarak parıldaması, parlama, parıltı. **2.** Şimşek. **DS(II)6/3 3. sf.** Parlak, parıltılı, ışıltılı. **DS(I/I)19/23**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *yalabı*- "parıldamak, ışımak" fiilinden Türkiye Türkçesinde +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= ET. *yalan* = *yalın* 'alev'
(EUTS, 281: *yalın-* / *yalına-*
'alevlenmek, yanmak, parlamak'; *yalınla-* 'alevlenmek';
yalınlığ 'alevli, parlak'; *yaltrak/yaltrık* 'ışık, parıltı'; *yaltrıklığ* 'parlak, ışıklı'; *yaltrır-*
'aydınlatmak'; *yaltrit-* 'parlatmak, aydınlatmak'; *Yalturmak*
'toponim')
~ OT. *yaldra-*, *yarlı-* 'az ışımak, az parlamak'

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Granitsanın boyunda koyun güdelim Ne güzel olğ] lan, yalabık çoban. Oğlanın evi sarı samandan Ona yaklaşamıycan tozdan - dumandan. Ne güzel o [s] lan, yalabık çoban. Oğlanın sopası ceviz kökünden. Yanına sakın gitmee köpek ...”(Harun Güngör-Gagauzlar - Sayfa 66)

“Söyleştikleri kulaktan kulağa Gelir kuş kanadıylan Gelir vurur kumsalına Yüzümüzün Gelir geçerler kumsaldan Sağrısında bir al kısrağın Yalabık gülüşleriyle çeribaşları Ve bürümcük gömlekleriyle Gelinlik kızlar Bir hüznü kuşatarak ...”(Ruşen Hakkı-Değirmen)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

YALABIMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Parıldamak, parlamak, ışıldamak.
2. nesnesiz, halk ağzında Şimşek çakmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Parıldamak, parlamak, ışıldamak.**DS(II)15/12** 2. Şimşek çakmak.**DS(I)3/2**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *yalabı-* "parıldamak, ışımak" fiilinden Türkiye Türkçesinde +Uk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yalabı- [(hlk.) '1. Parıldamak, parlamak, ışıldamak; 2. şimşek çakmak'

< *yä-l-a-bı-*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Üzerine atladığı gibi kabilesinin yolunu tuttu. Ashâb-ı kirâm onun arkasından hayret ve hayranlıkla bakarken, Resûlullah Efendimiz'in mübarek yüzünde tatlı bir tebessüm

yalabıdı. Şöyle buyurdu: “Şu saçları örgülü adam eğer doğru söylüyorsa ...”(Prof. Dr. Mehmet Yaşar Kandemir-İki Cihan Güneşi)

“... kanadını ger! onu koru! » diye dua ediyordu. Deli yağmur bir anda, ağaçların yapraklarını sıyırıp indirmişti. Ufak yarıklardan sular oluk gibi boşalıyordu. Tâ uzaklardan bir şimşek yalabıdı. Gök yüzü sanki ortasından.”(Şeref Erdoğan-Hüdayda - Sayfa 32)

“Sefil Ali ' nin, estetik yanıyla da olağanüstü olan deyişinde bu durum şöyle yansır : “Şah - merdan cuşa geldi, sırr - i aşikâr eyledi Yağmuru yağdıran menem ol Ömer ' e söyledi Ol dem şimşek yalabıdı yedi sema gürlendi Hem sakidir hem baki ...”(Erdoğan Aydın-Kimlik mücadelesinde Alevilik - Sayfa 65)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

YALAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

4. sıfat, halk ağzında Boşboğaz, söz taşıyan.

Derleme Sözlüğü

4. sf. *hlk.* Boşboğaz, söz taşıyan.**DS(I/I) 2/1**

Balıkesir Ağzı, Karaman Ağzı: Hayvanların su içtikleri taş veya ağaçtan oyma kap.

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *yalak* "hayvanlar için yeme veya içme çanağı" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *yalğa-* "yalamak" fiilinden Türkiye Türkçesinde **+Uk** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< OT. **yalā-** 'töhmetslemek'

+k

An.ağl.: *yalah, yalak, yalacan, yalaçan, yalagoz, yalağız, yalaka, yalakçı, yalaktar, yalamakçı, yalamaşçı, yalamık, yalamsuk, yalamuk, yalamukçu,*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YALAKA

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Dalkavuk.

2. sıfat, halk ağzında Arsız, sırnaşık.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Dalkavuk. **DS(I)6/3** 2. *sf.* Arsız, sırnaşık. **DS(VII)1/2**

Çankırı Ağzı: Arsız, sırnaşık.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *yalak* "yalayan, yalanan" fiilinden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Çevresini her kesimden, her sektörden oluşan bir rantçı ve yalaka takım sarmıştır. Bu yalaka takım, gerçeği görmesine engel olur. Bunlarla başkan arasında karşılıklı güzellmeler yapılır. Bunlar başkana, başkan da bunlara şirin gözüktür.”(Mehmet Reşit Öztoprak-Ben - Sayfa 140)

“... ismimin Atakan, soyadımın da hocamızın soyadı Uygun olmasını istiyorum' diyen, hatta bu konuşmasıyla sergilediği tavrı bizzat kendisi 'yalaka ben yalaka' diyerek tanımlayan Sivasspor'un tazı gibi hızlı ve sevimli oyuncusu Pini Felix Balili.”(Yekta Özcan Özözer-Kurumsal Yağ Sanatı)

“Yalaka yalaka dolaşırlar . Ne gördülerse inanırlar . Hayatlarında bir kere Müslüman olmak gibi bir şans geçmiş ellerine... Waldo Sen Neden Burada Değilsin çikalı 17 sene oldu . Orada insanları “ bir şey olmaya ” çağırıyordunuz. 17 sene ...”(İsmet Özel-Toparlanın gitmiyoruz - 1. cilt - Sayfa 293)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YALAMUK, -ĞU

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Çam ağacının reçineli kabuğu, soymuk.
2. isim, halk ağzında Çam ağacının reçineli kabuğundan çıkan öz suyu.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Çam ağacının reçineli kabuğu, soymuk. **DS(I/II)4/6** 2. Çam ağacının reçineli kabuğundan çıkan öz suyu. **DS(I/I)2/1**

Çankırı Ağzı:Çam ağacının reçineli kabuğu, soymuk.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< *yā-l+a-muk* 'fiilden ad yapan ek'

[**-mük** eki: *kıza-mük, soy-mük* vb.]

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Çam ve katran (sedir) ağaçlarının kabuğundan çıkarılıp yenilen " yalamuk " u seviyor. " Yalamuk insanın ömrünü uzatır, içini dışını yayla gibi kokutur , " diyor. Somun ekmeğini bildiği halde yemiyor. İlla ki kızgın sacda pişirilmiş tazecik sac ...”(Osman Şahin-Son Yörük - Sayfa 39)

“Tarank, çam kokularını, kamalak kokularını içine çekti, 'Ahh!' dedi, 'Yalamuk/çam öz suyu olsa.' 'Bak Tarank, kendine gel, yalamuk kokulu, yalabuk (yakışıklı) Tarank. Burada düşünceyi aydınlatan bir oy bir oydur. Orada kıldan ince, en küçük ...”(Hani Astolin-Türk’ün Gizlenen Bilgisini Arayan Türk)

“Köylülerin çıra çıkarmak için ağaçların gövdelerini kestiklerini gördüğünde ya da yılların çam ağaçlarının kabuklarını soyup hastalara şifa için soymuk / yalamuk çıkardıklarında Ahmet Hoca günlerce kendine gelemez. Çam ağaçlarının yaralı ...”

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

YALAZ

Türkçe Sözlük:

hlk. Alev.

Derleme Sözlüğü

hlk. Alev. DS(I) 15/9

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *yalabız* veya *yalawız* "alev" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Orta Türkçe *yalabı-* "alevlenmek, parlamak" filinden Türkiye Türkçesinde +Uz ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yalaz, yalaza (hlk.) ‘Alev; tutuş-
turucu, talaş, ince, kuru odun’

< **yā-** ‘yanmak’+**l-a-**

z(+a)

An.ağl.: *yalangi, yalağı, yalağkı, yalavu, yalazı, yalaza* (DS.XI, 4139); *yalangu* ‘fırında ikinci kez ekmek pişirmek için yakılan odun’ (s. 4139, 4266); *yılavı, yılap* ‘büyük yangın ale-vi’

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Marabayım: Buzun ağzındaki yalaz Seyyahım: Heybemde kendim Dilim boynumda kement. Kadınım: Baş hesabı davasıym kanın/ namusum Berdelim, kumayım, ar'ım körpe namlunun titremesinde. Zap böğürten ağıtım, kayalar yırtan feryat ...”(Gülsüm Cengiz Akyüz-Kadınlar İçin Söylenmiştir)

“Aşık nasıl bulursa iç açan bir serin su Sevdiği bir güzelin som yalaz dudağında, Sönecektir bizim de gönlümüzün tamusu Tanrıların gezdiği yüce Tanrı Dağında. Tanrı Dağı! Tanrılar, tanrılaşanlar Dağı! Orda on üç asırdır bizi bir gözleyen var.”(Hüseyin Nihal Atsız - Şiirleri: Hüseyin Nihal Atsız ve Şiirleri)

“Bayezid Paşa altınlarla karşılar onları...Yalaz yalaz altınlar...Yalaz yalaz altınların kızılığı vurmuş yüzlerine, bir nikap gibi gizler hain suratların...”(Orhan Asena-Simavnalı Şeyh Beddredin - Sayfa 86)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

YALDIRAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Parlak, cilalı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Parlak, cilalı. 1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YALGIN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Serap.DS(I) 1/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yalgın (hlk.) ‘İlgün, pusarık, serap’

< **yā-** ‘parlamak’ + **-l-gın**

‘fiilden ad yapan ek’

[**-KIn** eki: *sar-gın, yor-gun,*

dar-gın, durgun, düş-kün,

vurgun .. vb.]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YALIN

Türkçe Sözlük

yalın (II)

2. sıfat, halk ağzında Çıplak, kınından çıkmış.

Derleme Sözlüğü

hlk. Alev.DS(I/I)22/20

Çankırı Ağzı:Alev.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yalın* "çıplak" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yalın-* "soyunmak, soyulmak" fiilinden Eski Türkçe +I(g) ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yalın' 'Alev' → **yalım'**
= ET., OT. *yalın* 'alev' (EUTS, 281; DLT)
~ *yalan* (EUTS, 281; ETG., 308: *yalın-*, *yalın-* 'alevlenmek'; *yalınlık* 'parlak')

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YALINCAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Çıplak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Çıplak.DS(I)3/2

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yalın* "çıplak" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yalın-* "soyunmak, soyulmak" fiilinden Eski Türkçe +I(g) ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bu olaydan sonra, giynik olmadığı, çıplak / yalıncağ olduğu için Mehmet ' in asıl adı unutulur Sultan Yalıncağ diye anılmaya başlanır. Pirap Sultan in bu ermişliği Konya ' da ününün artmasına sebep olur. Aradan yıllar geçer, Mehmet büyür .”(Kutlu Özen-Sivas efsaneleri - Sayfa 140)

“Bu toyun ötekilerden ayırıcı bazı özellikleri şunlardır: “Aç doyurulur, yalnızca giydirilir ve borçlu borcundan kurtarılır”. Esir düşen kahramanın esaretten kurtulması neticesinde oluşan büyük sevinçlerden sonra da toylar düzenlenir. Ayrıca düğün ...”(Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Özdemir-Türk eğlence kültüründe Giresun yayla şenliklerinin yeri: ... - Sayfa 44)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

YALMAN

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Eğik.
2. sıfat, halk ağzında Sarp, dik.
3. isim, halk ağzında Kesici ve batıcı araçların kesen veya batan bölümü.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Eğik. 2. Sarp, dik. **DS(VI)2/4** 3. Kesici ve batıcı araçların kesen veya batan bölümü. **DS(II)3/1**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yalman (hlk.) ‘1. Eğik, eğinik, mail;
2. sarp, dik; 3. (hlk.) kesici ve
batıcı araçların kesen ve batan
bölümü’

< OT. **yā-l+man*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YALPAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Dalkavuk.
2. isim, halk ağzında Sarp yer, uçurum.
3. sıfat, halk ağzında Sokulgan, cana yakın.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Dalkavuk. **DS(V/I)3/1** 2. Sarp yer, uçurum. **DS(I/I)1/1** 3. *sf.* Sokulgan, cana yakın. **DS(VI)4/3**

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir. Türkiye Türkçesi *yalpa-mak* "ezilmek, yassılmak" fiiliyle birleştirilmesi mümkün görünmüyor. Türkiye Türkçesi *yelpe-mek* "rüzgârda sallanmak, kanat çırpılmak" fiiliyle ilişkisi ses bakımından problematiktir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< (1,2 için) **yal(a)*- 'töhmetslemek' +*-p+(a)k/*

(3 için) **yal(ı)*- '*dikleşmek, sarplasmak' +*-p+(a)k*

TT.: YALPAK+(LIK)

An.ağl.: *yalpak, yalpan, yalpan, yalpi* (DS.XI, 4149)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Dedi kadın yalpak yalpak, sigarasını yakarken. "Anlaşıldı! Anlaşıldı!" "Nasıl anlaşıldı?" Milocho konuşurken sigarasını çiğnedi. "Şoförü hasta olduğu bahanesiyle Antigua'da bıraktın, ama hasta değildi..." Milocho onu duymuyordu artık. Saatinin ..." (Miguel Angel Asturias-Guatemala'da Hafta Tatili - Sayfa 91)

"... Güvertelere daima temiz olan tahtalardan, taksim güverte ve palavra ve kaplamaları yaş ve yalpak olmayıp kenarlarının su çekilmemiş olması, Gemi inşa mühendis ve mimarları, geminin bütün kerestesinin çürük, acımış ve çatlak veya çam ..." (Safvet-Bahriyemiz tarihinden filasalar - Sayfa 5)

"Kim bilir? Belki birinin ismi (Blâns), ötekininki de (Fotika) idi. Neme gerek. . . Kızlar da yalpak mı yalpak. Oturduk Suarelerde bu on buçukla on iki arası güç geçen saatlerdir. Azar azar içilir. Herkes keyfini gece yarısından sonraya saklar." (Burhan Felek-Felek - 2. cilt - Sayfa 6)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YALPI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Eğimli yüzey, yamaç.
2. isim, halk ağzında İki tepe arasındaki düzlük.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Eğimli yüzey, yamaç.**DS(I)6/5**   2. İki tepe arasındaki düzlük.**DS(III)1/-**

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir. Türkiye Türkçesi *yalpa-mak* "ezilmek, yassılmak" fiiliyle birleştirilmesi mümkün görünmüyor. Türkiye Türkçesi *yelpe-mek* "rüzgârda sallanmak, kanat çırpılmak" fiiliyle ilişkisi ses bakımından problematiktir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yalpı (hık.) '1. Eğimli yüzey, yamaç; 2. iki tepe arasındaki düzlük'
= OT. *yalbı* 'yassı, enli, derinliği az olmayan' (DLT)
< *yal* 'dik, eğim' + *p(b)+ı*
[Krş. OT. *yalg* 'at yelesi; ibik; eyer kaşı';
yalım 'sarp, dik, yalçın'; *yalt* 'yalçın, sert']

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Yalpı tamamen kuşatılmıştı ve Aparların kaçabileceği tek yer olan tepe de Sagan Alp tarafından kesilmişti. Binlercesi henüz sağ olan Aparların tamamen yok edilmesi içten bile değildi ve Mukan dehşetini arttırarak şimşek gümbürtüsü gibi bir ..." (Hasan Erimez, Kadir Yılmaz-Kutlu Kağanlık: Gök Türklerin Doğuşu)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YAMAÇ, -CI

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Ön, yan, yakın.

Derleme Sözlüğü

2. *hık.* Ön, yan, yakın. **DS(II)13/6**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *yanaç* "yan, kenar" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *yan-* veya *yana-* "yanına gelmek veya getirmek, eklemek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +*İç* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yamaç '1. Dağın veya tepenin herhangi bir yanı; 2. (hık.) karşı, ön, alnaç'
Krş. *yam(u)z*, *yomuz* 'böğür, yan' (ETG., 308)
Çağ.: *yamaç*
< ET. *yam+(a)ç*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YANAL

Türkçe Sözlük

2. sıfat, halk ağzında Alaca, iki renkli.

Derleme Sözlüğü

1. Yanda olan, yana düşen. 2. *hlk.* Alaca, iki renkli. **DS(I/III)7/6**

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *yan* "taraf, canip" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *yan* "kalça kemiği, özellikle kemik başı" sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcük Eski Türkçe *yan-* "dönmek" fiili ile eş kökenli olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yanal 'Yanda olan, yana düşen'

< **yan+(a)l**

yanal (hlk.) 'Alaca, iki renkli'

< OT. **yangıla** 'ikinci defa'
(DLT)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YANAZ

Türkçe Sözlük:

hlk. Ters, huysuz (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. Ters, huysuz (kimse).**20/18**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yanıl-* "hata etmek, eğrilmek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *yaña* veya *yanak* "yan, düz istikamette olmayan" sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcük Eski Türkçe aynı anlama gelen *yan* sözcüğü ile eş kökenlidir. Anlam evrimi için karış. Eski Yunanca *pará* 1. "yan", 2. "doğrudan sapan, yanlış"; Farsça *çap* 1. "yan", 2. "sol, yanlış, eğri". Eski Türkçe fiil yapısı muğlaktır. Türkiye Türkçesi halk ağızlarında *yanıl-* "yanılmak" ve *yanaz* "aksi, ters, yaramaz" biçimleri görülür.

• Türkiye Türkçesi *yamul-* aynı fiilin anlam ayrışmasına uğramış varyantıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yanaz (hlk.) 'Ters, huysuz, inatçı'

< OT. **yan-a** 'geri dönme'

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Gözlerini üç yanaz adama diktikten sonra: «Biz buraya kadar geliyoruz, memleket hizmetini ayaklarınıza kadar getiriyoruz amma, değer mi, karşılık görür müyüz?» Dik dik baktı o üç yanaza: «Sizlere soruyorum; zahmetlerimiz, emeklerimiz ...»"(Mahmut Makal-Kalkınma masalı - Sayfa 60)

“Resul ' e ' Başımı belaya sokmadan çek Çukur ' a git' demiş. Biliniz, Resul biraz yanazdır. Seyit ' e deyik ki , ' Bu Ayvagediği ' ne bir dam yapmadan ölürsem gözüm açık gider. ” Hacı Çömez : " İsteddiği kadar yanaz olsun.”(Çetin Yiğenoğlu-Haydar'ı öldürmek: roman - Sayfa 287)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

YANDIRMAK

Türkçe Sözlük:

hkk. Yanmasına sebep olmak, yakmak.

Derleme Sözlüğü

hkk. Yanmasına sebep olmak, yakmak.**DS(I/I)3/-**

Urfa Ağzı: Yanmasına sebep olmak, yakmak.

Nişanyan Sözlük:

Oğuzca *yān-* "parlamak, yanmak" fiilinden evirilmiştir. Oğuzca fiil Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **yağın-* biçiminden evirilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **yak-* "ateş yakmak" biçiminden Eski Türkçe +In- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yandır- ['Yanmasına sebep olmak, yakmak'

< yā-n+dır-

[ET.: *yandır-, yantur-* 'çevirmek, döndürmek' < *yan-* 'dönmek'+-*d(i)ur-*]

An.ağl.: *yandır-, yandır-* 'yakmak' (*DS.XI*, 4163); *yandır-* 'aşırı istekle kana kana içmek'; *yandır-* 'dokunaklı sözlerle karşısındakine acı vermek, üzme'

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Kendini, O birin önünde yakıp yandırmak. Gündüz gibi şulelenip parlamayı istiyorsan, geceye benzeyen varlığını yak! Bakırı kimyada eritir gibi varlığını, O'nun varlığında erit-gitsin!”(Arif Konyalı-Mevlana'nın 40 Mesajı - Sayfa 80)

“Öylesine bir ışıksın ki suyunla cehennemi bile söndürürsün; benim gönlümü, bu çeşit yakıp yandırmak, lâyük mı sana? 250.* Turalım, Âdem gibi cennette bir buğday yedim; vuslat elbisemi soyup beni böyle çırılçıplak bırakmak, yaraşır mı sana?”(Jalâl al-Dîn Rûmî (Maulana)-Dîvân-ı kebîr - Sayfa 30)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

YANIKARA

Türkçe Sözlük:

hlk. Şarbon.

Derleme Sözlüğü

hlk. Şarbon.DS(I) 31/25

Nişanyan Sözlük:

Oğuzca *yān-* "parlamak, yanmak" fiilinden evirilmiştir. Oğuzca fiil Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **yağın-* biçiminden evirilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **yak-* "ateş yakmak" biçiminden Eski Türkçe +In- ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Hasan Can: “Sultanım sırtınızda henüz baş vermiş, etrafı kızarmış ve tam olgunlaşmamış sert bir çıban var. Bu çıbana halk arasında yanıkara olarak isimlendirilen bu çıban, Şirpençe ya da Aslan Pençesi ismiyle de bilinmektedir.” Sultan Selim: ...”(Eyüp Özdumanlar-Onlar da Öldü - Sayfa 75)

“... ve en ziyade Macaristan’a müteveccih olduğu rivayet edilen bu son seferinde “yanıkara” yanıkara, yani “şirpençe” olduğu anlaşılan çıban çok vahim bir şekil aldığından, nihayet Çorlu civarındaki “sırt” köyünde karargâh kurulup durulmuştur.”(İsmail Hami Danişmend-Tarihi Hakikatler - Sayfa 466)

“Devasız dert” diyordu Hekimbaşı Ahi Çelebi, “Padişahımız, ahalinin 'yanıkara' tabir ettiği şirpençe illetine müptelâdır. Ne cihetle tedavi olunacağı malûmumuz değildir.” Hasan Can,can evinden vurulmuştu: “Merhem urun” diye inledi çaresizlikle ...”(Yavuz Bahadıroğlu-Osmanlı'da Şehzade Katli)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

YANŞAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Yersiz ve çok konuşan, geveze.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yersiz ve çok konuşan, geveze.2/2

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yanşak* "konuşkan, geveze" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yanşa-* "konuşmak, gürültü etmek" fiilinden Eski

Türkçe +Uk ekiyle türetilmiştir. Orta Türkçe *yafşak* veya *yavşak* "bit yavrusu" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *yapış-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +(g)Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yanşak (hilk.) 'Geveze, yersiz ve çok konuşan'
= ET. *yanşak* 'yanlış' (EUTS, 284)
~ OT. *yanşak* 'geveze' (DLT)
< *yang-şa-[+ra-/+za-]
'saklanması gerekeni söylemek'
(DLT)+-k

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Sevdim dedim, yüzüne Yanşak yanşak güldün sözüme, Senden yeğdir, eller bana. . . Kapadın kapunu yüzüme Yan verdin dileğime. Senden yeğdir, eller bana..."(Ayhan Günhan-Kapılar - Sayfa 18)

"HALİME – Herif bak, ne güzel yanşak yanşak söyler. HİMMET – Ah, benim de ağzım böyle çelikli olsaydı, dilim zemberekle dönseydi. HAMZA — Evet, vakaa bundan güzel mukaye74) Esnay - 2 fezeyan ve cevelân, tamşa ve dolaşma ..." (Ahmet Vefik Paşa-Zoraki tabip: üç fasıllık oyun (tam metin) - Sayfa 62)

"Sulu yanşak (214) teğmen bakakaldı. Arabalar Büyükdere koyunu dolaşıp da Kefeliköy karşılılarına geldiği sıralarda ben büsbütün ayılmıştım. İçimden diyordum ki: 212) Briçka Tek atlı, yaylı, hafif, yerleşim yerlerinde binilen binek arabası." (Muzaffer Gökman-Ahmet Rasim: İstanbul'u yaşayan ve yaşatan adam: hayatı ve ...)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

YANŞAMAK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hilk. Gevezelik etmek, tatsızlık etmek. **DS(I)6/7**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yanşak* "konuşkan, geveze" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yanşa-* "konuşmak, gürültü etmek" fiilinden Eski Türkçe +Uk ekiyle türetilmiştir. Orta Türkçe *yafşak* veya *yavşak* "bit yavrusu" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *yapış-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +(g)Ak ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAPINMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Kendine yapmak veya kendi için yaptırmak.
2. -e, halk ağzında Özenmek, hazırlanmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. **1.** Kendine yapmak veya kendi için yaptırmak.**DS(I)3/32.** (-e) Özenmek, hazırlanmak. **DS(VI)2/1)**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yap-* "1. çatmak, sert sesle kapamak, örtmek, 2. çalmak, yapıştırmak, katmak, 3. duvar örmek" fiilinden evrilmiştir. Eski Türkçe sonseste /p/ ile biten fiillerin birçoğu onomatope özellikleri gösterir. Karşılaştırma *çap-*, *öp-*, *sep-*, *tep-*. Eski Türkçe fiil esasen tandır ekmeği gibi "çarparak yapıştırmak", ikinci olarak "örtmek, sıvamak" ve üçüncü olarak "duvar inşa etmek" anlamındadır. "Eylemek" anlamına genişlemesi 13. yy sonrasına aittir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yapın-¹ [hlk.] '1. Kendine yapmak veya kendi için yaptırmak; 2. özenmek, hazırlanmak'

< **yap-(t)n-**

An.ağl.: **yapın-** 'edinmek, kendine yapmak, yaptırmak'
(*DS.XI*, 4178)

yapın-² [hlk.] 'Örtünmek'

< **yap-** 'örtmek'+-(t)n-

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Çiftçi Ives'in kızına gelince, geceler gecesi onun uğruna gözyaşı döktü; yirmi tane altın bozdurup yeni giysiler yapındı... neye yarar? Parayı sokağa atsaydı aynı hesaba çıkardı!" Bu sırada küçük bir oğlan çocuğu gelip kapıdan onlara baktı."(Thomas Hardy-Çılgın Kalabalıktan Uzak)

"Köyün yarından çoğu Tandır köyüne taşınıp birer muska yapındı. Tüysüz hoca muska paralarıyla zengin olduğu için yedi bin lira başlık verip kasabadan bir daha evlendi. Yedi gün davul zurna çaldırdı düğününde. Ama kimse bunu ona çok ..." (Fakir Baykurt-Sınırdaki ölü: hikâyeler - Sayfa 55)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

YAPMAK, -AR

Türkçe Sözlük

1. -i Ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak, meydana getirmek:
"Her görevi ayırım gözetmeden aynı titizlikle yapmak başarının sırrıdır." - Çetin Altan
2. nesnesiz Olmasına yol açmak:
Durgun sular sıtma yapar.
3. nesnesiz Yol almak.
4. -i Onarmak, tamir etmek:
Bozulan saatimi saatçi yaptı.
5. nesnesiz Bir şeyi başka bir şey durumuna getirmek:
"Ayrıca terbiye edeceğim, onu yaman bir polis köpeği yapacağım." - Refik Halit Karay
6. -i Bir dileği, bir isteği yerine getirmek, uygulamak, ifa etmek:
"Şu işi yapiver diye yalvarmıştı da enişte engel olmuştu." - Sermet Muhtar Alus
7. nesnesiz Bir düşünceyi, bir davranışı, bir isteği işe dönüştürmek, gerçekleştirmek:
"Elimi ağzına götürerek sus işareti yaptım." - Refik Halit Karay
8. -i Düzenli bir duruma getirmek:
Yatak yapmak. Yolu yaptılar.
9. nesnesiz Üretmek:
Ayakkabı yapmak.
10. nesnesiz Bir harekete, işe başlamak veya bir hareketle, işle uğraşmak:
Koşu yapmak. Sarsıntı yapmak.
11. nesnesiz Salgılamak, çıkarmak:
Tükürük bezleri tükürük yapar.
12. -e Dışkı çıkarmak:
Çocuk, altına yapmış.
13. -i Gerçekleştirmek:
"İlk ve ortaöğrenimini Anadolu'da yapmıştır." - Yusuf Ziya Ortaç
14. -i Tehdit yoluyla birini herhangi bir duruma düşürmek:
Ben adamı ne yaparım biliyor musun?
15. -e, -i Evlendirmek:
Bu kızı sana yapacağız.
16. yardımcı fiil Bir durum yaratmak:
"Fırının harlı ateşi yanaklarını pembe pembe yapmıştı." - Nezihe Araz
17. yardımcı fiil Edinmek, sahip olmak:
Servet yapmak. Altın yapmak.
18. yardımcı fiil Bir kimseye bir meslek kazandırmak, yetiştirmek:
"Onu da Üsküdar'daki ambar memuru yapmak suretiyle daireden uzaklaştırdı." - Haldun Taner
19. nesnesiz Davranmak, hareket etmek:
İyi yapmıyorsunuz, çocuğu çok azarlıyorsunuz. Uyumuş gibi yapmak.
20. nesnesiz Olmak:
Bu kış çok soğuk yaptı.

Derleme Sözlüğü

yapıp etmek *hfk.* yapmak.**yapma** (veya **yapma yahu**) şaşılacak durumlarda "öyle mi, doğru mu, gerçek mi?" gibi anlamlar bildiren bir söz. 2/-

Erzincan Ağzı: Bir dileği, bir isteği yerine getirmek, uygulamak, ifa etmek.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yap-* "1. çatmak, sert sesle kapamak, örtmek, 2. çalmak, yapıştırmak, katmak, 3. duvar örmek" fiilinden evrilmiştir.ETü sonseste /p/ ile biten fiillerin birçoğu onomatope özellikleri gösterir. Karş. *çap-*, *öp-*, *sep-*, *tep-*. ETü fiil esasen tandır ekmeği gibi "çarparak yapıştırmak", ikinci olarak "örtmek, sıvamak" ve üçüncü olarak "duvar inşa etmek" anlamındadır. "Eylemek" anlamına genişlemesi 13. yy sonrasına aittir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< ya-p-

TT.: YAP-(AY/AYLIK/ I/ ICİ/ ICILIK/ IL-/ İLAŞ-/ İLAŞMA/ İLİ/ İLİŞ/İLMA/İM/ İMCI/İM-CILIK/İN-/İNMA/ İNTİ/ İNTİ-

= ET. *yapı* 'kabuk' (EUTS, 285: *yapıg* 'bağlayan, rap-teden'; *yapın-* 'kapanmak'; *yap-* 'kapamak'; *yapsın-* 'yapışmak'; *yapşın-* 'yapışmak'; *yapşur-* = *yapsur-* 'yapıştırmak' *yapın-* 'örtünmek'; aya *yapın-* 'el çırpma'; *yapşur-*, *yafşur-* 'birbirine örtmek' (ETG., 308)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Tesadüfi bir hayatı kabullenmek ile Allah'ı inkâr etmek aynı kapıya çıkar!" "Yahu Şadıman! Yapma yahu!" Adamakıllı sınırları bozulmuştu Uzun Sedat'ın. "Yahu, yapma diyorum kardeşim! Tesadüf mesadüf... Onun orasını ne karıştırıyorsun sen?"(Sezgin Kaymaz-Zindankale)

"Kemal birden yerinden zıpladı. Kanı çekilmiş, boğazına bir yumruk tıkanmıştı. Sağ tarafına dönüp duvarda asılı resimleri gözden geçirirken ateş gibi bir acı hissetti. Güçlkle konuşuyormuş gibi duyulur duyulmaz bir sesle; "Yapma yahu?"(Aydemir Çimen-Umut Deniz Gibiydi - Sayfa 78)

"Gecenin bu vaktinde, hayırdır inşallah?.." "Kömnden kaçan yaralı, yani üsteğmenin aradığı İbrahim Kaypakkaya benim komşumdadır. Çabuk giyin, Kutudere'ye yollan." "Yapma yahu, başkası olmasın, gördün mü?" "Üç saattir yanındayım."(Muzaffer Oruçoğlu-Tohum)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YARADAN

Türkçe Sözlük:

hık. Tanrı. Yaradan'a kurban (olayım).

Derleme Sözlüğü

hlk. Tanrı. **Yaradan´a kurban (olayım)2/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yarat-* "uydurmak, düzenlemek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *yara-* "uymak" fiilinden Eski Türkçe +It- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= OT. *yaratğan* 'yaratan'
(DLT)
< *yār-a-* 'uygun olmak,
gerektiği gibi olmak' +t-
[< -d-](g)an
An.ağl.: *yaradana sığın-* 'var
gücünü toplamak (tokat atar-
ken)' (DS.XI, 4181)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Yaradan'a. Hak. Vermek. Neden erdemli insanlara erdemli denir? Çünkü onlar, Işığın kısıtlanmasına, Yaradan'ın eksikliğine... Bu nedenle, Yaradan'ın onlara verdiği ve onların da mükemmelliğe getirmesi gerekenleri çalışmayı kabul ederler."(Michael Laitman-Ruh ve Beden - Sayfa 79)

"Dedemin Şiirleri Sen Sorma yardım çektiğimi, Yaradan bilir bir de ben. Çözemezsin çöktüğümü, Yaradan bilir bir de ben... Ne anlarsın yaradan sen? Gönlümdeki gökdeleni, Yıkıp dedi çek çileni. Garip başıma geleni, Yaradan bilir ..."(Erdal Demirkıran-Ben Dünyanın En Akıllı İnsanıyım)

"Sağanak yağışta bir çatının altında olmak, genç müritler için büyük bir sevinç kaynağı olmuştu. Süleyman Baba önce bundan bahsetmek istemişti: "Evlatlarım, görüyorsunuz değil mi? Yaradan, yağmur yağdırıyor. Her bir damlada bir nur iniyor ..."(Can Güzel-Deryada Yunus Olmak)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YARIMCA

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Yarım baş ağrısı.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Yarım baş ağrısı. DS(I) 4/2

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yarım* "yarma, yarılmış şeyin her parçası" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yar-* "kesme, bölme" fiilinden Eski Türkçe *+Im* ekiyle türetilmiştir. Eş anlamlı *yarı* biçimi 13. yüzyıldan itibaren tüm lehçelerde mevcuttur.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yarımca '1. Vücudun yarısına gelen inme; 2. (hlk.) yarım baş ağrısı'
< *yār-(i)m+ca*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YARIMLIK

Türkçe Sözlük

5. isim, halk ağzında Şiniğin yarısı.

Derleme Sözlüğü

5. *hlk.* Şiniğin yarısı. **DS(IV) 1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yarım* "yarma, yarılmış şeyin her parçası" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yar-* "kesme, bölme" fiilinden Eski Türkçe *+Im* ekiyle türetilmiştir. Eş anlamlı *yarı* biçimi 13. yüzyıldan itibaren tüm lehçelerde mevcuttur.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yarımlık (hlk.) '1. Fıtık; 2. sakatlık; 3. yarım liralık altın'
< *yār-(i)m+lük*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YASAKÇI

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Bekçi, nöbetçi.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Bekçi, nöbetçi. **3/2**

Nişanyan Sözlük:

Moğolca *casağ* veya *casağ* "kanun, özellikle Cengiz Han kanunu" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YASAMAK

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Düzen vermek.
2. nesnesiz, halk ağzında Yasa koymak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Düzen vermek. **DS(III)1/1** 2. Yasa koymak.**yasmak DS(II) 2/1**

Nişanyan Sözlük:

Moğolca *yasa-* "düzenlemek, imal etmek" fiilinden alıntıdır.TTü yazı dilinde kullanımdan düşmüş bir sözcük iken Dil Devrimi döneminde yeniden canlandırılmıştır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yasa- (hlk.) 'Düzen vermek; yasa koymak'
< Moğ. *casa-*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YASMIK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Mercimek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Mercimek. 1/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yasmık (hlk.) 'Mercimek'
= ET. *yasımuk* 'darı' (*EUTS*, 289)
< *yās* 'yaymak'+ *muk* 'fiil-den ad yapan ek'
[+**mlk** eki: *kızamık*, *karamuk* ..vb.]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YASTAĞAÇ

Türkçe Sözlük:

hlk. Üstünde hamur açılan, yemek yenilen tahta.

Derleme Sözlüğü

hlk. Üstünde hamur açılan, yemek yenilen tahta. 4/2

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

Çağ.: *yastığaç, yastağaç*

< **yası yığaç** 'yassı ağaç'

[> *yassı yığaç*

> *yastı yığaç* > *yastığaç*] (Eren, *TDES*, 442)

[Clauson, bu etimolojinin yanlış olduğunu yazar: *ED*, 975a.

NOT: OT'de *yası yığaç*, *yasgaç*; Çağ.'da *yastığaç*, *yastağaç* sözcüklerinin bulunması, Anadolu ağızlarında da bu tür biçimlerin varlığı, bu etimolojinin doğruluğuna kanıttır.]

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Gömleğinin kırmızı, küçük düğmelerini hatırlıyorum; uzun boyunu, parıldayan gözlerini. "Yenge, sizde yastağaç var mıdır? Hamur yoğuracağım da." Anam davrandı. Kuzinenin üzerinde ters duran yuvarlak hamur tahtasını aldı. "Hoş gelmişsiniz."(Ahmet Büke-Alın Mavide)

"... yayılmış, üstüne bir yastağaç yerleştirilmişti. Bunun üzerinde dumanı tüten bir kase çorba ile fırından henüz çıkarılmış koskoca bir somun duruyordu. Mehmet yastağaçta iki kaşık görünce şaşırıldı."(Ziya Yamaç-Mehmet - Sayfa 147)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

YAŞMAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

2. isim, eskimiş, halk ağzında Başla birlikte yüzü, ağzı kapatan örtü.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Başla birlikte yüzü, ağzı kapatan örtü. **DS(II)5/2**

Bilecik Ağzı: Kadınların ferace ile birlikte kullandıkları, gözleri açıkta bırakan, ince yüz örtüsü.

Bilecik Ağzı: Başla birlikte yüzü, ağzı kapatan örtü.

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *yaşmak* "yüz örtüsü" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *yaş-* "saklanmak" fiilinden Türkiye Türkçesinde +(A)mAk ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yaşmak (hlk.) ‘Başla birlikte yüzü,
ağı kapatan örtü’
< ET., OT. **yaş-** ‘örtmek, ka-
patmak, gizlemek’ (DLT)
+mak
TT.: YAŞMAK+(LA-/LAMA/
LAN-/LANMA/LI/SIZ)
An.ağl.: *yaşmah, yaşmaklık*
(DS.XI, 4197)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Yaşmak Reformu Gittikçe artan bir hızla tahtının sallanmaya başladığını görünce, son bir kurtuluş ümidi olarak, bir sıra reform denemesi yapan Şah Hazretlerini tebrik etmek niyetindeyim. Bence ne yüzyılların müzminleştirdiği toprak ...”(Galip Erdem-Ülkücünün Çilesi)

“1892'ye kadar gözde olan yaşmak ve ferace, yerli olmayan bir başka modanın,* çarşafın yaygınlaşması üzerine iki sene içinde tarihe karıştı. Gerçi yaşmak ve ferace çekicilik itibariyle çarşafa mukayese edilemeyecek kadar üstün idiyse de,”(Nazan Bekiroğlu-Şair Nigâr Hanım - Sayfa 153)

“Zengin, süsüne düşkün, zariflik meraklısı olanlar, sokağa her çıkışta yeni kesilmiş yaşmak takarlar, eve dönüşte bunu kalfalara, halayıklara, hali vakti yerinde olmayan hısım kızlarına verirlerdi. Fakat halk, yaşmağı yıkar, kolaya batırır ...”(Refik Halit Karay-Üç nesil, üç hayat: kronik - Sayfa 105)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YATIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

3. sıfat Zamanla dayanıklılığını yitirmiş.
4. isim, halk ağzında Yayvan su kabı.

Derleme Sözlüğü

*hlk.3.*Zamanla dayanıklılığını yitirmiş. **DS(VIII)9/74.**Çevrilmiş, devrik: *Yatik yaka.*

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yat-* "1. yaymak, sermek [geçişli f.], 2. uyumak [geçişsiz f.]" fiilinden evrilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *yad-* "yaymak, sermek, açmak" fiilinden +It- ekiyle türetilmiş olabilir ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yatık ‘1. Dik olmayan, eğik, yatırılmış bir durumda olan; 2. zamanla dayanıklılığını yitirmiş; 3. çevrilmiş, devrik; 4. (hık.) yayvan su kabı’
< **yat-(ı)k** ‘fiilden sıfat yapan ek’
= OT. **yatıg, yatık** ‘uyku’; **yatuk** ‘1. tembel; 2. iki cins iplikten dokunan bir dokuma türü’ (DLT)
[-**ık** eki: *aç-ık, bat-ık, çat-ık, tutuk, yont-uk, bit-ık, göç-ük* ..vb.]
An.ağl.: On ayrı anlamı vardır. (DS.); **yatuk** ‘ambar’ (DS.XI,

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Yedeği boyunduruğa iliştiirdi, torba ile yatığı yüklendi ve sabırsızlıkla eve doğru yürüdü. Misafir karşıladıkları odanın penceresinden içeriye baktı. Her şey yerli yerindeydi. – Harmana gitmiş olmasınlar? diye düşünerek torbayı ve yatığı bırakıp ...”(Georgi Karaslavov-Hikâyeler - Sayfa 108)

“Yan tarafta beceriksizce duran Yanka, şarapla dolu alacalı yatığı(ağaçtan yapılmış ağzı dar, karnı şiş kabı) utana sıkıla kucagında tutuyordu. Drajo Amca arabayı bir daha gözden geçirdi, daha toy denilecek genç oğluna da baktı, babaca: ...”(Elin Pelin-Bir Türk Kadını Uğruna)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

YAVAŞA

Türkçe Sözlük:

hık. Burunduruk.

Derleme Sözlüğü

hık. Burunduruk.**DS(I)17/11**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAYSI

Türkçe Sözlük:

hık. Bir tür kene.

Derleme Sözlüğü

hık. Bir tür kene.**DS(I)20/19**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir

YAVŞAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Bit yavrusu.
2. isim, halk ağzında, mecaz Geveze, yılışık kimse.

Derleme Sözlüğü

- hlk.* 1. Bit yavrusu.**DS(I) 3/1**   2. *mec.* Geveze, yılışık kimse.**DS(II)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yaŋşak* "konuşkan, geveze" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yaŋşa-* "konuşmak, gürültü etmek" fiilinden Eski Türkçe +Uk ekiyle türetilmiştir.Orta Türkçe *yaŋşak* veya *yavşak* "bit yavrusu" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Eski Türkçe *yapış-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +(g)Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< OT. ***uwuŋ** 'ufalanmış

nesne'+(a)**k**

[*uwuŋak* > **yuvuŋak* > **yuvşak* > *yavşak* biçiminden türemiş olmalıdır. Çünkü, YUyg. Türkçesindeki *uŋşak bit* 'bit yavrusu' (TUL, 1014)] **uŋşak** (< **uwuŋa-*, *uŋa-*, *üŋe-+k*) sözcüğü bu savın kanıtıdır.]

(2) 'geveze' anlamı da OT'deki **yaŋşak** '*yaŋşak, geveze*' anlamından bozulmuş olup, **yavşak** ile ilgisi yoktur: *yaŋşak*

Eren (TDES, 444): < *yapış-+(a)k*

YANLIŞTIR. Çünkü, *yapış-* fiilinden değil, < **yavuşak* [*> yavşak*] sözcüğünden geldiği açıktır. /y/ öntüreme olup, ikincildir.

Nişanyan (SS, 479): **yavşak** bit yavrusu = **ET ? yavısı** bit yavrusu, böcek yavrusu, sürfe, kene (XIV)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Adam tam bir yavşak. İngiltere Kraliyet Yavşaklık Nişanı'yla ödüllendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. "İyi gidiyor işte nasıl gitsin, koşturmaca" diyorum. Yavşak süper kahramanımız bu kez Fuzuli'ye dönüyor. "Uygun yer bulabildiniz mi?" Fuzuli ..." (Asil Terzi-Rock'n Roll'un Arabesk Sancısı: Bir çürüme ve yok oluş ... - Sayfa 72)

"Beni çileden çıkarıyor bu Yavşak! Eskiden etütlerde bu sınıfın kapısından Kel Mahmut'tan başkası bakamazdı. Bu Yavşak da nerden çıktı başımıza! Kalem Şakir- Bu daha da baskın çıktı Kel Mahmut'tan... Neden mi ..." (Rıfat Ilgaz-Hababam sınıfı uyanıyor - Sayfa 139)

“Alayı yavşak oğlum. Yeminle bak, alayı yavşak. Senin tanıdıkların vardır. Yok mu benim şiirleri basacak düzgün bir yayınevi?” “Bilmiyorum ki Burhan. Şiir basan yayınevleri ayrı genellikle. Sadece şiir kitabı yayımlıyorlar ama onları da ben pek ...”(Can Kozanoğlu-Yalan Yıllar)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YAVUKLU

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Sözlü.
2. isim, halk ağzında Sevgili.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Sözlü. **DS(I)1/1** 2. Sevgili. **DS(II),DS(III)2/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yağuk* "yakın, akraba, hısım" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde **+II(g)** ekiyle türetilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yak-* "yaklaşmak, yakınlaşmak" fiilinden Eski Türkçe **+Uk** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yavuklu '1. Sözlü, nişanlı; 2. sevgili'

→ **yavuk[+lu]**

An.ağl.: *yavuhlu, yavıklı, yavuklu* (*DS.XI*, 4207)

NOT: Öteki Türk dillerinde

YOK

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Yavuklu, yavuklu. Yani sevdiğin mi?” diye sordu Keloğlan. “Yok artık!” diye bağırdı ikisi bir ağızdan. “Tamam canım, niye kızılıyorsunuz?” dedi Keloğlan verdikleri tepkiden çekinerek. “Kıyafetlerine bakılırsa sen de Ahmet'in oralardan geliyorsun, ...”(Burcu Ünsal-Gizli Kapı: Karabasan Ormanı)

“Koyu, derin, namütenahi göklerde birer ağlamış yavuklu gözü gibi ışıldayan yıldızları.. Ezelîyetten, ebediyete doğru bir hat çeken açık toz mavisi, nurlu saman yolunu.. Bazı bir bey hançeri gibi kıvrık ve parlak, bazı bir altın tepsi kadar sarı ve ...”(Cengiz Karataş-Aka Gündüz Hikâyelerinde[Türk Kalbi, Türk'ün Kitabı] Millî... - Sayfa 131)

“Hasret, kin, öfke, aşk, dostluk, dayanışma, acı dolu; anne, baba, yavuklu dolu; çocuğum dolu; türkü dolu; mektup, şiir, hikâye dolu; gözyaşı, kan dolu; insan dolu; umut ve umutsuzluk dolu; isimler kazanmış masaları, yavuklu adları yazılmış ...”(Bülent Yılmaz-Yine de hayat: denemeler - Sayfa 5)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YAYLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Yazın yaylada oturmak, yaylaya çıkmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yazın yaylada oturmak, yaylaya çıkmak. **DS(I)1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yād-* "yaymak, sermek, açmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *ya* "yay" sözcüğü ile eş kökenlidir. Eski Türkçe *yaz-*, *yas-*, *yat-* aynı fiilin varyant biçimleridir. İlk ikisi eş anlamlıdır; *yat-* ise derivatif bir geçişsiz anlam kazanmıştır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Onların Simav ' da yaylamak için ulaştıkları yerlerden birinin, Odacı köyü yakınında yer aldığı tespit ediliyor. Ancak bunlar için Akdağ, çok geniş bir yaylak alanı olduğundan dağların eteklerinden başlayan ve zirveye kadar ulaşan yaylak ...”(Hikari Egawa-Bir Yörük grubu ve hayat tarzı: Yağcı Bedir Yörükleri - Sayfa 98)

“Mesela Elest meclisini, dolayısıyla vahdet âlemini özleyişini anlatırken o , “ nûr dağında yaylamak ” deyimini (bkz. 243 / 8) kullanır. Bu ifade, Türkmen Yûnus ' un ifadesidir. Bir yanda “ nûr ” diğer yanda “ dağda yaylamak ” ifadeleriyle bir ...”(Yunus Emre, Mustafa Tatçı-Yunus Emre külliyyâtı: Yunus Emre Divanı: inceleme - Sayfa 559)

“Oğuz Kağan daha sonra ilkbaharda Baalbek Dağları'na ve serin yerlere çıkıp yayladı. “Yaz sıcaklarında Bağdat'a gitmek mümkün değildir. Sonbahar yaklaştığında ve havalar serinlediğinde Bağdat'a gideriz.” diye duyuru yaptı. Oğuz Kağan ...”(Necati Demir-Oğuz Kağan Destanı)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YAYLIM

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Yaylak, otlak.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Yaylak, otlak. **DS(I/I) 31/31**

Balıkesir Ağzı, Yozgat Ağzı: Yayılma, dağılma işi.

Balıkesir Ağzı) (Keban Ağzı) (Erzincan Ağzı: Yaylak, otlak.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *yayıl-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +Im ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yayım '1. Yayılmak, dağılmak işi; 2.

(hlk.) yaylak, otlak'

< *yā-y-(t)l-(t)m*

An.ağl.: *yayım, yayılım, yayı-*

ım yeri, yayılma yeri, yayım

'otlak' (DS.XI, 4212); *yayım*

'dağınık'; *yayım* 'leğen dolusu

şıradan kaynaya kaynaya leğenin

dibinde kalan pekmez'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAZI

Türkçe Sözlük

yazı (II)

Düz yer, ova, kır.

Derleme Sözlüğü

hlk. Düz yer, ova, kır. DS(I/I)45/37, DS(I/II)1/2

Çankırı Ağzı, Elazığ Ağzı,Erzincan Ağzı Keban Ağzı, Yozgat Ağzı: Düz yer, ova, kır.

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *yazığ* "yazılan şey, yazı" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Oğuzca *yaz-* "çizmek, yazı yazmak" fiilinden Eski Türkçe +I(g) ekiyle türetilmiştir.Eski Türkçe *yazı* "ova, düzlük" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yaz-* "yaymak, sermek" fiilinden Eski Türkçe +I(g) ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yazı³ 'Düz yer, ova, kır'

= ET. *yazı* 'kır, ova, yazı, boş ve açık yer, boşluk, açıklık, alan' (EUTS; ETG., 310; DLT)

< *yaz-* [< **yad-*] 'sermek'

+*-I*

An.ağl.: *yazı, yazılık, yazı*

'düzlük, ova' (DS.XI, 4216)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAZMA

Türkçe Sözlük

yazma (I)

3. isim, halk ağzında Kabakulak.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Kabakulak. **DS(II)1/1**

Bilecik Ağzı, Çankırı Ağzı, Diyarbakır Ağzı, Erzincan Ağzı, Karaman Ağzı: Bohça, yemeni, başörtü, yorgan vb. şeyler yapmakta kullanılan, üstüne boya ve fırça ile veya tahta kalıplarla desen yapılmış bez.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *yaz-* "yazı yazmak, nakış etmek" fiilinden türetilmiştir. Oğuzca *yaz-* "1. hata etmek, sapmak, 2. (Oğuzca) yazı yazmak" fiilinden evirilmiştir. "Tahrif etmek, bozmak" anlamına gelen fiil 11. yy dolayında veya hemen öncesinde Eski Türkçe *biti-* yerine genel kullanıma girmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAZMAK, -AR

Türkçe Sözlük

yazmak, -ar (I)

10. -i, halk ağzında Gelinin yüzünü süslemek.

yazmak, -ar (III)

1. -i, halk ağzında Yaymak, sermek.
2. nesnesiz, halk ağzında Açmak.

Derleme Sözlüğü

10. *hlk.* Gelinin yüzünü süslemek. **DS(V)4/2**

hlk. 1. Yaymak, sermek. **DS(III)20/14** 2. Açmak. **DS(I) 15/9**

Balıkesir Ağzı, Güney-Batı Anadolu Ağzı: Yaymak, sermek.

Çankırı Ağzı: Açmak.

Nişanyan Sözlük:

Oğuzca *yaz-* "1. hata etmek, sapmak, 2. (Oğuzca) yazı yazmak" fiilinden evirilmiştir. "Tahrif etmek, bozmak" anlamına gelen fiil 11. yy dolayında veya hemen öncesinde Eski Türkçe *biti-* yerine genel kullanıma girmiştir. Eski Türkçe *yaz-* "açmak,

yaymak, çözmek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe aynı anlama gelen *yas-* fiili ile eş kökenlidir. Eski Türkçe *yad-* fiilinin varyantıdır. Eski Türkçe *yas-* aynı fiilin varyant yazımıdır. Anadolu ağızlarında canlıdır; *yazma* ve *yazı* "ova" türevleri kullanılır. "Yazı yazmak" anlamındaki eşsesli fiille etimolojik ilgisi muhtemelen yoktur.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yaz-² | 'Yaymak, sermek' (→ yaz-¹
[/8)
< ET., OT. **yad-** (EUTS;
DLT)
TT.: YAZ-(GI 'yaygı'/I 'düz
yer, ova, kır'/MA 'başörtüsü'/
MACI/MACILIK)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YEDİKARDEŞ

Türkçe Sözlük:

hlk. Büyükayı'yı oluşturan yedi yıldız.

Derleme Sözlüğü

hlk. Büyükayı'yı oluşturan yedi yıldız.1/-

Çankırı Ağzı: Büyükayı'yı oluşturan yedi yıldız.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yéti* veya *yétti* "7" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe *karındaş* "aynı anadan doğma" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *karın* sözcüğünden Eski Türkçe *+dAş* ekiyle türetilmiştir. İkinci hecedeki ses incilmesi, 'halk ağzı' sayılan *kardaş* biçiminden ayrışarak 20. yy'dan önce İstanbul ağzında ortaya çıkmıştır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Gözleriyle Yedikardeş yıldız topluluğunu aradı. Saati olmadığı zaman gecenin ilerlemesini Yedikardeş'e göre tahmin ederlerdi küçüklüğünde. Yanına uzanır gibi oturan Şahin'e baktı. Gece gibi dingin ve başkasına sır vermeyen bir mezar ..." (Murat Kahraman-Bitmeyen Veda)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YEDMEK, -ER

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Çekerek peşinden götürmek, yedeğinde götürmek:
2. -i, halk ağzında, mecaz Yanında, beraberinde götürmek:

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Çekerek peşinden götürmek, yedeğinde götürmek. **DS(I)19/14**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yét-* "ardında götürmek, çekerek götürmek" fiilinden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yed- [(hlk.) 'Yedeğe almak; çekerek peşinden götürmek'
< *yé:t-*
TT.: YED-(İL-/ME)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Bunlar da o hediyeleri getirenlerin gönüllerini hoş ettiler. Kızı, Aksungur'un hatunu ile Bâyezid Han'ın dadısına emanet ettiler. Germiyanoglu da Çeşnigirbaşı Paşacık Ağa'yı gelinin atını yedmek için birlikte gönderdi. Paşacık Ağa'nın Hatununu ..." (Nazım Tektaş-Osmanlı Tarihi 1 - Çadırdan Saraya)

"Boynundaki yular, seni yeder, durur. Fakat çekenı gör, yuları değil! Çekenı ve yuları görsen senin için bu âlem 'aldanma yurdu' olmazdı. (4/108-109/1321-1324) Bu âlemin direği gafletten ibarettir. (4/109/1330) (4/232/2887) Herkes, gönülünün ..." (Mevlana Celaleddin-i Rumi-Mesnevi Bahçesi)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

YEĞİN

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Zorlu, katı, şiddetli.
2. sıfat, halk ağzında, mecaz Baskın, üstün, iyi.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Zorlu, katı, şiddetli. **DS(V)1/12.** *mec.* Baskın, üstün, iyi. **DS(I/II)7/6**

Nişanyan Sözlük: Türkiye Türkçesi *yeg* "üstün" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +(I)n ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yeğın (hlk.) '1. Zorlu, katı, şiddetli;
2. (mec.) baskın, üstün'
< **yég+(i)n**
TT.: YEĞİN+(LEŞ-/LEŞME/

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YEĞNİLMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Hafiflemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hafiflemek.DS(I)4/3

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yeğnil- ['Hafiflemek'
→ **yeğni[+I-]**
An.ağl.: **yeğnil-, yeğnel-, yeğ-**
nen-, yeğnikle-, yeğnikleş-,
yeğni-, yénel-, yénil-, yeynil-,
yiğnil-, yinil- (DS.XI, 4227)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Tüy gibi yeğnilmek. Boşlukta yüzerek bir başka acuna uçmak. Eti - kemiği kendisinin değildi artık. Salt düşünceler kendinin. Hamlet ' in elindeki sırttan kafatası geldi aklına. Çok beğendiği o sahneyi şimdi anlamsız buluyordu. Ölümü öyle ...”(Serhat Kestel-Korkunç ve güzel - Sayfa 175)

“Yağmur tekrar yavaşladı ve rüzgâr yeğnildi. Engin Ar uçarı kızın baktığı noktaya yoğunlaştı, sonra bluejeans pantolon cebinden camel paketini çıkardı, bir tane yaktı, paketi ardındaki emme basma tulumbanın kenarına bıraktı, orada uçarı kızın ...”(Metin Savaş-Melengicin Gölgesinde)

“Rahattı. Ama şimdi! Şimdi ise, yalnızca toprağı vardı, geniş ve kuru bir toprak parçası. Bununla boğuşmak gerekti. Her şey çalışmaya bağlıydı. Ancak, yüreği yeğnildi, kuş yüreciği gibiydi. Kendi gönölünce yaşamayı severdi. İştten ürküyordu.”(Elin Pelin-Bir Türk Kadını Uğruna)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

YEĞNİLTMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Hafif duruma getirmek, hafifletmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hafif duruma getirmek, hafifletmek.**6/3**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bütçemiz üzerindeki sınırlamaları biraz yeğniltmek. Bayındırlık işlerine izin verme hakkımız üzerine konulmuş sınırlamaları da biraz yeğniltmek. Bundan başka, tüzesel ayrıcalık hakları, yabancı postaları, Kürdistan. . . ile ilgili olarak Sevr ...”(Ruşen Eşref Ünaydın-Atatürk'ü özleyiş: kitap. Zafer - Sayfa 400)

“Ülkemizde kalacak yabancı subayların sayısını biraz azaltmak. Boğazlar bölgesini biraz ufaltmak. Bütçemiz üzerindeki sınırlamaları biraz yeğniltmek. Bayındırlık işlerine izin verme hakkımız üzerine konulmuş sınırlamaları da biraz yeğniltmek.”(Kemal Atatürk-Nutuk - söylev: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 15-20 Ekim 1927 ...)

“Bu sözlerle ayakkabının eskiliğinin küçültücü etkisini yeğniltmek, gönlünü almak istiyordu. Murat'ın gözleri parladı, gülererek: “Bunları gerçekten bana mı veriyorsun?” dedi. Birhan, eski pabuçlarına Murat'ın gösterdiği sevinçten utandı.”(Perihan Karayel -Kaçkımlar - Sayfa 29)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

YEĞREK

Türkçe Sözlük:

hlk. Daha iyi, daha üstün.

Derleme Sözlüğü

hlk. Daha iyi, daha üstün.**DS(I)yeyrek 2/-**

Nişanyan Sözlük: Türkiye Türkçesi *yeg* "üstün" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +(D)n ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yeğrek (hlk.) ‘Daha iyi, daha üstün,
daha uygun tutulan’

< **yég+rek**

An.ağl.: **yeğrek** ‘1. iyiliksever;
2. çok’ (DS.XI, 4228)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“İmam Ahmed de: – Ben ilmi ondan yeğrek bilirim, illâ ol Allah'ı benden yeğrek bilir, dedi. Bilâl Havvas, yolda giderken Hızır'a rast gelmiş, sormuş ki: – “İmam Şâfii

hakkında ne dersin?” – Kutuplardandır. – İmam Ahmed hakkında ne dersin?”(Feriüddin Attar-Tezkiratül Evliya)

“Zinhar gözünü aç gör, Nefis duzahn seçe gör Dost menziline geçe gör, Andan yeğrek durak nedir Eydirsin kim gözüm görür, Dava, manaya erür Gündüzün gün şule verir, Gece yanan çırağnedir Yunus der; âşıkare nihan, Hak doludur iki ...”(Yusuf Özcan-Yunus Emre Hayatı ve Şiirleri - Sayfa 145)

“Aşağıdaki şiirde her dize de kanımızca birer özdeyiş niteliğindedir: T278 Aşkı seve âşık gerek Ta360 Ne olisar aşktan yeğrek Aşktır yere göğe direk Kalanı hep söz öküğü. yeğrek: daha iyi, daha üstün olisar: olacak öküğü: fazla, çok Yunus ...”(Doğan Aksan-Yunus Emre şiirinin gücü - Sayfa 86)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

YEKE

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında İri, kocaman.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* İri, kocaman. **eke 6/3**

Van Ağzı: İri, kocaman.

Nişanyan Sözlük:

Orta Yunanca *iáki(on)* οιάκιον "dümen sapı" sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük Eski Yunanca aynı anlama gelen *oiaks* οίαξ sözcüğünden alıntıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yeke (hlk.) ‘Büyük’
< Moğ. (*SKE* 62) *yeke* ‘gross’
= Tü. *igid*
[*MGT*’nde *Yeke Nidun* ‘büyük göz’ kişi adı]
An.ağl.: *yéke, yeke, yekâ* ‘iri’
(*DS.XI*, 4228)
~ *yeke* ‘iri yarı, kocaman, çok büyük’ (*Ker./KrTS*, 365)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Höst, ne belledin sen Ertuğrulu mu, hane belledin sen? Kalleş mi? Enişten o senin, enişten! Bacının, şuracıkta sana gözyaşı döken Gülaçtı Bacının kocası ve hepimizin beyi. Yüreğinde yenişememişliğin izi kalmışsa, bunu er meydanında yeke ...”(Yavuz Bahadıroğlu-Merhaba Söğüt)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YEKİNMEK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Davranmak, olduğu yerden fırlamak, ayağa kalkmak, kalkmak için hareket etmek, kımıldamak.
2. nesnesiz, halk ağzında, mecaz Gereğinden fazla gayret sarf etmek.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Davranmak, olduğu yerden fırlamak, ayağa kalkmak, kalkmak için hareket etmek, kımıldamak. **DS(I/I)34/36** 2. *meç.* Gereğinden fazla gayret sarf etmek.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *yekin* "birden" sözcüğünden türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir. Türkçe sözcük Farsça *yak* "bir" sözcüğünden **+(I)n** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yekin-[(hfk.) 'Davranmak, olduğu yerden fırlamak, ayağa kalkmak'
< ***yél-** 'koşmak' (DLT)
+**(k)in-**
TT.: YEKİN-(İŞ/ME)
An.ağl.: *yekin-, yegin-, yelkin-, yeykin-, yikin-* '1. bir eylem yapmaya davranmak; 2.zorlanmak' (DS.XI, 4229)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Yekindi, yekindi, yekindi. Kalağın altı tenliydi. Doldururken « ağır oldu » demişti. Bir daha, bir daha yekindi. Altından bir sıcaklık duydu, bacaklarının arasında. Sırtlamışken bıraktı sepeti. Bacaklarını sıkıştırdı. Dondaki sıcak, ılık suyu bir ..." (Ümit Kaftancıoğlu-Yelatan: roman - Sayfa 110)

"Yekindi Seyit Onbaşı, yekindi Mehmet... Üzerlerine cehennemler yağarken gülüyordu Mehmed'in gözlerinin içi... İşte, aşüfte kalça kıvrışlarıyla Boğaz'a giren ve üstlerine ateş kusan gemilerden biri gömülmüştü sulara... Göğsünde imân ve ..." (Sadettin Kaplan-Hüzün Adrese Gelir)

"bir başka sese doğruydu, ışığına doğruydu yıldızını kendi örsünde üreten yepyeni bir dünyanın"3 Deniz birden hareketlendi... ilkyazda uzaklardan gelen dalgalar önce kayalara vurdu... sonra yekindi bir daha vurdu... bir daha yekindi... sonra ..." (Cengiz Gündoğdu-Taşkiran)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YEL

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Romatizma ağrısı.

3. isim, halk ağzında Kalın bağırsaktaki gaz.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Romatizma ağrısı. **DS(var)40/34** 3. *hlk.* Kalın bağırsaktaki gaz.

Çorum Ağzı:Rüzgâr.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yel* "rüzgâr" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yel-* "koşmak, acele etmek, çırpınmak, uçşmak" fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< *yēl* < *yi:(ī)l*

TT.: YEL+(DİR-/DİRME)

An.ağl.: *yel, yēl, yelpik* 'ağrı, sızı, romatizma' (DS.XI, 4230)

YE(> é)L/+PİK

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YELDİRMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Aceleyle koşturmak, koşturmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Aceleyle koşturmak, koşturmak. **DS(I/I)7/8, DS(I/II)6/2**

Çankırı Ağzı: Aceleyle koşturmak, koşturmak.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *yeldir-* "yelde dalgalanmak, telaş etmek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +mA ekiyle türetilmiştir. Türkçe fiil Türkiye Türkçesi aynı anlama gelen *yel-* fiilinden Türkiye Türkçesinde +tUr- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yeldir-| (hlk.) ‘Aceleyle koşturmak,
koşuşturmak’
→ **yel-[dir-]**
= ET. **yiltir-** ‘estirmek, esmek’
(EUTS, 296)
~ OT. **yéltir-** (DLT)
Krş: **yelbir**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Şaşkınlıktan dili tutulan hadım, baktı ki üstelese olmadık rezalet çıkacak, eteklerini toplayıp padişahın yanına yeldirdi. Kızlarağasının anlattıkları, Süleyman'ın hem öfkesini, hem arzularını kamçılıyordu. Ama gene de temkinli olmayı elden ...”(Cahit Ülkü-Pargalı İbrahim Paşa: Kanuni'nin düşü, Hürrem'in kâbusu: roman)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YELEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Kuş kanadının büyük tüyü, telek.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Kuş kanadının büyük tüyü, telek. **DS(I/I)16/15**

Çankırı Ağzı: Kuş kanadının büyük tüyü, telek.

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *yelek* "1. yaprak, 2. Kuş kanadı tüyü, telek" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Türkiye Türkçesi *yel* "rüzgâr, çarpıntı" sözcüğünden Türkiye Türkçesinde +(g)Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yelek ‘1. Ceket altına giyilen kolsuz ve kısa giysi; 2. kuş kanadının büyük tüyü, telek; 3. okun yay girişine takılan bölümündeki tüy’
< **yé:l+(e)k**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YELEKEN

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Havadar. **DS(II)1/1**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Dört başı mamur, havadar ve yeleden bir yerdeyim. Açmışım tüm rüzgârlara karşı sinemi. Karayel bir yanımdan vurup geçse, poyraz, lodos öteki yanımdan ne fark eder? Uyku ile uyanıklık arasında kalmış gözlerim. Saat gecenin ...”(Şeyhmus Şahin-Merhamet Dilencisi-Sayfa 1)

“Çatı katındaki yarım dairenin önü boydan boya terastı; havadar, yeleden, ferahlatıcı bir manzaraya sahipti; Kuşkonmaz Bulvarı'nın neredeyse bütünü buradan rahatça seçilebiliyordu; şeritlerden akıp giden baş döndürücü trafikteki motorlu ...”(Metin Savaş-Kargalar Derneği)

“Sense ruhsat beklersin, durduğun yer yeleden, Canın bir ak kuğudur sevgilerin gölünde. Durmadan su sıçratır canı can yapan ışık, Kılavuzu irfansa doğru gider her âşık. Doğru gider her âşık Dağı dönüp dolaşmak tepeye varmak değil, ...”(Bahaettin Karakoç-Beyaz Dilekçe)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

YELELİ KURT, -DU

Türkçe Sözlük:

hfk. Sırtlan.

Derleme Sözlüğü

hfk. Sırtlan. **yelelikurt 1/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yāl* "at yelesi" sözcüğü ile eş kökenlidir. Eski Türkçe sözcük Farsça *yāl* veya *yal* ل / یال ی "ense, yele" sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ibik; eyer kaşı' (DLT: *yalığlan-*
'horoz ibiklenmek; at yeleden-
mek'; *yalğıl* 'yelesi ak')

< ***yāl(+a)** [> *yele* 'ünlü
incelmesi ile']

TT.: YELE+(LEN-/Lİ)

An.ağl.: *yeli, yekle* (DS.XI,
4234); *yelelikurt* 'sırtlan'
(DS.XI, 4233)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YELEME

Türkçe Sözlük:

hlk. Havai.

Derleme Sözlüğü

hlk. Havai.2/2

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YELİN

Türkçe Sözlük:

hlk. İnek, manda, koyun vb. hayvanlarda memenin süt toplanan bölümü.

Derleme Sözlüğü

hlk. İnek, manda, koyun vb. hayvanlarda memenin süt toplanan bölümü.**DS(I)10/8**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yelin (hlk.) ‘1. İnek, manda, koyun
vb. hayvanlarda memenin süt topla-
nan bölümü’
= OT. *yélin* ‘kısırak memesi,
tırnaklı hayvan memesi’ (DLT)
< *yél+(i)n*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YELMEK, -ER

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Aceleyle, telaşlı bir biçimde koşmak.**DS(I/I)27/22**

Çankırı Ağzı: Aceleyle, telaşlı bir biçimde koşmak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yel-* "koşturmak, acele etmek, çırpınmak" sözcüğünden alıntıdır.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yäl- ‘atla koşmak’; **yälmä** ‘süvari’ (ETG., 310)

< ***yēl-**

TT.: YEL-(ME)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“İt gibi yelmek: “Bir şeyi ele geçirmek için, sinsice ve üstün bir gayretle koşuşturmak” anlamına gelen “it gibi yelmek” deyimini, şairin “Ey sevgili! Rakîbin durmadan it gibi koşuşturur; meğer sen ceylan gözlüyü avlamak için seğirdir.” dediği, Turmaz ...”(Mustafa Nejat Sefercioğlu-Dîvan şiiri incelemeleri ve Hocam Âmil Çelebioğlu için. - Sayfa 387)

“... Yelmek diye bir fiil var, “hızlıca yürümek, gitmek” anlamında kullanılıyor. Necati Bey'den “Yürü yıllarla yilersen yitemezsin gönül / Şol.”(Sevan Nişanyan-Kelimebaz - Sayfa 215)

“Yele varmak ” habâbın içindeki hava çıkınca sönüp kaybolması, hem de yelmek, devamlı yelmek mânâsına delâlet eder ki, bu da avareliğin ta kendisidir: Badede yele varur la‘li havâsında habab Galibâ bencileyin ol dahi avaresidir.”(Cemâl Kurnaz-Hayâlî Bey Dîvânı: tahlili - Sayfa 314)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

YELPİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Nefes darlığı.DS(I/I)11/11

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *yelpize* "yelpaze" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Orta Türkçe *yelpi-* veya *yelpir-* "yellenmek, üfürmek" fiilinden türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yelpik (hlk.) ‘Balgamlı öksürükle ortaya çıkan göğüs hastalığı, nefes darlığı’
= OT. *yēlpik* ‘cin ve yel çarpması’ (DLT)
< **yé:l+pi-** ‘yel çarpmak’
+**-k**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YELPİRDEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Kımıldamak, hafif sallanmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kımıldamak, hafif sallanmak.1/1

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *yelpize* "yelpaze" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Orta Türkçe *yelpe-* veya *yelpe-* "yellenmek, üfürmek" fiilinden türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“diyerek yelpirdedi Fuat Bey hasır tabure üzerinde. Korkut Efe devam etti; “Bendeniz kısa pantolonlu küçük bir veletken, yanında çıraklık ettiğim ustamın çekmecesinden bir lira yürütmüştüm. Ben bu cürmü işlerken, şehrimizin babacan yargıcı ...”(Metin Savaş-Melengicin Gölgesinde)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YELPİRDETMEK**Türkçe Sözlük:**

hlk. Hafifçe sallamak, kımıldatmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hafifçe sallamak, kımıldatmak. 2/1

Nişanyan Sözlük:

Orta Türkçe *yelpize* "yelpaze" sözcüğünden evirilmiştir. Türkçe sözcük Orta Türkçe *yelpe-* veya *yelpe-* "yellenmek, üfürmek" fiilinden türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YELYUTAN**Türkçe Sözlük: Var****Derleme Sözlüğü**

hlk. Atlarda hava yutmanın yol açtığı bir hastalık.**yelyudan 1/-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YEMİN

Türkçe Sözlük:

yemin içmek *hlk.* ant içmek.

Derleme Sözlüğü

yemin içmek *hlk.* ant içmek.2/-

Nişanyan Sözlük:

Arapça *yamn* kökünden gelen *yamīn* يمين "1. sağ el, sağ taraf, güney, 2. sağ elini kaldırarak verilen ant" sözcüğünden alıntıdır. (NOT: Arapça sözcük Aramice/Süryanice aynı anlama gelen *yamīn* ימין sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcük İbranice aynı anlama gelen *yāmīn* ימין sözcüğü ile eş kökenlidir. İbranice sözcük Akatça aynı anlama gelen *imnu* sözcüğü ile eş kökenlidir.)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Sana... Yemin ediyor...” Yumruklarını öylesine sıkmişti ki, parmakları bembeyaz olmuştu. “Ben bir gün... O adamı... Öldür!” Mustafa cevap veremedi ilk anda. Durakalmıştı... Küçük arkadaşının sırf laf olsun diye böyle konuşmadığını görebiliyordu.”(Burak Önlem-Ölümsüz Oyun 1- Beyaz Yemin - Sayfa 191)

“İslâmî anlamdaki yemin, genellikle Allah adına yapılır. Bu da “Vallahi, Billahi” gibi ifadelerin söylenmesiyle olur. Fakat bu arada başta Kur’ânı Kerim ve Kâbe olmak üzere mukaddesler üzerine yapılan yeminler de yemin mefhumuna girer ve ...”(Mehmed Paksu-Mutlu Bir Yuva İçin Kadın ve Aile İlmihali)

“İkincisi: Yalnız dünyalık için devlet reisiyle antlaşıp da dünyalık ve hoşlanan, vermezse kızan, Üçüncüsü: Malını ikindiden sonra (pazara) çıkarır ve « Kendisinden başka ilâh olmayan Allah ' a yemin ederim ki; bu mala ben, emin ol ...”(Osman Şekerci-Kaynaklarımıza göre İslâm terbiyesi - Sayfa 142)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

YEMİŞ

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında İncir.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* İncir.DS(I)26/26

Trakya Ağzı:Meyve.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yemiş* "yenebilir ürün, meyve" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yé-* fiilinden Eski Türkçe *+İş* ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= ET. *yemiş* (EUTS, 297)

~ OT. *yemiş* (DLT)

Eski Kıpç.: *yemiş*

< **yé:-m* 'yem'+(i)ş

TT.: YEMİŞ+(Çİ/ÇİL/Lİ/LİK)

An.ağl.: *yemiş, yemiş, yemşen,*

yemiş '1. incir; 2. kuruyemiş; 3.

söğüt ağacı meyvesi' (DS.XI,

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Biz o kendini beğenmiş, bir de yemiş zamanı görelim. Çiçekli genç badem ağacı, yaşlı ağacın bu sözlerinden çok utandı. Öyle utandı ki, ak çiçekleri kızarıp pembeleşti. Havalar ılıktı ama kış daha geçmemişti. Birden havalar bozdu yine ." (Aziz Nesin-Anıtı Dikilen Sinek: öykü - Sayfa 48)

"Dört yüzündeki çeşmelerin her birinin iki yanında yemiş ve meyve figürleri ile süslenmiş kabartma mermer panolar vardır. Bunların çevresinde de son derece karmaşık işlenmiş dal, yaprak, ve çiçek figürleri içeren panolar bulunmaktadır." (Adnan Özyalçın-Öyküleriyle İstanbul Anıtları-2)

"Nasıl ki yemiş vardır, dalında güzeldir, yemiş vardır tabakta, bunun gibi örneğin şiir vardır aruzla söylendiği için güzeldir, şiir vardır serbest vezinle söylendiği için güzeldir. Asıl sorun, söylemek istediğimiz şeye entam anlatımını verebilmektir." (Cahit Sıtkı Tarancı-Otuz Beş Yaş: Bütün Şiirleri)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

YENGE

Türkçe Sözlük

4. isim, halk ağzında Düğünde geline kılavuzluk eden kadın.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Düğünde geline kılavuzluk eden kadın. DS(I)15/13

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yenge* "ağabeyin veya dayının karısı" sözcüğünden evrilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= ET. *yǎngǎ, yǎngǎ* (EUTS, 293); (Uyg.) *yeŋe*
~ OT. *yengge* (DLT)
< **yé:ng* ‘yan’+*ge* [< **ya-*
ŋ+ge]

[Düğünlerde gelinin devamlı yanında bulunan ve ona yol yordam öğreten kadın. Krş. *sağdıç* < *sağ+da+eş* ‘düğünlerde erkeklerin yanında bulunan ve *yengenin* kıza yaptığı görevi güveye yapan erkek’.]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YERDEGEZEN

Türkçe Sözlük:

hlk. Yılan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yılan. 2/-

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YESTEHLEMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Büyük abdest yapmak

Derleme Sözlüğü

hlk. Büyük abdest yapmak.5/3

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yestehle- [(hlk.) ‘Büyük aptes etmek’

< [y-] OT. *es* ‘fenalık, kötülük,

ayıp şey; avret yeri’ +*te-* (DLT)

‘*düşmek’ +*-k+le-*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Çiftleşmek solucandan gergedana kadar her boydan aktörün katıldığı bir komedyâ. Soluk almak, yestehlemek gibi. Ne güzel, ne çirkin. Uzviyetin ruha taktığı zincir. Ruha dışlerini geçiren uzviyet. Ruh, uzviyete burunsalık taktığı ölçede ruh .”(Cemil Meriç-Jurnal - Sayfa 234)

“Onun için sen sen ol, yestehlemek için ille de bir zengin evinin gölgesini seç ki, herif de insan haklarını çiğnemek zorunda kalıp, sana para versin... Bilâl şöyle bir düşünüp, Mustuva emmi, dedi, bunca zengin adam var, bunların hepsi de ...”(Aziz Nesin-Gidigidi: hikâyeler - Sayfa 158)

“Gardiyanım ya da nöbetçim beni koridordaki ayakyoluna götürüyordu. Gözetim altında elde ve ayakta zincirlerle yestehlemek doğrusu ya kolay olmuyor. Taharetlenmek - tövbe. estağfurullah - zorlaşıyor. Zincirlerin dışkılara dalıp çıkması ayrı ...”(İlhan Selçuk-Ziverbey Köşkü - Sayfa 57)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

YETİK

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Yetişmiş, erişmiş, büyümüş.
2. sıfat, halk ağzında Bilgili, olgun (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Yetişmiş, erişmiş, büyümüş. **DS(I/I)19/21** 2. Bilgili, olgun (kimse). **DS(II/I)5/3, DS(II/II)5/3**

Çankırı Ağzı: Yetişmiş, erişmiş, büyümüş.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yetik¹ (hık.) ‘1. Yetişmiş, erişmiş, büyümüş; 2. bilgili, olgun’
= OT. *yétik* ‘işlerinde becerikli, güç işleri başaran’ (DLT)
< *yét-(i)k* ‘fiilden sıfat yapan ek’
[-(I)k eki: *bit-ik, çal-ık, çık-ık, don-uk, kır-ık*]
An.ağl.: *yetik, yetuk, yetük* ‘büyümüş, irileşmiş, yetişmiş, olmuş’ (DS.XI, 4257) < *yét-(I)k*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YETİRMEK

Türkçe Sözlük

1. -e, -i, halk ağzında Bitirmek, tamamlamak.
2. -e, -i, halk ağzında Besleyip büyütme, yetiştirme.
3. -e, -i, halk ağzında Yetiştirme, idare etme.

Derleme Sözlüğü

- hlk.* 1. Bitirmek, tamamlamak. **DS(II)10/6** 2. Besleyip büyütme, yetiştirme. **DS(III)3/2**
3. Yetiştirme, idare etme. **DS(I)12/10**

Çankırı Ağzı: Yetiştirme, idare etme.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yetir-¹ (hlk.) ‘1. Bitirmek, tamamlamak; 2. besleyip büyütme, yetiştirme; 3. yetiştirme, idare etme’

< **yét-(i)r-**

An.ağl.: *yetir-* ‘1. yetiştirme; 2. tamamlamak’, 3. götürme, iletme’ (*DS.XI*, 4258)

yetir-² (hlk.) ‘Kaybetme’

< **yit-(i)r-**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Buna yakacak yetirmek zor. bakmışlar olacak değil. Hamur teknesinin üzerinden kara tavuk geçirmişler. «Hemiki» hamır bitmiş. Alkarısını bir kerede suya göndermişler. İşte bunda iyi etmemişler. kalabalığın içine niye gönderirsiniz?”(Aziz Elmas-Ayıp - Sayfa 54)

“Ondan başka Rab yoktur.62 Yoluna Güç Yetirmek: Fakihler hacca gitmek konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Sûfiler ise en ihtiyatlı yolu tercih etmişlerdir. Meselâ, Sûfiler'e göre hacca güç yetirmek için kişinin imkanının olması yeterlidir.”(Veysel Akkaya-Sufi Gözüyle Hac ve Umre)

“Güç yetirmek istediler de mi yetiremediler? – İstediler ki ne kadar... Yakası da ellerine geçmedi belleme! Geçti ama pençelerinden sıyrıldı, güzelce... Bunların ağası Zeynel, körpeliğinde köy hırsızıydı, Beyim, az kaldı ki, buralarda tavuk, ördek, ...”(Kemal Tahir-Bozkırdaki çekirdek: roman - Sayfa 107)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YETMEK, -ER

Türkçe Sözlük

6. nesnesiz, halk ağzında Olgunlaşmak.

Derleme Sözlüğü

6. *hlk.* Olgunlaşmak.DS(I)19/13

Diyarbakır Ağzı: Bir yaşa erişmek, ulaşmak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yét-* "1. yakalamak, gücü yetmek [geçişli fiil], 2. yeter olmak [geçişsiz fiil]" fiilinden evrilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“At koşu dutmasın çıktığın zaman Yelkesi kaval gibi hızlan yıktığın zaman At dördüne güzel on beşine yettiği zaman Severim kır atı bir de güzeli At höyük sağrılı hoş karalı kalkan döşlüsü Kalem kulaklı kernip dudaklı çekiç başlısı Güzelin ...”(Dadaloğlu, İsmail Görkem-Yeni bilgiler ışığında Dadaloğlu: bütün şiirleri - Sayfa 143)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YEYĞİ

Türkçe Sözlük:

hlk. Hayvanlar için saklanan kışlık yiyecek, yem.

Derleme Sözlüğü

hlk. Hayvanlar için saklanan kışlık yiyecek, yem.DS(I/T)16/9

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ye(i)ygi (*hlk.*) ‘1. Genellikle kış için hazırlanan, biriktiren yiyecek ve hayvan yemi; 2. rüşvet’

< OT. **yé-y-** ‘yemek’+**-gi**

An.ağl.: *yeygilk, yeygü, yeygülük, yeyinti, yivgi, yiygi, yiyinti* (DS.XI, 4260)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Saffet Ağa, Nisan, Mayıs aylarında, ucuz düşürdüğünde iki koşum atı alır, harman kaldırıldıktan sonra satar, böylece yeygi masrafından kurtulmuş olurdu. Ahır girişinin sağına dizilmiş olan yemliklerin yüksekliği daha düşüktü. Bu bölümün ilk ...”Ali Rıza Kars- Atların Kardeşliği: Roman – Sayfa 11)

“Ekinin bir bölümü toluluk, bir bölümü sellik oluyor. El elde baş başta... Bu köyde kimin ambarına koyduğu ekin milleti bahara ulaştıracak? Yeygi, ekin buğdayını çalıyor; ekin buğdayı yeygiyi... Yarın yine el açacağız pangaya buğday gredisi için.”(Abbas Sayar-El Eli Yur, El de Yüzü)

“Yeygi arayan açlıkla Tılsımlı Adayı arıyordum. Sözle söylenebileceklerin en âlâsı şiirle anlatılır. Ama şiir güç ve uzun süren bir iştir. Duygu baskısı altında insanın can evini kıyan, bir hasret uzun zaman gönülde yatar ve bir pırlanta haline ...”(Halikarnas Balıkcısı-Mavi sürgün - Sayfa 22)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

YIKIŞMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Güreşmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Güreşmek.11/6

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< **yık-(t)l-**

An.ağl.: *yıkıl-* ‘1. güreşte yenilmek; 2. birinin evinde çağırısız yatıya, yemeğe kalmak; 3. hasta, bitkin, perişan olmak’ (DS.XI,

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YILANCIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Kemik veremi.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Kemik veremi.DS(I)14/13

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yılan* "malum sürüngen" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe +*lan* eğer bir ek ise, kökün niteliği belirsizdir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yılandık ‘1. Streptokok denilen mikropların bir sıyrığa bulaşarak yaptıkları hastalık, kızıl yörük; 2. (hlk.) kemik veremi’
< **yılan[+dik]** ‘addan organ, bitki ve hastalık adı yapan ek’]
[+dik eki: *bademcik, kızılçık, kızamıkçık, kulakçık ...vb.*]
An.ağl.: *yılandık, yilanduh*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“İki büküm olan Musa, eşeğinin üzerinde köy köy, kasaba kasaba dolaşıp, “Yılcık Hastalığı” na yakalanan insanları, okuyup üfleyerek, yanında taşımış olduğu Yılanlar Şahı'nın boynuzu ile iyileştirmeye başlamış, yaralarından kan ve irin akan ...”(Prof. Dr. Oktay Benli-Her Yönü ile Ani - Sayfa 302)

“Yılcık ocağına gelen kişiye, ocak sahibi, elini ağrıyan bölgenin üstüne koyup; Fatıha ve İhlas surelerini okumakta ve demirden bir şeyle ağrıyan yerlere hafifçe vurmaktadır. Yılcık ocaklarında görülen ilginç görüntülerden birisi de; şayet ...”(Kazım Öztürk-Konya'da dini hayat - Sayfa 85)

“Ormana ' da yılcık ocağı vardır. Burada hastaya iral denilen yılcık taşı yapıştırılır. Eğer taş yapışırsa hasta yılcık olmuştur. Hocanın ekmeğini yer, bir hafta kadar hocanın evinde kalır. Hoca okur. Hasta sıdkını bütün ederse şifaya ...”(Mustafa Enhoş-Bütün yönleriyle Akseki ve Aksekililer - Sayfa 121)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YILDIRAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Şimşek.
2. sıfat, halk ağzında Parıldayıcı, parıldayan.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Şimşek.2.Parıldayıcı, parıldayan.**DS(I), DS(II)2/-**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YILDIRAMAK

Türkçe Sözlük:

hfk. Parıldamak.

Derleme Sözlüğü

hfk. Parıldamak. **6/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yaldırık* veya *yuldrık* "parlama, kıvılcım" sözcüğü ile eş kökenlidir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yaldırı-* veya *yuldrı-* "parlamak" fiilinden Türkiye Türkçesinde **+Im** ekiyle türetilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *yaldız* veya *yulduz* "parıltı, yıldız" sözcüğünden Eski Türkçe **+I-** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yıldırak (hlk.) '1. Parıldayıcı, parıldayan; 2. şimşek'
→ yıldıra-[k]
< **yaldırı(/a)-k** 'cilalı, parlak, süslü' (DLT)
An.ağl.: **yıldırak** '1. Çok parlak; 2. parlaklık' (DS.XI, 4267)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Gök yıldıradı. Uzakta Martıyı seçebildi. Bütün hızıyla üzerine davrandı. Fakat ona yanaşmak demek tekneye çarparak onu tuzla buz etmek demektir. Martının yanından geçti. Megafonla: K - Dayanın arkadaşlar, yine geleceğiz! » diye 322."(Tahir Alangu-Cumhuriyetten sonra hikâye ve roman: Hayatlar, eserler, ...)

"diye bağırmasıyla dümeni basması bir oldu. Dönen Denizkuşu, sancak omuzluğuyla gelen dalgayı karşıladı. Bu ana baba gününde orsa etmek delilikti. Ne var ki Ateşoğlu dümendeydi. Yükseldi, yine boca etti. Etrafına baktı. Gök yıldıradı ."(İsmail Parlatır-Güzel yazılar hikâyeler - 1. cilt - Sayfa 262)

"Pek az yıldıradı, çarçabuk geçti. Ananın köyünden geldiğiniz akşam gülmekten çenelerin çeçigi (mihver)i gevşemiş sindi (makas) gibi açılıyor, ağzın kulaklarına ulaşıyordu. Kızıl anan Aliye allı pullu gözücü eski ateşini mi alevlendirdi ne gordü ..."(Ebubekir Hazım Tepeyran-Küçük Paşa: roman - Sayfa 108)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

YILIK

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Çarpık, eğri (ağız).
2. sıfat, halk ağzında Şaşı (göz).

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Çarpık, eğri (ağız).**DS(I/I)17/15**   2. Şaşı (göz).**DS(I/II)21/17**

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Yamtar, Çinliye yukardan aşağı bir baktıktan sonra: - Ulan Çinli! Sakın şu sunduğun kımızda da ağı olmasın? dedi. Sonra kendisine yıllık yıllık bakan Çinliye, boşalttığı çamçağı geri verirken ilâve etti: Yirmi çamçak içtim. Yirmi defa ölmem gerek."(Hüseyin Nihal Atsız-Bozkurtlar: Bozkurtların Ölümü ve Bozkurtlar Diriliyor)

"Uzunca dikilmişti. İnsanlar için dikilmemişti. Bir entariyi andırıyordu. Sanki devler için dikilmişti. Kolu olmayan devler için... Resul oradan uzaklaştı. Bir sonraki eve seslendi "Bacım... Teyze..." diye seslendi. Evin kapısı yılıktı. Evin kapısını araladı."(Nasim Marashi-Ersiz Köy - Sayfa 142)

“Çivileri bile söktü. Kattı karıştırdı ortalığı. Ne farları kaldı, ne camları. Ne boyası, ne boncuğu, Dikiz aynası, kilometresi, yakıt göstergesi falan yamuldu, yılıktı adamakıllı. Bereket motor kendiliğinden durdu. Kalekale'nin durdurması olanaksızdı.”(Fakir Baykurt-Kalekale: hikâyeler - Sayfa 200)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

YILKI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında At, eşek gibi tek tırnaklı hayvan sürüsü.
2. isim, halk ağzında Başiboş bırakılmış at veya eşek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. At, eşek gibi tek tırnaklı hayvan sürüsü. **DS(I/I)19/16** 2. Başiboş bırakılmış at veya eşek.**DS(I/II)2/1**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yılki* "at sürüsü, at" sözcüğünden evrilmiştir. Türkçe kullanımdan düşmüş bir sözcük iken 1960'lardan sonra belki Cengiz Aytmatov çevirilerinin yardımıyla yeniden duyulmuştur.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yılki (hlk.) '1. At, eşek gibi tek tırnaklı (toynaklı) hayvan sürüsü; 2. başiboş bırakılmış at ve eşek sürüsü'
= ET. [Eleges, 11: *tört (a)d(a)k*: < l(t)g> *yılki(t)m* = dört ayak(lı) hayvan(larım)]
= ET. *yılki, yılhi, yıllık* (EUTS, 294)
~ OT. *yılki* 'hayvan, hayvan sürüsü' (DLT)
< *yil 'yıl, sene' +*ki* (/+lık)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Uyandırdığı ilgiye değer bir roman Yılkı Atı. Ama ne var ki, Yılkı Atı, yazarın ilk yapıtı olması ya da salt bir attan söz etmesiyle ilginç değil, onun asıl ilginçliği Türk köyünü ve köylüsünü değişik bir konuyla yansıtmasıdır.”(Asım Bezirci-Seçme Romanlar: Yazarları, Eserleri, Roman Özetleri, ...)

“Dağlarda gezen atlara, "yılki atı" dendiğini hatırladı. Zeynep merakla yılki atlarının neden dağlarda yaşadığını sordu. Selma babasından öğrendiklerini anlatmaya başladı; "Bu atlar zamanında sahipli atlanmış. Yaşlanıp işe yaramaz hale ...”(Ayhan Çelik-Rıfat Rıfat - Sayfa 125)

“Sokak aralarındaki otu,köyün büyükbaş hayvanları kışa kadar bitiremezdi. Kendi köyünde çocukların rahat bırakmadığı yıllık atını buraya getiren Muratbey köylü Pala Cafer, varsıl bir meraya benzeyen bu ara sokaklarına yıllık atını salıp gitmişti.”(Hilmi Taşkın-Ne İstiyor Bu Şemsi?: Bir Anadolu Çerkezinin Anıları - Sayfa 472)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

YILLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Bir yerde uzun süre kalmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bir yerde uzun süre kalmak. **DS(I/I)8/6**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yilla- (hlk.) ‘Bir yerde uzun süre kalmak’

→ **yıl[+la-]**

An.ağl.: *yilla-* ‘1. Çok beklemek;

2. üstünden yıl geçmek’ (*DS.XI*, 4271)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ervah-ı ezelden beri çayırlarında ayak dolaşmamış, çiçekleri solmamış, yaprakları dökülmemiş ağaçları olan bir orman var mı? Sultan Süleyman derler, uzun ömür sürmüş, güngörmüş, yıl yıllamış yine de ecele boyun eğmiş. Hal böyleyken aciz ...”(Mehmet Işık-Son Türkmen Yavuz Sultan Selim Han’ın Sırdaşı)

“Ben yıllamış zeytinyağı ile büyüdüm. Bizde henüz yılı devirmemiş taze zeytinyağı yenmezdi. Zeytinyağı yaklaşık bir yıl bekletilir, içindeki tortular dibine çöker ve o tortu hiç bulandırılmadan 1-1,5 litrelik koyu yeşil ya da kahverengi cam şişelere ...”(Prof. Dr. Musa Genç- Bir Ömre İki Hayat Sığdırmak: “Kuyucak Anılarım”- Sayfa 84)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

YIPRAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Yıpranmış, aşınmış, eski.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yıpranmış, aşınmış, eski. **DS(I/I) 9/8**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *opra-* "(giysi) eskimek, aşınmak" fiilinden Türkiye Türkçesinde +In- ekiyle türetilmiştir.*Epri-*, *opra-* ve *yıpra-* biçimlerinin herhangi biri Osmanlı dönemine ait sözlüklerde yer almaz. Cumhuriyetin ilk yıllarında yerel ağızlardan derlendiği varsayılabilir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yıprak (hlk.) ‘Yıpranmış, aşınmış,
eski’

→ **yıpra-[k]** ‘fiilden sıfat yapan
ek’

[^o**K** eki: *don-(u)k*, *çal-(ı)k*, *yan-(ı)k*, *büz-(ü)k* vb.]

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Yıprak burunlu kalburüstü elçi filan göndermedik biz size mesajıyla geri döndü gizli ulak. Gorgon cephesinin hakiki elçisi ne yıprak burunluymuş ne de çakıl güğümlü serçe düşünüy bir hergeleymiş. Özetle askerlerim, maltız keçisi ...”(Metin Savaş-Dehşet Palas AVM)

“Yüzü, buruşuk bir tafta tuvalet kadar yıprak kadın, kupa dörtlüsünü kumar masasına bırakıyordu. Yıprak yüzde sevgiye, şefkate ve aşka dair en küçük bir belirti kalmamıştı. “ Su testisi su yolunda kırılır. Baban için söyleyebileceğim en hafif ...”(Selim İleri-Solmaz hanım, kimsesiz okurlar için - Sayfa 143)

“Pas Duvar diplerinde ve sakınarak Duvar diplerinde ve alacakaranlıkta İyi yenmemiş bir kiraz çekirdeği gibi yıprak Gidip geliyorsa durmadan Gücenik bir köpeğin bir okul şarkısını anımsattığı gibi Gidip geliyorsa Ve çocukluğunun bir düğme ...”(Edip Cansever-Sonrası Kalır 1: Bütün Şiirleri)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

YIPRAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Aşınıp eskimek, incelmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Aşınıp eskimek, incelmek.1/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *opra-* "(giysi) eskimek, aşınmak" fiilinden Türkiye Türkçesinde +In- ekiyle türetilmiştir. *Epri-*, *opra-* ve *yıpra-* biçimlerinin herhangi biri Osmanlı dönemine ait sözlüklerde yer almaz. Cumhuriyetin ilk yıllarında yerel ağızlardan derlendiği varsayılabilir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Pek tabii ki, bu kargaşalık içinde artık sanatkâr hükümdar tipi de zayıfladı, yıpradı, görünür görünmez hâle geldi."(Sâmiha Ayverdi-Edebî ve mânevî dünyâsı içinde Fâtih - Sayfa 193)

"Benim, kemiğim yıpradı. Başımın saçı, tutuştu (saçlarım ağardı, ihtiyarladım) Rabbim! Ben, Sana, ne düa etmişsem, bedbaht (ve mahrum) olmadım."(Sabri Adak-Adem ve Oğulları - Sayfa 274)

"... gençlik söndü; ömürler yıpradı. Kâzımın şakacı, sevimli, güler yüzü de bir 41."(1935-Hüseyin Kâzım Bey - Sayfa 41)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YIR

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Ezgi, türkü, nağme.
2. isim, halk ağzında Şiir.

Derleme Sözlüğü

hfk. 1. Ezgi, türkü, nağme.**DS(I)5/12. Şiir.DS(II)1**

Elazığ Ağzı: Ezgi, türkü, nağme.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ır* veya *yır* "türkü" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yır (hfk.) '1. Ezgi, türkü, nağme; 2. şiir'
= ET. **yır, ır** 'şarkı, türkü'
(*EUTS*, 294; *Alt. Gr.*, 354)
~ OT. **yır, ır** 'koşma, türkü, hava, ır, musikide ırlama, gazel' (DLT: *yırla-* 'şarkı, gazel söylemek')

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Geldiler bu kez elli altmış kişiydiler yırlar okuyorlardı yırlar okuduklarını içlerinden birinin yır okumayı sürdürün demesinden dışlarındanmış gibi gözükken bir diğerrinin yır

nedir ben bilmiyorum herkes okuyor ama ben okuyamıyorum diye ...”(F. Dize Sürünme-Çetrefil - Sayfa 173)

“Gençler, dereye inen bayırda ateş yaktılar, yır söyleyip eğlenmeye başladılar. O kadar sesin arasında oğlum Caynak'ın sesini hemen tanıdım. Akordeon çalıyor, yanındakileri coşturuyor, yır da söylüyordu. Onun güzel sesini dinlerken, içimden ...”(Cengiz Aytmatov-Toprak Ana)

“Salâh Birsal de Ali Püsküllüoğlu'yla yaptığı radyo konuşmasında “yır” sözcüğüne takılmış. Hiç sevmezmiş yır sözcüğünü. Hiç kullanmamış bugüne dek. Diyor ki: “Çünkü bütün ömrümce “şiiir” yazdım, “yır” değil.” Abdülhak Hamid'le Salâh Birsal ...”(Oktaç Akbal-Günlerde: günce - Sayfa 127)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

YIRLAMAK

Türkçe Sözlük:

hık. Irlamak.

Derleme Sözlüğü

hık. Irlamak.DS(I),DS(II)14/3

Diyarbakır Ağzı: Irlamak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *ır* veya *yır* "türkü" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yır-la- (*hık.*) ‘Türkü, şarkı söylemek,

ırlamak’

→ **yır**{+*la-*}

= OT. **yīr-la-** (DLT) < ***yīr**+*la-*

< ? AT. ***īr**+*la-*

An.ağl.: **yır-ra-** (DS.XI, 4274)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bir genç güzel sesle merhumun “ Ant Etkenmen ” şiiirini yırladı. Diğerleri koro halinde buna “ Ağlama Sen Çelebi Cihan, Biz Geliriz Sana, İnan! ” yısı ile cevap verdiler. Yırlara mandolinin ince ve tatlı sesi ile refakat edildiği için te ' sirlili oldu ve ...”(Müstecib Ülküsal-Kırım yolunda bir ömür: hatıralar - Sayfa 130)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YİRİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Yarık, yırtık.
2. sıfat, halk ağzında Üst dudağı yarık olan (kimse).

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Yarık, yırtık.DS(I)25/26 2. sf. Üst dudağı yarık olan (kimse).DS(II)7/4

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yirik (hlk.) '1. Yarık, yırtık; 2. üst
dudağı yarık olan (kimse)'
= OT. *yérük*, *yirük* (DLT: *yiril-*,
yiriş-, *irük* 'duvar ya da başka
yerlerdeki yarık, çatlak')
Muk.: *yiril-* 'yirilmek'
< *yir-(i)k* [< **i:r-(ü)k*]
An.ağl.: *yirig*, *yirik* 'yarık, ayırık,
yırtık' (DS. XI, 4279)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Yirik Ahmet efendi Küçük şeyhten 1264-1848 tarihinde icazetini alarak Uluborluya dönmüştür. Bir kısım halk Ahmet efendinin kaza müftiliğine getirilmesi için çalışmış iseler de Müfti Veli Efendi taraftarları (Uluborlu müftiliği yirik'e mi kaldı?) ..." (Sait Demirdal-Bütünüyle Uluborlu - Sayfa 275)

"Altıncı günü elçi Yirik Mehmet çıktı geldi. Haçatur Yirik ' e bu sefer bir kahve ismarladı. Çiçek gibi en ağır işlemeli ve çuhanın üzerine tabiat çiçekleri taklit edilmiş Fransa ' nın meşhur Lyon fabrikalarının mamullerinden zeytuni renkteki koyu ..." (Halil Dural-Bize derler Çakırca: 19. ve 20. yüzyılda Ege'de efeler)

"Yirik Halil, Neclâ ' yla dosttu. Bir ay olmuştu. Yirik Halil, kadınların ilk anda beğenebileceği biriydi. Neclâ ondan, o da Neclâ ' dan hoşlanmıştı. Yirik Halil bir süre, müşteri gibi gelmiş gitmiş, sonunda anlaşmışlardı. Birkaç dakika oturup ..." (Yusuf Ziya Bahadınlı-Gemileri yakmak: roman - Sayfa 38)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YİVLEMEK

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Dikerek eklemek.
2. -i, halk ağzında Köpek koklayarak izlemek.
3. -i, halk ağzında Bileyerek keskinleştirmek, sivriltmek.
4. -i, halk ağzında Düz bir nesnede oyarak yarık çukur açmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Dikerek eklemek.**DS(I)7/7** 2. Köpek koklayarak izlemek.**DS(II)3/3** 3. Bileyerek keskinleştirmek, sivriltmek.**DS(III/I)7/7** 4. Düz bir nesnede oyarak yarık çukur açmak.**DS(III/II)1/-**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yi* "dikiş" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **yig* "dikiş?" biçiminden evirilmiş olabilir ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yivle-[(*hlk.*) '1. Dikerek eklemek, 2. (köpek) koklayarak izlemek; 3. bileyerek keskinleştirmek'

1) < OT. **yi-v+le-**

2) < OT. **yid** 'koku' (DLT)
+le-

3) < OT. **yüli-** 'bilemek'

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YIYICI

Türkçe Sözlük

3. sıfat, halk ağzında Çok yiyen, obur.

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Çok yiyen, obur.**DS(II/I)3/3**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yé-* veya *ye-* "yemek" fiilinden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yiyici '1. Yiyen; 2. (mec.) rüşvet alan (kimse); 3. (*hlk.*) çok yiyen, obur'

< **yé-(y)-ici**

TT.: YIYICI+(LİK)

An.ağl.: **yiyici**, **yiyimci** 'rüşvet alan'; **yiyici**, **yeyici** 'çok yiyen, obur' (*DS.XI*, 4285)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YOBAZ

Türkçe Sözlük

3. sıfat, halk ağzında Kaba saba, incelikten anlamayan (kimse).

Derleme Sözlüğü

3. *hlk.* Kaba saba, incelikten anlamayan (kimse).**DS(I)27/24**

Nişanyan Sözlük:

Türkiye Türkçesi *yavız* veya *yabız* "kötü" sözcüğünden evrilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= ET. *yabız* = *yavız* 'kötü'

(EUTS, 278)

~ OT. *yafuz, yawuz* 'kötü, fena'

(DLT)

< **yab(*yaf/*yaw/*yav)*

+(u/ı)z

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Bir gün bizim sınıfa gelip oğlunu dövdü diye bir yumrukla Yobaz Mustafa'nın dişlerini dökmüştü. Sonra onu ensesinden tutup dışarı çıkarmıştı. Bu olayın üzerine Yobaz Mustafa iki ay kolu boynunda asılı geldi gitti, mor gözlerle. Deli Hüseyin ..." (Hüseyin Edemir-Yeşil Bir Ülke)

"Bahsimiz, tarihte yobaz ve yobazlık. . . Bu kelime, birdenbire insana şöyle bir irkilme verir. Yobaz. . . Merak etmeyin bize de yobaz diyorlar! Biz yobazı kendi hakikatimizi bozanlar olarak kullanıyoruz. Onlarsa, amele bağlı ve tek kelimeleri ..." (Necip Fâzıl Kısakürek-Yolumuz, hâlimiz, çaremiz - Sayfa 102)

"Ve şöyle diyordu o fıkrada Bedîî Faik : « Bir zamanların ateşli yazan Sadun Tanju bir yazısında, Yobaz Yobaz, bundan sonra karşında beni bulacaksın ' diyordu. İşittik ki bu ateşli yazar şimdi Londra ' ya basın ataşesi olarak gitmiş. O zaman ..." (Celalettin Çetin-İşte Babiâli: çuvaldızı kendimize - Sayfa 56)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YOĞALMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Varlığı ortadan kalkmak, yok olmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Varlığı ortadan kalkmak, yok olmak.2/-

Nişanyan Sözlük:

Yeni Türkçe *yoğal-* "tükenmek" fiilinden Yeni Türkçe +It- ekiyle türetilmiştir. Yeni Türkçe fiil Türkiye Türkçesi *yok* sözcüğünden Yeni Türkçe +Al- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yoğal-| (hlk.) 'Varlığı ortadan kalkmak, yok olmak'

< ***yok ol-**

TT. YOĞAL-(T-/TICI/TIL-/TIM/TMA)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YOĞUN

Türkçe Sözlük

7. sıfat, halk ağzında Kaba, kalın, iri (elek, iğne).

Derleme Sözlüğü

7. *hlk.* Kaba, kalın, iri (elek, iğne).DS(I/I)43/32

Çankırı Ağzı: Koyu, kalın.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yoğun* "kalın, kaba" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yoğur-* "(hamur) kabartmak" fiili ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yoğun)

< **yo-ğ-(u)n**

TT.: YOĞUN+(LAÇ/LAŞ-/LAŞ-MA/LAŞTIR /LAŞTIRMA/LUK)

An.ağl.: *yoğun, yoğın, yovun*

(DS.XI, 4286)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YOĞURT ÇİÇEĞİ

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hkk. Papatya.yoğurtçiçeği 13/12

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yoğrut* "katılaştırılmış süt ürünü" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yoğur-* "kabartmak, yoğunlaştırmak" fiilinden Eski Türkçe *+Ut* ekiyle türetilmiştir. Eski Türkçe *çeçek* "çiçek" sözcüğünden evirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yoğurt 'Maya katılarak koyulaştırılmış beyaz, kıvamlı süt ürünü'
= ET. *yoğurt, yorgurd* (EUTS, 301), *yoğrut, yorgut*
~ OT. *yoğurt* (DLT)
Eski Kıpç.: *yuğurt, yağurt*
< **yu-g-* '*yoğunlaştırmak'
+-(*u*)*r-* 'kalınlaştırmak'
+-(*u*)*t*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Ya bir yoğurt çiçeği, ya bir pampal, ya ağın ağacı çiçeği, ya bir su püreni. O kuş çiçeksiz edemez. İşte o kuştan bir tane tutmalı. Tutulmaz, Allahın belâsı kuş. O kuşu tutsa tutsa bir tek Koca Halil tutardı. Koca Halil de iyice yaşlandı gayrı ." (Muharrem Kaya-Türk romanında destan etkisi - Sayfa 264)

"Her yer yem yeşil. Yoğurt çiçeği ortalığı sardı bürüdü. İlâç için bir avuç kara toprak göremezsün. Bir buçuk aya kalmaz akça armutları yetişir. Arkasından kavun karpuz, üzüm gelecek. Bize söz kes de geleceğini bildir. Bu gurbetlik yetti gayrı bize." (Ali Makal-Ana gibi yar olmaz - Sayfa 13)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

YOL

Türkçe Sözlük

12. isim, halk ağzında Dügünde, oğlan evinin kız evine verdiği para, mal veya armağan.

Derleme Sözlüğü

12. hkk. Dügünde, oğlan evinin kız evine verdiği para, mal veya armağan. DS(II/I)8/4

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yol* "1. yürüyüş, 2. yol, patika" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yori-* "yürümek" fiili ile eş kökenlidir. Eski Türkçe *yori-* "yürümek" fiiliyle muhtemelen ortak köke sahiptir; ancak ek yapısı açık değildir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YOLAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Patika.

Derleme Sözlüğü

hlk. Patika. **DS(I)2/3**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yolak (hlk.) 'Patika' [Bünyan'da:
Camız yolağı sokağı]
= OT. *yolak* '1. çay, 2. patika'
(DLT)
< *yōl+(a)k* 'küçültme eki'

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Yapılacak hataları zor bağışlayacağı daha aşağılarda kendisini belli ediyordu. Ancak bilenlerin teşhis edebileceği geçitler veriyorsa da, onları aşıp yukarılara doğru çıkmak bile başlı başına bir işti. Celal fazla zorlanmadan iki yolağı ardı ardına ..." (Haldun Aydıngün, Kemal Güneş-Dağlarıyla Anadolu - Sayfa 14)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YOLMA

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Sapı orakla biçilmeyecek kadar kısa kalmış ekin.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Sapı orakla biçilmeyecek kadar kısa kalmış ekin. **DS(I)6/6**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yulı-* "soymak, yağmalamak, yolmak" fiilinden evrilmiştir. Kaşgarî'nin *yul-* "kurtarmak" ve *yulı-* "yağmalamak" fiillerine verdiği örneklerde karışıklık olduğu anlaşılıyor. "Saç ve ot sökmek" anlamına gelen fiil ilkinin değil ikincisinin türevi olmalıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"... yolma ve orak işini güçleştirirler. Köylü kadınların elleri ve parmakları yarılır. Parmak uçlarında tırnaklar silinir. Yolma zamanlarında yolmacıların elleri kanlar içerisinde kalır." (İsmail Hakkı Tonguç-Köyde eğitim - Sayfa 292)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YOM

Türkçe Sözlük:

hlk. İyi talih, iyi haber.

Derleme Sözlüğü

hlk. İyi talih, iyi haber. **DS(I/II)1/1 yom tutmak** uğurlu saymak.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< ***yō-m**

TT.: YOM+(SUZ/SUZLUK)

An.ağl.: *yom* '1. boş inanç; 2. uğur; 3. fal; 4. gelenek, örf; 5. kuşku, sanı; 6. nükte' (*DS.XI*, 4292)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YONMAK, -AR

Türkçe Sözlük:

hlk. Yontmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yontmak.**DS(I)3/2**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yon-* "traş etmek, kazımak" fiilinden Türkiye Türkçesinde **+It-** ekiyle türetilmiştir. Ettirgen *yont-* biçimi geç Osmanlı dönemi halk dilinde Türkiye Türkçesi *yon-* fiilinin yerini almıştır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Zira kim yay düzmek ve kemâle erişirmek dört fasılda müyesser olur. Evvel ağacını yonmak ve birin birine münasip etmek ve el yerini yonmak ve boynuzu münasip yonmak güz vaktinde gerek. Zira kim ağacın ve boynuzun karar bulduğu ..." (Ünsal Yücel-Türk okçuluğu - Sayfa 250)

"... bastırdıktan sonra kızı alacakken tekfurun kardeşi oğlu,. (I) Orhan Şaik Gökyay, "tırnak yonmak, ağız kavgasının kızıştırarak kavgacıları döğüştürmek için seyirciler başparmaklarının tırnaklarını birbirine sürterler ve "tırnak tırnak" diye söylerler." (Zeki Ömer Defne-Dede korkut - Sayfa 35)

“Orhan Bey, babasının Demircan ' a da taş diktireceğini söylemişti! « Eskişehir ' in taş yonucu Ermeni ustaları, bakalım, nasıl yonar bu taşları. . . Bakalım, kaç yonar! » İki toprak yığınının burayı neden bu kadar değiştirdiğine şaşıtı bir zaman ...”(Kemal Tahir-Devlet ana - Sayfa 164)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

YONT

Türkçe Sözlük:

hlk. Başıboş hayvan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Başıboş hayvan.1/-

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yon- (hlk.) ‘Yontmak’
= ET. *yon-* ‘yaralamak, ziyana sokmak’ (EUTS, 302)
~ OT. *yonu-* (DLT: *yonak* ‘hayvanların semerleri altına konulan şey, çul çuval parçası’; *yonındı* ‘yanuntu, talaş’; *yonın-* ‘yonar göstermek’; *yonul-* ‘yonulmak’; *yonuş* ‘yontmakta yardım ve yarış etmek’)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YORDAM

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Kılavuz, yardımcı.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Kılavuz, yardımcı. **DS(I/I)16/13**

Nişanyan Sözlük:

(NOT: Türkiye Türkçesi *yort-* "yürütmek, hızlı yürümek, koşmak" fiilinden Türkiye Türkçesinde +Am ekiyle türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.) Türkçe fiil Türkiye Türkçesi *yori-* "yürümek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +dAm ekiyle türetilmiştir.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YORTMAK, -AR

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Koşmak.
2. nesnesiz, halk ağzında Sürekli yol yürümek.
3. nesnesiz, halk ağzında, mecaz İşsiz güçsüz gezmek.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Koşmak.**DS(III)1/-2.** Sürekli yol yürümek. 3. *meç.* İşsiz güçsüz gezmek.**DS(II)2/1**

Nişanyan Sözlük:

(NOT: Türkiye Türkçesi *yort-* "yürütmek, hızlı yürümek, koşmak" fiilinden Türkiye Türkçesinde +Am ekiyle türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.) Türkçe fiil Türkiye Türkçesi *yori-* "yürümek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +dAm ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yordam '1. (esk.) Çeviklik, çabukluk; 2. (esk.) çalım; 3. yatkınlık, alışkanlık, yeti, meleke; 4. (hlk.) kılavuz, yardımcı'
< ***yō-r-** 'uz olmak'
+-**dam** 'fiilden ad yapan ek' (< *da-m*)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YOZ

Türkçe Sözlük

4. sıfat, halk ağzında Kısır.
5. sıfat, halk ağzında Davar sürüsü.

Derleme Sözlüğü

4. *hlk.* Kısır. **DS(I/I)18/12** 5. *hlk.* Davar sürüsü. **DS(I/II)22/17**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan *yoç "kısır, faydasız" biçiminden evirilmiştir. Eski Türkçe biçim Eski Türkçe *yo(d)-* "bozmak, zarar vermek" fiilinden Türkiye Türkçesinde +Uz ekiyle türetilmiş olabilir ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yoz ‘Doğada olduğu gibi kalarak işlenmemiş olan’
< OT. **yoza-** ‘(kısırdan baş-ka hayvan) kısır kalmak’ (DLT)
< ***yoza-**
TT.: YOZ+(CU/LAŞ-/LAŞMA/LAŞTIR-/LAŞTIRMA/LUK)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Sağmalı davarlar öğlen sıcak çökünce alaçıkların gölgesine sığınırldı. Akşam sabah sağımlar oralarda yapılırdı. Yoz sürüler için böyle yerler yoktu. Üstelik köylülerden mirin kırın edenler oldu. « Köşker ' in yoz davarı ne arıyor buralarda .”(Talip Apaydın-Yoz davar: roman - Sayfa 268)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YÖNLÜ

Türkçe Sözlük

2. sıfat, halk ağzında Uygun.

Derleme Sözlüğü

2. *hlk.* Uygun.DS(I)5/4

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *öη* "cihet, cephe" sözcüğü ile eş kökenlidir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *ön-* veya *yön-* "yönelmek, ileri gitmek" fiilinden Eski Türkçe **+I(g)** ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yönlü ‘1.Yönü olan; 2. (hlk.) uygun’
→ **yön[+lū]**
Krş. **yönet²**
An.ağl.: *yönnü, yönetli* ‘akıllı, yol yordam bilen’ (DS.XI, 4307)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YÖRE

Türkçe Sözlük

yöre (II)

Değirmenlerde, taşla kasnak arasında kalan ve hayvan yemi olarak kullanılan un.

Derleme Sözlüğü

hlk. Değirmenlerde, taşla kasnak arasında kalan ve hayvan yemi olarak kullanılan un.**DS(III/I)26/24**

Çankırı Ağzı: Bir bölgenin belli bir yer ve çevresini kapsayan sınırlı bölümü, havali, mahal, civar.

Çankırı Ağzı: Değirmenlerde, taşla kasnak arasında kalan ve hayvan yemi olarak kullanılan un.

Nişanyan Sözlük:

Oğuzca *yöre* "çevre, muhit" sözcüğünden evrilmiştir. Oğuzca sözcük Eski Türkçe *yörüg* "açıklama, yorum" sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcük Eski Türkçe *yör-* "yorumlamak, tabir etmek" fiilinden Eski Türkçe +A ekiyle türetilmiştir.Türkiye Türkçesi marjinalleşmiş bir sözcük iken Dil Devrimi döneminde canlandırıldı. Eski Türkçe mecazi anlam kazanan *yör-* "tefsir etmek, tabir etmek" fiilinin orijinal anlamının "çevrelemek, etrafını dönmek" olduğu düşünülebilir. Bu anlamın türevi Oğuzca'da korunmuştur.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yöre² (hlk.) '1. Değirmenlerde, taşla kasnak arasında kalan ve hayvan yemi olarak kullanılan salt un; 2. iri un; 3. hamur. açmada kullanılan un'
< OT. *öw-* (/uw-, uv-) 'ufalamak'+-ra
[/y-/ ikincil ünsüzdür]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YUKA

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Zayıf, ince, hafif.
2. isim, halk ağzında Dayanaksız.
3. isim, halk ağzında Derin olmayan, sığ.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Zayıf, ince, hafif. **DS(I/II)2/2** 2. Dayanaksız.**DS(I/II)** 3. Derin olmayan, sığ.**DS(I/I)26/20**

Balıkesir Ağzı: Zayıf, ince, hafif.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yuvka* "ince, zayıf" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe *yuv-* "yuvarlamak, top yapmak" fiiliyle anlam bağı kurmak güçtür.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YUMAK, -R

Türkçe Sözlük

yumak, -r (II)

Yıkamak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yıkamak. **DS(I)11/4**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yumgak* "yuvarlak şey, top" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yum-* "top yapmak" fiilinden Eski Türkçe +(g)Ak ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yu- [*hlk.*] 'Yıkamak'
= ET. (KT, Uyg.), OT. (DLT)
yu-, yuv, yuy- (DLT: *yuyun-*
< *yuy-(u)n-* 'dönüşlülük eki')
< ***yū-**
An.ağl.: *yu-, yuğ-, yuy-, yū-,*
yüğ-, yūv- 'yıkamak' (*DS.XI,*
4314)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Üçüncü; bir kere cümle bedenini yumak (Ve dahi Guslün Sünnetleri) Evvelinde abdest almak ve niyet eylemek ve gövdesinde necaset var ise onu evvel yumak ve gövdesini üç kere yumak. Evvel sağ omzuna sonra soluna dahi başına su ..." (Hilmi Işık, Mustafa Polat-1275 Tarihli İlm-i Hâl Risâlesi - Sayfa 12)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YUMULMAK

Türkçe Sözlük

3. nesnesiz, halk ağzında İki büklüm olmak.

Derleme Sözlüğü

3. *hık*. İki büklüm olmak. **DS(III)8/4**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe yum- "kapatmak, top yapmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe aynı anlama gelen yuv- fiili ile eş kökenli olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yumul- ['1. Kapanmak, örtülmek; 2. kendini bir işe vermek, girişmek, saldırmak, atılmak; 3. kı-sılmak, örtülür gibi olmak'
= OT. **yumul-** (DLT: *yumulgan* 'daima yumulan' ~ *yümül-*)
→ **yum-**[(u)l-]
An.ağ.: *yumulböcü*, *yumulbuncuk*, *yumurgan* 'tesbih böceği' (DS.XI, 4317)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YUMURCAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Veba hastalığında koltuk altında veya kasıkta çıkan çıban.

Derleme Sözlüğü

2. *hık*. Veba hastalığında koltuk altında veya kasıkta çıkan çıban. 1/-

Rize Ağzı: Veba hastalığında koltuk altında veya kasıkta çıkan çıban.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe yum- "kapatmak, top yapmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe aynı anlama gelen yuv- fiili ile eş kökenli olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yumurcak '1. Yaramaz, küçük çocuk; 2. (hık.) veba hastalığında koltuk altında veya kasıkta çıkan çıban'
< **yum-**[(u)r+**çak**
~ jumurşak (Kzk.)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YUNAK, -ĞI

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Hamam.DS(II)3/1

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yun-* "yıkanmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *yu-* "yıkamak" fiilinden Eski Türkçe +In- ekiyle türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yunak (hlk.) ‘Yıkanılan yer, hamam’
= ET. *yunğuluğ* ‘yıkanma’; *yun-*
ğuk ‘hamam’ (EUTS, 305)
< ET., OT. *yu-n-* [~ *çu-n-*]
‘yıkanmak’+-(a)*k*

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Yunağı evin büyük kızı olarak Fadıma ablam yıkıyor, bulguru anamla İraz ablam kaynatıyorlardı. Ufaklıklar pınarın ayağında suda oynuyordu. Ben, bekçi kaldığım evle pınar arasında gidip gelirken bunları görüyordum. O gün, bir kez canım ...”(Kenan Erzurum-Kurtuluşun Bedeli 1 - Sayfa 106)

“Yunağı yuduğum taşlar Gölgelensin kaba ağaçlar İşte geldim gidiyorum, Toplansın hep arkadaşlar. Kına yakılırken söylenen türkü. Geldi gelin kınası Ağlasın kız anası Oğlan bizim kız bizim Çatlasın kaynanası. Kazanlarda aş pişer ...”(Ahmet Gökbel-Anadolu Varsaklarında inanç ve adetler - Sayfa 105)

“Kısa bir dolaşmadan sonra en uygun yerin, çamaşır yunağı ardındaki odunluk olduğunu saptayarak, kendisini bekleyen serdengeçtilerin yanına döndü : « Yoldaşlar! » dedi. « Şimdi yapacağımız iş, şehit mustahfiz karındaşlarımızı gömmek ...”(Kemal Bilbaşar-Kölelik dönemeci: roman - Sayfa 206)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

YUNDUSUZ

Türkçe Sözlük:

hlk. Akli kıt.

Derleme Sözlüğü

hlk. Akli kıt.1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YUNMAK, -UR

Türkçe Sözlük:

hlk. Yıkanmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yıkanmak.40/32

Çankırı Ağzı: Yıkanmak.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yun-* "yıkanmak" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *yu-* "yıkamak" fiilinden Eski Türkçe +In- ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Bekir Yıldız Kuma o gün yunmak sırası kadınlardaydı. Kentin sayısız kahvesi, kocaman çarşısı, yüzlerce damına karşılık, bir hamamı vardı. Bu bakımdan gün, horozların ağzından yeni kurtulmuş olmasına rağmen hamam doluydu. Gülbahar ...”(Halil Gökhan-Aldatma Öyküleri)

“Geçmişte kazanılmış öyle tahassüsler vardır ki bunlardan yunmak için her köşeden bir pınar aksa, gene de bizi onlardan arıtıp temizleyemez. Derenin suyu, yıllarca üstünden geçmiş çakmak taşı, sudan çıkar çıkmaz birbirine vurulsa ...”(Sâmiha Ayverdi-İstanbul geceleri - Sayfa 25)

“Kir ve pastan sık sık yunmak, arınmak, İşte bunlar bir ödevdir herkese, İnanma hiç, biri çıksa yok dese. Daha da var yol üstüne tükürme, El yüzüne hapşırma, hem öksürme. İğrendirme başkasını kendinden, Uzaklaşır böyle yapan ...”(Zafer Onar-Şarkikaraağaç - Sayfa 67)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YURDU

Türkçe Sözlük:

hlk. İğnenin deliği.

Derleme Sözlüğü

hlk. İğnenin deliği.15/16

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yurdu (hlk.) 'İğnenin deliği'
= OT. *yurt* 'delik'; *urt* 'iğne deliği' (DLT)
[< *urd+u (+u* 3. tekil kişi iyelik eki)]
< AT. *ūrt
An.ağl.: *yord, yurd, yurda, yurdu, yurdusu, yurt* (DS.XI, 4321)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YURT, -DU

Türkçe Sözlük

8. isim, halk ağzında Yörüklerin yazın veya kışın oturdukları yer.

Derleme Sözlüğü

8. *hlk.* Yörüklerin yazın veya kışın oturdukları yer. **DS(I/I)7/3**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yurt* "1. çadır, oba, 2. konut, mesken, menzil" sözcüğünden evrilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *ur-* fiilinden Eski Türkçe *+Ut* ekiyle türetilmiş olabilir ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

= ET. [KT. : *öl(ü)gi yurtda yolta yatu kaltaçı éri(i)g(i)z.* (KT N 9); Irk Bitig: *téñrilig kurtga yurt(t)a kalmış* (IB 19; EDPT 958)]
~ OT. *yurt* 'eski izerler, ören' (DLT; KB: *ölümüg unıtma görüñ yurtuñ ol* (Arat II: 388)
< Tü. *yūrt* [= Moğ. *nutug*]

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YUVAK, -ĞI

Türkçe Sözlük:

hlk. Loğ.

Derleme Sözlüğü

hlk. Loğ. **DS(I)3/3, DS(I/I)10/10**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yuvak (hlk.) ‘Düz toprak damlı evlerin üstündeki killi toprağı sert bir katman durumuna getirmek için dam üzerinde yuvarlanan, silindir biçiminde ağır taş’

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Görmüyon mu kız?” dedi Kara Ali. “Dama yuvak getirdim.” Yeter yakından baktı taşa. “Vay Ali'm.” dedi. “Ne de iyi etmişsin. Ondan bundan yuvak isteye isteye yüzümüz de kalmadıydı. Çok para verdin mi yoksa?” Kara Ali şöyle alttan yukarı bir ...”(Emir Kalkan-Türk Düğünü)

“... ağırlığından toprak dam çökmesin diye tahta kar kürekleriyle damdaki karları kürürlerdi. Toprakta damlar. Akmaması için “çorak” denilen eflatun rengi su geçirmeyen bir özel taş kırığı dökülürdü. Ve de dam yuvağı denilen silindir şeklindeki bir ...”(Belma Aksun-Yaşlılığa Methiye)

“Küçük elleri ile yuvağı tutup damın karsız yerlerini yuvamak için hamle ediyor, gücü yetmeyince tekrar demir halkayı ittirip atıveriyordu. Bu yuvak sevdası on on beş dakikada bir tekrar depreşiyor ama her seferinde ilk kez deniyormuş gibi ...”(Çınar Ata-Öncekilerin Masalları: Öncekilerin Masalları)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 8 yerde geçmektedir.

YÜGRÜK

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında İyi yürüyen, iyi koşan:
2. sıfat, halk ağzında Çalışkan.
3. sıfat, halk ağzında Çevik, güçlü.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. İyi yürüyen, iyi koşan. DS(II/I)14/13 2. Çalışkan. DS(I/I) 3. Çevik, güçlü.DS(II)7/7

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yügrük (hlk.) ‘1. İyi yürüyen, iyi koşan; 2. çalışkan; 3. çevik, güçlü’
= ET. *yügrük, yügürük* ‘süratle koşan’ (EUTS, 306)
~ OT. *yügrük* ‘koşucu, geçici, yügrük’ (DLT: *yügürgen* ‘koşucu’; *yügrüm* ‘bir koşuluk yer’; *yügrüş-* ‘koşuşmak’; *yügrürt-* ‘koşturmak’
< *vügr-* ‘kosmak’

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Yügrük” kabiliyetli, dirayetli, hızlı demektir. Yürüyüşü güzel, cins ata “yürük at” denilir. Âşıkpaşazade, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Bey'in “yügrük bir atı” olduğundan bahseder. Silifke'de köy düğünlerinde gençler dağa odun kesmeye ...”(Mehmet Eröz-Doğu Anadolu'nun Türklüğü)

“Üzüm Han kara sarı atın ağzını Tekrar salladı, Yügrük kara sarı at koştuğunda , . Altı dağ zirvesini aşıp gitti. Altın Çüs ak kula atının ağzını boşalttı, Kara sarı atın yanında koşturdu, Türkü, şarkı söyler: " Yügrük kara sarı atını Acımadan koştur ...”(Erdal Şahin-Hakas destanı: Altın Çüs: giriş, metin, aktarma, dizin - Sayfa 152)

“Kısrak yügrük, kadın konuşkan farkı yok, atsız evin saltanatı, kızsız evin hürmeti yok. At her ay, kısrak her yıl yavrular. Boz at kartalınca, yügrük at olur (kendini yügrük atmış gibi gösterir) . – Tulpar aslını bulur. — Yügrük atın yağırması ...”(Saadet Çağatay-Kazakça metinler: - Sayfa 31)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

YÜKLÜ

Türkçe Sözlük

8. sıfat, halk ağzında Gebe.

Derleme Sözlüğü

8. *hlk.* Gebe.DS(I)37/32

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< **yü-k** 'cenin, doğacak

bebek'+**lü**

An.ağl.: **yüklü, yüklü** 'gebe'

(DS.XI, 4328); **yüklü** 'meyvesi

bol ağaç'

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yük* "taşınan şey, yük" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe *yüd-* "üstüne almak, yüklenmek" filinden Eski Türkçe +Uk ekiyle türetilmiştir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Demin Çamlıkta önümden geldi; sırtına bir koca yük odun sarınmış, bir eline pabuçlarını almış, bir elinde üzüm sepeti; tıs tıs tıs, köye gidiyor. Çıkardı iki salkım üzüm verdi. “Kız sen deli misin, yüklü kadın bu sıcakta yola mı düşer, iyi değildir; ...”(Cahit Beğenç-Sarı Çamın Hikâyesi - Sayfa 144)

“... Çözemediğin muammalara cevap vermeye geldim. Karısına dönerek : - Vehbiye, sen, karnı günahının meydana çıkmasıyla yüklü kadın, ayı pençesine düşmüş ecelini

arayan bir ceylân gibi aradığın ölümü benim ellerimden bulacaksın .”(Hüseyin Rahmi Gürpınar-Utanmaz adam: roman - Sayfa 264)

“Yüklü kadın misali kendini tatlı bir yorgunluk içinde sezen tabiat, bereketli meyveleriyle derin ve sakin nefes alıp vermekteydi. Güneş, tertemiz ve bulutsuz gökyüzünde asılı duruyor; hafif bir yel, dallardan sarkmış olan yaprakları tembel ...”(Çingiz Ajtmatov-Cengiz Aytmatov: doğumunun 75. yılı için armağan - Sayfa 228)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

YÜNKÜNMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Birinin önünde, saygı göstermek için eğilmek veya yere kapanmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Birinin önünde, saygı göstermek için eğilmek veya yere kapanmak.1/1

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YÜLÜK

Türkçe Sözlük:

hlk. Ustura ile kesilmiş (kıl).

Derleme Sözlüğü

hlk. Ustura ile kesilmiş (kıl).1/-

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yüli-* "traş etmek" fiilinden evrilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *yülü-* "tüy yolmak" fiili ile eş kökenli olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

yülük (h̄lk.) ‘Ustura ile kesilmiş

(kıl)’

→ **yülü-[k]**

An.ağl.: *yülük* ‘sakalsız’

(*DS.XI*, 4330)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YÜLÜMEK

Türkçe Sözlük: Var

Derleme Sözlüğü

hlk. Vücudun fazla kıllarını ustura ile almak, tıraş etmek.**DS(I)25/21**

Balıkesir Ağzı, Çankırı Ağzı: Vücudun fazla kıllarını ustura ile almak, tıraş etmek.

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yüli-* "traş etmek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *yuli-* "tüy yolmak" fiili ile eş kökenli olabilir; ancak bu kesin değildir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

< **yü**(/u/ü)-**li**(/e/ü)-

TT. (hlk.): YÜLÜ-(GÜ/K/ME)

An.ağl.: *yülü-, yüle-, yülehle-, yülekle-, yülele-* (DS.XI, 4329); *yüle-, yülü-, yüne-* '1. tıraş etmek, kazımak; 2. yolmak, koparmak' (s. 4330)

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Bunu Hasan Ağaya, Zero anama böylece söyle. Sonra, belinden hançerini çekti, hançerin ağızlarını uzun uzun yokladı. Elinin üstündeki kılları yülüdü, ardından da eğildi, Baş çobanı saçlarından tuttu, onu da ensesinden kesti, bana verdi ." (Yaşar Kemal-Kale kapısı - Sayfa 147)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YÜLÜNMEK

Türkçe Sözlük:

hlk. Yolunmak.

Derleme Sözlüğü

hlk. Yolunmak.**DS(I)9/8**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yüli-* "traş etmek" fiilinden evirilmiştir. Eski Türkçe fiil Eski Türkçe *yuli-* "tüy yolmak" fiili ile eş kökenli olabilir; ancak bu kesin değildir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"... çağlar boyunca lağımlar böyle kıvranarak açmadın mı Avrupa'nın bağırsaklarından sancılar içinde ak salgılı kabilelerle geçmedin mi yasadığın yasalar yasa boğulmuş ne

gam örklenđiđin ayır ylnmş ne çıkar korkma bu erkek erk seni asla ...”(şeref Bilsel-şiir defteri: şiir ve hayat 2007 - Sayfa 101)

“Anadolu'nun kimi illerine yaygın deri hastalığından dolayı başı ylnmş, tıraş edilmiş; şimdi fırça gibi siyah salar fişkirmiş. Erkek biçimini andıran (alabros) saçların altından sarkan, pazardan alınmiş boncuk küpeler, kulaklarında sanki ...”(Hüseyin Rahmi Grınar-Cadı: roman (tam metin) - Sayfa 27)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

YÜREK, -Đİ

Türkçe Sözlük

6. isim, halk ağzında Mide, karın, i.

Derleme Sözlüğü

6. *hlk.* Mide, karın, i. **DS(I/T)13/6**

Nişanyan Sözlük:

Eski Türkçe *yürek* "kalp" sözcüğünden evirilmiştir. Eski Türkçe sözcük Moğolca aynı anlama gelen *cirke(n)* sözcüğü ile eş kökenlidir.

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

^{“y}
= ET., OT. *yürek(g)* (*EUTS*;
DLT: *yüreklen-* ‘yreklenmek,
yiğitlenmek’; *yreklig* ‘yüreği
pek yiğit, cesur, yürekli’)
Eski Kıp.: *yürek*
ağ.: *yürek*
< **yr* ‘i, z, benlik’+(*e*)*k*

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ZAĞ

Türkçe Sözlük:

hlk. Kılağı.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kılağı. **DS(VI)6/3**

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

zağ (hlk.) '1. Güç, kuvvet; 2. hız, tav, şiddet; 3. sertlik, peklik; 4. gürbüzlük, semiz olma durumu; 5. mutlu'

< OT. **sağ** '1. sağlık, esenlik; 2. sağ, tatlı, iyi, temiz, hâlis; sağ, sağlam; 3. akıl, zeyreklik, anlayış' (DLT)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ZAĞLAMAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Bilemek.

Derleme Sözlüğü

hlk. Bilemek. **DS(II)7/5**

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ZARİ ZARİ

Türkçe Sözlük

1. zarf, halk ağzında İnleyerek.
2. zarf, halk ağzında Hüngür hüngür.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. İnleyerek.2/2 2. Hüngür hüngür.

Nişanyan Sözlük:

"ağlama sesi" Ses yansımali sözcüktür.Aynı deyim Farsçada mevcuttur. *Ah u zār* kalıp deyimini Farsça biçimden aktarılmış olmalıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Genç adamın cenazesi götürülürken Hazret-i İsa oradan geçmedeydi. Yaşlı hanımın zari zari ağladığını ve yaralı kuşlar gibi çırpındığını gördü. Merhamet hazinesi kalbi dalgalandı, ona acıdı. Birden mübarek ellerini ulvîlik âlemlerine kaldırdı."(Mustafa Necati Bursalı-Hz. Meryem ve Hz. İsa)

"Babasının ayağını elini öptü Zari zari ağladı. . . « Devletli babam. . . Bu kerre günahını affet katledip ocağımı söndürme. Çocuklarımı öksüz, beni dul bırakma. O da bundan sonra, böyle işler yapmasın » dedi. Ve yine zari zari ağladı, sızladı."(Tahsin Ünal-Karamanoğulları tarihi (Türkçe kaynaklara göre) - Sayfa 180)

“Hakikat Koroğlu benden çok yiğit imiş! diyerek, benliğinin yüzünden Kiziroğlu Mustafa Bey dilden, bakalım burdan zari zari benlik yüzünden ne şikâyet kılmış burda saz ile, söz ile zari zari Koroğlu'nun yiğitliğini ve mertliğini ne methetmiş ...”(Behçet Mahir-Koroğlu destanı - Sayfa 374)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

ZEBELLA

Türkçe Sözlük:

hlk. İri yarı kimse.

Derleme Sözlüğü

hlk. İri yarı kimse. **DS(I)27/31**

Nişanyan Sözlük:

Bu sözcüğün kökeni belirsizdir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Hasan da kim? Birden, Zebella'nın bir adı olduğunu hatırlıyorum. Normal insanların adı olur, bazısının da lakabı üzerine cuk oturur, adı unutulur. Zebella Hasan, Hasan Zebellası, Zebella Hasan Efendi... İçimden türlü olasılığı sayıyorum.”(Mine Soysal-Daralan)

“Çocuk Bürosunun o zebella gibi Müdürü sussun diye öylebir dövdü kiMuhteremi, Muhterem halsiz uyudu kaldı. Uykusundagene Dursun Hamdiyi öldürüyordu ya,atları daöldürüyordu, kaniçinde bıçaklayıp, avuçavuç kan atıyordu Muhteremin ...”(Yaşar Kemal-Allahın Askerleri)

“Demek candarmalar o zebella gibi adamla İnce Memedi karıştırmışlar, diye düşündü. Ya da kendisi yanlış görmüştü, İnce Memed diye onu göstermişler de, o zebella gibi adamı anlamıştı. Köye gün kavuşurken girdi. Köyden çıt çıkmıyordu .”(Yaşar Kemal-İnce Memed 3 - Sayfa 174)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ZEVK

Türkçe Sözlük

1. isim Hoşa giden veya çekici bir şeyin elde edilmesinden, düşünülmesinden doğan hoş duygu, haz:
2. isim Güzeli çirkinden ayırt etme yetisi, beğeni.
3. isim Tat, lezzet:

4. isim, mecaz Eğlence.

Derleme Sözlüğü

zevkine gitmek *hlk.1/-* Hoşuna gitmek.

Nişanyan Sözlük:

Arapça *dawḳ* kökünden gelen *dawḳ* ذوق "tad alma duyusu, tad, keyif" sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça *dāḳa* ذاق "tattı, tadına baktı" fiilinin *faʿl* vezninde mastarıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ama zevk sizi mutmain kılar ve ab-ı hayat... Ama diğeri gına getirir, yersiniz, içersiniz gına, değil mi bütün ilişkilerinizde gına gelir. Nefsi emmare gınaya taşınır ama zevkte gına olmaz. İmkân yok, çünkü ruh besleniyordur, gınanın gelmediği tek ...”(Halil İbrahim Genç-Gavsiye Risalesi Konuşmaları 1 - Sayfa 309)

“İdrarı ya da uyuşturucu olabilirdi. Tütün; katrandır, zifirdir ve haddizatında içmeyene çok pistir! Oysa içene acayip bir zevk olmuştur. Zihin, seçimimizin gerçekten yararlı olup olmadığını bilemez. Böyle bir derin aklı yoktur. Bizim kararımıza bakar.”(Dr. Muhammed Bozdağ-Zihinsel Şifa)

“göremiyor diye itiraz edersen, bilmiş ol ki, o sevgili, görülmeyen karanlık bir yerde veya perde arkasında da olsa, görmeden ve başka hiç bir ümit olmadan yalnız onun civârında bulunmaktan yine aynı zevk alınır. Eğer, “O, cevabını bekler ve ...”(İmam Gazali-İhyâu Ulûmid'd-Dîn Cilt:2)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ZEYREK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

zeyrek, -ği (II)

Keten tohumu.

Derleme Sözlüğü

hlk. Keten tohumu. **DS(I)17/9,DS(II)3/1**

Çankırı Ağzı: Keten tohumu.

Nişanyan Sözlük:

Farsça ve Orta Farsça *zīrak* زيرك "hızlı, zeki, tetik" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ZIBIN

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Kolsuz kadın giysisi.

Derleme Sözlüğü

2. *hfk.* Kolsuz kadın giysisi. **DS(I), DS(V) 16/22**

Nişanyan Sözlük:

Arapça *zbn* kökünden gelen *zabūn* زَبُون "iç gömleği, entari" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Senin zıbın daha iyi » . « Benimkinin arkası yırtık ». Cırı, zıbını çıkardı. Kollarına düğüm attılar. Yakayı bağladılar Gulucuğun uçkuruyla. Çuvalın ağzını açtılar. Yarısını zıbından bozma yeni çuvala kolaylıkla aktardılar. Sekizer kilo mısırı şimdi ...”(Ümit Kaftancıoğlu-Çarpana: hikâyeler - Sayfa 72)

“Onu bir genç kız ikindiyle akşam namazı arasında - ben bunları annemden öğrendim - zıbın dikmiş, zıbın derler. Zıbın böyle dikmiş, rengarenk...Evet rengarenk her biri bir parça. Her doğum günümde o zıbın bana giydirilir. Bi hafta o zıbın ...”(Mine Göğüş Tan-Cumhuriyet'te çocuktular - Sayfa 179)

“Annem, günlük görevlerimizin arasında fırsat buldukça bez ve zıbın dikiyor. Ne bez yetiştiriyor, ne zıbın, ne süt, ne mama, ne hizmet... Şikayetçi değilim. Çok seviyorum onları, herhalde sevmemek mümkün de değil. Bazı geceler sıkıntılarının ne ...”(Tülay Çelebi-Vicdan'dan Mektup Var - Sayfa 102)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ZIPKA

Türkçe Sözlük:

*hfk.*Karadeniz kıyısı halkının giydiği dar paçalı potur.

Derleme Sözlüğü

*hfk.*Karadeniz kıyısı halkının giydiği dar paçalı potur. **11/5**

Nişanyan Sözlük:

Abhazca *adzıykva* "dar paçalı pantolon" sözcüğünden alıntıdır.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Karadenizli çocukları baştan aşağı zıpka mintanlarla giydirip kuşattım. Heybetli millî bir müfreze oldu. Fransızların artık beklemeye takatı kalmamıştı. Temmuz ayının ortalarında bir sabah Bartın müftüsü, Bartınlı âlimler ve halk çocuklarının ...”(Dr. Celil Bozkurt-Bartın ve havalisi Komutanı Yüzbaşı Cevat Rıfat Bey'in milli... - Sayfa 82)

“... Nesneden dikilen, dizden aşağısı bacaklarına yapışacak kadar dar, kıcı körüklü 'zıvra' (zıpka) , ya da hangi kumaştan dikilmiş olduğunu asla kimsenin bulup çıkaramayacağı şekilde kırk yamadan ekleme pantolon ve cekete benzer şeylerdi.”(Ali Kurdoğlu-Lamba Işıklarını Yutan Karanlıklar - Sayfa 108)

“Çayeli köylerinden kırk kadar genç, asker olarak Sarıkamış ' a sevk edilir, üzerlerinde zıpka, mintan, yani o zamanki Rize ' ye özgü elbise vardır. Bu yüzden kış günü Sarıkamış ' ta, ormanda donarak şehit olurlar.”(Süleyman Kazmaz-Sarıkamış'ta köy gezileri - 1. cilt - Sayfa 10)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ZIRLAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Sürekli zırlayan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Sürekli zırlayan.DS(V)4/3

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

zırlak, zırlağan, zırnak, zırtlak

(hlk.) ‘Sık ağlayan’

< *zır ‘yansıma’+la-k/-ğan/-t-

la-k

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Yabanın zırlak delileri sersemliklerine doymasınlar. . . Dünya böyledir işte!... Pertev bana : « Dünya bir aynadır, herkes onda kendi halini görür » diyordu. . . Bu deliler de beni kendileri gibi çılgın sanıyorlar...Beni her şeye aldanır bir ...”(Feraizcizade Mehmet Şakir-Evhâmî: komedyâ, 3 perde - Sayfa 68)

“Ben de Allahın kulu olduğuma göre, Allah ' ın yolundan giderek fitrelerimi sana veriyorum. Allah yolundan ayrılmam, der. BOZ EŞEK Koca eşek zırlak olur. Boz eşekten Hoca'nın canı çok yanar. Boz eşek de Hoca'nın kahrını çok çeker .”(Gıyas Ünal-Nasrettin Hoca'nın eski yeni öyküleri ve öğretileri - Sayfa 66)

“.. zırlak bir adam olduğu ortaya çıkmıştı. Utanarak başımı kaldırdığımda onun da ağladığını gördüm, ağzını sildiği peçeteyle şimdi gözlerini kurulamaya çalışıyordu. Sıradan bir akşam yemeği dışarıda yağmur, içeride gözyaşıyla ıslanmış, ...”(Fatih Öcal-Mayıs)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

ZIYPAK

Türkçe Sözlük:

hlk. Kaygan.

Derleme Sözlüğü

hlk. Kaygan.12/10

Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü:

ziypak (hlk.) 'Üzerine basıldığında kayan, kaygan'
→ **ziyp-**[(a)k]
An.ağl.: *ziypak, ziyanak, ziyb-lak, ziybıncak, ziylak, ziylan, ziylan, ziylen, ziynak, ziyrampak, ziypancak, ziypıncak* 'kaygan,

Yazı Dilindeki Kullanımı:

"Eşyamın arkasından acayip bir sıkılganlıkla yürüyorum. Ayaklarım kâh bir çukura giriyor, kâh bir taşa çarpıyor. Kâh karpuz kavun kabuklarını andıran birtakım zıypak şeyler üzerinde kayıyor. Ve köy, bataklıkta bir uyuz manda gibi kokuyor."(Yakup Kadri Karaosmanoğlu-Yaban)

"Nihayet, bunlar üstleri zıypak ve yağlı bir çeşit irili ufaklı yılan yavrularıydı. – Bu nedir? Bu nedir? Bu nedir? Misafirler bu esrarlı şeylerin her birini ellerine aldıkça merak ve tecessüsle soruyorlardı. Major Will ise: – Hi, hi, hi... Söyleyemem ..." (Yakup Kadri Karaosmanoğlu-Sodom ve Gomore)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ZİYAN

Türkçe Sözlük:

ziyan zebil olmak *hlk.* boşuna, boş yere harcanmak.

Derleme Sözlüğü

ziyan zebil olmak *hlk.* boşuna, boş yere harcanmak.**DS(I/II); zebil 13/11**

Nişanyan Sözlük:

Farsça ve Orta Farsça *ziyān* زیان "zarar" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük Avesta (Zend) dilinde *zyā-*, *zinā-* "zarar vermek" fiili ile eş kökenlidir.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Örneğin çok sevdiğim “Rüyalarım Zıyan Olmasın” başlıklı öyküm gibi... İşte burda cimriliğim (isterseniz tutumluluğum deyin) iyice kendini gösteriyor. Ben yaşamımın hiçbir parçasının, en küçücük parçasının bile zıyan olmasını istemem.”(Aziz Nesin- Unutulmayan Rüyalar - Sayfa 15)

“Zıyan üstüne zıyan 1911 Osmanlı-İtalyan Trablusgarp Harbi açıldığında bilhassa İstanbul’un münevver kesimi Türk’ün mağlûbiyet zincirine bir halka daha ilâve edileceğini görerek eli şakağında dertlenip düşünmeye başlamıştı. Bu uzak ...”(Sâmiha Ayverdi-Küplüce'deki köşk - Sayfa 36)

“Meselâ, iyi bir istidat zıyan olabilir mi? S. Ayverdi- Pek tabii. Eğer tarla çorak ve bakımsız ise, çok defa tohum da kaybolup gider. Anbarımı buğdayla doldurmak isteyen çiftçinin ilk işi, zemini mahsule elverişli kılacak tarzda hazırlamak, sonra da ...”(Sâmiha Ayverdi-Mülâkatlar - Sayfa 113)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10’dan fazla yerde geçmektedir.

3.2 DERLEME SÖZLÜĞÜNDE OLMAYAN KELİMELER

ACEMCE

Türkçe Sözlük

hlk. 1. Farsça. 2. *sf.* Bu dille yazılmış olan.

Derleme Sözlüğü: Yok

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Acemce kaideleri pekâlâ bizim iskolastikler koymuşlar. Türkçenin tabiatında olmayan “atf-ı tefsir”leri [yan yana kullanılmış aynı anlamda sözleri] çoğaltmışlar.” (Ömer Seyfettin - Ashab-ı Kehfimiz)

“Öyle ya, arap sela niçin işkil, en mantık ne kadar şimdiye kadar lisana girmiş Arapça, Acemce, Frenkçe kelimelerinin ipkasına taraftarlar ise de Türk harfinin haricindeki ecnebi kaideleri kabul etmiyorlar.” (Ömer Seyfeddin - Dalga ve Tarih, ezeli bir tekerrürdür - Sayfa 88)

“Bir vakit Acemce âdeta resmî lisan olmuş... Türkçe yalnız dillerde kalmış ve satıra geçmemiş.” (Ömer Seyfeddin - Ömer Seyfettin: bütün eserleri - 1. cilt - Sayfa 217)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

ADINI BAĞIŞLAMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Kendi adını başka bir kimseye söylemek.

Derleme Sözlüğü: Yok

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Duyuldu elbet, bilgi ve cesaret isteyen bir tırmanış isterdi adını bağışlamak, buzul dillerini açıklamak isterken kanat germişti biri...” (Papirüs - 40-47. sayılar - Sayfa 36)

“Başı anası Ayna Meleğin dizinde, iri çini gözleri konuşandan, konuşana gide gele dinleyen Banu Çiçek gülüverdi: “O ne beğlik ki, küççük emicem, dedem beğ sana bir adını bağışlamış!” (Tarık Buğra – Osmancık)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

ADAKLANMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Nişanlanmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ADAKSIZ

Türkçe Sözlük

2. *hlk.* Nişanlı olmayan.

Derleme Sözlüğü: Yok

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ADAM

Türkçe Sözlük

9. isim, halk ağzında Eş, koca.

Derleme Sözlüğü: Yok

Diyarbakır Ağzı, Balıkesir Ağzı: Erkek kişi.

Balıkesir Ağzı: Eş, koca.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ADAMSIZ

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Erkeksiz, kocasız.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Üstelik şimdi bu canı çekilmiş eşya istiyor, is de adamsız olamıyordu.” (Sâmiha Ayverdi - İbrahim Efendi konağı - Sayfa 386)

“Silahsız ve adamsız biz, kime ne yapabiliriz ?” (Ünver Oral - Küçük Mehmetçikler - Sayfa 192)

“...adamsız bırakmaktan kaçındığı için bir türlü evlenemiyorlar. Güldürü, ikinci konu olarak, Lebibe'yle Müştak'ın serüvenleri üstünde geliyor .” (Musahipzade Celâl - Bütün oyunları - Sayfa 108)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

AFUR TAFUR

Türkçe Sözlük

hfk. Çalım.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Öyle olmaz behey şaşkın, Afur tafur pozlar takın! İşe yarar sanma sakın.” (Aziz Nesin - Bütün Oyunları 3 - Sayfa 424)

“Yalnız, Boğaz'ı iyisinden gören yüksekçe ve büyük bir taraçası vardır ki bütün madamlar ve matmazellerin afur tafur kurum satmasına yarar.” Ünal Kurtçu - Boğaziçi tiryakiliği - Sayfa 392)

“O giysiler, o şatafat, o gösteriş, o afur tafur, o caka, o takma, o sahte güç, püf diye sönmüş!” (Oktay Akbal - Ölümsüz oyun - Sayfa 54)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

AHI

Türkçe Sözlük

ahi (II)

isim, halk ağzında Kardeş.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AHRET KARDEŞİ

Türkçe Sözlük

hfk. Kan bağı olmaksızın birbirlerini manevi olarak kardeş sayan kimselerden her biri.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Ahret kardeşi veya “ahretlik” kadınlar sırlarını paylaşırlar, birbirlerinin yardımlarına koşarlar, hayırsız kocaları için birlikte üzürlürler, çocuklarının başarılarına birlikte sevinirlerdi.” (Ayfer Tunç - Bir Mâniniz Yoksa Annemler Size Gelecek: 70'li Yıllarda Hayatımız)

“Şimşir (Ahret Dalı) Gelinin ahret kardeşi veya arkadaşları tarafından hazırlanır.” (İbrahim Sarı - Türk Gelenek ve Göreneği)

“Yüz sene öncesinde insanlar birbirleriyle ahret kardeşi olurlar, birbirlerine ahretlik diye hitap ederlermiş.” (Hüner Şencan - Güdük Minare - Sayfa 25)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

AHRETLİK

Türkçe Sözlük

hlk. **1.** Besleme kız, beslek. **2.** Ahret kardeşi olan kadınlardan her biri. **3. sf.** Öbür dünyada karşılığı görüleceğine inanarak yapılan (iş veya iyilik).

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Ahretlik öldü... Kan kardeşliği nostalji... Kankalık seviye kazanamıyor. Badi'lik kendilerini ayrıcalıklı gören kişilerin sözü ve “vebalin etkisi” altında.” (Hüner Şencan - Güdük Minare - Sayfa 24)

“İsmail sesinin titremesine engel olamıyordu: “Nasıl bırakırız s eni ahretlik, nasıl?” (Vildan Serdar - Sabahsız Gece)

“Bıyıklı Kâmil Ağa'nın kahvesine girip birer okkalı kahve içmek istemez misiniz? Hiç kahveden hoşlanmayız abe ahretlik; bizim yerimize sen iç.” (Bekir Büyükarkın - Belki Bir Gün)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10'dan fazla yerde geçmektedir.

AHTAPOT

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Genellikle burun zarı üzerinde çıkan bir ur türü, polip.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

AİLE

Türkçe Sözlük

4. isim, halk ağzında Eş, karı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AİLECEK

Türkçe Sözlük

hlk. Ailece.

Derleme Sözlüğü: Yok

Yazı dilinde kullanımı:

“Öğlen, taburcu işlemlerini yaptırdık, hastamızın odasına toplandık ailecek.” (Sezgin Kaymaz - Sandık Odası)

“Karısı: “Biz ailecek edebiyatı çok severiz!” diyerek araya girdi.” (Fakir Baykurt - Özyaşam: Köşe bucak Anadolu - Sayfa 200)

“Ve nostalji Bahçe sinemalarının belki de en büyük işlevi, ailecek daha geniş kapsamda mahallecek sinemaya gitme alışkanlığını belki de geleneğini yaratmasından geliyordu.” (Burçak Evren - Eski İstanbul sinemaları: düş şatoları - Sayfa 122)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

AKBASMA

Türkçe Sözlük

hlk. Katarakt.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Yüksek düzede ışınımın yol açabileceği sayrılıklar: Kansızlık, lösemi, akbasma, cilt yaraları, incitmebeni, kalıtımsal bozukluklar ve kısırılık...”(Metin Savaş - Zemheri Kuyusu)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

AKIL DOKTORU

Türkçe Sözlük

hlk. Psikiyatr.

Derleme Sözlüğü: Yok

Yazı dilinde kullanımı:

“...ben “benim zengin olmak gibi bir gayem yok” dedikçe iyice deli olduğum sonucuna vararak bu akıl doktoru hazin bir teslimiyet içinde dosyamı verdi.”(Niyazi Berkes – Unutulan Yıllar)

“Muallim, hiç gazete almadığını, komisyoncu iş haberleriyle münakaşa ilanları dışında alaka taşımadığını, akıl doktoru gazete kadar mükemmel bir uyku ilacı tecrübe etmediğini...”(Necip Fazıl Kısakürek - Çerçeve 1)

“Serhat'ın içini ılık bir huzur sarmıştı. Uzunca bir süre sonra gülümsüyordu, sessiz kızın yaptırdıklarına. Oysa yıllarca gitmediği akıl doktoru kalmamıştı.” (Tekgül Arı - Aşk Susmadan Git)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

AKSU

Türkçe Sözlük

hlk. Katarakt.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ALATEN

Türkçe Sözlük

hlk. Cüzzamlı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ALIMCI

Türkçe Sözlük

hlk. Tahsildar.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ALDI

Türkçe Sözlük

hlk. "söylemeye başladı" anlamında kullanılan bir söz.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ALMANCI

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Avrupa'da genellikle de Almanya'da çalışan Türk vatandaşı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Almancı çocuğunu nasıl evlendirir? Almanya'da yaşayan bizler, bir gün büyümüş ve evlenme çağına gelmiş çocuğumuzun mürüvvetini görmek, güvenilir, helal süt emmiş bir eş bulmak isteriz.” (Dursun Erden, Aysel Öztürk - İki ülkede yabancılar - Sayfa 191)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ALTLIK

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Hayvanların altına yayılan ot veya saman.

3. *isim, halk ağzında* Arabaya koşulan atların yolları kirletmemesi için kuyruğunun altına yerleştirilen torba.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AMANSIZ HASTALIK

Türkçe Sözlük

hlk. Kanser.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“O da yatalak hâlde üç yıl süren amansız hastalık sonucunda veda etmişti dünyaya.”
(Şener İşleyen - Buğlem - Sayfa 21)

“Fakat bu amansız hastalık önlenememiş çok sayıda asker ölmüştür. Bu nedenle askerî bir şehitlik oluşturulmuş, bunun nişanesi olarak da 1917 yılında bir anıt yapılmıştır.”
(Adnan Mahiroğulları - Dünden bugüne Zara - Sayfa 28).

“Aldatılmış, iğfal edilmiş bir zavallıydı. Henüz genç yaşta, yakalandığı amansız hastalık onu” (Pakize Başaran - Köye dönen yosma: Roman - Sayfa 127)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

AMERİKANCA

Türkçe Sözlük

hlk. **1.** Amerika Birleşik Devletleri'nde kullanılan İngilizce, Amerikan İngilizcesi. **2. sf.** Bu dille yazılmış olan.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Hele Türkçe, İngilizce, Amerikanca...» «Amerikanca mı? Öyle ya. Doğru. Sınırdasınız.” (Fahri Erdinç - Acı Lokma - Sayfa 44)

“Haydut Macarca, çete Slavca şaki/eşkîya Arapça, terörist Fransızca, mafya İtalyanca, gangster Amerikanca, desperado İspanyolcadan alınma Amerikanca.” (Sevan Nişanyan - Elifin Öküzü ya da Sürprizler Kitabı)

“...Meseleyi anlattık. General Amerikanca gülümsedi.” (Cüneyt Arkın - Adını unutan adam - Sayfa 146)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

ANASI TURP (VEYA SARIMSAK), BABASI ŞALGAM (VEYA SOĞAN)

Türkçe Sözlük

hlk. Ne olduğu belirsiz kimselerin çocuğu. **Anası yerinde** anne gibi kabul edilen (kadın). **Anasını sat!** (veya **satayım!**) *hlk.* "önem verme (vermem), aldırma (aldırmam), umursama (umursamam)!" anlamında kullanılan bir söz.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Anası turp, babası şalgam... Cılız Tevfik asker kaçağıydı.” (Reşat Enis - Sarı İt)

“Anası turp, babası şalgam. Ananı, babanı ne kadar üzdüğünün farkında mısın? – Annem razı oldu! Dedi, ben de kıza söz verdim.” (Memduh Şevket Esendal - Güllüce bağları yolunda - Sayfa 19)

“Bir çeşit frenk kırması. Anası turp, babası şalgam – Böyle söylemeyin. Çok iyi bir çocuk!” (Mahmut Yesari - Sağanak altında - Sayfa 241)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

ARAP

Türkçe Sözlük

hlk. **1.** Fotoğrafın negatifi. **2.** Fellah.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ARJANTİN

Türkçe Sözlük

hlk. Büyük bira bardağı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ARKALIÇ

Türkçe Sözlük

hlk. Arkalık.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ARPAĞAN

Türkçe Sözlük

hlk. Yabani arpa.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ARTİST

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Eğlence yerlerinde gösteri yapan kimse.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AŞÇI

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Yemek yenilen dükkân, aşevi, lokanta.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ATOM

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Yaprakları üst üste sarılı topak marul.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AYAK

Türkçe Sözlük

8. *isim, halk ağzında* Mayalardan önce, makama uygun olarak çalınan veya söylenen beste.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AYAĞINI ÖPEYİM

Türkçe Sözlük

hlk. "yalvarırım" anlamında kullanılan bir söz.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Senin bir tane bilgin benim tüm bilgilerimden etkiliymiş.” der ayrılmayalım. Elini ayağını öpeyim, kurtar beni.” (Yılmaz ölmez - Tilki ile Kirpi Masalı - 1. cilt - Sayfa 5)

“— Kurban olayım kumandan, ayağını öpeyim. Belânı üstüme alayım, bağışla beni.” (Ali Erkan Kavaklı - Gülü Koklayamadım)

“İşte ben gidiyorum. Vallahi, billahi... — Dur ağabey... Dur ayağını öpeyim.” (Kemal Tahir - Karılar koğuşu - Sayfa 61)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

AYAZLANDIRILMIŞ RAKI

Türkçe Sözlük

hlk. İnanişâ göre sıtma tedavisinde kullanılmak üzere rakının açılarak açık havada bekletilmiş biçimi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

AYRAN DELİSİ

Türkçe Sözlük

hlk. **1.** Bön, safdil. **2.** Hevesli.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Ama Kuzi, böyle zamanlarda hep ağzı açık ayran delisi gibi sersemce kalakalır.”(Özcan Tekdemir- Ben Velet-Paçoz Kuzinin İntikamı-Ücretsiz Çocuk Kitabı)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BABA BUCAĞI

Türkçe Sözlük

hlk. Baba ocağı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Nasıl, ne zaman, ne yolda yürümüş de muvaffak olmuştu? On, on beş sene bir efendinin kapısına, kendi baba bucağı imişcesine...” (Sâmiha Ayverdi - İbrahim Efendi konağı - Sayfa 206)

“Burası, onlar için tarif edilmez bir ana baba bucağı, bir dert dökme merkezi halini almıştı .” (Kerim Kanok - Kırklardan biri: iman edenlerin romanı - Sayfa 110)

“O anda, Adliye binasının deniz cihetindeki Taşkonak, baba bucağı sanki bütün ihtişamı ile gözünün önünde dikilivermişti .” (Meliha İksel - Taş konak: Roman - Sayfa 95)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

BABALI

Türkçe Sözlük

babalı (II)

sıfat, halk ağzında Zaman zaman sinir nöbeti geçiren.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BACANAK

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Dost, arkadaş.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BADİKLEMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Ördek gibi iki yana sallana sallana yürümek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BAĞAN

Türkçe Sözlük

hlk. **1.** Düşük. **2.** Ölü doğan kuzunun derisi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BAĞIŞIK

Türkçe Sözlük

hlk. **1.** Herhangi bir ödevin veya yükümlülüğün dışında kalan, muaf.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BALDIRAK

Türkçe Sözlük

hlk. **1.** Don, pantolon vb. giysilerin dizden aşağı olan bölümü. **2.** Kılıç kayışının aşağı uzanan parçası.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BASAR

Türkçe Sözlük

basar (II)

isim, halk ağzında Merdivenin ayakla basılan yüzeyi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BAŞ GÖZ OLMAK

Türkçe Sözlük

hkk. Evlenmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“İnsan bir kez baş göz oldu mu, aşk tartışmaları sona eriyor, aşktan söz etmesi gerektiğinde de çok sürmüyor, hayvanlığı kabarıp çenesini kapatıyor.” (Italo Svevo - Zeno'nun Bilinci)

“Moruk, o gün bugün hiç yüz vermez oldu bana, konuşmaz oldu benimle.” (Mehmet Seyda - Baş göz etme zamanı: Hikâyeler - Sayfa 41)

“Ayşe'yi Sarı Murat'inki aldı; Dursunlu'nun Ömer de bir evlatlıkla baş göz oldu.” (Kenan Hulûsi, İnci Enginin - Kenan Hulusi Koray'dan hikâyeler - Sayfa 241)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

BAŞINI ÇATMAK

Türkçe Sözlük

hkk. Baş ağrısını önlemek için alnın üstünden arkaya doğru eşarp vb. şeyleri çepeçevre sıkıca bağlamak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Zaten bizim hatun, oğlan gitti gideli başını çattı, iki gündür, yalnızlıktan dertlenip durur .” (Mahmut Attila Aykut - Silâh arkadaşları - Sayfa 87)

“Eve geldiği zaman, hanım başını çatmış, ebenin kızı ile karşı karşıya geçmişler düşünüyorlardı .” (Aka Gündüz - Sansaros. Roman - Sayfa 128)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

BATTIÇIKTI

Türkçe Sözlük

hkk. 1. Alt geçit. 2. Su kanallarında suyun engeli geçmesi için yapılan düzenek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BEBE

Türkçe Sözlük

hlk. Bebek, küçük çocuk.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BECELLEŞMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Cedelleşmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Zat-i alileriyle öyle becelleşmek zorunda kaldım ki birçok gizli - yazar da katıldı öyküye .”(Tomris Uyar - Günlerin tortusu: bir uyumsuzun notları - Sayfa 25)

“Engeller, çalılar, kayalarla becelleşti. Yolunu; iradesi, ihtirası, alın teri ile açtı.” (Şevket Süreyya Aydemir - Tek adam: Mustafa Kemal'in hayatı - 3. cilt - Sayfa 569)

“Onunla çok becelleşti. Önceleri gelip benimle dertleşirdi. Nevres onu küçük düşürmek için : « Aksakalından sen utanmıyorsun ama ben utanıyorum. » demiş.” (Hüseyin Rahmi Gürpınar - Gönül bir yel değirmenidir: roman - Sayfa 82)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

BEDÜK

Türkçe Sözlük

hlk. Çam sakızı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BEL BEL

Türkçe Sözlük

hlk. Aptalca, anlamsızca, donuk bir biçimde bakmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Hamama adımını atınca dört yanına bel bel bakmaya başlamış, peştamallı adamları yadırgamış gibi gözlerini açmıştı .” (Kemal Tahir - Yediçinar Yaylası - Sayfa 145)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BELCE

Türkçe Sözlük

hlk. İki kaş arası.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BELEDİYE NİKÂHI

Türkçe Sözlük

hlk. Medeni kanuna göre kıyılan resmî nikâh.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Sonunda, “Belediye nikâhı, evet, belediye nikâhı kıyılmalı,” dedi kendi kendine.” (Thomas Hardy - Çılgın Kalabalıktan Uzak)

“Ana - Ben belediye nikâhı isterim... Ağa—O da olur ilerde. Hele bir sıkıca imam nikâhı kıyalım da şimdilik...” (Rıfat Ilgaz - Hababam sınıfı sınıfta kaldı: güldürü, 2 bölüm - Sayfa 104)

“Madem Bayram Ağa, Zeynep’e belediye nikâhı kıydırmaya yanaşmıyor’, ben de noter senedinden şaşmam.” (Kemal Bilbaşar - Irgatların öfkesi - Sayfa 221)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

BELETMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Kundaklatmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BEL EVLADI

Türkçe Sözlük

hlk. Bir kimsenin öz çocuğu.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Nasıl ki yol evladı olmak bel evladı olmaktan evladır; aynı durum burada da söz konusudur.” (Nüktedan Dergi - Nüktedan Dergi Sayı: 16 - Sayfa 14)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BELİKLEMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Saçları örmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BERDEL

Türkçe Sözlük

hlk. Ailenin kız ve erkek çocuğunun diğer ailenin kız ve erkek çocuğuyla karşılıklı olarak aynı zamanda evlendirilmesi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BEŞME

Türkçe Sözlük

hlk. **1.** Her çubuğu ayrı ayrı beş renkte olan, yollu bir kumaş türü. **2.** Tabaklanmamış ham deri. **3.** Çıkrıkçı tezgâhının kütüğü.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BICIL

Türkçe Sözlük

hlk. **1.** Âşık kemiğinin altında bulunan küçük bir kemik. **2.** Bu kemikle oynanan bir oyun.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BICIRGAN

Türkçe Sözlük

hlk. Boru biçimindeki maden parçaların içini düzleştirip parlatmakta kullanılan alet.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BIRAKMAK

Türkçe Sözlük

hlk. uzun süredir hiçbir ilerleme veya değişim gösterememek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BIZBIZ

Türkçe Sözlük

hlk. Davula sol elle vurulan ince değnek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BİLEK DAMARI

Türkçe Sözlük

hlk. Nabız.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Mavi duman bir bilek damarı gibi kabarıklı, sıcak dudaklarımdan çıktı.” (Hilmi Yücebaş - Bütün cepheleriyle Sait Faik: hayati, hatıraları, eserleri - Sayfa 111)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BİLLUR

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Koç yumurtası.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Güney-Batı Anadolu Ağzı: Kesme cam, kristal maddelerinden yapılmış.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BİR BOY

Türkçe Sözlük

1. *sıfat* Aynı boy.
2. *sıfat* Bir insan boyu uzunluğunda olan.
3. *zarf, mecaz, halk ağzında* Bir kez.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BİR DOLU

Türkçe Sözlük

hlk. Birçok.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BİTİRMİŞ

Türkçe Sözlük

hfk. 1. Bir bilim dalında veya başka bir alanda bilginin doruğuna ulaşmış (kimse).

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BOĞAK

Türkçe Sözlük

hfk. Anjin.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BOLARABİLMEK

Türkçe Sözlük

hfk. Bolarma imkânı veya olasılığı bulunmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BOLARMAK

Türkçe Sözlük

hfk. Bol duruma gelmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Acaba zaman da hava gibi sıkışıp genişlemek ya da daralıp bolarmak yetisine sahip miydi?” (Nihal Yeğınobalı – Sitem)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BOLİÇE

Türkçe Sözlük

hlk. Yahudi kadını.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BORUSU ÖTMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Sözü geçmek, yetkisi olmak. **(birinin) borusunu çalmak** çıkar sağladığı kimsenin davasını gütmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Yani eğer düşünecek olursan,” diye hemen devam ettim, “şimdiye dek İtalyan asıllı serserilerin borusu öttü ama o beş aile, onurlu adamlar, her şeyin halledildiği zırvası falan artık klişe oldu.” (Alan Glynn - Limit Yok)

“Yalnız Türkiye’de değil, dünyanın her yerinde milletin sesi kısıldı, devletin borusu öttü.” (İsmet Özel - Toparlanın gitmiyoruz - 2. cilt - Sayfa 156)

“Yahut memleketin her tarafında Kıpçak Hanlarının borusu öter.” “Ne düşünüyorsun?” (Yavuz Bahadıroğlu - Buhara Yanıyor)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

BOSTAN GÖLGELİĞİ

Türkçe Sözlük

hlk. Bağ ve bahçelerde gölgelenmek veya yağmurdan korunmak için yapılan, üstü örtülü, basit gölgelik.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BOŞANMAK

Türkçe Sözlük

7. -den, *halk ağzında* Sıyrılmak, kurtulmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“...kefenliğe gitti evlatsızsın kul olduğum, Yenice ocağın battı Kardeşim ağlama diyor. Ağlayamıyom korkumdan Ayan olsun kul olduğum Kır at boşandı örkünden Sıra sıra oturanlar Hepiniz verin bir akıl Sen öldün de kul olduğum Kimi ettin eve vekil...”(Yaşar Kemal-Ağıtlar: Folklor Derlemesi)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BOYA

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* Yazmak için kullanılan mürekkep.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BOYDAK

Türkçe Sözlük

hlk. 1. Yükü olmayan yaya.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BOYUN OLMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Kefil olmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BOYNUNU KIRMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Çekip gitmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Kurban olurum yoluna, ne güzel şey dostluk, diye düşünüyorum Gül Cemal boynunu kırıp düğün salonuna doğru yürürken.” (Seyit Soydan – Yollar)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

BOYUN BAĞI

Türkçe Sözlük

hlk. Gömlek yakasının altından geçirilip süs olarak bağlanan uzun, enlice kumaş parçası, kravat.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Yüzbaşı, haki yeşil üniformasının gömlek yakasına, siyah boyun bağı bağlamıştı.” (Abdurrahman Koç - Tombala - Sayfa 14)

“Önemsiz sayılacak döğme meselesinde zalimce hareket eden bir adamın, koca bir boyun bağı meselesinde ne şekilde hareket edeceği kolayca kestirilebilir!” (Victor Hugo - Sefiller - 3. Cilt)

“Eğri büğrü bakar oldum boyun bağı takar oldum şaşkın oldum sakar oldum.” (Asım Bezirci - Güle Dil Verenler)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

BOYUNDURUK PARASI

Türkçe Sözlük

hlk. Bir mahalleden veya köyden başka yere gelin götürülürken, kaynatanın, gelinin ayrıldığı yerin delikanlılarına verdiği bahşiş: "On lira boyunduruk parası ayırmışsınız, bizim hiç kahrımız yok mu?" -M. Ş. Esendal.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Kasabadan gelen delikanlılardan kimse kalmamıştı. Düğün yapanlar "Boyunduruk parası" için köy delikanlıları ile kasaba delikanlıları arasında bir anlaşmazlık çıkacağından ...” (Memduh Şevket Esendal - Temiz sevgiler: hikâyeler - Sayfa 119)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

BOZA OLMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Utanmak, bozum olmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BOZMACI

Türkçe Sözlük

hlk. Eski şeyleri alıp bozarak parça parça satan kimse.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BÖRTÜLMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Börtme işine konu olmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BÖYLECENE

Türkçe Sözlük

hlk. Böylece.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Gazi Paşamız, Şah'ın sarayını başına yıkıp, hazinesini askerine yağmalatıp tacını, tahtını belki de top kâküllü avradını omuzlayıp getirse gerek! Bunlar böylecene olmalı ki, ben kas kas ...” (Kemal Tahir - Yol ayrımı - Sayfa 14)

“Nasıl ki kâinat sürekli genişlemektedir, bütün âlemler de böylecene her daim değişime mâruz kalmaktadır.” (Metin Savaş - Zemheri Kuyusu)

“Birinci oyuncunun 6 puanı silindi, ama daha önce elde ettiği 9 puana dokunulmadı. Oyun böylecene sürer...” (Ali Nesin - Matematik ve Korku - Sayfa 104)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

BUĞUL BUĞUL

Türkçe Sözlük

hfk. Buğu çıkararak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“...çukurluğun kovuğunu fedakârca çentikleidi, harlı ateşi cazırdattı, doyumlu azığına buğul buğul pişirdi,” (Şenol ONAY - Paramatör - Sayfa 7)

“Toprak, buğul buğul uyanıyordu. Ağaçlar, tomurcuklarla yüklüdü.” (Gülten Dayıoğlu - Geride kalanlar - Sayfa 146)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

BUHAR OLMAK

Türkçe Sözlük

hfk. yok olmak, kaybolmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Kızgın saç üzerine su dökünce nasıl buhar olur gider, 85 milyon lira da öylesine buhar olup gitti .” (Arslan Başer Kafaoğlu - Bankerler olayı - Sayfa 8)

“Sonra yolun ilerisindeki bir başka yola saptılar; birlikte apansızın buhar oldu haylazlar.” (Müge İplikçi - Dondurmam Tılsım)

“Buhar oldu nefeslerim, görünmez oldu. Günaha giren ruhum ağlarken, sesim yok oldu.” (Fatma Aladağ - Aşk Leyla ve Gerçek)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

BUKAĞILAMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Hayvanın ayağına bukağı takmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BUKAĞILIK

Türkçe Sözlük

hlk. Hayvanların ayağına bukağı takılacak yer, bilek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BUYDURMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Dondurmak, çok üşütmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Dinsiz tavuk, akşam akşam beni buydurdu » diye titredi.” (Şevket Bulut - Sarı arabalar: hikâyeler - Sayfa 65)

“Estikçe buydurdu milleti. Haydar ' la Musa'nın gittikleri gün gibi. Hep giderlerdi giderlerdi.” (Çetin Yiğenoğlu - Haydar'ı öldürmek: roman - Sayfa 208)

“...kardeşini bir karlık, boranlık günde bir dağ başında bir ağaca bağlayarak buydurmuş.” (Yaşar Kemal - Yağmurcuk kuşu - Sayfa 306)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

BUZLU CAM

Türkçe Sözlük

2. *hlk.* Televizyon ekranı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BÜYÜKANA

Türkçe Sözlük

hlk. Büyükanne.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Büyükana yamrı yumru birer değneğe benzeyen morarmış bacaklarının üzerindeki örtüyü ayaklarına doğru fırlatıp attı.” (Steinbeck - Gazap Üzümleri)

“Ama bu ilk izlenim aldaticıydı, arkadaşlığı biraz daha ilerletebilerseniz, yumuşak, ruhu içten içe yanan bir insan olduğunu anlayabilirdiniz. Daşar Karadağ ise, hareketin “Büyükana’sıydı adeta.” (Gün Zileli - Havariler: (1972-1983)

“...büyükana? » dedim. « Kalk Hasanım kalk » dedi. « Salhaneye gideceksin hani... » Kapıyı açtı, ışığı yaktı.”

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

BÜYÜREK

Türkçe Sözlük

hlk. Biraz büyük.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

BÜZÜKTAŞ

Türkçe Sözlük

hlk. Kafadar.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CARLAMAK

Türkçe Sözlük

hlk. **1.** Bağırarak konuşmak. **2.** Çok söylemek. **3.** Nara atmak, haykırmak. **4.** İlan etmek, duyurmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CEFÂKAR

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Eziyet çeken, cefakeş.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı Dilindeki Kullanımı:

“Halime cefakâr hatunum, Savcı Sultan Alâeddin’in arzusuyla Konya'ya saraya gitti.”
(Bekir Manav - Kayı Beyi Ertuğrul - Sayfa 80)

“Öyle ki yorucu ve cefakâr bir cenk olmuştu. Günün ağarmasıyla şehitler toplanıyor, yaralı alplar tedaviye alınıyordu.” (Bekir Manav - Kayı Beyi Osman - Sayfa 160)

“Mustafa Eriş. lâyıktır diyerek Nesibe Hatun'a gönderdi. Ümmü Ümera künyesiyle meşhur olan Hazreti Nesibe radiyallâhu anha fedakâr cefakâr, şecaat ve cesaret sahibi kahraman bir anne idi.” (Mustafa Eriş - Hanım Sahabiler-1)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

CENNET KUŞU

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Çok küçükken ölen çocuk.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bayram Ağa onu görünce âdeta şaşırdı: – Vay, şehzâdem, cennet kuşu! Ne bu böyle erkenden?” (Necip Fazıl Kısakürek – Hikâyelerim)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

CEVABI DİKMEK

Türkçe Sözlük

hlk.kesin, ters ve karşısındakinin beklemediği bir karşılık vermek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bizim ailemize gelin gelecekse örtünmesi lazım,” diyerek cevabı dikti. Fevziye'yi iyi tanıyan Serhat, tesettüre girmeyeceğini biliyordu.” (Ramis Çınar - Kanadı Kirik Kelebekler - Sayfa 153)

“Rana sen çok değişmişsin... Kızı kendi hâline bırakırsan davulcu ile zurnacıya varırmış. Rana, cevabı dikti.” (Refi Cevad Ulunay - Eski İstanbul yosmaları - Sayfa 26)

“Kadın borçlarını ödemeyen, kadının ihtiyaçlarına çare bulamayan kötü kıyafetli adama bir akşam cevabı dikti.” (Sadri Ertem - Yol arkadaşları - Sayfa 61)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

CILKAVA

Türkçe Sözlük

hlk. Kurdun veya tilkinin ense postundan yapılan (kürk).

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CIRDAVAL

Türkçe Sözlük

hlk. Meşe dalından yapılan ucu demirli, uzun cirit değneği.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

CUMA GECESİ

Türkçe Sözlük

hlk. Dinî açıdan ayrı bir önemi olan, perşembeyi cumaya bağlayan gece.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Seğmenler dışarı çıkın Bugün de Cuma gecesi Elinin kınasın yakın durdu dayoluna dursun.” (Yaşar Kemal - Ağıtlar: Folklor Derlemesi)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

CUMBALAK

Türkçe Sözlük

hlk. Takla.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇALIK

Türkçe Sözlük

6. sıfat, halk ağzında Yan yan giden.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇAMAŞIR SODASI

Türkçe Sözlük

hlk. Beyaz çamaşırların yoğun veya asitli kirlerini eritmek için kullanılan sodyum karbonat.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇAMAT

Türkçe Sözlük

hlk. Avlanılmış balıkları elde taşımaya yarar çengel askı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇAMUR

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Yapı işlerinde kullanılan çeşitli malzemeden oluşmuş harç.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇARKI DÖNDÜRMEK

Türkçe Sözlük

hlk. geçimini sağlamak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Dünyanın neresinde beleş içki verilen hayır kurumları varmış? Sonuçta Mimoza bir işyeriymiş ve Ender bu çarkı döndürmek zorundaymış.” (Cemil Kavukçu - Mimoza'da Elli Gram)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ÇAYDAÇIRA

Türkçe Sözlük

hlk. 1. Elazığ ve çevresinde kına gecesi veya düğünlerde, ellerde yanan mum taşınarak oynanan türkülü bir halk oyunu. 2. Bu oyunun müziği.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇEĞMELLENMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Yay veya çengel biçimini almak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇENGEL İĞNESİ

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Çengelli iğne.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Ben pek hatırlamıyorum ama annem anlattı Bu metaksa dediğimiz Rum satıcılar ellerinde çingirak, mahalle mahalle gezerler, sırtlarındaki kutularda, sepetlerde iplik, ibrişim, düğme, kurdele, makara ipliği, toplu iğne, çengel iğnesi...” (Rasim Örsan - Kaybolan Bakırköy - Sayfa 232)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ÇIĞALANMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Atın kuyruğu horoz kuyruğu gibi dikilmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇIKRA

Türkçe Sözlük

hlk. Sık çalı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇIZIKTIRMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Çiziktirmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Karalama yazar gibi acele çiziktirdi: Işıktı baktım; kadın adamakıllı ihtiyar, hiç değilse ellisinde vardı .” (George Orwell - Bindokuzyüzseksendört - Sayfa 71)

“Cetvel, pergel ve gönyelerini çıkararak birtakım şekiller çiziktirdi. Özenle çalışıyor, arada bir yüzünü ekşitiyordu .” (Vecdi Çıracıoğlu - Kara büyülu uyku - Sayfa 56)

“Mektuplar çiziktirdi, göndermedi. Nedim ' e okurdu. Sonra yırtıp da. Atamaz, kıza da veremez, evde dolabına yerleştirirdi.” (Oktay Akbal - Suçumuz insan olmak: roman - Sayfa 46)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

ÇİMÇEK

Türkçe Sözlük

hlk. Bir tür küçük serçe.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇİPİLTİ

Türkçe Sözlük

hlk. Yağmur serpintisi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇİŞİK

Türkçe Sözlük

hlk. Tavşan yavrusu.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇİYLEMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Yağmur, hafif ve ince yağmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇİZİN ÇİZİN

Türkçe Sözlük

hlk. Çizgi durumunda, sırayla.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ÇOCUKÇU

Türkçe Sözlük

hlk. Çocuk doktoru.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇÖĞÜNCEK

Türkçe Sözlük

Dayanma noktası ortada olan kaldıraç, tahterevallı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇÖPÇATAN

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Kimin kiminle evleneceğini önceden kararlaştırıp gerçekleştirdiğine inanılan manevi güç.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇÖP VERGİSİ

Türkçe Sözlük

hfk. Çevre temizlik vergisi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Çöp vergisi bir güzelliği varsa, o yüzden Allah vergisi topluyorsa doğa kendine hükmeden çöp adamlardan; tüm bu sebeplerden değil midir akaryakıt vergisi alınması fosil yakıtlardan?” (Ali Mert - Çöpten Kitap - Sayfa 76)

“Günü geldiğinde ödenmemiş bina bedeli, bizim oradan atılmamıza sebep olabilir. Çevre ve çöp vergisi ödenmemiş bina, bir gün ödenemeyecek çoklukta vergi birikintileriyle karşımıza çıkabilir.” (Vehbi Vakkasoğlu - Kalp Sevmekten Yorulmaz)

“O kadar çöp vergisi verdi bu halk sana!” Bunun üzerine dayım döndü, bana doğru koşmaya başlayıp “Gel lan buraya,” diye bağırdı. Ellerimi iki yana açıp “Buradayım lan zaten,” dedim.” (Emrah Serbest – Deliduman)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

ÇÖRTÜ

Türkçe Sözlük

hfk. Değirmende buğday teknesi oluşu.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇUCU

Türkçe Sözlük

hfk. Semerci.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÇURLATMAK

Türkçe Sözlük

hfk. Hızlandırmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DARIDÜNYA

Türkçe Sözlük

hlk. Dünya, yeryüzü.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

DEĞİŞ ETMEK

Türkçe Sözlük

hlk. bir şey verip yerine başka bir şey almak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DEĞİŞ TOKUŞ

Türkçe Sözlük

hlk. Değişim.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Biz bu değiş tokuş halini yaşarken, grubun diğer yarısı ellerindeki kibritlerle kuru otları tutuşturup, ateş belli bir raddeye gelince söndürüyorlardı.” (Ö. Âlim Erginoğlu - Bir Türk Bir İngiliz ve Üç Kuruşluk Dünya - Sayfa 40)

“Ellerinde kalanı uzun zaman önce ekmekle değiş tokuş etmişlerdi. Yine de içi rahat değildi.” (Tulepbergen Kaipbergenov - Karakalpak Kızı)

“Çoğu telefonla alınıp kahve köşelerinde değiş tokuş edildikten sonra, birbirine benzemesin diye zorla karıştırıldığı için anlamsız hale gelen özel (!) havadisler...” (Kemal Tahir - Yol ayrımı - Sayfa 7)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DELEPMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Parlamak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DENŞİRMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Bir şeyin yapısını veya niteliğini bozmak, tağyir etmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Doğan zayıf olursa doğanlıktan kalır değil O iki cihan güneşi zanii dünyasın denşirdi.”
(Abdülbâki Gölpınarlı - Yunus Emre ve tasavvuf - Sayfa 392)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

DEPRENMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Kımıldamak, hareket etmek, sarsılmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Cabir’e bir karşılık vermek için dilinde sözler depreniyor fakat kendini zor tutuyordu.”
(Hasan Erimez - Bin Yılın Göçü 1: Alper Çağı)

“Batı tarafında yamacın aşağısında sanki kocaman bir hayvan büzüşüyor, açılıyor, depreniyor, acı çekiyordu.“ (Zeynep KAYADELEN – Alpdoğan)

“...Çevikliğiyle depreniyor, mutluluk denen şeyin hiç te ele geçirilmez olmadığını seziyorlardı. Mutluluktan öte bir hâldi bu.” (İsmail Kılıoğlu - Ateş yalımı üstünde bir toplantı - Sayfa 89)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DETR

Türkçe Sözlük

5. isim, halk ağzında Ur.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DESTAR

Türkçe Sözlük

2. isim, eskimiş, halk ağzında Örtü.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DEVLET BABA

Türkçe Sözlük

hlk. "Koruyucu, kollayıcı" anlamında devleti anlatan bir söz.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

"Bizde devlet "Baba", vatan "Ana" ve millet telâkkimiz bu ana babanın çocukları olduğumuzdur ." (Nihad Sami Banarlı - Devlet Ve Devlet Terbiyesi - Sayfa 14)

"Toprak ise "devlet babanın koruduğu "ana vatan" şeklinde ifade edilmiştir.- İcraatlarından memnun olunmayan yöneticiler yönetimden uzaklaştırılmıştır." (İbrahim Sarı -Türklerde Devlet - Sayfa 6)

"Küçük yavruların çok seven sensin. Böyle bağran basar sevindirirsin. Bizim gönlümüzü ne fethedersin gönüller fatihi sen devlet baba tercih edersin, iyi çalışanı mamur etmek istersin." (Âşık Müslim Seyrani - Gerçeğe doğru - Sayfa 113)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

DIĞDIĞI

Türkçe Sözlük

hlk. Konuşurken "r" leri "ğ" gibi söyleyen (kimse).

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİĞDİK

Türkçe Sözlük

hlk. Akrabalığın uzak olduğunu anlatan, “dığdığının dığdığı” deyiminde geçen bir söz.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİBEK KAFALI

Türkçe Sözlük

hlk. Anlayışsız, kaba, budala (kimse).

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Mandacılıkla yönetildiğimiz senelerde kuklalar köşe başlarını tutmuşlar; leylâ hocaları, zottirik idarecileri, dibek kafalı yorumcuları, abullabut anonsörleri tebelleş etmişler.” (Şenol ONAY - Paramatör - Sayfa 69)

“Coni'nin benim için ne düşündüğünü tahmin edebiliyorum, "Dibek kafalı bulaşıkçının donatısız bölmede kalmasına müsaade ediyorum,” (Şenol ONAY - Deliminatör - Sayfa 91)

“Dolandırıcıyı dolandırmaya teşebbüs eden dibek kafalı şoföre ne yapacağımızı düşünürken Kuşadası ilçe merkezine girdik.” (Şenol ONAY - Errorist - Sayfa 395)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

DİKEL

Türkçe Sözlük

hlk. Meni.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİLLEK

Türkçe Sözlük

hlk. Dedikoducu.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİLMEK

Türkçe Sözlük

2. *-i, halk ağzında* Yarmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİP

Türkçe Sözlük

5. *isim, halk ağzında* Arka, kış.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİPDAM

Türkçe Sözlük

hlk. Hapishane.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİŞÇİ

Türkçe Sözlük

hlk. Diş hekimi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Allah'tan dişçi, babamın arkadaşıydı da bizi görünce, – Beni rüyanızda mı gördünüz, diye sordu.” (Nehir Aydın Gökdoğan - Bitmeyen Macera 4 - Hiçbir Şey Selami - Sayfa 44)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

DİZ AĞIRŞAĞI

Türkçe Sözlük

hlk. Diz kapağı kemiği.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DİZİM DİZİM

Türkçe Sözlük

2. *zarf, halk ağzında* Dizilmiş olarak, dizi dizi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Ruhuma çektikçe kendimden geçmişim. Damarlarıma sinmiş özünü, içime çekmişim. Yüreğimde, yanardağlar dizim dizim...” (Turgay Kurtuluş - Gül Kokusundan Yansımalar - Sayfa 23)

“Zaman estikçe estirir deli rüzgârını Çimenler ve börtü böcekleri Yol üstünde dizim dizim dururlar.” (Duran Çakır - Müjde Süvarileri - Sayfa 58)

“Sanki onların ataları Erenköylerde eski saraylarda, dizim dizim salınırlardı.” (Füruzan - Parasız Yatılı)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

DOĞRULMAK

Türkçe Sözlük

5. *nesnesiz, halk ağzında* Para sağlanmak, kazanılmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DOĞRULTMAK

Türkçe Sözlük

4. *-i, halk ağzında* Yön bulmak.

5. *-i, halk ağzında* Para sağlamak, kazanmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DOKUNMABANA

Türkçe Sözlük

hlk. Kanser.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DOLAMBAÇ

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Başlık.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

DOMDOM KURŞUNU

Türkçe Sözlük

hlk. Baş tarafı haç biçimi çentilmiş, çarptığı yerde tehlikeli yaralar açan bir tür tüfek kurşunu, domdom.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bir kısmı, domuz için özel domdom kurşunu üretir. Bir kısmı av tazılarından sorumludur... Vakti gelip domuz avına çıkılınca da, domdom kurşununu sadece yaban domuzuna atma mecburiyeti vardır.” (Vehbi Vakkasoğlu - Başkasının Günahına Ağlayan Adam)

“...olmayan domdom kurşunu, beni dul, çocuklarımı da yetim bırakmıştı... “Kaptan: Eşinin kimin kurşunu ile vurulduğu anlaşılabilir mi?” (Hilmi Taşkın - Tayyibe - Sayfa 116)

“...biber ve domatesle yapılan sebze yemeği yerde yuvarlanarak takla atmak tomurcuk çamaşır kaynatılan kazan çamaşır yıkamak domuz domdom kurşunu...” (Ömer GÖKÇE - Son Saklambaç - Sayfa 192)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

DOMUZLUK

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Su değirmeninde çarkın bulunduğu ve döndüğü yer.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DOYUMLUK

Türkçe Sözlük

1. *hlk.* Çapul, yağma.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DUDU

Türkçe Sözlük

3. *isim, eskimiş, halk ağzında* Papağan.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DURAÇ

Türkçe Sözlük

hlk. Kaide.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DURGU

Türkçe Sözlük

hlk. **1.** Sekte. **2.** Bir müzik eserinde, bitiş etkisi yapan armonik zincirlemeler bütünü.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DURUKSUN

Türkçe Sözlük

hlk. Kararsız.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DUVAKLI

Türkçe Sözlük

2. sıfat, halk ağzında Doğduğunda başında zar olan (bebek), perdeli.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DÜMBELEK

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Anlayışsız, sersem.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DÜNYA ÂLEM

Türkçe Sözlük

hlk. Herkes, bütün insanlar.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“...taşıdıklarını dünya âlem bilmiyor sanıyordu. Yahut herkesi bizim Marksistler gibi zannetmişti .” (Ergun Göze - Yaşasın hatıralar - Sayfa 37)

“İstiyorum ki bunların kişiliği olmadığını, maymun olduklarını, köksüz, zavallı, hasta, yozlaşmış insanlar olduklarını dünya âlem bellesin.” (Yaşar Kemal - Ustadır Arı)

“Orta Asya'dan geldiğimizi dünya âlem biliyor. Böyle olunca bizi almaları için bir sebep yok ki... Tek taraflı düşünmeyelim.” (Zeynep Uluant – Hasbihaller)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

DÜŞÜT

Türkçe Sözlük

hlk. Düşük.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

DÜVER

Türkçe Sözlük

hlk. Yapılarda kullanılan kalın ağaç, direk, mertek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EDEPTİR SÖYLEMESİ

Türkçe Sözlük

hlk. "affedersiniz, söylemesi ayıptır ama" anlamında kullanılan bir söz.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EDİ

Türkçe Sözlük

hlk. Birbiriyle iyi anlaşan iki yaşlının baş başa kalışını anlatan Edi ile Bütü, Şakir'e Dudu deyiminde geçen bir söz.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EDİ

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* İş yapma.
2. *isim, halk ağzında* Yapılan iş.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EHİL

Türkçe Sözlük.

3. *isim, halk ağzında* Karı kocadan her biri, eş.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EKMEK

Türkçe Sözlük

ekmek, -ği (I)

3. isim, halk ağzında Yemek, aş.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Annem yanıma geldi. "Yazar olacaksan sakın unutma" dedi, "insana ekmek borcun var." Sordum. "Nasıl yani" dedim. Annem, ateşi bulan..." (Cengiz Gündoğdu - Ekmek: denemeler - Sayfa 5)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

EKSİK ETEK

Türkçe Sözlük

hlk. Kadın.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Çankırı Ağzı: Kadın.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bir eksik etek için bu serveti kim gözden çıkarabilir?” (Hilmi Taşkın - Tayyibe - Sayfa 60)

“Eksik etek her zaman için yuva düşünür. 'Çocuklarımı nasıl bırakayım, emeklerimi nasıl bırakayım bu evde?’” (Nimet Okan - Canların Cinsiyeti: Alevilik ve Kadın)

“Anamı eksik etek sıfatına sokma emmi! Benim anam, ağa kadındır,” dedi büyük oğlan.” (Binnaz Öner - Esmе / Geride Kalanlar 2)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

EL

Türkçe Sözlük

el (III)

3. isim, halk ağzında Oba, aşiret.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Keban Ağzı: Yakınların dışında kalan kimse, yabancı.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ELEĞİMSAĞMA

Türkçe Sözlük

hfk. Gökkuşığı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Çankırı Ağzı: Gökkuşığı.

Yazı dilinde kullanımı:

“Ömründe bu kadar yakın bir eleğimsağma gökkuşığı] görmemişti.” (Ömer Seyfettin – Harem)

"Eleğimsağma sönmeden yetişeyim" diye bütün kuvvetiyle koştu. Koştu. Kestirme... Nihayet eleğimsağmaya elli adım kadar yaklaştı, iyice kesilmişti." (Ömer Seyfettin - Ömer Seyfettin'den Seçmeler - Sayfa 109)

“Ömründe bu kadar yakın bir eleğimsağma görmemişti.” (Ömer Seyfeddin - Yüzaki - Sayfa 9)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

EL ERİMİ

Türkçe Sözlük

hfk. Çok uzakta olmayan, elin ulaşabileceği uzaklık.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ELVAN

Türkçe Sözlük

2. *sifat, halk ağzında* Türlü renklerde olan.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ENFLASYON

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Pahalılık.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ERE GİTMEK

Türkçe Sözlük

hlk. kadın veya kız evlenmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Madem gönlünde ere gitmek var, Paşo'dansa Mirkan hayırlıdır kızım. Belki iyi bakamaz, ama üstüne yar da sevmez.” (Ömer Polat – Dilan)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ERKEK OLMAK

Türkçe Sözlük

3. *halk ağzında* sünnet olarak erkeklığe adım atmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ESİM

Türkçe Sözlük

hlk. Yelin esişi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ETÇİ

Türkçe Sözlük

hlk. Kasap.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EVLERDEN IRAK

Türkçe Sözlük

*hlk.*ölüm veya kötü bir durumdan söz edilirken dinleyenlerin aynı durumla karşılaşmamalarını dilemek için söylenen bir söz.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Enerjik yapılı, evlerden irak kadın modeli. Bir zamanların “Parçala Behçet” tarzı filmlerinde roller de almış olan, şarkı söyleyen, dans eden, hoplayan, zıplayan birisi. Alternatifi Füsun Önal'dır.” (Oğuz Tektaş – Seksenler)

“Evlerden irak dursunlar. Uzanmıştı dedesi divana, içi geçti geçecek. Kapı tokmağının vuruşlarıyla ...” (Soner Işıksal - En Gerçek Dünya)

« Evlerden irak bacım, evlerden irak! Sabır taşı olsa çatlardı ...” (Mustafa Balel Kurtboğan - Sayfa 139)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

EVCE

Türkçe Sözlük

hlk. Evcek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bihruz Bey, gazellere alık alık göz gezdirmeye başladı, Birinci gazeldeki: “Bûsi lalinle çıkar evce nevayı,” (Recaizade Mahmut Ekrem - Araba Sevdası - Sayfa 64)

“Ancak, Ali evce yenmek üzere bir iki göbekli lâhana getirmek üzere gittiğinde yaralı iri bir tavşan yavrusuyla döndü.” (Hasan İzzettin Dinamo - Savaş ve açlar - Sayfa 103)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

EVVELİ

Türkçe Sözlük

hlk. 1. Önceki: *Evveli gün.* 2. Eskiden.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

EZİYETLİ

Türkçe Sözlük

2. sıfat, halk ağzında Eziyet veren, eziyet çektiren, üzgülü

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Asla değişmeyen bir baş, aynı kulaklar, aynı burun, aynı ağız ve zehir gibi bir zekâyla birleşip nesilden nesle geçmiş, ailenin tüm kadınları, bu eziyetli mirastan nasibini almıştı.” (Gabriel García Márquez - Mavi Köpeğin Gözleri)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

FAMİLYA

Türkçe Sözlük

3. *isim*, halk ağzında Karı, eş.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

FANFAN

Türkçe Sözlük

hlk. Konuşması çok iyi anlaşılmayan (kimse).

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

FANFİN

Türkçe Sözlük

hlk. "Anlaşılmayan bir dille konuşmak" anlamında kullanılan fanfin etmek sözünde geçer.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

FARMASON

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Dinsiz, imansız.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Nedir bu aman Farmason. Bu nasıl iş! Ya bu herif canına mı susadı? - Hele bitir ki... Konuşuruz! Avukat Deli Celâdet Bey, mektubu her kelimedede duraklayarak yüksek sesle okudu .” (Kemal Tahir - Yol ayrımı - Sayfa 137)

“Aziz Aka Gündüz'ün farmason olmadığını bilirim. Farmason diye saydığı büyük isimlerin bir kısmı da bu tarikattan değildir.” (Mahmut Esat Bozkurt - Masonlar dinleyiniz! - Sayfa 40)

“Biz masonluk derken karşımıza bir de farmasonluk çıktı, bu akıl karıştırabilir .” (İlhami Soysal - Türkiye ve dünyada Masonluk ve Masonlar - Sayfa 16)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

FINDIKÇI

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Cilveli, oynak kadın.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

FINDIKÇILIK

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Fındıkçı olma durumu

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

FIRLAMA

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Arsız, terbiyesiz çocuk.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Kapıcı kulübesinin yanındaki dehliz gibi önü demirli bodrumun karanlığına biraz da ürkeklikle bakardık. Kim bilir hangi fırlama, yaramazlık ve tembellik edenlerin buraya kapatıldığını fısıldamıştı.” (Eser Tutel - Beyoğlu Beyoğlu iken - Sayfa 204)

“Misal, köylü arkadaşlarım arasında ne fırlama, ne zeki çocuklar vardı ,” (Buket Uzuner - İstanbullular - Sayfa 137)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

FISFIS

Türkçe Sözlük

hlk. Koku, ilaç vb. sıvıları püskürtmek için kullanılan araç.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Sam havluyu çekti ve tıraş köpüğü tenekesini sallayıp fisfis aparatına bastı.” (Paul Harding - Babamın Yalnızlığı)

“Eşek devamlı kulağını oynattı. Rezaki, çantasından bir “fisfis” çıkardı,” (Ekrem Bektaş - Süper Köylü)

“...romandaki kötü katiller gibi hamam böcekleri düşüp kalıyorlar, fisfis kutusunun kapağındaki maskeli katil yapıyor bütün bunları, iyi katil olduğu için o sağ kalıyor,” (Oğuz Atay - Tehlikeli oyunlar - Sayfa 81)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

FISFISLAMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Koku, ilaç vb. sıvıları püskürtmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Sonra, inci tokalı siyah deri çantasından, minyatür parfüm şişesini çıkarıp, kulak arkalarını tekrar fısfladı.” (Sertap Yar - SEVGISIZ - Sayfa 130)

" Sen tanıyor musun onu? "dedi Cengiz Tuncer güçlkle. Ağzını fısfladı, yarım bardak su içti ." (Muzaffer Buyrukçu - Dünden bugüne: günlükler - Sayfa 39)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

FISFISLANMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Koku, ilaç vb. sıvılar püskürtölmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

FISFISLATMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Koku, ilaç vb. sıvıları püskürttörmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

FIŞLAMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Fıkramak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Gonuşmuyo. Bıçağı ıhardım, bunun gabasına daldırdım. Fış deyi gan fışladı.” (Aziz Nesin - Gıdıgıdı - Sayfa 11)

“Bütün yastıkları uç uca dizmişti. Başa geçti. Lokomotif gibi fışladı peşin. Sonra tmeğe başladı .” (Orhan Kemal - Oyuncu kadın - Sayfa 249)

“Alevler yaşlara değdikçe tıslıyordu. Meşelerden biri gürültüyle patladı, su bıraktı, fışladı.” (Tarık Dursun K. - Denizin kanı: Roman - Sayfa 78)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

GADİRLİK

Türkçe Sözlük

hlk. Kıyğı, gadir.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÂVURCA

Türkçe Sözlük

hlk. **1.** Batılıların konuştuğu yabancı dillerden herhangi biri. **2.** Acımasız bir biçimde, insafsızca, gâvurcasına.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Helbet dilsizdir, velâkin bizim dilin dilsizidir. Kendi dilince konuşsana, gâvurca ha, bunca aralarında yaşamışlığın vardı, hadi konuş!” (Yavuz Bahadıroğlu - Merhaba Söğüt)

“Sadece, dile yaklaşımımız değişsin yeter. 1960'larda başlayan moda bir tabir var: “Gâvurca!” (Tarık Sezai Karatepe - Henüz On Dördüneydi - Sayfa 165)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

GAZELLENMEK

Türkçe Sözlük

hlk. **1.** Ağaç yapraklarını dökme. **2.** Yaprak sararıp kurumak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GECE YANIĞI

Türkçe Sözlük

hlk. Uçuk gibi birdenbire oluşan kabarcıklı deri döküntüsü.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GEÇTİ BOR'UN PAZARI

Türkçe Sözlük

hlk. "artık iş işten geçti" anlamında kullanılan bir söz.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Dokunuyor üç kadeh şimdi bizim mideye. Geçti Bor'un pazarı sür eşeği Niğde'ye Hasan'ın...” (Murat Öz - Sirke - Sayfa 583)

“Şöyle bir dairede memur bile değilsin, Ne çıkar öğrenmişsen mesahayı “pi” diye, Geçti Bor'un pazarı sür eşeğini Niğde'ye.”(AHMET SÜĞLÜN – Bisikletname)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

GELEMBE

Türkçe Sözlük

hlk. Koyun yatağı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GENLİK

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Bolluk, refah.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GIYGIYCI

Türkçe Sözlük.

2. sıfat, halk ağzında Beceriksiz.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GİBİSİ

Türkçe Sözlük

hlk. Benzeri.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Gibisi? Ben. Çocukken mahallemizde Deli Fatma Hanım denilen bir kadın vardı.”
(Aziz Nesin - Herkesin İşi Gücü Var - Sayfa 60)

“Turan Şah gibisi... “Evet, Kral hazretleri, Sultanımın tekliflerine ne diyorsunuz?”
“Biraz mühlet verseniz.” (Yavuz Bahadıroğlu - Yavuz Bahadıroğlu -)

“Kerpiç ' in kapı gibisi nerede görülmüş gardeşim? Recep Dağ gibisi var, dağ gibisi...”
(Cahit Atay - Karaların Memetleri - Sayfa 96)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

GİRİŞKİN

Türkçe Sözlük

hlk. Girişken.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GİRMELİK

Türkçe Sözlük

hfk. Giriş ücreti.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖÇÜ

Türkçe Sözlük

hfk. Toprak kayması.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖLGELENDİRMEK

Türkçe Sözlük

hfk. Dinlendirmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Biraz sonra beni o gölge gölgelendirdi. Rahat bir nefes aldım.” (Erhan Tulay - Yere Düşen Yapraklar)

“Sonra bir hüznün, yüzünü gölgelendirdi. Faik Bey'i düşündü.” (Sevinç Çokum - Bizim diyar - Sayfa 101)

“Gölgelendirdi yalnız rüyalarımı böyle, İpekten bir töl kanat gibi sade üstünde dolaştı o hülyadan yeşil kanatlarıyla” (İlhan Berk - Güneşi yakanların selâmı! - Sayfa 16)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

GÖRK

Türkçe Sözlük

hfk. Güzellik, gösteriş.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖYMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Yakmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖYÜK

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Hastalık ateşi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖZCÜ

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Göz doktoru.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÖZCÜLÜK

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Göz bilimciliği.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GURBETLİK

Türkçe Sözlük

hlk. Gurbet.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“...aş gel ben varamam. Eller anam dedikçe ben duramam, gurbetlik. Gurbetlik zalim gurbetlik. Gayanın başında öter bir keklik Sana yakın emme bana” (Şeref Erdoğan - Ankara'm - Sayfa 180)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

(BİRİNE) GURUR GELMEK

Türkçe Sözlük

hlk. kurumlanmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Onu, o kötücüllerden, sıradanlıktan kaçırırken, bir gurur geldi oturdu bedenime, sırtım dikleşti. İlk kez doğru bir şey yaptığımı biliyordum,” (Sine Ergün -)

“Bekir'e, uzaklardan gelen bu insanlar benim güzel ve bereketli toprağımı görüyorlar, diyen bir ifade, bir gurur geldi hata.” (Cengiz Dağcı -)

“Sen çok akıllı adamsın, peygambersin' dediler. Bana bir gurur geldi, başka işlere girdim. Bu işlerde kaybettim.» (Vehbi Koç - Hayat hikâyem. 2. baskı - Sayfa 83)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

GÜN ATMAK

Türkçe Sözlük

1. *halk ağzında* davayı ileri bir tarihe bırakmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

GÜN DİKİLMESİ

Türkçe Sözlük

hlk. Tam öğle vakti, zeval.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HACETİ OLMAK

Türkçe Sözlük

hlk. tuvalete gitmesi gerekemek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HAKLAŞMAK

Türkçe Sözlük

hlk. İki taraf birbirine hakkını verip alacak verecekleri kalmamak, ödeşmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HAMİNNE

Türkçe Sözlük

hlk. Yaşlı ve saygı duyulan kadın.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Çünkü her nedense o gün Haminnenin artık başka bir âleme göçeceğini sezmiş gibi idim.” (Halide Edip Adıvar - Mor Salkımlı Ev)

“Gene ne oldu Haminne, dedi. – Kız ne oldu su var mı? Mahallede kurban kesilecek, sadaka dağıtılacaktı.” (Zehra Aygöl - II. Abdülhamid Han)

“Haminnem Balat'ta otururlarken komşuları olan Ermeni bir gence, Levon amcaya âşık oluyor, o da Haminneye vuruluyor!” (Birten Engin Naliş - Mutfak Büyücülerimden Masallar - Sayfa 110)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

HAMSİN

Türkçe Sözlük

hlk. Erbaından sonra gelen, 31 Ocak'ta başlayan elli günlük kış dönemi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HANDİYSE

Türkçe Sözlük

hlk. 1. Yakın zamanda, hemen hemen. 2. Neredeyse.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“...hürmetle karışık bir nevi korku uyandırıyor. Fakat işte, hangi sebeplerle, handiyse korkarak, onu reddettiysen, beş sene sonra aynı sebeplerle, bir tür alakanın tesirinde, bahsettiğim korkunun ta kendisiyle cezbolmuş halde onu tercih ettim.” (Zabel Yesayan - Son Kadeh)

“Handiyse şoseye kıvrılan yokuşu tırmanmaya başlayacaklardı. Güneş dili çoktan aşmış, hızla ufka yaklaşıyordu.” (Adnan Özyalçiner - Alaycı Öyküler – Aradakiler)

“Ötekileri, handiyse fasa fiso şeyler sayıyordu. Zaten hastalanmış, akciğer kanseri teşhisiyle hastaneye yatırılmış, çok ciddi bir ameliyat geçirmişti.” (Selim İleri - Kar yağıyor hayatıma - Sayfa 110)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

HARALA GÜRELE

Türkçe Sözlük

hlk. Telaş ile.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“İstanbul çalkanmaya başlamıştı. Akşamüstü sularıydı. Harala gürele zamanıydı.” (Metin Savaş - Dehşet Palas AVM)

“...harala gürele boğazını temizleyişini, bir de kendi kalbinin düzensiz atışını... Tutar, Elmas'ın sessizliğine bağlardı bunu.” (Hatice Meryem - İnsan Kısım Kısım, Yer Damar Damar)

“Simyacılar asırlarca harala gürele çabaladılar, mamafih altın üretemediler.” (Şenol ONAY - Reziliyam - Sayfa 680)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

HAYDALAMAK

Türkçe Sözlük

hkk. Hayvanı hızlandırmak için "hayda" diye seslenmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Deve ile işleyen tulumbayı ise, gözleri bağlanan devenin kendisine çektirirlerdi, ara sıra haydalamak onu yürütmeğe yeterdi.” (Ali Fahri Ağababa - Şeref Kurbanları)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

HAYDİSENE

Türkçe Sözlük

hkk. Haydi, sözünün buyurma, dilek bildiren pekiştirmeli biçimi, hadisene.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Gellan buraya tırtıl” yerini “haydisene yaprağıma” bıraktı. Kelimeler biraz daha yumuşadı.” (Tolga Yazıcı - Parçalanmış Gülüşler)

“Babamın sesi duyuldu: -Haydisene oğlum! -Haydi, git, dedi ninem. Git ama beni unutma, köyümüzü unutma e mi?” (Yusuf Dursun - Çocukluğum Sobe)

“Anası:-Haydisene... Çizmeleri çek... Bak hele, diyordu. Duvara doğru bir adım geriledi:-Dünyada olmaz, ben çıkarırım valide...” (Kemal Tahir - Göl insanları: Bütün öyküleri 4: eleştirel basım - Sayfa 180)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

HEZEN

Türkçe Sözlük

hlk. Sopa, değnek.

Derleme Sözlüğü: Yok

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HIŞİL HIŞİL

Türkçe Sözlük

hlk. "Hışıltı" sesi çıkararak, hışıldayarak.

Derleme Sözlüğü: Yok

Yazı dilinde kullanımı:

“Fark etmez, oturur bankta, Fırtınalı, boranlı değil, Durgun, çarşaf gibi, Açık, koyu olabilir, Martı uçar, çığlık, ses tatlı, Dalga hışıl hışıl, sevda,” (Selahaddin Aktay – Y.Y Çiçek - Sayfa 272)

“Sabahın köründe hoppadak canlandım, doğruca banyo yaptım, kışlık bornozumu hışıl hışıl hışıldattım,” (Şenol ONAY - Vatanşavar - Sayfa 48)

“Gür, kırçıl bıyıkları hışıl hışıl ötüyordu solurken. Yoruldu. Oturuverdi sundurmanın sekisine.” (Demirtaş Ceyhun - Avşalı çocuk: çocuklarımızın öyküleri - Sayfa 17)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

HIYANETLİK

Türkçe Sözlük

hlk. Hıyanet.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Her şey aklıma gelirdi de ulan Duran, emmiyin oğlunun avradına hıyanetlik düşüneceğin dünyada aklıma gelmezdi.” (Yusuf Ziya Bahadınlı - Yusuf Ziya Bahadınlı)

“Ben, kocama hıyanetlik edemem. Adamcağızın iyiliğinden gayri bir şeyini görmedim. - İlahi kızım! Sana, hıyanetlik et diyen var mı ?” (Ercüment Ekrem Talu - Beyaz şemsiyeli - Sayfa 77)

“Babama hıyanetlik etmiş olmazsın. Kız küçük daha... Öte yanda koca bir ordu var .” (Mustafa Necati Sepetçioğlu - Kilit: roman - Sayfa 57)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

HIYARCIK

Türkçe Sözlük

hık. Kasık lenf bezlerinin iltihaplanması.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bu arada hastalığının her zaman, ya da hemen her zaman pek tatlı olduğunu da keşfettim. Hasta bol bol yer içermiş, hıyarcık çıkmasını önleyebilirse öyle büyük acılar da çekmezmiş,” (Italo Svevo - Zeno'nun Bilinci)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

HİNDİ

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Aptal, şaşkın.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HONA

Türkçe Sözlük

hık. Erkek sığır.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HUNİ

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Ağızlık.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

HÜRLE

Türkçe Sözlük

hlk. Bir cins burçak. (başka anlam var)

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

IHTIRILMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Çöktürülerek oturtulmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Kervan, Ahtara vadisine erişince Efendi Malik, konaklama emrini verdi. Develer ıhtırıldı, atlar bağlandı.” (Ahmet Efe - Son Av)

“Beyin ziynetli çadırı önüne ıhtırıldı. Yükleri indirildi. Güveyi evinde toplanan Kır oba güzelleri ortada çalımlı çalımlı geziyorlar.” (Yusuf Ziya Demircioğlu - Boş beşik ve akkuş - Sayfa 77)

“Orada devesinden indi ve hayvanı görünmesin diye ıhtırılmış olarak bıraktı.” (Cengiz Aytmatov - Gün Olur Asra Bedel)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

INCALIZ

Türkçe Sözlük

hlk. Turşusu yapılan bir tür küçük yaban soğanı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ISIDAM

Türkçe Sözlük

hlk. Hamam.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İĞRENGEN

Türkçe Sözlük

hlk. Her şeyden iğrenme huyu olan.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İKİBUÇUKLUK

Türkçe Sözlük

hlk. Top toplayıcı.(başka anlamı var)

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Attığı ikibuçukluk duvara çarpıp rehber kadının ayaklarının ucuna fırladı.” (Adalet Ağaoğlu - Toplu öyküler: v. Yüksek gerilim - Sayfa 41)

“Maç başına iki buçuk lira alan top toplayıcılara 'ikibuçukluk', sağlık görevlisine ise 'Aspirin Mehmet' diye seslenilir.” (M. Necat Özgür - Dört Nesilden Yansımalar)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

İKİNDİYİN

Türkçe Sözlük

hlk. İkinci vaktinde.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Oysa biz çiçek gelecek heyecanındayız. Sinin Şiirleri kitabından , " Sardunyaya Agit " : İkindiyin saat beşte / Baş Nerede çiçek ?” (Nadire Mater - Sokak güzeldir: 68'de ne oldu? - Sayfa 121)

“İkindiyin dua ve ibadetlerle kendisini yatıştırmaya çalıştı. Ortalık karanlıklaşırken yatağının başı ucunda duvara asılı çantayı aldı,” (Cengiz Dağcı - İhtiyar Savaşçı - Sayfa 13)

“İkindiyin, gözleri kızarmış ve yüzleri kararmış olarak bindiler tosbağaya.” (Mehmet Cimi - O Yıllar Dile Gelse - Sayfa 229)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

İKRAHLIK

Türkçe Sözlük

hık. Tiksinti.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İLK TEN

Türkçe Sözlük

hık. İlk önce.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Suzan ablagilin derneği duydum. İlkten onlara sığındım. Kol kanat gerdiler üstüme.” (Hanife Altun - Masalından Göçen Kuş)

“Yaşar Kemal ' in yaratıcılığını belli bir süreç, belli bir çevre içinde ele alıp incelerken; nerelerden, hangi uğraklardan geçip, nerelere vardığını görebilmek / gösterebilmek açısından; ilkten onun yaşamından, sanatçı kişiliğinin oluşum...” (Feridun Andaç - Söz uçar yazı kalır: söyleşiler - Sayfa 524)

“...şu parmacık örneğin, ilkten taa en ilkten bu yana aynı olasılıkla ölümle karşı karşıya değil miydi, ben getirdim önüne şimdi koydum.” (Leylâ Erbil - Hallaç: Hikâyeler - Sayfa 31)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

İLLE VELAKİN

Türkçe Sözlük

hlk. Gelgelelim.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“...binlerce insanın uzayda yaşayabileceği senaryolara kafa yoruyorlar, modern vatandaşın düşleri zenginleşti; ille velakin yirmi birinci yüzyılın eşiğindeki Türkiye'nin görünümü hakkında müspet şeyler söyleyebilmek...”(Şenol ONAY – Reziliizam-Sayfa 63)

“Haklısın ille velakin, şimdilik yapılacak ne var? Bir kere yoldan çıkarıldılar, engel tanımıyorlar artık.” (Yavuz Bahadıroğlu - Ağalar Saltanatı)

“Pahalılığa da eyvallah... İlle velakin piyasada mal da yok birader, – Hani bir hikâye vardır, bilir misiniz?” (Aziz Nesin - Deliler Boşandı: Aziz Nesin - Öykü - Sayfa 140)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

İMANSIZLIK

Türkçe Sözlük

hlk. İnançsızlık.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Eğer iyi bir muhit olsaydı belki bu imansızlık suni neşelerle telâfi edilebilirdi .” (Mehmet Kaplan - Âli'ye mektuplar - Sayfa 198)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

İMANSIZ PEYNİR

Türkçe Sözlük

hlk. Yağı alınmış peynir.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bazen imansız peynir... — İşe beş dakika geciksen içeri almazlar. Sapartayı yemekle kalsan iyi, gider gündeliğin... Fabrika müdürü Allah yarattı demez vallahi...” (Reşat Enis - Sarı İt)

“Her gün sabah aynı saatte kalkıyorum ve yine alışılmış şekilde; üç beş zeytin, bir parça imansız peynir, iki bardak çay ile kahvaltımı yapıyorum.” (Oğuzhan Cengiz – Yanık Kale - Sayfa 15)

“Ancak patılanın lezzetli olması için, peynirin tam yağsız, “imansız” peynir olması gerekirdi. Kepek ise sokaklarda “Şişe aliyam, boş şişe aliyam” diyerek, sırtlarındaki torbalarla gezen Yahudilere veya bizim deyimimizle Moşelere satılırdı.” (Mıgırdıç Margosyan - Gâvur Mahallesi)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

İNAT

Türkçe Sözlük

3. *sıfat, halk ağzında* İnatçı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İNCİTMEBENİ

Türkçe Sözlük

hlk. Kanser.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Ne yazık ki Mısır'ımızı 31 Mayıs 2007'de 8, 5 yaşındayken o amansız hastalığa kaptırdık, incitmebeni hastalığına.” (Haydar Ergülen - Azıcık Cihangir - Sayfa 1977)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

İNTİZAR

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* İlenme, beddua, inkisar.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yozgat Ağzı: İlenme, beddua, inkisar.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İPİ ÇÖZMEK

Türkçe Sözlük

*hlk.*ilgisini kesmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İPİ KIRMAK

Türkçe Sözlük

*hlk.*savuşup gitmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Diyelim, enselendi iş üstünde... Ele verir mi hiç, arkadaşlarını Ziya Hürşit? Bilmez mi asacaklarını? İpi kırdı diyelim, ya bizim pençemizden nasıl kurtarır gırtlığını?” (Kemal Tahir - Kurt Kanunu - Sayfa 51)

“Evet, bu Sülük ipi kırdı mı, yellemeye gider! Karının dediklerini evirip çevirdi, hiyle, oyun, kahtelik aradı.” (Kemal Tahir - Büyük mal - Sayfa 215)

“Habis maskesinin alkolde erimekte olduğunu görür görmez derhal ipi kırdı. İhsan Beyi evine bırakıp otelime dönerken Saim Beyin temiz yüzü gözümün önüne geldi .” (Faik Ökte - Bir aşk masalı - Sayfa 200)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

İPİL İPİL

Türkçe Sözlük

hlk. Parlak bir ışıkla yanarak, bir sönüp bir parlayarak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İS

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Sürme.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İSPİRTO

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Alkol.

2. isim, halk ağzında, mecaz İçki.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İSTAVRİT AZMANI

Türkçe Sözlük

hık. Ton balığı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

İSTOP ETMEK

Türkçe Sözlük

hık. durmak, çalışmamak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bu sırada, makineyi istop etmek gerekiyordu. Hani omzundan tutup kalkmasına yardım etmek gibi yaptığımız iş.” (Mehmet Kunter - Cennetin açları - Sayfa 74)

“Böyle kuşkulu havalarda istop etti mi, bu makine bi daha çalışmayacakmış gibi gelirdi ona.” (Cengiz Gündoğdu - Estetik Kalkışma - Sayfa 586)

“Atölye çatısının altında dönen ana volan sarsılarak yavaşladı ve fabrika istop etti. Herkes paydos sanmıştı...” (Derleme - Ekmek Kavgası)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

İVGİ

Türkçe Sözlük

hlk. Ağaç oymaya yarar kesici araç.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

JANJAN

Türkçe Sözlük

hlk. Yanardöner.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KABADAYI

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Bir şeyin en iyisi, başta geleni.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KABALLAMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Maden ocaklarında galerileri ağaçlarla pekiştirmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KABAŞIŞ

Türkçe Sözlük

hlk. Kabakulak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAÇILMAK

Türkçe Sözlük

2. nesnesiz, halk ağzında Çekilmek, savulmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Çorum Ağzı: Çekilmek, savulmak.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÂĞIT, -DI

Türkçe Sözlük

9. isim, halk ağzında Kâğıt para

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAKINÇ, -CI

Türkçe Sözlük

hlk. Öfke, kırgınlık.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KALORİFER

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Radyatör.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KALPÇİ

Türkçe Sözlük

hlk. Kalp hastalıkları uzmanı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Babam da güldü bunun üzerine. “Yok oğlum,” dedi. “Söyledi ya bizim kalpçi.” (Sezgin Kaymaz -Sandık Odası)

“...banka hesap numarasını istedim, kayıt defterime yazdım, destur aldım, sağlık muayenesi için kalpçi Şadi'nin muayenehanesine gittim.” (Şenol Onay - Vatansavar - Sayfa 101)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KAMIŞKULAK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

hlk. Kulakları ince, düzgün ve dik at.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KANDİLLİ KÜFÜR, -FRÜ

Türkçe Sözlük

hlk. İşitilmedik, çok ağır sövgü.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Aylık futbol dergisi Futbol Extra'da yazdığım devirlerde ben de Melih Gökçek'i kancaladım ama hıyarlaşıp da kandilli küfür etmedim, çünkü ona zerre kadar kinim yoktu, yapıcı eleştiriydi.” (Şenol Onay -Reziliyazam - Sayfa 359)

“... camcı, tespihçi, kalfa... Onurlandığı kavrama dangalakça küfrediyor. Coni'ye sık sık “Dirayetsiz düzü,” diyorum” (Şenol Onay- Paramatör - Sayfa 138)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KANIKLANMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Edindiği bir şeyi yeter bulmak, yetinmek, kanaat etmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KANIKMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Kanmak, gönü kanmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAPİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

kapik, -ği (I)

Köpek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAPUT

Türkçe Sözlük

kaput (II)

2. sıfat, halk ağzında Kötü, bozuk, işe yaramaz.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAPA VAPURU

Türkçe Sözlük

hlk. Demir yolu taşıtı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARINSA

Türkçe Sözlük

hlk. Kuşların tüy değiştirme zamanı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARIŞIK

Türkçe Sözlük

8. sıfat, halk ağzında Halk inancına göre cin ve perilerle ilişkisi olan.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARŞILAMA

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Trakya ve Marmara bölgesinde oynanan bir halk oyunu veya bu oyunun müziği.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KARTUK, -ĞU

Türkçe Sözlük

hlk. Büyük tarla tarağı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAŞIK ÇATLAĞI

Türkçe Sözlük

hlk. Kasık fitiği.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KASTARLANMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Kastar işi yapılmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAŞAN

Türkçe Sözlük

hlk. Hizmet veya binek hayvanları durup işeme.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KATARLANMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Katar durumuna gelmek, arka arkaya gelmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KATIR KARI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Çocuğu olmayan evli kadın.
2. isim, halk ağzında, mecaz Kaba, görgüsüz kadın.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KATIR YILANI

Türkçe Sözlük

hlk. Bir tür engerek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAYKI

Türkçe Sözlük

hlk. Kabuk.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAVLIÇ, -CI

Türkçe Sözlük

hlk. Fıtık.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAVURMAÇ, -CI

Türkçe Sözlük

hlk. Kavrulmuş buğday.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Buğdayı kavurarak kavurmaç yemeği, etle pişirip keşkek yaparlardı. Keşkek, kutlamaların başyemeğiydi. Mantının atası: Tutmaç yemeği Buğday unuyla hazırlanan hamur, yufka gibi açılıyor, sonra baklava şeklinde kesiliyordu.” (İbrahim Sarı - Türklerde Yemek Kültürü - Sayfa 9)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KAYINTI

Türkçe Sözlük

hlk. Açlık bastırmaya, atıştırılmaya yarar yiyecek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAYIT KUYUT, -YDU

Türkçe Sözlük

hlk. Kayıtlı bulunma durumu. **Kaydı kuydu olmamak** kayıtlı olmamak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bizler; hele yaralıların fazla miktarda gelip de hastaneden taşıdığı günlerde, kolları sıvayıp gece yaralarına kadar, yerleştirme, emanet alma, kayıt kuyut gibi işlerle uğraşarak yorgunluktan bîtap bir vaziyette elimizi yüzümüzü yıkayıp da...” (Kazım Yetiş - Yahya Kemal için yazılanlar - 2. cilt - Sayfa 404)

“Burlington'daki yemeğin Chowder Otel'in sofrasındakilerle yarışabileceğinden kuşkuluyum. Kayıt kuyut altına.” (Paul Auster - Brooklyn Çılgınlıkları)

“Öyle olunca, hakkında kayıt kuyut çok. Bir kere, biraz da Kızıldeniz girintisinin yardımıyla, Akdeniz medeniyetlerine bağlanıyor.” (Murat Belge -Başka Kentler, Başka Denizler 4)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KAYMAKALTI

Türkçe Sözlük

hlk. Yağı alınmış süt.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KAYME

Türkçe Sözlük

hlk. Kâğıt para, kaime.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Fötürün en boktanı kırk kayme. Baktım olacağı yok, altı ay çöpçülükten sonra bir daireye odacı durdum.” (Aziz Nesin -Aferin - Sayfa 48)

“Oysa bildir suyun benim tarlama koyuverilmesi için 500 kayme vermişim.” (Aziz Nesin -İt Kuyruğu - Sayfa 77)

“İşte bu fevkalâde bir haberdî! Lâkin Uyanık sözün gerisini şöyle getirdi: – Elli bin kayme alacak mısın abi!” (Ahmet Say – Kocakurt)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

KAZULET

Türkçe Sözlük

hlk. Kocaman.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Faytondan inen kadınların orta yaşlı kazulet gibi olanı sordu bunu. Öyle iriydi ki gölgesi bulut gibi üzerimi örttü.” (Şebnem İşigüzel -Gözyaşı Konağı: Ada, 1876)

“Karşısına bir kazulet koymuşlar. Boynunda levha; “Yakalarsa onunsun.” Kaç anam kaç.” (Arifzade -Nedamet Kafesi: Nedametiniz kurtuluşunuzdur... - Sayfa 28)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KEBZE

Türkçe Sözlük

hlk. Kürek kemiği.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KEKE

Türkçe Sözlük

hlk. Kekeme.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KELOĞLAN

Türkçe Sözlük

keloğlan (II)

hlk. Hindi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KEMİRDEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

hlk. Kuyruğun iskeleti.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KENE AĞACI

Türkçe Sözlük

hlk. Hint yağı ağacı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KEPÇEBURUN, -RNU

Türkçe Sözlük

hlk. Bir tür yaban ördeği.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KERES

Türkçe Sözlük

hlk. Büyük ve derin karavana.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KERESTELİ

Türkçe Sözlük

hlk. İri yapılı: *Keresteli adam.*

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KESEKLENMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Toprak, parça parça olmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KEŞEN

Türkçe Sözlük

hlk. Zincirden yular veya ayak kösteği.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Heybedeki buğdayı serpişini, Tarlada keşen sürüşünü özledim. Özledim canım babam, özledim seni.” (Sami Aslan -Siyah Lale: Genişletilmiş 7.Baskı - Sayfa 316)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KİMİL KİMİL

Türkçe Sözlük

hlk. Durmadan kımıldayarak: "*Keçi vurdum bayıra / Kimil kimil yayıla*" -Halk türküsü.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Kitapları görünce yerinde duramaz, kımıl kımıl hareket edermiş çünkü.” (Hatice Kübra Tongar -Kokarca Arkadaş Bulabilecek mi?)

“Bunu sağlamalılar! Çünkü tam şu anda şeytanın karnında kımıl kımıl kıpırıyor. Evet!” (Ümmühan Yaşar - Kayıp Halkanın Sırrı)

“Yusuf dağa gidiyor. Kıvıml kıvıml denizin bittiği yerde çam ormanları başlardı.” (Atahan Başaran -Mavi Ülke - Sayfa 38)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KINDIRAÇ, -CI

Türkçe Sözlük

hlk. Oluk veya yiv açmaya yarayan araç.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIRBA

Türkçe Sözlük

3. isim, *eskimiş, halk ağzında* Çocuklarda karın şişmesiyle beliren bir hastalık.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIRKLAMAK

Türkçe Sözlük

3. nesnesiz, halk ağzında Doğumdan kırk gün sonra bebeği törenle yıkamak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yozgat Ağzı: Lohusa veya yeni doğmuş bebek için kırk günü doldurmak.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIRMACI

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Kırılmış tahıl satıcısı.

4. isim, halk ağzında Değirmen işleten kimse, değirmenci.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIRTIPİL

Türkçe Sözlük

hlk. Değersiz, bayağı, yarım yamalak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bu görülmemiş, duyulmamış şey: Bir adam bu kadar zengin, bu kadar muteber bir adam olsun da, bir kırtıpil aktörün parasına tenezzül etsin.” (Sait Faik -Bütün eserleri - Sayfa 607)

“Babam ona Kırtıpil Hamdi derdi. O, babamın ona kırtıpil dediğini bildiği halde babama gönül koymaz, gene de babamı sever, gene de babamla konuşurdu.” (Meral Ataç -Küçükhanım Meralika: yaşantı - Sayfa 73)

“Bana kırtıpil demezler, kibar düşkün derler, enayi... Kırtıpil diye, senin gibi üstündeki elbise iğreti gibi durana derler .” (Sait Faik-Kumpanya; Kayıp aranyor - Sayfa 36)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KISINMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Kendi gereksinimlerini karşılamakta tutumlu davranmak, imsak etmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIVRACIK

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Derli toplu ve işi kolay.
2. sıfat, halk ağzında Ayağına çabuk, hamarat.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Eskiden kıvracık, çok cici, henüz çizgi veya oya, pek nefis bir kızdı. Ama kızdı.”
(Refik Halit Karay -Nilgün: roman - Sayfa 278)

“Evini kıvracık tutardı, her işini kendi görürdü. Dört yaşında da bir oğlu vardı.” (Orhan Burian, Vedat Günyol -Denemeler, eleştiriler - Sayfa 247)

“Helâl süt emmiş, kıvracık, eli yüzü düzgün, terbiyeli, edepli kızcağız. Üstelik de büyük kapıya nispeti var. Ne olur, ne olmaz ?” (Ercüment Ekrem Talu -Beyaz şemsiyeli - Sayfa 36)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

KIYAKLAŞMAK

Türkçe Sözlük

hkk. Kıyak duruma gelmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIYIN

Türkçe Sözlük

hkk. Güçlü bir kimsenin yasaya veya vicdana aykırı olarak başkasını uğrattığı kötü durum, zulüm.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Oysa polisin kıyın odasında kırbaçlanan, en çok omuzlarımdı. Yirminci yüz yılda, engizisyon kıyını...” (Reşat Enis -Kırmızı Karanfil - Sayfa 59)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KIZILBOYA

Türkçe Sözlük

hkk. Kökboyası.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Düşmanın inadına sen acil canım Sana gelirse alev boran sümürüp yatayım eğer ressam çizerse resmin senin, Yüreğimi kızılboya kutusu ...” (Zeynure Öztürk - Kar Lalesi - Sayfa 22)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KIZIL YEL

Türkçe Sözlük

hlk. Güneyden esen rüzgâr.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KIZMEMESİ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Greyfurt.
2. isim, halk ağzında Bir tür şeftali.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“...kadınla oğlundan buraları sorup konuşurken, bu köyün, "Kızmemesi" denilen bir cins narı anıldığını öğrendik. Köylüler arasında "Güllüce'nin bülbül sesi. Bedipazarı'nın kızmemesi" diye de bir söz varmış.” (Memduh Şevket Esendal -Güllüce bağları yolunda - Sayfa 54)

“Ama kızmemesi dediklerini hiç duymadım. Kızmemesi zamanı Sultan eline sepeti alır, beni de peşine takar, gelir ağacın altında durur, « topla » diye buyurur.” (Selçuk Baran - Bir solgun adam: roman - Sayfa 267)

“Sıvaları girintili çıkıntılı, fakat tertemiz badanalı duvarlarında, tahta çerçevesi, taş basması, renkli resimler vardı. Dilim dilim bölünmüş kan kırmızısı karpuzlar; taneleri buğulu buğulu üzüm salkımları; kızmemesi gibi turunçlar; şeftaliler...” (Aydan Gündüz -Reşat Enis Tozlu Raflardaki Gölge - Sayfa 121)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KOÇKAR

Türkçe Sözlük

hlk. Dövüş için yetiştirilmiş iri koç.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KOKMAK, -AR

Türkçe Sözlük

5. -i, halk ağzında Koklamak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KOL BAĞI

Türkçe Sözlük

hlk. Kadın bileziği.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KOL DEĞİRMENİ

Türkçe Sözlük

hlk. Bulgur, yarma vb. tahılların öğütülmesinde kullanılan, kol gücü ile çalışan taş değirmen.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KOŞA

Türkçe Sözlük

hlk. 1. Çift, eş, ikiz. 2. *zf.* Hep birlikte.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KOŞALTI

Türkçe Sözlük

hlk. İki hayvanı birbirine koşma veya bağlama.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KOV

Türkçe Sözlük

kov (II)

hlk. Sivrisinek vb. hayvanların ısırmasından korunmak için vücuda sürülen özel sıvı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÖLÇER

Türkçe Sözlük

hlk. Tanelere zarar veren bir buğday hastalığı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÖPEKMEMESİ

Türkçe Sözlük

hlk. Koltuk altında çıkan iltihaplı çıban.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Muhlis'te köpekmemesi. Ensesinde bir acayıp yaralar. Çok başka bir oğlandı. Çocukken duvardan kireç yediği için veremden kurtulmuş.” (Aziz Nesin -Aziz Nesin'in Anıları: Böyle Gelmiş Böyle Gitmez 3 cilt bir arada)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KÖPEK SOYU**Türkçe Sözlük**

hlk. "Alçak, soysuz" anlamlarında bir sövgü sözü.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Merak etme ben sana yapacağımı biliyorum... Gününü göreceksin köpek soyu!” (Arslan Farz -Kuban Tutsakları - Sayfa 107)

“Gözlerimde yaşlar, tutmasam boşanacak. Benim sevdiğim kadar sevseler Cemal'i ötekiler. " Köpek soyu seni..." dedi.” (Tarık Dursun K. -Rızabey ailevi)

“Dandolo'nun kesik gövdesinden ayrılan kesik başı surlar üzerinde yuvarlanıyor ve canlıymış gibi Cafer 'e küfür ediyordu : « – Köpek soyu...”(Abdullah Ziya Kozanoğlu - Kızıl kadırga: Türk romanı - Sayfa 245)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

KÖSNÜ**Türkçe Sözlük**

hlk. Şehvet.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Öyleyse araştırmanı iki doğrultuda derinleştir; gözlerini dört aç; kösnü ve kendini beğenmişlik...” “Kösnü mü?” “Evet, kösnü. Ölen o gençte kadınsı, yani şeytanca bir şey vardı.” (Umberto Eco -Gülün Adı)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KÖŞEKLEMEK

Türkçe Sözlük

hk. Deve yavrulamak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KULLE

Türkçe Sözlük

hık. Büyük bağ evi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KURBAN

Türkçe Sözlük

2. ünlem, halk ağzında İçtenliği belirten bir seslenme sözü.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KURCA

Türkçe Sözlük

hık. Karıştırma, kaşıma.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÜÇÜREK

Türkçe Sözlük

hlk. Biraz küçük.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Gelgelelim çelik dolabın kapağında asma kilit vardı. “Çatana kilitli,” dedi Hayati Tehlike. Fetbaz gaco elbise cebinden çıkardığı küçürek bir...” (Metin Savaş - Dehşet Palas AVM)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

KÜF

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Pas.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Gözleri “yaşamak istiyorum” derken vurulan Elifin, kızımın ve ıssız dağ başı kasabalarına kimlik tespitine gittiğimde; soğuk morglarda ya da küf ve rutubet kokan hastane bodrumlarında gördüğüm,” (Seyit Soydan – Yollar)

“Pislik ve küf lekeleriyle kaplı kalın duvarların arasında eziliyorduk, içimiz bulanıyordu.” (Maksim Gorki – Bozkırda)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

KÜFLÜCE

Türkçe Sözlük

hlk. Mantar hastalığı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÜKRE

Türkçe Sözlük

hlk. Öfke veya cinsel istek yüzünden saldırgan bir durum alan (hayvan). külçöreği 2/1

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÜMÜLTÜ

Türkçe Sözlük

hlk. Kırlarda, ormanlarda eğreti olarak yapılmış bekçi veya avcı kulübesi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÜPLEĞİ

Türkçe Sözlük

hlk. Küreğin, baltanın sap takılan yeri.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÜR

Türkçe Sözlük

kür (II)

hlk. İnatçı, hırslı (adam).

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÜRSÜ

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Sandalye.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÜSKÜN

Türkçe Sözlük

3. sıfat, halk ağzında Gelişmemiş, küçük kalmış.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

KÜSÜ

Türkçe Sözlük

hlk. Küskünlük.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

LAZA

Türkçe Sözlük

hlk. Bal koymaya yarayan küçük tekne.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

LİMON TUZU

Türkçe Sözlük

hlk. Sitrik asit.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

LİNK

Türkçe Sözlük

link (I)

hlk. Atın eşkin yürüyüşü.

link (II)

İlişim.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

LOKANTA

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Aşçı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

LOKMAN RUHU

Türkçe Sözlük

hlk. Eter.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Yani ayıldı. Müstemend - Lokman ruhu mu koklattınız? Peride - Hayır, şap şup ruhu! Müstemend - O nasıl şey? (Kızarır, ıknır.)” (Ömer Seyfettin – Harem)

“Hanım odasına koştu, elinde Lokman ruhu, kolonya suyu şişeleri olduğu hâlde Ayşe'nin şakaklarını, bileklerini ovuşturmağa başladı.” (A. Hikmet Müftüoğlu – Çağlayanlar)

“Biraz da lokman ruhu getir », dedi. Müezzinoğlu'nun yakasını çözdü, bileklerini ıslatarak ovdu. Müezzinoğlu kendini toparlıyordu.” (Kemal Bilbaşar -Yeşil gölge: roman - Sayfa 76)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

LORT, -DU

Türkçe Sözlük

3. isim, mecaz, halk ağzında Çok zengin kimse.
4. isim, mecaz, halk ağzında Sükseli, kalantor, gösterişli kimse

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MAHKEME KAPISI

Türkçe Sözlük

hlk. Mahkeme.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MAHPUS

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Cezaevi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bursa'nın dört bir yanından; ama özellikle köyleri ve ilçelerinden mahpus damına düşen insanlar, önceleri Nâzım'dan çekiniyor .” (Güney Özkılınç -Yüzümde Nazım İzi Var)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

MAKİNE

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Araba, otomobil.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MANKAFA

Türkçe Sözlük

2. *sıfat, halk ağzında* Sakağı hastalığına tutulmuş (at).

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MANKAFALIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

2. *isim, halk ağzında* Atlarda görülen süreğen, şiddetli sakağı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MAPUSHANE

Türkçe Sözlük

hlk. Cezaevi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Mapushane müdürünün talimatı üzerine Çilem'i almaya Başgardıyan da gelmişti.”
(Yılmaz Yavuz - Kurban - Sayfa 103)

“Kalabalıklarda bile mapushane yalnızlığını yaşıyor... Okyanusta bir damlacık, hatta yığın yığın samanlıkta bir toz gibi görüyor kendini.” (Yavuz Bahadıroğlu -Kirazlımescit Sokağı)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

MAVIŞ

Türkçe Sözlük

hlk. Ak tenli, mavi gözlü olan (kimse). **maviş maviş bakmak** mavi gözlerle bakmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“...derken, maviş gözlerinden dökülen yaşlara bizler de katılmaktan kendimizi alamadık.” (Vehbi Vakkasoğlu -Kalpten Kalbe Terapi Mektupları)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

MELAIKE

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Melek gibi güzel kadın

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MELES

Türkçe Sözlük

hlk. Beli çökük at.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MEL MEL

Türkçe Sözlük

hlk. Bel bel.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MEMİŞHANE

Türkçe Sözlük

hlk. Tuvalet.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MENENT, -Dİ

Türkçe Sözlük

hlk. Benzer, eş.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MERAKLI

Türkçe Sözlük

4. sıfat, halk ağzında Kaygılı:

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MEZBELELİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

hlk. Çöplük.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Aradan yıllar geçti ve çevreyi yine Yahudi evleri kapladı, her yer mezbelelik halini aldı.” (Mehmet Doğru, Yüksel Kanar -Eminönü camileri - Sayfa 214)

“Perişan, mezbelelik görüntüyü önlemek için kaldırım işgallerine karşı mücadele başlattı. Valiyi pek dinleyen olmadı. Halil Paşa, geceleyin petrol tenekeleri buldu .” (Cezmi Yurtsever – Kovgun - Sayfa 39)

Hatta mezbelelik... Ayasofya'yı müze yapsak, hem harabiyetten kurtarsak, hem “Yunanlılara bir jest yapsak, Balkan Paktı'nı kurtarabilir miyiz? ' Sanıyorum ' diye cevap verdim.” (İsmet Bozdağ, Ali Toraman -Tarih yarındır - Sayfa 221)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

MIRMIRIK

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Mırıldanan.
2. sıfat, halk ağzında, mecaz Sürekli sorun çıkarıcı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Beş on paraya, isteyen taze üzüm yiyebiliyor, isteyen bardak dolusu şıra içiyordu; birinci günü tatlı olan şıra bir gün sonra hafif mayalanmış, üçüncü günü ise neşe verecek mırmırık bir hal almış bulunuyordu.”(Ali Fahri Ağababa -Şeref Kurbanları

“...mırmırık kula kulluk ediyoruz, mukavelesiz götürüşe çıldırısıya tapıyoruz.” (Şenol Onay - Paramatör - Sayfa 66)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

MİSKET

Türkçe Sözlük

misket (III)

1. isim, halk ağzında Ankara ve çevresinde oynanan bir tür halk oyunu.
2. isim, halk ağzında Bu oyunun müziği.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Sonra 'Misket' ile 'Fidayda' türkülerini söyledi. Masanın neşesi artmış, hep birlikte türkü söylenmiş, kalkıp oyun oynayanlar olmuştu.” (Kamuran Ekinci -Adalet'in Hayali - Sayfa 150)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

MOSKOF

Türkçe Sözlük

hlk. Rus.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Meydan, Türkle Moskof'u baş başa bırakmak için boşaltılmakta... Hikâyeler bir tarafa; Tuna nehrinin kilidi Sine Boğazı, Tolçi ve İsakçı Moskofun eline geçiyor ve peşinden İsmail düşüyor.”(Necip Fazıl Kısakürek – Moskof)

"Rus kimdir, Moskof nedir?" başlıklı bir yazısında şöyle ifade ediyordu: "Tam iki buçuk asır... Evet, tam iki yüz elli sene oldu," (Nihat Sami Banarlı -Kültür Köprüsü - Sayfa 294)

“Ülkemin bir tarafında, Diyarbakır, Şırnak, Hakkâri'de, ellerde ölüm kusan Moskof silahları, patlatılıyor; ülkemin diğer tarafında yeni yıl kutlamalarında havai fişekler patlatılıyor,” (Ahmet Yenilmez -Güneşli Günler - Sayfa 37)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

MUÇO

Türkçe Sözlük

hlk. Miço.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

MÜDANA

Türkçe Sözlük

hlk. Yaranmaya, iyi görünmeye çalışma; **müdana etmemek 1)** Kendini borçlu hissedecek duruma düşürmemek, kendi ayakları üstünde durmak, kimseye açıklama yapma gereği hissetmemek. **2)** Yaranmaya, iyi görünmeye çalışmamak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Şimdi İstanbul'da olsam, kendi evim olsa, hiç ona müdana eder miydim ben?”(Nefise Serra -Bu Aşk Burada Bitmez)

“...beraber İstanbul semtlerinde yaşamaya başlayarak, hiç kimseye müdana etmeden, okul harici yeğeni tarafından aynı zamanda çalışma hayatına başlayarak...”(Mehmet Özveren -Aydınlanma: Saffet Usta - Sayfa 185)

“Buna kimsenin karışmasını istemezler ve asla müdana etmezler.” (Bahadır Yenişehirlioğlu -Son Hasat - Sayfa 100)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

NAMZET, -Dİ

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Sözlü, yavuklu.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

NEVİR, -VRİ

Türkçe Sözlük

hlk. Yüzün rengi, bet beniz. **Nevri dönmek** belli etmemeye çalıştığı bir öfkeye kapılmak, çok sinirlenmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Fabrika sahibinin nevri dönmüş, kalın kırçıl kaşları sürmedi. Yalnız kaldılar.”(Orhan Kemal -Dünya evi: roman - Sayfa 134)

“Nâzım Hikmet. Lâkin bir kere nevri döndü kapanmıyor, kurtlanıyor yara.” (Nâzım Hikmet -Memleketimden insan manzaraları - Sayfa 346)

“Evet, ama Taşkent'i gördükten sonra, nevri artık bir defa dönmüşlerin, bu hesap görünüşünü dahi bir şüphe perdesiyle sarıp " acaba öyle mi ?” (Bedî Faik -Rusya'dan - Sayfa 97)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

NİSPET

Türkçe Sözlük

4. isim, halk ağzında Birini üzme için veya inat olsun diye yapılan iş.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Asırlık kara taş duvarlarına ak köpüklü suları nispet yapar. Duvar aralarını kertenkeleler yurt tutar.” (Hanım Karavelioğlu -Güneşin Çocukları)

“Nispet yapar gibi bir de gelip tam önümde park ediyor. Delireceğim Allah’ım.” (Defne Duman -Ay Karanlık Gece Beyaz)

“Sanki bu lafıma nispet yaparmışçasına çaycı Hasan elindeki klasik, yanlarından üç tel ile yukarıdaki tutma halkasına bağlı çaycı tepsisiyle iki neskafe taşıyarak bizim odanın önünden geçiyor.” (Yunus Emre Kavak -Felç - Sayfa 34)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

OĞUZ

Türkçe Sözlük

hlk. İyi huylu (kimse).

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OKUNMAK

Türkçe Sözlük

4. nesnesiz, halk ağzında Davet edilmek, çağrılmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ORUSPU BOHÇASI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Derli toplu olmayan, düğümleri gelişigüzel yapılmış, içi kötü düzenlenmiş bohça.

2. *isim, halk ağzında* Acele yapılmış, fındık yerine az miktarda ceviz konmuş, ekmek içi iyi ezilmemiş, sarımsakları dış dış kalmış bir tarator türü.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OTUZBEŞLİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Küçük rakı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Dönüşte yanıma bir bidon şalgam suyu ve bir adet otuzbeşlik rakı aldım ve uçakta şalgam suyu ile rakı içmeye başladım .”(Emin Çölaşan - Yalçın nereye koşuyor?)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

OYNAK KEMİĞİ

Türkçe Sözlük

hlk. Diz kapağı kemiği.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OYULGA

Türkçe Sözlük

hlk. Elle yapılan kalın, seyrek dikiş.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Çankırı Ağzı: Elle yapılan kalın, seyrek, gelişigüzel dikiş.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

OYULGALAMAK

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Gelişigüzel dikmek.

2. -i, halk ağzında Saplamak, sokmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖYÜLGALANMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Kumaş gelişigüzel dikilmek.
2. nesnesiz, halk ağzında Birikmek, sıralanmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖBÜRKÜ

Türkçe Sözlük

hlk. Öbürü.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Güzel değil, bir içim su, dedi öbürkü. Sonra kadına doğru ilerledi. Gül haykırmağa başladı .” (Pakize Başaran -Şaka bitti - Sayfa 63)

“Adam sen de, bu da öbürkü gibi konuşmuş, konuşmamış ne çıkardı bundan sanki?” (Sabahattin Kudret Aksal -Gazoz ağacı, Yaralı hayvan ve ötesi: bütün öyküleri – Sayfa 79)

“Yeter! diye haykırdı. Öbürkü moruğu bulup koymak elimde mi? Onu tekrar yakalayabilir misin?”

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

ÖĞLEN

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Öğle:
2. isim, halk ağzında, gök bilimi Meridyen düzlemi, nısfınehar.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Öğlen güneş batıya meylettğinde elinde dünya işi varsa onu hemen bırakır, uyuyorsan birileri tarafından uyandırılmış gibi kalkar, abdest ya da gusül alırdın.” (Hilal Çelikkol Kara, Abdullah Kara -Asr-ı Saadet'te Ramazan)

“Karanlık buralarda bütün sabahlar Güneş öğlen doğuyor şu Almanya'da Bir düdük sesiyle pencerelerde Bir düdük sesiyle batıyor yine Ekmeğin ezgiyle çanda asılı Her öğün zonk diye vurur beynime” (Derleme -Emek Şiirleri 1- Eray Canberk – Gülsüm Cengiz)

“Fırından simit alıyorum, "Ne diyon bizim öğlen", İflâs Mehmet'e peynir tarttırıyorum, "Ne diyon bizin öğlen", Yalıkahve'de masaya çöküyorum, " Ne diyon bizim öğlen"... Bir ara Örsan'la Bedri'yi gördüm Sakallının önünde.” (Ülkü Tamer -Yaşamak hatırlamaktır: anılar kitabı - Sayfa 239)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

ÖLÜK

Türkçe Sözlük

hfk. Canlılığı azalmış, hâlsiz.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Çankırı Ağızı: Canlılığı azalmış, hâlsiz.

Yazı dilinde kullanımı:

“Sesi ölüm kokuyor, ölü ölü sağır ediyor sessiz çığlıkları Devrimin, yaşıyor ellerinde, tutulmuyor ay, gün 'eş Yıldız yıldız parlıyor gece,” (Utkay Nesim Gögebakan -Hayat Mahsulü - Sayfa 43)

“...görmüyor gözüm Dinelsen tutmuyor dizim ana, kardaş ölü dedi. Kendi de ölesice kızım. Arabalar çekiliyor”(Yaşar Kemal -Sarı Defterdekiler: Folklor Derlemeleri)

“Mutlu ol Cansın, sofistike merakların olsun, gözlerin parlasın, gençsin, öyle ölü ölü durma,” (Şule Gürbüz -Zamanın Farkında)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 4 yerde geçmektedir.

ÖLÜ SALI

Türkçe Sözlük

hfk. Tabut.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ÖMRÜBİLLAH

Türkçe Sözlük

hlk. Şimdiye değin, hiçbir vakit.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Elinden ancak uçanla kaçanın kurtulabildiği, zamanının ünlü zamparalarından olan dedemi, neden çükünden tavana asmadıklarına ömrübillah anlam veremedim;” (Şenol ONAY - Errorist - Sayfa 219)

“Kime sorsanız benim için "Harbicidir, dürüştür, ömrübillah suskunlaşmaz," der.” (Şenol Onay - Paramatör - Sayfa 117)

“Ömrübillah cepheden cepheye koşturmuştu. Teey Arap çöllerinden Çanakkale'ye kadar; her gel dendiğinde sabanını, tırmığını bırakmıştı,” (Yavuz Bahadıroğlu – Köprübaşı)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

ÖTE GÜN

Türkçe Sözlük

hlk. Geçen gün, yakın günlerden birinde.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Bilecik Ağızı: Geçen gün, yakın günlerden birinde.

Yazı dilinde kullanımı:

“Baktı Ali'nin gözüne gözüne: “Şimdi oğul, de bana, anana de bakalım: bu yavrularım da yarın öte gün mektebi bitirecekler öyle mi?”(Yavuz Bahadıroğlu -Boşlukta Yürümek)

“Düşünmeye değmez diyorum, yarın öte gün Sultanımız buralarda olur. Alırız küffarın tek mil canını.” (Yavuz Bahadıroğlu – Binatlı)

“Öte gün de söyledim. Eteğindeki taşı dök. Emmin ile barış. Ele âleme kendinizi güldürmeyin.” (Abbas Sayar – Çelo)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

ÖTLEĞİ

Türkçe Sözlük

hlk. Bir cins kartal.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PAÇA GÜNÜ

Türkçe Sözlük

hlk. Paça çorbası ziyafeti çekilen düğünden sonraki gün.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bu Paça günü, yani düğün yemeğinde, terbiyeli, etli düğün çorbası, lengerlerle, kızarmış düğün eti, pilâv, zerde esastır.” (Musahipzade Celâl -Eski İstanbul yaşayışı - Sayfa 29)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

PAÇARIZ

Türkçe Sözlük

hlk. Çapraz.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PAÇAVRA HASTALIĞI

Türkçe Sözlük

hlk. Grip.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Paçavra hastalığı derlerdi değil mi? – Evet, İspanyol nezlesi, bir adı da paçavra hastalığı... Recai Bey, – Bu ondan da betermiş, dedi.” (Aziz Nesin - Herkesin İşi Gücü Var - Sayfa 13)

“Paçavra hastalığı mikroplarına karşı... Telefonunuzu dezenfekte ettirmek ister misiniz?” (Aziz Nesin - Tek Yol - Sayfa 202)

“Ben hatırlıyorum, dedi, o zaman on sekiz, on dokuz yaşındaydım. Paçavra hastalığı derlerdi değil mi...”?(Aziz Nesin - Gözünüz aydın efendim! öykü - Sayfa 178)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

PALANDIZ

Türkçe Sözlük

hlk. Çeşmenin musluk taşı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PALANDÖKEN

Türkçe Sözlük

hlk. Taşlık yokuş.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PAPARA

Türkçe Sözlük

papara (I)

2. isim, halk ağzında Paylama.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Balıkesir Ağzı: Ekmek, peynir ve et suyu veya süt ile yapılan bir yemek türü.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PAŞA

Türkçe Sözlük

1. isim, askerlik Osmanlı Devleti zamanında yüksek sivil memurlara ve albaydan üstün rütbede bulunan askerlere verilen unvan.
2. isim, askerlik Cumhuriyet döneminde general:
3. sıfat, mecaz *isim, halk ağzında* Uslu, ağırbaşlı:

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PENÇE

Türkçe Sözlük

4. *isim, halk ağzında* El.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PEŞ

Türkçe Sözlük

peş (II)

isim, halk ağzında, Farsça pīš

Bazı giysilerin bol olması için yanlarına eklenen kumaş parçası.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Erzincan Ağzı, Trakya Ağzı: Arka, art.

Erzincan Ağzı, Keban Ağzı: Elbisenin etek kısmı.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

PIYRIM PIYRIM

Türkçe Sözlük

hlk. Çok eskimiş, çok yıpranmış.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Pıyırım pıyırım bir haki kaput yere kaymış. Büyükçe bir küp. Solyanda elekler asılıydı.”
(Vüs'at O. Bener -Havva: Seçme Öyküler)

“...altıma kocamanca mukavva ve branda bezi seriyordum, üstümü pıyırım pıyırım fiber ve muşambayla örtüyordum.” (Şenol Onay - Vatansavar - Sayfa 114)

“Mahmut bu pıyırım pıyırım minderlerde aynı kumaştan yastıklara dayanarak oturur. Kayık 16 küreklidir. Mahmud-u Adlî'nin bundan başka, yedi çifte piyadeye, filikaya bindiği de olur.” (Salâh Birsal -Boğaziçi şingir mıngır - Sayfa 45)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 7 yerde geçmektedir.

RAPORLU

Türkçe Sözlük

3. sıfat, halk ağzında Ruh sağlığının bozuk olduğunu bildiren raporu olan, kaçık.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

REÇETE

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Yemek veya halk tedavisinde kullanılan ilaç tarifesi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SAĞLAM

Türkçe Sözlük

6. zarf, halk ağzında Her hâlde, muhakkak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SAKIR SAKIR

Türkçe Sözlük

hlk. Aralıksız, sürekli.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SAKIRTI

Türkçe Sözlük

hlk. Korkudan veya soğuktan titreme.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Çenesinde sakırtı, gözlerinde seğırtti, ayakuçlarında uyuşma. Tabancayı bıraktı.”
(Metin Savaş - Melengicin Gölgesinde)

“Tam bu sırada bir Don Kişot yazarı Miguel Servantes de sakırtı daha duyuldu .”
(Abdullah Ziya Kozanoğlu - Kızıl kadırğa: Türk romanı - Sayfa 44)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

SANCI OTU

Türkçe Sözlük

hlk. Tüylü dalak otu.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SANGILAMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Sangı olmak, sersemleşmek, şaşkınlaşmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SARIKIZ

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında İnek.
2. isim, halk ağzında, argo Esrar.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SARKMAK, -AR

Türkçe Sözlük

3. -e, halk ağzında Yolunu uzatmak, uğramak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SATI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Satma işi, satış.
2. sıfat, halk ağzında Adanmış.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SAVA

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Haber.
2. isim, halk ağzında Muştu.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SAVLAMAK

Türkçe Sözlük

hlk. İddia etmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Şair, içinde yaşadığı modern toplumda cinlere karışmayı reddeden, hatta cinlerin olmadığını savlayan kişidir. Bunu savlamak da asla özel bir sayıklama biçimi değildir.” (Altay Öktem -Hayat bazen çentiklidir - Sayfa 183)

“...söylemek kapitalizmin halk yararına kullanabileceğini savlamak kadar gülünçtür. Halk edebiyatı ise Marksçı bir sanatçı için çağdaş gerçekliği dile getirmede elverdiği olanaklar, bugünkü sınıf kavgasına yapacağı katkı oranında önemlidir.” (İsmet Özel, Osman Özbahçe -Toparlanın gitmiyoruz - 1. cilt - Sayfa 32)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

SEBİL

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Meyan kökü şerbetini bir hayır için dağıtma.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Urfa Ağzı: Kutsal günlerde karşılık beklemeden hayır için dağıtılan içme suyu.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SEPEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

hlk. Değirmen taşının ekseni.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Tosbağaya sataştım, gözsüz sepek yoldaşı, Sordum sefer nereye? Kayseri'ye âzimi. Yunus bir söz söylemiş, hiçbir söze benzemez,” (Can Güzel - Deryada Yunus Olmak)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

SEPETLİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

3. *isim, halk ağzında* Göbek çevresindeki karın bölgesi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SEPİL SEPİL

Türkçe Sözlük

hlk. Yavaş yavaş.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Sıkıntılı safha sonlanıyordu, karabulutlar sepil sepil yağmurlayacaktı ancak muhakkak güneşlenecektik.” (Şenol Onay - Vatansavar - Sayfa 28)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

SEPKEN

Türkçe Sözlük

hlk. Kısa süreli ve az yağan yağmur, kar.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“...sebepsiz duygularımız için yas tutmayı bırakmış kendinden geçmiş deniz kabuklarıydık kök salmıştı bahaneler sulu sepken ruhlarımıza paylaştığımız yıpranan düşlerimizin uğultusuydu” (Gönül Gençyılmaz -Denizi İsteyen Çocuk - Sayfa 9)

“...yavru şahin olsam Kapsam kaldırsam ne dersin Sen bir yavru şahin olsan Kapıp kaldırmaya gelsen Ben bir sulu sepken olsam Kanadın kırsam ne dersin” (Adnan Binyazar -Türk dilinde 25 ünlü eser - Sayfa 66)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

SIRACI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Dört kişilik saz heyeti.
2. isim, halk ağzında Esas çalgı takımı gelmediğinde onların yerine saz çalan ve türkü okuyan kimse.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Sıracı denilen saz takımı ve çengi getirilir. Ahmet Rasim, “Hamamcı Ülfette”, hamama götürülen gelinin, beyazlar giydirilip başı büyücek bir örtüyle örtülü olarak, feracesiz arabaya bindirildiğini, hamama giderken kapı örtülerle çevrildiğinden ...” (Şennur Sezer -Bir zamanların İstanbul’u: eski İstanbul yaşayışı ve folkloru - Sayfa 129)

“Oyuncuların sayısı bir düzine kadardı. Ayrıca sıracı denilen dört kişilik bir çalgı takımı, ...” (Metin And -Türk Tiyatro Tarihi: Başlangıcından 1983’e)

“Ayrıca sıracı denilen dört kişilik bir çalgı takımı, yarıdakçılar, aynacılar da bulunuyordu .” (Metin And -Dokuz kollu bir oyunbaz: Metin And - Sayfa 170)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

SIRTÇI

Türkçe Sözlük

hlk. Taşıyıcı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Aligor’la birleşen Suruç’ta kaçakçılık, sırtçı denilen hamallar, eşek ve katır, bir de bu ciplerle yapılırdı.” (Adnan Gerger -Yüzsüz Hayat)

“Eyi ki Memedo'yu dinledik. Erken yola çıksaydık, jandarmanın kucağına düşerdik. Mayıncı Bekir'in « sırtçı » ları gimi, bir kafla adam, telef olurduk .” (Şevket Bulut -Sarı arabalar: hikâyeler - Sayfa 34)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

SIRTI SIRA

Türkçe Sözlük

hlk. Birinin arkasından, izinden.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“1918 Türkiye’sinin şartları içinde, sırtı sıra birbirinden beter üç harpten çıkan, başındakilerin akılsızlığı ve maceracılığı yüzünden milyonlarca evlât, vatanlarca toprak veren, ölü çocuklarını yiyen çıldırmış analar, yolsuz, demir yolsuz, tekniksiz,” (Aydan Gündüz - 9 Eylül - Sayfa 36)

“Meşrutiyet’i istihsal ettikleri [meydana getirdikleri] için Anadolu'nun sırtı sıra on yıl liyakatlerine [uygun bulunmalarına] aldandığı İttihatçı güruhu da iki kısım olmuş.” (Ömer Seyfettin - Ashab-ı Kehfimiz)

“En korkunç, en iğrenç iftiralara uğradığı zaman, her gün sırtı sıra on beş on sekiz saat çalışarak, domates ekmekle, şarapla geçen günleri ben bilirim.” (Aziz Nesin -Az Gittik Uz Gittik - Sayfa 79)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

SİKKELEMEK

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Hayvanları sikkeye bağlamak.
2. -i, halk ağzında, eskimiş Damgalatmak, mühürletmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SİNİR

Türkçe Sözlük

5. isim, halk ağzında Kas kirişi ve zarı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SİNİRLEMEK

Türkçe Sözlük

3. *-i, halk ağzında* Sindirmek, hazmetmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SOĞAN ÇİÇEĞİ

Türkçe Sözlük

hfk. Fulya.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SULFATA

Türkçe Sözlük

hfk. Kinin sülfatı ve genel olarak kinin tuzu.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

SÜĞMEK, -ER

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Bitki, ot yetişip ortaya çıkmak, bitmek, yeşermek, süvmek.

2. nesnesiz, halk ağzında Dal üstünde sürgün vermek, süvmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SÜNNETLEMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Tabaktaki yemeği sıyırıp bitirmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Önüne konan kabak tatlısını bir güzel sünnetledi. Doymuş, hatta karnı şişmişti.” (Ali Erkan Kavaklı, Faruk Güneş - Mahşer: Ahiret Hesabına Hazırlanan Genç)

“O zaman böyle bir olaya şahit olmuştu. Şimdi ise bunun bizzat içindeydi. “Yalamadı anne, sünnetledi!” diyen çocukları düşünürken, kendi öğrencileri geldi gözlerinin önüne...” (Adem Saraç- Eğitimde İlk Heyecan)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

SÜVARİLİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Pantolonun dizine ve arkasına konulan parça.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ŞAVALAK

Türkçe Sözlük

hlk. Aptal, alık, sersem, budala.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Eskisi gibi tutamıyorsun. İnandırmakta ve yaşatmakta zorlanıyorsun. Şavalak adamlar!” (Ömer Gürdal - Ayyıldız Ruhü)

“Ha, zindana atılırsam da hafakanlar basmaz, bu mahkûmiyeti nişan sayarım, çayımı demlendiririm, gözeneklerimi nemlendiririm. “Ben şavalak mıyım?” (Şenol Onay - Deliminatör - Sayfa 75)

“...teknolojisinin esamesinin okunmadığı, çağ dışı bir manzara karşısında şaşkın şavalak çevremi gözlüyordum.” (Şenol Onay -Rezili azam - Sayfa 335)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

ŞAVKIMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Işık saçmak, parlamak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bir korna sesi duydular mı, bir otomobil lâmbası şavkıdı mı « Ahan, hükümet geldi işte...) diye sığıyorlar .” (Aziz Nesin -Zübük: Kağrı gölgesindeki it - Sayfa 114)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ŞEKER BAYRAMI

Türkçe Sözlük

hlk. Ramazan Bayramı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Fakat şeker bayramı değilim. Hiç şeker bayramı diye bayram olur mu? Şükür bayramı dense neyse.” (Mustafa Ökkeş - 40 Hazine - Sayfa 126)

“Kurban Bayramı ya da Şeker Bayramı mı geliyor, annem elimden tutup Mustafa Akmal'a götürürdü beni. Mağazadan kumaş seçer, Terzi Nurettin'in yolunu tutardık.” (Ülkü Tamer -Yaşamak hatırlamaktır: anılar kitabı - Sayfa 16)

“Sanki Şeker Bayramı. Oooh, ne sessizdi ev akşamları. Aysel teyze, tarhana çorbası. Aman canım, çok sıcak.” (Semih Erelvanli -Bebek Arabasında Ayvalar)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

ŞEYTAN ÖRÜMCEĞİ

Türkçe Sözlük

1. isim, hayvan bilimi Ördüğü ağı rüzgâra salarak onunla birlikte uzaklara giden bir cins örümcek.
2. isim, halk ağzında Öğle sıcağında havada örümcek ağı gibi tel tel görünen güneş ışığı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bir temmuz sonrası, gün ortasında, Göklerden şeytan örümceği elenmede Bektaşî sokağa atar kendini, duramaz evinde, Seğirtip serinlemeyi umar çeşme taşında.” (M.Eloğlu O. Tansel -Bektaşî Dedikleri)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ŞİFLEMEK

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Pamuğu kozasından ayırmak.
2. -i, halk ağzında Mısırı koçanından ayırmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ŞİMDİCİK

Türkçe Sözlük

hlk. Hemen şimdi, şu anda.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bunun yaptığı Hakka yarar bir iş midir şimdıcik? — Acayip bu nasıl bir nuhuset? Biz bunu tatlı canından bezdirmemiş vallahi olmaz” (Kemal Tahir -Dutlar yetişmedi - Sayfa 197)

“Köyün değirmeni işliyor mu? Şimdilik ben kalksam da köye geliversem, bir dilim ekmek bulup da bana verebildin mi?” (Ömer Faruk Reza -Kahraman Öğrenciler: Kurtuluş Savaşı ve Çanakkale Savaşı Destanı)

“Şimdilik söyle bana... Emret... Gabul edersen o apartmanı dayayıp döşeyim... Emrine çifter çifter hizmetçi...” (Peyami Safa - Cumbadan Rumbaya)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

ŞOFÖR AĞZI

Türkçe Sözlük

hfk. Şoförler arasında kullanılan ve kendilerine özgü deyim ve argoyu içeren konuşma tarzı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ŞOROLO

Türkçe Sözlük

hfk. Kadınlaşmış, kadın kılığına girmiş olan ve ahlak dışı ilişkiler için kullanılan erkek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“O elindeki mikrofonu bırak şorolo! Sevgilin elimizden kaçtı!” Şimdi her şey sustu.” (Ümmühan Yaşar, Murat Ukray -Kayıp Halkanın Sırri)

“Bunca yıl sonra, bu şorolo için bizi sattın ha? İhtiyar papaz seni, aklından neler geçiyor?”(Kemal TOLGA - Yol Hikâyeleri -1: Altın Kent - Sayfa 57)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

TACİZLİK

Türkçe Sözlük

Tedirginlik verme. **tacizlik etmek** *hfk.* tedirgin etmek, can sıkılmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TAHTA

Türkçe Sözlük

6. isim, halk ağzında Çimlenen tohumlar için bahçede hazırlanan uzun tarh:

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TALİPLİ

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Talip olan, talip.

2. sıfat, halk ağzında Talibi bulunan.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TANGO

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Aşırı bir biçimde son moda uyararak giyinmiş (kadın).

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TAPIŞLANMAK

Türkçe Sözlük

hfk. Tapışlama işi yapılmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TARTURA

Türkçe Sözlük

hlk. Çıkrıkçı çarkı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TASVİR

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Resim.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TAVAN

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Çatı kiremidi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TEKAÜT, -DÜ

Türkçe Sözlük

2. isim, *eskimiş*, *halk ağzında* Emekli:

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Tekaüt olduktan sonra 1990 da Florida'da Lise talebelerine yardım etmek maksadıyla bir dershane kurdu ve halen bu dershanenin müdürlüğünü yapmaktadır.” (Mehmet Fatin Baki -Seksen Bir - Sayfa 654)

“... Adliye Nezaretinde mühim bir mevki ihraz ederek mühim bir mahkemenin reisi iken İkinci Meşrutiyetten az sonra tekaüt edilen bu zatları Hasibe Hanım her nedense hazzetmemiş,” (Nihad Sırrı Örik - Eski Zaman Kadınları - Sayfa 90)

“Geçti, gitti. Osman Efendi, şimdi tekaüt oldu. Şurada oturuyor. Her zaman mahpushanenin önünden...” (Kemal Tahir -Karılar koğuşu - Sayfa 103)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 5 yerde geçmektedir.

TEKE

Türkçe Sözlük

3. isim *halk ağzında* Tüylü devenin erkeği ile tek hörgüçlü dişi devenin geriye melezlenmesinden elde edilen bir tür deve.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Bilecik Ağızı: Erkek keçi.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TELEKE

Türkçe Sözlük

hlk. Uzun ve sert kanat telekleri.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TELLİ OTOBÜS

Türkçe Sözlük

hlk. Trolleybüs.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“...elektrik kesintileriyle yolu tıkayınca, yerini aldıkları tramvayları aratmaya başladı. Ve kaldırıldılar. Onlara takılan “telli otobüs” ve “karısı aldatınca boynuzu çıkan otobüs” gibi yakıştırmalar, fıkralar da unutulup gitti.” (Şennur Sezer -Bir zamanların İstanbul’u: eski İstanbul yaşayışı ve folkloru - Sayfa 176)

“Bazıları “telli otobüs” veya sadece “telli” diyor, bazıları da trolleybüs sözcüğünü bozup “taralambos"a dönüştürüyordu. Garson Mustafa, meyhanenin kapanma saati gelince, gecikenleri uyarmak için “Tralambos kalkıyor” diye bağırırdı.” (Kemal Anadol-Karşıyaka memleket: bir ayrılık romanı - Sayfa 77)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

TERSİNMEK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Geri dönmek, rücu etmek.
2. nesnesiz, halk ağzında Hiddetlenmek, aksilik etmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TEŞRİH

Türkçe Sözlük

3. isim, eskimiş, halk ağzında İskelet.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TEVEKKEL

Türkçe Sözlük

hlk. Her şeyi oluruna bırakan: *Tevekkel adam.*

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Beşincisi tevekkel olmaktır. Altıncısı âdeti terk etmektir. Eğer derlerse ki, Hz. Ali'nin yolunun şartı kaçtır? Cevabı, altıdır. Öncesi tövbe, ikincisi teslimdir, üçüncüsü ölümdür.” (İbrahim Arslanoğlu -Yazarı belli olmayan bir fütüvvetnâme - Sayfa 49)

“Devlet baştan büyükmüş tevekkel... Ben gibi garibin, deli İbrahimın yamacına hatiye koymuş haa... Ulan deli İbrahim ateş olsan cürmün kadar yer yakarsın.” (Aclan Sayılğan - Tutuklama - Sayfa 151)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

TIRKAZLANMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Tırkazlama işi yapılmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TIRKAZLATMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Tırkazlama işini yaptırmak, sürgülemek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TİRPİDİN

Türkçe Sözlük

hlk. Ufak bahçe çapası.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TORNİSTAN

Türkçe Sözlük

1. isim, denizcilik Geminin pervanesini ters yönde çevirme.
2. isim, halk ağzında Ters yüz etme.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Kadın bir iki hamle yapar, eskimiş makina, köhne şanjman bir türlü tornistan tutmazdı. Bu arada motor, iskeleye daha çok yaklaşmış olurdu.” (Yaman Koray -Deniz ağacı: roman - Sayfa 58)

“Yüksek tahsil yapmış veya Avrupa’da okumuş birçoklarını biliyoruz ki, tornistan edilmiş elbise ile gezmekte çocuklarını da sayısız medenî mahrumiyetlerle yaşamağa mecbur bırakmaktadırlar .” (Nazım Berksan -Başvekil - Sayfa 222)

“Tamam, iki gün ister... Postolene? Tornistan yapmak bu fasonda... – Şekerim, bu tornistan filân olacak değil!”(Kerime Nadir -Bir çatı altında: roman - Sayfa 189)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir

TÖSKÜRÜ

Türkçe Sözlük

hık. Geri geri, gerisin geriye.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TÖVBELİ

Türkçe Sözlük

2. sıfat, halk ağzında Kötü alışkanlıklarından vazgeçmiş.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Ben bunu sorsam mi, sormasam mı diye düşünürken, kendisi bu merakımı çözümledi ve dedi ki : " Rakıya tövbeliysen, içmiyorsan cacığa da tövbeli değilsindir inşallah!” (Şemsettin Kutlu -Eski İstanbul'un ünlüleri - Sayfa 176)

“Aldı ama bitek elbise almadı.– Len üryan kalacaksın, şordan git sırtına bir urba uydur... – Durun hele... Dayısı iyice kızdı:- Tövbeli misin hey oğlum ...” (Aziz Nesin - Nazik alet: hikâyeler - Sayfa 57)

“...masalını içkiye tövbeli efendilerin yuhalayıp alaya almalarına rağmen, Samatya meyhanelerindeki çakırkeyifler az buçuk kulak kabartıyor, körkütük olanlar dinliyor,

zilizurna sarhoş olanlar ise bu hikâyeye, kelimesi kelimesine inanıyorlardı.” (İhsan Oktay Anar -Suskunlar - Sayfa 13)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

TRAFO

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Yüksek gerilim hattından aldığı elektriği şehrin şebekesinde kullanılabilecek seviyeye düşüren dönüştürücünün bulunduğu yer.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TUMAĞI

Türkçe Sözlük

hlk. Nezle.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TUMBADIZ

Türkçe Sözlük

hlk. Kısa boylu ve şişman.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TUTMAK, -AR

Türkçe Sözlük

19. -i, halk ağzında Uğramak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TUZLAMAK

Türkçe Sözlük

hlk. birine, düşüncesinde aldandığını ve aklının bir şeye ermediğini anlatmak için söylenen bir söz.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TUZLUK, -ĞU

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Otlayan hayvanların tuz gereksinimini karşılamak üzere, öğütülmüş kaya tuzlarının, yağmurdan korunmasını ve hayvanların rahatça yararlanmasını sağlayan üstü kapalı yer.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

TÜNMEK, -ER

Türkçe Sözlük

hlk. Hava kararıp gece olmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UCA

Türkçe Sözlük

uca (I)

halk ağzında, Kuyruk sokumu kemiği.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UÇKUN

Türkçe Sözlük

hlk. Ateşten fırlayan ve etrafa saçılan kıvılcım.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UKUBET

Türkçe Sözlük

2. sıfat, halk ağzında Çok çirkin.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UŞAKKAPAN

Türkçe Sözlük

hlk. Bebekleri alıp götürdüğü söylenen bir cins akbaba.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UYARILMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz Uyarma işine konu olmak.
2. nesnesiz, halk ağzında Uyandırılmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UYARTI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Uyarlamak için söylenen söz, uyarı, ihtar.
2. isim, halk ağzında Uyarı kimse veya şey.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

UZATMALI ÇAVUŞ

Türkçe Sözlük

hlk. Uzman çavuş.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Şu Gültepe'de Sarıkamışlı bir uzatmalı çavuş vardı... Çooooook haşarıları iğdiş etti bu uzatmalı çavuş... Aysima ve Müzehher, geriden yetişen bir minibüsle Gültepe'ye varabildiler.” (Reşat Enis -Sarı İt)

“Şöyle iriden, esmer yüzlü, ablak suratlı, sol kolunda iki kırmızı şerit, şeritlerin altında birkaç kırmızı şerit bulunan bir uzatmalı çavuş.” (Abbas Sayar -El Eli Yur, El de Yüzü)

“İşte avradımın canını alan kurşunun kovanı budur. Alın sizin olsun. Ve rahat bırakın avradımı.” Karakol komutanı uzatmalı çavuş, ağanın elinden mermi kovanını aldı savcı beye verdi.” (Osman Şahin -Darağacı Avı)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

ÜVEYMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Güvercin, kumru vb. kuşlar, göğüslerinden ötmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

VERGİCİ

Türkçe Sözlük

hlk. Tahsildar.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Arkada kalarak işin alayını çıkarmak isteyenler, köprünün ilerisindeki çeşme yanında durdular. Kulüptekiler de gelmişlerdi. Vergici arkadaşlarını güldürüyordu.” (Aka Gündüz -Aşkın temizi: Roman - Sayfa 79)

“Vergici gelmiş toprak parası istiyordu. Bu kez de kapı kapı dolaşıyordu bekçi. Hürüyle Tucu'yu görünce yapıştı: «Tek tek kapılarınızı mı dolaşacağım?» (Ümit Kaftancıoğlu - Çarpana: hikâyeler - Sayfa 64)

“Çok masraflı bir adamdı şu vergici. Ahırlarında otuz atı vardı. Evinde yirmi uşak bulunduruyordu. Altı kadın hizmetçi karısına hizmet ederdi.” (Charles Dickens -İki Şehrin Hikâyesi)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

VERİMKAR

Türkçe Sözlük

hlk. Verimli.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YADA TAŞI

Türkçe Sözlük

hlk. Birbirine sürtülünce yağmur yağacağına inanılan koyu yeşil renkli, genellikle yuvarlak, fındık büyüklüğünde bir taş, yağmur taşı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Dede han daha sonra Yada Taşının güvenliğini korumak için yaptırdığı bahçelerden birinin metrelerce altına bu kutsal taş gizlemiştir. Tabii bu taşın güvenliği için de dört ayrı kapı yaptırmıştır.” (Gül Arınç -Tünel - Sayfa 82)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YAĞLIKÇI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Havlu, çevre, çamaşır vb. satan kimse.
2. isim, halk ağzında Gelinlik, tel, duvak vb.ni kiraya veren kimse.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAKASIZ MİNTAN

Türkçe Sözlük

hlk. Kefen.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“...olan babaannesi de nalları dikmiş ve yakasız mintan giymişti. Sulu boyadan hoşlanmadığı için fresk çalışıyormuş, illüstrasyon ve rölyef uzmanıymış.” (Şenol Onay -Reziliyam - Sayfa 12)

“Korkulu cayırtı kopmuştu, tekmeler sağımda solumda uçtu, maazallah bir dövüşçü üstüme düşseydi yakasız mintan giyecektim.” (Şenol Onay- Paramatör - Sayfa 111)

“...bir kısmı yer altında mahsur kalmış, sonradan yakasız mintan giymiş.” (Şenol Onay - Vatansavar - Sayfa 99)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 3 yerde geçmektedir.

YALAN DÜNYA

Türkçe Sözlük

hlk. Geçici, ölümlü hayat, yalancı dünya.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Gafil olma gönül bir gün ölürsün Yalan dünya senin olsa ne fayda Akıbet alırsın tatlı canımı Bülbül gibi dilim olsa ne fayda Söylersin de söz içinde şaşmazsın.” (Sabahattin Eyuboğlu, Yaşar Kemal -Gökyüzü Mavi Kaldı: Halk Edebiyatı Seçkisi)

“Yürü yürü yalan dünya Yalan dünya değil misin Yedi kez boşalıp yine Dolan dünya değil misin Bir od bıraktı özüme Duman girdi gözüme.” (Can Güzel, Ahmet Ay - Deryada Yunus Olmak)

“Öyle değildir tabii, bu yalan! Dünya, hayat sonsuz, imkânlar da... Ama işte, bize söylenen, fısıldanan yalan odur.” (Markar Esayan -İyi Şeyler)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

YAPIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Belleme (II).
2. isim, halk ağzında, tarih Yeniçerilerin giydikleri üstlük.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAPINCAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

yapıncak, -ğ1 (I)
halk ağzında, Soğuk havada, açıkta bırakılan atlara örtülen uzun tüylü kebe.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Bilecik Ağzı: Seyrek taneli, kırmızı benekli bir tür üzüm, kınalı yapıncak.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YARAMAZLIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Kötü, uygunsuz durum veya haber.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YARIM AYAK, -ĞI

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Çocuk oyunlarındaki takım seçiminde ayak atışması sırasında ayağın yere enlemesine konma durumu.
2. isim, halk ağzında, mimarlık Üzerinde yukarıdan aşağı yivler bulunan, duvara yarısı gömük gibi duran, hiçbir taşıyıcı görevi olmayan süs ögesi, gömme ayak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YASMAK, -AR

Türkçe Sözlük

1. -i, halk ağzında Yayın girişini gevşetmek:
2. -i, halk ağzında Düz duruma getirmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAŞIN YAŞIN

Türkçe Sözlük

hlk. Gizli gizli, için için, gizli saklı olarak

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YATMAK, -AR

Türkçe Sözlük

16. nesnesiz, halk ağzında İşsiz kalmak, çalışmamak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAVUKLAMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Nişanlamak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Balıkesir Ağzı: Nişanlamak.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAVUKLANMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Biriyle nişanlanmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAVUZLANMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Yavuz gibi olmak, yavuz durumuna gelmek.
2. nesnesiz, halk ağzında Sertleşmek, çetinleşmek, kabadaylaşmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAVUZLAŞMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Yavuz duruma gelmek.
2. nesnesiz, halk ağzında Sertleşmek, kabadaylaşmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAYLA YAVŞANI

Türkçe Sözlük

hlk. Tüylü dalak otu.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAZICI KADIN

Türkçe Sözlük

hlk. Gelinlerin yüzünü boyayıp süsleyen kadın.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAZICILIK, -ĞI

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Gelinlerin yüzünü boyayıp süsleme işi.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YAZLAMAK

Türkçe Sözlük

2. nesnesiz, *halk ağzında* Bahar gelmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YEDİLMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Yedeğe alınarak götürülmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YEĞNİLEMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Önemsememek, hafifsemek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YEĞNİŞEMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Hafifsemek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YELEÇ

Türkçe Sözlük

hlk. Havadar.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YELEKLENMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Kanatlanmak, kanat açmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YELENGEÇ

Türkçe Sözlük

hlk. Kabuğu kendi kendine çatlayıp soyulan (ağaç).

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Çeşmenin tam karşı tarafındaysa bir yelengeç ağacı dikiliydi. O günün sabahında her nedense keyfim gıcırındaydı.” (Metin Savaş - Baykuşlar Geceleyn Öter)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YELLİM YELALİM

Türkçe Sözlük

hlk. Çabucak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bir özelliği de fıstıklaştığı yazarlarda kalıcı olarak ne varsa onları yellim yelalim yakalayıp ortaya dökmesidir.” (Salâh Birsnel -Asansör - Sayfa 156)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YEMİN BİLLAH

Türkçe Sözlük

hlk. Tanrı adını anarak ant içmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Gerçi Kibar Samuray'ıma da hali vaktiyle yemin billah etmiştim beraber kutlarınız diye ama...” “Ben anlamam vallahi!” diye atıldı Ufaklık.” (Burak Önlem, Zeynep Aytekin - Ölümsüz Oyun 1- Beyaz Yemin - Sayfa 515)

“...boğup öldüreceklerine dair yemin billah ettiler. Okula geç başlayan, okulun en büyük, hatta öğretmenden de iri yarı olan öğrencisi Gök Ali, “Ne ulan tibili yapılı şey. Ne oluyor sana?” (E. Ali Okur -Işığı Arayan Çocuk)

“Yemin billah etsem de mi?” “Yemin billah etsen de!” Camiye gitmemek için verdiğim ama kaybettiğim mücadeleden sonra, eğer babam beni orada bir başına yakalaysaydı.” (Özkan Öze - İsmail Hal ve Gidişat: Zayıf)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

YEMİŞLİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında İncirlik.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YENGEN

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Yemesi hoş nesne.
2. isim, halk ağzında İçine salam, sucuk, kaşar, ketçap, mayonez, turşu vb. konularak hazırlanan tost.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YENİRCE

Türkçe Sözlük

3. isim, halk ağzında Gittikçe genişleyen yara.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YEPELEK

Türkçe Sözlük

hlk. İnce yapılı, zarif, narin.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Ben cebimdeki beş liraya rağmen, şu esen rüzgâr var ya sağdıç, arsız arsız, mağrur mağrur, yepelek yepelek esen rüzgâr; eninde sonunda, yolların sevdalısı bir yolcu Abbas.” (Attila İlhan -Abbas Yolcu: deneme - Sayfa 60)

“Dişlerini gösterdi. Sapsarıydı. Sigara tutmaktan sararan, bir türlü yepelek olamayan parmağının arası gibi .” (Ahmet Erol -Havalar soğuk şimdi: öykü - Sayfa 140)

“Biz de hayat denilen kilimi işte böyle nakış nakış dokuyacaktık. Bozulmuş bir nesil ters nallanmış at gibi yeldir yepelek dolanırken, biz sağrısı terli, yeleleri rüzgârlı atlar gibi her daim rıza-i ilahiye doğru koşacaktık.” (Ayşegül Genç - Metropol Bedevisi)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

YER SERVİSİ

Türkçe Sözlük

hfk. Yer çamı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YIRIK

Türkçe Sözlük

hfk. Yırtılmış.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“...deyip kendisinin izah ettiğini az bularak bir de o sürünün sahibine gidiğin kulağını göstererek, “Aha oğul bu delik benim deliğim, aha bu yırık benim yırığım,” dediğinde sürünün sahibi de duyduğu bu laflara gülmeye başlamıştı.” (Yusuf Aslan -Fethiye'nin Işıkları - Sayfa 172)

“Onları vazgeçiren, dudağı yırık arabuşağı oldu. Ancak kendi aralarında anlaşılır bir Arap şivesiyle « El, elin eşeğini türkü çağırarak arar! » demek istiyordu.” (Reşat Enis - Kara toprak [Roman] Birinci baskı - Sayfa 166)

“Yeniçerilerden biri işi bitirmek için bıçağını çekip ad konacak adamın suratına sallamış ve " Bunun da adı Yırık Mustafa olsun! " demiş.” (Memduh Şevket Esenal - Oğullarıma mektuplar - Sayfa 77)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

YIRTLAK

Türkçe Sözlük

hfk. Göz kuyruğu yırtılmış gibi açık duran (göz).

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YISA YISA

Türkçe Sözlük

hfk. Olsun olsun, en çok.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YIVİŞİK

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Islak, kaygan, yapışkan.

2. sıfat, halk ağzında, mecaz Yılışık.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Ne beyaz, ne çiçek ket - ten helvam! - (Acı acı) Yangın var! - (Yıvışık yıvışık) Simitçi, simitçi. . A simitçi! - Hu hu illallah Sesin kısilsın inşallah geçmez...” (Beşir Ayvazoğlu -Şehir fotoğrafları: denemeler - Sayfa 58)

“Kimi yıvışık insanlar yalnızlıktan yakınırlar. Bu iyi değil. İnsan yalnız da yapabilmeli sırasında.” (Aziz Nesin, Ali Nesin -Aziz Nesin - Ali Nesin Mektuplaşmaları)

“Taş üstlerinde güneşleyen küçük, yeşil işlemeli gri yılanları elimle tutabileceğimi ve onların derilerinin asla sanıldığı gibi yivşik değil, cilalı.” (Nihal Yeğınobalı - Cumhuriyet Çocuğu)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

YIVİŞMAK

Türkçe Sözlük

1. nesnesiz, halk ağzında Cıvık bir duruma gelmek, cıvıklaşmak.
2. nesnesiz, halk ağzında, mecaz Teklifsiz ve laubali olmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bu madrabaz partililiğın bağırından çıktı, yerinden yönetimcilere yivşik yivşik yivşti;” (Şenol ONAY - Paramatör - Sayfa 162)

“Şüpheci Asuman belinledi, ısı geçirimli tokyosu tıngır tıngır tıngırdadı, inik pervaza kertti, şaka yollu yivşti;” (Şenol Onay - Vatansavar - Sayfa 80)

“Oysa benim anam ağlıyordu arabanın altında... Elimle “Aşağı in!” dedim. Söylene söylene indi, ama hemen yivşti.” (Şakir Balkı -Aç ayı oynamaz: gülmece öyküleri - Sayfa 81)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

YİLBİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

hık. Sara.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YOĞURTLAMAK

Türkçe Sözlük

2. -i, halk ağzında Saçma sapan davranmaya başlamak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YOKSUZ

Türkçe Sözlük

1. sıfat, halk ağzında Yoksul.
2. sıfat, halk ağzında Yok olmuş, yok olan, bulunmayan.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Tabi, bura da öyleydi, onlar da yoksuz, biz de aynı... Derken ayrıldık kaynanamdan eşimle beraber, çabalamaya başladık. İşte, gördüğünüz gibi bi şeyler...” (Mustafa Şen, Ersan Ocak, Ömer Laçiner - Yoksulluk Halleri)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YONULMAK

Türkçe Sözlük

hlk. Yontulmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YUF BORUSU

Türkçe Sözlük

1. isim, halk ağzında Boynuzdan yapılan bir boru türü, nefir.
2. isim, halk ağzında, mecaz Kınama, üzüntü ve nefret:

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Evet, o yuf borusu çalacak ama borunun ağzı ne tarafa dönük olacak bilemem! . . . Çünkü bu terfiden kimse memnun değil. .” (Vasfi Rıza Zobu -Uzun hikâyenin sonu - Sayfa 117)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YUMURTA

Türkçe Sözlük

5. isim, halk ağzında Çorap onarmakta kullanılan, yumurta biçiminde, genellikle tahta veya mermerden kalıp.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

YUMURTAKÖKÜ

Türkçe Sözlük

hlk. Kök boyası.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YUNA

Türkçe Sözlük

hlk. Belleme.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YUNANLI

Türkçe Sözlük

hlk. Yunan.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YUVGU

Türkçe Sözlük

hlk. Loğ.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YÜK

Türkçe Sözlük

9. *isim, halk ağzında* Doğacak bebek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Van Ağzı: Yüklük.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YÜKSÜNMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Üşenmek, tembellik etmek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Gözlerinin içinde bekleyen bakışlardan yüksündü yabancı. Müdür Ali sordu ilk soruyu: “Adın ne?” (Ahmed Günbay Yıldız -Mavi Gözyaşı - Sayfa 186)

“Zihnimdeki cennet imajını bu açıdan değerlendirmemiştim hiç,” diyerek yüksündü Süslü Yaşar ve genç kızın yanı başında geçirmemek için soluğunu tuttu.” (Metin Savaş - Melengicin Gölgesinde)

“Sevmekle kanmadı. Uçan kuştan kışkandı. Esintiden yüksündü. «Sen insan değilsin. Peri Kan Katun'sun.» dedi. ” (Hüseyin Nihal Atsız -Ruh Adam)

Yazı dilinde kullanımı yaygındır. Metin örneklerinde 10 yerde geçmektedir.

YÜPÜRMEK

Türkçe Sözlük

hlk. Telaşlı bir biçimde öteye beriye koşmak.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YÜREĞİ DELİK

Türkçe Sözlük

hlk. Dertli (kimse).

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Bu, yüreği delik deşik olan ana, konu - komşu bir araya geldikleri zaman dertlenir « iyi çocuktur benim oğlum, bir gün anlarsınız » dermiş.” (Şahap Sıtkı -Kimin için; roman - Sayfa 136)

“Yüreği delik deşik, kemikleri ezik tramvaya çıktı ama kendi değil de görünmeyen bir el onu kucaklayıp oturtmuştu kanepeye.” (Özdemir Başargan -Gurbet sofrası: roman - Sayfa 169)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 2 yerde geçmektedir.

YÜREĞİ DOLU

Türkçe Sözlük

hlk. Kinli, hınçlı (kimse).

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YÜZGEÇ, -Cİ

Türkçe Sözlük

2. sıfat, halk ağzında Suda iyi yüzen (kimse veya hayvan).

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YÜZMEK, -ER

Türkçe Sözlük

yüzmek, -er (I)

2. -i, halk ağzında Çok para istemek.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Trakya Ağzı: Derisini çıkarmak, derisini soymak.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YÜZÜCÜ

Türkçe Sözlük

4. isim, halk ağzında Birini sömüren kimse.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

YÜZ YAZISI

Türkçe Sözlük

hlk. Köylerde gelinin yüzüne yapıştırılan telli, pullu süsler.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Gelinin tellenip duvaklanıp, yüzüne elmas yapıştırılıp köşeye oturtulduğu Perşembe gününe " Yüz yazısı günü " derler. Eğer gelin, güveyin evine giderse, çeyizi...”
(Musahipzade Celâl -Eski İstanbul yaşayışı - Sayfa 18)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ZAHİR

Türkçe Sözlük

3. zarf, halk ağzında Kuşkusuz, elbette, şüphesiz:

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 1 yerde geçmektedir.

ZEMİNLİK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

hlk. Yer altı barınağı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı:

“Her manga kendisi için bir zeminlik kazıyordu. Yani mağara gibi, toprağı oyup içine giriyorsun. İçeriye doğru, içine 10 - 15 kişinin sığabileceğı ince uzun bir oyuk.” (Muzaffer Taşyürek -Bir hüznün tarihi: Sarıkamış - Sayfa 289)

Yalnız iki zeminlik arasında dolaşan bir nöbetçi baskın saatimizi tehire sebep oluyordu. “Bunun için bu erin sessizce ortadan kaldırılması lâzımdı.” (Yüzbaşı Behçet Özdemir - Milli Kahramanlık Menkıbeleri - Sayfa 34)

“Ama önce, savaş hattı gerisinde, zeminlik denilen ve toprak altında vücuda getirilen yerlere, geride bırakılan hayvanların, ağırlıkların başına dikilen nöbetçilerin dışındaki askerlerin yerleştirilmesi gerekiyordu.” (Mehmed Niyazi, Ötüken Neşriyat -Çanakkale Mahşeri)

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde 6 yerde geçmektedir.

ZİLLİ BEBEK, -Ğİ

Türkçe Sözlük

hlk. Şakşakçı.

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

ZÜRAFA

Türkçe Sözlük

2. isim, halk ağzında Bir boncuk oyası türü:

Derleme Sözlüğü: Yok.

Yazı dilinde kullanımı yaygın değildir. Metin örneklerinde geçmemektedir.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında Türkçe Sözlükte (TS) halk ağzından alınan madde başları incelenmiştir. Kaynak olarak TDK Güncel Türkçe Sözlük yararlandığımız ana kaynak olup halk ağzından alınan bu sözlük birimler; Derleme Sözlüğü, her bölgeden örneklemini belirlediğimiz 20 Bölge Ağız Sözlüğü, Sevan Nişanyan'ın Etimolojik Türkçe Sözlüğü ve Tuncer Gülensoy'un Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü esas alınarak il ve ilçelerdeki kullanım sıklığına ve yazı dilindeki kullanımlarına göre incelenip analiz edilmiştir. Türkçe Sözlükte Halk ağzından alındığı belirtilen kelimelerin Derleme Sözlüğü ve Bölge Ağız Sözlüklerinden kontrol edilerek hangi bölgelerde ve ne sıklıkta kullanıldığını tespit etme ve bu şekilde nitelendirilen kelimelerin edebi dilde ve standart dilde kullanılıp kullanılmadığını kontrol ederek bu kısaltmaların kullanımının kaldırılması ya da devam ettirilmesi yönünde görüş bildirme amacıyla bu tez çalışması yapılmıştır.

Yazı dilinde ve edebi dildeki kullanımları incelenilen TS'de halk ağzından alınan madde başları, yazı dilinde yaygın kullanılan ve kullanılmayan kelimeler olarak incelenmiştir. Halk ağzı olarak geçen buna rağmen yazı dilinde yaygın olarak kullanılan (10 – 10'dan fazla metin örneği) kelimelerde hem halk ağzı özelliği gösterip hem de yazı dilinde, edebi eserlerde yaygın olma durumu tezat oluşturacağı için halk ağzı (*hlk*) ibaresinin kalkması gerektiği düşünülmüştür. TS'de halk ağzı olarak geçen ve yazı dilinde kullanımı yaygın olmayan kelimelerde ise halk ağzı ifadesinin geçmeye devam etmesi uygun görülmüştür. Konuşma dili içerisinde yaygın olarak kullanılan ve yazı dilinde de sık kullanılmayan halk ağzı olarak geçen sözcükte çelişkili bir durum oluşmayacağı için *hlk* kısaltması bu kelimelerde kullanılmaya devam edilmeli şeklinde önerilmiştir. Belirli il, ilçe ya da daha küçük yerleşim birimlerinin konuşma dili içerisindeki kullanımını yansıtan bu kelimeler, yazı dilindeki örneklerine bakıldığında sık kullanımı yansıtmamıştır. Böylece TS'de halk ağzından alınan kelimelere Derleme Sözlüğünden, Bölge Ağızları Sözlüklerinden, Nişanyan'ın Çağdaş Türkçenin Etimolojisi Sözlüğünden ve Tuncer Gülensoy'un Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğünden yaptığımız çalışmalarla yazı dilindeki kullanımlarını ekleyerek katkı sağlamaya çalıştık. Bu incelemeler doğrultusunda tez çalışmasında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Hazırlanılan bu çalışmada TDK Türkçe Sözlükte (TS) halk ağzından tespit edilen sözcük sayısı 2384'tür.
2. Çalışmanın ikinci temel kaynağı Derleme Sözlüğün (DS)dür. TS'de halk ağzından tespit edilen ve DS'de bulunan kelime sayısı 1868'dir. TS'de halk ağzında bulunan ancak DS'de bulunmayan kelime sayısı ise 516'dır.
3. Bölge Ağzları Sözlüklerinden incelenilen kelimeler DS'de olan ve olmayan kelimelerle karşılaştırılıp madde başı olan kelimelere eklenmiştir.
4. Türkçe Sözlükte halk ağzından alınan ve sadece Derleme Sözlüğünde bulunan kelimelerin köken bilgisine de bakılmıştır. Bu doğrultuda Sevan Nişanyan'ın Etimolojik Türkçe Sözlüğü ve Tuncer Gülensoy'un Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğünden yararlanılmıştır.
5. TS'de halk ağzından alınan ve DS'de bulunduğu belirtilen 1868 kelime incelendiğinde yazı dilinde kullanımı yaygın olduğu için(10 – 10'dan fazla metin örneği)halk ağzı (*hlk*) ifadesinin kaldırılması gerektiği önerilen sözcük sayısı 227'dir. Bu kelimeler Tablo 1'de belirtilmiştir.
6. TS'de halk ağzından alınan ve DS'de bulunmayan 516 kelimeyi incelediğimizde yazı dilinde kullanımı yaygın olduğu için (10 – 10'dan fazla metin örneği) halk ağzı (*hlk*) ifadesinin kaldırılması gerektiği önerilen sözcük sayısı 56'dır. Bu kelimeler de Tablo 2'de belirtilmiştir.
7. Sözcüklerin Türkçe Sözlükte birden fazla halk ağzında kullanılan anlamı olabilmesine rağmen bu anlamların da sadece birine Bölge Ağzlar sözlüklerinde rastlanabildiği fark edilmiştir. Yani sözcüğün halk ağzında olan her anlamının ağzılarda yaygın kullanılmadığı görülmüştür.

ÖRNEK:

KAYAR

Türkçe Sözlük

1. *isim, halk ağzında* Hayvanların eskiyen nallarının çivilerini değiştirme işlemi.
2. *isim, halk ağzında* Pay.

Derleme Sözlüğü

hlk. 1. Hayvanların eskiyen nallarının çivilerini değiştirme işlemi. **DS(I/I)22/20, DS(II/II)1/-** 2. Pay.DS(yok)

Çankırı Ağzı: Hayvanların eskiyen nallarının çivilerini değiştirme işlemi.

8. İncelenilen halk ağzındaki bazı sözcüklerin Derleme Sözlüğündeki anlamlarına bakıldığında il ve ilçelerde kullanım sayısının yoğun olduğu, Doğu ve Batı illerini de kapsamına alacak şekilde yaygın kullanıldığı fark edilmiştir. Aynı şekilde bazı sözcükler de Bölge Ağzları Sözlüklerinden incelenilen birkaç il ağzında daha yoğun kullanılmıştır.Çankırı Ağzı, halk ağzında incelediğimiz kelimelerde en fazla kullanılan il ağzıdır. Elazığ Ağzı, Van Ağzı, Erzincan Ağzı, Yozgat Ağzı TS’de halk ağzında tespit ettiğimiz kelimelerde yaygın kullanılan diğer ağzılardır.

ÖRNEK:

ABA

Derleme Sözlüğü

aba(I) hlk. 1. Abla. **DS(I/I)59/101** 2. Anne. **DS(I/II)25/35**

Elazığ Ağzı, Bilecik Ağzı, Çankırı Ağzı, Diyarbakır Ağzı, Balıkesir Ağzı: Abla.

Yozgat Ağzı, Balıkesir Ağzı: Yünün dövülmesiyle yapılan kalın ve kaba kumaş.

Yozgat Ağzı, Balıkesir Ağzı: Bu kumaştan yapılmış yakasız ve uzun üstlük.

9. Madde başı olan kelimeler sadece isim ve fiil yapısıyla tek kelime olarak değil söz grubu şeklinde de halk ağzında kullanılan ifadeler içinde yer alabilmiştir (ÖR: abacı kebeci -ara yerde- sen neci?, kaynanadili vb.).
10. TS’de birden fazla anlamı ve halk ağzı olan sözcüklerin Bölge Ağzları Sözlüklerindeki durumuna baktığımızda hem TS’de kullanılan bir anlamı hem de halk ağzı olarak geçen anlamının farklı ağız sözlüklerinde geçtiği fark edilmiştir. Örneğin; “dam” kelimesi halk ağzında “*ahır*”; TS’deki başka bir anlamında ise “*köy evi*” anlamında belirtilmiştir. Urfa ve Karaman ağzında “*köy evi*” anlamı kullanılırken halk ağzı olarak geçen “*ahır*” anlamı Çorum ve Kütahya ağzında kullanılmıştır.

DERLEME SÖZLÜĞÜNDE KULLANILAN VE YAZI DİLİNDE YAYGIN OLMASI SEBEBİYLE HALK AĞZI İFADESİ (HLK) KALKMASI ÖNERİLEN KELİMELELER

ABE	ABİDİK GUBİDİK	ABULLABUT
ACI SAKIZ	AĞIZLIK, -ĞI	ALAY MALAY
AHA	AHRAZ	ALICI KUŞ
AMANIN	ARALAMAK	AVRAT
BABAÇ, -CI	BACA	BACI
BADİK	BAĞRI YUFKA	BAŞ / BAŞ BAĞLAMAK
BALA	BALKIMAK	BELEMEK
BAŞ GÖZ ETMEK	BAŞAK	BELERTMEK
BELENMEK	BELERMEK	BILDIR
BELİNLEMEK	BEZELİ	BOL BOLAMAT
BİBİ	BOĞUNUK	BÖCÜ
BOL BULAMAÇ	BÖCEK, -ĞI	BURUNTU
BÖRTMEK, -ER	BÖRTÜ BÖCEK, -ĞI	CIBILDAK
CEDELLEŞMEK	CIBIL	CIRLAMAK
CINCIK, -ĞI	CIRCIR	ÇAPARIZ
CIZIK, -ĞI	CÜCÜK, GÜ	ÇAVMAK, AR
ÇAPUT	ÇAŞIT, -DI	ÇINGI
ÇEDİK, -ĞI	ÇİĞIRMAK	ÇİT
ÇIVMAK	ÇİSE	DAM
ÇÖMMEK, -ER	DADAŞ	DEVELİK
DARI	DAZLAK	DİLLİ DÜDÜK
DEVRİŞİ	DİDON	DİPLEMEK
DİNCELMEK	DİNELMEK	DOLAYI
DİZLİK	DOĞRAM	DOMBAY
DOLUKMAK	DOMALMAK	DÖNENMEK
DOMUR	DÖNELEMEK	DÜRÜM
DÜDÜKLÜ	DÜNÜR	
ELCİ	EMMİ	EPRİMEK

ESSAH	EVCEK	EVDECİ
EVDEŞ	EVERMEK	EZGİN
FİREZ	GELİN ABLA	GELİNCİK
GELİNKUŞAĞI	GEZELEMEK	GEZGİNCİ
GIDIM GIDIM	GÖLET	GÖLLENMEK
GÖRKLÜ	GÖYNÜMEK	GÜN YAĞMURU
HAPAZ	HAYDİN	HE
HEPTEN	HERK	HIRLI
HORA GEÇMEK	HÖYKÜRMEK	HUĞ
IĞIL	IHTIRMAK	IPIL IPIL
IŞILAMAK	İÇLİK	İLLE
İNCE HASTALIK	İKİRCİK	İPİLTİ
İRKİNTİ	İPİLEMEK	KAFA KAĞIDI
KAVURGA	İYİCENE	KENEF
KEŞKEK, -Ğİ	KELLİ	KIÇIN KIÇIN
KIYAK, -Ğİ	KEZZAP, -BI	KİRLOŞ
KONUKLAMAK	KIYIN KIYIN	KOYGUN
KÖLE	KOŞAM	KÖPEKLEMEK
KURSAK, -Ğİ	KÖMÜŞ	KÜŞÜM
LEÇEK, -Ğİ	KÜNCÜ	MALAK, -Ğİ
MAPUS	MADIMAK, -Ğİ	MARAZA
MAYIŞMAK	MARABA	MERET, -Dİ
MERHABA	MEREK, -Ğİ	ÖĞÜRMEK
ÖLÜMSEK	MUHANNET	ÖZEK, -Ğİ
ÖZENÇ, -Cİ	ÖRÜK, -ĞÜ	PASAK, -Ğİ
PIRTI	PAÇALIK, -Ğİ	PİŞİ
POHPOHLAMAK	PİSİK, -Ğİ	PÜRÇEK, -Ğİ
SALLASIRT	POŞU	SESLEMEK
SIÇANOTU	SATLICAN	SORMUK, -ĞU
SUMSUK, -ĞU	SOKRANMAK	SÜMSÜK, -ĞÜ
ŞELEK, -Ğİ	SUNTURLU	ŞEPİT, -Dİ

ŞIRLAĞAN	ŞENELMEK	ŞOPAR
TAKANAK, -Ğİ	ŞİŞEK, -Ğİ	TELEF
TEPİK, -Ğİ	TEBELLEŞ	TEZEK, -Ğİ
TIFIL	TEVEK, -Ğİ	TOMURMAK
TOSBAĞA	TİRİT, -Dİ	TUTARAK, -Ğİ
URBA	TULUK, -ĞU	TUMAN
ÜMÜK, -ĞÜ	UYKULUK, -ĞU	ÜLEN
VURUNMAK	ÜTÜLMEK	VALLAHA
YALAKA	YAĞIZ	YAKASIZ GÖMLEK, -Ğİ
YAŞMAK, -Ğİ	YALPAK, -Ğİ	YARADAN
YAYLAMAK	YAVŞAK, -Ğİ	YAVUKLU
YEMİN	YEĞREK	YEKİNMEK
YILANCIK, -Ğİ	YETİRMEK	YEYĞİ
YİRİK, -Ğİ	YILKI	YIPRAK
YÜĞRÜK	YOBAZ	YUNMAK, -UR
ZIBIN	ZEBELLA	ZEVK
ZİYAN	ZIPKA	ZIRLAK

Tablo-1

DERLEME SÖZLÜĞÜNDE KULLANILMAYAN VE YAZI DİLİNDE YAYGIN OLMASI SEBEBİYLE HALK AĞZI İFADESİ (HLK) KALKMASI ÖNERİLEN KELİMELELER

ACEMCE	AFUR TAFUR	AHRETLİK
AĞA	AKIL DOKTORU	AYAĞINI ÖPEYİM
AİLECEK AĞA	BORUSU ÖTMEK	BÖYLECENE
BELEDİYE NİKAHI	BÜYÜKANA	CEFÂKAR
BUHAR OLMAK	ÇÖP VERGİSİ	DEĞİŞ TOKUŞ
ÇIZIKTIRMAK	DİZİM DİZİM	ELEĞİMSAĞMA
DEPRENMEK	GİBİSİ	(BİRİNE) GURUR GELMEK
EVLERDEN IRAK	HARALA GÜRELE	HAYDİSENE
HANDİYSE	HIYANETLİK	IHTIRILMAK
HIŞIL HIŞIL	İLK TEN	İLLE VELAKİN
İKİNDİYİN	KAYIT KUYUT, -YDU	KİMİL KİMİL
İSTOP ETMEK	KIZMEMESİ	KÖPEK SOYU
KIRTIPİL	MEZBELELİK, -Ğİ	MOSKOF
LOKMAN RUHU	ÖĞLEN	ÖMRÜBİLLAH
NİSPET	PAÇAVRA HASTALIĞI	SIRTI SIRA
ÖTE GÜN	TORNİSTAN	UZATMALI ÇAVUŞ
ŞİMDİCİK	YEMİN BİLLAH	YEPELEK
YALAN DÜNYA	YIVIŞIK	YIVIŞMAK
YIRIK	YÜKSÜNMEK	

Tablo-2

KAYNAKÇA

- ABAZ Ayşe, *Çorum-İskilip ve Yöresi Ağzları*, (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004
- AHANOV Kaken, *Dilbilimin Esasları*, (Aktaran: Murat Ceritoğlu), Ankara: TDK Yayınları, 2008.
- AKALIN Şükrü Haluk “Sözcük Bilimi ve Sözlükçülük”, *Türk Dili*, 698, 2010,ss. 162-169.
- AKSAN Doğan,*Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, C.I, C.II, C.III, Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- AKSAN Doğan, “Türklerde Sözlükçülük: Bugün Türkiye’de Sözlük’”, *Kebikeç Dergisi Sözlük Dosyası*,S.6, 1998, ss.115-118.
- AKSAN Doğan, *Türkçenin Söz Varlığı*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2015.
- AKSOY Ömer Asım, *Gaziantep Ağzı-I*, İstanbul: TDK Yayınları, 1945.
- ALYILMAZ Semra, Cengiz ALYILMAZ, “Ağız Bilimi Çalışmalarının Türkçe Öğretimi Açısından Önemi”, *Türk Dünyası-Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.45, Ankara,2018, ss. 7-38.
- ALTINTOP Mehmet, *Sözlük birimlerin Tanımlanması Açısından İlköğretim Türkçe Sözlükleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2019
- ARGUNŞAH Mustafa, “Türkçe Sözlük Tanımlama ve Tanıklama Sorunları”, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S.16, 2019, ss.1-13
- ATALAY Besim, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I*, Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.
- ATEŞ Ahmet, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler*, İstanbul: MEB Yayınevi, 1968.
- AY Özgür, *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Fiil Çekimi*, Ankara: TDK Yayınları, 2009.
- AYVERDİ İlhan,*Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2005.
- AYDOĞDU Özkan, *Çankırı İli ve Yöresi Ağzları*, (Doktora Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

BASATEMUR Ahmet, *Sözlük birimlerin Tanımlanması Bağlamında Türkçe Sözlüklerin Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

BANGUOĞLU Tahsin, *Türkçenin Grameri*, 8.b., Ankara: TDK Yayınları, 2007.

BAŞTÜRK Şükrü, EROĞLU Süleyman, ULUOCAK Mustafa, ŞAHİN Hatice, “Bursa Yerli Ağızlarında İsim Çekimi”, *Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, C15, S.15, 2009/2

BERBERCAN, M. T., “Kutadgu Bilig’de Fiillerin Çok Anlamlı Yapısına Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.26, 2012, ss. 83-98.

BİNGÖL Zekeriya, “Sözlük ve Sözlükçülük Üzerine Bir Araştırma”, *Akademik Bakış Dergisi*, S.9, 2006, ss.196-206.

BOZ Erdoğan, *Sözlük Bilim Yazıları I*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2000.

BOZ Erdoğan, “Leksikografi Teriminin Tanımı ve Türkçe Karşılığı Üzerine”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S.4, 2011, ss. 9-14.

BÜYÜKAKKAŞ Ahmet, “Türkiye Türkçesinde Ağız Sözlükleri Üzerine Bir Deneme”, *Turkish Studies*, 4/4, 2009, ss. 184-195.

ÇAKMAK Serkan , “Madde Başları Türkçe Olan İlk Osmanlı Türkçesi Sözlüklerinden Biri: Cevâhirü’l-Elsine”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.62, 2019, ss. 373-390.

ÇOLAK BOSTANCIGülcan, “Türkçe Sözlük Birimlerinin Kazandığı Yeni Anlamlar”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, S.16, 2014, ss. 133-161.

BERGSTRASSER Gotthelf, *Sâmi Dilleri Tarihi*, Hazırlayanlar:Hulusi Kılıç-Eyüp Tanrıverdi, İstanbul :Anka Yayınları, 2006.

BOZ Erdoğan, “Kullanıcı ve Sözlük İlişkisi”, *İç Anadolu Dilcileri Sürekli Çalıştayı-II*, 2015, ss. 41-52.

BOZ Erdoğan, *Türkçenin Çağdaş Sorunları*, İstanbul: Divan Yayınları, 2006.

BOZKURT Ferdi, *Genel Sözlükler İçin Sözlük Birim Seçimi Ölçütleri*, (Doktora Tezi), Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016

BULUÇ Sadettin, “Anadolu Ağızları Bibliyografyası”, *Türkiyat Mecmuası VII-VIII*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Yay., 1942, ss. 327- 333.

BURAN Ahmet, “Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler”, *II. Kayseri Ve Yöresi Kültür, Sanat Ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Erciyes Üniversitesi*, 10-12 Nisan 2006, Kayseri.

- BURAN Ahmet, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri*, Ankara: TDK Yayınları, 1996.
- BURAN Ahmet, İLHAN Nadir, *Elazığ Yöresi Söz Varlığı*, Ankara: TDK Yayınları, 2008.
- BURAN Ahmet, ZÜLFİKAR Hamza, GEMALMAZ Efrasiyap, *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*, Ankara: TDK Yayınları, 1997.
- BURAN Ahmet, “-Ik Ekinin Anadolu Ağızlarında Kullanılışı”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, C.42, 1994, ss. 11-18.
- BÜYÜKAKKAŞ Ahmet, “Türkiye Türkçesi Ağız Sözlükleri Üzerine Bir Deneme”, *Turkish Studies*, S.4, 2009: ss.184-195.
- CAFEROĞLU Ahmet, “Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, C.6, Ankara, 1958, ss. 1-11.
- CAFEROĞLU Ahmet, *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*, Ankara: TDK Yayınları 1994.
- CAFEROĞLU Ahmet, “Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişmeleri”, *TDAY-Belleten*, 1964, ss. 1-32.
- CAFEROĞLU Ahmet, “Kâşgarlı Mahmut ve Divanü Lûgat-it- Türk”, *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1972.
- CAFEROĞLU Ahmet, *Türk Dili Tarihi II*, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1974.
- CUMAKUNOVA Gülzura, “Türk Sözlük Biliminin Etkileşim Alanları”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S.4, 2011, ss.15-30.
- ÇAKMAK Serkan , “Madde Başları Türkçe Olan İlk Osmanlı Türkçesi Sözlüklerinden Biri: Cevâhirü'l-Elsine”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.62, 2019, ss. 373-390.
- ÇOLAK BOSTANCIGülcan, “Türkçe Sözlük Birimlerinin Kazandığı Yeni Anlamlar”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, S.16, 2014, ss. 133-161.
- DİLÇİN Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları, 1983.
- CLAUSON Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press, 1972.
- CAĞBAYIR Yasar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.

DANKOFF Robert –KELLY James, *Mahmud al-Kaşgari, Compendium of the Turkic Dialects (Diwan Lugat at-Turk), Sources of Oriental Languages and Literatures 7*, Harvard: 1982.

DEMİR Nurettin, “Güneybatı Anadolu Ağızlarında Kullanılan Şimdiki Zaman Eki –ik gelir”, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, C.7, 1996, ss. 136-148.

DEVELİ Hayati, “Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması” *Turkish Studies*, Volume 3/3 Spring, ss.212-230.

DEMİR Nurettin, “Ağız Terimi Üzerine” *Türkbilig*, Ankara 2002, ss.105-116.

DEMİR Nurettin, “Ağız Sözlükçülüğü” *Kebikeç*, Yıl 4- S. 7-8, Ankara 1999, ss. 68

DEMİR Nurettin, GÜLSEVİN Gürer, AYDIN Mehmet, *Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi*, Ankara:TDK Yayınları, 2013.

DEMİRAY Kemal, *Temel Türkçe Sözlük*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1982.

DEMİRAY Kemal, “Sözlükçülüğümüzde Önemli Bir Aşama ve Kamûs-i Türkî”, *Türk Dili Dergisi*, XLIII, 1981, ss. 24-26.

DietrichAyşe Pamir, *Dictionary Of Linguistic Terms*, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları: 2002.

DOĞAN Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2008.

DURMUŞ İsmail, “Sözlük”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.XXXVII, İstanbul :Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, ss.399.

DURSUNOĞLU Halit, “Cumhuriyet Döneminde Yapılan Sözlük Çalışmaları Ve Türkçe Sözlükler Üzerine Bir Kaynakça Denemesi”, *Dergi Park Akademik*, Sayı 31 Aralık 2011, s. 255-271

ELBİR Bilal, YILDIZ Hasan, “Türkçe Öğretiminde Sözlük Kullanımı ve Sözlükçülük”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*; S.11, 2013, ss.249-268

EMİNOĞLU Emin, *Türk Dilinin Sözlükleri ve Sözlükçülük Kaynakçası*, Sivas: Asitan Yayıncılık, 2010.

EMİNOĞLU Emin, *Abbâs ibni Hamza es-Sabrânî Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.

EMİNOĞLU Emin “Sözlükçülük Geleneği İçinde Temel Türkçe Sözlük Düzenleme Yöntemleri”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S.4, 2011,ss. 93-121.

EREN Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Yayınları, 1999.

ERCİLASUN Ahmet, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınevi, 2004.

ERDEM Mehmet Dursun, “Anadolu Ağzlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/3, ss. 502-562.

ERDEM Mehmet Dursun, DAĞDELEN Güner, *Karabük ve Yöresi Ağzıları*, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, 2012.

EREN M. Emin, *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağzıları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997.

ERGİN Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları, 2013.

EROĞLU Süleyman, BAŞTÜRK Şükrü, ULUOCAK Mustafa, ŞAHİN Hatice, “Bursa Yerli Ağzlarının Genel Özellikleri”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages*, Volume 4/8, 2009.

EROĞLU Süleyman, ULUOCAK Mustafa, BAŞTÜRK Şükrü, ŞAHİN Hatice, “Bursa Yerli Ağzlarında ç>ş Değişimi”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages*, Volume 5/1, ss. 616-624.

ERTEN Münir, ZÜLFİKAR Hamza, *Diyarbakır Ağzı: İnceleme-Metinler-Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

EYÜBOĞLU, İsmet, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Sosyal Yayınları, 1995

HENGİRMEN Mehmet *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Engin Yayınevi, 1999.

GÖK Çizel, *Gümüşhane Kale İli ve Civarı Köylerinin Ağız İncelemesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

GÖKÇE Aziz, *Türkiye Türkçesinin Tarihi Sözlükleri*, Ankara: Kebikeç Yayınları, 1998.

GÖKÇE Hüseyin, *Bursa Ağız Sözlüğü (Deneme)*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

GÖKÇUR Engin, *Van ve Merkez Köyleri Ağzıları*, (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

GEMALMAZ Efrasiyap, “Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler”, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)*, Ankara: TDK Yayınları. 1999, ss. 4- 13.

GÖKTER Bilge, *Sözlük Bilim Temelinde Türkiye’de Ağız Sözlükçülüğü (İlke ve Yöntemler)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

GÜLENSOY Tuncer, *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Ankara:TDK Yayınları, 1988.

GÜLENSOY Tuncer, BURAN Ahmet, *Elazığ ve Yöresi Ağızlarından Derlemeler I*, Ankara: TDK Yayınları, 1994.

GÜLSEVİN Gürer, *Uşak İli Ağızları*, Ankara: TDK Yayınları, 2002.

GÜLSEVİN Gürer, “Ağız Araştırmalarımızda Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (3):‘üzüm/yüzüm; öllük/höllük’ türeme mi düşme mi?”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*,C.5, S.2, İzmir, 2005, ss. 207-213.

GÜLSEVİN Gürer, “Eski Anadolu Türkçesi Ağızlarında Uzun Ünlüler Üzerine”, *Dil Araştırmaları*, S.5, 2009, ss. 39-56.

GÜNAY Turgut, *Rize İli Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)*, Ankara: TDK Yayınları, 1978.

HATİPOĞLU Vecihe, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları, 1972.

İLHAN Nadir, “Sözlük Hazırlama İlkeleri, Çeşitleri ve Özellikleri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C.4/4, 2009, ss.534-554.

İLHAN Nadir, *Geçmişten Günümüze Sözlük Geleneği ve Türk Dili Sözlükleri*, Elazığ: Manas Yayınları, 2007

JACKSON Horward, *Lexicography an Introduction*, Routledge, London:New York, 2002.

KARA Serdal, “Türkçe Sözlük İle Misalli Büyük Türkçe Sözlük’ün Karşılaştırmalı Kısa Bir Değerlendirilmesi”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Cilt:11 S.2 (24), Ağustos-2019, ss. 789-804

KAÇALİN Mustafa S., “Dîvânü Lügâti’t-Türk”, *DİA/9*,İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, 1994, ss.446-449.

KAHRAMAN Mehmet, “Sözlük Bilim Kuram, İlke ve Yöntemler Üzerine”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, C.5, Sayı: 8, 2016, ss. 3288-3312.

KARAAĞAÇ Günay,*Türkçenin Söz Dizimi*,İstanbul:Kesit Yayınları, 2010.

KARAAĞAÇ Günay, *Dil, Tarih ve İnsan*, İstanbul:Kesit Yayınları, 2009.

KARAAĞAÇ Günay,*Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*,Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.

- KARAHAN Leyla, *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*, Ankara: TDK Yayınları, 2014.
- KARAHAN Leylâ, *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.
- KAYMAZ Zeki, “Türkiye Türkçesi ve Ağzlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematiği”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, C.45, Ankara, 1997, ss. 251-341.
- KILIÇER İsmail, *Yozgat ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metinler-Dizinler)*, (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- KOCAMAN Ahmet, “Dilbilim, Sözlük ve Sözlükçülük”, *Kebikeç*, S.6, 1998, ss. 111-113
- KOÇ Nurettin, *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitabevi: 1992.
- KORKMAZ Zeynep, “Anadolu Ağzları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”, *TDAY Belleten*, Ankara: TDK Yayınları, 1976, ss. 143-172.
- KORKMAZ Zeynep, *Güney-Batı Anadolu Ağzları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.
- KORKMAZ Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, 2.b., Ankara: TDK Yayınları, 2003.
- MENİNSKİ Franciscus a Mesgnien, *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae-Arabicae-Persicae*, C.1, (Yayımlayan: Mehmet Ölmez), İstanbul: Simurg, 2000.
- MUTLU Hüseyin Kahraman, *Balıkesir İli Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- NİŞANYAN Sevan, *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*, İstanbul: Liber Plus Yayınları, 2020.
- OLCAY Selahattin, *Doğu Trakya Yerli Ağzı: İnceleme-Derleme-Dizin*, Ankara: TDK Yayınları, 1995.
- ÖÇALAN Muharrem, *Sakarya İli Ağzları*, (Doktora Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- ÖZ Yusuf, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, Ankara: TDK Yayınları, 2010.
- ÖZCAN Emrah, *Türkçe Genel Sözlük Hazırlama Süreci Üzerine Bir Araştırma*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- ÖZÇELİK Sadettin, GÜLENSOY Tuncer, *Urfa Merkez Ağzı: İnceleme-Metinler-Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları, 1997.

ÖZDEN Muharrem, *Bilecik İli Ağız İncelemesi*, (Doktora Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

ÖLMEZ Mehmet, “Etimoloji Sözlükleri”, *Kebikeç*, S.6,1998,ss. 175-184.

ÖLMEZ Mehmet, “Günümüz Türk Dilleri ve Sözlükleri”, *Kebikeç*, S.7-8,1998,ss. 149-152.

ÖLMEZ Mehmet, “Tarihi Türk Dillerinin Sözlükleri”, *Kebikeç*, S.6,1998,ss. 109-110.

ÖLMEZ Mehmet, “Eski Türkçenin Sözlükleri”, *Kebikeç Dergisi Sözlük Dosyası*, S.6, 1998, ss. 119-123.

PÜSKÜLLÜOĞLU Ali, *Türkçe Sözlük*, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000.

RAHİMİ Farhad, “Ali Çiçek’in Yazısı Üzerinden Şemsettin Sâmî’nin Kâmus-ı Türkî’sinin Sözlük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 6/1, 2017 ss. 196-210.

SAĞIR Mukim, *Erzincan ve Yöresi Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995.

SAĞIR Mukim, “Ses Olayları Bakımından Anadolu Ağızları”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.20, Erzurum 2002, ss.1-7.

SERTKAYA Osman Fikri, “Şemseddin Sami ve Kâmûs-i Türkî’si”, *Türk Edebiyatı*, S.141, İstanbul 1985, ss. 24-25.

STERKENBURK, Piet Van, *A Practical Guide to Lexicography*, Amsterdam ve Philadelphia: Benjamins Publishing Company, 2003.

ŞAHİN Hatice, “Bursa Yerli Ağızlarında Birincil Uzun Ünlüler Üzerine”, *Diyalektolog*, S.5, 2012, ss. 1-7.

ŞAHİN Hatice, “Türkiye Türkçesindeki Bazı Kelimelerin Başındaki “Y” Sesinin Düşme mi Türeme mi Yaşadığı Üzerine”, *Journal of Turkish Studies*, Volume.42, 2014, ss. 277-284.

ŞAHİN Hatice, BAŞTÜRK Şükrü, ULUOCAK Mustafa, EROĞLU Süleyman, *Bursa İli Yerli Ağızları*, Bursa: Bursa Kültür A.Ş. Yayınları, 2019.

ŞAHİN Hatice, BAŞTÜRK Şükrü, ULUOCAK Mustafa, EROĞLU Süleyman, OGUR Erol, “Yenişehir Köyleri ve Ağızları Üzerine”, *Tarihten Günümüze Yenişehir Sempozyumu (Bildiri Kitabı)*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2013.

ŞEMSEDDİN Sami, *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul: İkdâm matbaası (1317), İstanbul: Çağrı Yayınları, 2009.

TAYŞİ Mustafa, *Tavşanlı ve Yöresi Ağız İncelemeleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

TOPALOĞLU Ahmet, “Kubbealtı Lugatı ile İlgili Çalışmalar”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*,S.35/1, 2006, ss. 18-22.

TOPALOĞLU Ahmet, KAÇALİN Mustafa S., “Sözlük”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi/37*, Ankara: TDV Yayınları, 2009, ss: 402-414.

TOPALOĞLU Ahmet, “Türkçede Genel ve Özel Sözlükler ile Sözlük Yazımı”, *Türkiye’de ve Dünya’da Sözlük Yazımı ve Araştırmaları Uluslar Arası Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul:Kubbealtı Neşriyat, 2010.

TOPALOĞLU Ahmet, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul:Ötüken Yayınları, 1989.

TUĞLACI Pars,*Okyanus 20. Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük*, İstanbul: Pars Yayınları, 1971.

Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları, 2011.

Türk Dil Kurumu, *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, C. I, II, III, IV, V, VI, Ankara: TDK Yayınları, 2009.

Türk Dil Kurumu,*Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*,Cilt:1,A-D, İstanbul: Maarif Matbaası, 1939.

Türk Dil Kurumu, *Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*,Cilt:2,E-K, İstanbul:Cumhuriyet Matbaası, 1941.

Türk Dil Kurumu, *Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*,Cilt:3, L-Z, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1942.

Türk Dil Kurumu, *Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*,Cilt:4 -Ulama-, A-Z, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1951.

Türk Dil Kurumu, *Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*, Cilt:5, İndeks (Yazı dilinden halk ağzına) A-Z, Ankara:TTK basımevi, 1957.

Türk Dil Kurumu, *Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*, Cilt:6, Folklor Sözleri,Ankara:TTK Basımevi, 1952.

USTA Halil İbrahim,“Türkçe Sözlük Hazırlamada Yöntem Sorunları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S.46/1.,Ankara 2006.

USTA Halil İbrahim “Sözlükçülük ve Sözlük Araştırmacılığı”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*,C.7/2, 2010, ss.92-101.

ÜNLÜ Gökhan, *1934 TDK Türkçe Sözlük İle 2011 TDK Türkçe Sözlük'ün Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

ÜSTÜNOVA Kerime, *Dil Bilgisi Sorunları*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2010.

ÜSTÜNOVA Kerime, *Türkiye Türkçesi Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)*, Bursa: Sentez Yayınları, 2012.

VARDAR Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yayınları, 1998.

YAVUZARSLAN Paşa, "Türk Sözlükçülük Geleneği Açısından Osmanlı Dönemi Sözlükleri ve Şemseddin Sami'nin Kâmûs-ı Türkîsi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S.44/2, Ankara 2004, ss. 185-202.

YAVUZARSLAN Paşa, *Osmanlı Dönemi Türk Sözlükçülüğü*, Ankara: Tiydem Yayıncılık, 2009.

YAVUZARSLAN Paşa, "Tarihi ve Çağdaş Türk Sözlüklerinde Eşadlı (Homonymous) ve Eşyazımlı (homographic) Sözcükler", *Türkiye'de ve Dünyada Sözlük Yazımı Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2010.

YAZICI Tahsin "Sözlük", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.XXXVII, İstanbul :Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, ss. 401.

YILDIRIM Ünal, *Ayrancı (Karaman) Yöresi Ağzları*, (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

ZÜLFİKAR Hamza, "Sözlüklerin Teknik Özellikleri ve Dilbilgisi Çalışmalarına Yararı", *Türk Dili Dergisi*, s.681., 2008.